
3 1761 08305235 7

SBORNÍK VĚD PRÁVNÍCH A STÁTNÍCH.

ZA ÚČASTENSTVÍ ČLENŮ

ČESKÉ FAKULTY PRÁVNICKÉ

REDIGUJE

PROF. BOHUŠ RIEGER.

S PODPOROU ČESKÉ AKADEMIE CÍS. FRANTIŠKA JOSEFA PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ A »PRÁVNICKÉ JEDNOTY« V PRAZE.

ROČNÍK III.

V PRAZE 1903.

BURSÍK & KOHOUT,

KNIHKUPCI C. K. ČESKÉ UNIVERSITY KARLO-FERDINANDOVY A ČESKÉ AKADEMIE PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

Tiskem Aloisa Wiesnera v Praze, knihtiskaře České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.

OBSAH ROČNÍKU III. (1902—3).

ČLÁNKY: Stránka

LITERATURA:

Oddíl všeobecný:

Právo římské:

»Inquisitio.«

Podává dvor. rada prof. *Zucker.*

Neznáme v trestním řízení důležitějšího, spolu však záhadnějšího pojmu nad pojem »inquisitio«.

Inquisičním bylo trestní řízení světské od 14. až do 19. století ve všech téměř zemích evropských; a ustupuje-li toto řízení nyní, děje se to pouze co do formy — zásada inquisiční se zachovává, ona dokonce je na postupu, neboť zjednává si uznání v řízení soukromém. — Že »inquisitio« v právu církevním nabyla nesmírného dosahu, o tom vůbec netřeba šířiti slov; jeť ona hlavním druhem církevního řízení trestního, a bujně rozkvetla její větev: »inquisitio haereticae pravitatis«, trvajíc zvláště ve Španělsku po mnohá století v plné, byť osudné platnosti. Tato inquisitio dochází všeobecného poznání a již dávno byly vědomosti o ní rozšířeny a prohloubeny — za to za našich dnů »inquisitio« tvoří předmět bádání v následujících dvou směrech:

1. »inquisitio« Frankův z 8. a 9. století, pokud se prohlašuje za historický základ poroty jak civilní tak trestní v Anglii;

2. »inquisitio« papeže Innocence III., pokud jde o otázku, na kterém historickém základě on instituci inquisičního řízení jako »novou« instituci právní zbudoval a v praktickou platnost uvedl.

Co do první otázky byla po našem soudě z části vyřízena: *Biener, Daniels, Marquardsen,* zvláště pak *Dove* a *Brunner* prokázali, že »dotazní řízení« (inquisitio) Franků zachovalo se u Normannův, a v 11. století bylo jimi v Anglii uvedeno, dále že z něho vzrostla anglická porota civilní, jakož snad i porota kárající (velká, žalobní porota); avšak již o vzniku trestní poroty rozhodující (t. zv. malé poroty) naprosto postrádáme přesného důkazu o souvislosti s inquisicí Frankův. Nedostatek ten dosvědčuje *Brunner* sám, který ve svém směrodatném, v Praze sepsaném spisu »Die Entstehung der Schwurgerichte« 1871, v posledních dvou statích (XXV. a XXVI.) kratičké pojednání o porotě trestní (kárající a rozhodující) slovně takto zahajuje:

»In den vorausgehenden (24) Abschnitten glaube ich den Zusammenhang der Beweisjury in Civilsachen mit der fränkischen Inquisitio nachgewiesen zu haben ...

Mit der Entstehungsgeschichte der Civiljury ist nun aber auch die Frage nach der Herkunft der Strafjury im Wesentlichen erledigt. Die Beweisjury in Strafsachen ist ja nach allgemeiner Annahme nur eine Nachbildung der Beweisjury in Civilsachen ...

Nachdem somit das Hauptstück der Arbeit gethan ist, darf sich die Erörterung der Jury in Strafsachen wesentlich kürzer fassen. Sie kann sich darauf beschränken, den Zusammenhang mit den fränkischen und französischen Institutionen anzudeuten und wird dabei nur die ersten Anfänge der Strafjury in Betracht ziehen. Denn nicht die Geschichte der Jury überhaupt, sondern nur die Geschichte ihrer Entstehung bildet den Gegenstand dieser Untersuchung ...«

Brunner svému slibu, že o porotě trestní v souvislosti s inquisicí co nejstručněji pojedná, až příliš věrně dostál; zmíněné stati XXV. a XXVI. probírají otázku způsobem přímo ukvapeným, i neposkytují zvědavým čtenářům uspokojujícího objasnění způsobu, jakým trestní porota rozhodující se vyvinula. *Brunner* dovolává se prostě »všeobecného názoru«, že rozhodující porota trestní byla napodobením (Nachbildung) rozhodující poroty civilní; avšak nepodává o tom žádných důkazů, uspokojuje se tu s »míněním obecným«, jež při jiných otázkách dosti často příkře odmítá aneb aspoň podstatně poopravuje.

Po našem soudě *Brunner* jedině prokázal, že Frankové znali instituci inquisice jako řízení dotazní v právu a zejména ve správě; prokázal, že Normanni tuto instituci si osvojili a na půdu anglickou převedli; konečně provedl důkaz, že anglická porota rozhodující civilní s onou institucí z práva Franků přejatou úzce souvisí. O tom však, že by porota anglická žalobní byla vzala svůj původ z instituce kárání (Rüge), a že by porota anglická trestní rozhodující byla taktéž původu franckého, pohříchu důkazů nemáme. Měli tedy historikové práva, pokud náhledů *Brunnerových* ve všem hájí, vynasnažiti se, prokázat pravost jeho výroku, což však, pokud víme, dosud se nestalo: hypothese *Brunnerova* nebyla dosud ani prokázána ani vyvrácena, i zůstal stav této otázky po dobu 30 let téměř nezměněn.

Oproti tomu otázka druhá: »Na kterém historickém základě papež Innocenc III. inquisici zákonně uplatnil,« dochází dosti veliké pozornosti, pročež i my zde chceme stručně k ní poukázati.

Pod slibným titulem »Die Herkunft des Inquisitionsprozesses« uveřejňuje *Richard Schmidt* ve slavnostním spise university Freiburgské, r. 1902 na počest velkovévody Badenského vydaném, studii, v níž projevuje nový názor o historickém základu známých decretalií papeže Innocence III. z r. 1199 a pozdějších předpisů řízení inquisiční upravujících. Autor požívá mezi současnými učiteli

trestního práva dosti dobrého jména, i nemá soudu jeho o otázce dosti závažné mlčením býti pominuto.

On popírá, že by zmíněné decretale z r. 1199 mohlo býti navázáno přímo na kapitularia Karolingův z 8. a 9. století; má však za to, že »inquisitio« Franků zachovala se až do konce 12. století v praxi francouzsko-normannské, a že tato praxe stala se základem zákonodárné činnosti Innocence III. při upravení nového způsobu trestního řízení církevního, t. zv. »inquisitio«. Normanni přišli současně do Jižní Italie i do Anglie, v obou zemích založili říše, jež upravili dle svých zákonů a institucí od Frankův přijatých, a k těm náležela též »inquisitio«. — Papež Innocenc III. jako poručník pozdějšího císaře Bedřicha II. seznal tuto »sicilsko-normannskou« instituci ve světském řízení italském, a když případ arcibiskupa Sensského jej poučil, že také církevní úřady ve Francii »inquisici« provádějí, neváhal vydati známé decretale z r. 1199, pokládaje instituci »inquisitio« za »mezinárodní« . . .

Nelze neuznati, že *Schmidt* podává nám zde dobrý kus konjekturální politiky zákonodárné; i nemůžeme se s ní nikterak spřáteliti. Pozůstavujíce historikům z povolání, by všeliké nedostatky a mezery rozumování Schmidtova probrali a prokázali, obmezujeme se toliko na následující poznámky.

Předně jest to náhled naprosto chybný, pokládati »případ Sensský« jako »normannský«, ve kterémž by ještě mohly býti zachovány způsoby řízení dle práva Franků. Normanné na půdě francouzské práva Franků nezachovali, zde podlehli vlivu domácího práva starofrancouzského, ve kterém inquisice ze století 8. a 9. záhy odumřela; »inquisitio« starší doby byla Normanny zachována nanejvýš, pokud se nacházeli na půdě anglické. Jestliže se tedy v případu Sensském objevilo řízení »inquisiční«, které se papeži Innocenci zamlouvalo, pak to bylo řízení inquisiční církevní, jež s právem Franků nemělo více nic společného.

Dále namítáme, že povaha vpádu Normannů do Anglie byla zcela jiného rázu, nežli usídlení se jednotlivců z rytířstva normannského v Jižní Italii; do Anglie přišli Normanné hromadně co národ bojovný a vítězný, setkali se zde s domorodými Anglosasy a z tohoto setkání se a soužití dvou kmenů houževnatě za zachování své bytosti zápasících vyvinulo se právo, ku kterému oba kmeny přispěly, a jež stalo se způsobilým zachovati staré instituce třebas pouze jedním z obou kmenů založené. S podobným zjevem však v Jižní Italii se nesetkáváme; zde byli, jak již shora podotknuto jednotlivci z Normannů s malým družstvem do země povoláni, aby jako vojevůdci a státníci zasáhli do osudů několika knížectví a hrabství, a stal-li se který vladařem, stál osamocen oproti národu, jehož právní život změniti nemohl a zajisté též ani změniti nechtěl.

S náhledem, že Innocenc III. uvedl »inquisitio« po způsobu, v jakém ji byl poznal v zemích nacházejících se pod vlivem Normannů — v Jižní Italii a ve Francii — nikterak se nedá srovnati i jiný zjev prokázaný. »Inquisitio haereticae pravitatis« byla již před r. 1199 a to sice nejpozději v r. 1179 v plné činnosti; že však »inquisitio haereticae pravitatis« jest pouhou odrůdou inquisitionis canonicae vůbec — o tom zajisté pochybovati nelze, pročež tato poslednější nemohla teprve Innocencem III. býti poznána a po poznání jejích výhod v trestní řízení církevní uvedena.

Konečně je *Schmidt* na omylu, zmiňuje-li se na str. 20. svého pojednání o jisté ostýchavosti a opatrnosti, s kterou prý Innocenc III. instituci z brusu »novou« uvedl; my této ostýchavosti a netroufalosti nikterak neshledáváme, neboť v prvním případu inquisičním, týkajícím se arcibiskupa Milánského (1198), dočítáme se následujících rozhodných a sebevědomých slov Innocence III. (c. un. X ut eccles. benef.): »et ideo nos, qui non tam ex plenitudine potestatis, quam ex officio debito possumus et debemus de subditorum excessibus ad correctionem inquirere veritatem, te causam et occasionem praestante, inquisitionem commisimus faciendam.«

Schmidt dal se při své odvážné, však nikoli šťastné kombinaci patrně svésti zdarem, se kterým se potkal *Dove*, prokazuje, že církev instituci soudů synodálních (Sendgerichte) pojala ze státního zřízení Franků; avšak i k této otázce sluší po našem soudu přihlížeti s jistou opatrností, dosud neosvědčenou.

Synodální soudy církevní mohou býti napodobením synodálních soudů franských; proto však priorita instituce základní — posuzování trestních případů soudcovskou mocí ústřední — nemůže býti církvi odepřena a Frankům přisouzena. Zdáť se nám, že »visitace« kanonické, již ve IV. století obvyklé, předcházely instituci synodálních soudů, a že po vzoru visitací těch, jak i *Biener* se domnívá (Beiträge zur Geschichte des Inquisitionsprozesses str. 29 a násl.), instituce synodálních soudů byla Franky zřízena. Máme za to, že stát i církev navzájem se podporovaly a to i ve zdokonalování a provádění jednotlivých institucí; nevěříme však, že by se byly v středověku prováděly ony jednoduché »plagiáty« zákonodárné, jimiž *Schmidt* uvedení »inquisitio« do církevního řízení odůvodniti se vynasnažuje.

My sami arciť přesnou odpověď ku otázce: »Jaký historický podklad sluší dáti instituci ‚inquisitio', papežem Innocencem zákonně upravené?« — dáti nemíníme, jeť k tomu povolán badatel dějin církevních; to však popíráme, že by církev co do právní instituce »inquisitio« byla bývala jedině poukázána na útvar z práva Franků pocházející. Jednak řízení »infamia« bylo církevním řízením trestním, a mohlo býti upraveno na řízení »inquisitio«, čehož zejména *Biener* se dovolává (Beiträge, str. 20 a n.) — jednak

Innocenc III. mohl reformy své zakládati na právu římském, jehož autorita církví samou vždy byla uznávána.

V právu justinianském nacházejí se výjimky ze zásady obžalovací, jinak také v trestním řízení římském obvyklé, dle kterých soudce zločince nebezpečné, i když se žaloby nedostává, stíhati a trestati má z povinnosti úřední. Takto se dočítáme o oprávnění praefecti vigilum, jenž trestati má žháře, zloděje, loupežníky atd. Zejména pak jest povinnost k potrestání uložena vrchnostem provinciálním dle Nov. 128. cap. 21.

K tomuto zvláštnímu řízení bylo potřebí úředníků policejních, a co takoví působili »stationarii«, »curiosi«, »nunciatores« a j., jichž hlavní povinností bylo, aby podobné, zvláště všeobecně podezřelé, potulující se zlosyny stíhali, je zatýkali a po výslechu soudcům odevzdávali. Odevzdání dělo se prostředkem zvlášť určené zprávy »notorium« aneb »elogium« nazvané, v kteréž bylo vylíčeno provinění zatčeného. Tato zpráva podřízeného úředníka arciť o sobě nestačila k tomu, aby zatčený byl souzen a potrestán, nýbrž soudce byl povinen »in rei veritatem inquirere«, L. 14. cod. de accus. Výsledek této inquisice soudcovské pak rozhodl o osudu uvězněného — byltě potrestán, když soudce shledal zprávu úředníkovu pravou; byl mučen, když sice důkaz nebyl proveden, avšak zbylo silné podezření; ale i úředník mohl býti trestán, shledal-li soudce, že »curiosus«, »nuntiator« atd. dopustil se křivého obviňování.

Zdá se nám, že citované ustanovení nedochází dosud náležitého ocenění, pokud se jedná o původ řízení inquisičního. Zvláště výraz »in rei veritatem inquirere« budil ode dávna naši vrchovatou pozornost, protože slovo »veritas« až přímo nápadně při každé zmínce o inquisici v pramenech se objevuje, a snad k římskému původu celé instituce poukazuje[1]); tím pak zjev, že se ona objevuje namnoze jak v právu Franků, tak i v právu církevním, dal by se vysvětliti způsobem zajisté jednoduchým.

Jak známo, novější bádání poukazuje k velikému dosahu ustanovení o římské státní správě *provinciální*; i máme za to, že zvláště trestní řízení tohoto práva, dosud soustavně neuspořádaného, mohlo se státi podkladem oprav, později v církvi samé při řízení inquisičním provedených.

---

[1]) Tak inquisiční svědkové v dobách Karolingů přísahali různě, povždy však setkáváme se v přísežných formulích se slovy »veritas«, »verissime« a pod., což nedá se objasniti jedině činností svědeckou jako takovou; podobně slib »pravdy« nachází se ve všech fiskálních »inquisicích«, ať již jsou anglického, normannského aneb starofrancouzského puvodu; zejména v právu flanderském potkáváme se při »inquisici« s výrazem »veritas«, »vérité«, »franche vérité«, »tichá pravda«. Celé řízení, nikoliv pouze přísaha, nazýváno »pravdou« — a dle starofrancouzského pramene (Boutillier, podrobuje se obviněný inquisici co »pravdě« — »il se met à la vérité de son pays«. Ještě podnes nazývá se »svědectví« porotců, jímž o vině hlasují a svědčí, »verdiktem« — veredictum, atd. atd.

S tohoto hlediska jednoduchého a po našem náhledu přirozeného nelze nám nikterak přistoupiti k hypothesím *Schmidtovým*, že by byl papež Innocenc III. jako poručník Bedřicha II. poznal inquisici sicilsko-normannskou, že pak v případu »Sensském« poznal inquisici francouzsko-normannskou a pod.; nýbrž máme za to, že učený Innocenc III. znal »inquisitio« ve všech odrůdách a způsobech, že ji znal zejména, pokud již v pramenech římských se jevila, a že tedy reformy jím provedené nebyly napodobením cizích »inquisicí«, nýbrž že zakládaly se na soustavné znalosti celé látky a na bohaté zkušenosti v řízení církevním nabyté. Pokládáme veliké dílo, papežem ku konci 12. století zahájené, za plod bystrého ducha zákonodárného, a nikoli za výsledek nahodilých fakt v osobě papeže Innocence se sběhnuvších.[1])

---

[1]) Práce *Schmidtova* sklamala nás tím více, že jsme se vždy o to zasazovali, aby studia historie právní ujali se především odborníci platného práva důkladně znalí. Stojíme v tomto ohledu pod vlivem zkušenosti, s kterou se nechceme tajiti, ač můžeme-li předpokládati, že nám sdělení konkretního případu nebude přičteno za projev nemístné osobní marnivosti.

Při studiu dějin trestního řízení francouzského zastavili jsme se nad určitým tvrzením všech spisovatelů jak německých tak francouzských, jako zejména *Steina, Danielse* a *Brunnera*, *Helieho* a zvlášť slovutného *Esmeina*, »že tortury v 13. století ve Francii nebylo ještě užíváno, že tato instituce teprve ve 14 století a později byla církevním právem do francouzského světského řízení trestního zavedena.« Všichni jmenovaní spisovatelé tvrdili souhlasně, že hojné právní prameny a přede všemi »Coutumes de Beauvoisis« nejslavnějšího právníka francouzského z 13. století *Beaumanoira* o tortuře ani se nezmiňují — »il n'y a pas une trace de torture« (viz naši »Aprise i loial enquête« 1887, str. 73 a násl.).

Nám však podle vylíčování jednotlivých případů procesních (byť i beze zmínky o tortuře) vnutilo se přesvědčení, že jest vyloučena možnost, že by usvědčení obviněného dálo se bez pomoci tortury, že by soudce byl se jí obešel atd. Vedeni tímto přesvědčením, nabytým na základě jakés takés znalosti skutečných poměrů řízení trestního, prozkoumali jsme francouzské prameny 13. století a mohli jsme prokázati, že ony — byť někdy pod nesprávným titulem – výslovně, expressis verbis, o tortuře jednají, což pak zejména p. *Esmein* loyálně doznal, ač d ř í v e byl tvrdil: »Je n'ai pas pu trouver un endroit, où il en fut parlé.« Jako tortura ř í m s k é h o jest původu a od d á v n ý c h dob v zemích, k římskému státu druhdy náleževších, obvyklou, — taktéž zachovalo se trestní řízení officiální dle práva římského, a v tomto řízení »i n q u i r o v a l« soudce »in rei v e r i t a t e m«. Církvi nikdy nemohlo podobné řízení zůstati neznámým, a proto nemusila býti poučována Normanny o způsobu, jakým s v o u »inquisitio« zaříditi a podle potřeb časových opraviti má.

Oprava protokolu o hlavním přelíčení.

Napsal s. docent dr. *August Miřička.*

Ačkoli zásada ústnosti, pokud jde o hlavní přelíčení před soudy prvé instance, v moderním procesu trestním došla poměrně nejúplnějšího uznání a rozsudek jedině na oněch průvodech spočívati má, které při hlavním přelíčení soudu byly předvedeny, přece objevila se potřeba, aby to, co při hlavním přelíčení před soudem se dálo, v podstatných kusech písemně ve formě protokolu bylo zachyceno. Jeť protokol ten především základem kontroly, kterou vykonává instance vyšší opravným prostředkem dovolaná v tom směru, zda zachovány byly podstatné formy i zásady řízení zákonem předepsané, dle našeho práva pak, kteréž i protokolování výpovědi obviněného, svědků i znalců předpisuje, také kontroly v tom směru, není-li v té příčině mezi obsahem protokolu a obsahem rozsudkových důvodů odpor, konečně z části také v tom směru, zda byl vyměřen trest přiměřený.

P. o h. p. [= protokol o hlavním přelíčení] je dále podkladem při rozhodování o žádosti za obnovu trestního řízení, zejména pokud se týče otázky, jsou-li okolnosti a průvody, o které se žádost opírá, skutečně novými.

Kromě toho je protokol ten závažným průvodem, pokud jde o trestní stíhání některého svědka pro křivé svědectví neb kterékoli z osob súčastněných pro delikt verbální (na př. urážku na cti) při hlavním přelíčení spáchaný, často pak i vítanou pomůckou pro uplatnění nároků soukromoprávních pořadem procesu civilního.

Ze všeho toho vyplývá zároveň, jak důležitý zájem mají strany v trestním procesu súčastněné nejen v tom, aby se vůbec protokolovalo, nýbrž i v tom, jak se protokoluje.

Proto trestní řád vykazuje stranám procesním jistý vliv na sepisování protokolu o hlavním přelíčení, totiž:

1. strany mohou pro zachování práv svých žádati, aby se některá věc v protokole na jisto postavila (§ 271. odst. 1. posl. věta tr. ř.). Zejména přísluší stranám toto právo, pokud jde o obsah právního poučení, předsedícím porotního přelíčení porotcům uděleného (§ 325. odst. 1. posl. věta).

2. Záleží-li na doslovném znění, má předsedící ku žádosti strany ihned jednotlivá místa dáti přečísti (§ 271. odst. 2. tr. ř.).

Patrno jest ovšem, že tato působnost stran na obsah protokolu v obojím směru vztahuje se na dobu hlavního přelíčení samého, tedy na dobu, ve které protokol ještě není ukončen.

O nějakém vlivu stran na obsah skončeného protokolu nemá náš trestní řád žádného předpisu; ustanovujeť jen, že strany mohou v uzavřený a podepsaný protokol nahlednouti a přepis z něho si vzíti (§ 271. odst. 5.).

A přece je zjevna důležitost toho, aby ani protokol formálně dokončený se nevymykal úplně z veškery ingerence stran.

Vždyť je patrno, že oprávnění pod č. 1. a 2. uvedená nejsou s to, aby stranám poskytovala plnou záruku zápisu v každém směru správného a úplného. Jednak je takřka nemyslitelno, aby strany těchto práv užily ve příčině celého podstatného obsahu protokolu, aniž by tím na se uvalily výtku zavlékání procesu. Jednak ani kdyby tak učinily, nejsou přece vyloučena přepsání, nedopatření, nedorozumění a omyly. A konečné sluší počítati i s možností úmyslného falšování protokolu.

Pokud ale strany onoho práva neužijí, vzniká protokol o hlavním přelíčení úplně bez součinnosti stran. Neboť oné důležité záruky správnosti a úplnosti protokolu, kterouž poskytuje obligatorní přečtení protokolu neb aspoň předložení jeho straně ku přečtení a připojení podpisu stranou, předepsané na př. v řízení přípravném (§ 105. tr. ř.), náš trestní řád, pokud jde o hlavní přelíčení, nezná.[1]) Tím důležitějším jeví se, aby stranám poskytnut byl prostředek, kterým by námitky své proti správnosti toho, co ve p. o h. p. je obsaženo, dodatně uplatniti mohly.

Škody, jež z nedostatku takového prostředku stranám vzejíti mohou, jsou na jevě. Vždyť protokol soudní je listinou veřejnou, tvořící plný důkaz o tom, co v něm jako udávší se před soudem je uvedeno.

Zejména podává obsah protokolu důkaz toho, že podstatné dle zákona formálnosti řízení byly zachovány, a důsledně tudíž také ve směru negativním důkaz o tom, že některá z formálností těch dodržena nebyla.

Tato publica fides a vyplývající z ní průvodní moc p. o h. p. sahá dle některých zákonodárství tak daleko, že může býti zvrácena jen důkazem falšování. Tak tomu je dle § 274. něm. tr. řádu, kterýž ustanovuje, že zachování formálností pro hlavní přelíčení předepsaných může býti pouze protokolem dokázáno a že proti obsahu protokolu toho, pokud se týče těchto formálností, přípustný je pouze důkaz falšování.

---

[1]) Podobně ani něm. řád trestní. Jinak dříve saský tr. řád z r. 1885., dle něhož prve než soud se odebral k poradě, protokol musil býti přečten a od členů soudu, státního zástupce, obhajce a tlumočníka podepsán (srv. *Glaser*, Handbuch II. s. 262. p. 16., *S. Mayer*, Kommentar k § 271. čís. 75.) Podobně ustanovuje i náš nový civilní proces, že protokol o ústním jednání sepsaný má býti stranám ku prohlednutí předložen neb přečten a od nich podepsán, při čemž stranám je volno činiti návrhy opravné, a nedá-li se jim místa, vznésti proti příslušné stati odpor, jehož význam posoudí soud odvolací, uváživ veškery okolnosti (§§ 212., 498. odst. 2. c. p.).

Jak nedostatečně jsou tímto ustanovením chráněny strany proti nesprávnostem v protokole, je patrno, uvážíme-li, že jak v praxi i v theorii uznáno, tu jde jedině o falšování úmyslné.[2]) A přece nemůže býti o tom pochybnosti, že nesprávnost protokolu, způsobená nedbalostí, omylem neb nedopatřením stranám tytéž, ba dle okolností ještě důležitější škody procesní způsobiti může.

Náš trestní řád nemá ovšem podobného ustanovení jako citovaný právě předpis § 274. něm. tr. ř. Proto právem zajisté sluší souditi, že důkaz zachování či nezachování formálností pro hlavní přelíčení předepsaných lze provésti také jiným způsobem než právě obsahem protokolu, a to i v takových případech, kde nejde o (úmyslné) falšování.[3])

Avšak třeba bychom nepřihlíželi ani k tomu, jak obtížným zpravidla bývá důkaz takový, aniž k té okolnosti, že praxe o přípustnosti jeho není zcela svornou, ba že judikatura nejv. soudu přidržuje se na mnoze mínění opačného;[4]) tolik je zajisté nepochybno, že dodatná oprava p. o h. p. je pro strany zajisté nejúčinnějším a nejbezpečnějším prostředkem, chránícím je před škodami z nesprávností protokolu hrozícími.

Takovouto opravu straně umožniti náležitým upravením řízení opravného jest úkolem moderního procesu.

Náš trestní řád (právě tak jako i německý) v tom směru vykazuje, jak řečeno, mezeru. To ovšem nenasvědčuje ještě nijak tomu, že by žádost strany za opravu p. o h. p. byla nepřípustnou; každým způsobem však s sebou přináší ten nedostatek, že právo strany na opravu takovou není podepřeno výslovným ustanovením zákona a dále, že tu není také žádného zákonného podkladu pro řízení, k takové žádosti se pojící.[5])

---

[2]) Srv. rozh. říšského soudu něm. E. V. 44., XX. 166., R III. 587.; k tomu *Stenglein*, Gerichtssaal, 45 s. 107. a *Seefeld*, Das Protokoll im österr. Strafprocesse s. 41. d. Také dle § 21 . odst. 2. našeho civ. procesu může zachování formalit zákonem předepsaných býti dokázáno jen protokolem. Dodatek v § 215. vládní osnovy obsažený, že důkaz falšování protokolu se připouští, byl perm. komisí panské sněmovny jako samozřejmý vymýtěn (srv. spol. zprávu obou perm. kom. s. 4.; *Ott*, Soustavný úvod, I. s. 298.).

[3]) Arg. § 286. tr. ř. a § 6. novelly, dle něhož nejvyšší soud může sborovému soudu první instance naříditi, aby podal potřebná skutková objasnění o formálnostech, o jichž porušení se zmatečná stížnost (§ 281. č. 1—4. tr. ř.) opírá. Toho mínění je také *S. Mayer*, Kom. u § 271. č. 4., 5., 8., 13., 79., *Seefeld* s. 42., *Storch*, Řízení trestní II. s. 286., 287. a 491. pozn. 4.

[4]) Z tohoto názoru vycházejí patrně rozhodnutí kass. soudu z 1. prosince 1881. č. 7442., 1. dubna 1885. č. 3642., 23. prosince 1880. č. 14.708., 21. února 1888. č. 10 736. (v Manzově vydání tr. ř. z r. 1901. u § 271. pod č. 6 a 7.).

[5]) Nutnosť nápravy v tom směru se v literatuře uznává; srv. zejména *S. Mayer*, Kom. u § 271. č. 8., *Meves* v Goltd. Archiv f. Strfr. 39. s. 305., *Stenglein* v Gerichtssaal 45. s. 81. d., pak návrh *Brunnsteinův* na 9. sjezdu rak. advokátů v Jur. Bl. 1891. s. 437., 449., 452. a 483.

Praxe soudní a zejména také judikatura nejvyššího soudu pokládá přes naznačenou právě mezeru v zákoně žádání strany za dodatečnou opravu nesprávností, vloudivších se do p. o h. p., zásadně za přípustno.[6])

Správnost názoru toho je, tuším, na jevě. Vždyť je nepochybno, že omyly a nedopatření jsou možny — jako při každém jiném díle lidském — i v soudních protokolech. O dodatečné opravě takových nesprávností, pokud jde o protokoly sepisované v řízení přípravném, náš trestní řád (§ 106.) výslovně se zmiňuje, stanově i způsob, jakým opravy takové státi se mají. Podobně pomýšlel zákon i na opravení takovýchto poklesků a vad formálných (s jistým ovšem obmezením), pokud se sběhly ve vyhotovení rozsudku (§ 270. posl. odst. tr. ř.). Je tedy zajisté v duchu zákona, jestliže takovouto dodatečnou opravu i ve příčině p. o h. p. za přípustnou prohlásíme.

Jisto jest snad, že ten, komu náleží odpovědnost za obsah protokolu, tedy předsedící hlavního přelíčení, resp. soudce, hlavní přelíčení před okresním soudem řídící, může z vlastního popudu nařídíti dodatečnou opravu protokolu již skončeného i podepsaného, jestliže potom nějaká nesprávnost neb neúplnost na jevo vyšla. Než může-li tak učiniti z vlastní iniciativy, jest zajisté nepochybno, že opravu takovou nařídíti může i ku podnětu strany, nechť již podnět ten se stal ve krátké cestě ústního upozornění či žádostí písemnou.

O tom také v praxi není sporu. Sporno je spíše, zda předsedící je také oprávněn takovou žádost sám zamítnouti či kdo k tomu je povolán a přísluší-li proti takovému zamítnutí straně nějaký opravný prostředek a jaký.

Vůbec mohou se v té příčině naskytnouti následující otázky, jichž řešení i de lege ferenda nepostrádá zajímavosti:

I. Co lze v p. o h. p. dodatečně opravovati?

Samozřejmo je, že opravovati lze v p. o h. p jen to, co v protokole tom obsaženo jest či obsaženo býti má. Protokol má podávati obraz celého hlavního přelíčení v podstatných jeho kusech, tedy reprodukci všech důležitých dějů při něm se přihodivších.

Zejména má p. o h. p. dle výslovného předpisu § 271. (§ 342.) tr. ř. tento úkol:

1. Má uváděti veškery podstatné formálnosti řízení. Podstatnými formálnostmi jsou v prvé řadě ovšem ony, na jichž zachování závisí platnost řízení, či jinými slovy, jichž nezachování

---

[6]) Srv. zvl. rozhodnutí nejvyš. soudu, citovaná svrchu v pozn. 4.; podobně i theorie, zejména *S. Mayer*, Kom. u § 271. č. 78. a *Storch*, Řízení trestní II. s. 286.

tvoří důvod zmatečnosti (§ 281. č. 2. a 3., § 344. č. 3. a 4, § 468. č. 2. tr. ř.). Než výraz »podstatné formálnosti« sahá zajisté dále, a sluší za podstatné pokládati a tudíž protokolovati i jiné důležité formálnosti než právě naznačené, již proto, že někdy nesnadno s určitostí předvídati, zda předsevzetí či opomenutí té či oné formálnosti může míti v zápětí zmatečnost řízení čili nic. Některé formálnosti toho druhu uvádí § 271., resp. 342. tr. ř. sám.

2. V p. o h. p. má dále býti uvedeno, jaké návrhy strany učinily a jak předsedící nebo soud o nich rozhodl. Toto ustanovení je v patrné souvislosti se zmatečným důvodem § 281. č. 4. (§ 468. č. 2.) a § 344. č. 5. tr. ř.

3. Konečně má býti učiněna zmínka také o obsahu výpovědi obžalovaneho, svědků a znalců,[7]) avšak jen tehdy, když výpovědi odchylují se od toho, co osoby ty dle spisů seznaly při dřívějším svém výslechu (tedy v řízení přípravném neb při konaném již jednou hlavním přelíčení) anebo když jsou vyslýchány poprvé.[8])

Žádost strany za opravu p. o h. p. může, pokud se týče všech obsahových náležitostí protokolu pod č. 1—3. právě uvedených, směřovati k tomu, aby bylo vyznačeno:

a) že něco, co v p. o h. p. jako udavší se je uvedeno, se vůbec **nestalo** (**vypuštění z protokolu**),

b) že něco, co v p. o h. p. jako udavší se je uvedeno, se stalo **jinak** než v protokole je zaznamenáno (**změna protokolu v užším slova smyslu**) aneb

c) že se stalo něco, co v p. o h. p. vůbec uvedeno není (**doplnění protokolu**.)

V případě ad *a) b)* týká se tedy žádaná oprava něčeho, co v protokole obsaženo je, v případě *c*) něčeho, co v protokole obsaženo není, ač to v něm obsaženo býti mělo.

Pokud jde o podstatné formálnosti řízení a návrhy stran i rozhodnutí o nich učiněná, nepůsobí otázka, co je předmětem p. o h. p. a co tedy i podkladem opravy ve všech třech směrech pod *a)* až *c)* právě naznačených býti může, patrně žádných obtíží.

---

[7]) Jinak dle tr. ř. něm., kterýž protokolování podstatných výsledků výslechů předpisuje jen pro hlavní přelíčeni před soudy přísežných (§ 273. odst. 2.). Přes to nemůže se praxe, také pokud jde o hlavní přelíčení před soudy zemskými i porotními, bez zapisování výpovědí osob vyslýchaných obejíti, jak tomu nasvědčují výnosy pruského min. práv ze 7. prosince 1882. (věstník 381.) a z 2. listopadu 1885. (věstník 359). Ovšem nezakládá pak disparita mezi protokolem a důvody rozsudkovými v té příčině zmatečnosti, poněvadž rozhodnými jsou jen důvody rozsudku Srv. *S. Mayer*, Streiflichte s. 98. pozn., *Stenglein* v Gerichtssaal 45. s. 101. a *Ortloff*, Goltd. Archiv. f. Stfr. 44. s. 99. a 120.

[8]) § 271. odst. 3. zmiňuje se jen o případu, že svědci neb znalci jsou při veřejném líčení poprvé vyslýcháni. Zajisté je ale možno, že i obžalovaný nebyl před hl. přelíčením ještě slyšen.

Pochybnější by mohla býti věc, pokud se týče obsahu výpovědí obžalovaného, svědků a znalců. V té příčině sluší míti v prvé řadě na mysli, že jen podstatný obsah výpovědí těch protokolován býti má. To plyne již z doslovu § 271. odst. 3. tr. ř., zejména ze slov »stane se jen tenkráte zmínka,« dále ze vztahu na protokoly řízení přípravného, kdež právě jen protokolování podstatného obsahu výpovědí je nařízeno (§ 104. odst. 3. tr. ř.) a konečně z antithese ku stenografickému zaznamenání veškerých výpovědí dle 4. odst. § 271. tr. ř. výminečně přípustnému.

Z toho však nepochybně vyplývá, že také právo strany na opravu p. o h. p., pokud se týče výpovědí obžalovaného, svědků a znalců, jen na podstatný obsah těchto výpovědí se vztahovati může.

Avšak k tomu sluší připojiti ještě další obmezení, o němž ihned bude řeč.

II. Kdo může žádati za opravu p. o h. p.?

Již právo stran žádati při hlavním přelíčení, aby se některá věc v protokole na jisto postavila, jest obmezeno v § 271. odst. 1 tr. ř. dodatkem, že tak mohou učiniti »ku zachování práv svých.«[9])

Toto obmezení je tím nezbytnější, poněvadž by jinak stranám dána byla do ruky nebezpečná zbraň ku šikanování soudu, ba dokonce ku provozování účinné obstrukce.

Než z povahy věci plyne, že také právo strany na opravu uzavřeného p. o h. p. nemůže sáhati dále než ono právo strany na zjištění a že tudíž strana může žádati za dodatnou opravu podstatného obsahu výpovědí jen potud, pokud má právní zájem na opravě takové.

Kdežto ale obmezení to, pokud jde o právo na zjištění při hlavním přelíčení vykonávané, sluší pokud možno liberálně vykládati — ač není-li snad patrným úmysl k šikaně neb obstrukci směřující — již proto, že během líčení nesnadno často předvídati, zdali to či ono seznání může se státi v některém směru důležitým, bude při vyřizování žádosti strany za opravu p. o h. p., tedy v době, kde protokol již je hotov a i rozsudek z pravidla vynesen, zajisté netěžko posouditi, zda-li strana má na žádané opravě právní zájem a jaký.

---

[9]) Bije do očí, že toto »právo na zjištění« normováno je na konci 1. odst. § 271., v němž řeč jest jen o podstatných formálnostech řízení a o návrzích stran i jich vyřízení, kdežto o protokolování obsahu výpovědí mluví teprve odst. 3. téhož §u, tak že by vzhledem k tomu mohlo býti pochybno, zda toto právo na zjištění (a podobně i právo na přečtení jednotlivých míst v odst. 2. naznačené) se vztahuje také na obsah výpovědí. Přes to theorie i praxe k otázce té právem jednomyslně přisvědčuje, onoho nelogického seřadění si snad ani nepovšimnuvši.

V prospěchu strany samé jest, aby v žádosti uvedla, k jakému cíli se opravy domáhá, aby tedy právní zájem svůj vyložila. Může pak oprava obsahu výpovědi svědků a znalců pro stranu býti důležitou nejen za příčinou řízení o prostředku opravném (důvod zmatečnosti § 281. č. 5. a § 344. č. 6. tr. ř., odvolání z výroku o trestu, o nárocích soukromoprávních), nýbrž i v jiných směrech na př. vzhledem k obnově řízení trestního, ku stíhání svědka pro křivé svědectví, pro urážku na cti, k domáhání se náhrady škody pořadem práva soukromého.

Ovšem může na opravě takové míti právní zájem a tudíž za ni žádati nejen strana, která opravný prostředek (zejména i žádost za obnovu) podala resp. stíhání trestní neb civilní rozepři o náhradu škody zahájila nebo tak učiniti zamýšlí, nýbrž nepochybně i odpůrce strany té, tedy pokud jde o vlastní věc trestní ten, komu záleží na zachování rozsudku první instancí vyneseného.

Za opravu p. o h. p. může tedy žádati jen ten, kdo má právní zájem na opravě, o kterouž jde. Žádost za opravu s jiné strany podaná mohla by býti nejvýše jen upozorněním na omyl do protokolu se vloudivší

Než zásada právě vyslovená potřebuje ještě objasnění.

Předem je, tuším, nepochybno, že právo na opravu přísluší jen straně, tedy osobě stojící mimo soud. Osobám soudním na procesu súčastněným nelze právo to přiznati. Máme tu ovšem na mysli zejména osoby soudní rozdílné od oněch, jež povolány jsou k součinnosti při sepisování protokolu, tedy členy soudu mimo předsedu a zapisovatele. Ovšem nemůže býti členům senátu bráněno, aby, zpozorují-li v p. o h. p. nesprávnost, předsedu neb zapisovatele na to upozornili. Je-li p. o h. p. v době porady o rozsudku již ukončen, mohou své pozorování uplatniti případně též ve svém votu.

Přiznáváme-li však právo na opravu pouze stranám, míníme tím nikoli jen ony strany, jimž přísluší v trestní věci, o kterouž jde, postavení stran procesních (veřejného i soukromého žalobce, obžalovaného a účastníka soukromého), nýbrž veškery osoby stojící mimo soud, které v hlavním přelíčení nějaké účastenství měly, zejména tedy i osoby přezvědné t. j. svědky a znalce, neboť i tyto osoby mohou míti právní zájem na opravě; tak může na př. svědkovi velmi záležeti na tom, aby byla opravena jeho výpověď v p. o h. p. uvádějící následkem nedorozumění neb přepsání právě opak toho, co řekl, poněvadž tím patrně jest uváděn v nebezpečí trestního řízení event. i odsouzení pro křivé svědectví.[10]

[10]) Proto správně zajisté se přiznává svědkovi také právo na zjištění protokolem; srv. *S. Mayer*, Kom. k § 271. č. 98. a *Ortloff* v Goltd. Archiv für Stfr. 44. s. 106. Také dle našeho nového civ. procesu může vedle stran i svědek a znalec činiti námitky proti části protokolu na jeho výpověď se vztahující (§ 343. odst. 3., § 367. civ. proc.)

III. Komu náleží rozhodovati o žádosti za opravu p. o h. p.?

Nepochybno je, že žádost za opravu p. o h. p. sluší podati u soudu první instance, před nímž se hlavní přelíčení konalo. Pochybnosti vyvolává však v theorii i v praxi otázka, který orgán soudu, je-li to soud sborový, je povolán o žádosti rozhodnouti, zejména zda li snad je k tomu příslušným:

1. soudce, jenž hl. přelíčení řídil (předsedící) či
2. sborový soud první instance sám.

Také lze uvažovati — ovšem i pokud se týče řízení před soudy okresními — o tom, není-li k tomu povolán

3. soud vyšší instance, což by bylo na snadě zejména v tom případě, kde žádost za opravu souvisí s opravným prostředkem u věci hlavní, o němž vyššímu soudu je rozhodovati.

Přes to sluší tuto eventualitu č. 3. odmítnouti.

Jeť soud vyšší instance — vyjímaje případy v zákoně výslovně vytčené — povolán rozhodovati pouze o opravných prostředcích proti rozhodnutím soudu prvního Opravu p. o h. p. nemůže vyšší soud naříditi zajisté ani v tom případě, kdyby podstatná nesprávnosť některého protokolárního zápisu byla v samé zmatečné stížnosti neb odvolání vytýkána a o skutečný děj opravný prostředek opírán. [11])

Zejména pak nemůže nesprávnost p. o h. p. sama býti důvodem zmatečnosti (§ 281. č. 3. resp. § 344 č. 4. tr. ř.) poněvadž dle § 271. odst. 1. tr. ř. zmatek tu jest jen tenkráte, když vůbec žádný p. o h. p. nebyl sepsán. [12])

Proto kassační soud dle konstantní praxe své správně zajisté do vyřízení žádosti za opravu p. o h. p. se nepouští, nýbrž odkazuje žádost takovou na sborový soud první instance, vyčkávaje dle okolností, až žádost bude vyřízena, prve než sám se pustí do rozhodnutí o stížnosti zmateční. [13])

Zbývá tedy uvažovati jen o tom, zdali a pokud povolán je ku rozhodování o žádosti za opravu p. o h. p. předsedící hlavního přelíčení či sborový soud první instance sám.

---

[11]) Jinou otázkou jest, je-li nejvyšší soud rozhodující o stížnosti zmatečné příslušným také k rozhodování o stížnosti na rozhodnutí prvního soudu učiněné o žádosti za opravu p. o h. p. O tom níže A opět jinou otázkou jest, může-li nejvyšší soud bez předcházející opravy p. o h. p. skutečný děj jiným způsobem dokázaný svému rozhodnutí za základ položiti. K této otázce sluší aspoň, pokud se týče formálností tvořících podklad zmatečných důvodů § 281. č. 1—4. resp. § 344. č. 1—5. tr. ř, přisvědčiti (srv. svrchu pozn. 3. a literaturu tam uvedenou).

[12]) Srv. rozhodnutí kass. soudu z 21. února 1876. č. 11815., z 5. listopadu 1877. č. 8890., ze 12. prosince 1877. č. 11753. a ze 4. února 1884. č. 6439. a j. v. (u § 271. Manzova tr. ř. č. 1. a 2.). Ovšem sluší v té příčině ku případu, kde p. o h. p. je naprosto nedostatečný kusý a vadný, přihlížeti zajisté tak, jako by vůbec žádný p. o h. p. sepsán nebyl.

[13]) Viz rozh. kass. soudu citovaná svrchu v pozn. 4.

Mínění v theorii i v praxi se rozcházejí. Jedni vindikují právo rozhodování o žádosti takové předsedícímu [14]), druzí soudu [15]). Konečně pak třetí jaksi sprostředkující názor zastává, jak se zdá, kassační soud v ten rozum, že k vyřízení žádosti za opravu povolán je předem předsedící, že ale zamítnutí žádosti státi se má rozhodnutím soudu. [16]) Dle toho by předseda byl oprávněn žádost vyříditi z vlastní moci jen tenkráte, chce-li jí dáti místo. [17])

Praví-li se že o žádosti za opravu rozhoduje sborový soud, pak tím ještě není otázka naše zodpověděna úplně. Sluší zajisté ještě dodati, v jakém shromáždění sborový soud o příslušném rozhodnutí se usnáší, zejména zda:

1. v radní komoře či

2. ve shromáždění oněch čtyř (v porotních případech tří) soudců, kteří spolupůsobili při hlavním přelíčení a vynášení rozsudku, či

3. v obyčejném shromáždění tří soudcův (§ 13. posl. odst. tr. ř.).

Že působnost radní komory v tomto stadiu processu je vyloučena, o tom tuším nebude sporu.

Otázka, zda nemělo by se rozhodnutí o žádosti za opravu p. o h. p. svěřiti shromáždění právě oněch čtyř resp. tří soudců, kteříž tvořili soud nalézací resp. soudní sbor porotní ve případě, o kterýž jde, zdá se vší úvahy hodnou.

Jsouť oni z vlastní zkušenosti, tedy dojista nejlépe informováni o věci a tudíž nejzpůsobilejšími k tomu, aby o žádosti oné — má-li k jejímu vyřízení již celý sbor soudní býti povolán — rozhodovali. [18]) Ovšem nelze přehlednouti, že, jak o tom bude ještě řeč, žádost za opravu protokolu může podána býti také ještě po uply-

---

[14]) Tak *J. v. W.* v Ger. Ztg. 1891. s. 1. d.; podobně praxe soudů německých srv. *Stinglein* v Gerichtssaal 45 s. 96. d.

[15]) Tak *S. Mayer* Kom. u § 271. č. 77. a *Storch* II. s. 286.

[16]) Srv. rozhodnutí svrchu v pozn. 4. citovaná. Podobně *Rulf*, Der österr. Strafprocess 3. vyd. s. 161.

[17]) Patrně tu řešena sporná otázka dle analogie § 238. tr. ř., jejž zajisté i na návrhy stran na zjištění jednotlivých věcí protokolem (§ 271. odst. 1. in fine) vztahovati sluší (srv. *S. Mayer*, Kom. u § 271. č. 91. a 92.).

[18]) Z těchto důvodů pokládáme za velmi šťastné ustanovení civ. procesu, dle něhož o žádosti za opravu skutkové podstaty rozsudku rozhoduje soud za účastenství jen oněch soudců, kteří spolupůsobili při vynesení rozsudku. Zašlo-li některého z nich něco, rozhoduje při rovnosti hlasů hlas předsedy a zašlo-li něco předsedu, hlas staršího soudce. Ovšem sluší míti na paměti, že pro takovou žádost vymezena je praeklusivní lhůta osmi dnů od doručení rozsudku (§§ 420. a 493. civ. pr.). V oněch případech, kde skutková podstata rozsudku v řízení před soudy okresními částečně nahrazuje protokol, mohou strany do tří dnů po obdrženém vyrozumění o tom, že skutková podstata rozsudku je v soudní kanceláři vyložena k nahlédnutí, je-li v ní některé přednesení skutečností neb průvodů nesprávně uvedeno, vznésti odpor, následkem něhož skutková podstata soudcem náležitě opravena býti může (§ 445. c p.).

nutí delší doby od hlavního přelíčení, kde následkem osobních změn není snad více lze onen sbor soudců sestaviti.

Avšak úvahy ty mají dle našeho mínění význam jen de lege ferenda.

De lege lata padá zajisté na váhu, že působnost soudu nalézacího i porotního je vynesením rozsudku a skončením hlavního přelíčení u konce a že bylo by k tomu potřebí zajisté výslovného ustanovení zákona, kdyby týž sbor soudců v témž složení i po této době ještě k nějakému rozhodování povolán býti měl.

Má-li tedy o žádosti za opravu p. o h. p. rozhodovati sborový soud první instance, nezbývá dle platného práva než obyčejnému tříčlennému senátu rozhodnutí to zůstaviti. Na snadě je ovšem otázka, na jakém podkladě má senát ten rozhodnutí své založiti. Pokud jde o posouzení otázky, zda žádaná oprava se týká věci podstatné a zda-li žadatel je k žádosti legitimován, nebude věc as činiti obtíží, poněvadž jde o otázky právní.

Jak ale ve příčině merita žádosti na př. žádá-li se za doplnění p. o h. p. v tom směru, že zachována byla nějaká formálnost neb učiněna některá výpověď, o níž se protokol nezmiňuje?

Je patrno, že v té příčině členům senátu vyjímaje snad ony, kteří náhodou měli účasť v trestní věci, o kterou jde, schází veškeren podklad skutkový pro rozhodnutí. A jakým způsobem si jej mají opatřiti? Má senát snad vyslechnouti zapisovatele hlavního přelíčení či předsedícího či též ostatní soudce při hl. přelíčení intervenovavší? Anebo má si senát vyžádati písemné vyjádření těchto osob? Či snad má také vyslechnouti strany, zejména odpůrce žadatelova, a provésti tedy jakési ústní líčení o žádosti po způsobu § 420. civ. procesu?

A jak sluší rozhodnouti o žádosti, jestliže seznání jednotlivých osob slyšených sobě odporují? Je tu snad rozhodnou většina či volné uvážení soudu či přísluší výpovědi některého funkcionáře (na př. předsedícího neb zapisovatele) zvláštní váha?

Jisto tu je jedno: trestní řád neobsahuje žádného ustanovení, z něhož by se dalo dedukovati, že je nepřípustno, aby tříčlenný senát o žádosti za opravu p. o h. p. rozhodoval a potřebný podklad pro rozhodnutí některým z naznačených způsobů si opatřil.

Ale pochybnosti právě vyložené zdají se nám de lege lata zřejmě ukazovati na jiného činitele k rozhodnutí o takové žádosti nad jiné způsobilého: na předsedícího hlavního přelíčení.

Předsedící již úkolem svým je k tomu veden, aby co nejbystřeji sledoval běh celého přelíčení, aby přihlížel k veškerým formálnostem, za jichž zachování je zodpověden, aby upjatě naslouchal i výpovědem osob vyslýchaných, jež jsou mu rukovětí výslechů dalších a v porotních případech i podkladem pro jeho résumé.

Předsedící je zodpovědným i za obsah p. o h. p., jehož správnost svým podpisem spolu se zapisovatelem potvrzuje (§ 271. odst. 1. tr. ř.), a ve případě, že bylo nařízeno těsnopisné napsání všech výpovědí i řečí, je povolán zkoumati i správnost zápisků těch, když byly obyčejným písmem přepsány, ač nechce-li k prozkoumání tomu některého soudce ustanoviti (§ 271. odst. 4. tr. ř.).

Nepochybno je zajisté, že předsedící může z vlastního popudu nařiditi dodatné opravení p. o h. p. Zda není také nejpovolanějším k vyřízení návrhu strany na opravu takovou? Kdo jiný soustřeďuje v sobě více záruk, že návrh ten bude náležitě vyřízen?

A kdyby se i stalo, že předsedící v tom neb onom případě si není jist, zdali žádost za opravu je důvodnou čili nic, není ovšem překážky, aby paměť svou neoživil poptávkou u zapisovatele a ostatních soudcův.

Ovšem přiznáváme-li předsedovi právo k vyřízení takové žádosti, musíme mu důsledně přiznati toto právo plné, neztenčené, tedy nejen právo žádosti místo dáti, nýbrž i právo jí zamítnouti. Analogie § 238. tr. ř. v tom smyslu, že by předseda, nechce-li žádosti vyhověti, byl vázán vyžádati si rozhodnutí soudu,[19]) nemá již proto místa, že není tu více soudu nalézacího, jejž § 238. tr. ř. na mysli má, a že by devoluce ku tříčlennému senátu vzhledem k tomu, co svrchu uvedeno bylo, byla devolucí ad judicem peius informatum. Nebudiž namítáno, že i úkol předsedícího je vynesením rozsudku a skončením hl. přelíčení formálně u konce a že zejména i vykonání rozsudku odsuzujícího přísluší nikoli jemu, nýbrž přednostovi soudu (§ 397. in f. tr. ř.). Pokud jde o nutnou dohru hlavního přelíčení, jakou je sepsání rozsudku a ovšem i sepsání neb dopsání p. o h p., trvá funkce předsedícího i zapisovatele nepochybně dále. Proto lze právem zajisté předsedícího pokládati za povolána také ještě k tomu, aby vyřídil žádost za opravu p. o h. p.

Z těchto důvodů nepříčí se dle našeho mínění zákonu, ani rozhodne-li o žádosti takové soud v obvyklém shromáždění tří soudců, ani vyřídí-li ji předsedící hlavního přelíčení.

Pokud jde o řízení před soudy okresními. není ovšem pochybnosti o tom, že o žádosti za opravu p. o h. p. povolán je rozhodovati soudce hlavní přelíčení řídivší. Zemřel-li tento soudce mezitím, byl-li přeložen neb nemůže-li z jiných důvodů žádost vyříditi, povolán je k tomu jeho nástupce, jenž ovšem vyžádá si, pokud jde o meritum žádosti, možno-li to, prohlášení onoho a dle okolností i zapisovatele a druhé strany. Při soudě sborovém náleželo by ve případě, že by změna taková nastala v osobě před-

[19]) To zdá se býti míněním kassačního soudu dle rozhodnutí svrchu v pozn. 4. citovaných.

sedícího hl. přelíčení, rozhodnutí pak jedině soudu (tříčlennému senátu).[20])

Pochybno může býti jedině, zda-li a pokud je předsedící (resp. soudce u soudu okresního), rozhoduje o návrhu na opravu p. o h. p., vázán souhlasem zapisovatele. V té příčině odchylujeme se poněkud od mínění panujícího, kteréž, jak se nám zdá, význam zapisovatelův oproti předsedícímu (soudci) poněkud přeceňuje, pokládajíc oba, pokud jde o obsah p. o h. p., za dva rovnocenné činitele tak, že, jsou-li ve příčině některé věci, kteráž protokolována býti má, různého názoru, vždy mínění obou v protokole vyznačiti sluší.[21])

Tak daleko dle našeho mínění vliv zapisovatele nesahá. Ovšem sluší úkol jeho při hl. přelíčení stavěti výše než úlohu zapisovatele ve stadiu přípravném, jemuž soudce (po případě vyslýchaný sám) protokol prostě diktuje (§ 104. odst. 4. tr. ř.).

Neboť tím, že toto ustanovení v trestním řádu, pokud jde o hl. přelíčení, obsaženo není, měla tu býti patrně zachována možnost samostatného protokolování zapisovatelem, jakž v praxi soudů sborových také skutečně se vyvinula.[22])

Rovněž není pochybnosti o tom, že zapisovatel je také zodpověděn za obsah protokolu, jehož správnost — právě tak jako předsedící (soudce) — podpisem svým potvrzuje (§ 271. odst. 1. tr. ř.).

Avšak tato samostatnost i zodpovědnost zapisovatelova přestává po našem mínění tam, kde předsedící (soudce) uzná za vhodno sám zasáhnouti, ať tím, že nařídí, že to neb ono do p. o h. p. pojato býti má či nemá, ať tím, že stanoví doslov, kterým některý návrh neb některá výpověď do protokolu se zapíše a j.

Chtěli-li bychom v těchto a podobných případech zapisovateli přiznati právo, aby uplatnil v protokole svůj odchylný názor, své individuálně různé pojetí věci, zneuznávali bychom úplně praeponderující postavení soudce přelíčení řídícího. Soudce nepochybně předčí zapisovatele — jímž obyčejně bývá u soudů okresních zřízenec kancelářský, u soudů sborových první instance konceptní nováček — jak znalostí práva tak i znalostí trestní věci, o kterouž jde. Soudce zajisté lépe rozpozná také věcný i právní dosah návrhů stran a výpovědí osob vyslýchaných a dovede je i stilisticky vhodněji upraviti.

---

[20]) Ku podpisu p. o h. p. povolán je v takovém případě dle jedněch nejstarší přísedící (tak *Seefeld* s. 42. d. a výslovně § 271. něm. tr. ř. i § 213. civ. pr.), dle jiných soudce, jejž soud ustanoví (tak *Storch* I. s. 383. pozn. 7.)

[21]) Tak zejména *Seefeld* s. 9., *S. Mayer*, Kom. u § 271. č. 21., 22., 27. a 58., *Stenglein* v Gerichtssaal 45. s. 83., 86. d. a *Storch* I. s. 383. a II. s. 286. pozn. 7.; srv též *Glaser*, Handbuch I. s. 659. pozn. 8. a II. s. 261. pozn. 15.

[22]) U soudů okresních, kdež zapisovatelem bývá po většině zřízenec kancelářský, nelze ovšem ani při hlavním přelíčení na mnoze bez diktování se obejíti.

Před autoritou soudcovou musí tudíž osoba zapisovatelova ustoupiti do pozadí.

Zapisovatel nesmí dle našeho mínění ve případech svrchu naznačených ani odchylný názor svůj v protokole vyznačiti aniž snad svůj podpis na protokole z té příčiny odepříti. Ovšem ale mu nemůže býti bráněno poznamenati v protokole, že ta neb ona stať neb oprava pojata byla do protokolu na výslovný rozkaz předsedícího. Tím jest prost odpovědnosti i ve případech, kde soudce nařídil něco protokolovati, co s pravdou dle mínění zapisovatelova se nesrovnává.

Z těchto důvodů máme za to, že předsedící soudce není vázán souhlasem zapisovatelovým, ani nařizuje-li opravu p. o h. p. z vlastního popudu, aniž rozhoduje-li o návrhu na opravu takovou.

IV. Lze-li vyřízení návrhu na opravu p. o h. p. odporovati prostředkem opravným?

V té příčině je zajisté rozhodno, že trestní řád nevylučuje stížnosti na rozhodnutí soudu resp. předsedícího o žádosti za opravu p. o h. p. učiněné.

Proto sluší za to míti, že proti takovému rozhodnutí soudce u soudu okresního přísluší straně právo stížnosti do tří dnů na sborový soud první instance (§ 481. tr. ř.). Toto právo stížnosti sluší ovšem přiznati i procesnímu odpůrci žadatelovu, z čehož plyne, že soud jej má o vyřízení žádosti vyrozuměti. Dokud se to nestalo, nepočíná ovšem třídenní lhůta ku stížnosti běžeti.

Pokud jde o sborové soudy první instance, jest pokládati za správné mínění, že na příslušné rozhodnutí předsedícího neb soudu nelze kromě stížnosti dohlédací (§ 15. tr. ř.) podati opravného prostředku.[23])

Stížnost dohlédací je tu proto přípustna, poněvadž zde jsou podmínky v § 15. tr. ř. stanovené; neníť v té příčině opravný prostředek ani výslovně zakázán ani jinak upraven. Stížnost ona není ovšem ani pro žadatele ani pro jeho procesního odpůrce žádnou lhůtou vázána.

J. v. W. v Ger. Ztg. 1891. č. 1. hájí ojedinělé mínění, že stížnost na zamítající vyřízení předsedícího náleží spojiti s opravným prostředkem u věci hlavní (proti rozsudku) a že instance, které přísluší rozhodovati o tomto prostředku opravném, povolána je také k rozhodnutí o oné stížnosti. Mínění to, jež de lege ferenda lecos pro se má, nelze nám de lege lata uznati za správné, a to prostě proto, že tu schází zákonné ustanovení, jímž by řízení to

[23]) Tak *Storch* II. s. 286. pozn. 9. a *Rulf*, Der österr. Strafprocess 3. vyd. s. 161.; podobně i praxe; srv. rozhodnutí kass. soudu svrchu v pozn. 4. uvedená. Také praxe soudů něm. připouští tu stížnost na vrchní soud; srv. o tom *Stenglein* v Gerichtssaal 45. s. 96. d.

a zejména příslušnost k rozhodování o stížnosti, o kterouž jde, takovým způsobem byly upraveny.

Pokud jde o řízení přestupkové, neodchyluje se názor *J. v. W.* ve příčině otázky příslušnosti od mínění obecného; neboť by i dle názoru oním hájeného povolán byl k rozhodování o naznačené stížnosti té v tom případě, kde jde o odvolání z rozsudku sborového soudu první instance (i jako soudu porotního), rozhodoval dle *J. v. W.* právě tak jako dle mínění obecného vrchní soud.

Rozdíl by tu byl jen tehdy, byla-li podána z rozsudku sborového soudu první instance (soudu porotního) stížnost zmateční. Tu by o současně podané stížnosti na rozhodnutí o žádosti za opravu p. o h. p. dle *J. v. W.* nerozhodoval soud vrchní (dle § 15. tr. ř.), nýbrž soud kassační.

Což ale, jestliže stížnost zmateční soudu nejvyššímu vůbec se nepředloží, nýbrž již v první instanci odmítne? Avšak i když od této možnosti abstrahujeme, sluší uvážiti, že soud kassační povolán je dle § 16. t. ř. k rozhodování pouze o samých stížnostech zmatečních trestním řádem za přípustné uznaných. Stížnost proti rozhodnutí o žádosti za opravu p. o h. p., kteráž věcně zůstává ovšem zvláštní stížností, třeba formálně byla spojena se stížností zmateční, mezi opravné prostředky, o nichž kassačnímu soudu jest rozhodovati, patrně nenáleží.[24])

Dále sluší proti mínění *J. v. W.* poukázati k tomu, že žádost za opravu p. o h. p. by pak byla vázána lhůtou opravnému prostředku u věci hlavní vyměřenou; pro toto obmezení však není v zákoně opory. Vždyť žádost za opravu p. o h. p. toho ani nevyžaduje, aby zároveň rozsudek v odpor se bral, mohouc míti i jiný účel, na př. obnovu tr. řízení, stíhání svědka, uplatnění nároků soukromoprávních.

Přihlédněmež nyní ještě k otázce, jakého způsobu může býti rozhodnutí vrchního soudu (resp. sborového soudu první instance jako soudu odvolacího ve přestupcích) o stížnosti na rozhodnutí o žádosti za opravu p. o h. p.

Pokud jde o otázku, je-li žádaná oprava podstatnou neb je-li žadatel legitimován, nebude tu as pochybností. Zejména je samozřejmo, že byla-li žádost prvním soudem (předsedícím) zamítnuta pro nepodstatnost opravy neb pro nedostatečnou legitimaci žadatelovu, rozhodnutí stížnosti vyhovující nemůže pouštěti se do merita věci, nýbrž obmezí se na to, že prvnímu soudu (předsedícímu) nařídí, aby rozhodl ve věci samé.

---

[24]) Jiná jest ovšem otázka, může-li strana přes zamítnutí své žádosti za opravu p. o h. p. o děj v ní tvrzený opříti stížnost zmateční a může-li nejvyšší soud hledě k výsledku jiných průvodů stranou nabídnutých děj ten svému rozhodnutí za základ položiti. K otázce té jsme svrchu hledíce k ustanovení § 286. tr. ř. a § 6. novelly přisvědčili, pokud se týče formálností souvisících se zmatečnými důvody § 281. č. 1.—4. (§ 344. č. 1.—5.) tr. ř.

Jinak béře-li se v odpor meritální rozhodnutí o žádosti oné. Tu budou proti meritálnímu rozhodnutí vyšší instance stavěti se tytéž pochybnosti, které tu jsou, jak jsme viděli, v tom případě, že žádostí za opravu p. o h. p. se zabývá sborový soud první instance (tříčlenný senát).

Ovšem když již první soud sobě opatřil příhodnou cestou podklad pro své rozhodnutí, nelze ani vyššímu soudu upírati právo, aby na základě téhož neb dalšího ještě materiálu meritorně — dle okolností jiným způsobem než první soud — rozhodl.

Jinak má se věc, směřuje-li stížnost proti rozhodnutí předsedícího na vlastní zkušenosti založenému. Tu jde patrně, pokud merita věci se týče, o dovolávání se judicis peius informati.

Z té příčiny pokládáme za správné, jestliže v takovém případě vrchní soud a limine odmítne, do rozhodování u věci samé se pustiti, prohláse, že »neshledal příčiny o stížnosti mocí svého práva dohlédacího něco zaříditi«.

Proto správně také říšský soud německý připouští stížnost na odmítnutí návrhu na opravu p. o h. p. jen, pokud odmítnutí se stalo z důvodů právních, pokládaje za samozřejmo, že materiálný obsah, tedy osvědčení toho, co osoby sděláním protokolu pověřené zpozorovaly, stížností v odpor vzat býti nemůže.[25])

V. V jaké formě děje se oprava p. o h. p.?

Bylo-li návrhu na opravu p. o h. p. dáno místo, sluší opravu tu provésti dle analogie § 106. tr. ř. dodatkem ku protokolu, jenž (právě tak jako protokol sám) předsedícím a zapisovatelem podepsán budiž.[26])

Ovšem je i přípustno, dodatek ten připojiti in margine blíže místa, jehož se oprava týká, což má tu výhodu, že oprava nezůstane tak snadno nepovšimnuta, jako byla-li teprvé ke konci protokolu připojena. —

Zbývá ještě, abychom vyložili svůj názor o tom, jakým způsobem by řízení opravovací de lege ferenda upraveno býti mělo.

Důležitost takového řízení jeví se hlavně tam, kde jím má býti získán podklad pro opravný prostředek u věci hlavní.

[25]) Srv. E. III. 47.; podobně *Stenglein* l. c. s. 96. d. Proto také správně § 420. civ. proc. v řízení o žádosti za opravu skutkové podstaty rozsudku vylučuje jak veškero dokazování, tak i odporování příslušnému rozhodnutí, a to, jak v motivech (s. 293.) uvedeno, proto, že tu jde o upomínku soudců na průběh dřívějšího přelíčení, nikoli tedy o právní posouzení rozhodnutí toho.

[26]) To se všeobecně uznává; srv. *J. v. W.* v Ger. Ztg. 1891. č. 1, *Storch* II. s. 286., *Stenglein* l. c. s. 97., *Ortloff* l. c. s. 108. pozn. Podobně provádí se dle § 212. civ. proc. oprava jednacího protokolu k návrhu strany před skončením protokolu učiněnému dodatkem ku protokolu.

V ostatních směrech, zejména tedy pokud jde o obnovu trestního řízení, o trestní stíhání pro skutek při hlavním přelíčení spáchaný (křivé svědectví, urážku) neb o uplatnění nároků soukromoprávních, má oprava p. o h. p. význam celkem jen podružný. Vždyť na konnexní proces civilní může míti vliv spíše rozsudek trestní (§§ 191., 268., 336., 539. civ. proc.) než p. o h. p. Výpověď při hl. přelíčení učiněnou lze, obsahuje-li trestný skutek, dokázati též jiným způsobem než p. o h. p. Totéž platí také, pokud jde o obnovu trestního řízení, a kdyby někdy snad nebylo lze provésti důkaz, že ta neb ona výpověď ve dřívějším hlavním přelíčení již byla učiněna, bude nanejvýš pokládána za novum, tak že postavení toho, kdo se obnovy domáhá, bude zpravidla ještě příznivějším.

Lze-li ale dle toho od těchto zajisté výminečných případů, kde jedná se snad vesměs jen o opravu, resp. doplnění výpovědí při hl. přelíčení učiněných, abstrahovati a opravné řízení ve příčině p. o h. p. na opravné řízení u věci hlavní obmeziti, pak je jasno, že nic tomu není na závadu, by pro návrh na opravu p. o h. p. byla stanovena krátká praeklusivní lhůta, nejvhodněji snad lhůta osmi dnů od vynesení rozsudku. To ovšem by předpokládalo, že protokol v čas je hotov a doporučovalo by se tudíž pro vyhotovení p. o h. p. stanoviti lhůtu třídenní, jakáž právě i pro sepsání rozsudku v § 270. tr. ř. je předepsána.

Lze-li však žádost za opravu p. o h. p. vázati takovouto krátkou lhůtou, pak je možno rozhodování o žádosti té svěřiti, pokud jde o soudy sborové, shromáždění oněch soudců, kteří ve hlavním přelíčení a vynášení rozsudku účast měli. Pokládámeť tento sbor ze všech orgánů soudních, o nichž byla svrchu řeč, za nejzpůsobilejší k rozhodování o žádosti takové. Sbor ten předčí v té příčině i předsedícího tím, že mnohosť hlasů skýtá větší záruku správného rozhodnutí jak pro foro interno (vzájemné podporování paměti), tak i na venek (vůči stranám).

Krátkost lhůty, do které žádost za opravu p. o h. p. podána býti musí, zaručuje s jakousi pravděpodobností, že sbor oněch soudců bude lze ještě svolati. Není-li to více možno, buďtež k rozhodnutí povoláni ze soudců oněch jen ti, kteří právě tu ještě jsou. Při rovnosti hlasů budiž rozhodným vždy hlas předsedícího.

U soudů okresních rozhodujž o žádosti soudce, hlavní přelíčení řídivší; není-li to více možno, tedy soudce, do jehož působnosti příslušná věc trestní spadá.

O žádosti za opravu budiž vyslechnut procesní odpůrce a dle okolností i jiné osoby v procesu súčastněné (na př. svědek, o jehož výpověď jde).

Proti rozhodnutí nebudiž připuštěn žádný opravný prostředek, leč stížnost (do tří dnů) v tom případě, byla-li žádost zamítnuta

z důvodů právních (nedostatek legitimace, nepodstatnost žádané opravy). Ovšem ale budiž dovoleno, byla-li žádost odmítnuta in merito, žadateli, bylo li jí místo dáno, odpůrci, proti příslušné stati protokolu ohlásiti odpor (viz § 212. civ. proc.).

O stížnosti rozhodujž v řízení přestupkovém v každém případě sborový soud první instance, v řízení o zločinech a přečinech zásadně vrchní soud a jen, je-li žádost za opravu p. o h. p. podkladem pro stížnost zmateční, která se předkládá soudu kassačnímu, tento soud.

Tytéž instance nechť posoudí také význam odporu proti protokolu položenému, vyžádajíce si dle okolností prvé od prvního soudu objasnění.

Toto řízení platiž pouze pro žádosti za opravu p. o h. p., podané některou stranou procesní ve lhůtě svrchu naznačené.

Žádost strany opozděná a rovněž i žádost jiných osob (na př. svědka) mějž pouze význam upozornění soudu na přepsání neb jiné patrné omyly ve protokole, jichž opravu předsedící (soudce) v každý čas ze své moci může nařídití.

Lze-li odpírati uznání neexistentního závazku podle zásad platných pro condictio indebiti anebo dle zásad, které platí pro condictio sine causa?[1])

Habilitační přednáška. Podává Dr. *Krčmář*.

Základní otázkou, od které při řešení našeho případu jest vycházeti, jest charakteristika uznání. — Jakou povahu jest přikládati projevu vůle uznáním se manifestujícímu? a specielně, by vlastního jádra otázky bylo se dotčeno: Jest uznání, smlouva uznávací, totiž slib splnění závazku již existentního, obligací abstraktní čili nic? Kdyby bylo tu odpověděti kladně, pak bylo by zcela jisto, že naprosto vyloučeno jest, by použito bylo na odpírání neexistentnímu závazku zásad platných pro přípustnost condictionis indebiti.

[1]) O otázkách, jaké skutečnosti jest prokázati žalobci při těchto druzích žalob, chce-li vítězství ve sporu dojíti, sr. místo jiných *Pavlíček*, Žaloby z obohacení, a sice pokud se týče condictio indebiti str. 272 a nn., pokud se týče condictio sine causa str. 270.; o břemenu průvodním sr. ještě na př. *Dernburg*, Pandekten I. str. 377, (V. vydání), k tomu fr. 25 D. de probationibus et praesumptionibus 22, 3.

Jeť, a zajisté právem, panujícím míněním v literatuře a sice, jak v naší, tak i v literatuře ostatní, že dle rakouského práva občanského abstraktní, od kausy své oddělený projev vůle nedá vzejíti závazku obligačnímu. »Vždyť účel životní, kterému smlouva slouží, a každá smlouva slouží účelu takovému, jest důvodem uznání smlouvy této v právu a účel ten jest i vodítkem při vydání norem smlouvu tu upravujících. Zákon může ovšem za jistých podmínek dovoliti oddělení projevu od jeho kausy; avšak v proklamování svobody smluvní takové dovolení k abstrahování od kausy ještě neleží.« [2]) Nemá tudíž dovolání se § 861. o. z. místa. Že toto mínění lze pokládati za panující, tohoto tvrzení za svědky lze se dovolati článků p. dv. r. *Randy* v Juristische Blätter 1882, kdež podrobuje se úvaze spis Hrůzův o novaci dle práva rakouského [3]), článků Dra *Pavlíčka* v Právníku z r. 1868, *Strohala* v časopisu Grünhutově (sv. X.), *Krasnopolskiho* v Kritische Vierteljahrsschrift (sv. 25.), spisu *Ehrenzweigova* o dvojčlenných smlouvách [4]), systému *Krainzova*, a ne na posledním místě spisu *Scheyova* o zvláštní části obligačního práva rakouského. Jinak výminečně *Hrůza* v citovaném spisu.

Kdyby tedy uznání bylo považovati za slib abstraktní, pak, ježto by tu nebyla causa debendi (Verpflichtungsgrund), bylo by na žalobci, jenž ze závazku uznaného žaluje, aby sám nejen uvedl, nýbrž i prokázal důvod závazku a jedině průkaz tohoto závazku opatřil by jemu vítězství ve sporu. Jen tak dalece by uznání jemu, t. j. žalobci, výhodu, pokud se týče materielního břemene průvodního, poskytlo, si non indiscrete loquatur (sr. fr. 25. § 4. D. 22, 3., pak *Bähr* na m. u. str. 142.) t. j. pokud by uznání táhlo se výslovně ku závazku prvotnímu jemu za základ ležícímu a tedy, bychom s *Bährem* mluvili, obsahovalo nejen projev vůle — právní jednání (Anerkennung als Willensakt), nýbrž podávalo zároveň i zprávu o jistém reálním příběhu mezi stranami se přihodivším (Anerkennung als Beweismittel). V tomto případě přesunulo by se pak ovšem břemeno průvodní směrem k žalovanému, ježto by tento protidůkazem neexistenci závazku za předmět majícím musil vyvrátiti důkaz existence závazku produkováním mimosoudního doznání se strany žalovaného provedený. (Je totiž patrno, že *Bährova* »Anerkennung als Beweismittel« jest doznáním reálního příběhu a nikoli uznáním závazku.)

Než tak, jak právě uvedeno, poměry mezi stranami spornými patrně neleží. Učí se, zajisté právem (sr. na př. *Schey* na u. m. 170.), že uznání, právě tak jako novaci vůbec, nelze považovati za jednání abstraktní, nýbrž že ono jest jednáním kausálním, jehož

---

[2]) *Schey*, Die Obligationsverhältnisse des öst. allg. Privatrechtes I. sv. 1. sešit str. 167

[3]) *Hrůza*, Zur Lehre von der Novation.

[4]) *Ehrenzweig*, Über die zweigliedrigen Verträge.

účelem jest, postaviti poměr mezi stranami existentní na nový základ, na novou basi, při čemž ovšem nemá býti popíráno, že nová obligace, nový právní poměr může býti abstraktní. Po té stránce blíží se tudíž k sobě placení a novace, specielně uznání, jak často bylo učeno. Z rakouské literatury jest srovnati jmenovitě spis *Hasenöhrlův* o právu obligačním sv. II. str. 297. a nn. a *Scheyův* na u. m. p. 48. Účelem placení (causa solvendi) jest definitivní vypořádání poměru právního mezi stranami, čili, jak pěkně to byl vyjádřil *Bähr*: »Placením činí se zadost essentielnímu požadavku obligace, jenž záleží ve snaze po ukončení poměru napjatosti mezi stranami existující: »Die Zahlung bildet den naturgemässen Abschluss, mit welchem das Schuldverhältnis seine Lebensaufgabe erfüllt hat. Von da an muss es wesentliche Gefährdung des Gläubigers der Vergessenheit anheimgegeben werden, um neuen Verkehrsverhältnissen Platz zu machen.«

Obsahem podobné, rozsahem různé účely sleduje uznání. Ono slouží k tomu, aby provisorně poměr mezi stranami na určitou, pevnou novou basi postaven byl. Věřitel má býti ujištěn o existenci, o výši a liquiditě svých aktiv. Ostatně neliší se účely tyto podstatně od oněch, jaké novace vůbec sleduje a jak byl přehledně sestavil *Hrůza* ve svém vícekráte citovaném spisu na str. 94. pod č. V.

Po té stránce t. j. po stránce účelu obou typů smluvních nalézáme tedy parallelu mezi placením a uznáním. Vzniká otázka: Lze parallelu tuto vésti do krajností, lze ve všech směrech, pokud vůbec povaha věci to připouští, zásad pro placení platných použiti na uznání? S velmi povolané strany ozval se hlas před počínáním takovým varující. *Unger* v 15. svazku *Grünhutova* časopisu vyslovil v té věci své pochybnosti.

Zodpovědění otázky, tvořící předmět přítomného thematu, závisí v podstatné míře na zodpovědění otázky svrchu položené.

Zodpovíme-li tuto kladně, t. j. prohlásíme-li, že uznání jest na roveň placení postaviti, pak není pochyby, že uznanému neexistentnímu závazku lze odpírati toliko dle přísnějších zásad o condictio indebiti, t. j. žalovaný, oproti kterému důkaz o uznání závazku bude proveden, domůže se zamítnutí žaloby a tudíž vítězství ve sporu jen tenkráte, prokáže-li jednak neexistenci závazku a omyl svůj, pokud se týče existence závazku v době uznání. Neboť i ten, kdo zaplatil dluh neexistentní, jen tehdy ve sporu o vracení plnění vedeném zvítězí, prokáže-li, že ignorans indebitum solvit; sed si sciens se nondebere solvit, cessat repetitio. Fr. 1. D. 12, 6, a pak § 1431 o. z. Odpovíme-li však k naší svrchu uvedené otázce záporně, pak bude nutným toho důsledkem, že dostačí nám, prokáželi žalovaný neexistenci závazku uznaného, nedostatek právního důvodu.

Bähr v 1. části svého základotvorného díla »Anerkennung als Verpflichtungsgrund«, v části to jednající o právu římském, prohlásil: »Indebite solutum und indebite promissum stehen rücksichtlich der Anfechtbarkeit einander völlig gleich« a opřel tvrzení to citáty z pramenů jmenovitě uvedl fr. 47. D. de operis libert. 38., 1.; fr. 62. D. 12., 6.; fr. 20. D. de S. C. Mac. 14., 6. a c. 6. C. de juris et facti ignorantia 1., 18. Místa ta dotýkají se ovšem římské stipulace a *Bähr* na uvedeném místě na stipulaci je vztahuje, ale poněvadž později, vykládaje právo obecné moderní, uznání zcela na roveň stipulaci staví (sr. na př. str. 163. a s druhé strany stotožňuje se tamtéž vůbec dlužní úpis s uznáním, sr. str. 236.), jest dojista všeobecný výrok svrchu citovaný i na uznání vztahovati.

I německý zákonník občanský postavil po této stránce uznání v jednu řadu s placením, alespoň do jisté míry. Ustanoviltť § 222. tohoto zákonníku: »Nach der Vollendung der Verjährung ist der Verpflichtete berechtigt die Leistung zu verweigern. Das zur Befriedigung eines verjährten Anspruchs Geleistete kann nicht zurückgefordert werden, auch wenn die Leistung in Unkenntnis der Verjährung bewirkt worden ist. Das Gleiche gilt von einem vertragsmässigen Anerkenntnisse, sowie einer Sicherheitsleistung des Verplichteten.« Jak patrno, jsou tu indebiti promissio a solutio, pokud jde o repetitio, sobě na roveň postaveny.

Tážeme se, co platí pro právo rakouské. *Schey*, jenž ostatně vůbec proti náhledům *Bährovým* vystupuje, přidává se tu k mínění tohoto a soudí, že žalovaný nároku žalobcovu, o uznání se opírajícímu, čeliti bude jen tehdy s úspěchem, prokáže-li vedle neexistence závazku, i omyl svůj, pokud se týče existence jeho. Doznává sice, že prakticky jest odtud jen jediný krok k závazku skutečně abstraktnímu, ježto lze se zavázati pomocí fingovaného uznání. Avšak tato možnost, obcházeti takovýmto způsobem eventuelně vydané předpisy zákonné, jak praví »die Möglichkeit dieses Schleichweges des Lebens«, nezdá se jemu býti dostatečným argumentem de lege lata.

Positivních dokladů pro to neb ono mínění v zákoně samém není; snad bylo by možno dovolati se § 1396., na jehož slova: »Hat er (sc. der debitor cessus) die Forderung gegen den redlichen Übernehmer für richtig erkannt, so ist er verbunden, denselben als seinen Gläubiger zu befriedigen«, rejstřík sub voce Anerkenntnis poukazuje. Přímého důkazu však ustanovení to netvoří, a bude se jen níže předpisu toho jako eventuelní podpory pro to neb ono mínění odjinud vyzískané, dovoláno.

Vlastním základem důkazu bude jen princip ležící za základ §-u 1431. o. z. resp. pravidlu, kteréž jest předchůdcem onoho,

totiž fr. 1. D. 12., 6; jest totiž povšimnouti si důvodu, proč scientia indebiti vylučuje repetitionem. Právníci římští začasté odůvodňovali předpis ten tím, že is, qui sciens indebitum solvit, donasse videtur. Kdyby tento argument byl jedině rozhodným, pak po našem soudě nebylo by pro právo rakouské vzhledem k předpisu zákona z 25. 6. 1871 č. 76. ř. z., jenž k platnosti darování »ohne wirkliche Übergabe« žádá formu aktu notářského, pochybnosti, že uznání indebita nerovnalo by se placení indebita. Avšak bylo záhy seznáno, že onen argument právníků římských k odůvodnění pravidla uvedeného nestačí.

Bylť poukázal již *Bähr* k tomu, že kdyby toto hledisko bylo správným, bylo by nutným důsledkem, aby průkaz každého omylu ať omluvitelného, či neomluvitelného, ať faktického, ať právního, měl v zápětí vítězství kondicentovo ve sporu o vracení indebita plněného vedeném. Neboť nechť omyl jest způsoben zaviněním sebe hrubším, nikdy nelze říci o plátci v takovémto omylu se nalezajícím, že on donare videtur. A přece dle pramenů římských zdá se býti nepochybným, že omyl kondicentův musí býti iustus — iusta causa ignorantiae, fr. 25. pr. D. cit.; sr. *Bähr*, Anerkennung, str. 69.; k tomu sr. c. 10. C. de iuris et facti ignorantia 1., 18. a c. 6. 7. C. de condictione ob causam datorum 4., 5. — Důvod ten je zajisté jiný; týž často byl již formulován a jasně byl jej vytkl jmenovitě *Bähr*, připojiv výklad ten k svrchu již citovanému výroku o účelu placení:

»Byla-li obligace vypořádána, pak musí celý poměr, nemá-li dřívější věřitel vážně býti ohrožen, propadnouti zapomenutí, aby novým poměrům právním učinil místo. Snad věřitel bona fide vzhledem k obdrženému placení určitým způsobem upravil své poměry; snad opomenul jiných prostředků, které by jeho bezpečnost byly podepřely. Všechny tyto momenty nemohou sice vésti k tomu, aby condictio indebiti zcela byla vyloučena, ale ovšem vedou ony k tomu, aby omezena byla na ony případy, kdy plátce pomoci, která v kondikci obsažena jest, skutečně zasluhuje. Pomoci té však on nezasluhuje, jestliže vzdal se jmění svého, nestaraje se vážně o to, je-li ku vzdání se takovému po právu nucen čili nic. Jest tudíž omezení kondikce na případy omluvitelného omylu produktem pravé aequity, jež u vážném sebeobmezení vystříhá se toho, by upadla v příliš přísné konsequence stricti iuris a takto prokazuje se důstojnou své vyšší misse.«

Jest tudíž důvodem značného břemene průvodního, které žalobci při condictio indebiti se ukládá, snaha chrániti příjemce, jenž bona fide placení byl přijal. K tomu jest podotknouti jen tolik, že dle § 1431. obč. zák. obor condictionis indebiti valně jest rozšířen, ježto stačí průkaz jakéhokoli omylu, třeba neomluvitelného. Sr. i *Pavlíček* na u. m. str. 166.

Vzniká otázka: Lze říci, že eadem iuris ratio, která k omezení kondikce placeného vede, platí i pokud se týče uznání? Snad podobné úvahy, jaké svrchu byly uvedeny, mohou se podávati i zde, ale podávají-li se ony, podávají se zajisté u míře podstatně menší. Vždyť svrchu byl na to kladen důraz, že účelem placení jest definitivní uspořádání poměru mezi stranami, účelem uznání jen provisorní jeho stabilisování. Jen ony surrogáty soluce, které právě tak jako tato mají za účel a důsledek definitivní uspořádání poměru, jako datio in solutum, prominutí dluhu nebo kompensace, mohou dle týchž zásad jako placení býti posuzovány. Zdá se nám tudíž býti příliš odvážným, princip v § 1431. o. z. obsažený rozšiřovati na případy jiné, příbuzné sice, ale přece ne tak blízké, aby bez úhony mohlo se říci: eadem iuris ratio, eadem sit igitur legis dispositio. Svrchu citovaný § 1396. o. z. může tomuto mínění ještě sjednati převahu. Klade-li se tamtéž výslovně na to váha, že bona fides tertii se chrání, jest zajisté blízkým náhled, že bona fides ipsius creditoris podobné přízni zákona se netěší. Má, jak patrno, § 1396. o. z. ráz výminečný a je zajímavo, že tam ani z daleka nenaznačuje se možnost, že by scientia aut ignorantia debitoris cessi mohly míti pro celý právní poměr význam.

Občanský zákonník tudíž patrně svědčil by mínění, že stačí v našem případě, prokáželi žalovaný neexistenci závazku uznaného. Než dlužno se ohlednout po předpisech jiných.

Schey otázkou touto se zabývavší opominul při argumentaci své předpisu proň po našem soudě velmi důležitého, totiž zákona z r. 1871, jenž žádá, aby uznání dluhu mezi manžely (Schuldbekenntnisse) a stvrzení přijetí věna manželem, mají-li býti platnými, oděny byly ve formu notářského aktu. Proč *Schey* k argumentu tomu, o němž níže šíře zmíniti se jest, nehledí, dá se vysvětliti z názoru jeho na zmíněný předpis. Považujeť on za jisto, že listiny právě zmíněné jsou listinami průvodními, tedy listinami podávajícími zprávu o jistém příběhu v minulosti se odehravším, a nikoli listinami obsahujícími causam debendi. A přece zdá se býti nepochybno, že zákon má na mysli poslední.[5]) Byloť ovšem již velmi často podotčeno, že stylisace zákona je velmi nedostatečná, ale tolik zdá se býti pravděpodobným, že zákon pojednává o formě právních jednání a nikoli o formách listin průvodních, a že tudíž

---

[5]) K tomu sr. *Randa*, Ist die Geltung des Gesetzes vom 25. Juli 1871 Z. 76. R. G.-Bl. durch die neuen Civilprocessgesetze eingeschränkt worden (Ztschrift für Notariat z r. 1902 č. 15.) a argumenty tam přivedené z § 1226. o. z., § 16. uvoz. zák. k obchodnímu zákonníku, jak §§ 49. a 50. konkursního řádu Jinak, aspoň pokud se týče stvrzení věna manželem, *Tilsch*, Der Einfluss der Civilprocessgesetze (2. vydání str. 208.); sr. i *Bežek*, Zeitschrift für Notariat z r. 1902 č. 8—19.

pojednává o listinách projev vůle obsahujících a nikoli o listinách zpravujících o nějakém faktickém příběhu. Konečně i stylisace zákona tomu svědčí. Mluví-li se o Schuldbekenntnisse a Bestätigung über den Empfang eines Heiratsgutes, zdá se odtud vyplývati, že jedná se o listiny, které obsahují causam debendi a tudíž projev vůle. Ovšem že na poslední moment nelze klásti zvláštní váhu, ježto všeobecně mluví se o dlužním úpisu (Schuldschein) a také občanský zákonník tak činí v § 1001., v tom smyslu, že dlužným úpisem rozumí se listina ztvrzující připočítání, numeraci valuty.

Co plyne tedy ze zákona z r. 1871 č. 76. ř. z., předpokládajíc, že názor náš naň je správný, pro otázku naši?

Po našem soudě na první pohled tolik, že byl by předpis zákona tohoto žádající k platnosti smluv uznávacích mezi manžely formy notářské zbytečným, kdyby byl správným názor svrchu projevený, že lze neexistentnímu závazku uznanému odpírati podle zásad platných pro condictio sine causa. Motivem zákona jest, jak patrno, chrániti strany před ukvapením, a poskytnouti jim, prostřednictvím stížení formy k platnosti jednání potřebné, možnost věc zevrubně uvážiti.[6] Kdyby zákon nechoval obavy, že vědomým uznáním neexistentního závazku lze obejíti formu, jejíž zachování jest podmínkou platnosti jednání právních v zákoně sub 1 *b* uvedených, nebyl by viděl se nucena dáti zmíněný předpis, že ku platnosti smluv uznávacích jest potřebí formy notářské. Uvažujeme-li zákon jen s tohoto hlediska, t. j. všímáme-li si toliko vzájemného poměru mezi manželem uznatelem a manželem druhým, pak nemůžeme se ubrániti dojmu, že zákon v přesvědčení, že uznáním bezforemným neexistentního závazku strany obejíti mohou předpisy o formě k darování potřebné, zmíněný předpis o smluvách uznávacích vydal.

Než zákon jest uvážiti ještě v jiné souvislosti, t. j. povšimnouti si jest poměru stran se smlouvajících k osobám třetím, specielně k věřitelům uznatelovým, tedy v souvislosti se zákonem odpůrčím. A po té stránce jest po našem soudě zákon vykládati takto: Zákon z r. 1871 ustanovením svým, ve kterém smlouvy uznávací klade vedle zápůjček, trhu na úvěr atd., a smlouvy, kterými stvrzuje se příjem věna vedle smluv svatebních, podporuje strany práva neznalé, které nepoužily v náležitý čas náležité formy, t. j. nepoužily notářské formy při uzavření smluv samých a poskytuje tedy na př. manželce, která bez zachování náležité formy

[6]) Jinak vysvětluje nutnost formy notářské v případech nás interessujících *Bežek* na u. m. č. 15. str. 116, tvrdě, že legislativním momentem jest tu snaha, transakce mezi manžely postaviti pod veřejnou kontrolu a pod kontrolou touto je udržeti; nezdá se býti pochybným, že tento legislativní prostředek nehověl by kýženému účelu, ježto strany fingovaným transakcím svým zajisté formu notářského aktu opatřiti mohou.

byla poskytla svému manželu peníze, ať credendi ať dotis causa, prostředky, aby mohla ponechati majetek na dále v rukou mužových a nemusila se snad někdy domáhati pouhého obohacení, které po případě snad již tu nebude. Zachová-li se dodatečně pro uznání dluhu forma, jaká pro uzavření primerní smlouvy obligační jest předepsána, má tím manželu věřiteli táž posice býti poskytnuta, jako kdyby mezi manžely této formy hned původně při uzavření primerní smlouvy bylo použito.

Nezdá se nám tudíž, že by i tento předpis bránil výsledku prvé získanému, a trváme proto i nyní na tvrzení: Uznanému závazku neexistentnímu lze dle zásad pro condictio sine causa platících, odporovati.

Daň rentová.

Přednáška habilitační. Podává Dr. *Drachovský*.

Jak již jméno samo podává, jest to daň stíhající renty (ve finančněprávním slova smyslu), totiž pravidelné požitky plynoucí z nějakého stálého pramene, a to bez přičinění bezprostředního percipientova. Možno tu přejíti od fysiokratického pojmu renty pozemkové až k rentám z uložení kapitálu zápůjčního plynoucím, z pravidla však nikoliv k rentám zvláštnostním plynoucím z výhodného položení, reklamy nebo zvláště příhodného zařízení.

Myšlénka zdanění rent není nikterak nová, a již koncem středověku i počátkem novověku vyskytují se různá povolení k vybírání daní »z kapitálů zápůjčných« (lépe řečeno úroků), a také daně immobilarní spočívají z valné části na myšlénce zvláštního zdanění renty nemovitostmi poskytované. Fysiokratism, který jedině na rentě pozemkové svůj system finanční založiti hodlal, shledával odůvodnění takovéto rentové daně ve svém základním názoru o jedině možném čistém výnosu (produit net) pozemkovém. Nověji požadováno skonfiskování buď těch rent, jež mají povahu pouhých zisků konjunkturních, nebo také rent vůbec, jelikož prý jsouce ziskem bezpracným, nemají pro percipienta nižádného oprávnění mravního, a mají tudíž býti vzaty ke krytí potřeb všeobecných když ne docela, aspoň měrou silnější, než jiné prameny daňové. Nehledíme-li k těmto požadavkům radikálním, shledáváno oprávnění ke zvláštní dani rentové, jednak v eventuelní zřejmosti takovéhoto pramene důchodu osobního, a z toho plynoucí možnosti správného uložení; jednak — a to zvláště — ve vyšší způsobilosti percipienta renty (jakožto důchodu fundovaného) k nesení veřejných břemen.

Leč všeobecné a důsledné provedení této daně patří k nejtěžším problemům techniky daňové, a to především proto, že zde měrou nejznačnější objevují se neregulovatelné účinky přesunutí. Dle pojmu této daně i úmyslu zákonodárcova má býti nositelem této daně percipient renty, vybírání může pak se díti způsobem dvojím:

1. přímo od percipienta na základě fasse jeho nebo úředního vyšetření výše renty, či snad paušalního odhadu jejího; nebo

2. od toho, jenž k placení renty (úroku) jest povinen s předpokladem a eventuelním nařízením, aby zaplacené sobě strhl z renty oprávněnému vyplácené, při čemž úmluvy stran o jinakém způsobu nesení daně za neplatné se prohlašují.

V prvém případě nemá dle úmyslu zákonodárcova nastati přesunutí, ve druhém případě ano. Avšak úmysl tento zákonodárcův může býti alterován tím způsobem, že ve případě prvém bude se snažiti percipient renty, aby odsunul břemeno jej tížící na povinovaného; ve případě pak druhém povinovaný nepoužije svého práva přesunovacího.

Takovéto nesení daně »dlužníkem« může nastati zcela nebo z části:

1. zvýšením míry úrokové;

2. snížením kursu obligací;

3. výslovným převzetím daně dlužníkem nebo na jeho útraty sprostředkovatelem úvěru.

Jak patrno, obrácen zřetel především k rentám plynoucím z operací úvěrních, kdež také nesení daně dlužníkem má největší praktický význam zhoršujíc pravidelně ještě postavení hospodářsky slabých, nebo aspoň jsouc daní uloženou subjektům k placení méně způsobilým ve prospěch subjektů způsobilejších.

Ovšem může také zavedení daně rentové znamenati ztrátu pro věřitele, a to v tom směru, že nepřesune-li daň, pramen renty klesne v ceně o kapitalisovaný obnos daně: tu pak ovšem žádný z následovníků daň nenese, aniž dlužník; daň byla »amortisována« již prvním věřitelem.

Zvláště budiž se zmíněno několika slovy o poměrech při úvěru sprostředkovaném pomocí emisse papírů cenných. Pokud úrok z takových papírů cenných plynoucí daní rentovou se zmenší, klesne kurs těchto papírů o obnos kapitalisované daně, nebo aspoň o část, to má pro věřitele v době zavedení daně již existující výše uvedený nepříjemný význam; později však, při dluzích po zavedení daně teprve nastávajících, znamená kurs nižší ztrátu dlužníkovu, který dostane méně, a přece musí celý obnos zaplatiti a zúrokovati: jest to stejné, jako by mu byl úrok zvýšen, a po případě

i ztráta na kapitálu.[1]) Leč klesání kursu jeví špatný vliv na obchody ústavů emissí papírů úvěr sprostředkujících, budou se tedy tyto snažiti, aby tomuto klesání zabránily. Toho docilují též převzetím daně rentové, tak že věřitelé dostávají dřívější úrok nezkrácený. Tu musí daň onu nésti pak ústavy úvěrní ze svého zisku: tento ovšem spočívá především na platech dlužníkův, tak že tito pak budou buďto nuceni vyšší úrok platiti, nebo se jim aspoň nedostane výhod, jichž by jim ústav nestížený daní rentovou mohl poskytnouti. (Některé banky rakouské hodlaly zrušiti správní příspěvek, jelikož výtěžek potřebný docílen byl úroky z reservních fondů, po zavedení daně rentové a převzetí jejím bylo nutno tyto příjmy na tuto daň obrátiti, a správní příspěvek zrušen býti nemohl.)

Tendence pak k takovémuto přesouvání daně rentové může svůj původ míti v tom, že existují vedle sebe renty dani této podrobené a renty od ní osvobozené, jež za sebe mohou býti vyměněny. Tu přirozeně nese se tendence k vyrovnání zisků zvýšením úroků nebo snížením kursu nebo vůbec ceny pramene renty. Takovéto přesunutí nastane ovšem tíže při obyčejných zápůjčkách papíry cennými nesprostředkovaných, kde nedá se tak snadno zvýšiti úrok o nepatrnou část procenta; ovšem bývá v těchto případech již obvyklý úrok vyšší.

K osvobození aneb aspoň nižšímu zdanění jednotlivých rent radí začasté různé důvody politické a socialní, jejichž vliv pak bývá silnější, než obava před fiaskem zamýšlené daně rentové. Osvobozeny pak bývají jmenovitě:

1. Úroky samostatného čistého výnosu netvořící, jež z pravidla jsou již jinou zvláštní daní výnosovou (na př. živnostenskou) stiženy.

2. Úroky z papírů státních a jiných veřejných, kdež hledí se zameziti veškery vlivy, jež by mohly na jejich kurs působiti nepříznivě.

3. Úroky poskytované ústavy nebo společenstvy založenými na principu altruistickém nebo mutualistickém, jež neberou se přímo za ziskem, kdež dociluje se osvobozením tímto účinnější podpora jejich činnosti.

4. Stát osvobozuje začasté také úroky ze zápůjček takových podniků, na nichž jest interessován, zvláště také tím způsobem, že zaručuje jim určitý minimalní čistý výnos.

5. Stejný účinek jako osvobození má existence rent z příčin technických nesnadno daní přímou stížitelných, jak tomu jest na př. při úvěru směnečném (zisky eskontní) nebo krátkodobých zápůjčkách po malých obnosech.

---

[1]) To může nastati jen tehdy, je-li zaplacení zpětné obnosu, na který cenný papír zní, tak málo časté, že s ním obvyklý obchod ani nepočítá. To ovšem jest poměrně obvyklé.

Tendence pak směřující k přesunutí daně na dlužníka tím spíše dojde úspěchu, čím jest věřitel hospodářsky silnější tohoto.

Toto přesouvání a tím způsobené zatížení povinovaného k výplatě renty jest hlavní z důvodů, které se nyní proti dani rentové uvádějí. Ale již v dobách dřívějších byly různé vady této daně — ač často jenom domnělé — vypočítávány. Tak uváděno, že vypuzuje kapitál ze země. V tom případě totiž, kdy daní rentovou bude zmenšen úrok z domácích zápůjček tou měrou, že vyplatí se věřitelům spíše ukládati svůj kapitál v hodnotách cizozemských, jest nebezpečí, že se tak díti bude. To ovšem může nastoupiti jen tehdy, když jednak kapitalisté domácí ukládající své jmění v cizozemských hodnotách nebudou daní rentovou stiženi, což ovšem pro nesnadnost kontroly někdy nastati může; jednak, budou li cizozemští věřitelé stiženi také daní rentovou, na př. srážkou u pokladen kupony honorujících vybíranou, což ovšem pak co do účinků rovná se konversi úrokové bez práva na náhradu pro toho kterého věřitele. Vedle toho budou tím stiženy méně země, v nichž vysoký úrok panuje, a kde není daň rentová příliš značná. — Často se uvádělo, že daň rentová jest zvláštním zdaněním píle a spořivosti, což ovšem v této všeobecnosti nikterak není správné, a vedle toho jest pro zdanění přece měřítkem berní síla poplatníkova, nikoliv pak způsob jejího vzniku. — Výtka dvojího zdanění téhož pramene důchodu nemá v nynějších systemech berních rovněž významu: jest každý důchod, již jinou daň nesoucí, přec ještě pravidelně stižen daněmi t. zv. nepřímými (zvl. konsumními), a vedle toho existují všude vedle daně důchodové — pokud jest zavedena — ještě specielní daně přímé na jiné fundované prameny příjmu (hl. immobilarní a t. zv. živnostenské). — Na těchto pak hlavních důvodech proti dani rentové spočívají i ostatní dedukce proti této dani uváděné.

Literatura stavěla se (zvl. již od Raua) vůči dani rentové celkem příznivě, ač na př. v. Stein zvláštní dani rentové nepřeje a tuto s daní důchodovou spojenu míti chce: všeobecně pak možno říci, že jednáno o této dani způsobem ponejvíce theoretisujícím, a teprve výsledky novější úpravy konkretní této daně najmě v Rakousku podávají nám pevnější podklad pro její posouzení. Nejnověji posoudil zvl. rakouskou daň rentovou Dr. *R. Meyer**) v tom směru, pokud zdanění skutečnou percipovanou rentu stíhá, načež zde poukázáno budiž.

Starším příkladem praktického provedení této daně byla anglická property and income tax Peelem r. 1842 definitivně zavedená (existovala dočasně již za válek napoleonských), a to ve

*) Dr *R. Meyer*: Das Zeitverhältnis zwischen der Steuer und dem Einkommen und seinen Theilen. Vídeň, 1901. Obšírnější referát bude podán ve »Sborníku«.

scheduli *A* (renta immobilarní), *C* (veřejné zápůjčky a dividendy) a *D* (jiné zápůjčky) — leč tato daň má již mnoho elementů daně důchodové. Vůbec starší t. zv. »daně z příjmu« zastupovaly jednak daň důchodovou, jednak rentovou, blížíce se svým upravením tu více k této, tu k oné.

V Rakousku možno mluviti o jakési dani rentové od zavedení t. zv. doplňovací daně z příjmu patentem ze dne 29. října 1849 ř. z. čís. 439. od r. 1852 ve všech královstvích a zemích nyní na říšské radě zastoupených v platnosti se nacházející. Byla to daň »doplňovací«, mající stihnouti důchod (byl to spíše příjem) posud nestižený daní gruntovní, domovní nebo živnostenskou. Daní rentovou byla daň tato pouze z části: renta immobilarní stihána byla třetinovou přirážkou k daním immobilarním, při čemž bylo však volno sraziti si 5% z úroků kapitalů na nemovitosti hypothekarně zajištěných. Vedle toho zdaněno bylo pachtovné a nájemné z podniků živnostenských a lokalit dani domovní nepodléhajících v třídě I., renty výslužné a p. ve třídě II.; hlavní však případ sem spadající byla třída III. této daně, kdež zdaněny byly veškery druhy příjmu, pokud nejsou prací podmíněny, zvl. pak také renty neobsažené ve třídě II. Z úroků nenáležely sem takové, jež byly dlužníkovu právu srážky podrobeny. — Výměra daně byla v třídách I. a III. stálá, ve třídě II. z části progressivní od 1 do 10%, při čemž příjem pod 630 zl. vůbec dani podroben nebyl a výše 10% dosaženo bylo při 9450 zl.

Plán reformy osobních daní přímých vtělený v zákon ze dne 25. října 1896 ř. z. čís. 121. pojal v se také úpravu daně rentové, a to z části dle současných vzorů německých (Hessensko, Badensko). Jednalo se především o specielní přímou daň na výtěžek z kapitalu zápůjčního plynoucí, jež stihnouti jej měla vedle osobní daně z příjmu (důchodové); nutnost pak takovéto daně shledávaly motivy v tom, že všechny ostatní fundované prameny příjmu jsou stiženy daněmi zvláštními, ba že i důchod nezaložený z osobní činnosti vedle daně důchodové ještě daň z vyššího služného platiti má.

Dani rentové mají vůbec býti podrobeny požitky plynoucí z předmětů nebo práv majetkových jiné dani výnosové posud přímo nepodléhající — § 24. zák. o d. os. — týž paragraf vypočítává pak demonstrative některé druhy takovýchto rent. Všeobecně budiž podotčeno, že renty jsou jenom potud podrobeny dani této, pokud nejsou přímou odměnou za konané služby.[1]) Leč již v citovaném paragrafu poukázáno k možným osvobozením, jež pak následující § 125. blíže rozvádí. Osvobození tato pak jsou (dle systematiky p. dvor. r. Talíře) buď ryze osobní (na př. stát a země — srv. § 125. čís. 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7. a 13.), nebo věcná (na př. vý-

[1]) S téhož hlediska sluší posuzovati osvobození úřednických pensí — § 125. čís. 5. ve spoj. s § 167. čís. 4.

živné dle ustanovení práva rodinného poskytované — srv. § 125. čís. 5., 8., 9., 10., 11., 12., 14., 15. a čl. II. uvoz. zák.). Osvobození osobní pak jest buďto neobmezené (§ 125. čís. 1., 3., 4., 5., 6. a 7.), nebo pouze s obmezením na určité druhy rent (§ 125. čís. 2. a 13.). Někde ovšem může se stýkati osvobození osobní s věcným (poštovní spořitelna). Důležito jest, že osvobození věcné vždy platí, osvobození osobní pak jen tehdy, nejedná-li se o daň vybíranou pomocí srážky (§ 126.). Také při této dani vzat byl zřetel na existenční minimum, neboť daň platí pouze ty osoby, jejichž příjem vůbec (tedy ne pouze dani rentové podrobený) nepřevyšuje 600 zl. ročně.

Subjektem může býti osoba fysická i právnická, celým obnosem rent percipovaných jsou však dani podrobeni pouze rakouští občané státní v Rakousku bydlící, právnické osoby, jejichž sídlo jest v královstvích a zemích na říšské radě zastoupených, cizozemci bydlící v Rakousku za účelem výdělku a konečně osoby rakouské státní příslušnosti pozbyvší, ale zde bydlící. Osoby jiné podléhají dani rentové jen tehdy, vybírá-li se tato srážkou u dlužníka nebo požívají-li vůbec rentových příjmů plynoucích z tuzemska (§ 127.). Pouze z důvodu aequity osvobozeny jsou rentové příjmy osob prvé zmíněných z cizozemska plynoucí a tam prokazatelně specialní daní výnosovou (ne důchodovou) stížené.

Roční výše renty má býti základem zdanění, leč toho plně dosíci lze pouze při dani srážkou u dlužníka vybírané: jinak platí pro stanovení výše renty tyto praesumpce:

1. Renty stálé zdaní se ve výši dosažené v roce minulém.

2. Za výši příjmu rentového nestálého považuje se průměr obnosů v posledních třech letech dosažených (zvláštní ustanovení pro dobu přechodnou — §§ 128., 145. — Co do požitků naturalních a annuit srv. ustanovení § 129.).

Vznik berní povinnosti při dani srážkou vybírané spadá v jedno se vznikem nároku percipientova; ve případech jiných počíná se berní povinnost pravidelně teprve od roku příštího po onom, kdy oprávněnému příjmu dani rentové podrobeného se dostalo; pouze tehdy již od následujícího měsíce, má-li svůj důvod v přistěhování osoby renty požívající do našeho území státního — § 145. Ohledně zániku povinnosti berní mluví § 146. pouze o případu tom, kdy má tento důvod svůj v odstěhování se poplatníkově do ciziny nebo v jeho smrti; není však učiněno zmínky o tom, jak počínati si sluší při zániku renty vůbec během toho kterého roku. V nedostatku jiných ustanovení bylo by se přesně říditi § 149., dle něhož změny během roku nastalé teprve od příštích period ukládacích vliv míti mají, praxe ovšem namnoze odchylně si počíná. — Srážky nějaké ze základu zdanění v osobních poměrech percipientových se zakládající dle pojmu této daně ovšem místa nemají; leč dovoleno jest sraziti si břemena soukromoprávní v bezprostřední

souvislosti s rentou stojící, pak úroky reeskontní resp. passivní kontokorrentní od zisků eskontních a kontokorrentních, ovšem jen tehdy, nejedná-li se o daň srážkou vybíranou. Vedle toho možno od renty pachtovní odečísti náklady správní, udržovací a odpisy na opotřebování i zařízení, pokud k nim není právoplatně zavázán pachtéř (§ 130.).

Výměra daně jest různá. Z úroků dluhu státního (hl. založeného — ne ze salinek), pokud nejsou specielně osvobozeny nebo nespadají pod zákon ze dne 20. června 1868 ř. z. čís. 66.[1]), platí se 10%; táž výměra jest i pro renty výkupní za sestátněné nebo státem převzaté podniky, pak pro obligace zemí, veřejných fondů a stavovské před platností tohoto zákona vydané, výměra pak má v těchto poslednějších případech býti stejná, i když se na př. konversí úrok jejich zmenší nebo tyto obligace vůbec dříve se stáhnou. Výměra 3% jest z pachtovného za propachtované živnosti, $1^1/_2$% z úroků vkladů úsporných ve spořitelnách, společenstvech výdělkových a hospodářských, záložnách; pak z listů zástavních hypothekárních ústavů za ziskem se neberoucích; konečně 2% ve všech jiných případech (§ 131.), z čehož tvoří na základě zákona ze dne 26. června 1901 ř. z. čís. 80. výminku úroky ze zástavních listů vydaných zemskými ústavy úvěrními na základě udělených zápůjček, pak též ústavy emissními spořitelen, jež podléhají dani $^1/_2$%.

Jak z povahy věci vyplývá, není při dani srážkou u dlužníka vybírané potřebí zvláštního zjišťování výše renty, v případech jiných jest však předepsáno přiznání poplatníkovo, mající obsahovati podrobné vypočtení všech jednotlivých částí příjmu dani rentové podrobeného. Pokud však poplatník již dříve daň rentovou měl předepsánu a tuto za předchozí rok zaplatil, nezměnil svého bydliště a nenabyl vyššího příjmu poplatného, není povinen bez zvláštního vyzvání přiznání podati. Toto přiznání podává se finančnímu úřadu I. instance, který jest oprávněn ku přijetí přiznání pro osobní daň z příjmu (důchodovou); tento pak předepíše na základě jeho daň. Pravidlem jest, že přiznáním jako základem zdanění beze slyšení poplatníkova hýbáno býti nemá — §§ 137. nn.

Co do předpisu a placení daně rentové budiž rozeznáváno:

1. § 133. vypočítává taxative případy, ve kterých má se daň vybírati tím způsobem, že pokladna rentu vyplácející přímo z ní daň má si sraziti a tuto odvésti v určitých lhůtách správě státní. Takovéto pokladnictví ve prospěch státu jest uloženo:

a) pokladnám státním, zemským a veřejných fondů co do rent podrobených dani 10, 2, $1^1/_2$ a $^1/_2$%;

b) pokladnám okresů, obcí a podniků veřejně účtujících:

---

[1]) Tímto stanovena výměra daně na 20% pro loterní výpůjčky státní z r. 1854 a 1860; pak 16% na 5procentní papírovou a jednotnou rentu stříbrnou z r. 1868.

α) co do rent placených na cenné papíry těmito korporacemi a ústavy vydané, ať již se vyplácejí na kupony čili nic;

β) co do úroků vkladů úsporných.

Takto vybrané peníze odvádějí se ročně státní pokladně, lhůty však může stanoviti ministerstvo financí.

2. Ostatní daň předepisuje a platí se z pravidla v okresu, kde povinovaný bydlí; je-li to rakouský příslušník a nebydlí v tuzemsku, v jeho obci domovské; je-li to příslušník cizího státu a nebydlí zde, v obci, kde bydlí dlužník. Summa daně sdělí se platebním rozkazem, proti němuž lze do 30 dnů si stěžovati k zemskému úřadu finančnímu, jež s platností konečnou rozhoduje. Daň platí se ve lhůtách pololetních — §§ 142. nn.

Řízení vydobývací a trestní jest stejné jako při jiných daních osobních.

Ručení rozeznává zákon (§§ 150. nn.) dvojí, věcné a osobní. Prvé jest zákonné právo zástavní na rentě poplatné, druhé jest ručení dlužníkovo, pokud dle § 133. má daň srážeti nebo pokud mu jako krok exekuční proti poplatníkovi podniknutý bylo nařízeno zadržení renty poplatné. Při ručení osobním jest povinnost ručitelova povinností berní, sdělí se rozkazem platebním a jest i zde přípustný rekurs k zemskému finančnímu úřadu.

Výsledky rakouské za r. 1900 podává následující tabulka, v níž použito dat v »Mittheilungen des k. k. Finanzministeriums«, VIII., str. 716 nn. uveřejněných:

Země	Daň srážkou vybíraná		Daň dle přiznání vybíraná		Dohromady	
	Základ zdanění	Daň	Základ zdanění	Daň	Základ zdanění	Daň
	milionů K		milionů K		milionů K	
Dolní Rakousy	*72·07*	1·26	*57·89*	1·17	*129·96*	2·43
Horní Rakousy	13·29	0·20	4·89	0·10	18·18	0·30
Solnohrady	2·12	0·03	2·33	0·05	4·46	0·08
Štýrsko	18·52	0·28	7·32	0·15	25·84	0·43
Korutany	4·02	0·06	1·73	0·04	5·76	0·10
Krajina	2·74	0·04	1·35	0·03	4·09	0·07
Přímoří	2·96	0·05	6·72	0·14	9·68	0·19
Tyroly a Vorarlb.	9·58	0·16	9·21	0·19	18·78	0·35
Čechy	*91·96*	1·41	*29·12*	0·60	*121·08*	2·01
Morava	29·67	0·45	9·66	0·20	39·33	0·65
Slezsko	5·43	0·08	3·11	0·06	8·53	0·15
Halič	*39·82*	0·97	*7·66*	0·18	*47·48*	1·15
Bukovina	2·21	0·10	1·13	0·02	3·34	0·13
Dalmacie	0·27	0·005	1·91	0·04	2·19	0·04
Předlitavsko	294·68	5·11	144·04	2·96	438·72	8·08

Tabulka pak další podá srovnání, jaký podíl mají některé země předlitavské na celkové summě daně rentové, pak daních realních i důchodové (též pro rok 1900):

Země	Daň rentová	Daně realní	Daň důchodová
	% z celkového výnosu dotýčné daně v Předlitavsku		
Dolní Rakousy . .	30·3	30·1	46·1
Čechy	25·1	24·6	20·5
Morava	8·1	9·8	7·4
Slezsko	1·9	1·8	2·1
Halič	13·7	11·9	6·6

Posavadní koncentrace kapitálu ve Vídni jest zcela patrná; zdá se však, že pokračující hospodářskou decentralisací poměr ten se změní.

Pokud se konečně týče nesení daně této v Rakousku, jest všeobecně známo, že valná část ústavů úvěr sprostředkujících vzala daň tuto na se, nesráží ji věřiteli a musí ji tudíž z pravidla nésti dlužník. Jest to přirozeno, neboť jak již 16. ledna 1898 poukázal »Hlas Národa«, činila kapitálová summa obíhajících obligací domácích(dle stavu z r. 1897): *a*) jejichž úroky dani rentové nepodléhají, $4^3/_4$ miliardy zl.; *b*) kde při emissi slíbeno osvobození, $1^1/_2$ miliardy zl.; *c*) kde emittent vzal na se daň, 129 milionů zl.; *d*) kde daň vskutku věřitelem se srážela, pouze 542 milionů zl. Tento poměr se do nynějška spíše zhoršil; byl tedy tlak na srážející věřitele dosti značný. To týká se tedy především daně srážkou vybírané: při dani ostatní, jež ovšem dle prvé tabulky jest značně menšího významu, možno souditi, že daň z pravidla nese věřitel. Jest patrno, že za takovéhoto stavu věcí u nás daň rentová nevyhovuje požadavkům, jež na ni právem se kladou.

Technika sčítání lidu z 31. prosince 1900 v Rakousku.

Píše JUDr. *Theodor Živanský.*

Pro správný rozbor a ocenění výsledků jakéhokoli šetření statistického je nezbytnou podmínkou zevrubná znalost methody a techniky při statistickém úkonu použité, znalost celého postupu, jakým bylo nastoupeno, aby sociální vrstvy, časově i prostorově

ohraničené, podrobeny byly úplnému, vyčerpávajícímu pozorování, jakož i všech oněch zevních pomůcek, jakých se v různých stadiích statistického pozorování a použití jeho k vědeckému poznání pozorovaných vrstev upotřebuje.[1]) Pro doklady toho netřeba choditi daleko; byliť jsme nedávno při provádění sčítání živnostenských a rolnických závodů svědky toho, k jakým absurdním názorům může vésti neznalosť methody a techniky nejznámějších akcí statistických. Také tvrzení, tak často ústy laiků opakované, že »statistikou se dá dokázati všecko«, mluví živě proto, aby k poznání method jednotlivých statistických šetření byl připoután zájem širší veřejnosti a zvláště aby četným tabulkám statistickým byl předeslán podrobný popis o tom, jakou cestou dat publikovaných se nabylo. O rakouské úřední statistice, která jinak v poslední době začíná plně býti si vědoma velkých úkolů, jež jí moderní politika hospodářsko-sociální ukládá, nelze zatím tvrditi, že by po té stránce plnila náležitě svůj úkol, ať uvedu za příklad jen poslední rozsáhlé publikace z oboru statistiky populační. K několikastastránkovým dílům tabulkovým předešle se stručný věcný rozbor hlavních dat a vylíčení techniky a methody při šetření použité nutno pracně shledávati v cizích, začasté jednotlivcům naprosto nepřístupných revuích odborných. A přece stručný popis techniky některého z posledních statistických šetření již sám o sobě — aniž by byl přímo podkladem vědecké analyse výsledků jeho — skýtá hojnost zajímavých podrobností, z nichž nejsnáze se lze informovati o velikých netušených pokrocích, k jakým v poslední době dovednost statisticko-technická dospěla. V přítomném článku pokusil jsem se nejnovější vymoženosti, s jakými operuje u nás statistická správa, demonstrovati českému čtenářstvu na příkladě nejrozsáhlejšího a nejvýznamnějšího ze všech primárně-statistických šetření u nás, na příkladě posledního sčítání lidu. Vedle naznačených již dvou cílů dosaženo tím i toho, že vysvitne, v jakém směru budou výsledky tohoto statistického aktu, k nimž právem poutá se nejširší zájem, zpracovány, jakož i pří-

---

[1]) Pokud se týče theorie a terminologie statisticko-technické, přidržováno se vesměs třídění a názvů v díle: *G. v. Mayr*, »Statistik und Gesellschaftslehre«, zvláště II. díl: »Bevölkerungsstatistik« § 13.—20, Freiburg, 1897. Z ostatní literatury uvádím hlavně: *Mayrhofer v. Grünbühel*, »Die Volkszählung in Österreich«, Štýrský Hradec, 1898; *v. Inama-Sternegg*, »Die nächste Volkszählung« (Statist. Monatsschrift, N. F. V. ročn., seš. 7. a 8.); *Rauchberg*, »Die elektrische Zählmaschine und ihre Anwendung, insbesondere bei der österreichischen Volkszählung« (Allg. stat Arch. II. 1); týž, »Erfahrungen mit der elektrischen Zählmaschine« (tamže, IV. 1.); týž, »Die Bevölkerung Österreichs«, Vídeň 1895; *Weinzingen*, »Die statistische Aufarbeitung der nächsten Volkszählungs-Ergebnisse« (Wochenschrift des n.-ö. Gewerbe-Vereins, ročn. LXI., 1900); článek »Volkszählungen« v »Handwörterb. der Staatswissenschaften«, II. vyd. 1901, seš. 25.). Ostatní prameny jsou na příslušných místech citovány.

čina nepoměrného časového intervalu mezi šetřením samým a konečnou publikací výsledků jeho.

Rozeznáváme-li jako při každém jiném statistickém aktu tak i při sčítání lidu dvě hlavní stadia statistické práce, totiž zjišťování, t. j. vlastní statistické pozorování, a zpracování, t. j. vykořistění provedeného pozorování k vědeckému poznání vrstev pozorovaných, dlužno i v celém rozsáhlém tom komplexu zevních prostředků, pomocí nichž při pracích těch operujeme, rozeznávati jednak techniku zjišťovací, jednak techniku zpracovací.

Znalost obojí techniky je pro posuzovatele výsledků sčítání stejně nezbytnou, třeba by na první pohled zdálo se, že postačí znalost techniky zjišťovací. Uvidíme níže, jak na př. u nás jenom změny v technice zpracovací byly příčinou různorodých výsledků materielních, vylučujíce možnost srovnání s výsledky dřívějších let.

Bylo-li věnováno v následujícím více místa líčení techniky zpracovací, stalo se tak jednak z toho důvodu, že v oboru rakouské techniky zjišťovací právě v poslední době vydána byla pozoruhodná vyčerpávající kniha, tak že zde bylo se možno omeziti na stručné registrování výkladů jejích, pokud toho soustavnost přítomné statě vyžadovala, jednak však i proto, že technika zjišťovací u nás má na dlouho svázány ruce zákonným podkladem sčítání lidu, kdežto na poli techniky zpracování znamenati jest v nejposlednější době podivuhodný pokrok a zajímavé novinky.

* * *

Zjišťování počtu a popis lidu, jako každé jiné statistické pozorování, opřeno býti musí — má-li býti účelným a zbytečně neztěžovati břemene objektům pozorování uloženého — o řádnou theoretickou a praktickou přípravu. Dle toho i při líčení techniky zjišťovací rozeznáváme dvě hlavní stadia: techniku přípravných prací a techniku provádění vlastního aktu sčítacího.

Ve směru prvním naskytá se především otázka, který orgán veřejné moci má vydati nařízení o provedení sčítání lidu a který postup se stanoviska metodologického se nejlépe doporučuje. V Rakousku, podkladem moderního periodického sčítání lidu je zákon říšský ze dne 29./3. 1869 č 67. ř. z. Nařířiti popis lidu náleží tedy sboru zákonodárnému, a výkonná moc upravuje toliko podrobnější provedení; tak vydána byla prováděcí nař. min. vnitra ke sčítání z r. 1869 dne 15. srpna 1869 č. 142. ř. z., ke sčítání 1880 nař. z 6./8. 1880 č. 103. ř. z., ke sčítání 1890 nař. z 9./8. 1890 č. 162. ř. z. a k poslednímu nař. ze 25./8. č. 145. ř. z. Podobně věc se má i v jiných státech. Potud však je rakouský zákon unikem mezi všemi ostatními týž předmět upravujícími zákony, že není pouze rázu všeobecného, takže by nařizoval prostě provedení sčítání a zůstavil všecky ostatní podrobnosti moci výkonné, nýbrž

t. zv. »předpis o provedení sčítání lidu«, podstatná to součást zákona, obsahuje i podrobné předpisy o organisaci a technice, obsahu i rozsahu sčítání lidu a predestinuje takto v četných směrech útvar celé řady sčítání následujících.

Nemůže býti o tom sporu, že stav tento je příčinou značných překážek volnému rozvoji moderní techniky sčítací [2]) a de lege ferenda nutno dáti přednost zákonu generelnímu. Že zákona vůbec je potřeba, za to přimlouvají se vážné důvody; jeť takto periodické opakování sčítání lidu zaručeno a »povzneseno nad vlivy denních proudů a malicherné zájmy okamžiku.« Dále je však také zapotřebí donucovacích prostředků k výpovědím stran sčítání podrobených, jsouť právo dotazování a povinnost odpovědi rázu veřejno-právního a musejí býti upraveny zákonem. Také z důvodů veřejných financí (velký náklad sčítání) nelze báse zákonné postrádati. Ovšem namítají někteří (Scheel), že není třeba zákona, ježto prý odepření výpovědi nebývá časté, obecenstvo se neptá po právním titulu, z něhož se kladou otázky a p., ale při rostoucí tendenci po prohlubování otázek a rozšiřování jich na poměry hospodářské a na druhé straně vzhledem ke stále ještě hluboko zakořeněné nedůvěře méně vzdělaného obecenstva v akce sčítací podkladu zákonného naprosto se zříci nelze. Dále však než, aby náležitý zřetel byl vzat k důvodům právě uvedeným, legislativa při stanovení norem pro sčítání lidu jíti nemá. Toliko zcela výjimečně bylo by připustiti širší působnost orgánu zákonodárnému v ten způsob, že by obligatorně nařídil zjišťování konkretního momentu, tam, kde moc výkonná z jakýchkoli důvodů není dosti silná, aby vyhověla oprávněným požadavkům theoretickým a dokonce nešťastným formulováním momentů, jež se mají vyšetřovati, zavdává podnět k tomu, že akt, jímž se má zjistiti přísná objektivní pravda, stává se rejdištěm politického násilí. De lege ferenda tedy všeobecně doporučiti lze modus takový, jakého použito u nás při nedávném sčítání závodů, kde zákon kromě všeobecné normy obsahoval toliko sankci trestní a ujištění, že vyloučeny jsou jakékoli důsledky finančně- a živnostensko-právní.

K pracím přípravným, z nichž těch, jež jsou rázu čistě praktického (zhotovení seznamů osadních, číslování domů a p., rozpočet nákladu tiskopisů, rozdílení těchto sčítacím orgánům a p.), přirozeně vzhledem k účelu tohoto pojednání se vůbec nedotýkám, náleží v prvé řadě přesné zbudování plánu sčítacího. Tento má úkolem zásadně dle počtu a míry vymeziti vrstvy sociální, jež pozorování statistickému se mají podrobiti, t. j. určiti rozsah šetření při t. zv. sčítání lidu. Teprve na základě plánu sčítacího podrobněji určuje se methoda a technika prováděcí.

---

[2]) Srovn. Rauchberg, Bevölkerung Öster. str. 13

Co do podrobností má plán sčítací určiti jednak jednotku sčítání, jednak vybrati všecky ony pozoruhodné znaky, na něž při popisu jednotek sčítacích má býti brán zřetel. Rozhodnutím ve směru prvém řeší se otázka, kdo, kdy a kde má býti čítán, ve směru druhém, co u jednotlivců má býti zjištěno.

U nás, jak již svrchu bylo zmíněno, je plán sčítací z valné části již přesně vymezen pro celou řadu příštích aktů sčítacích zákonem samým. Ve směru prvém, shora všeobecně vytčeném, předem budiž zodpověděna otázka, jak při sčítání lidu v Rakousku je vymezena jednotka sčítání ve směrů věcném čili které z možných kombinací obyvatelstva vzhledem k poměru jeho k territoriu se u nás zjišťují. Kombinace vůbec může býti buď prvotní (t. zv. faktické obyvatelstvo t. j. na místě přítomné) nebo odvozená, zjišťuje-li se obyvatelstvo dle toho, jak je trvale usazeno či dle svého původu buď faktického (rodiště) nebo domovského (obce domovské).

V moderní době nespoutané stěhovavosti klade se právem těžisko na zjištění obyvatelstva na místě přítomného; neboť jen tím způsobem lze jednak předejíti vícerým počítáním jedné a téže osoby, jednak lze nejspolehlivěji postarati se o úplnost šetření. Také u nás je jak vlastním předmětem popisu, tak také základem zpracování a znázornění výsledků jeho 1. obyvatelstvo faktické (tu- i cizozemské, § 14. předpisu o sčítání lidu). Vedle toho však je již zákonem samým postaráno o to, aby zjištěno býti mohlo obyvatelstvo také v ostatních svých lokálních vztazích. Zjišťuje se tedy také 2. obyvatelstvo trvale usazené na určitém místě (Wohnbevölkerung), a to v ten způsob, že při přítomném obyvatelstvu udá se podrobněji způsob pobytu (trvalý či přechodný) a dle § 17. zapisuje se i obyvatelstvo dočasně nepřítomné; počet obyvatelstva trvale usazeného tedy obdržíme, jestliže od přítomných na místě odečteme přechodně přítomné a dočasně nepřítomné přičteme. Ovšem nesluší přehlížeti, že momenty řečené jen velmi nesnadno lze dle skutečného stavu zjistiti, ježto těžko lze nabýti od stran věrohodných zpráv a také pojem »přechodného« pobytu je nedosti jasně formulován, proto bylo vždy zapotřebí četných vysvětlujících ministerských výnosů a proto také na př. v Německu při posledním censu vůbec obývající obyvatelstvo nezjišťováno. (Srov. o tom bližší Mayrhofer l. c.) Theoreticky je tato kombinace obyvatelská mnohem oprávněnější a významnější než hořejší základní, ale z praktických důvodů technické možnosti nelze se přimlouvati za změnu praxe, jaká v Rakousku a všech kulturních státech je zavedena a to tím spíše, že rozdíly mezi obyvatelstvem na místě přítomným a trvale usídleným hlavně jen pro menší obvody území, tedy předem jen pro komunální statistiku mají větší význam

Další u nás vyšetřované kombinace, o něž se již sčítací zákon postaral, jsou 3. obyvatelstvo dle státní a domovské přísluš-

nosti (obyv. právní, § 14. předp.), a 4. dle rodiště. Znázornění těchto stavů obyvatelstva má pro sociální politiku i vědu neobyčejný význam, neboť jím odhalují se do jisté míry jinak statistickému prozkoumání zcela nepřístupné, mohutné proudy vnitřního stěhování obyvatelstva, jak je vyvolaly poměry moderního pracovního trhu a novodobé poměry sociální vůbec. — Zajímavo je, že v dřívějších dobách bylo základním předmětem sčítání toliko obyvatelstvo dle státní příslušnosti (u nás ještě při sčítání z r. 1857).

Obraz novodobého sociálního stěhování, pokud se zračí v datech obyvatelstva dle rodiště a obce domovské, doplňují pak data o rakouských příslušnících v cizině žijících, jakých moderní technika sčítací zjednává mezinárodní výměnou sčítacích lístků o cizích státních občanech, zajištěnou při posledním sčítání mezinárodními úmluvami s celou řadou kulturních států.

Druhým důležitým bodem plánu sčítacího je vymezení jednotky sčítací ve směru časovém, t. j. hlavně ustanovení časového intervalu mezi sčítáními za sebou následujícími a určení kritického momentu rozhodného, v němž stav obyvatelstva má býti zachycen. Určení t. zv. lhůty čítací, o níž Mayr jedná v této souvislosti, náleží dle své povahy k úkolům techniky prováděcí. Sčítací perioda stanovena je zákonem (čl. III. v Rakousku, kde provedeno býti má každého roku, jehož číselné označení má nulu na místě jednotkovém, podobně jako v řadě jiných států na 10 let, hlavně z důvodů praktických (velký finanční náklad a dlouhá, několikaletá doba, jíž vyžaduje zpracování). Nemůže býti pochyby, že v dnešní době živě rozpoutaného sociálního stěhování jsou oprávněny snahy theoretiků o ukrácení této sčítací doby, jež i v praxi pokročilých států se začínají uplatňovati (tak Německo periody pětileté, podobné tendence lze znamenati v Anglii, Spoj. Státech sev.-amer.). V Rakousku zatím vzhledem k nehybné bási zákonné na nedohlednou dobu nemají nároků na splnění.

Co se týče dne a momentu pro popis lidu rozhodného (Stichtag), stanoví náš zákon velmi nešťastně den na 31. prosinec, resp. prov. nař. min. kritický moment na půlnoc z 31. pros. na 1. leden. (Srovn. odst. 9. poučení k vyplňování archu sčítacího.) Důvody, jež by mluvily pro stanovení tohoto dne, jako: co největší stabilita obyvatelstva vzhledem k době roční; poměrná snadnost srovnání s výsledky dřívějších sčítání a p. jsou buď liché, neboť právě 31. prosinec náleží k nejrušnějším dnům v roce a prvé dny sčítací připadají na dny sváteční, anebo jako na př. zdánlivě nejvěcnější důvod, že tak usnadněno, ne li vůbec umožněno jest při zpracování třídění do kategorií věkových, ježto tím způsobem lze obdržeti plné roky dosaženého věku, dnes změnou v technice zpracovací pozbyly dřívější platnosti. Na druhé straně pak stále rostoucí potřeba podrobné statistiky hospodářské, zračící se v tendenci moderní veřejné správy rozšiřovati otázky při sčítání lidu kladené i na oblasti karakteri-

stických skutečností hospodářských (srovn. na př. původní neuskutečněný plán v Rakousku navázati sčítání závodů na sčítání lidu), vyžaduje toho, aby den sčítací položen byl v takovou dobu, kdy obyvatelstvo se nalézá ve zvlášť živé hospodářské činnosti, tedy zejména, kdy důležitá a veliká hospodářská a výrobní odvětví, jež v zimě pracují jen v objemu velmi úzkém a se značně obmezenými silami, jako živnosti stavební, plavba, rolnictví atd., jsou v nejplnějším rozvoji své působnosti. Patrně měsíc červen nebo září jsou nejvhodnější dobou.[3]) U nás změna musila by býti provedena změnou zákona, k čemuž dnes není téměř pražádných nadějí, — nový doklad toho, jakou překážkou pokroků v technice sčítací je zákonná base sčítání lidu u nás. Vzhledem ke kritickému momentu, jenž musí býti přesně fixován k řešení otázky, má-li kdo býti ve sčítání pojat (což je technicky velmi důležité, ježto den rozhodný nekryje se se dnem vlastního sčítání), jest i u nás sčítání lidu v podstatě sčítáním obyvatelstva nočního (o výhodách a nevýhodách toho srov. Mayr l. c. 27.).

Ustanovení sčítacího plánu co do místního ohraničení sčítacích jednotek vztahuje se na celou oblasť této polovice říše, k čemuž doplňkem jsou šetření o rakouských státních občanech v cizině, mezinárodními smlouvami zajištěná Také prakticky je důležitou mezinárodní výměna příslušných sčítacích lístků, zvláště oproti Uhrám vzhledem ke stanovení kontingentu nováčků.

Nejdůležitějším konečně bodem sčítacího plánu, kde vzhledem k neustáleným dosud požadavkům nové techniky statistické, jakož i měnícím se a rostoucím potřebám záměrné politiky hospodářské dlužno co nejvíce volnosti ponechati podrobné úpravě jednotlivých aktů sčítacích, tedy pokud lze co nejméně zákonem vázati úpravu tuto na celou řadu let příštích, je určení o tom, které skutečnosti a znaky u jednotlivců sčítání podrobených mají býti vyšetřeny. Po té stránce ustanovuje rakouský »předpis o provádění sčítání lidu« v § 14. al. 2. obligatorně, že obyvatelstvo na místě přítomné má býti při sčítání rozlišováno dle pohlaví, stáří, náboženství, rodinného stavu, vlasti (domovské obce), povolání či zaměstnání, obyvatelstvo nepřítomné pak dle pohlaví a pobytu, připouští však v § 14. al. 3. i možnost vyšetřovati také momenty jiné, z nichž příkladmo uvedeno jest zjišťování počtu slepých a hluchoněmých a poměrů bytových (těchto však jen ve městech »obyvatelstvem nejbohatších« § 16., odst. I. posl. věta). Rak. zákon předpisuje závazně toliko minimum obligatorních požadavků známého petrohradského kongresu, ponechal tedy orgánům výkonným dosti volnosti, které tyto také dle rostoucích potřeb veřejné správy hojně používaly, zacházejíce často snad až za nejzazší mez požadavků, jaké rozumně lze klásti na třídy při popisu lidu činně súčastněné.

---

[3]) Srov. ostatně o tom obšírné výklady Mayrhoferovy l. c.

Jak extensivně i do hloubky rozvíjel se v posledním půlstoletí u nás popis lidu, o tom nejnázorněji lze se přesvědčiti na synoptické tabulce, pro přehlednost článku tomuto připojené.

Z uvedeného je zároveň zřejmo, že t. zv. sčítání lidu v moderní své úpravě nespokojuje se toliko zjištěním počtu obyvatelstva, nýbrž rozšířeno je na šetření celé řady významných momentů života hospodářského a sociálního, právem lze tedy mluviti o statistickém *popisu* lidu.

Seřadíme li momenty, jež se u jednotlivých individuí při posledním censu u nás vyšetřovaly, systematicky, lze rozeznávati předem t. zv. údaje identifikační a kontrolní, t. j. takové, jež se statisticky nezpracují, nýbrž slouží v přední řadě k zamezení vícerého sčítání téže osoby, jsouce zároveň i kontrolním prostředkem správností údajů. Takovými jsou v našich papírech sčítacích údaje jména křestního a rodového a částečně též údaje o poměru k majiteli bytu a podnájemníkovi, resp. postavení v domácnosti. Zjišťování obyvatelstva dle jmén je karakteristický znak moderní techniky sčítací oproti dřívějšímu protokolárnímu výslechu hlavy rodiny.

Mezi údaji, jež jsou určeny ke statistickému zpracování, lze rozeznávati opět jednak údaje o přirozených, jednak o sociálních znacích.

K prvým patří při rakouském sčítání

a) tělesné vlastnosti: pohlaví (obligatorně předepsané kongresem petrohr. i zákonem, při posl. sčítání rubr. 4. a 5. form. I, II. a IX.), dříve až do r. 1890 pak i tělesné vady, od jejichž zjišťování při posledním sčítání již bylo upuštěno (zákon je předpisoval toliko fakultativně) jednak z toho důvodu, že šetření toto u příležitosti sčítání lidu osvědčilo se vždy, a nejen u nás, velmi neúplným a nedokonalým, jednak že o získání těchto dat bylo v posledních letech postaráno novým účelnějším opatřením správy zdravotní.

b) poměry věkové. Vývoj rak. techniky zjišťovací tíhne v tomto směru k dosažení co největší přesnosti (r. 1869 zjišťován toliko rok, r 1880 zjišťován vedle toho dle možnosti i měsíc a den, od r. 1890 obligatorně vyšetřován den, měsíc a rok narození). Další technika bude musiti ještě více pozornosti věnovati kontrole údajů v tomto směru, neboť dle četných zkušeností ještě při posledním sčítání bylo konstatovati náklonnosť obyvatelstva k nepravdivému udávání věku z nejrůznějších příčin.

K přirozeným momentům lze počítati i

c) rodiště, jež se u nás zjišťuje od r. 1869 (předepsáno kongresem obligatorně, u nás toliko nař. min.) a to dle možnosti co nejpřesněji (udáním místa, politického okresu, země).

Sociální znaky, jež se u příležitosti sčítání lidu u nás zjišťují, vztahují se jednak jen na užší společenské útvary, jimž sčítaný náleží, jednak však vyplývají z příslušnosti jeho k širším sociálním

vrstvám. Do prvé skupiny náleží především struktura rodiny, pokud se týká domácnosti (sloupec 3. form. I., II. a IX., »příbuzenství nebo jinaký poměr k majiteli bytu, pokud se týká k podnájemníkovi«), jež při posledním sčítání poprvé bude zvláštním předmětem zpracování, jsouc r. 1890 z velké většiny toliko prostředkem identifikačním a kontrolním. Toliko u příležitosti popisu poměrů příbytečných, territoriálně velmi obmezeného, vzat i při minulém zpracování jistý zřetel na zpracování údajů o poměru k majiteli bytu. Poslední sčítání vedle toho značí v tomto směru i po stránce zjišťování nový pokrok, postaravši se i o podrobnější popis složení strany podnájemní (domácnosti podnájemníkovy) [dodatek »pokud se týká k podnájemníkovi«].

Dále patří sem i údaje o způsobu pobytu, t. j. zda strana trvale či pouze přechodně je v místě sčítání přítomna, resp. nepřítomna (sloupce 25., 26., 28. a 29., form. I., II. a IX.). Šetření v tomto směru, jejichž nutnosť podmíněna stále nově vznikajícími úkoly moderní sociální politiky, zavedena cestou nařizovací.

Oproti tomu valná čásť momentů druhé skupiny (širší skupiny sociální) byla obligatorně předepsána zákonem samým. Sem patří údaje o rodinném stavu (rubr. 12. form. I., II. a IX.), náboženském vyznání (rubr. 11. tamže), z právních poměrů pak zjišťování domovské obce a státní přislušnosti (rubr. 10. tamže), k čemuž při posledním popisu přistoupilo zjišťování doby nepřetržitého dobrovolného pobytu v obci sčítání (rubr. 27. l. c.), významné vzhledem k novelle o domovském právu z r. 1896, dále zjištění stupně vzdělání (rubr. 23. a 24. l. c.) a konečně významné, stále jemnějšího diferencování vyžadující šetření o výdělečných poměrech a povolání obyvatelstva. Při posledním sčítání bylo jedině posléz uvedenému momentu věnováno celých 9 sloupců dotazníku (rubr. 14.—22.), nehledíc ani k oněm bodům, jež měly tvořiti podklad původně ve spojení se sčítáním lidu projektovaného sčítání živnostenských a rolnických podniků.[4]) Jak u nás šetření poměrů povolání následkem toho, že potřeba spolehlivé a přesně rozlišené statistiky povolání byla od sčítání ke sčítání veřejnou správou státní i sociálními vědami stále nezbytněji pociťována, při každém následujícím aktu sčítacím se prohlubovalo a rozšiřovalo, viděti nejjasněji z připojené tabulky synoptické, která jest ostatně zajímavou i pro rozvoj rak. techniky textování dotazníků, o níž ani dnes ještě nelze mluviti jako o zvlášť dokonalé.

U výkladu příslušné části tabulky budiž jen tolik podotknuto, že moderní sčítání lidu má znázorniti nejen, jak hustě jsou jednotlivá odvětví výrobní obsazena, nýbrž i uvnitř nich vzájemný číselný poměr sociálních vrstev. Proto právem již r. 1869 vyšetřo-

[4]) Ježto původně zamýšlený plán nedošel vlivem parlamentních a finančních překážek uskutečnění, není na podklady sčítání závodů v dalším bráno zřetele.

váno vedle druhu povolání i sociální postavení v něm. Vzhledem k tomu pak, že velkolepý proces národohospodářské dělby práce nepostoupil dosud tak daleko, aby jednotlivá povoláním činná individua účastnila se výhradně toliko v odvětví jediném, bylo k úplnějšímu zobrazení postupu dělby práce u nás od r. 1880 zavedeno vyšetřování výdělku vedlejšího, jež zjemněno bylo r. 1890 vsunutím otázky po sociálním postavení ve vedlejší činnosti výdělečné. Zvláštní otázky pak po druhu závodu a způsobu zaměstnání pracovního personálu, jež nově byly r. 1900 v dotazníky pojaty, mají úkolem objasniti ještě podrobněji moment povolání a umožní další přesnější diferencování jednotlivých odvětví povolání.

Do této skupiny náleží konečně i prvý pokus částečné statistiky nezaměstnaných, podniknutý u příležitosti posledního sčítání lidu. Z technických příčin vzhledem k prvnímu pokusu toho druhu je zcela pochopitelno, že vyšetřování nezaměstnanosti bylo r. 1900 jak věcně tak místně na nejmenší míru zúženo. Byloť provedeno jen v 23 velkých městech a předměstích (v Čechách v Praze a v předměstích, v Liberci a okolí a v Plzni, na Moravě jen v Brně), dále zjišťovalo jen okamžitý stav dne 31. prosince 1900 a konečně týkalo se jen výrobního odvětví posledního zaměstnatele, nikoli vlastního povolání nezaměstnance (rubr. 5. a 6. tabulky u otázky 14. form. V.). Za to byl náležitý zřetel vzat na trvání nezaměstnanosti (rubr. 7.—9. l. c.) a příčinu její (rubr. 10. a 11. tamže).

Do této kategorie náleží konečně i šetření o obcovací řeči, zavedené u nás cestou nařizovací od roku 1880 (při posl. sčítání rubr. 13. form. I., II. a IX.). Vyšetřováním řeči obcovací je u nás »nahražena« statistika národnostní. O tomto nešťastném, známými politickými poměry rakouskými přivoděném formulování nesnadného problému národnostní statistiky, jež pro mnohojazyčné Rakousko je nad to dalekosáhlého významu praktického, nezmiňuji se šíře vzhledem k četné literatuře (zvláště novinářské) o tomto thematu.[5] Stačí jen stručně uvésti, že statistika řečí obcovacích nikdy — aspoň v Rakousku ne — nemůže býti ekvivalentem statistiky národnostní. Zjištěním obcovací řeči nevyšetřuje se subjektivní vlastnost jednotlivcova, nýbrž toliko jazykový ráz jistých území. Ke konstatování toho není asi třeba teprve nákladného apparátu statistického, nehledě ani k tomu, že vzhledem k pružnosti pojmu »obcovací řeči« a ke známým rakouským poměrům statistická pravda se nedá touto cestou vůbec zjistiti. Lze tedy při srovnávání výsledků z různých let mluviti nejvýše o dějinách tlaku jazykových majorit. Okolnosti té sluší tím více litovati, že pro správné poznání mnoho-

---

[5]) Cituji jen z poslední doby články Neklanovy v »Politik« (1901, č. 213 a sl.), kde mimo jiné vyvráceny výv dy oficielního referátu ve Statist. Monatsschrift z r. 1900.

jazyčných poměrů rakouských pravdě odpovídající kombinace národnosti s důležitými jinými momenty (stupněm vzdělání, povoláním, náboženstvím) je podmínkou nezbytnou. Je tudíž náprava, které až dosud marně se dovoláváno, čelící ke zjišťování řeči mateřské jako poměrně nejsnáze zjistitelného kriteria národnosti, požadavkem netoliko našich tužeb politických, nýbrž i čistě vědeckých.

Se sčítáním lidu spojována bývají v nové době i některá šetření vedlejší, jimiž mají býti zevrubněji poznány určité skutečnosti pro životní podmínky a poměry popsaného obyvatelstva zvlášť významné, třebas by nenesly rázu individuálních vlastností. Šetření tato bývají buď beze souvislosti s ostatními otázkami, jež se vztahují na individuelní údaje, anebo s nimi v jistém směru souvisí. Do posléz řečené kategorie zařaditi sluší dříve (r. 1880 a 1890) podnikané pokusy o částečnou náhradu statistiky immobiliární, totiž otázky po držbě domů a pozemků, od níž při posledním šetření již bylo upuštěno, ježto byla spolehlivěji opatřena šetřením zvláštním, mnohem rozsáhleji založeným [6]).

Částečně sem spadá i šetření o trvání pobytu, resp. datu přistěhování, jak již svrchu řečeno, poprvé r. 1900 zavedené, ježto po stránce historické částečně doplňuje obraz sociálního stěhování, získaný daty o kombinacích místa pobytu a rodiště.

Mnohem důležitější však jsou šetření vedlejší, která toliko z důvodů technických bývají prováděna u příležitosti sčítání lidu, nejsouce jinak s individuálními údaji popsaného obyvatelstva v žádné souvislosti. Z rakouských šetření spadají sem sčítání domácích zvířat užitkových a statistika bytů a domů, omezená na větší, průmyslovější místa.

Prvé je nařízeno obligatorně zákonem z 1869 čl. II. Stinné stránky tohoto spojení byly již častěji předmětem zvláštních jednání na statist. kongresech i vědeckých diskusí, tak že zde stačí jen se stanoviska statisticko-technického spojení takové naprosto zamítnouti. Slušíť se vyhýbati vždy nadužívání příležitosti sčítání lidu k šetřením, jež lépe kvalifikovanými silami zvlášť provésti nutno, ježto přetížením sčítacích komisařů trpí vlastní popis lidu. U nás mluví proti takovému spojení i nevhodný den rozhodný, jehož volba pro objektivní statistiku dobytka je zvlášť významnou, neboť jednak po stránce technické ztížením prostředků komunikačních v zimě ztěžuje se kontrola údajů stran, jednak však i po stránce věcné zimní stav dobytka nijak — zvláště co do mladého dobytka — neodpovídá číslici z příznivější hospodářské periody. Velmi snadno může se tedy státi, že sčítání z konce roku zjistí jen stav minimální, z něhož na skutečný průměrný chov dobytka a dle toho dále i na rozsah a intensitu zemědělských závodů u nás nelze s dostatečnou

[6]) Výsledky nového šetření byly již částečně publikovány v úřední sbírce »Öster. Statistik«; vědecký rozbor jejich podal *Schiff* ve »Stat. Monatsschrift« 1901 a 1902.

jistotou usuzovati. Sčítání z r. 1900 bylo rozšířeno i na sčítání drůbeže, na druhé straně však vzhledem k tehdy již zamýšlenému sčítání dobytka ve spojení s chystaným sčítáním rolnických a živnostenských závodů rozsah jeho omezen potud, že otázka po majiteli dobytka odpadla.

Šetření poměrů příbytečných, předpisem o sčit. lidu v § 14. al. 3. fakultativně ustanovené, bylo konáno u příležitosti popisu lidu od r. 1869 vždy ve větším rozsahu a to jak místně, tak co do momentů vyšetřovaných. Podrobnější znalost poměru těchto ukazuje se tím nutnější, čím více ruku v ruce s rostoucí industrialisací a soustředěním průmyslu v určitých centrech dostává se v popředí programu novodobé politiky sociální otázka bytová. Popis bytů a domů, zákonem na města »obyvatelstvem nejbohatší« omezený proveden byl r. 1869 jen v 5 městech (Vídeň, Praha, Terst, Štýrský Hradec a Brno), r. 1880 rozšířen na předměstí Vídně a Prahy, na Liberec s okolím, Lvov a Krakov, k čemuž r. 1890 přistoupilo dalších 11 měst (většinou hlavní města zemská, kromě toho v Čechách Plzeň, na Moravě Olomouc). R. 1900 pak byly předmětem zvláštního šetření poměry příbytkové v neméně než 83 městech s význačným rázem průmyslovým. Jak při tomto teritoriálním rozšiřování šetření poměrů bytových přibývalo i na intensitě, znázorňuje připojená tabulka synoptická. R. 1900 sluší rozeznávati dvojí způsob zjišťování poměrů bytových: t. zv. omezené (str. I. form. I.) a rozšířené (form. V. a VI.), při němž na dotaznících č. VI. popisovány domy. Nelze popříti, že rozšířené šetření bytových poměrů bylo založeno příliš široce a dle mých informací nebude moci býti všech otázek pro zřejmé nesprávné jejich zodpovědění nebo vůbec ignorování při zpracování zužito. V Čechách konáno bylo rozšířené šetření v Praze, Karlíně, Král. Vinohradech, Smíchově, Žižkově, Liberci s okolím a Plzni, omezené pak v Aši, Ústí n. Labem, Podmoklí, Mostě, Bubenči, Budějovicích, Chebu, Fischernu, Jablonci, Karlových Varech, Kladně, Kolíně, Košířích, Libni, Nuslích, Teplicích, Děčíně, Trutnově, Trnovanech, Warnsdorfu, Vršovicích a Vysočanech; na Moravě rozšířené v Brně, omezené v Olomouci, Mor. Ostravě a Vítkovicích; ve Slezsku omezené v Opavě, Bílsku, Frývaldově, Bruntále, Frýdku, Krnově a Těšíně.

* * *

Při líčení techniky v druhém stadiu, jež spočívá ve vlastním provádění sčítání lidu, totiž technické úpravě statistického pozorování, nutno se hlavně zabývati způsobem, jakým se nyní obyvatelstvo podrobuje statistickému pozorování, dále zevnější formou dotazníků, vlastními orgány sčítacími a konečně úřady sčítání to řídícími. Ježto po té stránce pozorovati lze již v zevních opatřeních nejznačnější rozdíly dnešních popisů oproti »konskripcím« starších dob, buďte

především stručně nastíněny vůbec možné methody sčítání lidu v historickém svém vývoji.

Zjišťovati počet obyvatelstva zvláštním, veřejnou správou nařízeným a organisovaným šetřením (t. zv. primérní či bezprostřední statistické šetření, t. j. takové, jež právě jen za účelem nabytí statistických dat se podniká) náleží k veřejnoprávním institucím poměrně nedávné doby; [7]) teprve od polovice 18. věku lze pozorovati, kterak vládám záleží na přesnějším zjišťování stavu obyvatelstva a kterak z této potřeby vyrůstají prvky dnešních organisací úřední statistiky (»statistické správy«, Mayr); pravidelné opakování, zjišťování počtu obyvatelstva zavedeno bylo ve většině států — kromě několika málo výjimek teprve před několika málo desítiletími. Ježto však nejen věda, ale i potřeby veřejné správy státní již dlouho před tím měly zájem na číselné znalosti počtu obyvatelstva, chápáno se z počátku cest nepřímých — odhadu a výpočtu na základě určitých jiných skutečností. Teprve přesvědčení o tom, že pomocí nepřímých cest pro zevnější překážky (velké války a epidemie 18. věku) nelze zjistiti stavu skutečnosti odpovídajícího, zároveň pak ponenáhlu rostoucí uvolňování ruchu stěhovaleckého nutilo k zavedení přímých, primérních šetření. Zaváděny po různu t. zv. obyvatelské rejstříky (seznamy osob při t. zv. konsignacích duší zjištěných), které byly vedeny matričními a vrchnostenskými úřady, a opravami na základě zápisů o porodech, úmrtích a sňatcích v matrikách doufáno udržeti je ve shodě se skutečným stavem. Konsignace dály se předvoláním hlav rodin, resp. majitelů domů před úřad a protokolováním jejich výpovědí o členech jejich rodin, resp. o jejich nájemnících. Teprve v nové době dochází ke sčítáním individuálním, t. j. popis lidu děje se dle jednotlivých individní, při čemž opět rozeznávati lze dobře stále postupující snahu po stále větší přesnosti zjišťování. Engel r. 1861 [8]) rozeznává 6 různých method, jichž postupem doby v praxi sčítání lidu bylo použito a z nichž každá pozdější značí vždy další pokrok snahy po dosažení dat odpovídajících co nejpřesněji skutečnosti. Je velmi zajímavo stopovati schema Englem sestavené:

1. určení počtu obyvatelstva odhadem a výpočtem,
2. konstrukcí z listin (rejstříků) obyvatelských,
3. sčítání protokolární (t. j. protokolární výslech hlav rodin o členech jejich rodin, resp. majitelů domů o obyvatelích jejich domů),
4. individuální čítání, ale nikoli dle jmén, nýbrž jen přehledy místními,
5. sčítání individuální a dle jmén dům od domu zvláštními sčítači pomocí seznamů domovních a konečně

[7]) Nehledím tu přirozeně k předobrazům moderních sčítání lidu, s nimiž se setkáváme porůznu již ve starém věku.

[8]) »Die Methoden der Volkszählung« v Zeitschr. des k. preus. stat. Bureaus z r. 1861.

6. individuální a jmenné sčítání od domácnosti k domácnosti zvláštními sčítači pomocí seznamů domácnostních.

Karakteristický rys moderního sčítání lidu spočívá tedy v tom, že obyvatelstvo popisuje se dle individuí a to dle jmén a že sčítací orgány pronikají za účelem statistického pozorování na místo objektu samého, totiž do jeho bytu. Tento moderní postup uveden byl v praxi poprve Queteletem při belgickém popisu lidu z r. 1846, který se pak stal vzorem všem ostatním státům. Moderní technika sčítací od doby schematu Englova pokročila opět dále Sčítací orgány bývají totiž v poslední době při dostatečné intelligenci popisovaného obyvatelstva sproštěny podrobností dotazování se na jednotlivé momenty a omezují se toliko na přezkoumání a kontrolu údajů stranami samými zapsaných čili přezkoumávají t. zv. sebečítání (Selbstzählung). Na místě pak seznamů domácnostních zavedeny byly v některých státech t. zv. lístky individuální, t. j. každá osoba zapisuje se do zvláštního formuláře vyšetřovacího, jenž zároveň slouží již za základ zpracování. Při tom užší sociální vztahy mezi jednotlivci, třebas by byly z počátku jen kontrolním prostředkem úplnosti šetření, nutno zjistiti pomocí zvláštních seznamů (listin); je tu tedy vlastně systém smíšený. O tom. zdali modus posléz uvedený značí skutečný pokrok v technice. panoval v literatuře statistické dlouhý spor, který netušeným vynálezem v oboru techniky zpracovací zdá se končiti vítězstvím modu staršího (seznamů domácnostních). Níže naskytne se ještě příležitost dotknouti se blíže některých principielních hledisku vedeného sporu.

Rakouská sčítání, založená na zákonu z r. 1869. nezůstala nijak pozadu — co do techniky prováděcí — za pokroky ostatních zemí. Značilť náš zákon sčítací na svou dobu neobyčejný pokrok v technice sčítací, postaviv provádění sčítání lidu u nás na základy vskutku moderní. Ale tím není ještě řečeno, že byla základní myšlénka zákona — určiti totiž techniku prováděcí napřed již celé řadě příštích aktů sčítacích — opravdu pokroková a šťastná, naopak lze mnohem spíše říci, že značila zneuznání dosavadního vývoje praxe úředně-statistické, která každým novým aktem sčítacím vykazovala nové a nové pokroky technické. Toliko šťastné náhodě lze děkovati, že poslední 2 rakouská sčítání nezůstala co do technického svého provedení za obdobnými šetřeními v jiných kulturních státech: totiž vynálezu elektrického stroje čitacího, který vídeňské ústředně statistické jen vzhledem k technice zjišťovací, mohoucí se pohybovati toliko v kolejích zákonem nehybně určených, přišel nezvykle vhod. Sčítání naše založená na zákonu z r. 1869 jsou přirozeně organisována jedině pozorováním cizím (a contr. vlastního), které při značném rozsahu vyšetřovaných momentů je toliko z nepatrné části přímým (za osobní přítomnosti pozorovatele), zůstavujíc valnou většinu zjišťovaných znaků výpovědím hlavy do-

mácnosti, pokud se týká zástupce jejího — t. zv. pozorování nepřímému (srv. o pojmech těchto Mayr, I. díl, str. 46.).

V podrobnostech je popis lidu u nás utvářen jinak ve velkých městech s obyvatelstvem tolik intelligentním, že dovede celkem správně samo vyplňovati formuláře vyšetřovací, jež vyplňují se tu zvlášť pro každý byt, a jinak na venkově, kde obyvatelstvo — zvlášť pro každý dům — popisuje zvláštní sčítací orgán (§ 15.—24. předp. o sčít. lidu). Všeobecně se tedy používá seznamů (Listen) jakožto formulářů vyšetřovacích (a contr. lístků individuálních, poprve zavedených při uherském censu r 1870).[9] Přes to, že lístek jakožto formulář vyšetřovací je formou mladší nežli seznam, nelze s hlediska techniky zjišťovací dáti mu přednost před seznamem, již proto ne, že těžisko vyšetřování, které při moderních reorganisacích sčítání lidu, zvláště statistickými kongresy horlivě propagované, sledujíc převahou hlediska atomistická, položeno bylo na individuum samo o sobě a dle něhož tedy obyvatelstvo bylo popisováno jen jako neorganický aggregát atomů, v nejnovější době právem vzhledem k novým úkolům sociálně-politickým přesunuje se na zjišťování vyšších jednotek společenských a způsobu složení jejich (rodin, domácností, stran obytných ; z tohoto hlediska dlužno pak jednotlivé individuum pojímati jako důležitý předmět sociálně-statistického zkoumání. Nepopíratelnou předností seznamu jakožto formuláře zjišťovacího jest, že již zevně (formálně) znázorňuje užší sociální vztahy jednotlivých individuí mezi sebou, okolnosť to na př. pro správné vybudování statistiky povolání dosud nedoceněná. Bylo již svrchu řečeno, jak k novému uplatnění tohoto momentu bylo formy seznamů využito při textování formulářů posledního našeho sčítání a později bude ukázáno na další pokrok posledního sčítání v tomto směru při úpravě techniky zpracovací. Z řečeného je zároveň zřejmo, že jedině seznam jakožto formulář vyšetřovací je s to, aby u příležitosti popisu lidu mohly splněny býti nejdůležitější úkoly, jež nejnovější doba řízení čítacímu ukládá. Vedle tohoto hlavního důvodu padá také na váhu, že zavedením lístků individuálních při sčítání nepoměrně veliké břímě svaluje se z beder orgánů výsledky zpracujících na vrstvy sčítání podléhající zvláště tam, kde nastupuje t. zv. sebečítání a že kromě těchto lístků musí přece ještě býti použito seznamů. Další nevýhodu individuálních lístků sčítacích dlužno spatřovati v tom, že snadno mohou býti založeny nebo přijíti na zmar (mají-li se hoditi ke zpracování, nesmí formát jejich býti velký) a také není žádné záruky pro to, že lístky takové vyplní se pro každého člena domácnosti, kdežto dle zkušenosti jednotný formulář právě v tomto směru vykonává mírný psychologický tlak (srov. Meinzingen, l. c. 588.). Nového obratu dlouhému sporu o to, zda používati se má účelněji

[9]) Tak Scheel v Hdw. der Staatswis.; jinak Mayrhofer, l. c. str. 25., který označuje vlastním autorem lístku individ. Engela (lístků používáno v Německu od r. 1871).

lístků či seznamů vyšetřovacích, dodal konečně podivuhodný vynález v oboru techniky zpracovací, jehož zvláštnost spočívá v tom, že data formulářů vyšetřovacích, ať lístků, ať seznamů, musejí před vlastním zpracováním býti přenášena na zvláště upravené lístky sčítací. Vzhledem k tomu, že této nejnovější pomůcky technické bylo u nás použito hned po jejím vynálezu při zpracování výsledků sčítání lidu r. 1890, dále vzhledem k náležitému porozumění úkolům, jež nová doba klade řízení sčítacímu ve směru sociálně-statistickém, jakož i konečně vzhledem k rozsahu, v jakém je u nás rozšířeno sebečítání, lze o rakouských formulářích vyšetřovacích důvodně tvrditi, že v základní své úpravě stojí na výši doby, jsouce nejvhodnějším technickým prostředkem k popisu obyvatelstva, který nemá jen jednostranně všímati si prvků společnosti lidské, nýbrž pečlivě přihlížeti i ke všem společenským svazkům, jimiž jednotlivá individua jsou spoutána.

Seznamů užívá se u nás, jak již řečeno dvou druhů: archů sčítacích (form. I. a II.) a popisných (form. IX.) dle toho, zdali u obyvatelstva správné vyplnění archů lze předpokládati čili nic.

Archy sčítací vystavují se pro každý byt zvláště, vyplňují se přímo stranami a odvedou úřadu sčítání řídícímu, který je pomocí zvláštních orgánů sčítacích dá přezkoumati na místě pozorování samém. Této methody sčítací užívá se jen ve hlavních a větších městech (§ 15. al. 2.; kontroverse výkladů tohoto ustanovení, vymykající se z rámce tohoto článku viz Mayrhofer, l. c. str. 29.—35.). Je ovšem zřejmo, že »sebečítání«, tato »vynikající zvláštnost novodobého rozvoje statistického pozorování,« předpokládá značný stupeň intelligence sebečítajících a ani při svém omezení na větší města neukazuje se dosud tak výkonným, jak se čekalo (Mayrhofer na př. navrhuje vůbec užívání jen archů popisných). Příčiny toho hledati sluší mimo vlastní podstatu této methody; u nás v neposlední řadě je příčinou toho nedostatek veřejné agitace (přednáškami, letáky, články v hojně rozšířených časopisech, brožurkami, vyhláškami atd.). Podotýkám, že to jeden z hlavních nedostatků, provázejících vždy naše větší úkony statistické, posledně na př. při prvém všeobecném sčítání závodů zase tak živě pocítěný. Na tomto místě nelze nepoukázati na velký význam techniky textování a stylisace dotazníků pro zdárný výsledek sebečítání. Bohužel i v tomto směru rakouská dosavadní praxe vykazuje až dosud citelné nedostatky.

Ve velké většině zbývajících obcí (venkovských) provádějí vlastní popis lidu zvláště ustanovené orgány, t. zv. sčítací komisaři, kteří obyvatelstvo v seznamech, které se zvlášť pro každý dům zhotovují, t. zv. arších popisných (Aufnahmsbogen, form. č. IX.).

Zůstavujíce stranou podrobnosti, jež vztahují se k ustanovování, školení sčítacích komisařů a dozoru nad nimi, dále výčtu hlavních

jejich činností, jež vzhledem k značným rozdílům vzdělanostním a sociálně-hospodářským v naší polovici říšské nelze generalisovati, zmíníme se blíže toliko ještě o rozsahu obvodů sčítacích jednotlivým orgánům přikázaným a v souvislosti s tím i o lhůtě sčítací, t. j. do které má popis lidu dle stavu ze dne rozhodného býti dokonán. Lhůta posléz řečená má býti v zájmu co nejsprávnějšího šetření co možná nejkratší; ale prakticky a zvlášť i po stránce finanční nutno tento theoretický požadavek značně obmeziti (musil by býti celý voj sčítacích orgánů, jejich výcvik vyžadoval by nepoměrně mnoho času a tím i nákladu). V Rakousku upravena je otázka tato jen cestou nařizovací; neboť je sporno, sluší-li vykládati slovně § 23. předp. o sčítání lidu v ten smysl, že by pro každou obec, kde se počítá archy popisnými, měl býti zvláštní komisař sčítací. Dle ministerských předpisů k poslednímu sčítání měly archy sčítací býti majiteli domů sebrány a orgánům úřadů sčítaní řídících k odevzdání připraveny do 5. ledna; popis sčítacími komisaři pak měl býti ukončen nejdéle do 20. ledna. Měl tedy sčítací komisař k práci celkem 15—16 dní (neděle a svátky nepočítaje); počítáme-li, že denně průměrně lze správně 100 případů popsati, při čemž dobu pracovní vzhledem k průtahům, sčítacími orgány nezaviněným, s nimiž dlužno vždy při podobném kalkulování počítati, nutno skrátiti toliko na 10 sčítacích dnů, lze theoreticky uznati, že v časových mezích min. nař. vytčených s úspěchem a zárukou správnosti svěřiti lze jednotlivému komisaři obvod čítající nejvýše 1000 obyvatelů. V jednotlivostech arci připustí se větší menší odchylky.

V praxi v Čechách bylo při posledním sčítání vzato za základ rozvrhu rayonů jednotlivým sčítacím komisařům přidělených ve velkém průměru měřítko ještě nižší; připadliť průměrně 634 obyvatelé na 1 sčítací orgán. Číslice tato ostatně modifikuje všeobecný průměr příznivěji i z toho důvodu, že do výpočtu jejího pojata data o oněch městech, kde se činnost sčítacích komisařů sice obmezila jen na revisi údajů stran v arších sčítacích, kde však práce tyto vzhledem k živé fluktuaci obyvatelstva, jakož i velkým obtížím při sestavování výsledků konečných pro celé město, mnohem dříve musejí býti ukončeny než popis na venkově a tudíž pravidelně ve městech počet obyvatelstva, jehož popis se sčítacím orgánů přikazuje, je značně nižší (v Liberci na př. připadli na 1 komisaře průměrem toliko 64 obyvatelé). Oproti r. 1890 značí technika posledního sčítání žádoucí pokrok (r. 1890 připadl průměrem na 777 obyvatelů 1 sčítací orgán), neboť je zjevno, že, čím menší obvod přikázaný jednotlivému komisaři, tím správněji a rychleji může provésti svou funkci.

Co se týče poměru sčítacích orgánů k počtu obcí, připadlo v Čechách na 239 obcí, kde bylo počítáno archy sčítacími 1982 a na zbývajících 7118 obcí 7921 sčítacích komisařů; ve velkém průměru byl tedy v obcích, kde se čítalo archy popisnými, pro-

veden popis obyvatelstva pro každou obec vždy toliko jediným sčítacím komisařem.

Úřady řídícími sčítání lidu jsou v Rakousku politické úřady I. stolice buď samosprávné buď zeměpanské. Úřadům těmto pak nepřísluší pouze řízení statistického pozorování, tedy vlastního sčítání, nýbrž částečně již i zpracování výsledků pro obvody jejich správy. Příslušná ustanovení zákona obsažena jsou v § 12. prov. předpisu. Dle toho, pokud samosprávné úřady politické účastní se při sčítání lidu, lze rozeznávati tři kategorie obcí: 1. obce, jež provádějí netoliko popis lidu, nýbrž účastní se zpracování t. zv. místními a obecními přehledy (form. XVI. a XVIII.); sem patří ze zákona všecky obce se statutem a ty, jimž »dle míry jejich způsobilosti úplné obstarání tohoto řízení v jejich obvodu bylo přeneseno zemským úřadem,« 2. obce, které provádějí toliko popis lidu, kdežto zhotovení přehledů přísluší okresním hejtmanstvím a konečně 3. obce, v nichž sčítání provádí na účet jejich okresní hejtmanství orgány svými. Jak rozuměti sluší výrazu »dle míry spůsobilosti« a jaká praxe panuje v té věci, o tom srov. Mayrhofer l. c. str. 22. a násl.

Ke karakteristice výkonnosti samosprávného organismu v Čechách buďtež uvedena tato data z posledního sčítání lidu. Z úhrnného počtu 7357 obcí v Čechách provedly sčítání i s přehledy místními a obecními celkem 2494 obce (z toho 2 města se statutem), bez přehledů 3295 a za 1568 obcí (více než 21 proc.) provedla sčítání okresní hejtmanství.

Popis činného vojska přísluší u nás úřadům vojenským (§ 11. al. 2 předp.). Obsahově přimyká se úplně popisu obyvatelstva civilního, ve formálním směru děje se však individuálními lístky sčítacími, z nichž se sestaví místní sumáře a sdělí představenstvům obcí, pokud se týká okresním hejtmanstvím, aby je připočetly k datům v příslušných koncentračních formulářích. Lístky samy odevzdají se statistické ústředně ke zpracování centrálnímu.

Na konec dlužno zmíniti se i o finanční stránce vylíčeného stadia, ježto finanční efekt bývá začasté v neposlední řadě rozhodným i pro volbu technických pomůcek při provádění statistického šetření. Náklad tento vykázán jest dle toho, kým byl hražen. Za sčítání lidu r. 1900 v Čechách zaplatily obce, v nichž se dál popis lidu sčítacími archy, úhrnem 172.609·56 K (z čehož připadlo na roznášení, sbírání a revisi sčítacího materiálu 55.835·76 K a na zhotovení přehledů obecních a místních 86.587·72 K, v Praze samé 30.977·58 K), obce, kde se sčítání provádělo archy popisnými, celkem 352.494·01 K (z čehož na odměnu sčítacích komisařů a revisi připadlo 278.004·95 K). Okresní hejtmanství vykázala za sčítání lidu úhrnný náklad 71.837·49 K (z toho 18.332·86 K za revisi a zhotovení okresních přehledů a 14.081·96 K za cestné

a diéty orgánů dle § 18 a 27. předp. vyslaných), místodržitelství konečně úhrnem 3734·13 K. Obnášel tedy celkový náklad na sčítání lidu 1900 v království Českém 600.675 K 19 h oproti K 417.381·36 r. 1890.[10]) V této celkové číslici započítán je také náklad na část zpracování výsledků sčítání, pokud je svěřeno již politickým úřadům I. instance.

* * *

Nejtíže pociťována byla tuhá pouta, jimiž zákon sčítací spjal organisaci a techniku všech příštích sčítání lidu, v oboru techniky zpracovací. Úkolem zpracování (Ausbeutung, Aufbereitung, depouillement, spoglio) jest data, jež dle konkretních údajů o jednotlivých individuích obsažena jsou v prvotním materiálu vyšetřovacím, z nejrůznějších hledisek, jaká podmíněna jsou četnými účely a úkoly sčítání lidu, buď sama o sobě nebo v kombinacích s jinými seskupiti, vyjádřiti čísly a znázorniti přehledně ve formě tabulek. Aby splněny byly veliké úkoly, jež se v tom směru kladou úřední statistice, je zapotřebí zpracování především co nejúčelněji organisovati a úplně využitkovati při tom všech potřebných technických pomůcek a výhod. Ježto pak na tom poli teprve poslední doba vykazuje nejdalekosáhlejší, dříve netušené pokroky, a teprve v nové době převaha centrálního zpracování nad decentralistickým v praxi statist. úřadů k plné dospěla platnosti, je na jevě, že zákon tak starého data jako náš upravuje dnešní zpracování sčítání lidu na základech naprosto zastaralých.

Předpis o sčítání lidu (§ 22. a 31.) ukládá totiž vlastní zpracování jedině úřadům sčítání v I. instanci řídícím v ten způsob, že mají pro obvody své působnosti zhotoviti koncentrační formuláře, t. zv. přehledy místní, obecní a okresní, a statistická ústředna z nich pouhou addicí sestavuje sumář zemský a říšský. Je to tedy zpracování přísně decentralistické, následkem čehož statistické zužití provedeného sčítání lidu redukováno je na minimum, t. j. na úroveň tabulek, zhotovených obecními úřady a okresními hejtmanstvími. Tyto sporé a jednotvárné výsledky, pokud je mohly zpracovati jmenované orgány, nemající školeného personálu, arciť daleko nedovedly již ukojiti stále rostoucí potřeby zákonodárství, správy veřejné a vědy. Na druhé straně však přes úzký obsah koncentračních formulářů nebylo vždy jisto, zda nepřekročují již výkonnost politických úřadů. Musilyť býti jimi zpracovány dosti složité poměry povolání obyvatelstva, třebas jen dle nejhrubších dělítek, dále data o přítomných cizincích dle zemí, kam jsou příslušní, a nepřítomných tuzemcích dle zemí, v nichž se v čas sčítání zdržují, r. 1880 pak dokonce popsáno v okresních přehledech obyvatetelstvo dle stáří v kombinaci se stavem rodinným.

---

[10]) Podrobnější data z r. 1890 viz: Rauchberg, Der Arbeits- und Kosten aufwand der Volkszählung vom 31. 12. 1890 (Stat. Mon. XXI., 1895, str. 637. a sl.).

Teprve r. 1890 byla i technika zpracování u nás organisována tak, aby dovedla splniti vždy úkoly, jež zákonodárství, správa i věda na moderní sčítání lidu klade. Ježto změna zákona samého byla vyloučena, zavedeno cestou nařizovací vedle decentralistického zpracování samostatné depouillement centrální. Nařizujeť min. nař. z r. 1890, že k sestavení oněch přehledů, jež cestou koncentračních formulářů (t. j. místních obecních a okresních přehledů) buď vůbec se nedají poříditi nebo ne s onou úplností, jaké vyžadují účely správy a vědy, následovati má po provedení sčítání lidu a po zhotovení přehledů předepsaných předpisem o sčítání lidu u c. k. stat. ústřední komise přenos všech, v arších sčítacích a popisných obsažených údajů na lístky sčítací, roku 1900 pak přikázáno statistické centrále kromě toho i zpracování statistiky bytů a domů, jež r. 1890 obstaraly ještě statistické úřady komunální. Tento centralisační vývoj techniky zpracovací je vůbec karakteristickým pro četné reorganisace moderních šetření statistických u nás. (Srvn. na př reorganisaci zpracování statistiky měny obyvatelstva u nás r. 1895.)

Výhody a přednost centralistického zpracování výsledků sčítání lidu jsou dnes prokázány již tak nade vší pochybnost určitě, že netřeba se na tomto místě theoreticky o nich šířiti.[11]) Jen na hlavní přednost, dosud nedosti zceněnou kladu zde zvláštní důraz: centralisace umožňuje jedině stejné projednání oněch případů, kde jednotka sčítací, v materiálu prvotním individuálně popsaná, subsumovati se má pod širší kategorii jednotek stejnorodých neb příbuzných, moment to, který jedině umožňuje vybudovati objektivní statistiku povolání, popis rodin a domácnosti a p. — vesměs to tedy nejnovější úkoly, jaké moderní doba klade na sčítání lidu. Arciť má i soustava přísně soustředivá své stinné stránky, čemuž však snadno vyhnouti lze systémem věcně smíšeným čili částečnou decentralisací, jak tomu i v Rakousku.

Při posledním sčítání byla decentralisticky (t. j. u okresních hejtmanství a některých měst) zpracována data obyvatelstva

1. dle pohlaví a to jak přítomného (tu- i cizozemského), tak nepřítomného tuzemského obyvatelstva,

2. dle trvalé či přechodné přítomnosti, u tuzemců i nepřítomnosti,

3. dle státní příslušnosti, při čemž rozeznáváno, zda obyvatelstvo na místě přítomné požívá domovského práva

a) v obci pobytu, či
b) v jiné obci téhož politického okresu, či
c) v jiném polit. okresu téže země, či
d) v jiné zemi na říšské radě zastoupené, či

---

[11]) Srovn. o tom zvláště Mayr, l. c. I. § 41.

e) v zemích koruny uherské, či
f) v Bosně a Hercegovině, či konečně
g) v cizině ostatní,
4. dle náboženského vyznání,
5. dle obcovací řeči, (jež zjišťuje se jen u rakouskych příslušníků),
6. dle stupně vzdělání.

Konečně decentralisticky vůbec zpracovávají se výsledky sčítání dobytka. Jak viděti, jest obor decentralistického zpracování dosud velmi široký, čehož důvod hledati sluší v historickém vývoji našeho řízení čítacího a zvláště i v zákonné basi dnešního sčítání lidu.

Mezi výhodami, jichž systém smíšený požívá před absolutní centralisací, neposlední místo zaujímá záruka a kontrola správnosti ústředního zpracování; jsouť koncentrační tabulky okresních hejtmanství a obcí jaksi průvodním listem prvotního materiálu odevzdaného statistické ústředně. Také nelze přehlédnouti, že umožňují rychlé zjištění a brzké publikování výsledků sčítání, okolnost to, která zajisté již vzhledem k nutnosti udržovati a probouzeti zájem pro celou akci sčítací musí náležitě býti ceněna, nehledě ani k tomu, že sama veřejná správa má zvláštní zájem na tom, aby se jí co možná nejdříve dostalo určitých výsledků sčítání (srov. na př. data o příslušnosti k jednotlivým polit. okresům, dle nichž se rozvrhuje kontingent nováčků).

Uvádějíce důvod tempa zpracování výsledků sčítání v neprospěch organisace ústřední, dotýkáme se tím ovšem toliko specielní techniky rakouské: zpracování pomocí elektrických strojů sčítacích, které ač má-li býti zařízeno pokud možno ekonomicky, vyžaduje poměrně dlouhé doby. Nedostatku tomu bylo zabráněno při posledních dvou popisech u nás postupem zvláštním. Zájem nejširší veřejnosti poutá se totiž toliko k nejzákladnějším výsledkům sčítání: ke znalosti počtu obyvatelstva vůbec a u nás výjimečně i k výsledkům vývoje jazykového. Při všech ostatních výsledcích, zejména při datech kombinovaných, nezáleží celkem na tom, budou-li uveřejněny o dvě, tři léta dříve či později. Také nejnaléhavější zájem veřejné správy tkví na známosti v celku primitivních dat. O to pak, aby v uvedených směrech byla v době co možná nejkratší ukojena zvědavost širokých vrstev, postaráno bylo sestavením t. zv. výsledků předběžných a sumárních, jichž docílila statistická ústředna cestou decentralistickou.

O brzké získání t. zv. výsledků předběžných postaráno bylo předpisem dvou zvláštních, jen řečenému účelu sloužících formulářů (k návrhu statistické ústřední komise ve zprávě ze dne 4. července 1900, č. 11.421.): ve form. *a)* měly úřady obecní vypsati ze sběracího archu (form. XI.), pro jehož sestavení potřebná data dle § 35. předpisu o sčítání lidu nejdéle do konce ledna

musejí býti sebrána, úhrnné údaje o počtu domů, stran obývajících a obyvatelstva na místě přítomného dle jednotlivých osad a zároveň udati sumu pro celou obec; ve formuláři *b*) pak ze součtu jednotlivých obcí utvořila okresní hejtmanství součet pro celý politický okres. Do 15. února 1901 měly tyto formuláře *a*) a *b*), jakož i analogické přehledy o činném vojsku, sestavené dle osad c. a k. vojenským technickým komitétem, býti předloženy centrální statistické komisi, jež do prve již připraveného, korespondujícími daty z r. 1890 opatřeného rukopisu díla tabulkového toliko zapsala výsledky z r. 1900 uložené ve formulářích obecních a okresních úřadů, určila absolutně i v procentech difference za poslední mezidobí a již v polovici března 1901 předložila široké veřejnosti první, arci zcela surovou ještě bilanci velikého sčítacího díla »Předběžným výsledkům«[12]), jež uvádějí svrchu uvedená data zvlášť pro obce s více než 2.000 obyvately a sumárně pro ostatní obce dle soudních okresů, je předeslán stručný rozbor výsledků z nejdůležitějších hledisk.

Data o řeči obcovací při známých rakouských poměrech vyžadují vždy delších korrektur, než aby současně s výsledky předběžnými mohla býti publikována V tom směru nezbývá než vyhověti zájmu širších vrstev teprve předložením výsledků sumárních (na základě okresních přehledů).[13]) Jakým způsobem pak bylo při posledním sčítání lidu postaráno o nejnaléhavější potřebu správy státní, bude zmíněno níže.

Vlastní zpracovací činnost statistického ústředí u nás spočívá — nehledíme-li k seřadění výsledků v koncentračních formulářích politických úřadů I. stolice, (t. zv. výsledky sumární) a k sestavení »seznamu osad« pro celou polovici říšskou jakožto nezbytné pomůcky pro praxi veřejno-správní, jakož i t. zv. »obecního slovníku« (Gemeinde-Lexikon«), jenž na místě dřívějších »podrobných seznamů míst« (Special-Orts-Repertorium) pro jednotlivá území správní tvoří příručku o struktuře nejen politických, nýbrž letos i katastrálních obcí, dále i obvodů školních, zdravotních a matričních — ve zpracování prvotního materiálu cestou elektrotechnickou.

Princip důmyslné této pomůcky statisticko-technické, jež ponenáhlu i všem ostatním zevním prostředkům, jichž moderní technika stat. vůbec používá, vtiskuje svou zvláštní pečeť (rozvoj statistické methody je vždy závislý na rozvoji statistické techniky) a o němž lze souditi, že rázem rozřešil celou řadu dosud sporných otázek methodických, spočívá v tom, že prvotní materiál sčítací přenese se perforováním na lístky individuální určité formy a t. zv.

---

[12]) »Vorläufige Ergebnisse der Volkszählung vom 31. December 1900 in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen nnd Ländern« Nákl. Alfr. Höldera, Vídeň 1901.

[13]) Přehledy sumární za r. 1900 do dnes uveřejněny nebyly

vyčítání (Auszählung) údajů v těchto lístcích v nejrůznějších kombinacích obstará úplně mechanicky s mathematickou přesností a jistotou zvláštní elektrický stroj. Lístky pro elektrické vyčítání musejí býti již pro statistické zužití upraveny v ten způsob, že všecky individuální údaje prvotního materiálu sčítacího uvedeny jsou v lístku zbaveny svých subjektivních znaků a subsumovány v určité kategorie, dle jakých zpracování, odpovídající požadavkům veřejnosprávní praxe i vědy, má býti provedeno.

Dle toho rozeznáváme při elektrickém vyčítání celkem tři hlavní stadia pracovní:

1. t. zv. vyznačování či vyznamenávání (Auszeichnung) prvotního materiálu,

2. dírkování (Lochung) či probíjení, t. j přenášení dat vyznačených na lístky určené pro vkládání do elektrického stroje, t. zv. lístky průbojné (Lochkarten)

3. vlastní počítání elektrickým strojem.[14])

Ad 1. Vyznačování náleží k pracím vlastního depouillementu, spočívajíc povšechně v tom, že se jednotky sčítání jednak náležitě rozlišují dle věcných, místních i časových rozdílů, na druhé straně však jednotky pro statistické účely stejnorodé shrnují se do společných kategorií. Podrobněji spočívá vyznamenávání materiálu nabytého sčítaním lidu u nás v tom, že pro všecky v místě přítomné obyvatele v levém rohu, resp. ve sloupcích 3., 9. a 10. archů sčítacích a popisných zapisuje se (modrou tužkou) označení hlavy domácnosti, pokud se týká poměru k majiteli bytů, rodiště a obce domovské a do rubriky 14. až 19. označení hlavního povolání a případného vedlejšího výdělku ve formě čísel nebo předem určených zkratek. Ostatních sloupců netřeba vyznačovati, ježto údaje v nich nevyžadují žádného dalšího subsumování, resp. rozlišování a přístrojem probíjecím bez dalšího dají se přenésti na lístky průbojné. Hlavní práce abstrahovací při vyznačování jsou tyto: Na obalu archů sčítacích prvního domu každé osady, resp. na sběracím archu popisných archů vyznačí se římskou číslicí velikostní třída osady, (I. do 500 obyvatel, II. od 501 do 2.000, III. do 5.000, IV. do 10.000, V. do 20.000, VI. pro každou osadu nad 20.000 obyvatel). »Vykořistění« údajů ve sloupci 3. (»poměr majiteli bytu, pokud se týká k podnájemníkovi) děje se ke dvojímu účelu: předem ke znázornění složení stran obytných ve spojení s popisem bytů (jak tomu bylo poprvé již r. 1890), jednak však — a v tom spatřovati dlužno nejvýznamnější pokrok posledního zpracování — k prvému vyčerpávajícímu vybudování statistiky domácností a rodin. K prvému účelu vyznačí se člen rodiny majitele

---

[14]) Nezmiňuji se při tom o takových stadiích pracovních, která jsou společná všem technikám zpracovacím, tedy o převzetí materiálu (zkoumání úplnosti jeho) a pracích početních a která se tedy rozumějí sama sebou.

bytu ve sloupci 3. zkratkou »Fm«, podnájemník »Am«, člen rodiny jeho »F Am«, nocleháŕ »Bg«, osoba služebná »D«, čeleď zemědělská »l. G«, pomocný personál živnostenský, u mistra bydlící »g. G«, jinaké osoby v soukromé domácnosti dlící (na př. hosté) »s. P« a zvláštními zkratkami (jež uvedeny jsou podrobněji v rubrice *b)* ve schematu průbojného lístku na str. 69) konečně osoby přechovávané v ústavech pro společný pobyt (výchovnách, klášteřích, nemocnicích, kasárnách, hotelích atd.). Za účelem druhým popíše se na základě údajů ve sloupci 3. složení každé domácnosti dle těchto hledisk: sestává-li celá domácnost z jediné osoby, charakterisuje se značkou »EH.«, sestává-li domácnost z manželů, »Ep.« aneb sestává-li konečně kromě ovdovělé (svobodné, s ženou, resp. mužem nežijící) hlavy domácnosti ještě z jiných osob, značkou »SH.« Při tom budiž hned podotčeno, že jednotka popisu ve směru právě vylíčeném nekryje se s vyšší jednotkou, jak ji formuluje zákonný podklad sčítání lidu, s t. zv. »stranou obytnou«. Pojem »strany obytné«, t. j. souhrnu všech osob, spoutaných pouze zevnějším pojítkem, společným bytem, je toliko s hlediska snadného určení a rozpoznání se strany sčítacích orgánů přijatelný, nestačí však vědeckému vybudování statistiky užších svazků společenských ve směru hygienickém, morálním, národnostním a p. tak významné. Dlužno tedy pro každou domácnost, jichž v jediném bytě může býti více, vyznačiti ve směru shora řečeném hlavici zvláštní. K hořejším třem hlavním charakteristickým skupinám nejjednodušších tvarů domácností přistupují komplikace, sestává-li rodina z dítek (rakouské zpracování rozeznává kategorie: 1, 2, 3, 4, 5, dále 6 až 10 a nad 10 dítek, srovn. zkratky průbojného lístku sub lit. *i)*, nebo ze schovanců (Pk_1, Pk_2, Pk_3, $Pkü_3$) anebo je-li zastoupen živel pro znázornění sociálních poměrů tolik významný — osoby služebné (rak. zpracování rozeznává kategorie: D_1, D_2, D_3 a $Dü_3$).

Při letošním prvém pokusu o statistiku domácností nemůže býti ovšem námitky proti právě vylíčenému omezení se na nejjednodušší formy struktur rodinných, nemůže však již dnes býti o tom pochyby, že v tomto směru rakouskou statistiku čekají budoucně ještě další nové úkoly a že zpracování nejblíže příští bude tu již patřičněji prohloubeno (uvádím jen na př. pro morální statistiku významné znázornění konkubinátů, jež v letošním zpracování nedochází vlastního výrazu).

Pokud se týče vyznačování rodiště a obce domovské, charakterisují se, jsou-li shodny s obcí pobytu, značkou »AG« (Aufenthalts-Gemeinde). Rodiště pak, leží-li v témž politickém okresu jako obec pobytu, značkou »AB« (Aufenthalts-Bezirk), v ostatních případech označí se číslicí příslušného politického okresu, dle schematu za tím účelem zvláště předepsaného. Není-li obec domovská shodnou s obcí pobytu, měl »vyznačovač« rubriku 10 archu sčítacího, resp. popisného označiti křížkem (×). Statistické vyčerpání

této rubriky, jež má důležitý význam veřejnosprávní (dle počtu příslušníků repartuje se kontingent nováčků na jednotlivé politické okresy) a jehož výsledky musejí nejdéle rok po provedeném sčítání býti ministerstvu zemské obrany po ruce, bylo provedeno posledně zcela zvláštní technikou, použitím t. zv. systému lepení známek (Markenklebesystem). Jak totiž již Rauchberg, jenž řídil rakouské zpracování centrální r. 1890, ukázal (»Allg. stat. Archiv«, IV. ročn., str. 134. a násl.), nelze elektrické vyčítání všech lístků pro celou polovici říšskou, má li býti zařízeno ekonomicky a co možná nejdokonaleji, provésti ve lhůtě, do jaké výsledků jeho vojenská správa potřebuje. Proto bylo při posledním zpracování sáhnuto k technice jiné: pro každý politický okres byl zhotoven blok lístků s označením jména polit. okresu, číslovaných postupně počínajíc 1. Objem jednotlivých bloků určen byl na základě obdobných výpočtů z r. 1890 s 20% přirážkou. Pro každého obyvatele příslušného do obce jiné nežli obce pobytu utrhl se lístek z bloku onoho okresu, kam dotyčný byl příslušný, a přilepil se na pravém konci řádky pro dotyčného obyvatele na sčítacím (popisném) archu. Tím způsobem provedeno bylo již samo vyčítání obyvatelstva v tomto směru. Systém tento v Rakousku vůbec po prve použitý,[15]) při němž se zvláště výborně osvědčily pracovní síly ženské, má nepopíratelné výhody rychlosti a snadné kontroly, trpí však poněkud nepoměrnou nákladností. Praxe rakouská ostatně po několikatýdenním zapracování zaměstnaných tím sil upustila od lepení, spokojujíc se pouhým odtrháváním známek a ukládáním jich pro každou obec do krabiček, čímž ovšem opět revise značně stížena. Náklad celé této práce rozpočtěný na 21.000 K obnášel dle prozatímních účtů 18.991·76 K.

Nejdůležitějším a největší pozornosti a odborné znalosti vyžadujícím je vyznačování poměrů povolání. Ježto pak účelně vybudovaná statistika povolání, jejíž výsledky znázorňují se subjektivního hlediska rozvoj národohospodářské organisace dělby práce a při dosavadním naprostém nedostatku znázornění jejího se stránky objektivní (statistiky závodů) u nás jsou zároveň jediným statistickým zdrojem v tomto směru, stává se stále nezbytnější pomůckou každé moderní politiky hospodářsko-sociální, jakož i vědeckého bádání, buďtež při této příležitosti aspoň stručně načrtnuty hlavní theoretické požadavky, kladené na moderní zpracování statistiky povolání.[16]) Při dnešní složitosti poměrů výdělkových, při široce rozložené dělbě hospodářské práce je přirozeno, že nelze všecka v prvotním materiálu udaná povolání, jichž je na tisíce, při zpraco-

---

[15]) Obdobného způsobu zpracovacího vymyšleného zcela nezávisle na praxi rakouské bylo použito v Belgii při depouillementu sčítání živností z roku 1896 (srov. jednání na posledním sjezdu mezinár. stat. ústavu v Pešti r. 1901).

[16]) Srov. Friedr. Zahn, článek »Beruf und Berufsstatistik« v »Handwörterbuch für Staatsw.« seš. 7. II. vyd.

vání rozlišovati jako povolání zvláštní, nýbrž nutno zařaditi je za účelem přehledného znázornění, hodícího se i k praktickému použití, do několika poměrně málo kategorií, při čemž všecka homogenní neb aspoň příbuzná povolání pokládají se za touž jednotku, jinými slovy: je zapotřebí zvláštního schematu povolání, do jehož položek dají se všecka ve sčítacím materiálu se vyskytující povolání zařaditi. Vybudování takového schematu náleží k nejtěžším a nejzodpovědnějším úkolům statistickým; závisíť na jeho rozřešení z největší části hodnota celé statistiky povolání. Při určování jednotlivých položek schematu, jež — má-li vyhovovati úkolům hospodářské a sociální politiky — má jednotlivé skupiny interessentů znázorňovati pokud možno nesmíšeně s příbuznými neb snad opačnými skupinami, dlužno na druhé straně pečlivě přihlížeti k oněm hospodářským zájmům, jež jinak různým, zvláštním odvětvím pracovním jsou společny, buď proto, že zpracuje se táž látka nebo že používá se stejné techniky pracovní nebo konečně že účel práce je týž. Aby umožněna byla všeobecnější pozorování, dlužno opět shrnovati jednotlivé druhy povolání ve skupiny a tyto zase ve třídy. Že konečně při vybudování schematu náležitý zřetel musí býti věnován i dřívější technice zpracovací, aby aspoň ve velkých rysech umožněno bylo srovnání s výsledky dřívějšími, plyne samo již z účelů, jimž statistika povolání má sloužiti; jeť jistý konservatism ve statistické technice zpracovací vůbec nezbytným. Nejtěžším problémem při zpracování statistiky povolání je konečně správné zařazení těch, kdo nemají žádného skutečného povolání, kdo neživí se svojí prací, buď nemohouce buď nemusejíce. Při statistice povolání je nezbytno věděti, nejen kolik osob skutečně provozuje své povolání, nýbrž i »s jakou sociální váhou dovedou vystupovati«; dlužno tedy zařaditi do určitého povolání i ty, kdož od osob v povolání činných jsou živeni, tedy členy rodiny, jakož i domácí služebné, již odvozují důchod od svého pána. Tím zároveň prokázána je nutnost vyznačiti povolání nejen dle druhu, nýbrž i dle společenského postavení, pokud lze podrobně udaného.

V Rakousku byl moderní rozvoj statistiky povolání umožněn teprve r. 1890, kdy použitím elektrického stroje zavedeno bylo zpracování centralistické, nezbytná to podmínka zdařilé statistiky povolání. Třebas tedy byla tu možnost správně vyšetřiti poměry povolání tím, že zákonem z r. 1869 předepsáno užívání seznamů domácností, jež umožňují správné klasifikování členů rodiny a služebných dle povolání hlavy rodiny, přece jen decentralistická organisace zpracování nedopustila uplatniti tuto výhodu a musila obmeziti zpracování vzhledem k malé výkonnosti orgánů, jimž svěřeno zhotovení formulářů koncentračních, na několik málo nejvšeobecnějších skupin. Vývoj starší rak. techniky zpracovací [17]) při

[17]) Srov. Österreichische Statistik XXXIII., 1. seš. str. III.

statistice povolání je zajímavý hlavně tím, že až do r. 1880 lze stopovati ve schematu klasifikačním stavovské členění povolání (základem jeho členění při popisu lidu na základě konskripčního patentu z 25. října 1804, rozeznávající tyto skupiny: 1. duchovní, 2. šlechtice, 3. úředníky a honorace, 4. měšťany, majitele živností a umělce, 5. rolníky, 6. domkáře, baráčníky a lidi se smíšeným, ale určitým zaměstnáním). Při tom zřejmě je pozorovati, že t. zv. volná povolání jsou na prvním místě schematu a poměrně jemně členěna, kdežto vlastní národohospodářská zaměstnání omezena jsou na několik málo položek. Ještě r. 1869 tvořily jak osoby služebné, tak členové rodiny, nemající svého vlastního povolání, zvláštní hromadné kategorie schematu roztřiďovacího, členění dle povolání bylo provedeno tedy jenom u osob v povolání činných. Schema z r. 1880, které odstranilo tento nedostatek, formulujíc již mnohem přesněji sociální postavení jednotlivých osob, vykazuje hlavní vadu zase v naprosto nevystačujícím rozeznávání skupin povolání, tak na př. rozeznává jedinou třídu »průmysl«, kdežto již r. 1869 lišeno bylo v oboru průmyslu a živností 7 skupin, jakož i dále v nijak neoprávněném, kontinuitu s rokem 1869 přerušujícím utvoření nové hromadné položky »nádenníci se střídavým zaměstnáním.« [18])

Všecky vylíčené nedostatky, jež mají v zápětí, že výsledky jednotlivých starších sčítání buď vůbec nelze srovnávati neb jen s náležitou opatrností a to jen při hromadných skupinách, byly zaviněny nedostatečnou technikou zpracovací a odstraněny teprve centralisací, provedenou poprvé 1890, kdy zpracování poměrů povolání zorganisováno bylo vesměs na základě nových požadavků techniky statistické. Schema povolání obsahovalo ve 4 třídách a 29 skupinách celkem 173 různých druhů povolání. Zpracování výsledků posledního sčítání lidu spočívá celkem na vzorci z r. 1890, byvši jen v některých podrobnostech prohloubeno a rozvoji výrobních poměrů v poslední době přizpůsobeno, tak zejména ve skupině »zpracování kovů« některé posice rozloženy (dobývání železa a oceli ve 1. výrobu surového železa, 2. dobývání a rafinování kujného železa a oceli), v oboru strojového průmyslu utvořena zvláštní položka pro průmysl elektro-technický, do skupiny průmyslu textilního pojata nová položka hromadná: »předení a tkaní bez údaje látky«; konečně byly některé druhy obchodu specialisovány (tak položka XIX. 8.: »obchod zbožím galanterním, papírovým, koženým, dřevěným a řezbářským« rozložena dle hlavních druhů ve 4; obchod zbožím kovovým rozložen v obchod se zbožím zlatým a stříbrným a v obchod ostatním kovovým zbožím), a nově odlišeny 3 druhy ve třídě povolání volných.

Celkem tedy rozeznává zpracování z r. 1900:

---

[18]) R. 1869 bylo nádenníky zařaditi k onomu odvětví výrobnímu, kde v čas sčítání byli zaměstnáni.

v I. třídě (rolnictví a lesnictví) 3 skupiny a v těch 9 druhů,
v II. třídě (průmysl) 14 skupin a v těch 113 druhů,
ve III. třídě (obchod a tržba) 6 skupin a v nich 34 druhů,
ve IV. třídě pak 6 skupin a 27 druhů, úhrnem tedy ve 4 třídách a 29 skupinách 183 druhů povolání.

Vyznačování povolání užívá poněkud odchylně číslovaného schematu než jaké bude publikováno, a to z důvodů technických (malý počet oddělení v t. zv. skříni přihrádkové při elektrickém stroji sčítacím). Tak třída II. vykazující neméně než 16 skupin rozložena ve 2, ježto lze ve skříni přihrádkové klásti nanejvýš 8 různých skupin. Tím se též vysvětluje, proč průbojný lístek ve sloupci pro třídy povolání a vedlejšího výdělku rozeznává p ě t tříd (srov. lit. *k)* a *l)* na str. 69.

Pokud se týká vyznačování sociálního postavení, přibylo k dosud zvlášť popisovaným vrstvám společenským v povolání činným: (*S* = samostatní, *B* = úředníci, *A* = vyučení neb cvičení dělníci neb pomocníci, *T* = nádenníci, *D* = služební) při posledním zpracování zvláštní vyznačování oněch členů rodiny, již jsou pravidelně nápomocni hlavě rodiny při výkonu jejího povolání, ať již v živnosti ať v polním hospodářství (*hi* = hilft, to jest značka pro ty, kdož ve sloupci 15, resp. 17. udali »pomáhá« ve smyslu sloupce 21. posl. odst. poučení k vyplňování archů sčítacích). U osob, jež výživy samy si nezjednávají a jež označujeme jako k určitému druhu povolání »příslušné« (oproti »činným«), rozeznává se, je-li to člen rodiny samostatného (*FS)* či úředníka (*FB)* či vyučeného dělníka (*FA)*, nádenníka (*FT)* anebo konečně osoby služebné *(FD)*.

Podotknouti dlužno, že t. zv. vyznačování není snad jen strojovému zpracování vlastní; i při ruční práci musejí býti před vlastními pracemi kladení vykonány nutné práce abstrahovací. Rozdíl spočívá v tom, že při ručním kladení zkratky a číslice vepisují se přímo do lístků pro zpracování samo, ať již jsou to prvotní lístky sčítací (v těch zemích, kde je zaveden systém lístků individuálních, na př. v Prusku) či zvláště se teprve na základě prvotního materiálu (seznamů) vypisují, kdežto při počítání strojovém nutno zkratky tyto přenášeti ještě na lístky průbojné, čímž je otevřen nový zdroj možných chyb. Ve vyznačování nabude po několikatýdenním výcviku průměrný pracovník značné zručnosti; zvláště materiál z obcí venkovských a rolnických, kde poměry povolání jsou zcela primitivní, vyznamenává se velice rychle. Toto stadium pracovní však vzhledem k tomu, že jisté výsledky (počet obyvatelstva do jednotlivých okresů příslušného) musily nejdéle do března druhého roku po sčítání (1902) býti vojenské správě po ruce, nemohlo býti co nejekonomičtěji organisováno, jak by bylo lze při naprosté volnosti časové.

Čím méně, za to tím lépe školených pracovníků, tím účelněji je vyznačování zařízeno. Statist. centrála vídeňská byla však nucena zaměstnati vyznačováním poměrně veliký počet pracovních sil, z nichž mnoho bylo nižší kvalifikace. Vzhledem k jazykovým různostem sčítacího materiálu rozděleno bylo oddělení vyznačovací ve 3 větší partie: českou, polskou a německou, k níž později pojata i oddělení slovinské, chorvatské a italské. Průměrný počet pracovníků v oddělení českém obnášel 45, v polském 35, v německém 38, partie chorvatská sestávala ze 4, slovinská 5 a italská 7 pracovních sil. Nejvyšší počet sil celého oddělení vyznačovací byl koncem září 1901 (celkem 161, z toho 30 žen).[19]) Plat z počátku byl denní (za 9hodinnou práci 4 K 20 h), později za účelem zrychlení tempa přeměněn na akkordní, čímž začasté docíleno při výborné kvalitě práce až úžasné výkonnosti (900—1000 případů vyznamenáno v haličských obcích venkovských za hodinu). Akkordní tarif mezdní byl dle jakosti sčítacího materiálu různě odstupňován: Při materiálu z největších hlavních měst zemských placeno bylo za 1000 vyznačení hlav (složení domácností) a poměrů povolání 2 K 10 h, za 1000 vyznačení rubriky 9 a 10 (rodiště a obce domovské) K 1·68 německého materiálu a K 1·86 jinojazyčného; u měst s více než 10.000 obyvately a středisk průmyslových placeno bylo za 1000 vyznačených hlav K 1·86, osad K 1·68, u měst s více jak 5000 obyvately (v Haliči i pod tuto mez u těch míst, kde bylo 40 nebo více procent židovského obyvatelstva,) za 1000 úplně (co do hlav i osad) vyznačených případů 2 K 10 h, za úplná vyznačení každých 1000 případů v materiálu z polských, rusínských, chorvatských okresů a Bukoviny K 1·62, z Čech, Moravy a Slezska K 2·07 a z ostatních zemí K 1·94. Konečně byly zvláštní, výhodné sazby stanoveny pro Terst, Pulji a zimní místa lázeňská. Uvedl jsem podrobněji tuto stupnici mezdní, ježto z ní již je patrno, v čem spočívají obtíže vyznamenávání. Ve velkých městech a průmyslových centrech s četným proudem přistěhovalců jsou poměry rodiště a obce domovské, jakož i druh povolání tak složitými, že vyznačování bylo účelně rozděleno ve 2 stadia: jedna partie pracovníků omezila se jen na vyznačování politických okresu rodiště a obce domovské, při dvou- až třítýdenním zapracování naučila se většina pracovníků hravě u velké většiny pol. okresů číslicím schematu příslušného z paměti, kdežto druhá partie specialisovala se tímto způsobem v rychlém vyznačování nejrůznějších položek schematu povolání, aniž se musila zdržovati zdlouhavým listováním v příručném indexu. V polských a rusinských okresech agrárních, kde

[19]) Zmínky zasluhuje, že ženské síly pracovní se zvlášť výborně pro celkem jednotvárné vyznačování osvědčily, i zamýšlí se hojněji jich zaměstnati při nastávajícím zpracování statistiky závodu. V Rusku na př. se pro mechanické práce zpracovací při sčítání lidu používá výhradně jen pracovních sil ženských (tedy také v oddělení strojovém).

převalná většina obyvatelstva se v obci sčítání narodila a tamže je příslušnou, opět beze všech příruček šlo vyznačování před se, omezujíc se při povolání na skupinu 111 a při rodišti a obci domovské na shodu jejich s obcí pobytu (značka Ag), i byla sazba mezdní co do jednotky zcela přiměřeně stanovena nejníže.

Srovnáme-li sazby mezdní, zavedené při posledním zpracování, se sazbami z roku 1890,[20]) konstatujeme nepoměrné zvýšení jejich. Důvody tohoto vzrostu spočívají nejen v tom, že příznivé sazby byly na místo původně správou populačního oddělení statistické ústředny nabídnutých sazeb stávkou zaměstnaných vynuceny a dále že při posledním vyznačování přibylo oproti r. 1890 i katakterisování složení domácnosti, nýbrž hlavně ve všeobecném zvýšení poměrů mezdních v posledním desítiletí, jež přirozeně i v tomto odvětví pracovním dojíti musilo náležitého výrazu. Že známá stávka vyznačovacího oddělení získala stávkujícím nepopíratelných prospěchů a že původně oficielně navrhovaný tarif mezdní neznačil žádné újmy zaměstnaným (bylyť sazby kalkulovány na základě předchozích 3měsíčních zkušeností), vyplývá z toho, že niveau průměrného denního zisku jednotlivých diurnistů oproti dřívějšímu dennímu platu (K 4·20) značně stouplo a že někteří zvlášť dovední a čilí pracovníci vydělali měsíčně až 500 korun. Aby zabráněno bylo zhoubnému vlivu akkordní mzdy, zavedena obsáhlá revise (na každých 5 pracovníků připadl průměrně 1 revisor, který nejméně 25% odvedeného materiálu prozkoumal), a pohroženo srážkou na mzdě při značnějším počtu chyb (při více jak 3 až 4 proc. chyb sražena z úhrnné k výplatě dospělé mzdy, vypláceně vždy ve lhůtách 14denních, 2 proc., při více než 4 až 5 strhnuty 4 proc., při více než 5 až 6 proc. chyb 8 proc. z úhrnné mzdy). Dostoupila-li výše chyb nad 8 proc., byl vyznačovač propuštěn (stalo se jen ve 3 výjimečných případech).

Celkem stály práce vyznačovací (dle provisorních účtů) 105.308 K 94 h, čili o 53.374·06 K více nežli bylo preliminováno v rozpočtu. Toto neobyčejné překročení rozpočtu vysvětluje se jednak vítězstvím požadavků stávkujících, jednak i tím, že při sestavování rozpočtu nebylo bráno zřetele ke statistice domácností, jež teprve později do programu zpracování byla pojata. Rozumí se, že skutečné náklady vyznačování značně převyšují ony, k jakým bychom došli na základě shora uvedených sazeb mezdní škály.

Příčinou této diference jsou značné náklady školení, jež právě proto, že bylo nutno do určité lhůty ukojiti určité potřeby veřejno-

[20]) Viz Rauchberg, »Erfahrungen mit der elektrischen Zählmaschine«, str. 137.: Za 1000 vyřízených případů platilo se K 1·20, ve městech se složitými poměry povolání K 2·—.

správní a proto musil býti najat nepoměrně četný personál pracovní, nemohly vzhledem ke krátké době zaměstnání býti úplně umořeny (práce vyznačovací počaly v plném rozsahu teprve v polovici července, v polském oddělení ukončeny počátkem listopadu, v českém počátkem prosince, v ostatních pak koncem r. 1901).

Ad. 2. Dírkování. Bylo již řečeno, že stadium vyznačování není podmíněno technikou strojového zpracování; jeť nezbytno i při ruční práci, ano i v těch případech, kde ke kladení používá se vlastních formulářů vyšetřovacích (v zemích, kde popis obyvatelstva děje se lístky individuálními) a je nezbytno nejen co do subsumování konkretního povolání pod případnou položku schematu klasifikačního, nýbrž zvláště i co do znázornění struktury rodiny a domácnosti. Za to ovšem souvisí se strojovým čítáním stadium další, v němž lístky sčítací nevyplňují se rukopisnými záznamy, nýbrž pomocí tak zv. dírkovacího či průbojného přístroje opatřují se kruhovitými dírkami, jejichž vzájemné umístnění odpovídá individuálním údajům prvotního materiálu sčítacího. Lístek průbojný má předtištěny všechny možné momenty, jež při jednotlivé osobě mohou se vyskytnouti a jsou do zpracování pojaty. Schema lístku zpracovacího, jehož se užívá při depouillementu posledního rakouského sčítání lidu, je otištěno s příslušnými vysvětlivkami na str. 69. Z něho je také zjevno, které momenty jednotlivých osob jsou předmětem zpracování a statistického vykořistění. Probíječ (Locher) má na levé straně vyznačený prvotní materiál, na pravé přístroj probíjecí, do něhož upevní lístek průbojný. Pomocí zvláštního pákového zařízení na přístroji probíjecím dovede zcela přesně protlačiti na příslušném místě průbojného lístku značku onoho momentu, jenž odpovídá individuálnému údaji prvotního materiálu (na př. je-li osoba popisovaná členem rodiny majitele bytu, proorazí kruhovým otvorem značku »Fm« v rubrice *b)* průbojného lístku). Práce dírkovací, usnadněná tím, že probíječ nemusí podnikati žádné práce subsumční, omezuje se prostě na přenos značek v prvotním materiálu, po krátkém výcviku pokračuje velmi hbitě. Kdežto Rauchberg udává průměrnou výkonnost probíječovu r. 1890 na 600 lístků denně při 9hodinné době pracovní vyřízených, připouštěje ovšem, že při účelnější organisaci prací dírkovacích mohla by stoupnouti na 800—1000 lístků denně vyřízených, dosaženo při posledním zpracování, ač nově přibyla rubrika pro statistiku domácností (lit. *i* na str. 69.), již koncem února 1902 v průměru celého oddělení dírkovacího 94 lístků za hodinu, tedy 846 lístků denně vyřízených. Při tom dlužno podotknouti, že celkový průměr byl v tu dobu stlačen následkem toho, že bylo dírkovací oddělení krátce před tím doplněno novými, hlavně ženskými silami, jež nedosáhly dosud plné výkonnosti. Průměr hodinné práce u mužů obnášel 101, u žen 85 lístků.

I	Fm	g.G	m	19	.	19	.	.	.	.	Ag	AB	Ag	+	Mn	cl	Eh	Ep	sH
II	Am	s.P.	w.	0	5	0	5	0	0	5	0	5	rk	ao	Uz	ld	K 0	D 0	Pz 0
III	F Am	Hb	Vs	1	6	1	6	1	1	6	1	6	gk	AC	lp	vh	K 1	D 1	Pz 1
IV	Bg	Ea	St	2	7	2	7	2	2	7	2	7	ak	HC	is	w	K 2	D 2	Pz 2
V	Dn	Kl	Ks	3	8	3	8	3	3	8	3	8	alt	Hh	mh	gs	K 3	D 3	Pz 3
VI	1 G	Sp	s. A	4	9	4	9	4	4	9	4	9	go	An	s. B	gt	K 4	D ü 0	Pz ü 0
dt	it	1	1	5	1	5	.	1	1	5	1	5	Hs B	00	94	Mil	K 5	.	.
tm	rm	2	2	6	2	6	.	2	2	6	2	6	Hs N	99	93	+	K 6-10	.	.
pl	mg	3	3	7	3	7	.	3	3	7	3	7	St B	98	92	.	K ü 10	.	.
rt	fr	4	4	8	4	8	.	4	4	8	4	8	St N	97	91	.	Am	Am 0	.
sl	.	5	S	B	A	T	hi	5	S	B	A	T	hi	96	90	.	Bg	Bg 0	.
sk	.	FS	FB	FA	FT	FD	D	o N	ls	l	Ac	DA	ZA	95	?	.	Ang	Ang 0	○

a) velikostní třída osady

j) řeč obcovací

b) poměr k majiteli bytu, resp. k podnájemníkovi

c) pohlaví

d) desítky, jednotky — roku narození

e) sta, desítky, jednotky — čísla označujícího pol. okres rodiště

f) obec domovská

g) náboženské vyznání

h) stav rodinný

i) složení domácnosti

složení domácnosti

k) sociální postavení v hlavním povolání — třídy, skupiny, druhy — hlavního povolání

l) sociální postavení ve vedlejším výdělku — třídy, skupiny, druhy — vedlejšího výdělku

m) stupeň vzdělání

n) podomní obchodník nebo stolíř ve hlavním neb vedlejším povolání

o) způsob přítomnosti

p) nepřetržitý pobyt v obci sčítání trvá od roku

kontrolní značka majitele bytu

Vzhledem k tomu, že při posledním sčítání naléhavé potřeby veřejné správy byly ukojeny použitím shora vylíčeného systému lepení známek, mohlo býti stadium prací průbojných zařízeno co nejúčelněji. I obnášel počet probíječů, z nichž valná většina byli pracovníci u stat. centrály po delší dobu při každoročním zpracování statistiky měny obyvatelstva dírkováním zaměstnaní a tudíž neobyčejně zruční, během prvých 6 měsíců pracovních (od června do prosince 1901) průměrem toliko 42 mužů; teprve po skončení vyznačování bylo koncem prosince započato s doplňováním personálu probíjecího z řad bývalých vyznačovačů, osob tedy, majících značné znalosti předběžné. Průměrný počet plného oddělení dírkovacího obnášel do počátku března 1902 120 lidí (z těch průměrem 55 žen), dostoupil však svého času i maxima 135 pracovních sil. Nejvyšší výkon obnášel 174 lístků za hodinu, resp. 200 v obcích venkovských. Virtuósní výkony z roku 1890 byly tedy při posledním zpracování značně překonány, zvláště uváží-li se, že přibylo dírkování značek struktury domácností; nebylť letos denní effekt 1700 lístků zrovna zvláštní raritou.

Také dírkovací práce honorována v akkordu; za 100 vyřízených lístků dle tarifu *a*) (pro obyvatelstvo žijící v osadách do nejvýše 10.000 obyvatel) 62 hal., za 100 lístků velikostních kategorií vyšších dle tarifu *b*) 65 hal. Také tato sazba mezdní je pro personál pracovní průměrem příznivější než dosud obvyklá (při statistice měny obyvatelstva) odměna denní (4 K 20 h). Připadloť koncem února na mužského probíječe průměrem denně K 5·63, na ženu K 4·80, v celkovém průměru K 5·40 mzdy. Nejvyšší denní plat obnášel (u 2 pracovníků) přes 9 K. Sankce trestní za chyby stanovena týmiž sazbami jako při vyznačování. Revise organisována v ten způsob, že u začátečníků byla vyčerpávající, u pracovníků lepších, kteří se dobře osvědčili, omezena toliko na zkoušky namátkou, kdežto u méně spolehlivých, vycvičených probíječů vztahovala se asi na pětinu odvedeného materiálu. Průměrem přišel na 8 pracovníků 1 revisor.

Netřeba zvláště připomínati, že také zde školení nových sil a úplná revise materiálu jimi odvedeného zhltila značné procento celkového nákladu. Tento obnášel v době od 15. července 1901 do 28. února 1902, do kdy hotově vypracováno celkem 122 polit. okresů, úhrnem 62.606 K 14 h, čítaje v to i revisi (K 7926·60) i dozor, vedení rejstříků a sluhy k přenášení materiálu (K 4037·89). Dle toho zdá se, že celkem povolený úvěr na dírkování v úhrnném obnosu 184.600 K nebude asi překročen.

(Dokončení.)

Synoptická tabulka o věcném rozsahu popisu lidu v Rakousku 1869–1900.

Předmět šetření	1869 (min nař. z 15 srpna 1869. č. 142. ř. z)	1880 (min. nař. ze 6 srpna 1880. č 103 ř z)	1890 (min. nař. z 9. srpna 1890 č. 162. ř z)	1900 (min. nař. z 25 srpna 1900. č 145. ř. z)
Kombinace obyvatelstva	základní obyvatelstvo faktické, t. j. v místě přítomné	jako r. 1869	jako r. 1869	jako r 1869
	trvale v místě bydlící (tím, že od všech na místě přítomných odečteme dočasně přítomné a přičteme dočasně nepřítomné; zjištěna obec, okres, země, kde se nepřítomný zdržuje [n]:*)	jako r. 1869 (obec, kde se nepřítomný zdržuje [XVII])	jako r 1869 (obec, kde se nepřítomný zdržuje) (28)	obyvatelstvo trvale v obci bydlící (místo, kde se nepřítomný zdržuje osada, obec, pol. okres, země (30) dle doby pobytu v obci sčítání (27)
	obyvatelstvo dle rodiště, obyvatelstvo dle domovské příslušnosti obyv civilní a aktivní vojsko (kromě toho osoby vojenské, také záložní nebo ve výslužbě, udány ve sloup... n]	obyvatelstvo dle rodiště obyvatelstvo dle domovské příslušnosti civilní a aktivní vojsko	jako r. 1880	jako r. 1880
Údaje individuální				
A. identifikační a kontrolní	jméno rodové (příjmení) a křestní šlechtický přídomek b)	jako r. 1869 (II)	jméno a to: rodové (příjmení) a křestní, šlechtický přídomek (2)	jako r 1890 (2)
		—	příbuzenství anebo jinaký poměr k majiteli bytu (3)	příbuzenství nebo jinaký poměr k majiteli bytu, pokud se týká k podnájemníkovi (3)
B. údaje ke statistickému zpracování				
I. znaky přirozené: *a)* tělesné vlastnosti	pohlaví (c)	pohlaví (III)	pohlaví (4, 5)	pohlaví (4, 5)
	je-li osoba úplně (na obě oči) oslepla nebo hluchoněmá, buď to ve sloupci pro *poznamky* uvedeno (n)	případné tělesné a duš. vady: na obě oči slepý; hluchoněmý; choromyslný; blbý (XIV)	případné tělesné nebo duš. vady: na obě oči slepý; hluchoněmý; choromyslný; blbý; kretén (20—23)	—
b) věk	rok narození (d)	rok narození, dle možnosti měsíc a den (IV)	rok, měsíc a den narození (6)	narození rok, měsíc, den (6–8)
c) rodiště	místo narození země, okres, osada (i)	místo narození (V)	místo narození, pol. okres, země (7)	jako r. 1890 (9)
II. znaky společenské: *a)* 1. struktura rodiny	—	—	—	příbuzenství nebo jinaký poměr k majiteli bytu, pokud se týká k podnájemníkovi (3)
2. způsob přítomnosti, resp. nepřítomnosti	na čas či trvale (přes 1 měsíc) přítomný, resp nepřítomný (l, m)	na čas či trvale přítomný, resp. nepřítomný (XV, XVI)	trvale či na čas přítomen, resp. nepřítomen (24–27)	jako r. 1890 (25, 26, 28, 29)
b) 1. stav rodinný	stav rodinný (f)	stav (VIII)	stav rodinný (10)	jako r 1890 (12)
2. náboženské vyznání	náboženství (e)**)	vyznání náboženské (VII)	vyznání náboženské (9)	jako r 1890 (11)
3 *α)* státní příslušnost a obec domovská	bylo udati, zda osoba je do obce pobytu příslušná nebo cizí (k), v obci cizí udali svou obec domovskou (okres, zemi) ve sloupci pro *pozn.* (n)	příslušnost (domovské právo), státní příslušnost (VI)	domovské právo (příslušnost), místní obec, pol. okres, země, stát. příslušnost (8)	jako r. 1890 (10)
β) nárok na příslušnost k obci po bytu	—	—	—	trvale přítomní udejtež počátek nepřetržitého, dobrovolného pobytu v obci sčítání (27)
4. stupeň vzdělání	—	umí čísti a psáti či *toliko* čísti (XIII)	umí čísti a psáti (18); umí toliko čísti (19)	jako r. 1890 (23, 24)
5. poměry povolání: *α)* druh hlavního povolání	povolání nebo zaměstnání: úřad, odvětví výživy, živnost. Má-li kdo více odvětví výživy, buď zapsáno *jen* to, jež tvoří jeho hlavní výdělek. Toliko u osob *do* 14 let lze rubriku tuto vyplniti příčnou čárou (g)	Povolání, zaměstnání nebo výdělek: hlavní výdělek úřední postavení, odvětví výživy, živnost (X)	Povolání, zaměstnání, výdělek, živnost, závod, odvětví výživy: přesné označení odvětví hlavního povolání (12)	totéž jako r. 1890 14–17
β) sociální postavení v něm	Pracovní neb služební poměr (h)	poměr držební, pracovní nebo služební (XI)	postavení v hlavním povolání (poměr držební, služební nebo pracovní) (13)	
γ) výdělek vedlejší		případný vedlejší výdělek v zaměstnání v živnosti nebo obchodu (XII)	Případný vedlejší výdělek: přesné označení odvětví vedlejšího výdělku (14)	
δ) postavení ve vedl. výdělku	—	—	Případný vedlejší výdělek: postavení ve vedlejším výdělku (poměr služební nebo pracovní) (15)	
ε) jiné poměry, povolání ze vrubněji určující	—	—	—	*samostatní* a jim na roveň postavení zástupci v živnosti, prům neb obch závodě udají, zda podnik provozují *a* obcházením jako hausírníci (18) *b* v domě zákazníku za mzdu (jako stolířská práce) (19) *c* ve stálé provozovně (20) *nesamostatní* udají, zda pracují v dílně pracovišti nebo bytě zaměstnavatele adresa závodu čili nic (21, 22)
ζ) nezaměstnanost	—	—		(Toliko v místech, kde rozšířené šetření poměrů potřebných) jména nezaměstnaných (4), adresy a zevrubné označ druhu závodu *posledního zaměstnatele* (5, 6) doba trvání nezaměstnanosti (7–9), příčina nezaměstnanosti (10, 11) (form č V otázka 14)
6. poměry jazykové	—	obcovací řeč (IX)	obcovací řeč (11)	jako r. 1890 (13)

* Číslice, resp. písmenky v závorkách značí sloupec sčítacího, resp popisného archu, jehož se toho roku při sčítání užívalo.
** [illegible] demonstrativní výpočet náb vyznání

Předmět šetření	1869 (min. nař. z 15. srpna 1869 č. 142 ř. z.)	1880 (min. nař. ze 6. srpna 1880 č. 103. ř. z.)	1890 (min. nař. z 9. srpna 1890. č. 162 ř. z.)	1900 (min. nař. z 25. srpna 1900 č. 145. ř. z.)
Šetření vedlejší:				
A. Držba pozemků a domů	—	—	držitel domu (16) držitel pozemku (17)	—
B. Závody průmyslové a polní hospodářství (podklad sčítání závodů)	—	—	—	adresy pevných provozoven (s udáním, zda jsou vedlejším závodem, faktorstvím, skladem jiného závodu). [Zadní strana archu pop. neb sčít.] Pro každý dům vyplněn arch evidenční (form. XIII), v němž udána: *A)* jména majitelů živnost., průmysl a obch. závodů, *B)* domáckých pracovníků, *C)* vlastníků nebo pachtýřů polních hospodářství
C. Trvání pobytu v obci sčítání	—	—	—	Srovn. shora II. *b* 3 *β*) (27)
D. Domácí zvířata užitková; druhy:	koně; mezci, mulové; osli; hov. dobytek; ovce; kozy, dobytek štětinatý; úly včelní	jako r. 1869	koně; dobytek hovězí; mezci, mulové a osli; kozy, ovce; vepři; počet úlů včelních	koně; hovězí dobytek; mezci, mulové a osli; kozy; ovce; prasata; počet úlů včelních; drůbež: slepice, husy, kachny, jiná drůbež
	—	počet držitelů dobytka a počet kusů zvířat	jméno držitele a počet jeho dobytka	—
E. Poměry přibytečné:*) I. složení strany obytné	—	počet na místě přítomného obyvatelstva rozlišen pro každý byt na: 1. členy rodiny 2. podnájemníky a nocleháře 3. služebné všeho druhu 4. jiné osoby	1. členy rodiny majitele bytu (včítajíc tohoto) 2. podnájemníky 3. nocleháře 4. služebné všeho druhu 5. hosty a jiné osoby	*a)* *Omezené* šetření poměrů přibytečných úplně identické s všeobecným popisem bytů r. 1890 *b)* *Rozšířený* popis bytů (form. V.) Kromě všech momentů, jež vyšetřovány při omezeném popisu bytů, vztahovalo se tu zjišťování na právní titul, z jakého majitel byt drží, na dobu pobytu v bytě, na pojištění proti ohni, na zařízení bytu v jistých směrech hygienicky významných, dále na poměry činžovní a konečně na zevrubnější popis místností obchodních a živnostenských provozoven
II. popis bytu	poloha bytu: ve sklepě, v přízemí, mezipatře, kolikátém poschodí, v podstřeší	poloha bytu ve: sklepě, přízemí, mezipatře, 1., 2., 3., 4., 5. poschodí, podstřeší	poloha bytu ve: sklepě, přízemí, zvýšeném přízemí, mezipatru, kolikátém poschodí, podstřeší	
	počet částí bytu: pokojů, komor (kabinetů), předsíní, kuchyní	počet částí bytu: pokoju, kabinetů (komor), předsíní, kuchyní	počet částí bytu jako r. 1880	
	Používá se bytu *jen* k bydlení? Slouží *také* k provozování závodu a to kterého?	Bytu se užívá: jen k bydlení, také k provoz. závodu, jen k provoz. závodu	Používá se bytu *jen* k obydlení? Slouží *také* k provoz. závodu?	

*) O territoriálním rozsahu šetření poměrů přibytečných srovn. text v článku na str. 49. Popis domu toliko r. 1900 v městech, kde bylo rozšířené šetření poměrů přibytečných, dál se na zvláštním formuláři (VI.); ve všech ostatních případech sestaven toliko v zceľa obmezeném rozsahu na základě údajů o bytech.

Předmět šetření	1869 (min. nař. z 15. srpna 1869. č. 142. ř. z.)	1880 (min. nař. ze 6. srpna 1880. č. 103. ř. z.)	1890 (min. nař. z 9. srpna 1890. č. 162. ř. z.)
Šetření vedlejší:			
A. Držba pozemků a domů	—	—	držitel domu (16) držitel pozemku (17)
B. Závody průmyslové a polní hospodářství (podklad sčítání závodů)	—	—	—
	—	—	—
C. Trvání pobytu	—	[illegible]	[illegible]

K zásadním otázkám osobní daně příjmové.

Úvaha o spisu *Dr. Roberta Meyera*, sekčního chefa v min. fin.: *Das Zeitverhältnis zwischen der Steuer und dem Einkommen und seinen Theilen.* (Manz 1901, str. 186.)

Každý pokus, jenž směřuje k vyjasnění theoretického pozadí nového zákona o osobních daních z r. 1896, dlužno s povděkem vítati, tím spíše pak vědecké dílo vynikající hlubokou a bystrou dialektikou, bohatým obsahem a dokonalou formou. M. již mocí vysokého svého úřadu značnou měrou se súčastnil při budování zákona z r. 1896 a zajisté měl nejlepší příležitost prožíti a propracovati se řadou problémů, sporných otázek atd., které při tvoření theoretických základů o osobní dani z příjmu bylo řešiti.

Kniha rozdělena jest na 4 části. Obsah oddílu I. »časový vztah mezi daní a příjmem« (str. 1.—46.) a oddílu II. »počátky a konce výnosu neb příjmu« (str. 47.—95.) budiž podán k vůli stručnosti souvisle. M. zabývá se na prvém místě známým dilemmatem, má-li se za základ vyměřovací vzíti příjem roku, jenž roku běžnému čili bernímu předchází čili příjem skutečný minulý, aneb příjem v roce berním očekávaný čili příjem pravděpodobný, přítomný. Princip prvnější porušuje zásadu současnosti mezi zdaněním a vývojem příjmu; daň uložená po uplynutí periody hospodářské nevystihuje často více způsobilost poplatníkovu k placení daně, naopak může jej zastihnouti v situaci hospodářské, které výše daně více neodpovídá. Avšak snahu, by berní rok stýkal se s rokem hospodářským, nelze uvésti v souhlas s druhým požadavkem, aby daň stihala pouze příjem skutečný, poněvadž skutečný příjem lze zjistiti teprve po uplynutí dotýčné periody hospodářské; důsledně zavádí se do zákona berního dualita mezi uplynulou periodou hospodářskou a mezi rokem berním (běžným). Aby finanční správa přesně krok za krokem vystihovala tvoření příjmu, jest možno pouze výminečně, a pouze u jistých částí příjmových, nikoliv však u příjmu v celku, který tvoří základ pro osobní daň z příjmu. Z této nemožnosti vyplývá obtížný úkol, místo nejjednoduššího požadavku současnosti, stanoviti jiné vztahy časové, na příklad zdanění dle minulosti, dle průměru atd. Šťastné rozluštění otázky této nelze zejména shledávati v názoru vysloveném správním soudním dvorem, »že objektem daně jest příjem roku berního«. Pouze upravuje časový vztah mezi daní a objektem, jak známo, způsobem trojím, a sice zdaněním dle příjmu v roce berním, příjmu v roce minulém a dle průměru let minulých. Důsledky těchto method jsou krátce asi tyto:

První methoda berouc za základ stav pramenů příjmových na počátku roku berního, předpokládá, že příjem ten jest právně zabezpečen, a že se také skutečně dostaví. Princip tento, dle něhož daň se přesně přimyká k příjmu, ze kterého se platí, jest schopen značného zdokonalení, bývá však pravidelně seslabován dodatkem, že »změny v roce berním nemají vliv na daň vyměřenou«. Proto počáteční příjem zůstane v běžném roce nezdaněn,

v dalších letech se zdaní příjem celoroční, i kdyby v posledním roce před jeho uplynutím příjem zanikl. V dalším roce daň zanikne, ježto není více příjmu, který by se mohl »očekávati«. Methoda druhá jest výhodnější než třetí, poněvadž při 3letém průměru změna v způsobilosti k placení daně plně se vystihuje teprve po 3 letech (příklady str. 37., 58.—59.). Pro průměr se uvádí četné důvody na př.: dlouholetá zvyklost u daní výnosových, menší kolísavost daně, pravidelnější výnos, ale zmínky zasluhuje hlavně funkce vyrovnavací, která dovoluje ztráty odčítati od příjmů. a tak zisky proti ztrátám v průměrné periodě vyrovnávati.

Zdanění dle roku minulého (bez korrektury) vykazuje tento obraz: z příjmu vzniklého během roku žádná daň, v následujícím roce daň z příjmu počátečného v roce minulém, v dalších letech daň z příjmu celoročního; zanikne-li příjem, v běžném roce daň z celého příjmu, v následujícím roce daň z konečného příjmu. Zdanění dle 3letého průměru znamená, že poplatná síla po dobu 3 let se nevyužitkuje, za to v 1. roce více se zdaní, než skutečně bylo přijato, a v dalších letech platí se daň z příjmů již neexistujících.

Z těchto pokusů praxe zasluhuje povšimnutí myšlenka, aby správa finanční zachycení skutečného příjmu neb výnosu se vzdala a na místo toho vzala za základ výpočet pravděpodobného příjmu, poněvadž zdaněním dle skutečného příjmu není často ještě zdaněna skutečná poplatná síla. Žádné z těchto method nelze dávati přednost před druhou, naopak každá z nich držeti se dá jen potud, pokud přispívá k realisování nejzákladnějších zásad politiky berní. Ve skutečnosti jsou také zákony berní s osobní daní z příjmu více méně kombinací těchto method, z nichž každá má své světlé i stinné stránky.

Autor podrobuje každou z těchto method pronikavé, ale proto přece nanejvýš objektivní kritice a dochází k tomu závěru, že vady methody zdanění dle minulosti nejkřiklavěji vystupují při zdanění nových příjmů neb výnosů v druhém roce trvání, tudíž v prvním roce berním. (§ 156. odst. 2.) Zdanění dle minulosti by mělo za následek, že za základ by se položil pouze příjem počátečný t. j. onen, kterého dosaženo bylo v roce vzniku.

Tyto a jiné důsledky, ke kterým vede důsledné provedení methody 2. a 3. při zdaňování příjmů v druhém roce trvání jsou takového rázu, že nezbytně vyžadují opravy. Tuto opravu formuluje zákon náš v § 156. odst. 2. v ten smysl, že příjmy, které dosud netrvaly rok neb 3 léta, mají čítány býti dle průměru té doby, po kterou trvaly, aneb třeba-li toho, dle domnělého ročního výnosu. Ustanovení toto, přivádějíc k platnosti zásadu zdanění dle příjmu pravděpodobného, zabraňovati má chybám, které by vyvolalo výlučné zdanění dle příjmu minulého, mimo to umožňuje oprava tato vzdáti se zdanění příjmů konečných, neboť methoda druhá a třetí vede k zdanění také oněch příjmů, jichž v posledním roce trvání bylo dosaženo, tudíž příjmů, které v běžném roce více neexistují. To bylo příliš příkré; daň stává se nedobytnou, a proto korrektura výše uvedená jest tím vítanější, čím spíše umožňuje, aby příjmy více neexistující nebyly zdaněny, ježto v opáčném případě by byl příjem zdaněn více resp. déle, než trval To by byl asi způsob, jakým dle

§ 232 odst. 1. by změny v roce berním dojíti měly výrazu v nastávajícím období ukladacím. Týž princip platil by i pro vydání.

Rozdělení příjmů (§ 156. odst. 1.) na pevné a kolísavé má na mysli pouze příjmy periodické, jsou však i příjmy neperiodické a krátkodobé, které zdaniti dlužno dle skutečného obnosu, v roce minulém dosaženého.

To jest asi tresť prvých dvou oddílů; jako zlatá nitka vine se vývody M. stesk na pronikavé změny, které osnova zákona parlamentárním projednáváním doznala. A není divu — u příjmů stálých místo zdanění dle roku berního vzat za základ příjem roku minulého, a u příjmů kolísavých místo zdanění dle minulého roku vzat průměr 3 let minulých. Autor správně klade důraz na naprostou relativitu uvedených method, a jest tudíž možný — ne méně relativní — úsudek, jaké újmy asi zákon uvedenými změnami utrpěl.

Princip zdanění pro futuro — který jest patrně autoru nejsympatičtější — zajisté nejlépe by vyhovoval požadavkům politiky berní, kdyby skutečně daň vystihovala příjem v jeho pohybu. Tomu ale tak není. Pro značné obtíže techniky ukladací a z jiných důvodů pouze změny rázu význačnějšího v roce bernim se respektují (sr. § 58. zák. o pruské osobní dani z příjmu — snížení aspoň na o $^1/_4$, § 232. odst. 2. našeho zákona — snížení aspoň na $^2/_3$ dosud zdaněného obnosu). To jest vážný nedostatek, který teprve novější zákony poněkud hledí seslabiti (sr. na př. čl. 9. odst. 2. a 3 badenského zákona z r. 1900 — snížení až na $^1/_5$) Není bez příčiny, že v zájmu, by chyby výpočtu příjmů pravděpodobných byly co možná nejmenší, princip tento platívá skoro pouze pro příjmy pevné, kde nebezpečí větších differencí není tak značné, a že namnoze in dubio doporučuje se rozhodnutí ve prospěch příjmů měnivých — tudíž zdanění dle průměru let minulých (sr. na př. zprávu berní komisse sněmovny pruské str. 26. Fuisting, Direkte Steuern I. str. 101.).

S tohoto hlediska není snad ustanovení zákona o zdanění příjmů pevných vůči osnově příliš velikým prohřešením; za to tím jasněji vynikají nedostatky zdanění dle průměru 3 let minulých (sr. str. 39.). Právem vytýká se z kruhů zemědělských, průmyslových atd., že v nepříznivých letech se platí daň za léta dobrá, a se stanoviska berního dodati dlužno, že naopak v prvních třech letech ne vždy daň plně vystihuje poplatnost, kdežto později v dobách zlých celou tíhou doléhá, a tak se stává nevydobytelnou. V tomto bodu byla naše osnova zákona o osobních daních šťastnější a tím lepší, že princip zdanění dle roku minulého zvolila v době, kdy ostatní zákony německé stály pod dojmem pruského průměru 3 let.[1]) Zdá se, že nedostatek našeho zákona měl býti mezi jiným paralysován, pokud možno, extensivní interpretací příjmů pevných v čl. 10. prov. nař. IV., a zajímavo také, že autor sám (str. 40) okruh příjmů měnivých de lege ferenda úžeji vymezuje, než zmíněný čl. 10. prov. nař. IV.

Autor ze zajímavých důvodu obrací se proti názoru správního soudního dvoru, že »objektem daně jest příjem roku běžného, kterému se pouze přisuzuje výše příjmu roku resp. let minulých«. Myšlénka tato předpokládá

---

[1]) Badenský zákon z r. 1900 zvolil týž princip, co naše osnova z r. 1892. Bavory (zákon z r. 1899 zvolily průměr aspoň 2letý

zejména nějaký příjem v roce berním, a nedá se použíti tam, kde v minulém roce vznikl příjem pouze neperiodický aneb krátkodobý, který do roku běžného netrval (str. 91.).

Autor označuje myšlénku tuto za nepřípadný výraz jinak zdravého principu, aby daň přimykala se k vývoji příjmu. než přece jest pochybno, zdali mínění autorovo dojde ohlasu v praxi. Názor projevený správním soudním dvorem úzce souvisí s theorií o »pramenech«, a poněvadž tato dovedla v četných pochybnostech poskytnouti zdravé rozluštění, přešla takořka v krev orgánů ukladacích. Pro názor správního soudního dvoru mluví nadpis § 156. (Besteuerungsgrundlage) a četné jiné slovní obraty na př. »in Ansatz bringen«, »in Besteuerung ziehen« a pod., z čehož se zdá vysvítati, že zákon má na mysli pouze zkonstruování základů vyměřovacích, nikoliv však vyznačení skutečného předmětu daně. Oproti tomu není snad bezvýznamno, že motivy k osnově z r. 1892 v §u 195., který přešel i v náš zákon (§ 159.), shledávají bližší vyznačení objektu daně t. j. patrně příjmů minulých. Pochybno dále, zdali by se stanovisko M. dalo obhájiti ve všech případech, ač nejedná li se tu vůbec o dva zcela různé zjevy. Singulární právo §u 227. a 229. jest toho dokladem, že příjem roku běžného skutečně ještě v tomto roce daní se stíhá (sr. Budw. č. 14.681.). To by byla zajisté výminka ze zamítavého názoru autorova. Hledí-li se však k tomu, že příjmům dle § 227. nepřisuzuje se výše příjmů minulých, poněvadž takových zde prostě není, pak bylo by možno v tomto bodě shledávati případ, kde princip vyslovený spr. soud. dvorem nekryje se se zdaněním dle příjmů roku běžného. Výminečné předpisy §§ 227. a 229. zdají se dle známé zásady »exceptio firmat regulam« potvrzovati vývody M., a proto nelze než s interpretací, kterou M. do § 227. odst. 1. a § 232. vkládá, plně souhlasiti.

Velmi duchaplný jest výklad M., kterak odůvodniti nezdanění příjmů, které před koncem roku zanikly (str. 83. a násl.). Theorie pramenů dochází k týmž důsledkům, ovšem se svého stanoviska, že kterékoliv zdanění příjmu odpadá, jakmile pramen na počátku roku berního více neexistuje. Autor liší se tu jen potud, pokud nezdanění příjmů zaniklých uvádí v podmíněnou souvislost s opravou, kterouž pro zdanění příjmu počátečního formuluje zákon náš v § 156. odst. 2.

Jest však otázka, jestli by se se stanoviska autorova nedoporučovalo § 156. odst. 2. vykládati pouze výminečně jako vítězství methody zdanění dle roku běžného. Pokud se přihlíží k »přibližnému obnosu ročnímu«, nelze o tom pochybovati, že se tu jedná o příjem roku běžného, kde základ vyměřovací s předmětem daně se stýká. Za to »průměr dle doby trvání« mohl by se theoreticky promítnouti nikoliv do budoucnosti, nýbrž do minulosti, tak jako by se jednalo o zjištění, jakého příjmu by se bylo v roce minulém docílilo, kdyby byl příjem ten po celý minulý rok skutečně trval; v příkladě autorem citovaném na str. 84. (plat 8000 K trval od 1. července 1900 až do 30. června 1902) by byl základem daně obnos 8000 K ne proto, že v r. 1901 by se pravděpodobně tohoto příjmu dosáhlo, nýbrž proto, že vypočtěný příjem v r. 1900 by dle průměru doby jeho trvání činil 8000 K. V témž

smyslu i Fuisting I. str. 96. Konstrukce tato jest čistě theoretická a nemění ničeho na výkladu § 232. o otázce nezdanění příjmu konečných (str 85.).

V úvodu k oddílu II. vytýká M., že opomenuto bylo zákonným předpisem stanoviti, kdy nastupují okolnosti povinnost daňovou zakládající, jinými slovy, kdy vlastně příjem vzniká a zaniká. Poněvadž dle M. zákon patrně v tomto bodu otázku tuto pokládá za otázku čistě skutkovou, třeba samostatného rozluštění. Při bližším řešení tomto autor dochází k závěru, že příjem dle okolností dříve vzniká než skutečné příjmy, že však nikdy dříve nekončí, a dovozuje dále, že mínění, jakoby příjem (Einkommen) vznikl prvním příjmem (Einnahme) a posledním příjmem končil, věc nijak nevyčerpává. Na př. příjem z hospodářství počíná již provozováním, a sotva lze tvrditi, že příjem rolníka, jenž úrodu na podzim prodal, teprve na podzim vznikl.

M. poukazuje na měnivý obsah, který se za slovem »povinnost berní« v §§ech 65., 116., 117. 145. a 227. skrývá; dle autora jest to jednou povinnost platiti daň, podruhé výraz identický s nastoupením okolností povinnost berní zakládajících.

Theoreticky vzato, není otázka tato bez obtíží. Během roku berního vznikne povinnost berní proto, poněvadž seskupily se okolnosti, které ji zakládají (§ 227. a 232.), povinnost tato v následujícím roce jest povinností platiti daň ve dvou dne 1. června a 1. prosince splatných lhůtách (§§ 226 a 227. slova »zur Steuer heranzuziehen«) a celý effekt nevyhnutelně (ježto se jedná o daň přímou) podmíněn jest pravoplatným aktem ukladacím, jímž se konstatovaná povinnost berní závazným způsobem vyslovuje a poplatníku na vědomí uvádí. (Sr. Mayer, Verwaltungsrecht I. str. 396., Rauchberg, Steuerauflage etc. v Allg. Gerichtszeitung 1901 č. 37. a násl.) Tento akt ukladací je t. aktem správním, jenž vtiskuje celému poměru mezi erárem a poplatníkem zvláštní, odlišný ráz a pro rozpoznání povahy nároku státu na daň a tomu korrespondujícího závazku důsledky svými jest rozhodující. Ač není radno přenášeti pojmy práva soukromého na poměry veřejnoprávní, přece přibližně možno asi srovnati zjev výše uvedený s pohledávkou, jejíž splnění zákonem jest odloženo; nedoporučovalo by se tedy povinnost berní theoreticky rozeznávati od povinnosti daň platiti, ježto v prvém případě by vznikl pojem bez obsahu, který právě v placení daně záleží. Rozlišování toto mohlo by míti nanejvýše jen potud jakési oprávnění, pokud by se jednalo jaksi o naznačení různých fasí; ale tím se ještě identita obligace berní nijak nemění. Pokud by snad ve zjevu, že může se objeviti povinnost berní bez daně, měla býti spatřována námitka proti názoru, že povinnost berní vyvolávají okolnosti ji zakládající, pak ovšem nemohl by zůstati nepovšimnut vliv aktu ukladacího. Funkce jeho jest dle panujícího mínění deklaratorní nikoliv konstitutivní t. j. způsobem závazným přisuzuje neb odpírá vzniklé již povinnosti berní platnost dvoustrannou — vůči poplatníku i státu. Těžiště celé otázky leží vůbec v theorii práva správního, v materielním souhlasu aktu správního s podmínkami skutkovými, i v jeho formalné, a přece závazné existenci. Zde hledati možno také vysvětlení pro zjev — zajisté dosti nápadný — daně bez povinnosti berní.

Dalším vývodům M. (str. 51. a násl.) o vzniku a zániků příjmů (Einnahmen) a příjmu (Einkommen) ve vzájemném poměru časovém nelze upříti originality a bystrosti, třeba že vývody, jak autor sám přiznává, na první pohled zdají se býti poněkud divnými. To se nedá popříti, že příjem zdaněný na př. dle přibližného ročního výnosu dle § 156. odst. 2. jest konstrukcí, které teprve skutečný průběh života hospodářského přílivem a odlivem příjmů a vydání dodatečně materielní obsah vkládá. Autor celou otázku tuto, zajisté jednu z obtížnějších, osvětluje na několika příkladech, a nadhazuje momenty pro řešení její důležité.

Jestliže tedy časový vztah mezi příjmem a daní není upraven jednotně, a jestliže příjmy počáteční a konečné zvláštních pravidel vyžadují, jaké stanovisko zaujati třeba tam, kde současně stýká se příjem celoroční, počáteční i konečný, příjmy pevné i kolísavé? Dají se rozdíly mezi těmito dílci příjmovými vyhladiti, a ne-li, jaký smysl má t. zv. jednota příjmu? Touto kontroversí je-li správno vyvinouti celkový příjem z příjmů dílečných dle jednotlivých pramenů a větví, aneb je-li správnější konstruovati příjem co jednotu přímo z jednotlivých příjmů a vydání, zabývá se autor v oddíle III. [rozlišování dílců (větví pramenů) v příjmu úhrnném]. Vývody autorovy, který hájí cestu první, jsou krátce asi tyto: hned na počátku tvoří potíže otázka terminologie, neboť slovo »příjem« promiscue se užívá pro příjem úhrnný i dílečný, a tím se pravý stav a pravý pojem zatemňuje Zákon náš vyhovuje v §§ 163. a násl. cestě prvé, v §§ 156.—162. cestě druhé. Skutečný hospodářský život jest dokladem pro vynikající praktickou cenu větví příjmových; v praxi každý nejprve si vypočte příjem z budov, pozemků, kapitálů atd. a teprv pak zjistí příjem úhrnný; této praktické potřebě přizpůsobeny jsou i formuláře pro přiznání k osobní dani z příjmu; nehledě ani k účelům statistickým, které vyžadují rozvrstvení na: příjem z jednotlivých pramenů, souhrn, srážky a příjem zdanitelný. Jest chybou zákonů, že systematické rozčlenění pramenů malou pozornost věnují a otázku tuto ponejvíce v prováděcích předpisech upravují; náš zákon na př. v § 202. neuznal ani za nutné se o »větvích příjmových« zmíniti; teprve vzor fasse co integrující část prováděcích nařízení poskytuje náhradu.

Za to, zvolí-li se stanovisko jednoty příjmu, vznikne při přesném zachovávání zákonných předpisů celá řada obtíží; nelze na př mluviti o vzniku neb zániku nějakých pramenů příjmových, když by nějaký pramen příjmový přibyl nebo ubyl, nýbrž pouze o změnách ve výši příjmu stávajícího; příjem by dle toho vznikl neb zanikl teprve tehda, když by poplatník před tím vubec neměl žádného příjmu aneb svůj dosavadní příjem až do posledního haléře ztratil. Také by se nedalo tvrditi, že uvnitř příjmu jsou některé části co samostatné celky, naopak byl by tu pouze jeden jediný příjem; otázka odpočítatelnosti neb neodpočítatelnosti toho neb onoho vydání nedala by se často rozluštiti bez bližšího zřetele na vývoj výnosu. Proto vývoj partialů příjmových jest reelní postup hospodářský, kdežto jednota příjmu jest abstrakce, která hospodářský průběh roku v bilanci shrnuje. Tato abstrakce má svůj dobrý význam pro vědu národohospodářskou i finanční, ale není správno, jestliže tato »jednota« pouze pro sebe si osobuje název »příjem«.

Kdy přecházejí zjištěné výtěžky v příjem (Einkommen)? Se stanoviska jednoty příjmu (§ 159.) dlužno bráti slovo příjmy (Einnahmen) nikoliv ve smyslu jednotlivých případů obchodních, jednotlivých aktu příjmových, nýbrž v širším slova smyslu jakožto shrnutí skupiny určitých aktů příjmových, a v tomto smyslu příjmy poukazují skoro na příjem sám; za to se stanoviska partialů příjmových a sice výnosů (plynoucích z hospodářského provozování) a požitků (plynoucích ze smluvených výnosů, na př. úroku) vznikne teprve tehdá partial příjmový, jestliže se z výnosů neb požitků těchto odrazí vydání, jejichž odpočtění pojmově k vyšetření výnosu neb požitku náleží, na př. srážky § 160. č. 1., 2., dávky a pod. Ze souhrnu dílečných příjmu odrazí se další srážky, které však jsou zcela jiného rázu. Jsou to daně prostá upotřebení příjmu na př. příspěvky na životní pojišťování. Zbytek jest zdanitelný příjem. Výpočet výnosu jest tudíž nezbytnou podmínkou a součástí výpočtu příjmu a jest chybou, že v § 156. tato důležitá součástka zjišťování příjmu byla opominuta. Čistě individuelní partialy příjmové nejsou totožny s »prameny« pruského a »větvemi« rakouského práva, spíše jsou to elementy, z kterých se prameny neb větve co summy skládají (str. 129., 130.) Někdo má více statků, a přece jest tu jeden pramen t. j. držba pozemností a více partialů příjmových.

To jest asi myšlenkový obsah prvních 5 kapitol. Theorii partialů už před 20 lety hlásal Schäffle (str. 103.), avšak jest zásluhou M., že přesvědčivými důvody theorii tuto obhajuje s hlediska předpisů zákonných; co do psychologické stránky (str. 114., 115.) mohlo by se namítnouti, že poplatník ztrativ některý ze svých příjmů zajisté ciferně si uvědomí i příjmy ostatní, a shrnuv tyto příjmy zbývající v jednotu dle celkového jejich stavu se rozhodne pro cestu úspor; jednota příjmu hlásí se tu o slovo, i když se připustí, že poplatník ten nemusí vyčkati, až po uplynutí roku se příjmy zjeví ve své jednotě, nýbrž i když hned dle pravděpodobných příjmů rozhodnutí své činí. Ohledně otázky terminologie by snad příliš nevadilo užívati složenin (úhrnný, dílečný příjem a pod.), spíše by bylo záhodno stanoviti název pro příjmy, které neplynou z výdělečného zužití jmění neb pracovní síly, poněvadž příjem neskládá se z pouhých výnosů. Také nedostává se jména pro summu příjmů dílečných, pokud se neodpočítají srážky. V tomto směru zasluhuje návrh autorův (str. 124.) povšimnutí. S čistě právnického stanoviska by dividendy spíše patřiti měly do skupiny výnosů, poněvadž moment smluvní vztahuje se pouze na nárok na podíl v zisku — pokud zisku bylo vubec docíleno, — nikoliv však jako u úroků, na určitou výši dividendy

Zbývalo by ještě přihlédnouti k vzájemnému poměru partialů příjmových a pramenů čili větví. Oba pojmy dlužno přesně od sebe rozlišiti (sr. str. 107.); »prameny« přihlížejí k substrátu, z něhož příjmy plynou, naopak zase partialy mají na zřeteli příjmy, nehledě k substrátům, z nichž plynou. Autor neuvádí definici partialu příjmového; z dojmu, v jaké souvislosti pojmu toho užívá, možno souditi, že v partial příjmový vkládá nejen všechny příjmy určitého, společného původu, nýbrž i vydání tyto příjmy tížící. Se stanoviska autorova, jak lapidarní větou na str. 129. naznačuje, jsou prameny čili větve pojem širší, partialy příjmové, jichž summy teprve pramen skládají, pojem

užší. Tato představa by se poněkud změnila, kdybychom se postavili na stanovisko praxe pruské (sr. Fuisting I., str. 55). Dle této praxe jsou příjmové prameny v § 7. zák. ze dne 24./6. 1891 č. 175. sb. z. pouze co skupiny uvedeny; které jednotlivé prameny dlužno míti na zřeteli, rozhodují hlavně ohledy hospodářské. Příklady uvádí M. na str. 141. S tohoto hlediska které na př. statek hospod. pokládá za pramen jediný pouze pod podmínkou vnitřní souvislosti pozemků po stránce určení a užívání, by se ovšem pojem pramene, aneb správněji určitého pramene značně zúžil. Pokud by dále individualisace dle vzoru pruského zabíhala do krajnosti, a na př. v přikoupení parcell k statku (sr. str. 136.), neb nabytí nového papíru průmyslového shledávala nový pramen a nový příjem, pak by ovšem pojem pramene byl užší než partialu. Do těchto krajností ani pruská praxe nejde, a ani jíti nemůže. Specielně u cenných papírů pochybuje M. o možnosti konstruovati pramen co jednotku výnosovou (str. 137.) a přece uvádí velmi cenné měřítko rozlišovací právě pro konstrukci pramene, zdali totiž jsou to papíry dividendové neb úročné. Papíry každé této skupiny by byly pramenem, výtěžek jejich příj. partialem. Jest tedy, — pokud se nehledí na výstřelky individualisace pramenů — partial příjmový pojmově širší než pramen? Sotva, a jako u papírů cenných, dal by se ještě snáze provésti důkaz jinde. (Sr. velmi poučné vývody na str. 138.)

V kap. 6. a 10. zabývá se M. významem partialů pro vypočtění příjmů (§ 156.); ohledně příjmů žádá, aby se vždy rozhodlo, zda příjem z určitého statku, podniku atd. jest pevný aneb kolísavý, a aby dle rozhodnutí tohoto všechny příjmy a vydání k tomuto partialu náležející dle toho neb onoho zpusobu se počítaly. § 156., odst. 3. dlužno rozuměti v ten smysl, že dle »stejných zásad« se vydání posuzují i tenkráte, když se s příjmy, ke kterým náležejí, společně vypočtou. Za to v kap. 10. dochází autor k závěru, že přece jsou jistá vydání, která vzdor příslušenství k jednotlivým větvím příjmovým, takovou měrou samostatnosti se vyznamenávají, že posuzování jejich může býti pochybným. V tomto směru dovozuje M., že akcessorní povahu mají útraty provozovací (§ 160. č. 1. 2.), veřejné dávky z výnosů, které tíží, úroky z dluhů, pokud tyto náležejí mezi útraty provozovací (§ 159.) a pod.; naproti tomu, že samostatně sluší posuzovati pachtovné, úroky z úvěru osobního, zakladacího, hypotečního atd.

Z vývodů M. plyne, že výdaje v dosti četných případech samostatnou povahu si uhájily, a že v těchto případech jest na místě druhý výklad §. 156., odst. 3., že totiž výdaje, jichž povaha napřed jest zjištěna, podle své povahy dle týchž zásad se posuzují jako příjmy; na druhé straně není však bezvýznamno, co vše se do pojmu »výloh provozovacích« vkládá, resp. vloží, (Srv. na př. čl. 14 B, čl. 18. ad 2, čl. 20. ad 4 prov. nař. IV. a pod.) Praxe § 156. odst. 3. a čl. 10. ad 11 prov. nař. IV. není v uvedených směrech ještě přesně ustálena.

Třeba však jíti ještě o krok dále; nejedná se pouze o to, zdali, a kdy vydaje sdílí povahu příslušných příjmů, nýbrž i o to, jak luštiti případy, když týž pramen, aneb přesněji řečeno, týž partial vykazuje současně příjmy pevné a kolísavé na př.: producent má zabezpečený pevný příjem

z dodávek na řadu let zadaných. V takovém případě těžko bude se rozhodnouti pro tu neb onu alternativu, a konstrukce partialu neodstraní zde tytéž obtíže, s kterými se setkává praxe pruská při výkladu § 10. zák. o pruské os. dani z příjmu, který jest s naším § 156. skoro totožný. Praxe tato nemohla vyhnouti se zdanění, přiměřenému povaze těch kterých příjmů (sr. Fuisting I., str. 99., 160.), tak že jednotný charakter zdanění pramene uznán teprve judikaturou, nikoliv zákonem za přípustný pouze výminečně. Také naše praxe sotva by váhala v podobném případě provésti uvnitř příjmu zdanění dle obou principů § 156 odst. 1.

Kap. 7. obsahuje kritiku theorie o pramenech; autor uznává zásluhy theorie této o individualisaci příjmů, poukazuje na obtíže, které vznikají tam, kde pramen stěží lze získati (na př. kde jest pramen u renty a pod.), a dovozuje nemožnost theorie této tam, kde z téhož pramene po sobě neb vedle sebe plyne příjem ruzný. Dle M. mělo by v případech takových nastoupiti zdanění dle pruměru, ale theorie pramenu žádá pro tento zpusob zdanění, »by pramen v příslušném období daňovém zustal podstatně stejnorodým, stejného rozsahu i zpusobu«, aneb »aby charakter, pruběh a rozsah provozování nebyl podstatně nestejnorodým«. (Sr. také Fuisting I., str. 65., 66.)

M. cituje z Fuistinga (str. 97., 98.) na str. 149. celou řadu podobných »podstatných změn«, na př. advokát, lékař přeloží sídlo své činnosti, dělnice provdáním zpusobí změnu ve výdělečném svém zaměstnání, jež tvoří pramen příjmový, zvýšení provozovacího kapitálu znamená značnou změnu v povaze provozování, pachtýř stane se vlastníkem pachtovaného statku a pod. Z celého tenoru vývodů M. čerpati možno dojem, že není tak nespokojen výsledky judikatury správního soudu, jako spíše jejich motivací. V tomto směru navrhuje M., aby »prameny«, které jsou vlastně zbytečnou oklikou (str. 151.), byly opuštěny a nahrazeny partialy. V případech, které správní soud až dosud řešil, docílen te ly vzdor rozdílům v nazírání na pozadí theoretické co do výsledku celkem souhlas; jest otázkou, zdali tento nahodilý zjev i budoucně se bude opakovati.

Co se konečně otázky identity pramene týče, z kterého různé příjmy plynou, nedá se popírati, že pruská praxe v tomto směru vytkla velmi cenná pravidla; nejedná se tak o fysickou identitu pramene, jako spíše o podmínky hospodářské, právní atd., pod jichž vlivem pramen na sebe jisou tvářnosť přijímá.

Kapitola 8. řeší otázku, jakého principu zdanění dlužno použiti v případě, když na místo dosavadního příjmu vstoupí příjem nový (na př.: X prodá dům a uloží kupní cenu na úrok; má se tu použiti zdanění pro praeterito (součet příjmů z domu a kapitálu) aneb zdanění pro futuro dle dle § 156. odst. 2. (zdanění pouze úroku z kapitálu dle pruměru atd.)? Autor hájí cestu druhou, ale připomíná, že opomíjí ustanovení § 156 odst. 2 jako nevhodné a neproveditelné. Pokud jest referentu známo, vyhovuje naše praxe úplně názoru M. Dusledné provedení theorie partialů příjmových vyžadovalo by však, aby i tam, kde nastalá (platná změna v uložení majetkovém nepřesahuje stejný druh uložení dosavadního (na př.: koupě a prodej domu

použito bylo § 156. odst. 2., ježto tu vzniká nový partial příjmový. Jinak M. (str. 159.).

Kap. 9. podrobněji rozebírá ustanovení čl. 11. ad 5 prov. nař. IV. de lega lata i ferenda. Autoru dlužno dáti za pravdu, že zvýšení příjmů služebních znamená nový příjem a že tudíž nynější opravenou stylisaci článku tohoto, jenž případ tento vyjímá z působnosti § 156. odst. 2., nelze schvalovati.

Kap. 11. podává návrh opraveného znění § 156. zák. o os. daních.

Oddílem IV., jenž krátce shrnuje a srovnává ustanovení zákona o dani rentové, kniha končí.

Pochybnosti, které by se snad tu a tam vyskytly, neubírají samozřejmě ničeho na vysoké vědecké ceně tohoto vynikajícího díla, které slouží naší nepatrné literatuře o daních přímých jen k ozdobě, a i pro cizí zákonodárství není bez významu. V tom právě spočívá eminentní význam díla tohoto, že kriticky, v přesných konturách předvádí theoretické problemy o naší osobní dani z příjmu, k prohloubenějšímu pochopení zákona značnou měrou přispívá a četné, vítané pokyny pro praxi poskytuje.

Dr. *B. Fux.*

K nauce o položení listin.

Posudek spisu: **De editione documentorum.** Studie, již sestavil Dr. *Josef Oskar Worel.* V Praze, 1901. Tiskem V. Neuberta na Smíchově.

Studie tato, čítající 125 stránek, obrala si dle svého označení a úvodu za úkol: »jednak historický vývoj jednotlivých ustanovení edice se týkajících podati, jednak ustanovení nových zákonů processuálních rakouských sem spadajících podrobně vysvětliti, jednak popsati, v čem souhlasí a v čem se odchylují v příčině edice listin nejdůležitější moderní zákonodárství, totiž německé (jako vzor našeho říz. soudního), francouzské, italské, uherské, bosenské, ruské a anglické« a konečně ve dvou dodatcích poukázati »na nejstarší památky právní a zákony v Čechách a na Moravě před Josefinským soudním řádem platívší, pokud o předmětu tomto jednají.«

Co týče se použité látky, dlužno bez obalu uznati vzácnou píli spisovatelovu. Výpočet pomůcek literárních, podaný na str. 7.—17., svědčí o svědomitém upotřebení vědeckého aparátu, k němuž přihlížeti slušelo, ježto dotčené látky týkají se jen ještě monografie Strippelmannova o důkazu listinami II. (»über den Beweis durch Schrifturkunden« II.), dále cenné ovšem pojednání professora Karla Grossa v časopisu pro notářství 1872 čís. 1. a násl., téhož průvodní theorie v kanonickém processu, II. díl, str. 204 násl. a posléze Brieglebovy »Gemischte Abhandlungen«, str. 97. (von widerrechtlicher Vorenthaltung und Entziehung der Beweisurkunden). Lituje-li spisovatel

v předmluvě, »že nemohl v díle přítomném hleděti na obsáhlé dílo z nových proc. zákonů Dr. A. Skedla: Das Oest. Civilprocessrecht I. Leipzig 1900 — poněvač v čas vydání téhož — přítomné dílo již celé k tisku připraveno bylo,« lze rozuměti tomu pouze jako pozdravu nového literárního zjevu, ježto k nečetným zmínkám o edici (str. 27.) v díle, jednajícím pouze o všeobecných naukách práva procesního, zajisté při opravě tiskových archů studie snadně bylo lze přihlédnouti.

I. Při posudku práce samy dlužno ovšem zabývati se v prvé řadě pojmem edice, ježto v něm zrcadlí se základní nazírání spisovatelovo na právní ústav, o němž pojednává. Při tom nelze ubrániti se poznámce, že odborných výrazů dlužno používati ve smyslu, běžném vubec v té které vědě, nikoli však způsobem populárním, jemuž netřeba obmezovati dosah použitého výrazu na užší obor. »Edere« značí laikovi vůbec »vydati«, v ústech právníka však má tento význam v právu procesním myšlenkový obsah úzce vymezený. Kdyby spisovatel latinský název své práce »de editione documentorum« byl vhodně zaměnil za název »o položení listin«, obvyklý v českých právních pramenech z doby recepce římsko-kanonického procesu, byla by celá jeho práce vypadla zdařileji, ježto by byl pak na zřeteli podržel dosah ediční povinnosti, jakožto povinnosti, zavazující odpůrce ve sporu neb osobu třetí, by předložili ve prospěch dokazovatelův u soudu listinu, v právní rozepři důkaz činící. Spisovatel nebyl by pak býval s to, by nedbal přesného rozlišování, jež procesualista celou středověkou procesní praxi ovládající, Durandus ve svém specul. aureum. II. liber, pars 2. v odstavci: de editione instr., § 6 vers. 16., — (kteréhož odstavce spis zde posouzený častěji se dovolává), — formuluje zřetelně a jasně takto: »Praedictis tribus modis (totiž edičním žádáním vůči odpůrci ve sporu, jenž na doklad svého tvrzení dovolával se určité listiny, takovým žádáním opírajícím se pouze o to, že někdo jest odpůrcem ve sporu, a posléze za účelem důkazu padělání) instrumenta petuntur edi i. e. **demonstrari**; petuntur autem aliis modis instrumenta edi i. e. **tradi** per varia genera actionum. Jasněji nelze věru vyznačiti rozdílu mezi předložením (editio) a vydáním (traditio) listiny. Než spisovatel i při svém studiu pramenů v mezích monografií Aptovy a Huggenbergrovy, o edici jednajících, (ježto se jich patrně přidržuje, obeznámil se se staršími spisy a disertacemi, tam udanými, a pak opět, postupuje nazpět, s prameny obecného práva, v těchto uváděnými), nutně setkati se musel s výrokem Cujaciovým ad l. 1 C. de edendo v podotčené monografii dovolávaným: »is, qui edit, nullo modo habere desinit« edit. Neapol. tom. IX. p. 6. *B*). Neměl tudíž přehlédnouti, že při edici nejedná se o vydání podkladu písma, tudíž listiny jakožto hmotného předmětu, nýbrž, že rozhodným jest pouze vydání obsahu listiny s výhradou držby její podkladu. Jest nepochopitelno, že spisovatel díla zde ohlášeného, kterého příliš povšechný výrok Donellův, jejž sám (str. 20. pozn. 6) podává, měl napomenouti k obezřetnosti a přesnému rozlišování, nevystihl podstaty edice, nýbrž k objasnění pojmu právnického spoléhal v pomoc filologie těže z linguistického slovníka (Forcellini: totius latinitatis lexicon).

A nyní budiž uděleno slovo spisovateli samému, načež pak něco málo stručných, kritických poznámek bude lze přičiniti. Edice značí v moderním právu (str. 20.) »v nejširším smyslu povinnosť vydati listinu vůbec, třeba jen opis její (pozn. 7.), ať existující neb ještě neexistující, nehledě na to, co producent s listinou podniknouti míní.« Zajisté nápadným jest při této definici, že spisovatel oproti historickému vývoji a nauce procesního práva rozšiřuje ediční povinnosť též na listiny, jichž tu vůbec ještě není, zaměňuje takto povinnosť k předložení listin s povinností k jich zřízení, dále, že domněle opíraje se (cf. citát v poznámce 7. z Cansteina) o rozhodnutí nejvyššího soudu (sbírka Glaser-Unger čís. 337.), jež však obsahuje opak, přijímá též ediční povinnost co do opisů listin a posléze, že mluví o producentovi, jenž snaží se dosíci dotyčnou listinou nejrozmanitějších, blíže nevymezených účelův, ačkoli strana, pokud jest producentem, dochází při důkazu listinami úvahy zajisté jen ohledně své činnosti průvodní.

V užším, pravém smyslu rozumí spisovatel edicí »povinnosť držitele listiny tuto (celou nebo ve výtahu) buďsi: *a*) vydati straně, jež ní důkaz vésti chce, aby v ni nahlédla, aneb si ji opsala — aneb *b*) předložiti ji a ponechati po jistou dobu u soudu, aby strany v ni nahlédnouti a ji opsati mohly, soud pak rovněž v ni nahlédnouti a obsah její protokolovati mohl.« Na obranu Cansteinovu budiž konstatováno, že dovolování se jeho učebnice I. str. 495. spisovatelem (str. 29. pozn. 8.) nelze pojímati ve smyslu souhlasu tohoto osvědčeného procesualisty se spisovatelem, ježto Canstein vyměřuje ediční povinnost v ten spůsob, že jest to povinnost, věci přezvědné a listiny, jichž ve sporu má se použiti jakožto průvodů, za tímto účelem vydati a soudu předložiti. Naproti tomu ve smyslu autorovu jest ediční povinnost buďsi ediční povinností strany oproti odpůrci ve sporu, buďsi ediční povinností (patrně osoby třetí) vůči oběma stranám a soudu; s posléz uvedeným názorem jest však spisovatel v posavadní procesuální doktrině rovněž osamoceným.

Co se týče objemu edice rozeznává spisovatel (str. 20.) »edici totální, úplnou, neobmezenou« a »edici partielní, neúplnou, obmezenou«, čímž však nijak nemíní se edice bezpodmíněná a podmíněčná. Totální edice nastává, »vzdá-li se majitel listiny veškeré disposice s touto ve prospěch žadatele tak, že tento listiny té netoliko v tomto sporu, nýbrž vůbec užiti a s ní volně disponovati může (»vydání listiny.«) V nevlastním smyslu pak jest spisovateli totální edicí též »povinnost předložení celé listiny k disposici a contr. pouze jisté části pro spor důležité«; k tomu cituje se v poznámce § 300. od. 2. a 306. c. ř. s. Ježto § 300. c. ř. s. týče se provádění důkazu mimo soud rozhodovací a má na zřeteli proukázání listiny dle celého její obsahu, lze ze spojení tohoto §u s dále připojeným citátem §u 306. seznati tolik, že spisovatel totální edicí v nevlastním smyslu nerozumí edici quoad concernentes passus t. j. pouhé předložení k nahlédnutí do určitých míst listiny bez vyjevení celého její obsahu. Tu pak zajisté není důsledným, přirovnává-li vydání (odevzdání) celé listiny k volné disposici k nahlédnutí do části obsahu listiny, blíže neurčené. Při tom však spiso-

vatel mluví o předložení celé listiny k disposici protivou k její vydání, což naprosto nejasným zůstává. Uvádí-li spisovatel »jako případ edice partielní nebo nanejvýše edice totální v nevlastním slova smyslu sdělení se s knihami dle čl. 40. obch. z« (str. 22. č. 7. in f.), zapomíná, že v tomto případě jest kniha obchodní pohotově a přístupnou dle celého svého obsahu, jak nepochybně dokazuje již povinnosť kommunikační nebo-li povinnosť ku sdělení se, upravená tak řečenou ordonnance du commerce 1673 tit. III. art. 9. (odpovídající art. 14. nyní platného Code de commerce), protivou k ediční povinnosti, stanovené čl. 37. obch. z. (viz Goldschmidt, Zeitschrift für Handelsrecht XXIX. sv., str. 365. a 369.), takže zajisté o partielní edici řeči býti nemůže.

Partielní, obmezená edice ve vlastním smyslu nastává podle spisovatele tehda, »poskytuje-li se žadateli toliko dočasná disposice s listinou buďsi: *a)* tím, že majitel ji sám na čas k soudu neb odpůrci předkládá a v ni nahlédnouti a ji opsati dovoluje, *b)* tím, že týž pouze u sebe v ni nahlédnouti a ji opsati dopřává.« Jako doklady pro onu alternativu uvádí spisovatel ustanovení c. ř. s. o přípravě ústního přelíčení (§§ 82., 181. a 183. uložením listin anebo příkazem k jich přinesení, dále o nahlédnutí do spisův (§ 219. etc.), a pro druhou alternativu ustanovení §u 218. o připuštění opsání si písemností, v rukou odpůrcových jsoucích a k jeho návrhu žadateli doručených, jež však tomuto se ztratily. Z toho jest zřejmo, že spisovatel rozumí edicí listin něco jiného, než náš c. ř. s. a c. ř. s. pro říši Německou, jenž našemu po této stránce byl vzorem, a nežli obecnoprávní vývoj nauky o edici. Ba on sám musel (str. 128.) doznati, že vzhledem k nutnosti zvláštního průvodního usnesení při provádění důkazu, příkazy soudce, přelíčení připravující (ve smyslu §u 183.), jsou výronem soudcovského práva, by zasazoval se o objasnění věci, nikoli však usneseními v řízení průvodním, jež každá edice předpokládá.

V nevlastním smyslu rozumí spisovatel (str. 21.) »partielní edicí též předložení k nahlédnutí pouze pro spor důležité části v originálu neb výpisu.« Podle toho a vzhledem k tomu, co již shora bylo poznamenáno, spočívá prý rozdíl mezi totální a partielní edicí v nevlastním smyslu v tom, že ona záleží v předložení listiny, pro právní rozepři duležité, v prvopisu k disposici — bez obmezení na určitou její část — (str. 20. ad *A*), tato pak v předložení části pro spor důležité, v prvopisu nebo výpisu k nahlédnutí (str. 21. ad *B*). Toto pojmové určení zůstává potud nesrozumitelným, ano patrně nelze klásti váhu na to, že předložení děje se v onom případě k disposici, v tomto pak k nahlédnutí, ježto přec nikdy jednotlivé passus concernentes do volné disposice toho, kdo v listinu nahlédá, se nepředávají a tím na něho přejíti nemohou, třebas by se výpis z listiny vyhotovil. Podav tento výměr, přičiňuje k němu spisovatel závěrečnou poznámku: »V totální edici partielní jest zahrnuta« (str. 21.), ve směru tom blíže nerozeznávaje a dosahu tohoto svého tvrzení nevymezuje. Při tom zapomíná spisovatel, že vydání listiny a její předložení nejsou mezi sebou v poměru stejnorodého pojmu širšího a užšího, nýbrž, že to jsou dva pojmy podstatně různé. Zaměňuje příčinu a účinek; povinnosť k vydání listiny jest jedním z pod-

kladův ediční povinnosti (též v našem právu §§ 304. č. 2. a 308.), tato však i jinými příčinami se zakládá a má tudíž pole mnohem širší. Ediční povinnosti bývá i bez povinnosti k vydání a nemůže proto výsledek jedné výsledek druhé v sobě zahrnovati.

Naznačiv takto druhy edice, přechází spisovatel k vylíčení důvodův edice. Z dotyčných jeho vývodů vysvitne, jaký objem edici přivlastňuje, čímž pojmový výměr, jím zvolený, zřetelněji vystoupí.

»Edice totální (vydání listiny) nastává, (praví spisovatel na str. 21.), »pokud tu vůbec jistého důvodu třeba (srov. o tom doleji § 14. *A*, *C* této studie), následkem soukromo- neb veřejnoprávního poměru mezi producentem a produktem« (má ovšem státi: mezi dokazovatelem a odpůrcem) »stávajícího.« »Procesuální povinnosti ediční totální nestává.« S touto, posléze vytčenou větou dlužno bezvýjimečně souhlasiti, ježto spor zajisté vyžaduje jen důkazu předložením listin; oproti tomu spor může — nikoli již ve svém průběhu, nýbrž jen konečným rozsudkem, jakožto výsledkem svým, — napomáhati účelům práva hmotného, totiž uskutečnění právního nároku. K veřejnoprávní edici čítá spisovatel (str. 24. uprostřed) podivným způsobem dokonce též udělení vysvědčení za účelem dosažení práva chudých úřadem. k tomu povolaným.

»Partielní edice« (učí dále spisovatel na str. 25.) »pokud nějakého vnějšího důvodu vyhledává, zakládati se může buďsi na důvodech: *A)* povahy materielní, *B)* procesuální neb *C)* práva veřejného. Některé z těchto důvodů, zejmena společenství listin, náleží do všech těchto tří skupin.« K objasnění tohoto výroku nechť poslouží tyto dva případy domnělé edice, spisovatelem uvedené: partielní edice práva směnečného dle čl. 19., 31., 41., 43., 98. a 99., jež (dle pozn. 52. str. 29.) nazývá se presentací (srov. str. 99.), jakož i ediční povinnosť, uznaná z veřejnoprávních důvodů, totiž povinnosť pojišťovacích společností, by kdykoli dovolily dozorčím orgánům státním, by v jejich obchodní knihy a výkazy účetní nahlédli (§ 38. nař. z 5. května 1896 č. 31. ř. z., jak čteme na str. 27.).

Edicí jest tedy spisovateli povinnosť veřejných úřadů k zřizování určitých listin, dozorčí povinnosť veřejných orgánů, soudcova povinnosť, by o objasnění věci pečoval a stranám napomocným byl; dále předsevzetí úkonu, předepsaného hmotným směnečným právem pro zachování nebo výkon směnečných nároků, nahlédnutí do spisův u soudu, spolupůsobnosť odpůrcova při doplnění spisův a posléze odejmutí obchodních kněh a obchodních záznamův úpadci dle §u 97. konk. ř. (sr. str. 22. č. 4. lit. *a*) — kterážto snůška tak různých případův, z tak různých příčin a pro tak různé účely právem upravených o sobě již základnímu pojmovému nazírání spisovatelovu odjímá i přesnosti i jasnosti i jednotnosti. Se stanoviska spisovatelova zakládalo by snad edicí dokonce i ustanovení § 143. tr. ř. (slova: »Každý jest povinen, vydati listiny, jež pro vyšetřování mohou míti význam«), an zákon mluví tu o vydání!

Tím, co bylo uvedeno, není však ještě ukončeno vymezení pojmu edice; hledíc k poukazu na § 14 *A*, *C*, monografie (str. 61.), vyskytujícímu se při definici totální edice (str. 21. pozn. 9.), dlužno zření míti ještě k vývodům,

tam obsaženým. Jednají o edičním řízení, jevíce se nevhodným změtením vylíčeni starého a nového rak. práva procesního. Lzeť tam čísti: »Z pravidla není potřebí nějakého vnějšího podnětu (!) mimo osobu ku edici způsobilou ležícího, aby ediční řízení zavedeno bylo. Strana předloží dobrovolně, beze všeho dalšího podnětu listinu resp. připojí podání svému výpis listiny (zejmena v příčině obch. knih certifikovaný), neb opis; mluvíme tu o editio voluntaria — edici dobrovolné« (str. 61.). Oproti tvrzení spisovatelovu dlužno vytknouti, že edicí dle nepopřeného názoru obecného, německého a tímto se řídícího rakouského práva procesního jest pouze použití listin, jsoucích v rukou osoby třetí (třebas i dokazovatelova odpurce), nikdy však listin, jsoucích v rukou dokazovatele sama. Dle nauky spisovatelovy slušelo by však vedle ediční povinnosti, posud rozebírané, jež by se snad nazývala editio necessaria, jednati ještě o naznačené editio voluntaria. Ovšem, že tato edice není, jak z vývodů spisovatelových patrno, ničím jiným, než splněním povinnosti k nabízení a s tím po případě souvisícímu provedení důkazu affirmantem, jenž listinou, kterou sám v držení má, sám důkaz hodlá podati. Spisovatel směsuje právě produkování listiny průvodní dokazovatelem v jeho vlastní prospěch s edicí t. j. předložením listiny průvodní odpůrcem ve prospěch toho, komu důkaz provésti náleží, a k naléhání tohoto, což jest tím nepochopitelnějším, když již roku 1844 Schmid: Handbuch des deut. C.-Proz. II. Band 279. tento rozdíl, dnes všem znatelům procesního práva běžný, jasně provedl. S podivením jest nedorozumění takové při autoru, který též domácí prameny práva o listinách probíral a tudíž setkati se musil v Obnov. zř. z. 1627 (F. 18, C. 7.) s důrazně požadovanou anticipací důkazu listinného, v čemž daleko předstihlo toto naše zřízení zemské nejmladší snesení říšské 1654 § 35.

Než ani těmito výklady není ještě vyčerpán pojem edice. Rozebíraje účel edičního řízení (str. 129.) dospívá spisovatel k tvrzení, že edice prý mimo právní rozepři určena jest k tomu, by sloužila nejrozmanitějším účelům; tak totální edice, by předešla ztrátám listin o právních poměrech: partielní k účelům informačním a statistickým; konečně v exekučním řízení také účelům informace, osvědčení, umožnění vymáhání pohledávky při pohledávkách přikázaných a posléze jako symbolické přenesení dle §u 348. ex. ř. odejmutím výkonným orgánem. Takovouto cestou dochází spisovatel konečně k tomu, že »odejmutí« listiny výkonným orgánem jest edicí!

Všeliké předložení listiny, ať k vedení důkazu, ať mezi sporem, před jeho započetím, nebo po jeho ukončení (srovn. str. 62 ad *B*, ad *a)* čís. 1. a 3.), všeliké zjednání listiny k účelům exekučním, ba i po ukončení exekuci (str. 109. pozn. 2., kde dovolávání se Fürstla l. c 470. mylným jest, ať již se vztahuje na jeho kommentář c. ř. s. nebo ex. ř.) jest spisovateli edicí. Kde zůstává vyhranění pojmu edice listin, v platném zákonodárství i v novodobé procesní doktrině přesně propracovaného?

II. S vylíčenou povahou vývodův o podstatě a účeli edice listin ruku v ruce kráčí též méně vhodná soustava práce. Uspořádání látky vědecké práce nelze do ni vnášeti, nýbrž naopak dlužno vzíti je z předmětu, o němž se jedná, ježto soustavou jest zevní uspořádání výkladu, přiměřené

té které věci. Dílo spisovatelovo dělí se v šest, objemem svým na nejvýše různých kapitol, z nichž věnována jest prvá pramenům edice (str. 18.), druhá pojmu edice (str. 19.), třetí edičním důvodům (str. 20. až 40.) a čtvrtá edičnímu řízení (str. 41. až 131.), kdežto pátá zabývá se procesuálními prostředky ku podpoře edice sloužícími, za jaké pokládá spisovatel, zejmena též mimo vyjevovací přísahu také povinnosť poddlužníka k vysvětlení dle §u 301. ex. ř., následky nedostavení se v řízení exekučním dle §u 56. ex. ř. a j., načež poslední kapitola mluví o edici v nesporném řízení, správněji řečeno o povinnosti notáře co se úředních jeho spisů týče a o právu, nahlédnouti do spisů soudních v onom řízení (str. 136., 137. a 138.). Při typografické výpravě bylo by záhodným bývalo (str. 52./53., str. 130./131.), o to se postarati, by čtenář, chtěje se o rozdělení látky poučiti, nemusel vždy teprve v obsahu hledati.

Čtvrtá kapitola čítá 4 díly, z nichž zabývá se prvý osobami, v edičním řízení súčastněnými buďsi aktivně, buďsi pasivně, nejbližší pak druhy řízení edičního práva římského a kanonického, třetí všeobecnými zásadami řízení edičního a čtvrtý poměrem edičních předpisův obchodního zákoníka k předpisům nového soudního řádu.

Třetí díl 4. kapitoly dělí se dále na pododdělení, jež snaží se vylíčiti zavedení a průběh edičního řízení, jeho účinek na spor hlavní, výsledek řízení a posléze účel edičního řízení.

Způsob, jakým se vše probírá, jest typickým: Nejprve vždy se uvádí, co ustanovuje právo římské, kanonické a obecné, dále, jaká nařízení obsahuje náš Josefinský a nový soudní řád a k tomu připojuje se pod heslem »cizí právo« — patrně jakožto poznámky k předchozím výkladům — dosti unavující a z části dříve již řečené opakující rozbor příslušných ustanovení práva německého, francouzského, italského a uherského, c. ř. s. bosenského a zákonodárství ruského a anglického. Jest pochybeným, když při projednávání cizoprávních institucí nerozebírá se jejich podstata tam, kde poprvé o nich zmínka se činí, nýbrž teprve, když opětovně bylo se s nimi setkáno, na př., co rozuměti sluší v právu francouzském t. zv. représentation des livres, compulsoire, nebo v právu anglickém t. zv. vyvoláním svědků sub poena duces tecum (str. 71., 72., 74., 80., 93., 94. a 97.). Že takovýto způsob projednání předmětu, o sobě suchopárného, nelze nazvati zajímavým a lákavým, jest na bíle dni. Vliv scholastiky na naši vědu, o němž Sohm (Institutionen, IX. Aufl., str. 143.) trefnými slovy se zmiňuje, zračí se mocně, ale málo vhodným způsobem v ohlášené tuto práci co do zevního uspořádání látky. Vliv dissertací 17. a 18. století, spisovatelem použitých, na seskupení a rozdělení látky jeho práce a tím přivoděná náklonnost k scholastickým divisím, subdivisím, enumeracím a distinkcím, jsou patrnými a pro četbu práce nijak příznivými.

Jakožto ukázky pochybené systematiky nechť poslouží tyto příklady. Při rozboru edičního řízení jedná se na str. 56. o ediční povinnosti pro podezření t. zv. usuraria pravitas (lichvaření), v kanonickém právu uznání a platnosti nabyvší, a o ediční povinnosti argentářův (bankéřů), ačkoliv patří to patrně do rozboru důvodův edice. Podobně mluví se o všeobecné

ediční povinnosti, dle obdoby všeobecné povinnosti svědecké v obecném právu zastávané a pruským ob. s. ř. z roku 1793 přijaté, v nauce o osobách, v edičním řízení vystupujících, pod nápisem: »Povinnost ediční osob třetích« (str. 48.). V témž oddílu činí se pod nápisem: »*a)* osoby aktivně zúčastněné« zmínka též o soudu a jeho orgánech (str. 44.), a s téhož hlediska rozebírá se různý vliv zákonodárného vytváření práva procesního podle toho, zdali zásada projednací nebo vyhledávací platnosti nabyla na rozvoj edice listin. Pod nadpisem: »*b)* pasivně súčastněné osoby« následuje rozbor veškeré nauky o ediční povinnosti odpůrce ve sporu jako takového a o všeobecné ediční povinnosti osob třetích. Nápadno jest, že spisovatel v každém z obou pododdílův užívá jiného dělítka, ježto mluví sub *a)* mimo o postavení soudu zejména i o oprávnění k vznesení edičního návrhu, tudíž o otázce procesuální legitimace, a sub *b)* o povinnosti k edici, tudíž o podkladu edičního nároku jako takového. Při tak upravené soustavě nezbytně k tomu dojíti se musí, že o všeobecné ediční povinnosti osob, ve sporu nesúčastněných, pojednává se po dvakráte: jednou vylíčena jest jako výron soudcovy povinnosti k řízení sporu (str. 44.) a podruhé jako důsledek všeobecné povinnosti svědecké (str. 49.). Ale ještě na jiném, třetím místě (str. 31.) jest se dotknuto všeobecné ediční povinnosti v naznačeném smyslu totiž při rozboru edičního důvodu společenství listin, kdež činí se zmínka o její obmezení ohledně soukromých dopisů s poukazem na prus. vš. s. ř. z r. 1793. Zapomenuto bylo při tom, že v zákonodárství, přistoupivším na neobmezenou ediční povinnost, nemá přec ediční důvod společenství listin žádného smyslu!

Význačným jest též, že o otázce, zda z postavení kohosi jako strany neplyne sama sebou ediční povinnost t. j. není-li žalobce žalovanému a tento onomu zavázán k edici vůbec, aneb onen jediné tehdy, užívá-li repliky, nejedná se v nauce o edičních důvodech, zejmena o těch, jež spočívají na právu procesním, nýbrž v nauce o osobách, v edičním řízení súčastněných (str 46.). O zařadění rozhodla tu zcela zevní okolnost, nikoli však podstata věci.

Zcela nepřiměřeno jest však, poukazuje-li se naopak opět v nauce o edičních důvodech ohledně ediční povinnosti, spočívající na procesuálněprávním podkladu t. j. dle formulování spisovatelem převzatého takové ediční povinnosti, jenž sporem vzniká, trvá a zaniká, na »duvody tak zvaných actio ad exhibendum, actio in factum (či actio ad exh. utilis) a interdictum de tabulis exhibendis« (str. 27.), ale o těchto ústavech římského práva teprve v nauce o edičním řízení (str. 53. a násl.) se pojednává a při tom ovšem se přehlíží, že actio ad exhibendum vždy spočívati musí na podkladu v hmotném právu se zakládajícím, jakž o tom od času, kdy Demelius napsal znamenitou monografii o této žalobě, vůbec nelze pochybovati. pročež také spisovatel sám citáty k poznámce 7. a 8. na str. 54. to uznává.

Jak ospravedlniti lze zařadění ediční povinnosti argentářů (str. 56.) do vylíčení edičního řízení, uhodnouti nelze. Co však znamenati má zmínka o této povinnosti, neuvede-li se rozbor její ve spojení s názorem o obzvláštní průvodní moci knih obchodních v starší italské praxi, zejmena pak v středověkých statutech měst italských panovavším a dusledně s názorem o po-

vinnosti, je předložiti, Bartolem a Saxoferrato vřele zastávaným, jest záhadou další.

III. Nepřesnost základních pojmů procesního práva značí to, když spisovatel (na str. 65./66., srov. str 86. lit. *m)* k mimořádným způsobům řízení čítá též řízení před rozsudími, zřízenými ve smyslu spolkového zákona z 15. listopadu 1867 č. 134. ř. z., ač jedná se při tom o právní poměr, z pořadu práva vyjmutý totiž o právní postavení osob do sporu se dostavších jakožto členů spolku, pročež c. ř. s. (§ 599) vyloučil, by při tom užívalo se jeho předpisův o soudech rozhodčích. Co však říci o tom, že spisovateli mimořádným řízením jest též řízení před všemi odděleními patentního úřadu (str. 66. lit. *c)*?

Opravní prostředky směšují se (str. 118. a 122. č. 7.) s mimořádnou právní pomocí skytanou žalobou pro zmatečnost a o obnovu, a exekuce ku zjištění (str. 124. in f. odst. *b)* s prozatimními opatřeními.

Že by řízení odvolací a dovolací bylo podle rak. c. ř. s. pouhým pokračováním v řízení provedeném v prvé stolici (str. 36.) jest tvrzením nevysvětlitelným, které bohužel v nauce o edičním řízení způsobilo pak nad míru záhubné následky (srov. str. 64. a 65.).

Přehmatem podobného rázu jest, uvažuje-li spisovatel (str. 44.) o platnosti zásady vyhledávací co do látky sporu a o povinnosti soudu pátrati po platnosti práva cizího a obyčejového jako o čemsi stejnorodém, ač přec nikdo s hlediska práva procesního nebude stejně nakládati se skutkovým podkladem a právní normou rozhodnutí.

Rovněž plyne to z méně přesného pojetí podstaty věci, když spisovatel k vůli tomu, že ve středověku povinnost notářova týkající se proukázání veřejných listin, jež jako judex chartularius byl zřídil, vytvořila se jakoby obdobně ediční povinnosti argentářů, v právu římském zaujímajících postavení veřejnoprávní, onu povinnost úřadem vykonávaným uloženou za závazek ediční pokládá. Z téhož pramene plyne, když proto, že o právu, u soudu do spisů nahlédati, jen následkem seskupení domněle příbuzných míst pramenův o tak zv. jus actorum a povinnosti ediční u glossatorů jednalo se v literatuře disertační pod společným heslem: »editio instrumentorum«, i spisovatel ve své práci týmž způsobem si počíná.

IV. Lpění na úsudku cizím zračí se ještě značnější měrou na jiných místech, kde pojednává se o předpisech nyní platného neb do nedávna plativšího práva. Ve směru tom budiž uvedeno několik dokladův.

Zračíť se to především tím, že vývody spisovatelovy o produkování listin osobou, k důkazu zavázanou, dle starého procesního práva našeho, jež se pak beze všeho rozeznávání přenášejí na nové řízení, spůsobeny byly nepřesností jistého výrazu, jehož použil Pratobevera (Materialien für Gesetzkunde und Rechtspflege IV. str. 108.). Na dotyčném místě se prohlašuje:

»Der erste Schritt zur wirklichen Antretung des Urkundenbeweises »besteht in der Edition oder Mitteilung derselben an den Gegner, indem »der Beweisführer die Urkunde im schriftlichen Processe der Satzschrift in »einfacher Abschrift beilegt« a tento obrat jest zřídlem spisovatelovy nauky o edici dle Josef. s. ř.!

Zřejmě v nedostatečné kritičnosti spočívá tvrzení spisovatelovo (str. 65 lit. *h*): »Nelze popříti, že ustanovením §§ 511. odst. 2. a 499 odst. 2. zasahuje se v samostatnost a neodvislost soudcovskou.« Dotyčná ustanovení zavazují soud, k němuž právní záležitost z usnesení odvolacího soudu se dostala k úplnému nebo částečnému novému projednání nebo rozhodnutí, by přidržel se právního posudku, z něhož vycházel soud odvolací, kterážto zásada prohlášena pak za směrodatnou též pro poměr stolice odvolací k stolici dovolací. Spisovatel citovaným prohlášením přidává se k mínění dra Joklika (Právník 1897 str. 382.), tohoto pramene jen náhodou asi neuváděje, jelikož jinak v tomto směru vzorně si počíná

Totéž lze říci i o tom, odvolává-li se spisovatel (str. 88. pozn. 28) beze vší výhrady na mínění Schrutkovo: »Jus novorum im Berufungsverfahren« str. 18, že vyjádření se osoby, k edici zavázané, o edičním návrhu, jehož opomenuto bylo v přípravném řízení, lze dodati v odvolacím řízení, kteréžto mínění se stanoviska Schrutkova, jenž připouští novoty v odvolacím řízení jest ovšem důsledným, se stanoviska spisovatelova však, pokládajícího nova in appellatorio za nepřípustná (str. 64. lit. *d*) a vzhledem k nařízení §u 263. c. ř. s. jest nevysvětlitelným.

V. S vylíčeným právě zjevem nedostatečné kritičnosti úzce souvisí, že spisovatel opětovně právní zařízení podstatně různá na roveň klade a je zaměňuje.

Proti dotyčným tvrzením spisovatelovým dlužno uvésti toto:

Použití listin, jsoucích v rukou osob třetích (edice), a vyžádání listin od veřejných úřadův, u nichž jsou z povinnosti úřední uschovány, což spisovatel rovněž za edici považuje (str. 64. lit. *b*), jsou pojmově různé způsoby opatřování si důkazův; onen spočívá převahou na soukromoprávních podkladech, tento výlučně na veřejné povinnosti právní Jest-li fiscus odpůrcem ve sporu, má ovšem i on povinnost ediční, ale pak nejedná se o splnění povinnosti, státnímu úřadu vůbec uložené a z veřejnoprávního svazku vyplývající, nýbrž o splnění povinnosti, pochodící ze zvláštních soukromoprávních vztahů právních určitého případu mezi tím, kdo práva se dovolává, a fiskem jako odpůrcem.

Ale rovněž není ediční povinností, ačkoli se toho spisovatel (str. 20. pozn. 4. a porůznu) domnívá, povinnost uznaná §em 218. c. ř. s., dovoliti totiž k žádosti a na útraty odpůrcovy, by týž opsal sobě listinu, jemu v opisu doručenou, jež se mu však ztratila.

»Se zásadou volného uvažování důkazů těsně související společenství »obsahu a průvodní moci všelikých písemností, jednou stranou ve sporu po»užitých a předložených, jest oproti (dříve) platnému právu (jak se o tom »prohlašují motivy c. ř. s. str. 249.) novotou tak podstatnou, že nezdálo se »býti zbytečným, by v zákoně na ni výslovně se nepamatovalo. Z oprávnění »využitkovati téže listiny ve sporu ve prospěch svého postavení jako strana, »plyne samo sebou dopuštění, by opis byl si zjednán.»

Že posléze nahlédání do spisů rozepře, u soudu jsoucích, v mezích látky projednávané, a opisování si jich jest neobmezeně přípustným, to nelze považovati za ediční povinnost soudu; neboť procesní spisy ústního řízení

nejsou, jak o tom svědčí opět motivy c. ř. s. (str. 250.), protivou ku spisům rozepře písemné samostatnými, nýbrž jsou tu vždy jen hledíc k určitému projednávání; buď je připravují, nebo jsou jeho odleskem a zachováním listinným výsledků jeho. Kéž by byl spisovatel. všelikou literární látku o edici se vzácnou pílí snášející, tomuto místu motivů našeho c. ř. s. věnoval patřičnou pozornost! Nebyl by pak (str. 34.) dospěl k odvážné konstrukci, vyličovati právo osob, ve sporu nesúčastněných. aby směly do spisů nahlédati, jako výjimku ze zásady: »že processuální společenství listiny se sporem vzniká, »trvá a zaniká, neboť spisy sporné podrží ráz společenství vůči stranám i po »ukončení sporu, o nějž se jedná, a stávají se společnými též osobám »třetím následkem souhlasu stran sporných. Svolení to může nahraženo býti »svolením přednosty soudu «

Ediční povinností není však též splnění informační povinnosti oproti odpůrci ve sporu, naznačené v §u 82. c. ř. s., uložením u soudu prvopisů listin, v přípravných podáních v opisu nebo výpisu připojených, za účelem jeho přípravy na ústní přelíčení (str. 33. a porůznu později). Nejednáť se zde o propůjčení průvodních listin odpůrci ve sporu, v čemž spočívá podstata edice, nýbrž prohlašují motivy c. ř. s. (str. 213.) kategoricky, že jde při tom pouze o to, by odpůrci ještě před projednáváním umožnila se co nejpřesnější informace o listinném důkazu, jejž hodlá vésti strana druhá.

Ediční povinností není však též povinnost uložená advokátovi dle §u 83., aby vrátil listiny právním přítelem odpůrcovým k nahlédnutí informationis causa v prvopisu předložené (str. 34. a doleji porůznu). I zde jedná se o přípravu pro ústní přelíčení, nikoli však o předbíhající vedení důkazu, nejméně pak o vedení důkazu ve prospěch té strany. jejíž procesní zmocněnec neoprávněně zadržuje průvodní listiny, jemu předložené. S tím souhlasí též donucování k vrácení na základě soudního příkazu ihned nastávající.

K zjevným zmatkům vede to, jestli se za soukromoprávní ediční povinnost, jež by se týkala listin o právních jednáních, podrobených nutnosti, by o nich zřízen byl akt notářský, na př. ohledně smluv svatebních (§ 1215. obč. z.), (srov. str. 22. č. 1. lit. *e)*, nebo ohledně závěrečných not a výpisů z denníku obchodních dohodců (čl. 73. a 74. obch. z. srov. str. 22 č. 3.) pokládá příslušný závazek notáře neb obchodního dohodce, jelikož při tom jediné rozhodující jest veřejnoprávní povinnost notáře jakožto tak zvaného judex chartularius co do spisův a jich vyhotovování uznaná již notářským řádem pro říši německou z r. 1512 (I. § 23), pokud se týče stejné povahy povinnost úředně ustanoveného obchodního dohodce k vyhotovení a proukázání. Nejde při tom o plnění zvláštní ediční povinnosti souvisící s právním jednáním listinou vykázaným, nýbrž o splnění povšechné povinnosti úřední s strany všech právních jednání za spolupůsobení těchto veřejně autorisovaných orgánů uzavřených.

Nedostatek dosti úsečného právnického úsudku zračí se však také tehda, když k vůli souvislosti jest se spisovateli dotýkati otázek z jiných oborů právních.

V tomto směru poznamenává se (str. 77. a pozn. 18.), když řeč jest o obavě trestního stíhání, osvobozující od podmíněné ediční povinnosti, »že trestním stiháním nerozumí se možné stihání dle zákona o přímých daních osobních, totiž pro přečiny a přestupky tam naznačené«, ačkoli přece činy trestné, naznačené v §§ 242., 246. a 248. tohoto zákona náležejí k příslušnosti soudů trestních (§ 256.). Daleko povážlivějším názorem jest však, označuje li se (str. 77. lit. *dd*) porušení povinnosti k mlčenlivosti, státem uznané, jež v § 305. č. 4. uvádí se mezi omluvnými důvody při podmíněné ediční povinnosti, jako porušení úředního tajemství, trestné podle §u 102. lit. *c*) trestního zákona, totiž zločin zlého užití moci úřední, ačkoliv přece z porovnání ustanovení o důkazu svědeckém jasně vyplývá, že zákon šetření mlčenlivosti ve věcech úředních, svědectví o skutečnostech jí dotčených, vůbec vylučující (§ 320. č. 3 c. ř. s.), přesně rozeznává od šetření mlčenlivosti, státem pouze uznávané (§ 321. č. 3.), jakouž ukládájí na př. právo horní (§ 203.), řád živnostenský (§ 76.) atd. o poměrech provozování podniku osobám, při něm ustanoveným nebo zaměstnaným.

VI. Samostatného zpracování látky, snesené s pílí všeho uznání hodnou, volného duševního její proniknutí a prohloubání v mnohém důležitém ohledu bylo by si přáti. Zcela přehlíží spisovatel rozhodný moment ve vývoji edičního práva v římském právu, v tom spočívající, že opouští se hledisko specifikace následkem písma na podkladu, jsoucím v cizím vlastnictví, lpění na substanci, objevující se ve fr. 3. § 13 D. ad exhib. (10., 4.), a že do popředí vstupuje oceňování obsahu listiny, vážení si nehmotného, ale velevýznamného zobrazení myšlenky značkami všeobecně srozumitelnými, jakožto prostředku jich sdílení do dálky, což zračí se ve výroku Ulpiána fr. 4. § 1. D. de edendo (2., 13.): »aequum fuit, quod mei causa confecit, meum quodammodo instrumentum mihi edi.« V tom hledati zárodek pozdější nauky o ediční povinnosti ohledně instrumenta communia, bylo by na snadě bývalo, kdežto spisovatel, přidržuje se starých disertací, shledává jej v docela speciálním ustanovení, fiska se týkajícím (str. 28.). Jak snadno bylo by však bývalo lze, dospěti od opětovné zmínky o zastaralých, v moderním právu bezvýznamných privilegia fisci favorabilia pokud se ediční povinnosti týče (str. 28. a 41.), k jich protivě v právu rakouském, k privilegium fisci odiosum, jemu ohledně záporných žalob určovacích (čl. XXXVIII. uv. zák. k c. ř. s.) uloženému ze snahy po materielní pravdě v těchto právních rozepřích, pojících se k administrativnímu vyřízení účtův.

Závažnějším jest však, že spisovatel neuvědomil si základního rozdílu mezi utvářením ediční povinnosti v německém a rakouském právu, v tom spočívajícího, že německý c. ř. s. (i po republikaci, nastalé roku 1898) uznává pouze ediční povinnost odpůrce ve sporu co do její objemu obmezenou, ale bezvýjimečnou, rakouský c. ř. s. však stanovil kromě ní ještě ediční povinnost dále sáhající, všeobecnou, ale nedostatkem omluvných důvodův podmíněnou, kteréžto rozeznávání má rozhodující vliv i na ediční povinnost osob třetích, na sporu nesúčastněných. Čerpaje s mravenčí pílí z kommentářů a učebnic německého procesního práva,

přehlédl spisovatel onoho markantního rozdílu právního ústavu, o němž rozbor podává, v obojím zmíněném procesním zákonodárství. Popírá (str. 23. ad 2.) pro rak. právo všeobecnou ediční povinnost odpůrcovu, přehlížeje, že již motivy c. ř. s. takovouto ediční povinnost odůvodňují způsobem, všelikou pochybnost vylučujícím (str. 273.) a že dále soudcovské uvážení při posuzování závažnosti omluvných důvodů §u 305. obmezí svévolí a týrání odpůrce při podobných edičních návrzích, kterého se spisovatel obává. Rakouský procesualista neměl opomenouti toho, aby důrazně vyložil a objasnil zvláštnosti právního ústavu ediční povinnosti v našem procesním právu, a to význačné, záležející v uznání podmíněné všeobecné ediční povinnosti- když tak značným rozšířením této povinnosti po odstranění přísahy poskytne se rakouskému soudci možnost, by co nejméně používal nejnespolehlivějšího prostředku k zjištění pravdy, totiž přísežného výslechu stran. Odvolává-li se spisovatel na dotvrzenou svého nazírání na můj »Soustavný úvod« II. str. 134., nemůže tak právem činiti vzhledem k tomu, co na následující str. 135. uvádím.

K posud vytknutému druží se však ještě případ poněkud závažnější. Jak známo, trvá o povaze edice jako právní povinnosti v novější procesní literatuře čilý spor, jehož účastníky jsou co nejvíce vynikající procesualisté (Kohler a Bülow s jedné strany, na proti nim Wach a se sprostředkujícím stanoviskem nynější Uherský ministr spravedlnosti Plósz). Též nejznamenitější procesualista Rakouska, Klein, pojednal ve svých prvotinách (»die schuldhafte Parteihandlung« str. 55.) pod vlivem Bindingovy tak zvané »Normentheorie« o povaze ediční povinnosti, jak pojata byla do §u 38 bag. říz., a dovodil, že toto zákonné ustanovení neukládá žádné povinnosti ku konání, »weil das Gesetz sich gegen ein bestimmtes Aequivalent mit »der Unthätigkeit der Partei zufrieden gebe, und wo die an die Passivität »geknüpfe Folge nicht Beugemittel, sondern Entschädigung ist, da liegt in »der Möglichkeit, sich um dieses Opfer dem Handeln zu entziehen, notwendig »die Verneinung der *Handlungs*pflicht«. Spisovatel podává právě naznačenou myšlenku tak, jako by Klein popíral ediční povinnost (str. 23. č. 1.: »nemůže prý o ediční povinnosti býti vůbec řeči«) a odůvodnění Kleinovo naznačuje slovy: »zákon spokojuje se s odškodným«, byv patrně sveden synonymem za equivalent, jehož citovaný spisovatel na druhém místě užívá. Na to obrací se však skladatel zde posouzené práce rozhodně proti Kleinovi, snaže se vývody jeho odbýti důvodem, na prosto nepřípadným: »následky neposlušnosti, jež právem processuálním, formalním jsou upraveny, nemohou ničeho měniti na povaze povinnosti v právu materielním záležející.« Že Klein ve svých vývodech nepopírá ediční povinnosti, nýbrž jen kárá nesprávnost takového způsobu vyjadřování se, ježto nejedná se o nutnost, něco konati, spisovatel nevystihl. Kdyby byl seznal jádro, obsažené ve výroku Kleinově, a dále sledoval důsledky toho, že není tu nutnosti jakéhosi konání, byl by se uchránil těch závěrků bludných, k nimž dospěl, vyličuje následky neposlušnosti v edičním řízení (str. 112.).

Nedostatkem v základech, který měl vliv na nauku o společenství co do listin, jest též, že spisovatel, o této nauce vykládaje, nepřistoupil na ro-

zeznávání v tom směru oblíbené v nauce 16.—18. století, totiž na instrumenta communia ratione corporis (spoluvlastnictví), ratione materiae (k vůli osvědčenému jimi společnému oprávnění nebo závazku), ratione constitutionis ad utilitatem communem (společný zájem) a ratione usus (společenství následkem toho, že odpůrce obsahu jich v zahájeném řízení se dovolal), ačkoli dissertace Klengelova 1652 (uvedená spisovatelem na prvém místě v seznamu literatury, jím použité) a Martensova 1773, v praxi tehdejší doby směrodatné, podle onoho rozlišování pojem společných listin stanovily a právě proto též v novější době monografie Mittermaierova 1835 (str. 26. a 27.) a Huggenbergerova (1889 str. 10), věnované rozboru edice, jinak ani nemohly, než názory uvedených dissertací se zabývati. Dojista byl však výpočet důvodů společenství co do listin, v oněch dissertacích se objevující, daleko logičtější, než onen spisovatelův na str. 28., kde kromě vytčených hledisek konstruuje také ještě společenství vzhledem k osobě vydatelově. Durandus, o něhož se spisovatel (odvolávaje se na str. 28 pozn. 74. na specul. aur. l. II; pars II., § 6 Nro 17.) opříti snaží, jemu podpory odepírá: neboť listiny, které zřídily tutores, curatores, negotiorum gestores a procuratores, neprohlašuje Durandus za instrumenta communia k vůli vydateli, nýbrž: quia communiter fiunt pro cautione plurium, pročež spadají do zmíněné skupiny listin společných ratione materiae.

Nedostatek menšího přímého významu — ovšem ale závažný pro evoluci celého ústavu právního, o němž se pojednává, — tvoří nedbání středověkého německého práva procesního. Bylo by dojista bývalo zajímavým, vytknouti, že své samostatnosti a svého významu listina mohla dosíci teprve pronikáním materielní soustavy průvodní, a že teprve potom mohla vzniknouti vůbec otázka ediční povinnosti, kdežto v staroněmeckém formelním systemu průvodním měla listina pouze význam podřízený, podpůrný, následkem čehož ediční povinnost vůbec v úvahu nepřicházela. Teprvé Magdeburské otázky (století XIV.), veledůležité pro právní vývoj v městech Českých, podřízených Litoměřické vrchní stolici, prohlašují (kniha I., cap. 4. dist. 5.) za přípustné, že vynutiti lze na odpůrci předložení a přečtění t. zv. »Briefe«, sporného právního poměru se týkajících a úplnému hájení se sloužících (Planck: Das deutsche Gerichts-Verf. im M.-A. II. str. 228.). Spisovatel, zmiňující se o čl. 199. z. zř. z r. 1530 pro království České, měl na to poukázati, že od té doby, co na místo osobního, ústního svědectví soudního nastoupl zápis do soudní knihy, přeměnila se povinnost, vydati svědectví, na povinnost k předložení dotčené knihy (Planck, l. c. str. 221.). Odtud byl pak jen jediný krok k vyhotovování samostatného úředního vysvědčení na základě knihy soudní nebo městské, jak má je na zřeteli dotčené ustanovení zem. zř. z roku 1530. Rovněž bylo by záslužným bývalo, osvětliti rozhodný vliv saského práva na vytvoření ediční přísahy, spisovatelem (str. 59.) rozebírané. Dodatkem k předpisům obec. zř. z. edice se týkajícím slušelo se zmíniti o resoluci ze dne 6. května 1644 (incidentale judicium quoad editionem principale sistit) a ze dne 12. října 1678 (editio arresto non est extorquenda).

Pustil-li se již spisovatel do zevrubnějšího rozboru řízení Josefínského

s. ř., měl dbáti t. zv. comportatio documentorum (edice souhrnu listin), upravené dv. d. z 31. října 1785 č. 489. litera *xx, yy*, sb. z. s., při čemž v saském právu (Heimbach: der sächs. bürg. Proz. I. str. 322.) byl by shledal zajímavá pojítka ohledně vyjevovací přísahy, jež dle posléz zmíněného dv d. vykonati náleželo archiváři osoby, žalované o comportatio documentorum.

Vytýkati to dlužno spisu o edici, zabývajícímu se v prvé řadě právem rakouským, že věnovav zevrubnější výklady žalobě tak zvané actio ad exhibendum a její vedlejším útvarům (actio ad exhibendum utilis a interdictum de tabulis exhibendis; str. 53.—56.), přehlíží naprosto zákonodárné pokusy, učiněné v Rakousku ohledně žaloby prvdotčené. Ze záslužné publikace Harrasovského (Codex Theresianus) bylo by lze vyvoditi (II. sv. str. 53.) zárodky actionis ad exhibendum podle návrhu Thinnfeldova do Hortenova přepracování Codicis Theresiani pojaté (II. díl kapitola 2. § 14.) a v západohal obč. zákonníku z r. 1796, II. díl, § 89. zákonně uznané. Vybočilo by z rámce tohoto posudku, když by poukázáno bylo zevrubněji k protinávrhu Azzoni-ho, jenž pokládal samostatnou actio ad exhibendum za zbytečnou a nahraditi ji chtěl právem dotázek soudci propůjčených k zjištění okolností, jež při žalobě exhibiční právě proukázáním věci na jisto postaveny býti měly (viz l. c. II. 53.). Osudy žaloby řečené při poradě o všeob. obč. zák. bylo by pak lze seznati z protokolův, Ofnerem uveřejněných (I. str. 249.; II. str. 383.); Zeillerův poukaz na to, že v pruském Landrechtu a v Code civil není zvláštní exhibiční žaloby, jakož na zásadu: »arma non sunt petenda ex domo adversarii« rozhodly o její odstranění, když sdělán byl nynější obč. zák. Důvod mimo to pro odstranění její ještě uvedený, že ediční povinností porušuje se rovné postavení stran, vyvrátil ovšem snadno Unger ve své rozpravě o obč. zákonníku pro království Saské (z r. 1853 str. 199.).

Dále nelze schvalovat, že spisovatel, — podrobuje se naprosto vlivu svých romanistických studií o interdictum de tabulis exhibendis — uvádí jako materielně právní ediční důvod (str. 22 lit. *d*) též právo dědické, spoludědické a odkaz, což přec může míti význam pouze ohledně závěti a dovětku a to tím spíše, an spisovatel, ve výpočtu pokračuje, hned potom mluví o smlouvách svatebních a na str. 33. lit. *e*, a čís. 2. výslovně se zmiňuje o posledních pořízeních, zejmena v poměru mezi dědici a odkazovníky, uváděje je jako předměty edice. Či neví spisovatel, že v rak. právu vlivem právního vývoje v Čechách, Ungrem (Verlassenschaftsabhandlung, str. 53. a násl.) zevrubně vylíčeného, a — jak dokazují kompilační práce, Codicis Theresiani se týkající (Harrasovský, II. svazek, str. 343, pozn. 3.) — vědomým odchýlením se od práva obecného a přimknutím se k právu v Čechách platnému, o to bylo se postaráno, by »um Unterschleifungen zu verhüten« písemná poslední pořízení byla z povinnosti úřední přejímána a do úředního uschování odevzdávána? Přehlédl spisovatel že § 40. pat. o říz. nesp. dopouští již při úmrtním zápisu po případě i násilné otevření přihrádek a schránek zůstavitelových, v nichž by snad mohlo býti uschováno poslední pořízení? Jest při officiosní povaze projednání pozůstalosti a při oprávnění (§ 2. č. 5. pat.) pro nesporné řízení vůbec platném

vyžádati si všeliké listiny bližšímu objasnění rozhodných okolností napomáhající, místa pro ediční řízení?

VII. Jakožto věci, jimž objasnění se nedostalo, sluší uvésti tyto: význam tak řečeného edere sine die et consule, otázka přípustnosti pacti, ne edatur (zřeknutí se ediční povinnosti), velesporná otázka místních mezí zákonův ohledně materielněprávní ediční povinnosti (§ 304. č. 2. s. ř.), otázka, zda ediční povinnost, založenou »v právu občanském«, lze rozšiřovati též na povinnost ku vrácení, vyvolanou deliktem (krádeží, podvodem, vydíráním), živě přetřásána kontroverse týkající se toho, jsou-li též kvitance instrumenta communia atd.

VIII. Co se týče vývodův právohistorických o edici a sice předkem vzhledem k právu římskému jest nesprávností (str. 27.) vylíčovat důvody actionis ad exhibendum jakožto důvody partielní ediční povinnosti, spočívající na podkladu práva procesního. Slavný badatel, jenž mezi romanisty platí za přední autoritu co do povinnosti ediční prameny římského práva upravené, Demelius, ve spisu: Exhibitionspflicht (str. 157.) prohlašuje zkrátka a dobře pravý opak.

Spisovateli lze prominouti, že nepoužil veškeré novější literatury ohledně tak zv. edere actionem (— zvláště Ubbelohdeho· ordo judiciorum a M. Wlassaka: Die litiscontestation im Formularprocesse jsou mu cizími —); ale právem vytknouti sluší, že ze spisův jím použitých měl se poučiti o tom, že editio actionis tvoří v literatuře glossatorů sice dějinné východisko, nikoli však dogmatické hledisko nauky o edici. Tvrzení spisovatelovo (str. 19.): »ježto vítězství žalobcovo záleželo ve volbě formule, těchto pak časem povstalo značné množství, byla zavedena editio instrumentorum«, jest liché a nelze nad to z něho seznati, měl-li spisovatel vůbec tušení o sporné otázce, ve směru tom živě rozebírané mezi Kellerem (Civilproc. str. 203.), Rudorffem (Rechtsgesch. II str. 229.) a Bethmannem (röm. Civ.-Proz. II. 213.). Z toho, že spisovatel vedle sebe klade edere a exhibere (str. 19.), zdá se vysvítati, že spisovatel uznává ve formulářovém procesu povinnost anticipace průvodů předložením listin při vznášení žaloby, což stěží lze srovnati s fr. 1. § 23. D. de edendo (2., 13.). Tolik jest však jisto, že přehlédl spisovatel zcela, že instrumentorum editio klasického práva římského jako taková ničeho nemá co činiti s řízením důkazním, jež jest nezbytným předpokladem ediční povinnosti za dnů našich, o čemž mohl poučení nabýti z monografie Aptovy »Über Urkundeneditionspflicht« (str. 4.), z které předce hojně čerpal.

Co se týče konstituce Justinianovy l. ult. C. de fide instr. 4., 21. označené pro obecné právo jakožto pramen všeobecné ediční povinnosti, která by se rovnala povinnosti svědecké všech státních občanů, netřeba se o ní jen domnívati, (jak za to má spisovatel str. 18.), že byla restituována, nýbrž jest to nepochybným hledíc k výroku Cujaciovu (Observationes lit. 10. cap. 8.), kde restituce z basilik se jasně dosvědčuje. Tvrzení, že tato konstituce přešla do obecnoprávní praxe a theorie, vzhledem k známému: »quidquid non agnoscit glossa, nec agnoscit curia« a vzhledem na svědectví Hefflerovo (Civil-Proz. str. 308.) stěží asi bude lze uhájiti. Tento totiž

praví: »In der älteren Praxis wurde sie nie beachtet und in der neueren Zeit gibt es Gerichtshöfe genug, die sich nicht darnach achten«. —

Ano i vylíčení actionis ad exhibendum a její odrůd, v učebnicích pandekt zevrubně se objevující — jež mimochodem řečeno, zabývá autora již na str. 19. ohledně její připustnosti, dále na str. 27. při zmínce o pro: cesuálně právních důvodech edičních a posléze podrobně na str. 53. — nelze s procesuálně právního hlediska za správné uznati, ježto sporná otázka, dukazu se týkající (»summatim cognoscere« v exhibičním sporu: srov. Wetzell: System § 29., naproti tomu Briegleb: Einleitung in die summarischen Processe §§ 53. násl. a spor ukončující vývody, které podal Demelius: Exhibitionspflicht str. 158 a násl.) odbývá se frásí: »Zájem musí prokázán respective osvědčen býti žalobcem (str. 53.).« Či nezná spisovatel rozdílu mezi důkazem a osvědčením, stejně platného i pro moderní procesní právo, že oba tyto zdroje přesvědčení se o něčem sporném vedle sebe klade, slovíčkem »respective« je spojiv?

Ohledně předpisův o edici v kanonickém právu jest nesprávným že by (jak tvrdí spisovatel na str. 18.) samo c. 1. X de probat 2, 19. přímo vyslovovalo, že není žalovaný vůči žalobci k edici zavázaným. Ježto nelze předpokládati, že by spisovatel, používaje corpus juris canonici, neznal rozdílu mezi rubrum a nigrum a mezi summa a littera canonis, lze připisovati to jen jakémusi ukvapení se, považoval-li řečenou právní zásadu v nadpisu cit. c. 1. položenou, jenž co do původu svého z nauky práva označena jest dodatkem: »ita communiter summatur« — za normu zákonnou. Spisovatel byl by mohl pro vzájemnou ediční povinnost obou sporných stran, z tohoto jejich postavení odvozovanou, podle Duranda (II. part. 2. § 6. Nro 10.) uvésti jako doklad z Gratianova dekretu místo: Dist. 45. c. qui sincera (verba: ex eorum codicibus ostendentes, quae dicimus), nechť toto c. 3. přímého důkazu o tom nepodává a jeho připojení jako dokladu ospravedlněno jest jen postupem, obvyklým v době vyloučení církevního práva, z rámce věd theologických. Dojista však vytknouti měl spisovatel, že zákonodárství kanonického práva také v této otázce zaujalo zcela určité stanovisko vůči rozporu mezi legisty a že papež Řehoř IX. přijetím staršího předpisu do svého zákonníka (c. 1. X 2., 19.) rozhodl spornou otázku ve smyslu menšiny glossátorů (Azo a Vincentius), utkvěvší na stanovisku, jež zaujal Gratian, pojav l. 7. C. 4., 20. (de testibus) do c. 3. § 35. C. qu. 2. et 3., totiž: Qui intendit, suae intentioni proprias debet affere probationes, non petere adversarium ad exhibitionem eorum, per quos sibi negotium fiat. Pádný důkaz o tom, že kanonická nauka právní toto stanovisko důsledně zachovávala, podává Hostiensis summa aurea fol. 242. p. v., kde oprávnění žádati za edici listiny, držitelem její ve svůj prospěch jako důkaz nenabídnuté, přímo se odmítá s poukazem na zmíněné právě místo Kodexu a na c. 1. X de probat.

Kdyby spisovatel byl dbal toho, co právě předesláno bylo, nebyl by tvrdil o právu kanonickém (na str. 46.) ad *a*, v odst. I., že mu ediční povinnost stran jako takových byla neznámou, ale k tomu ihned v odstavci II. pak doložil, že kanonisté větu: actor reo edere debet nejen uznávali, nýbrž

se též snažili, rozšířiti ji na žalovaného. Odvolávání se na Duranda l. c. § 6. Nr. 11. jest nesprávné, poněvadž Durandus mluví pouze o povinnosti každé ze sporných stran, by listiny jí připojené, odpurci v opisu přístupnými učinila, nikoli vůbec propujčila (debet fieri copia, nikoli praeberi copia).

Že opětovně jmenované capitulum valde famosum totiž c. 11. X 2. 19. neobsahuje, jak omylně tvrdí spisovatel (str. 50), výpočtu veřejných spisuv, ví každý, kdo zná znění tohoto pro rozvoj písemnosti řízení závažného usnesení IV. lateranského koncilu (1215).

IX. Vedle nedostatkův rázu právohistorického vyskytují se však velmi závažné poklesky co do dogmatické stránky. Přísný objem tohoto posudku nedopouští více toho, aby blíže odůvodněno bylo, kterak se nepodařilo spisovateli, vymeziti jasně a přesně rozdíl mezi materielněprávní a procesuální ediční povinností (str. 27., 32. a 33.), ačkoli při své práci (srov. str. 8.) použil Köhlerova důmyslného pojednání: »zur Editionslehre« (Arch. f. civ. Praxis, sv. 79.), ano dokonce z něho přijal (str. 27. ad β) svou definici procesuální edice. Z výše předeslaného zajisté však bedlivý čtenář sám seznal již četné důvody výtky této.

Neméně pozastavovati se sluší nad tím, kterak autor sobě počíná při vyličování řízení edičního. Zvoliv totiž pro příslušné výklady rozdělení látky na: zavedení řízení edičního, průběh řízení, výsledek řízení a účel řízení (str 61.) — hned na počátku poznamenává (str. 62.): »V těchto případech není žádného průběhu řízení edičního a nastává ihned výsledek« a doplňkem k tomu dodává (str. 69.), že »při tom (t. j. při t. zv. dobrovolné edici v jeho smyslu) není třeba též žádného edičního návrhu,« tedy patrně žádného zavedení řízení. V případech nařízení edice z moci úřadu netřeba prý rovněž návrhu, zahájení a průběh řízení shrnut prý ve výsledku (str. 70.). Vývodum těmto nedostává se nezbytné vlastnosti spisu k poučení určeného, jasnosti totiž a logičnosti. Praví-li se dále (str. 62.): »V ostatních případech (t. j. mimo případ t. zv. editio voluntaria) bude vnějšího podnětu a bude týž záležeti buďsi ve: a) skutečnostech a právních poměrech, s nimiž zákon povinnost ediční spojuje, b) činnosti soudu, stran aneb osob třetích« právem k tomu sluší poznamenati: tudíž buďsi v objektivním momentu, buďsi v chování se určité osoby, tedy momentu subjektivním; kde jest tu dělítko?

Co se podrobností týče, nesprávným jest, že závazek ediční, podmíněný poměrem materielněprávním, jest prý vázán na jeho trvání a též zrušením jeho prý zaniká (str. 21. a 23. in f.), poněvač exhibiční povinnosť ohledně dlužního úpisu (dle l. 9. C. ad exhib. 3., 42.) po zániku dluhu lze k platnosti přivésti condictione sine causa. Nesprávným jest dále, že právní jsoucnosť ususfructu k listině zakládá v římském právu ediční povinnosť (str. 21. pozn. 12.), ježto teprve moderní život právní uznává požívací právo k cenným papírům, Římanům však listiny jako nositelky právního poměru byly neznámými. Monografie Mittermaierova (str. 10.) a Huggenbergrova (str. 25.), zmiňují se důvodně jen o usus instrumentorum jako základu povinnosti ediční, aniž by odůvodnily nepřípustnost usufructu.

Povinnost ku vrácení směnky její vlastníku podle čl. 74. sm. ř. není povinností směnečnoprávní, nýbrž jest výronem všeobecné, soukromoprávní ochrany vlastnictví dle §u 366. obč. z. (str. 22. č. 2.). Nepochopitelným jest i se stanoviska spisovatele sama, že ediční povinnosť vyplňuje se prý též předložením rozvahy při žádosti o uvalení konkursu pro zastavení platův (§ 195. konk. ř., str. 22. č. 4*a*.). Že při spoluvlastnictví listiny nemůže býti řeči o odevzdání této spoluvlastníkem, její držbou pověřeným, spoluvlastníku druhému k jeho výlučné disposici, jest dle povahy věci očividným a netvrdil to též Ullmann (C.-P. str. 378.), jak spisovatel (str. 23. pozn. 21.) mylně toho se domnívá; neboť Ullmann mluví sice o »Herausgabe“, ale míní tím pouhou edici, tento význam oním označením do němčiny překládaje. Že však ustanovení §u 844. tvoří nejvýznačnější případ ediční povinnosti ohledně společných listin ve sporu, musí spisovatel (str. 31.) tím spíše doznati, ježto v obecnoprávní nauce jest právě o to spor, není-li to jediným případem ediční povinnosti ve příčině společných listin (Mittermaierova monografie str. 26.). Že pak tato ediční povinnosť jest materielněprávní povinností, spisovatel výslovně připouští (str. 31). Fideikomissáře rak. právo občanské nezná (str. 33.); spisovatel chce tím patrně naznačiti fideikommissárního substituta. Retenční právo není zajisté věcným právem, jak autor (str. 22. č. 1. lit. *a*) míní.

S četnými nesprávnostmi setkáváme se v odstavci, věnovaném edičnímu řízení.

Edičním řízením před započetím hlavního sporu jest spisovateli (str. 62.) předchozí samostatný ediční spor. Při tom poznamenává spisovatel (str. 62.): »Pokud má ediční řízení umožniti užití listiny jako průvodu ve sporu hlavním, musí ovšem před započetím sporu hlavního byvši zahájeno, před skončením jeho skoncováno býti«, o čemž přec nikdo nepochyboval, neřku-li, aby to byl popíral.

Nepřesným jest, že ediční návrhy lze činiti zápisky podle §u 265. c. ř. s. (str. 64. lit. *c*), ježto tyto jsou jen doplňky jednacího protokolu a reprodukcí toho, co předneseno bylo při ústním přelíčení. Rovněž jest nesprávným, že ediční návrhy jsou přípustnými v řízení odvolacím předběžném (str. 64. lit. *b*), ježto § 473./II. prohlašuje za přípustno pouze vyhledání, nikoli však vedení důkazu; dále není to edicí v řízení odvolacím, když po vrácení věci prvé stolici nebo po její odkázání na soud příslušný v nově počínajícím ústním projednávání rozepře vyskytnou se ediční návrhy (str. 64. lit. *c*). Nepřípadným jest tvrzení, že, hledíc k přísnému vyloučení nového nabízení důkazů pro řízení odvolací (§ 482.), při doplňování neb opakování důkazův, odvolacím soudem dle §u 488. za přípustné uznaném, vyskytovati by se mohly samostatné ediční návrhy (str. 64. lit. *d*). Patrně směšuje spisovatel přezkoumávání odmítnutí edičního návrhu, jež nastalo v prvé stolici pro nerozhodnosť listiny (§ 275.) s přípustností, by návrh tohoto způsobu činěn byl teprve v druhé stolici. Ediční návrhy, vznášené po tom, když bylo zrušeno řízení pro zmatečnosť nebo rozsudek pro neúplnosť líčení, v nyní nastávajícím ústním projednávání rozepře, jež podle souhlasného žádání stran před soudem odvolacím znova nastane (§§ 478. a 496.), nejsou zajisté žádnými

edičními návrhy v řízení odvolacím (str. 65. lit. g), ježto toto došlo svého ukončení pravoplatným zrušením řízení a rozsudku soudu nižší stolice, nebo jen jeho rozsudku. Nepochopitelno jest jak může spisovatel mluviti o edičních návrzích v řízení dovolacím (str. 65 ad h), když i ve výjimečném — až dosud se nevyskytnuvším — případě, že podle §u 509. c. ř. s. nařídilo by se o revisi ústní dovolací přelíčení, nikdy nelze nových dukazů nabízeti a tudíž za edici žádati. Spisovatel zná též ediční návrhy v žalobách rozkazných (str. 70.), míně tím u okresních soudu přípustné odvolávání se na prvopisy listin žalobních, u soudu sama jsoucí. Návrhu edičního zajisté nikdo nebude v tom shledávati; tento názor spisovateluv tím jest nápadnější, ježto spisovatel podává (str. 72.) zprávu o předpisu, obsaženém v soudním řádu pro říši německou (§ 595.), že v listinném sporu, s naším rozkazním řízením nejvíce příbuzném, návrhy ediční jsou vyloučeny.

»Formami provedení edice« jsou spisovateli (str. 102.) všeliké způsoby nabízení důkazu listinou, jak zná je § 77. c. ř. s., tudíž i pouhé přesné označení listiny, spojené s nabídkou, že prvopis odpůrci dokazovatelovu za účelem informace bude předložen.

Ohledně stížnosti na usnesení, by předložený výpis listiny byl doplněn pojetím míst vypuštěných, prohlašuje se tento rekurs s poukazem na t. zv. zodpovědění otázek k §u 306 II. c. ř. s. na str. 119. čís. 6. za zcela nepřípustný a na str. následující (120.) pod č. 5. za vyhražený.

Všelikého zákonného podkladu a praktického významu postrádající rozlišování podává spisovatel (str. 120/121.) ohledně jím t. zv. samostatných opravných prostředků v řízení edičním, vypočítávaje kromě výtek dle §u 195., odpory proti nařízením předsedy senátu, řízení sporu se týkajícím, dle §u 183/II. a soudce z příkazu činného v řízení přípravném dle §u 255., dále námitky při ústním přelíčení, podané proti opatřením předsedy senátu co do řízení sporu vydaným — při čemž podotknouti sluší, že zákon mluví tu (§ 186. I.) o odporu — a ohražení se proti opatřením předsedovým co do jednacího protokolu (§ 214.). Vedle nich stkví se na posledním místě jako opravný prostředek v edičním řízení žaloba o obnovu (str. 122 čís. 7.)!

Zcela zvráceným a nedůsledným jest, uvádí-li se mezi prostředky k vynucení edice na str. 124. pod lit. c toto: »Jakési spíše morální než fysické donucení nastati může pořadem administrační stížnosti na dotyčný orgán, u něhož listina uložena, jedná-li se o nahlédnutí v listinu tu.« Opravné prostředky a prostředky donucovací jsou přec věcmi naprosto ruznými!

X. Jakožto příklady ukvapené práce, mající v zápětí nesprávnosti, dlužno uvésti ještě tyto:

Tvrzení na str. 92. ohledně ediční přísahy dle soudního řádu pro říši německou: »Poněvač znění její zákonem upraveno, neplatí předpisy o přijetí a vrácení přísahy.« Huggenberger, jenž byl v tom spisovatelovou oporou, odůvodňuje však (Die Pflicht zur Urkundenedition str. 44.) mínění, že nelze použiti pravidel o přijetí a vrácení této přísahy, poukazem na povahu její, že totiž povinnosť, ji vykonati, jest zákonnou.

Na str. 52. nesprávným jest tvrzení, že podle uherského práva vedlejší intervenient jen k žalobě přidružiti se může. Spisovatel povšimnul si pouze

§u 78. c. ř. s., přehlédnuv, ač je cituje, ustanovení §u 9. a 10. čl. z. LIX. z roku 1881, nastoupivší na místě §u 79. čl. z. LIV. z roku 1868, podle nichž každá strana opovědí sporu může zavdati podnět k přístupu a ten, jehož se bylo »dovoláváno«, smí, přejímaje hájení »opovídajícího,« s tímto na dále společně spor vésti.

Obzvláštní konstatování toho (str. 114.), že při edici obchodní knihy dle čl. 37. obch. z. netřeba držbu na straně odpůrcově dokazovati, ani ediční přísahy vykonati, dlužno zajisté přičítati na vrub pouze ukvapenosti spisovatelovy, neplynouc dojista z toho, že by byl neznal původu onoho článku, jenž podle pruského návrhu předloženého norimberské konferenci měl stanoviti předložení knih z moci úřadu způsobené a prýštící se ze soudcovské moci, o objasnění věci pečovati (protokoly Norimb. konfer. str. 942. a 944. a následující). Ohledně otázky, zda edice přípustnou jest pouze ve věcech obchodních, byl by spisovatel měl svěřiti se osvědčenému vedení Randovu (Obch. pr. III. vydání str. 112.) a neříditi se osamělým rozhodnutím nejvyššího soudu (str. 62. pozn. 10. a str. 132.) a to tím spíše, an Randa zastává názor dávno v obvodu, kde platí Code de commerce a něm obch. z., v theorii i praxi vůbec panující (Behrend: Handelsrecht, str. 301. poznámka 57; Goldschmidt ve svém Zeitschrift für Handelsrecht, sv. XXIX., str. 368.).

Přeceňování zákonodárných materialií zračí se v tom, když z pojímání ediční povinnosti kupcovy ohledně jeho obchodní knihy, jakožto výronu objasňovací moci soudu, v pruském návrhu všeob. něm. obch. zák. se objevujícího, avšak norimberskou komissí odmítnutého, pro rakouské platné právo s poukazem na § 183. c. ř. s. se dovozuje, že předseda senátu může bez evšeho rozdílu naříditi z moci úřední předložení obchodní knihy k zjistění rozhodných tvrzení (str. 131.) a podobně, když (str. 77. pozn. 20.) »historickým vývojem« (!) důvodu §u 305. č. 3. pro odmítnutí edice rozumí se text vládní předlohy oproti znění ustanovení, jež zákonem se stalo.

Přikročí li se na základě toho, co bylo uvedeno, k pronesení konečného úsudku o literární ceně práce, o níž byla řeč, nutno prohlásiti, že nelze považovati ji za samostatné zpracování vědeckého problemu methodou vědeckou. Slušíť upřímně toho želeti, že znamenitá píle nebyla s to, by z tak pečlivě vykořistěné bohaté literatury vytvořila jasné a přehledné vylíčení stejně zajímavého, jak prakticky důležitého ústavu právního. Čtenář, který sám neovládá nauky o ediční povinnosti, v její dějinném vývoji zatemnělé a četnými kontroversami v mlhu zahalené, sotva s dostatek poučí se z vývodů spisovatelových o vzniku, vzrůstu a rozkvětu této nauky. Nedosti jasné výměry pojmové, rozháraná a propletená soustava a nedostávající se přesně logické uspořádání látky, naproti tomu scholastické hromadění a opakování četných jednotlivostí a posléze poklesky co do podstaty věci a positivních předpisů jsou tím, čím ubírá se dílu povaha práce takové, která vyhovuje požadavkům vědecké methody.

Nelze proto, než končiti tím, čím končí spisovatel předmluvu svou: Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas! *Dr. Ott.*

Literatura.

Oddíl všeobecný.

Eduard Alsworth Ross, Social Control. A Survey of the foundations of Order. Newyork, Macmillan. 1901. 463 str. Pozoruhodné studie spisovatele o vzniku, prostředcích a soustavě sociální kontroly čili o autoritativných základech sociálního řádu, uveřejněné v letech 1896—1898 v Smaliově »American Journal of Sociology« tvoří v doplněném a soustavně uceleném vydání obsah spisu. R. jest stoupencem psychologického směru v americké literatuře sociologické a pojímá sociální psychologii jednak jakožto vliv společnosti na jednotlivce (Social Ascendency), jednak jakožto vliv jednotlivce na společnost (Individual Ascendency, vynálezy, vůdcovství, vliv velikých mužů atd.). Předmětem jeho studií jest toliko ona část sociální psychologie, t. j. působení společnosti na jednotlivce, kteréž opět jeví se buď jakožto »Social influence«, vliv neúmyslný, předem neurčený (moda, zvyky, veřejné mínění a t. pod.), buď jakožto mocenský vliv účelně promyšlený, určitý, »Social control« v užším smyslu.

V prvním oddílu vykládá R. předem povahu a význam některých přirozeností lidskou daných prvotných citových i rozumových činitelů, jimiž utváří a udržuje se za příznivých okolností jistý, byť i nedokonalý, přirozený řád (»natural order« a contr. sociálního řádu se sociální kontrolou): sympathie, citu společenského, smyslu pro spravedlnost, vzájemné individuální reakce (obrany, svépomoci, msty). »Sociální kontrola« a sociální řád utvářejí se na tomto základě postupným uvědomováním si kollektivních interessů, společnou obranou a ochranou jich uvnitř i na venek a ustavením jistých institucí určitým způsobem soustředěné a působící sociální autority.

Druhý oddíl spisu podává rozbor povahy a zvláštních úkonů jednotlivých prostředků »sociální kontroly«: veřejného mínění, práva, víry (nadpřirozené sankce), sociální suggesce (zejména výchovou a návykem), sociálního náboženství (přesvědčení o ideálním spříznění členů společnosti a contr. legálního náboženství), osobních typů a ideálů, obřadů, umění v širším smyslu, působivých osobností, osvěty a vzdělání, illusí (předsudků, bludů), sociálních hodnot (social valuations) a konečně prostředků rázu mravního. Z těch pokládá R. právo za »úhelný kámen« sociálního řádu, za »nejvíce specialisované a vysoce dokonalé ústrojí sociální kontroly«, jehož sociologická funkce záleží v dané době spíše v preventivní zábraně nesociálních jednání a bezpráví, než v skutečném donucování občanů.

V poslední části pojednává R. o soustavách »kontroly sociální«, o ústrojí a vadách jejích, zejména pokud jde o soustavu kontroly třídní. Některé z prostředků »sociální kontroly«, rázu spíše ethického: veřejné mínění, suggesce, osobní ideály, sociální přesvědčení, umění, sociální hodnoty a t. p., působí hlavně přesvědčivou silou pocházející z mravních citů, kdežto ostatní,

rázu najmě politického, jako právo, víra, obřady, výchova a t. p. nevzcházejí toliko z mravních citu, nýbrž namnoze z vědomých úvah o účelnosti prostředku těchto a prospěšnosti donucení. Převaha toho či onoho oboru prostředků »sociální kontroly« v dané době a v dané společnosti závisí od konkretního složení a stavu společnosti.

Probíraje pak meze »sociální kontroly« co do rozsahu dospívá spisovatel k důsledkum, že každé zvýšení a zlepšení její přináší více výhod jednotlivcum jakožto členum společnosti, než neprospěchu jakožto individuím; že »sociální kontrola« nemá citelně podněcovati proti sobě tužby po svobodě, aniž sahati na city, jež jsou základem přirozeného řádu (t. zv. přirozená práva), aniž jíti tak daleko, by potlačila zdravý process soutěže a výběru v přirozeném zápase životním. Zde také hledati jest správné meze obou vzájemně rozporných směrů: individualismu a socialismu. Po stránce kvalitativní volby sluší pokládati ty prostředky »sociální kontroly« za dobré, u nichž jeví se hospodárnost, vniterná účinnost, jednoduchost, samočinnost a poměrné rozložení.

K závěrečné otázce, nebude-li snad v budoucnu »sociální kontrola« stále více a více zbytnou, odpovídá R. celkem záporně, maje za pravděpodobné a záhodné spíše postupné lepší přispůsobování její zároveň s rostoucím zdokonalováním se sociálních instinktů.

S nevšední objektivností psaný a jemnými rozbory složitého a vzájemně souvislého ústrojí sociálního řádu, induktivními vývody a nabádavými podněty vynikající spis amerického sociologa bude čísti se zájmem a prospěchem každý, kdož zabývá se některou ze sociálních věd neb jich všeobecnou theorií.

Dr. Jos. Trakal.

Achille Loria, La sociologia. Il suo compito. Le sue scuole. I suoi recenti progressi. Verona-Padova, Drucker, 1901. 192 str.

Alessandro Groppali. Lezioni di sociologia. Torino, Bocca, 1902. 213 str.

G. Palante, Précis de sociologie. Paris, Alcan, 1901. 188 str.

Účel uvedených tří spisů jest celkem stejný: podati širšímu vzdělanému čtenářstvu stručný přehled hlavních otázek »nové vědy«, sociologie, i jich vědeckých řešení. Úkol tento v tak omezeném rámci za dosavadního stavu sociologických bádání není dojista snadný, zvláště pokud též vlastní názory spisovatele samého mají býti zároveň s jinými vyloženy.

A. Loria náleží svými známými národohospodářskými pracemi směru t. zv. historického materialismu, či lépe ekonomismu a zaujímá důsledně totéž stanovisko též pokud jde o sociologii. Spis shora uvedený vznikl sbírkou veřejných konferencí konaných r. 1900 na universitě Padovské. Aniž by chtěl činiti nároků na vědecké prohloubení obtížných, obsáhlých a namnoze sporných problémů sociologie, promlouvá L. lehkou a plynnou formou pořadem o úkolech a pojmu sociologie (konf. 1.), pak (konf. 2—5.) o její hlavních třech směrech, psychologickém (Comte), biologicko-organickém (Spencer, v nejnovějším odstínu Ammon, Kidd) a národohospodářském

(Marx), dále o srovnávací methodě v sociologii (konf. 6.) a na konec o sociologických studiích týkajících se rodiny (konf. 7.).

Jak vidno, přihlíží se tu zásadně toliko k monistickým výkladům vzniku a vývoje všech rozných jevů sociálních z jediné skupiny zárodkových jevů příčinných. Sociologie, dle moderního pojmu, jest věda, kteráž studuje jednotný vznik (l'origine unitaria) rozných jevů sociálních, jich vzájemnou souvislost, jich strukturu a vývoj; vykládá statiku a dynamiku společnosti, podmínky jejího života, fase, kterýmiž probíhá, jich odlišné znaky a zákony sledu i jich příští přibližný vývoj (str. 18). Srovnav ve velkých rysech kriticky směry, které pokoušejí se o jednotný psychologický neb biologický výklad sociálních jevů, obhajuje L. mírný historický ekonomismus (sociologia a base economica či economismo storico), jehož přehnané výstřelky vědecké jinak odmítá. Marx a Engels vystihli poprvé základní význam jevu hospodářského pro veškerý sociální život i vývoj, avšak sami jej neprokázali. L. pokouší se tudíž o důkaz, že hospodářský jev jest čistě lidský (nikoliv vůbec organický), ze všech jevů sociálních nejjednodušší, všem ostatním (náboženství, právu, mravnosti, umění a j.) časově předcházející. Věda národohospodářská jest tudíž základní vědou pro ostatní vědy sociální. Převládající methoda v sociologii takto určené jest methoda srovnávací a to buď filologická (glottologická) důležitá při rekonstrukci prvotní společnosti indoevropské, buď evolutivní, porovnávající jednotlivé národy na rozném stupni vzdělanosti se nalézající, buď »koloniální« srovnávající vliv rozných prostředí za stejných poměrů ostatních.

Užití této methody i základní hypothesy historického ekonomismu provedeno jest příkladmo v poslední stati, v níž L. dle novějších bádání dolíčuje vývoj útvarů a forem rodových od matriarchatu až k patriarchatu působením hlavně příčin hospodářských.

Základní názory L.-ovy připouštějí ovšem veškery námitky, jež lze uvésti proti historickému materialismu ze stanoviska jiných monistických výkladů (psychologického, biologického) jevů sociálních a nechávají nerozřešeny otázky, je-li vůbec správno pokládati toliko jednu skupinu jevů sociálních za jevy prvotné, za poslední, základní příčiny všech jevů ostatních, není-li tu ještě jiných takových prvotných jevů vedle jevu ekonomického a netřeba-li prvotným, zdánlivě jednoduchým jevům ekonomickým výkladu jevy ostatními za druhotné pokládanými.

Spisek L.-ův vyšel též v německém překladu: Die Soziologie. Ihre Aufgaben, ihre Schulen und ihre neuesten Fortschritte. Přel. Dr. Cl. Heiss (G. Fischer, Jena, 1901).

Podobně jako L. podává jeden z mladších plodných sociologů italských *A. Groppali* spisem shora na druhém místě uvedeným širší veřejnosti snůšku čtení o sociologii konaných v r. 1900—1901 na svobodné universitě a na lyceu ve Ferraře a na lidové universitě Milanské. G. pojal popularisační úkol svých čtení o sociologii celkem šíře a objektivněji než Loria, ač vlastní jeho názory, řadící se rovněž ku směru historického materialismu lze ve spisu též zřetelně sledovati.

Po krátkém úvodu o nedostatcích sociologického studia na universitách italských následují čtení (1) o pojmu sociologie, jejím postavení v klassifikaci věd, jejích vědeckých funkcích, methodě a dějinách, (2) o vzniku a vývoji společnosti a zvláště rodiny, (3) o příčinnosti a řadění sociálních jevů, (4) o vzniku a vývoji jevu hospodářského, (5) práva, (6) jevu politického (státu), (7) jevu mravního a náboženského, (8) uměleckého a vědeckého, konečně pak (9) o zákonech a předzvědu jevů sociálních.

Vlastní definice sociologie G. nepodává, pojímaje ji jakožto filosofii zvláštních věd sociálních. Dle dosavadních výsledků bádání nelze po jeho názoru mluviti o jednotném vzniku a vývoji společnosti, jako spíše o více ruzných vznicích a vývojích společností. Pokud pak jde o »nejzákladnější a nejsložitější« problem sociologický, o příčinnost a progressivní řadění jevů sociálních dle jich významu, sleduje G. pořad *Asturaro-uv*, dle něhož pak vycházeje od jevu hospodářského jakožto společného základu všech ostatních jevu sociálních, jednotlivé jevy tyto po sobě probírá (čtení 5—8.). Z těchto výkladů pro nás zvláště zajímava jest stať o vzniku a vývoji práva. Lépe než metaforickým pojmem »národního vědomí« historické školy lze vyložiti vnitřní vznik práva kollektivní psychologií, utvářením se a vlivem účinných a pusobivých sociálních idealit (Ardigò, srv. též Fouilléovy »idées forces«), zprvu vnitřní psychickou závazností (opinio necessitatis), později zevním uložením (státem). Zevnější utváření se práva děje se jednak vývojem latentních energií zárodkových institucí právních samých, jednak vlivem různých prostředí. Ve vývoji forem právních pravidel jeví se zákon (formulovaný Spencerem) postupné differenciace (od stejnorodosti k stále větší ruznorodosti), ve vývoji obsahu právních norem pak zákon postupného zabírání poměrů sociálních v přímém poměru s vývojem svobody a osobnosti lidské po stránce mravní.

Obšírnější zduvodnění některých názorů sociologických v knize stručně vyložených obsahuje r. 1899 (s předmluvou A. Asturaro-a) vydaný spis téhož autora: Saggi di sociologia (Milano, Battistelli).

Nejméně zdařil se vytčený úkol *Palante-ovi*; jeho »précis« sociologie neuspokojuje při vší zběhlosti v novější sociologické literatuře sporým a kusým výkladem zvláště základních sporných problémů vědy (definice, methody, dějin a rozdělení sociologie, pojmu a třídění společnosti).

Poněkud obsažnější jest ostatní část spisu pojednávající o vzniku, o trvání, vývoji a o rozkladu i zániku společností. P. sám hlásí se k psychologickému směru; sociologie jest dle názoru jeho »sociální psychologií«, zabývající se duševními jevy jedincu sblížených životem pospolitým a opírající se o psychologii individuální. Z tohoto stanoviska zvláště theorie Tarde'ovy a filosofie Nietzsche-ovy často jest se ve spisu dovoláváno. Poslední stať obsahuje zajímavé sociálně-politické závěry spisovatelovy o nápravě sociální, o socialismu a individualismu. P. přeje celkem socialismu, ale není obdivovatelem kollektivní socialisace »à l'esprit gregaire«, utužující společenské úvazky na úkor individua; obává se, by socialism, kterýž dnes ještě jakožto výbojný směr jest liberální a individualistický, nabyv jednou vrchu, nevydal obratem volnou iniciativu individuální v životě společenském na pospasy

sociálnímu dogmatismu. V tom směru vězí dle jeho mínění větší nebezpečí pro budoucnost demokracie než v individualistické theorii velkých mužu a nadlidí.

Dr. Jos. Trakal.

Victor Cathrein S. J., **Recht, Naturrecht und positives Recht. Eine kritische Untersuchung der Grundbegriffe der Rechtsordnung.** Freiburg i. B., Herder, 1901. 184 str. Ve veliké vědecké debatě o podstatě a existenci t. zv. přirozeného práva a o jeho poměru k právu positivnímu kteráž se vede od klassického starověku ve filosofii a v právovědě s měnlivou živostí, nebylo historickou školou právní proneseno poslední slovo. Neuspokojena s formálním stanovením pojmu práva positivního, s prostým zjištěním jeho odlišných znaku, filosofie práva i sociologie v německé (L. v. Savigny, Stammler a j.) i v anglo-americké literatuře tou dobou vrací se znovu k těmto starým základním otázkám práva. C.-uv spis, stojící na stanovisku katolické, v naší době opět silně oživené thomistické filosofie, podniká rovněž revisi pojmu práva přirozeného a hlavních námitek proti němu v novějších a nejnovějších právních a právně-filosofických theoriích (Bergbohm, Neukamp, Merkel, Binding, Marx, Engels a j.) nakupených.

Odpovídaje předem kladně na otázku, jsou-li vubec všeobecné, změn nejevící pojmy a zásady v právu a existuje-li všeobecně platný, všemu positivnímu právu světa a dějin společný pojem práva, jenž jest předmětem právní filosofie, dovozuje C. naproti názorum empiristické a positivistické školy právní, že rozum lidský před zkušeností dospívá k jistým všeobecným pojmum dobra i zla, práva a bezpráví, jakož i k úsudkum, že dobro a právo uskutečňovati, zla a bezpráví vystřihati se sluší (I. odd. kap. 1. a 2.).

Korrelátním pojmem k pojmu práva jest spravedlnost: trvalá náklonnosť vule »dáti každému, což jeho jest« (Ulpianovo »suum cuique«) (II. odd. kap. 1.). Předmět spravedlnosti, (což každého jest) jest právo v užším smyslu. V přeneseném významu zove se (objektivním) právem též norma či zákon, stanovící právě ve společnosti lidské, co každého jest a ukládající všem členum společnosti toho plnění i šetření k obecnému prospěchu. Právo v subjektivním smyslu jest pak moc, či oprávnění (na základě objektivního práva) »suum cuique« od každého požadovati a jím volně nakládati. Tyto tři ruzné významy práva nelze uvésti na jednu definici společnou (kap. 2.).

Účel práva v subj. smyslu (kap. 3.) jest úprava vzájemných společenských poměrů lidí jakožto rozumných bytostí, zavedení a udržení společenského pořádku. Právo v obj. smyslu (zákon) stanoví, což každého jest (řád subjektivních práv), celku i členu se stálým ohledem na poslední cíle člověka na zemi. Donucení není dle C.-ových vývodu podstatným znakem práva, nýbrž jeho druhotná vlastnost, plynoucí z jeho účele.

Srovnav kriticky ve zvláštní stati (kap. 4.) shora formulované pojmy s jinými v literatuře běžnými definicemi práva (Stammler, Th. Lipps, Merkel, Bierling, Dahn, Bergbohm, Eltzbacher) obrací se C. (v III. oddílu), se stálým zřetelem k příslušné literatuře, k další základní otázce o právotvorných příčinách či o pramenech práva (v obj. smyslu). Ani stát, aniž státní zákon, aniž domnělou druhdy ve filosofii státotvornou smlouvu (kap. 1.), aniž t. zv.

přesvědčení či ducha národního historicko-právní školy (kap. 2.) nelze pokládati za prvotné prameny práva. Předpokládajíť spíše veškeré tyto t. zv. prameny práva »přírodou samou daný právní řád čili právo přirozené« (kap. 3.).

Po stručném přehledu dějin theorie přirozeného práva definuje C. právo toto (v objekt. smyslu) jakožto »soubor závazných pravidel, jež pro veškeré lidstvo přírodou samou a nikoliv teprv positivním stanovením platí,« v užším smyslu soubor přirozených zákonů mravních, vztahujících se k společenskému životu lidí a přikazujících jim, by všem ostatním dávali, »což jejich jest«, a nikomu nekřivdili«. Vše, co lze z těchto základních pravidel odvoditi prostým důsledkem (bez positivního stanovení), náleží k právu přirozenému (na př. normy: nepokradeš, nezabiješ, držení daného slova, smluv, poslušnost vrchnosti a t. p.) a tím k přirozeným zákonům mravním. Přirozené právo není toliko snad to, co by mělo teprv býti právem, nýbrž »pravé skutečné, platné právo«; zavazuje všecky členy lidské společnosti bez ohledu na to, je-li též v zákonech státních obsaženo; jest universální, pro všecky časy a všechna místa platné, jest nutné co požadavek rozumu, nepodlehá změnám. Z něho odvozeny jsou veškeré zákony positivní buď jakožto nutné důsledky neb jakožto bližší určení; jest základem práva positivního, kteréž z něho stále vzchází ve způsobě práva obyčejového neb zákona a kteréž z normy přirozeného práva přikazující poslušnost oprávněné autoritě čerpá vůbec svou závaznou moc.

Přirozená práva v subj. smyslu jsou pak oprávnění, kteráž někomu náležejí na základě přirozeného práva v objekt. smyslu. Většinou jsou to práva vrozená.

Ježto nelze rozumně pochybovati o existenci jistých rozumových požadavků vztahujících se k vzájemnému chování se lidí ve společnosti a přikazujících jim, by každý každému dával což jeho jest, nelze pochybovati též o existenci přirozeného práva, kteréž může sice pojato býti též jakožto soubor požadavků kladených na právo positivní, jakožto meze práva tohoto, ale nikoliv jakožto soubor požadavků na právo vůbec. Princip »suum cuique« jest nezměnitelný a obecně závazný; konkretisovaný obsah jeho, či bližší určení toho »co každého jest« mění se ovšem časem i místem dle norem práva positivního.

Právo nelze odloučiti od mravního řádu, jehož jest součástí; každý právní zákon jest zároveň mravním zákonem, nikoliv však naopak; filosofie práva jest částí filosofie mravnosti (4. kap.).

Toť v stručných rysech podstatný obsah vývodů C.-ových, jimž ani při nesouhlasu se základním stanoviskem nelze upříti jasnou přesnost, důslednost a nevšední břitkost v kritických rozborech názorů odpůrčích. Přispívají platně k lepšímu odlišení obou různých kategorií jevů, jež nazývány jsou jednak »přirozeným«, jednak »positivním« právem. Přesné různění těchto dvou oborů jevů, byť i vzájemně souvislých, bylo by dojista již samo o sobě s to uvésti spor o t. zv. přirozené právo na pravou míru a nazýváme-li vlastním právem to, které jest positivní, bylo by snad též jiné pojmenování oněch pro právní řád základních prvotných citových a rozumových zásad, jakož i oněch měřítek a požadavků na positivní právo, jež pocházejí z fysické a psychické přiroze-

nosti člověka ve společnosti žijícího a jež zvány jsou per falsam denominationem rovněž právem (přirozeným), na místě a dorozumění na prospěch. Mnohému neplodnému sporu v theorii i v životě by se tím předešlo. Jiná ovšem jest otázka, zda-li to, co jest jádrem t. zv. přirozeného práva rázu podstatně mravního, vyčerpává obsah právní filosofie, kterouž C. pokládá důsledně za součást ethiky, či není-li za nynějšího stavu sociologických bádání správnější pojímati a vyložiti positivní právo, jakožto samostatnou skupinu odlišných jevů sociálních, právní řád jakožto zvláštní odlišnou část či stránku sociálního řádu, jehož prvotné vývojové příčiny, účely, měřítka a meze sociální nenáleží toliko do oboru jevů ethických nýbrž namnoze též jiných, náboženských, zvykových, hospodářských a t. p.) jevů sociálních. Při tomto širším pojetí problému právní filosofie otázka t. zv. přirozeného práva jakož i otázka poměru a postavení filosofie práva k ostatním vědám sociálním i k ostatním vědám vůbec nabývá sice jiného, však rovněž snad vědecky správnějšího řešení.

Dr. Jos. Trakal.

Právo římské.

Nouvelle revue historique de droit français et étranger, 1902. No. 2, p. 149 až 200: *Edouard Lambert, La question de l'authenticité des XII. tables et les annales Maximi.* – No. 4. p. 381—436, *P. F. Girard: L' histoire des XII. tables.*

Až do konce stol. XIX. nebylo nikoho, jenž by byl bral v pochybnost věrohodnost zpráv zachovaných nám u historiku a právníků římských o původu a povaze zákona XII. tabulí. Jednomyslně uznávána byla pravdivost sdělení Ciceronova, Tita Liviova, Dionysia Halikarnasského, Diodora Sicilského a celé řady pozdějších spisovatelů, že po důrazném naléhání plebejstva římského, které zahájeno bylo v roce 292 a. u. (462 př. Kr.) návrhem tribuna Gaia Terentilia Arsy (ut quinqueviri creentur legibus de imperio consulari scribendis), zvolen byl po tuhém odporu patriciu pro rok 303 a. u. (451 př. Kr.) a pro r. 304 a. u. (450 př. Kr.) komitiemi decemvirát, jemuž dána byla mimořádná svrchovaná moc magistrátní a jenž byl zároveň zmocněn, sepsati právo, které by mělo platnost pro všecky občany římské. Výsledkem činnosti tohoto decemvirátu byla pak lex XII. tabularum, jež byvši přijata komitiemi, má povahu officielní kodifikace římského práva národního a obsahuje po nejvíce normy tehdejšího práva obyčejového. Desky tohoto zákona, jenž tvoří stěžejný základ veškerého dalšího vývoje římského práva soukromého, byly na foru veřejně vyvěšeny, vzaly však za své za vpádu Gallského.

Prvním, jenž projevil pochybnost o pravosti zákona XII. tabulí co kodifikace zákonné, byl italský učenec Ettore Pais ve spisu Storia d' Italia dai tempi piu antichi alla fine delle guerre puniche. 2me parti I. 1, 1898 p. 558 až 604 a I. 2, 1899 p. 546—570, k náhledu Paisově přidává se pak nejnověji i professor Lyonské university E. Lambert ve článku shora uvedeném. Oba spisovatelé shodují se v tom, že zprávy dějepisců a právníků římských o decemvirech a o vzniku officiálné kodifikace zvané lex duodecim tabularum jsou pouhými vybájenými legendami, a že řečený právní pramen není leč soukromou

sbírkou právních pořekadel, jež jest původu mnohem pozdějšího. Náhledy těchto spisovatelů rozcházejí se však, pokud se týče otázky, kdo jest vlastním kompilatorem uvedené důležité sbírky: kdežto E. Pais připisuje ji Cnaeiovi Flaviovi, písaři censora Appia Claudia, a klade její vznik do doby kolem r. 450 a. u. (300 př. Kr.), má E. Lambert za to, že nebyla sestavena před polovicí 6. stol. a. u. (200 př. Kr.), a přičítá ji teprve zakladateli právní vědy římské Sextovi Aeliovi Paetovi Catovi, tvurci právnického díla Tripertita, o němž Pomponius ve svém enchiridiu sděluje, že skládalo se ze tří částí, z nichž první podávala znění zákona XII. tabulí, druhá výklad jeho a třetí pojednávala o legisakcích. Důvody, jimiž Pais a Lambert tato smělá a překvapující tvrzení opírají, jsou, pokud jde o popření věrohodnosti souhlasných zpráv spisovatelů římských, stručně tyto:

První zprávy o zákonu XII. tabulí vyskytují se teprve u spisovatelů římských od 7. stol. a. u. (150 př. Kr.), a sice prvním jest gramatik L. Aelius Stilo Praeconinus, který cituje řečenou sbírku názvem »lex duodecim tabularum«, jehož potom bylo všeobecně užíváno, zejmena i ve spisech jeho žáku Cicerona a Varrona. U nejstarších spisovatelů římských však, Plauta, Terentia, Catona, Lucilia a v annálech a tragediích Enniových marně bychom hledali tohoto označení, ač i v nich nezřídka vyskytují se zmínky o normách právních, jež připisují se kodifikaci decemvirské. Zprávám spisovatelů z konce republiky a z doby císařské vztahujícím se k udalostem ze začátku 3. stol. a. u. (450 př. Kr.), k historii decemvirů, sepsání a vyhlášení zákona XII. tabulí, nelze však přikládati přesvědčující víry, ježto spisovatelé tito nemohli čerpati o příhodách zběhnuvších se v oné době z pramenu věrohodných, neboť literární produkce nebyla v době nejstarší téměř žádná a i ty skrovné památky, jež by byly mohly býti k užitku pro bádání historické, byly zničeny zpustošením Říma za vpádu Gallského.

Proti pravosti zákona XII. tabulí uvádí L. dále sbírku známou pod jménem leges regiae nebo ius Papirianum, o níž titíž spisovatelé římští, jmenovitě i Pomponius dosvědčují, že ustanovení v ní obsažená pocházejí již od prvních králů římských, že byla rovněž vyvěsena na foru a za krále Tarquinia nebo v prvních letech republiky pontifikem Papiriem sebrána. Nesprávnost těchto zpráv uznává se však nyní všeobecně. Z toho soudí Lambert, že i se sbírkou zvanou lex duodecim tabularum má se to stejně, jako s touto historií práva Papirianského. Náhled svůj podporuje Lambert dále zněním zákona 12 tabulí, pokud došlo nás v textu původním, a jež různí se od znění nejstarších zachovaných zákonů římských: sloh jeho není obvyklým zákonodárci, nýbrž má stejný ráz, jaký vyskytuje se v lidových pořekadlech a příslovích. Také mluva tohoto zákona neodpovídá řeči římské z počátku 4. stol. a. u.; námitku, že pozdější spisovatelé podávají citáty ve znění změněném, modernisovaném, vyvrací Lambert poukazem na římské grammatiky a archeology, pro jichž bádání by byl býval původní text pomůckou zajisté velevítanou; z toho dovozuje Lambert, že ani tito spisovatelé neznali jiného textu zákona XII. tabulí, než který byl obsažen v Tripertitu Sexta Aelia, jenž byl prvním známým vydatelem řečené sbírky, do které přijal průpovědi již ve znění řeči své doby přizpůsobeném, podržev jen některá ne mnohá rčení starší.

Vážná námitka ohrožuje však tuto právě vylíčenou domněnku Lambertovu; jest totiž i kalendář pontifiku, fasti Capitolini, jenž vypočítávaje suše jména, data magistrátu římských a duležitější události od doby nejstarší, potvrzuje souhlasné zprávy pozdějších historiku římských o decemvirátu, ježto pro r. 303 a 304 ab u. (451 a 450 př. Kr.) jest v záznamech pontifikálních listina řádných magistratur přerušena decemviry. Toto pozoruhodné svědectví snaží se Lambert seslabiti tím, že popírá i správnost těchto záznamu, jež vydány byly kolem r. 623 až 640 a. u. pontifikem P. Muciem Scaevolou ve sbírce zvané Annales Maximi, která tvořila základ pro Attikuv Liber annalis, pozdějšími spisovateli nejčastěji používaný. Lambert soudí, že sdělením opírajícím se o tuto sbírku nelze plné víry přikládati, ježto do ní nebyla přijata z kalendáře pontifikálního dáta zcela věrně, nýbrž namnoze v podobě pozměněné; kromě toho ale ani samy záznamy pontifiku nebyly asi, zejmena v době starší, vedeny s úplnou přesností, neboť i to potvrzeno jest jen zprávami pozdějších spisovatelu, Cicerona, Aula Gellia, Macrobia, Dionysia Hal., jichž sdělení nejsou vždy pravdivá. Velmi pochybnou jest zejmena zpráva Ciceronova, že záznamy pontifiku byly vedeny již „ab initio rerum romanorum", a i kdybychom připustili, že začínaly aspoň od vypuzení králu, a že byly vedeny s největší přesností, přece nemohou býti spolehlivým pramenem pro seznání doby starší, ježto dle zprávy Tita Livia byly požárem Říma při vpádu Gallském (r. 364 a. u., 390 př. Kr.) spolu s ostatními památkami zničeny, a pozdější rekonstrukce jich na základě pouhé paměti nemohla býti zcela spolehlivá; tím menší víry pak zasluhovala sbírka Scaevolova, ježto nepodávala záznamy pontifiku ve znění puvodním, ale přepracované a doplněné četnými legendami od jinud čerpanými. Z toho vyvozuje Lambert, že tvrzení, které připisuje vznik zákona XII. tabulí decemvirum z r. 303 a 304 ab u., nemá o nic pevnější základ, než zpráva týchž spisovatelu římských, jež přičítá leges regias Romulovi nebo Numovi.

S těmito dusledky Lambertovy nauky, jejímž vychodiskem jest naprostá negace pravosti veškerých starších historických památek římských, nelze nám souhlasiti; tak především jest, — jak Girard ve článku shora citovaném právem vytýká —, zcela nevhodno, přirovnávati zákon XII. tabulí k t. zv. ius Papirianum, a činiti z okolností svědčících proti pravosti posléz uvedené sbírky jakékoli dusledky též pro zákon XII. tabulí. Význam obou těchto pramenu nebyl přec nikterak stejný: zákon XII. tabulí měl dalekosáhlou duležitost pro veškerost občanu římských, obsahovalť normy týkající se nejduležitějších otázek a potřeb životních, známost jeho byla všeobecná, učilyť se ho ještě za mládí Ciceronova i děti ve školách, ustanovení jeho citována byla ve sporech soudních; — naproti tomu ius Papirianum obsahovalo pouhá obřadní pravidla, jež měla jakýsi význam pro kněžstvo římské, ale byla beze vší duležitosti pro širší kruhy občanstva římského. I jest pochopitelno, že známost o těchto leges regiae sbírky Papirianské zůstala omezena jen na několik málo osob, a že historie vzniku jejího snadno mohla upadnouti v zapomenutí; z toho nelze však ještě dovozovati totéž pro historii zákona toho významu, jakým byla lex duodecim tabularum, neméně pak jest pravděpodobnou domněnka Lambertova, že vlastním kompilatorem sbírky zvané zákonem XII. tabulí

byl teprve Sextus Aelius v polovici 6. stol. ab u. (00 př. Kr.), a že řečená sbírka ještě během téhož století vžila se tak, že ku konci 6. st. ab u. pokládali ji i sami právní spisovatelé římští všeobecně za officielní kodifikaci zákonnou. Tvrzení toto jest příliš odvážné, než aby mohlo činiti nárok i na nejmenší zdání pravděpodobnosti, zejmena uvážíme-li, že od doby S. Aelia počíná právě rozvoj právní vědy římské, tak že jest čirou historickou nemožností, míti za to, že během pouhých 50 let, takřka před očima právních spisovatelu římských, mohla domnělá legenda pojící se ke vzniku zákona XII. tabulí, jenž by byl však ve skutečnosti jen pouhou soukromou sbírkou pořekadel právních, vubec vzniknouti a se ujati. Také ostatní námitky Lambertovy, zejmena které uvádí proti věrohodnosti záznamů pontifikálních a Scaevolovy sbírky Annales Maximi, jež byla zdrojem pro spisy pozdějších historiku římských, nejsou přesvědčující; třeba bychom i připustili, že již do Scaevolových Annálů vloudila se některá legenda čerpaná odjinud než z kalendáře pontifiků, přece s druhé strany jest nepochybno, že vlastní kostra díla Scaevolova opírala se věrně o řečené letopočty, jimiž existence decemvirátu byla bezpečně dotvrzena; rovněž není dostatečné příčiny, pro kterou by měla býti těmto letopočtum a záznamum pontifikálním odpírána veškera víra pro dobu vpádu Gallskému r. 364 bezprostředně předcházející, neboť nebylo zajisté nesnadno spolehlivě rekonstruovati zničené záznamy aspoň pokud jde o historii posledních 60—70 let, již pamětníci byli ještě na živu; a nenáleží-li k nejduležitějším udalostem této periody právě kodifikace zákona XII. tabulí, která po dlouholetých tuhých zápasech byla lidem římským vybojována, a jíž přiznáván byl význam tak kromobyčejný, že i sama řádná správa občanská byla na dobu činnosti zákonodárné komise decemvirální přerušena?

Kromě těchto vnějších důvodů jsou však to i vnitřní momenty, jež svědčí proti kombinaci Lambertově, a potvrzují učení panující, které klade vznik zákona XII. tabulí do počátku 4. stol. ab u. Jest to již sama povaha zákona XII. tabulí, jenž jak svou formou a mluvou, tak i svým věcným obsahem odpovídá poměrům, které byly v Římě kolem r. 300 ab u., nehodí se ale naprosto na poměry z doby Sexta Aelia; zákon XII. tabulí má zřejmě ráz zákonníka, určeného pro národ zabývající se převahou hospodářstvím polním, jímž byli Římané na samém počátku doby republikánské, nikoliv ale zákona, jenž by se hodil již pro městské obyvatelstvo Říma co hlavního města říšského ve stol. 6. ab u. Též celá řada konkrétních ustanovení poukazuje na starý původ tohoto zákona; některé z nich uvádí i Girard ve svém článku: tak zejmena jsou to předpisy vztahující se na rozdíly mezi stavem plebejským a patricijským a souvisící s tím zápověď vzájemných sňatků, místa jednající o starobylém soudním řízení a exekuci, ustanovení o venditio trans Tiberim, jež mohlo míti smysl jen pro dobu, kdy nebyly ještě ani Veiae poddány panství římskému, předpisy jednající o obvyklé formě per aes et libram, které poukazují ještě na dobu, kdy kovové peníze byly skutečně váženy, ne počítány; všecka tato a j. ustanovení zřejmě dokazují, že by bylo čirým anachronismem, klásti původ zákona XII. tabulí co sbírky soukromé teprve do stol. 6. ab u.

Rovněž text jednotlivých ustanovení, vazba vět, slova nám v původním znění zachovaná (forctes, sanates, lessus, obvagulare, duplio), zastaralé vý-

znamy slov »hortus, forum, portus« dokazují vysoké stáří této kodifikace, neboť liší se valně od způsobu mluvy spisovatelů římských ze stol. 6. a. u.

Z těchto důvodů jeví se skepticismus Lambertův, popírající pravost zákona XII. tabulí co officielní kodifikace z doby decemvirátu z počátku 4. stol. ab u., zcela nemístným; jestiť pravost jeho potvrzena nejen souhlasnými zprávami právníků a historiků římských, čerpanými ze sdělení annalistů římských a opírajícími se o záznamy pontifikální, jimž věrohodnost odpírati nelze, ale doložena jest i vnitřním celým obsahem tohoto zákona, jenž jak po stránce filologické, tak i právnické a historické odpovídá úplně povaze doby, jíž ho panující nauka připisuje.

Dr. Josef Vančura.

Dr. Ivo Pfaff: Zur Lehre von der condemnatio pecuniaria im römischen Formularprocess. Juristische Vierteljahresschrift des deutschen Juristenvereines in Prag, 1902, N. F. XVIII., H. 2 u. 3, str. 49—112.

Spisovatel omezuje se výhradně na otázku, co bylo důvodem pro stanovení známé základní zásady římského řízení s formulami, dle níž žalovaný mohl býti odsouzen toliko k plnění určité sumy peněz. Při úplném mlčení pramenů není s podivením, že ohledně vysvětlení řečeného zjevu nepanuje nikterak shoda náhledů v literatuře právní, a spisovatel sám uvádí ne méně než 14 různých pokusů k objasnění principu peněžní kondemnace, z nichž však ani jediný neshledává uspokojivým; také panující theorie, za kterou pokládati lze výklad vyskytující se u Huga, Schweppeho, Savignyho, Sintenise, Kellera a Sohma, kteříž uvádějí jako důvod pro pecuniaria condemnatio, že dle starého a ještě klassického práva processního mohla býti jen likvidní peněžní pohledávka základem exekuce, nepodává dostatečného objasnění vlastní příčiny uvedené zásady processu formulárního. Pojednav podrobně o vadách jednotlivých těchto názorů, přistupuje spisovatel k vylíčení vlastní nauky, jejíž podstatný obsah jest následující:

Princip nepřímé kondemnace, jímž dle své povahy jest též kondemnace peněžní, mající za předmět něco jiného než co jest předmětem vlastního právního nároku žalobcova, nebyl ve skutečnosti charakteristickou známkou toliko processu s formulami, nýbrž staršího římského processního řízení vůbec, a vyskytoval se zejména i v řízení per legis actiones, neboť ani v legisakčním processu per sacramentum nenalézal soudce přímo na věc samu, nýbrž vynesl jenom pronuntiationem o tom, »cuius sacramentum iustum, cuius iniustum sit,« a nevyhověl-li žalovaný dobrovolně tomuto výroku, bylo potřebí dalšího arbitria litis aestimandae, načež teprve mohlo se přikročiti k exekuci sumy penězité, na kterou cena vlastního předmětu sporu byla v arbitriu odhadnuta. Vzhledem k tomu byl dle názoru P. rozdíl mezi oběma druhy řízení, s legisakcemi i s formulami, v řečené otázce jenom formální; shodovalyť se v zásadě, že žalovaný nemohl býti přímo k vydání věci donucen, a že na místo sporného předmětu vstupovala cena penězitá, s tím toliko rozdílem, že se tak stalo v řízení per legis actiones teprve po předcházející litis aestimatio, v řízení per formulas však ihned v kondemnaci soudcově. Změna v processu formulárním jest tedy patrným pokrokem souvisícím s utvrzením moci soudcovské, základní myšlenka nepřímého odsouzení zůstala ale táž.

Tato zvláštnost římského processu jest dle P. jenom jedním zjevem všeobecného principu starého práva římského, jež proniknuto bylo tou měrou duchem občanské svobody, že pokud jen dovoloval zájem veřejný, vylučovalo veskrze všeliké přímé donucení, byť i sloužiti mělo k provedení uznaného nároku právního, a připouštělo pouze použití prostředku, jimiž se působiti mělo na vuli občana římského, třeba sebe intensivněji, ale přec jen nepřímo, k tomu konci, aby sám se rozhodl k úkonu, jehož provedení mělo býti vynuceno. S touto zásadou použití nepřímých prostředku donucovacích setkáváme se i jinde v soukromém právu římském: táž jeví se na př. i v tom, že ještě ani za doby Traianovy nemohl býti majitel moci otcovské nálezem soudu přímo zbaven své moci, a to ani když přijal legát daný mu, aby dítě emancipoval, nýbrž jen nepřímo mohl býti pohnut k tomu, aby dítě sám z moci otcovské propustil; stejný postup byl zachováván i při fideicommissaria libertas a fideicommissaria hereditas, při nichž rovněž dědic ve starší době jenom pomocí nepřímých prostředku mohl býti magistrátem nucen k tomu, aby sám otroka na svobodu propustil, resp. aby pozustalost nastoupil, a teprve pozdější právo z doby císařské, kdy již cit občanské svobody byl utlumen, obešlo se bez tohoto puvodně nutného projevu dědicova. Zcela shodně tomu bylo i, pokud šlo o vynucení prodeje společného otroka jednomu ze společníku, jenž ho chtěl na svobodu propustiti, dále měl-li býti k prodeji otroka donucen pán, jenž s ním příliš krutě nakládal. Týž vývoj sledovati lze dále při povinnosti k cessi pohledávky, jejíž splnění mohlo býti původně jen nepřímo vynuceno, a teprve později byla i bez zvláštního projevu dosavadního věřitele nahražována tím, že oprávněnému poskytovány byly actiones utiles, jak tomu bylo ku př. při prodeji pozustalosti, při slibu pohledávky věnem, přijetí pohledávky solutionis causa, při legatum nominis a j.

Tyto příklady uvádí P. jako doklady pro stanovení pravidla, že měla-li osoba oprávněná buď svého práva pozbyti anebo je jinému postoupiti, učinil se nejprve pokus, aby byla sama k potřebnému projevu pohnuta. Na tomto stanovisku trvalo zejmena právo starší, jež spočívajíc na zásadách právního formalismu nemohlo se bez vlastní činnosti osoby oprávněné obejíti; teprve doba pozdější, počínajíc od Traiana, nelpí více na tomto požadavku. A stejný zjev spatřuje P. též ve vývoji kondemnace processu civilního: v nejstarším řízení s legisakcemi nebylo vůbec kondemnace ve sm. techn., soudce nerozhodoval o věci samé, nýbrž jen nepřímo o tom, »cuius sacramentum iustum, cuius iniustum est;« v pozdějším processu s formulami obsahoval sice rozsudek, žalovanému nepříznivý, z pravidla kondemnaci, avšak ani v něm nevztahuje se nález k vlastnímu předmětu sporu, nýbrž zní jen na určitou sumu peněz, a teprve v posledním stadiu vývoje, asi od doby Antonina Pia, dospělo právo římské v řízení extra ordinem k uznání principu reální kondemnace, na základě které mohla pak býti věc sama speciální exekucí i bez jakékoli součinnosti žalovaného přímo vymáhána.

Theorie tato zasluhuje zajisté veškeré pozornosti, přes to však nezdá se nám vystihovati pravou příčinu použití principu peněžní kondemnace v processu s formulami; zejmena neshledáváme zcela přesvědčujícími důvody, jimiž spisovatel opírá svůj náhled, že condemnatio pecuniaria byla jen dů-

sledkem všeobecné zásady římského práva, kteréž perhorreskovalo přímé donucení, snažíc se toliko nepřímo přiměti stranu samu k provedení úkonu jí příslušícího. Příklady, jež spisovatel uvádí, mají veskrze povahu rozdílnou než případ, o nějž jde; jednáť se při nich vesměs o osoby, jež byly *právními* majiteli moci resp. práva, a měly své právo buď pozbýti anebo jinému postoupiti: předpokládá se ve všech případech shora uvedených, že ta která osoba byla *pravým* otcem co majitelem patriae potestatis nad dítětem, jež mělo býti emancipováno, *pravým* dědicem pozůstalosti, jež měla se nastoupiti, *pravým* vlastníkem otroka, jenž měl býti prodán nebo na svobodu propuštěn, *pravým* věřitelem pohledávky, která měla býti postoupena atd. Pro tyto případy jest ovšem zcela přirozeno, že použito bylo jen nepřímých prostředků, jimiž úkon *oprávněné osoby* měl býti vynucen, neboť nešlo tu jen o zmocnění se věci, nýbrž o vzdání se resp. převod *skutečného práva*, tedy o jisté facere, které vůbec přímo vynuceno býti nemohlo. Zcela jinak jest tomu však v případě, byl-li veden spor o vlastnictví věci, a žalovaný dosavadní držitel její v něm podlehl; tu výrokem soudu, o němž platí »pro veritate accipitur«, bylo zjištěno, že žalovaný držitel věci *nemá* ji *po právu*, i nepřekáželo by tedy zásadně nic, aby mu bez veškeré jeho součinnosti, bez jakéhokoli facere, byla mocí odebrána a žalobci vydána. Jestliže přes to rozhodlo se starší právo římské pro kondemnaci peněžní, bude to míti příčinu jinou, než nepřímé donucení ve případech prv uvedených, a sice nebude ji hledati v ohledu na vůli žalovaného bezprávného držitele, neboť není myslitelno, že by staré právo římské bylo přijalo takové ustanovení jen ku prospěchu žalovaného, jenž by mohl provedení práva rozsudkem uznaného účinně vzdorovati, nýbrž pravděpodobněji sluší ji hledati v *ohledu na zájem žalobce samého*, kterému mělo se rozsudkem dostati co nejlikvidnějšího nároku, jehož realisování mohlo býti za všech okolností snadno vynuceno. Condemnatio in rem ipsam této výhody žalobci neskýtala, neboť chtěl-li žalovaný i potom provedení uznaného právního nároku žalobcova překaziti, mohl tak lehce učiniti ukrýváním, zhoršením, zničením věci, čímž by působil jen další nesnáze a průtahy žalobci, kterémuž by po bezvýsledné exekuci reální nezbývalo nic jiného, než za nové arbitrium litis aestimandae žádati. Těmto překážkám čelil process s formulami tím, že soudce nejprve arbitriem de restituendo vybídl žalovaného k vydání věci, a bylo-li z jeho zdráhání zřejmo, že by vydání věci samo bylo stíženo, vynesl ihned rozsudek znějící na peníze, *žalobcem samým oceněný* aequivalent sporného předmětu, čímž zjistil žalobci nejbezpečnější základ k rychlé exekuci. Vysvětlení peněžní kondemnace, jak je podává P., není však odůvodněno ani povahou starého římského řízení exekučního, jehož drakonická ustanovení o personální exekuci jsou známa. Či lze míti za to, že právní řád, který nerozpakoval se odníti žalovanému byť i pro sebe menší dluh jeho právní osobnost, že by týž jenom z ohledu na vůli žalovaného byl odpíral žalobci dopomoci k reálnému provedení jeho právního nároku, rozsudkem uznaného, a že by se byl jen ze šetrnosti ke svobodě žalovaného zdráhal zlomiti jeho bezprávný odpor? Tak stěží bude lze souditi; mnohem pravděpodobnější jest, že příčinu, proč byla pecuniaria condemnatio zavedena, hledati jest hlavně ve prospěchu samého žalobce, jenž

měl na tom důležitý zájem, aby rozsudkem získal právní nárok, jehož exekuční provedení nemohl žádný úskok žalovaného, ano ani zničení sporného předmětu, překaziti, a nikoliv v principu, jenž bral zřetel k volnému jednání samého žalovaného, jež peněžní kondemnací mělo býti jenom nepřímo vynuceno.

Dr. Josef Vančura.

Právo církevní.

Prof. Dr. *Frant. Pastrnek*, *Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda.* S rozborem a otiskem hlavních pramenů. V Praze 1902, stran XVI., 300. (Čís. XIV. Spisův poctěných jubilejní cenou král. české společnosti nauk v Praze.)

Působení cyrillomethodějské a osudy slovanské liturgie vůbec, jsou jednou z nejzajímavějších částí našich dějin. Již slavný nestor slavistiky Dobrovský učinil dobu tu předmětem svého bádání a vedle monumentálního jeho díla »Základů starého církevního jazyka slovanského« byl zejména životopis sv. Cyrilla a Methoděje r. 1823 vydaný výsledkem jeho studia. Než objevení nové důležitých pramenů, zejména listu papeže Štěpána V. (VI.) k Svatoplukovi, jejž nalezl r. 1847 Vilém Wattenbach v knihovně cisterciáckého kláštera ve Sv. Kříži (Heiligenkreuz) v Dol. Rakousích, jakož i nálezy výpisků neb opisů papežských regest (zvl. t. zv. Commonitoria Štěpána VI.), učiněné Mr. Edm. Bishopem v britském museu, učinily nové, kritické zpracování životopisu obou věrozvěstů slovanských nutným, zvláště když i v cizině následkem nových pramenů objevily se již soustavné spisy o této části našich dějin pojednávající, z nichž poukázati sluší zejména na důmyslný spis francouzského jesuity A. Lapôtre-a, L'Europe et le Saint-Siège à l'époque carolingienne. Première partie: Le pape Jean VIII. Paris 1895, a dále spis Goetzův, Geschichte der Slavenapostel Konstantinus (Kyrillus) und Methodius. Gotha 1897.

Vydáním nejnovějších Dějin slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda prof. Pastrnkem učiněno zmíněné potřebě té zadost a sice v míře tak obsáhlé, v jaké ostatně u autora, jenž zaujímá stolici slavistiky na našem vysokém učení, bylo se nadíti. Než spis Pastrnkův (oba jmenované spisy — mimochodem řečeno — kritickým rozhledem daleko převyšující), nebude vítaným pouze slovanským filologům a historikům, pro něž zajisté v první řadě jest určen, ale přijde snad i vhod milovníkům kanonického práva, neboť i profesorovi Pastrnkovi jest »nestranné vystihnutí styků římských nejdůležitější stránkou celých dějin cyrillomethodějských«, a tu nelze upříti, jak již důvodně poukázal archivář kroměřížský Snopek (v Čas. kat. duchovenstva roč. 41. 1900), že mnohé záhady v životě apoštolů slovanských nelze rozluštiti, leč pomocí církevního práva tehdy platného. Poměr mezi apoštoly slovanskými a stolicí římskou dosud náležitě (kromě snad jmenovaného spisu Lapôtrova) objasněn ani nebyl, a ač spis Pastrnkův právě s této stránky ovšem jest nejstručnější, přec obsahuje nad to v třetí části všechny hlavní prameny k dějinám cyrillomethodějským, jak domácí slovanské, tak mnohé latinské, zejmena řadu

papežských listů i v novějších dobách objevených, z nichž snadno ti, kdož touto otázkou specielně zabývati se budou chtíti, věc studovati a kriticky v ní bádati budou moci. Ač prof. Pastrnek touto otázkou šířeji se nezabýval, přece důsledky, ku kterým dospěl, zejména na základě slovanských legend pannonských, kryjí se zajisté úplně s historickou pravdou. I prof. Pastrnek, ač nezakládá spis svůj na »žádné určité církevní tradici«, dospívá k přesvědčení, že apoštolé slovanští vždy uznávali společnou církevní jednotu a že z Cařihradu nemohli si přinésti též žádné církevní jurisdikce, kterou by v krajích moravských nebo pannonských vykonávati mohli (str. 84). A zcela právem. Ač rozkol mezi církví východní a západní připravován byl již za té doby (Konstantin byl dokonce žákem Fótiovým!), přece formálně nastal teprve za patriarchy Konstantinopolského Michaela Cerularia (1043—1054). A sv. Cyrill zemřel r. 869, a sv. Methoděj r. 885! Než nehledě ani k tomu, že tehdy ještě jednota mezi Východem a Západem trvala, přisvědčiti musíme, že oba apoštolé v celém působení svém byli v úzkém svazku se stolicí římskou, neboť nenáleželi ani — jak mnozí se domnívají — k patriarchátu Cařihradskému, nýbrž přímo Římskému! Neboť 1. Již rodiště jich Soluň (Thessalonika), byla metropolí Macedonie, která zároveň s Illyrií (s metropolí Sardikou), Moesií (s metropolí Heraklejou), celým Řeckem (s metropolí Korinthem), s Krétou (s metropolí Gortynou) náležela za dob Cyrilla a Methoda k patriarchátu Římskému. Důvodem toho jest i to, 2. když r. 692 na synodě trullanské v Cařihradě (Concilium quinisextum) ulevila strana východní poněkud v kázni pokud se týče kněžského celibátu, nepodepsali usnesení synody té ani papež římský Sergius, ani metropolité Soluňský, Sardický, Heraklejský, Korinthský, což by byli zajisté učinili, kdyby náleželi k patriarchátu Cařihradskému, jenž již od 5. st. zaujímal vždy se svými metropolemi co se týče dogmatického stanoviska i discipliny proti Římu opáčné mínění. Pouze arcibiskup Basilius z Gortyny usnesení synody té podepsal, ale s podotčením *τὸν τόπον ἐπέχων πάσης τῆς συνόδου τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Ῥώμης* (srv. Hefele, Conciliengeschichte 3. B. str. 344.). Nejen to. 3. Metropolita Soluňský byl dokonce již od 4. st. apoštolským vikářem přímo římského papeže pro celé Illyrikum, jak dosvědčuje na příklad *a)* dekret Gratianův.[1]) Totéž dosvědčuje *b)* další přípis papeže Lva Vel.

[1]) C. 8. C. III. q. 6.: Item Leo Episcopus urbis Romae Anastasio Episc. Thessalonicensi: Multum stupeo, frater carissime, sed plurimum doleo, quod in eum, de quo nihil amplius iudicaueras, quam quod euocatus adesse differret et excusationem infirmitatis obtenderet, tam atrociter et tam uehementer potueris commoneri, praesertim cum, etiam si tale aliquid mereretur, expectandum tibi fuerat *quid ad tua consulta rescriberemus*. Sed etiam si quid grave intolerandumque conmitteret, *nostra erat expectanda censura*, ut nihil prius ipse decerneres *quam quid nobis placeret agnosceres. Vices enim nostras ita tuae credidimus karitati*, ut in partem sis uocatus sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis. Unde, sicut multum nos ea, quae a te pie sunt curata, laetificant, ita nimirum ea, quae perperam sunt gesta, contristant. C. 5. C. XXV. q. 2.: Item Leo Papa (ep. LXXXII. al. LXXXIV. ad Anastasium, c. 2.): Igitur secundum sanctorum Patrum canones, spiritu Dei conditos et totius mundi reuerentia consecratos, metropolitanos singularum provinciarum episcopos, quibus *ex delegatione nostra fraternitati tuae cura praetenditur*, ius traditae sibi antiquitus dignitatis intemeratum habere decernimus, ita ut a regulis praestitutis nulla aut negligentia aut praesumptione discedant.

k biskupu soluňskému, který celou instrukci pro apoštolského vikáře obsahuje.[1])

A proto důvodně se domnívá i prof. Pastrnek ovšem na základě zpráv legendárních, že z Cařihradu nemohli si Cyrill a Methoděj přinésti žádné jurisdikce, jak lze se ostatně domnívati i z důvodů kanonických, tím spíše, *poněvadž působili v Pannonii a na Moravě na půdě patriarchátu Římského*. A proto zajisté jurisdikcí opatřeni byli již předem z Říma, což se snadno mohlo státi buď 1. prostřednictvím t. zv. apokrisiaria, t. j. stálého vyslance papežského k řízení věcí církve římské na dvoře císařském v Cařihradě, jenž byl v Cařihradě již za papeže Lva Vel., nebo 2. prostřednictvím metropolity soluňského, jenž byl, jak jsem se zmínil, vikářem řím. papeže, anebo konečně 3. zvláštním poselstvím do Říma a sice buď z Cařihradu vyslaným, buď již dříve od knížat moravských, jak také na př. legenda pannonská uvádí (cap. VIII. Vita Meth. Non enim tantum *apud hunc sacerdotalem thronum* rogastis doctorem, sed etiam apud pium imperatorem Michaelem, v listu papeže Hadriana k Rostislavovi a Kocelovi). Proto i Pastrnek se domnívá, že Rostislav poslal skutečně pro duchovní pomoc nejprve do Říma a teprve když jeho žádosti — neví se z jakých příčin (snad následkem úplného nedostatku slovanských učitelů) — vyhověno nebylo, obrátil se do Cařihradu, ač tomuto jasnému výroku legendy pannonské víry nepřikládají na příklad Jagić (Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache 1900 I. 5.), Léger (Cyrille et Methode str. 81. č. 1.) a rovněž Lapôtre nevěří tomu výroku, domnívaje se, že Rostislav choval k Římu nedůvěru, neboť spolek sv. Stolice s Karlovci naplňoval jej obavou, že by se tam nesetkal s takovou příznì, jaké právě potřeboval. (R. 864 přál Mikuláš II. Ludvíkovi Německému k výpravě proti Rostislavovi dobrého výsledku!) Než to vše nikterak nevadí, abychom nepřikládali víry zřetelnému znění legendy pannonské, jak činí i prof. Pastrnek. A proto právem se domnívám, že opatřeni byli oba apoštolé jurisdikcí z Říma, tím spíše, poněvadž byl tehdy papežem Mikuláš II. (858—867), muž energický a horlivý hajitel svých práv, jenž by sotva byl strpěl, aby bez jeho vědomí někdo působil na půdě jeho patriarchátu a zejména z opposičního patriarch. Cařihradského! Nelze se také domnívati, že by Cyrill a Method, mužové znalí poměrů církevních tehdy nejlépe, něco proti kanonickým předpisům počínali! (Lapôtre praví zejména o Methodovi, že byl »mužem správy a administrace«.) S míněním, že jim jurisdikce dodatečně dána byla a učení jich schváleno při příchodu jich do Říma, nesouhlasím, neboť ani ta okolnost, že je v Benátkách per litteras apostolicas papežovo pozvání do Říma teprve zastihlo, neodporuje

---

[1]) Počíná těmito slovy: Quanta fraternitati tuae a beatissimi Petri apostoli auctoritate sint commissa, et qualia etiam nostro tibi favore sint credita, si vera ratione perspiceres et justo examine ponderares, multum possemus de injunctae tibi sollicitudinis devotione gaudere. Quoniam sicut praecessores mei praecessoribus tuis, ita etiam dilectioni tuae, priorum secutus exemplum, *vices mei moderaminis delegavi:* ut curam, quam universis ecclesiis principaliter ex divina institutione debemus, imitator nostrae mansuetudinis effectus adjuvares, et longinquis ab apostolica sede provinciis praesentiam quodammodo nostrae visitationis impenderes. (Epist. decret. Leon. M. Coll. Hard. Tom. I. pag. 1755.)

náhledu mému, nýbrž spíše jej potvrzuje. Nebyl by je zajisté papež slavnostním způsobem zval a ještě slavněji při příchodu do Říma hned vítal, kdyby byli bez jeho dovolení a proti předpisům církevním v jeho území působili a kdyby nebyl již předem přesvědčen o jich pravověrnosti! Proto nesouhlasím ani s Lapôtrem, jenž se domnívá, že původně asi neměli úmysl vůbec jíti do Říma, nýbrž že z Benátek chtěli se patrně přeplaviti do Cařihradu a teprve na vyzvání papežovo šli do Říma. Rovněž nesprávné jest mínění Golubinského a Mališevského, kteří míní, že bratří odebrali se do Benátek k arcibiskupu-patriarchovi Benátskému, jako k svému arcipastýři, aby vyprosili si u něho kněžské svěcení svých žáků. Výklad tento rozhodně jest nesprávný, neboť Morava a Pannonie nikdy nenáležely k patriarchátu Benátskému! Možno, že spíše shoduje se s pravdou mínění Pastrnkovo, že v Benátkách byli nuceni cestu přerušiti patrně pro chorobu Konstantinovu, ale že již z Moravy s tím úmyslem vyšli, aby odebrali se do Říma. Proti zmíněnému náhledu Lapôtrovu svědčí i to, jak uvádí Pastrnek, že sv. Cyrill a Method znajíce dobře poměry cařihradské na pomoc odtud ani nespoléhali, neboť církev řecká nebyla vůči liturgii slovanské nikdy povolnější než římská, jak vysvítá i ze známého traktátu mnicha Chrabra (s poč. X. st.), jehož účelem právě bylo obhájiti církevní jazyk slovanský proti řecké církvi. Z těchto úvah i z té okolnosti, že slovanská liturgie papeži Hadrianem II. r. 869 a Janem VIII. r. 880 schválena byla a o authentičnosti schválení toho pochybovati nelze, patrno jest již, v jakém vztahu byli oba apoštolé k stolici Římské. Ovšem záhadou pak zůstává zákaz slovanské liturgie papežem Štěpánem V. (VI.) r. 885 po smrti Methodově, o jehož pravosti následkem nových objevů, jak dokazuje i professor Pastrnek, rovněž pochybovati nelze. Každý se přirozeně tázati bude, jak jest možno, aby jeden papež schválil slovanskou liturgii i učení Methodovo a druhý papež, aby vyslovil se o sv. Methodějí a liturgii slovanské tak nepříznivě; že Method uznaný jedním papežem za pravověrného, druhým — ani ne po 6 letech — obviňuje se z křivopřísežnictví a dokonce z haerese? Není divu, že spočátku list tento pokládán byl za padělaný (Erben, Ginzel, Rački), právě tak jako s druhé strany pokládáno bývá zase schválení bohoslužby slovanské Janem VIII. za pochybné (na př. nejnov. V. Friedrich, Ein Brief des Anastasius bibliothecarius, str. 411. n., č. 2., v Sitzungsberichte der philos.-phil. und hist. Classe der k. b. Akademie der Wiss. zu München, 1892, seš. III. str. 393. nn., a podobně Goetz), ač ovšem neprávem, neboť list Jana VIII. nalézá se v registru vatikánském. Vysvětliti záhadu tu nelze jinak, než — jak soudí i prof. Pastrnek, že rušivě tu zasáhnouti musely zločinné ruce vášnivých odpůrců všeho slovanského, kteří i listiny papežské dle svých potřeb padělali. Máme ovšem přímé svědectví papeže Jana VIII. z r. 879, že padělal biskup německý Wiching list papežský a proto bude asi správnou domněnka, že papež Štěpán stal se později obětí smělé mystifikace, jak důmyslně dokazuje Lapôtre v svrchu zmíněném spise, ač prof. Pastrnek nesnadno věří v tak kombinovaný podvod, zvláště když mezi oběma projevy papežskými byla doba tak krátká. Lapôtre vede důkaz, že více než polovina registra Jana VIII. byla ukradena z archivu vatikánského a sice příivrženci strany, vedené biskupem z Porta Formosem, jenž byl velikým nepřítelem

všeho byzantského a jenž r. 876 papežem Janem VIII. byv pokořen, nástupcem jeho Marinem I. zpět byl povolán a tu zajisté Formosus se svými přáteli využitkovali svého návratu a zničili celou část registra, obsahující listiny o jejich při jednající (Lapôtre l. c. str. 22.—29.) a v části neukradené zůstaly pouze listy tří prvních indikcí, totiž z doby, kdy Jan VIII se ještě nerozhodl k tomu, aby dovolil liturgii slovanskou, ba ji formálně zapověděl. Wiching mohl tedy nyní jen přijíti do Říma se svým již dříve padělaným listem o zákazu slovanské liturgie a papež Štěpán měl mu sednouti na lep. Ovšem předpokládáme-li, že neznal(!) papež Štěpán pravé rozhodnutí Jana VIII., muselo je znáti zajisté aspoň kollegium papežských notářů, které psalo na čisto listy sv. Stolice a je registrovalo! A dokázáno jest z archivních listin, že za dob papeže Štěpána byli ještě tři staří notáři z dob Jana VIII. v archivu (v tak zvané kanceláři apoštolské). Nelze jinak se domnívati, než že hrály tu u nich velikou úlohu, jak míní Lapôtre, peníze německé. Odpůrci vyčkali jen smrti jediného svědka Methoda a neuplynul potom ani rok a Wiching obdržel od Štěpána onen pověstný list, v němž reprodukovány jsou na základě rozhodnutí Jana VIII. z r. 880 všechny smyšlenky Wichingovy až na přísahu Methodovu. Štěpán si dle Lapôtrea posloužil padělaným listem Wichingovým, pokládaje jej mylně za authentický. Z toho lze si i vysvětliti, že papežové v budoucnosti zakazující liturgii slovanskou, *měli rovněž padělek Wichingův za authentický*, neznajíce pravého rozhodnutí Jana VIII., jež poznáno teprve v opise v rukopise montekassinském, jenž přešel do knihovny papežské ve 2. pol. 13. století pravděpodobně za Klimenta IV. (1265—1268), ale byl již v Římě nějakou dobu před tím v knihovně kanovníka Bernarda. A první ústupek ve prospěch liturgie slovanské učinil Innocenc IV. r. 1248, jenž na žádost biskupa senjského schválil obřad slovanský v oněch krajích, kde byl obvyklým, s tím odůvodněním, quod sermo rei et non res sermoni est subjecta, kteroužto kommu papež Innocenc, vynikající kanonista, vyňal z 40. titulu poslední knihy Řehořových Dekretalů (De verborum significatione). Jak již dříve jsem podotkl, profesor Pastrnek nesnadno věří v tak kombinovaný podvod, ale kdybychom nevěřili hypothese Lapôtrově, musela by záhada ta uvaliti na papežství břímě nesnesitelné, neboť stolice papežská zamítnutím slovanské liturgie rozrušila dílo obou bratří na Moravě a vzdala se sama výhody národní bohoslužby ve prospěch církve řecké, která ji využitkovala, aby Slovanům ducha svého sdělila a je do svého schismatu zavlékla. Bulharsko přijalo tehdy liturgii slovanskou vypuzenou ze západu a papežem odsouzenou, ač udržením liturgie té na Moravě mohlo se snad vyhnouti dualismu náboženskému, té jizvě světa slovanského a největší snad překážce sjednocení jeho tak žádoucího. Mnozí se domnívají, že ještě dnes není příliš pozdě, aby se znova učinil pokus. Sama apoštolská stolice encyklikou Grande munus netají se tím míněním. Ovšem nemůžeme se dnes v té věci oddávati příliš klamným illusím: kdykoli se pravoslavné Rusko obracelo k papežskému stolci, činilo to vždy — až na skrovné výjimky — jen z politiky, ale otázce smíru náboženského vždy se vyhýbalo (sr. Giov. Marković, Gli Slavi ed i Papi).

K těmto úvahám dala nám podnět obsažná kniha Pastrnkova, která následkem posudku nad jiné povolaných znalců, totiž pana dvorního rady

Gebauera a prof Kalouska poctěna byvši jub. cenou král. č. spol. nauk. zasluhuje všestranného schválení i se strany naší, neboť mnohé záhady dějin cyrillomethodějských a již poměr obou apoštolu k církvi římské vůbec, jejž nelze vystihnouti úplně bez znalosti kanonického práva, vysvětleny jsou nad míru jasným a přesvědčivým způsobem v knize Pastrnkově, která v prvé části obsahuje přehled a kritický rozbor a ocenění všech pramenů k dějinám cyrillomethodějským, v druhé části nástin života a působení obou apoštolu, kterážto část tvoří jádro knihy, a v třetí části texty pramenů, jak staroslovanských, tak mnohých latinských, zejména nalézá se tam řada listin papežských v novějších dobách objevených. Kritické vydání těchto pramenů může cenu knihy jenom zvýšiti. Kniha opatřena jest rozsáhlým rejstříkem a cena 3 K 60 h hledě již i k objemu (300 stran velikého formátu) i k úpravě opravdu nepatrná.

Hendrich.

Православно црквено право. Написао Др. Никодим Милаш. Друго поправљено и умножено издање. Мостар, 1902. Stran 784.

Autor »Pravoslavného církevního práva« Nikodem Milaš, nyní zaderský biskup, znám jest v literatuře kanonického práva a dějin pravoslavné církve jako pilný pracovník. Vydalť mimo dílo již uvedené ještě tyto spisy: Достојанства у православној цркви (v Pančevu 1879), Codex canonum ecclesiae africanae (v Zadru 1881), Савинска Крмчија (tamtéž 1884), Das Synodal-Statut der griechisch-orientalischen Metropolie der Bukovina und Dalmatien vom 24. August 1884 (v Mohuči 1885), О каноничким зборницима православне цркве (v Novém Sadě 1886) a Православна Далмација (tamtéž 1901). Spis Православно црквено право vyšel nyní již ve druhém opraveném a rozmnoženém vydání. Vydání prvé z r. 1890 tištěné v Zadru v době, kdy Milaš byl ještě professorem na zaderském bohosloveckém ústavě, došlo takové pozornosti, že bylo záhy přeloženo do několika jazyků. R. 1897 vydán v Petrohradě překlad ruský, téhož roku ve Vídni překlad německý, a r. 1901 přeloženo dílo to a vydáno řecky v Athénách. Jest to prvá soustavná práce, která vykládá v celém rozsahu právo platné v pravoslavné církvi. Ačkoli literatura o jednotlivých částech pravoslavného práva, jmenovitě literatura ruská jest dosti obšírná, nepokusil se před Milašem nikdo v žádné literatuře evropské, aby podal úplně výklad pravoslavného práva. Již proto zasluhuje Pravoslavné církevní právo Milašovo veliké pozornosti.

Od vydání prvého liší se vydání druhé dle vlastních slov autorových především tím, že vzat byl zřetel k zákonným nařízením, vydaným v posledním desetiletí v jednotlivých autokefálních církvích, dále doplněním literatury církevního práva a připojením rejstříku a konečně i novým zpracováním některých částí.

Nehledíc k tomu, že dílo to jest prvým úplným výkladem pravoslavného církevního práva, vyniká samostatným systémem. V úvodě (str. 24.) stěžuje si spisovatel, že v literatuře církevního práva není jednotné soustavy, která by byla autoritativní pro každého Kolik jest vykladačů církevního práva, tolik jest dnes systémů Autor vyslovuje se o věci takto: Prostudoval jsem, a to dosti pilně, slušný počet nejlepších soustavných prací o církevním právu nové doby a přece jsem se nemohl rozhodnouti, abych se držel v systému práce

výhradně jedné, aneb aspoň nemohl jsem přijmouti všechna rozdělení, jež jsou v těch systémech. Přijal jsem takový systém, který se mi po mém rozumu zdál nejpřirozenějším a látku nejvíce vyčerpávajícím. Postavil jsem si totiž před oči celý organismus církve a pak jsem uvažoval, jak jest upraven ten organismus, jak se udržuje, a jaký jest život, který jej oduševňuje. Tato úvaha vytkla mi tři stránky, na něž věda církevního práva má zvláště obrátiti svou pozornost, totiž církevní organisaci, církevní správu a církevní život. A poněvadž znalost veškerého toho organismu zakládá se na positivních zákonech, které určují jak organisaci a správu, tak život církve, jest v úvodní části třeba mluviti o pramenech, z nichž vyplynuly ty zákony, a o sbornících, v nichž jsou ty prameny sebrány. V závěrečné části má se vytknouti poměr, v němž stojí církev jako samostatná právnická osoba ke státu a k oněm, kteří vyznávají jiné víry. O této otázce, kterou většina západních kanonistů klade hned na počátku, v úvodní části, my máme za vhodno mluviti na konci proto, že hluboko zasahá do právního života církve a že se může úplně pochopiti teprve tenkráte, když se všestranně zná sám organismus církve. Dle toho dělíme naši nauku na pět dílů, a to: 1. prameny církevního práva a sborníky, v nichž jsou ty prameny obsaženy, 2. organisace církve, 3. správa církve, 4. život církve, 5. poměr církve ke státu a k těm, kteří k církvi nenáležejí.

V díle prvém pojednává se vedle obecných pramenů círk. práva (svaté písmo, podání, círk. zákonodárství, obyčejové právo, státní zákony, kanonistické právo, t. j. spisy znamenitých kanonistů a responsa prudentium) o pramenech zvláštních (v Cařihradském patriarchátu, v Rusku, v Karlovecké metropolii, v Řecku, v Sibiňské metropolii, v Srbsku a v Rumunsku) a o sbornících círk. práva dle tří dob: 1. o sbornících se jménem apoštolů před Milánským ediktem (313), 2. před vydáním základního sborníku pravoslavné církve (Nomokanonu), 3. po vydání tohoto sborníku (po r. 883). V oddíle o sbornících círk. práva píše se po všeobecném přehledu o sbornících řeckých, slovanských a rumunských.

Díl druhý věnován jest organisaci církve. Mluví se tu o obecných základech církevní organisace (o církvi, církevním organismu, t. j. členech církve a poměru mezi duchovenstvem a laiky, a církevní moci, totiž o vzniku, trvání, subjektu a odvětvích círk. moci: potestas magisterii, potestas ordinis, potestas jurisdictionis), o hierarchii (o jejím složení, o vstupování do hierarchie), o orgánech církevní moci (o círk. moci v církvi veškeré, v církvích oblastných, o zřízení eparchiálním, totiž o biskupech eparchiálních, o ústředních správních orgánech v eparchiích, o správních orgánech v okruzích eparchií a o duchovenstvu parochiálním). V díle tomto zajímavá jest pro nás, římské katolíky, zvláště část, kde se pojednává o církvích autokefálních. Jsou to vedle starších církví: 1. Cařihradské, 2. Alexandrijské, 3. Antiochijské, 4. Jeruzalemské, 5. Cyperské tyto: 6. Ruská, 7. Karlovecká, 8. Cetyňská, 9. Sinajská, 10. Řecká, 11. Sibiňská, 12. Bulharská, 13. Bukovinsko-Dalmatská, 14. Srbská, 15. Rumunská. Vedle vyjmenovaných autokefálních oblastných církví jsou dvě církve oblastné, jež jsou sice autonomní v církevní správě, avšak ve věcech duchovně-disciplinárních a dogmatických závisejí na Cařihradském patriarchátu. Jest to

církev v Bosně a Hercegovině (se čtyrmi eparchiemi) a církev na ostrově Kretě.

Díl třetí (správa církve) skládá se ze tří kapitol, z nichž prvá jedná o moci učitelské, druhá o moci svátostné, třetí o moci správní. Nejobšírnější jest kapitola třetí v níž se píše o církevním zákonodárství, círk. soudnictví a majetkovém právu církve.

V díle čtvrtém (život církve) píše se o vstoupení do církve o životě církevně-bohoslužebném (o svátostech, o svatých osobách, místech věcech a časech), o manželství, o životě církevně-společenském (o klášteřích a církevních bratrstvech) a o smrti křesťanské.

Díl pátý zabývá se, jak již řečeno, poměrem církve ke státu a k těm, kteří nenáležejí k církvi.

Velkou předností Milašova díla jest obsáhlá znalost literatury, a sice jak co se týče práva církve východní, tak i církve západní. Není snad jednoho důležitějšího spisu, který by od něho byl zůstal nepovšimnut. Zajímavá jest autorova kritika ruských spisů pojednávajících o církevním právu. O spise N. S. Suvorova Курсъ церковнаго права (v Jaroslavi 1889—90, 2 sv.) na př. se praví: Kniha tato nemůže se nazvati p r a v o s l a v n ý m círk. právem, nýbrž jest to směs římsko-katolického (a to kurialistického círk. práva a círk. práva protestantského se vnějším jen koloritem pravoslavného círk. práva.

Nejlepším doporučením díla Milašova jest okolnost, že přeloženo bylo do několika jazyků.

Dr. *Karel Kadlec.*

Dr. *Ludwig Gaugusch, Das Ehehindernis der höheren Weihe.* Eine canonistische Studie. Wien, 1902 Manz. Str. 68.

Celá řada autorů u nás i v cizině (Gregorius de Valentia, *Dobrovský*, Theiner Aug. a Ant., Carové, Mühler, Friedberg, *Krbec*, Heyzmann, Roskovány, Hefele, *Laurin*, Freisen, Zimmermann, Brentano, Hussarek, Krasnopolski, Iška a j.) psala se všech možných hledisek buď o otázce kněžského bezženství vůbec, nebo ohledem na státní zákonodárství zvláště, ale mnozí z nich pouštěli často se zřetele, co jest právě při otázce té zajisté nejdůležitější, totiž historický vývoj její. Autor chtěje v jmenovaném spise pojednati o t. zv. impedimentum ordinis, podává v prvé obšírnější části zároveň zevrubné vylíčení dějinného vývoje celibátu vůbec a teprve v druhé části daleko stručnější zabývá se blíže impedimentem ordinis samým. Práce tato spočívající zejména v prvé části na pečlivém studiu pramenů a nepouštějící se zřetele i novější spisy otázky celibátní se týkající, podává nám zevrubným způsobem historický obraz vývoje otázky celibátní a vrhne zajisté mnohem více světla do otázky této, která se stává zvláště v dnešní době i u nás více a více časovou, než celá řada tendenčních spisů a časopisů a priori již buď pro nebo proti celibátu (sr. Baborovský, JUDr. Iška, kněžský časop. »Rozvoj« a j.) bojujících. Ovšem chybuje autor poněkud již v prvém paragrafu své práce, v němž podává pojem celibátu, v tom, že se domnívá, že vlastní základ celibátu spočívá v povaze, v přirozenosti k ř e s ť a n s k é h o k n ě ž s t v í, tedy v přirozenosti ordinace. Názor ten jest mylný. Jednak nesetkáváme se s doživotním celibátem pouze u křesťanského kněžství, nýbrž tentýž žádán byl i od t. zv.

bonzů v Číně, jakož i od kněží Dalai Lamy; essaeismus u Židů vyslovuje rovněž ideu celibátu; u Germánů, Řeků i Římanů zastávaly panny kněžské úřady. Pythia musela zůstati po celý život čistá, rovněž hierofant u Řeků.[1] Jednak odporuje názoru autorovu celé další jeho vylíčení historického vývoje celibátu. Ovšem autor mylný názor svůj v následujícím líčení sám opravuje a dobře podotýká, že povinnost celibátní nespočívá na žádném jus naturale nebo jus divinum, a že není ani nařízením apoštolským (jak míní na příklad Bickell) a nebyla také zákonným nařízením až do 4 st. v církvi vůbec. I první ustanovení synody Elvírské (306) ohledně celibátu bylo rázu pouze partikulárního a týkalo se vyšších svěcení od jáhnů počínaje. Podjáhnům celibát uložen poprvé za papeže Lva Vel. (440—461). Uzavření manželství po ordinaci bylo sice zakázáno (imp. prohibens), ale uzavřené manželství n e b y l o n e p l a t n ý m. Neplatnost manželství nebyla prohlášena, jak míní na př. Hefele, již na synodě v Troyes r. 1107 (viz Mansi, C. C. XX., 1223), ani na sboru Remešském r. 1119 (Mansi, C C. XXI, 236), nebo I. Lateránském r. 1123 (Hardouin VI., 1114, c. 21.), jak uvádí nedůvodně Laurin i Rittner a mnohé jiné učebnice církevního práva, nýbrž poprvé prohlášena byla, jak patrno z citovaných pramenů, teprve na partikulárním sněmu Pisánském r. 1135 a na všeobecném Lateránském r. 1139. Ovšem pravdou jest, že v církvi východní nullita uzavřeného manželství prohlášena byla již na synodě trullanské r. 692. Jak již jsem podotkl, titul studie autorovy hodil by se spíše druhé části, v níž jedná o právních následcích povinnosti celibátní vzniklé následkem přijetí ordinis majoris. I tu autor správně podotýká a tím opravuje dřívější svůj výrok, že překážka ordinis jest dirimens, ale nespočívá na jus naturale, nýbrž na jus humanum a sice ecclesiasticum a že nespočívá na žádném votum (castitatis), které bylo sice v starší době právním základem povinnosti celibátní, nýbrž dnes spočívá povinnost ta pouze na jus ecclesiasticum a sice commune, proto z ní pouze papež může dispensovati. Ku konci jedná autor o stanovisku světského práva jak římského a germánského, tak i moderního státního manželského práva k impedimentum ordinis a zabývá se zejména otázkou, může-li katolický kněz dle rak. práva uzavříti platné manželství, jak tvrdí na př. Maassen a Iška. K tomu cíli podává historický vývoj známého § 63. Smysl tohoto § jest: Kdo v nějaké církvi nebo náboženské společnosti, která uznává vyšší svěcení, některé z vyšších svěcení přijal, nemůže v žádné státně platné manželství vejíti, ať již dotýčná církev se své strany vyšší svěcení za překážku rozlučující uznává nebo ne. Vyšší svěcení je dle tohoto § překážkou rozlučující pro kněze jak církve katolické, tak arménské, řecké i nesjednocené, třeba církev řecká impedimentum ordinis nepokládá za dirimens, a jest tedy imp. ordinis v církvi řecké překážkou rozlučující pouze podle zákona občanského. Překážka manželství v § 63. obč. zák. obsažená zakládá se tedy na občanském zákonu. Přijetí vyššího svěcení má ten zvláštní právní

[1]) Názor autorův jest běžný u mnohých Sv. Otců, křesť. theologů a filosofů starších i novějších. Sám Schopenhauer napsal, že protestantismus eliminovav askesi (celibát) zřekl se základu křesťanství! Cf. Dr. Müller, Die Keuschheitsideen in ihrer geschichtlichen Entwicklung und praktischen Bedeutung.

účinek, že duchovní, kteří vyšší svěcení právoplatně přijali, k uzavření manželství jsou neschopni. Tedy na skutečnosti právoplatného přijetí ordinis majoris zakládá obč. zák. právní účinek ten, že kněží nejsou způsobilí uzavřít platné manželství. A právní následky dle positivního práva k nějaké skutečnosti se upínající mohou jen tehdy býti odstraněny, když positivní právo jiným skutečnostem opět přikládá takový účinek, jímž nastouplé právní následky možno odstraniti. To však obč. zák. vzhledem k impedimentum ordinis nečiní. Zákon nepraví nikde, nastane-li ta neb ona skutečnost, pomíjejí právní účinky přijetí vyššího svěcení. Proto ani vystoupení duchovního s vyšším svěcením z katol. církve není žádnou skutečností, kteréžto by positivní právo přikládalo ten účinek, že by jí právní následky přijetí vyššího svěcení byly odstraněny. To se nestalo ani čl. 5. zák. ze dne 25. května 1868 č. 49. ř. z. o mezikonfessijních poměrech státních občanů, jak tvrdí na př. neprávem Maassen. Čl. 5. zní: Změnou náboženství ztrácí se všechna společenská práva opuštěné církve nebo náboženské společnosti vzhledem na vystupujícího, rovněž nároky tohoto na onu. Jest však podotknouti, že neschopnost duchovního s vyšším svěcením k uzavření manželství, jak ze vzniku § 63. patrno, zakládá se na positivním státním zákonu; a státní zákaz nesmí se činiti společenským právem církve!

Hendrich.

Právní dějiny.

Dr. Stieber Miloslav: K vývoji správy. Vliv českých živlů na správu v Dolních a Horních Rakousích a její význam pro rakouský exekuční proces. — Rozpravy české akademie cís. Frant. Josefa I. pro vědu, literaturu i umění. 1901.

Spis tento dělí se ve čtyři části, z nichž prvá obsahuje výklad povahy i bádání o domácích živlech správy práva českého, druhá stopuje vliv česko-právních zásad na rozvoj správy v Dolních i Horních Rakousích, třetí pozoruje další rozvoj rakouské evikce, čtvrtá konečně se snaží, vyložiti význam správy pro rakouský proces exekuční. Těmto částem následuje jako dodatek pojednání o době vzniku t. zv. rakouského Landrechtu v kratším znění jeho.

V části prvé stanoví sp. především, že základ správy českého práva sluší hledati v právu německém, stopuje pak — obmeziv úkol svůj na správu při nemovitostech — její vznik v Čechách i zvláštní její rozvoj tuto, podmíněný zejmena vznikem desk zemských i v tom se zračící, že vymizela povinnost správy a na její místo že nastoupila správa dobrovolná, slíbená buď na čas, aneb provždy. Správa platila jak ohledně právních nároků třetích osob, tak i ohledně vad, i měla dvojí stránku, jednak positivní, pozůstávající v povinnosti správce, sprostiti statek závad na něm lpících, i zastupovati nového držitele před soudem, jednak negativní, obsahující povinost, ručiti za škody, jež by vznikly nabyvateli statku z nedodržení povinnosti oné. Závazek správce však pominul, neoznámil-li nabyvatel statku jemu, že oň pohnán jest, aneb nedostavil-li se sám k soudu.

Samostatnější poněkud rozvoj vykazuje správa českého práva pouze ohledně negativní stránky své a tento vyličuje sp. v dalším průběhu této

části své práce velmi podrobně, i dochází toho výsledku, že jednak ručení správce svým jměním za nároky pro nedodržení správy, jednak urychlené řízení při nárocích takových tvoří karakteristické známky všeho specielně česko-právního rozvoje správy.

V druhé části poukazuje sp. především plným právem k tomu, že právě v nejstarších rakouských listinách ohledně převodu nemovitostí žádná správa se neslibuje, nýbrž že obsahují listiny tyto pouze t. zv. doložku exsekrační, z listin církevních přijatou. Avšak již v listinách 12. stol. vyskytuje se slib správy a stvrzuje se slibem reality pozemkové až do splnění jejího, aneb t. zv. Satzungsgewere na jiném statku správčího. Ačkoliv v tomto potvrzení správy jsou již dány podmínky samostatného dalšího jejího rozvoje, dovozuje sp., že zásady, v pozdějším právu o nárocích pro nedodržení správy česko-právního jsou původu a ten že lze zpět uvésti na vliv vlády kr. Přemysla Otakara II.

Část třetí dělí se ve tři odstavce, z nichž prvý pojednává o době od vydání jednotných zákonníku Habsburské dynastie, druhá o postavení, jakéž zaujímá všeob. řád soudní a všeob. zákk. obč. v otázce správy, třetí pak ono nového soudního i exekučního řádu.

Recepce práva římského měla dle názoru sp. především i v Rakousích za následek dalekosáhlou nejistotu práva, kterou nemohly odstraniti řády soudní 16. stol. a kteréž pouze prakse, na římsko-kanonických základech spočívající, odpomoci se snažila. Prakse též sprostředkovala ohledně správy mezi starším domácím a recipovaným cizím právem především tím, že poskytla onomu, kdož v právu svém pro nedodržení správy ohrožen byl, právní prostředek t. zv. Schermbs-Verkündigung, žaloby to na poskytnutí správy, ohledně kteréž se vyvinulo mimořádné, vydáním t. zv. Gebotsbrief zahájené řízení. Avšak ani prakse, ani zákonodárství 17. stol. (zejm. t. zv. Schermungs-Edict ze dne 17. srpna 1635) neodstranily vady řízení ohledně správy; teprvé uvedení desk zemských po příkladu českém přivodilo toužebnou nápravu.

Jakýsi návrat k základum, na nichž se vyvinulo právo správy před vniknutím cizích práv, chtěl zahájiti též Codex Theresianus, a podobně i Josefinský i záp. hal. soudní řád klade důraz na ony zásady, jež charakterisují t. zv. negativní stránku správy ve starším právu domácím, přispůsobují ji však exekučním titulům exekventovým. Avšak i tyto stopy staršího práva domácího vymizely úplně ve všeob. obč. zákku. a co ze práva toho tu zůstalo, zachovalo se dle slov sp. pouze proto, že to buď kodifikatorům ušlo, aneb že se toho nedovedli zhostiti. Slabé takové ozvěny staršího práva vidí sp. v §§ 1337, 549, 686, 785, 815, zejména pak v §§ 931 i 1137.

Též nový řád soudní obsahuje v § 21. jakousi stopu domácího práva, avšak právě stanovisko tohoto § opuštěno opět v čl. XXXI. uv. zák. a pouze § 155 exek. řádu obsahuje poněkud upomínku naň.

Čtvrtá část spisu zabývá se konečně pozorováním významu správy pro rak. řád exekuční; i pojednává nejdříve o rak. exekučních listinách z doby před recepcí cizích práv, vykládá tu zejmena význam t. zv. Landschadenbundu i dovozuje, že proces exekuční, jakož se byl vyvinul v Rakousích,

tvoří základ řízení exekučního, obvyklého v říši německé u říšského soudu komorního. Sp. dokazuje tu, že řízení toto nezakládá se ani v praksi italské ani v právu saském, nýbrž že přešlo do Německa z Rakous i se svými českoprávními prvky.

V dodatku dokazuje sp., že t. zv. kratší znění zemsk. práva rakouského, kteréž se obyčejně klade k r. 1237, jest mladší, nežli t. zv. delší jeho znění, i že je umístiti lze nedlouho po r. 1270. Sp. pro podporu tvrzení svého poukazuje zejména k souvislosti tohoto znění z. pr. rak. s usnesením sněmu českého z r. 1266, k řízení soudnímu proti škůdcům zemským, shodujícím se s podobným řízením práva českého na základě nároku t. zv. soku a i jiným zjevům pod.

Soud svůj o spisu, jehož hlavní obsah co nejstručněji tuto označen, můžeme shrnouti v ten smysl, že jak po stránce methodické, tak i jeho věcně jeví se prací velice záslužnou, že se ní zejmena v mnohém ohledu doplňují výklady, jež o otázce, o kteréž spis pojednává, v literatuře německé jsou uloženy, což platí zejmena ohledně spisu *Chorinského* o rak. procesu exekutivním, že poskytuje tedy trvalé obohacení české ale i povšechně rakouské právní literatury.

Přejeme spisovateli, jehožto spis jest položen za základ pro habilitaci jeho pro obor německých právních dějin na české právnické fakultě, pro kterýž obor spisovatel veniam legendi skutečně již obdržel, aby ve studiích svých s podobnou pílí a s podobným výsledkem i na dále pokračoval. Uznání všech, jimž vědecký rozvoj národa našeho leží na srdci, bude jemu provždy zabezpečeno.

Hanel.

Dr. Hans Schreuer, Untersuchungen zur Verfassungsgeschichte der böhmischen Sagenzeit (Schmollerovy »Staats- und socialwissenschaftliche Forschungen, XX. 4). Lipsko, 1902. Stran 108.

Autor spisu obrátil pozornost svou ke staročeským pověstem národním podle tenoru jejich v letopise Kosmově, chtěje z obsahu pověstí těžiti, pokud možná, pro dějiny právní, kulturní a sociální. Výsledek práce podává nyní veřejnosti. Kdyby s pravdou bylo, co oznamuje v předmluvě, že vědeckým rozborem pověstí přesvědčil se o jejich hodnověrnosti, že nalezl v nich pevné, samostatné východisko pro české dějiny právní, vydatný materiál ke srovnávací právní historii slovanské a srovnávací vědě právní vůbec, důležitou pomůcku k poznání indoevropských poměrů, mohli bychom jemu i sobě přáti štěstí. Jeť nám minulost česká tak drahá, že s radostí vítáme každé rozmnožení positivních vědomostí o ní, třebas vedlo s sebou pravdy citům nepříjemné. Spis Schreuerův na prvních stránkách vzbuzuje veliké naděje, slibuje mnoho. Dodáváme hned: Obsahuje také mnoho, jenže ne výsledky kritického zkoumání, ale dohady a pokusy o slovesnou rekonstrukci starých ústavů společenských a řádu právních. Podle našeho přesvědčení staročeské pověsti národní nevydají krom několika momentů bytelné látky soudnému zpytateli. Nemohly tudíž vydati jí ani Schreuerovi. Nicméně spis jeho má cenu ne sic jako dílo rozšiřující obor poznatků z českých dějin a slovanského práva, ale jako snůška interesantních hypothesí, jež tu i tam dají snad popud k dalším

diskussím. Pro zevrubnější úsudek o něm nelze obejíti se bez reprodukce obsahu. Hodláme pak uvésti jen to, co spisovatel pokládá výtěžkem z analyse nebo interpretace pověstí.

Schreuer rozvrhuje dobu pověstní na čas vstěhování slovanských lidí do země a zlatý věk, na dobu majetkového vlastnictví, v níž vynikají postavy velikých osob, Kroka a Libuše, na čas vlády Přemyslovy a na dobu popřemyslovskou, zejména věk Neklanův. Příchod Slovanů do Čech udál se asi uprostřed 6. století postrkem avarským. Národek Čechů veden byl jedním vůdcem, Čechem κατ᾽ ἐξοχήν, ne praotcem Čechů. Jeviště prvních činů národa připadá blíž ke Krakovu (u Rakovníka) nežli k Řípu. Přemysl staročeské pověsti a Samo letopisů t. zv. Fredegara jest osoba jedna a táž. Byltě Přemysl vlastním Čechům cizincem; hodnosti náčelnické u nich došel cestou mírnou, sňatkem, se souhlasem národa, v době, kdy bojovníkům českým, odrážejícím Avary, ženská vláda v zemi počala se ošklivіti; načež zahájil reformy povahy neslovanské. Spojení Bílinska a Litoměřicka s vlastními Čechami počalo se nejspíše jeho prací. Pravého jména Přemyslova čili Samova pověst neochránila. Přemysl, t. j. vychytralý reformator, a Samo, to jest autokrator, jsou jen epitheta jeho, oznaky vynikající činnosti. Po Přemyslu-Samovi nadešla doba úpadku. Dílo velikého reformatora nemělo trvání. Z nástupců jeho Neklan byl vrstevníkem císaře Karla Velikého. V té době Vlastislav, kníže lucký, bojoval po straně Franků proti Čechům, i účastnil se boje na poli Turském r. 805. Tam hrdinnou smrtí zahynul Tyro, jejž prameny franské zovou Lechem nebo Běchem.

V hospodářství Čechové 6. stol. byli asi tak na rovni s Germany doby Caesarovy. Živili se lovem, pastvectvím a poněkud i zemědělstvím. Druhů obilních nejspíše ani neznali. Zlatý věk, čas čirého slovanství v zemi pod nadvládou avarskou, byl dobou bezvlastnictví, jehož příčinu hledati dlužno v hubeném hospodářství. Nedostatkem vlastnictví Čechové opozdili se za Germany doby Caesarovy. Půda rozsahem přehojná náležela společenstvu. Vůdce Čech vykázal ji své družině k osednutí, a družina ji okkupovala. Hybné zboží bylo již předmětem vlastnického držení, ale rozdílně. Plné individuální vlastnictví odnášelo se ke zbraním a náčiní řemeslnému, k oděvu a ozdobám těla. O věcech těch lze říci, že byly ceny hrubě nepatrné. K dobytku a stanům nebo chýším existovalo nejspíše právo rodinné, to jest individuální právo náčelníka domácnosti, oslabené právy členů domácnosti či spíše mírem rodinným. Ani hodnota toho zboží nemůže zvána býti velikou. Chýše byly ze dřeva, proutí, hlíny na rychlo zhotovené; dobytka poskrovnu. K nemajetnosti přičiňovalo zvláště útratné pohostinství.

Pokrokem hospodářství, vzrůstem počtu obyvatelstva a působením cizinských činitelů rozmohla se touha po zámožnosti, i zámožnost sama. Franští kupci rozšířili v zemi známost nových potřeb. Tak na konci 6. stol. zasvitla doba nová, v níž majetkem lišili se lidé bohatí od chudých. Bohatství záleželo především ve stádech dobytka. Hojnost dobytka nutkala pak k rozmnožení majetku pozemkového. Bohatí získávali pro sebe, a získávali mnoho. K nehybným statkum jejich počítán dům čili hrad, při něm dvůr a na mnoze i vrchnostenská ves. Separátním vlastnictvím Krokovým byl hrad Krakov,

Libušiným Libušín, Tetiným Tetín atd. Úsilovná snaha po zvětšení nehybného majetku dávala příčinu ke sporům o pozemky. Před Libuší soudili se dva náčelníci o hranice polí. Kromě vsí vrchnostenských naskytaly se vsi svobodnické. K založení osady toho druhu bylo skupině zemědělců vykázáno territorium. Zemědělci společnou prací vypražili les a odkryli komplex orných pozemků o větším rozsahu, nežli bylo potřebí k jejich hospodářství. Obur tak získaný přístupen byl jednotlivcům, aby každý z nich svobodně ke své potřebě částku jeho okkupoval. Po užší okkupaci té, jež dála se bez pořádku, zbývalo tu i tam úlehle, nenáležité nikomu. Příkladem svobodnické vsi jsou Stadice, jak svědčí patronymická či spíše družinská, plurální forma názvu jejich, i také úlehle, nedoorané od Přemysla. Když minula doba přebytku půdy, družina zemědělců při zakládání vsi ustanovovala jednotlivcům kusy oburu k užší okkupaci. Z kompetence, vykazovati territorium k osednutí, vzešlo vykazovateli vrchní vlastnictví nad půdou od zemědělců okkupovanou, odtud pak právo k odúmrtem, právo vybírati »mír« a přivolovati ke zcizení nehybného majetku. Za poplatek zvaný mír sedláci zůstavováni byli od vrchnosti v pokojném držení půdy. Okolky obůru na stranách obrácených k sousedním vsím staly se časem obcí. Okolky národového území podobně. K nim vrchnost táhla se jako k přímému svému vlastnictví.

V kapitole o rodině Schreuer vychází od deklarace veliké volnosti manželského resp. pohlavního života. Až do 11. stol. bujelo u Čechů volné sňatkování. Manželství zlatého věku, uzavírané na mnoze mezi příbuznými, bylo spíše sdružením mírovým, slukou mocí jedné strany udržovanou, než svazkem právním. Ingress k němu dál se bez obšírných formalit. Ženy těšily se veliké samostatnosti, směly voliti sobě muže, i roztrhnouti zase svazek manželský. Libuše ani po sňatku s Přemyslem nesestoupila s vrchu veřejného života. Právo muže k ženě trvalo jen po čas faktického držení ženy. V době vlastnictví rozmohlo se uzavírání manželství kupem a únosem. Nedostatečné spojitosti rodu přičítati jest, že únos dívky nebyl s urážkou rodu. Však ani únos ženy, k tomu svolující, nebyl křivdou předešlému muži jejímu. Cizoložství mohlo místo míti jen durante matrimonio. Manželské spolužití spočívalo na právu muže. Podle práva toho manžel směl trestati ženu smrtí. Samostatnost žen vedla ke zvláštní formaci společenské, totiž k ústavu Amazonek. Jest tu pravdě podobno, že v boji proti Avarům také ženy chopily se zbraně. Separátní organisace jejich neprošla bez odporu se strany mužských bojovníků. Amazonky, ženy svobodné, žily po manželsku. V tom patrny jsou stopy poruchu normálního života manželského příčinou avarského nátisku. Pýchajíce mocí svou Amazonky založily hrad. Než zbraň mužů přemohla ženy, a silná ruka Přemysla-Sama zavedla pořádek a obnovila pevné právo muže v manželství. Okolnosti reformy ukazují na recepci z pokladu práva německého.

Vyšším útvarem slovanské society v Čechách nežli rodina byl rod, svaz principielně agnatický, skupina osob, ne již společným otcem, ale poměrem několika bratří v jednotě sdržovaná. Ve zlatém věku, době volného manželství a neustálených sídel, organisace rodu byla mdlá. Potom sílila jen zvenáhla. Důležitá úloha připadala rodu při usazování. Rod byl podkladem domácností a předním faktorem po straně práva rodinného. Měl slovo při uzavírání man-

želství. Vykonával moc trestní ve věcech rodinných. Mstil porušení míru a ručil za své příslušníky. Svým zástupcem vystupoval před soudem jako žalobce. Rod byl duležitým činitelem politickým a tělesem vojenským. Na hradě přebýval někdy celý pospolu. Vzrustající moc rodu byla pak na úkor staré volnosti. Nejvíce vypěstili rod velkostatkáři-šlechtici. Počínajíc od Přemysla-Sama dálo se to po vzoru německém. Rod organisován byl patriarchálně. Náčelník zvaný starosta zastával přední funkce kultu, choval rodové bužky řídil mstu krevní, mluvil před soudem a vykazoval pudu domácnostem. Nebyl asi na mnoze obírán volbou, ale docházel uznání pro větší míru své zkušenosti a věku. V době vlastnictví zvláště starostové získávali veliké jmění. Zámožnost, vážnost, opatrování rodových bužku utrvávaly dědičně v jedné domácnosti, načež i hodnost starosty, prv čiře osobní, utkvěla na jednom domě, v lůně jedné domácnosti. Tak ku př. dum Kroků stal se konečně vladařským domem celých Čech. Další příbuzenstvo pak klesalo a upadalo.

Od rodiny i rodu lišiti dlužno domácnost, jež skládala se z otce a jeho rodiny, ženy, dětí, pospolu v domě přebývajících. Domácnost organisována byla vrchnostensky a podržela, aspoň na venek, organisaci tu i po smrti otce, kdy skládala se z bratří a pokrevencu. Otec nebo hospodář řídil hospodářství. Byl vlastníkem domu, dvora a pole, k nimž spolu nápad měli ostatní příslušníci domácnosti. Pravomoc otce nad dětmi trvala jen potud, pokud ony nevystoupily z domácnosti. Podobně právo dědické existovalo jen pro příslušníky její. Větší domácnosti datují se teprve z doby vlastnictví. Zakládali je statkáři-šlechtici na rozmnožení svého majetku, z důvodů politických a vojenských, aby totiž obstáli v nebezpečné konkurrenci s domem panovnickým. Kdo přistoupil za člena cizí domácnosti, podřizoval se politicky, fakticky, a na konec i právně. Šlechtici, kteří na dvoře nejpřednějšího šlechtice sedali ke stolu, stali se jeho poddanými. Veliké domácnosti skládaly se tudíž z ochranníku a nevolníků. Ze zakladatelu jejich známi jsou Krok, Libuše, Teta, Kazi. Amazonky jakožto družstvo politicko-vojenské založily domácnost děvínskou čili hrad Děvín, junáci, družstvo téhož rázu, Vyšehrad.

Místní společenskou skupinou vyššího řádu nežli domácnost byla ves. Při hradech zakládány vsi vrchnostenské, osady o některém počtu domů čili domácností, jež vznikly buď rozrodem panské domácnosti anebo přidružením svobodných lidí, kteří hotovi byli oželeti své svobody. Ves svobodnická vznikla buď rozrodem jedné domácnosti, aneb puvodní hospodáři ve vsi byli osoby po meči příbuzné. Tak aspoň souditi jest ze společného ručení sousedů ve vsi svobodnické.

Associací širšího rozsahu nežli rod bylo Slovanům českým plémě, to jest skupina rodů, zustávající v aktuálním konnubiu, podobná germanskému hundertschaftu. O původu plemene Schreuer vyslovuje domněnku, že vzniklo buď rozvětvením rodu, při čemž svazek rodový se uvolnil, a společný předek upadl v zapomenutí, aneb že k rodu přidružily se, nebo přidruženy byly rody jiné. Náčelnictví v plemeni zastával starosta rodu zvlášť vážený. Kompetence jeho odnášela se k vyšším cílům pospolitého života, zejména k rozeznávání sporů. Nad plémě vynikal národ. Schreuer činí rozdíl mezi malým národem (plebs, a velkým národem (populus). Tento byl již skupinou malých národů

ne nepodobnou germanskému völkerschaftu. Tak národ vlastních Čechu skládal se z některého počtu menších národu. Podkladem svazu národního bylo příbuzenství, obchodní styk a dobrovolné nebo nucené připojení plemen; znakem jednoty společné jméno, cit příbuzenský a zachovávání míru. Náčelnictví ve velkém národě zastával náčelník menšího národa, resp. plemene, zvlášť vynikající. Slovutný Krok soudil příslušníky nejen malého národa, jehož byl náčelníkem, ale i všech ostatních malých národu velkého národa Čechu.

Moc knížecí v národě vyvíjela se po malých krocích. Čech byl vudcem Čechů mírného rázu, králem národovým, jehož úřad končil se, jakmile Čechové ujali pudu, od vudce jim vykázanou. Potom nebylo v zemi ústřední moci, ale svoboda s autoritou jednotlivcu, po míře osobních vlastností nad massu lidu se povznášejících. V době vlastnictví zámožnost přivažovala autoritě. Krok, šlechtic mezi šlechtici nejváženější, rozhodoval ve sporech mezi šlechtici z celého národa, však jen na požádanou v každém případě zvláště. Soudcovství dcery jeho Libuše bylo již o pevnějším základě a mělo povahu vlády, ježto Libuše pro věštecký dar ducha volbou národa zřízena byla sudicí. Libuše na soudě nalézala právo sama, bez lidu, neb aspoň tak, že účastenství lidu při soudě nebylo věcí podstatnou. V jiné příčině, pokud víme, při obírání manžela-knížete lid svolán byl do shromáždění. Tak stalo se vzhledem ke staré svobodě jeho, aby volil sobě vudce nebo soudce. Ve zpusobě vlády Libušiny, jež byla na mnoze ještě povahy patriarchální, znamenati jest silnou přísadu řádu právních. Veliké proměny nadešly potom přičiněním jejího manžela. Přemysl vypěstil moc knížecí až do květu, zavedl ve státním právu hotové imperium, byl faktickým vévodou ad extra a pánem ad intra. Jeho prací Čechové pokročili ve vojenské organisaci. Přemysl odstavil lid od účastenství ve věcech vládních a také šlechtice uvedl pod tužší regiment. Z náčelníku lidu učinil pouhé kmety. Osadiv německá práva v zemi, dal užiti Čechum dober z nich plynoucích. Duch národa vzpíral se proti reformám státního života; nicméně imperium českých knížat a vojenský živel v knížectví udržely se přec, třebas za vlády slabých nástupcu Přemyslových poněkud povolily. Sňatkem svým s Libuší Přemysl zahájil konnubium mezi dvěma velkými národy a učinil počátek státového svazu mezi vlastními Čechami a Bílinskem. Jak se podobá, i Litoměřicko stalo se tenkráte údem soustátí. Spojení Bílinska a Litoměřicka s Čechami, spočívajíc na základě míru, bylo velmi volné. V zemích těch nepřipomínají se ani knížata ani šlechtici, než jen národy. Buď tedy zustávalo tam při starém zřízení demokratickém, nebo vládla šlechta, nebo knížata tamní vstoupila do domácnosti knížete českého. V Lucku, zemi o pěti krajinách, nejspíše silnou rukou v jednu říši sloučených, bylo s počátku 9. stol. tuhé, autokratické knížectví. Pro despotismus knížat nedošlo tam ani k vývoji šlechty. Kníže Vlastislav otevřel Lucko vlivu franskému a uvedl je na míru vojenského státu. Úmysl jeho byl, zaraziti velikou říši podle principu franského, t. j. výbojem, rozmnožiti Lucko o země a národy východnější, kteří podle principu staronárodního byli spojeni v říši českou, a tak rozšířiti pole franského vlivu. Avšak v zápase stran a spolu zápase dvou principu štěstí odřeklo Vlastislavovi, načež Čechové sami vojensky zmocnili se Lucka a připojili je ke své říši. Kníže Neklan ujistil se věrností Lučanu tím, že vzal od nich nedospělého syna Vlastislavova za rukojmí.

dal vystavěti pohraniční hrad Drahouš a internoval v něm sirotka knížecího pod dozorem Srba příjmím Durinka. V Lucku pak usazeni byli někteří šlechtici z Čech. Za Neklana kmeti čeští stáli zase v popředí veřejného života, byli rádci knížete a obránci země.

Schreuer zavírá úvahou o podporách organisací, s nimiž potkati se jest v době pověstní. Připomíná blízce příbuznou řeč, stejné náboženství a názory mravní, zvláště pak společné právní přesvědčení. Ovšem, vliv idee právní šířil se jen znenáhla. Život ve zlatém věku bral se na mnoze cestou, jež pokračovala opodál práva i bezpráví. Ještě v době Krokově záleželo na dobré vůli sporných stran, zda chtějí státi ku právu a plniti výrok smírčího soudce, či vyrovnati se sami. Pevnějším tmelem organisace byl mír. Tím slovem rozuměti jest jednak cit vespolné lásky a svojinství, jednak uspokojení a radost z citu toho vyvěrající. Mír spočíval především na společenství krve a kultury. Jeho opakem byl svár, nepřátelství, nenávist. V době pověstní mír byl mnohem větší duležitosti nežli řád práva. O něj opíraly se všechny známé organisace, rodina, domácnost, rod atd. Ve všem všudy vstupovala tu v popředí autorita, vážnost, vyrůstající zvláště z podkladu jmění a věhlasu. Co se tkne mírumilovnosti českých Slovanů, nesmí ona pojímána býti ve smyslu romantickém nebo sentimentálním, aniž faktická mírumilovnost jejich smí býti zapírána. Zračíť se od počátku ve všech oborech sociálního života jejich, jak v životě a vývoji rodiny nebo svazků vyšších tak v právu majetkovém. Jí spíše nežli právem skupiny společenské, osobní a místní, sdržovány byly v jednotě. Po mírné cestě, bez násilí a výboje jednotlivci docházeli hodnosti náčelnické. Vzhledem k cizincům mírná mysl jevila se obětavým pohostinstvím. Teprve vznik vlastnictví a možnost bohatnouti otřásly slovanskou mírumilovností Čechů. Vlny od západu narážející, recepce cizích řádů, reformy podle vzoru německého podvrátily břehy její.

Jak vidno, spis Schreuerův, publikace nevelkého objemu, jest dílem velmi obsažným. Autor dotýká se ne-li všech, aspoň přemnohých stránek staročeského života a přičiňuje k nim výklad. Předností konklusí jeho jest, že znějí určitě, krom některých výjimek téměř apodikticky. Příležitost k tomu, aby rozepsal se o věcech, které posud jen z daleka a s velikou ostýchavostí ohledávány byly od jiných badatelu, poskytly mu jednak resultaty novějšího badání sociologického, jednak nový pramen »historický«, jím samým odkrytý, staronárodní pověsti české. Pokud se tkne první pomůcky, Schreuer neuvaroval se chyby, ať jinak díme, blízké příležitosti ke zlému, že totiž imputuje Čechům, co obecná sociologie konstatuje o primitivních národech nebo dokonce o lidech pravěku na prvních stupních sociálního vývoje jejich. Sem náleží zmínka jeho o skupinovém manželství Čechů, časté a široké výklady o družstvech Amazonek a bojovných junáků. Příklady ukvapeného úsudku o primitivních poměrech národa shledati lze i na jiných místech.

Pověsti staronárodní povědomy byly Kosmovi ex senum fabulosa relatione. Kosmas věřil jim nemnoho, ale přijal je přec, krom jiných důvodů, protože mohl přidati k nim výpisky podobného zrna z Reginona, Justina nebo Boëtia i také rčení z bible, Vergilia a Horatia. Schreuer zná ty slabé stránky zpravodajství Kosmova, ví o tom, že veliký díl textu pověstního vypravován

jest cizími slovy, přiznává, že řečnění letopisce vychází z pravé míry: nicméně troufá si skoro vždy rozhodnouti, co jest jádrem pověsti, a co slupkou. A byť věta sebe více byla proti mysli, autor vyvede z ní právní ideu a časově ji umístí. Když přihlédneme k tomu, co podle jeho úsudku jest jádrem pověsti nebo základní myšlenkou té či oné částky pověsti, nedotknutou rezí ústního podání, místo jádra spatřujeme jen výplň slupiny, místo základní myšlenky sentenci i odjinud známou, o níž nelze říci, kde vznikla a jaké platnosti došla. Material pověstní je tak pružný, že možno z něho hotoviti rámce pro nejrozmanitější obrazy. Než jakmile kdo chtěl by dbáti konsekventního skladu věcí, naráží na překážky nepřekonatelné. Spisovatel nedbal překážek, a proto dílo jeho jest plno vnitřních odporů.

Ve srovnávací vědu právní a dějepis kulturní klademe ještě největší naději, že pomohou osvětliti aspoň některé stránky staročeských řádů. Autor spisu sahá sice též do pokladu řečených věd, ale přitom nešetří rozdílu věku a národu; někde také znamenati jest, kterak nutí se, aby differenci mezi zřízením staročeským a ústavou germanskou učinil větší, než v pravdě byla.

Tendence spisu prozírá zvláště na těch místech, kde spisovatel stanoví vlivy cizinské. Podle vývodů jeho Čechové teprve popudem Franku poznali výhody majetku, zavedli intensivnější hospodářství a dospěli k vlastnickému držení věcí. Vliv německý způsobil u nich, že právo muže v manželství bylo posíleno. Živý příklad německý účinkoval na vývoj předních rodu v zemi. Přemysl-Samo reformoval vojenství a správu státni podle vzoru franského. Recepcí německých řádů postátněn byl ústav českého kmetstva, a do soudnictví českého uveden společnostní živel. Knížectví lucké napojilo se vlivy německými a neslo vlnu karlovskou dále na západ k vlastním Čechům.

Ukázavše na nedostatky práce Schreuerovy, vyslovujeme přesvědčení, že ani věda německá, ovšem střízlivější nežli pěstitelé její v Čechách, nepřisvědčí k výsledkům jeho badání. *Frant. Vacek.*

Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu. Vydává král. český archiv zemský. — Die böhmischen Landtagsverhandlungen und Landtagsbeschlüsse vom Jahre 1526 an bis auf die Neuzeit. Herausg. vom kön. böhm. Landesarchive. — Díl I. (1526—1545) 638 stran textu (Praha, 1877, IV°); díl II. (1546—1557) 814 str. textu (1880); díl III. (1558—1573) 784 stran textu (1884); díl IV. (1574—1576) 588 stran textu (1886); díl V. (1577—1580) 819 stran textu (1887); díl VI. (1581—1585) 638 stran textu (1890); díl VII. (1586—1591) 600 stran textu (1891); díl VIII. (1592—1594) 815 stran textu (1895); díl IX. (1595—1599) 702 strany textu (1897); díl X. (1600—1604) 654 stran textu (1900).

Publikace tato vznikla ze sbírky spisů, nashromáždivších se v archivě zemském království Českého. Zvěčnělý archivář zemský prof. dr. Gindely učinil výboru zemskému návrh, aby byla vydána tiskem nejdůležitější část zmíněné sbírky, totiž jednání a usnesení sněmovní od r. 1526. Výbor zemský přednesl návrh ten sněmu, a ten jej schválil, ustanoviv, aby vydání bylo dvojjazyčné, české i německé. — Ustanovení tomu vydavatelé »Sněmů českých« hleděli vyhověti zprvu (v I. a II. díle) tím způsobem, že opatřovali kusy české regestem českým, německé německým, latinské pak latinským; dvěma listům

francouzským v díle I. dali regesta německá; stejně si vedli také v poznámkách i v údajích, odkud který opis byl vzat; část nákladu svazků těch vyšla v obálce české, druhá část v obálce německé. Počínaje dílem třetím stala se ta podstatná proměna, že při jedné části nákladu všecka práce vydavatelská vykonávala se v řeči jen české a při druhé části pouze v německém jazyku. Předlohy arciť podržely jazyk původní (český, německý, latinský, italský); kde kus některý byl uveřejněn toliko u výtahu, čítá se poznamenáno, v jaké řeči byl původně napsán.

Po věcné stránce publikace podává prameny k dějinám českých sněmů. Měnila se průběhem času i v této příčině. V prvních svazcích vydavatelé omezovali se na věci sněmovní v nejužším smyslu slova, uveřejňujíce mandáty královské, kterými byl svoláván sněm, předlohu královskou a usnesení sněmovní, po případě též instrukce královské dané osobám, jež měly zastupovati nepřítomného krále na sněmě, odpovědi jednotlivých stavů na královskou proposici, repliku královu a pod.; ale hned I. díl odchyluje se značně od tohoto pravidla na př. při l. 1526 a 1527, podávaje mimo vlastní akta sněmu volebního (1526) velmi mnoho materiálu pro přípravy k volbě královské a jednání o ní, a mimo akta sněmu korunovačního (1527) přemnoho zpráv o přípravách a průběhu korunovace Ferdinandovy. Ze 336 čísel otištěných v I. svazku rok 1526 zabírá jich 133, rok 1527 pak 51, oba pospolu mají tedy více než polovici všech čísel svazku toho, sněm z roku 1540 má pouze dvě čísla a sněm z r. 1544 tři. Ve II. svazku velmi obsažný jest rok 1547, kde je sneseno veliké množství látky pro dějiny odboje stavovského a jeho pokoření. Dozvuky bouře té zasahují ještě do let 1548 a 1549, předzvěstí její týká se několik čísel otištěných při roce 1546. Jinak díl II. dosti přísně omezuje se na věci sněmovní v úzkém smyslu slova. — Pokud publikace přidržela se tohoto omezení, úplně vypouští léta, v nichž sněm nebyl konán, odbývajíc je poznámkou na př.: »L. 1559 a 1560 sněmů nebylo.« Naproti tomu vydavatelé od prvopočátku pojímali do »Sněmů českých« též akta o sjezdech stavovských, krajských a náboženských, od r. 1555 také zprávy o jednáních »předních osob« ze zemí koruny České ve Vídni, a od r. 1567 zápisy o vyjednáváních konaných s Chebskými, Loketskými a Kladskými o povolení berně. Samo se rozumí, že nescházejí zprávy o obecných (generálních) sněmích zemí koruny České, při nichž místy otištěna jsou též akta o sněmích zemí přivtělených.

Obsah publikace v pozdějších svazcích ponenáhlu se rozšiřoval. Vydavatelé počali přijímati do ní věci, které souvisely s jednáním sněmovním. Dálo se to zprvu jaksi mimoděk, později s určitým úmyslem. Že pak není snadno rozhodnouti, co souvisí s jednáním sněmovním těsněji a co lehčeji, hledisko vydavatelů »Sněmů českých« nebylo vždycky totožné, a přibírali do publikace své někdy víc, někdy míň. Jako v I. svazku volba a korunovace Ferdinanda I. způsobila jisté rozšíření látky, tak korunovace Maxmilianova, řád mincovní z r. 1561, tažení hotovosti české do Uher l. 1566 a poselství české do Polska k volbě královské znamenitě zvětšily objem dílu III. A jako ve II. díle při roce 1547 otištěn byl v uspořádání chronologickém spis »Akta těch všech věcí, které jsou se mezi Ferdinandem králem a některými osobami

z stavuov panského, rytířského a městského království Českého léta 1547 zběhly«, vydaný už r. 1548, tak v díle IV. při památném sněmu z r. 1575, který pošinul do popředí otázku náboženskou, čtou se uveřejněna diaria Sixta z Ottersdorfu a bratrské.

Rozšíření látky »Sněmů českých« zjevně hlásí a zastává předmluva V. svazku, zavírajícího v sobě období jen čtyř let. Praví doslovně: »Kdyby v naší publikaci byla přesně položena jen jednání a jiná akta sněmovní, nevyplnila by arciť čtyři léta přes sto tiskových archu: uveřejnění však hojného množství dosud neznámých s jednáním sněmovním jako spojených pramenů, kteréž nemálo jsou důležité na poznání naši historie, omluví zajisté s dostatek rozsáhlost publikace.« Předmluva sama vypočítává pak živly, o něž rozhojněna jest látka svazku toho. Jsou to: stísněné poměry finanční císařského dvoru, »o kterýchž v jednáních sněmovních v V. dílu vždy na předním místě se pojednává«, osvětlené listinami o obraně hranic uherských proti Turkum, o řádu, instrukcí, řízení komor české a dvorské, o jednání s Chebskem, Loketskem a Kladskem, o zástavách a prodejích statků královských, o pujčkách či ěných králem, o finanční správě jak odvedených, tak nezaplacených daní; dále jednání se zeměmi přivtělenými o obeslání jenerálního sněmu l. 1579, sjezdy krajské, nařízení císaře Rudolfa o drahotě řemeslníků, jednání o nová práva horní. Mimo to, jak předmluva sama vytýká, v díle V. ponejprv uveřejněny jsou relací do desk zemských o přijímání nových členu do stavu panského a rytířského a přijímání nových obyvatelů do království Českého, při čemž činí se slib, že zápisy takové z dřívějších let »uveřejněny budou dodatečně ve zvláštním svazku s jinými mnohými spisy, kterýchž archiv český při stálém badání byl nabyl«. Podotknouti jest, že akty vztahujícími se ke smrti a pohřbu císaře Maxmiliana díl V. zasahá nazpět do r. 1576.

Podobně praví předmluva VI. dílu »Sněmu českých«, že svazek ten vedle jednání sněmovních obsahuje »také se sněmy spojená akta, kteráž pojednávají o zákonodárství, náboženských poměrech, o pomoci na obranu hranic uherských proti Turku, o penězných potřebách císařské pokladny atd. Mezi novými kusy zvláštní zasluhuje zmínky zavedení opraveného kalendáře a usnesení v příčině čeledi a poddaných«. V předmluvě VII. dílu vydavatelé upozorňují na jednání o defensí v příčině vzájemné pomoci zemí koruny České za války proti Turku, při čemž z povinnosti účastnili se držitelé některých manství českých v říši římské, pak na nebezpečí války s Poláky léta 1588 a na proces proti purkrabí karlštejnskému Janovi Vchynskému ze Vchynic, obviněnému od arcibiskupa pražského, že neváženými slovy popíral králi českému právo patronatní na Karlštejně. Předmluva VIII. svazku vytýká neobyčejně veliký objem dílu toho proti svazkům předešlým a vykládá ji processem Jiřího z Lobkovic a výpravou válečnou z Čech proti Turkum do Uher.

Nejobšírněji rozpisuje se o obsahu »Sněmu českých« předmluva IX. dílu, která chce býti obranou proti nepříznivému úsudku Dvořákovu o předešlém svazku. Po předmluvě této »Sněmy české« uveřejňují: přípravy ku svolání sněmu (dobrá zdání a návrhy komor české a dvorní a dvorské rady vojenské o článcích pro předlohu královskou), patent královský, jímž sněm se svolával,

předlohu královskou s doklady a vysvětlivkami, zápisy o sněmování jednotlivých stavův, usnesení stavů, repliky královské, svolení stavů k zástavě nebo prodeji panství královských, přijetí za obyvatele království Českého nebo do některého z vyšších stavů; přípravná jednání se zeměmi přivtělenými, aby obeslaly sněm jenerální a svolení zemí jednotlivých, reversy královské o svolených berních, pak akta o věcech ujednaných s králem za času sněmování; z věcí úzce souvislých s usnesením sněmovním publikace podává akta o berních (jednání s Chebskem, Loketskem a Kladskem, přiznávací listy k berni, zprávy o počtu domů, výkazy, kolik daně odvedeno, upomínky o dlužnou berni, instrukcí dávané berníkům krajským i nejvyšším, jednání o to, aby města horní byla osvobozena daně), o finančních záležitostech pokladny královské (dluhy královské, prodeje nebo zástavy statků královských, půjčky králi, rukojemství zaň, dobrá zdání komor královských, zástavy manských statků mimo hranice zemské, prodeje a zástavy statků duchovenských v Čechách i zemích přivtělených); akta o válce a vojenském zřízení (stavba a vydržování pevností uherských, vzájemná defensí zemí koruny České, Uherské a zemí rakouských, placení posádek na báňských hranicích v Uhřích, instrukcí pro komisaře královské i stavovské vypravované do Uher k vojsku s rozličnými úkoly, instrukcí pro zbrojmistra a správce skladu střelného prachu a sanytru, výpočet nákladu na vypravení vojska, přípravy a přehlídky, pochod i ubytování vojska, rozkazy dávané klášterům a městům o dopravě hrubé střelby a střeliva, zápověď vývozu prachu střelného i sanytru do ciziny, zprávy vojevůdců českých o bězích válečných, o řádění cizího vojska táhnoucího zeměmi koruny České do Uher, rozkazy o léčení raněných vojáků, zařízení nemocnic a vybírání almužny pro raněné a pod.); akta týkající se věcí městských spojených se sněmováním (vysílání poslů městských na sněm, spory o přednost hlasu na sněmě, zprávy poslů ze sněmu o průběhu sněmu, zprávy o půjčkách učiněných císaři, o počtu domů, žádosti za prominutí berně, přijímání měst do stavu třetího, srovnání práv městských se zřízením zemským, řády policejní pro města a řemeslníky); akta o královských panstvích (nařízení o lesích, honbě, hospodářství), akta o důchodech královských (perkrechtu z vinic, úroku z chmelnic, zahrad, platu komorním); zprávy o plavbě po Labi, o zvelebení hornictví, hranicích zemských, o mincovnictví, o opravách domů patřících zemským úřadům a hradu Karlštejna; dál akta významu státoprávního (o lénech ležících mimo hranice král. Českého, obnovení smluv dědičných, o poselstvu do Polska v příčině spolku proti Turku, o postupu knížetství Opolského a Ratibořského vévodovi sedmihradskému, protest stavů českých proti volbě biskupa vratislavského, jednání o nástupnictví na trůně) a posléze věci náboženské, »s kterýmiž utíkali se jednotlivci, stavové, města pod ochranu sněmu, a o nichž mluveno, jednáno ve sborech stavovských« (na př. spory o právo patronátní, stížnosti měst podobojí proti podávání jim kněží katolických, nařízení a žádosti činěné císařem i arcibiskupem, aby nekatolíci na místa radních v městech některých již nebyli voleni, aby fary osazovány byly jen kněžími katolickými, omluvy podezřívaných hejtmanů statků královských, jakoby nebyli dobrými katolíky, zákazy císařské, aby sekty náboženské nebyly nikde trpěny, spor mezi dolejší

konsistoří pražskou a kutnohorskou, rozličné snahy arcibiskupovy o zvelebení strany katolické, jednání o svátku Husově, zprávy o stavu far, o živobytí kněží, o visitacích, o konsistoři, Bratřích českých, napomínání lidu k modlitbám a pokání a j. v.). — Stejným způsobem jako díl IX. vede si X. svazek, v němž náboženské věci (jmenovitě zprávy o pronásledování Jednoty) nabývají převahy nade vším jiným. — Při takovémto rozšíření látky ovšem už se nevypouštějí z publikace léta, ve kterých sněm se nesešel, nýbrž otiskují se »jednání« roku toho.

Práce vydavatelská v prvním díle omezila se na předmluvu, kratičké výtahy obsahu (regesta) otištěných akt, nečetné poznámky a na abecední seznam míst a seznam osob na konci svazku. V díle II. a III. přistupují k tomu místy (nikoli všude) kratičké, pouze několikařádkové úvody k jednotlivým sněmům, ale ve II. svazku a zase důrazněji v předmluvě třetího dílu vydavatelé slibují, že »bude sdělán přehled obsahu svazků již vydaných i nyní vycházejícího, kterýž podati má obšírnější zprávy o všech důležitějších věcech, o nichž na sněmích jednáno«, poněvadž však rok 1573, kterým končí III. díl »Sněmů«, není žádnou epochální dobou historie české, vydavatelé rozhodli se, že takový »přehled obsahu přidán bude až při té době, kdy starobylé státní zřízení království Českého za své vzalo a novými institucemi nahraženo bylo«, tedy při roce 1620. Slib ten opakuje se zase v předmluvě IV. dílu a to s dodatkem, že »takový obšírný spracovaný obsah jednání sněmovních není tomu na překážku, aby již v tomto svazku a i na dále před akta každého sněmu položena byla obsažná zpráva o jednání sněmovním, čímž publikace »Sněmů českých« stane se zajisté přehlednější«. A vskutku, počínaje dílem IV., aktům příslušného sněmu nebo roku předchází »úvod«, tu stručnější, tu obšírnější, který podává krátce dějiny sněmu (léta) a při tom upozorňuje na jednotlivá zajímavější nebo důležitější akta. K dílu VI. vydavatelé přidali na konec »obsah«, chronologický seznam všech uveřejněných kusů a k VII. svazku připojili obsah nejen svazku toho, nýbrž i prvních pěti svazků, jakož i věcný rejstřík ze všech svazků dotud vydaných. Počínaje tedy dílem VII. každý svazek »Sněmů českých« opatřen jest předmluvou, úvody, rejstříkem jmen osobních a místních, rejstříkem věcným a obsahem, po případě též opravami.

Redaktorem prvních sedmi svazků »Sněmů« byl zvěčnělý prof. dr. *Ant. Gindely*, od VIII. dílu počínaje jest jím ředitel archivu zemského *Fr. Dvorský*; text upravovali, rejstříky a obsahy pořizovali ostatní úředníci archivu zemského.

H. Kollmann.

Dr. Rud. Dvořák, Dějiny Moravy (část »Vlastivědy moravské«). Kniha I.: Od nejstarších dob až do vymření Přemyslovcu. — r. 1306 (v Brně 1899, str. 1—168, s 3 příl.). — Kniha II.: Od vymření Přemyslovců do nastolení Ferdinanda Habsburského na trůn český, 1306—1526 (tamže 1900, stran 171—370). — Kniha III.: Od nastolení Ferdinanda I. až po mír vestfálský, 1526—1648 (tamže 1901, str. 371—620).

Dílo toto, které obsahuje především dějiny politické, jest zde předmětem recense jen, pokud se dotýče právních poměrů, což mimo roztroušené

zmínky[1]) děje se souborně pouze na str. 21 (zřízení nejstarších Slovanů), v 7. kapitole druhé části I. knihy (Vnitřní stav Moravy od r. 906—1197, str 93—101, a v 8. kapitole třetí části I. knihy (Vnitřní stav Moravy od r. 1197—1306, str. 152—164); vedle čehož obšírnější, ač ne již tak všestranné přehledy vyskytují se v knize II. (Právní reformy Karla IV., str. 212—216) a v knize III. (Právní poměry za Ferdinanda I., str. 101—104; Kodifikace obnoveného zřízení zemského z r. 1628 a změny jím zavedené, str. 587—590).

Tu především dlužno všeobecně vytknouti, že by bylo velice prospělo souměrnosti, kdyby podobné zevrubné přehledy historicko-právní, jako jsou podány pro vévodskou a královskou periodu Přemyslovců, byly bývaly podány též na konci druhé knihy za dobu 1306—1526 a před vylíčením kodifikace Obn. Zř. Z. za dobu od r. 1526—1628, aneb aspoň jeden přehled za dobu 1306—1628. Jakkoli uznáváme, že práce páně Dvořákova v části politicko-historické jeví se skutečně dobrým, ano možno říci výborným zpracováním dotyčné látky na základě nejnovější literatury (byť tato nebyla veskrze důsledně pod čarou citována) a z části též na základě pramenů, při čemž dlužno pochváliti jak pěkné uspořádání látky, tak i obratnost stylistickou, přece nelze bez obmezení tutéž chválu vzdáti části historicko-právní, jež ovšem dle účelu díla jevila se podřízenou, ale pro tuto recensi jest výhradným předmětem diskusse. Nehledíc k vytknuté již nesouměrnosti, pro kterou obraz moravských právních poměrů v dobách popřemyslovských jeví se dosti kusým a roztříštěným, ač jináče celkem správným. — historicko-právní stati z doby Přemyslovské obsahují mnohé nepřesnosti, jevíce nápadnou odvislost od *Dudíkových* »Dějin Moravy«, které právě v tomto směru nejsou příliš přesnými. Spisovateli sice nebylo možno, použíti stručného sice, avšak výborného přehledu právních dějin moravských, jejž ve článku »Morava« Ottova Slovníku Naučného teprve počátkem r. 1901 podal dvor. rada *Hanel*; ale byl by přišel na mnohé nepřesnosti Dudíkovy, kdyby jeho udaje byl skontroloval srovnáním s pracemi *Herm. Jirečka* a *Jar. Čelakovského*, také s nedostiženým dosud (byť někde zastaralým) veledílem Fr. Palackého, jakož i dle možnosti s prameny samými. Vytkneme zde některá větší nedopatření, pokud se týče nepřesnosti neb mezery, čímž arci nijak nechceme snižovati celkový význam díla v první řadě jiný účel sledujícího.

V kapitole 7. druhé části I. knihy (906—1197): 1. Co se týče úřadu falckrabí (comes palatinus; lepší jest překlad Palackého »nádvorní župan«), nezdá se nám správným prohlašovati jej, jak to Dvořák činí (str. 97), za

[1]) Příležitostné, větším dílem stručné, někde však obšírnější zmínky o poměrech právních neb událostech pro právní dějiny důležitých dějí se na str. 27., 29., 59., 66., 87., 89., 106., 109., 136., 138., 173., 174., 179., 183., 187., 192., 199., 200., 206, 220., 221, 222., 223., 224., 225., 226., 227., 234., 244., 250., 256., 258., 268., 269., 288., 289., 291., 299., 314., 316., 320., 323., 325., 327., 328, 330., 331., 333., 334., 337., 352, 354., 356., 358., 359., 361., 364., 365., 374., 379., 380., 383., 384., 389, 392., 395, 397., 398., 400., 418., 419., 423., 424., 429., 430, 437., 438., 444., 445, 451., 452., 474., a 475., 476., 482., 492, 496., 498., 499., 500., 502., 503., 504, 505., 507., 513., 517, 518., 520., 521., 526., 527., 528., 532., 536., 548., 555., 564., 565, 570., 602., 603. a 604.

nejvyššího úředníka zemského, jelikož tento úřad, pouze krátkou dobu, v 2. pol. XI. a z počátku XII. stol. v Čechách se objevující, v současných pramenech (Kosmovi) uvádí se jako první v paláci královském (qui primus erat in palatio regis), což poukazuje na jeho povahu jako úřadu dvorského; také jej za takového považují Palacký, Čelakovský a Jireček, nehledíc k tomu, že v té době rozdíl mezi dvorskými a zemskými úředníky ještě náležitě se neuplatnil — 2. Funkce župního komorníka (str. 97) neobmezovaly se pouze na péči o správné odvádění poplatků, nýbrž již v této době vztahovaly se také na soudy župní, kde netoliko hájil interesse fiskální, ale i prováděl půhon a působil při zvodu. — 3. Co se týče postavení udělných knížat moravských (str. 95 a 96), také veskrze nesdílíme názorův autorových; nemůžeme však z nedostatku místa pouštěti se zde do obšírnějšího rozboru, mimo to nechceme předbíhati výsledkům bádání, jež v té věci konáme. — 4 Jeví se rozpor mezi 7. kapitolou druhé části I. knihy (str. 93) a líčením předcházejícím (str. 59), ježto tamto mluví se o Břetislavově řádu stařešinském, kdežto tuto jen o prostém přání, jež jako zákon nebylo prohlášeno ani zaznamenáno. Zdá se nám z více důvodu, jež by zde bylo široko uváděti, správnějším náhled, že tu skutečně byl zákon stařešinský, v čemž nás ani práce *Loserthova* »Das angebliche Senioratgesetz des Herzogs Břetislav I. etc. (A. Ö. G. 1884, 1. Hälfte) nikterak nevyvrátila. — 5. Konečně budiž podotknuto, že dle výzkumu Dra *G. Friedricha* (Čes. čas. hist., III. str. 365) listina kláštera Tišňovského z r. 1174, kterou spisovatel uvádí (str. 98) jako doklad prvního sněmu moravského, jest podvržena, a že tudíž pro knížecí dobu Přemyslovskou do r. 1197 nemáme žádného bezpečného dokladu pro nějaký sněm moravský.

V 8. kapitole třetí části I. knihy (1197—1306): 1. Spisovatel opomenul tuto dotknouti se blíže rozvratu zřízení hradského župního a přeměny jeho ve zřízení krajské, jehož počátky v tuto dobu (vlády Přem. Otak. II.) sahají, jakož i uvésti úředníky krajské, župním analogické, z nichž vytčen pouze cudař, kdežto neuvedeni krajský komorník, písař, purkrabí, a konečně důležitý ústav popravců dle úpravy Přemysla Otakara II., kteří byli podkladem pro pozdější krajské hejtmany. — 2. Nejeví se správným spisovatelovo roztřídění obyvatelstva v té době (str. 161 a 162): 1. na vyšší šlechtu, 2. vasally či vladyky, 4. svobodníky, 5. panoše, 6. emfyteuty, 7. poddané (agricolae censiti), a 8. na nevolníky (glebae adscripti); předně tím, že k vasallům náležela též valná část vyšší šlechty, a tudíž nelze je klásti jako protivu k této, dále že možno vladyky, jistou část vasallů a panoše zahrnouti společně pod titul »nižší šlechty«, potom že termin »agricolae censiti« měl býti přeložen názvem »úročníci«, a ne výrazem »poddaní«, jelikož tato třída lidu byla osobně svobodna, kdežto výraz »poddaní« byl synonymem výrazu »nevolníci« (glebae adstricti). — 3. Při menším soudu (str. 163) bylo podotknouti, že od času Přemysla Otakara II. byla jím cuda krajská. — 4. Při sněmu (str. 162) slušelo uvésti, že se ho od r. 1288 účastnili též vyslanci hrazených měst královských, byť i zpravidla jen na zvláštních sjezdech s preláty, aby s úředníky královské berně dohodli se o obnos této ze statků městských a duchovních.

V knize II asi nedopatřením uveden (str. 269) Jošt jako poslední známý markrabě moravský, ježto ještě po něm jako samostatní markrabata moravští vystupují knížata rakouští Albrecht II. a Matyáš. Také dovolujeme si odporovati náhledu (str. 363), jakoby pouhé svatební smlouvy mezi králem Vladislavem a císařem Maximilianem byly znovu potvrdily právní nároky rodu Habsburského na trůn český a uherský, ježto nároky takové dle tehdejší ústavy české a uherské nabyly plné platnosti teprve pozdější volbou nebo uznáním ze strany stavů.

Dr. Jaroslav Demel.

Adler, Zur Rechtsgeschichte des adeligen Grundbesitzes in Österreich. 1902.

Adlerův spis obsahuje dvě samostatná pojednání. První má nadpis: »Die rechtlichen Kategorien des adeligen Grundbesitzes«, druhé: »Der »Burgfriede« oder die »Vogtei«. První, jakkoli později vyšlo, jest jakousi předchozí studií ku jeho »Gültbuchu«, o němž jsme referovali v I. ročníku (str. 216). Do »Gültbuchu«, který stal se později jakousi šlechtickou matrikou, zapisován šlechtický majetek. Jaký to majetek byl, o tom jedná Adler ve svém prvním pojednání. Struktura pozemkového vlastnictví jest stavovská, možno mluviti o jeho stavovské povaze a věcné stejnorodosti. Jako »Handgemal«, »lex«, který si vymiňuje plně svobodný při kommendaci »pro libertate tuenda«, uchovává, třeba nepatrných rozměrů, svobodnému jeho svobodu, a nabývá jako »nobilis viri hoba, nobilis hoba« povahy svobodného statku, který není více jen znakem svobody, ale také rytířského stavu. Jen od osoby takovéhoto stavu může býti držen, nemá-li se jeho stavovská povaha pohoršiti. Jako takový chrání někdy i stavovství celé rodiny, třeba by jej držel jen člen její jediný. Stavovské rozdíly v době rakouského Landrechtu označují majetek šlechty a osob stavu městského jako »Eigen«, které nikdo ze stavu selského držeti nemůže. Držbou stavovské osoby, pána, ministeriála, rytíře nabývá statek své stavovské povahy a při té má zůstati. Je tedy panské »Eigen«, ministeriálské »Eigen« a rytířské »Eigen«. Na svobodný původ se tu více nehledí, ale za to stavovské rozdíly zachovávají se přísně. Člen nižšího stavu nemůže nabýti statku stavu vyššího. Ministeriálové a pak také i ostatní stavové pomáhají si tu prostřednictvím církve. Církev panský statek přijímá a dává v léno ministeriálům nebo rytířům. Otakarova doba přispívá ku vyrovnání rozdílů mezi ministeriály a pány. »Handgemal« není v této době více pouhý pozemek, ale kamenný hrad (Stammburg). Vyrovnání mezi pány a rytíři a tím postavení statku rytířského na roveň statku panskému přináší však teprvé 15. století, ač i později se rozdílů těch vzpomíná.

Panský majetek charakterisují jisté zevní výhody, pak jeho výslovné označení a jisté zevní známky. Dle rakouského Landrechtu je vyňat z kompetence zemských soudců a nižší soudní pravomoci. Průběhem času nabývají jeho majitelé různých práv, jako rybolovu, honby, zřizování hospod, nuceného mletí a p. Rytíři, ač, jak dodati dlužno, již za Otakara jsou vyňati z pravomoci zemských soudců (§ 44 LR_2), nerovnají se přece svým forem pánům a ministeriálům, a nižší soudní pravomoci na svých statcích také nemají. Společno jest však oběma těmto druhům šlechtických statků stavovské zdaňování a dále od 16. století jich věcný základ pro stavovskou příslušnosť.

Statek panský jmenuje se jinak (Herrschaft) než statek rytířský (rittermässiges Gut, rittermässiges Eigen, Ritterhof, Edelmannsgut). Je-li střediskem šlechtického statku hrad, nečiní se v názvu »Burg« rozdílu mezi oběma druhy statků, jakkoli rakouský LR. i hrady rozlišuje, znaje vedle nich i opevněné domy v rovině, jež bez svolení zeměpána stavěti možno. Menší majetek rozrůzňoval asi hrady mezi hrady vyšší šlechty a hrady rytířské. V Horních Rakousích zvou se proto panské hrady »Herrenburgen«, rytířské hrady »Burgställe«. Pozdější středověk rozeznává statek nižšího rytířstva (Edelmannsgut), jehož střediskem jest »Edelhaus« neboli »Edelsitz«, od statku vyšší šlechty, panství (Herrschaft).

Sedlák nemá práva držeti svobodný statek, ale i tu pomáhá se tím, že svobodný statek přijímá církev a dává v ruce selské pod úrok. Naproti tomu má i selský statek zůstati v rukou selských a nemá přijíti do kategorie vyšší. Z měšťanů jsou »Erbbürger« způsobilí k lénům a sourodí rytířům. Mají-li se nabývati statky vyšší kategorie, pomáhá i tu církev.

V době novější má panský a rytířský stav svou privilegovanou stavovskou držbu. Je zapsána v »Gültbuchu«. Novější doba (16.—17. stol.) zná pro statek šlechtický pojmenování »Landgut«, druhový název všeho šlechtického statku, který podléhá stavovskému zdanění, stavovské výzvě a stavovskému soudu. Statek, který jím dosud není, povyšuje se na »Landgut« privilegiem zeměpána. Jednotlivé druhy tohoto statku jsou »Edelmannsitz«, statek rytířský, »Herrschaft«, statek panský, a »Freihof (wirklicher Freihof)«, nižší druh šlechtického statku, který jistou poplatnosť snese. Panství vyniká nad statkem nižší šlechty svou rozlohou, ale jinak dává mu jeho jméno jen zvyklosť, vidoucí na něm sídlo starého rodu vysoké šlechty. Ale i tyto rozdíly stírá čas, když oba druhy statků v rukou rytířstva i vyšší šlechty se nalézají. Také různění svobodných dvorů (Freihöfe) stává se bezvýznamným, poněvadž je prameny statkům rytířským úplně na roveň kladou.

V druhé části své knihy jedná Adler o tom, co značí v rakouských pramenech slovo »Burgfriede«. Stavba hradů je původně regál královský a hrady stojí tedy pod zvláštním mírem, královským mírem hradským (Burgfriede). Ku hradu patří také hradiště, a mír hradský vztahuje se na celý okrsek hradský, který zove se také »Burgfriede« nebo také »Burgbann«. Když rakouští vévodové dosáhnou své territoriální samostatnosti, vychází zvláštní territoriální mír, který též »Burgfriede« se zove, od nich. Dle pramenů mají jej města a městyse. Ve spojení s hrady je však »Burgfriede« právo hradského bana na hradě a podhradí, právo totiž na hradoždění a jiné práce za poskytovanou ochranu, jakýsi tedy ban správní (Verwaltungsbann), jak jej zove Brunner. Tento hradský ban přenáší se na jiné soukromé osoby, když převádí se na ně vévodský hrad lénem, koupí nebo zástavou. »Burgfriede« může však býti také již stávajícímu nebo teprve nově zřizovanému hradu propůjčen; někdy připojuje jej ku hradu jen právo obyčeje. Rakouské prameny znají dva druhy hradského míru, jeden se soudní pravomocí, druhý bez této pravomoci. Při druhém jde pouze o ochranu hradského okršku proti příslušným povinnostem a platům. Tím dány jsou všechny znaky ochranného fojtství (Schirmvogtei). Takovéto fojtství jako v Němcích, tak

i v Rakousích vzniká podvolením se svobodných neb nesvobodných ve fojtskou ochranu, počinem pána o jeho lidech nesvobodných aneb rozhodnutím zeměpána, když přikáže fojtství některému hradu. Obsah této fojtské právomoci může býti rozmanitý, řídě se důvody svého vzniku. Zeměpán, vykonávaje nejvyšší ochrannou moc (oberste Vogtei), může ji buď vůbec nebo z části přenésti na pána jistého obvodu. Obyčejně jsou s ním spojeny právo na služby hradské jako hradozdění a p., které pak pod jménem roboty vystupují, právo fojtské, zdaňování, ochrana míru a nesporné soudnictví spolu se všemi příjmy, z toho plynoucími. Tyto jednotlivé části fojtství postupuje vévoda pro okrsky toho kterého hradu pode jménem »Burgfriede«. V 16. století se vidí vznik fojtství v zemském obyčeji. Tractatus de juribus incorporalibus zaujímá v příčině něho nepříznivé stanovisko, obmezuje povinnosti chráněných i práva fojtská.

Začasté poskytoval »Burgfriede« také soudní právomoc. Dělo se to tehdy, když některé panství vyňato bylo z právomoci zemského soudce, takže na ně přešlo nižší. někdy dokonce i vyšší soudnictví, aneb udělena s »Burgfriedem« tato soudní právomoc některému držiteli hradu bez ohledu na jeho držbu.

V Rakousích měla nižší šlechta odedávna jakousi nižší soudní právomoc nad svými poddanými, vyšší šlechta naproti tomu ještě právomoc immunitní, která spočívala jednak na zvláštních privilegiích, jednak na právu obyčejovém. Podstatným jest v této příčině rozdíl mezi t. zv. »causae majores a minores«. V Rakousích vykonával zemský soudce ve svém obvodu jak nižší, tak vyšší právomoc. Postupem času nastává však jakési odlišování. Nižší právomoc se patrimonialisuje, a vyšší zůstává při zemském soudci s tím, že nesmí jím býti dotčen obvod immunitní. Pán immunitní měl tedy právomoc nad svými poddanými, kterou nad nimi měla i nižší šlechta (Grundgerichtsbarkeit) a mimo to právomoc immunitní, která zahrnovala v kriminálních věcech všechny činy trestné mimo ty, které se trestaly smrtí, nižší tedy právomoc, a vztahovala se na všechny statky pána, ať byly v bezprostředním jeho užívání nebo v léně nebo ve fojtství. Týkala-li se pouze vsi, zvala se »Dorfgemeindegerichtsbarkeit,« týkala-li se více osad, panství poplatných, zvala se »Hofmarkgerichtsbarkeit«, obzvláště však »Vogtei« nebo »Burgfriedensgerichtsbarkeit«.

K nižší právomoci pánů immunitních přistupuje však postupem času nebo privilegiemi nebo úplatou i vyšší právomoc, a tříštění právomoci zemských soudců stává se tak obecným, že za času prvních Habsburků reklamuje vysoká šlechta krevní právomoc již jako své právo.

V pozdějším středověku dostává se nižší šlechtě immunit a nabývá tak mimo právomoc nad svými poddanými (Grundgerichtsbarkeit) také nižší právomoci, někdy dokonce i vyšší, takže ke konci středověku přibližují se její stavovská privilegia stavovským právům panstva. *Dr. M. Stieber.*

Právo občanské.

O smlouvě námezdní dle práva rakouského se zřetelem ku právu římskému. I. Část úvodní. Napsal Dr. *Jan Krčmář.* V Praze 1902.

V úvodní této části spisovatel jedná o pojmu a druzích smlouvy námezdní a její rozdílech od jiných smluv.

Počínaje od práva římského obhajuje učení, že locatio conductio ve svých způsobách jako l. c. operarum a l. c. operis čelí k výměně práce za peníze. Dokazuje na příkladě uvedeném ve fr. 5. § 2. D. 19. 5., že »factum, quod locari non possit« jest všeliké facere, které není předsebráním processu pracovního. Z příkladu téhož arci málo dá se vyvésti, ježto manumittentovo facere samostatného významu nemá; ale slovný výraz nezůstavuje pochybností. Operae locari solitae jsou patrně činnosti, se kterými se obchoduje, které v hospodářském oběhu jsou.

Sp. vykládá, že § 1151 obč. zák. slovy »Dienstleistung oder Verfertigung eines Werkes« zahrnuje tolikéž jen operae locari solitae a v tom s římským právem se srovnává. Ovšem podle názorů nynějších jsou práce k obchodu spůsobilé, které jindy nebyly, a jiné toto stanovisko připomíná § 1163. V § 1151 praví se také »gegen einen gewissen Lohn im Gelde«, ale duvodně sp. hledě k § 1173 znaku toho nepřijímá.

Postaven jest tudy před otázku, kterak sluší posuzovati smlouvy, jimiž za plnění pracovní slibuje se plnění, které vyznačuje jiný typus smluvní. Odpověď spisovatelovu shrnouti lze takto. Slibuje-li se tolikéž plnění pracovní, a obojí plnění jest tedy stejného druhu, nelze užiti pravidel o smlouvě námezdní, poněvadž ona ustanovují jistou nerovnost obou stran (srv. §§ 1155, 1162), i mají platnost všeobecné předpisy o smlouvách synallagmatických. Slibuje-li se zcizení (definitivné vzdání se) jistého prostředku úkojného, tedy plnění, k jakému nesou se smlouva směnná a trhová, sluší smlouvu takovou považovati za sml. námezdní. Slibuje-li se plnění, které tvoří element smlouvy jiné, na př. poskytnutí užívání věci, hleděti jest k »ekonomické struktuře« smlouvy a tázati se po účelu, k němuž sml. směřuje (na př. šlo-li jedné straně o to, aby užívání věci zpeněžila, a druhé o to, aby užívání téhož dosáhla, či chtěla-li strana ona zjednati si pracovní sílu, a tato sílu pracovní zpeněžiti) a podle téhož účelu rozhodnouti. Ukázal na tuto cestu, jak sp. dobře podotýká, již dv. dekret ze dne 4. listopadu 1784 (č. 360 sb. z. s.).

Ta cesta zajisté je pravá. Záleží na tom, co jest, jak řečený dvorský dekret se vyjadřuje, »das vorzüglichste Verhältniss«, co jest hlavní věc, účel smlouvy, a které plnění jeví se tudy jako záplata, merces. A to musí býti rozhodné ve všech případnostech. Kde plnění jedno jako merces považovati nelze, tam jest sml. směně podobná, pro jejíž posouzení pravidla příslušná obdobou třeba vyhledati. Smlouvy, jimiž operae za operae se směňují, bude tudy posuzovati netoliko podle všeobecných předpisův o smlouvách obapolných nýbrž obdobou i podle pravidel o sml. námezdní a to vzhledem k oběma stranám podle pravidel, která ustanovují práva a povinnosti strany ku práci povinované.

Vyloživ pojem smlouvy námezdní sp. obrací se k její rozdílu od sml. zmocňovací. Doličuje pro římské právo, že locatio conductio a mandatum neliší se činností uloženou, nýbrž úmysly stran, že »mandatum originem ex officio atque amicitia trahit« (l. 1., § 4. D. mand. 17. 1.) a charakterisuje se bezplatností. Odtud vysvětluje odvolatelnost mandatu a nárok mandatářův na náhradu škody, jejiž nebezpečenství s vykonáním mandatu jest spojeno. Zajisté i vypověditelnost mandatu do této souvislosti náleží. Honorarium, honos, salarium, pokud nejsou remuneratorickými dary, sp. pojímá (spojuje názor *Löwenfeldův* i názor *Petražyckého*) podle rozličných případností za výživné pro dobu, jíž uložené jednání vyžaduje, nebo za náhradu důchodu pracovního, jejž mandatář obětuje zanechaje své činnosti vydělečné.

Rozbíraje pak pojem smlouvy zmocňovací v právu rakouském, sp. zamítá učení dosud převládající, že smlouvou tou strana jedna zavazuje se učiniti jmenem strany druhé jisté jednání právní. Mylně však táhne se k tomu, že *Zeiller* slova »im Namen des Andern« v § 1002 vykládá jako »v interesu jiného«, nebo tento naopak upozorňuje, »im Namen des Machtgebers« že není totéž jako »für den Machtgeber d. i. zu dessen Vortheil oder auf dessen Rechnung«. Správně dovozuje z § 1029, že byly sem zahrnuty i smlouvy, kterými kdo zavazuje se k opatření jisté záležitosti a spolu obrží plnou moc, aby jí, bude-li potřebí, užil.

Sp. vyšetřuje historické základy, na nichž § 1002 stojí. S pilností neúmornou snesl rozličná mínění, kteráž o podstatě smlouvy mandátní v staleté literatuře jsou vyslovena. Čtenář může pozorovati, jak objevují se v doktrině ony rysy, jež na tvářnosti materie dotčené v občanském zákonníku spatřuje. Vidí, kterak, když vývoj zastoupení jest dovršen, theorie civilistická nedospěla k tomu, aby pojem plné moci a pojem mandatu od sebe oddělila. Ona pohlíží na poměr plnomocenský jen jako na zevnější stránku poměru mandatního, a v definicích klade »negotium mandantis nomine gerendum« a jiné obraty podobné. Tudy pak poměr zmocnitelův k plnomocníkovi zkrátka za poměr mandatní vyhlašuje. Ale na druhé straně operae medici, mensoris a jiná konání ryze faktická i na dále jako předmět smlouvy mandátní uvádí. Záplatné smlouvy o t. zv. práce vyšší třídí mezi smlouvy mandátní, jakkoli názor na činnosti takové dokonce se změnil, a připouští se i soudcovské oceňování jejich. Ano někdy tam čítá i smlouvy záplatné, podle nichž mají se konati operae locari solitae, »si persona non sit solita factum locare, licet ab aliis locari soleat«.

Codex Theresianus věrně podává nauku tehdejší. Ustanovuje »von Befehlscontract« praví, že tu jeden ukládá druhému »etwas anstatt seiner und in seinem Namen zu verrichten«, (III. c. 15. n. 2.), ale mluví rovněž o případnostech, kde mandatář jedná jmenem vlastním (tamže n. 78. c. 18. n. 45.), a uvádí (c. 15. n. 74.) také příklad, »da Jemanden befohlen worden wäre, eine gewisse Person bei sich zu beherbergen«. Prohlašuje, že smlouva tato jest »ihrer Natur nach an sich ganz ohnentgeltlich« (tamže n. 3.), ale dodává, že podstata její se nemění, »wann . . auch gleich Anfangs etwas dafür zu geben versprochen, oder von jenen Personen, die von Betreibung einer gewissen Gattung Geschäften ihren Unterhalt suchen, . . etwas für ihre Be-

mühung geforderet wird« (tamže n. 4.). Osnova Hortenova neodchyluje se, ale výslovně jen »Geschäfte, die nicht sowohl durch körperliche Arbeit, als durch die Kräfte des Verstandes und Geister vollbracht werden«, označuje za takové, jichž uložení a převzetí smlouvou mandátní (»Bevollmächtigungs-contract« přezvanou) považovati jest, třeba neměly se opatřiti zdarma. V osnově Martiniho však čte se (hl. 4. § 3.): Wird für die Besorgung fremder Geschäfte eine Vergeltung auch nur stillschweigend bedungen . . als-dann zielen diese Verträge auf keine blosse Dienstfertigkeit ab, sie gehören vielmehr zu den Tauschhandlungen. Z výroku toho pošel nynější § 1004, při němž původně citován jest nynější § 1163. Ale citat ten byl škrtnut.

Sp. z dějin redakce a z jednotlivých zákonných předpisů dovozuje, že mělo býti recipováno mandatum římského práva, a že tedy hranice mezi sml. námezdní a sml. zmocňovací srovnává se s hranicí, kterou dělily se l. c. operarum a operis a mandatum. Pokládá tudy také, že odměnou v § 1004 dotčenou rozuměti jest podobně jen výživné nebo náhradu obětovaného důchodu pracovního. Jinak že by mezi § 1020 a §§ 1155 a 1160 byl odpor.

S tím souhlasiti nelze. Nelze říci, že redaktoři obč. zákonníka chtěli recipovati římské právo, nýbrž toliko, že chtěli smlouvu zmocňovací upraviti tak, jak příslušná smlouva obecného práva podle tehdejší doktriny byla utvářena. Také nelze říci, že § 1002 »není ničím jiným než parafrasí fr. 1 pr. D. 3., 3.«

Správné jest, že nelze »vykládati § 1002 tak úzce, jakoby pod jeho ustanovení spadaly jen smlouvy, kterými kdo zavazuje se uzavříti právní jednání jmenem druhého«. *Zeiller* odůvodňuje navržené znění jeho (prot. II. str. 44.) mísí příkaz a plnou moc. Ale nerozlišování to vedlo jen k nesprávnému formulování některých ustanovení a k zevnějšímu promísení oboji materie. Kdežto ještě v západohal. zák. zastoupení dílem aspoň spořádáno jest zvlášť (Cod. Ther. III. c. 18., Hort. osn. III. hl. 19., Mart. osn. III. hl. 14., západohal. zák. III. hl. 14.) a se zřetelem k příkazu i smlouvě námezdní (C. Th. III. c. 18. n. 27., 29., 30., Hort. III. hl. 19. § 13., Mart. III. hl. 14.. § 5. západohal. zák. III. § 466.), skladatelé obč. zákonníka připojili ustanovení obsažená ve hlavě »von Rechten und Verbindlichkeiten durch Nebenpersonen«, pokud jich nevynechali, do kapitoly o sml. zmocňovací. Že však plná moc pojiti se může k poměru námezdnímu, zjevně uznává § 1027, jenž mluví o poměrech smluvních, které vedle § 1163 spadají pod předpisy XXVI. hlavy, a odkazuje tudíž jen na předpisy o zastoupení, jež v hlavě XXII. položeny jsou. Co se tkne jednání, kteráž opatřiti jest, obor smlouvy zmocňovací zajisté není užší než obor římskéko mandatu.

Ale § 1004 nelze vykládati tak, jak sp. jej vykládá. Hledíc k historii i slovům jeho a k dalším §§ 1014 a 1015 dlužno rozuměti, že mluví o zaplacení služeb konaných. Proto bylo přece uvážiti, zda úslužnost (»Dienstfertigkeit« západohal. zák. III. § 104) a taková záplata naprosto se vylučují.

Jestliže někdo za plat sílu svou pracovní jinému dá k disposici, není v tom úslužnosti. Jestliže však někdo dá jinému svou sílu pracovní k disposici, ale jen za práci, kterou vskutku vykoná, zaplacení chce, nikoli za to, že byl hotov ji vykonati (§ 1155), tu je věc jiná. sml. taková nepostrádá rázu

úslužnostního. Smlouvy o t. zv. práce vyšší nejvíce se dějí tak, žádá se placení služeb, nikoli pohotovosti k nim. To starší vykladatelé mají na očích spatřujíce mandat tu, kde slibují se za plat operae liberales nebo třebas i operae illiberales, »si persona non sit solita factum locare«. Jen nepřípadně se vyjadřují. Nezáleží na tom, jakého druhu služby jsou, ani na tom, co slibitel obyčejně činí, nýbrž na tom, jaký jest úmysl stran v té které případnosti. Toto pojmutí, trvám, vysvětluje ustanovení obč. zákonníka. Ono vede k pravidlu v § 1020 vyřčenému, jež spisovateli zdá se tak na pováženou.

V paragrafu následujícím sp. pozoruje hranici mezi sml. námezdní a sml. o schování. Sml. tato vyznačuje se především specifickým obsahem konané služby. Sp. pokládá, že schovatel jak podle práva římského tak podle práva rakouského beře na se opatrování věci. Pro římské právo přijímá to učení panující (srv naproti tomu *Keller* Pand § 306, dále *Windscheid* Pand. § 377 n. 1, kdež patrně nemíní se, že schovatel pro věc neposkytne nic než místo, nýbrž že jen dopřeje, aby věc byla účastna opatření, jehož dostává se věcem jeho vlastním, nezavazuje se »zu einer besonderen Bewahrungsthätigkeit«), pro rakouské právo jest to beze vší pochybnosti správné. Římské depositum vyznačuje se dále bezplatností. Sp, dobře-li rozumím, pokládá, že právo rakouské i v tom se shoduje, a § 969 obsahuje pouhý odkaz k předpisům XXVI. hlavy. Ale výklad ten obstáti nemůže. Není také docela pochybeno, že táž pravidla dána jsou pro bezplatné schování i záplatné. I schování záplatné mívá ráz úslužnosti. Ovšem nemá ho vždy, a zejména pro živnostenské schovávání cizích věcí dlužno uznati, že zákonník a zejmena § 962 potřebám jeho nevyhovuje. Mínění panující obmezuje depositum římské na věci movité. Podle § 960 obč. zák. mohou se dáti v opatrování i věci nemovité. Případnosti takové zajisté jsou řídké. Obyčejně ukládá se i jednání další (§ 960) anebo toliko hlídání té věci. Ale přece nelze »na poukaz zákona, že i nemovité věci mohou býti předmětem schování, pohlížeti jako na dodatek ceny nemající«.

Po tomto vymezení spisovatel pojednává »o různých tvarech smlouvy námezdní«. Velmi dobře vykládá rozdíl základních tvarů její, smlouvy služební (l. c. operarum), a smlouvy o dílo (l. c. operis), potom vyšetřuje a třídí rozličné zjevy sporné jako engagement divadelní, smlouvu divadelního podnikatele s návštěvníkem, entreprisu a j. a kriticky uvažuje některé novější návrhy legislativní.

Následující paragrafy zase jsou věnovány vyhledávání mezí.

V § 5. sp. určuje rozdíl mezi smlouvou o dílo a trhem a směnou. Souhlasí s pravidlem, jež dovodil *Ehrenberg* v Jahrb. f. Dogm. XXVII. str. 253 a násl., a trefně k potvrzení jeho ukazuje na § 1162, jenž tu, »kde zřetel se mívá ku zvláštní spůsobilosti osobní«, a kde tedy předsevzetí práce jest hlavní věc, spatřuje smlouvu námezdní, i když objednaný dal látku.

V § 6. sp. vymezuje obor smlouvy námezdní stranou ku smlouvě nájemní i vykládá důsledně a správně, že tu, kde plnění pracovní jest věc hlavní, a poskytované užívání věci slouží jen k tomu, aby plnění to dostalo se druhé straně, máme sml. námezdní.

V § 7. přihlíží k rozdílům smlouvy nájemní a smlouvy společenské. Ukazuje, že společnost jest jen tu, kde jest účel stranám společný, kde

však toliko smluvníku jednomu práce, k níž druhému smluvníku jest povinen, platí se podílem na zisku, ale sledování účelu příslušného záleží jediné na vůli téhož smluvníka druhého, tu že jest smlouvou námezdní, a pouze pravidla, která týkají se zjištění a rozdělení zisku při společnostech, že mají se obdobně užívati. Sr. k tomu *Heller*, Právník XXXV. str. 1. a násl.

V krátkém závěrečném § 8. sp. určuje rozdíl smlouvy námezdní od sml. nakladatelské a příkazu k prodeji (§ 1086.).

Ve všem všudy tedy spisovateli nelze přisvědčiti. ale v celku kniha jeho jest práce velmi zdařilá a slibná. Vydává svědectví o pronikavém studiu a bystré soudnosti svého původce. Dojem radostný kalí zarážející jeho neznalost prací českých.

Zevnější úprava knihy jest sličná, ale přísnější revise tisku byla by bývala na místě.

Stupecký.

Wykład austryackiego prawa familijnego. Cześć II. — Napisał *Ernest Till*, doktor praw, profesor uniwersytetu lwowskiego, członek kor. akademii umiejęt. w Krakowie. — We Lwowie. Nakładem K. S. Jakubowskiego, 1902.

V krátké době po právu manželském vydal autor druhou část práva rodinného, pojednávající o poměru rodiču k dětem, o poručenství a opatrovnictví. Právo rodinné tvoří již pátý díl autorova systému soukromého práva rakouského.

Rozdělení látky podává se samo sebou. Co se týče poměru rodičů k dětem, pojednáno nejdříve o dětech manželských, pak o nemanželských, konečně o legitimaci a adopci.

Manželským rodičům přiznává autor civilní žalobu proti osobám třetím, které děti proti jich vuli zadržují. Je-li však věc ta sporna mezi manžely samými, platí řízení nesporné (§ 142. obč. z.). I nemanželští rodičové mají právo vindikace dítěte proti osobám třetím, autor poukazuje tu na výklady své o dětech manželských, nezmiňuje se při tom o řízení, jakého užiti sluší zejména, je-li věc sporna mezi oběma rodiči samými.

Otázku, jak dalece jednání otcova v příčině jmění dítěte potřebují k platnosti schválení soudního, rozhoduje autor v tento smysl: Jelikož otci přiznána jest pouze správa, nikoli požívání, ani disposice substancí, jest třeba schválení ke všem jednáním spadajícím mimo správu: jelikož však správa otcova v zákoně není omezena, nepotřebuje otec schválení k jednáním správním vůbec.

Důvody prodloužení moci otcovské v § 173. obč. z. nejsou udány taxativně a mohou býti i jinými, než pro které kuratela může býti uvalena.

Vším právem vytýká autor předpisu o propuštění z moci otcovské učiněnému mlčky (§ 177. obč. z.) nejasnost, podotýkaje. že duvody Zeillerovy přednesené v poradách proti tomuto zpusobu emancipace, dosud nepozbyly případnosti.

Kdežto manželští rodičové, upadnou-li v nouzi, mají právo požadovati výživu na dětech, nepřiznává autor nemanželským rodičům (ani matce) téhož práva, odvolávaje se na § 166. obč. z., dle kterého práva rodičů nemanželských jen tak daleko sáhají, jak toho vyžaduje účel vychování.

Odpor manželův proti manželskému původu děcka zrozeného před 180. dnem po uzavření sňatku (§ 156. obč. z.) nevyžaduje formy žaloby. V další době manželství až do 10. měsíce po rozvázání jeho jest třeba žaloby (ač i tu autor poukazuje na možnost výkladu jiného, dle kterého by stačil během tří měsíců protest), a jest na manželu, aby dokázal nemožnost splození; nesluší však vyhledávati na něm důkaz nemožnosti tělesného obcování, takže i v případě dokázaného tělesného obcování není vyloučeno uznání dítěte nemanželským.

Přiznání se k otcovství nemanželskému bez ohledu na to, zdali matrikou aneb jiným způsobem jest potvrzeno, zakládá domněnku otcovství a nevylučuje protidůkazu, ku kterému legitimován jest pouze otec (nikoli n. p obec domovská). Protidůkaz proti domněnce § 163. obč. z. týkati se může buď toho, že splození dítěte domnělým otcem bylo nemožno, aneb toho, že někdo jiný již právoplatně výrokem soudním za otce jest uznán. Okolnost, že někdo jiný na vlastní přiznání jest zapsán do matriky, nestačí, jelikož přiznání takové zakládá jen domněnku.

Pouhým faktickým odpadnutím překážky manželství nenastává ještě legitimace dětí z tohoto manželství vzešlých (§ 160. obč. z. případ 1.), nýbrž třeba jest, aby manželství bylo konvalidováno, což stane se jen v případě dispense a obnovení konsensu. Tomuto případu nesluší však odpírati karakter pravé legitimace, jelikož dítě původně nemanželské stává se skutečně teprve později, ovšem s účinkem ex tunc, manželským, nepatří sem však případy, kdy odpadla překážka pouze soukromá, jelikož tu neplatného manželství v žádné době nebylo.

Při dětech z manželství putativného stačí k legitimaci (dle § 160. příp 2.) nezaviněná nevědomost jednoho manžela o překážce v době uzavření sňatku netřeba této nevědomosti v době splození; jest též lhostejno, zrodilo-li se dítě takové před uplynutím šesti měsíců po sňatku, neodporoval-li ovšem manžel.

Legitimace pozdějším sňatkem rodičů nemá účinku v příčině dětí zemřelých před sňatkem a potomků jejich, takže tito zůstávají potomky dítěte nemanželského, neboť toto jakožto nemanželské žilo a zemřelo.

Za legitimaci reskriptem zeměpána může žádati i matka sama (nejen otec, neb oba rodiče), ovšem se svolením dítěte. Legitimace taková může míti účinek pouze v příčině privilejí stavu matčina; v příčině práv majetkových jest nemanželské dítě i bez této legitimace v stejném postavení k matce.

Adoptovati mohou oba manželé aneb i jeden z nich, nepřípustna by však byla současná adopce dvěma osobami, které nejsou manžely. Bylo-li by manželství mezi adoptujícími uznáno za neplatné, musily by dle náhledu autorova poměry mezi adoptujícími a adoptovanými posuzovány býti dle analogie dětí manželských z manželství putativního (arg. § 183. obč. z.)

Přijetí na vychování není smlouva mezi vychovatelem a vychovancem, nýbrž mezi oním a tím, kdo má závazek starati se o vychování děcka. Poměr ten může pravidelně tak s jedné, jak s druhé strany býti kdykoli zrušen, jelikož ani vychovateli ani vychovanci, neb jeho rodičům neb poručníku nevzchází z něho právo na kontinuaci poměru. Přes to jest tu smlouva (podobně tedy jako precarium § 974. obč. z. jest smlouvou).

Vnitřní rozdíl mezi poručenstvím a kuratelou shledává autor v tom, že že poručenství je zavedeno nejen v zájmu nezletilého, jemuž dostává se zastoupení a ochrany, ale též v zájmu celku, jemuž přibýti má v nezletilém užitečný člen společnosti, že tedy má úkol vychovávací, kdežto kuratela má výlučně sloužiti zájmům jednotlivců, totiž buď samého kuranda, aneb i jiných určitých osob.

Poručenský dekret má význam vysvědčení soudního, a není papírem legitimačním v tom smyslu, že by osoby třetí, které v důvěře na takovou listinu s osobou tam jmenovanou v jednání se pouštějí, byly chráněny proti následkům změn, jež údály se v mezičasí a tedy jednání bylo pro ně platné, i kdyby zmocnění osoby toho času již bylo pominulo. Předpisu podobného, jako § 1017. obč. z v příčině plné moci, zákon v příčině poručenstva nemá.

Otázka, zda jisté jednání poručníkovo přesahuje meze obvyklého provozování hospodářství, anebo jest povahy důležitější a vyžaduje tedy schválení soudního (§ 233. obč. z.), musí býti oceněna dle okolností případu. Některé záležitosti označuje však zákon již předem jako závaznější, a tím vylučuje ocenění jich důležitosti v konkretním případě. V tomto smyslu jest vyjmenování v § 233. obč. z. taxativní a opáčné mínění, že jest demonstrativní, považuje autor za mylné. Jednání vyjmenovaná v § 233. obč. z. potřebují vždy schválení soudního bez ohledu na to, zda-li týkají se velkých či malých věcí a a contrario jednání výslovně nejmenovaná potřebují schválení jen, jsou-li větší důležitosti.

Nezletilý v případech §§ 246., 247. obč. z. jest částečně svéprávný, t. j. v hranicích jmění zůstaveného mu k volné disposici tak, jak kdyby jiného jmění neměl. Věřitelé z takových jednání mohou tedy domáhati se svých práv jen z onoho jmění volného.

Kuratela jest buď všeobecná, a to pouze pro choré na duchu a marnotratníky, neb speciální. Kdyby mezi řízením zavedeným za příčinou uznání někoho choromyslným vzešla potřeba, mohl by pro chorého zřízen býti dočasný kurator, který by byl pouze speciálním. Pro marnotratného však nebylo by lze ustanoviti takového prozatimného opatrovníka.

Netřeba připomínati, že i v tomto díle přihlíženo pilně k rozhodnutím a k literatuře starší a nové a zejména též k literatuře české. Přejeme si, aby autoru popřáno bylo vydati i právo dědické a tím dokončiti celý systém rakouského práva občanského. *Tilsch.*

Právo obchodní.

Chek ve vědě a v zákonodárství. Napsal Dr. *Antonín Pavlíček*, advokát, řádný člen České Akademie, člen státní komisse pro zkoušky judiciální. Nákladem České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. V Praze, 1902 (str. 179).

Již řadou prací osvědčil se vážený autor jako výborný znalec a vzdělavatel chekového práva, oboru to nad jiné nesnadného i choulostivého; ve

přítomném spise pak podává výtěžek rozsáhlých studií svých o látce této zpracovaný methodou srovnavací a doplněný až v nejnovější stav doktriny i zákonodárství. Kdežto valný počet říší evropských a i mimoevropských států kulturních vykazuje se zákonnou úpravou ústavu cheku, zůstala otázka kodifikace chekového práva jak v Německu, tak i u nás posud nerozřešenou. V říši Německé arciť ve velkých kodifikacích soukromého práva z let posledních alespoň do jisté míry dán chekovému obchodu positivní podklad, u nás však dlužno bohužel konstatovati naprostou stagnaci akce před několika lety v tom směru zahájené: osnova r. 1895 vládou předložená zůstala až posud nevyřízena. Při nedostatku zákonné úpravy institutu hospodářsky tak důležitého lze arci tím více vítati, že p. spisovatel neprodléval déle s vydáním díla přítomného, ač původně zamýšlel publikovati je až po uzákonění osnovy.

Postup výkladu sestávajícího z 18 §§ů jest tento: Zahájena jest podrobným udajem domácí i cizí literatury práva chekového, jakož i přehledem zákonů a osnov v příčině cheku vůbec vydaných, načež vylíčen v §u 2. nynější stav právní v Rakousku i v říši Německé. V obsáhlém §u 3. přistupuje autor — podav přehled dějin ústavu chekovního — k podrobnému vylíčení vývoje a stavu zákonodárství sem hledícího v jednotlivých státech, čímž podán zajímavý souhrnný obraz o pokroku v zákonné úpravě institutu tohoto.

Vlastní výklad dogmatický počíná §em 4., kdež obsažen pojmový rozbor cheku s vytčením rozdílů ohraničujících ústav tento oproti institutu poukázky, směnky, zejména směnky nepřijaté, jakož i bankovky, načež uvedeny i různě rozeznávané druhy cheků, a to zejména jednak dle formy, jednak dle předmětu, s bližším opodstatněním druhových rozdílů jednotlivé třídy vyznačujících. Obzvláště pronikavé úvahy dostává se v §u 5. duležitým otázkám o náležitostech cheku; autor rozbírá tu do podrobna jednak podstatné, jednak vedlejší náležitosti, přihlédaje s všestrannou důkladností ku příslušným zákonům i osnovám, jakož i k míněním v doktrině hájeným.

V §§ech následujících (6.—10.) docházejí rozboru neméně důkladného otázky o převedení, přijetí cheku, o předložení jeho k zaplacení a o lhůtách presentačních, o zaplacení cheku, jakož i posléze ve výkladu zvláště obsáhlém důvody t. zv. dishonorační; uvažují se tu s hlediska tohoto zejména případy konkursu na vydatelovo jmění, úmrtí a právní nezpůsobilosti vydatelovy, dále odvolání cheku, jakož i různé případy další, tak zvláště nedostatek správné formy cheku, nedostatek průkazu oprávněnosti majitele chek presentujícího, naprostý nebo částečný nedostatek úhrady chekovní, ztráta anebo zmaření cheku, jakož i konkurs na jmění trassátovo uvalený.

V §u 11. přistupuje autor k výkladu o otázkách dogmaticky nejdůležitějších, totiž o právních poměrech při cheku. Po úvahách všeobecných přihlédá tu postupně jednak ku právnímu poměru mezi vydatelem a trassátem, zejména k otázce o smlouvě chekovní, dále k poměru mezi trassátem a majitelem cheku, jakož i posléze mezi majitelem cheku a vydatelem jeho i indossanty. Pojednav na to v §u 12. o promlčení a obmeškání práv chekovních, zabývá se autor v §u 13. důležitou otázkou, jak dalece dlužno mezery práva chekového vyplniti použitím předpisů směnečného práva, jichžto jest se ve všech novějších zákonech jakož i v osnovách dovoláno; zvláště tu v úvahu

béře předpisy o směnce návratné, o čestném placení, o přetržení promlčení, právo námitek jakož i normy v příčině falešného resp. padělaného cheku rozhodné. § 14. věnován jest případům cheku »pouze k zúčtování« vydaného a cheku křižovaného, § 15. ustanovením trestním a úvaze o nároku na náhradu škody proti vydateli cheku buď zcela nebo z části nekrytého, načež následuje stať, vlastní dogmatický rozbor zakončující, totiž výklad o ustanoveních poplatkových a kolkovací povinnosti při cheku. V §u 17. připojeno výkladu osm formulářů cheků se zřetelem k rakouské osnově z r. 1895 textovaných, jakož i posléze v §u 18. osnova tato sama v plném znění.

Souvislým, i jen poněkud bližším přihlédnutím k obsahu výkladu podaného o otázkách tuto naznačených daleko bychom překročili místo nám vykázané; nad to jest v díle přítomném z části podán resp. zpracován arci též výtěžek dřívějších prací autorových v oboru tomto, z nichžto nejnovější staly se již pro naše kruhy právnické předmětem bližšího posudku se strany obzvláště povolané[1]; i hodláme tudíž z bohatého obsahu spisu upozorniti jen na některé otázky zejména zajímavé, jichžto úvahou — vedle četných jiných — jeví se výklad přítomný vůči pracem předcházejícím valně rozhojněn i prohlouben.

Tak poutá předem obzvláštní zájem na str. 10 násl. podané podrobné vylíčení nejnovějšího stavu v oboru chekového práva v Německu a srovnání jeho s přítomnou právní úpravou v říši naší: z nejnovějšího zákonodárství německého zasahují sem nyní jednak normy občanského zákonníka o poukázkách (§§ 783—792), jednak — pokud jde o případ, kde chekovník (trassát) jest kupcem — ustanovení čl 363—365. nového obch. zák. v příčině poukázek kupeckých.[2] Autor tu v podrobném rozboru poukazuje k vážným vadám úpravy této, jichžto nutným důsledkem jest, zejména pro nedostatek zvláštních předpisů o postihacím právu majitele cheku, nejistota právní.

Zvláštní pozornosti zasluhuje též, že — jak p. spisovatel ve svém spise opětovně zajisté právem vytýká (srv. str. 14, 72) — dle přítomného stavu právního jest peněžný chek majiteli svědčící v Německu vzhledem k ustanovení §u 795. obč. zák. nepřípustným, což jest ostatně v přímém odporu se stanoviskem německých osnov specialního zákona chekového. (V témž směru vzniká ostatně, jak autor na str. 29 k pozn. 32 uvádí, též pochybnosť stran ustanovení ruské osnovy v příčině cheku majiteli svědčícího.

Ze zákonů a osnov k úpravě chekového práva se nesoucích dochází podrobného zřetele a kritického posouzení — vedle pramenů autorem též již v dřívějších spisech zpracovaných — zejména ještě nový zákon o cheku v státech skandinavských z r. 1898 resp 1899 (str. 25 násl.), jenž jest nejnovějším výsledkem snah po unifikaci zákonodárství v království švédském, norském a dánském, dále ústavu cheku se týkající normy z nového obchodního

---

[1]) Srv. *Randa*: posudek o spisech autorových: O cheku a Der Check v »Právníku« 1898 str. 234—239.

[2]) Pojem tento jest v novém obch. zák. německém oproti právu posavadnímu (čl. 301. všeob. z. obch.) pozměněn: rozhodnou jest tu kvalita kupce nikoli v osobě vydatele, nýbrž v osobě trassáta.

zákona japonského z r. 1899, jakož i výše již zmíněná osnova ruského chekového práva, jež jest součástkou připravovaného občanského zákonníka ruského v díle o právu obligačním, zahrnujícím též úpravu poměrů obchodněprávních.

Upozorniti dlužno dále na zajímavé parallely autorem na str. 47 násl. provedené mezi chekem a směnkou posud nepřijatou, jakož i bankovkou s přehledným a praecisním vytčením zásadních rozdílů mezi těmito druhy cenných papírů. Uváděje jako rozdíl cheku vůči nepřijaté směnce nutnosť krytí (úhrady) cheku v pohledání vydatelově u chekovníka (trassáta), schvaluje p. spisovatel (srv. pozn. 69) ustanovení rakouské osnovy z r. 1895 v §u 2. ad. 5, aby bylo v kontextu cheku výslovně vytčeno, že vyplacena býti má určitá suma peněz z pohledání vydatelova u chekovníka. Tak dalece dlužno arci odpůrcům doložky té (tak obrací se zejména *Heckscher* v Goldschmidtově časop. sv. 48, str. 401, pozn. 20 proti stanovisku autorem ve spise »Der Check« str. 43–45 hájenému) přisvědčiti, že nikoli ve formelním odkazu na pohledání zmíněné, nýbrž v existenci pohledání toho záleží bezpečnosť cheku: nicméně souhlasiti jest, jak máme za to, s míněním autorem zastupovaným, jenž hájí zachování doložky té jako náležitosti chekovní, a to zejména též vzhledem na zkušenosti získané v příčině oběhu směnky nepřijaté. Rozdíl mezi chekem a bankovkou pak praecisuje v podstatě takto: Chek předpokládá »smlouvu chekovní« mezi vydatelem a trassátem, bankovka jest jednostranným platebním slibem banky; tuto zakládá se důvěra obecenstva v příčině výplaty jediné na bance, při cheku na vydateli i na trassátovi; chek vyžaduje vůči hospodářskému účeli svému rychlé realisace, jeho životní oběh jest krátký, bankovka však jest papírem cirkulačním; chek jest určen, by placení hotovými zprostředkoval, bankovka jest druhem neb vlastně toliko surrogátem peněz, s čímž souvisí, že cheky vydávají se na obnosy konkretnímu případu přiměřené, bankovky pak na určité, okrouhlé obnosy.

Nemálo vítati jest bystře promyšlený výklad o právních účincích uvalení konkursu na jmění chekovníkovo na výkon práv chekovních (str. 110 násl.): otázka to, o níž zákony chekové jakož i osnovy naprosto mlčí a kteréžto také v doktrině jen ojediněle a stručně bylo se dotčeno. Choulostivou jest otázka ta zejména v tom případě, když majitel cheku opominul ho v čas presentovati. Odpověď jest tu různou dle toho, jak přihlížíme ku právnímu poměru mezi majitelem cheku a vydatelem. Co do práva rakouského dovozuje spisovatel pro dobu, pokud nebude specialního zákona o cheku, že majitel cheku bude moci vlastním jménem pohledávku z cheku přihlásiti ke konkursu trassáta (chekovníka), a to vzhledem k tomu, že uskutečněny se tu jeví podmínky, za kterýchž dle §§ů 1408, 1409 obč. zák. poukaz pokládati jest za postup pohledávky assignantovy na assignatáře. Stejný důsledek dovozuje autor dle platného práva též pro Německo, a to z §u 792. obč. zák.; naproti tomu dochází s hlediska rakouské osnovy k odpovědi opačné, poněvadž osnova nepřiznává majiteli cheku žádného nároku přímo proti trassátovi.

Posléze nutno ještě zvláště odkázati k obsáhlému výkladu o velmi sporné a důležité otázce stran ručení z cheku falešného a paděla-

ného (str. 152 násl.). Také tuto podává autor vůči dřívějším úvahám o otázce té výklad valně rozšířený. Pojednav o praktickém významu problému tohoto předvádí pestrý obraz o positivních předpisech v jednotlivých zákonodárstvích v tom směru platných resp. normách osnovami navrhovaných a sděluje též různá stanoviska v doktrině domácí i cizí stran otázky té zastupovaná; sám přistupuje na stanovisko rakouské osnovy z r. 1895 podávaje přesné jeho ocenění s hlediska theoretického a praktického. Dotčené ustanovení osnovy (§ 20. č. 6.) — schválené též ve výše cit. posudku *Randově* (str. 238) — uvaluje totiž nebezpečenství z výplaty falešného nebo padělaného cheku na domnělého vydatele cheku takového, pokud mu lze v příčině zfalšování nebo padělání vinu přičísti, jinak však nese škodu trassát. Výslovně pak se připojuje, že úmluva od toho se odchylující nemá míti účinku právního.

Spějíce po stručném výběru tomto k zakončení, vyslovujeme ještě úsudek souhrnný, že výklad honosí se řídkou dukladností, všestranným proniknutím látky a bystrým úsudkem o otázkách jak theorie tak praxe: přednosti to z literární činnosti autorovy dobře známé. Tomuto přísluší upřímný povděk právníků českých, že obdařil písemnictví naše vzácným výtěžkem čerpaným zkušenou rukou a s nevšední láskou k věci z bohatého zdroje pravovědy srovnavací, — oboru to právního karakterisovaného krásnými slovy Kohlerovými, jež autor ku předmluvě své uvádí: »Srovnavací věda právní jest výkvětem dnešního právnictví; srovnavací věda zasahá přes obor práva jednotlivého a staví se v čelo práva světového, práva to všech národů. Právník jednotlivec, jenž se cítí býti členem svého národa, považuje se zároveň za člena lidstva, cítí tepnu, která veškeré národy prochvívá.«

Dr. *K. Herrmann.*

Civilní řízení.

Dr. *Berthold Pick: Die Lohnbeschlagnahme nach österr. und deutschem Rechte.* Zugleich ein Beitrag zur Kritik jurist. Begriffsbildung. Ve Vídni 1900. Alfred Hölder. (Zvl. otisk z Grünhutova časopisu sv. XXVIII.) *)

I. Pozorně čtoucímu neujde dodatek názvu knihy připojený: »Zugleich ein Beitrag zur Kritik jurist. Begriffsbildung«. Spisovatel buď současně s thematem knihy aneb snad již dříve před tím zabýval se otázkou konstrukce pojmů právnických a bádání jeho dospělo k výsledku, že při konstruování pojmů právnických nesprávno a pochybeno jest, staviti je na základ právního důvodu. Přiznává sice, že právní důvod nutným jest ku třídění toho materiálu, jejž »vlny hospodářského života připlaví na břeh vědy právní« (str. 97.); úkolem právníka jest, přijmouti útvary životem hospodářským vytvořené a je tříditi, nikoli však hospodářské útvary obraceti v právnické, a proto nelze — jak to formální právníci činí — tvořiti pojmy pouze dle právních důvodů. Dostav se při výkladu zákona o exekuci na mzdu k alimentům, považoval spisovatel.

*) Referát byl podán redakci v květnu 1902.

podávaje definici alimentů, toto místo za vhodné, aby zde myšlenku právě naznačenou rozvedl. — Zdá se však, že při tom všem přece jen význam právního důvodu podceňuje a přehlíží, že dva útvary hospodářsky stejně se jevící, nicméně rozdílnými býti mohou dle toho, na jakém právním důvodu spočívají. Stačí tu poukázati k § 479. ob. z. obč., k rozdílu mezi zápůjčkou a nepravidelným depositem, mezi darováním na případ smrti a odkazem a připomenouti význam causae debendi při námitce rozepře rozsouzené. A proto podrží pravdu Paulus: »Singulas obligationes singulae causae sequuntur!«

II. Seznámiv takto čtenáře s obsahem této parenthese na str. 73.—107. umístěné, mohu nyní nerušeně pozornost jeho obrátiti k vlastnímu předmětu spisu, k zákonu našemu ze dne 29. dubna 1873 č. 68. ř. z., tak, jak nyní pozměněn jest novellou ze dne 26. května 1888 č. 75. ř. z. a článkem IX. č. 10. úv. zák. k ex. ř. a k zákonu německému ze dne 21. června 1869 č. 242. s novellou k němu ze dne 29. března 1897 zachovanému v platnosti § 13. úv. zák. k německému soudnímu řádu a § 850. n. s. ř.[1]) Že výklad obou zákonů spojuje, spisovatel netoliko souhlasem obsahu jejich odůvodňuje, nýbrž — ač není přítelem výkladu zákonů domácích cizími (str. 29.) — tím zejména vysvětluje, že rakouský zákon zúmyslně, jak motivy jeho s důrazem k tomu poukazují, přizpůsoben byl německému, aby při homogenních poměrech v obou územích právní rovnost byla zavedena. Také jest po náhledu spisovatele při výkladu rakouského zákona nutno sáhnouti k německému, tak ku př., aby se vyložilo, co rakouský zákon v § 7. č. 2. *a*) míní slovy »veřejná dávka« (str. 137.).

Oba zákony jsou sociálně politické, jsou vymožeností tříd pracovních ochrany mzdy se dovolávajících, jsou útvarem doby nové a nikoli plodem staletého vývoje (str. 27.). Nicméně spisovatel předesílá pojednání svému vylíčení historické. První dějinné vystoupení ochrany mzdy proti exekuci spatřuje pak v »Tiroler Weisthümer« z r. 1510 v příčině mzdy horníků, kteréžto ustanovení však do jiných právních řádů, jinaké předpisy těchto »Tiroler Weisthümer« si osvojivších, nepřešlo. V Tyrolsku však právním obyčejem exemce mzdy vůbec se udržela, takže — když tam josefinský řád soudní v platnost vešel — zapotřebí bylo zvláštním dvorským dekretem zaplašiti pochybnosti ohledně § 313. panující. Jinak v právních řádech 16. a 17. stol. nesetkáváme se s exemcí mzdy, ani právo francouzské nevyjímaje, ač toto co do obmezení exekuce vzorem bylo (str. 1.—8.). Spisovatel přistupuje po tom k velkým kodifikačním pracím na sklonku století 18ho, k josefinskému řádu soudnímu a ku Corpus juris Fridericianum. Kdežto poslednější stanovilo — a předpis ten přešel pak do pruského řádu soudního — aby při exekuci na mzdu po marném pokusu o dohodnutí mezi věřitelem a dlužníkem, za pomocí znalců se vyšetřilo, čeho dlužník k výživě rodiny má zapotřebí a jakým obnosem k uspokojení věřitele svého může přispívati — obsahuje josefinský soudní řád ustanovení § 313. Pěkně čte se na str. 10. a 11. vylíčení, jak toto povstalo. Tak zůstal § 313. v platnosti až do roku 1873 s jedinou výjimkou

[1]) O něm. zákonu pojednal *G. Meyer:* Das Recht der Beschlagnahme von Lohn- und Gehaltsforderungen (Berlín, J. Guttentag).

§ 207. horního zákona. (Dlužno ještě uvésti dvorní dekr. ze dne 16. května r. 1793 č. 103. sb. z. s. článkem VIII. č. 5. úv. zák. k exek. ř. v platnosti výslovně ponechaný.) Na to následuje zmínka o francouzském zákonu ze dne 21. ventôse r. XI. (11. břez. 1801).

Zatím praxe soudní i věda potřebami života praktického vedeny, otázkou zabavitelnosti mzdy zabývati se nepřestávaly, a to věda nejprve (ve století 18tém) zcela všeobecně, v letech pak třicátých století 19tého již z toho hlediska, jedná-li se o mzdu vydělanou aneb nevydělanou. V této způsobě zabýval se otázkou tou též sedmý sjezd právníků německých, na kterém v příčině mzdy ještě nesplatné dva názory se utkaly; jeden mzdu takovou jako pohledávku ještě neexistující za předmět exekuce neuznával, druhý, C. F. Kochem, komentátorem pruského řádu soudního hájený, naproti tomu exekuci dopouštěl, poněvadž tu jest »zárodek« pohledávky. K poslednějšímu přikláněla se ještě německou spolkovou radou v r. 1869 vypracovaná předloha zákona o exekuci na mzdu. Na jiné stanovisko postavila se však již komise říšského sněmu, jejíž návrh stojí v souvislosti se zákonem (str. 12.—18.).

Po tomto historickém úvodu následuje vypsání, kterak oba zákony vlivem tříd pracovních k životu byly přivedeny. Zákon bušil na brány parlamentu, jak se ministr Glaser v sezení sněmovním ze dne 31. ledna 1873 vyjádřil. Kdežto v Německu byla iniciativa na straně poslanců, vyšla u nás od vlády. Na str. 27.—29. vyličuje spisovatel povstání rakouského zákona[2]) a připojuje k vůli úplnosti též dějiny vzniku novelly ze dne 26. května 1888 č. 75. ř. z., kterouž obmezení exekuce i na pense rozšířeno a § 2. co do cifry změněn.

Oba zákony, jak rakouský tak i německý, mají pro právní nauku samu důležitý význam: Jsouť především dokladem toho, že objektivní právo jest významem moci určité třídy společenské v státu (str. 20.—22.). Jsou dále výrazem právního přesvědčení novodobého, že v zájmu celku jest šetřiti hospodářské existence, naproti stanovisku dřívějšímu, jež bezohledně dlužníka věřiteli na pospas dávalo (str. 23.). Konečně přikládá jim spisovatel význam methodologický (— správněji bych řekl právně dogmatický —). Utkalyť se tu poprve dva do té doby latentně proti sobě stojící směry, směr právníků formálních, kteří dle práva přirozeného pojmy právní konstruovali, aniž by je měřili na zjevech skutečného života hospodářského, a směr právníků realistických, jimž pro tvoření pojmu právnických rozhodným jest skutečný život hospodářský (str. 23.—26.). Poslednějších zásluhou jest, že poukázali k tomu, že není jedna smlouva pracovní jako druhá, že smlouva pracovní, při níž pracující v odvislosti od zaměstnavatele se nachází, valně se liší od smlouvy, při níž tohoto poměru odvislosti není a že sluší rozniti trvalý poměr pracovní od netrvalého.

K systematickému výkladu ustanovení zákonných na to přistupuje, vymezuje spisovatel především pojem nároku ochrany proti exekuci požívajícího a to nejprve po stránce negativní tím, že vylučuje plat zřízenců veřejných, výdělek trestanců a mzdu při smlouvě o dílo (locatio conductio operis). Pokud

---

[2]) Srovn. Dr. *G. Petschek:* Die Zwangsvollstreckung in Forderungen. Str. 21. pozn. 29.

veřejných zřízenců se týče, poukazuje autor k patrnému rozdílu mezi zákonem naším a zákonem německým. Zákon náš služební platy zřízenců veřejných, jiným zákonem (— totiž ze dne 21. dubna 1882 č. 123. ř. z. —) chráněné, vylučuje tuto výslovně (§ 7. č. 1. našeho zákona), při čemž hlavní důraz klade na privilegované postavení veřejných zřízenců, nerozeznávaje, zakládá-li se služební poměr jejich na titulu veřejnoprávním aneb soukromoprávním,[3] kdežto dle zákona německého (§ 4. č. 1.) rozhodným jest veřejnoprávní zájem státu na pracovní síle zřízence (str. 31., 32.). Na tomto místě uvésti též slušelo, že v obor ochrany našich zákonů mzda horníka § 207. hor. zák. již chráněná nespadá. Však spisovatel pojednání o této až na pozdější dobu zůstavil a promluvil o ní k vůli souvislosti až po výkladu o alimentech (str. 141.).

Spadá tedy pod ustanovení obou zákonů mzda ze smlouvy pracovní (locatio conductio operarum), nikoli však každá Aby mzda taková ochrany zákonů požívala, musí přistoupiti k ní ještě zvláštní kvalifikace, a to jest hospodářská odvislost či podřízenost pracujícího od zaměstnavatele. Proto zákony zmíněnými chráněno jest: 1. pouze to, co oekonomickým výsledkem práce jest, co tedy jest »vyděláno, vyslouženo« a 2. jen po tak dlouho, dokud tento oekonomický charakter neztratí a 3 ochrana jen těch subjektů se týče, kteří výhradně aneb po nejvíce v postavení pracovním neb služebním práce neb služby konají.

Pod pojem mzdy pak spadá jak úplata v penězích, tak i v naturaliích,[4]) mzda dle času aneb kusu placená, herní honoráře herců i výtěžky představení benefičních a také tantiéma (comiss interessé), ovšem poslednější jen potud, pokud se co skutečně oekonomický výsledek práce jeví, pokud skutečně jest vydělána a není snad výsledkem okolností jiných ku př. příznivé konjunktury, což asi v praxi rozpoznati tak snadno nebude. Neprávem domnívá se tu spisovatel (str. 38.), že čl. 119. a 126. obch. zák. našimi zákony modifikovány jsou. Má totiž na mysli společníka, který jest zároveň zřízencem obchodní společnosti, přehlíží však, že čl. 119. a 126. se týkají jedině podílu na zisku společníka co takového. Naproti tomu pod ochranu zákona nespadá nárok na náhradu škody aneb na náhradu úrazu při konání práce neb služby utrpených a není ochrany zákona více účastna pohledávka, oekonomický charakter svrchu naznačený pozbyvší, tedy přešla-li na dědice aneb přešla-li novací v zápůjčku.[5]) Aby pak říci se mohlo, že dlužník úplatu dostává výhradně aneb ponejvíce v služebním (pracovním) postavení, předpokládá, že on největší část své výdělkové činnosti dotyčnému služebnímu či pracovnímu

[3]) K tomu připomínám v praxi zhusta se vyskytující otázku stran zabavitelnosti platu diurnistů při úřadech veřejných zaměstknaných. Stejného se spisovatelem náhledu jest Dr. *G. Neumann* ve spisu: Die Executionsordnung, str. 74. pozn. 7. a rozhodnutí č. 6263 a 8595 GUW. Naproti tomu dlužno na diurnisty při úřadech veřejných použiti zákona ze dne 29. dubna 1873 dle rozhodnutí č. 8877., 10.650., 12.245. GUW., Práv. 1900 str. 245. a dle judikátu č. 122 (č. 13.622. GUW.)

[4]) Poukazuji tu ku př. k rozhodnutí č. 13.918 GUW.

[5]) Srvn. Zprávy Práv. Jedn. Moravské 1901 seš. 1. str. 27.

poměru věnuje.[6]) Z toho plyne pro praxi důležitá zásada, že dvojí exemce není přípustnou, čemuž též posl. věta § 291. ex. ř. nasvědčuje (str. 31.—48.).

Při trvalém poměru pracovním neb služebním chrání zákon mzdu do určité ciferně stanovené výše (rakouský do 1600 K, německý do 1500 M.[7]), při čemž rozhodný jest moment doručení povolujícího usnesení poddlužníku (§ 294. odst. 3. našeho ex. ř. a § 829. odst. 3. něm. s. ř.). Při netrvalém poměru služebním (pracovním) naproti tomu dopouštějí oba zákony exekuci na mzdu (bez ohledu k její výši) jen za těchto podmínek: jestli práce neb služba již vykonána byla a jestli minul den zákonem, smlouvou aneb zvyklostí stanovené splatnosti — k čemuž dle německého zákona přistupuje podmínka třetí, jestli totiž dělník mzdu ještě nepožádal. Dle německého zákona není proto možno dohodnutí mezi vymáhajícím věřitelem a poddlužníkem na úkor dělníka jako u nás, že totiž zaměstnavatel mzdu přes den splatnosti zadrží, aby ji věřitel exekucí mohl zasáhnouti. (Str. 59.—63.)

Co se týče kriteria trvalosti poměru pracovního jest po náhledu spisovatelově odchylného od názoru nejv. dvoru soudního (v nálezech v pozn. 13. [str. 53.] citovaných) ustanovení § 2. odst. 2. našeho a § 4. č. 4. něm. zák. nikoli příkladmo dané, nýbrž t a x a t i v n í, což plyne z jasných slov zákona (— Als dauernd i n d i e s e m S i n n e g i l t —) a odpovídá úmyslu zákonodárce, aby pokud možno největší část poměrů služebních a pracovních spadala pod pojem netrvalých. (Str. 51.—54.). Připomínám tu, že ve smyslu spisovatelově zní rozhodnutí č. 57?. G. U. W. n. ř. Naproti tomu opačně č. 812. G. U. W. n. ř., č. 2128. Adler-Clemens XI., pak rozhodnutí v Jur. Blätter 1900 str. 436. a po sepsání spisu uveřejněný judikát č. 148. (Právník 1905 str. 617.)[8]. Přes to nelze upříti, že má spisovatel vykládací pravidlo § 6. ob. z. obč. na své straně Dle dalšího výkladu spisovatele má slovo: »trvalý« (dauernd) vztah k poměru pracovnímu (služebnímu), nikoli k úplatě. Byl by proto nesprávným výklad, že tato musí býti trvalou. Jestliže tedy obchodní cestující ve smyslu zákona trvale ustanoven jest, pak podléhá provise jeho exekuci dle § 2. a jest zabavitelnou — předpokládaje ovšem, že s ostatními příjmy jeho 1600 K přesahuje —), byť by práce (získání zákazníků) nebyla ještě vykonána, a den splatnosti nebyl minul. Totéž platí o herním honoráři herců a proto pokládá spisovatel za nesprávné rozhodnutí 7482 G. U. W.[9]) (str. 54.—57.).

Dle našeho zákona používá vzhledem k ustanovení § 251. č. 7. ex. ř. ochrany i peněžitý obnos ze mzdy pocházející; jinak dle německého zákona (str. 57.—59.). Ustanovení § 251. č. 7. ex. ř. spisovatel i tam použiti chce, kde jde o mzdu z poměru netrvalého (§ 3. našeho zák.), ač doslov zákona (§ 251. ex. ř.) tomu nenasvědčuje.[10]) Dle německého zákona podléhá peněžitý obnos, když jej byl dělník již přijal, exekuci zcela. (Str. 61.—67.)

---

[6]) Srvn. též Dr. *G. Neumann:* Die Executionsordnung, str. 76., 77.

[7]) Čl. III. něm. úv. zák. ze dne 17. května 1898.

[8]) Srvn. Dr. *G. Neumann* str. 75. a Dr. *G. Petschek* str. 21. a 22.

[9]) Co se týče herního honoráře poukazuji ještě k rozhodnutí č. 313. G. U. W. n. ř. (ve smyslu spisovatelově) a k opáčnému č. 11418. G. U. W

[10]) Srov. Dr. G. Petschek str. 24.

Zákony oba, zavádějíce výjimku z exekuce ochranou mzdy, samy opět dopouštějí výjimek, ve kterých mzdě ochrany se nedostává; jsou to výjimky § 7. č. 2 *a*, *b*, *c* našeho a § 4. něm. zákona.

Sem náleží především výživné na zákoně se zakládající. Spisovatel dle zásad svých v I. části tohoto posudku sdělených, podává na str. 71. definici nároku alimentačního, jakožto pohledávky, jejíž splnění dle pojmutí zákona má toho hospodářského účelu docíliti, aby umožnilo existenci oprávněného. Proto pohledávka z důvodu povinnosti alimentační sice povstalá, avšak později postoupená, pozbývá této povahy a postrádají jí také náhradní, na § 1042. ob. z. obč. založené nároky osob fysických (ku př. nemanželské matky) a právnických (ku př. obcí, ústavů chudinských), rovněž tak i alimenty pro praeterito. (— Dovoluji si tu v příčině nároků, na § 1042. ob. z. obč. založených. poukázati ku kolísavé praxi. Dle rozhodnutí č. 6920., 9088., 12843., 13522. G. U. W., pak v Práv. 1886 str. 89. nepožívají nároky tyto ochrany zákona ze dne 29. dubna 1873 a to vším právem. Opáčná rozhodnutí č. 7930., 10785., 11855., 14578., 15927. G. U. W. a Právník 1898 str 466. —). Všechny pohledávky, jejichž splnění sděluje soudu naznačený cíl, jsou identické a jest po náhledu spisovatelově nemístným rozlišovati je dle důvodu právního, zda spočívají na svazku rodinném, na odkazu neb na obligaci. Tím se dostává spisovatel k výkladu slov § 7. č. 2*b*) (resp. § 4. č. 3. a § 4*a*) něm. z.): »práva k dávání výživy na zákoně se zakládajícího«, jímž, způsobem — jak sám na str. 102. přiznává — ani theorii ani praxí nesdíleným — ten význam přikládá, že tu rozuměti sluší míru, výši alimentů zákonem stanovenou a že tedy výhody zákona účastny jsou alimenty jen potud, pokud nepřesahují míru zákonem stanovenou. Z toho by na první pohled vysvítati se zdálo, že spisovatel naprosto žádného významu nepřiznává právnímu důvodu a alimenty, ať ze zákona, ze smlouvy aneb z odkazu se vymáhají, účastnými učiniti chce výhod zákonných, jen když nepřesahují míru zákonem stanovenou. Vskutku však spisovatel nejde tak daleko. Především dlužno uvážiti, že zákon o výši alimentů jen tam jednati může, kde sám povinnost k vybývání jich stanoví (ku př. §§ 139., 166. a 796. ob z obč.). To asi spisovatel přehlédnouti nemohl. Z toho pak, že vadným shledává rozhodnutí č. 14160. G. U. W. a naproti tomu na str. 103. prohlašuje za nejspíše shodné s náhledem svým rozhodnutí vrchního soudu kielského tam citované, dále ze zmínky o platu vdovském na str. 113. posl. ř. jakož i z toho, že na str. 123. pohledávce výměnkové výhodu přiznává jen tenkráte: »wenn sie das Mass dessen nicht übersteigt, wozu der Ausgedingsverpflichtete ohne Vertrag oder letzten Willen dem Auszügler an Alimenten zu leisten schuldig ist« — domnívám se vystihnouti pravé mínění spisovatelovo v ten smysl, že výhody § 7. č. 2*b*) (resp. § 4. něm. zák.) přiznává též těm na smlouvě neb odkazu založeným nárokům alimentačním, které zároveň dle zákona oprávněnému přísluší a v té míře, v jaké dle zákona přísluší. Však i k tomu mínění přistoupiti bych nemohl. Jestliže totiž právní důvod ze zákona spolu konkuruje s důvodem smluvním (ku př. u nemanželského otce smírem k poskytování alimentu se zavázavšího), pak výhoda § 7. č. 2*b*) náleží alimentům těm nikoli co smluveným, nýbrž jakožto ze zákona dlužným. A proto považoval bych za správné

řečenou výhodu přiznati pouze alimentům na zákoně spočívajícím a nevykládati § 7. č. 2*b*) jinak, než jak § 6. ob. z. obč. zákon vykládati káže. Pokud se jednotlivostí týče, čítá sem spisovatel alimenty dětí manželských, legitimovaných, adoptovaných i nemanželských (ohledně poslednějších v Německu teprve následkem novelly z 29. března 1897), manželky a dle německého práva za okolností též i manžela (§ 1360. odst. 2. něm. ob. z.). Dovoluji si výklad spisovatelův na tomto místě doplniti poukázáním k § 152. ob. z. obč. Dále sem zahrnuje spisovatel ještě nárok manželky dle § 1243. ob. z. obč. (— dodal bych také § 796. ob. z. obč. —), nikoli však plat vdovský (§ 1242.), poněvadž k placení jeho není povinnosti zákonné. Další skupinu tvoří nároky pod § 1327. ob. z. obč. spadající (— ovšem nikoli celý nárok, nýbrž jen ta jeho část, která výživné representuje —, pak útraty léčení dle § 1325. ob. z. obč. (?), poněvadž prý sledují účel umožniti existenci, — a konečně výměnky, tyto s obmezením svrchu vyznačeným.

Pojednav takto na str. 97.—124. o alimentech, zabývá se dále spisovatel změnou, jakou na našem zákoně přivodil čl. IX. č. 10. úvod. zák. k exek. ř. (str. 125.—136.). Pojednání to bylo by lépe umístěno až za následujícím po něm výkladu o privilegovaném postavení daní a dávek veřejných.

Až do nového řádu exekučního byl zákon ze dne 29. dubna 1873 zcela suspendován, když se jednalo o pohledávky v § 7. č. 2. naznačené. V tom, pokud jde o pohledávky v § 7. č. 2. *a*, *b* (— nikoli také *c* —) zmíněné, nastala změna čl. IX. č. 10. úv. zák. k exek. ř. Spisovatel výkladem tohoto ustanovení ve dvojím směru se zabývá: 1. Slovy: »že dlužníkovi volnou zustati musí polovice ročního platu, který jinak (sonst) není exekuci podroben« — rozuměti dlužno, že musí mu zůstati volnou polovice 1600 K resp. polovice 1000 K.[11]) Tento výklad opírá spisovatel o § 292. ex. ř. (str. 126., 127.) — 2. Na mzdy z poměru netrvalého (§ 3. našeho zák.) se čl. IX. č. 10. nevztahuje[12]) a nesprávno jest tvrditi, jakoby § 7. č. 2 našeho zákona byl článkem IX. č. 10. úv. z. k ex. ř. derogován celý.

Z následujícího na to (str. 136.—140.) výkladu o § 7. č. 2. *a*) dlužno vytknouti, že výrazu: »veřejné davky« (»öffentliche Abgaben«) nemá se rozuměti ani ve smyslu vědy ani ve smyslu praxe finanční. Výraz ten do našeho zákona z německého přešel a proto má spisovatel za to, že poslednějšího dlužno použiti k výkladu. Slovem tím a contrario dávek státních rozuměti jest totiž dávky veřejnoprávní odváděné zemím, okresum, obcím a korporacím veřejnoprávním (ku př. obchodním, advokátním, notářským a lékařským komorám). Výsady § 7. č. 2. *a*) postrádají veškeré státní dávky, které nejsou daněmi ve smyslu vědy finanční (str. 138.); proto nepřísluší výsada ta poplatkům rozsudečním, vkladným, taxám zkušebním a pokutám poplatkovým.[13]) (Cizího práva k výkladu našeho používati naprosto bych neschvaloval. Není

[11]) Stejně Dr. G. *Neumann* str. 76., Dr. G. *Petschek* str. 27. a rozhodnutí Civ. Entsch. I. č. 27. — Práv. 1898 str. 466. a 1899 str. 327.

[12]) Rovněž tak Dr. G. *Petschek* str. 27—29. Jinak Dr. G *Neumann* str. 77. a 78. a judikát č. 145. (Právník 1900 str. 385.)

[13]) Rozhodnutím čís. 6198. (GUW. přiznána výhoda zákona pokutě kolkové.

toho ani v našem případě zapotřebí. Vždyť také řád konkursní v §§ 29., č. 1. č. a 43. č. 4. mluví o daních a veřejných dávkách, rovněž tak staví oba pojmy vedle sebe řád exekuční [§§ 120. č 1., 124. č. 2., 156., 157., 172. č. 1., 191., 216. č. 2., 217. a 286.]. Veřejné dávky jsou dávky k účelům veřejným, jak z čl. III. úv. z. k ex. ř. jde na jevo.)

Na to přistupuje spisovatel k pojednání o mzdě horníků (str. 141.—145.), jež také správněji by bylo zařaditi hned k výkladu o alimentech, poněvadž podnět k pojednání tomu zavdala předpis § 7. č. 2. *b)* na mzdu hornickou používající rozhodnutí nejv. s. na str. 142. a 143. citovaná, k nimž ještě připojuji rozh. č. 150. G. U. W. n. ř., pak Práv. 1898 str. 306., 505. a 538. Zcela právem tu spisovatel poukazuje k § 207. hor. zák. článkem IX. č. 11. výslovně v platnosti zachovanému a k výslovnému znění § 7. č. 1. našeho zákona a vyvrací správnosť zmíněných rozhodnutí případnými slovy: »Wo es keine Gesetzesanwendung gibt, dort kann es auch keine Aufhebung des nicht angewendeten Gesetzes geben.«[14]) K vůli úplnosti tuto připomínám, že dle § 43. zákona ze dne 28. července 1889 č. 127. ř. z. (— který čl. IX. č. 12. úv.zák. k exek. ř. výslovně v platnosti zachován —) lze pro alimentační pohledávky na zákoně se zakládající, však pouze pro tyto, vésti exekuci na nároky pojištěnce proti hornické pokladněb ratrské, které jinak z exekuce jsou vyjmuty.[15])

Poslední odstavec knihy (str. 145.—160.) věnován jest použití formelních předpisů našeho exekučního řádu a německého soudního řádu o exekuci. Bylo by tu na místě též k předpisům §§ 303. a násl. ex. ř. přihlédnouti a zejmena k tomu upozorniti, že posl. odst. § 305. tomu nebrání, aby v našem případě pohledávka mzdy neb služného i více věřitelům byla přikázána. (Rozh. v Práv. 1899 str. 477. Totéž Civ. Entsch. I. č. 64.)

Spisovatel dotýká se v tomto posledním odstavci též otázky právoplatnosti zmatečných usnesení soudních. Tato v našem případě sotva as bude praktickou vzhledem k tomu, že dle § 39. č. 2. ex. ř. zrušiti jest exekuci povolenou na pohledávku nezabavitelnou bez ohledu, zdali povolující usnesení v moc práva vešlo. Však ze všeobecného výroku spisovatelova na str. 152., že usnesení proti zákonu ze dne 29. dubna 1873 vydané jest zmatečným a co takové nikdy v moc práva nemůže vejíti, zdá se přec jen vyznívati reminiscence na právo dřívější, zejména na dvorské dekrety ze dne 4. června 1789 č. 1015 a ze 14. října 1803 č. 629. sb. z. s. Která usnesení jsou zmatečnými, naznačuje § 514. s. ř. v druhém odstavci odkazuje k § 477. s. ř. a tyto předpisy soudního řádu platí dle § 78. ex. ř. i pro řízení exekuční. Poukazuji v této příčině k rozhodnutí nejv. dv. s. ze dne 18. června r. 1901 č. 8958. uveř. v Gerichtszeitung 1902 č. 5. str. 38.

V odborném listu právě zmíněném došel také spis »Die Lohnbeschlagnahme« posouzení a to v ročníku loňském č. 37. na str. 301.—303., kde se

[14]) Stejné stanovisko se spisovatelem zaujímá Dr. G. *Neumann* str. 71. a 72. a správná rozhodnutí čís. 9055., 16098. GUW., pak v Právníku 1897 str. 689.

[15]) Viz rozhodnutí v Právníku 1900 str. 550.

praví, že práce pana Dra Bertholda Picka pro obsáhlé a důkladné vyšetření všech s předmětem spisu souvisících otázek zvláštního povšimnutí zasluhuje. Tomu zúplna přisvědčiti dlužno.*) Spis pana Dra Bertholda Picka jest práce v pravdě vědecká a praktikovi tím vítanější, poněvadž jej v pochybnostech bez porady nezanechá. *Ant. Menoušek.*

Ústavní a správní právo.

N. S. Combothecra: La conception juridique de l'État. Paris 1899. S. 185.

Studie z všeobecné nauky o státu, a to především »z hlediska práva přirozeného a rozumového, aby se došlo výsledku uspokojivého a logického«; jeť prý koncepce státu možna jen dle práva »čistého« a ve shodě s fakty — bez užívání práva positivního. Konstrukcí všeobecných pojmů právních a aprioristických zásad dochází autor methodou deduktivní k pojmům státu, společnosti, suverenity, ovšem nikoli empirickým. Učení o všeobecné vuli, jakožto základu státu, ozývá se tu znovu s dúrazem; vždyť ve Francii, kde vzalo původ, udrželo se ve spojení s neustálou vírou tamější theorie v princip lidové suverenity, udrželo se i tehdy, když mezi moderními theoretiky francouzskými byla již zapadla sama idea o smluvní podstatě státu. Stát, dle názoru C-ova, je řízen všeobecnou vulí, t. j souhrnem vůlí všech jednotlivcův; nositelem státní osobnosti je celek lidských individuí a tedy stát je kolektivni osobou. Stát, jak již řekl *Aristoteles*, je společností nejúplnější a má též všecky její elementy; organismem není a nemá potřebí jím býti; společnost sama může býti právnickou osobou a právnická osoba společností. Právě tak, jako mezi společností a státem. C. nečiní ani rozdílu mezi národem a lidem, ba ani mezi státem a lidem, mezi jednotou přirozenou a umělou,[1]) užívaje výrazu »lid« k označení jednou všech poddaných, podruhé všech členů státu

Stát je faktickým stavem individuí, chtějících souhlas, a jejich souhlasná vůle je základem suverenity. Tato, jednajíc bez překážek a bez závazků právních, je samojediná schopna utvořiti vztahy mezi jednotlivci, kteréž spojuje ve společnou vůli a ve hmotnou jednotnou moc. Moc hmotná, jež právě panuje, panuje pouze na základě souhlasu individuí, která skládají stát, a nemůže vycházeti z určitého orgánu, jenž je pouze částí státu, nýbrž z celku. Suverenita vedle vůle obsahuje však také pojem činu a muže se manifestovati jen výkonem; činným pak nemůže býti stát, leč jen lid; náleží tedy lidu (ve sm. synonymním státu), a vykonává se činy nad individuy, z nichž vychází. Suverenita je tedy všeobecná vůle, podporovaná veřejnou mocí, je výslednicí a kombinací těchto dvou sil. Hmotná síla sama nemůže býti jejím základem, neboť není hmotné síly, která by mohla zůstati v moci pána, jehož by nechtěla velká většina lidu. Aby hmotná síla měla naději na účinek, bylo by potřebí passivity největšího počtu, t. j. mlčelivého souhlasu. Funkce jedno-

---

*) Mimo to byl o tomto spisu podán referát v Goldschmidtově časopisu 1902, sv. LII., str. 333.

[1]) Dobře rozlišuje tyto pojmy ve státovědě *Th. Er. Holland:* The elements of jurisprudence, p. 43. sq. (9. vyd.).

tlivých součástí tělesa státního jsou výsledkem výkonu suverenity, kteráž vycházejíc ze státu, vykonává se nad státem a od státu t. j. od lidu, jako celku státního, jenž, kdykoli chtěl násilně zlomiti autority a jednati přímo ve svých záležitostech, dělal tak vždy.

Suverenita přísluší tomu, kdo ji má v držení. Protože je faktickým stavem, může býti založena legalně neb illegalně, a výkon její může se díti i nespravedlivě, zůstávaje stále ještě v mezích legalnosti, protože zákonnost jest odvislou od suverenity fakta, spravedlnost však pouze od práva »čistého«. Přikládati suverenitu nějaké autoritě ustavené, t. j. vskutku menšině občanstva, je zneuznávati fakta, neboť proti celku státu hmotná moc této autority neznamená absolutně ničeho a nehmotná její moc — vůle — (ať je to parlament, hlava státu, nebo některá třída lidu) je daleka toho, aby byla nejvyšší ve státu. Jsouc produktem veškerosti, může vždy rozmnožovati nebo zmenšovati attributy moci státní, a toto neustálé stanovení attributů státu všeob. vůlí a realisace jich veřejnou mocí tvoří podstatu suverenity.

Pokládaje suverenitu za podstatný znak státu, C. ovšem neví, co by se svého rozumově právního hlediska počal s takovými útvary positiv. práva, jako jsou spolkové dílčí státy. Přiblížil se theorii, kterou v Německu rozvinul *Zorn*, zašel však ještě dále a popírá prostě, že dílčí státy státu spolkového mají povahu států. Rozdíl mezi státem jednotným a spolkovým spočívá prý v institucích, které jsou pověřeny vyjadřovati obsah suverenity, a v tělesu, jež je pověřeno realisovati attributy státu. V jednotném státu je sice více centralisace vládní a správní, než ve spolkovém; avšak fakticky také stát spolkový je státem jednotným, jehož různé územní oddíly mají velmi širokou autonomii, která se může měniti ve své šířce i funkcích. Ústřední stát spolkový dává si méně attributů, než stát jednotný, a nechává více volného pole svým territorialním poddělením. Sjednocováním svého zákonodárství zmenšuje stát ústřední spolupůsobení »kantonů« na vytváření resp. manifestaci všeob. vůle. Účastenství politických svazků vyšších (komunit) na výkonu suverenity je jen výsledkem výkonu ústř. státem samým, kterýž jediný je skutečným státem a státy dílčí zovou se státy neprávem. Rozdíl mezi dílčím státem spolkovým a departementem státu jednotného jest právnicky absolutně nicotným. Oprávnění států dílčích (uzavírati smlouvy n. př.) plynou ze zákonodárství státu ústř., jednotného, poněvadž ony si mohou dáti attributy, jichž si nedal stát ústřední; tento však každé chvíle může se sám proměniti ve stát jednotný rozmnožením svých attributův. Spolek státový nemaje ani všeob. vůle, ani veř. moci, vůbec není státem.

Bylo na místě obšírněji knihou se zabývati, protože i u nás v poslední době mluvilo se [1]) o oprávněnosti t. zv. práva přirozeného. Kontemplativní

[1]) Pokus opírati se o »právo přirozené« vyšel u nás patrně z rozdílu mezi právem a mocí. Není pochyby, že je rozdíl mezi faktickou možností vykonat obsah jistého práva a mezi možností právní, a že faktický činitel moci není vždy činitelem právním; avšak dovolávati se pro onu faktickou možnost znovu »práva přirozeného« a tvrditi, že síla (kulturní, hospodářská a tedy i branná) dává »právo přirozené«, není státovědecky odůvodněno, a vede k tomu, že na konec jediným právem byla by moc silnějšího. Podporovat právo positivní t. zv. právem přirozeným, znamená vyplňovat nedostatky positivního práva právní filosofií.

stanovení idealního typu státního se svými axiomatickými poučkami zavedlo C-u tak, že musí zneuznávati skutečné poměry, protože se mu do žádné z jeho formulí nehodí, kdežto právě naopak mělo býti účelem právnického pojetí státu, aby hledělo vyložiti právní podstatu daných státovědeckých útvarův a to na základě pruměrných typův empirických. Tak n. př. C. je nucen upříti Prusku nebo Bavorsku povahu státu, jen aby zachoval své dogma. Dalo by se to všem omluviti stanoviskem franc. theorie, která, zabývajíc se především poměry svého jednotného státu, není nucena uvažovati o rozdílech mezi vyššími svazky komunalními a státy dílčími. Jako jednotlivosti (jen proto, že C. zakládá na nich svou argumentaci) je vytknouti, že pojmy jím cit. německých definicí nejsou správně přeloženy (tak na str. 109. »Herrschaftsrechte«, následek čehož pak celá polemika na str. násl. visí ve vzduchu; na str. 133. Hoheitsrechte, na str. 145. droits de souveraineté m. dr. de domination a j.). Snaha autorova zjednati platnost svému právu rozumovému, plodu spekulace filosofické, se ztroskotala, neboť právo přirozené zustane pouze souhrnem požadavkův idealného řádu právního [1]) Po té stránce nepodařilo se ani autorovi, který je advokátem v Ženevě, oživiti evangelium a památku ženevského filosofa, jehož žákem se stal. *řk.*

V. E. Orlando: Principes de droit public et constitutionnel. (Manuels élémentaires à l'usage des étudiants en licence et en doctorat en droit.) Paris 1902. S. XV. & 498.

Překlad učebnice italského ústavního práva, kterou napsal člen parlamentu a univ. profesor v Palermu. Formou stručnou a jasnou, slohem plynným a lehkým podána je při každém jednotlivém oddílu nejprve theorie všeob. práva státního a pak výklad příslušných ustanovení positivního práva italského. Sjednocené Italii Cavourově a Mazziniho, státu bez historických tradicí, dán byl za státní ústavu oktrojovaný statut *Karla Alberta* z 4. břez. 1848, jenž byl dříve ústavou království sardinského a jemuž vzorem byla ústavní charta franc. z r. 1830. Statut spočívá sice na zásadě konstituční monarchie, avšak tam, kde dynastie za revolučního hnutí podržela vládu ze souhlasu národa, ústavní poměry od počátku měly fakticky sklon k parlamentnímu zpusobu vlády i proti positivnímu právu ústavnímu. Vnitřní poměry politické daly státu povahu representativní demokracie, ale také zbavily jej podmínky, bez níž zásada parlamentně ovládané repres. demokracie uskutečniti se nedá, totiž spolehlivé parlamentní většiny. Pro roztříštěnost stran podléhá tu právo náhlým změnám, zákonodárství stává se nejednotným, časté střídání ministerstev pak má za následek i stálé kolísání v exekutivě. Právnicky naskytovalo se tedy autorovi dosti obtíží. Hleděl je rozřešiti ve smyslu svého střízlivě liberalního přesvědčení.[2]) Za předmět vědy práva ústav. pokládá pouze právnickou orga-

---

[1]) O rozdílu mezi právem přirozeným a positivním cf.: *Stammler*, Wirthschaft und Recht, p. 173. sq. a *Rehm*: Gesch. der Staatsrechtswissenschaft p. 257. sq. V. i Sborník I. 159.

[2]) S tímto přesvědčením spojuje se však místy silný demokratický duch; ostrá kritika poslední změny rak. volebního řádu do říš. rady v kap. o právu volebním je toho pronikavým výrazem.

nisaci státu, nikoliv i jiných útvarů veřejnoprávných. Pohlížeje na stát jako na výsledek dějinného vývoje, vykládá podstatu jeho dle nauky školy historické a positivistické, téže nauky, kterou jeho neapolský krajan *Vico* o historickém vývoji státu již sto let před *Savignym* byl hlásal. *řk.*

Émile Faguet: La politique comparée de Montesquieu, Rousseau et Voltaire. Paris 1902. S. VI. & 297.

Známý politický spisovatel sestavil tu názory jmenovaných autorův o jednotlivých politických pojmech a otázkách jako o svobodě, vlasti, autoritě, o poměru státu k církvi, školství, armádě a j. V konečné úvaze oceňuje význam M.-ův jako liberála, R.-ův jako radikalního demokrata a zastance demokratického despotismu, a V.-ův jako doktrináře mírného královského despotismu. Zmínky zasluhuje (zvl. u srovnání s *Jellinkovým:* D. Erklärung der Menschenrechte) mínění F.-ovo, že deklarace práv člověckých je myšlénkou *Montesquieuovou*, k níž neorganicky je připojena (v čl. 25.) idea *Rousseauova* o absolutním despotismu všeob. vůle, ve kterém individuum jest svobodno jen prostředkem svobody lidu. Sestavení je přehledné a jasné, i je prodchnuto vážným přesvědčením, čerpaným ze zkušeností staršího politika. *řk.*

Lemayer Dr. Carl Freiherr von, *Der Begriff des Rechtsschutzes im öffentlichen Rechte (Verwaltungsgerichtsbarkeit)*, im Zusammenhange der Wandlungen der Staatsauffassung betrachtet. Wien, Hölder, 1902, str. 228.

Za příčinou oslavy 25letého trvání předlitavského správního dvora soudního vydal druhý jeho president a skladatel původního vládního návrhu zákona ze dne 22. října 1875 (o zřízení tribunálu tohoto) pamětní spis který vyšel jako zvláštní otisk z 29. svazku Grünhutova časopisu a o němž tuto nám jest podati stručnou zprávu. Úkolem spisu jest, vyložiti historický vývoj myšlenky ochrany práv jednotlivců v oboru veřejného práva od dob nejstarších vzhledem k měnícím se názorům o podstatě a úkolech svazku státního. Tak jako v základním poměru státním stojí proti sobě jednak celek, jednak jednotlivec jakožto faktory základní, tak možno též rozeznávati dvojí základní názor o státu a jeho úkolech, dle toho, zda při organisaci veřejné moci, kterou máme na zřeteli, převládá buď moment státu neb moment práva. Spisovatel konstatuje, že v starém věku vůbec se nedostávalo zásadného šetření lidské osobnosti jako takové a že oproti státní moci vůbec o právech jednotlivců řeči nebylo. Naproti tomu ve středověku opět převládá princip práva a to tak, že i oprávnění, kteráž nyní bez odporu čítáme k veřejným (jako n. př. práva zeměpána jako takového) pojímána byla jakožto práva soukromá a požívala jako taková ochrany soudní. Na dále líčen pak vývoj moderní ideje státní z trosek středověkého státu lenního, s nímž ovšem nezanikl ihned individualistický názor světový, zanechav plodné stopy v dnešní organisaci ochrany práva v oboru veřejného práva. Tento vývoj byl ovšem rozdílný v jednotlivých oblastech, i vedl zvláště v Anglii k tomu, že podrobena byla správa právní kontrole řádných soudů, kdežto ve Francii omnipotence státní moci, časem se vyvinuvší, dala toliko vzniknouti zvláštnímu

řízení administrativnímu pro jisté spory veřejnoprávné, nikoliv však ochraně individualné sféry oproti veřejné moci samé. Spisovatel líčí pak obšírněji vývoj v Německu, kde princip státní neměl za následek sesílení moci říšské, nýbrž vedl k svrchované moci zeměpánů jednotlivých territorií, oproti kteréž theorie sice reagovala snahou po přesném oddělení t. zv. záležitostí justičních od záležitostí správních, avšak bez valného úspěchu. Hrůzy revoluční sesílily pak opět směr individualistický, avšak ani konstituční theorie školy *Rotteck-Welckerovy* neměla porozumění pro ochranu práv jednotlivce oproti státní moci, neb všechny prostředky jí odporučené (odvolání k zákonodárným sborům, ministerská obžaloba a pod.) nemohly prospěti, stalo-li se porušení práva v souhlasu neb aspoň s dopuštěním samé většiny sboru zákonodárného, nehledíc ani k složitosti a rozvláčnosti řízení, v příčině té ústavou předepsaného. Spisovatel vindikuje právem historické škole zásluhu, že si proklestila i v zákonodárství střední Evropy cestu, tedy možnost účinné ochrany individualné sféry právní oproti přehmatům správní moci, i líčí pak vývoj správního soudnictví v jednotlivých státech německých počínajíc bádenským zákonem z roku 1864, načež přechází k pruskému krajskému řádu z r. 1872, při čemž správně kritice podrobuje myšlénku *Gneistovu*, dopomoci myšlénce práva ve správě k platnosti organisací správního soudnictví na základě samosprávném.

Že spisovateli zvláště se zamlouvá organisace správního soudnictví, ku kteréž došlo v Předlitavsku zákonem z r. 1875, není nám vůči jeho účastenství při vzniku zákona toho nijak s podivením. Posuzujíce však věci tuto zcela objektivně, neváháme vyznati, že vskutku tato organisace u nás byla jedině možnou, mělo-li vůbec k zavedení správního soudnictví dojíti, a že považujeme zákon ze dne 22. října 1875 o zřízení správního dvoru soudního za jeden z nejlepších, kterým jsme byli za posledních desítiletí obdařeni. V ten smysl vyslovili jsme se již roku 1875, v době, kdy zákon dotčený ještě nebyl sankcionován a odmítli jsme zejména výtky tenkráte hlavně proti kassatorní toliko působnosti nálezů správního dvoru soudního činěné. Zkušenost celého čtvrtstoletí dala nám a panu spisovateli za pravdu: zásadní výtky umlkly a pokud proti některým ustanovením (na př. proti vyloučení kompetence správního dvoru soudního v případech t. zv. volného uvažování) byly námitky důvodné, snažila se praxe odstraniti aspoň hroty nejostřejší. Ano, námitku, která nám s hlediska autonomistického byla nejsympatičtější, že se totiž obmezila samospráva jednotlivých zemí tím, že se připustila proti rozhodnutím zemských výborů stížnost k ústřednímu orgánu předlitavskému, neslýcháme více opakovati, konstatujíce s potěšením, že v zájmu přivedení k platnosti principu práva dovedeme se spřáteliti i s částečnou negací hesel, kterých jsme si oblíbili.

Jen jednu poznámku dovolili bychom si vzhledem k závěrečným výkladům spisovatelovým přičiniti. On shledává anomalii a úchylku proti zásadě v čl. 15. zákl. zák. stát. o moci soudcovské vyslovené v tom, že zákon o přímých daních osobních ze dne 25. 10. 1896 propůjčil předsedum kommissí berních za jistých podmínek právo stížnosti do rozhodnutí těchto kommissí. Připouštíme, že tu jde o anomalii hledíc k nynějšímu řízení správnímu, že

by však to odporovalo zásadě správního soudnictví, propůjčiti zástupci zájmu veřejného práva stížnosti do rozhodnutí samých úřadů správních, rozhodně popíráme. Naopak máme za to, že bude třeba případy takové účinné ochrany veřejného zájmu ještě rozšířiti a prohloubiti, kterak jsme to v těchto listech, jednajíce o reformě řízení správního, obšírněji vyložiti se pokusili.

Pražák.

Madeyski von Poray, Dr. Stanislaus Ritter von, *Studien zur Rechtsprechung des Reichsgerichtes über die Verletzung politischer Rechte.* Zweites Heft. Ve Vídni a v Praze. F. Tempsky, 1901, str. 121.

Druhý sešit spisu tohoto, námi v I. svazku »Sborníku« na str. 312 oznámeného, zabývá se výhradně politickými právy národností předlitavských. Ve všeobecné části (str. 1—31) vykládá spisovatel předkem jisté pojmy základní, najmě pojem práv politických vůbec, pak pojem národnosti, kterou liší od kmene, vykládaje, že národnost jest kmenem, jenž na základě svého jazyku mateřského dospěl k svérázné vyšší kultuře, a jenž tuto svéráznost přenáší a vyvíjí od jednoho pokolení k druhému, maje účastenství ve všeobecném pokroku lidské osvěty společenským osvědčováním národního uvědomění a společné vůle. Dle toho přidává se spisovatel k názoru, též mnou na jiném místě hájenému, dle něhož mezi národností a kmenem není rozdílu zásadného, nýbrž jest tu toliko rozdíl kvantitativný; a ochrany článku 19. zákl. zák. stát. o všeobecných právech občanů státních neb aspoň prvního jeho odstavce dostává se po jeho názoru též kmenům takovým, které posud nedosáhly vývoje, potřebného k tomu konci, by národnostmi mohly býti nazývány. Mnohem záhadnější jest otázka, kterou spisovatel v další stati všeobecné části rozebírá, totiž otázka, kdo jest způsobilým podmětem práv, národnostem ústavou zaručených? V tomto směru dochází výsledku, že subjektem dotčených práv nejsou národnosti jako celek, postrádající naprosto jednotné organisace, nýbrž jednotliví příslušníci těch kterých národností, předpokládajíc, že jsou rakouskými (recte předlitavskými) občany státními, že náležejí národnosti, o niž jde, a že jde o národnost v obvodu státu usedlou. Pokud se týče náležitosti druhé, hájí spisovatel názor, po mém soudě nesprávný, že o příslušnosti k určité národnosti rozhoduje výhradně prohlášení dotčeného subjektu (str. 24, 69). Ač spisovatel názor svůj prohlašuje za »samozřejmý«, dovolili bychom si přece namítati, že při určení momentu v objektivném směru závazného nemůže býti jedině rozhodným subjektivné mínění zúčastněné strany, kteréž se ostatně, jak z praxe známe, ani nemusí vždy krýti s prohlášením její, třeba před úřadem učiněným.

Ve zvláštní části pojednává spisovatel předkem (str. 31—49) o právech národnostních v »mimostátním« oboru (auf staatsfreiem Gebiete). Zde jedná se o výklad na odst. 1. článku 19. a jest spisovatel nucen konstatovati, že nelze sobě mysliti o sobě porušení práva na »pěstování a chování« národnosti a řeči, nýbrž že ochrana národnostních zájmů zde může nastoupiti toliko ve spojení s ochranou jiných práv individualných (n. př. práva volného projevu mínění, práva spolkového a shromažďovacího), pokud totiž národnostní ohledy zavdaly příčinu k stížnosti na porušení dotčené. Dle toho postrádají

též praktického významu další výklady, týkající se subjektu ochrany národnosti v oboru mimostátním; výklady tyto nezdají se nám býti potud důsledné, pokud protivou k výkladům hořejším (kde se žádá občanství státní) chtějí vindikovati práva zde dotčená též právnickým osobám, však s vyloučením obcí. Na tom jen tolik pravda jest, že arciť ochrana individualné sféry nemůže odůvodniti rozšíření oboru působnosti, dotčeným právnickým osobám zákonem neb stanovami vykázaného.

Co tkne se oboru státního, konstatuje spisovatel, že práva národnostní se obmezují na stránku jazykovou; v tomto směru pak rozebírá právní poměry jednotlivých jazyků ve stati dvojí: první z nich týká se úřadu a veřejného života, druhá školy.

O rovnoprávnosti v úřadě a veřejném životě jedná jak známo druhý odstavec článku 19., jenž uznává v ohledu dotčeném rovnoprávnost všech jazyků v zemi obvyklých. Spisovatel konstatuje předkem, že práva národností tu jeví se výhradně jako právo jazykové a obírá se pak šíře otázkou, jde-li tu o pouhý zákon, další úpravu slibující (Verheissungsparagraf) a o sobě právní platnosti postrádající, neb máme-li co činiti s normou obsahující ihned disposici právní. Přidávaje se (proti Jellinkovi a Exnerovi) k názoru druhému, který i my za správný uznáváme, vykládá, že není nijak třeba, by obsah norem rovnoprávnost jazykovou blíže určujících, byl vytčen samým základním zákonem státním, nýbrž že může státi se tak i zákony obyčejnými, ano i nařízeními, pokud tato neodporují zásadě základním zákonem státním vytknuté. Z té příčiny má i jazyková nařízení pro Čechy a Moravu vydaná za zcela legalní i vindikuje právům tam uznaným ochranu říšského soudu, ačkoliv jinak — pokud totiž by tu nebylo zvláštní úpravy — za to má, že není zaručena základním zákonem státním t. zv. dvoujazyčná rovnoprávnost, nýbrž že stačí, když se třeba v jazykových oblastech téže země užívá výhradně toliko jazyka v těch kterých okresích obvyklého. Vnitřního jazyka úředního netýče se dle názoru spisovatelova druhý odstavec čl. 19., poněvadž subjekty oprávnění, o která tu jde, nejsou národnosti jako celky, nýbrž toliko jednotliví občané, pro něž určení vnitřního jazyka úředního jest věcí lhostejnou. Aby jazyk byl »v zemi obvyklým«, k tomu není sice třeba, by byl právě jazykem zemským (Landessprache), přece však se vyhledává, by dotčený kmen byl v zemi usedlým a by se jazyka jeho užívalo na více místech v zemi trvale po dlouhá léta jakožto jazyka obcovacího.

Výklady poslední stati, jednající o jazykových právech ve škole (str. 92—121) táhnou se výhradně ke školám národním, poněvadž co do ostatních učilišť není vůbec právního nároku, aby byly zřizovány a tudíž také nelze žádati určitou jich organisaci ve směru národním. Co však se týče škol obecných, jest subjektem národnostních práv po rozumu třetího odstavce článku 19. jednotlivý občan státní, předpokládajíc, že jemu přísluší otcovská neb opatrovnická moc nad dítětem, k návštěvě národní školy povinným. Na úpravu školních obvodů v ten smysl, by přikázáno bylo každé dítě škole, jejíž vyučovací jazyk jest jeho jazykem mateřským, není právního nároku, ovšem ale jest tu právní nárok na zřízení školy určitého jazyka vyučovacího, by vyhověno bylo potřebě národnostní, jsou-li zde vše-

obecné podmínky, za jakých lze žádati zřízení školy národní vůbec. Dle toho vindikuje spisovatel říšskému soudu výhradnou příslušnost, pokud jde o zřízení t. zv. škol minoritních, pokud příslušným potřebám národnostním nebylo úřady správními vyhověno. Věta, do třetího odstavce čl. 19. vsunutá, dle níž nikdo nemůže býti nucen, by se přiučil druhému jazyku zemskému, zakládá pak dle názoru spisovatelova nárok, žádati, by správa státní toho zanechala, prohlásiti druhý jazyk zemský resp. (kdyby totiž dítě nemluvilo žádným z jazyků zemských, nýbrž toliko jazykem »v zemi obvyklým«) více než jeden ze zemských jazyků za obligátní předmět vyučovací na škole národní. Též toto právo požívalo by v případě jeho porušení ochrany říšského soudu

Že spisovatel jakožto člen říšského soudu nepolemisuje s názory, v nálezech soudu tohoto vyslovenými, jest zcela přirozeno; méně pochopitelným již jest, snaží-li se obhájiti i nálezy takové, které před vědeckou kritikou jen ztěží obstojí, bez náležitého a důkladného odůvodnění. To zvláště platí o hájení názoru (str. 84 a násl.), dle něhož spolky prý právem lze přidržeti, by zvolily sobě za jednací jazyk takový, který jest v obvodu úřadu ke kontrole povolaného »v zemi obvyklým«. O takovém obmezení práv národnostních není v zákoně stopy a možno právem se tázati, mají-li se občané přispůsobiti jazykové kvalifikaci kontrolujících orgánů, neb nemělo-li by se spíše díti právě naopak?

Jednostranná a theoreticky velmi závadná konstrukce poměrů, o které tu jde, s hlediska subjektivních práv zavinila však ještě jinou nesrovnalost, spisovatelem výslovně schvalovanou. My totiž máme za to, že dle zásady platící pravidelně v právu veřejném, že veřejná práva, jsou zároveň povinnostmi veřejnými, uvedení v život norem pro organisaci úřadů a škol článkem 19. vytknutých mělo by se provésti z úřední povinnosti, kdežto dle názoru spisovatelova v tomto ohledu vše záležeti má na tom, kterak se k věci zachovají ti, kdož protizákonnou organisací takovou cítí se dotknuti ve svých právech národnostních. Věříme, že praxi jest to pohodlnější, když se svaluje péče o provádění zákona na bedra zúčastněných stran; vždyť známo jest, kterak mnohé okolnosti a ohledy jednotlivce nutí přečasto, by se raději podrobil stavu nezákonnému, než aby houževnatě obhájil dobré právo své. Tím však po našem soudě bezpráví ještě nikdy nestává se právem; se soukromoprávnou konstrukcí tu nijak není možno vystačiti.

Pražák.

Dantscher Dr. Theodor Ritter von Kollesberg: *Die auswärtigen Reichsangelegenheiten und die ungarischen Interpellationen betreffs der Petersburger Reise des Erzherzogs Franz Ferdinand.* Ve Vídni, Manz 1902, str. 43.

V sezení uherského říšského sněmu, dne 13. února 1902 odbývaném, podali poslanci Komjáthy a Visontay dotaz v ten smysl, zda president ministerstva přivedl za příčinou cesty Jeho cís. Výsosti arcivévody Františka Ferdinanda do Petrohradu k platnosti vliv, sobě dle § 8. článku zák. XII. z r. 1867 v příčině řízení zahraniční politiky dle ústavy náležející? Tento dotaz, jakož i různé jiné povážlivé zjevy, které čím dále tím více v Uhersku

vstupují v popředí a jimž se strany činitelů, k hájení jednotnosti říše ústřední povolaných, nebývá s dostatečným durazem neb aspoň ne s úspěchem odporováno, zavdaly spisovateli, dřívějšími pracemi svými v tomto oboru chvalně známému, podnět k přítomné odvetě, ve kteréž důrazně poukazuje k tomu, kterak říše ústřední i po vyrovnání uherském z roku 1867 dále trvá, pokud jde o záležitosti společné, že nelze tudíž obstarávání záležitostí společných, najmě záležitostí zahraničních pokládati za část správní činnosti dvou dílčích státu (Předlitavska a Uherska), nýbrž za funkci jediného státu (ústředního státu Rakouského), do kteréž po rozumu a po výslovném znění zákonů vyrovnacích vládám dílčích států naprosto nelze se míchati. Tento názor srovnává se v podstatě s tím, co jsem sám na jiném místě (Rak. právo ústavní díl IV. str. 337) o povaze celkového mocnářství Rakousko-Uherského vyložiti se pokusil a není tudíž třeba zde o této věci dále se šířiti. Co však týče se záhadného § 8. uh. článku zák. XII. z r. 1867, jehož interpellanti se dovolávají, doznává spisovatel, že jím vyslovena jest vůbec ingerence ministerstev státu dílčích na správu záležitostí zahraničních, avšak on má za to, že článek ten postrádá v dotčeném směru platnosti, poněvadž dle § 69. odst. 3. cit. uh. zákona ona jeho ustanovení, která se vztahují se na spůsob upravení společných záležitostí, měla vstoupiti v platnost teprve tehda, přistoupí-li k obsahu jich cestou ústavní se své strany také země Jeho Veličenstva uherské koruně nenáležející, což však v příčině záhadného § 8. se nestalo, poněvadž předlitavský zákon vyrovnací žádného podobného ustanovení nemá. Po mém soudě však nebylo zmíněného doznání ani třeba, poněvadž cit. § 8. uh. zák. vyr. dle znění a patrného smyslu svého vyhrazuje toliko při uzavírání m e z i n á r o d n í c h, najmě obchodních, s m l u v ministrum dílčích států jakési spolupůsobení, nikoliv ale při správě zahraničných záležitostí vůbec. V onom směru však jest řečené spolupůsobení toliko nutnou důsledností toho, že se nepodařilo, zařaditi obchodní záležitosti mezi záležitosti společné.

Pražák.

Rudolf Springer: Der Kampf der oesterreichischen Nationen um den Staat. I. T h e i l: *Das nationale Problem als Verfassungs- und Verwaltungsfrage.* V Lipsku a Vídni 1902. S. 252.

Mocný vzrůst národnostního uvědomění v minulých desetiletích, jakož i prudké jazykové spory, kteréž na ústavní život této polovice říše měly v posledních létech tak nepříznivý vliv, vzbudily na obou nejvíc interesovaných stranách ojedinělé snahy po nápravě, a to zvláště přizpůsobením moderní správy i zákonodárství změněným poměrum národnostním. K hlasům těm přibyl nový, neméně závažný a poctivý, jenž národnostní otázku pojímá za vědecký problém, jak upraviti jest poměr mezi státem, jednotlivcem a společenskými svazky. Dosavadní právo nezná národností jako osobností kolektivních, osob právnických; zná národnost pouze jako odlišný znak individua. Toto »atomisticko-centralistické« pojetí, které zná jen individuum, do jisté míry autonomní oproti nedílné moci státní, stalo se základem našeho zákonodárství. Naproti tomu směr »kolektivisticko-federalistický« uznává národy za kolektivní celky s vlastními zájmy, jež teprve spojením svým tvoří

stát národnostní. Pro první pojetí je národnostní otázka jen otázkou jazyka a úřadův, tedy technickosprávní, pro druhé však otázkou celé státní organisace, tedy politickou a ústavní. Názor kolektivisticko-federalistický pak má za základ buď soustavu svazku territorialního anebo personalního; politický cíl onoho je autonomie korunních zemí a provincií, tohoto pak autonomie národností, jelikož má za to, že národnost není v podstatném vztahu k území, jsouc jen svazkem osob. Nedokonalým představitelem národnosti, jako celku s právy panství, je spojení všech poslanců téže národnosti, aby moc národa v parlamentu jednotně se uplatnila; konečným cílem je zajištění a trvalé požívání moci, jež má býti uvedena v právní řád, tak aby zákonně byly chráněny zájmy, jichž souhrn má podávati program strany. Národnostní politika zůstává dosud politikou moci, hledíc parlamentním vlivem na státní správu opatřiti národnostem jisté výhody.

Jako jednotlivci mají společné zájmy obecní, státní, hospodářské, společenské nebo náboženské, mají též společné zájmy národnostní, i je právě úkolem veř. života, takové společné zájmy odlišiti a utvořiti pro ně zvláštní společenstva a orgány. Národ, jako svazek lidí stejně smýšlejících a stejnou řečí mluvících, je společenstvím kulturním, které není vázáno na historickou territorialní soustavu: tato utváří zaokrouhlené území, celky, a v nich značné minority národností, dávajíc moc do rukou většiny. Proto jest ustaviti národnosti jako svazky osobní, nikoli územní, a národnostní kurie musí býti samostatnými osobami právnickými, se subjektivnými, žalovatelnými právy, osobnostmi soukromého i veř. práva, schopnými k právním činům. Pojmově národ není korporací územní. Stát jest ovšem neodlučitelným od území, národy však jsou v státním územní promíseny, jsou protiklady státu tak jako společnost; stát je právním panstvím územním, společnost však skutečným svazkem osob. Princip »personality« odnímá národům toliko státoprávní, nikoli realní vztahy k půdě; co je možno u odborných společenstev, živnostenských pomocných pokladen, církví, má býti platným i pro národnost. O příslušnosti k národnosti rozhoduje jen volné prohlášení jednotlivcovo před příslušným úřadem státním; odpadnutí od národnosti je jako odpadnutí od víry otázkou morálky, nikoli práva, neboť kriteriem národnosti je právě vědomí příslušnosti k celku duševnímu a kulturnímu s národní literaturou. Týž jazyk značí jen příslušnost kmenovou. Prohlášení jednotlivcovo dává mu vlastnost právního stavu (jako zletilost), i zakládá subjektivní veř. práva; jest aktem tvořícím práva i povinnosti k národnosti.

Jednotný stát ústřední jest oprávněn potud, pokud kompetenci svou omezuje na uskutečnění zájmův absolutně společných. Každý zájem, který beze škody nemůže se podříditi vůli všech t. j. většiny, musí zůstati státního vlivu prost. Je-li zájem principem státotvorným (jako zajisté národnost), potřebuje k svému realisování důležitých výsostných práv státních, vyžaduje zvláštního rozčlenění státního společenství dle analogie státu spolkového; je nezbytno národnosti sprostiti vlivu státního a organisovati je skoro jako státy dílčí. Politické strany nemohou národy representovati, nejsou korporacemi; proto také ztroskotá se každé vyrovnání, dokud nebude uzavřeno mezi zákonnými zástupci národův. Jen organisovaným národnostním korpo-

racím může se uděliti přímý vliv na poměrné obsazování úřadův, buď tak, že stát na národostní samosprávná tělesa v určitém oboru působnosti funkce přenese, anebo ve formě účastenství veřejno-právných svazkuv.

Dobrá státní správa má postupovati bez ohledu na národnostní, konfessionelní a zájmové aspirace dle zásad správní techniky. Otázka národnostní směřuje k autonomii národností, je problémem ústavním: stát má část společných zájmů národům odstoupiti a pouze zbylé samostatně spravovati. Základem správy je správa místní; střední a nejvyšší instance mohou být centralní, nebo správa potřebuje jednotného vedení. Řízení vyžaduje reformy od základu: zavedení ústnosti a veřejnosti, i kollegialní rozhodování s přibráním odborníků v I. inst. Vše ukazuje k potřebě krajského zřízení: krajské město bylo by sídlem politického úřadu krajského, rozděleného v odborné senáty, i kraj. zastupitelstva, v jehož čele by stál kraj. hejtman, zároveň přednosta kraj. úřadu; tomuto pak podléhali by komisaři exponovaní v sídlech okres. soudův. Representantem státního imperia a za správu zodpovědným byl by bezprostředně kraj. hejtman, spojuje ve své osobě samosprávu i státní správu místní. Místo rozsáhlých obvodů správních. jakých není v celé Evropě, potřebí utvořiti instance střední, a sice nikoli korunní země, historicko-politické individuality, nýbrž třeba obvody 3—5 krajských soudů sloučiti pod úřadem, jemuž by byli přidáni delegáti společenstev a svazků zájmových (střední instance rozhodovala by pomocí laiků bez vlastních úřednických sil odborných, teprve v centrálním úřadě byli by místo laiků úředníci odborníci). Takto stát dělí se v provincie, jichž nejvyšším správním orgánem je místodržitel — vládní komisař. Provincie rozkládají se v územní distrikty asi ve velikosti menších korunních zemí neb obvodu obch. komor (jako vládní okresy v státech německých): — distriktní (zemský) úřad je II. instancí polit. správy a správního soudnictví. V čele této kolegialně zřízené zem. vlády stojí vládní president s poradními orgány komor a společenstev živnosten., dělnických, hospodářských; výbory komor vykonávají také funkce přísedících v senátech správního soudu (záležitosti správní sluší rozděliti na záležitosti administrativního uvážení a záležitosti čistě správní, vyžadující rozhodování; i má od místodržitelství býti oddělen zvláštní správní dvůr soudní. Veškera správa tedy obstarává se: samosprávou národností, účastenstvím občanů ve státní správě a konečně výkony orgánů státních.

Kraje jsou zároveň orgány samosprávy národnostní. Stát má býti federací všech krajův; národ federací všech krajuv a dílčích kraju kmene; provincie nebo korunní země federací všech krajuv určitého uzavřeného území; avšak těmto útvarům je základem jednotné území správy místní — kraj. Federalism korunních zemí se zemským úřednictvem měl by za následek věcné i osobní odloučení od státního celku, neboť autonomie jejich vylučuje z celku arrondovaná, státní samostatnosti schopná území. Autonomními mohou býti jen národnosti. Federace je pak spojením autonomie s unií: autonomií je sféra národnostní, která nepodléhá státnímu vlivu, unií veškerost právních institucí, vyjadřujících státní příslušnost národa, posta-

vení jeho ve svazku státním. Orgány národní jsou zcela volny vedle úřadů státních. [1])

Provedení této národnostní autonomie žádá federaci i v ústavě jazykově smíšených korunních zemí, ba i okresův a obcí. Ve správě místní princip personality byl by vyjádřen zastupitelstvem národnostním. V obci jazykově smíšené náleží celek zde bydlících plnoletých zanésti do národnostních matrik, vedených státními úřady; existence národnostní minority uznává se tam, kde národnostní příslušníci tvoří společenství, a to se řídí dle toho, jsou-li s to vydržovati národní školu dle § 59. říš. zák. Obecní příslušníci téže národnosti tvoří národnostní obec, zvolí si zastupitelstvo a toto představeného. V okresu mohou ony personalní správní obce, nestačí-li samy na všechny úkoly, slučovati se v konkurrence. V okresu — středním útvaru mezi obcí a krajem — bylo by okresní zastupitelstvo voleno od obecních a konkurenčních představených národnostních. Ve všech státních, samosprávných a zemských záležitostech má »národnostní sekce« okresního úřadu právo a povinnost národnost svou zastupovati. Sekce je bezprostředně podřízena zastupitelstvu krajskému, které je orgánem veřejno-právného svazku všech národnostních příslušníků v kraji a má v čele kraj. představeného. Národnostní svazek krajský je vlastním finančním tělesem, předpisujícím přímé dávky svým členům, jak pro potřeby národní, tak pro potřeby kraje.

Národní exekutiva vykonává se správními orgány národními a orgány státní správy territorialní (obec. představeným, okres komisařem, kraj. hejtmanem) kolegialně a společně. Každý dissens jich platí za kompetenční konflikt a musí se vyřizovati řádnou cestou instanční před soudy správními.[2]) Obecní představený territorialní tedy jedná i v národních věcech, ovšem společně s představeným národnostním, tak i kraj. hejtman s kraj. představeným národnostním, aby exekutiva byla jednotnou. Každý obyvatel kraje má dvojí příslušnost krajskou: politickou a národnostní

Territorialní autonomie krajů spočívá v radě obecní, okresní a sněmu krajském, sborech to volených všeob. rovným právem volebním. Do obecní rady a kraj. sněmu volí se přímo; radové okresní volí se ve společném zasedání obou národních okres. zastupitelstev jako jejich výbor. Volební periody jsou čtyřleté. Territorialní správa vykonává se jednak bez spolupůsobení živlů samosprávných a jednotlivcem (v agendách celkové správy státní), jednak kollegialně v záležitostech krajské autonomie »představenstvem« obecním, okresním a krajským. Každé toto představenstvo je složeno z úředníků státních a z představených majority i minority. Záležitosti správní jsou: reservatní agendy státní (na př. vojenské), státní agendy vyřizované kollegialně a autonomní agendy kollegialně vyřizované. Správa místní vrcholí v kraj. hejtmanu, jmenovaném císařem k návrhu min. vnitra; avšak jmeno-

[1]) Jednotnosti zřízení je již to na závadu, že samospráva národností má býti organisována jako nynější samostatný obor působnosti obecní, kdežto pro samosprávu territorialní S. navrhuje formy anglického původu; dualismus dnešní vyskytl by se jen v nové obměně.

[2]) Upomíná v základních rysech na zásady správy americké, jako zase v idei jednotné správy krajské byl autor asi zaujat vzorem zřízení francouzského.

vání jeho musí se díti s přivolením »národnostních sekretářův«, nejvyšších správních orgánů národa. Zákonodárným orgánem národnostním jsou národní rady: kulturní parlament národa, obesílaný tím zpusobem, že každý národní kraj zvolí tři (každá majorita dva a minorita jednoho) poslance všeob. právem hlasovacím. Usnesení nár rady, mající zákonnou platnost, provádí ministr (nár. skretář) nár. radě zodpovědný: je zároveň orgánem státním v těch záležitostech, ve kterých národ sám je členem státní unie. Každá národnost má takového »národního státního sekretáře«. Jemu podřízeno je duumviralní kollegium kraj. hejtmana a představeného. Státní sekretář má úřady pomocné: prokuraturu, jako zastupitelství národní, úřad finanční a školský. Kompetenční konflikty mezi státem a národem, nebo zemí a národem, budou rozhodovány státními soudy, za nimiž stojí donucovací moc státu jednotného. Spory veřejnoprávné národu se státem a mezi nimi patří před soud říšský.

Za léčivou sílu pro náš parlamentarism doporučuje S. všeobecné, rovné právo hlasovací, které je mu jedinou zárukou jednotného státu rak.; i hájí, více nadšeně než přesvědčivě, že smír národnostní závisí na uvedení zástupců proletariatu na půdu parlamentarní, a že tímto prostředkem jednota státní uhájí svou moc v přítomné válce všech proti všem. — Právě v důsledcích jeho opravných návrhů bylo by se dalo spíše čekati, že — tak, jako v zastupitelských sborech místních přiznal hlasy delegátům všestranných korporací zájmových, — i zastoupení ústřední doplní raději hlasy poměrného počtu delegátů representujících veřejnoprávné svazky moderních útvarů života hospodářského, společenstevního i kulturního,[1] než aby měnil obraz národního zastupitelstva dle toho, bude-li massa koho slepě milovati nebo nenáviděti. Ostatně tomuto požadavku autorovu budou němečtí jeho krajané z ohledu na smíšená města první odporovati, jak v Čechách, tak na Moravě, v Tyrolsku nebo ve Štýrsku. — V podrobnostech také není správno tvrzení že v Předlitavsku není centralismu říšského, nýbrž jen neslýchaný centralism korunních zemí. Centralismus není jen v tom, že by se v různých zemích vládlo dle jedné soustavy, ale také v tom, že zák. kompetence sněmů i v záležitostech zřejmě jim přikázaných fakticky (třebas i rámcovými zákony) se dá obmeziti ku prospěchu rady říšské; že to snad náhodou někdy není těmto záležitostem na škodu, to ovšem zaviněno nynější pokleslou zákonodárnou schopností a vážností sněmů. Správně však vytýká S. aktivním čes. politikům neustálé stotožňování čes. státního práva se samosprávou[2] a s federalismem vůbec.

Odpor jeho proti federalismu kor. zemí ztrácí na ostrosti tím, že sám za největší správní obvody konstruovati musí provincie; běží pak jen o slovo kor. země, jež pokládá — s jejich sněmy — za největší překážky smíru a vnitřního nepřítele monarchie. Jelikož je jinak objektivním a znalým i čes. pramenův, tím více zaráží některé často opakované věty jako: Že Němci jsou

[1]) Tak to činí na př. *Schäffle* v »Deutsche Kern- u. Zeitfr.« (Neue Fol. 1895, p. 57. sq.), kde přimlouvá se i za částečné obesílání říš. zastupitelstva delegáty sněmů zemských.

[2]) O tom i *Pražák* ve sbír. předn. »Samospráva«, str. 11. sl.

v Praze bez práva a bez ochrany a nesmějí ani svým jazykem mluviti; nebo že by byli ovládnuli celou říši, kdyby nebyli shledali příliš namahavým vládnouti národům v jejich řečích; že národnostní princip je jen politickým principem buržoasie a j. Sotva by se došlo pravého pojmu o síle národnosti, kdyby příslušnost k národnosti zakládala se jen a jen na volném prohlášení se jednotlivcově, zvláště kdyby na jeho prohlášení byla závislou výše jeho hmotných obětí a národnostních povinností; také moment ethnický nedá se beze všeho přejíti; vznik subjektivných práv veř. zakládá se tu jednostranným projevem vůle, který nemusí býti ve shodě s faktickými poměry a přece je bezprostředným zdrojem práv. V uznávání těchto veř. subj. práv zůstal S. zcela na stanovisku Jellinkově, jako v celé své theorii vůbec, a přijal jeho soustavu. Neuznává nár. kurií fundamentálek, ještě více však tří nár. kurií vyrovnání z 1890, nechtěje je míti pouhými sekcemi jednotného tělesa, ačkoli ochrana národnostních práv byla by těmito zástupčími orgány národností jako právnických osobností zaručena neméně, než konstrukcí národnosti jako stavu zakládajícího veř. práva subj. Při srovnávání českého stát. práva se »stát. právem něm.« (jak zove programm radikalní strany něm.) přehlíží S., že historické stát. právo čes. spočívá také na předpisech práva positivního, pokud nebyly derogovány platně vydanými normami ústavními, nikoli pouze na programu strany.

Význam starších návrhů na reformu správy v rámci kraj. zřízení [1]) je pro skutečnost jistě větší, neboť hleděly organicky navázati na platná zřízení nynější, kdežto by provedení myšlenek S—ových jen z polovice znamenalo náhlé změny na celé dosavadní soustavě. Dualism nynější samosprávy přetvořil by se tak, že náš přenesený obor působnosti stal by se účastenstvím občanů na výkonu správy státní a kollegialním rozhodováním ve státních záležitostech; náš samostatný obor působnosti měly by pak jen orgány a zastupitelstva národnostní a ovšem obec territorialní. Tato složitost správy zvýšila by se ještě uznáním reservatní správy státní. Starší návrhy (i min. Koerbrova z r. 1900) chtějí organisovati úřady krajské jako II. instanci politické správy (aby se zmenšila agenda místodržitelství), nikoli jako jednotku správy místní, i zasahují tak v akutní zájmy stran; téhož chce S. docíliti zřízením distriktův. — Celkový úsudek o účelnosti autorových návrhů v ohledu národnostním nemůže zníti jinak, než chladně. Kdo třeba jen jednou súčastnil se t. zv. drobné práce národní v národnostně smíšeném území při volbách, sčítání lidu nebo zápisu do škol, dovede posouditi, že ústavní a správní reformy dají nám snad nové útvary, že však budou v nich zasedati a rozhodovati lidé se svými starými zájmy, předsudky a vášněmi, a nebudou-li na místa rozhodující vyvoleni lidé žádoucí, quis custodiet custodes — kdo se uhlídá strážčův? Kompetenční konflikty, které by se ovšem hrnuly lavinou, neboť každý státní orgán by také patřil k té oné národnosti, nejsou dostatečnou garancií, když rozvoj národního života sám uznání svých potřeb na půdě daných norem by nedovedl vymoci.

[1]) Cf. o tom: *Bráf* ve sbír. předn. Samospráva p. 184. sq., a *B. Rieger* v Osvětě 1900 (Sbor. II. p. 239.).

A k tomu ještě, dokud se hřeší intra muros et extra, dokud při vedoucích stranách politických dopřává se hlasu lidem, kteří v národnostních bojích vidí svuj životní úkol a existenční podmínky, do té doby budou tam scházeti také jiné garancie zdárného úspěchu dobře míněných oprav. *řk.*

B. Valenta: Obecní statut král. města Uh. Hradiště. — Týž: Obecní statut kr. m. Uh. Hradiště a obecní zřízení moravské. (Parallela.) 1902. S. 180 a 55.

Dvě knížky bez vědeckých pretensí, vydané vlastním nákladem, jinak pilné, drobné práce. Otištěn tu s příslušnými dodatky statut nejmenšího ze šesti moravských statutarních měst, podáno srovnání textu českého s německým, jeho kritika po stránce věcné, návrh znění nového statutu a srovnání statutu s nynějším obec. zříz. moravským. Jaký význam má toto více méně formalné srovnání (jako na př., že mor. ob. zř. jedná o tom a o tom v určitém §u a statut v jiném §u), není jasno. Vůbec v obou publikacích autor příliš se ztrácí ve vnějších formalnostech. V úvodu k první knížce (dle Obecní ústavy Pražákovy) není správno rčení na p. 4. »v oboru místní čili obecní samosprávy«; samospráva místní není jen obecní. Chvály zasluhuje úsilí po čistě českém textu statutu a v tom úkolu, jehož se spis. podjal se zálibou, neměl by zůstati osamocen. *řk.*

V. L. Marzy: Rakouská nauka občanská. V Brně 1902. S. 153. — *J. Petzl: Řád volení v obcích markrabství moravského.* V Brně 1902. S. 83. — *B. Kancnýř: O novém domovském zákonu, vypovídacím právu obce a chudinství.* V Brně. S. 46.

Tři tyto spisky je zaznamenati pouze pro jejich eventualní praktickou cenu. — Knížka první má podati přehled nejnutnějšího, co věděti sluší každému z oboru práva veřejného a soukromého, formou, v jaké asi bývají psány středoškolské učebnice statistiky. Stručnost snad zavinila některé nesprávnosti (n. př. že zákony mohou býti vydány a zrušeny jen zeměpánem, že činnost státní dělí se v moc zákonodárnou a výkonnou, že pragm. sankce nedotkla se poměru jednotlivých zemí mezi sebou a j.). Nejasně, zběžně a tím nesprávně je vymezena kompetence správ. dvoru soud.; do kompetence soudu říš. při rozhodování o stížnostech pro porušení práv politických spadají ještě některá prakticky duležitější práva, než pouze práva v t. zv. zákl. zák. stát. obsažená a na str. 61 vyjmenovaná. Nepřesně je řečeno, že říš. soud sestupuje se vždy na žádost strany stížnost vedoucí, neboť v případech affirmativných kompet. konfliktu dle § 12. zák. o org. ř. s. nemohou ani strany ani úřady rozhodnutí si osobující stížnost podati, nýbrž vznesení žádosti za řešení konfliktu vyhrazeno je tu zem. výboru a zem. vládě prostřednictvím ministerstva. Při finančním řízení trest. mělo býti upozorněno na závažná a nyní často praktikovaná trest. ustanovení nových berních zákonův, dle § 256. zák. z 25. říj. 1896 č. 220 ř. z. také řádným soudum ku trestání odkázaná. Rozvleklým jest a při tom hlavní věci přece nepodává určování práv plynoucích z občanství státního na str. 73. Podobně v části národohospodářské a soukromoprávní jsou četné nepřesnosti; ani v maličkostech nebylo

se uvarováno chyb, tak v kap. o rozdělení vojska (str. 33) přehlédl autor, že sice pluky hulanské jsou číslovány do třinácti, že však již od r. 1873 je jich o dva méně, totiž 11, a že prapory polních myslivců mají sice čísla do 32, že však jich je pouze 26, poněvadž šest jich bylo přiděleno již r. 1895 k plukům tyrolských myslivcův, jak se autor v každé učebnici o organisaci vojska přesvědčiti mohl. Knížka je z větší části překladem něm. spisku *Fleischnerova*; nemajíce originálu po ruce, nemůžeme říci, zda výtky nemají stihnouti spíše pisatelova auktora — Kniha *Petzlova*, jenž vydal též trojdílnou »Přír. knihu pro obce na Moravě« (v Brně 1902), podává způsobem komentářovým výklad §§ů mor. obec. řádu volebního na základě judikatury správ. dvoru soud. a soudu říš. Připojena jsou ustanovení o rekursech v říz. správ. a v dodatku jsou sestaveny četné formuláře, jejichž úřední čeština není právě vzornou (z mnohých jediný doklad: form. č. 30 »jak se předsedlo při volbě«). Spisek vyšel také německy. — Brožurka soud. rady *Kancnýře* je (příležitostnou) parafrasí zák. ustanovení o uvedených shora předmětech; do hlubšího rozboru se pisatel nepustil, ani do rozhodnutí sporných otázek, ačkoli na půdě práva domovského a vypovídacího práva obce je podnětu dosti. Otázka po dalším utvoření větších svazů chudinských, po tom, jak pojišťováním veřejným lze čeliti bídě jednotlivcův, i jak lze břemena, nynějším chudinským zřízením obci ukládaná, ponenáhlu ulehčovati pevnou soustavou socialně politických útvarů zemských a státních, byla by zvláště u praktického politika zasluhovala důrazu, neboť tu i při nynější úpravě práva domovského je pole, kde se naskytuje bohatá možnost činnosti pro naši zemskou samosprávu.

řk.

Politické hospodářství.

Dr. Josef Drachovský: Rakouské praemie cukerní se zřetelem k nauce a k poměrům mezinárodním. (Knihovna Sborníku věd právních a státních. Řada státovědecká č. 1.)

Mladý, nadaný a horlivý spisovatel uvedl se touto knihou slibně do literárního kruhu českých pěstitelů věd státních a spolu, ježto mu sloužila za podklad habilitace, do kruhu českých učitelův akademických. Základní disposice díla jest jasná a účelná. Spisovatel, vytknuv prémiím místo v soustavě ochranné, nepouští se do zásadního rozboru oprávněnosti té soustavy, nýbrž chce se obmeziti na vyšetření historicky vyvinutých útvarů v oboru prémií, jejichž účinky především s hledišť ryze abstraktných zkoumá; přechází pak k vylíčení historického vývoje i platného stavu zákonodárství v mocnářství našem, zkoumaje tu zase účinky spolu na podkladě zkušenostním; otevírá pak rozhled po mezinárodních snahách na odstranění prémií až ku známým konferencím bruselským. Látka sama ovšem tím, že bylo přihlížeti k souvislosti úkolů národohospodářských, finančně technických statistických (z oboru výroby i tržby) stala se dosti nepoddajnou.

U jednotlivých povšechných roztřídění prémií se spisovatel mnoho nepozdržel, nýbrž uvedl si historické druhy na hlavní skupiny (6) s hlediště

bezprostředního účelu a to: I. podpory jednotlivých závodů, k nimž i různé garancie náležejí; II. prémie na principu navrácení cla neb daně spočívající; III. prémie resultující ze systému daňového; IV. direktní prémie vývozní; V. výhody tarifů dopravních; VI. t. zv. prémie kartelní (posléz řečené arci jen potud, pokud po spusobu ruské normirovky jsou státně zregulovány). V celku koná tento odstavec dobrou službu orientační pro všechen další výklad autorův. Poněkud zaráží neb může aspoň omyl vyvolati, když spisovatel, vykládaje souvislosť konkretní úpravy prémií s vědou a právem finančním, vyslovuje mínění, že při cukerních prémiích jest cukr premiován »jako objekt daně«, kdežto přece správně v úvodě byly prémie označeny jako prostředek soustavy ochranné. V pilném, na to následujícím přehledu dogmaticko historickém překvapuje obrat, že merkantilismus »není výrazem určité doby«. Tvrzení takové sotva by se dalo obhájiti po tom, co k vysvětlení vzniku a dějinného poslání merkantilistické politiky napsali Bücher (Entstehung) a Schmoller (m. j. Grundriss str. 84 a násl.). Také údaje o historických počátcích prémiové politiky jsou v §§ 2. a 3. oddílu I. trochu neurčité.

Vyšetřuje pak ihned účinky prémií povšechně, postupuje spisovatel za předpokladů obvyklých při deduktivných rozborech zjevů soukromohospodářského života; bera si za východiště určité, v takových případnostech v úvahu brané eventuality, pátrá po účincích všech výše uvedených šesti hlavních typů na výrobní náklady, ceny a zisk, při čemž velmi dobře vyvinuje rozdíl mezi prémií nominálnou a effektivnou, vlastním to výbojným prostředkem vývozním. Pro skutečnost historickou po různu případným, ale povšechně sotva správným bude tvrzení, že spojení, v jaké bývají uváděny prémie s výnosem příslušné daně spotřební, nemá co činiti s »hospodářskou politikou«. Vždyť se přece pořád jedná o prémii jako prostředku hospodářské politiky. S menším zájmem stopoval spisovatel vlivy prémií na spotřebu a mzdy. S Lavissonem má za to, že oběti, které se konsumentům ukládají prémiemi, nejsou tak značny jako oběti, jež se na ně uvalují cly ochrannými. Škoda, že zde schází naprosto pokus konkretně pronikavějšího dukazu.

Druhý nejobsáhlejší oddíl vyličuje dějiny i přítomný stav rakouských prémií i příslušných zařízení daňových a celních v příčině cukru. Pro historickou část tohoto oddílu konal autor studie v archivu býv. dvorní komory i podal tu, pokud jde o zajímavé merkantilistické období, v literatuře vůbec ponejprv na základě pramenů zajímavý obraz historický, jemuž jen porůznu bylo přáti bližšího výkladu jednotlivých starších názvů. Hojné tabulky sazbové a, pokud bylo lze, obchodně statistické, text prostupují, a pokud jde o novější dobu, jsou již při výkladech zřízení zdejších po ruznu vpleteny poukazy na zdaňovací spusoby a prémiové soustavy nejdůležitějších státu cizích. Na konci tohoto oddílu pokouší se spisovatel o finančně vědeckou karakteristiku náhrad při nastalých překročeních kontingentu prémiového. Tyto náhrady označuje on jako »daň úhradovou« v podstatě obdobnou německé Betriebsteuer a francouzské taxe raffinační a výrobní. Při tom je to daň rozvržená s měnivým nepřímým kontingentováním a protože se suma náhrady každého závodu neřídí dle sumy prémiového příjmu jeho, tedy neslouží náhrada přímo zmírnění prémie, může tedy účasť míti na snížení zisku z prémie plynoucího

jen potud, pokud jinak se nepřesune anebo jako ostatní náklady výrobní. Přes to, že spisovatel právem poukazuje na obtíže, jež spletitosť předmětu činí pokusům přesnějšího výzkumu zjevů přesouvacích, zejména, když náhrady se nevyměřují proporcionálně, nýbrž progressivně se zřetelem na prospěchy závodů menších, přece jest želeti, že aspoň blíže do věci se nepustil, tím spíše, anyť takto zbyly jisté, byť i jen zdánlivé rozpory v jeho tvrzeních. S povděkem přijme asi každý čtenář srovnávací přehledy zahraničných soustav daně cukerní a prémií příslušných, s hojnými statistickými řadami, z nichž spisovatel se vší potřebnou pečlivostí vyvozuje výsledky. Jest viděti, že ovládá potřebnou měrou nejen literaturu, nýbrž i příslušnou techniku výrobní.

Čtvrtý oddíl konečně podává přehled hnutí protiprémiového až k jeho známému poslednímu ději — letošním usnešením bruselským. Bude-li to vše míti už jen historický zájem, nelze dnes ještě ani s úplnou určitostí říci; dojista přibyl v knize dra Drachovského písemnictví našemu vítaný vědecký příspěvek, jenž si zachová svou cenu i pak, když dávno v zapomenutí upadne, co během tohoto pro cukerní průmysl evropský těžce památného roku na povrch vynesly rozčeřené proudy výdělkových zájmův a sporů zúčastněných tříd.

Bf.

Lev Winter: Kartely. Studie národohospodářská. (Knihovna Sborníku věd právních a státních, řady státovědecké č. II.), Praha, 1902.

Otázka kartelová stala se dnes již předmětem bohaté literatury; jest to zcela přirozeno, vezme-li se zřetel k stále rostoucímu významu, který kartelům v dnešním hospodářském vývoji přísluší. Česká národohospodářská literatura větší soustavné práce o kartelech dosud postrádala, můžeme býti tudíž autorovi vděčni, že mezeru tuto snažil se vyplniti, a to, jak hned předem podotknouti dlužno, prací nepostrádající samostatného pojetí a úsudku.

Stručný obsah spisu jest: autor nejprvé vykládá vznik kartelů, zabývá se pak pojmovou podstatou a rozličnými tvary kartelů, hospodářskými účinky kartelů v různých směrech a končí kritikou některých návrhů, jakými po stránce hospodářsko-politické otázka kartelová má býti řešena.

Při líčení vývoje kapitalistického hospodářství zevrubně obírá se autor nepříznivými následky volné soutěže v oboru podnikání a vidí správně v kartelech svépomocnou obranu proti těmto účinkům. Nesrovnává se s definicemi oněch spisovatelů, v nichž a priori kladen jest důraz na nepříznivou neb příznivou národohospodářskou stránku kartelů, a rozhoduje se pro pojmové označení kartelů jakožto »associací výrobců průmyslových směřujících k zamezení škodlivých následků soutěže«. Snad i tato definice jest ještě poněkud úzka a rčení »průmyslových« jakož i »škodlivých následků« by mohly odpadnouti. Vždyť i v jiné výrobě než průmyslové — třeba poměrně řídčeji — utvořiti se mohou kartely, obmezením pak účinku kartelů na zamezení »škodlivých« následků soutěže vnáší se v pojem opět subjektivní názor autorův o apriorní prospěšnosti kartelů, který jiným vytýká. Ostatně škodlivé následky soutěže pro vyrábitele mohou býti naopak pro spotřebitele následky velmi prospěšnými.

V druhé části jedná autor o podstatě kartelů, čímž rozumí vlastně jich různé typické tvary a způsoby. Jakožto hlavní takové způsoby, jimiž skartelované podniky hledí obmeziti soutěž, uvádí autor: rayonování odbytu, obmezení výroby, stanovení minimálních cen výrobků s různými tvary podřadnými, jako vzájemné vyrovnávání zisků a ztrát atd. Zdali spůsoby tyto také v tomto pořadí historicky se vyvíjely, jak autor míní, bude lze asi nesnadno zjistiti, zdá se však spíše, že úmluvy cenové, jimiž účelu kartelů dosahuje se nejpříměji, budou asi tvarem nejstarším, a odtud že se teprvé postupovalo k regulaci výroby, ohraničování odbytu i nákupu surovin, vyrovnávání zisků, společným prodejnám atd.

V dalším odstavci obírá se autor zevrubně národohospodářskou působností kartelů: tak zejména jich stanoviskem k podnikatelům mimo kartel stojícím (t. zv. outsiders), k dodavatelům surovin, k obchodníkům, k malovýrobcům, k spotřebitelstvu, konečně k dělnictvu. Autor snaží se objektivně vylíčiti prospěšné i škodné účinky kartelů po stránce hospodářské i sociální, ovšem nepředpojatý čtenář neubrání se konečnému dojmu, že tyto poslední přece převládají.

Že přes to autor z působení kartelů nečiní nepříznivou bilanci a že na konec rozhoduje se pro stanovisko kartelům spíše přející, má svůj důvod jinde. Zdá se, že autor příliš podléhal určitému apriornímu východisku, že pohlížel na celou otázku ze zorného úhlu marxismu, a tím vázán byl k určitému pochodu myšlénkovému, třeba týž jevům zkušenostním vždy neodpovídal. Autor nepopírá, že kartely pokládá za zlo, ale má je za zlo nutné a zároveň za nutný atribut hospodářského »pokroku«, přirovnávaje je v tom směru ke strojům. Proto boj proti kartelům jest dle něho marný a škodlivý, naopak jich vývoj má býti co možno uspíšen a překonán. Jak překonán, autor nepraví, ale s jeho hlediska není pochybnosti, že výrobou kolektivní. Toto své stanovisko nejzřetelněji vyjadřuje autor na str. 70.: »Téměř všeobecně se uznává, že jest docela nesprávná politika, která chce vývoj hospodářský zadržeti. Že tento velice často vykazuje účinky zhoubné, o tom není pochybnosti; ale mají-li tyto vady býti odstraněny, musí býti hleděno, aby vývoj, jenž je způsobil, byl co možná urychlen, aby co možná nejdříve dostal se přes bod kritický, kdež pak bude možno využiti ho ku všestrannému prospěchu.« Tím dá se snad i vysvětliti mínění autorovo, že sociálně nepříznivé účinky kartelů naproti dělnictvu nelze přičítati podstatě kartelu samotné, nýbrž jich monopolnímu rázu, ačkoliv přece tento ráz jest právě podstatným znakem kartelů. Souhlasiti lze s autorem tam, kde týž vytýká nevystačitelnosť svépomocné organisace naproti kartelům a kde klade duraz na nutnosť zásahu státního, naproti tomu však zdá se, že jednotlivé způsoby tohoto zásahu, ať již pohybují se na poli práva soukromého neb trestního, či na poli práva správního tak zejména i rakouskou předlohou kartelovou — do jisté míry podceňuje, vida nejjednodušší rozřešení otázky kartelové v prostém postátnění skartelované výroby. Se stanoviska autorova jest postup tento ovšem zcela logický, ale ty, kdo stanoviska toho nesdílejí, sotva může plně uspokojiti. Jim takové jednoduché a povšechné řešení otázky kartelové, které v jiném směru, totiž pokud se týká prostého zákazu

kartelů, autor sám odmítá, právě tak jako i jiných záhad hospodářsko-politických, nedostačuje, pro ně cesta jest mnohem křivolačejší, neschůdnější a obtížnější.

Veliká předností spisu jest jeho poutavý a živý sloh. Autor jeví se obratným a svěžím stylistou, vlastnosť, jež při vědecké tvorbě literární jest u nás dosti vzácna.

C. H.

Z politiky zemědělské:

Výsledky šetření (agrární anketa) poměrů hospodářských i kulturních zemědělského obyvatelstva v království Českém v létech 1898—1900. Z původních prací vyšetřujících komisarů. V Praze. Nákladem zemědělské rady pro království České; tiskem »Unie« v Praze, stran XXXVI. a 1102, formát 8°.

Všeobecné ankety netěší se valné důvěře odborných kruhů a také širší obecenstvo pohlíží na ně skepticky. Výsledky agrární ankety v Čechách opětně potvrdily, že vnitřní cena takovýchto anket z pravidla neodpovídá ani věnovanému nákladu, ani složitému aparátu, jehož jest potřebí. A byl to náklad veliký, jejž sněm království Českého, převahou ovšem agrární, na agrární anketu štědře povolil, a aparát složitý, který vyšetřování prováděl. V 31 oblastech působilo 31 komisarů z různých stavů, ponejvíce však z učitelstva hospodářského, konány schůze, porady komitétů i subkomitétů, nehledě k nesnadné práci, jež spojena byla s vrchní redakcí nahromaděného materiálu. Základní vadou ankety byla soustava, dle níž se děla. Měly býti vyšetřeny poměry v celém království, třebas že dle typických obcí, v úvahu vzaty poměry i požadavky nejrozmanitější, a sestaven dotazník, kterýž ku generalisování v některých svých bodech přímo sváděl. Budiž podotknuto, že leží před námi jen I., český díl ankety, zatím co německý čeká svého dokončení, a že teprve pak bude lze vrchní redakci práci skončiti, materiál roztříditi, co čistě lokální, odloučiti a z všeobecně důležitého vybrati, co skutečně za výběr stojí. Dílo opatřeno obsažným úvodem, (jemuž vadí, že musil pojati vše, co vlastní anketě předcházelo, zvláště předběžné návrhy i s motivacemi ceny dílem nevelké). V úvodě pěkně shrnuta četná závažná historická data, týkající se zejména starších šetření. Anketa sama byla ústní i písemní. Vyšetřující komisaři šetřili poměry dotyčné hlavně ústně, zprávy komisařů zemědělské radě podávané byly písemné. Dotazník, jímž se jim bylo říditi, měl 14 oddílů s četnými otázkami vedlejšími, a to: I. všeobecné poměry výrobní (28 otázek); II. hospodářské vedlejší podniky (průmysl, 3 ot.); III. poměry zužitkovací, tržební a prodejní (17 otázek); IV. zákony a jiná zařízení i opatření zemědělská (8 otázek); V. sociální, hospodářské a agrárně-právní poměry (24 otázek); VI. úvěr a zadlužení (22 otázek); VII. pojišťování (6 otázek); VIII. poměry dělnické (10 otázek); IX. průmysl a hornictví (4 otázky); X. vedlejší výdělky (2 otázky); XI. poměry obecní (12 otázek); XII. výnosnosť polního hospodářství (4 otázky); XIII. životní poměry stavu selského (2 otázky); XIV. návrhy na zlepšení (2 otázky). Pro vyšetřující komisaře vydány instrukce. K účelu prozkoumání hospodářských poměrů v Čechách rozdělena celá země v 56 oblastí, z nichž 31 spadá v působnosť

českého a 25 v působnost německého odboru rady zemědělské. Objem jedné oblasti z pravidla neměl přesahovati objem 4 soudních okresů a hranice oblastí v celku jsou společny s hranicemi okresů, resp. s hranicemi obvodu dotyčného odboru r. z. Potřebné doplňování oblastí navzájem stávalo se cestou ústřední komise. V každé oblasti měly se zpravidla vymeziti 4 typické obce k účelu podrobného vyšetření na základě dotazníku. Nelze tvrditi, že by byl výběr obcí typických vždy vhodným, nebyl však také snadným. Vlastní obtíž vhodného určení obce rozmnožovaly druhdy okolnosti zcela nicotné. Víme, že leckde přely se obce o »česť« býti obcí typickou, z čehož si dokonce i prospěch slibovaly, jinde opět z důvodu zcela opačných obávaly se podrobného šetření. Ostatně již výběr přílišného počtu krajinských 56 typu děl se na základě rozlišování ne dosti jasného, svérázného, poněvadž až příliš jemného. Komisaři neomezovali se na popis typických obcí a v nich typických usedlostí, zabíhajíce v povšechný popis dotyčných okresů a do všeobecností ještě nebezpečnějších. Podrobných zpráv o kulturním a socialním životě na vyšetřovaných statcích selských takměř není, za to leckde nemístná kritika institucí, jež ani ještě nestávají (závazných společenstev) a opakování všeobecných prázdných hesel, jež dnes již ani na schůzích jen poněkud uvědomělejších rolníků díti se nesmí. Vad plynoucích z nedostatku agrárněprávních institucí, moderním hnutím agrárním požadovaných a v Německu z části provedených, bylo se tknuto poskrovnu, hlavně jen nepřímo a často bez náležitého porozumění. Generalisování dostoupilo takového stupně, že návrhy odpomocné nikterak na mnoze neodpovídají nedostatkům a stížnostem v předu vytknutým, ztrácejíce se úplně ve všeobecnostech. Poslední bod dotazníku jest nejbolavější stránkou ankety. Vrchní redakci sotva se podaří vybrati tu, až na skrovné výjimky, něco závažného a zároveň alespoň poněkud nového. Bod ten zní: XIV. Návrhy k zlepšení. 1. Jakým jeví se na základě provedeného vyšetřování stav zemědělství? (Tato otázka by byla náležela spíše v některý z bodů předchozích.) 2. Jaké jsou prostředky, kterými by se zlepšení dalo docíliti, a sice: *a*) svépomocí jednotlivce, *b*) sdružováním, *c*) za pomoci země a státu. Někteří komisaři se plnou měrou nepřidržovali ani tohoto nedostatečného rozdělení posledního bodu. Bylo by zúmyslností vybírati z celého spisu odpovědi nejméně vhodné, uvedeme ukázkou jen některé samostatně číslované návrhy jediného komisaře nahodile vyhledaného (str. 351.): »Zákonem zemským snížena budiž míra úroková na 1½—2%, v to umořování již počítaje, aby si mohl rolník opatřiti nutného kapitálu provozovacího. Veškeré dluhy na nemovitostech váznoucí buďtež státem převzaty; zřízena budiž banka zemědělská, která by je v 50 až 60 letech při úročení na 2% úplně umořila. — Plodinová bursa budiž odstraněna.« A podobně to jde dále! Tu rádi již odpouštíme, že tyto »návrhy na zlepšení« vůbec nejsou zdůvodňovány a promíjíme, nalézáli se mezi návrhy komisařů nejčastěji bezodkladné provedení státního práva zemí koruny české, všeobecné odzbrojení atd. Týž komisař v popisu poměrů dělnických (bod VIII.) požaduje, aby čeledín byl povinen dáti výpověď nejméně osminedělní, hospodář však toliko čtrnáctidenní, aby továrnám bylo zapovězeno přijímati dělníky mladší 20 let a p. v. O zvláštních požadavcích dotyčné krajiny jsou většinou

12*

jen skrovné zmínky. Po stránce národohospodářské a sociální jest výsledek ankety vůbec chudý. Co tu nedostatků a poblouzení! Zapomenuto, že také národní hospodářství jest vědou, nikoliv každému snadno dostupnou. Za to po stránce zemědělské techniky a pokud jde o popis, o sebrání dat poskytuje anketní spis mnoho cenného materiálu a dobrého poučení. Kdo by chtěl spracovati otázky speciální, nalezne v anketním díle četné podněty a v některých směrech i bohatý materiál. A k speciálním thematům, k monografiím bude se nutno v budoucnosti obraceti, poněvadž jediné tu bude lze dosíci výsledků plně uspokojujících. Šetření ústředního sboru moravské zemědělské rady jsou příkladem a velmi slibným pokusem takovýchto speciálních šetření (o výminku, o námezdních poměrech hosp. dělnictva). Třebas však výsledky agrární ankety nebyly v přiměřeném poměru k nákladům a vykonané práci, přece nelze popříti, že v četných směrech snesena zajímavá, hojná data, že dáno mnoho dobrého poučení a že zjednána opět nová — zkušenosť anketní. Dílo anketní jest vrchní redakcí pečlivě uspořádáno a roztříděno; provésti konečné spracování celkové bude teprve pak účelno, až vyjdou výsledky ankety odboru německého. *—e—*.

Zemědělské zákony platné v markrabství moravském. Sestavil JUDr. *Fr. Roháček*, sekretář ústř. sboru mor. zemědělské rady. Vydáno z příkazu praesidia mor. rady zemědělské a s podporou c. k. ministerstva orby. V Brně 1902.

Knihou touto vyhověno téže naléhavé potřebě v markrabství moravském, kterou splnily v království Českém »Zemědělské zákony« *Fiedlerovy*. Co do sestavení látky přidržel se autor většinou Mayrhoferovy příruční knihy o politické službě správní. Zemědělské zákony ve sbírce otištěné jsou buď zákony říšskými, buď zákony zemskými, jež usneseny byvše sněmem moravským, mají platnosť pouze pro Moravu. Kromě zákonův uvedena jsou tam, kde toho bylo potřebí, také prováděcí nařízení a příslušné výnosy ministerské. Zákony, o nichž lze bezpečně za to míti, že v brzku nahrazeny budou novými, vypuštěny, zákony však, kterýmž se ještě nedostalo formálního schválení, jež však na jisto schválení dojdou, otištěny již předem. Ve sbírce obsaženy jsou pouze zákony se zemědělstvím zcela těsně související a kde bylo nezbytno, podán jasný, soustavný výklad zákona. Látka roztříděna ve tři hlavní oddíly: I. vyvazení pozemků; II. předpisy o nakládání s pozemky; III. předpisy na ochranu a podporu zemědělství. V oddílu prvém jsou soustavně seřaděny předpisy právní, vyvazení pozemků, výkupu a uspořádání pozemkových břemen, jakož i trvalých dávek pro kostely, školy, fary a jiné účely obecní se týkající. V druhé hlavě obsažena právní ustanovení o volném nabývání a dělitelnosti pozemků, o dědické posloupnosti selské, o scelování pozemků a dělení pozemků společných. Předpisy na ochranu a podporu zemědělství dotýkají se polní ochrany, vodních staveb a meliorací, opatření proti přírodním škůdcům, ochrany stromoví, lesnictví, honby, rybářství, podpory chovu domácího zvířectva, fondů, ústavů i spolků ku podpoře zemědělství a berních úlev ve prospěch rolníků. Publikaci Roháčkovu srdečně vítáme; bude nezbytnou a zároveň výbornou pomůckou širokému kruhu interesentů. *S.*

Zájmová společenstva rolnická. Napsal JUDr. *Šimon Kolařík*, koncipista čes. odboru rady zemědělské pro král. České. V Praze 1902, nákladem č. o. rady zemědělské. Str. 67.

Autor líčí stručně rozmanité osudy osnovy zákona o zájmových společenstvech rolnických od r. 1893 až do jejího schválení, vykládá obsah zákona již přijatého, přidržuje se při tom pořadí daného v zákoně, a vyznačuje čelné zásady, v zákoně vytčené. Další stati týkají se přeměny zemědělských rad v závazná zemská společenstva a úkolů, jež zemskému sněmu nastanou, jakmile bude projednáván ve sněmu jmenovaný rámcový zákon říšský, jejž v nejednom směru třeba doplniti a zároveň i zlepšiti. K závěrku promlouvá vřele o významu závazné stavovské organisace rolnické a připojuje úplný český text zákona. Knížka Kolaříkova jest stručná, přístupná a velmi instruktivní; bude dozajista vítanou pomůckou všem, kdož se zabývají otázkou, kterak nejvhodněji doplniti a provésti říšský zákon o závazných společenstvech rolnických zákonem zemským. *S.*

Jak předejíti zemědělské krisi. Napsal *Frant. Maršner.* V Praze 1902. Nákl. »Č. Lloydu« Stran 48. Brožurka tato na danou otázku ani z daleka neodpovídá, jest však tím zajímavou, že poskytuje nové doklady, kterak zemědělství naše na dráze industrialisace pokračovati musí, chce-li si zachovati výnosnosť. Jinak se zabývá autor hlavně jen krisí cukerní a název spisku měl by správněji zníti: Jak zažehnati cukerní krisi. *S.*

Zemědělská politika. Revue; hlavní redaktor: JUDr. *Fr. Roháček.* Nákl. České hospodářské společnosti pro markrabství Moravské. V Brně 1902. Nový tento podnik moravský srdečně vítáme. Zemědělství tvoří posud podstatu českého hospodaření a bylo tudíž s podivem, že do dnes neměli jsme revue, věnované plně politice agrární. V prvých sešitech »Z. P.« zjevna jest seriosní snaha, splniti poslání listu způsobem dokonalým. Bude-li redakce vždy pečliva ve výběru spolupracovníků i článků, nabude »Zemědělská politika« nejen značné duležitosti při projednávání aktuálných otázek agrárněpolitických v zemích českých, nýbrž zkypří půdu i pro práci vědeckou. Průběhem doby neopomeneme se zmíniti o statích zvláště pozoruhodných. *S.*

Die Verbilligung der landwirtschaftlichen Produktion. Preisgekrönte Arbeit von Dr. *Arthur Schmekel.* Neudamm 1901. Verl. J. Neumann. Str. 208. Okolnosť, že výlohy výrobní v zemědělství stoupají, ceny plodin však z největšího dílu klesají, zavdala podnět královské vysoké škole zemědělské v Berlíně k bližšímu zkoumání tohoto nepoměru. Byla vypsána cena za nejlepší práci o tomto thematu, již obdržel spis Schmekeluv. První díl knihy vyplněn jest úvahami rázu národohospodářského, kdežto druhý zabývá se prakticky otázkou zlevnění výrobních nákladů zemědělských se stanoviska zemědělské techniky. Jsou to zejména otázky roztřídění a použití kapitálu v zemědělských podnicích uloženého, otázka úvěrní, sil pracovních a jich nedostatku, organisace a správy statku, jichž se autor v I. díle na mnoze velmi šťastně dotýká. *S.*

Agrar- und Industriestaat. Eine Auseinandersetzung mit den Nationalsozialen und mit Professor L. Brentano über die Kehrseite des Industriestaats und zur Rechtfertigung agrarischen Zollschutzes. Von Prof. *Adolph Wagner*, G. Fischer. Jena 1901. Jest to doplněný soubor článků a polemik, uveřejněných prof. Wagnerem v »Tägliche Rundschau« proti statím L. Brentana, jimiž tento v národně- sociálním orgánu »Hilfe« zprůmyslnění Německa obhajoval. W. líčí nebezpečí přílišné industrialisace Německa, zdůvodňuje ochranná cla na obilí i jiné zemědělské výrobky, a s velikou vervou ujímá se čelnějších požadavků agrárních. Wagnerova publikace zaujímá čelné místo mezi spisy, nejnověji otázce »státu agrárního či průmyslového« v Německu věnovanými. Oba proslulí profesoři národního hospodářství sestoupili tak — vedle jiných — na kolbiště aktuálného zápasu hospodářsko-politického, což jest pro politické poměry v Německu charakteristickým a nikoliv nepříznivým zjevem. *S.*

Z obchodní politiky. Ref. *Jar. E. Salaba.* (Pokračování.)

Beiträge zur neuesten Handelspolitik Deutschlands. (Schriften des Vereins für Socialpolitik, XC, XCI a XCII, Lipsko, Duncker & Humblot, 1900, 1901 a 1901, stran IX a 336, VII a 222, VI a 218.) Redakci provedl *Gustav Schmoller.* Tyto 3 svazky obsahují deset prací (po čtyřech ve svazku 1. a 2., dvě ve svazku 3.):

Dr. *George M. Fisk*, prof. obchodněpolitického oddělení při Tome Institute, Port Deposit, Maryland, dříve druhý sekr. amerického vyslanectva v Berlíně: *Die Handelspolitik der Vereinigten Staaten 1890—1900* (přel. Dr. Louis Katzenstein, str. 1—101.). Autor podává nejprve stručný nástin tarifních dějin. Ukazuje, kterak tarifní zákonodárství Spoj. Států závisí na konec na zeměpisných a hospodářských poměrech. Průmyslový sever a východ jsou svými zájmy i tradicemi ochranářské, zemědělský jih z týchž příčin jest pro svobodnou tržbu, agrární západ hospodářskými zájmy kloní se k svobodné tržbě, tradicemi však k ochranářství, jsa osídlen většinou přistěhovalci ze severních a východních států. Z politických stran hlásají republikáni ochranu domácího trhu, demokrati žádají tarif jen k fiskálním účelům. Hlavní otázka dneška ovšem jest, jak se bude dále vyvíjeti dosud silně ochranářská tarifní politika Sp. Států. F. myslí, že vzhledem k nezměrnému přirozenému bohatství země, energii a vynalézavosti obyvatelstva a obrovskému soustředění kapitálu a průmyslu, jež učinilo v posledních 4—5 letech nebývalý dosud pokrok, není proroctví tak těžké. Dotýká se však jen finančněpolitických vyhlídek. Výdaje spolkové vlády stoupají (1889 — 355 mil. dol., 1899 — 700 mil. dol.), aniž by bylo lze pokládati mohutný ten vzrůst za přechodný pouze úkaz. Příjmy činily naproti tomu 443 a 611 mil. dol., z čehož r. 1889 50% plynulo z přívozních cel a 29% z vnitřních spotřebních dávek, kdežto r. 1899 klesla cla na 34% a spotřební dávky stouply na 45%. Příjem z přívozních cel tudíž nejen relativně, ale i absolutně klesá. Pro budoucnost budou asi demokraté klásti důraz na tarif ryze fiskální (přívoz. cla na zboží ve Sp. Státech buď vůbec nevyráběné neb jen nepatrně, jako cukr, káva, čaj a pod.) a na daň důchodovou, republikáni na rozšíření soustavy vnitřních spotřebních

dávek. Tolik jest však jisto, že, ať se splní ten či onen návrh, dnešní ochranná cla rozhodně budou snížena. Nebude to ústupek nějaké akademické theorii neb požadavkům ciziny, nýbrž prostě přizpusobení se změněným hospodářským poměrům Sp. Státu a využitkování jich. Po té obírá se F. podrobně celní správou Sp. Států, líčí obšírně její vývoj s trojím jejím účelem (ochranářským, praeventivním na zamezení podvodů a trestním při podplácení úřadů a pod.) a probírá různé stížnosti, podané německou vládou proti americké tarifní správě; konečně přimlouvá se za tyto reformy: budiž odstraněno stvrzování faktur americkými konsuly, místo čehož budiž za základ výpočtu hodnoty zboží u celních úřadů amerických položena cena zboží toho na světovém trhu (počet obchodních artiklů, nemajících žádné ceny na světovém trhu, ustavičně klesá, i byl by tento postup, navržený německoamerickou komisí mezinárodního obchodního kongresu ve Filadelfii 1899, nejpraktičtější); dále zřízen budiž při americké celní správě sbor rádců po příkladě rak.-uherském. Provedení těchto reforem bylo by ovšem z důvodů více politických než hospodářských velmi obtížno. Další stať věnována jest reciprocitě. Veřejné mínění o ceně recipročních smluv se ve Sp. Státech značně rozchází. Přece však zdá se, že přes mocnou ochranářskou opposici nebudou se moci Sp. Státy obejíti bez obchodních smluv, jejichž vůdčí zásada vysvítá z tohoto výroku Mr. Portera, jenž v tarifních věcech byl pravou rukou presidenta Mac Kinleye: »Jen tehdy, uzavřeme-li s jednotlivými důležitými národy zvláštní obchodní smlouvy, podaří se nám zabezpečiti domácímu průmyslu v našem zahraničním obchodě maximální prospěch při minimální škodě.« K tomu pojí se pak hned stať o klausuli největších výhod, v níž se podrobně líčí různé konflikty, k nimž došlo v poslední době k vuli výkladu klausule té, obsažené v prusko-amer. smlouvě z 1828 (1883 pro zákaz přívozu amer. vepřových produktů do Německa, 1894 pro přirážkové clo Wilsonova tarifu $^{1}/_{10}$ c. z libry cukru, přicházející do Sp. Států ze zemí s vývozními prémiemi, 1897 pro obnovu opatření toho v Dingleyově tarifu, 1896 pro obnovu potunného z německých lodí atd.). F. ovšem dokazuje, že Sp. Státy vedly si ve všech těch případech zcela korektně. Další stati činí z Fiskovy práce stručnou monografii o veškerém amer. hospodářském životě v jeho vztazích k cizině. F. probírá totiž dále především americké zákonodárství o obchodě a plavbě (registrování amer. lodí, potunné, diferenční cla, náhrady cla, pobřežní plavbu, prémie, konsulátní soustavu), na to líčí teritoriální expansi a její důvod ústavní, politický i hospodářský, jakož i politiku Sp. Států vzhledem k jednotlivým nabytým územím (Alaska, Hawaii, Porto Rico, Filippiny, Kuba). Dále zabývá se hospodářskými zvláštnostmi zahraniční tržby Sp. Států; jako všeobecné zvláštnosti uvádí: velký její vzrůst, velké procento tržby s Evropou, převahu vývozu nad přívozem; specielně pak zvláštnosti vývozu: žádná vývozní cla, převaha zemědělského vývozu (1899 zem. výr. 65·2 proc., horn. 2·39, lesn. 3·51, rybol. 0·5, průmyslové výr. 28·13, ostatní 0·27 proc.), vzrůst vývozu domácích průmyslových výrobků (1895 pouze 183, 1900 již 400 mil. dol.; vidí v tom výsledek dvou podmínek, velkovýroby a nízkých cen, jejichž hlavní příčinou opět jest koncentrace kapitálu a talentu); zvláštnosti přívozu: ústavnost přívozních cel (odst. VIII.

čl. 1. ústavy praví, že kongres má právo ukládati a vybírati daně, cla a dávky za účelem zaplacení dluhů Sp. Států a péče o ochranu a všeobecné dobro země), velká rozmanitost přívozních artiklů, pomalejší vzrůst přívozu oproti vývozu, vzrůst přívozu »bezcelného« zboží (1881—89 33 procent, 1890—99 51 proc. vší hodnoty přívozu). V souvislosti s tím probírá F. obšírně hlavní položky přívozu a vývozu. Závěrečná stať zabývá se zbývajícími ještě charakteristickými rysy tržební politiky Sp Států, týkajícími se Samoy, politiky otevřených dveří v Číně, isthmického průplavu, japonské smlouvy, úmluv o poště balíkové a jednotlivých vládních departementů. Končí pak slovy, že »jest patrno, že Sp. Státy sledují vzhůru tíhnoucí tržební politiku, a že lze se spolehnouti, že jejich vláda bude podporovati a chrániti veškeré, vývoje schopné, národní a mezinárodní zájmy, souvisící s jejich politickou hospodářskou a ethickou expansí.«

J. Conrad, prof. univ. v Halle n. S.: *Die Stellung der landwirtschaftlichen Zölle in den 1903 zu schliessenden Handelsverträgen Deutschlands.* (Str. 105—185). Vysoce zajímavý tento referát, který autorovi vynesl nesčetné útoky agrárnického tisku německého, klade si trojí úkol, jejž řeší pomocí bohaté, kriticky volené statistiky: předem jde o to vyšetřiti, za jakých okolností lze všeobecně zemědělská cla ospravedlniti a jakých účinků lze se nadíti od nich jak pro zemědělství, tak pro celé národní hospodářství; za druhé zjistiti podrobně stav německého zemědělství a určiti, zda a do jaké výše jsou cla konkretně v příštích obchodních smlouvách německých oprávněna; za třetí srovnati požadavky zemědělské s požadavky průmyslovými a rozhodnouti, jak se má oběma stranám vyhověti za současného nejlepšího uhájení zájmu národního hospodářství. Co do prvé otázky vychází C. z předpokladu, že zemědělství má přirozeně stejný nárok na celní ochranu jako průmysl, ale ovšem ne prostě proto, že ji má průmysl, nýbrž u obou musí se dokázati dříve, že hospodářský stav tohoto či onoho vyžaduje ochrany před cizí soutěží a že ochrana ta je v zájmu celku, any oběti, ostatnímu obyvatelstvu cly ukládané, opět tak či onak dostatečně prospějí celku. Clo na eměd. výrobky bude nutné, je-li značná část majitelů pozemků přechodnou soutěží ohrožena v hospodářské své existenci, jelikož každý hospodářský úpadek značí ztráty kapitálové pro celé nár. hospodářství, a nelze-li, což s tím úzce souvisí, udržeti dosavadní intensitu zemědělské výroby, jelikož přechod k větší intensitě značí pronikavou změnu hosp. soustavy a tím i velké náklady Ovšem ochranné clo možno ospravedlniti jen jako přechodnou instituci, jeť příliš těžkým břemenem pro celek, aby je země mohla na delší dobu snášeti. Cílem a úkolem cel těch jest zvýšiti ceny zeměd. výrobků a zjednati takto hospodáři vyšší příjmy. Ovšem není dle prožitých v Německu zkušeností pochybnosti, že ve velkém průměru nese clo domácí obyvatelstvo, t. j. domácí cena obilí stoupá přibližně o výši cla. Je-li totiž doma bohatá úroda a tudíž menší potřeba a vykazuje-li i cizina přebytek, který snaží se do sousedních zemí odbýti, může snadno Německo donutiti nabízející cizí obchodníky k převzetí cla. Ale je-li potřeba domácí větší než úroda a může-li cizina svůj přebytek snadno odbyti, musejí němečtí obchodníci se svou poptávkou jíti do ciziny a při přívozu clo sami nésti.

A v tomto druhém stavu nalézalo se skutečně Německo průměrně za posledních let. Zaplacené clo přesune se pak arci ponenáhlu na konsumenty. Kde naproti tomu jedná se jen o nepatrné kvantity při přívozu (na př. u masa), mají cizí ceny nepatrný vliv na ceny domácí. Špek, přepouštěné máslo a některé sýry jsou blíže obilí, máslo, drůbež jsou opět nezávislejší na cizině, ovoce a vejce jsou asi uprostřed. Clo na chlebové obilí postihuje velkou massu obyvatelstva jako daň z hlavy. Ano, poněvadž z městského dělnického obyvatelstva spotřebuje jednotlivec více obilí než u obyvatelstva zámožného, musí dělník platiti dokonce více cla než zámožný. Užitek ze cla má jen onen hospodář, který více vyrobí než sám spotřebuje, má tudíž dle šetření z r. 1895 na vyšších cenách zájem pouze 6 mill. obyvatelů t. j. 12 proc. všeho obyvatelstva, resp. když přičteme i majitele 2—5 ha, kteří již řídčeji mají zájem na vysokých cenách, celkem 11 mil., t. j. 21 proc., tudíž jen pětina všeho obyvatelstva. Okamžité zvýšení ceny obilí clem prospěje především hospodařícímu zemědělci (pachtýř platí stejný pacht a má vyšší výnos, vlastník platí tytéž úroky z hypothek jako dříve, ale příjmy jeho stouply). Prospěch je tu týž jako u průmyslníka, chráněného clem před cizí soutěží. Ale při delším trvání cla nastává zásadně důležitý rozdíl mezi průmyslem a zemědělstvím. V průmyslu zvýšený zisk vyvolá soutěž, větší počet podnikatelů chce těžiti z výhodné konjunktury, a tak za čas zvýšení zisku zmizí. Jinak v zemědělství. Zde stoupne hodnota půdy, je tudíž zavedení cla rovno daru kapitálovému. Nový pachtýř neb kupec musí zaplatiti vyšší pacht neb vyšší kupní cenu, nemá tudíž již prospěchu ze cla; naopak, odstranění cla, snížení cen obilí a klesnutí ceny půdy rovná se pro nového pachtýře neb vlastníka kapitálové konfiskaci. Vzhledem k tomu, že se všeobecně doznává, že jednou z hlavních příčin novější agrární krise jsou přehnaně vysoké ceny hodnoty pozemkové a pachtu, nutno říci, že obilní cla jen zdržují ozdravění poměru. Nesprávný jest zároveň názor, že stát jest povinen všemi prostředky, zvláště ochrannými cly, zameziti znehodnocení půdy. Vysoká hodnota půdy není zájmem celku, jako jím nejsou vysoké úroky. To jest jen zájem vlastníků půdy a kapitalistů. Naopak jest žádoucno, aby zemědělcům výrobní prostředek byl co možná nejlevněji přístupen, právě tak jako průmyslu má býti přístupen kapitál za levný úrok. Namítne se dále, že znehodnocení půdy následkem snížení výnosu je ku škodě celku. Nastalo-li snížení úbytkem úrody, zajisté; ale nastalo-li zvýšením mzdy neb snížením ceny obilí, stojí proti škodě zemědělců prospěch dělnictva, resp. konsumentu. Co do poměru obilních cel k jiným výrobním odvětvím, zdražují cla ta, zvyšujíce cenu obilí, průmyslu surovinu. Týče se to nejen mlynářství a pekařství, ale i rolnictví, pokud se zabývá chovem dobytka, jenž spotřebuje nemalé množství pícního obilí. Těžiště však spočívá v obtížení konsumentů. V největší části Německa je ještě žito nejpřednější potravinou (ve Francii pšenice). Clo na žito tíží velkou massu chudšího obyvatelstva, kupní síla prostého dělníka se zmenšuje. Nové clo rovná se proto snížení mzdy, jejíž zvýšení vyžaduje vždy dlouhého boje a příznivých konjunktur. Je-li však dosaženo již zvýšení mzdy, jest nebezpečí, že cly chráněná země musí platiti poměrně vyšší mzdy než cizina, čímž stěžuje se jí

soutěž na světovém trhu. Proto právě založil Cobden památnou Anti-corn-law-league. Německo má stále ještě poměrně nízké mzdy, ale během doby přece jen se značně přiblížily anglickým. Naproti tomu tuna pšenice stála v Anglii v letech 1821—40 260 M, 1841—60 245, 1861—80 350, 1881—90 147, 1891—98 130 M; v Prusku v týchž obdobích 130, 190, 325, 174, 165 M, tudíž — 130, — 56, — 27, + 27, + 32. To musí nezbytně poznenáhlu německý průmysl poškoditi vůči Anglii, a necítilo-li se to za průmyslového rozmachu, bude to tím citelnější za depresse. Konečně sluší uvážiti, že přívoz cizího obilí jest pro mlynáře a zemědělce nezbytný k vůli míchání, jelikož mnohde pěstované obilí nemá potřebného obsahu rostlinného klihu a jen smísením s cizími dá se užíti k přípravě mouky a chleba.

K druhé otázce odpovídá C.: Situace zemědělců jest bez odporu stísněná a těžká. Ceny jsou od řady let neobyčejně nízké, a není naděje, že by ceny na světovém trhu v nejbližší době stouply, za to značně stouply mzdy, čímž výrobní náklady se valně zvýšily. Mimo to značný náklad způsoben i tím, že bylo nutno přejíti k intensivnější výrobě, jež měla v zápětí, že hrubý výnos neklesl, nýbrž namnoze značně stoupl. Proto nelze na ten čas existující cla odstraniti, ale zvýšení jich není nezbytno, jelikož za čas depresse dnešní bude znatelným již rozmachem právě tak překonána, jako se stalo v Holandsku, Dánsku a většinou i v Anglii; proto naopak zvýšení jest nepřípustno, nejrozhodněji ovšem u žita, kde by stihlo těžce nižší třídy. Jen u ječmene, je-li prakticky možno stanoviti různé celní sazby na ječmen pivovarský a pícní, dalo by se odůvodniti vyšší clo na ječmen pivovarský, v Německu daleko méně pěstovaný, než by bylo možno a žádoucno; dnes pěstování trpí rakouskou soutěží, i mohlo by zvýšení cla spolu se zostřením cla na slad dobře prospěti, zvláště když již provedené zvýšení cla na plzeňské pivo ulevilo domácím pivovarům. Snížení neb i odstranění cla na oves prospělo by velice chovu dobytka. Dále jest nutno, aby zemědělství věnovalo se vedle pěstování obilí zvýšenou měrou i jiným výrobním odvětvím. Obilí sice zůstane i na dále základem německého zemědělství, ale jde o doplnění jeho, zvýšení výnosu. A tu všude, kde již lze stopovati intensivnější snahu a lze se nadíti tudíž výsledků od zvláštního podnětu, jsou ochranná cla, pokud se jimi celek příliš neobtěžuje, zcela oprávněna. To platí o živých zvířatech, máslu a sýrech; ze cla na drůbež, vejce, obyčejné ovoce a zeleninu nelze si mnoho slibovati, jelikož není dosud obyvatelstvo k pěstování jich zralé; zvýšení cla na přepouštěné máslo a špek vzhledem k nižším třídám jest nepřípustno. — Zbývá třetí otázka. A tu sice s jedné strany jest pravda, že vývozní průmysl dosud nezaměstnává tolik lidí a nevyrábí tolik hodnot jako zemědělství, a značnější část řemesla a průmyslu pracuje pro domácí potřebu a tím i pro rolnické obyvatelstvo, než pro vývoz; ale s druhé strany není pochyby, že Německo vývoj svého blahobytu v novější době děkuje hlavně vývoznímu průmyslu, že jen tento jest s to zaměstnati a uživiti rostoucí obyvatelstvo, proto má pro další kulturní vývoj větší význam než zemědělství, jehož význam poklesati bude i tím, že se vzrůstem blahobytu vydává se stále menší část národního důchodu za potravu vůbec a ještě menší za potravu vyrostlou na domácí půdě. Výroba zemědělská proto ne-

přestane, jen hodnota půdy poklesne, což bude na prospěch konsumentům. Stát musí sice přihlížeti i k třídě majitelů půdy ale při tom stále v popředí zůstane pravda, že pro celek národního hospodářství zvýšení pracovního důchodu jest nejlepším pokrokem, třeba na útraty důchodu kapitálového a pozemkového. Z těchto důvodů nutno v příštích obchodních smlouvách v prvé řadě chrániti zájmy průmyslu a nedávati jeho vývoz v šanc stížením přívozu zemědělských výrobků do Německo. Průmyslu třeba také stanovení cel na delší dobu, proto autonomní celní tarif nutno zavrhnouti. — Na konec C. poukazuje k nutnosti rozlišování mezi Spoj. Státy a Ruskem. Oba státy vyvážejí obilí, v obou jeví se úsilí o povznesení průmyslu. Ale ze Spojených Států lze čekati pro něm. průmysl soutěž každou chvíli, se strany ruské pro dohlednou dobu obav těch není. Z obou států přívoz do Německa roste značně, ale vývoz z Německa do Spoj. Států téměř se nezměnil, za to do Ruska značně stoupl. K tomu i po stránce politické sluší uvážiti, že přátelství s Ruskem je nejlepší zárukou míru. Hospodářských rozporů mezi Německem a Ruskem není, celní válce nutno se vyvarovati, jelikož by při ní Německo nekonečně mnoho riskovalo, ale uboze málo mohlo získati. Za to rozpor se Sp. Státy bude se stále přiostřovati, a celní boj s nimi jest v budoucnosti naprosto nezbytný. Proto nesmí Německo k vuli obilním clům znepřáteliti se s Ruskem, nýbrž naopak usilovati o sblížení s ním.

Prof. Dr. *Ernst Francke*, Berlín: *Zollpolitische Einigungsbestrebungen in Mitteleuropa während des letzten Jahrzehnts.* (Str. 189—272.) Autor podává především přehled snah o celní jednotu do r. 1890, uváděje dvě základní myšlenky jejich: zvětšení hospodářského území pro vzájemnou směnu zeměděl. a průmysl. výrobků a vztyčení společné celní hradby proti ničivé soutěži cizích států. Soustava středoevrop. obchodních smluv z r. 1892, ačkoli (mimo akta vládní ovšem) v časopisech, řečech a knihách mnoho a mnoho mluveno o celní jednotě středoevropské, nebyla, jak již 1892 Sombart (Schmollerův »Jahrbuch«) správně řekl, ani krokem na cestě k takovéto unii. Všude byli rádi, že mají smlouvy na 12 let, a nikdo ani si již nevzpomněl na něco dalšího. Německo zatím stále rostlo, a v den 25. roku zrození říše německé 18. ledna 1896 prohlásil již císař Vilém II.: »Německá říše stala se světovou říší.« Německé nár. hospodářství zaplítalo se stále více v hospodářství světové, středoevropský systém dostal trhlinu smlouvou Německa i Rakouska s Ruskem, doložka největších výhod rozšířila samočinně ústupky smluvných států středoevrop. i na Velkou Britannii, Sev. Ameriku, Francii a četné exotické státy zámořské; myšlenka unie vynořuje se opět 1895 při sporu s Argentinou, v následujících letech pak při konfliktu se Spoj. Státy, dále 1896 na mezinár. agrárním kongresu budapeštském, ale po r. 1898 upadá opět zvolna idea ta v zapomenutí. Zvláště němečtí agrárníci, kteří nejvíce pro ni horlili, prohlašují ji za beznadějnou. Jen z vědeckých kruhů zaznívá občas napomenutí k sjednocení Evropy na poli hospodářském proti mohutným světovým říším, a v sousedních zemích ozývají se v posledních letech hlasy po obchodněpolitickém sblížení s Německem. Tyto hlasy F. zaznamenává i s projevy proti unii v tomto pořadě: Rakousko-Uhersko (český odpor v delegacích v květnu 1900 — Kaftan a německý projev

pro unii — Demel, podporovaný Poláky — Kozlowskim; přípravný spis pro sjezd »ústředního svazu rak. průmyslníků«, vydaný v listopadu 1899, a sezení »Společnosti rak. národohospodářů« v lednu a únoru 1900 atd.), Nizozemí (tisková diskusse od leta 1899 do jara 1900), Francie a Italie (práce de Molinariovy, návrh Pavla Leroy-Beaulieu ze září 1898 na obdobu Monroeovy doktriny pro Evropu, ital. ministr Sonnino atd.) a Švýcarsko. V Německu k těmto projevům úřední kruhy staví se odmítavě, pokládajíce někdejší ideál za utopický; politické strany též zmlkly; také většina hospodářských jednot o věc ani nezavadí (pouze berlínský »spolek průmyslníků« v říjnu 1900 jednal o unii); a tak vlastně jen ve vědeckých kruzích národohospodářských nespouští se myšlenka středoevropské unie s mysli (Wagner, Brentano, Sering, Rathgen, Schmoller). F. sám na konec uvažuje takto: celní unie v pravém slova smyslu jest nemožna, poněvadž žádný suverenní stát nevzdá se dobrovolně práva samostatné celní a obchodní politiky; také celní a obchodní spolek, jenž by pojímal několik států s jednotným tarifem na venek a nízkými celními liniemi uvnitř, nemá vyhlídek, jelikož vedle týchž obtíží, jež vadí celní unii, jest tu ještě proslulý čl. XI. frankfurtského míru, na věčné časy uzavřeného, nevypověditelného, dle něhož by ihned Francie všech výhod těch byla účastna bez jakýchkoli protiobětí. Mimo to takováto zjevná bojovná organisace vyvolala by repressalie, jež by zvlášť ty části spolku těžce stihly, jež jsou odkázány na obchod se světovými říšemi. I cesta, již navrhuje Sartorius von Waltershausen (kombinovaná síť obchodních smluv), zdá se býti pramálo schůdnou. A tak nezbývá než opět ta stará, jednoduchá obchodní smlouva, ovšem s předchozí revisí klausule o největších výhodách, již nutno upraviti dle způsobu severoamerického (výhody, jež jeden smluvní stát poskytne třetímu za určité ústupky, jsou druhému státu smluvnímu přístupny jen za tytéž neb rovnocenné ústupky, takže jen na bezúplatné výhody má druhý stát beze všeho právo; mimo to lze platnost klausule jen na určité položky obmeziti neb některé z ní vyloučiti). I došlo by k třem druhům obchodních smluv: *a)* smlouvy s obyčejnou klausulí největších výhod pro exotické země bez soutěžícího průmyslu, u nichž jde spíše jen o to, aby jiné konkurenční státy nenabyly k naší škodě zvláštních výsad, *b)* smlouvy reciproční s obmezenou klausulí pro Spoj. Státy, po příp. Velkou Britannii s osadami, *c)* soustava obchodních smluv středoevropských států, úžeji k sobě přimknutých co možná největší stejnorodostí soustav celních tarifů, celním kartelem pro uzavírání smluv, společným smírčím soudem pro celní spory, veterinár. konvencemi, úmluvami o obchodních cestujících a pod., konečně vzájemně se podporující železničnětarifní politikou, souhlasným postupem v budování vodních a jiných dopravních cest a assimilací zákonodárství v celé hospodářské oblasti a solidaritou všech členů na venek. Jádrem byl by politický trojspolek, k němuž by se ostatní státy přimkly. Francie by sice nebyla článkem této soustavy, ale stála by vzhledem k článku XI. frankf. míru samotna vedle ní. Jak se arci ve skutečnosti věci vyvinou, nechce F. prorokovati, klada tu raději sám veliký otazník.

Dr. *Carl Ballod*, soukr. docent v Berlíně: *Die deutsch-russischen Handelsbeziehungen.* (Str. 275—336.) Práce B-ova skládá se ze čtyř částí,

z nichž prvá zabývá se německoruským obchodním obratem, druhá ruskou průmyslovou výrobou, třetí ruskou agrární výrobou, čtvrtá ruskou platební bilancí, k čemuž pojí se závěry. — V prvé části dokazuje B., že obchodní smlouva z r. 1894, která tehdy v Německu uvítána byla s jásotem, jelikož skončena jí celní válka, zpusobivší tolik škod německému prumyslu a tak málo prospěvší německému zemědělství, a která podnes i ve vážných německých kruzích národohospodářských pokládá se převážně za výhodnou, přinesla vlastně více výhod Rusku než Německu. Ruský celní tarif sice na deset let svázán, ale tvářnost jeho se příliš nezměnila. Pro mnohé předměty zůstal přímo prohibitivním (na př. clo ze železa činí ustavičně na 100%, z příze na 50—60%, z hotových tkanin dokonce 120—150%, z barviv, zvl. alizarinu a anilinu na 50—200%, z piva 200% hodnoty). I není divu, ukazuje-li německá statistika, že obchodní bilance Německa vzhledem k Rusku není nijak příznivа. R. 1894 činil přívoz z Ruska v mil. M 439·3, vývoz do Ruska 170·5, 1895 : 568·8—207·8, 1896 : 634·2—231·4, 1897 : 708·1—267·7, 1898 : 736·2—304·2, 1899 : 636·4—364·0, tudíž vývoz v procentech přívozu 257, 273, 271, 264, 242, 175 A tato bilance byla by ještě horší, kdyby se odečtl onen vývoz do Ruska, který jest vlastně jen průvozem (zejm. suroviny jako bavlna, juta, kaučuk, hedvábí, indigo atd.). Srovnáme-li pak celní sazby německé a ruské, vidíme zřejmě, že ruský vývoz do Německa jest na tom mnohem lépe než německý vývoz do Ruska. Clo na nejduležitější vývozní artikl ruský, na obilí, činilo 1894—1899 pruměrně 29·7% z hodnoty, kdežto ruské clo na nejdůležitější německé vývozní zboží, železo a stroje, činilo 52·9%. A tak výsledkem celého tohoto stavu věcí jest, že pouze vývoz železa a strojů značně vzrostl. Ale to musilo nastati za všech okolností, jelikož v Rusku založeny četné podniky, jež se nemohly bez cizího železa a strojů obejíti, a čím rychleji a dokonaleji bude se vůbec Rusko vymaňovati ze západoevropského přívozu průmyslových výrobků vzrůstem domácí výroby, tím mocněji musí na jistý čas stoupati přívoz železa a strojů. Jinak jsou výsledky německého obchodu dosti nepatrné. Vzrostl vlastně dále již jen vývoz knih, map, hudebnin, přepychového zboží, jemného prádla, rukavičkové kůže a zboží ze zlata, stříbra a niklu, na které buď vůbec není clo neb jen nevelіké Naproti tomu vývoz lučebných výrobků zůstal téměř nepohnut, vývoz příze a hotových šatu a prádla sice též stoupl, ale pohybuje se stále v minimálních rozměrech. Rozhodně dá se jasně dokázati, že se Rusku vysokým ochranným clem podařilo mnohem značněji obmeziti přívoz vlastního rukodělného zboží, než to dovedly Spoj. Státy Severoamer. — Jiná jest arciť otázka, zda toto násilné obmezení posloužilo blahu Ruska. Cla jsou skutečně namnoze obrovská. Ruská vláda na př. platila po drahnou dobu za železniční kolejnice a ostatní materiál děsné sumy; u kolejnic dávala 180 kop. za pud = 237 M za tunu, t. j. za dvanáctiletí 1884—95 vyplatila při 1·8 mil. tun kolejnic asi o 200 mil. M více, než by byla za ně dala v cizině, čili že mohla vystavěti o 2000 *km* železnic více. Tu nastala po r. 1898 reakce. Vláda sice cel nesnížila, aby přespříliš nepoškodila továrníků a aby si mimo to nepustila z rukou zbraň pro příští obchodní smlouvy, ale sáhla k oblíbenému v Rusku prostředku, k t. zv. prolomení zákona, t. j. objednala pro státní dráhy po-

hyblivý materiál v cizině a vynutila si vyhrůžkou dalších objednávek ohromné snížení cen; na př. za kolejnice dávala nyní jen 110 kop. za pud = 145·5 M za tunu (clo samo činí 98·8 M). Následek byl ohromné klesnutí kursu akcií železáren a továren na vagony (akcie urálskovolžských železáren klesly na př. s 670 fr. v roce 1898 v létě 1900 na 115, akcie rižské vagonky Fénix s 550 na 70 rublů atd.). Na nářek továrníků zvýšeny sice ceny za kolejnice na 125 kop., t. j. 164·6 M za tunu a podobně i ceny za vagony a lokomotivy, ale továrníci stále prohlašují, že pod cenou 197·5 M za t. nemohou se ziskem pracovati. Tyto stesky jsou patrně přehnané; železárny v minulých letech byly ohromnými dividendami (u Hughesových závodů na jižní Rusi až 100%) příliš zhýčkány, měly příliš drahou správu atd. — V některých oborech jsou arci výsledky ruské uzavírací politiky velmi značné. Zvláště v textilnictví, kde přívoz z ciziny obrovsky klesl. Dle ruské statistiky na př. celkový přívoz bavlněné příze a nití činil v letech 1879—88 průměrně 5570 tun, v letech 1896—98 již jen 2130 t.; celkem lze říci, že přívoz bavlněné příze činí málo přes 1% vlastní ruské výroby (z bavlněných tkanin dnes přivážejí se již jen novinky, zejm. jemné batisty), přívoz vlněné příze nepřevyšuje 10% ruské výroby, z vlněného zboží stoupl jen přívoz různých důležitých tovarů, užívaných v továrnách samých, přívoz lněné příze a plátna je zcela nepatrný. Přívoz surové vlny a juty značně proto stoupl; u bavlny nastala stagnace, jelikož vzhledem k vysokému clu kryje ruský textilní průmysl již celou šestinu spotřeby domácí bavlnou, totiž ze Zakavkazí a střední Asie (Ferghana).

Pokud jde vůbec o ruský průmysl, prohlašuje B., že opravdu moderní, velkoprůmyslový vývoj může vykázati jen jihoruské železářství, vyhýčkané tuhým ochranářstvím, i líčí podrobně jeho vývoj od r. 1870, kdy energický Angličan Hughes poprve vnesl čilý život v pusté stepi jihoruské, probírá přirozené podmínky dalšího rozvoje (vlastnosti rudy a uhlí), jež jsou nepříznivější než v Německu, zabývá se dále obšírně i výrobou železa na Urále, lacinější sice než na jižní Rusi, ale přece jen dražší než v Západní Evropě, a přichází k závěru, že ruský železářský a strojnický průmysl pro nejbližší dobu asi 10 let není s to zabrániti přívozu, zvláště ve strojnictví, kde nutno stále přivážeti novinky z ciziny; přívoz arciť klesne, ale proto, že lze očekávati následkem relativní nadvýroby silnou průmyslovou krisi. Snížení cel ze železa na $^1/_3$—$^1/_4$ dnešního obnosu by ruský železářský průmysl velmi dobře snesl, rovněž textilnictví snížení cel na hotové tkaniny. Dále uvádí B. ještě ruskou výrobu nafty (stoupla 1893 — 5·8 mil. t., 1899 již 9 mil. t.); ostatní ruský průmysl má pro soutěž na světovém trhu jen nepatrný význam. Celkem se v době 1887—97 hodnota vyrobených průmyslových předmětů více než zdvojnásobila, počet dělnictva stoupl o 58% (1334·5—2839·1 mil. rublů, 1·318—2·098 mil. osob).

Ruská zemědělská výroba, jíž věnuje B. třetí oddíl, jest dosud neobyčejně extensivní; ačkoli plocha její jest pětkrát tak velká jako německá, vykazuje výnos pouze dvakráte tak velký. Z úrody připadá u zemědělského obyvatelstva evrop. Ruska na 1 hlavu $2^1/_2$krát méně než v Německu a 5krát méně než ve Spoj. Státech Severoam. Len a konopí má i pro budoucnost dobré vývozní vyhlídky; z obilí je vývozním předmětem jen pšenice, vynika-

jící neobyčejně značnou vnitřní hodnotou (má v sobě daleko více bílku a klihu než západoevropská, indická a americká pšenice; běloturka z nejlepší oblasti obilní — jižní části gubernie samařské a záp. části gub. orenburské — má až 22% bílku, kdežto dakotská jen asi 15, indická 12·3, kalifornská jen 10·9%); značnějšího vzrůstu výroby pšenice nelze však pro nejbližších 10 let očekávati, jelikož musil by stát poskytnouti velký meliorační úvěr, na což se nepomýšlí; také vývoz ze západní Sibiře bude stoupati; naproti tomu vývoz žita a ovsa jest irracionelní, ubíraje výživy vlastnímu obyvatelstvu.

Závěrek věnován ruské platební bilanci, jež jest velmi nepřízniva. Již r. 1895 samo finanční ministerstvo odhadovalo, že nutno až 180 mil. rublu ročně platiti do ciziny, od té doby však přibylo ještě značně cizího kapitálu, zejm. v průmyslových podnicích. Proto Rusko ani budoucně nesestoupí k úplné paritě v celním obtížení nejdůležitějších druhů zboží; zejm. zvýšení obilního cla na 8—10 M, agrárníky v Německu žádané, znamenalo by určitě celní válku. B. myslí, že více než 5, nanejvýš 6 M nelze prosaditi. Ovšem, kdyby Německo zavedlo obilní monopol a zavázalo se na př., že od Ruska odebere ročně 1 milion tun pšenice za cenu asi 168 M za t., byla by jistě ruská vláda ochotna se své strany k značným koncesím. Ale na podobné státosocialistické experimenty se asi v Německu neodváží.

Dr. *Heinrich Dade: Die Agrarzölle* (II. svazek, str. 1—102). Tato velmi zajímavá práce, v níž se D. především zabývá jak všeobecně, tak specielně veškerými obilními cly, dále pak otázkami, do jaké míry odkázáno jest Německo na přívoz obilí, a jaký význam má pro Německo soutěž ruská, americká, rumunská, bulharská, rak.-uherská atd., při čemž zejména podrobně vyložena obilní konjunktura světového trhu od 1887 až do přítomnosti, byla oceněna již p. prof. Dr. *Alb. Bráfem* v předešlém ročníku tohoto sborníku v jeho stati »Hospodářství národní a světové« (str. 117, 119, 120).

(Dokončení.)

Statistika.

Dokončujeme **přehled prací statistických, v posledních letech v Čechách vydaných nebo Čech se týkajících** (Srv. Sborník, roč. I., str. 358 ss., roč. II., str. 253 ss.) Nezbývá nám jich mnoho. Statistickými v plném slova smyslu lze z nich nazvati skoro jen pokračování soustavných výročních přehledů o stavu a činnosti některých druhů našich úvěrních ústavu, a pak podobný »*Statistický přehled o stavu a činnosti zemědělských družstev s českou řečí jednací v král. Českém dle stavu koncem r. 1900*«, vydaný loni českým odborem rady zemědělské jakožto dodatek ku deváté jeho výroční zprávě. Uvádí hojně zajímavých dat o členstvu, činnosti i financích družstev nákupních, prodejních, mlékařských a jiných výrobních, strojních (pro parní mlátičky), družstev obilních skladišť a družstevních jednot, vesměs za r. 1900. Oproti podobným přehledům z let 1898 a 1899, uveřejněným ve Zprávách českého odboru rady zemědělské za léta ta, jest onen přehled za r. 1900.

úplnější jak co do počtu družstev, tak částečně i co do množství podávaných dat. Bylo by si jen přáti, by v dalších ročnících dosaženo bylo jednak zpráv o všech družstvech tam patřících, tedy úplnosti předmětné, jež jest hlavním požadavkem každé statistiky, jednak větší ještě přehlednosti. Ve směru posléz dotčeném bylo by zejména záhodno shrnouti o všech druzích pozorovaných družstev aspoň ta data v jedinou tabulku přehlednou, jež se dají vespolek srovnávati, a doplniti je některými čísly relativními.

Z oněch pokračování, svrchu zmíněných, sluší především vytknouti *Statistiku záložen českých v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, kterou z příkazu Jednoty záložen těch již po 17 let sestavuje tajemník její *Josef Schreyer*. Sice ani oba poslední ročníky (1899 a 1900) nevyčerpávají látku úplně, poněvač bohužel vždycky se najdou některé záložny, které neuznají za vhodno zaslati v čas potřebná data; avšak takovéto nezaviněné sestavovatelem mezery jsou vždy menší a menší, a týkají se zpravidla záložen jen tak nepatrných a bezvýznamných, že neubírají ceny práci jinak úplné a výborné, obsahující pravé bohatství zajímavých dat, pěkně spořádaných.

O t. zv. Raiffeisenkách podává nevelkou, ale pěknou a přehlednou statistiku *Zpráva o činnosti Ústřední jednoty českých hospodářských společenstev v král. Českém* v obou svých dosavadních ročnících, tiskem vydaných (za r. 1898 a 1899).

Zajímavý obraz o všech úvěrních ústavech v Čechách vůbec podává brožurka Frant. *Fejfara*: *Peněžní ústavy v království Českém roku 1897*. (Praha 1899.) Pojednává se o nich se stanoviska účetního odborníka, jenž má také smysl statistický zřejmě vyvinut. Detailní data podává jen o bankách, kdežto při spořitelnách a záložnách všeho druhu spokojuje se pouze celkovými součty, pro každý druh ústavů těch zvláště sdělanými, a to pro každý dle jiného schematu. Proto arci není dobře možno srovnávati různé ty druhy mezi sebou. Spisovatel je si však dobře vědom tohoto nedostatku, nazývaje proto sám svou práci pouhým pokusem.

Statistikou pouze dle jména jest *Statistika obecních lesů v království Českém* od Antonína *Kauska* (Praha, 1900, v obou zemských jazycích). Neudávajíc ani, dle stavu které doby sčítá, vypočítává prostě výměru obecních lesů listnatých a jehličnatých jakož i roční těžbu z nich v každém okresu a uvnitř jeho dle obcí, připojujíc poznámky o způsobu lesního hospodářství a jména i obydlí okresních lesních znalců. Ačkoliv činí zřejmě nárok na úplnost, dospívá k sumě 107.277 ha., 61 a 63 m^2 výměry všech obecních (i osadních) lesů v celém království. Naproti tomu uvádí c. k. ústřední statistická komise vídeňská výměru jich pro rok 1898 sumou 147.943·57 ha. (v II. ročn. Statist. Jahrbuch der autonomen Landesverwaltung) Přes 40 000 ha. čili skoro celá třetina vší plochy se tu tedy ztratila, aniž by se výslovně upozornilo, že tato data nelze považovati za úplná.

Statistická data obsahují také *Výroční zprávy c. k. zemské školní rady pro Čechy o stavu národního školství v království Českém*, vydávané v obou zemských jazycích každoročně.

Zvláště bohaty na zajímavá data statistická jsou *Zprávy o poměrech a zařízeních zdravotních v král. Českém*, vydávané — rovněž v obou zemských

řečích — Drem *H. Pelcem*, nákladem c. k. místodržitelství. Tiskem vydány jsou dosud tři svazky, z nichž však pouze třetí spadá do období našeho pozorování. První obsahoval data za r. 1894; když však se nesetkal s takovým zájmem, jaký právem očekával, vydávány v dalších letech zprvu zas jen lithografované zprávy stručnější, spíše jen pro úřední potřebu určené. Teprve r. 1897 vydán svazek druhý, pojednávající o tříletí 1893 až 1895, a r. 1900 svazek třetí s daty za l. 1896 a 1898 Je to velmi cenná sbírka všech dat a mnohých úvah, týkajících se veřejného zdravotnictví v Čechách i skoro všeho, co s ním souvisí (povětrnosti, pohybu obyvatelstva, humanitních ústavů, zpráv zvěrolékařských atd.). V uspořádání látky vůbec a tabulek zvlášť, je sice často znáti nedostatek odborných znalostí statistických, ale celek jest a zůstává výbornou pomůckou nejen pro veřejnou správu, lékaře i démografy, ale i pro každého, kdo se zajímá o předůležité ony poměry své vlasti, jichž se kniha týče.

Hojnost statistických dat o Čechách nalézti lze konečně také v *publikacích centrálních úřadu vídeňských*, zejména c. k. ústřední statistické komise a c. k. ministerstev financí, orby a obchodu. Přehled těchto dat podáme v některém z příštích čísel tohoto listu. *Dr. Dobroslav Krejčí.*

Úvěrní ústavy na Moravě koncem roku 1899. Se seznamem výdělečných a hospodářských společenstev, zapsaných do rejstříku dle zákona ze dne 9. dubna 1873, ř. z. č. 70. (*Zprávy statistického zem. úřadu markrabství Moravského*, I. Vydáno zemským výborem markrabství Moravského. V Brně r. 1902. Též německy.) — **Statistisches Handbuch für die Selbstverwaltung in Schlesien.** Herausgegeben vom Landesstatistischen Amte des schles. Landesausschusses. Dritter Jahrgang 1901. (Troppau 1902. Jen německy.)

Statistické úřady zemské obou sesterských zemí vydaly právě po obsáhlé publikaci. Moravská má ráz důkladné odborné monografie statistické, slezská snaží se podati co možná úplný a nejnovější obraz všech poměrů země v číslech statistických, jakousi příruční knihu, v níž by každý interessent našel nejnovější data o Slezsku, jež vůbec dala se zjistiti — něco, po čem i u nás v Čechách dávno toužíme, bohužel dosud marně.

V publikaci moravské pojednává se podrobně o všech úvěrních ústavech v zemi, vyjma pouze filiálky nemoravských ústavů bankovních; data podána jsou za r. 1899, jen o kontribučenských záložnách za r. 1898. Jak v části textuální, tak i v tabulkách podává se nejprve *povšechný přehled*, a to jednak místní rozdělení ústavů dle soudních okresů, jednak jejich hospodářství, (aktiva, passiva a několik jiných dat o všech druzích ústavů, srovnáno do jediné tabulky přehledné). Po té pojednává se podrobněji *o ústavech se zástavními listy*, *zemědělské bance a c. k. priv. mor. eskomptní bance* (akciové), pak *o ústředních svazech hospodářských společenstev*, dále *o spořitelnách*, z nichž o každé kromě rozvahy uvádí se pohyb vkladů, pak *o záložnách*, a to o záložnách kontribučenských i o Schulze-Delitzschovských společenstvech i spolcích (opět rozvaha a několik dat pro rozsah, ráz a činnost ústavů charakteristických) a podobným způsobem *o spořitelnách a úvěrních*

spolcích dle soustavy F. V. Raiffeisenovy. Zvláštní tabulkou znázorněn *pohyb vkladů i podílů* u záložen, záloženských spolků a Raiffeisenových záložen v roce pozorovaném. Pak následují data *o zastavárnách, společných sirotčích pokladnách* a *o poštovní spořitelně.* V dodatku uvádí se *seznam ostatních, neúvěrních společenstev výdělečných a hospodářských na Moravě*, zřízených dle zákona z 9./4. 1873 č. 70 ř. z., a to jednak v souhrnném přehledu (počet různých druhů společenstev v jednotlivých soudních okresích i v celé zemi s rozlišováním společenstev českých od německých), jednak podrobně dle soudních okresů zvlášť a dle druhů společenstev zvlášť.

Jak viděti, sneseno tu velmi mnoho cenného materiálu národohospodářského. Ponechávaje zatím stranou věcné jeho ocenění, vzdávám plné uznání píli, s jakou byl materiál ten sehnán (— kdo nezkusil, nedovede si ani představiti, jak těžko je opatřiti si potřebná data ode *všech* ústavů v zemi! —) a v celku také uspořádání jeho. V jednotlivostech zbývalo by sice ještě leccos si přáti,[1]) leč nesluší zapomínati, že tu jde o první publikaci nového úřadu.

Ve statistické příručce samosprávy slezské, jež letos již v třetím vyšla ročníku, podává se nejprve doplněk zpráv *o territoriálním rozdělení a plošné výměře země i o jejím obyvatelstvu;* data v prvých dvou ročnících uvedená tu z části opravena dle stavu nejnovějšího, zejména také již dle sčítání lidu z r. 1900. Pak následují výkazy: *O pohybu obyvatelstva* v r. 1900, o počtu *veřejných zábav tanečních* v r. 1899 a 1900, o počtu *odsouzení pro žebrotu a tuláctví* v l. 1896 až 1901, *o stravovnách* za r. 1900, *o postrku* v r. 1900 a nákladu naň, *o propouštěcích listech* vydaných r. 1900 čeledi zemědělské dle zák. z 22./9. 1899 č. 59. z. z., *o výsledcích žní* v r. 1900 a *o sčítání nejdůležitějších domácích zvířat* z 31./12. 1900. Pak otištěna tu *statistika majetku pozemkového* ze Statist. Monatschrift, podány výkazy *o hromadných pokladnách sirotčích* za r. 1899, seznamy advokátů, notářů a kandidátů advokacie neb notářství z konce září 1901, seznam *periodických tiskopisů* dle stavu z konce r. 1900, výkazy *o přímých daních* v r. 1900, *o četnictvu* dle stavu z 1./7. r. 1901, *o průmyslu* (podporách jeho z fondu zemského a domestikálního v l. 1893 až 1901, podporách mistrovských pokladen nemocničních a o domácím průmyslu), *o ústavech úvěrních* (zemských za r. 1900, fondech kontribučenských a spořitelnách za r. 1899 a o Raiffeisenkách za r. 1900), *o školství* (zejména stavbách škol obecných a měšťanských v l. 1869—1898 a o stavu škol těch z konce července 1901). Po vypsání změn, jež nastaly *v ohraničení katolických farních obcí* od popisu jejich v II. ročníku téže

[1]) Tak na př. získala by přehlednost a tím i účelnost publikace velmi mnoho maličkostí: Kdyby na každém listě byl stručně naznačen obsah jeho neb aspoň poznačení dotyčné tabulky. Také způsob, jak se tu provádí obojazyčnost, není vždy šťastný a jasnosti na prospěch. Tabulka V. A 2 se svým plným stem velkých foliových stran zdá se mi zbytečně obšírná, při čistě lokální důležitosti dat v ní obsažených. Za to povšechný přehled (tab. I.) a srovnání stavu i činnosti různých druhů pozorovaných ústavů zasluhovaly by spracování obšírnějšího. Rozdělení ústavů na české a německé provedeno jen u části jich, nedůsledně.

publikace, následuje pak obšírná statistika *o nákladu na veřejné chudinství* v r. 1897 i *o chudinství soukromém* v roce tom (chudinských spolcích a nadacích). Dále obsahuje svazek data *o hasičství* (dodatky k schematismu i výkazu o činnosti z minulých ročníků), *o hornictví* 1900, *o poště, telegrafu a telefonu* 1900, *o obecních plynárnách a elektrárnách* v r. 1899, *o hřbitovech* v r. 1901, *silnicích a mostech* v r. 1900 (délka, způsob konstrukce, osázení, náklad a jeho úhrada), *o vodních stavbách* v r. 1900 a konečně *o financích* těles samosprávných (přehled přirážek obecních v r. 1901, přehled obcí, v nichž vybírají daně c. k. berní úřady samy, dle stavu z 20. ledna 1902, pak obcí, jimž povoleno vybírati obecní daň ze služného, z piva a lihovin, z vína, z nájemného, nebo přirážky k státním daním ze spotřeby masa, vína, nebo poplatky za ohledání dobytka, masa a pod., za dobytčí pasy, za ohledání mrtvol; dále podrobné výkazy o příjmech, výdajích a stavu dluhů obcí, majících přes 5000 obyv., za r. 1899, o financích výborů silničních v l. 1899 a 1900 s výkazy o percentuální výši všech přirážek silničních fondů okresních, v l. 1891 až 1901 povolených, a o výši přímých daní, tvořících podklad těch přirážek v l. 1896 až 1900; na konec pak zevrubné vylíčení zemského hospodářství v l. 1899 a 1900 s přehledem příjmův a výdajů slezského fondu zemského, domestikálního, školního a regulačního v l. 1891 až 19.0 a s výkazem o stavu dluhů zemských koncem roku 1901.

V dodatku sestaveny dle jednotlivých oborů správy všechny zákony a nařízení, vydané v zemském zákonníku slezském od 12. února 1901 — do kdy doveden podobný přehled v předešlém ročníku téže publikace — až do 14. února 1902.

Podotknouti dlužno, že v dřívějších dvou ročnících příručky té podána také data o jiných ještě oborech, na př. *o meteorologických pozorováních, o orgánech samosprávy, o obecních kasárnách* pro společné ubytování vojska, *o personálu zdravotním a zvěrolékařském* v zemi, *o zemských volbách, trzích, školách středních i odborných, museích, knihovnách, divadlech, ústavech humanitních, společenstvech zemědělských i průmyslových, obecních volbách, o dluzích všech obcí i silničních okresů* atd.

Jak viděti, obsah velmi pestrý, ba snad až příliš pestrý. I věci, jež se samosprávou velmi vzdáleně souvisí neb ani nesouvisí, pojaty do těchto příruček statistiky samosprávy, pokud jen se dala data o nich sebrati. Tím vítanější arci bude pomůcka ta každému, kdo se chce důkladně informovati o poměrech sesterské té země. Zdá se mi jen, že by bylo lépe označiti ji za příruční statistiku Slezska vůbec a ne jen jeho samosprávy, a dle toho pak zase doplniti ji také ostatními daty ze statistiky státní, Slezska se týkajícími a všeobecně zajímavými.

Dr. D. Krejčí

Zprávy.

Dr. Matouš Talíř

skončil dne 30. srpna 1902 na Hluboké klidně svůj život práci oddaný, nedosáhnuv ještě zplna věku 67 let, a byl pochován v Praze. Za celých dvacet let, jež minula od národního rozdělení university pražské, byl on prvním professorem právnické fakulty české, který v aktivní službě zemřel. Jediný z bývalých fakultních soudruhů, který smrtí jej předešel, Dr. Josef Kaizl, v době svého příliš ranného úmrtí fakultě více nepřináležel.

Nežli přešel na fakultu českou, prodělal Talíř již bezmála 13 let docentských a professorských na universitě ještě nerozdělené, kdež již byl původní obor své veniae legendi, rak. právo finanční, ještě na statistiku rozšířil. Obě ty nauky byly předmětem jeho činnosti *učitelské*, jejíž svědomitá pečlivosť o dokonalý obsah byla tím úctyhodnější, protože platila předmětům ode dávna u studentstva málo populárním. *Literární* činnost Talířova výhradně byla věnována rakouskému právu finančnímu a jeho dějinám. Sotva bylo mezi jeho vrstevníky muže, o němž by se dalo říci, že by byl nad Talíře v oboru tom předčil obsáhlostí neb důkladností vědění. Jsa výborným znalcem finanční praxe, v níž po několik let před svým jmenováním mimoř. profesorem (1871) byl činným a s níž si zachoval povždy těsné styky, i maje velikou znalost dějin domácího práva finančního, mnohými archivnými studiemi upevněnou, jakož i značné vědomosti o finančním právě států cizích, nepoddával se snadno novotám názorovým s pretensemi reformačními vystupujícím, nebyl přítelem novot, jež v půdě historickým vývojem utvořené nenalézaly bezpečných kořenů a pro pěkný cíl nepřehlížel nikdy bolavé často otázky technické možnosti. Kromě děl svých kritických, k nimž podněty podávaly osnovy opravné v oboru daní přímých, založil si trvalý literární pomník svým obsáhlým dílem o poplatcích a kolcích, jež co do objemu i důkladnosti nemá ve svém oboru v Rakousku rovného.

Z archivních studií svých, po mnoho let pilně pěstovaných, mohl jen malou část zužitkovati; uprostřed spracování části další stihla jej smrt, stihla jej, když již se strojil uchýliti se do výslužby, aby zbytek svých dnův a sil věnoval zpracování svých pramenových výpisků.

Byl člověk vzácných vlastností, silný v přesvědčeních, vážný a opravdový v každém konání, povznešený nad zevní okázalosti a potlesk davů, prostý a přímý v osobních stycích všech a při zdánlivé suchosti schopný vřelého, hlubokého citu. Není u nás mezi těmi, kteří ve svém povolání se obírají záležitostmi práva finančního, nikoho, aby neděkoval výkladům neb spisům Talířovým za poučení; mezi těmi, kteří mu stáli osobně blíže, není nikoho, kdo by na jeho krásné lidské vlastnosti nevzpomínal s vděčným pohnutím.

Vymezení působnosti zákonů správních.

Sepsal Dr. *Jiří Pražák*, c. k. ř. v. professor práv v Praze.

Platnost předpisů správních dlužno vymeziti: 1. v ohledu místním, pokud jde o territorialní působnost toho kterého předpisu; 2. v ohledu časovém, pokud se týče doby, po kterou jednotliví předpisové působí; 3. v ohledu věcném, pokud jde totiž o vzájemný poměr platnosti norem rázu povšechného, jež vydány byly zřejmě toliko pro některé obory práva a v příčině jichž tudíž vzchází otázka, zdali a jakou měrou jich užiti lze pro obory ostatní, najmě pro obor práva správního.

I. Místní meze zákonů správních.

Nauka o místních mezích zákonů má v právu správním praktickou důležitost mnohem větší než v právu občanském. Neb kdežto tam vzhledem k jednotné úpravě občanského práva v celém obvodu státu předlitavského jde při naší otázce pravidelně toliko o otázku eventualného užití práva cizího, přináší to různost správního zákonodárství jednotlivých zemí s sebou, že zde kollise platnosti práva jednotlivých oblastí přicházejí mnohem častěji a to ve formě kollise ruzného práva tuzemského. Ano i uvnitř jednotlivých zemí máme obvody, jichž právo ve směrech dosti závažných od sebe se liší; stačí tu připomenouti kromě toho, co o enklavách moravských ve Slezsku námi již na jiném místě bylo pověděno (Rak. právo ústavní díl II. § 110) ještě různost co do zákonodárství obecního (tamtéž díl I. § 10) a úchylky, které platí v některých městech oproti ostatnímu obvodu země v příčině úpravy poměrů stavebních, o nichž v právu správním ještě podrobněji hodlám pojednati.

Pro právo občanské ustálila se nyní theorie[1]) v příčině místních, mezí zákonů na těchto zásadách:

[1]) Sr. pro rakouské právo zejména *Unger*: System I. § 22, kdež oceněna i starší literatura práva obecného a rakouského. Co této se dotýče, jmenovati zde sluší zvláště: *Kostetzky* (Dominik), Praktische Regeln zur Auslegung und Anwendung der (Civil-, Criminal- und politischen) Gesetze (ve Vídni 1823) str 50 a násl. Přehled stavu nynějšího této předůležité nauky s hlediska práva obecného podává *Böhm* (Ferdinand): Die räumliche Herrschaft der

1. O tom, jak dalece v tuzemsku užiti lze práva, platného v cizím obvodě správním, rozhoduje v první řadě positivné právo tuzemské, jemuž v tomto směru nesmí žádný soudce upírati platnost pod záminkou, že zásady jím vytknuté nesrovnávají se s povšechnými zásadami právními.[2])

2. Neodporuje-li tomu positivné právo tuzemské, sluší posouditi každý poměr právní dle práva onoho místa, kde jest soustředěn (dle Savigny-ho, kde má dotčený poměr sídlo své)[3]) ač není-li tomu na závadu tuzemský zákon prohibitivní, neb neodporuje-li instituce, chráněná cizím právem, jehož užiti máme, stěžejným zásadám práva tuzemského.[4])

3. Spůsobilost k právům a k právním jednáním posuzuje se při tuzemcích vždy dle zdejšího práva (§ 4. ob. zák. obč.), kdežto pokud se týče cizozemců, rozhoduje v příčině té jich bydliště, eventualně jich státní občanství (§ 34. ob. zák. obč.).

4. Formu právních jednání určuje dle zásady: »locus regit actum« právo místa, kde jednání bylo uzavřeno.

5. Poměry vztahující se k věcem nemovitým posouditi jest dle práva místa, kde věc se nachází (§ 300. ob. zák. obč.).

Platnost těchto pravidel odvozených z všeobecných zásad právních a z positivních předpisů našeho práva soukromého jest nám v nedostatku výslovného předpisu, jenž by ustanovil jinak, uznati též pro právo správní, při čemž na bližší vysvětlení podotýkáme ještě toto:

Rechtsnormen (örtliche Statutencollision) auf dem Gebiete des Privatrechts. (Erlangen 1890), pak *Kahn*: »Gesetzescollisionen« v Jahrb. f. Dogm. sv. 30 (1890), *Niemeyer* (Theodor): »Das in Deutschland geltende internationale Privatrecht« (v Lipsku 1894), *Bahr*: Das internationale Privat- und Strafrecht (Hannover 1862). Sbírku materialií k předmětu tomuto podává *Meili*: »Die Kodifikation des internationalen Civil- und Handelsrechts« (v Lipsku 1891).

[2]) *Unger* n. u. m. str. 158, *Böhm* n. u. m. str. 5, *Niemeyer* n. u. m. str. 2, *Bahr* n. u. m str. 56 Opačný náhled hájí toliko *Struve*: »Über das positive Rechtsgesetz in seiner Beziehung auf räumliche Verhältnisse (Carlsruhe (1834). Dle toho musil by soudce respektovati též ustanovení tuzemské, kteréž by vůbec zapovídalo užívati cizího práva v tuzemsku. Tento význam přikládal se namnoze ustanovení článku 822 ruského svodu zákonův; nejnověji dokázal však *Challandes* (v článku »Über die Anwendung ausländischer Gesetze durch russische Gerichtsbehörden« v Arch. f. öff. Recht, sv. 17, str. 510 a násl.), že cit. článek vůbec nejedná o nějaké kollisi zákonů, nýbrž obsahuje toliko normu hmotného práva, že cizinci v Rusku jsou tuzemcům co do občanského práva postaveni na roveň.

[3]) *Unger* n. u. m. str. 162, *Böhm* n. u. m. str. 7, *Bahr* n u. m. str. 58.

[4]) Jakožto příklady sem náležející uvádějí se zejména instituce otroctví, mnohoženství a t. zv. smrti občanské, jež nesmí nižádným tuzemským soudcem býti uznávány neb chráněny. Sr. *Unger* n. u. m str. 163. Samo sebou arciť se rozumí, že i poměry nedovolené a nemravné mohou býti předmětem praejudicielních otázek ve sporu tuzemském, když jen nejde o to, by byly v tuzemsku realisovány, o čemž srv. zvláště *Bahr* n. u. m. str. 110.

1. Otázku, kde jest sídlo určitého právního poměru, sluší posouditi dle pravé podstaty poměru tohoto, nikoliv dle nahodilých jeho přívěsků. Zvláště nerozhoduje eventualní účinek úpravy dotčeného poměru na cizí obvody právní; z té příčiny jest otázku schválení díla vodního posouditi dle vodního zákona oné země, kde dílo má býti zřízeno, byť i účinky jeho (na př. zdýmání vody neb znečistění její) sahaly do obvodu práva jiného, jež řeší otázku přípustnosti díla způsobem odchylným. Je-li v řádech stavebních předepsána rozličná šířka ulic, sluší při povolení staveb každého obvodu míti na zřeteli šířku v dotčeném obvodu nutnou, byť i protější strana ulice náležela již obvodu cizímu a byť by následkem toho nebylo možno, vskutku dodělati se šířky předepsané.

2. Dotýká-li se nějaká instituce veřejnoprávná oblastí různých správních obvodů (na př. je-li některá obec přiškolena k obvodu jiné země korunní), sluší všechny poměry právní, vyplývající ze svazku dotčeného, posuzovati dle práva, jemuž svazek povýtečně náleží (v našem případě dle práva země, v níž se nachází větší část obvodu školního). Při tom zcela nerozhoduje, že zákony zemské, ony poměry (najmě konkurrenční) upravující nebyly prohlášeny ve všech částech obvodu dotčeného, poněvadž již připojením k svazku cizí správní oblasti platnost příslušných předpisů doznala rozšíření a znalost práva tuzemského třeba cizího obvodu při úřadě vždy sluší předpokládati, tak že v tomto případě i žádaný jinak důkaz o existenci cizího právního předpisu odpadá.[5])

3. Někdy jest třeba k vystižení pravé podstaty a sídla některého právního poměru, bychom jej rozložili dle jednotlivých momentů pro vznik toho kterého závazku rozhodujících. Tak bude zajisté otázku, jakou sluší dáti náhradu za užívání nějaké instituce veřejné (na př. nemocnice), posuzovati dle práva místa, kde ústav se nachází, kdežto otázku, zdali někdo jiný než ten, kdož ústavu přímo užíval, povinen jest náhradu onu poskytnouti, sluší posuzovati dle práva, jímž ovládán jest poměr postižný, kde na př. odehrál se poměr služební (čelední), z něhož se odvozuje nárok náhradní.

4. Praví-li theorie obecného práva, že posuzovati jest způsobilost jednotlivých právních subjektů k právním jednáním dle práva jich vlasti a pokud se týče bydliště, nelze téže zásady užiti, nakolik jde o to, je-li kdo způsobilým, dosáhnouti to které oprávnění veřejné. Tuto otázku naopak zodpověděti jest dle práva onoho místa, kde se soustřeďuje oprávnění, o které jde, na př. jde-li o nastoupení živnosti, o udělení konsensu stavebního, o nabytí práva domovského, dle práva místa, které jest sídlem do-

[5]) Srv. o zajímavém případě toho druhu vynesený nález spr. dv. soudního ze dne 3. února 1883. *Budw.* č. 1650.

tčené živnosti, kde stavba má býti provedena, kde se nachází obec, jejíž má kdo se státi příslušníkem.[6]) Jak dalece v tomto směru cizinci zdejším občanům na roveň jsou postaveni, bylo námi již na jiném místě vyloženo (Rak. pr. ústavní, sv. III. § 173).

5. Též pro posouzení otázek práva správního, souvisejících s poměry rodinnými není rozhodným právo, jemuž podrobeny jsou ty které osoby zúčastněné, nýbrž naopak právo, jemuž podrobeny jsou ty které poměry s hlediska objektivného. Tak sluší otázku, ve kterém náboženství mají býti vychovány dítky cizozemců v Předlitavsku bydlících, posuzovati dle práva zdejšího,[7]) poněvadž sídlo dotčeného poměru, pokud vůbec jest předmětem nějaké ingerence úřední (na př. hledíc k vyučování náboženství ve škole) nachází se v tuzemsku. Pravda sice jest, že otázku, má-li kdo zapotřebí politického konsensu k sňatku, posuzovati jest dle práva země, ku které přísluší ženich právem domovským; příčinou toho však není nikoliv okolnost, že spůsobilost k uzavření sňatku se řídí dle práva vlasti toho kterého nupturienta, nýbrž prostě okolnost, že instituce politického konsensu k sňatku jest opatřením správy chudinské, kteráž dle práva našeho se soustřeďuje při obci domovské.[8])

6. Prohibitivních předpisů práva toho kterého místa — jichž vyskytuje se dle povahy věci v právu veřejném poměrně mnohem více než v právu soukromém — sluší šetřiti bez ohledu k legislatornímu důvodu zápovědi dotčené. Nařizuje-li na př. honební zákon některé země konfiskaci zvěře, jež přivezena byla na trh v době hájení, propadne zajisté v této době konfiskaci též zvěř ulovená v sousední zemi, kde třeba doba hájení ještě nezapočala.[9])

II. Časové meze zákonů správních.

Též co do časových mezí zákonů netřeba zásadně úchylek od všeobecných pravidel v právu správním vytknouti, poněvadž pravidla tato a zvláště zásada, že zákon se nedotýká práv dříve již nabytých, odůvodněna jest již všeobecnými zásadami

[6]) K témuž výsledku dochází i *Kostetzky* n. u. m. § 28. str. 60 avšak na základě mylného důvodu, jakoby § 33. ob. zák. obč. nebylo lze užiti v příčině oprávnění veřejných.

[7]) V opačný smysl rozhodlo však nejnověji min. kultu a vyuč. dne 9. ledna 1902 č. 34339 z r. 1901 (Zeitschr. f. Verw. 1902 č. 23), odmítajíc vůbec ingerenci rakouských úřadů v otázce dotčené.

[8]) Srv. mimo jiné nález spr. dvoru soudn. ze dne 6. března 1891. *Budw.* č. 5804.

[9]) Jinak však rozhodlo v případě druhu tohoto min. vnitra ve srozumění s ministerstvem orby nálezem ze dne 15 kv. 1881 č. 4554 a 6708 m. vn. a č. 3846, 5577 a 5580 min. orby (Právník z r. 1881, str. 502) zrušivši konfiskaci zvěře, o níž prokázáno bylo, že byla v Čechách střelena v době, kdy tak tam činiti jest dovoleno, která však v Dolním Rakousku byla na trh dovezena v čase, kdy dle tamnějšího zákona zvěř prodávati dovoleno není.

právními a positivním předpisem § 5. ob. zák. občanského, jakož i článku V. uvozov. patentu k zákonníku tomuto.[1])

Arciť platí zásada dotčená jen potud, pokud zákonodárce sám v tom kterém případě cos jiného nestanovil. Že zákonodárce oprávněn jest přičísti novým pravidlům, která vytýká, účinek zpětný a že ustanovení druhu dotčeného jsou jak pro soudce tak i pro ostatní výkonné orgány státu závazná, o tom není hrubě žádné pochybnosti a může se tu nanejvýše toliko jednati o to, zda zapotřebí k tomu konci u nás vůbec zákona říšského, zvláště pak takového, jenž by přišel k místu za šetření náležitostí, potřebných ku změně základních zákonů státních[2]). S druhé strany naprosto nepochybno jest, že nemohou pouhým aktem výkonné moci býti zákonu novému přisouzeny účinky, rušící práva nabytá.[3])

Není-li však v novém zákoně ničehož v dotčeném směru stanoveno, sluší míti za to, že zákonodárce nechtěl rušiti práva nabytá, a jest tudíž přesně šetřiti zásady v § 4. ob. zák. obč. vytknuté. Věc není však proto zcela jednoduchá, poněvadž vůbec a v právu veřejném zvláště dosti vzchází pochybností o tom, kdy máme co činiti s právem nabytým; též není pravidlo naše zcela bez výjimky a dlužno tedy k věci ještě poněkud zevrubněji přihlédnouti:

1. Jest vůbec uznáno, že nelze s nabytými právy stotožňovati pouhé zájmy neb naděje těch kterých účastníků, v příčině kterých ještě se neuskutečnily všechny podmínky vzniku práva v subjektivném slova smyslu, jakými jsou na př. naděje čekanců na trůn oproti změně řádu posloupnosti trůnní, vyhlídky těch, kteří aspirují na úřad veřejný a podobné. Též bylo námi již na svém místě (Rak. právo ústavní, díl I., § 2. pod č. 3. a 4.) vyloženo, kterak nelze s právy nabytými stotožňovati pouhý reflex oprávnění cizích[4])

---

[1]) Z bohaté literatury o předmětě tomto srv. zejmena: *Unger*: System §§ 20. a 21., *Pfaff* a *Hoffmann*: Commentar, Excurse I., str. 112—350, *Göppert*: »Gesetze haben keine rückwirkende Kraft« v Jahrb. f. Dogm. sv. XXII. str. 1—206 *Kostetzky*: Praktische Regeln zur Auslegung und Anwendung der Gesetze § 34.—38., str. 72 a násl.

[2]) Mohlo by totiž býti k tomu ukázáno, že zákon obsahu dotčeného jest změnou článku 5. zákl. zák. státního o všeob. právech občanů státních, dle něhož nabytých práv dotknouti se lze toliko v případě expropriace na základě zákona vyslovené. Srv. i *Göppert* n. u. m. str. 49. a 65.

[3]) O tom zevrubněji pojednal jsem v »Rak. právu ústavním«, díl III. § 228. pod č. 1

[4]) Tak zajisté nejsou nabytými právy výhody, které mají zdejší průmyslníci z vyšších sazeb celních, aniž výhody, které má živnostník z toho, že živnost, kterou provozuje, doposud vázána jest koncessí neb nastoupení její jinak jest obmezeno. Srv. *Göppert* n. u. m. str. 65. Sem také náleží případ, když by novým zákonem některé věci, doposud veřejnému užívání zustavené, tomuto účelu byly odcizeny. Případ ten řeší *Unger* (n. u. m. § 20., str. 122) správně, popíraje existenci nabytého práva, jež by vzdorovalo působnosti nového zákona. Však uvedený důvod, že se totiž zde nedostává určitého práv-

a že nelze z vnitřních úředních instrukcí odvozovati práv positivných.[5])

2. Právo samo sluší přesně lišiti od způsobu jeho vykonávání; jen ono, nikoliv tento representují nám právo nabyté. Když právo vlastnické po rozumu § 364. ob. zák. obč. užívati možno toliko za šetření všech obmezení zákonem vytknutých, nelze zajisté ve vytčení nových obmezení druhu řečeného, mají-li ráz všeobecný, shledávati rušení nabytého práva vlastníkova. Totéž platí o ukládání nových berní, byť by jimi sebe více se ztenčovala hodnota věcí, tím dotknutých. Arciť není vždy věci snadnou, vytknouti určité hranice mezi odnětím resp. obmezením práva nějakého a mezi pouhou úpravou způsobu užívání jeho; vždyť ve směru faktickém může se často úprava taková rovnati dokonce i úplnému odnětí práva samého právě tak, jak nemírné přitahování berního šroubu prakticky může míti tytéž účinky jako naprostá konfiskace těch kterých berních objektů, ve prospěch státní pokladny vyslovená. Z toho však nemůžeme ještě souditi, jakoby nebylo lze dotčeného rozdílu činiti ve směru právním; k obdobnému rozdílu mezi expropriací a mezi zákonnými obmezeními práva vlastnického bylo námi již na jiném místě ukázáno.[6])

3. Tím z části již vyvráceny jsou námitky, které se strany vážné proneseny byly proti platnosti principu našeho v právu veřejném.[7]) Námitky tyto v podstatě své čelí vůbec proti konstrukci nabytých práv veřejných, poukazujíce k tomu: *a*) že při veřejném organismu odvozuje každá část svou oprávněnost k existenci toliko z celku a naopak; *b*) že subjektivná oprávnění veřejná protivou k soukromým mají povahu druhovou; konečně, *c*) že veřejná oprávnění nevznikají jednotlivci konkretnými skutečnostmi, nýbrž najednou celým skupinám osob, při čemž rozhodné skutečnosti se objevují toliko nepřímo jako důvod vzniku práva dotčeného (jako na př. dosažení věku, na němž dle zákona závislým jest nabytí práva volebního). Však nehledíc ani k tomu, že dvě posléze uvedené námitky se nehodí na četná oprávnění veřejná, nabytá zvláštními povoleními (koncessemi) správy veřejné, není ani při veřejných právech, týkajících se t. zv. status (na př. při právu domovském neb právu státního občanství) dostatečného důvodu, popříti existenci práva nabytého, třeba způsob vykonávání a podrobný obsah těchto práv řídil se dle zá-

---

ního důvodu ku vzniku práva subjektivného, nezdá se býti zcela případným; spíše jedná se tu o pouhý reflexní účinek cizího práva, poněvadž jednotlivec, užívaje věci, veřejnému užívání zůstavené, nevykonává tím vlastního práva svého.

[5]) Srv nál. správn. dv. soud. ze dne 7. ledna 1886, *Budw.* č. 2855 a *Kostetzky* n. u. m. str. 83.

[6]) Srv. Rak. právo ústavní. díl III., § 190.

[7]) *Pfaff* a *Hoffmann* n. u. m. str. 134.

konů, té které doby platných, kterak to též v právu občanském jest uznáno v příčině práv rodinných.[8]) Námitka první však má na zřeteli hlavně t. zv. všeobecná práva občanů státních, jichž konstrukce jako subjektivných práv jest vůbec theoreticky velmi závadnou a která zde tedy vůbec na váhu padati nemohou.[9]) Co však zvláště se týče práva volebního, máme vskutku za to, že jeho se změna objektivního práva netýká, pokud totiž máme na zřeteli určitý úkon volební, v příčině jehož právo to nabylo již konkretnosti a nikoliv abstraktné právo volební, kteréž vůbec subjektivným právem není.[10])

4. Práva veřejná, jichž obsah tvoří positivní kruh disposiční, trvale s určitým subjektem spojený, vzdorují dle řečeného po celou dobu jich působnosti změně příslušných předpisů zákona.[11]) Dobu, po kterou oprávnění působí, sluší zajisté posouditi dle

[8]) V občanském právu hájí se názor, že ustanovení, uznávající spůsobilost k právům a právním činům, nepropůjčují dotčeným osobám nikdy práva nabytého (*Unger* n. u. m. str. 122; srv. *Pfaff* a *Hoffmann* str. 197); že však práv rodinných na př. práv manžela nepozbýváme změnou předpisů, následkem kteréž nadále takových manželstev uzavříti nelze, byť i objem práv manželových řídil se dle práva, té které doby platného (*Unger* n. u. m. str 139 a 140). Pro veřejné právo neshledáváme dostatečné příčiny, pro kterou by zásadně mělo právo domovské neb právo státního občanství určitou osobou již nabyté, ustoupiti novému zákonu a v tomto směru neshledáváme tedy nižádné anomalie v předpisu §. 49, odst. 2 zákona ze dne 6. XII. 1863, č. 105 ř. z, jenž zachoval v platnosti domovská práva, na základě starších zákonů nabytá. Obtíž působí tu jedině předpis, že nikdo nemůže míti dvojí právo druhu řečeného, následkem čehož nabytí nové příslušnosti znamená již tím ztrátu příslušnosti dosavádní; však i tato ztráta nenastává přímo novým zákonem, nýbrž teprv sejitím se skutečností, na nichž nabytí nové příslušnosti jest závislé.

[9]) Srv. mé Rak. právo ústavní, díl III, § 178. Záleží-li podstata práva v tom, že mohu to neb ono volně činiti v mezích zákona, jest jen zcela přirozeno, že se mění změnou práva objektivného též podstata tohoto domnělého subjektivného oprávnění

[10]) Nikolik však proto, že by volební právo in abstracto bylo právem statusovým, nýbrž proto, poněvadž postrádá určitého objektu. Proto bylo při zavedení berní reformy zapotřebí zvláštního opatření, by se předešlo ztrátě volebního práva, kteráž by mnohým poplatníkům snížením příslušné daně byla nastala. Opatření to stalo se zákonem ze dne 5. XII 1896, č. 226 ř. z, o čemž viz mé Rak. pr. ústavní, díl III, § 197.

[11]) To jest také praxí vůbec uznáno. I bez výslovné výhrady nemá nikdy změna předpisů o kvalifikaci, jíž se vykázati jest uchazečům o veřejný úřad, za následek propuštění úřadníků, té doby již ustanovených třeba nevyhovovali nově stanoveným podmínkám; změna řádu stavebního nenutí majitele budov té doby již zřízených, by své domy přizpůsobili požadavkům novým (srv. a contr. § 26. česk stav. řádu ze dne 11. V 1864 č. 20 z. z. a k tomu nál. spr. dvora soudního ze dne 19. ún. 1886 *Budw.* č. 2931); změna živnostenského řádu neničí koncesse živnostenské, do doby její vyhlášky již propůjčené atd. Neoprávněnost věty, staršími spisovateli hájené, že prohibitivní zákony působí vždy nazpět, dokázal již *Unger* n. u. m. str. 127.

zákonů, platných v době, kdy nabyto bylo právo dotčené.[12]) Ochrana tato jest tím účinnější, čímž zevrubněji určen jest obsah oprávnění, o něž jde, samým úkonem, je zřizujícím a čím více tedy provedena jest emancipace propůjčeného práva od druhových pojmů práva objektivného.[13])

5. Existenci nabytého práva, aniž obsahu jeho to není na újmu, když v čas, kdy nový zákon začal působiti, ještě nenadešel den, neb nebyla ještě splněna podmínka, na níž právo jest závislé. Vždyť tu nejde o pouhé naděje neb zájmy, nýbrž o právo, s jistým, přesně určitým obmezením jeho působnosti již platně nabyté. Z té příčiny nezbavuje zejména jinaká úprava předpisů pensijních ty, kteří dle předpisů v čas nastoupení služby platných nabyli nároků na výslužné, nároku tohoto, byť by i nový zákon v příčině té stanovil podmínky nepříznivější.[14])

6. Při časové kollisi zákonů trestních rozhoduje dle povahy věcí zákon, platný v době, kdy delikt byl spáchán a považuje se vyloučení zpětného účinku při zákonech trestních za samozřejmé aspoň potud, že nelze trestati čin, který dle zákonů platných v čas, kdy byl spáchán, jevil se býti beztrestným. Byl-li čin trestným již dříve, byl-li ale trestným v míře obmezenější, sluší užiti zákona mírnějšího. Jedná-li se však o delikt trvalý, sluší užiti zákona nového, trval-li trestný stav ještě za platnosti jeho.[15])

7. Výjimka ze zásady, že zákony nepůsobí nazpět, hájí se obyčejně v příčině zákonů, upravujících právo formální, a to v ten smysl, že processualních zákonů užiti jest ihned, nehledíc k tomu, kdy vznikl poměr, jenž zavdal podnět k jednání úřednímu. Však výjimka tato jest pouze zdánlivou, neb rozumí se samo

[12]) Srv. zásadu, položenou v základ nálezu spr. dv. soud. ze dne 20. ún. 1885. *Budw.* č. 2419. Z té příčiny nedotkla by se poukázaných již příspěvků vychovacích změna předpisů, jimiž určena jest doba, po kterou dítkám příspěvky takové jest ponechati.

[13]) Nejdokonalejším nabytým právem jest ve smyslu těchto vývodů právo, založené na konsensu stavebním, neb toto zahrnuje v sobě oprávnění provésti stavbu dle nákresu schváleného, čímž individualisace práva provedena jest co nejdokonaleji. Čím více však nějaké oprávnění se přibližuje druhům, zákonem vyhraněným, tím závislejším jest na právu objektivném, kteréž pak určuje netoliko způsob jeho vykonávání, nýbrž více méně i obsah jeho. V tomto směru nelze tedy námitkám proneseným zcela závažnosti upříti.

[14]) Srv. nález spr. dv. soudn. ze dne 7. čce. 1887. *Budw.* č. 3630 a *Unger* n. u. m. str. 120 a 121. Poněvadž pravidelně nové předpisy toho druhu jsou výhodnější starších, nebývá proti jich užití se strany účastníků reagováno, což však na podstatě věci ničehož nemění.

[15]) Srv. případ, rozhodnutý nejv. soudem dne 10. bř. 1893. č. 459 (Z. f. Verw. 1893 č. 33), kterým za nezákonné bylo prohlášeno osvobození brance, jenž za platnosti branného zákona z r. 1868 (dle kterého nedostavení se k odvodu bylo toliko přestupkem policejním) dosáhl věku k odvodu zavazujícího, avšak i později za platnosti branného zákona z r. 1889 (kdy tentýž čin byl již přestupkem soudním) odvodu se vyhnul.

sebou, že mohu hmotné právo své přivésti k platnosti jen tou cestou, kterou mi ukazuje řízení, platné té doby, kdy vznáším na úřad nárok příslušný. Pokud však strana nabyla již určitých processualních oprávnění, platí zásada naše i pro případ změny předpisů, upravujících řízení. Propůjčen-li naproti tomu novým předpisem někomu právní prostředek, jehož dříve neměl, posuzuje se přípustnost opravného prostředku dle zákona, platného v době, kdy bylo vyneseno rozhodnutí, do kterého má býti sobě stěžováno.[16])

8. Druhou výjimku vytkl sám občanský zákonník ve svém § 8. v ten smysl, že pouhá autentická interpretace zákona, již dříve vydaného, působí ihned v příčině všech případů, té doby ještě právoplatně nerozhodnutých.[17]) Arciť může i zde zákonodárce ustanoviti jinak (§ 8. poslední věta); on nemůže však pouhým prohlášením, že jde toliko o autentickou interpretaci, přivoditi zpětný účinek zákona, jenž vskutku obsahuje ustanovení s brusu nové.[18])

III. Vymezení po stránce věcné.

V první řadě jedná se tu o vymezení věcné působnosti norem práva veřejného s jedné a zákonů občanských s druhé strany; však i uvnitř samého práva veřejného nastávají pochybnosti druhu svrchu naznačeného, tak zejména, jak dalece užiti lze předpisů pro některé obory správy daných též pro obory ostatní, na př. předpisů finančních též pro obor administrativní v užším slova smyslu, neb předpisů upravujících působnost orgánů správy zeměpanské též pro obor samosprávy a podobné.

S povšechného hlediska možno arciť v této věci toliko málo pověděti, poněvadž záleží vždy na tom, jaký obor působnosti zákonodárce svým pravidlům v ohledu věcném dáti chtěl a tuto otázku rozluštiti lze toliko od případu k případu. Tolik však možno přece říci aspoň negativně, že ze zařadění nějakého předpisu rázu povšechnějšího v určitý pramen právní nesmíme ještě souditi, jakoby předpis ten platiti měl toliko pro poměry, které dotčený pramen neb zákonník povýtečně na zřeteli má.

Tak poukázal jsem již za jiné příležitosti k tomu, že povšechných předpisů našeho zákonníka občanského o platnosti práva obyčejového (§§ 9. a 10.) a o právním postavení cizinců (§ 33. ob. z. obč.) bez závady užiti lze též pro právo veřejné.[1]) Totéž

[16]) Srv. zajímavé případy kollise takové, o nichž rozhodl za příčinou jinaké úpravy opravných prostředku v živnostenské novele z r. 1883 správní dvůr soudní dne 30. ledna 1885, *Budw.* č. 2387 a dne 21. květ. 1886. *Budw.* č. 3070.

[17]) Tak rozhodl i spr. dvůr soud. dne 15. čce 1883. *Budw.* č. 1800.

[18]) Srv. i *Kostetzky* n. u. m. str. 97, *Göppert* n. u. m. str. 180—202.

[1]) Srv. mé Rak. právo ústavní díl I., § 7., díl III., § 173.

platí o povšechných předpisech týkajících se vzniku a zániku práv, poněvadž tu nejde o poměry, kteréž by dle podstaty své byly obmezeny na obor práva soukromého.[2]) Též instituce smluv není specificky povahy soukromoprávné, byť bychom i s pojmem t. zv. smluv veřejnoprávných musili operovati dosti opatrně.[3])

Však takové užívání zásad všeobecných jest možným jen tenkráte, srovnává-li se předpis, o který jde, s povšechnými zásadami právními a jestiť tedy vyloučeno, jde-li o předpis contra rationem juris vydaný. K témuž výsledku ostatně bychom též dospěli užívajíce analogie po rozumu § 7. ob. zák. obč., poněvadž dle zásad vůbec uznaných nelze obdobně rozšiřovati ustanovení výjimečná.

S toho hlediska posouditi sluší hlavně dvě kontroverse, z nichž první se dotýká promlčení závazků veřejnoprávných, druhá pak vybírání úroků z prodlení, nebyl-li v čas vyrovnán závazek, zakládající se v právu veřejném.

Co předem týče se promlčení, dlužno uznati, že tu jde o instituci, zavedenou z důvodů opportunity proti všeobecným zásadám právním, pročež právem se vyslovují netoliko vykladači našeho zákonníka občanského, nýbrž i naše praxe proti tomu, by užito bylo předpisů našeho zákonníka občanského o promlčení v příčině dávek povahy veřejnoprávné.[4]) Ostatně brání již výslovný předpis §u 1456 ob. zák. občanského takovému rozšiřování, nehledíc ani k tomu, že by pak důsledně užiti se musilo v příčině té též §u 1501 ob. zák. občanského,[5]) což však by nebylo lze opět srovnati se zásadou officiosnosti, ovládající řízení správní. Co do některých dávek veřejných jest ostatně otázka promlčení upravena zvláštními zákony, čehož by nebylo bývalo třeba, kdyby v příčině té platily předpisy obecného zákonníku občanského.[6])

---

[2]) Tak zajisté pomíjí zaplacením i závazek veřejnoprávný, avšak plátce jest oprávněn požadovati kvitanci (§§ 1412 a 1426 ob. zák. obč.). Existují-li zvláštní předpisy správní o tom, kdo oprávněn jest za ty které veřejné korporace platy přijímati, pak jaké musí býti náležitosti kvitance, sluší jich ovšem šetřiti; to však není platnosti povšechných předpisů na úkor. Srv. na př. nál. správn. dv. soudního ze dne 15. září 1886, *Budw.* č. 3158 (otázka zaplacení poplatku), pak nál. říšského soudu ze dne 22. dubna 1902, ZtV. 1902 č. 32. (kvitování diét poslaneckých.)

[3]) Tak zvláště nelze, jak námi na příslušných místech uvedeno, prostě mezi smlouvy řaditi expropriaci, povolávání zřízenců státních, spojení obcí atd. Však není možnost úmluv i v právu veřejném naprosto vyloučena a pokud se smlouvy účastníků připouštějí, sluší ovšem užiti příslušných předpisů práva občanského.

[4]) Srv. v ten smysl mimo jiné nálezy správního dvoru soudního ze dne 28. kv. 1879 a 14. kv. 1886, *Budw.* č. 501. a 3059.

[5]) K tomu poukazuje *Wokurek* v článku »Zur Frage der Verjährung der Unfallversicherungsbeiträge« v ZfV. 1895. č. 16.

[6]) Srv. zejména co do některých dávek ve prospěch státu vybíraných, zákon ze dne 18. března 1878. č. 31 ř. z.

Poněkud pochybnější jest věc, pokud se týče užívání předpisů o náhradě **úroků z prodlení** z pohledávek veřejnoprávných, včas nezapravených. Tu mohlo by býti uvedeno, že povinnost k náhradě **škody** spůsobené není obmezena na obor soukromého práva a že zákonník občanský závazek úrokový, o který tu jde, výslovně definuje jakožto závazek k náhradě škody (§ 1333). Avšak tato definice jest theoreticky vadnou [7]) a nelze z ní žádných praktických důsledků odvozovati. K tomu nehledíc jeví se zajisté býti též závazek k placení úroků z prodlení výjimečným, který k existenci své vyhledává positivního podkladu, jakého pro veřejné právo vůbec nemáme, pročež právem říšský soud nejnověji popřel **všeobecnou** povinnost druhu naznačeného.[8]) Zvláštními zákony upraven byl závazek k náhradě úroků z prodlení pro obor správy finanční; pro obor autonomní správy máme v tomto směru doposud toliko zákon ze dne 30. pros. 1900, č. 83. z. z., jímž v Čechách upravena byla povinnost k placení úroků z prodlení ze **zemských přirážek** k daním přímým, v čas nezapravených, a nejnověji zákon, ze dne 18. října 1902 č. 74. z. z., kterým podobná povinnost byla stanovena v příčině **obecních** přirážek pražských. Těchto zákonů nebylo by bývalo třeba, kdyby též pro veřejné právo existovala všeobecná povinnost k náhradě úroků z prodlení.

Nástin theorie důkazu o skutečnostech v řízení civilním.

Napsal *Emanuel Tilsch.*

I. Změny v životě právním zakládají se na skutečnostech, které, právě vzhledem k účinkům právním spojeným s nimi dle práva objektivního, nazývají se skutečnostmi právnickými.

Skutečnosti právnické tak jako jiné skutečnosti sestávají z prvků pevných a z prvků pohyblivých; srovn. německý název: That-Sache. Prvky pevné spadají pod logickou kategorii substance s inhaerentními vlastnostmi a vyjadřují se v řeči substantivy a adjektivy. Prvky pohyblivé spadají pod kategorii dění, t. j. činnosti a trpění a vyjadřují se verby. Prvky první můžeme nazvati statickými čili nominálními (jelikož nomen značí substantivum i adjec-

[7]) Vadnou proto, poněvadž povinnost k náhradě úroku z prodlení jest zcela nezávislou na otázce **viny**, jinak pro závazek k náhradě škody rozhodné.

[8]) Nález ze dne 22. dub. 1902, č. 19 (ZfV. 1902, č. 32), kdež se jednalo o přisouzení diét poslaneckých; jinak ještě starší nález ze dne 24. dub. 1895. *Hye-Hugelmann.* č. 696), kdež se jednalo o náhradu za dobytčata za příčinou hovězího moru usmrcená.

tivum), prvky druhé dynamickými čili verbálními. Jde-li na př. o smlouvu trhovou, jsou osoby prodávajícího a kupujícího, zboží, jeho vlastnosti, cena peněžní prvky statickými či nominálními, naproti tomu prohlášení vůle: offerta a přijetí, dále odevzdání a přijetí zboží a peněz prvky dynamickými či verbálními.

Mimo řečené prvky, jež skládají skutečnosti ve vlastním smyslu, sluší ke skutkovému podkladu ve smysle právnickém počítati ještě prostor a čas, totiž prostorové a časové relace, v kterých statické a dynamické prvky vlastních skutečností se nalézají mezi sebou a se skutečnostmi jinými. Jazykově adaequatními výrazy pro tyto relace jsou adverbia.

Konečně k faktickému podkladu ve smysle právnickém patří i kausální nexus, prvek intellektuální přistupující k řečeným čtyrem prvkům smyslovým, jenž úzce spojen jsa s prvkem dynamickým v řeči ve slovese spolu vyjádřen bývá. Zvláštní vytknutí tohoto prvku odůvodněno jest však theoreticky jeho rázem intellektuálním (a contrario smyslového), prakticky pak tím, že i samostatně bývá předmětem důkazu.

II. Dokázati (beweisen) jest etymologicky tak neb tolik neb tak dlouho kázati (= okazovati, weisen), až jest »do«kázáno (»be«-wiesen), totiž až zamýšlený effekt nastal. Zamýšlený effekt jest vzbuditi v druhé osobě přesvědčení o pravdivosti tvrzeného, tedy v příčině skutečností o t. zv. objektivní jejich existenci.

Osobou, jež přesvědčení toto nabýti má, jest soudce; nazývám jej na dále podmětem důkazu. Předmětem důkazu naproti tomu jest vždy jeden neb několik z řečených pěti prvků skutkového podkladu. Zjednati spojení mezi předmětem a podmětem důkazu jest věcí důkaz vedoucího.

Nejjednoduššího spojení získá se tím, že předmět důkazu přímo předvede se smyslům podmětu důkazu. Důkaz takový nazývám bezprostřední anebo přímý (na př. soudní ohledání zboží). Možný jest u prvků statických a prostorových vůbec, totiž i tehdy, náležejí-li k skutečnostem minulým; u prvků dynamických a časových jen tehdy, přináležejí-li skutečnostem přítomným (leč by prvky dynamické uměle byly bývaly fixovány, o čemž dole); u kausalního nexu jakožto prvku nesmyslového bezprostřední důkaz jest vůbec vyloučen.

Naproti tomuto bezprostřednímu důkazu veškeré ostatní způsoby důkazu jsou důkazy sprostředkovanými čili nepřímými, neboť předvádějí se při nich podmětu důkazu smyslově skutečnosti jiné než předmět důkazu a to takové, z nichž na existenci předmětu důkazu lze jen usuzovati. Důkazem sprostředkovaným či nepřímým v tomto širokém smyslu jest tedy na př. jak důkaz soudním ohledáním předmětu tvořícího indicium tak i důkaz svědkem o předmětu důkazu. Předmět tvořící indicium a výpověď svědka jsou skutečnosti jiné než předmět důkazu.

Differenciace v důkaz bezprostřední a sprostředkovaný není však pro vědecké účely dostatečnou. Uvedené dva příklady sprostředkovaného důkazu ukazují nám již cestu, kterou další rozlišování bude pokračovati.

Při důkazu bezprostředním stojí appercipovaný předmět důkazu přímo před appercipujícím podmětem důkazu, při důkazu sprostředkovaném nalezáme vsuvku. Užijeme-li v příčině této vsuvky opět rozdílu mezi appercipovaným a mezi appercipujícím (mezi předmětem a podmětem), obdržíme touto další differenciací roztřídění, které uspokojuje intellektuálně estetickou potřebu jednoty v rozmanitosti.

Soudci předvedená skutečnost při důkazu sprostředkovaném záleží totiž buď v reprodukci apperccpce osoby nějaké (touto samou reprodukované) anebo v jiné skutečnosti objektivní. V případě prvním vsouvá se mezi podmět a předmět důkazu jiný podmět (na př. svědek), jejž nazývám podmětem sprostředkujícím důkaz: v druhém případě vsouvá se jiný předmět (na př. indicium), jejž nazývám předmětem sprostředkujícím důkaz. V případě druhém koná psychickou práci soudce sám, v případě prvním konal ji podmět sprostředkující důkaz v řadě první a soudce teprve v řadě druhé. Dle toho lze tedy rozeznávati sprostředkovaný důkaz na důkaz podmětně sprostředkovaný a důkaz předmětně sprostředkovaný.

Po stanovení tohoto rozdílu nebude obtížno přenésti totéž rozdělení i na důkaz bezprostřední. Důkaz sprostředkovaný, je-li sprostředkován pouze předmetně (na př. důkaz soudním ohledáním o indiciu), jest v příčině podmětu bezprostředním; je-li sprostředkován pouze podmětně (na př. důkaz svědkem o prvku skutkového podkladu), jest v příčině předmětu bezprostředním; může však ovšem býti i podmětně i předmětně sprostředkován (na př. důkaz svědkem o indiciu) a to i po případě vícekráte. Naproti tomu důkaz bezprostřední, o němž z počátku hned stala se zmínka (na př. soudní ohledání prvku skutečnosti), budeme nyní nazývati důkazem podmětně i předmětně bezprostředním.

Dle hledisek, zdali důkaz nějaký jest podmětně aneb předmětně bezprostřední neb sprostředkovaný, lze karakterisovati nejspletitější důkaz nejjednodušším způsobem. Sluší přihlédnouti ke spojení mezi objektem a subjektem důkazu, t. j. skutkovým podkladem samým a soudcem samým. V řadě znázorňující toto spojení musí nastati jednou apperccpce objektu nějakým subjektem, skok z objektivního k subjektivnímu, z t. zv. světa vnějšího do světa psychického. Nastala-li apperccpce teprve u soudce samého, jest tu důkaz podmětně bezprostřední; nastala-li apperccpce dřívějším podmětem, appercipuje soudce jen reprodukci apperccpce dřívějšího podmětu a jest důkaz podmětně sprostředkovaným. V obojím případě může býti předmětně bezprostředním aneb sprostředkovaným. Může býti i více

členů. Tak na př. důkaz svědkem, jenž slyšel od jiného, že tento viděl předmět tvořící indicium pro existenci předmětu důkazu, jest důkazem jednou předmětně a dvakráte podmětně sprostředkovaným. Řada, spojující předmět důkazu s podmětem, jest tu tato: 1. Předmět důkazu — 2. předmět sprostředkující důkaz (indicium) — 3. první podmět sprostředkující důkaz (osoba, od níž svědek se dověděl) — 4. druhý podmět sprostředkující důkaz (svědek) — 5. podmět důkazu. Skok z objektivního k subjektivnímu stal se mezi členem 2. a 3., další členy znamenají jen appercepce reprodukcí appercepce.

III. Podmět důkazu, jenž nabýti má přesvědčení o existenci předmětu důkazu, projíti musí řadu spojující jej s předmětem důkazu zpět, on musí jednotlivé členy oceniti, v příčině spůsobilosti jich vzbuditi přesvědčení. Každé ocenění děje se dle měřítka, jež tvoří praemissam majorem. Měřítko zákonem dané nazývá se pravidlem průvodním. Pokud tu není pravidel průvodních, musí si ovšem soudce, má-li ocenění provésti, stanoviti měřítko sám, činí tak dle individuálních svých vědomostí a schopností a mluvíme pak o volném oceňování důkazu.

Při důkaze podmětně sprostředkovaném týkati se bude měřítko ono věrohodnosti podmětu sprostředkujícího. Veškerá zákonná ustanovení, dle kterých věrohodnost svědka, znalce, strany, závisí na jistých vlastnostech, na přísaze, neb i na počtu vypovídajících, jsou pravidly průvodními. Věrohodnost předpokládá schopnost, appercipovati a podržeti a vůli, správně reprodukovati. Appercepcí rozumíme nejen pouhou percepci, nýbrž duševní spracování s massami associačními již existujícími. Jest zjevno že i subjekt důkazu sám k appercepci není vždy spůsobilý, jde li totiž o předmět, jehož appercepce (nejen percepce) vyžaduje zvláštních odborných znalostí. Pro takovýto případ může býti stanoveno i pravidlo průvodní, dle kterého soudce jest poukázán, sobě samému nevěřiti (na př. § 157. obč. z.). Jest to ovšem jediný případ, kdy důkazu sprostředkovanému přednost se dává před důkazem bezprostředním.

Ocenění důkazu předmětně sprostředkovaného děje se dle praemissy vyslovující soud o tom, zda z existence předmětu důkaz sprostředkujícího souditi sluší na existenci předmětu důkazu. Je-li takováto věta vyslovena v zákoně, jest pravidlem průvodním a nazývá se, je-li kladná, zákonnou domněnkou. Není-li v zákoně stanovena, tvoří si soudce praemissu onu sám.

Průvodní pravidla, podmětná i předmětná, jsou dle toho, jakým spůsobem omezují volnost soudce v stanovení praemiss za příčinou ocenění prostředků průvodních, dvojího druhu: buď vážou soudce tím spůsobem, že positivně hodnotiti musí prostředek průvodní aneb vážou soudce tím spůsobem, že znehodnocují jisté prostředky průvodní. Dle toho možno rozeznávati průvodní pravidla positivní a negativní. Jelikož prvními přikazuje se, druhými pak se zapovídá

soudci, aby průvodnímu prostředku věřil, možno je nazvati i průvodními pravidly přikazujícími a zapovídajícími. Příklady pro průvodní pravidla přikazující jsou: v příčině důkazu podmětně karakterisovaného §§ 137., 196., 197. josef. ř. s., dle kterých souhlasnému seznání dvou klassických svědků neb znalců dlužno věřiti; v příčině důkazu předmětně karakterisovaného veškeré t. zv. právní domněnky na př. §§ 138., 163., 924. obč. zák. Příklady pro průvodní pravidla zapovídající jsou: v příčině důkazu podmětně karakterisovaného §§ 140., 141. josef. ř. s., dle kterých nesluší věřiti svědkům zavržitelným, § 99., dle kterého nesluší věřiti straně, § 157. obč. z., dle kterého soudce sám sobě věřiti nesmí; v příčině důkazu předmětně karakterisovaného každé ustanovení vylučující důkaz indiciemi.

Existence neb neexistence pravidla průvodního dodává další karakteristiku prostředku průvodnímu. Existuje-li přikazující pravidlo průvodní, jest prostředek průvodní, jehož se týká, nejen způsobilý k důkazu, totiž k vzbuzení přesvědčení, ale má i moc průvodní, moc soudci přesvědčení vnutiti. Existuje li zapovídající pravidlo průvodní, jest prostředek průvodní, jehož se týká, nespůsobilý k důkazu, nemá nejenom moc průvodní. Neexistuje-li žádné pravidlo průvodní, není prostředku průvodnímu ani přiložena moc ani odňata spůsobilost průvodní, zůstává tedy spůsobilým, pokud přirozeně spůsobilým jest, což posuzuje soudce. Má se tedy spůsobilost průvodní k moci a k nespůsobilosti tak jako možnost k nutnosti a k nemožnosti. V nutnosti a nemožnosti leží společný moment vázanosti.

Průvodní moc a průvodní nespůsobilost může míti stupně.

Průvodní moc může býti úplná, je-li dle pravidla průvodního prostředkem průvodním vše učiněno, co k přesvědčení jest nutno. Průvodní moc úplnou měli kollektivně dva klasičtí svědkové dle josef. s. ř. Naproti tomu jest průvodní moc neúplná, není-li dle pravidla průvodního prostředkem průvodním přesvědčení dovršeno, na př. při důkaze obchodními knihami dle čl. 34. obch. z.

Nespůsobilost může býti naprostá, je-li vůbec zakázáno prostředku toho užiti, anebo relativní, je-li jen zakázáno pouze na tento prostředek průvodní přesvědčení své zakládati. Sem spadají ustanovení § 158. obč. z. in fine a § 49 konk. ř. in fine. Svědectví matky v případě prvním není naprosto nespůsobilé, nýbrž jen kdyby ho bylo užito jen samotného.

IV. Aby hlediska rozdělovací dosud všeobecně uvedená v jednotlivostech byla osvědčena, bude třeba probrati jednotlivé prostředky průvodní, jak obyčejně se uvádějí, při čemž zejmena vynikne ruzná karakteristika důkazu listinného. Prostředkem průvodním může vždy býti jen buďto předmět důkazu sám neb předmět důkaz sprostředkující neb reprodukce appercepce podmětu důkaz sprostředkujícího.

1. Doznání. Rozeznává se doznání soudní a mimosoudní.

Soudní doznání jest disposičním aktem strany v stejném smyslu jako uvádění fakt do sporu. Mezi tvrzením téhož fakta jako odpůrce a doznáním fakta odpůrcem tvrzeného není vnitřního rozdílu. Dokud souhlas stran v tvrzení trvá, není třeba důkazu, neboť dokazují se jen sporné skutečnosti. Soudní doznání nesluší proto zásadně řaditi k prostředkům průvodním. Přes to dle civ. ř. s. může i soudní doznání poskytovati důvod pravdy, neboť soudce při posuzování pravdivosti přihlédati má k výsledkům veškerého jednání (§ 272.), k němuž zajisté patří i řeči stran. Důvod pravdy, jenž po případě i v soudním doznání leží, rozvine svou platnost, bylo-li doznání soudní odvoláno (§ 266.); odvolané doznání jest pak potud prostředkem průvodním, pokud jest reprodukcí appercepce podmětu důkaz sprostředkujícího, kterýmž zde jest strana sama.

Doznání mimosoudní jest vůbec jen důkazem subjektivně sprostředkovaným. Věrohodnost subjektu sprostředkujícího t. j. strany leží v tom, že jde o skutečnost jí nepříznivou. Průvodním pravidlem přikazujícím (na př. § 110. josef. ř. s.) může spůsobilost průvodní proměněna býti v průvodní moc. Průvodním pravidlem zapovídajícím (na př. § 99. obč. z.) může doznání býti prohlášeno za nespůsobilé k důkazu.

2. Svědkové. Důkaz svědky jest důkazem subjektivně sprostředkovaným; objektivně může ovšem býti bezprostředním aneb sprostředkovaným. Přikazujícími pravidly průvodními jsou veškerá, která přisuzují určitě kvalifikovanému svědku neb kollektivně několika svědkům úplnou neb částečnou moc průvodní, zapovídajícími veškerá, která odnímají určitým osobám absolutně neb relativně spůsobilost býti svědkem. Příklady podány byly již svrchu.

3. Znalci. Důkaz znalci jest rovněž subjektivně sprostředkovaným a to i tehdy, jsou-li přibráni k soudnímu ohledání. Znalci to jsou, kteří předmět důkazu neb předmět důkaz sprostředkující appercipují a svou appercepci soudci srozumitelným tomuto spůsobem reprodukují. Tlumočníci jsou znalci a znalci jsou tlumočníky; v každém případě jejich psychou předmět musí projíti a srozumitelnější vyjde. O průvodních pravidlech platí tu totéž, co při důkazu svědeckém.

4. Výpověď strany. Důkaz ten jest rovněž subjektivně sprostředkovaným. Věrohodnost strany, jež jest tu sama subjektem důkaz sprostředkujícím, záviseti bude v značné míře na tom, zda předmětem důkazu jest okolnost jí aneb odpůrci jejímu příznivá. Civilní soudní řád v obojím případě ponechává soudci volnost ocenění, uznává tedy v obou případech abstraktní spůsobilost výpovědi k důkazu. Josefinský řád soudní neznal průvodního prostředku soudní výpovědi strany o okolnostech jí nepříznivých, výpověď taková mohla míti jen karakter soudního doznání; soudní výpověď strany o okolnostech jí příznivých možná byla jen ve

formě přísahy strany, rozhodovací, doplňovací, oceňovací. Pravidly průvodními vázán byl soudce na pravdivost obsahu odpřísahnutého. Alternativní formou rozsudku zakryt byl pravý karakter přísah jakožto výpovědí stran.

5. Soudní ohledání. Důkaz ohledáním jest důkazem subjektivně bezprostředním; objektivně může býti bezprostředním aneb sprostředkovaným. Přikazující právní pravidla, aby soudce sobě samému věřil, se nevyskytují, ale ovšem pravidla zapovídající, o čemž již svrchu stala se zmínka.

6. Listiny. Důkaz listinný nelze karakterisovati jediným slovem, spadá pod různé kategorie.

To, co ve vlastním smyslu důkazem listinným se rozumí, jest důkaz, jejž podává myšlenkový její obsah bez ohledu na materiál. Mimo to materiální substrat listiny sám o sobě může býti prostředkem průvodním.

V příčině vlastního důkazu listinného sluší uvážiti, že jest kvalifikován psychicky, jest projevem vycházejícím od nějakého subjektu. Zjevně půjde předem o to zjistiti, kdo jest tímto subjektem, jehož duševní práci listina obsahuje.

K zjištění osoby této slouží pomocný důkaz o pravosti listiny. Důkaz ten bývá ulehčován průvodními pravidly. Dle civ. ř. s. platí v příčině veřejných listin § 310., v příčině soukromých §§ 312. a 294. Posléz řečený obsahuje průvodní pravidlo, specielně domněnku, že, je-li zjištěna pravost podpisu jakýmkoli způsobem neb pravost znamení ruky ověřením, též kontext listiny jest pravý. O průvodní moci listiny, t. j. myšlenkového obsahu zachyceného na materiálním podkladě, nelze zde vhodně mluviti, nanejvýše o průvodní moci podpisu, kdyby vůbec u domněnek výraz průvodní moc byl obvyklým.

Je-li zjištěna osoba původce, kterým rozumí se ostatně i ten, kdo myšlenkový obsah jinou osobou formulovaný za vlastní přijal, jest rozhodna pro karakteristiku důkazu jakost obsahu. Obsah tento může býti projevem vůle neb projevem vědomosti.

Projev vůle má význam jakožto prvek skutkového podkladu, jest to prvek dynamický, pohyblivý. Ústně-li byl učiněn, zajde, forma písemní jej fixuje. Důkaz listinou takovou (listinou dispositivní) jest důkaz subjektivně i objektivně bezprostřední, aequiparuje soudnímu ohledání prvku skutkového podkladu; soudce i zde direktně svými smysly vnímá fixovaný prvek dynamický. Subjekt, od něhož duševní práce v listině obsažená pochází, není subjektem důkaz sprostředkujícím, nýbrž jest sám prvkem skutkového podkladu.

Kdežto projev vůle jest původní fakt, osobou do vnějšího světa vmetený, jest projev vědomostí pouze reprodukcí appercepce.

Subjekt, od něhož takové prohlášení pochází, jest subjektem důkaz sprostředkujícím. Na jeho věrohodnosti závisí věrohodnost obsahu listiny. Důkaz takovouto listinou (listinou průvodní) jest důkazem subjektivně sprostředkovaným. Zda-li jest objektivně bezprostředním neb sprostředkovaným, závisí na předmětě, o němž vědomost se prohlašuje.

Osoba, jež listinou mluví, může býti stranou neb osobou jinou (a tu analogicky svědkem i znalcem). Pro případ, že byla stranou, obsahoval josefinský řád soudní v § 113. průvodní pravidlo, že listinám, které někdo zřídil, proti němu má býti uvěřeno, šlo tu jen o mimosoudní písemné doznání, při němž forma listiny zastupovala náležitost § 110. Civilní soudní řád obsahuje průvodní pravidlo v příčině obsahu pouze při listinách veřejných (§§ 292., 293.); toto spočívá rovněž jak § 113. josef. s. ř. na věrohodnosti subjektu projevujícího, jde tu právě o důkaz subjektivně sprostředkovaný.

V určité části i listina obsahující projev vůle jest vždy pouze listinou průvodní. Projev vůle jest v ní fixován a může býti kdykoli a kdekoli smyslům podmětu důkazu předveden, soudně v širším smyslu ohledán. V tomto »kdykoli a kdekoli« leží přednost, ale i nedostatek listinného projevu, on jest odtržen od času a místa. V příčině data poskytuje tedy i listina dispositivní jen důkaz subjektivně sprostředkovaný. Věrohodnost data závisí na věrohodnosti vydatelově. Zvláštní negativní pravidlo průvodní v příčině data obsahuje § 49. konk. ř.

Materiální substrat listiny může býti v každém případě předmětem důkaz sprostředkujícím. Jakost papíru, inkoustu, způsob písma zejmena mohou býti indiciemi pro dobu a místo vydání listiny.

7. Věci přezvědné. Věci přezvědné mohou býti samy prvky skutkového podkladu, pak důkaz jimi jest objektivně bezprostřední. Věci přezvědné, jež nejsou samy prvky skutkového podkladu, jsou pak opět dvojího druhu. Jedny jsou pouze předměty sprostředkující důkaz, indiciemi; druhé obsahují mimo to i reprodukci appercepce subjektu na př. portret. Tyto druhé mají význam listin průvodních, poskytují v příčině obsahu důkaz subjektivně sprostředkovaný a v příčině látky důkaz objektivně sprostředkovaný.

Právo z vynálezu v rakouském zákonu patentním.

Podává prof. Dr. *Karel Herrmann šl. Otavský.*

Ochrany patentní, směřující k zajištění výhradného výrobního použití vynálezu, má se dostati vynálezci: toť zásada uplatněná ve všech moderních zákonodárstvích patentních, třebas ne v dosahu stejném; podává se též z ustanovení našeho zákona patentního z 11. ledna 1897 č. 30. ř. z.[1]) I jest tudíž za normální pokládati případy, kde vynálezce sám přihlásí vynález k patentování a patentu dosáhne. Tu pak zajisté jest na snadě pojímati výhradné výrobní používání vynálezcovo za oprávnění již k vynálezu o sobě se pojící, jež se udělením patentu pouze formalisuje. Svádí k názoru tomu také obdoba autorské ochrany literární a umělecké, kdež autor práva nabývá již vytvořením díla.

Nicméně zákon patentní přivádí k výsledku jinému: § 4. přiznává vynálezci nárok na udělení patentu, nikoli patent sám, v §u 8. pak prohlašuje se výhradné právo blíže tam vytčeného použití vynálezu výslovně za účinek patentu, nastávající arciť dle §u 57. odst. 2. provisorně již před udělením patentu, nikoli však dříve než dnem vydání patentového listu obsahujícího prohlášku vynálezu k patentování opovězeného; dle §u 95. předpokládá se dále při rušebním aktu, že stal se beze svolení majitele patentu, při čemž také tu jest *terminus a quo* ochrany patentní (až do udělení patentu provisorní) opět stanoven na zmíněné již vydání listu patentového (§§ 106, 108.); při tom se v §u 98. za rozhodný pro posouzení rušebního aktu prohlašuje výlučně popis vynálezu patentu základem jsoucí. — Vše to dosvědčuje, že výhradné právo užívací k vynálezu — třebas i jen prozatimné — předpokládá alespoň již přihlášku vynálezu u úřadu patentního a veřejné její oznámení v listě patentovém. K tomu přistupuje ještě, že výslovně zmiňuje se zákon v §u 18 odst 5. o převodu »práva ze přihlášky«, tedy zvláštního práva poutajícího se k opovědi vynálezu u úřadu patentního, vznikajícího tudíž v době ještě i před počátím zmíněné prozatimné ochrany patentní.

Ze zákonných předpisů těchto podává se tudíž, že dlužno i v normálních případech svrchu zmíněných rozlišovati v příčině

[1]) Zásada tato poprvé vyslovena zákonodárcem již v památném anglickém zákoně Jakuba I. z r. 1623, prvním to »patentním zákonu« vůbec, tvořícím až podnes podklad anglického práva patentního. Vysloveno tu, že má dostati se výhradného výrobního oprávnění pouze pravému a prvnímu vynálezci (»to the true and first inventor«).

oprávnění vynálezcových čtvero období: 1. od učinění vynálezu patentování schopného až ku přihlášce jeho u úřadu patentního, 2. od přihlášky této až k jejímu veřejnému oznámení resp. vydání patentového listu oznámení to obsahujícího, 3. od této doby až ku právoplatnému udělení patentu, 4. po udělení patentu, — období to, v nichžto se právní situace vynálezcova ve směru sesílení jeho právní ingerence v příčině vynálezu jeho mění.

Učinili jsme si úlohou, přihlédnouti tuto blíže ku právnímu postavení vynálezcově, jak podává se ze zákona patentního v období před přihláškou vynálezu k patentování, specielně k oprávněním, jež vyplývají proň dle platného práva již z pouhého fakta, že vynález učinil, — oprávnění to, kterážto, jak níže ještě seznáme, pokládati dlužno za zjevy jednotného subjektivního práva vynálezcova, »práva z vynálezu« o sobě.

I.

K seznání podstaty i obsahu tohoto »práva z vynálezu« bude potřebí předem zřetel obrátiti k normám zákona patentního hledícím k období pro nás rozhodnému, totiž ku stadiu před patentováním resp. před přihláškou vynálezu u úřadu patentního.

Sedes materiae jsou tu §§ 4., 5., 29., 58., 62. pat. zák. Podávají se z nich jakožto důsledky právní již k faktu vynálezu o sobě ve prospěch vynálezce se poutající: jednak výhradný jeho »nárok na udělení patentu« dle §u 4., jednak dále možnosť odpírati přihlášce patentní osobou nepovolanou učiněné a odporem tímto docíliti odmítnutí její (§§ 58, 5.), spolu s tím pak i další možnosť za určitých podmínek získati pro vlastní přihlášku příznivé podmínky z doby přihlášky, jíž odpíráno bylo (§ 62.), posléze pak »nárok« na odnětí (odeznání) patentu již uděleného osobě nepovolané (§ 29. odst. 1. a 3.) a možnosť docíliti tu i převodu patentu odňatého na osobu vlastní (§ 29. odst. 5.).

Stručně zde naznačené důsledky tyto roztříditi lze dle účele, jejž ve prospěch vynálezce sledují, jednak ve prostředky, abychom tak řekli, výbojné (positivní) ve smyslu tom, že umožňují vynálezci utužení právního vztahu jeho k učiněnému vynálezu (vlastní přihláška a její antedatování dle §u 62., převod patentu dle §u 29., odst. 5.), jednak pak prostředky pouze obranné (negativní), jež má vynálezce na snadě pouze k tomu cíli, aby zabránil respective odstranil obmezení, jimiž by sám následkem patentování vynálezu svého osobě třetí mohl býti ohrožován (odpor dle §u 58., odnímací žaloba dle §u 29. odst. 1. o sobě).

Pro náš účel doporučuje se rozděliti bližší úvahu o oprávněních těchto dle toho, zda čelí jimi vynálezce patentní přihlášce osoby třetí, či patentu již udělenému.

A. Proti přihlášce směřuje odpor (Einspruch). V příčině práva odporu vynálezci jako takovému příslušejícího blíže jest uvésti:

1. S výsledkem podati jej může vynálezce již prostě v základě toho, že vynálezcem jest, proti přihlášce patentní pocházející od osoby, jež není ani vynálezcem, ani právním nástupcem jeho, aniž ji pokládati jest dle zákona (§ 5.) za vynálezce (§ 58., odst. 2., č. 3. a odst. 3.).

Z toho podává se, že v případech, kde jde o totožný vynález různých vynálezců na vzájem neodvisle činných, rozhoduje pro udělení patentu mezi oběma vynálezci resp. právními jich nástupci praevence; odporu vynálezcovu ubrání se dřívější přihlašovatel, jenž rovněž jest vynálezu toho původcem, třebas i pozdějším. Prioritou přihlášky paralysuje se tu priorita vynálezu: vážná to pobídka pro vynálezce pospíšiti si s přihláškou.[2])

Stejně však ubrání se odporu i každý právní nástupce vynálezcův, za něhož pokládati jest toho, kdo sukcessí ať universální ať singulární vstupuje ve právní vztah vynálezcův k vynálezu jeho. (Bližší strany sukcesse této srv. v odděl. II. pod čís. III.)

Rovněž dále bude odpor bezvýsledným proti přihlášce toho, jenž sice sám vynálezu neučinil, kteréhož však dle §u 5. za vynálezce jest pokládati. Míní se tím případ dotčený v odst. 3. §u cit., jenž stanoví, že dělníci, zřízenci a ve státní službě jsoucí osoby pokládají se za původce vynálezů od nich ve službě učiněných, nebylo-li smlouvou anebo služebními předpisy co jiného stanoveno; z výhrady této se podává, že je-li tu ve smyslu jejím zvláštní ustanovení, pokládati bude event. za vynálezce vynálezů osobami oněmi učiněných jich zaměstnavatele (event. stát). Též k tomuto případu, činícímu právní konstrukci nemalé obtíže, bude ještě přihlédnuto v souvislosti jinaké pod čís. II.

2. Odpor podán býti musí v čas, t. j. nejdéle ve dvouměsíční vykladací lhůtě (počínající dobou prohlášky vynálezu v listě patentním, kdy totiž přihláška i s přílohami se k veřejnému nahlédnutí vyloží) a vyhovovati musí formálním požadavkům v §u 58. odst. 2. uvedeným.

3. Uzná-li patentní úřad v řízení dle §u 59. o odporu zavedeném tento důvodným, odmítne přihlášku, ze kteréhožto usnesení oddělení přihláškového připouští se stížnost k oddělení stížnostnímu rozhodujícímu pak konečně (§ 39. odst. 1. a 3.). —

Patrno jest z výkladu tohoto, že odpor o sobě jest pouze prostředkem vynálezci poskytnutým, by vyloučiti mohl nepovola-

[2]) Zcela jinak jest arciť posouditi případ, kde více osob tvůrčí součinností učinilo společný vynález. Takovýmto »spoluvynálezcům« v pravém smyslu uděluje se patent společně, a sice bez udání podílu (§ 13. pat. z.).

ného žadatele z udělení patentu. Výsledek tím docílený jest tudíž rázu jen negativního a zajišťuje vynálezci pouze možnost zachovati si v příčině volného používání vynálezu *status quo,* aniž se tím osobám třetím — ani bezprávného přihlašovatele nevyjímaje — zabraňuje volná soutěž v používání tom.

Zákon patentní poskytuje arci, jak již svrchu stručně vytčeno, vynálezci, jehož odpor s výsledkem se potkal, ještě další prostředek přes účel pouhé obrany jdoucí, — směřující ku vlastnímu nabytí práva výhradného: byla-li totiž přihláška, jížto vynálezce odpíral, následkem odporu toho buďto přihlašovatelem odvolána anebo úřadem patentním odmítnuta, může vynálezce odpor podavší sám vynález do 30 dnů po doručení vydaného o tom usnesení patentního úřadu k patentování přihlásiti a žádati, by za den přihlášky jeho stanoven byl den přihlášky odvolané neb odmítnuté.[3])

Ustanovením tímto nabývá právo odporu vynálezcova teprve skutečného praktického dosahu; za nedostatku předpisu toho nemohl by totiž vynálezce, třebas odporem prorazil, patentu již dosíci, ježto novosť vynálezu jeví si býti oznámením přihlášky v listě patentovém (§ 57. odst. 1.) ztracena (§ 3. č. 1.).

Pochybnosť tu vzniká ve směru tom, zda-li zmíněné zpětné datování nové přihlášky vynálezcovy má účinek právní toliko v tom, že činí uveřejnění vynálezu v listě patentovém neškodným, odjímajíc mu účinek novosť vynálezu paralysující, či zdali shlazuje též jinaké v mezidobí — po podání přihlášky první — nastalé skutečnosti, jež dle §u 3. »novosť« vynálezu ruší; tak na př. byl-li vynález, o kterýž jde, v mezidobí též jinde ještě než v listě patentovém — třebas i se strany vynálezce sama — tiskem uveřejněn, anebo bylo-li ho v tuzemsku zjevně užíváno, resp. byl veřejně vystaven či předveden. Zdá se arciť, že sanující účinek zpětného datování zasahoval by tu dále než snad přiměřeno, nicméně nedostává se podkladu pro jakési v tom směru obmezování předpisu citovaného.[4]) Naopak, stanovisku plného použití důsledků z antedatování přihlášky se podávajících svědčí i tendence zákona našeho, jež dochází projevu též ve právu vynálezcově dosíci převodu patentu k žalobě jeho pseudovynálezci odeznaného (§ 29. odst. 1.; srv. níže pod lit. B), kdež rovněž okolnosti v mezidobí novosť o sobě zrušující — třebas i se strany vynálezcovy nastaly — nabytí patentu nevadí. V obou právě případech těchto dopouští

[3]) Dle německého zák. pat. (ze 7. dubna 1891) § 3. odst. 2. může tu odpírající žádati, aby za den přihlášky jeho stanoven byl den před veřejným oznámením přihlášky.

[4]) Tak i (Dr. Leo) *Munk* ve svém kommentáři »d. österr. Patentgesetz« (Berlin, 1901) str. 270., pro německé právo *Kohler*, Handbuch des d. Patentrechtes (1902) str. 256.

se, aby vynálezce pravý vstoupil takřka ve dráhu předchůdcem jeho bezprávně započatou; tento získává neoprávněným jednáním svým vynálezci pravému — arci nedobrovolně — v tom směru postavení příznivější, než by vynálezce měl, kdyby té které doby žádal o patent nový.

Vytknouti dále dlužno, že zákonnou podmínkou zmíněného antedatování jest, aby odvolání resp. odmítnutí přihlášky první stalo se právě z důvodu, že podán byl odpor (arg. § 62. »Hat der Einspruch . . . zur Folge«). Ve případě odmítnutí přihlášky jest arci příčinná souvislost dotčená úřadu patentnímu zřejmou z výsledku vlastního šetření resp. z důvodů odmítacího usnesení; jinak jest však tomu při odvolání přihlášky, když přihlašovatel buď vůbec důvodu odvolání neudá anebo dokonce udá důvod jiný, než zřetel k podanému odporu. Též tuto bude zajisté na úvaze úřadu patentního, zda-li přes mlčení toto resp. přes udaj důvodu jiného lze z celkové podstaty skutkové nabyti přesvědčení o zmíněné souvislosti příčinné [5]); zjištění toto arci neděje se z povinnosti úřadu, nýbrž jen k žádosti vynálezce odpor podavšího, na němž bude, aby ty které skutečnosti uvedl a prokázal, aniž tu však místa má jakés další řízení vůči prvnímu přihlašovateli; v poměru k tomuto pominul odvoláním přihlášky patentní veškeren podklad úředního postupu.

Naproti tomu pokládati jest antedatování vynálezcovy přihlášky, jak za to máme, za nepřípustno, byla-li přihláška první v době, kdy odpor vynálezcův došel úřadu patentního, již odvolána, tím spíše arci též tenkráte, když odpor vůbec ani v čas podán nebyl, — třebas by se ve případech těchto i prokázati dalo, že odvolání to stalo se z obavy, že odpor podán bude, ano i za vědomosti již o jeho odeslání; vždyť odpor proti přihlášce již odvolané nemůže býti podkladem jednání úředního, ježto nedostává se v době podání jeho, čemu by odpíráno bylo, — a odpor zpozděný arci nemá vůbec ingerence na řízení udělovací. Též nelze zajisté singularní normy §u 62. rozšiřovati přes meze podmínek v zákoně přesně vytčených.

B. Proti udělenému již patentu má vynálezce prostředek žaloby odnímací (odeznávací, Aberkennungsklage) § 29. pat. z., může docíliti totiž žalobou, aby patent udělený osobě, jež není ani vynálezcem ani právním jeho nástupcem, aniž ji za vynálezce (§ 5.) jest pokládati, byl jí odňat — výsledek to o sobě rázu opět jen negativního. Možnosť domoci se výsledku i positivního má vynálezce arci, jak již výše podotčeno, též tuto; jest mu totiž dle odst. 5. téhož §u zůstaveno, aby do 30 dnů po doručení právo-

---

[5]) Srv. *Kohler* l. c. str. 257. stran otázky odcizení vynálezu, kteréžto se dle něm. zák. (§ 3.) pro odpor předpokládá.

platného výroku odnímacího žádal o **převod patentu na osobu vlastní.**[6])

Ku předpisům těmto pojí se četné otázky pochybné; z našeho hlediska dlužno z nich zejména k oněm přihlédnouti, jež vyznačují se zásadním významem pro řešení problému o podstatě a základním obsahu práva vynálezcova.

Ve směru tom jde předem o otázku, jak jest právnicky pojímati ono vsažení vynálezcovo ve právní okruh posavadního majitele patentu resp. záměnu, jež se po sporu odnímacím v osobě subjektu práva patentního po případě uskutečňuje. Znění §u 29. nám úkol tento nikterak neusnadňuje: tak mluví se v něm v odst. 1. o »odnětí« (Aberkennung) patentu posavadnímu majiteli, kterýžto pojem již sám sebou zdá se značiti odloučení práva patentního od posavadního subjektu oprávněného; v odst. 5. jest však přes to ustanovení o »převodu patentu« k žádosti vítězného vynálezce do 30denní lhůty po pravomoci »odnětí«, načež hned v zápětí v odst. 6. se uvádí, že nepodání žádosti této ve zmíněné lhůtě na rovni jest vzdání se patentu, při čemž na snadě zajisté jest rozuměti tu vzdání se se strany vynálezce, a pokládati jej tudíž té doby za oprávněného. Nad to pak podává se z §u 29. odstavce posledního *a contrario*, že práva na patentu dřívějším majitelem zřízená (tak na př. právo zástavní, ususfructus, usus) zanikají, ježto v platnosti zůstávají dle cit. odstavce — a to, jak se z motivů podává, prostě z důvodů vhodnosti — za určitých podmínek pouze práva licenční.

Jak uvésti tyto jednotlivé konstruktivní náběhy, z §u 29. se podávající, v žádoucí soulad?

Otázkou praejudicialní jest tu předem, zda-li jest dřívějšího majitele resp. držitele patentu (Patentinhaber, Patentbesitzer, § 29. odst. 1. a posl.) vskutku až do odnětí patentu pokládati za subjekt práva patentního, či je li subjektem tímto snad již od doby udělení patentu — vynálezce, třebas subjektem prozatím jen latentním.

Mínění právě vytčené se v doktrině vyskytuje;[7]) nicméně nepodává se pro ně, jak za to máme, v zákoně našem opory. Na-

[6]) Zákon německý nezná prostředků těchto, nýbrž dopouští vynálezci, jemuž byl vynález odcizen, pouze žalobu o prohlášení patentu neplatným (§ 10.). Arci však jak doktrina — počínajíc *Kohlerem* (již v Deutsches Patentrecht 1877, str. 88. sl.) — tak i praxe německá dopouští ve případech takových též civilní žalobu o přenesení patentu na žalujícího.

[7]) Z rakouské literatury uvésti tu dlužno *Bettelheima,* d. Recht des Erfinders in Österreich (Manz 1901), jenž přiznává vynálezci již před patentováním právo výhradného použití vynálezu (str. 137.), v odnímací pak žalobě (»quasidingliche Klage«) vynálezcově spatřuje »pravou rei vindikaci« (str 74.). Proti stanovisku tomu právem obrací se Em. *Adler* v Jurist. Vierteljahrsschrift 1902 str. 126. — Srv. v tom směru též názor motivů k §u 29., kteréž vytýkají, že vynálezci nelze tu poskytnouti právního prostředku vindikační žalobě podobného, ježto dle §u 23 pokládati jest jen toho za oprávněného z patentu, kdo jest zapsán v rejstříku.

opak, již výše na str. 215. citovaná ustanovení zákonná, kdež poutá se patentní právo a plné jeho důsledky k udělení patentu a za subjekt oprávnění dotčených označuje se »majitel resp. držitel patentu« (srv. na př. §§ 8., 9., 10., 20., 95 a j.), tomu svědčí, že udělení patentu má co do stránky subjektivní, totiž co do upoutání práva patentního k určité osobě jakožto jeho subjektu ráz aktu konstitutivního.[8]) Dotvrzení dochází pojetí toto též srovnáním předpisu § 29. s předcházejícím právě ustanovením o prohlášení patentu neplatným: Kdežto totiž v § 28., kdež běží o odpírání patentu pro nedostatek objektivních podmínek patentního práva, výslovně vztahuje se v první větě posledního odstavce účinnost výroku o neplatnosti této na dobu přihlášky vynálezu k patentování, nedostává se nám obdobného ustanovení o zpětné účinnosti výroku odnímacího dle § 29., ačkoli právě poslední odstavec § 28. mutatis mutandis též v § 29. jest přijat. Podává se z toho, že výrok o neplatnosti patentu dle § 28. jest, právě poněvadž jde o konstatování, že tu vůbec již od počátku, ex tunc nedostávalo se objektivních, absolutně nutných podmínek pro udělení patentu, ve směru tom výrokem deklaratorním, naproti tomu pokládati jest rozhodnutí odnímací vydané o otázce subjektivní příslušnosti patentu za výrok působící teprve ex nunc, totiž za výrok konstitutivní, jímž způsobuje se disposice přítomná, skutečné odnětí patentu osobě udělením jeho až posud oprávněné.

Výsledek tento může nám býti nyní i východiskem pro osvětlení dalších záhad § 29.: odnímacím výrokem docílí vynálezce odnětí patentu majiteli posavadnímu, sám pak může do zmíněné svrchu lhůty 30denní o převod patentu u úřadu patentního zažádati. Rčení »převod patentu« svádí zajisté k domněnce že jde o sukcessi vynálezcovu v patentní právo prosoudivšího odpůrce. Pojetí takové by však nebylo správným: vždyť seznali jsme již výše, že práva dřívějším majitelem na patentu zřízená odnětím patentu zanikají a zánik tento dlužno, — jak podává se z posledního odstavce § 29. vykazujícího zřejmě ráz výjimečné výhrady — pokládati za řádný, normální důsledek odnětí patentu kteréžto jeví tudíž ráz naprostého zániku práva. Že není tu pak půdy pro sukcessi v právo majitele patentu, jest arci na bíledni. Právo patentní, jehož se snad dostane vynálezci zvítězivšímu ve sporu odnímacím, může býti tudíž pouze právem novým, i přikládati jest cit. svrchu ustanovení odst. 5. § 29. jenom ten smysl že vynálezce může —

[8]) Již pro dřívější právo rakouské (zák. o privilejích průmyslových z 15./VIII. 1852 č. 184. ř. z.) přikládají aktu udělení privilegia ráz konstitutivní zvláště též *Randa*, Besitz 4. vyd. str. 662., *Pražák*, Spory o příslušnost II., str. 331. — Pro nové právo rak. srv. zejm. důkladné úvahy E. *Adlera*: Civilrechtliche Erörterungen zum Patentregister (1900) str. 121. sl. (separ. otisk z Grünhutova časopisu, 27. sv.).

odstraniv sporem odnímacím právo předchůdcovo — sám vstoupiti ve formální, objektivní podmínky práva patentního, avšak s vlastním právem nově nabytým. Další trvání licencí v posledním odstavci § 29. stanovené nemůže pojetí tomuto býti závadou: vždyť setkáváme se v § 28. rovněž se zachováním práv licenčních dokonce i při prohlášení absolutní neplatnosti patentu, stalo-li se tak z důvodu toho, že vynález jest předmětem patentu anebo privilegia dřívějšího přihlašovatele; tu zachovávají se licence k patentu neplatnému zřízené za určitých podmínek v platnosti i vůči onomu patentu přednostnímu, — což zajisté jest mnohem smělejším ještě positivním zasažením ve vnitřní důslednosť právních zásad nežli ve případě § 29.[9])

[9]) Motivy k §u 28. zák., na něž vztaženo jest se též při §u 29., dovolávají se pro ustanovení v příčině zachování práv licenčních výslovně důvodů aequity a opportunity. — Zvláštní jest konstrukce odnětí patentu *Munkem* l. c. str. 139. podaná: Praví totiž, že neprávem zapsaného majitele patentu, ať přihlašovatele ať pr. jeho nástupce, pokládati jest za »jednatele bez příkazu« osoby oprávněné; žádá-li tato za převod patentu, platí patent vůči třetím osobám jakožto již od doby přihlášky pro oprávněného zapsán. Jest však patrno, že se konstrukcí takovou právní účinky odnětí patentu nikterak nevysvětlují. — *Bettelheim* l. c. str. 207. správně vytýká, že převodem odňatého patentu dle §u 29. nestává se žalobce právním nástupcem posavadního majitele, výroku odnímacímu přikládá však moc patent sám (nejen subjektivní oprávnění předchůdcovo) zničující, z čehož se pouze jako výjimka dopouští nabytí patentu vítězným žalobcem (srv. zejm. str. 205 k pozn. 3.), pojetí to, jež vůči stanovisku autorovu výše v pozn. 7. zmíněnému zajisté není důsledným. — *Kohler*, Handbuch str. 406. podobně uvádí ve stručné poznámce rak. právu věnované, že odnětí patentu jest prohlášení neplatnosti jeho, avšak s výhradou, že žalobce má právo žádati, aby udělen mu byl patent se stejným dátem jako patent odňatý. Odnětím se původní patent zničuje, z materiálu jeho však zřizuje se nové patentní právo pro žalobce. — Naproti tomu obrací se *Adler* l. c. zejména str. 127. sl proti názoru spatřujícímu v odnětí patentu prohlášení jeho — třebas i jen relativně — neplatným, a dovozuje, že posavadní majitel patentu nabyl patentu platně, arci však s obmezením jakýmsi dies certus an incertus quando, jenž dostavuje se pravomocí výroku odnímacího; tím vysvětluje se též zánik práv předchůdcem na patentu zřízených. Patent sám trvá však platně dále a může ho nabyti žalobce s účinkem od pravomoci výroku odnímacího.

Ve věci dlužno, jak za to máme, s *Adlerem* souhlasiti. — Co do formulování pak poslouží tu přesné lišení »patentu« v materielním smyslu jakožto oprávnění majitele jeho, a »patentu« ve smyslu formálním, jakožto formálních, objektivních podmínek práva patentního. Ježto pak »neplatnosť patentu« zasahuje vůbec (srv. § 28. p. z.) patent jak v mater. tak i uvedeném formálním smyslu, nelze v našem případě (§ 29.) — kde připouští se v základě patentu posavadního nabytí nového práva materialního — na »neplatnosť« patentu přistoupiti. Udělením patentu se jednak konstituuje hmotné oprávnění pro přihlašovatele, jednak však též se vůbec ustavují formální podmínky, pro oprávnění to ve stadiu udělovacím na jisto postavené, nastává zejména i formalisace obsahu patentu (»patentní nároky«, srv. § 52. č. 2.); tyto formální podmínky — »patent« ve formálním smyslu — zůstávají odnětím patentu dle § 29. netknutými, zaniká pouze právo posavadního oprávněného.

Přes to však, že nejde tu o sukcessi právní, jeví se přece mezi právním postavením vynálezce, jenž »převodu patentu« si vymohl, a předchůdce, jehož právo zaniklo, v různých směrech důležitá kontinuita. Tak předem v tom, že — třeba patentní právo vynálezcovo jest novým — přece opírá se, jak již svrchu zmíněno, o formální, objektivní podmínky práva předchůdcova, o týž »patent« ve formalním slova smyslu. Moment tento jest arci vynálezci značnou výhodou: vždyť dosáhne tu ochrany patentní, ačkoli té doby již podmínek pro nový »patent« v příčině vynálezu jeho nestává: a to pro nedostatek novosti vynálezu, jež porušena byla publikací v udělovacím řízení, možno však i jinakými publikačními akty v mezidobí — třebas i vynálezcem samým provedenými. Též tuto potkáváme se tudíž, podobně jako již svrchu při odporu a vlastní přihlášce vynálezcově v řízení udělovacím (§ 62.), s úkazem, že nalézá tu vynálezce pro nabytí ochrany patentní situaci příznivější, než by ji snad té doby sám měl, kdyby nepovolaný předchůdce patentu se nebyl domohl.

Zmíněná kontinuita formálního podkladu patentního práva vynálezcova se zaniklým právem předchůdcovým přichází však arciť též v tom k platnosti, že trvání patentní ochrany vynálezcovy počítá se tu nikoli od doby, kdy sám práva nabyl, nýbrž se zřetelem k původnímu udělení patentu, tudíž ode dne oznámení přihlášeného vynálezu v listě patentovém (§ 14. odst. 1.).

Důležito jest dále stanoviti přesně dobu, kdy nabývá vynálezce, jenž »převodu patentu« se domohl, práva patentního. Ježto nejde tu »o převod« v technickém smyslu, není rozhodným pro otázku naši § 23. zák. pat., nýbrž dlužno ji zodpověděti samostatně. Zamlouvá se tu zajisté datovati účinky nabytí práva zpět v dobu pravomoci výroku odnímacího, a to již zřetelem k tomu, že by připuštění jakéhos mezidobí mezi zánikem práva odpůrcova a nabytím práva vynálezcova vésti musilo k nesrovnalostem: vždyť bychom musili za to pokládati, že v mezidobí není z patentu vůbec nikdo oprávněn a tudíž nastává interstitium ve prospěch volného používání vynálezu, nad to bychom musili též licence předchůdcem zřízené pokládati v mezidobí za zaniklé a teprve nabytím patentu vynálezcem event. znovu vznikající, ač zákon výslovně praví, že licence »zůstávají v platnosti« (bleiben... aufrecht). Ježto však původního majitele patentu, jemuž bylo právo patentní neodpíratelným již výrokem patentního úřadu odňato, nelze zajisté pokládati za subjekt práva patentního v dotčeném mezidobí, nezbývá, než datovati nabytí patentu vynálezcem již do doby pozbytí jeho majitelem dřívějším. Též znění zákona lze alespoň do jisté míry se dovolati, totiž právě obratu »převod patentu«, kterýž — třebas nebylo ho užito technicky — přece svědčí zákonodárcovu názoru o těsném časovém připojení se zmíněných momentů pozbytí a nabytí práva.

Nepodána-li žádosť »o převod« patentu v čas (do zmíněné lhůty 30denní), nenastala vůbec podmínka nabytí práva vynálezcem a patent tu i definitivně, totiž objektivní podstatou svou zaniká. Jak za to máme, dlužno datovati též tento objektivní zánik patentu již od pravomoci výroku odnímacího, poněvadž se vůbec neuskutečnily podmínky nabytí práva z patentu osobou jinou. Z výše cit. odst. 6. v § 29., kde se praví, že nepodání žádosti v čas rovnati dlužno aktu vzdání se patentu, podává se arci na pohled opora pro pojetí, že vynálezce vstupuje pravomocí odnímacího výroku povždy ve právo patentní, avšak s tím zákonným obmezením, že — opominul-li do 30 dnů o převod patentu žádati — patent zaniká; na to však sotva lze přistoupiti, obratem oním míní se patrně jen, že — opominuto-li včasné žádosti — »patent« jakožto souhrn formálních podmínek pro subjektivní právo patentní potřebných ztrácí způsobilosť býti podkladem patentního práva, a to tak, jako když se osoba z patentu oprávněná patentu vzdá (§ 26. odst. 2).[10])

Důsledkem toho arciť jest, že vynálezce, jenž opominul žádati o převod patentu, nemůže později stíhati ani oněch porušení patentu, jež nastala ve zmíněné lhůtě 30denní.

V příčině práva vynálezcova domoci se odnětí patentu uděleného osobě nepovolané, zbývá poukázati ještě k důležitému obmezení, jež podává se pro právo zmíněné z odst. 3. v § 29. Tu stanoví se totiž, že »nárok na odnětí« promlčuje se proti poctivému majiteli patentu ve 3 letech od doby, kdy zapsán byl v rejstřík patentní. Jest to jedním z neřídkých v moderním právu případů, kde v zájmu právní ochrany poctivého nabyvatele nastává positivním předpisem obmezení práv osob třetích; arci však vykazuje se právě tento případ rázem zvláštním. Jak motivy k §u 29. dosvědčují, stanovena tu tříletá lhůta promlčecí vůči poctivému držiteli patentu »vzhledem k obdobným ustanovením obč. zák.« Míněny tím býti mohly, jak *Adler* (l. c. str. 140.) správně připomíná, pouze normy zák. obč. o t. zv. vydržení knihovním (§§ 1467, 1469) nyní již ustanoveními knih. řádu nahrazené.[11]) I bylo by tudíž na snadě spatřovati v ustanovení tomto případ t. zv. akvisitivního promlčení, ve prospěch nabytí práva patentního se strany poctivého majitele v základě tříletého neodpíraného zápisu v rejstřík. Pojetí takové by však v přímém bylo odporu se svrchu již akceptovaným a ze zákona, jak výše uvedeno, se podávajícím výsledkem: že totiž z patentu oprávněn jest ten, komu byl patent udělen respektive právní jeho nástupce, třebas kdo jiný měl nárok na jeho udě-

[10]) Vždyť zajisté není tu hospodářského důvodu, aby žalobci dosáhnuvšímu odnětí patentu osobě nepovolané uděleného, dostalo se na dobu 30 dnů práva z patentu, když třebas ani nezamýšlí a také v čas nepodá žádosti o »převod« k nabytí patentu se nesoucí.

[11]) O instituci té viz v *Randově* Vlastnictví (5. vyd.) § 24. str. 119. násl.

lení. I nelze tu shledávati tudíž, než obyčejné (extinktivní) promlčení nároku odnímacího, jež arci má za následek, že stává se tu právo majitele patentu vůči žalobě odnímací neodpíratelným.[12])

Pochybnosť jest možnou co do dosahu požadavku »poctivosti« majitele patentu dle §u 29. odst. 3. Hleděti tu dlužno k souvislosti ustanovení toho s institucí žaloby odnímací: zajisté že bude poctivým takový majitel, jenž ani o tom neví, aniž věděti musí, že patentování vynálezu jemu resp. jako předchůdci jeví se býti porušením cizího výhradného práva na udělení patentu (»práva z vynálezu«). Arci vzniká hned další otázka, zda vyžaduje se poctivosti této pouze v době nabytí patentu (udělení jeho resp. zápisu derivativního nabytí v rejstřík pat. dle § 23.), či má-li poctivost ona potrvati po celou dobu tříletou.[13]) Máme za to, že požadavek poslednejší opříti lze jednak o výše zmíněný názor motivů (třebas vzhledem k jiným ustanovením zákona nedůsledný) shledávající tu analogii knihovního vydržení obč. zákona, jednak pak též i znění zákona v §u 29. odst. 3.: slova »gegen den gutgläubigen Patentinhaber« nikoli »Patenterwerber«.[14]) [15])

C. Domůže-li se vynálezce patentu, — ať cestou pravidelnou (přihláškou vynálezu, pokud jest ještě »novým«), ať po předchozím odporu přihláškou dle § 62., či posléze žádostí za převod dle § 29. odst. 5., — nabývá arci výhradného práva vynálezu svého výrobně používati (§ 8.); jinak jej však faktum vynálezu o sobě k výhradnému používání takovému neopravňuje, majíc proň v zápětí pouze »výhradný nárok na udělení patentu«, kterýžto dle práva positivního právě prostředky svrchu pod lit. *A* a *B* uvedenými se uplatňuje.

---

[12]) Tak i *E. Adler* l. c., jenž slovy, že právo majitele patentu stane se neobmezeným, míní zajisté právě neodpíratelnosť.

[13]) Mínění v doktrině se rozcházejí. *Beck v. Mannagetta* (Das neue österr. Patentrecht 1897) str. 21., jakož i *Munk.* l. c. str. 137. obmezují požadavek ten na dobu přihlášky, resp. (při pr. nástupci) na dobu zápisu převodu v rejstřík patentní. *Bettelheim* l. c. str. 296 žádá poctivosť po celou dobu promlčecí; stejně, jak se zdá, též *Adler* str. 141., ač otázky té výslovně neřeší.

[14]) Naproti tomu v posledním odstavci téhož §u, kde jde o ochranu licenčních práv k odňatému patentu zřízených, praví se v příčině požadavku poctivosti, že licence musí býti »redlich erworben«, a možno zde tudíž požadovati bonam fidem pouze v době nabytí licence.

[15]) Otázku, zda-li by mohl vynálezce opíraje se o své právo z vynálezu domáhati se též soudní žalobou odnětí patentu a »převodu« jeho, dlužno zajisté zodpověděti záporně. Arci zmiňuje se § 25. pat. z. o sporech u soudů v příčině »přináležitosti« (Zugehörigkeit) patentu projednávaných, leč nelze tím zajisté rozuměti nároky, jež uplatňují se dle specialních předpisů zák. pat. zvláštním řízením před úřadem patentním. Srv. k tomu *Ott:* Soust. úvod ve studium nov. říz. s. I. str. 101., pod lit. *a*), kdež obmezuje kompetenci obchodních soudů v příčině právě zmíněných sporů o »přináležitosti« patentu na »žaloby o to, komu patent přináleží podle zásad o nabývání práv majetkových mezi živými nebo na případ smrti (§ 18.).«

Namítá se tu však další otázka prakticky pro vynálezce nemálo důležitá, zda-li mu přísluší totiž již v základě toho, že vynálezcem jest, právo výrobního použití vynálezu — arci nikoli výhradné, nýbrž jen vedle dočasného majitele patentu, jinak řečeno, bude-li se vynálezce — žalován jsa od majitele patentu pro rušení jeho práva — vydatně moci brániti průkazem, že vynález, o kterýž jde, sám učinil.

Na snadě jest tu nejprve na to pomýšleti, by vynálezce proti žalobě rušební uplatnil *excipiendo* svůj »nárok odnímací« (§ 29. odst. 3.). Nicméně odpověď záporná podává se nám již z konstitutivního rázu, jejž jsme svrchu výroku odnímacímu přiznali: vždyť žalobě z patentního práva žalobcova — v době, kdy rušení se stalo, platně existentního — nelze zajisté namítati, že právo to snad v budoucnosti odnímacím výrokem vezme za své; dopuštění námitky této zajisté nesrovnávalo by se s výše akceptovanou účinností odnímacího výroku *ex nunc.*[16])

Jiná jest však otázka, nemůže-li vynálezce přivésti v tom směru k platnosti vůbec poměr, kterýž jest podkladem jeho odnímacího nároku, tedy svůj tvůrčí, autorský vztah k vynálezu. Přisvědčíme-li k otázce, konstatovali bychom tím nový samostatný právní účinek zmíněného vztahu. Máme za to, že uznání tohoto právního účinku se nutkavě podává nejen již z citu právního, nýbrž také že dovoditi je lze jakožto důsledek z positivní úpravy právního postavení vynálezcova: Když dopouští se, aby vynálezce v základě svého tvůrčího vztahu k vynálezu zastavil jinému cestu k dosažení práva patentního, ano, aby i zvrátil právo žadateli nepovolanému již udělené a sám zaujal nadále jeho místo, nepodléhá zajisté vážným pochybnostem, abychom úvahou *a majori ad minus* přiznali vynálezci též právo brániti se dovoláním zmíněného vztahu proti rušební žalobě osoby patentu nepovolaně dosáhnuvší.[17])

Arci bude tu otázkou, v jakých mezích přiznáme vynálezci námitku tuto: Ve směru subjektivním zajisté že jen proti žalobci, jenž není ani vynálezcem, ani právním jeho nástupcem aniž ho dle zákona (§ 5.) za vynálezce pokládati dlužno, — kterýž by tedy též eventuelně vydan byl útoku vynálezcovy žaloby odnímací. Pochybnější však již jest, zda-li též časově obmezíme obranu zmíněnou na lhůtu tříletou, jde-li o žalobu poctivého majitele patentu (§ 29. odst. 3.); mohlo by se tu zejména uvésti, že z časového obmezení žaloby odnímací, tak řízného to prostředku útočného,

---

[16]) Námitku nároku odnímacího dopouští tu *Bettelheim* str. 208.; proti tomu *E. Adler*, Jur. Viertelj.schrift 1902, str. 127.

[17]) *Kohler*, Handbuch, str. 398 přiznává tu pro právo německé žalovanému vynálezci exceptionem doli vzhledem k tomu, že žalující sám jest vydán nároku žalovaného přenésti naň patent i s akcessoriemi, tudíž i s dotčeným nárokem pro rušení patentu. — O žalobě té srv. výše pozn. 6.

nemusí podávati se také již obmezení pouhé obrany vynálezcovy proti žalobě rušební. V nedostatku opory positivní nelze však, jak za to máme, než připustiti i defensivu vynálezcovu, o niž jde, pouze v mezích zákonem mu výslovně přiznané offensivy, a bude tudíž za podmínek odst. 3. v § 29. po uplynutí 3 let od zápisu majitele patentu v rejstřík také pravý vynálezce vydán žalobě pro rušení práva patentního, — výsledek to zajisté pro poctivého majitele patentu snad až přes meze aequity příznivý.

I podává se nám tudíž z úvahy této jakožto třetí právní důsledek vycházející přímo již z autorského vztahu vynálezcova, že zabezpečeno jest mu výrobní používání vynálezu i přes patentování jeho osobě jiné, — arci pouze v mezích nároku odnímacího, že požívá tudíž vynálezce v mezích těchto jakoby zákonné jakés licence k plnému výkonu oprávnění patentních.

II.

I. Prostředky právní pod čís. I. lit. *A—C* vytčené vykazují jednak společný základ, totiž tvůrčí vztah vynálezcův k vynálezu, jednak i společný v podstatě účel, totiž zabezpečení zájmů vynálezcových v příčině používání vynálezu. I jest tudíž zajisté na snadě, pojímati je též ze společného hlediska, jakožto úkazy jednotného vynálezcova práva vznikajícího již faktem vlastního vynálezu. V zákoně patentním nepotkáváme se arciť s tímto jednotným pojetím práva vynálezcova; v § 4. mluví se sice o vynálezcově »výhradném nároku na udělení patentu« a v § 29., odst. 3. o »nároku na odnětí patentu«, leč označení tato nevyčerpávají všech důsledků pod č. I. vytčených, nekryje se jimi totiž právo vynálezce pouze zameziti patentování osobou jinou nepovolanou, jakož i jeho právo nerušeného výkonu vynálezu výše pod lit. *C* uvažované. I jest tudíž spíše na místě všeobecné označení práva toho, jak ho doktrina užívá, jakožto právo vynálezecké (Erfinderrecht) nebo se zřetelem k důvodu vzniku jeho: právo z vynálezu.

Stran jednotlivých důsledků, tvořících dle úvahy výše podané positivně založený obsah práva z vynálezu, seznali jsme, že směřují vesměs proti osobám individualisovaným alespoň určitými poměry, nicméně nelze zajisté proto již pokládati právo z vynálezu za právo relativní: individualisace zmíněná jest jen konsekvencí obsahu práva předpokládajícího buď již zahájení řízení udělovacího anebo již patent udělený; primárním obsahem práva jest tu však vesměs volná ingerence vynálezcova v příčině výrobního použiti vynálezu resp. patentování jeho, tedy také tu do jisté míry disposice vynálezem, »ovládání« jeho vůči třetím osobám chráněné, a teprve podružně podává se z toho záporná »povinnost« třetího přihlašovatele resp. majitele patentu, ingerence této a důsledků jejích snášeti. I jest

tudíž také právo z vynálezu právem absolutním, jež dlužno v systému práv soukromých zařaditi, jako patentní právo samo, v kategorii práv ku statkům nehmotným.[18])

II. Právo z vynálezu vzniká, jak již název vytýká, přímo z vynálezu: rodí se takořka spolu s vynálezem, jest prvním a bezprostředným jeho důsledkem, a sice důsledkem na vůli vynálezcově nezávislým.

Zasahuje sem arciť známá kontroverse stran povahy vynálezu jakožto jednání právního. Přes duchaplné — a v jednotlivých směrech i z hlediska vhodnosti se zamlouvající — výklady *Kohlerovy*[19]) máme za to, že nelze stanovisko zmíněné sdíleti; vynález jest nikoliv aktem vůle, nýbrž činem intellektu, poznatkovým. Proto nepodléhá, jak za to máme, ani nabytí práva z vynálezu zásadám platným o nabývání práv jednáními právními, nýbrž pokládati jest je za nabytí »ex lege«, poutající se již k činu vynálezu o sobě. Tím zodpovídá se arci záporně spolu též otázka o způsobilosti k jednáním právním jakožto podmínce nabytí práva z vynálezu, jakož i otázka o připustnosti originárního nabytí práva z vynálezu zástupcem.

Rozhodným jest hledisko toto též pro výklad důležitého ustanovení § 5. odst. 3, dle něhož dělníci, zřízenci a osoby ve státní službě postavené pokládají se za původce vynálezů jimi ve službě učiněných, nebylo-li jinak ustanoveno ve smlouvě nebo služebních předpisech. Podává se z toho *a contrario*, že — jsou-li tu takováto ustanovení odchylná — pokládati jest za vynálezce, a tudíž zajisté též za subjekt práva z vynálezu, zaměstnavatele. Zastoupení tu, jak již svrchu zmíněno, shledati nelze, východiskem však pro konstrukci nabytí práva z vynálezu pánem služebním může nám tu býti moment těsného připojení této záměny subjektu ke smluvnímu prohlášení účastníků, pod kteréž hledisko také »předpisy služební« spadají. Vždyť zajisté není pochyby, že podléhá záměna tato též co do bližších podmínek a výhrad vesměs vůli kontrahentů, tak že bez závady možno spatřovati v záměně oné převod práva z vynálezu[20]) smlouvou se uskutečňující: právo z vynálezu vzniká také tuto v osobě skutečného, technického vynálezce, ale přechází ihned — v základě dřívějšího již aktu převodního — na zaměstnavatele. Vynálezcem jest tudíž stále osoba služební, protikontrahent její však, jak zákon výslovně uvádí (srv. § 29. odst. 1.

---

[18]) O všeobecné povaze takovýchto práv a zatřídění jich v soustavě soukromého práva srv. úvahu *Randovu*: »Stačí-li obvyklé roztřídění soukromých práv dle jich obsahu« (tohoto časopisu ročník I. 1901., str. 1 násl.).

[19]) Nejnověji v cit. »Handbuch d. deutschen P. R.« (1902) str. 229. násl.

[20]) Ve výsledku souhlasně *Munk*, l. c. str. 45., *E. Adler* ve Krit. Vierteljschrift f. Gesetzg. und Rechtswiss. 1902, str. 389. — Jinak arci *Kohler* l. c. str. 134. násl.

č. 1., § 58. odst. 2., č. 3.), za vynálezce se pokládá, tudíž jest v základě právní sukcesse subjektem práva z vynálezu.

III. Právo z vynálezu jest právem převoditelným. Výslovně se to dotvrzuje zákonem v §§ 4., 29. odst. 1. č. 1., 58. odst. 2. č. 3, 62. ve spojení s § 58., mimo to pak, pokud přistoupiti jest na konstrukci derivativního nabytí práva z vynálezu zaměstnavatelem, též v § 5. odst. 3. Jediné stran oprávnění žádati za převod patentu dle § 29. odst. 5. uvádí se v zákoně výslovně toliko vynálezce, aniž se dodává, jako na jiných cit. místech, též »právní jeho nástupce«. Leč nelze zajisté z divergence této — v nedostatku vnitřních pro ni důvodů, jakož i se zřetelem k motivům tu rozdílu nečinícím — souditi, že by právnímu nástupci vynálezcovu nepříslušelo právo zmíněné, ježto patrně jde tu pouze o stručné označení osob ve sporu odnímacím jako žalobci vystupujících.

Tážeme-li se, jakým spůsobem uskutečňuje se převod práva z vynálezu, uvážiti jest, že objektem převodu není tu věc hmotná, nýbrž statek immaterialní, pouhé právo obsahu výše seznaného, a dlužno tudíž v nedostatku zvláštních norem použiti tu všeobecných zásad, dle nichž dostačí ku převodu práv mezi živými pouhá neformalní smlouva; smlouva tato zajisté zhusta bude provázena odevzdáním fabrikátu nebo přístroje předmět vynálezu tvořícího, leč tento akt tradiční jest pro převod práva nepodstatným. Vyplývá z toho, že ze dvou osob, na něž vynálezce postupně právo z vynálezu převedl, nabývá ho výhradně nabyvatel první, a to bez rozdílu, že snad pozdější převod práva provázen byl tradicí objektů hmotných nebo i jakýms uvedením ve faktické používání vynálezu.[21])

Ježto nejde při převodu práva z vynálezu o převod věcí hmotných, nemají tu arci též místa normy občanského resp. obchodního zákona o právní ochraně bonae fidei nabyvatele při nedostatku práva auktorova (§ 367. obč. z., čl. 306. obch. z.).[22])

IV. V příčině zániku práva z vynálezu možno z patentního zákona dovoditi některé zvláštní důvody právo to zrušující. Blíže jest v tom směru uvésti:

---

[21]) Takovéhoto zevnějšího aktu vyžaduje k perfekci převodu *Bettelheim* l. c. str. 138.

[22]) Viz k tomu *Randa*, Vlastnictví (5. vyd.) str. 149., pozn. 1. — Jsouc převoditelným jest právo z vynálezu arci též předmětem práva zástavního. Choulostivou jest arci otázka o připustnosti exekuce v právo to. Pat zák. neobsahuje v tom směru obmezení (jako na př. § 14. zák. o právu autorském), leč jde tu o otázku uznání individualního práva vynálezcova, jemuž zajisté má zustaveno býti učiniti rozhodnutí o tom, má-li vynález jeho býti již zužitkován čili nic. — O otázkách sem hledících srovnati jest: *Adler* l. c. str. 159. sl., *Šuman* v Allg. ö. Ger. Ztg. 1901., *Pisko* tamtéž 1898. a *Kasanda* v Právn. Rozhledech r. 1902 (»Zást. právo na patentech«).

1. Pro oprávněného nejvýhodnějším, do jisté míry normalním důvodem zániku jest docílené jím patentování vynálezu. Tím konsumuje se vynálezcovo výhradné právo na udělení patentu a dostává se mu jak proti přihlášce vynálezu osobou jinou — a to třebas i dřívějším vynálezcem — tak i proti patentu, kterýž by na př. snad omylem úřadu patentního na vynález byl opětně udělen, samostatných prostředků praeventivních i repressivních: opět sice odporu resp. žaloby (dle §u 28 p. z.), jež však opírají se v případě tomto o základ snadno prokazatelný — udělený již patent — a vykazují se z části i dosahem dálnějším, než-li ve případě, když opírají se prostě o právo z vynálezu.[23])

Právo z vynálezu patentováním zaniklé neobživuje, ani kdyby se vynálezce později — před uplynutím lhůty 15 let — patentu vzdal; bylo by tu ostatně zcela bezpředmětným, poněvadž vynález — byv jednou již předmětem patentu — přestal vůbec býti k patentování schopným (§ 3. č. 3.).

V souvislosti této dlužno se tázati, nezaniká-li právo z vynálezu již pouhou vynálezcovou přihláškou vynálezu k patentování? Uvážiti tu jest, že konsumce výhradného práva na udělení patentu přihláškou ještě nenastává; co do práva odpírati přihlášce jiné tu arciť — podána-li tato druhá přihláška později — přistupuje nový důvod odporu dle §u 58. č. 2., a to důvod absolutní, i sesílilo se zde tudíž obranné postavení vynálezcovo kumulací odpíracích důvodů; ano v jednom případě, je-li totiž druhý přihlašovatel rovněž vynálezcem resp. právním jeho nástupcem, bude moci vynálezce výhradně opírati se o časovou praevenci své přihlášky. Naproti tomu co do žaloby odnímací zůstává právní postavení vynálezcovo přihláškou vynálezu nezměněno (výše pod č. I. lit. *B*), rovněž zůstává faktem přihlášky beze změny jeho obrana proti rušebním žalobám třetího majitele patentu (výše pod č. I. lit. *C*)[24]) Seznáváme tudíž, že vynálezcovou přihláškou vynálezu k patentování zůstává jeho právo z vynálezu o sobě nedotknuto. Účinkem jejím jest naopak utužení právního vztahu vynálezce k vynálezu, ježto dostává se mu přihláškou (není-li tu přihlášky dřívější anebo již dokonce patentu) jednak též formalního nároku na udělení patentu, jednak zabezpečení proti pozdější přihlášce třebas i dřívějšího vynálezce prostředkem odporu z důvodu praevence. Odstoupí-li tudíž na př. vynálezce od přihlášky své ještě před veřejným oznámením vy-

---

[23]) Tak jest zejména poukázati na ustanovení §u 67., dle něhož může patentní úřad v řízení o prohlášení patentu neplatným z povinnosti úřadu pokračovati, vzal-li žalobce žalobu zpět; pro spory odnímací předpis ten neplatí.

[24]) Přihláška vynálezcova ve případech těchto musí býti úřadem patentním arci odmítnuta, poněvadž jde o vynález již patentovaný, třebas osobě nepovolané; vynálezci zbývá tu ještě prostředek odnímací žaloby.

nálezu v listě patentovém a jeho vyložením, nastává zcela opět dřívější jeho právní situace.

2. Jaký vliv má na trvání práva z vynálezu přihláška resp přivodéné tím patentování vynálezu osobou jinou než subjektem dotčeného práva? Bude tu dlužno rozeznávati, zda-li tato jiná osoba jest rovněž subjektem práva z vynálezu (rovněž vynálezce nebo právní jeho nástupce), či jeví-li se býti osobou k patentování vynálezu nepovolanou.

a) Ve případě prvém není pochybno, že patentování vynálezu osobě rovněž oprávněné jest zajisté nejpozdějším nutným momentem zániku konkurujícího práva z vynálezu (třebas i dříve vzniklého; otázkou jest jen, zda-li právo toto nezaniká již dříve, zejména již přihláškou druhého vynálezce neb jeho právního nástupce. Proti mínění, že již tato doba jest rozhodnou, dá se uvésti, že ve případě odvolání přihlášky přihlašovatelem zajisté není, proč upírati konkurujícímu právu z vynálezu dalšího trvání, pokud snad již nenastal zánik jeho z důvodu veřejného oznámení resp. vyložení přihlášky dle § 57. (srv. též výklad níže pod čís. 3.). Z toho podává se, že klásti jest ve případě zmíněném za důvod zániku konkurujícího práva z vynálezu zásadně teprve udělení patentu[25]) osobě oprávněné: arciť posunuje se zánik až do doby té jenom tenkráte, když výjimkou z pravidelného postupu nenastalo dříve veřejné oznámení resp. vyložení přihlášky (srv. případy §u 65.), ježto zmíněnými právě akty nastává již o sobě zánik práva toho (srv. níže pod čís. 3.).

b) Přihláška vynálezu se strany nepovolané osoby resp. udělení patentu osobě té nemá arci za následek zánik práva z vynálezu; naopak, jde tu právě o případ kollise mezi právem z vynálezu a právem z přihlášky resp. právem z patentu, kollise to, v nížto přichází právo z vynálezu plným ostřím k platnosti způsobem výše pod čís. I. lit. *A, B, C* uvedeným.

Teprve promlčením odnímací žaloby ztrácí vynálezce možnost, uplatniti právo své prostředky patentním zákonem priznanými, tak že nastává tu z hlediska patentně-právního[26]) *in effectu* situace, jakoby právo z vynálezu samo bylo zaniklo.

3. Podstatnou podmínkou práva z vynálezu jest vynález k patentování způsobilý; ztratí-li vynález způsobilosť tuto, má to za následek i zánik práva z vynálezu. Vynález může — přes to, že původně k patentování byl způsobilým — později způsobilosti této pozbyti ztrátou podstatné kvalifikace své, totiž

[25]) *Bettelheim* str. 141. pokládá tu za rozhodný moment již přihlášku, arci s výhradou, »vede-li k patentování«. S ním souhlasí *Adler* v Jur. Viertelj.-schrift 1902, str 123.

[26]) Z hlediska obecnoprávního může autorský vztah vynálezcův i dále ještě jeviti právní účinky. Srv. závěrek této úvahy.

novosti, nastanou-li skutečnosti v § 3. čís. 1.—3. vytčené (totiž popis v uveřejněných tiskopisech, resp. v tuzemsku nastalé zjevné užívání nebo veřejné vystavení nebo předvedení jeho takovým způsobem, že ho může býti dle toho znalci použito). Arci však dlužno tu učiniti důležitou výhradu: nenastává totiž zánik práva z vynálezu přes dostavení se uvedených skutečností, když byl vynález před dobou tou již od osoby nepovolané k patentování přihlášen resp. osobě takové již patentován; tu může totiž vynálezce, jak jsme výše pod čís. I. lit. *A* a *B* seznali, přihláškou dle §u 62. resp. »převodem« patentu dle § 29. odst. 5. v základě svého práva z vynálezu dosíci patentu, třebas v mezidobí od přihlášky odpůrcovy nastaly jakékoli skutečnosti novosť vynálezu zrušující; právo z vynálezu trvá tu však zajisté jen v mezích žaloby odnímací (srv. svrchu č. I. lit. *B*) a zaniká tudíž zároveň s dovršením promlčení žaloby té, tedy v případě poctivosti majitele patentu uplynutím tříleté promlčecí lhůty dle § 29. odst. 3. Nelze však, jak za to máme, pojímati tento případ za zánik práva z vynálezu promlčením, nýbrž právo zaniká i tu nastalou nespůsobilostí vynálezu k patentování (ztrátou novosti jeho), jejížto zrušovací účinek zůstal tu arci suspendován až do průběhu promlčecí lhůty nároku odnímacího.

4. Odpověď na souvislou s předcházejícím výkladem otázku, zaniká-li právo z vynálezu též promlčením, podává se nám již z povahy práva toho jakožto práva absolutního — odpověď to záporná. I může tudíž vynálezce resp. právní nástupce jeho přivésti své právo z vynálezu jak v positivním tak i negativním směru k platnosti bez časového obmezení, jsou-li tu jinak jeho podmínky, zejména tudíž pokud jeví se vynález jeho býti stále ještě dle §u 3. pat. zák. novým. Konkretní nároky z práva toho proti určitým osobám vzcházející promlčení arci podléhají, čímž přivodí se začasté — jak jsme výše pod čís. 2. příklad shledali — pro vynálezce z hlediska patentně-právního výsledek zániku práva sama.

III.

V úvahách předcházejících seznali jsme, jaké ochrany právní dostává se vynálezci dle zákona patentního právě z toho důvodu, že vynálezcem jest, tedy právní důsledky proň pocházející ze tvůrčího jeho vztahu vynálezového.

Jsou však také jiné ještě prostředky zákonem patentním poskytnuté, kteréž — třebas nebyly stanoveny právě jen pro vynálezce jako takového a nepoutaly se již k faktu vynálezu — přece poskytují vynálezcům resp. právním jich nástupcům možnosť, zájmů svých jimi ochrániti. I zasluhují tudíž, ačkoli nenáležejí ve vlastní okruh »práva z vynálezu«, též z hlediska úlohy naší alespoň stručného přihlédnutí, vedouce osoby oprávněné zhusta snadněji k cíli, než uplatnění práva z vynálezu sama.

Jsou to v popředí prostředky, jež pojí se v zákoně patentním k t. zv. »držbě vynálezu«. Pojem tento podává se ze zákonných norem upravujících právní účinky bezprávného odnětí, tedy odcizení vynálezu (§§ 5. odst. 1. a 2., 29. č. 2., 58. č. 4.): toto záleží dle předpisů zmíněných v tom, že někdo přihlásil k patentování resp. dal si patentovati vynález, jehož podstatný obsah vzat byl z popisů, výkresů, modelů, náčiní a zařízení kohosi jiného anebo z výrobního postupu jím užívaného bez jeho přivolení. Tu přiznává pak zákon osobě zkrácené (dem Beeinträchtigten) prostředky celkem tytéž, které přísluší vynálezci proti přihlášce osoby nepovolané resp. proti patentu jí udělenému, — krátce tedy právo odporu s event. přihláškou dle §u 62., a právo žaloby odnímací s event. převodem patentu dle §u 29. odst. 5. (srv. výše sub I. lit. *A*, *B*).

»Držba vynálezu« ve smyslu právě uvedeném jest vztahem od držby v technickém smyslu naprosto různým, vztahem totiž záležejícím prostě ve faktu, že někdo popisy, kresby atd. v disposici má resp. toho kterého výrobního postupu užívá, při čemž nevyžaduje se ani vědomí »držitele« o vztahu tomto — tím méně arci snad jeho bonae fidei.[27]) Passivně legitimován jest v příčině prostředků zmíněných každý, kdož přihlásil nebo patentovati si dal vynález »držiteli« odcizený, ať jest sám odcizitelem či jen jeho odvodcem, obdržev od něho odcizený vynález v disposici třebas i nepřímo přes více osob. Z toho již podává se, že passivně legitimováni arci nejsou vynálezce sám resp. právní jeho nástupci; rovněž pak nemohou stíháni býti prostředky oněmi ti, jimž »skrácený držitel« sám anebo jeden z jeho předchůdců v držbě vynálezu tento odcizil, tak že stihati může způsobem uvedeným dřívější držitel odcizeného vynálezu držitele pozdějšího, nikoli však naopak (§ 5. odst. 2. pat. z.)

Jinak jest dosah prostředků zmíněných také při držiteli vynálezu týž jako při vynálezci. Z toho se podává, že vynálezce, jemuž vynález zmíněným způsobem byl odcizen, ochrání zájmy

[27]) Rozhodnou větou jest tu v §u 5. odst. 1.: »wenn der wesentliche Inhalt seiner Anmeldung den Beschreibungen ... eines Anderen oder einem von diesem angewendeten Verfahren ohne Einwilligung desselben entnommen ist«. Že genitiv »eines Anderen« neznamená tu ani vztah vlastnický ani autorský, podává se jednak již ze system. souvislosti a z účele předpisu toho, jednak zvláště z parallelismu s případem druhým, kde prostě každý faktický používatel určitého postupu bez bližšího rozeznávání se ve směru tom chrání. I dlužno tudíž říci, že držitelem vynálezu jest každý, komu může vůbec býti vynález z popisu atd. za účelem přihlášky odcizen, kdo tudíž zmíněné popisy atd. v disposici má. Název »držba vynálezu« jest též zákonem recipován (srv. § 5. odst. 2. »Erfindungsbesitzer«). — Od »držby vynálezu« v tomto smyslu dlužno arci přesně lišiti držbu patentu, kteráž záleží ve faktickém výkonu patentního práva jako vlastního, nikoli již v prostém zápisu té které osoby v rejstříku patentním. Viz o tom *Randa*, Besitz (4. vyd.) str. 620, 662. — Stran zákonného pojmu »držby vynálezu« srv. zejména *Adler*, Civilrechtl. Erört. str. 105. sl.

své proti odciziteli a všem odvodcům jeho opíraje se o »držbu« vynálezu stejnou měrou, jako když opírá se o své právo z vynálezu; ježto pak zajisté bude zpravidla snadnějším prokázati odcizení vynálezu osobou jinou, než-li faktum vynálezu vlastního, jeví se zmíněná instituce »držby vynálezu« prostředkem vynálezci výkon práva jeho valně usnadňujícím.

Zákonodárný účel instituce té se tím však nevyčerpává: vždyť jest tato k disposici také i osobám, které nejsou ani vynálezci ani právními nástupci jich, směřuje tedy vůbec k ochraně faktického vztahu před porušením; nad to lze si však též případy mysliti, kde by prostředky zmíněné vynálezci ani nedostačily k ochraně: tak na př. odcizí-li kdos vynález navzájem neodvisle dvěma osobama učiněný jednomu z vynálezců, nemůže zajisté býti druhým vynálezcem pouze v základě držby vynálezu stíhán.[28]) Tu právě patrným jest obmezenější dosah prostředků zmíněných jakožto ochrany »držby vynálezu«, jež působí tu pouze proti rušiteli této držby a jeho odvodcům, kdežto vynálezce mohl by — opíraje se o své právo z vynálezu — stíhati tu i toho (resp. odvodce jeho), kdo vynález třebas jen druhému vynálezci odcizil.

Obory použití zmíněných prostředků v obou případech bylo by tudíž lze znázorniti křížícími se kruhy: vynálezce resp. právní jeho nástupce nebude moci povždy opříti se o držbu vynálezu, — držitel vynálezu zase použije jich event. s úspěchem, i když není vynálezcem nebo jeho právním nástupcem.

Jakožto další prostředek obranný, podávající se vynálezci ze zákona patentního nehledě k jeho právu z vynálezu, uvésti lze ještě též vztah předchozího užívání vynálezu. Též podmínky tohoto právního vztahu v §u 9. p. z. upraveného jsou o sobě naprosto nezávisly na právu z vynálezu; jde jen o to, aby v zájmu nerušené výroby chráněni byli proti žalobám pro rušení patentu ti, kdož v době přihlášky vynálezu v dobré víře v tuzemsku vynález v užívání měli resp. potřebná opatření k užívání takovému učinili. Tato ochrana předchozího užívání, kteráž v zákoně našem upravena jest jako zvláštní samostatné oprávnění uživatele (arg. § 9. odst. 3, 4.), bude tudíž vynálezci eventuelně — totiž tenkráte, když v době rozhodné vskutku vynálezu svého užíval neb opatření k tomu učinil — konkurujícím prostředkem obranným proti rušební žalobě třetího nepovolaného majitele patentu, vedle obrany, kterouž jsme mu již v základě jeho práva z vynálezu přiznali (výše sub I. lit. *C*).[29])

* * *

[28]) Srv. *Kohler* Handbuch str. 262. k č. 4. (dle zákona německého §§ 3., 10., 28., se »držba vynálezu« — ač ne pod týmž názvem — rovněž chrání).

[29]) Ochrana vynálezce jakožto předuživatele dle §u 9. jest tak dalece vydatnější, že není vázána promlčecí lhůtou tříletou, jak tomu jest vůči poctivému majiteli patentu při obraně ve právu z vynálezu se zakládající (Srv.

Patrno z úvah předcházejících, že právo z vynálezu o sobě, jak upraveno jest zákonem patentním, má obsah dosti obmezený; absolutní disposice vynálezcova vtěsnána v meze úzké, patrně v intenci dáti pobídku vynálezcům, by snažili se utužiti vztah svůj k vynálezu jeho patentováním, čímž nepřímo zabezpečuje se jednak intensivní využití vynálezu po dobu patentní ochrany, jednak zase urychluje se též uvolnění vynálezu ve prospěch pokroku celkového života výrobního.

Podotknouti zbývá ještě, že vymezený výše obsah práva z vynálezu nevyčerpává veškerých důsledků právních, kteréž vůbec vznikají vynálezci ze tvůrčího vztahu jeho; obmezili jsme se tuto na vytčení důsledků specielně patentněprávních, tvořících »právo z vynálezu« založené v normách platného patentního práva. Otázkou další, meze úvahy této přesahující, jest stanovení ochrany právní, jež se podává pro vynálezce z hlediska obecnoprávního, zejména z hlediska pojetí práva toho — ne jako práva nesoucího se k bezprostředné disposici vynálezem — nýbrž jako práva ryze osobnostního, pouze individualního. Jsou to otázky, pro jichžto zodpovědění nedostává se nám dle přítomného stavu zákonodárství pevného podkladu positivního, kteréž jsou však zvláště zajímavým problémem moderní pravovědy vždy intensivněji jimi se zabývající.[30])

Technika sčítání lidu z 31. prosince 1900 v Rakousku.

Píše JUDr. *Theodor Živanský.*

(Dokončení.)

Ad 3. Čítání strojem elektrickým. Základní myšlénka tohoto stroje,[21]) vykonávati určitý mechanický proces na lístcích sčítacích tím, že příslušně rozvrhnou se otvory v nich, je vy-

---

výše I. lit. C in fine). — Zvláštnost jakási podává se v případě našem stran požadavku bonae fidei jakožto podmínky práva předužívacího. Podmínka ta bude při vynálezci resp. právním nástupci jeho povždy splněna; neboť i kdyby vynálezce přímo věděl, že osoba jiná – třebas i na př. druhý dřívější vynálezce — chystá resp. podává přihlášku vynálezu k patentování, nelze přece nikterak říci, že používaje vynálezu svého jedná obmyslně, a totéž platí i o právním nástupci vynálezcově. — O právu předužívacím srv. bližší zejména u *Adlera* l. c. str. 60. násl.

[30] Předním pěstitelem nauky této, a to zejména pokud jde o práva vynálezcova, jest prof. *Kohler*; nejnověji v cit. Handbuch des d. P. R. zvláště str. 248. násl.

[21]) Stroj ten vynalezen byl Elsasanem Hollerithem 1899 ve Spojených Státech severoamerických, i bylo ho ponejprv použito při zpracování sev.-amer. censu z r. 1900., na to v Kanadě, po té u nás (r. 1890. i 1900.),

půjčena z principu Jacquardova tkalcovského stavu. Tato základní myšlénka provedena jest u čítacího stroje v ten způsob, že elektrický proud prochází jenom oněmi místy lístku průbojného, jež jsou perforována a jež tudíž odpovídají určitým momentům jednotky statistického pozorování. Zasáhnutí elektrického proudu má pak v zápětí pohyb souvislého s ním počítadla. Je tedy jen věcí zvláštního uspořádání stroje elektrického tak, aby určitá místa byla spojena s počítadly, neboť jen tak zachycuje elektrický stroj ony momenty statistického pozorování, jež jednotlivými počítadly mají býti registrovány. Nejdůležitější moment spočívá tedy v zásadě, že co není na lístku dírkováno, nemůže býti strojem počítáno. A z toho již vyplývá, že před započetím se zpracováním musí celý plán zpracování býti do nejmenších podrobností a již také pro stadia předchozí (vyznačování, dírkování) definitivně vypracován.

U nás používá se stroje Hollerithova s jistými změnami, jež provedl na něm vídeňský elektrotechnik Schäffler. Stroj ten sestává kromě batterie v podstatě ze dvou hlavních částí, sloužících rozdílným úkolům: ze zařízení počítacího, jež slouží tomu, aby počítalo, resp. sečítalo individuální znaky objektů pozorovaných, tedy vždy jednotky, a ze skříně příhrádkové, jejíž úkolem je materiál sečítaný v určitých jiných směrech dále roztříditi.

Zařízení počítací sestává podrobněji z přístroje kontaktního, počítadel (Zählwerke) a zařízení pomocí relais (Relais-Anlage). Kontaktní přístoj obsahuje tolik zařízení k uzavření proudu batterií vyvozovaného, kolik rozdílných znaků jednotky pozorované může býti vyjádřeno otvory v průbojném lístku, pokud se týká vzájemnou polohou jejich (u nás 240). Kontaktní apparát má úlohu zjistiti, že v lístku jsou otvory a zprostředkovati mechanický záznam jejich. Sestává z desky z tvrdé pryše, upevněné na desce stolu, obsahující řečený počet válcovitých prohlubenin (okřínků) naplněných rtutí. Takto vzniklé rtuťové sloupce jsou pojaty v elektrický proud. Nad deskou upevněna je na páce v rámci soustava jehlic v ten způsob, že, stlačí-li se páka dolů a gumová deska je nezakryta, vnikne do každého okřínku jehlice. Jehlice tyto jsou na lehkých spirálových pérech, jež je tlačí dolů. Vložíme-li lístek průbojný na desku kontaktního přístroje, nalézají se přesně pod jednotlivými značkami lístku sloupce rtuťové, nad nimi pak jehlice. Stlačíme-li páku dolů, vniknou jehlice do rtuťových sloupců jen na těch místech, kde lístek je perforován, jinak narazí na lístek. Ježto pak také jehlice jsou pojaty v elektrický proud, uzavře se tento všude tam, kde jehlice spojily se se rtuťovými sloupci, nikde jinde.

v Rusku při sčítání lidu z 1897, v Italii a konečně Francii 1900. Je přirozeno, že na př. v pokročilém Německu a v Uhrách vzhledem k individuálnímu lístku jakožto formuláři vyšetřovacímu dosud se nemohou odhodlati k této technice strojové.

Počítadla, rovněž do proudu elektrického vložená, uvádějí se v pohyb elektromagnetem, jehož kotva při každém kontaktu zasahá háčkem v ozubené stodílcové kolečko, s nímž spojena je ručička, která následkem toho posune se o stupeň na stodílném obvodu ciferníku, který tvoří zevnější stranu počítadla. Jakmile se kolečko zúplna otočilo, posune druhé, rovněž stodílné, o zub dále, následkem čehož posune se o stupeň druhá ručička, která dle toho počítá sta. Dle toho mohou hodiny počítadla registrovati až do 10.000 případů. Jakmile se dosáhlo této číslice, nutno to poznamenati, a registrování počíná opětně nulou. Náš stroj obsahuje celkem 77 takových počítadel.

Zařízení pomocí relais slouží k provedení složitých prací čítacích v těch případech, kde strojem má současně býti poznamenáno více otvorů v lístku, buď proto, že původně při dírkování více otvory vyjádřen jediný pozorovaný moment nebo protože při zpracování běží o kombinaci dvou nebo více momentů. Mají-li býti kombinovány dva různé momenty statistického pozorování, spojí se počítadla nikoli přímo s póly proudu, sloupci rtuťovými a jehlicemi, nýbrž s relaisy mezi nimi vloženými, na jejichž cívkách působí jeden, na zařízení pákovém pak druhý z těchto momentů; proud se tu uzavře jen tehdy, když jsou tu oba momenty, a jen tehdy posune se rafije určeného k tomu počítadla.

Skříň přihrádková (Fächerkasten, Sortierbüchse) určena je tomu, aby lístky průbojné dle plánu seskupila a tak připravila pro příští vyčítání. Účel takového seskupování lístků je jasný; lístky tím rozloží se tak, že při následujícím vyčítání materiálu je již sama sebou dána kombinace momentů počítaných strojem (t. j. na hodinách počítadel) s momentem roztřídění materiálu. Skříň přihrádková je rozdělena na 44 přihrádky, jež jsou uzavřeny nahoře příklopkami a je zařízena tak, že příklopky otevírají se automaticky dle toho, jak má materiál dle plánu býti roztříděn, čehož se docílí tím, že elektromagnety skříně přihrádkové spojí se s oněmi jehlicemi, resp. sloupci rtuťovými, jež odpovídají momentům, dle nichž materiál má býti roztříděn. Funkce pracovníka u stroje zaměstnaného omezuje se tedy jen na to, že lístek ze stroje vyňatý mechanicky vloží do té přihrádky. jejíž víko se otevřelo, načež příklopku stlačí. Co do podrobností, do nichž se tu nelze pouštěti, odkazuji na podrobný popis Rauchbergův v Allg. stat. Archiv, II. 1. str. 79.—86.

Lépe ještě vysvitnou funkce jednotlivých částí stroje, znázorníme-li stručně manipulaci s jednotlivým lístkem při stroji. Pracující má po levici připravenu zásobu průbojných lístků, o jichž vyčítání běží. Levicí vloží do kontaktního přístroje lístek průbojný, pravicí stlačí páku, čímž uzavře se proud na oněch místech, kde se v lístku průbojném naléză otvor, znázorňující onen moment

zjištění, o jehož číselné určení při vyčítání popisovaném běží, rafije oněch hodin, jež určeny jsou k zjištění momentů, jež v dotyčném případě lístek naznačuje, postoupí o stupeň; na to pustí pravice pracujícího páku, která automaticky opět vrátí se do dřívější polohy, vyjme lístek vyřízený z přístroje kontaktního a vloží jej do onoho oddělení skříně přihrádkové, jehož příklopka při kontaktu byla se zvedla. Téměř současným pohybem ruky pak příklopku tohoto oddělení opět uzavře. Zatím co pravice provádí manipulaci s příklopkou, vnáší levice již další lístek do kontaktního aparátu k témuž řízení. Jak viděti, je činnost lidská při stroji tomto téměř naprosto automatická. Jakmile je tímto způsobem příslušný balík lístků vyřízen, nutno stroj zastaviti a poznamenati výsledky, jež udávají hodiny počítadel, na zvláštních pomocných formulářích. Na základě údajů v těchto formulářích sestaví pak zvláštní oddělení početní (Rechnungsabtheilung) konečné tabulky.

Elektrické vyčítání výsledků posledního našeho sčítání lidu dělo se dle postupu následujícího: Materiál leží dodán z oddělení dírkovacího dle politických okresů. Před I. vyčítáním roztřídí se nejprve ručním kladením, resp. pomocí tupých jehlic dle pohlaví (m, w) a pak dle míst stových a desítkových čísel, značících politické okresy rodiště (srov. rubr. *e*) průbojného lístku na str. 69.) V tomto pořádku děje se vyčítání I., při němž činno je celkem jen 69 hodin, jejichž bližší funkce vysvitnou z tabulky následující:

I. vyčítání:

	vyznání náboženské						stav rodinný					
vyznání náboženské	1	2	3	4	5	6	7	[illegible]	[illegible]	10	11	
	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	řeč obcovací
	23	24	25	26	27	.	29	30	31	32	33	
jednotky číslic značících okresy rodiště	0 34	1 35	2 36	3 37	4 38	AG 39	DA 40	ZA 41	AG 42	+ 43	.	
	5 45	6 46	7 47	8 48	9 49	AB 50	způsob pobytu .	.	shoda obce dom. s obcí pobytu .	.	.	
							stupeň vzdělání					
	An I 56	An II 57	An III 58	An IV 59	An V 60	An VI 61	ls 62	l 63	An 64	.	ls VI 66	
	l I 67	l II 68	l III 69	l IV 70	l V 71	l VI 72	ls I 73	ls II 74	ls III 75	ls IV 76	ls V 77	
	stupeň vzdělání v kombinaci s velikostní třídou obce pobytu											

Dle toho je čítání náboženských vyznání věnováno 17 hodin (bližší viz rubriku *g)* průbojného lístku na str. 69.), stavu rodinnému 5 hodin, řeči obcovací 10, konečnému registrování okresů rodiště dle jednotek, resp. A G a A B 12 hodin, způsobu pobytu 2, shodě, resp. neshodě obce domovské s obcí pobytu rovněž 2, stupni vzdělání 3 a kombinaci stupně vzdělání s velikostní kategorií obce pobytu (srv. str. 60.) celkem 18 hodin. — Skříň přihrádková při tom třídí lístky dle desítiletých tříd věkových (sloupec I. rubr. *d*) na str. 69.). Jakmile tímto způsobem projde materiál jednotlivého pol. okresu strojem, poznamenají se výsledky, jak je ukazují rafije na hodinách počítadel, na zvláštním pomocném formuláři, jehož bližší úpravu rozebírati vymyká se z rámce této stati.

Materiál je tedy po I. vyčítání roztříděn dle kategorií věkových, načež ručním kladením roztřídí se uvnitř jednotlivých tříd věkových dle řeči obcovací, takže na konec — theoreticky, poněvadž se nevyskytnou v jednom a témže okresu všechny možné případy, — rozložen v 11 × 10 = 110 balíčků pro každý politický okres. V tomto rozložení dochází k II. vyčítání, jež znázorniti lze takto:

II. vyčítání:

sociální třídění stran obývajících

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11		
					konfese							
12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22		
23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33		
34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44		
45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55		
0 ld 56	1 ld 57	2 ld 58	3 ld 59	4 ld 60	5 ld 61	6 ld 62	7 ld 63	8 ld 64	9 ld 65	66		
0 vh 67	1 vh 68	2 vh 69	3 vh 70	4 vh 71	5 vh 72	6 vh 73	7 vh 74	8 vh 75	9 vh 76	Is 77	I 78	An 79

Řádky 23–55 (vlevo): kombinace velikostní třídy obce pobytu

Řádky 23–66 (vpravo): kombinace stavu vdovského (rozvodu, rozloučení) s jednotkami ro u narození

kombinace stavu rodinného s jednotkami roku narození (67–76) — stupeň vzdělání (77–79)

Dle toho počítají hodiny č. 1—16 poměr k majiteli bytu, resp. podnájemníkovi (srov. rubriku *b)* na str. 69.), hodiny č. 22 registrují kontrolní značku majitele bytu (viz dole v pravém rohu

průbojného lístku na str. 69), 24 hodin věnováno je kombinaci velikostní třídy obce pobytu, jež se rozeznávají v tomto případě jen tři (a to první obsahuje kategorii I. a II. do 2000 obyvatel, druhá kategorie III.—IV., tedy nad 2000 do 10.000 obyv., a třetí V. a VI., tedy nad 10.000 obyv.) s dobou trvání pobytu v obci sčítání, která je kategorisována ne všemi jednotlivými údaji lístku průbojného (rubr. *p)* na str. 69.), nýbrž v 8 skupinách, a to: 1. 1900., 2. 1899.—1898., 3. 1897.—1896., 4. 1895.—1891., 5. 1890. a před tím, 6. neznámá, 7. osoba vojenská a 8. pobyt přechodný, dočasný; tedy 3 třídy velikostní $\times$ 8 kategorií doby trvání pobytu = 24. Pět hodin je věnováno opětně konfesi i v tomto rozložení materiálu, při čemž druhů nábož. vyznání rozeznává se nyní toliko 5, a to katolické, pravoslavné, protestantské, israelitské a jinaké; rovněž 3 hodiny opětně stupni vzdělání. Třicet hodin konečně zaznamenává kombinaci stavu rodinného (a to buď svobodného, buď ženatého nebo konečně vdovského atd.) s jednotkami roku narození. Celkem je tedy při II. vyčítání v činnosti 79 hodin. Je viděti, že okolnost ta, že stroj, jehož se u nás užívá, je zařízen toliko na 77 hodin, není technickou překážkou, aby se připojilo i více hodin, jen je-li postaráno i o přiměřené sesílení elektrického proudu.

Při II. vyčítání třídí současně skříň přihrádková materiál dle skupin povolání (tedy dle míst stových a desítkových číslic značících hlavní povolání), načež po vyčítání rozloží se ručně dle sociálního postavení v hlavním povolání. Kdyby v jediném polit. okresu se vyskytly všecky vůbec možné případy, obdrželi bychom tedy 40 (skupin povolání) $\times$ 11 (druhů sociálního postavení) = 440 balíčků lístků. Třeba že případ ten daleko nemůže nastati, je přece rozvrstvení sčítacího materiálu již tak jemné, balíčky sčítacích lístků ve většině případů poměrně tak nepatrné, že by se ke strojovému zpracování již nehodily; stroj musil by hned po několika málo lístcích býti zastaven, a výsledek čítání poznamenán. Zde by již z finačních důvodů bylo dáti přednost kladení ručnímu. Protože však by tím i objem říšské publikace neobyčejně vzrostl (detail takový přísluší přece zpracovati statistickým úřadům, vztahujícím se na teritorium daleko menší, tedy zemským, resp. městským), svážou se nyní balíčky jednotlivých politických okresů pro obvody obchodních a živnostenských komor, takže před III. vyčítáním leží materiál uvnitř obvodů obchodních komor dle skupin povolání a sociálního postavení v povolání hlavním. Třetí vyčítání provádí se dle programu následujícího: — (tabulku viz na následující straně)

Druhům povolání, t. j. jednotkám číslic, znázorňujících hlavní povolání, věnováno je 8 hodin. Řeči obcovací (v zajímavé této kombinaci se skupinami povolání a sociálním postavením, jež vyplývá z roztřídění, v němž se nalézá materiál již před vyčítáním) určeno je 10, velikostním kategoriím obcí (jež se tu rozeznávají

III. vyčítání:

druhy povolání

	1	2	3	4	5	6	7	8	.	.	.
řeč obcovací	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	.
rodinný stav v kombinaci s kategorií věkovou	23	24	25	26	27	28	29	30	.	.	.
	34	35	36	37	38	39	40	41	.	.	.
	45	46	47	48	49	50	51	52	.	.	.
kategorie obcí / konfese	I-II 56	III-IV 57	V-VI 58	.	.	.	.	63	64	65	66
	S 67	B 68	A 69	T 70	hi 71	D 72	S 73	B 74	A 75	T 76	D 77

činní v povolání (67–72) — příslušní k povolání (73–77)

opět jen 3 a to tytéž jako při vyčítání druhém) 3 a konfesi (členěné na skupiny: katolická, ostatní křesťanská, israelitská a jinaká) toliko 4 hodiny. Vedle 11 hodin věnovaných opětně zjištění sociálního postavení v hlavním povolání je zbývajících 24 hodin, při III. vyčítání činných, věnováno zajímavé kombinaci stavu rodinného (v témž členění jako při II. vyčítání) s kategoriemi věkovými, jichž se v tomto složení rozeznává toliko osm a to: 1. do 10 let, 2. do 20, 3. do 30 atd., až osmá obsahuje všecky nad 70 let. Při III. vyčítání sortuje skříň přihrádková 1. podomní obchodníky a stolíře v hlavním povolání, a to členěné dle toho, vykazují-li vedlejší výdělek čili nic; 2. lístky pro majitele bytu, resp. pro hlavy domácností dle struktury domácností »EH, Ep, SH«, (srov. rubr. *i)* na str. 69.) a to opět v členění dle toho, vykazují-li vedlejší výdělek čili nic, a 3. lístky ostatní, tedy pro příslušníky rodiny s výlukou hlav jejích dle vedlejšího výdělku.

Až potud byl plán zpracovací v době, kdy zjednány informace pro přítomnou stať, úplně hotov a definitivně stanoven. Jak viděti, zbývá ještě zpracování dat o statistice rodin a domácností a vedlejším výdělku, jež je již značně sortováním při III. vyčítání připraveno, takže po IV. vyčítání budou všechna důležitá data zpracována. Bližší postup IV. vyčítání dosud pevně stanoven nebyl.

Srovnáme-li plán posledního elektrotechnického zpracování s postupem z roku 1890, jejž Rauchberg podrobně na shora cit. místě vylíčil, pozorujeme nehorázné rozdíly, které přirozeně dík víceletým zkušenostem, jichž se od té doby při zpracování roční statistiky přirozené měny obyvatelstva ve statistické ústředně nabylo, mluví převahou ve prospěch plánu posléz použitého. Ukazuje se ze srovnání toho zcela jasně, jak nejdůležitější technický problém, o nějž se při vybudování plánu, jenž — jak již uvedeno — musí býti do podrobností napřed vypracován, jedná, spočívá především v řešení otázky, který moment zjišťování nebo které kombinace těchto momentů lze vhodněji přikázati skříni příhrádkové a které hodinám počítadel. A v souvislosti s tím dlužno vždy míti na mysli, že síla pracovní, u stroje zaměstnaná, má pokud možná zřídka přerušovati vyčítání strojové, aby výsledky na hodinách poznamenala na pomocném formuláři (jehož vyplňování nebývá právě věcí jednoduchou), čili jinými slovy: dlužno toho dbáti, aby sčítací materiál, jenž vyžaduje zvláštního poznamenání, byl držán co možná pohromadě a co nejméně byl tříštěn. Proniknutím této zásady k plné platnosti vysvětliti lze, proč otázky tytéž byly v obou plánech zpracování řešeny způsobem zcela rozdílným.[22])

Bezesporný pokrok posledního zpracování spočívá v tom, že letos potřebí bylo toliko 4, kdežto r. 1890 pěti vyčítání (při čemž upozorniti dlužno, že IV. vyčítání r. 1890 dálo se spojením vždy dvou strojů), což zajisté padá značně na váhu již z důvodů finančních. Nesluší zapomínati, že při jediném vyčítání projíti musí strojem více než 26 milionů lístků. A při tom výsledky letošní jsou nepoměrně bohatší než r. 1890, ať upozorním jen na vysoce důležité a zajímavé kombinace poměrů povolání s řečí obcovací a konfesí a na statistiku rodin a domácností. —

Co se letošní organisace strojového oddělení dotýče, sestávalo toto ze dvou šicht: jedna pracovala od 7. hod. ranní do 2. hodiny odpol., druhá od 2. do 9. hod večer. Celkový personál pracovní sestával z 10 třídičů, pokud se týká rozkládačů materiálu, 20 osob zaměstnaných při strojích a 6 zvláštních obsluhovačů skříní příhrádkových. Strojů pracovalo v každé šichtě po deseti, celkový počet obnášel 12 (2 byly tedy vždy v reservě). Co se týče mzdy, obdržel každý strojník za šichtu 7hodinnou denně 3 K 25 h a 20 h náhradou za poplatek domovníkovi (buď z rána neb večer), za šichtu 9hodinnou 4 K 20 h. Při plus nad stanovený denní průměr obdržel nad to za každých 1000 lístků vyřízených při I. vyčítání 46 hal., při druhém 42 hal.

Co se týče tempa pracovního, obnášel průměrný výkon při I. vyčítání za 1 hodinu 1000 (maximální 1400) lístků, při druhém průměrný 1100, maximální 1500 lístků. Výsledky ostatních stadií

[22]) Příklady toho viz Meinzingen l. c. str. 589. dole.

dosud nejsou známy. Rauchberg udává pro rok 1890 průměrný hodinný výkon vůbec na 823 lístků, i je již z toho zjevno, že také po té stránce značí poslední zpracování žádoucí pokrok. Arci nesluší přehlížeti, že stupňování tempa pracovního má své nezbytné meze v tom, že vždy po jisté partii pracovník musí stroj zastaviti a výsledky hodin poznamenati a že v tom směru tedy stěží lze do budoucna očekávati pokroků dalších.

Zbývá zmíniti se povšechně o výhodách a eventuelních stinných stránkách strojového zpracování oproti methodám dosud obvyklým. V tom směru netřeba se tu šířiti, ježto otázkou tou zabýval se podrobněji již Rauchberg (srov. články v úvodu citované), a zkušenosti poslední nepřičinily nových momentů, leč snad položily větší důraz na to, jak od šťastného řešení celého plánu zpracovacího a jak již uvedeno bylo, zejména od prozíravého a účelného přidělení vhodných funkcí počítadlům a skříni přihrádkové závisí v prvé řadě přemoc techniky strojové nad ruční. Jako povšechné pravidlo sluší uvésti, že strojové zpracování má především všude tam přednost, kde běží o zpracování údajů individuálních (jak tomu právě při moderním sčítání lidu, nikoli však na př. v oboru statistiky obchodní neb agrární), vedle toho však beze sporu zvláště tam, kde by i při jiné methodě zpracovací prvotní seznamy musily býti přepisovány na individuální lístky sčítací (jakž tomu rovněž při sčítání lidu v Rakousku; jinak již v Uhrách, Německu atd.). Hlavní význam zpracování strojového spočívá v tom, že jedním a týmž vyčítáním na ráz řeší se celá řada složitých problémů, jejichž vyřízení cestou obvyklého dosud systému kladení lístků sčítacích vyžadovalo by množství nejvýš obtížných a zdržujících třídění a počítání. Moment tento padá tím více na váhu, čím složitější úkoly ukládá nová doba moderní statistice úřední a čím jasněji proniká k platnosti poznání, že budoucnost statistiky spočívá ve zjemněném rozboru materialií. Uvažme jen, jaký význam budou míti pro nás výsledky sčítání lidu dle povolání kombinované s řečí obcovací (resp. konfesí) a jak nesnadno a nepoměrně nákladno bylo by zjednati výsledky řečené obvyklým postupem ručního kladení. Jak hravě naproti tomu zhošťuje se stroj tohoto složitého úkolu! A při tom nesmí se zapomínati, že jediný zdroj chyb, s jakým každá statistická práce musí bojovati, může vytrysknouti toliko ve stadiu dírkování, tedy přenášení dat z prvotního materiálu na lístky průbojné a tu ještě stroj sám svým zařízením skýtá možnost odhaliti případné hrubé, protimyslné chyby, tak že v čas může býti postaráno o nápravu jejich.[23]) Všecky uvedené výhody ovšem staly by se dosti problematickými, kdyby finanční stránka strojového zpracování mluvila ve prospěch systémů

[23]) Srovnej o tomto zařízení Rauchberg, Allgem. stat. Archiv II., 1., str. 101. shora.

dosud obvyklých. Věc ta nemá snad význam jen fiskální, neboť jako všude jinde, tak i v oboru statistickém náhrada práce ruční technikou strojovou má v zápětí citelné otřesy sociální. Jak Rauchberg již podrobněji ukázal a jak ostatně vysvítá z hořejšího, funkce jednotlivých pracovních sil při technice strojové nabývají rázu továrního: zjednodušují se na minimum a stávají se více méně mechanickými. A není vyloučena možnost, že postupem času snad podaří se tu ještě dále nahraditi práci lidskou strojem, zejména v tom směru dějí se nové pokusy o vynález, aby stroj sám registroval již výsledky, které dnes musí z hodin opisovati pracovník, čímž, jak jsme viděli, v nemalé míře tempo pracovní bývá zdržováno. Přirozeným důsledkem toho je i u srovnání s methodami dřívějšími, vyžadujícími intensivní a vysilující duševní činnosti zaměstnaných, poměrný pokles počtu potřebných sil pracovních i sazeb mezdních. A třeba by ovšem v prvé řadě pro řešení otázky, má-li správní statistika přejíti k technice strojové, byly směrodatnými důvody technické, nesmí se přehlížeti v druhé řadě ani hospodářský moment otázky nákladů ani posléze uvedený moment sociálně-politický, jestliže by se podrobně prokázalo, že různými technickými postupy lze dosíci výsledků rovnocenných a výkonů stejné hodnoty, jmenovitě i stejně bohatého místního, časového a věcného členění. [24]) Než jak již pro r. 1890 Rauchberg podrobnými číslicemi, a později i Bodio ukázal a jak nejnověji svědčí i poslední zpracování rak. sčítání lidu, právě po stránce finanční technika strojová vykazuje nepoměrnou převahu nad zpracováním ručním. Rauchberg, vzav za základ svého výpočtu nákladů na zpracování ruční sazby pruského statistického úřadu, dospívá k závěru, že strojovou technikou ušetřilo se při zpracování roku 1890 u nás ne méně než 127.700 zl. Theoretický tento výpočet ovšem zůstává ještě značně pozadu za skutečností vzhledem k četným momentům, jež by ruční zpracování připsati musilo k svým passivům a jež theoreticky nedají se ani přibližně určiti. Také poslední zpracování rakouské potvrzuje na novo vývody Rauchbergovy. Náklad letošní je menší již o náklady zřizovací (použiloť se strojů z r. 1890) a také náklad provozovací je následkem účelnějšího rozvrhu pracovního, zejména menšího počtu elektrických vyčítání, ještě menší než r. 1890, ač výsledky zpracování, jak známo, jsou mnohem bohatší a složitější. Vyjádřiti otázku tuto přesnými číslicemi je dnes, kdy zpracování není ještě skončeno, ba ani konečný plán není definitivně stanoven, naprosto nemožno.

Co se konečně námitek proti technice strojové z různých stran činěných týče, lze tu odkázati prostě na vývody Rauchbergovy (Allg. stat. Archiv, IV., 1., str. 150.—161.), který pře-

[24]) Srovn. o tom zajímavou polemiku v Mayrově článku »Elektrische Auszählung und Socialpolitik« v Allg. stat. Archiv, ročn. V. 2. z r. 1899.

svědčivě ukázal, jak neprávem vytýká se strojovému zpracování »umělůstkářství«, nezvyklý a nezáživný rozsah publikací statistických, který stěžuje porozumění a zastrašuje konsumenta (čtenáře), vymezil dále poměr statistických orgánů vztahujících se na menší teritoria (hlavně městských) k nové technice, uvedl na pravou míru výtky o šablonovitém, jednotvárném projednávání látky atd.

Shrneme-li tedy dosavadní výklady v konečný posudek, označíme právem dnešní techniku zpracování rakouského sčítání lidu za nejvhodnější, v pravdě pokrokový a nejen po stránce technické, nýbrž i finanční nejúčelnější prostředek, jakým statistická ústřední komise v tomto případě řeší nesnadný a zodpovědný svůj úkol.

K úplnosti zbývalo by ještě promluviti o technice publikační, než o tom dnes ještě nelze referovati, i vyhražuji si zprávy o tom do referátů o jednotlivých publikacích »Rakouské statistiky«, výsledkům sčítání lidu z r. 1900 určených.

* * *

Vedle podrobně vylíčeného hlavního depouillementu přísluší c. k. statistické ústřední komisi u příležitosti zpracování materiálu nabytého při sčítání lidu ještě celá řada úkolů jiných nehledě k tomu, co již shora (na str. 59.) o t. zv. výsledcích sumárních, seznamu osad a obecním slovníku bylo řečeno. Sem spadá v prvé řadě zpracování výsledků sčítání o cizincích v Rakousku, k němuž zpracovací materiál zjedná se tím, že již při stadiu vyznačování data o cizincích vpisují se na zvláštní lístky, jež pak (po zpracování systémem ručního kladení) rozešlou se za účelem výměny s jinými státy příslušným vládám. Naopak opět data o Rakušanech v cizině zpracují se na základě sčítacích lístků z cizích smluvních států došlých. Důležitým úkolem dále je zpracování statistiky bytů a domů a nezaměstnaných v určitých velkých městech, při němž vídeňská ústředna použila prostě systému ručního kladení lístků, kteréžto řízení nepodává jinak podnětu k zvláštním poznámkám. Roku 1890 provedly toto zpracování příslušné městské statistické úřady; při posledním sčítání jediná pražská statist. kancelář přes značné obtíže a velký náklad, jaký vzhledem k nebývalému rozsahu příslušného prvotního popisu ze zpracování statistiky poměrů přibytečných a nezaměstnaných hrozil vzejíti, dovedla správně pochopiti poslání své a provedla řečené zpracování dle přesných a podrobných plánů c. k. statistické ústřední komise, někdy snad vzhledem k jakosti materiálu snad až příliš daleko jdoucích, samostatně na vlastní náklad. Výsledky sčítání dobytka byly zpracovány posledně jen na základě koncentračních formulářů politických úřadů I. instance, tedy postupem decentralistickým. Jemnější analysu ponechává si statistická ústředna patrně až k příležitosti zpracování sčítání závodů živnostenských a rolnických z r. 1902.

Vedle těchto vlastních prací obstarala u příležitosti depouillementu posledního sčítání lidu statistická ústřední komise celou řadu prací pro interesované menší veřejnoprávní organisace; tak pro vídeňskou obec sepsala obsáhlý katastr všech do Vídně příslušných a v Rakousku přítomných, počtem 719.994 lístků,[25]) pro náboženské obce evangelickou a israelitskou ve Vídni vypsala na zvláštní lístky data všech jejích příslušníků atd.

Vyčerpav takto úkol svůj poznamenávám ještě jenom, že přes to, že tak složitý a bohatě utvářený aparát, jak svrchu byl vylíčen, pracuje na statistickém zužití materiálu získaného při sčítání lidu, zůstává materiál tento vzhledem k tomu, že říšská statistika přirozeně většinou jen podávati může přehledy říšské a sumáře zemské, jen v nepatrném poměrně zlomku všímajíc si i menších detailů teritoriálních, tak nevyčerpán, že vzhledem k četným neodkladným a naléhavým úkolům hospodářsko-politickým, specielně však i k úkolům čistě česko-hospodářským, se přímo neodolatelně ukazuje nutnost, aby i statistické úřady menších obvodů správních, zvláště pak český a moravský, nenechávaly bohatství ve sčítacím materiálu uložené naprosto nepovšimnuto a přiložily v brzku ruce k doplnění monumentálního díla. Lze se nadíti, že také našim samosprávným orgánům statistickým umožněno bude v dohledné době, aby při plném pochopení úkolů svých pokročily v plnění jich aspoň tak dalece, jako jsme byli svědky podivuhodného pokroku ústřední říšské statistiky při sčítání lidu v posledním desítiletí?

Terminus monere.

Příspěvek ku výkladu zemských desk půhonných.

Napsal JUDr. *M. Stieber.*

V zápisech desk půhonných [1]), které ku prvotnímu půhonu byly připojovány, shrnujíce takto od půhonu až k exekuci všechny soudní a úřednické akty na jednom místě, setkáváme se také se zápisem, označeným »terminus monere«. Zápis tento, nesrovná-li se s jinými, na jiných místech se nalézajícími vysvětlivkami, jest sám o sobě málo srozumitelný a mohl by neznalého, se soudním řízením českým blíže se neobírajícího čtenáře svésti k domněnce, že snad tu jde o »monitio«, »úmluvu« českého exekučního práva. [2]) Je proto úkolem této stati

[25]) Srov. »Österreichische Statistik« díl LXIV. seš. 1. str. 122.

[1]) Viz *Emler*, Pozůstatky desk zemských království českého r. 1541 pohořelých. I. V Praze 1870.

[2]) *Jireček*, Codex juris boh. II_2, Řád práva zemského str. 212, Ondřej z Dubé str. 371, Všehrd IV. hl. 13, *Brandl*, Glossarium str. 347.

shrnouti roztroušené v jedno a přispěti tak ku vysvětlení toho, co na první pohled není vysvětlitelno.

Nejstarší zmínka o terminu monere nalézá se v deskách půhonných k r. 1317. Zní takto:

»Item idem Nyepr de Koryt conqueritur super eundem (Wyclam de Wboczie), quia recepit circa caput Sdeborii quondam de Koryt, patris sui, quingentas mar. arg. Camerarius Troyan, terminus in octaua beati Galli. Camerarius secundus Hodislaus, terminus in octaua beati Martini. Camerarius tercius Troyan, terminus feria IIII quatuor temporum in Aduentu. Wycla non astitit, terminus monere feria VI quatuor temporum quadragesime. Terminus datus monere feria VI quatuor temporum Penthecostes. Terminus datus sequenti die post Jeronimi.« [3])

Čteme tu tedy, že »terminus monere« se zapisuje, když žalovaný (Wycla) se nedostavil (Wycla non astitti). S tím souhlasí i ostatní zmínky pramenů. [4]) V těchto však shledáváme, že terminus monere se také zapisuje, když nedostaví se žalobce. [5]) Citované místo desk půhonných nechává nás ještě v pochybnostech, který jest to okamžik, na který se toto »non astitit« vztahuje. Jiné místo jich jest tu hovornější, a tak čteme v nich dále: »Johannes de Tassnowicz citat Benessium de Mutienijna. Ibi citatus in testatione citationis non astitit ter vocatus. Terminus monere.« [6]) Z místa toho je nám tedy zřejmo, že toto »non astitit« vztahuje se na svědčení půhonů. Co to jest svědčení půhonů, o tom nechme nejlépe Všehrda samého vypravovati: »Póhonóv k súdu velikému zemskému nebo menšiemu svědčenie nebo vysvědčenie jiného nic nenie, než na ten čas, kterýž v póhoniech jest položen, týchž póhonóv skrze komorníka před všemi vyhlášenie [7]) . . . A forma nebo zpósob

---

[3]) *Emler*, Pozůstatky str. 6 čís. 3

[4]) *Dvorský* a *Emler*, Reliquiae tabularum terrae, str. 1 č. 2, str. 3 č. 13, 14, str. 8 č. 37, str. 9 č. 44, str. 10 č. 49, str. 14 č. 72, str. 20 č. 95, str. 26 č. 131, 133, str 28 č. 142, str. 29 č. 146, str. 32 č. 161, 163, str. 34 č. 171, str. 36 č. 177, 179, str. 38 č. 188, 193, str 45 č. 225, str. 46 č. 232, str. 47 č. 236, str. 50 č. 250, str. 54 č. 274, str. 58 č. 299, str. 59 č. 300, str. 61 č. 306, str. 69 č. 359. Někde se v puhonných deskách před terminem monere »non asistit« nezapisuje jako na př. Emler, Pozůst. str. 33 č. 111, ale děje se to jen opomenutím, jak zřejmo z l. c. str. 35 č. 117: »Terminus datus monere super illos, qui non astiterunt;« podobně l. c. str. 46 č. 163, str. 48 č. 171, str. 64.

[5]) *Emler*, Pozůstatky str. 6 č. 5: »Actores non astiterunt contra citatum, terminus monere feria IIII post Conductum Pasche.« Viz též str. 20 č. 64. Žalobce však při neztratil, jen půhon; viz k tomu Všehrd II. hl. 3 odst. 7 (Vyd. Jirečkovo 1874).

[6]) *Emler*, Pozůst. str. 129 Flaveus citationum č. 69; viz též str. 121 č. 35: »Ibi Nicolaus citatus in testacione citacionis non adstitit; terminus monere ad barones cum memoria beneficiariorum. ut supra.«

[7]) Všehrd II hl. 3: »A jest vysvědčenie póhónóv troje: Jedno k menšiemu súdu, kdež úředníci menší sedají a pře o deset hřiven etc. súdie, a to vzdycky na každé troje suché dni v středu bývá, kromě nazajtřie sv. Jeronýma. A to svědčenie póhonóv vždycky se má před zahájeniem súdu

vysvědčenie póhonu každého jest tato: Komorník stoje na šranciech u stolice, kdež jsú dvéře, takto die: »Pohnal jsem od Petra z Hřešihlav Václava z Maletic z Přestavlk etc. z dědictvie k dnešnímu dni: stojíte-li k svému právu, ohlaste se! A tak při všech póhoniech, když je vysvědčuje, až do poslednieho té formy a těch slov užívá. A když tak póhon vysvědčí, hned se každý, kohož jmenuje, póvod i pohnaný, ohlásiti má nad hlas, aby od úředníkóv slyšán býti mohl, a řieci: Stojím.« [8])

Zjistivše takto při terminu monere jeho premissy, přistupme nyní k němu samému. Tu namítá se nám otázka, co je to ten »terminus« a co je to »monere«? Nejdříve, co je »terminus«? Již ze svrchu uvedeného místa o první zmínce jeho je nám jasno, že je to soudní rok. A tu chtějíce líčiti způsob přednášení různých rozepří na položeném soudním roce, neučiníme hůře, když názorným popisem necháme zase za sebe mluviti Všehrda: »Neobmeškali jsú toho Čechové staří, než při súdu svém zemském, co prvé, co potom slyšáno má býti, pilně jsú zřídili, tak že pře u zemského súdu ne na přeskáčku se slyší (neb by tak právo nebylo řádné a všem rovné), než pořád jedna po druhé tak, jakž jsú vysvědčeny podle útokóv svých, aby, ktož jest prvé útok [9]) vložil, prvé slyšán byl. Neb pře nemají předkládány a miešeny býti, než mají pořád, jakž v registrách starosty komorničieho sepsány jsú, podle útokóv jíti a slyšány býti, od té počnúc, kteráž jest najprvnějšie, a tak vždy pořád až do najposlednějšie. A ani král, ani najvyšší úředník, ani kmet, ani domácí, ani cizozemec nemá v tom jiným předložen býti, měj o česť, o hrdlo nebo oč koli jiného činiti, než tak jakž útok jest zapsán; neb právo jest všem jednostajné.« [10])

---

konati a předejíti. Druhé svědčenie póhonóv jest k súdu zemskému velikému, kdež král český se pány a vládykami sedá a súdí; a to bývá v pátek na suché dni troje, adventnie, postnie, letničnie. A po tom po žádném svědčení póhonóv súd se nezahajuje, neb jest již v středu zahájen. Třetie póhonóv svědčenie jest k oběma súdóm, k zemskému súdu spolu i k menšiemu vesměs; a to bývá jednú v každém roce, nazajtřie po sv. Jeronymě. A to svědčenie póhonóv má se začieti i skonati prvé, než se súd zahájí, jakož i prvé jest povědieno.« Tamže odst. 4. vytýká Všehrd všechen formalism, kterého třeba původu, i pohnanému šetřiti, nemá-li pohoršiti své právo. Srvn. též pozn. [14]) o přítomnosti nejvyšších úředníků při svědčení půhonů. Srv. k tomu *Brandl*, Staročeské řízení soudn', Právník VIII., str. 592, 593.

[8]) Všehrd II. hl. 3 odst. 5 a 6.

[9]) Všehrd III. hl. 3: »Útok, kterýž každý póhon předcházie, jest, když kto na koho utkne, žádaje, aby byl pohnán; to takové utčenie slove útok, a hned má v registra starostova póhonná zapsáno býti, při tom také i ten den, v kterýž se stane. A tentýž útok jest póhonem, ale tímto se dělí, že útok slove, když se najprvé vpisuje a dokudž na pohnaného po kmetu neb komorníku nevyjde: ale póhon slove, když již komorník nebo kmet požene. A každý póhon jest prvé útokem, ale ne každý útok jest potom póhonem; neb mnozí útoky vložiece, nebo poženú nebo nedoženú (pro kterúžto věc u věži bývají). Druhdy se také pro vloženie útoku sami mezi sebú přátelsky bez súdu mluvie.«

[10]) Všehrd II. hl. 9, odst. 1.; viz též III. hl 1. odst. 2.: »Kteréžto pře póhonné nejinak slyšány býti mají, než tak jakž jest kto prvé nebo posléz útok na koho vložil a k súdu komorníkem pohnal; žádná poslednie před první,

Nepřišla-li proto některá pře pro jiné na soudě k slyšení, musil si původ svuj rok na příští dny soudní opraviti. [11]) Ptáme-li se nyní, jak se to má s terminem monere v tomto pořadu pří na zemském soudě, jest se nám nutně zmíniti o tom, co toto »monere« znamená. Vraťme se tu k premissám terminu monere. Předchází mu »non astitit« se strany žalovaného nebo žalobce. Terminus monere souvisí tedy s právem, které se z tohoto »non astitit« nabylo. Bylo to tedy právo, které ten, kdo sám stál, proti svému odpůrci ustál, právo tedy stané neboli ustané. [12]) Poněvadž jsme pak svrchu viděli, že »terminus monere« dává se po nestání na svědčení půhonů, bylo to právo stané, nabyté při tomto svědčení. Kdo tudíž práva toho nabyl, mohl žádati, aby mu je soud přiřknul. Než jak jsme vylíčili slovy Všehrdovými, nebyly pře libovolně slyšány, nýbrž podle pořádku, tak jak v registrech komorničího starosty byly zapsány. Totéž platilo i pro toho, kdo na svědčení půhonů práva staného nabyl. I tomu bylo čekati, až na jeho při dojde řada, a když se tak stalo, dožadovati se svého práva, »m o n e r e p r o

---

by pak král JMst poháněl, žádným obyčejem předložena býti nemá, než pořád jíti mají vedle útokóv vloženie a v registra starostova zapsánie, aby právo všem jednostajné, všem rovné bylo, v kterémž najbohatější nic viece než najchudší, najchudší nic méně než najbohatější nikdy jest nemieval, aniž móže ani mieti má. Pakli by v tom měl jeden před druhým co napřed, bohatý před chudým, urozený před neznámým, kmet před zvláštním obyvatelem země a obecniem, již by rovné právo nebylo a hned by právem býti přestalo, když by bylo nerovné i nepravé.« S tím souhlasí Zřízení Vlad. (Archiv český V. str. 29) č. 37 a (str. 68) č. 136. Viz též »Práva a zřízení margkrabství moravského« z r. 1544 fol XXIX., a »Zřízení zemské margkrabství moravského z r. 1596. Olomouc 1604« list. XXXIV., kdež jen pro ženy byla stanovena výminka, aby se při soudu nedržely. Srvn. též *Brandl*, Staročeské řízení soudní (Práv. VIII.) str. 622, *Bandtkie*, Jus Polonicum, str. 127: Statuta Casimiri III. Visliciae a. 1347 promulgata, III. De judicys. *Hube*, Księgi ziemskie i grodzkie wieku XIV. w Polsce. (Poj. král. české spol. nauk R. VI., díl 12. str. 4.)

[11]) Všehrd III. hlava 19, odst. 1 až 4: K velikému súdu zemskému, též i k súdu menšiemu, ktož koho požene z čehož koli, a v ty suché dni, k kterýmž jest pohnal, nebude slyšán, ten každý má sobě rok u svého póhonu opraviti k druhým suchým dnóm. A roku opravenie jiného nic nenie, než póvoda k súdu hlášenie. A má dotud opravován rok býti k každým suchým dnóm, dokudž pře súdem a nálezem panským nebude rozeznána. Nemóž rok opravován býti, dokudž páni na súdě sedie; neb žádný nevie, bude-li ten póhon slyšán čili nebude, leč by pře jmenovány byly, které páni chtie slyšeti; tu mohú rokové opravováni býti všech pří, kteréž by k súdu vzaty nebyly. Než všech póhonóv a pří rok móž opraven býti v ten den, když páni súd vzdadie do druhých suchých dní, v každý den od vzdánie súdu až do středy nebo do pátku druhých suchých dní, leč by viza od pohnaného vložena byla na póhon; tu již i póhon míjie.« Půhon mohl býti do dvou neděl po vzdání soudu opraven, jinak mohl naň pohnaný vizu klásti. Ohledal totiž po uplynutí těchto dvou neděl půhon, zda je opraven, a když nebyl, zdvihl jej vizou. Viz Všehrd III. hl. 19. odst. 5, 6, hl. 20. Emler, Poz. str. 159 č. 50 Viz též *Brandl*, Staroč. říz. soud. str. 627 (Pr. VIII.) O osudu opravování půhonů viz pozn. 26.

[12]) Všehrd III. hl. 18, Ondřej z Dubé § 37 (Jir. Cod. II_2 str. 370), *Brandl*, Glossarium str. 321, týž, Staroč. říz. soud. str. 621 (Pr. VIII.).

suo jure«, jak prameny praví.[13]) Tím jest nám tedy dán výklad toho, co »terminus monere« znamená. Jest to rok, na němž na pánech dožaduje se staného práva ten, kdo je na svědčení půhonů ustál. Tento rok na relací úředníků zapisován byl do desk.[14])

Dle toho, co žalobcem neb žalovaným na terminu monere bylo žádáno, znělo také rozhodnutí soudu. Prameny mluví tu výmluvnou řečí: »Ibi Nicolaus citatus in testacione citacionis non astitit; terminus monere ad barones cum memoria beneficiariorum, ut supra. Ibi domini barones Girziko de Cunstat et de Podiebrad, gubernator et magister curie regni Bohemie, Henricus de Michalowicz supremus camerarius, Nicolaus Zagiecz de Hazmburg et de Costi supremus judex, Arnestus de Lestkowcze prothonotarius tabularum, Zdenko de Ssternberg et de Konopisst supremus burgrauius Pragensis, Henricus de Roznberg, Zbinko Zagicz de Hazmburg, Henricus de Straze, Jaroslaus Plichta de Zirotin, Wilhelmus junior de Ryzmberg et de Rabie, Henricus Berka de Dube et de Lipeho, Johannes junior de Dieczin cum aliis dominis baronibus et cum minoribus beneficiariis judicantes stánie et nestánie, ex quo Nicolaus citatus iterum ter vocatus non astitit, actrici datum est pro jure obtento.«[15]) Všehrd k těmto druhům rozhodnutí uvádí: »A když se za právo stané, ktož na svědčenie póhonu nestojí, dává, takto se píše: Vedle toho póhonu, kdež Žibřid z Osova pohánie Smila z Stodně: Tu léta božieho 1495 v ten úterý na sv. Františka páni a vládyky na plném súdě s úředníky, většími a menšími, súdiece stánie i nestánie, poněvadž on Smil pohnaný na svědčenie póhonu, potřikrát volán jsa, nestál jest, z té příčiny dali jsú jemu Žibřidovi póvodu za právo stané.«[16]) V jiných případech dávají páni sice také právo

[13]) *Emler*. Pozůst. str. 20 č. 64: »Nicolaus astitit contra actorem sabbato quatuor temporum in Adventu, monens pro jure suo, et Dyrzislaus non astitit. Terminus datus ad barones sabbato quatuor temporum Quadragesime, quia termini ipsorum exspiraverunt (Terminus monere fer. VI quatuor temporum Penthecostes). Nicolao datum est pro iure, dedit memoriales;« str. 42 č. 143: »Actor astitit vsque ad meridiem monendo pro iure;« str. 47 č. 165: »quia amicabili ordinacione fuit deductum ab Officio Pragensi, extunc non debuit monere de jure, propterea quia monuit pro jure, ideo amisit vadium nominatum.« Viz též Cod. jur. boh. II_2, Ondřej z Dubé, p. 369 § 31: »pakli primy nebude, ale do kaple jíti na sieň královu, a tu státi před úředníky a před oltářem a z práva napomínati«

[14]) *Emler*, Pozůst. str. 96 č. 4: »Ibi citati na opovědi non astiterunt; terminns monere fer. VI quatuor temporum Quadragesime« [26. Febr. 1412]. Srvn. též l. c. str. 121 č. 35 v pozn. 6. O relacích k deskám viz Všehrd IV. hl. 10. Při vysvědčování půhonů byli přítomni všichni úředníci, viz Všehrd II. hl. 1. odst 9: »A úředníci najvyšší mají na svědčení póhonóv — o póhoniech k velikému súdu zemskému mluvím, kteříž se v pátek v každé suché dni a nazajtřie po sv. Jeronymu vysvědčují — na stolici k úředníkóm menším vstúpiti a tu s nimi býti, až se všichni póhonové vysvědčie. A bez nich anebo najméň bez jednoho z nich nikdy nemají póhonové vysvědčováni k velikému súdu býti . . .«

[15]) *Emler*, Pozůst. str. 121 č. 35; stejně také str. 98 č. 4, str. 103 č. 5.

[16]) Všehrd III. hl. 18 odst. 5.

stané, ale, jak Všehrd vytýká, neprohlašují je podobnými slovy, užívajíce pouze slov, že dává se za právo.[17]) Výslovná zmínka o právu staném v jeho deskovém zápisu pojí se pouze ku právu stanému, které nabyto bylo při nestání na svědčení půhonů. A k tomuto právu stanému pojí se zase terminus monere, kteréhož při jiném právu staném není potřebí,[18]) ježto právo stané, jinde než na svědčení půhonu dávané, uděluje neb nabývá se ihned.[19]) Hledíc k nesčetným případům desk půhonných, kde terminus monere se zapisuje, když při svědčení půhonů se nestálo, je to asi jen jeho výminečná obdoba, je-li na několika málo místech zapsán i tehdy, kdy i jiné nabyté právo neuděluje se ihned, ale odkládá k pánům.[20])

Práva staného, na svědčení půhonů získaného, nepozbývá již původ, třebas by se k jednomu z položených roku nedostavil.[21]) Dával je buď

[17]) Všehrd III. hl. 18 odst. 9.

[18]) Výminkou není v Pozůst. desk zemských str. 37 č. 123: »Terminus monere, qui non astiterunt, feria IIII. quatuor temporum Quadragesime. Infirmitatem posuerunt; sed qui infirmos posuit, noluit terminum imponere. Actor commisit causam Wlachnoni de Kozoged, siue Hynczi de Popowczie. Cstibor, Jessek, Gyeczimyer, Sezema, Rzehnerz infirmi secundo. Terminus feria IIII. post Conductum Pasche. Citati non astiterunt in capella, terminus monere sabbato quatuor temporum Penthecostes. Pessek, Pylung, Cstibor, Jessek, Gyeczmyr, Zezema, Rzehnyerz, Pessek, Bonka non astiterunt. Actori datum est pro iure, dedit memoriales.« Vztahujeť se tento terminus monere pro nestání k přísaze v kapli vlastně na nestání při svědčení půhonů Bylať to právě přísaha, kterou se nestání toto mělo omluviti. Srv. k tomu Všehrd II. hl. 5. Taktéž *Emler*, Pozůst. str. 51 č. 186, str. 54 č. 196 a str 89 č. 5.

[19]) Srvn. Všehrd III. hl. 18 odst. 3: »Nynie o právu staném, kteréž póvod proti pohnanému obdržievá, když pohnaný nebo na svědčenie póhonu, nebo k súdu, nebo v kaple Všech Svatých k přísaze nestojí (neb tím téměř trojím obyčejem stavě právo přicházie ... (odst. 6). Ale ktož na kom právo ustojí před súdem, že k súdu a k žalobě poháněјícieho nestane, když páni pře póhonné súdie, tomu se dává za právo v ten den tehdáž, když páni v ten den súd vzdáti chtie do zajtřie; a toho také póvod má čekati ten den a nikam neodcházeti, než státi a dostáti, až se jemu na plném súdu za právo dá proti pohnanému ... (odst. 7). Ale ktož v kaple Všech Svatých k přísaze nestojí, hned se tu póvodu nebo pohnanému dává za právo stané.« Viz též Ondřej z Dubé § 37 (C. j. b. II_2 str. 370). *Emler*, Pozůst. str. 138 č. 104 a str. 210 č. 217.

[20]) Srvn. *Emler*, Pozůst. str. 26 č. 88: »Dominus Sdeslaus de Sternberk renunciauit arbitrio terminus datus ad idem ius in octaua Assumptionis Marie. Actor Gallus jurauit in capella et Zezema eciam Terminus datus fuit ad aquam mittendi Gallus stetit cum jure suo, Zezema non astitit cum jure suo Terminus datus ad barones in octaua Bartholomey in colloquio generali. Gallo datum est pro jure, dedit memoriales;« srovn. též l. c. str. 44 č. 158, kde zapisuje se terminus monere, poněvadž nebyl jmenován spravce, a str. 89 č. 5, kde provésti se má odpor proti právu stanému.

[21]) Cod. jur. boh II_2, Officium circa tabulas terrae, str. 265 č. 73: »Quando quis citatur et non comparet in primo termino, statuitur terminus ad monere, et item reus in eodem termino non comparet et statuitur iterato terminus ad monere. Si tunc in eodem termino actor non comparet et reus comparet, et petit se ab instantia absolvi: id differtur ad barones, et demum propter primam contumaciam datur semper actori pro iure obtento.«

plný soud [22]) nebo z rozkazu pánů jen nejvyšší úředníci s menšími. [23]) Kdy došlo ku této právomoci úředníků, nemohli jsme přesně zjistiti. [24]) Zdá se však, že pravomoc tato byla asi příčinou, že terminus monere stal se bezpředmětným. Mohli-li totiž souditi úředníci stání a nestání, nebylo potřebí, aby se čekalo, až na tu kterou při přijde řada. Fakt jest, že Všehrd terminus monere již nezná. Dle něho uděluje se právo stané, které kdo na svědčení půhonů na někom ustojí, když »páni všecky pře, kteréž v ty suché dni před se vezmú, do poslednie vyslyšie a přesúdie.« [25]) Poslední terminus monere čteme v deskách půhonných asi k roku 1463. [26]) Od té doby však ne více. Za dob Všehrdových zaniklo pak i opravování půhonů. [27])

---

[22]) Viz *Emler*, Pozůst. výše v textu při pozn. 15; dále str. 163 č. 69, str. 164 č. 74. Srvn. též Všehrd III. hl. 18, v textu při pozn. 16.

[23]) *Emler*, Pozůst. str. 97: ». . Ibi terminus ad idem monere fer. VI. quatuor temporum Quadragesime [17 Mart. 1413]. Ibi de mandato dominorum baronum Nicolaus de Egerberg prothonotarius tabularum cum dominis Alssone de Drazicz supremo camerario, Hynkone Berga supremo judice, Alberto (de) Coldicz judice curie regalis, Arnessto de Ssomburg, Wilhelmo de Zwierzeticz, Johanne de Sswihow, Johanne de Hersstein, Henykone de Sstiepanicz, Wilhelmo de Rabie et de Skaly et Henrico de Plana Elsterberg cum minoribus beneficiariis judicantes stánie et nestánie, ex quo citati iterum ter vocati non astiterunt, actori Johanni datum est pro jure obtento, dedit memoriales.« Srvn též l. c. str. 81 čís. 19: »Ibi domini baro(nes) Boczco de Podyebrad prothonotarius tabularum terre, Brzienco de Skali, Johannes senior de Noua domo, Albertus de Conopiscz, Petrus de Strazie deputati a dominis baronibus cum minoribus beneficiariis judicantes stánie a nestánie, ex quo citatus iterum ter vocatus non astitit actori datum est pro jure obtento;« l. c. str. 94 č. 3, str. 102 č. 4. str 103 č. 5

[24]) Nález ze dne 15. května 1383 (Quaternus Procopii S 19 str. 479): »Et iidem domini barones invenerunt et exportaverunt, ut dominus Johannes prothonotarius predictus cum aliis beneficiariis Pragensibus minoribus stánie et nestánie et alias intrincaciones seu zmatky indifferenter omnes semper audire debeant, et possint finem hominibus imponere secundum antiquam consuetudinem jure regni Bohemie« vztahuje se asi na případy práv staných, o nichž se Ondřej z Dubé zmiňuje (§ 37 C. j. b. II_2 str. 370). nikoli na stané právo při svědčení půhonů. Pro menší soud zemský viz z doby pozdější (1540) *Emler*, Pozůst. str. 170 č. 96, str. 267 č. 60, str. 280, č. 114.

[25]) Všehrd III. hl. 18 odst. 4. Jinak bylo na Moravě; viz Kniha Drnovská str. 38: »Prvé bývalo, že hned ústanné dávali jedni na druhé, když která strana nestála a se neohlásila, když písař ten půhon třikráte pořáde vyhlásil. Ale již jsou páni na to nález aneb zřízení učinili v Olomúci a též jest to ohlášeno v Brně o sv. Kunhutě l. 1520, že jeden na druhého nemá dáti ústanného práva prvé, než až se všeci půhonové vyhlásí a až počnú první půhon súditi. A teprův nestojí-li a neohlásí-li se tu ještě, již může strana ústanné dáti.« Srvn. Kniha Tovačovská str. 54, Zřízení mor. z r. 1544 fol. XXX., z r. 1596 list IXL.

[26]) Emler, Pozůst. str. 129 č. 69; srvn. též l. c. Žluté póhonné č. 38, 47, 60, 114, 180, 196, 208, 210, 289, 248, 258, 263, 264, 265, 288, 325, 385, 387, 433, 458, 482, 488 a 493.

[27]) Všehrd IX. hl. 10 odst. 3.

O rozvržení okresního zastupitelstva dle daní.

Podává JUC. *K. Harmach.*

C. k. místodržitelství pro království české jest povoláno zákonem o okr. zast. ze dne 25. července 1864 č. 27. z. z. k tomu, aby pro každé volební období okr. zastupitelstva (smluvíc se s výborem zemským) napřed určilo, kolik zastupitelů na okres vypadá, a též aby rozvrhlo počet členů na jednotlivé skupiny zájmové (§ 12. zák. o okr. zast.).

Základem všeho rozvrhování jest vymezení počtu členů, z nichž se bude skládati okr. zastupitelstvo v příštím funkčním období. Výpočet ten odvislý jest od počtu přítomného obyvatelstva (§ 8. dle znění zákona z 23. listopadu 1882 č. 62. z. z.), tak že připadá až do 20.000 duší 18 členů, od 20.000 až do 30.000 duší 24 členů, od 30.000 až do 40.000 duší 30 členů a od 40.000 duší výše 36 členů. Jak zjistiti se má přítomnost obyvatelstva, zákon nepraví. Praxe za základ béře stav obyvatelstva v okrese dle posledního sčítání; zdali právem, jest otázkou, uváží-li se, že zjišťování druhého základu volebního, poplatnosti, děje se daleko přesněji. Ovšem nelze vzhledem k nedostatku zákonného poukazu žádati k účelu této volby úředního sčítání zvláštního.

Když byl stanoven počet členů příštího okresního zastupitelstva, přikročiti nutno k přesné, správné a úplné sestavě výkazu poplatnosti v okresu. Od výkazu toho závisí rozvrh veškerého počtu členů zastupitelstva na jednotlivé skupiny. Základem jeho pak jest suma přímých daní v okrese, jakož i veškerých přirážek státem vybíraných, jak vyložil § 9. dle znění zák. z 28. září 1880 č. 74. z. z. (ovšem dnes státní přirážky po reformě přímých daní osobních významu nemají) Výkaz sestavuje příslušný c. k. berní úřad dle hlavních knih, o přímých daních vedených, pod dohledem c. k. berního inspektora.

Které přímé daně mají se vykázati? Nade všecku pochybnost tyto: daň pozemková, domovní třídní, činžovní a 5procentní, daň z výdělku všeobecná, kontingentovaná, nekontingentovaná i pro podniky povinné k veřejnému účtování.

Zbývají daň rentová, osobní z příjmů a z vyššího služného.

Daň rentová vybírá se jednak tím způsobem, že pokladna rentu vyplácející přímo z ní daň má si sraziti a tuto odvésti správě státní. Takovéto pokladnictví ve prospěch státu jest uloženo: *a*) pokladnám státním, zemským a veřejných fondů co do rent podrobených dani 10, 2, $1\frac{1}{2}$ a $\frac{1}{2}$%; *b*) pokladnám okresů, obcí a podniků veřejně účtujících: *α*) co do rent placených na cenné papíry těmito korporacemi a ústavy vydané, ať již se vyplácejí na kupony čili nic; *β*) co do úroků ze vkladů úsporných. Daň rentová srážkou vybírá se toliko v případech taxative vypočtených (§ 133. zák. z 25. října 1896

č. 220. ř. z.). Ostatní daň rentová předepisuje se v základě přiznání a sdělí se platebním rozkazem poplatníkovi (§ 142. cit. zák.).

Daň rentovou, dle přiznání vybíranou, dlužno započísti v kvotu daňovou při zjišťování poplatnosti okresu. Naproti tomu ale nelze pokládati daň rentovou, srážkou vybíranou, za přímou daň, k účelům zjišťování poplatnosti okresu dle § 9. zák. o okr. zast. vyžadovanou, poněvadž při jejím ukládání nezjišťuje se osoba poplatníkova, ale výslovně jen důchod poplatný. Proto nevyžaduje se k předpisu jejímu přiznání poplatníkova, předpisuje se bez ohledu na existenční minimum 600 zl. a vybírá se bez všelikého vyzvání platebního přímo srážkou u dlužníka resp. pokladny výplatní. Zvláštní povaze této daně plně odpovídá i ustanovení, že nepodléhá tato daň, srážkou vybíraná, přirážkám fondovým. Proto nutno tuto daň, pokud srážkou se vybírá, úplně z evidence pustiti i při sestavě sumy přímých daní v okresu dle § 9. zák. o okr. zast.

Osobní daň z příjmů a z vyššího služného odvádějí buďto přímo poplatníci, anebo sráží daň zaměstnavatelé a sumárně berní pokladně odvádějí. Osobní daň z příjmů i daň ze služného, ať tak, či onak vybíraná, musí se plnou platební kvotou ve výkazy berní k účelům voleb do okr. zastupitelstva pojati a sice v berní obci skutečného poplatníka, nikoliv snad v berní obci zaměstnatelově. Ačkoliv i tu děje se vybírání daně srážkou, nelze daň z výkazů vyloučiti vzhledem k tomu, že přesně zjištěna jest osoba poplatníkova, její existenční minimum a důchod poplatný v základě přiznání, a zaměstnatel jest jen prostředníkem berní správy, činným z příkazu zákona vzhledem k námezdnímu poměru svého personálu. A co se týče berní obce, k jejíž tíži se daň tato srážkou vybraná přičísti má, jest zajisté rozhodna berní obec, v platebním rozkaze poplatníkově uvedená, a nikoliv berní obec zaměstnatelova, což vysvítá najmě v tom případě, když poplatník jest podroben jinému okresu bernímu, než-li jeho zaměstnatel a kdy daň srážkou vybraná vyúčtování konečného dojde toliko u berního úřadu daň předepsavšího, tedy toho, jemuž jest podroben poplatník.

Která kvota přímých daní, pojatelných do výkazu poplatnosti k účelům voleb do okr. zastupitelstva, má býti ve výkazy zapsána?

V ustanovení § 9. zákona o okr. zastupitelstvech se žádá, aby rozdělení počtu členů mezi zájmové skupiny se stalo dle poměru veškeré sumy přímých daní v okresu k sumě daní, které platí jednokaždé skupení. Ačkoliv jest tu řeč jenom o veškeré sumě přímých daní v okresu, tož přece ze znění bodu 2. a 4. téhož § 9., dále §§ 7. věta 2., 10., 11., 13., 14. věta 3. a 15. zák. o okr. zast., jakož i zák. z 28. září r. 1880 č. 74 z. z. vysvítá, že veškerou sumou přímých daní v okresu rozuměti se má jen suma těch daní, jež ke skutečnému zapravení dojdou. Tedy skutečná, ne ideální poplatnost tvoří základ rozvrhu.

Z toho jest nutný závěr, aby se z úvahy poplatnosti okresu vyloučila ideální daň z budov, na čas od daně osvobozených,

z nichž platí se 5%ní daň, ačkoliv ona ideální daň formálně se předpisuje a dle ní přirážka komunální vybírá (viz nález spr. dv. soud. z 20. března 1889 č. 1071. Budw. 4584.).

Z důvodu tohotéž jest zřejmo, že má se při sestavě poplatnosti okresu přihlížeti ke stavu poplatnosti v roce posledním, uplynulém před vypršením lhůty funkčního období úřadujícího zastupitelstva, kdy teprve jest možno na jisto poplatnost skutečnou postaviti.

Nastávají ještě tyto další otázky: Dotýká se skutečné této poplatnosti provedený odepis daně pozemkové z příčiny škod živelních ve smyslu zák. z 23. května 1883 č. 83. ř. z. a z 12. července 1896 č. 118. ř. z.? a jak na ni působí slevy, berní reformou z r. 1896 na daních reálních a dani výdělkové přivoděné?

Co se prvé otázky týče, není pochyby, že nelze přiznati této mimořádné úlevě, státem poplatníku poskytnuté, vlivu na skutečnou jeho poplatnost a tudíž nehledí se k provedenému odpisu při sestavě výkazu poplatnosti.

Co se však týče slev, berní reformou (čl. 8. a 9. zák. z 25. října r. 1896 č. 220. ř. z.) poplatnictvu zaručených, tu sleva při dani výdělkové ihned se objeví v předpisu daně, při daních reálních (pozemkové a domovní) předpis zůstává zatímně nezměněn a povolená změna se dodatně vyhlásí a odepíše. Daň výdělková ovšem, jak samozřejmo, béře se pro výkaz poplatnosti dle upraveného již předpisu. Daně reální docházeji úpravy teprve dodatně a poněvadž snížení toto, poplatníkům těchto daní reformou zaručené, jest stálé a pravidelné, dlužno k němu při sestavě výkazu poplatnosti tolikéž přihlížeti. Poplatnost v těchto skupinách přímých daní jest tudíž o kvotu percentualní této slevy menší a kontrola musí toto odečtení zjistiti.

Zastupitelstvo okresní skládá se, jak již dotčeno, ze čtyř skupin zájmových dle poměru veškeré sumy přímých daní v okresu k sumě daní, kterou platí jedna každá skupina (§ 9. zák.). Dle toho nutno i výkaz poplatnosti rozděliti ve čtvero oddílů a v každém z nich vykázati sumu daní, která připadla na dotyčnou skupinu zájmovou. Při sestavě těchto oddílů pak nutno vyhověti jistým zákonným podmínkám.

Zákon zná: skupinu velkých statkářů, skupinu těch, kteří platí největší daň z průmyslu a obchodu, skupinu měst a městysu a skupinu obcí venkovských (§ 6. zák. o okr. zast.). Nejprve bude nám promluviti o skupině těch, kteří platí největší daň z obchodu a prumyslu, jež v pořadí jest sice druhá, ale z vážných duvodů, jak ihned bude jasno, vyžaduje, aby v prvé řadě měl se k ní zřetel.

K této skupině náležejí majetníci živností průmyslových, hornických nebo obchodních v okrese provozovaných, kteří ze živnosti a nemovitostí k ní náležejících zapravují alespoň 100 zl. přímých daní. (§ 7. věta 2. dle zák. z 28. září 1880 č. 74. z. z.) Zákon přihlíží tu k poplatníkům daně ze živnosti a tou jest po reformě berní z r. 1896 daň

z výdělku všeobecná i ona zvláštní z podniků veřejnému účtování podrobených (§§ 1. a 83. zák. z 25. října 1896 č. 220. ř. z.). Ale nikoli všechny poplatníky daně z výdělku zařaditi dlužno do této skupiny zastupitelské, nýbrž jen ony, kteří zapravují ze své živnosti, jakož i nemovitostí k ní náležejících alespoň 100 zl. daně přímé.

V tento census 100 zl. nezapočítává se každá, jakákoli přímá daň nejvyššího poplatníka, nýbrž pouze: *a*) daň z výdělku všeobecná i ona zvláštní, *b*) daň pozemková a domovní třídní, placená z nemovitostí, k živnosti náležejících, případně *c*) daň činžovní a 5procentní, z těchto nemovitostí vybíraná. Daně reální, pod bodem *b*) a *c*) uvedené, započítávají se výslovně, ale jen tehdy, platí-li se z nemovitostí, k účelům živnosti základní věnovaných, jak z povahy zájmového zastoupení i z německého textu (»dazu gewidmeten«) zcela zřejmě vyplývá. To bude v každém případě quaestio facti.

Naproti tomu dlužno z úvahy poplatnosti této skupiny vyloučiti osobní daň z příjmu a rentovou daň, poplatníkem největší daně z obchodu a průmyslu placenou. O tom není pochyby, byť i poslední věta § 15. zák. o okr. zast. se zmiňovala vůbec o »daních přímých«. Již povaha zájmového zastoupení, doba vydání zákona o okr. zastupitelstvech a povaha tehdy platné soustavy osobní daně příjmové tomu nasvědčují, že nikoli jakékoliv osobní příjmy, nýbrž jen ony příjmy, jež plynou ze živnosti a jsou předmětem daně výdělkové, která nastoupila na místo staré daně z příjmu (čl. 1. zák. z 25 října 1896 č. 220. ř. z.), mají zaručiti poplatníkovi privilegované zastoupení ve skupině II. v okr. zastupitelstvu.

Když takto vymezena byla skupina poplatníků daně výdělkové, dlužno nyní přihlédnouti k jednotlivým podnikům poplatným, odpovídají-li pojmu »živnosti průmyslové, hornické a obchodní«

Dle § 1. zák. z 25. října 1896 č. 220. ř. z. podléhá všeobecné dani z výdělku každý, kdokoli v zemích na říšské radě zastoupených provozuje výdělkový podnik anebo vykonává zaměstnání, k zisku směřující. Dle § 83. zák. o osobních daních podléhají podniky veřejnému účtování podrobené zvláštní dani z výdělku. Rozeznává pak zákon dva druhy takovýchto podniků: 1. podniky výdělkové (akciové a komanditní společnosti na akcie založené bez ohledu na druh podniku, těžařstva, pojišťovací ústavy, veřejné závody úvěrní, státní dráhy, zaps. a nezaps. hospodářská družstva, která provozování obchodu rozšiřují také na nečleny) a 2. podniky obecně prospěšné (výdělková a hospodářská družstva, jež omezují obchod jen na své členy, spořitelny, vzájemné pojišťovací ústavy, záložny, zřízené z kontribučních a berních fondů, obecní záložny). Z těchto výdělečných podniků vybírá zákon k zařazení do skupiny II. okr. zastupitelstva jen »živnosti průmyslové, hornické a obchodní.«

Pojem živnosti vymezuje vyhlašovací patent z 20. prosince 1859 v čl. IV. a V. a v čl. IV. setkáváme se se soustavným jejich seskupením

v živnosti výrobní a obchodní. Skupina živnostenské služby a práce nemá pro naše účele významu a tu z evidence ihned pustíme. Že zákon o okr. zast. mluví o živnostech průmyslových, nesmí másti vzhledem na stanovený census daňový, který drobnou živnost výrobní ze zastoupení zájmového v II. skupině vylučuje; ostatně zná systematický seznam, výnosem ministerstva obchodu ze 4. srpna 1899 č. 29.757 vydaný, roztřídění v průmysl a obchod.

Jde nyní o to, sluší-li do rozvrhu členů okr. zastupitelstva pojati pouze majetníky těch živností, jež podléhají v působnost řádu živnostenského, či má-li se přihlížeti i k zaměstnáním, vyloučeným z působnosti tohoto řádu a v čl. V. vyhl. patentu z r. 1859 pod čísl. *a)*—*q)* vyjmenovaným. Jsou to tyto podniky: 1. zaměstnání, která již dle své povahy nespadají pod pojem živnosti vůbec, tedy prvotní výroba zemědělská a lesnická a její vedlejší živnosti, pak hornictví (čl. V. *a)*, *b)* vyhl. pat.); 2. práce námezdní nejsprostšího druhu (čl. V. *d)* vyhl. pat.); 3. povolání, která buď vůbec nebo přímo nesouvisíce s výrobou hospodářskou, upravena jsou dílem zákony zdravotnickými, justičními, školními a policejními, dílem vůbec jsou svobodna a z vlivu úředního vyňata (povolání léčitelská, právnická, soukromé vyučování a vychovatelny, činnost literární a provozování krásných umění, podnikání veřejných zábav a výstav; čl. V. *c*, *f*, *g*, *h*, *o* vyhl. pat.); 4. zaměstnání, která mocí příkazu státního v sobě zavírají funkce úřední, a tudíž se jeví býti pomocnou činností veřejné správy (obchodní dohodci, soukromí technikové od státu autorisovaní a inženýři bánští; čl. V. *f)* vyhl. pat.); 5. zaměstnání, která sice sama o sobě spadají pod pojem živnosti, avšak určitým předpisem jsou vyňata z obecného pojmu živnosti, poněvadž míra správní činnosti vůči nim odchyluje se od všeobecné policie živnostenské (domácí zaměstnání vedlejší, živnostenské práce veřejných ústavů humanitních a vyučovacích, práce trestnic a káznic, vydávání časopisů a vlastní nakladatelské právo autorů, podniky železniční, paroplavební, úvěrní, ústavy zaopatřovací a důchodové, zastavárny lidumilné, spořitelny a pojišťovny, plavba po moři a rybářství na moři, stálé přívozy na řekách, jezerech a průplavech, plavení dříví a vorů, obchod podomní a jiná zaměstnání potulmo provozovaná; čl. V. *c*, *e*, *i*, *k*, *l*, *m*, *n*, *p*, *q* vyhl. pat.).

Vzhledem k tomu, že účel zájmového zastoupení jest jiný, než-li, účel působnosti řádu živnostenského, nutno zajisté v každém jednotlivém případě zkoumati, spadá-li podnik v pojem živnosti průmyslové nebo obchodní bez ohledu, platí-li pro tento podnik živnostenský řád nebo zákon jiný.

Z důvodu toho dlužno vyloučiti z evidence živností, zařaditených do skupiny II. okr. zastupitelstva, nehledíc k výši daně výdělkové, případně placené, tato zaměstnání, vyloučená v čl. V. vyhl. pat.: *a)* všechny druhy uvedené pod čís. 2., 3. a 4. vzhledem na jejich povahu a census; *b)* všelikou výrobu prvotní (nájmy zemědělské a lesnické, zahradnictví, školkařství a semenářství, dobytkářství, rybářství, lov,

včelařství); *c*) vedlejší živnosti zemědělské a lesnické, jež obírají se hlavně prvým zpracováním vlastní suroviny, již upravují pro spotřebu vlastní nebo v hospodářství, nebo ji upravují, aby její doprava byla snazší, nehledíc na to, jde-li o živnost v režii vlastníkově spravovanou nebo pachtýřem hospodářství podnikanou. Kvota daňová vyloučených těchto zaměstnání připočte se buď ke skupině měst nebo obcí venkovských, dle toho, kde se ono zaměstnání provádí.

Naproti tomu z výše uvedených pěti druhů zařaditi nezbytno v poplatnost skupiny II. hornictví vzhledem k ustanovení § 7. zák. o okr. zast. a pak zaměstnání druhů pod č. 5. uvedených, pokud ovšem vyhovují výši svého censu a nespadají pod pojem živnostenské služby a práce.

A ještě jedna výjimka stanovena jest a sice zákonem o okr. zastupitelstvech samotným v § 9., dle něhož vyloučiti dlužno z poplatnosti zájmové třídy II. a vpočísti v poplatnost skupiny I. velkých statkářů poplatnost živností průmyslových a hornických, ježto se na nemovitostech, v deskách zemských zapsaných, provozují. Výjimka tato nedotýká se však živností obchodních na nemovitostech deskových provozovaných.

Takto zjištěná kvota přímých daní vpočítává se při sestavě rozvrhu daní, na třídu II. připadlých, plnou sumou, nehledíc k tomu, jestli poplatník sám bude míti dle § 15. zák. o okr. zast. právo voliti v této skupině čili nic, anebo jestli vykoná své právo volební, jež mu vedle této skupiny náleží ještě ve skupině velkých statkářů, dle ustanovení § 19. zák. o okr. zast. ve skupině I. Ustanovení toto platí ovšem důsledně pro rozvrh daní i v ostatních skupinách.

Když takovýmto způsobem na jisto jest postavena daňová kvota skupiny II. t. j. těch, kteří platí největší daň z obchodu a průmyslu, lze teprve rozhodnouti o osudu zastoupení této skupiny vůbec, jež totiž není dle § 9. bod 2. zák. o okr. zast. tak jako u ostatních skupin obligatorním. Neobnáší-li totiž řádně upravená kvota daňová skupiny II. ani dvě třetiny té sumy, která vychází, když se dělí veškerá vpočitatelná suma přímé daně v celém okrese počtem členů zastupitelstva okresního, pro příští funkční období stanoveným, tedy upustí se od zastoupení skupiny II. v zastupitelstvu (§ 9. bod 2. zák. o okr. zast.). V tom případě dlužno připočísti daň, kterou tato skupina nejvyšších poplatníků platí, buďto ke skupině III. městské nebo ke skupině IV. obcí venkovských dle toho, kde se závod provozuje.

Po tomto výkladě obraťme se ke skupině I. velkých statkářů a k otázce, jakým způsobem na jisto postaviti daňovou její kvotu, pro zastoupení její v zastupitelstvu okresním rozhodnou.

Dle ustanovení § 7. zák. o okr. zast. náležejí k této skupině držitelé statků do desk zemských a manských zapsaných, které leží v okrese, a počítána budiž dle § 9. téhož zákona nejen daň reální, která se ze statků těch platí, ale také daň z výdělku a příjmu, která se platí ze živností průmyslových a hornických, ježto se na nich provozují.

Pro stanovení kvoty daňové této skupiny není stanoven zákonem census, tak jako jest u skupiny II., a nesmí tu másti ani podmínka census, stanovená pro právo volební poplatníků této skupiny; proto ve výkaz poplatnosti musí se zařaditi vpočítatelná daň i z těch deskových nemovitostí, jež nedostupují poplatnosti 100 zl. (§ 7. věta 1. zák. o okr. zast.).

Jest tudíž nutno zjistiti nemovitosti v okresu, jež jsou v deskách zemských a manských zapsány, což nahlédnutím v desky zemské u c. k. zemského soudu v Praze vedené, a v reální rejstřík příslušného c. k. knihovního úřadu se státi může. Když takto vyhledali jsme, které parcely držitele statku deskového nebo manského jsou v deskách zemských zapsány a které nikoli, vyloučíme z evidence poplatnosti skupiny I. parcely nedeskové šmahem a daň z nich placenou připočteme do kvoty daňové skupiny městské nebo venkovských obcí dle toho, kde leží pozemek. Zbývají parcely deskové.

Ježto předmětem kvoty daňové této skupiny jest výnos z pozemků deskových nehledě k tomu, jsou-li tyto pozemky k hospodářskému zpracování určeny, anebo jsou-li na nich postaveny budovy obývací nebo živnosti průmyslové a hornické (nikoliv ale i obchodní!), připadá v evidenci nejen všeliká reální daň, která se z nich platí, alebrž také daň z výdělku a příjmu, která se platí ze všeliké živnosti průmyslové a hornické, na těchto pozemcích provozované.

Vzhledem na dobu vydání zákona o okr. zastupitelstvech (25. července 1864), na spojitost, v níž se »daň z výdělku a příjmu« v textu § 9. zák. o okr. zast. přivádí, dále v uvážení toho, že zákon právě z povahy zájmového zastoupení chtěl míti zřetel při vymezení skupiny velkých statkářů výhradně jen k oněm daním, které se jako daně reální a tenkráte platná daň z výdělku a daň z příjmu zapravovaly z výnosu velkostatku a ze živností prumyslových a hornických, na něm provozovaných, a tudíž jen statek sám postihují, nikoliv ale k oněm, jež hospodářské poměry velkostatkářovy vůbec a čisté příjmy, i z jiných pramenů nežli ze statku jemu plynoucí, zvláště za předmět svůj mají. Tudíž v pojmu »daně z příjmu«, o níž se § 9. zmiňuje, obsažena jest výhradně jen daň z příjmu I. třídy, zavedená patentem z 29. října 1849 č. 439. ř. z. a postihující příjmy z podniků dani výdělkové podrobených, pak příjmy z bání a hutí a důchody z pachtu. Tato daň z příjmu jest dle čl. 1. zák. o osobních daních zrušena a na její místo jakož i na místo daně výdělkové nastoupila všeobená daň z výdělku, případně daň z výdělku podniků, veřejnému účtování podrobených.

Nová osobní daň z příjmu však nemá se zrušenou daní z příjmu pražádné podobnosti a jest to úplně nová daň přímá, jež postihuje veškery příjmy poplatníkovy, ať došly hotově či účtováním, po srážce vydajů na dosažení, zabezpečení a udržení těchto příjmů jakož i úroků z dluhů. Ovšem výnos ze statku béře se při vyhledávání pramenů příjmů tolikéž v úvahu, ale daň sama vyměřuje se a platí výhradně jen ze sumy čistého osobního duchodu poplatníkova,

nikoliv ale, a to ani částečně, »ze živností průmyslových a hornických« jeho.

Tolikéž daň rentová, jež postihuje renty poplatníkovy, nemá pražádné podobnosti se zrušenou daní z příjmů a naprosto nutno i ji vyloučiti z evidence při zjišťování daňové kvoty skupiny velkostatkářů. Obě tyto daně tudíž je nezbytno vpočísti do kvoty daňové skupiny měst či venkovských obcí dle berní obce, v níž byly předepsány (viz rozhodnutí správního soudního dvoru ze 7. března 1902 č. 2199).

A ještě jedna poznámka o této skupině. Na rozdíl od skupiny II. vyloučil zákon při skupině velkostatkářů připočtení daně výdělkové a z příjmů ze živnosti obchodní, byť i byla na pozemku deskovém provozována. Výlučnost tato, v protivu stavíc živnost výrobní a obchodní, způsobuje, že jen ten závod obchodní, který naprosto nespadá spolu v pojem živnosti výrobní (průmyslové) a v nižádné hospodářské spojitosti se nenalézá se statkem deskovým, lze vyloučiti z poplatnosti skupiny velkostatkářů. Vedlejší při tom věcí jest, jde-li o závod, v obchodní rejstřík zapsaný, a jsou-li při závodu náležitosti pojmu obchodu dle zákona obchodního.

Zastoupení skupiny velkých statkářů jest obligatorním, pokud ovšem v určitém případě lze poplatníkům dle předpisu § 13. zák. o okr. zast. přiřknouti také právo voličské. Jestli by tudíž tu byly kvoty daňové ze statků deskových, ale právo voličské pro nízký census daně nebo z příčiny cizí příslušnosti držitelům statků těch by nenáleželo, odpadne zastoupení této skupiny a kvoty daňové připočtou se ke skupení III. nebo IV. dle toho, v které obci berní jest daň předepsána. Případ uvedený na závěrku bodu 2. § 9. zák. o okr. zastup. pro tuto třídu platnosti nemá.

Třetí skupinu zastupitelstva okresního tvoří města a městysy v okresu ležící, pak místa průmyslová jmenovaná v § 3. řádu volení do sněmu zemského (§ 7. věta 3. zák. z 28. září r. 1880 č. 74. z. z.). Ve skupení tomto jest kvotou daně to, co zbude po srážce daně ve skupení I. a II. zapravované (§ 9. bod 4. zák. o okr. zast. dle znění z r. 1880). Skupení měst a městysů v okrese měj vždy zástupce svého, třeba by neplatilo ani dvě třetiny té sumy daní, která vychází, když se dělí veškera suma přímé daně v okresu počtem členů zastupitelstva (§ 9. bod 3. ve spojení s bodem 2. zák. dle znění z r. 1880.). Není-li v okrese žádné město ani městys, odpadá tato skupina v zastupitelstvu.

Pro posouzení poplatnosti této skupiny zájmové jest rozhodným obvod místní obce a daň, v obvodu místní obce placená. Tomu nasvědčuje předpis §§ 1., 5. a 6. ob. zříz. Jestliže tudíž sloučila se městská obec nebo městys neb místo průmyslové, v § 3. ř. vol. do sněmu zem. jmenované, s venkovskou obcí, ať cestou dobrovolnou či nuceně (§ 2. ob. zř. dle znění zák. z 2. července 1897 č. 40. z. z. a § 94. ob. zř.), musí při zjišťování kvoty daňové přihlížeti se k poplatnosti celé obce sloučené, neboť připojená obec, dříve samo-

statná, sloučením samostatnost svoji ztratila, byť i v hospodářském směru osadou zůstala a vlastní svůj katastr podržela (viz § 109. odst. 1. posl. věta ob. zř.) Naproti tomu spojení obce městské s obcí venkovskou pro určité záležitosti správní (§§ 93. a 95. ob. zř.) zahrnuje v sobě jen změnu příslušnosti obecních orgánů v tom oboru správy, pro který se spojení provedlo, nikoliv ale změnu území spojených obcí, a tudíž by se při zjišťování kvoty daňové městské obce v úvahu vzíti musila jen poplatní síla městské obce samotné.

Jiná jest otázka, přivodí-li povýšení obce venkovské za městys neb město, anebo sloučení obce III. skupiny s obcí venkovskou, právoplatně provedené a v zemském zákonníku vyhlášené v době sestavování rozvrhu členu okr. zastupitelstva, ipso jure změnu v tomto rozvrhu a kterou časovou lhůtou jest provedení této změny v rozvrhu omezeno? Přihlížejíce k předpisu §§ 12. a 25. zák. o okr. zast. máme za to, že místodržitelství jest z úřední povinnosti povoláno vyznačiti a provésti změnu v rozvrhu, přivoděnou oním povýšením nebo sloučením, a provedení změny v rozvrhu potud se státi může, pokud rozvrh nevešel v moc práva. Jakmile ovšem rozvrh nabyl právní moci, nesmí se s ním hýbati. Subsumpce tato platí zajisté obdobně i při rozluce obce venkovské od obce městské ve smyslu § 3. ob. zř. upr. dle zák. z 19. srpna r. 1893 č. 59. z. z.

Všechny ostatní obce — po vyloučení měst, městysů a míst průmyslových, v § 3. ř. vol. do sněmu jmenovaných — činí skupinu obcí venkovských (§ 7. posl. věta zák.); a i tu jest kvotou daně to, co zbude po srážce daně ve skupině I. a II zapravované (§ 9. bod 4. zák.).

Ve skupině třetí a čtvrté jde o zájmové zastoupení obcí a obce jsou voliči této skupiny, nikoliv jednotliví jejich občané, což zřejmo z názvů §§ 10. a 11., 17. a 18. zák. i z povahy zájmového zastoupení, které v okr. zastupitelstvu jest provedeno (§ 6. zák.).

Na těchto zásadách a subsumpcích musí vyhotoven býti výkaz poplatnosti v okresu, dle něhož se vzdělá výpočet, kolik členů má míti každá skupina (§ 12. zák.).

Jest možno, aby skupina I., III. nebo IV. nedošla v zastupitelstvu zvláštního zastoupení, ale jen tehdy ovšem, když by nebylo voličů, ve skupině II. však již tehdy, když by poplatnost její nedosahovala výše v § 9. bod 2. vyžadované. Výkaz poplatnosti tudíž sám již rozřešiti musí otázku, kolik skupin bude příští zastupitelstvo tvořiti.

Rozvrh počtu zástupců na jednotlivé skupiny děje se dle přesných pravidel:

Nejprve zjistí se počet členů, který vypadne na jednotlivé skupiny dle § 9. věta 1. zák. To děje se tím, když souhrn přímé daně v okrese dělí se počtem všech členů budoucího zastupitelstva a když pak tímto podílem dělí se kvoty daňové vypadlé na jednotlivé skupiny.

Než-li se definitivně rozhodne počet členů ve skupině I. a II., dlužno zjistit: *a*) nevypadá-li na I. nebo II. skupinu více než čtvrtina

počtu všech členů zastupitelstva (§ 9. bod 5.), anebo *b)* schází-li buďto prvá nebo druhá skupina — nevypadá-li na zbývající skupinu (druhou nebo prvou) více než-li třetina všech členů (§ 9. bod 5. zák.; viz k tomu nález spr. dv. soud. ze 4. ledna 1893, Budw. č. 6987).

Když se těmto předpisům přizpůsobily výpočty členů, na jednotlivé skupiny vypadlých, rozhodne se případně o zlomcích, ve výpočtech se snad nalézajících, a sice přiřkne se mandát, ještě k disposici jsoucí, té skupině, která vykazuje zlomek jedničce bližší; ovšem i tu dlužno vyhověti předpisu § 9. bod 5. zák.

Na to určí se počet členů pro skupinu III. a IV. a sice tím způsobem, že se součet daňové kvoty obou těchto skupin dělí zbytkem mandátů, těmto skupinám připadlým, a podílem dělí se kvota daňová skupiny III. a pak skupiny IV.

U skupiny třetí učiní se ihned také rozvrh členů na jednotlivé obce a sice stejným způsobem, jak uvedli jsme právě při rozvrhu členů na skupinu třetí a čtvrtou.

Při tom třeba ale šetřiti ještě těchto opatrností: *a)* je-li počet obcí skupiny III. větší než-li počet zástupců, na tuto skupinu vypadlý, tu obdrží obce nejméně daně platící společného zastupitele (§ 10. věta 2. zák.); *b)* je-li počet obcí skupiny této menší anebo stejný s počtem zástupců, tu rozdělí se mezi ně počet zástupců dle poměru daně, vždy ale tak, aby každá obec měla alespoň jednoho zástupce (§ 10. věta 1. zák.). Ustanovení § 11. zák. o okr. zast. nemá praktického významu, ježto nelze to, co tam řečeno jest o okresích politických, rozšířiti na okresy soudní.

Když bylo místodržitelství dle těchto pravidel vypracovalo návrh rozvrhu členů budoucího zastupitelstva, má o tom vyrozuměti zemský výbor, a smluvivši se s ním, má přistoupiti k vyzvání k volbám (§§ 12. a 25. zák.). Neshodlo-li by se místodržitelství se zemským výborem, rozhodne ministerstvo vnitra (§ 12. věta 2. zák.).

Praxe nynější postupuje tím způsobem, že politický úřad oznamuje změnu v zastoupení v jednotlivých skupinách členům starého okr. výboru, zvoleným z těch skupin, které v příštím zastupitelstvu dle rozvrhu na počtu svých zástupců budou zkráceni. Členové mají se o rozvrhu navrženém vyjádřiti a případný rozklad jich jest podkladem nového rozhodnutí.

Po té postoupí místodržitelství spisy zemskému výboru a zemský výbor sděluje opětně dle panující praxe rozvrh okresnímu výboru, aby se o něm vyjádřil.

Pokládám však, přihlížeje k poslednímu nálezu správního soud. dvoru ze 7. března 1902 č. 2198 a 2199 tento postup sám o sobě za nedostatečný, vždyť okresní výbor ani jeho členové nejsou jako takoví legitimováni k hájení interesů ohrožených skupin, ba nemusí ani býti v okr. výboru repraesentanti všech skupin, které v budoucím výboru zastoupení dojdou. Proto doporučovalo by se spíše, aby praxe doplnila mezeru zákona tak, aby okresní výbor byl poukázán, u vše-

obecnou známost uvésti, že jest sestaven návrh rozvrhu místodržitelstvím a že lze v něj voličům nahlédnouti. Tím by se usnadnila voličstvu možnost dojíti ochrany svých zájmů případným rozkladem hned u zemského výboru, který má ze zákona podati o návrhu své votum; ale i další zakročení voličstva by se tím zabezpečilo pro ten případ, že by ministerstvo vnitra anebo správní soudní dvůr musil spor o rozvrhu v dalším postupu rozhodovati.

K ministerstvu vnitra náleží se odvolati pro případ neshody mezi místodržitelstvím a zemským výborem; správní soudní dvůr pak jest kompetentní přezkoumati rozhodnutí místodržitelské, jež se stalo v srozumění se zemským výborem (viz nález spr. soudn. dv. ze 4. ledna 1893 Budw. č. 6987).

Zbývá zkoumati ještě otázku legitimace k podání stížnosti na správní dvur soudní. Dle souhlasných nálezů správního dvoru soudního, jest k hájení zájmů prvé skupiny legitimován volič této skupiny (§ 13. zák. o okr. zast.). V tom případě, když by návrh neobsahoval zastoupení této skupiny, legitimována by byla za skupinu I. nastupovati osoba, jež by oprávněna byla v té skupině voliti, kdyby zastoupení došla. Ve II. skupině legitimován jest k hájení její zájmů poplatník, u něhož jsou podmínky práva volebního dle § 15. zák., ať jde o rozmnožení počtu mandátu či o zastoupení skupiny té vůbec. Ve III. třídě legitimováno jest výhradně jen městské zastupitelstvo svými údy a musila by se stížnost státi z řádného jeho usnesení (§ 17. zák.). Ve třídě IV. konečně legitimovány jsou tolikéž obce venkovské samy svými obecními výbory (srov. nález spr. dv. soudního ze 7. března 1902 č. 2198).

Legitimace oprávněných zástupců zájmu určité skupiny ale sahá jen potud, pokud v odpor berou rozvrh z důvodu hájení poškozených zájmů své vlastní skupiny, na což v řízení u správního soudního dvoru zvláště pamatovati nutno, ježto správní soud z úřední povinnosti legitimaci a její meze zkoumá.

V základě rozvrhu, moci právní nabyvšího, stane se vyzvání k volbě vynešením místodržícího (§ 25. zák.). To však již nespadá v rámec této studie.

Dovršení rakousko-uherské nápravy měnové.

Alex. Spitzmüller, Die österr.-ung. Währungsreform.*)

Mezi novými předlohami, jež se týkají rakousko-uherského vyrovnání národohospodářského, byla ohlášena osnova, kteráž pro dovršení díla nápravy měnové stanoví závazek Rakousko-uherské banky k výplatě bankovek hotovými, zůstavuje však konkretní ustanovení doby, kdy se s vypłácením

* Zvláštní otisk z Zeitschrift für Volkswirtschaft, Socialpolitik und Verwaltung. Vídeň 1902. 118 str.

započíti má, dohodě obou vlád. Není pochyby, že se tímto způsobem rozřešení vyjadřuje dvojí: jednak úmysl projeviti jaksi autoritativně, že se povinné vyplácení hotovými pokládá za nutný akt dovršení reformy, zákony z r. 1892 zahájené — jednak přesvědčení, že se přítomná chvíle nepokládá za vhodnou pro bezprostředné zavedení výplat hotovými, že však se vůbec stav národohospodářských podmínek a poměrů nepokládá ani za dosti zralý pro stanovení přesné nějaké lhůty. Mohlo by se vzhledem k tomu plánu, ve věci tedy odkladnému, zajisté namítnouti, je-li podobné osnovy vůbec potřebí, ježto jest možno věc vyříditi dvojí souhlasnou krátkou osnovou zákona, až nadejde očekávaný vhodný okamžik v budoucnosti, dnes ještě nejisté, a to tím spíše, protože se vyrovnání uzavírá na deset let a nikterak není jisto, nadejde-li během těchto desíti let okamžik ten také vskutku, anebo vlastně bude-li během těch desíti let určitý okamžik souhlasem obou vlád za vhodný uznán. Leč nelze přece zapříti, že jsou jisté důvody, které nějakého oficiálního projevu o této otázce právě nyní vyžadují. Dnem 28. února 1903 pomine totiž nucený oběh státovek, jejichž stažení již vlastně koncem r. 1902 lze pokládati za ukončené. Do 31. srpna 1903 budou se ještě přijímati (týče se to již jen státovek o 5 a 50 zl.) u státních pokladen při placení, až do 31. srpna 1907 pouze k výměně, načež všeliká jejich platnost pomine. Bylo však úmluvou obojstrannou (dle čís. nař. z 21. září 1899) ujednáno, že se má, jakmile nucený oběh státovek pomine, vyvolati usnesení zákonodárných sborů v příčině započetí výplatami hotovými. Toto jasné ustanovení činí tedy nějaký projev zákonný v řečené příčině nutným. Tím důležitějšími stávají se arci důvody, pro které neuznává se možnosť učiniti na ten čas usnešení i ve věci samé určitější čili jinými slovy: důvody, o jaké se opírá záměr dosti neurčitě odkladný.

Rozbor této otázky tvoří předmět konečných úvah díla v nadpisu k přítomné stati uvedeného, jež pocházejíc z péra vynikajícího úřadníka ministerského, v příslušném oboru také úřadně činného, není asi daleko motivů, které v této nad míru vážné záležitosti panují v lůně samého ministerstva financí rakouského. Spis sám věnován jest zevrubnému vypsání celého dosavadního postupu rakousko-uherské nápravy měnové počínajíc od její přípravy, z části snad bezděčné, zastavením ražby stříbrných mincí kurantních staré měny pro účet soukromý r. 1879 až na nynější stav. Vylíčení to jest přehledné, jasné, všecky podstatné skutečnosti vyčerpávající, pro každého vhodné, kdo není zvláštním účelem nucen prokusovati se obšírným materiálem úřadních zpráv, motivů k osnovám zákonův a jednání parlamentárních, leč i pro speciální studium takové dobré vodítko. Vděku si při tom zajisté zasluhuje autor i proto, že vložil do spisu svého zároveň stručné vypsání reforem v oboru měnovém nejnovější dobou provedených ve státech zahraničných — Rusku, Italii, Rumunsku i Japonsku — které vesměs postupovaly rozhodněji než my, ač ne veskrz s výsledkem zcela nepochybným, takže zkušenosti jejich stávají se pro nás poučnými.

Na tomto místě nepokládáme za vhodné podávati nějaký výtah z látky faktové ve spisu uvedené a zpracované; nemůžeme jen opomenouti upřímné chvály spisovateli, který látku dost nepoddajnou dovedl tak pěkně zpraco-

vati a podati své úsudky obraty tak trefnými, že i po stránce ryze formální zasluhuje uznání každého odborníka. Hodláme pozornost obrátiti pouze k obsahu úvahy konečné, jež se přímo dotýká aktuálního problému: otázky terminu pro povinné započetí výplat hotovými. I budiž nám dovoleno předeslati krátký rozhled.

Jest známo, že před podáním prvních osnov zákonných svolány byly zároveň ve Vídni a Pešti v březnu r. 1892 znalecké ankety, kterým byly předloženy určité základní otázky díla nápravy se týkající. Že sluší odklizení papírové měny spojiti s přechodem ke zlatu jako příštímu základnímu kovu měnovému, bylo vlastně již záměrem obou vlád, mělo tehdy již i ve veřejném tisku převážné zastance a také v anketách až na malé výjimky nebylo sporno. Bylo tudíž rozřešiti předem nesnadný úkol tak řečené měnové relace, totiž konkretně řečeno, otázku, které množství zlata má vzhledem k poměrům trhovým býti pokládáno za správný a spravedlivý aequivalent dosavadního zlatého, nebo ještě konkretněji: kolik gramů zlata musí obsahovati nová koruna, aby mohla dle pravidel národohospodářských býti považována za rovnocennou půli zlatého r. m. Tato nejchoulostivější ze všech otázek opravy měnové vyvolala mnoho sporu (v širším obecenstvu ovšem i pochopitelných nedorozumění), neboť následkem zastavení ražby stříbra pro účet soukromý byl od r. 1879 na trhu vůbec pohyb ceny rakouského zlatého, vyjádřené v kursech zahraničných směnek (devis) a mincí (valut), odloupnut od pohybu trhové ceny stříbra ryzího a šlo o to, má-li se za základ výpočtu relace řečené vzíti buď jistý kurs okamžikový nebo průměr bursovních kursů devisových a valutových pro delší či jen pro kratší řadu let prošlých od roku 1879. Leč i do vyřízení tohoto základního úkolu zasahovala nejistota tehdejšího stavu těžby a tržby zlata. Obavy živila nejen skutečnost, že po několik desitiletí již výsledky světové těžby zlata, v polovici devatenáctého století v Severní Americe a v Austrálii mocně vznícené, poznenáhla ubývaly, nýbrž i další okolnost, že zavedením měny zlaté v Německu a jiných státech i zastavením ražby stříbra ve státech dosud bimetalistických, potřeba zlata jako kovu peněžního zároveň rostla a byly o jeho opatřování a zachování vedeny mezinárodní zápasy, jež byly karakterisovány okřídleným slovem »boj o krátkou pokrývku zlatou«. I tak tato nejistota, z níž vyvozovány všecky námitky skeptiků, měla nemalý vliv i v úvahách anketních obranců měny zlaté a došla m. j. výrazu v požadavku, aby se relační kurs, vzhledem ku pravděpodobnému dalšímu stoupání ceny zlata, poopravil, totiž na nižší obsah zlata v příští minci korunové »zaokrouhlil«. Všecky tyto obavy ukázaly se záhy bezpředmětnými. Světová těžba zlata je v ustavičném vzestupu. R. 1891 činila 644 milionů korun, v průměru let 1891—1895 804 mil., v průměru let 1896—1900 již 1271 mil. K ročně. Opatření zlata pro potřeby rakousko uherské nápravy měnové provádělo se dosud bez podstatných obtíží; v Rakousko-uherské bance, jejíž zásoba zlata činila 15. srpna 1892 ještě pouze 141,331.859 K (a 20,808.274 K devis zlatem splatných), vzrostla do 30. září 1902 na 1.092,961.312 K (a 59,839.794 K v devisách).

Slovo o »krátké přikrývce zlaté« pozbylo tedy šťastným vývojem udá-

lostí všeliké podstaty a z té strany tudíž také otázka o pravděpodobné možnosti udržeti si měnové zlato nemusila činiti nikomu starostí. Leč právě jen z té strany, nikoliv ještě z druhé, zde především závažné, kteráž v anketě měnové r. 1892 celkem byla pojímána dosti optimisticky a vůbec jen od několika málo její účastníků probrána opravdu důkladně. Byl to především prof. Sax, který si tehdy dal nemalou práci, vyšetřiti zevrubněji stav a pravděpodobný vývoj rakousko-uherské platební bilance mezinárodní. Vyrozumíváme tím slovem, jak povědomo, poměr pravidelných požadavků domácích proti cizině a cizích proti zemi zdejší, jež vyplývají z vývozu a přívozu zboží (bilance obchodní), pak z uložení domácích kapitálů v cizině a cizích u nás (bilance efektová) a z jiných pravidelných běžných příjmů a platů (na př. z dopravy zboží domácími dopravci v cizině atd.). Nebyla sice nikomu pochybnou aktivnosť bilance našeho zahraničního obchodu, ale pohříchu také ne veliká passivnosť vyplývající z vysokého zadlužení našeho v cizině, která není jenom v držení obrovských sum našich veřejných, zejména státních dluhopisů, nýbrž i jiných obligací, jakož i akcií zdejších drah a jiných závodů.

Sax tehdy zjistil na základě velice pečlivých, podle povahy věci dosti nesnadných výzkumů a výpočtů, že passivum naší platební bilance v posléz řečeném směru činí asi 150 mil. zlatých ročně, k jehož vyrovnání by bylo třeba stejně vysokého aktiva v obchodě zahraničném. Nepodaří-li se vyrovnání tímto způsobem, tedy stávají se kursy směnečné nepříznivými a musí buď kov jíti ze země anebo se docílí vyrovnání, nehledíc k nejistému léku dočasných krátkodobých kovových zápůjček ciziny, jen novým vývozem dluhopisů do ciziny, čímž sice pro okamžik kov doma se zachovává i třeba množí, ale pro budoucnosť pravidelná passivní položka ustavičně se zvyšuje o platy úrokové. Pro mimořádné poměry hrozí nad to i návrat domácích efektů z ciziny (uvržením jich na trh zdejší, jak se stalo na př. v letech 1893 a 1896 a působilo nepříznivě na zdejší kursy směnečné); za ně musí jíti opět kov ze země.

Než celkem hledělo se r. 1892 v anketě i mimo ni, přes to, že se vývoj naší obchodní bilance zahraničné následkem nově uzavřených smluv obchodních stal nejistým, k těmto otázkám dosti optimisticky. Hlavní naděje se kladla na zachování míru, neboť války byly u nás dosud nejhorším nepřítelem spořádaných poměrů měnových.

Teprve když už první řada zákonů měnových byla v platnosti a dílo opravné na základě jejich pokračovalo, když však počala se naše obchodní bilance zahraničná po uzavření smluv z r. 1891 dočasně zhoršovat a budit obavy, jež na štěstí dalším rozvojem zahraničného obchodu našeho nebyly potvrzeny, a když také první značné zvýšení kursů směnečných nad relační paritu dočasně se objevilo, tu zvýšený zájem počal se obraceti k otázce, kdy bude vlastně možno přikročiti k výplatě hotovými a na čem závisí čáky udržení pari relačního naproti cizině. Měna není pouhým problémem právním. Máme všecku příčinu dáti si záležet na dobré její definici i z té stránky. Ale především jest ona problém ekonomický. Právnicky jsem její povahu vystihl, když jsem vytkl její funkci jako zákonného platidla a zákonného měřítka hodnot (spolu podkladu všeho veřejného účtování) — leč to vše jsou jen podmínky

vnitřního pořádku národohospodářského, při měně jde o mnohem více, o základ bezpečného hodnocení ve všem domácím životě hospodářském i ve všem hospodářském poměru k cizině, což obojí beztoho zase dohromady hraje a zvláště naproti cizině je zachování stálosti měny podmínkou mezinárodní naší hospodářské platnosti a váhy, podmínkou našeho úvěru. První přechodné otřesy směnečních kursu čili jinak: první objevení se ažia všecky tyto momenty živěji připamatovalo a proto v soukromé anketě »o provádění měnové nápravy«, kterou r. 1895 uspořádala »Společnosť rakouských národohospodářů ve Vídni« a jejíž výsledky vyšly tiskem,[1] nade vše jiné obracel se zřetel k této skutečnosti. I soukromé publikace, zejména Landesbergera, Ostersetzera a j., věnovány byly těm a příbuzným úvahám.

Připomenouti jest ovšem, že měnové zákony z r. 1892, ani pozdější, otázce terminu výplat hotovými nepraejudikovaly a také oficiální zástupci vládní v jednáních sněmoven v té věci žádného přenáhlení se nedopustili. Ano přisuzuje se tehdejšímu ministru financí Steinbachovi okřídlené slovo, že »vyplácení hotovými se zavede, jakmile bude zbytečno.« Slovo zřejmě přeostřené, kteréž mělo prostě vyjádřiti mínění, že nejpodstatnějším úkolem měnové nápravy jest zabezpečiti stabilitu měnovou, zachovati její paritu, v zákonech z r. 1892 za základ vzatou, o to že jest péči míti politikou bankovní, neboť jakmile bude stažení státovek provedeno a Rakousko-uherská banka příslušnými zásobami zlata opatřena, bude předem jejím úkolem o tento cíl se starati vykonáváním přiměřeného vlivu na trhu devisovém. Závazek její k výplatám hotovým že však může se stanoviti až pak, kde bude jisto, že tím tento základní stabilisační cíl celé nápravy nebude v nebezpečí uvržen.

Byli ovšem i tehdy ekonomisté, kteří měli za to, že vlastně se závaznou výplatou bankovek není třeba vyčkávati ničeho, že se muže započíti ihned. Zlato jest lepší než papír — pravil na př. Hertzka — protože muže odplynouti. Zahraniční platební bilance nemusí státu spůsobovati trudy už proto, že on je naproti ní bezmocným. Obchod sám si vynucuje korrektury automaticky. Musil-li kov odplynouti značnou měrou ze země, poklesnou domácí ceny, zvýší se vývoz, a zlato se zase vrátí. — Ano, kdyby jen takové automatické regulování, starý článek víry abstraktního liberálního pojímání, bylo závislo na jednoduchých podmínkách. Ale obchodní bilance také závisí na úrodách, na celní politice. »Celní válka s kterýmkoliv velkým státem středoevropským zasadila by našemu národnímu hospodářstvi a naši obchodní bilanci rány hluboké« — pravil zajisté správně Lecher. A jak teprve mohou zasáhnouti do takové regulující působnosti velké mezinárodní pohyby efektové, ne vždy jen vlivem korrigujícím (jdou-li ven), nýbrž opakem (jdou-li zpět). Také na to bylo již tehdy zcela trefně poukázáno Landesbergerem, známým zastancem francouzské prémiové politiky bankovní, že jest karakteristickým znakem nynějšího postavení Rakouska-Uherska v zahraničném obchodě »veliká proměna nastávající tim, že z vývozního státu agrárního přecházíme ve stav

[1]) Gutachten über die Fortführung der Valutar-form in Österreich. Gesammelt und herausgegeben von der Gesellschaft österr. Volkswirte in Österreich. Vídeň 1896.

státu průmyslového, jenž dodává svým mohutnícím vrstvám průmyslovým plodiny polní dříve vyvážené« a že tudíž také postavení naše, pokud jde o obhájení nové měny, není stejné s postavením vyvinutých již států průmyslových, jakým se na př. stalo Německo.

Celkem již tehdy vzniklo mínění, že není třeba chvátati s početím závazných výplat bankovek hotovými, nýbrž pečovati předem o zachování parity. Ano ani na prosycení domácího oběhu zlatem že nesluší klásti přílišný důraz, nýbrž především na dostatečné soustředění zlata v mohutném ústředním reservoiru banky, by mohla ona propouštěním jeho dle potřeby a obratným ovládáním trhu devisového chrániti paritu měny proti nepříznivým otřesům. Mimochodem budiž podotčeno, že tenkrát Landesberger i prof. Lexis pokládali zásobu 600 mil. zlatých za dostatečný fond zlata pro úkol právě dotčený.

Ke zjevnému pessimismu, který tehdy, od polovice let devadesátých, mysle skličoval, přispívaly kromě dat statistiky našeho zahraničného obchodu i nejisté výsledky nastávající obnovy rakouskouherského vyrovnání národohospodářského a zvláště obavy před novým zřízenim, jež měla dostati Rakouskouherská banka. Hospodářská rozluka obou polovic říše nejen že by byla v šanc dala jednotu cedulového bankovnictví, v době postupně prováděné nápravy měnové tak důležitou, nýbrž byla by vyvolala i vnitřní krisi národohospodářskou nesnadno změřitelného dosahu a všechen úspěch valutového díla dosavádního byl v nebezpečí. Pod tlakem této obavy neostýchali se Maďaři domahati se rovného zastoupení ve správě banky! Cedulová banka je činitelem ohromného dosahu při díle měnové nápravy. Ona je reservoirem drahého kovu, jí přísluší péče o zachování parity měnové, ona musí si vésti jako orgán hospodářsko-politický a nikoliv jako podnik vedený zřetelem dividendovým. Důsledek toho stanoviska vedl by k bance říšské; to by však byla nová společná záležitosť, čemuž bránily politické snahy Uher. Měla-li se tedy jednota zachovati, musil ústřední cedulový ústav zůstati podnikem akciovým, v němž se musily vybojovati rozpory veřejného zájmu obecného se soukromým hledištěm ziskovým. Dalo-li se nebezpečí těchto rozporů aspoň částečně překonati sesílením vlivu vládního v řídícím organismu správním, zbyl tu napořád ještě rozpor hospodářských zájmů obou polovic říše, jenž zavedením početní parity uherských a rakouských členů generální rady zajisté dostal mocnější vzpruhy. Že tato povážlivosť konečným upravením, daným Rakousko-uherské bance cís. naříz. z r. 1899, nebyla odklizena, jest na bíle dni, ač upříti nelze, že prozatím nová správa banky v příčině chování svého naproti dílu měnové nápravy důvodného podnětu ke stížnostem nezavdala. Banka se ve svůj úkol záhy vpravila a dovedla nejen svůj fond kovový postupně a bez otřesů trhu valutového rozmnožovati, nýbrž dovedla spolu pomocí své stále hojné zásoby devis ve zlatě splatných ovládati náš devisový trh a uchrániti paritu měnovou.

Byly-li v tomto směru, přese všecky nedostatky záruk organisačních, výsledky pro dílo valutové nápravy uspokojivé, počaly v jiném směru na obzoru vystupovati mraky ne nepovážlivé. Byla to nejistota budoucích osudů našeho zahraničného obchodu hlavně následkem rostoucího ochranářského

hnutí v Německu a nejasných vyhlídek, dojde-li vůbec k zachování společného celního území s Uhrami, jak bude vypadati nový společný všeobecný tarif celní, když k němu dojde, a jak dopadnou nové obchodní smlouvy. I bruselská konvence, jejíž ujednání vrhala zlé stíny na budoucí osudy našeho vývozu cukerního, toho důležitého činitele naší obchodní bilance zahraničné, měla na těch starostech svůj platný podíl.

Do toho stavu věcí padají úvahy autora naší knihy i jest nám se nyní obírati jejich obsahem. Spisovatel si klade dvojí otázku. Předně: jsou-li předpoklady započetí výplat hotovými opravdu již všecky splněny? Za druhé: které jiné kroky, k výplatě hotovými nehledíc, bylo by ještě učiniti na prospěch přesného provedení zákonů měnových?

Pokud se týče otázky druhé, má sice za to, že by se k dosažení ryzího rázu zlaté měny bez velkých obtíží dalo dospěti úplným demonetisováním starých kurantních mincí stříbrných (našich stříbrných zlatníků), dosud s neobmezenou platební spůsobilostí v oběhu zachovaných. Nepokládá však — a zajisté právem — věc za naléhavou. Již v soukromé anketě výše dotčené bylo ostatně z některých stran v té příčině navrhováno, aby se u stříbrných zlatníků vlastnosť zákonného platidla obmezila na sumy do určité výše, na př. do 100 neb 200 zlatých, čímž by se jim dal oficiálně ráz drobné mince jakéhosi vyššího řádu nežli jsou obsahem lehčí koruny a pětikoruny stříbrné. Rovněž spisovatel má za to, že i po započetí výplat hotovými může se v oběhu zachovati jistý kontingent bankovek dvacetikorunových (dle posledního privilegia bankovního má minimální appoint bankovkový býti 50 korun!), protože k zachování čistého rázu měny není nutno zásadně odmítati bankovky znějící na tentýž obnos, na který zní základní měnová mince kurantní (tedy zlatá 20tikoruna), na níž sobě oběh domácí beztoho těžce uvyká.

Leč to jsou přece jen otázky podružnější. Hlavní zůstává, jsou-li poměry zralé pro stanovení závazné výplaty bankovek hotovými. Spitzmüller jí dává toto určitější znění: »Má-li započetí výplatami hotovými pro zachování relační parity nové měny podstatnou závažnosť a eventuálně, je-li zřetelem na zachování parity podmíněna volba terminu pro toto opatření?« I připomíná, že v posléz řečeném znění stává se ta otázka vlastně otázkou po obsahu a cíli valutové reformy; že pak — odpovídajíce na ni — nesmíme přehlížeti, jaký úkol byl přisouzen již od počátku reformy zahájení výplat hotovými. V těch příčinách jest prý nepochybno, že účelem měnové nápravy bylo odloupnouti naši měnu od stříbra a zjednati úzké spojení její se zlatem, to jest trvalý, jak možno pevný poměr její k posléz řečenému kovu, panujícímu v soustavách měnových všech národohospodářsky vyspělých státuv evropských. Zákonné inartikulování podobného plánu musilo se z příčin měnové i zákonodárné techniky odíti v podobu zákonného ustanovení měny zlaté a ve slib zákonodárcův, že nastane výplata hotovými v penězích měnových. Tato byla se strany obojího zákonodárství pojímána jako závěrečný kámen měnové nápravy, jako terminus certus an incertus quando. Proto se zákony z r. 1892 schválně vyhnuly jakémukoliv přesnému určení času. Mělť už ve stadiu vypracování měnových předloh velikou váhu mínění rozhodujících kruhů, »že nelze v bližší době pomýšleti na početí výplatami hotovými a že

ustálení hodnoty peněžné na základě nové relace je cílem žádoucím, dosažitelným, ale také dostatečně daleko vytčeným.«

Na opatrnost posléz dotčených kruhů v příčině možného započetí výplat hotových měly vliv starosti o možnostech opatření dostatečného množství zlata i úvahy, dá-li stav národohospodářských poměrů očekávati příznivý rozvoj rakousko-uherské bilance platební naproti cizině.

Starost prvá odpadla účinkem neočekávaného vzrostu světové těžby zlata a jeho znenáhlým hojným nastřádáním při bance, neboť opatřilo se nejen zakázkami, jež se arci provedou beze všeho zřetele na kursy devisové a provedly se i beze všech poruch na světovém trhu, nýbrž bylo možno za dočasně příznivého stavu kursů devisových opatřiti je i z volného obchodu pouhými operacemi kupeckými. Za uspokojivých vyhlídek na trvalejší příznivost národohospodářských poměrů dalo by se již nynější zásobou vystačiti pro započetí výplat, třeba by pak jisté sumy bankovek o 10ti a 20ti korunách zůstaly v oběhu. Arci není ani tím řečeno, že by potom nebylo dalšího získání zlata se strany banky už vůbec potřeba. Budeť banka i po provedené nápravě za nedostatku značného oběhu mincí zlatých jediným reservoirem zlata v říši celé. Uváží-li se zejména, že mohou v časích kritických ještě těžké oběti vzejíti hospodářství národnímu pro zachování nové měny, nesmělo by se další rozmnožování zásob zlata u banky po míře možnosti ani pak pouštěti se zřetele.

Jest však vůbec předpoklad trvalé příznivosti a klidné normálnosti národohospodářských poměrů splněn? Kdyby jiného nebylo, sám zřetel na naši zahraniční bilanci platební vylučuje kladnou odpověď. Naše zahraničná bilance obchodní, ač zůstala značně aktivnou, neměla přece v době od r. 1892 do 1901 tak příznivý rozvoj, jaký se očekávati mohl vzhledem k uspořádanosti poměrů měnových a k tarifním smlouvám celním, se sousedními státy uzavřeným. Poměrný rozvoj našeho vývozu zůstal za rozvojem jiných států, zejména Německa. Aktivní saldo v zahraničném obchodě (vyjmouc obchod drahými kovy) činilo od r. 1891 počínajíc až do 1901 v jednotlivých po sobě jdoucích rocích milionů korun: 372·4, 237·2, 326·8, 234·0, 81·2, 178·4, 53·4, 4·8, 294·0, 312·7 a 280·9. Postaví-li se proti tomu passivná bilance effektová, kdyby ani nebývala větší než vypočetl Sax r. 1892, vyjde schodek; ale ona větší byla. Spitzmüller, který se tu dovolává nového zvláštního vyšetření v ministerstvě financí novější dobou provedeného, má vzhledem k novým velkým emisím od r. 1892, značnou měrou v cizině umístěným, za to, že pouze z našeho kapitálového zadlužení v cizině vyplývá nám (t. j. Rakousku a Uhersku) roční závazek 400—450 mil. K a že činí — vezmou-li se v počet všecky činitele zahraničné bilance, vyjímajíc saldo obchodní bilance — normální passivní saldo roční mezi 350—450 mil. korun. Na tuto výši se aktivní saldo obchodní bilance naší po celý čas od r. 1891 nikdy nepovzneslo, někdy bylo, jak viděti, proti němu povážlivě malé. Měli jsme arci přes to v letech 1893—1897 přebytky přívozu drahého kovu a to průměrem ročně přes 100 mil. K, jen v letech 1898—1900 přebytky vývozu úhrnem něco přes 100 mil. K, jež novým přívozovým přebytkem drahého kovu roku 1901 zase

byly vyváženy. Z té však skutečnosti, tedy z přebytků přívozu drahokovového při průběžné passivnosti platební bilance zahraničné, není možno čerpati žádných konejšivých útěch pro otázku započetí výplatami hotovými. Neboť hlavní účasť na dosavadních přívozech drahokovu měly zakázkové obchody (Ordrebezüge), na něž je platební bilance zahraničná bez vlivu. Vždyť právě v roce největšího přívozového přebytku drahokovu (1893 : 326 mil. K) objevilo se v kursech devis a valut proti relaci měnové ažio až do 6 proc., účinek to nepříznivé bilance platební. Naopak tříletí s přebytky vývozu drahokovového vykazuje zcela normální pohyb kursu devisových a valutových, jakož vůbec od r. 1896 podobné zjevy ažia se více neopakovaly a podařilo se relační hodnotu naší měny udržeti. Kterak to bylo možno? Především uvedenými už novými vývozy efektovými a pak vlivem devisové politiky banky, která udržující stále hojné zásoby devis na zlato znějících, znenáhla se naučila čeliti otřesům kursů včasnými prodeji.

Na snadě by arci byla myšlénka, že by mohla banka tentýž vliv vykonávati také při placení hotovými — nicméně nesluší přehlédnouti, že by její postavení pak přece nebylo totožné. Nyní poskytuje pro vypořádání legitimního obchodu platebního s cizinou devisy i valuty zlaté a propouští dle svého uznání zlaté mince do oběhu vnitřního. Míra autority a vlivu, který má na trhu zlatém a devisovém, i obratnost, s jakou trh ovládá, podává záruky, že se jí odejme jen tolik zlata pro vývoz, kolik je potřebí k vyrovnání platebního passiva a k zachování relační parity. Při neznačném zvýšení kursu směnečných nad úroveň paritní jest s to, aby propuštěním poměrně skrovných množství zlata zase spusobila rovnováhu mezi poptávkou a nabídkou na trhu devisovém. I při těžších, jen když ne katastrofálních poruchách zahraničné bilance platební bude moci banka zadržeti aspoň takové zdražení devis, které by nápravu měnovou »kompromitovalo«. Oslabení jejích zásob zlata v takovém případě snad s hlediště jejího nebude více lhostejno, ale v podstatě se událo ve prospěch stálosti hodnoty peněžné a v zájmu hospodářství národního. Jinak, kdyby již byla obecně zavázána k výplatám hotovými. Jakmile devisové kursy překročí vývozový »bod zlata«, užije spekulace svého práva podávati bankovky k výplatě a zlato, kteréhož by banka byla použila ku zjednání normální úrovně kursů devisových, odvede, aby je se ziskem pro vývoz zpeněžila. »Zlato pak odplynulo pro potřeby, jež lze s hlediště nápravy měnové pokládati za illegitimní a záviseti bude na době a dosažnosti poruchy, vyplyne-li zlata tolik, že by až důvěra v měnu samu se otřásla a zachování relační parity trvale se ohrozilo.«

Proto se spisovatel přimlouvá za odklad, aby počátek výplat hotovými padl do »vzestupné větve našeho hospodářského vývoje«, tedy v poměrech, které by slibovaly jistou ustálenost. Zatím se má tato možnost připravovati 1. péčí hospodářskopolitickou, aby se aktivné saldo naší obchodní bilance povzneslo a to arci hlavně vývozem průmyslových výrobků, ježto nynější stav potřeby vlastního našeho trhu domácího a další rozvoj průmyslu vylučuje možnost povznésti vývoz plodinový. 2. Důslednou bankovní politikou diskontní, která by po míře možnosti podporovala přítok zlata. 3. Oddalováním všelikých vlivů rušivých, které by účinkovaly nepříznivě na platební

bilanci, kamž podle zkušeností let dřívějších počítá autor hlavně předčasný sestup na nižší úrokovou míru při kmeni našich papírů ukládacích.

Kdy chvíle od autora naznačená bude moci nadejíti, nedá se arci vysloviti. Na ten čas stojíme před velkou sfingou naší nové obchodní politiky. Nevíme, jaké budou účinky nového všeobecného celního tarifu, jak vypadnou nové obchodní smlouvy. A kdežto autor se v příčině velkých konversí obává následků, k jakým vedly konverse let devadesátých, ohlašuje právě finanční ministr konversi velkého slohu, jíž nic ani přibližně rovného v celých dosavadních finančních dějinách rakouských nelze po bok postaviti. Podobá se, že finanční správa právě té okolnosti chce vykořistiti, kterou autor naší knihy uvedl mezi příznivými okolnostmi, jež by mohly proud zlata k nám vésti, totiž velikého stlačení míry úrokové, které způsobila deprese průmyslová v zahraničním světě, zvláště v Německu panující. Chce z ní ovšem kořistiti ve směru jiném. S jakousi pevnou důvěrou očekává náš finanční ministr, soudíc dle řeči jeho, v níž svůj velký konversový plán sněmovně poslanecké ohlašoval, že plán ten se povede. Protože ale i při nejpečlivějších výpočtech a šťastném využití všech okolností nepříznivé vlivy na náš domácí trh peněžní při konversi takových ohromných rozměrů nejsou zcela vyloučeny, na př. citelnější návrat jisté části našich v cizině umístěných efektů, jest na snadě, že sám tento plán vylučuje možnost okamžitého započetí výplat hotových. Správna jest tu jenom politika opatrnosti. Naše poměry nesnesou žádných odvážných zkoušek obtěžkacích. *Dr. Albín Bráf.*

K ažiové theorii úrokové.

Píše *C. Horáček.*

Problem úrokový, to jest otázka, proč a z jakého důvodu kapitál nese vlastníku svému důchod bez jeho přičinění, zaměstnávala již filosofy starého věku. Původně, na nevyvinutějších stupních hospodářských, kdy výrobní činitel kapitálu ještě měl daleko podřízenější význam, než dnes, byl to především smluvený důchod z kapitálu, jevící se ve způsobu úroků, jenž v tom směru bil do očí a jest znám již odpor Aristotelův a celé pozdější nauky kanonistické proti braní úroků. Odpor tento došel výrazu i v praksi církevními i světskými zákazy úrokovými, jež teprve novodobému vývoji hospodářskému podařilo se překonati.

Otázka úroková nepřestala však býti jedním z nejzajímavějších problemů národohospodářské theorie a každý čelnější theoretik byl, třeba mimovolně, nucen jí se zabývati.

Tak vznikly různé theorie o vzniku důchodu kapitálového, čili theorie úrokové. Jest zásluhou předního zástupce rakouské Mengerovy školy, *Böhm-Bawerka,* že různé tyto theorie po věcné stránce soustavně seřadil, roztřídil

a kriticky ocenil. Učinil tak ve svém proslulém díle »Kapital und Kapitalzins«,[1]) kde rozeznává tyto hlavní theorie úrokové:

1. Theorii produktivní, jež vychází z předpokladu produktivnosti kapitálu. Tuto theorii dělí opět ve dvě odnože: t. zv. naivní produktivní theorii (Say, Roscher, Kleinwächter, Leroy Beaulieu), která spokojuje se nepopíratelným jevem fysické produktivnosti kapitálu, to jest skutečností, že pomocí kapitálu lze vyrobiti více statků než bez něho. Této theorii namítá však autor, že více statků neznamená vždy ještě vyšší hodnotu těchto statků. Druhá odnož této theorie t. zv. motivovaná produktivní theorie (Lauderdale, Malthus, Carey, Thünen, Roesler) snaží se sice dokázati nejen fysickou, nýbrž i hospodářskou produktivnosť kapitálu t. j. že pomocí kapitálu docílí se při výrobě nejen více statků, nýbrž i více hodnoty než bez kapitálu, ale důkaz tento se dle autora stoupencům této theorie nezdařil.

2. Theorii užívací (Nebenius, Hermann, Knies, Menger), jež vidí v úroku náhradu za přenechané užívání kapitálu, konstruujíc, že vedle hodnoty podstaty statkové tvoří i užívání jeho zvláštní statek hodnotný, o sobě scizitelný. Proti této theorii namítá autor, jako již kanonisté, že samostatná hodnota užívání odlišná od hodnoty podstaty by existovati mohla pouze při statcích nezužívatelných, nikoliv však při statcích zužívatelných, při nichž právě užívání pozůstává ve spotřebě samé podstaty statku.

3. Theorii zdrželivostní (abstinenční) (Senior, Bastiat, Marshall), jež spatřuje v úroku odměnu za zdrželivosť kapitalisty, proti čemuž nalézá autor správnou výtku socialismu, že o nějaké oběti vlastníka kapitálu často ani řeči býti nemůže.

4. Theorii pracovní, již dělí opět na odnož anglickou (James Mill) a francouzskou (Courcelle Seneuil, Cauwès) považující kapitál pouze za uspořenou práci a tedy úrok za odvozený důchod pracovní, a na odnož německou (Schäffle, Wagner) kladoucí důraz na to, že i kapitalisté vykonávají důležitou funkci společenskou, za kterouž béřou odměnu. Také obojí tuto theorii nenalézá autor dostatečnou.

5. Theorii vykořisťovací (Thompson, Sismondi, Proudhon, Rodbertus, Marx) vycházející z předpokladu, že směnná hodnota závisí od lidské práce, že při výrobě soukromopodnikatelské vzniká nadhodnota, ježto zaměstnatel jakožto vlastník prostředků výrobních nutí dělníka pracovati déle než by bylo třeba k reprodukci jeho pracovní síly, a že vzniklá takto nadhodnota jest právě důchodem z kapitálu, jejž si podnikatel přisvojuje. Proti tomu namítá autor samo pochybené východisko hodnotné theorie pracovní.

Vedle těchto určitě vyhráněných theorií uvádí ovšem autor ještě jiné, více méně neujasněné a eklektické, jež rovněž podrobně kritisuje. Avšak Böhm-Bawerk neobmezil se jen na kritiku, nýbrž zavrhnuv všechny theorie dosavadní vytýčil a obsáhle zdůvodnil ve druhém díle svého spisu svou vlastní theorii úrokovou, při čemž byl ovšem nucen propracovati se základními pro-

---

[1]) Inšpruk, I. díl 1884, II. díl 1889. Loňského roku vyšlo prvního dílu druhé vydání.

blemy národohospodářské theorie vůbec. Úroková theorie Böhm-Bawerkova nazvána byla (puvodně nikoliv jím samým) theorií ažiovou a jest stručně tato:

Vycházeje od hodnotné theorie o hraničném užitku klade autor důraz na rozdíl mezi hodnotou statků přítomných a budoucích. Statky přítomné mají vždy vyšší hodnotu než statky budoucí a to z příčin různých, zejména ale proto, že nad ně vynikají po stránce technické. Mají tedy naproti nim jisté ažio, jež jest tím značnější, čím větší jest mezi nimi rozdíl časový. Zápůjčka není leč směna statků přítomných s budoucími a úrok jest právě náhrada onoho hodnotného rozdílu časového. A podobně lze vysvětliti kapitálový důchod podnikatelů. Produktivní statky jsou budoucím zbožím a přírůstek jich hodnoty jest důchod kapitálový. Proto úrok jest kategorie ekonomická, nikoliv historická, a vznik i důvod jeho jest neodvislý od platných řádů právních.

Co do této své úrokové theorie ažiové měl ovšem Böhm-Bawerk již předchůdce, zejména Galianiho, Turgota, Rača, Jevonsa. Avšak to byly pouhé předzvěsti a jemu bez odporu přísluší zásluha, že theorii tuto vědecky zdůvodnil a formuloval. A formulace tato uvítána byla z četných vážných stran jakožto cenné, ba přímo epochální obohacení národohospodářské theorie vůbec. Ale povstali ovšem i odpůrci, kteří buď ve zvláštních úvahách kritických anebo v samostatných spisech methodu i poznatky Böhm-Bawerkovy rozebírají a různé pochybnosti a námitky vyslovují. Tak zejména *Lexis*, *Stolzmann*, *White*, *Taussig*, částečně i *Philippovich* a j To přimělo Böhm-Bawerka k obraně jeho ažiové theorie úrokové, jež vyšla pod názvem: »Einige strittige Fragen der Capitalstheorie« původně ve vídeňské »Zeitschrift für Volkswirtschaft, Socialpolitik und Verwaltung,« později samostatně [1]) a jež má za účel blíže objasniti některé otázky, jež daly příčiny k pochybnostem.

Tak především these, že čím výrobní proces jest delší, tím že jest vydatnější. Tuto thesi nyní autor, aby ji udržel, blíže vysvětluje: jednak, že neměl na mysli produkční období absolutní, nýbrž jen průměrné, dále že pod vydatností zde rozuměl technickou vydatnosť, tedy více produktů, nikoliv ekonomickou vydatnosť, tedy větší jich hodnotu. Konečně činí autor ústupek, že these jeho není bezvýjimečná a že připouští tedy i výjimky. S těmito obmezeními přistupuje pak autor k zevrubnému vyvracení námitek zejména *Lexisových*. Dokazuje nemožnost požadavku Lexisova, že nutno jest thesi tuto konkretně ve všech případech dokázati, nýbrž stačí dle autora jen několik příkladů, aby její platnosť byla prokázána. Tato platnosť dotud zůstane neotřesena, pokud není proveden protidůkaz její neplatnosti. Ostatně jest všeobecně uznáno, že výroba pomocí kapitálu jest vydatnější než bez kapitálu, ale právě výroba kapitalistická jest vždy delší, než výroba akapitalistická. Vždyť kapitál sám jest nahromaděná práce a při výrobě pomocí kapitálu kooperuje tedy »stará práce« s nynější. Dále se obrací autor proti námitce Lexisově, že ve skutečnosti délka výrobního období vůbec se nedá určiti a že technické pokroky, jež činí výrobu vydatnější, výrobní období zpravidla neprodlužují, nýbrž zkracují. Neboť nepřijde zde na konečné, poslední období výrobního

[1]) Vídeň, 1900.

procesu, jež pomocí hotového již prostředku výrobního jest ovšem poměrně krátké, nýbrž i na ono období, jehož vyžadovalo zhotovení onoho výrobního prostředku samo. Ostatně nesmí se stotožňovati doba pracovní k vyhotoven výrobku potřebná s dobou výrobní. Autor dále připouští, že některým znamenitým vynálezem výrobní období může býti zkráceno, ale daleko četněji vyskytuje se opak, kde období to se prodlužuje. A každé takové prodloužení nastává tam, kde proces výrobní vyžaduje více kapitálu, v němž stělesněno jest více dnů pracovních. Ano právě následkem absolutního nedostatku kapitálu vůbec nelze dosud ani všech starších vynálezů technických dostatečně využitkovati, zejména oněch nikoli, jež nezaručují výnosnosť převyšující obvyklou míru úrokovou. Naproti tomu vynálezy, které výrobní dobu skutečně zkracují, jsou velmi řídky a mají tu vlastnosť, že rázem zatlačují dřívější méně výhodný způsob výrobní. Lze jich tudíž využíti poměrně jen kratší dobu a jen v jednotlivých určitých výrobních odvětvích. Vynálezy výrobní období zkracující nejsou tedy zjevem pravidelným a nelze také mluviti o tendenci čelící k ustavičnému zkracování tohoto období, neboť tendence taková by byla jen návratem k původní, bezkapitálné výrobě. Poněvadž pak vynálezy výrobu zkracující týkají se vždy jen určitého výrobního odvětví, nepřekážejí nikterak, aby v ostatních odvětvích používáno bylo i na dále vynálezu výrobu prodlužujících. Pravidlo o větší vydatnosti delších výrobních cest tedy nikterak nevylučuje, aby v určitých případech a přechodně i kratší výrobní cesta byla výhodnější. Takové výjimky pravidlu tomu nikterak nejsou na újmu. Ostatně celé ono pravidlo mělo dle autora jen účel podepříti theorii, že statky přítomné mají větší hodnotu, než statky budoucí a toho docílil on již tím, že zůstává nepopřeno, že poptávka po přítomných statcích nutných k tomu, aby pomocí jich prodloužením procesu výrobního docílilo se většího výsledku, převyšuje nabídku takových statku i u národu kapitálově nejbohatších a že tedy tento číselný poměr přítomným statkum přičiňuje ažio a tím způsobuje vznik kapitálového úroku.

Autor obrací se proti další výtce Lexisově, jenž namítá, že nějakého přesného poměru mezi trváním výrobního období a produktivnosti práce vůbec stanoviti nelze, poněvadž délka výrobního období jest vůbec nezjistitelna. Neboť považuje-li se výrobní proces za celek bez zřetele ku dělbě práce, pak by bylo nutno při zjišťování délky tohoto výrobního procesu počíti již s výrobou prostředků výrobních samých a prostředku výrobních těchto prostředků výrobních atd. zpět až do nekonečně vzdálené minulosti. Tím přestává však všechna přesná měřitelnosť této časové délky. Autor přiznává, že pojem výrobního období jest veličina velmi těžko měřitelná, máme-li na mysli absolutní výrobní období. Jinak se to má však s prumérným výrobním obdobím aneb s prumérnou čekací dobou. I tuto nelze sice zjistiti exaktně, ale přibližně ano. Neboť pustí-li se se zřetele ony v dávnou minulost spadající živly, jež k výsledku výrobnímu celkem jen nepatrně přispěly, muže zkušený technolog snadno určiti, jaké pruměrné výrobní doby pro jednotlivé druhy statku přibližně asi jest potřebí. Pro jednotlivého podnikatele, který na základě dělby práce jen část výrobního procesu provádí, jest ovšem délka celkového výrobního období lhostejna. Mimo to popírá autor, že by tvrdil,

že mezi délkou výrobního období a mezi vydatností výroby jest nějaký pevně číselný poměr. Zde není třeba nějakého exaktního měření, nýbrž stačí poznatky zkušenostní.

Na to se autor široce obírá otázkou, je-li výnosnosť a její výše tehdy, rozpadá-li se celé výrobní období po provedené dělbě práce na jednotlivé soukromopodnikatelské časové oddíly, závisla od celého onoho výrobního období, či jen od jeho posledního časového oddílu, a dospívá k odpovědi, že od obou, aniž by v tom bylo podstatného odporu, a obrací se po té opět proti názoru, že by theorie národohospodářská nesměla operovati veličinami nesměřitelnými. Poukazuje k tomu, že i ve vědách přírodních mnohé jsou síly dle nynějšího stupně našeho poznání nesměřitelné, aniž by kdo váhal uznati je za příčiny určitých následků. Poukazuje k nákladovému zákonu cenovému, jenž operuje rovněž neznámou veličinou »nákladů«. Nezjistitelnosť takových konkretních okolností vykonává pouze vliv po stránce methodologické, ježto induktivní cesta badatelská v takových případech pak jest vyloučena, nikoliv však dedukce. Také pro praktické upotřebení pouček theoretických důležita jest přesná znalosť určitých předpokladů, avšak pro sestrojení pravidel všeobecných přesnosti takové nutně potřebí není. Jest jinou věcí, věděti, jak určité příčiny působiti musí, a jinou opět, jak v daném případě skutečně působí, první jest úkolem theorie, druhá úkolem prakse.

Autor přechází nyní k jiným námitkám, od Lexisa k *Philippovichovi*. Tento jest názoru, že samostatný důvod vzniku příslušeti může jedině onomu kapitálovému důchodu, jenž se jeví ve formě úroků zápůjčných, nikoliv ale onomu, jenž jest částí důchodu podnikatelského, od něhož nemůže býti odloučen. V takovém odloučení vidí methodickou chybu, která pro theoretický výklad vzniku důchodu kapitálového nezůstává pak bez povážlivých následků. Ovšem ani Philippovich nesměšuje kapitálový důchod podnikatelů s jich důchodem podnikatelským, nýbrž on dělí tento na zisk kapitálový, rovnající se obvyklé míře úrokové, na podnikatelskou mzdu, rovnající se obvyklé mzdě za podobný výkon pracovní a konečně na osobní podnikatelský zisk, jenž tvoří právě to, co z důchodu podnikatelského zbývá po srážce podnikatelské mzdy a zisku kapitálového. Avšak Philippovich pokládá za důvod vzniku a výše také oné části důchodu podnikatelského kterou nazývá ziskem kapitálovým, obmezenosť a vzácnosť osobních vlastností podnikatelových, v čemž dle autora se mýlí. Při zisku kapitálovém na těchto skutečnostech pranic nezáleží, ale ovšem závisí od nich výše zisku podnikatelského. Osobní živel nemůže býti konstitutivním činitelem zisku kapitálového. Námitka Philippovichova, že při nezdařeném podnikání po případě také není žádného zisku kapitálového, neni správna. Zisk kapitálový jest zde pouze zmenšen neb docela pohlcen ztrátou podnikatelskou, která jest záporem zisku podnikatelského. Philippovich v důsledcích toho má pak dvojí úrokovou theorii: jednu co do zapůjčných úroků a druhou co do kapitálového zisku podnikatelů.

A podobné, ale ještě očividnější dvojakosti dopouští se dle autora *Dietzel*. Tento naopak nalézá sice thesi autorovu, že přítomné statky mají

větší hodnotu než statky budoucí, samozřejmou a diví se, že autor thesi tu teprve obšírným způsobem dokazuje. Tím zároveň uznává ažiovou theorii úrokovou za správnou. Avšak on uznává nejen odůvodněnosť této theorie, nýbrž nesouhlase s kritikou a zavrhováním theorií ostatních, produktivní, abstinenční, užívací, vykořisťovací, prohlašuje i všechny tyto theorie za správny. Jednou lze jev úrokový vysvětliti tou theorií, po druhé onou, není tedy pro vznik úroku dle Dietzla platna theorie jen jediná, nýbrž v každém konkretním případě jiná. Autor obrací se ostře proti nemethodičnosti takového hromadění ruzných theorií, jimiž jeden a týž hospodářský jev má býti vykládán. Mohou ovšem jevy sobě podobné z různých příčin býti odvozovány, pak ale jest podobnosť takových jevů jen rázu čistě zevního, nikoliv vnitřního. Taková pouze zevní podoba v oboru hospodářském jest ku př. mezi různými druhy důchodů (z práce, z kapitálu, z pozemků, z podnikání), avšak vnitřně jest mezi nimi hluboký rozdíl. Proto každý z nich jinak nutno odůvodniti. Leč o sobě jest každý jednotlivý druh důchodů kategorií jednotnou a důvod vzniku jeho musí býti tudíž také vyložen jednotně. Právě proto vylučuje se z pojmu důchodu kapitálového ku př. náhrada risiková, poněvadž duvod vzniku jejího jest zcela jiný. V pojmu důchodu kapitálového nelze rozeznávati nějaké zvláštní poddruhy, které by různými odlišnými theoriemi daly se vykládati, pojem ten jest jediný a také theorie může býti tedy jen jediná, právě tak jako zákony, jimiž úrok a jeho výše se řídí, jsou rázu jednotného. Není možno rozhodnouti se pro více theorií najednou. Jedna theorie odporuje druhé a nelze na základě několika theorií různých současně vyvoditi dusledků logických bez vnitřních odporů. V nesmiritelném odporu jest na příklad theorie produkční, jež přikládá kapitálu zvláštní sílu výrobní, s theorií vykořisťovací, u níž naopak jediným zdrojem výrobnosti jest práce. Mezi těmito protichudnými theoriemi kompromis možný není. Stanovisko Dietzlovo není jen naivně eklektické, nýbrž vědomě methodicky chybné.

Po té autor vrací se zase k Philippovichovi, aby se bránil proti námitce jeho, která jest podobného druhu, jakou on sám vytýká Dietzlovi, totiž že theorie ažiová celý problem úrokový nevyčerpává nepodávajíc vysvětlení zejména oněch způsobu duchodu kapitálového, kde tento vzniká bez rozdílu časového. To děje se pak zvláště tam, kde technicky výhodnějším přetvořením kapitálu dospěje se k vydatnějšímu výrobnímu výsledku, aniž by kapitál sám se rozmnožil a tedy výrobní období prodloužilo. Naproti tomu podotýká autor, že není třeba, aby v každém jednotlivém případě nutně úrok vznikal prodloužením výroby, nýbrž že stačí, děje-li se tak jen v dostatečně častých případech. Také námitka Philippovichova, že mnohdy úrok vubec se neobjevuje, není správna. Scházení úroku ve výrobě jest prostě pathologickým zjevem hospodářským, jest jen důkazem, že podnikání nesetkalo se se zdarem, že výsledek výrobní neuhražuje svůj náklad, do něhož nutno vždy včítati i úrok. To stane se patrným, nevyráběl-li podnikatel s kapitálem vlastním, nýbrž vypůjčeným. Zde i při nezdaru podnikatelském jest povinen zaplatiti věřiteli úrok, o který ovšem jeho ztráta podnikatelská se ještě zvýší. Proto ale také nelze tvrditi, že by odstraněním příčin nezdaru podnikatelských úrok nově vznikal, nýbrž on pouze, byv prve utajen, stává se nyní zjevným.

Zvýšení vydatnosti výroby následkem zdokonalení techniky nemá v zápětí zvýšení důchodu kapitálového, nýbrž podnikatelského.

Autor obrací se dále proti úrokové theorii Lexisově, dle níž tento odvozuje vznik úroku z hospodářské převahy podnikatele nad dělníkem a odvislosti tohoto od onoho, a nazývá theorii tuto po Marxovi vulgárně ekonomickou odnoží socialistické theorie vykořisťovací. Také Dietzel a Stolzmann nejsou daleko theorie vykořisťovací, ježto považují braní úroku jen za historický a relativný druh důchodu. Ale úroková theorie vykořisťovací, má-li logicky býti vybudována, musí býti vybudována jedině na marxistické theorii hodnotné resp. nadhodnotné. Je-li nadhodnostná theorie správna, jest i úroková theorie vykořisťovací správna. Dnes jest ale dle autora nesprávnosť nadhodnotné theorie dokázána a padá-li předpoklad, padá i důsledek. Nesprávnosť marxovské theorie nadhodnotné uznávají patrně i Dietzel a Stolzmann, ale jak chtějí pak odůvodniti úrokovou theorii vykořisťovací? Také autor uznává, že odvislosť dělníkova od podnikatele má nepříznivý vliv na výši podílu jeho z výsledku činnosti výrobní, ale tento případný zisk podnikatelův na dělníkovi není normální důchod z kapitálu, nýbrž má povahu lichvy, jež objevuje se všude tam, kde při svobodné smlouvě jedna ze smluvních stran využitkuje odvislosti a hospodářské tísně druhé, tedy nikoliv jen v poměru mezi dělníkem a zaměstnatelem. A konečně i za takové úpravy majetkové, při které by o nějaké odvislosti dělníka od podnikatele nemohlo býti řeči, byl by přece důchod kapitálový, jsa rázu absolutního, nutným jevem hospodářským.

Autor se pak ostře obrací proti domnělým ústupkům, které činí někteří čelní theoretikové vědeckému socialismu a tvrdí, že tak činí po proudu mody. Mluví přímo o antikapitalistické modě, o ekonomické secessi atd. Vykořisťovací theorie úroková jest takový »bludný balvan«, který bez organického spojení jen pod vlivem »sociální mody« připletl se do národohospodářské theorie a tam nyní straší. Ale co do jisté míry přípustno jest v národohospodářské politice, to nesmí míti místa v theorii, a mezi politikou a theorií nutno činiti pronikavý rozdíl, asi tak jako mezi srdcem a hlavou. V theorii neplatí sympatie a antipatie, ani účelnosť a neúčelnosť, nýbrž jedině pravda a theoretik nesmí se ani vědomě ani nevědomě říditi jinými motivy, než touhou po poznání. Je-li pracovní hodnotná theorie a související s ní úroková vykořisťovací theorie nesprávna, pak ovšem také praktické programy o theorie ty se opírající spočívají na nesprávné diagnose, a žádný léčebný prostředek na nesprávné diagnose založený nevede k uzdravení. Nutno znáti především pravé a skutečné příčiny, pak lze teprve hledati správné prostředky. Avšak theorie sama musí býti každé tendence prosta.

Tím autor obranu své ažiové theorie úrokové končí. Skvělý stylista rakouské školy národohospodářské nikde se v ní nezapře. Böhm-Bawerk má zvláštní dar nejobtížnější pojmy a dedukce abstraktní podávati průhlednou, ba přímo zábavnou formou a stává se tím odpůrcem velmi nebezpečným, získávaje pro názory své čtenáře i tam, kde jinak zbývá ještě leckterá pochybnosť. Nicméně, aby posici svou upevnil, byl přece hned předem nucen v některých věcech učiniti ústupky. Tak zejména co do větší vydatnosti delších výrobních období, kde nejen že připouští výjimek, nýbrž vykládá

pojem »délky« výrobního období ve smyslu nikoliv absolutním, nýbrž relativním a obmezuje vydatnosť na fysickou a nikoliv hospodářskou (hodnotnou), ačkoliv ve svých příkrých kritikách úrokových theorií produkčních hlavní váhu vždy klade právě na moment produktivnosti hodnotné. Příliš ostrý a nikoliv snad zcela místný zdá se býti autorův výpad proti sociálněpolitickým směrům vůbec. Hospodářskopolitické tendence vnášeti do theorie jest dojista nepřípustno, ale i tu platí jistě také o rakouské škole »peccatur intra et extra«.

Ostatně obranou Böhm-Bawerkovou spor o ažiovou theorii úrokovou dojista není ještě ukončen, problem jest příliš složitý a co hlavní, spor oň jest vlastně jen bitkou vedlejší. Hlavní boj vede a dlouho ještě povede se přece jen o základní otázku hodnotnou, určitěji řečeno o theorii hodnotnou hraničného užitku a výsledek tohoto boje sám sebou rozhodne pak i o správnosti či nesprávnosti ažiové theorie úrokové.

Literatura.

Oddíl všeobecný.

Sociologie: 1. *Adolfo Posada*, Literatura y problemas de la sociologia. Madrid, F. Fé, 1902. Str. 305. (Biblioteca moderna de ciencias sociales. publ. A. Calderón y S. V. Camp. Vol. III.).

2. *Émile Durkheim*, Les règles de la méthode sociologique 2. édit. Paris. Alcan, 1901. Str. XXIV + 186.

3. *Charles Seignobos*, La méthode historique appliquée aux sciences sociales. Paris, Alcan, 1901. Str. 322.

4. *Mr. S. R. Steinmetz*, Wat is sociologie? Leiden, Doesburgh, 1900. Str. 52.

5. *Studii sociologici* raccolti in occasione del I. congresso sociologico italiano di Genova. Pubbl. p. c. d. prof. *Franc. Cosentini*. Palermo, Reber, 1900. 2 seš., str. 192.

Ad. 1. Větší část spisu *Posadova* zabírá přehled sociologické literatury počínajíc A. Comte-em až do r. 1900 výběrem najmě těch sociologických prací, kteréž přispěly původními myšlénkami k pokroku vědy. Přehled ten, jakž spisovatel sám připomíná, sdělán jest více ad informationem, než jakožto soustavné a kritické hlubší zpracování hlavních názoru sociologických naší doby (kteréž P. k vydání připravuje) na základě jednak spisu původních, jednak zejména ročnice Durkheimovy (L' année sociologique) a sborníku mezinárodního institutu sociologického (Annales de l' Institut intern. de sociologie).

V rostoucí složitosti problémů naproti někdejším jednostranným theoriím evolucionismu a biologismu shledává P. známku pokroku v sociologii a příčiny tohoto pokroku hlavně v převaze hlediska psychologického, ve

větším množství sociologických dat, v obrození filosofického ducha a v jisté snaze po synthesi a konstrukci v sociologii samé.

Sociologická literatura poslední doby jeví dva veliké proudy. K prvnímu řadí P. theorie, které přikazují sociologii studium společnosti neb společností jakožto celků, jednotlivých bytostí (veškeré t. zv. organické theorie: Spencer, Novikov, Lilienfeld, Worms, Fouillée, Espinas, Giner, a sociogeografické názory: Ratzel, Izoulet). K druhému směru náležejí pak učení přihlížející více k psychologické stránce jevů sociálních a vykládající je jakožto zvláštní samostatnou skupinu jevů (Roberty, Tarde, Giddings, Durkheim). Mezi oběma směry těmito pohybuje se celá řada sociologických theorií, při nichž buď biologický neb psychologický princip převládá (Ward, Mackenzie, Small, Vincent, Simmel, Barth, Bouglé, Asturaro a j.).

Zvlášť zajímá nás v Přehledu P.-ově stať pojednávající o sociologii ve Španělsku, kdež nehledíc k starším méně významným pracím, zejména národohospodářské, sociální a právněfilosofické otázky za silného vlivu jednak katolické, jednak Krauseovy-Ahrensovy filosofie v druhé polovici minulého století podnítily pozoruhodný vědecký ruch, sesílený v nejnovější době směrem positivisticko-sociologickým. Po způsobu vyšších svobodných učelišť pro vědy sociální v Belgii, ve Francii, v Anglii a Italii, zavedeno bylo též ve Španělsku studium věd těchto na »Institución libre de Enseñanza« v Madridě (zal. 1876). Na »Escuela de Estudios superiores« při Ateneu v Madridě jakož i na některých universitách konají se rovněž pravidelné přednášky sociologické. R. 1901 pak založena v Madridě a v Barceloně zvláštní »Sociedad y el Instituto de Sociologia.« K předním soudobým pěstitelům sociologie ve Španělsku vedle spisovatele (professora na universitě v Oviedo) náležejí: Franc. Giner de los Rios (prof. university v Madridě) Gumersindo de Azcárate (prof. tamtéž), Sales y Ferré (prof. university v Seville), Santamaría de Paredes, Urbano, González Serrano, Doña Concepcion Arenal, Joaquín Costa, Pérez Pujol (prof. university ve Valencii), Adolfo A. Buylla (prof. university v Oviedo), Pedro G. Dorado (prof. university v Salamance).

Druhá část spisu obsahuje několik monografických článků: Sociología y anarquismo (úvaha uveřejněná v Annales de l' Institut intern. de Sociologie); La psicología de los parlamentos (o otázce reformy parlamentů ke spisu Sighele-ově, Contro il parlamentarismo, 1898); úryvek větší připravované práce v místních svazcích sociálních (rodina, rod, obec) (Aspecto sociológico de la vida local); La idea de justicia en el reino animal (o idei spravedlnosti v živočišstvu); La idea sociologica del estado (sociologická idea státu). —

Ad 2. Studie *Durkheimova* o methodě sociologické, jejíž 2. vydání (1. vyd. z r. 1895), svědčí o jejím vědeckém významu, objasňuje dobře zvláštní stanovisko spisovatele, jenž zaujímá vydáváním sociologického sborníku »L' Année sociologique«, jakož i vlastními odbornými spisy [1]) čestné

[1]) Srv. zprávy o L' Année sociologique« ve Sborníku r. I. str. 179, r. II. str. 142, 502. Ze spisů D.-ových uvádíme: De la division du travail social. 2. éd. Paris, Alcan, 1901; Le suicide. Tamtéž, 1897.

místo v soudobé literatuře sociologické. Předmětem sociologie jsou D-ovi jevy sociální jakožto jevy *sui generis*, různé od individuálních jevů psychologických i biologických. Odlišným znakem jevů sociálních (kollektivních) jest zevní nutkavá působivost (contrainte, action coërcitive) na jednotlivce, jevící se buď ve formě určité sankce, neb vůbec v odporu proti vzepření se individua, a odtud pochodící všeobecnost v mezích dané společnosti, či neodvislost od jevů individuálních (chap. I.). Takto definované jevy sociální třeba pozorovati, popsati, tříditi a srovnávati objektivně jako jiné zevní předměty (věci, choses), nikoliv po způsobu většiny sociologů (Comte, Spencer, Mill a j.) jakožto pojmy (idey), neb jakožto subjektivní hodnoty. Důsledkem toho jsou další pravidla: vymýtiti soustavně veškery pojmy a priori (prénotions); seskupiti jevy dle jich zevních společných znaků, kteréž mají býti, pokud možno, objektivní (t. j. v osamocení od jich projevů individuálních a subjektivních (chap. II.).

Pro theoretické i pro *praktické* účely vědy v životě duležito jest třídění jevů sociálních v normální a pathologické (chap. III.). Užívaje téže methody objektivní, pokládá D. ty jevy sociální za normální pro určitý sociální typ (druh společnosti) a pro určitou fasi jeho vývoje, utváří-li se v průměrném množství společností téhož druhu, v sobě navzájem odpovídajících fasích jich vývoje. Ověřiti lze výsledky této methody vystižením všeobecnosti jevů takových (normálních), čili přiměřenosti jich všeobecným podmínkám kollektívního života toho kterého typu sociálního a ověření toto bude nutné, jde-li o jevy v společnostech dosud zcela nevyvinutých. Ze stanoviska tohoto řadí D. příkladmo zločin mezi jevy normální, ježto společnost jej postrádající jest nemožna.

Co jest však »sociální typ«? Sluší shrnovati veškeré lidstvo v jednu jedinou společnost lidskou (Comte) či ze stanoviska historie různiti tolik individualit zvláštních, kolik společností v dějinách lidstva se utvořilo? D. míní (chap. IV.), že mezi pojem lidstva a zvláštní individuální společnosti třeba vsunovati pojem druhu (espèce) společnosti a podniknouti roztřídění společností dle stupně jich složení: vyjíti od společnosti nejjednodušší, přímo z individuí složené (horda, clan) a postupovati k dalším složitějším kombinacím druhů předchozích. Uvnitř druhů takto stanovených lze pak různiti odrudy (variétés) dle způsobu a stupně splynutí složek (segments, composants) původních. Třídění takové líší se podstatně od pokusů klassifikace dle historických fasí těch kterých společností (Steinmetz, Vierkandt, Sutherland).

Po provedení této části sociální morfologie lze pak přikročiti k výkladu sociálních jevů, a sice jednak po stránce jich příčin, jednak co do jich funkcí (úkonů, účelů). Příčiny a funkce jevů sociálních jsou dva různé problémy, jež sluší řešiti o sobě a v tomto pořadu po sobě (chap. V.). Na pojmu účelnosti (finalismu) založená sociologie musí podstatně opírati se o individuální psychologické zákony, ježto sociální účely na konec jsou účely individuální (Comte, Spencer). Naproti tomu má D. za to, že sociální jevy dle zvláštního znaku svého (nutkavosti) vnucují se individuu vždy jakožto něco zevního, z individuální psychické přirozenosti nevysvětlitelného a že sluší spíše hledati

výklad sociálního života ve společnosti (v associaci) samé, či pouze v jevech sociálních. To platí nejen o výkladu příčin sociálních jevů, nýbrž i o výkladu funkcí jich, kteréž vždy třeba sledovati v poměru oněch jevů k nějakému účelu sociálnímu. Sociologie není tudíž přívěskem neb částí jiných věd, zvláště ne psychologie neb biologie, nýbrž vědou samostatnou, k níž výklady psychologické a biologické jsou toliko nutnou průpravou.

Hlavní činitel vzniku a vývoje sociálních jevů jest vnitřní sociální prostředí společnosti zvláště po stránce rozsahu jejího (počet sociálních jednotek) a po stránce stupně koncentrace (dynamické hustoty) pospolitosti, či splynutí sociálních složek. Toto vnitřní prostředí sociální jest základem pro určení příčinných poměrů v sociologii a neméně dlužno v poměru k němu hledati hodnotu (užitečnost) čili funkci jednotlivých daných jevů sociálních.

Dle theorie D.-ovy není tudíž společnost ani umělým útvarem sebeklamoucích individuí (srv. theorie o smlouvě společenské, Rousseau, Hobbes a j.), aniž útvarem prvotných přirozených instinktů lidských (Grotius, Spencer a j.), nýbrž dílem přirozené fysické, intellektuální a mravní nadvlády (contrainte) společnosti naproti jednotlivcům.

Na konec (chap. VI.) rozebírá D. rozsah a způsoby užití a průvodní sílu methody srovnávací (zkusné), jakožto (při nemožnosti pokusu) jediné methody k ověření příčinnosti jevů sociálních. Odmítaje názor Millův o mnohosti příčin jednoho a téhož jevu míní, že velmi složité jevy sociální nelze vysvětliti jinak než sledováním jich vývoje u všech druhů společnosti, jakož i že dlužno srovnávati společnosti vždy v téže periodě jich vývoje.

Celkem snaží se D. vymaniti sociologii z velikých otázek filosofických soustav a vésti ji pomocí principu příčinnosti ve všech vědách zobecnělého, k podrobnému samostatnému a objektivnímu probádání jevů sociálních. Neméně však požaduje pro ni neodvislost naproti praktickým učením (individualismu, socialismu a t. p.), kteráž nevykládají, nýbrž reformují. K objektivnímu vědeckému (nikoliv strannickému) řešení praktických otázek dochází sociologie teprv na konci svých bádání theoretických. V těchto směrech leží budoucí pokrok sociologie, kteráž jakožto věda mladá obrací se dosud namnoze k zkušenostem a vzorům věd vyspělejších, kteráž však neměla by pro budoucnost naděje v samostatnou existenci, kdyby předmětem jejím byly jevy, jimiž zabývají se ex professo již jiné vědy. —

Ad 3. Poměr dějezpytu k sociologii a k vědám t. zv. sociálním vůbec zaměstnává v poslední době vynikající pěstitele vědy v obou táborech (Barth, Simmel, Bernheim a j.). Pojímáme-li z jedné strany moderní dějezpyt jakožto studium vývoje (nikoliv toliko chronologický popis) všech minulých a též namnoze současných jevů lidských, studium člověka ve společnosti žijícího a společností těchto samých a pokládá-li sociologie i každá zvláštní věda sociální za svůj úkol vypracovati vedle theorie těch kterých jevů soubytných (sociálního řádu) též theorii jich vývoje historického, jest tím dáno široké pole k pomezním sporům vědeckým. *Seignobosův* spis — z valné části rozšířené zpracování dřívější studie téhož spisovatele a prof. Langloise, Introduction aux études historiques (1897) — zabývá se rovněž touto otázkou

a vystihujeme-li dobře jeho základní názor, byl by dějezpyt (l'histoire) spíše methodou pro studium všech minulých věcí lidských, než samostatnou vědou, jelikož není tu zvláštní určité kategorie jevu, jako u věd jiných (chemie, biologie a t. p.). S. pojednávaje o užití této methody ve vědách sociálních dospívá však na konec ke konstrukci všeobecné historie lidstva jakožto vědy objímající statické i dynamické studium společností lidských (l'histoire totale des sociétés, l'histoire générale de l'humanité), čili jinými slovy veškeré vědy t. zv. sociální.

Prvá část spisu (kap. I.–X.) vykládá historickou methodu. Historické jevy, ať jsou druhu jakéhokoliv, nelze přímo pozorovati; můžeme je postřehnouti toliko nepřímo pomocí památek (documents) rozumováním (psychologickým výkladem). To platí nejen o poznání jistého vývoje, nýbrž i o studiu konkretních rozsáhlých skupin jevů vůbec. Historická methoda obsahuje dvojí postup: jednak kritické studium památek (jich povahy, významu, původu, ocenění po stránce výkladu, pravdivosti a přesnosti) k určení jevů minulých, jichž stopy v památkách oněch se zachovaly, jednak methodické třídění a seskupení těchto jevů k stanovení jich vzájemných poměrů (logická konstrukce) koexistenčních a sukcessivných.

Druhá část spisu věnována jest užití historické methody ve vědách sociálních. Obor těchto věd pojímá S. ovšem v zcela zvláštním, namnoze v německé literatuře novější hájeném omezení, čítaje sem toliko vědy jevů sociálních, které v novější době vznikly, nemajíce jiného ustáleného jména a vylučuje odtud všecky dřívější vědy ustavené se zvláštními jmény (právovědu, ethiku, esthetiku, dějiny náboženství). Sociální vědy v tomto smyslu jsou hlavně jen ty, jež zabývají se hmotnými interessy lidskými: demografie (statistika), věda národohospodářská a dějiny národohospodářských učení. Místy zdá se sice (srv. kap. IX.—XI.), jakoby S. potřebu a užití historické methody v shora uvedeném smyslu rozšiřoval též na veškeré ostatní v životě společenském vzájemně souvislé sociální činnosti lidské: (I.) hmotné podmínky (anthropologie, demografie, fysikální a hospodářská geografie); (II.) intellektuální zvyky (jazyk, umění krásná a technická, vědy, filosofie a mravouka, hospodářské nauky, náboženství); (III.) hmotné zvyky (život soukromý, hospodářství); (IV.) sociální instituce (rodina, organisace vlastnictví a dědické posloupnosti, výchova, sociální třídy); (V.) veřejné instituce (politické, církevní a mezinárodní). Další výklady (kap. XII. a násl.) vztahují se však opět toliko k demografii a národohospodářské vědě, jakožto vědám sociálním ve vlastním smyslu.

S. má za to, že methoda sociálních věd nemůže býti objektivní, ježto sociální jevy nelze namnoze přímo pozorovati. Rovněž odmítá analogie biologické. Jevy sociální záležejí z představ (subjektivních stavu, ideí), jež lze vystihnouti toliko psychologickou interpretací, subjektivní vědeckou konstrukcí, studiem památek, methodou historickou. Užití této methody prospělo by po mínění S.-ově uvedeným vědám sociálním (ekonomickým), kteréž dosud jsou zvláště po stránce historické (vývojové) pozadu, namnoze ve stadiu monografickém.

Věnovav zvláštní exkurs (kap. XVIII. a XIX.) t. zv. ekonomickému výkladu dějin (Marxismu), by ukázal jeho jednostrannost ze stanoviska vzá-

jemné souvislosti a odvislosti jevů ekonomických a ostatních jevů sociálních a vytknuv blíže vliv jevů individuálních a kollektivních na život společenský (kap. XX. a XXI.), podřaďuje S. závěrkem sociální dějezpyt (histoire sociale, t. j. sociální vědy v jeho omezeném významu) podobně jako dějiny práva, zvyku, mravnosti, jakožto části celku všeobecnému dějezpytu společností lidských.

Jakkoliv cenné a zajímavé jsou výklady spisovatele, vynikajícího známými pracemi historickými (srv. Histoire politique de l' Europe contemporaine, 2. ed. Paris, Colin, 1899 a j.), pokud jde o methodu historickou, též pro každého, kdo zabývá se sociologií neb některou zvláštní vědou sociální po stránce vývoje jevů sociálních, tak stěží dojde za nynějšího stavu věd těchto obecného souhlasu neodůvodněné zúžení oboru věd sociálních, ano jich úplné vsunutí do všeobecného dějezpytu a neobyčejné rozšíření tohoto na veškeré obory sociologického studia vědeckého, kteréž tou dobou pořád více a více spěje spíše k samostatnosti, než — jak S. soudí — k nenáhlému zániku O otázkách jiných, jež namanují se při četbě spisu S.-ova, je-li statistika vědou či spíše methodou, stačí-li sama subjektivní methoda historická sociologickému bádání, není-li v sociologii místa pro methodu objektivní (srov. Durkheim) a t. p. nebudeme se tuto šířiti.

Ad 4. V zahajovací přednášce o sociologii na holandské universitě Leidenské připomíná *Steinmetz* předem, že v oboru studií sociálních, jako v jiných oborech vědných, vědy praktické (normativní) zakládají se na příslušných vědách theoretických (výkladných), a dovozuje, že ani dosavadní právověda národohospodářská, aniž filosofie, aniž dějezpyt nejsou s to samy o sobě podati úplný výklad všech jevů sociálních. Jevy sociální, kteréž těmito vědami nelze vyložiti (jevy mimohospodářské a mimoprávní), připadají jedné neb více sociálním vědám novým, najmě sociologii (»De Sociologie is dus het nog niet gedistribueerde, nog ongedifferentieerde deel der theoretische Social Wetenschap.« str. 22.), ač ovšem i zde již některé větve sociologického bádání ustavují se jakožto samostatné vědy sociální: na př. ethnologie, věda o náboženstvích.

K oboru sociologie náleží tudíž zejména studium všech problémů, jež poskytují prvky, formy, vývoj, normální i pathologický život společností lidských; jevy jazykové, vědecké a umělecké přikazuje St. jinému oboru t. zv. ideologickému. Jakožto theoretická věda předpokládá sociologie řadu věd popisných: dějepis politický, sociální, právní a kulturní statistiku, ethnografii, folkloristiku, popis společností soudobých. Od theoretické sociologie liší se též praktické normativní vědy sociální: právnictví, mravověda, paedagogika a zákonodárství.

Celkem rozpadá se tudíž dle názoru St.-ova theoretická věda sociální ve vědu hospodářskou a sociologii. Základem tohoto třídění jest různost egoistických a altruistických pohnutek v jednání lidském. Z tohoto stanoviska přehlíží pak St. běžné hlavní výměry sociologie (z nichž jedna skupina přikazuje sociologii zvláštní úkoly, jiná úkoly filosofie věd sociálních a třetí konečně veškeré úkoly sociálního vědění) a končí poukázáním k prospěchům, jež ona po stránce methodologické, po stránce soustavné součinnosti vědecké

i praktické sociologie dosavadním vědám sociálního rázu (právní filosofii, politice, vědě národohospodářské a ethice) poskytla a nadále poskytovati jest s to, dobývajíc si takto zaslouženého místa na universitách.

Ad 5. V říjnu r. 1899 shromáždil se v Janově první vlašský sociologický kongress, jemuž obcovali též někteří cizí sociologové, kdežto celá skupina sociologů italských (Morselli, Ferri, Virgilii, Groppali a j.) se prací jeho stranila. Konané přednášky i zaslané zprávy sebral a vydal prof. *Cosentini* pod shora uvedeným názvem. Jsou to více méně obšírné monografické statě, namnoze však též jen stručné náčrtky jednotlivých otázek bez podrobnějšího řešení, obsahu velmi rozmanitého. Všeobecnými úvahami zabývají se: *Y. Guyot*, Il criterio del progresso (o měřítku pokroku), *M. Kovalewsky*, La storia naturale delle società e il metodo comparativo (užití srovnávací methody v sociologii), *E. Durkheim*, Ciò che dovrebbe essere la sociologa generale (o předmětu všeobecné sociologie), *F. Puglia*, L'evoluzione regressiva (o regressivním vývoji), *N. Bernès*, Il principio individualista e il principio sociale nelle teorie sociologiche (o principu individualismu a socialismu v sociologii). Menšími zprávami o otázkách různých theoretických i praktických přispěli m. j.: *G. Vadalà-Papale*, o poměru sociologie k filosofii práva; *V. Miceli*, o právním obyčeji ze stanoviska sociologického; *A. Posada*, o sociologické idei státu; *P. Barth*, o mravním pokroku lidstva; *R. Bianchi*, o ethnických činitelích vzdělanosti; *G. Rossari*, o náboženství jakožto činiteli sociálním; *G. Mazzarella*, o matriarchátu; *E. Denis* a *A. Bertrand*, o školském vyučování vědám sociálním; *R. La Grasserie*, o otázkách osadnických; *F. Cosentini*, o geniu a zločinnosti a j. v.

Dr. Jos. Trakal.

Všeobecná právověda:

1. Dr. *J. Kohler*, Einführung in die Rechtswissenschaft. Leipzig, Deichert, 1902. Str. 208

2. *Edmond Picard*, Le droit pur. Permanences juridiques abstraites. Bruxelles, Larcier 1899. Str. XVI. + 546. K tomu s týmž titulem: Syllabus du cours. 4. éd., tamtéž, 1900, str. 127.

Ad 1. Zvučné jméno autora v různých oborech theoretické i dogmatické právovědy dodává a priori jisté zajímavosti spisu, jehož účel dle proslovu jest: předběžný rozhled a filosofický přehled právního vědění pro začátečníky i pro vzdělané obecenstvo. Po velmi stručné úvodní části (4 str.), v níž vytčeny jsou povaha práva jakožto nuceného řádu (Zwangsordnung) lidských poměrů životních, sociální přirozenosti člověka sociálním způsobem deného, pak různost práva od mravu a rozdělení jeho v právo soukromé a veřejné, vstupuje *Kohler* přímo in medias res a pojednává ve dvou oddílech předem o právu soukromém, pak o právu veřejném. V oddílu práva soukromého probrány jsou ve zvláštní čelné stati nauky všeobecné (objektivní, subjektivní, obyčejové, zákonné právní poměry a jich prvky, právní jednání a skutečnosti atd.) načež následují přehledy: (*B*) práva osob (práva k vlastní osobnosti »Persönlichkeitsrechte«), práva osobní rodinná, (*C*) právo majetkové (Güterrecht: vlastnictví, držba, servituty, práva lenní, fideikomissy,

zástavní právo), (*D*) právo závazků (obligační), (*E*) právo obchodní (incl. námořního a směnečného práva), (*F*) rodinné právo majetkové a právo dědické. Oddíl věnovaný veřejném právu rozpadá se opět ve stať všeobecnou (Allgemeines, Verwaltungs- und Kirchenwesen) o státu, církvi, ústavě a správě a další přehledy civilního řádu soudního, trestního práva a trestního processu pod společným záhlavím »Rechtspflege« a na konec práva mezinárodního (veřejného, soukromého, trestního a processuálního).

Kniha má býti jakousi encyklopedií práva; liší se však — a to snad na svůj prospěch — od běžných menších prací toho druhu tím, že psána jest jakožto úvod do vědy právní a nikoliv jako konečný souhrnný přehled výsledků, předpokládající již konaná podrobnější studia odborná. Tím vysvětluje se namnoze i forma i obsah spisu v němž vedle popisu hlavních institucí právních, stále přihlíží se k jich bližším i vzdálenějším účelům v praktickém životě společenském. Tu a tam vsunuty jsou stručné historické poznámky, ač v menším rozsahu než bychom od spisovatele vynikajícího v oboru srovnávací vědy právní a všeobecných dějin práva očekávali. Rovněž k zásadním různostem duchu práva římského a germánského jest zásadně poukázáno. Nepoměrně slabě vypadl přehled státního (ústavního a správního) a církevního práva (str. 105—122) a úplně postrádáme dat literárních, jež aspoň ve výběru v »úvodu ve vědu právní« dojista byly na místě.

Ad 2. Encyklopedie (a methodologie) práva, jakouž *Picard* pod shora uvedeným názvem podává, na rozdíl od četných známých encyklopedických prací, sdělaných namnoze k praktickým účelům souhrnného popisného přehledu všech oborů práva či úvodu do studií právnických a státovědeckých, obsahovati má celek abstraktních a stálých všeobecností či všeobecnou theorii základních principů práva, »čisté neb abstraktní právo« ze stanoviska positivistické sociologie, k níž spisovatel se hlásí. Vedle této t. zv. velké encyklopedie tvoří příslušná všeobecná theorie jednotlivých právních řádů národních (státních), jakož i jednotlivých částí práva zvláštní t. zv. malé encyklopedie (na př. práva francouzského, belgického; soukromého, trestního a t. p.). Filosofie právní omezena jest pak toliko na theorii t. zv. přirozeného práva.

Určitěji vysvitne názor P—ův z přehledu obsahu spisu: (1.) Pojmový znak (charakteristika) práva (nehledíc k jeho příčinám aniž k účelům); (2.) právní jev v praktickém životě, v zákonodárství, ve stavu obyčejovém, ve vědě, v řádu světovém (ve stavu transcendentálním); (3.) rozbor (anatomie) jednotlivého práva v prvky: subjekt, objekt, jich vzájemný poměr (obsah a rozsah práva), vynutitelnost (contrainte); (4.) třídění práva dle těchto prvků (rozdělení), jakož i dle jiných odlišných znaků: času, místa, pramenů, účelů (seskupení, groupements). Po těchto výkladech statiky právní zabývají se následující stati spisu životem práva v pohybu (dynamikou) a to, jednak (5.) práv jednotlivých: (zevní vytváření práva zákonodárstvím, obyčejem, vědou, výkladem a vnitřní vznik, trvání, zánik a processní výkon práv subjektivních, jednak (6.) práva v jeho organickém celku (v obj. smyslu, la juricité): bojem za právo a jeho formami (sociálními úkony práva). K dyna-

mice práva náleží dále (7.) theorie vývoje a pokroku práva a jich hlavních činitelů: plemena, prostředí, cizího vniku, nápodoby, velkých právníků, atavismu, progressismu, právní techniky, hustoty obyvatelstva, solidarity, sociálních sil.

Otázka základního principu (idey, důvodu, prvotné causa efficiens) všeho práva (t. zv. aetiologie právní) a různá řešení její ve filosofii a právovědě (směry: theologický, autokratický, theorie společenské smlouvy, práva přirozeného, rozumového, historická škola, positivistická sociologie) tvoří obsah zvláštní části (8.) spisu, podobně jako problém účelu práva (teleologie právní) kterýž P. shledává v mocenském provedení a zajištění sociální spravedlnosti formulované zásadami: každému dle jeho schopností, každému dle jeho potřeb, snahou každého individua, společnou snahou celku (9.).

Závěrečná stať (10.) pojednává o methodě právnické vůbec, o užití positivní methody v právu, o přílišné převaze praktické právovědy a římského práva na fakultách právnických. Doplněk o dějinách encyklopedie práva na konci spisu odpovídá úvodu o všeobecné povaze této vědy.

P. pojímá právo sociologicky, t. j jakožto jev sociální (vedle jevů náboženských, mravních, hospodářských, uměleckých, vědeckých, jazykových), záležející v poměrech sociálních (nikoli v normách), zevní sociální organisovanou mocí chráněných či vynutitelných. Odlišným znakem práva jest sociální ochrana — donucení (protection — contrainte sociale, la force sociale organisée). S tímto rozborem právního jevu (poměru) a výměrem práva, různícím odlišné znaky práva od jeho prvotných příčin kosmických a účelů (spravedlnost), lze se dojista srovnati; postrádáme však ve výkladu právního jevu další obšírnější a podrobnější rozbor složitého jevu »sociální ochrany, vynutitelnosti«, v němž P. shledává odlišný znak právních poměrů a contrario poměru mravních a hospodářských na vuli každému ponechaných. Sociální ochranu — vynutitelnost lze postřehnouti nepochybně též u jevu mravního, náboženského, obyčejového a j., i sluší vyložiti dále zvláštní povahu této ochrany — vynutitelnosti v právu rozborem příslušných sociálních poměrů ochranných a donucovacích.

Pro nedostatek místa přestati nám jest na tomto stručném naznačení, bohatého obsahu spisu, v němž vliv názorů Iheringových a novější literatury sociologické jest patrný a jenž celkem jeví se býti spíše všeobecnou právní sociologií, či sociologickou theorii neb filosofií práva než encyklopedií ve smyslu nám dosud běžném. Nehledíme-li k četným neologismům a analogiím v nichž P. si libuje, nalezáme v něm soustavný a jasný přehled všech základních vědeckých problému práva z nového stanoviska, zasluhující pozornosti každého, kdož se o věc zajímá. Dosti podrobnou kostru obsahu spisu podává k němu zvlášť vydaný syllabus pro právnickou fakultu nové svobodné university Brusselské.[1])

Dr. Jos. Trakal.

[1]) Z podobného stanoviska sdělán jest Picardovi připsaný přehled (summář) čtení *L. Hennebicq-a*, Philosophie du droit et droit naturel (Bruxelles, Larcier, 1898) na téže fakultě.

Věda státní. 1. *Maurice Deslandres*, La crise de la science politique et le problème de la méthode. Paris, Chevalier-Marescq. 1902. Str. VII. + 264. — 2. *Georg v. Mayr*, Begriff und Gliederung der Staatswissenschaften. Festgabe f. A. Schäffle. Tübingen. Laupp, 1901. Str. 66.

Ad 1. Methodologické úvahy *Deslandres*-ovy opatřené předmluvou z péra *F. Larnaude*-a, vyšly původně v »Revue du droit public et de la science politique« r. 1900—1901. Soudě dle nynější neplodnosti vědy politické najmě ve Francii, že věda ta octla se v krisi, ohlíží se D. po příčinách toho a spatřuje je jednak v nepříznivém duševním stavu doby (skepticismu, optimismu, fatalismu, quietismu ve věcech politických) a v převládání otázek hospodářských, sociálních neb náboženských (ch. I.). A přece právě nyní vyžaduje kritické postavení státu, úpadkem soustavy parlamentární uvnitř i na venek značně seslabeného, zvýšenou péči v řešení obtížného problému: srovnání demokracie se silnou státní mocí.

Těžiště obnovy vědy politické klade D. do methody. Ač nedefinuje určitě pojem »vědy politické«, vysvítá z celého spisu, že rozumí jí najmě studium ústavy státní a práva veřejného vůbec po stránce politické; věda ta nemá býti pouze popisem a výkladem toho, co bylo a jest, aniž prostým předzvědem, co bude, nýbrž též kritikou hodnoty politických institucí, tvořivou vynalézavou konstrukcí budoucich ideálů, programmu pro lidskou činnost. Pojímaje takto úkoly vědy politické, probírá D. po sobě kriticky různé běžné methody státovědecké na základě obsáhlé znalosti příslušné literatury (ch. II. — VI.), by na konec vyvinul své vlastní názory methodologické (ch. VII.).

Nejméně příznivého posouzení dostává se tu methodě a theorii sociologické, kteráž připíná politické vědy jednak k biologii (organické theorie, Comte, Spencer, Espinas, Lilienfeld, Worms, Novikov, Schäffle, Gumplowicz Fouillée a j.) jednak k psychologii (mechanické, objektivistické, psychologické theorie, Tarde, Lebon, de Greef, Durkheim, Balicki a j.), požaduje methodu pozorovací, induktivní, nedržíc se však sama této methody dochází k výsledkům sobě odporujícím. Methoda ta ostatně hodí se spíše k výkladu minulosti neb přítomnosti, jest však neschopna řešiti hodnotný problém institucí politických aniž vésti neb tvořiti vývoj budoucí.

Toutéž vadou trpí methoda t. zv. právnická vyznačující zejména soudobou německou literaturu státoprávní (Laband, Meyer, Zorn, ve Francii Hauriou, Combothecra, Michoud, Saripolos a j.). Vylučujíc filosofické a politické posuzování hodnoty a účelnosti politických institucí spokojuje se methoda tato s rozborem veřejnoprávních poměrů, určením jich právní povahy, vytčením všeobecných pojmů a principů právních a odvozením důsledků odtud plynoucích. Politická věda nabývá methodou právnickou ráz pouze vědy státního, veřejného práva, kteráž vyniká sice přesností a bezpečností theorií svých, mlčí však o hlavních otázkách politických vzbuzujíc tím omyl, jakoby mechanický, v kombinaci sociálních sil tkvící problém politický byl problémem logickým, právnickým, jakoby znakem práva veřejného byla nehybnost, nezměnitelnost.

Právnické podobna jest methoda dogmatická, kteráž z jistých apriorních, absolutních, rozumu samozřejmých principů prvotných odvozuje dedukcí veškeré důsledky bez ověření zkušeností. To jest methoda učení o právu přirozeném, rozumovém o přirozeném stavu a sociální smlouvě (Condorcet, Kant, Rousseau, Vacherot, De Maistre a j.). Různé ony principy prvotné vzaty jsou buď z oboru mravnosti neb z přirozenosti lidské. Nesluší sice upříti veliký význam mravnosti pro jevy politické (jejž lze však dovoditi methodou zkusnou) a potud vyznam ideální stránky dogmatismu. Tento buduje však politická zřízení na vrátkém základě subjektivního rozumu bez ohledu na shodu s fakty a jest nad to nebezpečný svou absolutností, svým intransigeantním optimismem.

Apriorism odmítá methoda srovnávací. Sem neřadí D. ani tak pozorování a srovnávání právních a politických zřízení ruzných národů k jich lepšímu výkladu (Montesquieu), jako spíše theorie reformátoru a novotářu politických a sociálních (Tocqueville, Laboulaye, le Play a jeho škola) a zvlášť novější školu srovnávacího práva (législation comparée, Lambert, Saleilles a j.), vyhledávající srovnáváním různých na stejném stupni vývoje stojících zákonodárství, jich výsledků praktických v životě sociálním a hospodářském a odlišením příčin zvláštních, časových a místních ideální typy (ovšem relativní), jež by jakožto společné právo vzdělaných národů měly býti zavedeny do práv všech státu. D. uznává výsledky této methody pro ujednocení práva: ideály její však jsou vlastně již někde uskutečněny a mají býti pouze jakožto příklady a vzory jinde napodobeny. Ježto politické řády podmíněny jsou zvláštními poměry toho kterého národa mnohem více než právo ostatní, jest význam methody srovnávací při nich menši. Vývoj politických zřízení v Anglii a v Severní Americe byl samorostlý bez nápodoby, kdežto nápodoby jich na evropské pevnině nelze pokládati právě za nejšťastnější.

Na konec uvádí D. methodu zdravého rozumu (la méthode de bon sens), kteráž bez přesných dusledných postupů logických a bez vztahu k nějaké všeobecné theorii vykládá a posuzuje věci podle běžného v životě úsudku. Jí užívá většina praktických politiků, jichž názory mají pak více méně subjektivní, autoritativní význam (B. Constant, Châteaubriand, Guizot, Thiers, Prévost-Paradol, de Broglie, Schérer a j.); vědeckým požadavkům však methoda ta nepostačuje.

Není tudíž D. žádnou z dosud uvedených method uspokojen, ač z každé z nich eklekticky něco vyhražuje pro vlastní řešení otázky záležející v »historické methodě kritické«, doplněné rozumováním, srovnáváním a methodou právnickou. Toliko dějiny objímající celek sociálních jevu a jich vývoj mohou býti základem vědy politické a postupného, progressivného (a contr. revolučního) řešení politických problému, jež by odpovídalo zvláštnímu historickému prostředí národnímu (temperamentu, duchu národa). Sociologická methoda, jest sice též evoluční, nedovede však říditi další vývoj; ostatní methody jsou nehybné a proto spíše revoluční. Ovšem ale třeba historické methodě kritického doplnění methodou dogmatickou, vytyčující přirozené mravní cíle člověka i státu, v nichž hledati též jest politické ideály, methodou srovnávací k ověření posudků o směrech politického vývoje, me-

thodou právnickou k přesnému formulování výsledků, methodou sociologickou po stránce postupů zkusných. Od názoru historické školy právní liší D. svou historickou methodu tím, že nepokládá právo za útvar nějaké síly (národního přesvědčení), v níž není místa pro moudrost a vůli jednotlivců.

Již prof. Larnaude v předmluvě k spisu D.-ově trefně podotýká, že právě spis ten bohatým obsahem svým nesvědčí o krisi ve vědě politické. Jest však jisto, že methoda i třídění věd politických právních a státních vůbec z ohledu na pokroky ve vědeckém bádání v těchto oborech vyžadují revise a nové úpravy. Po přehlédnutí pozoruhodných D.-ových výkladů a posouzení jednotlivých method zdá se nám, že nejedná se tu tak o methody, jako o methodické rozdělení vědecké práce k různým účelům, o roztřídění oněch věd v theoretické a praktické (politické a dogmatické). Methoda jest tu vlastně jako ve všech jiných vědách jedna: indukce spojovaná s dedukcí; sporným bylo a jest ovšem najmě poměrné neb nepoměrné užití obou a spůsob jich spojování. Právě positivisticko-sociologický směr, jejž D. nejostřeji kritisuje, naléhá na rozluku theorie (vývoje a řádu) práva a politických institucí od praktických věd, k nimž náleží jednak právní politika (zákonodárná věda a politická věda vůbec a vedle této právní dogmatika, či soustavný výpis práva neb jeho určité některé části. T. zv. právnická methoda (dle D.-a) v německé literatuře běžná, jest vlastně dogmatická věda práva veřejného a nemůže nahraditi politickou vědu, aniž touto nahražena býti; t. zv. dogmatická methoda (dle D.-a) naproti tomu jest právní a státní filosofie většinou praktická (politická) pokud užívá převahou, ne-li výlučně methody deduktivní. Nikdo nebude dojista popírati že úkoly politické vědy neleží ve výkladu toho, co bylo a jest, nýbrž toho, co by mělo býti; politické vědy však založiti sluší na theoretickém seznání vývoje a řádu methodou najmě induktivně-srovnávací. Historická methoda kritická D.-em samým navrhovaná celkem vrcholí v témž názoru, o jehož uplatnění usiluje právě sociologie.

Ad 2 Otázka klassifikace věd státních a jich poměru k vědám společenským a právním jest předmětem monografie *Mayrovy*, doplňující stručné výklady téhož autora ve spisu: Statistik und Gesellschaftslehre (I. Bd. Freiburg, Mohr, 1895, § 1.—11.). Správně naproti učením dřívějším pokládá M. společnost a vědy společenské (Gesellschaftswissenschaften) za širší pojem než stát a vědy státní. Společenské vědy zabývají se studiem: (1) jevů hromadných (sociale Massen), (2) okruhů (sociálních skupin a pevnějších svazků, zejména státu, církve a obce), (3) sociálních trvalých útvarů (Secretionen), jako jsou právo, zvyky, náboženství, jazyk. Dle toho jeví se schema společenských věd dle náhledu M.-ova takto: (1) vědy všeobecné: statistika (všeob. studium sociálních mass) a sociologie (všeobecná theorie sociálních okruhů, skupin a svazků) a (2) zvláštní: (a) věda hospodářská a věda sociální v užším novodobém smyslu (sociálních jevů mimohospodářských, však na hospodářský život působících), (b) specielní studium jednotlivých sociálních skupin a svazků, zvláště státu (státověda) a církve (věda církevní), (c) vědy o jednotlivých sociálních útvarech (Secretionen) zvláště právověda, všeobecná a křesťanská věda náboženská, etika, jazykověda, esthetika, filosofie: (3) dějezpyt (incl. dějin hospodářských a sociálních).

V užším vzájemném vztahu z těchto věd jsou následkem užšího poměru příslušných jevů statistika a sociologie, hospodářská a sociální věda (v u. sm.), státní a právní věda. Odtud dospíváme výběrem k dvojímu běžnému, však různému pojmu státních věd: věd o státě a státním právu ve vlastním smyslu a věd státních v přeneseném (užším) smyslu (statistika, sociologie, hospodářská a sociální věda v užším smyslu).

Státní vědy ve vlastním smyslu obsahují soustavné vědění o státě a státu podobných útvarech politických a kromě toho z oboru právních věd nauky o právu státním a mezinárodním. Sem řadí M. předem (1) všeobecnou vědu státní, t. j. srovnávací sociologické (nikoliv právnické) studium vývoje, přítomného stavu i budoucích tendencí státu, jeho účelu, sil a orgánů, kterážto věda rozpadá se opět ve (a) všeobecnou nauku o státě (politiku v aristotelickém smyslu, allg. Staatslehre) incl. všeobecné nauky ústavní a správní, a (b) politiku jakožto vědu praktického státního umění o přiměřeném užívání daných prostředků k účelům státním, incl. politiky ústavní a správní (zevní, vojenské, justiční, církevní vyučovací, hospodářské, sociální, finanční). Kromě těchto všeobecných věd náleží sem dále (2) zvláštní sociologické studium jednotlivých konkretních států (specielle Staatslehre a specielle Politik, jež dosud málo jsou vyvinuty, ustupujíce do pozadí před zvláštním studiem konkretního státního práva) a (3) sociologické studium vzájemných poměrů různých států, mezinárodní státní věda a mezinárodní politika (dosud namnoze vsunutá do nauky o mezinárodním právu).

Vedle sociologického lze též právní studium o státě a státním životě z oboru právních věd do skupiny státních věd přeřaditi a obdobou roztříditi ve (1) všeobecnou a srovnávací vědu státního práva (allgemeines Staatsrecht) a to ústavního i správního, (2) nauku o státním právu positivním jednotlivých, konkretních států (nyní vydatně pěstěnou) a (3) vědu práva mezinárodního (a contr. mezistátního u států složených).

Druhý běžný pojem státních věd v přeneseném smyslu zahrnuje v sobě jednak všeobecné vědy, statistiku a sociologii, jednak vědy hospodářské (incl. dějiny) a vědu sociální v užším smyslu (incl. sociální politiku), tedy vesměs vědy, kteréž ač mají s právními a vlastními státními vědami jisté společné pomezí, vymykají se celkem z těchto skupin vědných. Obtíže působí zde zařadění sociologie, již M. přiznává samostatnost vědy (byť nikoliv v bezmezném rozsahu, aniž jakožto extraktu zvláštních věd sociálních) o sociálních útvarech (soc. Gebilde) a zákonnosti jich vývoje. Ježto však přední pěstitelé sociologie vzpírají se zařadění její mezi vědy státní, sluší dle mínění M.-ova nechati sociologii stranou. Zbývají pak zde tudíž: (1) vědy hospodářské, jež třídí se ve studium (a) jednotlivých hospodářství, vyvinuté dosud hlavně jakožto věda o hospodářství veřejném najmě státním (věda finanční), (b) věda národohospodářská theoretická či všeobecná a praktická či zvláštní (incl. národohospodářské politiky); (2) věda sociální v užším smyslu, vědecké poznávání stavu a vzájemných poměrů různých sociálních tříd, v praktické části (sociální politika) nauka o vlivu veřejné státní moci na ony poměry pomocí zvláštních ochranných a podpůrných zařízení; (3) sociální statistika,

soustavně upravené čítání a měření sociálních mass (lidí i jiných jevů) s četnými oddíly (statistika lidnatosti, mravní, kulturní, hospodářská, politická).

Bylo by sice lze shrnouti posléze uvedené státní vědy v přeneseném smyslu se státními vědami ve vlastním smyslu do společné skupiny státních věd v širším smyslu; to mělo by však dle M.-a jen málo vědeckého významu. Ostatně poskytují v této příčině »státovědecké fakulty« universit značnou rozmanitost.

Kdežto M. kloní se dle všeho spíše k vymezení státních věd ve smyslu přeneseném, zdá se nám první seskupení státních věd ve vlastním smyslu, jakožto studia o státu a o různých částech státního života logicky správnějším. Je-li pojem společnosti, jakž též M. uznává, širším pojmem než stát, mohou t. zv. státní vědy tvořiti toliko skupinu zvláštních věd společenských (t. j. vůbec věd, jichž předmětem jsou jevy sociální), ku kterýmž úzce pojí se příslušná věda státního práva; ztěží lze však z tohoto hlediska podřaďovati všeobecnou sociologii pod genus věd státních vedle statistiky, jež ostatně jakožto zvláštní (ač nikoliv výlučná) methoda sociologická, méně jakožto zvláštní všeobecná věda, jest (jak z rozdělení jejího vidno) všem sociálním vědám společna. Prostým odstavením sociologie otázka dojista není rozřešena. Různé organisace právovědeckých a státovědeckých fakult, při nichž padají na váhu více historické tradice neb praktické účely než theoretické úvahy, nejsou rovněž rozhodny pro vědecké třídění věd.

Ostatně postrádáme v M.-ově podrobnějším rozvrhu státních věd ve vlastním i přeneseném smyslu jednotného dělidla, jakéž poskytuje zvláště soustavné methodologické dělení části theoretické (a popisné) a praktické ve všech jednotlivých, co do předmětu (jevů) samostatných a ohraničených vědách společenských. Zajímavý pokus spisovatele, vytknouti poměr sociologie a t. zv. sociálných věd vůbec k dosavadním kategoriím věd státních a právních neuspokojuje a nebude proto asi poslední. Dr. *Josef Trakal.*

Právo římské.

Prof. Dr. *Leopold Heyrovský*, *Dějiny a systém soukromého práva římského.* Třetí rozšířené vydání »Institucí římského práva«; druhá polovice: část první str. 561.—896., část druhá str. 897.—1279. V Praze 1902 a 1903.

Polovice tato obsahuje výklady o právu obligačním, právu rodinném a právu dědickém dle obvyklého pořadu systematického. Na přednosti tohoto důkladného a obsažného díla a na jeho vysoký praktický význam pro naše studium akademické bylo poukázáno se stanoviska povšechného zevrubněji již v ročníku II. Sborníku na str. 143.—147. V oddílu jednajícím o právu obligačním zasluhuje zvláštního ocenění zřetel, jejž spisovatel věnuje římskému státnímu právu majetkovému a důležitosti, kterou mělo pro tvorbu některých institucí práva soukromého. Tak zejména pozoruhodny jsou výklady spisovatelovy o historickém vývoji tří základních útvarů smlouvy nájemní, locationis conductionis rei, operis a operarum, jichž vznik stopovati lze nejprve v oboru práva státního jako pronájem daní, locatio conductio

vectigalium vytvořivší se z původní venditio vectigalium, dále jako pronájem prací veřejných za pevnou cenu (locatio conductio operis) a jako nájem služeb osob svobodných, apparitores, za peněžní mzdu (locatio conductio operarum), kteréž instituce sloužily pak za vzor právu praetorskému pro uznání obdobných smluv i ve právu soukromém.

Ve stati o všeobecných naukách práva obligačního slušelo by snad se zřetelem k tomu, že spis jest určen jako učebnice pro začátečníky, doplniti poněkud výklad o vzniku obligací (§ 166., str. 590., 591.). Spisovatel uvádí totiž, že obligace povstávají jednak z právního jednání, jednak ze soudcovského výroku, a konečně přímo ze zákona. Výraz posléz uvedený neshledáváme zcela případným, neboť především nevyčerpává se jím úplně roztřídění obligací co do jich vzniku: jsou jím totiž míněny všecky obligace, které byly založeny jinými skutečnostmi nežli právním jednáním a výrokem soudcovským. K označení tomuto se však slovo »ze zákona« přesně vzato nehodí, neboť uznána byla právní závaznost též takových obligací, které se opíraly o právo obyčejové a právo praetorské, jež v označení zákon, lex, bez násilí zařaditi nelze. Kromě toho bude jen velmi skrovný počet obligací, jež by svůj vznik přímo ze zákona odvozovaly; z pravidla bude zákon (přesněji právo objektivné) jen vzdálenějším důvodem vzniku obligace; vzhledem k tomu vystihuje vhodněji vlastní myšlénku následující rozvrh obligací dle vzniku: z právního jednání, ze soudcovského výroku a z jiných skutečností, s nimiž právo objektivné vznik obligace spojuje. Rčení posléz zmíněné má i tu přednost, že těsněji se přimyká též k výroku pramenu »ex variis causarum figuris«.

Povaha spisu sebou přináší, že není zde možno podrobněji nastíniti jeho obsah; podáváť spisovatel slohem jasným, i začátečníkům lehce srozumitelným stručně výsledky vědeckých bádání, přihlížeje při tom bedlivě k názorům a výzkumům nejnovější literatury právní. V předmluvě ke svému dílu omlouvá se spisovatel, že k literatuře posledních dvou let, po která se spis tiskl, nemohlo býti všude přihlíženo. Přes to i v tom směru spis plnou měrou vyhovuje i nejpřísnějším požadavkům, jak toho dokladem jest citování spisu romanistické literatury z let 1901 a 1902, jichž v této době bylo v důsledku té okolnosti, že téměř celá civilistická právověda německá obrátila se výhradně na studium nového občanského zákonníka pro říši německou, vubec jen velmi po skrovnu vydáno; z pozoruhodnějších pojednání postrádáme tu hlavně jen zajímavou úvahu Mitteisovu v Zeitschrift der Savigny-St. svazek XXII. z r. 1901, str. 96.—125. proti až dosud všeobecně uznávané Huschkově theorii o nexum.

V celku spočívá spis — což se zřetelem k jeho určení sluší jen schvalovati — na naukách doktriny panující. K některým otázkám v oddílu jednajícím o právu dědickém, budiž nám dovoleno několik poznámek připojiti.

Na str. 1155. a 1157. vytčeno jest jako pravidlo, že ius accrescendi má přednost před sukcessivní delací a to i před successio graduum. S touto větou souhlasíme jen s jistým omezením; jest zajisté nepochybno, že řečená norma má plnou platnost pro zákonnou posloupnost čtvrté třídy, dle níž dojde na vzdálenější kognáty vůbec jen tenkráte, jestliže nenabude dědictví

nikdo z bližších příbuzných v této třídě k dědictví povolaných. Naproti tomu však nelze srovnati s duchem novelly 118., aby uvedená zásada uznána byla i pro ostatní třídy intestátní posloupnosti, neboť vedlo by to k důsledkům nad míru příkrým zejména v první třídě dědické. Případ, o nějž jde, jest tento: Zůstavitel zanechá ku př. dva syny, z nichž jeden, emancipatus, dožije se sice smrti zůstavitelovy, ale zemře ante aditionem hereditatis za okolností, v nichž transmissio hereditatis bude vyloučena, zanechav děti. Dle nauky ve spisu zastávané dostala by se v tomto případě celá pozůstalost druhému synovi, t. j. iure accrescendi i polovice na zemřelého syna připadnuvší, kdežto vlastní vnuci zůstavitelovi (děti zemřelého syna) vyšli by zcela na prázdno. Toto řešení nezdá se odpovídati základní myšlénce novelly 118., jež pro prvou třídu neklade vůbec váhu na blízkost příbuzenství se zůstavitelem, ale na to, aby každý kmen (stirps), od zůstavitele pocházející, obdržel jeden podíl z jeho pozůstalosti. Tento mírnější výklad, třeba že není potvrzen výslovným positivným výrokem novelly, nabývá též aspoň se stanoviska práva Justiniánského v nejnovější literatuře římskoprávní převahy (Kohler, Archiv für civ. Praxis LIX. str. 87., Fitting tamtéž LVII. str. 160, Dernburg, Pand. III. § 134., Windscheid, Pand. III. § 573. pozn. 5.).

Ve stati jednající o kollační povinnosti některých dědiců praví spisovatel na str. 1171 a 1172, že kollace emancipovaného dítěte v intestátním právu dědickém zůstala v platnosti ještě v nejnovějším právu Justiniánském v tom smyslu, že sui heredes mají před emancipáty tu výhodu, že emancipatus musí s nimi sděliti, co obdržel od otce za jeho života, kdežto sui heredes sami nejsou povinni věnování jim otcem učiněná konferovati. Náhled tento nesdílíme, majíce za to, že collatio emancipati v právu Justiniánském ani v tomto omezeném významu již se nevyskytuje, a to ze stejného důvodu, jejž uvádí spisovatel pro vyloučení kollační povinnosti emancipovaného dítěte v nepominutelném právu dědickém, dokládaje, že odstraněním bonorum possessionis contra tabulas tento druh kollace na dobro vymizel. Totéž však tvrditi lze i pro collatio emancipati při obyčejné intestátní posloupnosti, neboť její základ, t. j. bonorum possessio intestati ex edicto unde liberi pozbyla významu novellou 118., která poskytla civilní intestátní právo dědické v první třídě všem descendentům zůstavitelovým, nečiníc nadále rozdílu mezi dětmi jsoucími v době smrti zůstavitelovy v jeho moci otcovské a dětmi emancipovanými. L. 18. (nedopatřením vytištěno L. 8.) pr. C. fam. erc. 3. 36: »Filiae, cuius pater nomine res comparavit, si non postea contrarium eius iudicium probetur, per arbitrium dividendae hereditatis praecipuas adiudicari, saepe rescriptum est«, jíž se spisovatel dovolává, nečiní proti tomu důkazu, ježto vztahuje se na otázku platnosti darování, jež otec učinil jednomu z dětí jsoucích v jeho moci otcovské. Darování takové bylo ovšem neplatné, ale dle ustanovení v L. 18. C. cit. obsaženého má konvaleskovati, nezměnil-li otec svou vůli do své smrti. Citovaná konstituce nepraví v té příčině nic jiného, než co vyslovují i jiná ustanovení sbírky Justiniánské, tak zejména L. 15. C. de donationibus i. v. et uxorem 5. 16., L. 2. C. de inof. don. 3. 29. Z uvedeného místa lze tedy jen tolik dovoditi, že sui heredes vzhledem k darování, jehož se jim za života otcova od něho dostalo, nemají býti nevý-

hodněji na tom, než děti emancipované, jimž mohl otec ovšem platné darování učiniti. Na tuto rovnost dětí poukazuje zejména též L. 2. C. de inof. don. 3. 29: »aut in potestate eius permansit — aut emancipatus is fuit«. S otázkou kollace nemá však citované místo žádné souvislosti.

Spis zakončen jest velmi pečlivě sestaveným rejstříkem věcným (str. 1256 až 1279), jenž používání jeho značně usnadňuje. *Dr. Jos. Vančura.*

Dr. *Josef Vančura*, *Praelegát dle práva římského.* V Praze 1902.

V odd. I. spisovatel, promluviv nejprve o římské terminologii (str. 5., 6.), podává přehled literatury o praelegatu (str. 7., 8.). Novější literatura jest uvedena velmi úplně. Upozorňujeme jen ještě na stať Ferriniho, Contributi alla dottrina del prelegato (Bullet. dell' istit. di dir. rom. 1895, str. 1. násl.) a na úvahy, které podává Costa v díle Papiniano k četným rozhodnutím Papinianovým, odnášejícím se k praelegátu (sv. II. str. 116., 117., III. str. 126. násl.).

Pojem praelegátu určuje sp., definuje praelegát jako odkaz, při kterém odkazovníkem jest jeden ze spoludědiců, nebo i více jich, a oneratem jsou všickni spoludědicové, spolu s praelegatářem (str. 8., 9.). Vylučuje tedy z pojmu praelegátu odkaz, jejž obdržeti má sice jeden ze spoludědiců, avšak nikoli k tíži všech spoludědiců, nýbrž dle ustanovení zůstavitelova od onerata určitě označeného. Odkazy toho druhu jsou zcela obyčejnými odkazy. Jako zvláštnost jejich uvádí mnozí, že, byl-li takový odkaz uložen výlučně spoludědicovi, lze k vymáhání jeho užiti judicia familiae erciscundae, jiní však to připouští pouze, jestliže předmětem odkazu jest spoludědicům připadající díl věci pozůstalostní. Sp. pokládá náhled posléz uvedený za správný pro starší právo římské a ještě pro právo klassické. Teprve konstituce císaře *Gordiana* z r. 239, uvedená v L. 7. C. fam. erc. 3., 36., uložila prý soudci v iudicium fam. erc. zcela všeobecně povinnost, hleděti ku všem nárokům z fideikommissů, a teprve pro právo Justinianské jest prý pravidlo toto uznati pro všecky odkazy.

Nepokládáme to za úplně správné. Již o sobě není to nikterak pravděpodobno, že by iudex familiae erciscundae byl směl přihlížeti k nárokům z fideikommissů v době, kdy jemu to nebylo dovoleno strany nároku z legátů. Nejde nám nikterak na mysl, že by v judiciu, jež proficiscitur ex lege XII. tab., mohl brán býti zřetel k pořízení, verbis precativis učiněnému a původně jen mravně a i později pouze iure extraordinario závaznému, dříve, nežli k odkazům, nařízeným legalným zpusobem verbis imperativis a uznaným iure ordinario t. j. chráněným řízením porotním. A skutečně srovnávají se prameny s tím, co jest již o sobě nejpodobnější, úplně. Nebo, že in iudicio fam. erc. mohlo býti jednáno o nárocích z legatu vubec, jest dosvědčeno alespoň pro dobu Severů již *Ulpianovým* výrokem v L. 17. § 2. D. de leg. I. (30.): »Si uni ex heredibus fuerit legatum, hoc deberi ei officio iudiciis familiae erciscundae manifestum est.« Sp. ovšem odbývá tento doklad poznámkou, že ze souvislosti tohoto místa s L. 18. D. eod., obsahující rozhodnutí *Julianovo* jest prý patrno, že se tu jedná o praelegat ve smyslu technickém (str. 11.). Ale jak muže souvislost ona dokazovati něco pro právo klassické, když byla v ní uvedena obě místa teprve od kompilatorů Justinianských?

Přes všeobecné znění své měla prý konstituce Gordianova přece jen na mysli pouze odkazy určitého druhu. Lze prý tak souditi ze slov »partes accommodare debet«, kteréž rčení obsahuje prý v sobě zároveň omezení na odkazy, jež hodí se k tomu, aby s ohledem na ně realní podíly jednotlivých spoluděditců byly upravovány (str. 12.). Ale v pravdě zde sp. slovům »praetor vel praeses provinciae vel iudex fam. erc. . . . ut voluntas testatricis servetur, suas partes accommodare debet,« prostě neporozuměl. »Partes« zde neznamená realní podíly, nýbrž, jako ve rčeních partes suas interponere nebo exhibere, tolik jako vices, officium (sr. § 1. I. 1., 24.; L. 2. C. si adv. rem iud. 2., 26.; L. 22. § 5. C. de iur. delib. 6., 30.).

Z pojmu praelegatu vylučuje sp. dále odkazy, které zřízeny byly heredi ex asse, a omezuje tedy pojem praelegatu, co se týče aktivného subjektu, na spoluděditce. Jest však nezbytno, táže se sp. (str. 15.), aby tato okolnost zračila se již ve vůli zůstavitelově, či stačí-li, uskuteční-li se teprve v době, kdy odkaz má nabýti účinku? »Panující nauka odpovídá na otázku ve smyslu posléz uvedeném, žádajíc pro pojem praelegátu jen, aby odkazník dědicem skutečně se stal, bez rozdílu, zda-li to bylo zůstavitelem samým již zamýšleno, anebo stalo-li se tak jenom následkem okolností zvláštních.« Zejména čítá se odkaz k praelegatům také v případě tom, že byl poskytnut v testamentu jednomu z dědiců zákonných a tento nabyl dědictví spolu s jinými, poněvadž testament pozbyl účinku, kdežto odkaz zůstal platným podle doložky kodicillarní, nebo že byl dán v intestatním kodicillu vzdálenějšímu příbuznému a odkazník stal se spoluděditcem odpadnutím bližších příbuzných, nebo že byl zůstaven majetníku moci, jehož poddaný byl ustanoven spoluděditcem, ale pak odkazník nabyl dědictví z moci otcovské nebo panské místo poddaného. Sp. náhled tento nesdílí. Avšak důvody, které uvádí proti mínění panujícímu, jsou nedostatečné.

Sp. dovolává se hlavně toho, že skutkový podklad odkazů právě popsaných není stejným se skutkovým podkladem »praelegatu«, lišíť se prý od sebe co do obsahu vůle zůstavitelovy. Různost tato bude míti prý nemalou důležitost při řešení otázky, je-li praelegat vzhledem k té části odkázaného předmětu, která připadá na praelegatářův podíl dědický, již od svého zřízení neplatným (čemuž přisvědčuje t. zv. theorie nullitní), či jest sice od počátku platným a pozbývá teprve právního účinku tím, že odkazník stane se skutečně dědicem (jak hlásí t. zv. theorie evanescenční)? Ale právě sp. hlásí se k nauce evanescenční a zastává ve smyslu této theorie, že praelegat má býti stejně posuzován jako odkazy druhé skupiny, při nichž vyskytuje se předkem pouhá možnost soustředění se onerata i honorata v jedné osobě, a že »ani z projevu vůle zůstavitelovy, jímž praelegat byl zřízen, nelze nic jiného dovoditi než toliko právě onu možnost, že později vyskytne se překážka účinnosti pro část praelegatu nebo i pro celý praelegat tím, že praelegatář dědicem se stane« (str. 90., 91.). Jak může okolnost ta, že počáteční platnost praelegatu popírá se od theorie nullitní, kdežto tato »quaestio dubiosa při odkazech skupiny druhé vůbec ani vzniknouti nemůže« (str. 17.), pro zastance theorie evanescenční býti dostatečným důvodem pro vyloučení odkazů skupiny druhé z pojmu praelegatu?

Nespravedliva jest také další výtka, kterou sp. činí panujícímu mínění, řka, »že není co se týče posuzování důležitosti vůle zůstavitelovy zcela důsledným, ježto prý jí popírá, uznávajíc praelegat i tam, kde to není v souhlasu s vůlí zůstavitelovou, naproti tomu však ji uznává, jedná-li se o omezení pojmu praelegatů, vylučujíc z něho takové odkazy, jež zůstavitel poskytl osobě jím za dědice ustanovené jen pro ten případ, že se dědicem nestane« (str. 17., 18.). Nebo že sloučení vlastnosti odkazníka a dědice v jedné osobě nastává, i když nebylo od zůstavitele zamýšleno (sp. praví nepřesně, že to tu není v souhlasu s vůlí zůstavitelovou) nenastává však, když zůstavitel je zvláště vyloučil, jest přece zjevem zcela všedním při právních účincích, které, jak tomu jest v uvedených případech, zakládají se na pravidlech práva doplňovacího. Zjevem podobným jsou t. žv. naturalia negotii.

Na konci odd. I. jedná sp. o poměru praelegatu k jednotlivým druhům odkazů (str. 20.—29.). Právem přidává se k mínění, že praelegat mohl v nejstarší době zřízen býti pouze per vindicationem nebo per damnationem, legatum per praeceptionem pak, jež vzniklo teprve později, bylo původně omezeno na odkazy, zůstavené některému ze spoludědiců a sloužilo ještě v klassickém právu nejčastěji ke zřízení praelegatu. Také fideikommis mohl býti zůstaven jednomu ze spoludědiců ex media hereditate. Mezi praefideikommissy náležejí podle okolností též případy, ve kterých bylo heredi ex parte uloženo, aby vydal jiné osobě svůj podíl dědický praecepta, accepta, deducta, excepta, retenta re certa.

Předmětem odd. II. jest poměr praelegatu k obyčejným odkazům (str. 30.—68.). Po zásadě budou, jak sp. vykládá, také pro praelegaty platiti ustanovení, která mají platnost pro odkazy vůbec. To platí pro formu zřízení a co se týče osob při praelegatu účastněných. V příčině formy zřízení konstatuje sp. jistou odchylku související s tím, že k nárokům z praelegatů vzcházejícím mohlo býti přihlíženo in iudicio familiae erciscundae. Arbiter mohl prý v něm vzíti pro adjudikaci za základ i takové projevy zůstavitelovy, které sice co do formy nevyhovovaly všem předpisům práva civilního, jichž zachování jevilo se však požadavkem slušnosti a vyšší spravedlnosti. Podle výkladů sp. na str. 31. zdá se, že pokládá za to, že způsobem tím byly praefideikommissy účastny řádné soudní ochrány již za republiky a starší doby císařské. Nesmíme však přehlédnouti, že místa, jichž se sp. v té příčině dovolává (str. 31.), dosvědčují pro fideikommissy tuto ochranu teprve pro dobu od konce 2. století po Kr. Zajisté lze vliv zvláštní povahy iudicia fam. erc. na zmírnění formy pro zřízení praelegatů stopovati při divisio bonorum inter heredes, o které sp. správně vykládá, že není v podstatě ničím jiným, než hromadným zřízením praelegatů, a že nejčastěji se vyskytující případ její, t. zv. divisio parentum inter liberos zůstala vyňata z foremních předpisů Konstantinových (str. 31.—36.).

Co se tkne předmětu, odchyluje se prý praelegat od všeobecných předpisů odkazních v tom, že jím nemůže býti odkázána celá pozůstalost nebo aliquotní díl její (str. 37.). S tím nelze souhlasiti. Prameny zmiňují se ovšem pouze o nepravých universalních praefideikommissech, t. j. o universalních fideikommissech, jimiž obtíženi jsou pouze ostatní dědicové, nikoli dědictví

co takové. Tím však není vyloučena možnost pravého universalního praefideikommissa. Sp. dovolává se sice podobného důvodu, jako jej namítal *B. W. Pfeiffer* (diss. de praelegatis, 1798) proti praefideikommissům vůbec, totiž že universalní fideikommis předpokládá vždy určitou osobu dědicovu, jenž co fiduciář má svůj podíl dědický nebo část jeho vydati fideikommissářovi. Není však žádného důvodu, proč by při universalním fideikommissu osoba obtíženého dědice musila býti od zůstavitele pevněji určena, nežli při kterémkoli jiném fideikommissu, a proč by, byl-li jednomu ze spoludědiců zůstaven universalní fideikommis bez označení určitého onerata, nebylo lze v tom spatřovati praefideikommis v techn. sm.

Sp. promlouvá pak zvláště o praelegatech věcí cizích nebo zastavených (str. 38.—43.), a to zcela ve smyslu výkladů Arndtsových (Verm. II., str. 48.—58.), podle nichž platí v té příčině všeobecné zásady o odkazech. Neprávem vytýká však sp. Buchholtzovi, že by spatřoval zásadní rozdíl mezi praelegaty a obyčejnými odkazy v tom, že platnost praelegatu cizí věci jest na zůstavitelově vědomosti o tom, že jest věc cizí, všeobecně nezávislou (str. 39. pozn. 11., str. 40. pozn. 16.). Z výkladů B. na str. 361. a 362. jest zjevno, že B. na str. 217. pozn. 15. měl na mysli pouze případ, o kterém jedná L. 72. D. ad SC. Treb. 36., 1., pro který připouští výjimku též sp. (str. 39. pozn. 12.). Na to upozornil přece již *Arndts* (Verm. II. str. 52. pozn. 94.).

Kromě věcí mohou býti předmětem praelegatu také iura in re aliena, celky majetkové a pohledávky a vyskytuje se praelegat též jako legatum debiti nebo liberationis (str. 43., 44.). Dobře vykládá sp. proti Buchholtzovi, že nelze čítati k praelegatům liberationis nařízení zůstavitelovo, jímž jednomu ze spoludědiců bylo uloženo, aby sám zaplatil dluhy pozůstalostní (str. 44., 45.).

Obrátiv se k vedlejším ustanovením, která mohou býti připojena k praelegatům, sp. zabývá se velmi obšírně s otázkou, zdali výminka »si heres erit« má se pokládati za mlčky učiněnou, lze-li z obsahu zůstavitelovy disposice souditi, že praelegatář má obdržeti odkaz jen pro případ, jestliže pozůstalost nastoupí. Mínění panující k otázce té přisvědčuje. Sp. náhled tento nepokládá za správný. Nauka o mlčky připojené výmince nesrovnává se prý již se samou podstatou výminky, která přec záleží v tom, že k právnímu jednání připojuje se co zvláštní projev vedlejší ustanovení, jímž omezují se účinky tohoto jednání. Též nelze prý uvésti z pramenů ani jediného případu, v němž by dovolovalo se přimysliti si výminku jako mlčky připojenou již ze samého obsahu právního jednání ve formě bezvýminečné zřízeného, nýbrž žádá se vždy samostatný dodatek v projevu s obvyklou podmíněnou spojkou »si«. Proti tomu nečiní prý důkazu, že se někdy pokládá výminka k jedné disposici připojená za »tacite repetita« i pro jinou disposici s ní souvisící, neboť tu přec jest výminka projevena, a jedná se jen o výklad její působnosti (str. 46.), jedná se tu tedy pouze o výklad projevu zůstavitelova (str. 53.).

Pokládáme předkem za nutné, upozorniti na to, že zastanci řečeného mínění panujícího mluví v případech, o které zde jde, o projevu vůle mlčky učiněném pouze v tom smyslu, ve kterém znamená výslovný projev vůle, který jest jen obsažen v jiném prohlášení, mají tedy na mysli projev vůle,

jejž na př. *Windscheid* (Pand. I., § 72, pozn. 9. na k.; III § 635., 2.) odlišuje od mlčky učiněného ve vlastním sm. Hned první, od sp. na str. 46 v pozn. 27. citovaný *Ressbirt* staví (L. v. den Verm. I. str. 271.) k případu, »wenn die Bedingung ausdrücklich aufgestellt ist,« v protivu prostě případ, »wo sie nicht sowohl als stillschweigend, sondern selbst als implicite verordnet gilt.« Jde tedy pouze o takové případy, kde za vůlí, která dává se bezprostředně ze slov, užitých podle pravidel jazykových, vězí jak se teprve z jiných okolností dohadujeme, ještě jiná vůle, jedná se tu tedy také jen o výklad projevu výslovného. Naproti spisovatelům, kteří, užívajíce výrazu »mlčky« v naznačeném nevlastním sm., praví, že výminku lze připojiti také mlčky, není pak nijak na místě námitka, že podstata výminky záleží v tom, že k právnímu jednání připojuje se co zvláštní projev vedlejší ustanovení. Což pak za zvláštní projev smíme pokládati jen ten, který dává se z určitého výrazu hned v první řadě, ne též ten, který se skrývá za ním? Naopak nestačí v případě, kde výminka, připojená k jedné disposici, pokládá se za repetita i pro jinou, říci, že jest tu výminka projevena, nýbrž dlužno uznati, že výminka jest podle slovného znění projevena pouze pro jednu disposici, že však hledíc k jiným okolnostem dohadujeme se určitě ještě další vůle pořizovatelovy, že výminka přenésti se má na druhou disposici bezvýminečně pronesenou. Případně charakterisuje *Windscheid* (Pand. III. § 635. č. 2.) případy toho druhu slovy: »Bedingungen können einer Vermächtnissverfügung nicht bloss ausdrücklich hinzugefügt werden, sondern können sich auch, ohne dass sie ausgedrückt sind, aus dem übrigen Inhalt und dem Zusammenhang der Vermächtnissverfügung als gewollt ergeben.« Že právě tak nazíral na věc *Papinianus*, dosvědčuje jasně L. 83. i. f. D. de leg. II. (31.), kdež čteme: »licet pure substitutio facta sit, tamen sub condicione substitui videtur.« Sp. ovšem, promlouvaje o responsu Papinianově v L. 77. pr. D. de cond. 31., 1., podle něhož v případě tam uvedeném výminka připojená k instituci dědické má býti vykládána jako opakovaná i pro praelegaty, vytýká, že ani v tomto případě neoduvodňuje prý Papinian své reponsum tím, »že se má výminka při instituci dědické pokládati za mlčky opakovanou i pro praelegaty, nýbrž spatřuje ve znění disposice skutečné opakování výminky; nepraví »condicionem tacite repetitam« nýbrž »condicionem repetitam videri« (str. 53.) Ale stejné terminologie »videtur«, »intellegitur« nebo »creditur« bez slůvka »tacite« užívají římští právníci dokonce i v případech, kde jde o projev mlčky učiněný v pravém smyslu slova (L. 35. § 11. D. loc. 19., 2.: Qui impleto tempore conductionis remansit in conductione . . . reconduxisse videbitur; L. 14. D. eod. intellegitur enim dominus cum patitur colonum esse ex integro locare: L. 60. D. de R. J. 50., 17.: Semper qui non prohibet pro se intervenire, mandare creditur; L. 12. pr. D. de spons. 23., 1.: quae patris voluntati non repugnat, consentire intellegitur: L. 7. § 1. D. eod. *Savigny*, System III. str. 246. násl.).

Pro tvrzení své, že právníci římští i v takových případech, kdy vůle zůstavitelova, že podmínka připojená k instituci dědické, má se vztahovati též na praelegat, jest zjevna, neoduvodňují neúčinnost praelegatu tacita repetitione condicionis (str. 52.), může sp. dovolávati se výroku Scaevolova

v L. 17. § 3. D. de doli exc. 44., 4. *Scaevola* rozhoduje, že dcera, která byvši ustanovena dědičkou pod výminkou, obdržela praelegaty, nemůže, nesplní-li se ona výminka, požadovati ani praelegatů, uvádí za důvod: eam contra voluntatem petere et ideo exceptionem doli obstaturam. Avšak tím jest pouze dosvědčeno, jak na věc nazíral *Scaevola*, který, což z L. 27. pr. D. quando dies 36., 2. vychází na jevo, ještě pokládal za to, že výminku »si is patria potestate liberatus fuerit«, přičinčnou k herédis institutio nelze vztahovati též na praelegat (v. t. sp. str. 54.), a že též za jeho doby nebyla se ještě ujala nauka o condicio quae repetita videtur, jež cizí byla také Julianovi (L. 91. § 1. L. 104. § 6. D. de leg. I.; k tomu sp. str. 55.).

Nauku tu přivedl k platnosti teprve *Papinianus*, jak nejnověji přesvědčivě vyložil *Ferrini* (Legati str. 358. násl.), jemuž úplně přisvědčuje *Costa* (Papiniano, III. str. 126. násl.). Že zde běželo o názor nový, zračí se již v tom, jak odůvodňuje *Papinian* responsum svoje v L. 77. pr. D. de cond. 35., 1., již nahoře citované. Pokládáť za nezbytné dovolávati se analogie reskriptu Antonina Pia, podle kterého, byl-li otrok v testamentu prohlášen svobodným a zároveň ustanoven dědicem pod výminkou a jemu pro případ, že by se nestal dědicem, zůstaven odkaz, mělo udělení svobody pokládati se za opakované též, co se dotýče povolání k odkazu (sr. L. 18. D. de cond. inst. 28., 7.; L. 26. D. de man. test. 40., 4.). Také v jiných případech *Papinian* přenáší výminku, stanovenou výslovně pro jednu disposici zůstavitelovu na disposici jinou. Rozhoduje, že byl-li odkaz uložen institutovi pod výminkou, má býti pokládán za uložený substitutovi pod touže výminkou (L. 77. § 15. D. de leg. II. (31.); vztahuje condicionem libertatis připojenou universalnímu fideikomissu též k substituci, kterou jest substitután fiduciářovi fideikommissář (L. 83. D. eod.), a zastává, že při translatio legati výminku uloženou prvnímu odkazu jest pokládati za přenesenou na odkaz druhý (L. 24. pr. D. de adim. 34., 4.; sr. Hermog. L. 45. D. de cond. 35., 1.). Ještě dále však pokročil Papinian v responsu, zachovaném v L. 102. D. de cond. 35., 1. a nad míru velebeném od Justiniana (L. 7. § 1. C. de inst. et subst., 6., 25. L. 30. C. de fideic. 6., 42.). Stanoví, že, je-li potomku za dědice ustanovenému uloženo, aby vydal dědictví po své smrti jinému, má se vždycky přimysliti jako připojena výminka, že dědic zemře bezdětek, a rozhoduje, ježto v případě, o který šlo, dědic zemřel zanechav děti, »fideicommissi condicionem defecisse coniectura pietatis«. Tedy z pouhého předpokládání laskavého smýšlení ascendenta k descendentovi (sr. *H. Krüger*, Z. d. Sav. St. sv. 19., str. 40.) dospívá právník k tomu, že pokládá řečenou výminku za mlčky učiněnou. Místem tím vyvrací se zároveň tvrzení sp., že nelze uvésti z pramenů ani jediného případu, v němž by se dovolovalo přimysliti si výminku jako mlčky připojenou již ze samého obsahu právního jednání bezvýminečně zřízeného.

Nepřekáží tedy zajisté nic výkladu, který v Papinianově rozhodnutí, podaném v L. 90. § 1. D. de leg. I. (30.), důvod proč odepírá se žaloba z odkazu, shledává v tom, že nesplnila se mlčky připojená výminka »si agnoverit hereditatem« nebo pod. Sp. ovšem vytýká, že se zde otázka neřeší ratione condicionis, fikcí výminky »si heres erit«, nýbrž ratione voluntatis, což jest prý podstatný rozdíl (str. 48), jako též v příčině L.

70. D. de cond. 35., 1. klade velikou váhu na to, že se v ní jako důvod odepření praelegatů uvádí ne repetita condicio, nýbrž voluntas (str. 52). Avšak tu i tam se nám nikterak nechce zamlouvati, že ratio condicionis staví se v tak příkrou protivu k ratio voluntatis. Vždyť důvodem, proč v těch kterých případech condicio repetita videtur, jest přece jen voluntas testatoris, která jak *Ulpian* praví »in condicionibus primum locum obtinet« a »regit condiciones« (L. 19. pr. D. de cond. 35., 1.), jako též *Papinian* učí, že in condicionibus testamentorum voluntatem potius quam verba considerari oportet (L. 101. pr. D. eod.). I odůvodňuje též skutečně *Papinian* rozhodnutí svoje, že substitut jest povinnen odkazem sub eadem condicione jako institutus, prostě jen coniectura ex voluntate testatoris capienda (L. 77. § 15. D. de leg. II., 31.).

Naproti četným nahoře z Papiniana uvedeným místům neznamená nic, že *Papinian* v jednom místě, v L. 70. D. de cond. 35., 1., ve kterém jde přece o případ zcela podobný, jako v nahoře uvedené L. 77. pr. D. eod., o tacite repetita condicio se ani »nezmiňuje« (str. 52., též *Kretschmar*, d. Natur d. Praelegats, str. 148.), nýbrž rozhoduje: patrem a legatorum commodo illa quoque ratio debet summovere, quod emancipando filios obsecutus voluntati supremum iudicium uxoris suae custodiri voluit. Místo to nemá ostatně již o sobě té váhy, kterou jemu sp. přikládá. Vždyť ze slov »illa quoque ratio« vychází jasně na jevo, že *Papinian* odepíral otci odkazy ještě z jiného důvodu, a jest velmi podobno, jak soudila již Glossa, že tak činil právě z důvodu toho, že výminku přičiněnou k heredis insti utio vztahoval též k praelegatu. Sp. ukazuje též k tomu, že v místě tom označují se praelegaty jako »pure« zůstavené, (tak již *Czyhlarz* v Haimerls Vierteljschr. III. str. 142. pozn. 5.). Ale tím nemělo zajisté řečeno býti více, nežli že zůstavitel výminku k odkazu nepřipojil výslovně, jako v L. 83. D. de leg. II., uvedené již nahoře, *Papinian* označuje pořízení jako »pure factum«, ačkoli na ně přenáší mlčky výminku.

Zda-li projev vůle zůstavitelovy, že praelegatář má obdržeti praelegat ten, nabude-li dědictví, účinkuje jako výminka nebo jako pouhý předpoklad, má tu praktickou důležitost, že v prvém případě dies praelegati cedens nemůže nastati, dokud praelegatář nenabyl dědictví, kdežto v druhém případě dies praelegati cedit a morte testatoris. Zcela důsledně tvrdí pak sp., jako již *Kretschmar* na u. m. str. 146. a násl. pro praelegaty, zůstavené za účelem divisionis bonorum, že, jelikož jsou zřízeny pure a jen dle vůle zůstavitelovy závislými na nabytí podílu dědického, dies jejich cedit smrtí zůstavitelovou (str. 48., 49.). Velice však překvapuje, že sp. zastává později přímý opak. Čtemeť na str. 132., že při praelegatech, jež dle zřejmé, třeba ne zůstavitelem ve formě výjimky projevené vůle mají býti závislými na tom, že praelegatář se stane dědicem, tak zejména při praelegatech zřízených za účelem divisionis bonorum bude i dle práva Justinianského řešiti otázku diei cedentis stejně jako při legatum per praeceptionem, při kterém přece, jak sp. výslovně uvádí, »dnem nápadu jest teprve hereditatis aditio se strany praelegatáře«!

Mezi případy zániku praelegatu, o nichž jedná sp. na konci odd. II., náleží též případ ten, že odmítl-li praelegatář dědictví ex testamento, aby jeho nabyl ab intestato, odepírá se praelegatářovi žaloba z praelegatu proti spoludědicovi, která by se jinak poskytovala ex edicto Si quis omissa causa testamenti. Namítá-li sp. proti Buchholtzovi, že zde »důvodem zániku praelegata není pouhé odmítnutí pozustalosti, nýbrž zrušení testamentu propter destitutionem« (str. 57.), nepodává tím nikterak názor římský, jak jej jasně rozvinuje *Marcellus* v L. 7. D. si quis omissa 29., 4.

Právem odmítá sp. mínění, že uváže-li se praelegatář, jemuž byla uložena restituce jeho podílu dědického, v dědictví, byv teprve k tomu donucen od universalního fideikommissáře, pozbude za trest celého praelegatu (str. 58. až 62.). Jen mělo v L. 57. (55.) § 3. D. ad SC. Treb. 36., 1. a L. 28. (27.) § 14. D. eod. uvedeno býti, že nejednají vubec o praelegatu, nýbrž o fideikommissu, uloženém fideikommissáři ve prospěch fiduciáře, který jest k tomu heres ex asse.

Častěji jednají prameny o zániku praelegatů ademptione, zejména co se dotýče praelegatů vzájemných nebo případu toho, že praelegatář byl obtížen odkazem ve prospěch spoludědice. Z L. 23., 25., 39. § 2. D. de leg. III. (32.) vyvozuje sp. správně pro praelegaty konnexní, jež zřízeny byly zůstavitelem s úmyslem vyrovnati vzájemný poměr mezi spoludědici, že pozdější jakoukoliv disposici zůstavitelovou ohledně předmětu jednoho z praelegatů, neměla-li zřejmě za účel zkrátiti toho kterého spoludědice, vykládati bude za ademptio všech těchto praelegatů (str. 65.). L. 31. § 1. D. de adim. 34., 4., která nesrovnává se s pravidlem, podle něhož zánik odkazu prospívá obtíženému, vykládá sp. podstatně stejným způsobem jako již Glossa, to jest v ten způsob, že v případě, o který jde, praelegaty, jež praelegatář měl vydati jiné osobě, nebyly proň ničím jiným, než průběžnými položkami, z nichž žádného prospěchu míti neměl (str. 67.). Konjekturu, která vkládá slůvko »non«, nelze tak příkře odmítnouti, jak to činí sp. (str. 66.). Máť konjektura tato, kterou zastávají nejnověji též *Mommsen* a *Ferrini*, pevnou oporu v Basilikách.

V odd. III. (str. 69.—97.) přihlíží sp. k právní povaze praelegatu. Přidává se k t. zv. theorii evanescenční, která učí, že praelegat jest od původu platným jako odkaz celým svým obsahem a pozbude pro parte účinnosti odkazu teprve tím, že praelegatář stane se skutečně dědicem. Důvody sp. pro tuto nauku, jakož i námitky jeho proti t. zv. theorii nullitní, to jest učení, že praelegat, na kolik tíží podíl dědický praelegatářův, jest hned od svého zřízení odkazem neplatným, jsou zajisté rozhodnými. Nápadné jest jen, že sp. na str. 94., 95. konjunktivu plusquamperfecti v L. 18. § 2. D. de his quae ut indign 34., 9. nepřikládá značnějšího významu, kdežto byl přece ve výkladech na str. 72. a 73. kladl naň tak velikou váhu.

Nesnáze působí oběma naukám L. 75. § 1. D. de leg. II. (31), vážnější zajisté theorii evanescenční. Výkladem tohoto místa zabývá se sp. v odd. IV. (str. 98.—128.). *Papinian* v místě tom pojednává o případu tom, že praelegatář nenabyl dědictví, jelikož ač přežil zůstavitele, zemřel před uvázáním se v dědictví. Se stanoviska theorie evanescenční a podle rozhodnutí pramenů,

že praelegatář, nestane-li se dědicem, buď že odmítne dědictví nebo, jsa suus heres, užije beneficia abstinendi, nebo odejme-li se jemu dědictví pro nehodnost, bude moci požadovati celý odkaz (L. 17. § 2. L. 18. L. 87.—90. pr. D. de leg. I. L. 12., 18. § 2. D. de his quae ut ind. 34., 9.), bylo by důsledným, aby v případě L. 75. § 1. D. cit. dědicové praelegatářovi obdrželi celý praelegovaný předmět. Avšak v pravdě *Papinian* rozhoduje, že na dědice praelegatářovy přejdou pouze ty části odkazu, které postihovaly původní podíly spoludědiců.

Přečetné jsou pokusy vysvětliti místo toto a uvésti je v soulad s tím neb oním míněním o povaze praelegatů. Sp., podrobuje nejčelnější z nich zevrubné a případné kritice, dospívá k přesvědčení o úplném jich nezdaru a pokouší se o zcela nové rozřešení záhady. Sp. soudí, že ta část praelegatu, která odpovídala podílu dědickému pro praelegatáře určenému, nepřejde na dědice praelegatářovy z toho důvodu, že pro tuto část dies legati cedens nenastal jako pro ostatní části již v době smrti zůstavitelovy a neuskutečnil se ani později za života praelegatářova. Příčinu toho, že pro onu část praelegatu odkládá se dies cedens, shledává sp. v samé podstatě diei legati cedentis (str. 114.).

Cestu k poznání vlastní podstaty diei legati cedentis razí si sp. tím, že přivádí v parallelu k sobě dies legati cedens a dobu delace při právu dědickém. Význam obou jest prý v podstatě stejný, i co do podmínek i co do právního účinku. »Základní myšlénku delace vyslovuje klassická definice: Delata hereditas intellegitur quam quis possit adeundo consequi (L. 151. D. de V. S. 50., 16.)«. Podobně jest také dies cedens při právu odkazním položiti »do toho okamžiku, kdy vývoj práva z odkazu dospěl ke stadiu, ve kterém k jeho plnému uskutečnění schází již jen jediný stupeň — aditio hereditatis«. Provedení této zásady vede pak, jak soudí sp., k tomu důsledku, že v těch případech, kdy v době smrti zůstavitelovy bude ještě nejisto, zda odkaz, i kdyby pozůstalost byla dědicem nastoupena, bude účinným, odložiti jest dobu jeho nápadu k tomu okamžiku, kdy nejistota tato bude odstraněna. Tak tomu bude prý nejen při odkazech, které byly zůstaveny pod výminkou suspensivnou, nýbrž i při oněch, jichž právní účinnost jest z jiných důvodů v době smrti zůstavitelovy ještě nejistá. Sp. uvádí dva případy tohoto druhu: případ ten, že odkaz byl zůstaven otrokovi, který sám byl odkázán, a případ, že dědicem byla ustanovena osoba, jsoucí v cizí moci otcovské, a majiteli moci poskytnut byl odkaz (L. 17. D. quando dies 36., 2.). V tom i v onom případě jest prý při smrti zůstavitelově vzhledem k možné koncentraci onerata i honorata v jedné osobě ještě nejisto, nabude-li odkaz skutečně právní účinnosti. Proto prý odkládá se pro případy uvedené dies legati cedens od smrti zůstavitelovy k aditio hereditatis přes to, že legatum nebylo sub condicione relictum. A stejně jako při těchto dvou odkazech jest při praelegatu, zemřel-li zůstavitel, ještě nejisto, zdali aditione hereditatis nabude právní účinnosti vzhledem k části připadající na dědický podíl pro praelegatáře určený. Úsudek tento jest prý přímo potvrzen responsem Scaevolovým v L. 27. pr. D.; quando dies 36., 2., které připouští žalobu na splnění praelegatu jenom pro část odpovídající dědickému podílu spoludědicovu,

ježto jen pro tuto část dies legati cessit. Doplníme-li důvody, jež scházejí v responsu Papinianově, z responsa Scaevolova, máme prý záhadu L. 75. § 1. D. de leg. II. objasněnu. Pars hereditaria praelegati nepřechází na dědice praelegatářovy, poněvadž vzhledem k ní zůstala otázka právní účinnosti praelegatu až do smrti praelegatářovy nerozhodnuta a dies cedens nenastal tedy pro ni za života praelegatářova (str. 114.—122.).

Pokus sp. vysvětliti záhadu L. 75. § 1. D. cit. jest zcela pochybený. Parallelisuje delaci dědictví a dies legati cedens, sp. dospívá k zásadě, že dies legati cedens nastupuje v tom okamžiku, kdy k plnému uskutečnění práva z odkazu schází již jen aditio hereditatis. Ale zásada ta vedla by při provedení svém mnohdy k důsledkům naprosto nesprávným. Podlé této zásady musil by jak při odkazu práva, které nepřechází na dědice, tak i při legatum per praeceptionem podle učení Sabinianů ba i při legatum servo legato relictum dies legati nastati již v době smrti zůstavitelovy. Nebo o všech těchto případech lze říci, že »stačí tu aditio hereditatis pro nabytí práva z odkazu« (str. 117.). A přece ve všech těch případech dies legati cedens nastupuje teprve v době, kdy dědic uvázal se v dědictví.

Že dies legati quod servo legato datur, non mortis tempore sed aditae hereditatis cedit (L. 17. D. quando dies 36., 2.), nedává se tedy nikterak z oné zásady, nýbrž naopak jí odporuje. Také není důvodem pro odklad diei cedentis v tomto případě nejistota možné koncentrace onerata i honorata. Vždyť v případě tom není vůbec takové nejistoty, nýbrž jest zcela jisto, že by, kdyby dies legati cedens nastal již mortis tempore, odkaz byl neúčinným. Nebo odkaz zůstavený servo legato byl by pak musil vždycky připadnouti dědictví samému a tím pozdějšímu dědici, takže by pak zajisté in eiusdem personam emolumentum legati et obligatio iuris concurreret. Věc by se měla pak právě tak jako v případě tom, když optione servi legata jednomu z otroků bylo něco odkázáno a dědicem byl ustanoven heres necessarius, kdež jak *Paulus* v L. 13. D. de opt. leg. 32., 5. praví, sequens legatum (odkaz zůstavený otroku) propter Catonianam inutile est. V příčině té jest s odkazem zůstaveným servo legato na rovni odkaz zůstavený bezvýminečně otrokovi, který byl zároveň testamentem propuštěn na svobodu. Také zde by odkaz, kdyby dies legati nastal již morte testatoris, musil býti neplatným, jelikož v té době povolaný byl ještě servus hereditarius. Výsledek ten byl odvrácen tím, že dies legati byl odložen na dobu aditionis hereditatis, tak že pak odkazu nabyl bývalý otrok, jehož manumisse stala se účinnou právě aditione hereditatis. Odklad diei cedentis na dobu uvázání se v dědictví není zde způsoben nikterak podstatou diei cedentis samou, nýbrž ratione aequitatis. Tak výslovně *Ulpian:* aequissimum visum est, nec legati diem ante cedere; alioquin inutile fieret legatum, si dies eius cessisset antequam libertas competeret (L. 8. D. quando dies 36., 2.). Stejné důvody aequity to byly, které vedly k odkladu diei cedentis na dobu uvázání se v dědictví též při legatum servo legato relictum.

Sp. ovšem tvrdí, že výrok *Julianův* v L. 17. D. quando dies 36., 2. o legatum servo relictum nelze vysvětlovati se stanoviska aequity, poněvadž prý, jak z L. 17. cit. jest patrno, *Julianus* sám trval ještě na přísnějším,

starším náhledu, dle něhož legatum servo manumisso bylo neplatným, a v cit. Lex zřejmě poukazuje na rozdíl co do nazírání právníků římských mezi legatum servo legato a legatum servo manumisso (str. 118., 119.). Jak sp. mohl vyčísti takový názor Julianův z L. 17. cit., jest nám pravou hádankou. V L. 17. cit. čteme: Cum legato servo aliquid legatur dies eius legati quod servo datur non mortis tempore, sed aditae hereditatis cedit: et ideo impedimento non est regula iuris, quo minus manumisso legatum debeatur. *Julian* praví tedy: Při odkazu zůstaveném odkázanému otroku, dies legati cedit ne již v době smrti zůstavitelově, nýbrž teprve v době, kdy dědic se uvazuje v dědictví: a proto nevadí regula Catoniana, by (v případě tom, že otrok byl propuštěn po zřízení testamentu do aditio hereditatis) propuštěnému příslušelo právo z odkazu. *Julianus* nedotýká se zde ani sluvkem odkazu zůstaveného otrokovi testamentem samým propuštěnému, a i kdyby slovo servo manumisso bylo lze vztahovati na takového otroka, obsahovala by L. 17. cit. přímo uznání platnosti odkazu jemu zanechaného. Ostatně víme z jiného místa, jež sp. úplně přehlédl, zcela bezpečně, že *Julianus* odkaz zůstavený otroku, který byl zároveň propuštěn na svobodu testamentem, pokládal za platný. V L. 91. § 1. D. de leg. I. (30.) praví *Julianus*: Praesenti die data libertate servo legari vel pure vel sub condicione poterit. Sr. též L. 56. § 2. D. de cond. 35., 1.

Ještě větší přehmat činí sp., uvádí-li jako druhý, »ještě pozoruhodnější« případ, kde dobou nápadu není již smrt zůstavitelova, a to rovněž vzhledem k možné koncentraci onerata i honorata v jedné osobě, případ, o kterém jedná *Julianus* v L. 17. cit. na konci, t. j. případ ten, že dědicem ustanoven byl filius familias a odkaz byl zůstaven majetníku moci otcovské. Nebo v pravdě nastal zde, bylo-li patri pure legatum, dies cedens v době obyčejné, t. j. tempore mortis testatoris. To dosvědčuje výrok *Paulův* v L. 25. D. de leg. I.: »A filio herede etiam pure patri legari potest nec interest, an d i e c e d e n t e legati i n p a t r i s p o t e s t a t e s i t: igitur etsi iussu patris adita sit hereditas, imputabitur ei in Falcidiam«. Z místa toho jde zároveň na jevo, že dies cedens mohl platně nastoupiti již v době, kdy trval ještě mocenský poměr a n e b y l o ještě j i s t o, zda odkaz dojde hereditatis aditione účinnosti čili nic.

Co se konečně dotýče L. 27. pr. D. quando dies 36., 2., není pravda, že by *Scaevola* responsum svoje o d ů v o d ň o v a l tím, že doba nápadu pro část praelegatu, spadající na podíl dědický určený praelegatářovi, ještě nenastala. V případě Scaevolovi předloženém mohlo býti pochybno, zdali výminka, pod kterou praelegatář byl ustanoven dědicem, nemá býti vztažena též na praelegát a proto »quaesitum est, an a coheredibus eius adita hereditate legati dies cesserit«. Responsum zní: »si pure sit datum a coherede pro hereditaria parte fideicommissum peti posse«. O tom, p r o č lze vymáhati praelegat na spoluďědici pouze pro parte hereditaria, Scaevola se vůbec nezmiňuje. O vlastním důvodu pro řečené omezení nemůže však býti pochybnosti. Záleží v tom, že, dokud o výmince, pod kterou praelegatář byl ustanoven dědicem, se nerozhodlo, jest nejisto, zdali coheres obdrží též jeho podíl dědický. Tak sp. sám později na str. 130.

Dies praelegati veniens nastupuje, jak sp. vykládá v odd. V. (str. 129.—135.) pro část odpovídající podílům dědickým určeným pro spoludědice, podle pravidel platných při odkazech obyčejných. Je-li však více spoludědicú ustanoveno, dies veniens části, připadající na dědické podíly jejich, uskutečňuje se prý postupně dle toho, jak rozhodne se o skutečném nabytí jednotlivých podílů se strany spoludědicû. Podle theorie evanescenční, dusledně prováděné, docházíme k výsledkům jiným. Jelikož praelegat jest od původu platný celým svým obsahem, nabývá jej v obyčejný dies legati veniens, t. j. jakmile jeden ze spoludědicû se uvázal v dědictví, praelegatář, který v době té byl ještě nepřijal dědictví, co do celého předmětu. Nabude-li praelegatář později dědictví, stane se nabytí, iure legati již nastalé, právně neúčinným pro část spadající na podíl dědický nabytý od praelegatáře, jsouc pohlceno nabytím iure heredis. Ovšem by mohl praelegatář nastupovati na jednotlivé spoludědice podle dědického podílu každého také jen postupně dle toho, kdy jednotlivý skutečně nabyl, jak to ukazuje L. 27. pr. D. quando dies 36., 2. Nebyla by to však odchylka od pravidel, platných pro odkazy obyčejné, uložené více spoludědicům.

Praelegatář, stav se dědicem, pro tu část, která připadá na jeho podíl dědický, nenabývá odkázané věci iure legati. Důsledkem toho jest, že, je-li praelegát zůstaven spoludědicovi společně s jiným odkazníkem, připadne řečená část kollegatářovi podle pravidel platných o akkrescenci při odkazech. O tomto zvláštním ius accrescendi při praelegatech jedná spisovatel v odd. VI. (str. 136.—176.). Ius accrescendi toto uznávají zcela zřejmě *Iulianus* ve Vat. fr. 87., *Ulpianus* v L. 34. §§ 11., 12. D. de leg. I. a *Florentinus* v L. 116. § 1. D. eod., dovolávajíce se zásady »a semet ipso legatum inutiliter videtur«. Že uvedená pravidla, k nimž právníci římští dospěli důsledným a přísným provedením určité zásady, jsou namnoze v odporu se skutečnou vůlí zůstavitelovou, dlužno přiznati. Pochopujeme, že novější spisovatelé se jim častěji divili, nežli by se jim byli obdivovali (Arndts, Verm. II., str. 152.). Sp. dokonce v konstrukci Ulpianově spatřuje zajímavý příklad právnické sofistiky, vedoucí k důsledkům příčícím se přirozenému lidskému rozumu (str. 156.). Příkré toto odsouzení Ulpiana jest však nespravedlivé. Circulus vitiosus, jejž sp. shledává v dedukci Ulpianově, jemu sp. neprávem podkládá. *Ulpianus* nevychází z té myšlenky, že praelegat jest pro část připadající na dědický podíl praelegatářův neplatným, »jenom z té příčiny, poněvadž jeho vlastní účel, jehož zůstavitel dosíci pomýšlel, již dosažen jest« (str. 155.). Důvodem částečné neúčinnosti praelegatu byla by tu zajisté ratio voluntatis. Ale v pravdě má, jak sp. sám na str. 87. zastává, tato neúčinnost »příčinu svou toliko v ustanovení právním, důvodem jejím jest, jak *Papinian* (L. 18. § 2. D. de his q. ut ind. 34., 9.) praví, ratio iuris, nikoli ale ratio voluntatis«. Také pro *Ulpiana* jest v L. 34. §§ 11., 12. cit. rozhodna pouze ratio iuris. Vycházeje od zásady: a semet ipso inutiliter legatur, dospívá správnou, byť i neuprosnou logikou k výsledku, který není ovšem ve shodě s ratio voluntatis.

Jak má za to *Arndts* (Verm. II., str. 148. násl.), jest o sobě sotva víře podobno, že by nahoře podané učení o akkrescenci při praelegatech bylo

všeobecným a nepopřeným míněním klassické právovědy, a jest dokonce, hledíme-li ke Gai. II., 223. a k L. 67. § 1. D. de leg. I., velmi pravděpodobno, že zejména *Gajus* byl v té věci jiného mínění. Tak soudí též sp., dodávaje, že ona zvláštní akkrescence byla teprve výtvorem pozdější římské právovědy (str. 144.). Dovolává se celkem stejných důvodu jako *Arndts*, jen že tento pronáší se o nich z dobrých příčin mnohem nerozhodněji. Že by byl, jak sp. míní, *Gajus* pravděpodobně neznal ještě náhled *Iulianuv*, jenž prý pochází asi z téže doby, jako zprávy Gajovy v Inst. II., 223. a L. 67. § 1. D. de leg. I. (str. 153., poz. 24., ale též str. 195.), tomu nelze víry dáti. Nebo kn. 30. (nebo 35.) digest Iulianových byla napsána nepochybně již za císaře *Hadriana*, tedy do r. 138., nejpozději v prvních letech vlády *Antonina Pia* (sr. *Mommsen*, Z. f. RG. IX., str. 89.; XXXIV., str. 54. násl.), část 2. knihy institucí Gajových, jednající o odkazech, však teprve za císařů *Marka* a *Vera*, tedy ne před r. 161. a právě v této nauce dovolává se *Gajus Iuliana* (Gai. 218., 280.), a to jako autora náležejícího již době minulé (Gai. II., 280.). Z L. 2 pr. D. de instructo 33., 7. dovozují mnozí, že *Papianus* soudil o legatum per praeceptionem právě tak, jako *Ulpianus* a *Florentinus* v nahoře uvedených místech o legatum per vindicationem. Sp., sleduje mínění Glossy, jež však omylem přičítá také Buchholtzovi (v. Buchholtz, str. 150. k pozn. 189. a str. 382. k pozn. 44.), pokládá za to, že *Papinian* promlouvá na u. m. o nepravém praelegatu (str. 150.; ale viz str. 43. pozn. 22.). Námitce, že rčení »dare praeceptionem praeter partem hereditariam« není vubec Papinianské, ježto zbytečný dodatek »praeter partem hereditariam« se u něho jindy nevyskytuje, rozuměti jest asi v ten smysl, že rčení ono podává slova, jichž užil testator (tak *Buchholtz*, str. 381). Ale podobně pleonasticky vyslovila se zůstavitelka v responsu Papianově, citovaném v L. 12. § 1. C. de leg. 5., 37., zustavujíc dceři legát formulí: »praecipito sumito extra partem hereditatis«, a přece jak *Papinian* tak i císař *Gordian* spatřují v odkazu tom praelegát pravý.

Pro právo *Iustinianské* dospívá sp. nicméně k závěrku, že nauka formulovaná *Ulpianem* byla v něm skutečně platnou normou právní (str. 164.). Souhlasí proto pro právo Iustinianské s náhledem Vangerowovým, že, je-li praelegat zůstaven společně více osobám, rozdělí se praelegovaný předmět nejprve dle hlav na všecky spoluodkazníky, každá pars virilis pak připadá k tíži všem spoludědicům dle poměru jich podílů dědických, ty části z těchto partes viriles však, které tíží vlastní podíly praelegatářu, připadnou iure accrescendi ostatním spouodkazovníkům, stanou-li se praelegatářové skutečně dědici.

Sp. nesrovnává se však s Vangerowem, pokud jde o provedení jeho nauky v případech, byl-li praelegat zůstaven třem nebo více osobám, z nichž alespoň dvě jsou dědici. *Vangerow* zastává, že v případech těch akkreskující části přirůstají jednotlivému spoluodkazníkovi podle toho, jak veliký byl jeho původní, iure legati platný podíl na odkaze. Sp. však vyslovuje se z dobrých důvodů, jako nejnověji zase *Ferrini*, také v těchto případech pro akkrescenci podle téhož měřítka, kterým řídilo se původní dělení odkazu, tedy pro akkrescenci, uskutečňující se z pravidla podle partes viriles (str. 165.—176.).

Další zvláštností praelegatu jest, že dědic tu část praelegatu, která připadá na jeho dědický podíl, musí dáti sobě včítati do quarty *Falcidiovy*.

Se zvláštností tou zabývá se sp. v odd. VII. (str. 177.—189.). Sp. dotýká se zde důležité, ale velmi sporné otázky, zdali a pokud t. zv. quarta Trebellianica vypočítává se jinak, nežli quarta Falcidia. Jako novější vůbec soudí také sp., že co do včítání není rozdílu mezi tou a onou quartou a včítati jest v obou případech pouze to, co dědic obdržel iure hereditatis. Mohlo by se zdáti, že tomu odporuje *Marcianus* v L. 91. D. ad leg. Falc. 35., 2. Nebo pověděv, že do quarty Falcidiovy nevčítají se věci, které dědic iure legati capit, dodává: Sed in fideicommissaria hereditate restituenda sive legatum sive fideicommissum datum sit heredi sive praecipere vel deducere vel retinere iussus est, in quartam id ei imputatur: extra quartam id est, quod a coherede accipitur. Po rozumu sp. *Marcianus* pojednává o případu, byl-li uložen dědici ex parte universalní fideikommis a zároveň mu byl zřízen k tíži celé pozůstalosti odkaz, a soudí, že fiduciář musí si včítati do quarty celou část, odpovídající jeho podílu dědickému, třeba že tři čtvrtiny jeho nepodrží. Nejvíce zamlouvá se sp. výklad *Neunerův*, že *Marcianus* má na mysli kompensační právo, jež mívá průchod při vzájemných odkazech, neboť jedná se prý i v tomto případě o odkazy vzájemné. Výklad tento jest prý v souladu i s jinými rozhodnutími pramenů, zejména s L. 86. D. ad leg. Falc. 35., 2., L. 24. C. fam. erc. 3., 36. a L. 1. § 16. D. ad SC. Treb. 36., 1. V L. 86. D. cit. rozhoduje *Julianus*, že heres ex parte, jemuž uloženo bylo fideikommissem vydání podílu dědického, musí včísti sobě do quarty pouze čtvrtinu té části praelegatu, která spadá na jeho díl dědický, nebo celou onu část praelegatu, podle toho, zdali quarta byla od zůstavitele zvláště vyhrazena čili nic. Panující mínění shledává příčinu této různosti rozhodnutí v tom, že restitutio hereditatis stala se v prvním případě ex SC. Trebelliano a fiduciář zůstal dědicem pouze k $^1/_4$ původního dědického podílu, v druhém případě pak, že restitutio stala se ex SC. Pegasiano, kdež fiduciář zůstal dědicem co do celého podílu dědického. Sp. proti tomuto výkladu namítá, že jak při té tak i při oné restituci podržel fiduciář i po jejím provedení qualitu dědice, naproti tomu v obou případech stejně byl fideikommissář jenom odkazníkem. Zároveň však tvrdí, že je-li někdo ustanoven dědicem a jemu uložena restituce pozůstalosti s výhradou, že má podržeti něco jako praelegat, pak tu část praelegatu, která odpovídá části podílu dědického restituci podrobeného, nepodrží již moci svého práva dědického, nýbrž bude ji míti jenom na základě specielního ustanovení zůstavitelova, ne tedy z titulu dědictví, ale z titulu singularního. Proto bude míti tuto část extra quartam legis Falcidiae; přes to však bude musiti si ji počítati na srážku své čtvrtiny, a to vzhledem k právu o kompensaci vzájemných odkazů (str. 180.—186.).

Proti mínění *Neunerově*, od sp. přejatému, že věci, které zadržuje z dědictví dědic, restituuje dědictví podle nařízení zůstavitelova deducta, praecepta re, nevčítají se vlastně do quarty, nýbrž že užívá se pouze pravidel o kompensaci vzájemných odkazů, bylo již nejednou právem namítáno, že jest to přece jen na pováženou, že zákony mluví veskrze o vlastním večtení zadržených věcí do quarty. To platí již o L. 91. cit. »in quartam id ei imputatur«, »extra quartam est«. Při L. 86. cit. jest pak naprosto nesnesitelné,

aby, jak tomu chce skutečně sp. (str. 183., 184), v druhé části responsa Julianova »trientem praediorum legi Falcidiae imputari oportere« znamenalo pouze uskutečnění oné kompensace, v první části pak rčením »in partem quartam imputari oportere duodecimam partem praediorum« míněno bylo vlastní večtení do quarty, kdežto přece v L. 24. C. fam. erc. 3., 36., odlišují se od sebe oba úkony zcela přesnou dikcí (hereditaria parte praedii in quartae ratione retenta, compensato praeterea quod a coheredibus vice mutua percepit).

Co sp. namítá proti nahoře uvedenému panujícímu pojímání L. 86. D. cit., jest zcela nesprávné a svedlo sp. jen ke konstrukci juristicky nemožné. Poznámkou svou, že fiduciář zůstal i po restituci dědictví vykonané dle SC. Trebellianského co heres, nepověděl celou pravdu. Heres fiduciarius byl sice i po vydání dědictví fideikommissářovi heres, ale při restituci ex Trebelliano byl jím pouze formalně a nominalně, kdežto materialně a prakticky nepokládal se za dědice více on (si nomen quidem heredis apud eos integrum maneat, verumtamen effectu minus habeant hereditatis. L. 1. § 19. D. ut leg. 36., 3.), nýbrž pouze fideicommissarius. Výrok sp. pak, že fideikommissář byl ve všech případech jenom odkazníkem (str. 185.), jest dokonce v přímém odporu s prameny, zejména s Gai. II., 251., kdež čteme přece, že is qui recipit hereditatem, aliquando heredis loco est, aliquando legatarii. Nesprávným tímto názorem vnáší sp. nesmířitelný odpor ve svou právní konstrukci. Zůstal-li fiduciář i po restituci dědicem pro celý podíl dědický, jak lze s tím srovnati, že tu část praelegatu, která odpovídá podílu dědickému, podrobenému restituci, nepodrží z titulu dědictví, ale z titulu singularního, když přece »titul dědický bude míti při současné skutečné konkurrenci s titulem odkazním přednost před tímto« (str. 87.).

Spisovatelé, jichž se autor dovolává na str. 185. p. 18., vycházejí z myšlenky právě opačné, t. j. z té, že fiduciář vykonav restituci nepokládá se prakticky více za dědice, že dědictví pro celý původní jeho podíl restitucí stane se jenom cizím (*Neuner*, str. 100., 104., 105., 435., 436.), že restitucí přestává pro fiduciáře posavadní titul dědický (*Dernburg*, Civ. Arch. 47. str. 309.; v. též *Windscheid*, III., § 652., pozn. 17.: »Indem er die Erbschaft herausgibt, hört er auf, was er als Erbe hatte, als Erbe zu haben«). Na základě této myšlenky není pak ovšem nemožná konstrukce, že fiduciář, co bylo jemu vyhraženo, obdrží jaksi zpět jako odkaz, nebo konstrukce, že je podrží jako odkaz. S míněním sp. o právních účincích restituce dědictví však nesnáší se ani ta ani ona konstrukce.

Další podporou náhledu, že *Marcianus* v L. 91. cit. a *Iulianus* v 2. části L. 86. cit. mají, mluvíce o včítání do quarty, na mysli jen kompensaci odkazů vzájemných, jest sp. L. 1. § 16. D. ad SC. Treb. 36., 1. Nebo ačkoli toto jedná o restituci ex Trebelliano, přece musí, jak rozhoduje *Iulianus*, fiduciář sobě včítati do quarty celý pozemek, třeba že má z něho $^1/_4$ iure hereditario, ostatní $^3/_4$ pak iure legati. Pro včítání těchto $^3/_4$ nemůže prý býti jiného důvodu, než zmíněná kompensace (str. 187., 188.). Proti tomu uvádíme, že rozhodná v té příčině slova: similiter ex Trebelliano restitutionem fieri« jsou, jak nejnověji soudí zase *Lenel* (Paling. II., str. 911.,

pozn. 1.), zajisté interpolována od Triboniana místo: »ex Pegasiano restitutionem fieri«.

V odd. VIII. zakončuje spisovatel výklad o římském praelegatu úvahou o právních účincích universalní restituce vzhledem ku praelegatu (str. 190.–197.). Panující nauku, že praelegatář, byla-li jemu uložena restituce podílu dědického, musí vydati i část praelegatu připadající k tíži jemu samému, která mu zůstane co dědici, nepokládá sp. za zcela správnou. Správně odpověděti lze prý na uvedenou otázku jenom poukazem na konkretní případ a na interpretaci vůle zustavitelovy. Avšak v pravdě jest i pro zastance panující nauky rozhodnou předkem pravá vůle zůstavitelova, na kolik lze ji poznati ze slov, jichž zůstavitel užil, a omezují oni nebo rozšiřují povinnost restituční, je li ze slov zůstavitelových patrna jeho vůle, aby fiduciář předmět odkazu podržel si celý, nebo naopak vůle, aby jej vydal celý. Teprve pro ty případy kde nelze zjistiti ani tu ani onu vůli, stanoví panující učení pravidlo nahoře uvedené.

Mínění panující opírá se v té příčině o výrok *Ulpianův* v L. 19. (18.), § 3. D. ad SC. Treb. 36., 1.: »Si legatum sit heredi relictum et rogatus sit portionem hereditatis restituere, id solum non debere eum restituere, quod a coherede accepit: ceterum quod a semetipso ei relictum est, in fideicommissum cadit: et id divus Marcus decrevit.« S výrokem tím nesrovnává se však ani rozhodnutí *Iulianovo* v L. 86. D. ad leg. Falc. 35., 2., pro případ stejný dané »Titium (fiduciář) legata integra retinere debere, sed in partem quartam imputari oportere duodecimam partem praediorum«, ani responsum *Papinianovo* v L. 18. § 2. D. de his quae ut ind. 34., 9. Sp. přihlíží k pokusům, které byly činěny, by byla v soulad uvedena místa Ulpianovo a Iulianovo. Námitky jeho jsou zajisté pádné. Jen mínění *Pampaloniho* není podáno správně. Podle sp má *Pampaloni* za to, že výroky *Ulpianův* a *Iulianův* liší se jen formalně, pokud se jedná o praelegaty, mající za předmět quantitu, a o praelegaty speciei, byla-li uložena restituce bez výhrady quarty Falcidiovy (str. 194.). Ale v pravdě *Pampaloni* soudí tak jen v příčině legatů quantity, ne též v příčině legatů individualně určeného předmětu. Praví ť výslovně: La differenca fra Ulpiano e Giuliano è di mera forma nei legati di quantità, ma non nei legati di specie (Studi giur. str. 460.).

Přisvědčujeme úplně konečnému úsudku sp., že jedná se tu o skutečný odpor mezi názorem *Iulianovým* a *Ulpianovým* a obě místa se nedají uvésti v soulad, a že též *Papinian* vychází ze stejného názoru jako *Iulian* (str. 195., 196.). Jak sp. za to má, nezbývá proto pro právo Iustinianské nic jiného, nežli utéci se k zásadám, platným pro antinomii, pokládati všecka tato místa za navzájem se rušící a dáti přednost náhledu, že neustanovil-li zůstavitel jinak, jest celý praelegovaný předmèt z povinnosti restituční vyloučen, a to z důvodu toho, že náhled ten opírá se o skutečnou vůli zůstavitelovu (str. 197.). S tím souhlasiti nelze. Nemůžeme všem třem místům přiznati pro Iustinianskou kompilaci váhu stejnou. Nepřijmeme-li rozluštění to, že *Ulpian* vyslovuje princip generalní, se kterým se jako výjimky z něho snášejí rozhodnutí *Iulianovo* a *Papinianovo*, daná pro zvláštní případy (tak *Pampaloni* na u. m. str. 464., 465.), nezbývá, nežli dáti přednost výroku Ulpianovu. Kompi-

latoři umístivše výrok *Ulpianův*, který vyslovuje dotčenou zásadu tak přímo a určitě a jest podepřen rozhodnutím císaře Marka, do titulu, který jest sedes materiae pro universalní fideikommis, přejali zásadu tu zajisté vědomě a úmyslně jako princip rozhodující. V příčině místa *Julianova*, jelikož dává sice rozhodnutí podle opačného pravidla, pravidlo to samo však explicite nevyslovuje, nebo dokonce strany místa *Papinianova*, které nejedná ani o restituci dědictví samému universalnímu fideikommissářovi, není to nic nepochopitelného, že byla nezměněna přejata jen nedopatřením.

K tomu, co sp. v odd. IX. uvádí o praelegatu v právu obecném a v právech nynějších (str. 198.—204.), jest přisvědčiti, zejména jsou závažné jeho důvody pro mínění, že pro právo obecné uznati jest platnost týchž názoru právních o praelegatu, ke kterým dospělo právo Iustinianské. Naproti tomu v právech moderních jest, jak sp. obšírněji vypisuje, zřízení praelegatu vybudováno na zásadách zcela jiných, a jest v nich praelegat útvarem jednotným, pro nějž mají platnost veskrze jen zásady práva odkazního. Tak jest tomu zejména podle práva rakouského (§ 648. obč. z. i podle nového obč. zákonníka pro říši Německou (§ 2150.).

V X. odd. rozebírá sp. tři novější theorie o praelegatu: *Kretschmarovu* nauku o materialní praecepci (str. 205.—217.), jí příbuznou nauku *Bernsteinovu* (Zur Lehre vom römischen Voraus, Zeitsch. d. Sav. St. rom. Abt. XV, 1894), podle které jest lišiti mezi odkazem praecipui a praelegatem v techn. sm. (str. 217.—220.) a nejnovější nauku o praelegatu co společenství s nuceným dělením (*Kohler*, Civ. Arch. sv. 91., 1901.). Sp. nepokládá nauky tyto za vhodné. Polemika jeho jest zde velmi účinná.

Uznati dlužno, že sp. na zpracování velmi nesnadného předmětu vynaložil píli velikou a podal o zajímavém zřízení právním výklad všestranný a jasný. Opatřil si obsáhlou znalost pramenů i literatury, odnášejících se k věci. Spis přináší leccos nového, nejeden samostatný názor. Nebylo nám však v příčině té téměř nikdy lze souhlasiti se sp. Kde sp. odchýlil se od posavadního učení, nepočínal si vždy dosti obezřetně. Byl by se jinak uvaroval mnohého závažného poklesku. Nemůžeme také pominouti, že sp. nebyl dosti pečlivým při revisi tisku. Zvláště v textech latinských jsou četné chyby tiskové.

L. Heyrovský.

Právní dějiny.

Kadlec Dr. Karel, Verbőczyovo Tripartitum a soukromé právo uherské i chorvatské šlechty v něm obsažené. Nákladem české akademie cís. Frant. Josefa pro vědy, slovesnost i umění. V Praze, 1902. 309 str.

Neváháme předem prohlásiti, že dílo toto jest svědkem veliké píle spisovatelovy, že jest významným příspěvkem k historii nejen uherského i chorvatského, nýbrž i všeho slovanského práva, spisem, jakémuž rovného ani maďarská, ani chorvatská, tím méně pak jakákoli jiná literatura nevykazuje

Spisovatel podal již dříve v rozpravě své: Štěpán z Vrbovce i jeho Tripartitum (v. Sborník II.) důkaz o podrobném studiu svém díla Ver-

bőczyova, zaujímajícího docela zvláštní postavení jak v literatuře právně-historické, tak i v celkovém rozvoji práva, v první řadě soukromého, v Uhersku. Spis Verbőczyův, ač vlastně prací soukromou, kteréž formalního stvrzení zákonodárcem se nedostalo, požíval více než po tři století autority nikdy nepopírané; užívalo se ho při soudech, dovoláváno se ho na sněmích i druhdy v zákonech samých, a význam jeho jako pramene práva obyčejového vlastně ani do dneška otřesen není. Vědecký rozbor takové práce jest tedy zajisté dílem velezásložným i slouží jak spisovateli tak i právnické literatuře české ke cti.

V úvodu pojednává spisovatel především o povšechném významu Tripartita jako pramene soukromého práva uhersko-chorvatského; i ukazuje zejména, že význam jeho nejen v tom záleží, že v celku věrně vyličuje právo nižší šlechty uhersko-chorvatské, nýbrž i v tom, že vzhledem ku základům, na nichž právo uherské vůbec spočívá, jeví se jako důležitá pomůcka i k studiu historie práv slovanských, jakož arciť i jinde častěji jest dovozováno.

Vlastní obsah spisu rozdělen jest ve dvě hlavní části, z nichž prvá pojednává o formě, soustavě, obsahu Tripartita, dále o jeho pramenech, jazyku i jeho vydáních, jakož i literatuře k Tripartitu se pojící. Část druhá pak poskytuje podrobný výklad soukromého práva uherské i chorvatské šlechty na základě díla Verbőczyova.

V prvé části poutá pozornost naši především krátký sice, avšak v celku jasný a úplný exkurs o významu t. zv. právních knih, jež ve středověku i ranním novověku poskytují přehled práv, jak jich ve skutečnosti užíváno, jakož i o osudu Tripartita, kteréž mělo býti vlastně pravým zákoníkem, ale nestalo se jím pro tu formalní vadu, že král Vladislav, ač ústně dílo to k žádosti stavů uherských potvrdil, předce k němu pečeti své královské přivěsiti nedal. Pojednávaje dále o předmluvě Verbőczyově, věnuje sp. obzvláštní, dle našeho náhledu snad přespřílišnou pozornost otázce, zdali čerpal Verbőczy zejména definice své z jakési Summa legum neznámého spisovatele XIV. stol., jakož *Tomaschek* (v rozpravě »Über eine in Oesterreich in der ersten Hälfte des XIV. Jhdts geschr. Summa legum inc. auct.« atd. v Sitzgsber. d. phil. hist. Cl. d. k. Akad. d. W. 1884) tvrdil, aneb přímo z institucí Justinianových, decreta Gratianova atd. Zkoumání takové ohledně spisů i XVI. ještě století nevede skoro nikdy k naprosto bezpečným výsledkům pro doby, kde ještě moderní názory o plagiátu byly neznámy a spisovatelé přejímali ve spisy své výroky cizí, aniž by toho shledávali potřebu, dokládati se svých pramenů. Také podrobné vývody p. sp. v ohledu tom nepřivedly k žádnému bezpečnému výsledku, a domněnka, že Summa i Verbőczy čerpali ze společného, nám neznámého pramene, není arci taktéž ničím jiným, nežli domněnkou.

Obsah Tripartita, ač rozdělen ve tři části, rozpadá se vlastně ve dvě, obsáhlejší totiž výklad soukromého práva hmotného a méně obsáhlý řízení soudního civilního, jakož zejména u nižší šlechty stálo v užívání; k právu městskému i právu lidu poddaného se skoro vůbec nepřihlíží a rovněž i jiné obory práva pouze několika poznámkami se odbývají. Avšak ani ony části

práva, o nichž Trip. vlastně jedná, nejsou úplně vyčerpány; spisovatel uvádí dopodrobna ony mezery, jež se tu vyskytují, jakož i ony prameny, kterými je vyplniti lze.

Velezajímavým jest dále výklad spisovatelův o pramenech Tripartita. Ač se toto samo nazývá opus juris consuetudinarii, přece netvoří skutečné právo obyčejové výhradný jeho pramen. Z práva římského a církevního sice Verbőczy nečerpal, za to však tím více ze snesení sněmovních i statutů komitátních a obecních, dále z různých výsad královských i nálezu soudních, konečně i z mínění současných učených právníků. Vesměs však podává zásady práva skutečně platného.

Uváděje dále různá vydání i překlady Verbőczya, zdržuje se spisovatel zejména u překladu chorvatského, pořízeného r. 1574 od Iv. Pergošiće, pak u německého z r. 1599 od Aug. Wagnera, který nabyl do jisté míry úředního stvrzení tím, že arcikníže Matyáš r. 1599 na sněmu prešpurském k publikaci jeho výslovně svolil a jemu výsadu proti patisku udělil. — Konečně vypočítává spisovatel i literaturu k Verbőczyu se pojící.

Hlavním obsahem sp. sh. uv. jest arciť druhá jeho část, pojednávající o soukromém právu uherské i chorvatské šlechty na základě Verbőczyova Tripartita. Spis. vykládá tu obsah Tripartita v soustavném pořádku, nikoliv onom, kterého se přidržel Verbőczy, nýbrž dnes obvyklém. Bylo by sice lze o tom pojednati, zdali se při pozorování starších právnických památek povždy doporučuje, užívati k výkladu obsahu jejich prostě soustavy, v jakéž se ku př. o soukromém právu římském pojednává, a nejedny duvody mohly by se uvésti proti takovému přenášení soustavy práva jednoho národa na právo národa jiného: avšak nelze konečně popříti spisovateli právo výklad svůj uspořádati dle kriterií, jemu za vhodné se zdajících; proto též nečiníme ani p. spisovateli výtku, že obral sobě právě soustavu dnes při výkladech o právu civilním obvyklou za základ. Nesrovnalosti z toho vyplývající, v této části spisu začasté jsou zjevnými, a vedou častěji k tomu, že zásady náležející podle názorů dnešních v soustavu práva veřejného, vedle zásad čistě soukromoprávních se uváděti musely a spis. tudíž se neobmezuje pouze na právo soukromé. Tak ihned výklady o osobách fysických obsahují z valné části vývody práva veřejného, jako ku př. praerogativy šlechty, práva fisku, význam t. zv. loca credibilia, práva trestního (str. 278 nn.) a p. Naproti tomu přivedla snaha, podati co možná úplný system práva soukromého, sp. i k tomu, že vykládá též takové řády, o nichž v Tripartitu, ani v jiných soudobých památkách práva uherského řeči není, tak že dotyčné dedukce snadno mohou vésti k domněnkám neoprávněným, jakoby řády, v jiných právech sice se vyskytující, i v právu uherském se vyskytovaly, jak toho leckteré doklady ve výkladech ku př. o právech věcných i obligačních nalézti lze.

Výtky tyto nemají však ten účel, vědeckou cenu spisu v jakémkoli směru popírati; naopak dokazují dotyčná místa spisu, že p. spisovatel konal pečlivá i obsáhlá studia ne pouze v oboru práva uhersko-chorvatského, nýbrž zejména i povšechně slovanského, jakož obzvláště, že snažil se, vyšetřiti i základy, na nichž se byly řády v Tripartitu vykládané vyvinuly. Tím nabývá

spis i význam cenného příspěvku ke studiu porovnavacího právozpytu. Ve směru uvedeném bychom pouze jedinému přání dali výraz. Nelze pochybovati o tom, že na rozvoj práva uherského i chorvatského působily též četné živly německé; mnohá dekreta králů uherských, od Štěpána Sv. počínajíc, obsahují přímo celá místa, ze současných i starších pramenů německoprávních přejatá; jako ku př. sbírky kapitularií franských panovníků v době, kdy kapitularia v říši německé byla již dávno v zapomenutí upadla, mimo říši tuto, u panovníku křesťanských států se jevila přímo studnicí, z nichž čerpati bylo i slušno i vhodno. K tomuto vlivu práva německého přáli bychom sobě, kdyby byl pan spisovatel na vhodných místech přihlížel. Tak ku př. práva k nemovitostem, jakož v Tripartitum se vykládají, namnoze k německoprávním základům poukazují, podobně i leckteré ústavy majetkového práva žen, právo zástavní. vydržení a p. Avšak nelze upříti, že by podobná studia vedla p spisovatele příliš daleko, a vlastně i onen úkol, který on spisu svému vytknul, podati obraz práva, jak z Tripartita vysvítá, přesahovala.

Plným právem však za to sluší k tomu poukázati, že spisovatel tam, kde vykazuje právo uherské buďto přímo prvky slovanské, aneb kde alespoň lze jednotlivé jeho řády uvésti v parallelu s řády práva slovanského, podrobné porovnání řádů obou oněch práv provedl a při tom úplnou znalost svoji i práv slovanských prokázal. Jest arciť prozatím alespoň, velice těžkým, na jisto vždy postaviti zdali ten který řád přešel z práva některého slovanského v právo uherské, aneb naopak, poněvadž zejména historie práva slovanského — vzdor obsáhlému spisu Maciejowskiho — doposud vlastně nemáme, a ani historie práva uherského v tom směru žádného spisu doposud nevykazuje. Proto též těžko, vyhnouti se při dotyčném bádání pouhým hypothesám, proti kterým s podobnou pravděpodobností jiné by postaviti se nedaly. Příkladem uvádíme v ohledu tom pouze náhled p. spisovatele o t. zv. quarta puellaris, dotalitium a j. Ostatně p. spisovatel i v tom ohledu byl opatrným, že poukazuje sice k podobným, ve právu uherském i jiných právech současně se vyskytujícím, buď totožným, aneb vzájemně spřízněným řádům, otázku však, zdali totožnost, aneb příbuznost tato se jeví následkem recepce, aneb společnosti základů pro jejich rozvoj, nechává nerozhodnutou (srv. ku př. str. 191., 201., 205., 237., 249., 274., 282 a j. v.)

Nepouštějíce se v podrobnější líčení obsahu celé této části spisu, podotýkáme pouze stručně, že dělí ji spisovatel ve dva díly, z nichžto prvý obsahuje výklad všeobecných zásad právních, druhý pak jednotlivé řády právní, jakož Tripartitum o nich pojednává, objasňuje.

V díle prvém jedná spisovatel především o osobách čili subjektech právních a tu zejména i o osobách právnických, světských i církevních, dále způsobech nabývání šlechtictví, mezi nimiž dle našeho náhledu zejména t. zv. šlechtická adopce by byla zajímavým problemem historicko právního bádání, o způsobilosti k právům i právním činům, kde bychom si přáli pouze jiného rozdělení vzhledem k přirozeným i společenským podmínkám způsobilosti té, o právních předmětech neboli věcech, kde obzvláště rozdíly mezi statky dědovskými i nově nabytými, jakož i tak zv. statky donačními i nedonačními pozornost na se poutají, o ceně věcí a konečně o právních jed-

náních, kde se obzvláště pozoruje význam t. zv. věrohodných osob i míst, k tomu povolaných, aby za jejich prostřednictví podnikána byla určitá právní jednání, obzvláště týkající se nemovitostí.

V díle druhém jedná spisovatel především o držbě i vlastnictví, o t. zv. soustavě donační, o rodinném nedíle, dále o právu zástavním, právu dědickém i právu obligačním. V úvodu spisovatel zcela dobře podotýká, že obvyklého rozdělení práv na práva věcná, obligační, právo dědické a právo osobní pro právo uhersko chorvatské jen částečně použíti lze. Jednotlivé druhy práv věcných nevyvinuly se do té míry, jako v právu římském, nýbrž splývají dohromady; právo obligační sotva že vykazuje několik málo ustanovení; právo dědické úzce souvisí s právem věcným a jest na něm tak závislé, že tvoří takořka jen část práva věcného; právo osobní (manželské a rodinné) jest dílem původu cizího (právo manželské jest původu kanonického), dílem pak (právo rodinné) vykazuje vlivy práva římského, a pokud jest právo osobní svérázným, že spojeno jest právě tak jako právo dědické velmi úzce s právem věcným.

V dodatku poukazuje spisovatel především, stručně arciť, k uherskochorvatskému právu selskému, které arciť za doby, kdy sepsáno jest Tripartitum, bylo ještě velmi málo vyvinutým. Spisovatel uvádí tu ona zákonná ustanovení, kterými jednak utužováno, jednak uvolňováno poddanství stavu selského, zejména pak pozoruje význam t. zv. urbářu, jež měly býti měřítkem poddanských povinností, i zmiňuje se o rozdílech, jež během času se byly vyvinuly ve stavu selském vzhledem k poměru, v jakém se jednotliví členové stavu selského k vrchnostem pozemkovým nalézali.

Konečně uvádí spisovatel ony nejdůležitější změny, kteréž v jednotlivých ustanoveních Tripartita v dobách pozdějších nastaly, jakož i ony v Tripartitu vylíčené právní instituce, které jsou průběhem novověku naprosto zrušeny.

Z četných i druhdy velmi obsáhlých poznámek, vlastní text spisu provázejících, vysvítá nejen úplné ovládání veškerých pramenu, pro seznání rozvoje práva uhersko-chorvatského v novověku i středověku důležitých, nýbrž i velká sečtělost spisovatelova v literatuře latinské i maďarské práva uherského i chorvatského, jakož i různých práv slovanských. *Hanel.*

T. R. v. Sartori-Montecroce, Beiträge zur österreichischen Reichs- und Rechtsgeschichte, II.: *Geschichte des landschaftlichen Steuerwesens in Tirol. Von Maxmilian bis Maria Theresia.* Innsbruck 1902 (Wagner).

Předmětem záslužné, na archivních pramenech založené práce jest pouze z e m s k é bernictví tyrolské, t. j. veškery přímé i nepřímé daně, jež podrobeny byly stavovskému povolování, a při jichž vybírání a správě země nějakým zpusobem spolupůsobila. Vlastní vytvoření jeho nastalo za Maxmiliana I.; za Marie Terezie v souvislosti s vítězstvím regimu absolutního pozbaveno i zemké bernictví tyrolské svého autonomního charakteru — to také bylo i základem časového omezení líčení.[1])

[1]) Jen v závěru zmiňuje se spisovatel mimo to stručně i o pozdějších reformách daně zemské, jež však přestala zde býti již »daní zemskou« a stala se daní zeměpanskou.

Přední z dávek, jimiž spis se zabývá, jest daň zemská (Landsteuer), jež historické východisko své má v zemském libellu z června 1511. Libell tento — jehož povaha v pozdějších dobách stala se jednou z nejhlavnějších os, kol kterých otáčel se boj mezi stavy a mocí zeměpanskou (srv. na př. str. 203. spisu), ano i mezi stavy a biskupstvími Tridentským a Brixenským (srv. na př. str. 191.) — jeví se jako reprodukce starších usnesení sněmovních a spočívá v podstatě na sjednocení mezi zeměpánem, zemí tyrolskou, uvedenými biskupstvími, dále Pusterthalem a 8 podinnskými panstvími Kufsteinem, Kitzbühelem a Rattenbergem, směřujícím v prvé řadě k upravení branné povinnosti pro případ, že by některá část země od nepřítele byla přepadena. Jak však spisovatel trefně vyvozuje ze souvislosti výrazů v libellu se vyskytujících: »raisen« (t. j. Kriegs- bzw. Zuzugsdienste leisten) a »steuern«, měl klíč stanovený v libellu pro rozdělování kontingentu vojska sloužiti za základ i pro daně zemské, jež by zemí v budoucnu byly povolovány, a základem tím se i stal. Daň zemská měla povahu repartiční daně pozemkové, a stala se jedním z nejhlavnějších zeměpanských pramenů příjmů. Až do r. 1573 nebyla přes hojné povolování konstantní a pravidelnou povinností, nýbrž měla spíše ráz pomoci mimořádné na určitý účel omezené. Na sněmě r. 1573 převzala země k zúročení a splácení během 30 let 1,600.000 zl. zeměpanských dluhů a zavázala se za tím účelem k sehnání roční »ordinari Landsteuer« 180.000 zl. Byť i v tomto usnesení sněmovním zamýšlen celý operát jen jako zařízení přechodní, jehož dies ad quem mělo tvořiti provedené splacení dluhů, zůstala daň tato přece tak dlouho daní pravidelnou, jako samo zřízení stavovské, ježto země nemohla se břemene dluhů zbaviti a »ordinari Landsteuer« postrádati. Finanční její výsledky nebyly právě příznivé, čehož příčina spočívá v četných zadrželostech daňových (jimž jen s nepatrnými výsledky snaženo se odpomoci) a v množících se nákladech správy berní. Stesky proti nesprávnému její rozdělení, příčina četných, bezvýsledných pokusů revisních, pronikají celou dobu, jež tvoří předmět líčení spisovatelova.

Mimo to obraceno se častěji na zemi s mimořádnými postuláty. Důvodem toho byly jednak a hlavně potřeby válečné, jednak i osobní potřeby zeměpánovy (»zur Küchennothdurft Sr. F. D.,« odtud Küchensteuer). Potřebná pomoc požadována buď ve formě určitých příspěvků (sem náležejí t. zv. Türkenhilfen, k nimž stavové, co příspěvkům cizím, t. j. země bezprostředně se netýkajícím, vždy teprve po dlouhém jednání svolovali), aneb ve formě nových dávek.

Mimo četné projekty, zajímavé co do svého odůvodnění, zasluhují zmínky zejména daně spotřební z lihových nápojů, jež tvoří v zemském bernictví tyrolském spolu prvý předmět, v němž podařilo se moci zeměpanské dosíci vítězství oproti moci stavovské. Po bezvýsledném pokusu r. 1547 o zavedení t. zv. ungeldu povolen poprvé r. 1563 na 5 let ungeld z výčepu vína (Weinschenkpfennig), a odtud shledáváme se s dávkou touto častěji. R. 1626 odhodlal se arcivévoda Leopold ku kroku, jenž znamenal značné nešetření práv stavovských: k jednostrannému zavedení Ungeldu z výčepu vína, kořalky, medoviny a piva, jenž vybírán od zeměpanského

fisku až do r. 1632 přes odpor stavů. R. 1632 dostal se sice ungeld na čas opět do správy stavovské, avšak od r. 1637 inkamerován opětně s účinkem trvalým, přes protesty stavovských výborů a pozdější stavovské stížnosti (tak r. 1684). R. 1648 (mandát z 24./9.) rozšířen i na víno v domácnosti spotřebované, však po dvou letech rozšíření opět odvoláno. R. 1730 pozůstával vedle ungeldu Weingroschen, zemské clo, jež vybíráno bylo z vína, celní úřad v Kollmanu přecházejícího. Mimo tuto daň uvádí spisovatel ještě dvě mimořádné daně spotřební: daň z masa, jež zavedena poprve r. 1635 pode jménem Fleischpfennig, a daň ze soli, jež jako »Salzakzis« r. 1704 dočasně zavedena, stala se však mlčky činěnými prolongacemi trvalým finančním pramenem země.

Mimo to saháno častěji k daním, jež jeví se povětšině z části co daně osobní, z části co daně z příjmu — zejména Personalsteuer (r. 1632, 1634, 1645), Interesse- und Gewerbesteuer 1640, Kopf-Gewerbe- und Interessensteuer r. 1668, Personal- und Vermögensteuer r. 1675 (kde poprvé jeví se snaha uvésti daň tuto a zemskou v poměr tak, že pro ty strany, při nichž nastala kumulace obou daní, platily sazby nižší). Universal-Extraordinari-Personal- und Vermögensteuer r. 1678 (jež liší se od dřívějších tím, že po individualním zdanění není zde více stopy, a že došel princip zdanění jmění a příjmů výhradné nadvlády), Universal-Kopf-Vermögens- und Gewerbesteuer r. 1717, Kopf- und Standessteuer r. 1735. R. 1724 vypsána dosud nebývalá Kamin- oder Rauchfangsteuer, jež jeví se jako druh osobní daně třídní; dle řádu z r. 1725 lišila se dle quality komínů a dle stavu a živnosti majitele; výsledek byl nad očekávání nízký.

Celkový stav financí nebyl příznivý. Výnos daní trpěl zadrželostmi, a mimo to působilo nepříznivě na stav financí i stoupající břímě zemských dluhů, jež množila hlavně nutnosť, spláceti převzaté dluhy zeměpanské.

Vedle velké ceny, již spis má specielně pro historii práva finančního, jest i velmi cenným příspěvkem k historickému pozorování ústavních poměrů tyrolských. Sp. velmi trefně vystihl boj mezi stavy, hájícími houževnatě svá práva, a mocí zeměpanskou, snažící se je seslabiti, zejména omezovati povolovací právo sněmů a oddalovati stavy od správy berní; jakož i konečné vítězství, krok za krokem postupující, patrné už ku konci století 17. a úplně dosažené počátkem stol. 18tého, kdy povolování stavy stalo se pouhou formalitou a správa stavům téměř úplně odňata. Mimo to spis. neomezuje se pouze na na líčení jednotlivých předmětů bernictví zemského, nýbrž uvádí i zajímavé motivy, charakteristické úsudky o jednotlivých dávkách, obsáhlá data statistická, připojuje trefnou kritiku a hledí uvésti předmět pojednání v souvislosť s pojmy moderní vědy finanční. Bylo by si jen přáti, by obsáhlý materiál, spočívající v archivech, dosud namnoze neznámý, došel i pokud se týče ostatních zemí spracování tak důkladného, jakého došla část bernictví tyrolského prací Sartoriovou. *Funk.*

Kogler, Das landesfürstliche Steuerwesen in Tirol bis zum Ausgange des Mittelalters I. Theil: Die ordentl. landesfürstl. Steuern. Archiv f. öst. Gesch. sv. 90, 1901.)

Jako předmět své práce uvádí spisovatel na počátku: líčení přímých daní (»v dnešním smyslu«), jež zeměpánové tyrolští na základě své veřejnoprávní moci od obyvatelů territoria až do konce středověku vybírali. Hledě k tomuto omezení, vylučuje z podrobnější úvahy daně nepřímé, zejména mýta a cla, a činí je pouze předmětem stručné zmínky (tak na straně 672. a 685.). Po zajímavém kritickém úvodu, jednajícím zejména o vývinu a právním důvodu daní středověkých, po vytčení rozdílu mezi daněmi oproti dávkám placeným pánům pozemkovým, a po stručném přehledu správní organisace zemské jedná spisovatel o daních na venkově, o daních ve městech, o jiných zeměpanských dávkách, dále o dávkách daním podobných, o zcizování veřejnoprávních dávek; po stručné zmínce o daních nepřímých končí krátkým pojednáním o bernictví jižního Tyrolska. Časový okruh, v němž se práce ve větší své části pohybuje, obsahuje dobu mezi stol. 12. až do polovice stol. 14., z níž zachovaly se dosti hojné doklady archivální.

Sledujíce systém jádra práce Koglerovy, uvádíme stručně: Vývin řádné daně na venkově byl uzavřen již na konci stol. 13., kdy počínají prameny spisovatelovy. Starší z nich neposkytují možnosti hlubšího nahlédnutí v bernictví tyrolské; teprv od r. 1288. dávají žádoucí přehled obsáhlé, byť i neúplně zachované účetní knihy tyrolských zeměpánů, v souvislosti s některými listinnými doklady. Úprava daně na venkově souvisí těsně se správní organisací země. Zpravidla jeví se oproti zeměpánovi svazek soudní (Gerichtsverband), oproti poslednímu obec a oproti této jednotliví její členové co subjekty berní. Daň má podstatu reální. Předmětem zdanění jeví se veškeren statek nemovitý. Určité jednotky a sazby berní nelze pro řádnou daň stanoviti. Vybírání její dálo se v každém soudním okresu zvláště a prováděno zde dle jednotlivých obcí Jako základ k tomu sloužily zvláštní seznamy (Steuerlisten, Steuerrollen), jež spočívaly na ocenění poplatné držby v jednotlivých obcích. Daň plynula v ruce soudce (příp. praeposita), jenž súčtoval ji spolu s ostatními důchody svého obvodu dvoru zeměpanskému. V obcích dálo se vybírání od osob zvláště k tomu ustanovených (Amtmann, Dorfmeister, Dorfvogt a j v.) za zvláštní odměnu, způsobem téměř v každé obci různým. Jednotného roku berního nebylo, téměř každý soud měl svůj zvláštní rok. Soudy platily své daně zpravidla v penězích (výjimkou v Glurnusu a Kastelbellu i v naturaliích). Břímě daně spočívalo hlavně na bedrách sedláků. Klerus a šlechta byli osvobozeni, rovněž osoby, jež zastávaly veřejný nějaký úřad, po dobu své činnosti, dále čeleď zeměpánova a některé osoby, jimž propůjčeno zvláštní privilegium od daně osvobozující (na př. lékárník a lékař v Innsbrucku, srv. zejm. str. 583.). Zajímavo jest, že ve formě osvobození neb slevy respektováno také seslabení berní síly v případě různých nehod živelních.

Řádné daně v městech (Innsbrucku, Hallu, Matrei, Sterzingu, Bolzanu, Meranu a Brixenu) spočívají v podstatě na stejných základech, jako daně na venkově. Kdežto však na venku byl vývin již na konci 13. stol. uzavřen, byl v městech i poč. stol. 14. ještě v běhu. Objektem byly zde, jak povaze měst odpovídá, v prvé řadě domy. Jenom jednotlivě, v Innsbrucku a Hallu, shledáváme se s daněmi ze jmění a v Bolzanu s daní povahy smíšené, daní

reální i živnostenskou. Jako subjekty jeví se na počátku jednotliví nositelé daně (původně »občané«, později »obyvatelé« a konečně i »neobyvatelé«, mající reality v městech; později bývala však vytčena přesná summa, již mělo platiti město co takové, jež jeví se odtud co berní subjekt oproti zeměpánovi. Daně ponechávány namnoze občanům ku stavbě částí města elementárními nehodami stížených a k zakládání a stavbě hradeb. Vedle uvedených, dle povahy své reálních daní, zmiňuje se spisovatel o t. zv. Küchensteuer, Raspenmal, Milchsteuer, a Rinder- a Pferdesteuer, jež zahrnuje pod označením »jiné dávky zeměpanské«. — Prvá z uvedených dávek, »stiura coquinae« převzata dle vzoru bavorského, a sloužila k udržování zeměpanské kuchyně; vzhledem k této své povaze placena ponejvíce v naturaliích, (zejm. ovcích), nejen soudy, ale i městy. Raspenmal placen jen v některých krajinách a jeví se jako výkup od povinnosti pohostinské a ubytovací. Z původní povinnosti poskytnouti pánu pozemkovému, pokud u příležitosti vinobraní (raspo = hrozen) na statek přišel, in natura pohostění (Mahl), stala se dávka, jež odpadla jen tenkráte, pokud »Raspenmal« in natura byl poskytnut. »Milchsteuer« nemá rovněž charakteru dávky všeobecně placené a jeví se podobně co výkup z povinnosti poskytovati zeměpanskému dvoru mléko; vyměřována dle držby dobytka. Rinder- a Pferdesteuer vyskytá se v některých obvodech; objektem jejím byl dobytek, jednotkou jednotlivý kus; placena jako ostatní uvedené dávky v penězích. Zda však placena zeměpánovi jako takovému, či jako pánu pozemkovému, nedá se přesně zjistiti. — Pro italské Tyrolsko (t. j. territorium biskupů Tridentských) platily poměry zvláštní, jež však pouze stručně dotčeny (str. 673.—684.); řádná daň dá se zjistiti již ve stol. 12tém.

Spisovateli náleží veliká zásluha, že ze sporého materiálu dovedl dovoditi výsledky tak hojné. Stručné vytčení základních zásad při jednotlivých oddílech líčení na počátku, a uvedení archiválních dokladů, z nichž základní zásady jsou vyvozeny spíše příkladem, zarámování pojednání do rámce moderní finančně vědecké terminologie, činí práci Koglerovu pro čtenáře velmi přehlednou. V systému samotném nezdá se nám však vhodným vklínování pojednání o pramenech pozdějšího středověku mezi líčení o jednotce a sazbě berní a o rozsahu povinnosti platební, jež v podstatě spolu souvisí, ani vtěsnání pojednání o »jiných, daním podobných dávkách« v líčení tak, jak je spisovatel provedl. Prvé náleželo by spíše a vhodněji na konec stati o daních na venkově, druhé až ku konci práce a obojí ruší poněkud souvislost. Kriterium rozdílu mezi »daněmi řádnými«, jež dle nadpisu práce mají tvořiti předmět její, a daněmi mimořádnými, klade spisovatel v to, že daně prv uvedené byly neodvislými od povolování poplatníků, jichž zástupci jeví se později stavové, druhé že naopak povolování podléhaly. Vlastní obsah práce tvoří však pouze daně přímé »v dnešním smyslu«, což vyložiti dlužno (hledíc k tomu, že »dnešní smysl« toho, kdy jest daň přímou, jest rozmanitý) tak že pouze daně přímo vybírané tvořiti mají předmět líčení. Hledíme-li však zejména k povaze staršího cla, jež ode dávna bylo regálem, seznáme, že i ono mělo povahu řádného důchodu zeměpanského ve smyslu Koglerově. Vzhledem k tomu nezdá se nám vyloučení zejména této kategorie dávek ne-

přímých »co v rámec berní nenáležejících« plně správným, a nemůžeme upříti si posudku, že v tomto ohledu nigrum práce Koglerovy nestojí s rubrem v plném souhlasu. Pokud spisovatel dávky nepřímé a priori vyloučil z líčení řádných daní zeměpanských, bylo alespoň záhodno podati bližší toho motivaci, což ve spisu postrádáme. Patrně na nemilém přehlédnutí zakládá se divně znějící věta při líčení daní ve městech, »že počátky jich jsou starší, než města sama«. Tyto menší výtky nedovedou však toho, bychom neuznali, že Kogler v práci své představil se co pracovník pilný a duchaplný, a že jí podáno dílo velké ceny, tím větší, čím více obtíží působí sporadická povaha starších pramenů. *Funk.*

Hlídka časopisů za r. 1902. Podávají Dr. *Jar. Demel* a *Jan Emler*; pořádal prvý.*)

A. Mocnářství rakousko-uherské.

A. Bachmann, Geschichte Böhmens, I. (bis 1400). Recens. *H. Spangenberg* (HVJS. V., 1902): spisovatel sic oproti Palackému podává výsledek nových výzkumů, ale celek není dost jednotně, umělecky propracován; při vší píli také zůstala mnohá práce literární nepovšimnuta, při údajích pramenů není dosti odlišeno důležité od nedůležitého. — *J. Kalousek*, Obrana kníž. Václava Sv. oc. 1901. Rec. *J. Goll* (ČČH. VIII): jedna ze základních prací pro české dějiny 10 stol.; první hlava dotýká se otázky, kdy a jak se počalo sjednocování Čech pod vládou jednoho knížete. *E.* — *Rudolf Dvořák*, Dějiny Moravy, III. 1526—1648. Rec. *B. Navrátil* (ČMM. 26, 1902): ukazuje zejména k neúplnosti vylíčení poměrů právních v té době (Sborník II., 135 sl.). — *O. Weber*,

*) Skratky: 1. pro časopisy v Čechách, na Mor., v Slez a na Slovensku vycházející: Al. = Alétheia, ČČH. = Český časopis historický, ČL. = Český lid ČMČ. = Čas. musea čes., ČMM. = Čas. matice mor., ČMMZ. = Čas. mor. musea zemského, ČR. = Česká revue, ČSPSČ. = Čas. společnosti přátel starožitn. čes., Hl. = Hlídka, MNEC. = Mittheil. des nordböhm. Excursionsclubs, MVGDB. = Mittheil. des Vereins f. d. Gesch. der Deutschen in Böhmen, NSČ. = Národopisný sborník českoslov., Osv. = Osvěta, ON. = Obzor národohosp., Pr. = Právník, PAM. = Památky archaeol. a místop., SA. = Selský archiv, SHK. = Sborník hist. kroužku, SP. = Slovanské Pohľady, VKČSN. = Věstník král. čes. společnosti nauk, VMO. = Věstník matice Opavské, VSS. Věstník slov. starož., ZVGAS. = Zeitsch. d. Vereins f. d. Gesch. u. Alterthum Schlesiens, ZVGMS. = Zeitsch. d. Vereins f. Gesch. Mährens u. Schlesiens. — 2. pro ostatní časopisy: ABR. = Archiv f. bürgerl. Recht, AÖG. = Archiv f. öst. Gesch., AÖR. = Archiv f. öffentl. Recht, ASG. = Arch. f. schweiz. Gesch., Car. = Carinthia, DG. = Deutsche Geschichtsblätter, FBPG. = Forschungen zur Brandeburg. u. Preuss. Gesch., Grünh. = Grünhuts Zeitsch. f. Privat.- u. öff. Recht der Gegenwart, HJ. = Histor. Jahrbuch, HZ. = Histor. Zeitsch., HVJS. = Hist. Vierteljahresschr., JGGPÖ. = Jahrb. d. Gesellsch. f. d. Gesch. des Protestantismus in Öst., MHL = Mittheil. aus d. hist. Literatur, MJÖG. = Mittheil. d. Inst. f. öst. Gesch., MMK. = Mittheil. d. Musealvereins f. Krain, NAÄDG. = Neues Archiv f. ältere deut. Geschichtskunde, NASGA. = Neues Arch. f. sächs. Gesch. u. Alterthumskunde, NLM. = Neues Lausitz. Magazin, ZGOR. = Zeitsch. f. d. Gesch. Oberrheins, ZKG. = Zeitsch. f. Kulturgesch., ZVRV. = Zeitsch. f. vergleichende Rechtswissenschaft.

Der Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen (D. G. III., 1902); přehled publikací tohoto spolku k 40letému jubileu. — *C. Grünhagen*, Zwei Nekrologe (ZVGAS. 36, 1902): jeden o *G. Biermannu*, jenž vedle dějin Těšínska a Opavska, napsal též některé články historicko právní, jako zejména pojednání, od které doby hornoslezští knížata počala se skutečně pokládati za zeměpány (v témže časop. VIII.).

I. Prameny.

Josef Pekař, Nejstarší kronika česká (ČČH. VIII., 1902), rozsáhlá a poutavá práce o Kristiánově legendě o sv. Ludmile a sv. Václavu, kladené posud do stol. 14., kdežto dle autora jest prací původní z l. 993—994 a nejdůležitější českou prací historickou před kronikou Kosmovou. *E.* — *Josef Kalousek*, O listině cís. Jindřicha z r. 1086, kterouž Morava byla opět přivtělena k diecesi Pražské (ČČH. VIII.), hájí listinu proti Bachmannově výtce, že jest padělána od bisk. Jaromíra asi r. 1086. *E.* — *A. L. Krejčík*, O zakládací listině kapituly Litoměřické (ČČH. VIII.); mimo jiné vystupuje proti mínění *G. Friedrichovu*, že »v nejstarších dobách o právních pořízeních knížat českých bývaly psány jen prosté nepověřené akty, t. j. písemné záznamy nemající formy listinné, které nemajíce samostatného významu právního, nemohou býti samostatným dukazným prostředkem právním« (nýbrž jsou toliko k tomu účelu, aby zachována byla paměť vykonaného právního skutku pro účel usnadnění důkazu o jeho platnosti pro případ pochybnosti). *Friedrich* sám ihned zase hájí své názory statí: »Ještě o zakládací listině kapituly Litoměřické« (Sborník II. 509.). *E.* — *K. Köpl*, Urkundenbuch der Stadt Budweis in Böhmen, 1. Hälfte 1251—1391. Rec. *B. B.* (ZVGMS. 6, 1902): práce velmi pilná, obsahující dílem v regestech, dílem v plném znění přesnou edici všech důležitějších pramenů k dějinám města Budějovic, zejména bohatý materiál pro dějiny cechů. — *K. Siegl*, Das Achtbuch des Egerer Schöffengerichtes aus der Zeit von 1310 bis 1390. Rec. *B. Bretholz* (MJÖG. 23, 1902): podán věrný text nejstaršího liber proscriptionum m. Chebu, jenž byl pokládán za ztracený a autorem objeven v čes. Museu, s předmluvou o soudnictví Chebském a řízení při klatbě či psanství. — *Dvořák Max.*, Die Fälschungen des Reichskanzlers Kaspar Schlick. *Penzich Alfred*, Die Urkundenfälschung des Reichskanzlers Kaspar Schlick nebst Beiträgen zu seinem Leben. Rec. *W. Altmann* (MHL. 30, 1902): oba ukazují, jak Šlik zfalšoval celou řadu listin v zájmu svém a své rodiny, avšak prvý (nahlédnuv do archivu Šlikovského) uvádí také zevnější důvody těchto falsifikátů, druhý může uvésti toliko důvody vnitřní (v. Sborník II., 364.) — *Ant. Schubert*, Urkunden-Regesten aus den ehem. Archiven der von K. Joseph II. aufgehobenen Klöster Böhmens. Rec. *Fr. Tadra* (MJÖG. 23, 1902): ukazuje, že spisovatel použil hlavně chybných kopií někdejšího kustoda bibliothečního Fischera; regesta jsou větším dílem chybná a bezcenná (dle dlouhé řady dokladů), mnohé opsal i Fischer lépe nebo dokonce již správněji jinde vytištěno. — *Josef Kalousek*, Zpráva o pamětech Františka Vaváka Milčického (ČČH. VIII., 1902); poznamenával mimo jiné všecka nařízení vládní pro stav selský, o tom, kterak provedena na Poděbradsku raabisace atd. *E.*

Adolf Zycha, Das böhm. Bergrecht des Mittelalters auf Grundlage des Bergrechtes von Iglau. Rec. *Bretholz* (MJÖG. 23, 1902): druhý díl práce, větším dílem toliko nové vydání pramenů, nevyhovuje úkolu očistiti text, ježto vykazuje mnoho chyb, jichž většina ani v Tomaschkových edicích nepřichází; hlavní však vadou edice jest, že nepoužila něm. překladu »Constitutionis juris metallici Wenceslai II.,« který v době práce Zychovy nacházel se v archivu Wiesenberském, zatím však pro zem. archiv mor. byl získán (spisovateli byl dle jeho slov nepřístupným), ježto, pocházeje z r. 1406, jest originálem něm. překladu Geilnhausenova a bez něho nebylo lze ostatní rukopisy tomuto připisované řádně posouditi. — O díle prvním historicko právním spisovatel blíže se nevyslovuje; jen podotýká, že i tu některé otázky nelze rozřešiti bez opětného důkladného prozkoumání pramenů (Sr. Sborník I., 134. a 408.. — *K. Lechner*, D. ältesten Belehnungs- u. Lehengerichtsbücher des Bisthums Olmütz, 1902. Rec. *Pekař* (ČČH. VIII.) *E.*

Fr. Snopek, K opravám diplomatáře moravského (Hl. 19, 1902); pokračuje v pilných opravách, tuto hlavně z konce 14. stol. — *Fr. Snopek*, Lechnerovy dodatky k moravskému diplomatáři (ČMM. 26, 1902); dokončuje opravy z předešlého ročníku, celkem u 43 listin z konce 14. a poč. 15. stol. — *A. Žák*, Doplňky diplomatáře moravského (Hl. 19, 1902), podává regesta 15 listin o praemonstrátském klášteru Jerušském (Geras) v Dol. Rak. — *F. X. Parsch*, D. Stadtarchiv in Olmütz, I.: Regesten zur Urkundensammlung. Rec. *Berger* (ZVGMS. 6, 1902): pilně sestavený katalog veškerých listin, který však pro mnohé nepřesnosti v datech a jménech má menší cenu pro vědecké účely. — *V. Prasek*, »Augustin, doktor« a Olomučané (ČMM. 26, r. 1902), otiskuje některé listy známého Augustina Käsebrota z Olomouce, sekretáře krále čes. Vladislava II., z formuláře c. k. veř. knihovny olomoucké (codex sign. 19—1). — Naše selské archivy. (SA. I., 1902); dle zpráv přispívatelů podává redakce stručné přehledy materiáluuloženého v archivech různých vsí na Moravě. — Listinář, sbírka selských listin a pamětí moravsko-slezských (SA. I., 1902); z archivů 56 obcí moravských otištěno celkem 71 listin od 15. do 18. stol., vesměs důležitých pro právní dějiny zejména selského lidu.

Zpráva o museu Matice Opavské (VMO. č. 10, 1902); též katalog archivu musejního, v němž mezi 21 rukopisnými knihami nachází se několik právních pramenů (urbáře, cechovní artikule a zápisné knihy, knihy pozemkové, vrchnostenské účty a protokolly z 16.—18. stol.), a mezi 206 listinami, jichž regesta se podávají, dosti zajímavého ze stol. 15.—18. — *W. Schulte*, Bemerkungen, Ergänzungen und Berichtigungen (ZVGAS. 36, 1902); poznámky topografické k někt listinám III. svazku Grünhagenových slezských regest a k zakládací listině biskupství Vratislavského, vydané Markgrafem a Schultem v Cod. dipl. Sil. XIV. — *W. Schulte*, Zur Geschichte der Burg Oppeln (ZVGAS. 36, 1902); listina vévody Kazimíra Opolského z r. 1228, v níž je zmínka o obehnání hradu Opolí pevnou zdí a jejíž nejdůležitější části se tu uvádějí, jest nejapnou podvrženinou. — *H. Wendt*, Der Breslauer Syndikus Dr. Andreas Assig (1618—1676) und seine Quellensammlungen (ZVGAS. 36, 1902); životopis vynikajícího muže, s různými fakty k právním dějinám Vratislavi, též seznam i rozbor jeho prací sběratelských, zejména hlavního

díla »Singularia Vratislaviensia« v 7 foliantech. — *Codex diplom. Lusatiae super.* II., Rec. *B Bretholz* (ZVGMS. 1902) : sv. I. (1419—28) a II. seš. 1. a 2. (1429—32 podávají bohatou sbírku listin z dob husitských, zejm. z účetních knih m. Zhořelce. — *P. R. Dihler*, Die Urkunden des kön. Jungfrauenstiftes und Klosters des Cisterc.-Ordens zu St. Marienthal in der kgl. sächs. Oberlausitz (NLM. 78, 1902), sbírka zevrubných. regest listin počínajíc od 1. pol. 13. stol., s rejstříkem.

A. v. Jaksch. Die Anlegung eines landesfürstl. Urbars in Kärnten, Krain und in der Mark im J. 1267 (MJÖG. 23. 1902); rozbírá vznik t. zv. »Rationarium Austriae« z r. 1262 až 1265 a »Rationarium Stiriae« z r. 1265—1267, jež nebyly pouhé urbáře, nýbrž výsledky práce sepisování majetku zeměpána v těch zemích; obírá se zejména posledním, jehož originál nalezl v kapit. archivě v Cividale, nyní v král. museu tamtéž, s charakteristickými úryvky.

II. a III. Právo občanské, řízení soudní, právo trestní.

K. V. Rais: Paběrky z archivů domácích i cizích, 2.: »Polehnutí« čili »polehné« neb »pamětné«, z pam. knihy m. Bělohradu (ČL. 1902); označování mezí. *E.* — *V. Prasek* a *Jan Doubek*, Hraničná znamení (SA. I, 1902); dvě paměti o obnovení hranic z l. 1691 a 1744. — *J. Doubek*, Drželi kopy (SA I., 1902), o službě mladších sousedů při vyměřování hranic — *Jan Nedoma*: Spor o meze a přísaha v hrobě (ČL. 11); týká se skoro stoletého sporu (1648 sq.) o hranice mezi panstvím opočenským a panstvím skaleckým; jedním z procesních důkazů byla přísaha v hrobě dvěma svědky vykonaná (klekli do vykopaného hrobu — svlékše šaty, odepjavše obojky a odkryvše hlavy — proti východu slunce, a položíce každý na Boží umučení dva prsty, přísahu vykonali). *E.* — *Fr. Štědrý*: Farář Opočenský Ondřej Věžský vymáhá před soudem lounským neodvedený sobě desátek ze vsi Zbrašína (SHK. 3); desátek byl tu reální (ne osobní) povinností osadníků, neboť pohnán tu rychtář jako zástupce všech statků, jichž se týkalo; připojen »stavuňk« v celku doslovně i s protispisem žalovaných, s duplikou i triplikou obou stran, jakož i se zněním spisů průvodních. *E.*

Ferd. Tadra, Za postavení máje — svatba r. 1422 (ČL 11); postavení máje děvčeti uznáno církevním soudem za slib manželský. *E.* — *F. Obrtel* Knihy svatebních smluv (SA. I., 1902). výňatky z knihy obce Příkaz u Olomouce z l. 1674—95. — *Chrząszcz*, Der Prediger Jan Franconius in Preiskretscham; eine Eheverabredung und ein Testament (ZVGAS. 36, 1902; Kleine Mittheil.) podává obsah svatební a dědické smlouvy mezi Susannou, dcerou uved. prot. kazatele a jejím ženichem z r. 1656, česky sepsané, z archivu uv. města.

Ant. Tomíček, Dědické právo selského lidu na Litomyšlsku v l. 1360 až 1648 (ČL. 11); řídilo se právem saským, bez rozdílu měst a vesnic, jimž společně konšelský soud v Litomyšli byl soudem odvolacím, týkajíc se buď statku dědičného (s nímž držitel směl nakládati jen se svolením dědiců, na něž přecházel až do r. 1490 nekšaftován, vydržením, spolkem oddělených dědiců před zahájeným soudem obce a darováním za živa — arci vždy současným zápisem do kněh), nebo statku koupeného, vlastního, o němž se mohlo volně kšaftovat. Od r. 1490, do kteréž doby i výměnek byl neznámým,

platilo (též o vesnicích), že dovoleno volně pořizovati o všech statcích, pán však musil kšaft dříve schváliti. *E.* — Dr. *V. J. Nováček*, Jak staří nezdárné děti vydědili (ČL. 11, 1902), výtahy ze zemských desk stol. 17. a 18., zajímavé svými motivacemi. *E.* — *O. Stoklaska*, Die Testamente der Brünner Bürger (ZVGMS. 6, 1902); probráno 3448 testamentů z l. 1412—1783 z archivu brněnského, zvláště ze knih testamentů, při čemž i právnická jich stránka jak co do obsahu, tak co do formy náležitě oceněna a dotčeno i mnohých otázek práva dědického; ku konci uvedeno plné znění dvou testamentů, latinského z r. 1412 a německého z r. 1587. — *J. P. Chrząszcz*, Geschichte des Dorfes Wilken, Kreis Neustadt in Oberschlesien (OS 1902); všímá si zevrubně zejména též dědického práva selského.

R. Leonhard, Der Einfluss des oesterr. bürgerl. Gesetzbuches auf die neue deutsche Erbfolgeordnung (Grünh. 29); ukazuje na historický vývoj názorů obč. zák. o rak. dědické posloupnosti, srovnává je se současnými i pozdějšími partikulárními zákonníky něm. a konečně s novým obč. zák. něm.; tento přijal v podstatě zásady rak. zák. obč., odchýliv se toliko ve dvou bodech: že od přílišného zevšeobecnění myšlenky lineální vrátil se poněkud k myšlence lineálně-graduální, a že neobmezil právo tak zv. smějících se dědiců na určitý počet parentel, jako rak. obč. zák.

X., Selské právo, Právo v Rozvadovicích (u Litovle) a Trestání na selském právě (SA. I, 1902); pojednává se v těchto 3 článcích všeobecně o někdejší nejnižší instanci soudní na vesnicích, t. zv. »selském právu,« jež konali sousedé pod předsednictvím fojta nebo rychtáře, v druhém článku doličuje se zevrubně pořad stolic i způsob řízení na případech z 1512 a 1539 a podávají se doklady o konání trestní právomoci. — *M. Radlinský*, »Velké hromady« čili soudy po našich dědinách (SA. I., 1902), registruje sporé doklady o nich, kdež za přítomnosti buď samé vrchnosti neb jejího úředníka a za účastenství všech dospělých osadníkův vyřizovaly se záležitosti gruntovní. — *Mil. Radlinský*, Urvalý a troufalý fojt (SA. I., 1902); výňatek z dědinných register gruntovních o řízení před velkou hromadou vsi Odrlic na Olomoucku z r. 1609.

IV. Ústava a správa.

H. Schreuer, Untersuchungen zur Verfassungsgesch. der böhm. Sagenzeit, 1902 (v. Sborník III., 125 sl.). Recense podali: *Jos. Pekař* (ČČH. VIII.) nepříznivou, *Hanel* (Z. d. Savigny St., XXIII., Germ.) příznivou; kritický posudek najde se nověji také ve článku *Rachfahlovu*, Zur ältesten Wirtschafts- u. Socialgesch. Böhmens (Jahrb. f. Nat. Oek. u. Stat., III. F., 25 B. 1903).

a) Území.

J. Strnadt, Beiträge für den histor. Atlas der österr. Alpenländer (MJÖG. 23, 1902, Kleine Mitth.): mezi jiným důkaz, že zeměpanské město Freistadt v H. Rakousích, kterému Rudolf I r. 1277 potvrdil svobody a práva vév. Leopolda VI. a Bedřicha II. a propůjčil »Stapelrecht«, prve než se stalo svobodným zeměpanským městem, jmenovalo se »Windischmarkt«. — *A. Hackel*, Die Besiedlungsverhältnisse des oberösterr. Mühlviertels in ihrer Abhängigkeit von natürl. und geschichtl. Bedingungen (Dr. Kirchhofs Forschungen zur

deutschen Landes- und Volkskunde, XIV., Heft 1.); v kap. II. stručné dějiny kolonisace v t. zv. čtvrti michelské na úpatí českého pohoří, která začala se asi kolem r. 1000 (nikoli dle pův. pramenů, tedy nic nového). — *A. R. Anthony v. Siegenfeld*, Das Landeswappen von Steiermark. Rec. *E. Grätzner* (HVJS. V., 1902): práce znalce s pílí sestavená, obsahující ovšem hypothesy aneb aspoň generalisace; též proti ocenění a využitkování pramenů lze v jednotlivostech leccos namítati; nejcennější část druhá a třetí o vývoji heraldického pardála. — *A. Mell*, Krain und der histor Atlas der österr. Alpenländer (MMK. 15, 1902), ukazuje, jak by se měla provésti mapa kraj. soudů (Landgerichte) Kraňska jako část historického atlasu rak. zemí alpských. — *S. Pachleithner*, Die Territorialeintheilung der Illyrischen Provinz Krain unter französischer Verwaltung 1809—1814 (MMK. 15, 1902), zajímavá, dosud nedokončená ukázka správní organisace Kraňska za okupace francouzské. — *Oskar Wanka Edler v. Rodlow*, Die Brennerstrasse im Alterthum und Mittelalter. Rec. *H. Hammer* (MJÖG. 23, 1902): hlavní vada, že se obmezuje na tištěné prameny; nejcenněji zpracována doba obchodních styků 13.—15. stol., kdež podán jakýsi základ k dopravním dějinám Tyrolska. — *Ed. Richter*, Mathias Burgklehners tirolische Landtafeln 1608, 1611 und 1620. Rec. *Hirn* (MJÖG. 23, 1902); podává dodatky k životopisu kartografa místokancléře Burgklehnera, původně rady regimentu Tyrolského.

F. Zieglauer, Geschichtliche Bilder aus der Bukovina zur Zeit der österr. Militärverwaltung. Rec. *R. F. Kaindl* (MIIL. 30, 1902): v 7. svazku vývody o poměrech dopravních a městských zřízeních, v 8. svazku o »Rationarium provinciae« z pamětního spisu druhého rak. zemského správce Enzingera z ún. 1786, zajímavého pro nové poměry země, pak o vzniku a obsahu Bukovinského regulačního plánu ve příč. věcí duchovních, o organisaci řecko-orientálni církve a správě řecko-orientální matice náboženské. *J. Duldner*, Zur Gesch. des Überganges Siebenbürgens unter die Herrschaft des Hauses Habsburg, die J. 1687—1691 (AVSL 30, 1902); mnohá duležitá fakta, zejména sněmování, ku konci genese a zevrubný obsah t. zv. diplomu Leopoldinského z 1691 o právních poměrech Sedmihradska pod vládou Habsburskou.

H. Schlitter, Die Regierung Josef II in den österr Niederlanden, I.: Vom Regierungsantritte Josef II. bis zur Abberufung des Grafen Muray. Rec. *Luckwaldt* (MJÖG. 23, 1902): velmi pilná práce, ukazující nesmiřitelnou protivu mezi bezohledným rationalismem osvíceného panovníka a historickou povahou jeho říše, která nejostřeji jevila se v Nizozemí, tak že tam josefinské reformy také nejdříve zanikly. — *Al. Freih. v. Helfert*, Kaiser Franz von Oesterreich und die Stiftung des Lombardo-Venetianischen Königreichs. Rec. *H. Schlitter* (MJÖG. 23, 1902): dílo velmi cenné o založení a připojení Lombardsko-Benátského království r. 1814 a 1815, i organisaci správy v těchto zemích, ač methoda pochybená a bohatý archivní materiál v každém směru jasně nespracován.

b) Panovník.

Josef Růžička, Spor o český hlas před volbou cís. Karla VII. v l. 1740 až 1742 (ČČH. VIII, 1902); zajímavý článek, který podává přehled podobných sporů starších a zabývá se i polemickou literaturou svého předmětu; líčí

onu epochu rozporů o dědictví rakouské po smrti Karla VI., kdy Marii Terezii (jakožto ženě, říšskými zákony z kurfirststvi prý vyloučené) byl upřen hlas český při volbě císaře, a tak utvořen poměr voličských hlasů k neprospěchu rakouského nápadníka. *E.* — Dr. *Boleslav Fux*, K působnosti bývalých král. prokurátorů v Čechách a nynější c. k. finanční prokuratury (Pr 41, 1902); počátky úřadu spadají do 15. stol., kdy neblahé finanční poměry po válkách husitských vytvořily jeden směr činnosti prokurátorovy: vymahání komorních příjmů a zastupování zájmů královských, k čemuž v zápětí připojil se i processuální význam stálého zmocněnce králova, kterýž sice podléhal soudu zemskému, ale nemusil osobně vypovídati. Po reorganisaci komory české r. 1527 král. prokurátor přiváděl k platnosti fiskální zájmy královské proti privilegiím stavovským, a záhy následoval (dle Z. zř. 1549) i další vývoj stránky processuální, takže král prokurátor, jemuž měl býti doručen půhon krále, nebo jiný zmocněnec měl vésti při. V Obn. zř. z. rozvinuta působnosť král. prokurátoru podstatně i ve směru práva trestního, tak že ve stol. 17. byli »nejen strážci praerogativ královských, ochránci ústavy a práva, zástupci fisku jako strany, nýbrž i ochránci veřejného pořádku i pokoje«; i rozšiřovala se kompetence jejich stále, vztahujíc se ku konci století i na úkol strážců víry katolické. V podstatě, nehledíme-li k doplňkům dv. dekretu z 10. bř. 1753 pro »c. k. fiskální úřady«, zůstala povaha král. prokurátorů, jak se až sem byla vyvinula — representovati myšlénku státu soustředěného v osobě panovníkově — nezměněna i v stol. 18. Teprve ústavní proměny let 1848 přivodily změnu »fiskálních úřadů« na fin. prokuratury, jimž uloženo soudně zastupovati jmění státní a fondovní, i podávati v záležitostech jejich dobrá zdání; konečně po zavedení nových zákonů processních revise funkcí fin. prokuratury dovršena instrukcí z 9. bř. 1898 č. 41 ř. z., jejíž ustanoveními zabývá se druhá část práce. *E.* — *C. Grünhagen*, Breslau und die Landesfürsten, I. Während des Mittelalters, II. Unter Habsburgischer Herrschaft (ZVGAS. 36, 1902), líče vzájemné styky mezi městem a vrchními zeměpány od nejstarších dob až do r. 1740, dotýká se jednotlivě právních poměrů. — *Eberlein*, Die Verhandlungen besonders der Breslauer in den J. 1526 u. 1527 (ZVGAS. 36, 1902). líčí vyjednávání slezských stavů a zejména Vratislavi s Ferdinandem I. o uznáni jich postulátů.

P. Puntschart, Herzogseinsetzung und Huldigung in Kärnten. Rec. *A. v. Jaksch* (MJÖG. 23, 1902); pilná práce, první, jež tento akt podrobila všestrannému vyšetřování na širokém základě; bude podnětem k dalšímu bádání, máť ještě nedostatky, zejména v kapitole »Über den Rechtsgehalt des Actes«, což recensent přičítá neznalosti slov. práva. *Týž* (Car. I. 92, 1902): důkladná práce, ačkoli namnoze, zejm. v kap. XII., podává toliko hypothesy. Rec. G. v. *Below* (HZ. 89): práce pilná, ale nedovedla přirozeně objasniti tuto historicko-právní starožitnost; zejména prý úplně chybně vykládá význam vévodského sedláka při tomto nastolení, na základě Peiskrovy praemissy, že Slované se dělí ve dvě třídy: vládnoucí pachtýře a poddané rolníky; více se zamlouvá výklad Wretschkův, že protivou k organisaci říše něm. na rytířském lénu spočívající, moment prostonárodní (volksthümlich), který v 9. stol. platil jako právo národní, proměnil se v selský; výzkumy spiso-

vatelovy v různých vedl. otázkách jsou cenné (srv. Sborník I., 219 sl.). — *F. Wilhelm*, Meinhard II. von Tirol und Heinrich II von Trient (MJÖG. 23, 1902); líčí dle pramenů, zejména listiny Odoricha z Bozenu z r. 1280, por mezi knížetem a biskupem od poč 1275 do konce 1280, kdy pak rozhodčím výrokem krále Rudolfa II. 1281 byl ukončen; ku konci podává doslovné znění listiny, Hormayerem v Gesch. Tirols chybně uveřejněné.

Julius Botto, Jan Zápola. — *Týž*, Utěšenič a poslední Zápolec Ján Žígmund (SP. 22, 1902); v obou nákresech dotčeno též právních poměrů uherských.

c) Stavové (v. i *d)*.

Fr. Kameníček, Zemské sněmy a sjezdy moravské, II. Rec. *Rud. Dvořák* (ČMM. 26, 1902): práce velmi pilná a cenná, z které však patrno, jak mnoho detailní práce pro právní historii moravskou ještě zbývá; podány některé menší dodatky. -- *H. Schulz*, Zierotin Funde (ZVGMS. VI., 1902), otiskuje dopisy zem. hejtmana mor. Karla st. ze Žerotína z r. 1613 na Krňovského zem. hejtmana Stittena.

Zikmund Winter, Pražští měšťané čeští a němečtí v XIV. věku (Osv. 32); statistická studie dle seznamu měšťanů staroměstských v Almanachu města Prahy 1901 a 1902, ukazující, kterak na počátku století patnáctého a od války husitské, protivou proti době těsně předcházející, poměr měšťanstva českého k německému naprosto obrátil se ve prospěch prvějšího. *E.* — Dr. *Josef Teige*, Akta k dějinám národnostního boje v Praze (ČSPSČ. 10, 1902); 1. rada městská Menšího Města Praž. prohlašuje přednost jazyka českého v kostelích obecních r. 1613; 2 užívání jazyka českého při úřadech v 18. stol.; 3. rozhodnutí guberniální z r. 1849 o petici v příčině českého kázání v kostele sv. Jiljí. *E.* — Dr. *A. Fischel*, Das österr. Sprachenrecht, eine Quellensammlung. Rec. *B. Bretholz* (ZVGMS. 6, 1902): dílo velmi cenné, jež přes německo-národní stanovisko spisovatele hledá pravdu na historickém základě, ne pouhá příručka ku hledání. (V. Sborník II., 556 sl.)

Jaromír Čelakovský, Naučení p. Albrechta Rendla z Oušavy synům dané (ČČH. 8, 1902); kterak se mají chovati v životě veřejném a výčet zásluh, jichž si dobyl o stav rytířský a konání, organisaci a sepsání práva. *E.* — *A. Kubeš*, Manové bývalého benedikt. kláštera Třebického (ČMM. 26, 1902); cenná práce obírá se v delším úvodu many služebnými či ministeriály vůbec a v zemích českých zvláště, vykládá pak přesvědčivě pojem i etymologii slov. náprava a nápravník (znamenáť ona tolik jako oprava ve významu uvedeném v glosáři Brandlově sub 2., totiž právo ochranné, a nikoli jak Brandl sub voce náprava vykládá, obnovení, napravení vlastnictví), načež zevrubně rozbírá právní poměry manů kláštera Třebického, jehož právo manské bylo zřízeno v pol. XIII. stol., na konec pak otiskuje 9 listinných dokladů tohoto práva. — *Julius Lippert*, Bürgerlicher Landbesitz im 14 Jahrh., zur Ständefrage jener Zeit, mit einer Karte (MVGDB 40); rozšíření thematu ze »Socialgeschichte« téhož autora, jenž tu bohužel neprozkoumal všecky po ruce jsoucí materialie domácí, které již v Tomkových dějinách Prahy splynuly ve velmi plastický obraz téhož předmětu; stať týkající se hospodářského

a socialního rozvoje a váhy i podstaty německého městského stavu v Čechách přináší některé významnější podrobnosti, pokud mluví o svobodných statcích měšťanů ve městech venkovských. Obšírnou recensi podal *Jos. Pekař* (ČČH. VIII.). *E.* — Dr. *Jos. Teige*, Seznamy měšťanů Pražských, I. Staré Město, 2. od r. 1351—1437 (Almanach Prahy 1902), pokračování; v úvodu promluveno o právních, processuálních a majetkových poměrech obyvatelů židovského města až do konce 17. stol. *E.* — Dr. *J. V. Šimák*, Erbovní a šlechtické rodiny turnovské v XVI.—XVIII. stol. (ČSPSČ. X.) *E.*

Starší agrární ankety v Čechách (ON. 7, 1902); referát o předmluvě k publikaci zemědělské rady král. Českého o výsledcích šetření poměrů hospodářských i kulturních zemědělského obyvatelstva v král. Českém v l. 1898 až 1900; předmluva podává stručný přehled starších prací, které k vyšetření a zlepšení zemědělských poměrů byly v Čechách po 1651 podniknuty *E.* — *K. V. Adámek*, Urbář panství rychmburského z r. 1731; příspěvek k dějinám a statistice východočeského rolnictva (VKSN., 1901); zpracování materiálu z urbáře, s věcným a jmenným rejstříkem, podává obraz o poddanských poměrech povšechných, o povaze pozemků, jich rozloze a druhu vzdělání, o obyvatelstvu a povinnostech jeho v městech a městysech (železné krávy, desátky, vrchnost. ouroky, osobní služby zvláště atd.), ve vesnicích (roboty jízdecké, potažní, pěší, sedláků atd., mlácení panského obilí, ponůcka v čas bílení pláten a j. dávky); v příloze text listiny, kterou Boh. Berka z Dubé 1656 Hlineckým dává šenk vinný, vážné, clo a odúmrtí, posavadní to požitky vrchnosti. *E.* — *V. Prasek*, Dějiny stavu selského na Moravě a ve Slezsku až po r. 1200 (SA. I., 1902); krátký nárys dotýkající se zběžně též právních poměrů, celkem nic nového. — *Týž*, Selské vzpoury, bouře a války (SA. I., 1902); líčí se krátce vzpoura Týneckých, Dluhonských a Čelechovských proti kapitole Olomoucké jako vrchnosti na rozhraní 16. a 17. stol. — *F. A. Slavík*, Hnutí v lidu poddaném na Moravě r. 1680 a opatření proti němu (ČMM. 26, 1902); krátké vylíčení dotyčné revoluce, dotýkající se poněkud též dějin právních. — Dr. *Rudolf Dvořák*, Z dějin selských bouří na Moravě v XVII. a XVIII. stol. (ČČM. 76). *E.* — *K. V. Adámek*, Ze selských bouří (ČMM. 26, 1902); líčí připravované, ale časným zakročením úřadů zmařené vzbouření selského lidu na panství Žďárském, Rožineckém, Kunštátském, Jimramovském a Novoměstském v r. 1797, při čem poněkud dotýká se zejm. rozsáhlé činnosti úřadů vrchnostenských, krajských, i direktoria in cameralibus et in publico-politicis. — *M. Radlinský*, Jablečná »vojna« Malenovská (SA. I., 1902); dle úředního protokolu z 1707 z panství Malenovského u Napajedel.

J. Schwerdfeger, Der bairisch-französische Einfall in Ober- und Nieder-Oesterreich (1741) und die Stände des Erzherzogthums, II. Kurfürst Karl Albrecht in N.-Oest. (AÖG. 91, 1902); pokračování článku z AÖG. 87, líčí zevrubně dle archiválních pramenů a zápisků současníka Hackera, faráře v Grafendorfě a kanovníka v Sv. Hypolitě, vpád kurfirstův do D. Rakous a vlastenecké i obětavé chování se tamějších stavů, s pespektivou na tehdejší právní postavení jejich; 25 příloh. — *A. v Jaksch*, Die Entstehung der Stadt Friesach (Car. I., 92, 1902); vznik nynějšího m. Brezovje jako městyse padá

do l. 1124 a 1130; vedle práva tržního měl též právo mincovní a celní, byl dlouhou dobu sporným mezi biskupy Krckými a arcibiskupy salcburskými, v 1. pol. 13. stol. stal se výhradně salcburským. — *M. Maria Rabenlechner*, Der Bauernkrieg in Steiermark, 1525. Rec. *W. Stoltze* (HVJS, V., 1902): Spisovatel nevylíčil politické a hospodářské poměry země dle současných pramenu tak jasně, aby z nich vyplývala také duslednost stížností vzbouřených sedláku. *F. Ilwof* (MHL. 30, 1902): Zcela nového nepodává se nic, jen pragmatická souvislost vystupuje jasněji do popředí — *A. Mell*, Die Anfänge der Bauernbefreiung in Steiermark unter Maria Theresia und Joseph II. (in Forschungen zur Verfassungs- und Verwaltungsgesch. der Steiermark V., 2). Rec. *Th. Ludwig* (HVJS. V., 1902): práce velmi pilná, s bohatým použitím pramenů, avšak nedostatečně seznamuje čtenáře s hospodářským významem starých zařízení; *F. Ilwof* (MHL. 30, 1902): Cenný příspěvek k dějinám správy a ústavy štýrské na základě bohatého materiálu archivního. — *Ludwig v. Mises*, Die Entwicklung des gutsherrlich bäuerlichen Verhältnisses in Galizien 1772—1848 (Wiener staatswiss. Studien, 4. Bd. Heft 1.; bude podán zvl. referát). — *F. R. Kaindl*, Das Unterthanwesen in Bukowina. Rec. (MHL. 30, 1902): Důležitý příspěvek, první pokus o zpracování této látky na základě pramenů. — *J. Höchsmann*, Der Streit über die Konzivilität (AVSL., N. Folge 30, 1902), líčí se spor mezi přistěhovalou šlechtou maďarskou a saskými šlechtici i vesničany o stejné právo občanské na t. zv. král. půdě, hlavně theoretický asi od 1608—1848; zde hlavně sněmovní jednání stol. 17. — *Konst. Jireček*, Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters I., 1901. Rec. *L. Niederle* (ČČH. VIII.); poslední kapitola jedná o vývoji slovanského živlu v městech dalmatských, pojištěném hlavně sňatky patriciů s ženami slov. zemanů z okolí, jež od r. 1247 povolovány jen po dovolení »domini ducis Venetiarum«, a jevícím se nejpozději ve veř. knihách a listinách, jež jsou latinské až do r. 1808. *E.*

(Pokračování příště.)

Právo občanské.

Z časopisů. Referuje Dr. *Krčmář.*

Jahrbücher für Dogmatik, sv. 44.:

Otto Lenel: Der Irrthum über wesentliche Eigenschaften (str. 1—30.). Dle § 119. odst. 2. obč. zák. pro říši německou platí omyl, pokud se týče takových vlastností osoby neb věci, které v obchodě za podstatné se pokládají, za omyl v obsahu projevu vůle. V takovém případě může totiž ten, kdo projev nějaký učinil, projevu tomu odpírati (die Willenserklärung anfechten), lze-li míti za to, že by on, znaje poměry a případ rozumně uvažuje, projevu onoho byl neučinil (§ 119. odst. 1.). *Lenelovi* jde o to, aby rozřešil otázku v dnešní literatuře německé spornou, které vlastnosti totiž jest pokládati za podstatné ve smyslu § 119. — Otázka jest parallelní s onou práva obecného, ve kterých případech mylného projevu jest právní jednání pokládati za neplatné. *Lenel* nedotýká se otázky, je-li omyl v podstatných vlast-

nostech osoby neb věci omylem dotýkajícím se obsahu projevu, on snaží se toliko zjistiti, které vlastnosti jest v právním obchodě pokládati za podstatné. Vychází z příkladů pramenů římských, které jsou patrně základem § 119. a které již *Savignymu* sloužily při rozlišení omylu podstatného a nepodstatného. Jsou to fr. 9. § 2., fr. 11. § 1., § 14., fr. 41. § 1. D 18. 1.

Na základě těchto příkladů dovozuje, že jest lišiti mezi vlastnostmi, jejichž existence normálně při vyskytnuvších se pochybnostech spolukontrahentu se ujišťuje, a oněmi, ohledně kterých sice ujištění takové tu a tam se děje, aniž by nedostatek takového ujištění bylo považovati za okolnost anomální. Ony vlastnosti totiž, o kterých dle pravidelných zvyklostí obchodních projev vůle kontrahentovy na př. kupcovy zmíniti se musí, má-li býti pokládán za úplný, pokládá za podstatné, vlastnosti ostatní, kterých sice projev vůle tu a tam se dotýká, avšak projev ten dle zvyklostí obchodních jest považovati za úplný i v tom případě, jestliže strany o nich se nesmluvily, pak za nepodstatné. Na př.: Kdo chce koupiti víno, žádá normálně prodavače za víno, kdo chce koupiti zlatý prsten, prohlásí oproti obchodníku, že žádá zlatý prsten; naproti tomu však, ačkoli kupci zdraví koně, kupci uměleckého díla autorství téhož bývá stejně důležitým, jako materiál, ze kterého prsten žádaný je zhotoven, uzavírají se přece koupě uměleckých děl, koní atd. velmi často tak, že strany na uvedené vlastnosti řeči nepřivedou. Ačkoli tedy obě kategorie vlastností pro kontrahenty stejně důležitými býti mohou a skutečně také bývají, lze říci toliko o kategorii prvé, že ona, jak praví *Lenel*, náleží k podstatě projevu vůle, »zum Geschäftsinhalt«. *Lenel* pokládá toto rozlišení, jež po jeho soudě zcela odpovídá pramenům, také za politicky zcela případné (str. 15.). — Svrchu vyzískané pravidlo míní ovšem toliko vztahovati na smlouvy záplatné. Při darování jest pokládati každou vlastnost za podstatnou, kterou ten který dárce (po případě i obdarovaný; případ poslední ovšem nevalně je praktický) při rozumném uvážení případu za podstatnou pokládati musil.

Týž: Die auf Geschäftsbesorgung gerichteten entgeltlichen Verträge (31—42). I německý zákonník občanský přijal kategorie smlouvy námezdní — ovšem separátně pojednávaje o smlouvě služební (§§ 611. - 630.) a smlouvě o dílo (§§ 631.—651.) — a příkazu (Mandatum, Auftrag) a sice vytknul jako zásadní, kategorie ty odlišující, znak záplatnost resp. bezplatnost. Ovšem vytýká zákonník, že předmětem smlouvy námezdní jest jednak »die Leistung der versprochenen Dienste« (§ 611.), jednak »die Verfertigung eines Werkes« (§ 631.), předmětem příkazu pak »die Besorgung eines übertragenen Geschäftes« (§ 662.). Pokusil jsem se obšírněji [1]) prokázati, že stylisaci § 662. nelze vyložiti jinak než jako reminiscenci na passus »administratio negotiorum«. *Lenel* snaží se v přítomném článku dovoditi, že »Geschäftsbesorgung« jest něco podstatně jiného, než poskytnutí služeb nebo zhotovení díla a vidí právě v této »Geschäftsbesorgung« charakteristický znak mandátu. Právě tak jako *Hellwig* (Vertrag auf Leistung an Dritte, str. 517. p. 42.) rozumí slovem

[1]) Srv. *Krčmář*, O smlouvě námezdní, § 2.

opatření záležitosti »nur die Entfaltung der Tätigkeit zur Erledigung einer bestimmten Angelegenheit, oder einer Mehrheit bestimmter Angelegenheiten, die auf Herbeiführung eines bestimmten Erfolges (rechtlicher oder tatsächlicher Art) gerichtet ist«. Rozhodným pro pojem jest tudíž, že činnost za určitým cílem se béře. Proti výtce pak, kterou *Hellwig* později svému názoru činí, jakoby následkem toho »opatření záležitosti« a »zhotovení díla« bylo totožným, a tudíž záplatný příkaz se smlouvou o dílo v jedno spadal, namítá, že mezi oběma smlouvami existuje zásadní rozdíl, ježto podnikatel díla slibuje zhotovení díla, tudíž výsledek, mandatář však slibuje opatření záležitosti, tudíž on jen slibuje, že předsevezme činnost k výsledku vedoucí, aniž by při tom výsledek slibovál.

Z této zásadní různosti podávají se jemu pak tyto konsequence: 1. Podnikatel díla nemá nároku na náhradu impens a nemá povinnosti skládati účty, což obojí přísluší mandatáři. 2. Podnikatel nemusí říditi se pokyny objednatelovými, ježto slíbil hotové dílo a může žádati, aby volba prostředků k cíli vedoucích byla jemu přenechána; naproti tomu mandatář, ježto jen činnost slibuje, jest přirozeně pod vlastní zodpovědností zavázán, říditi se pokyny přikazatelovými. 3. Smlouva o dílo nezaniká smrtí objednaného, neboť hotové dílo jest něčím neosobním; naproti tomu slibuje mandatář konání osobní a tudíž příkaz smrtí jeho zaniká. 4. Příkaz neuvaluje na mandatáře žádných obětí majetkových, kdežto zhotovitel díla jest povinen věc suo sumptu opatřiti. Z tohoto posledního rozdílu vysvětluje pak § 663., jenž ukládá mandatářům, kteří veřejně k opatření jistých záležitostí ustanoveni jsou, vyjádřiti se bez prodlení, dojde-li jich příkaz nějaký, o tom, zdali příkaz přijímají čili nic, ježto jinak za to by se mělo, že návrh přijímají. Důvod (causam) těchto dvou různých typů vidí pak v následujícím: Smlouvu o dílo odhodlá se pracovník uzavříti jen tenkráte, pokud zhotovení díla za normálních poměrů jest v jeho moci, jestliže však výsledek zcela jest neurčitý, slíbí toliko činnost k cíli směřující. — Se zřetelem k tomu všemu kárá ustanovení německého zákonníka občanského, který mandatum bezplatností charakterisuje a zastává náhled, že příkaz i záplatným býti může.

Než výkladům jeho asi sotva bude možno přisvědčiti. *Lenel* vytkl sice jisté znaky, které slib činnosti, kterou on opatřením záležitosti nazývá, odlišují od slibu výsledku, avšak on octl se tím nepochybně v území smlouvy služební (srv. můj svrchu uvedený spis § 4.). Je totiž zcela jisto, že předmětem každé rozumné smlouvy služební jest činnost směřující k jistému cíli, tedy dle samého pojmu *Lenelem* postaveného, opatření záležitosti. A vidí-li *Lenel* charakteristický znak t. zv. »opatření záležitosti« v tom, že slibuje se »die Erledigung einer bestimmten oder einer Mehrheit bestimmter Angelegenheiten«, pak dlužno proti tomu namítnouti, co rovněž ve svém spisu (§ 4.) dovoditi jsem se pokusil, že nespadají pod smlouvu služební jen ony případy, kdy slibuje se práce průběhem času předem limitovaného; nýbrž i případy ony, kdy slibuje se síla pracovní na tak dlouho, až jistá práce nebo jistý kruh prací opatřeny budou. Applikujeme-li ostatně *Lenelem* vyvozené, příkaz po jeho soudě charakterisující znaky na příslušný základ skutkový, shledáme, že ony vesměs plynou z podstaty jednak bezplat-

ného příkazu, jednak smlouvy služební. Po našem soudě nelze tudíž pokládati tento pokus jednoho z nejznamenitějších civilistů německých za zdařilý, jakož i on sám ku konci pojednání (str. 41) pokládá některé konsequence svého mínění za nepřijatelné.

Schlossmann, Organ und Stellvertreter (289 - 330.)[1] polemisuje proti mínění dnes v Německu panujícímu, jakoby t. zv. orgány právnických osob, t. j. osoby, které ústavou osoby právnické k jednání za tuto jsou povolány, nebylo lze pokládati za zástupce (Stellvertreter) ve smyslu dnes v nauce civilistické běžném. Rozdíl mezi orgánem a zástupcem (kteréhožto rozdílu autorem jest *Gierke*) byl jasně formuloval *Laband*: Při zastoupení jsou tu dva subjekty právní, z nichž jeden jedná za druhý; právní jednání, která předsebéře zástupce, jsou jeho vlastními jednáními, ale ony projevují účinky v osobě zastoupeného. Jedná-li orgán právnické osoby, jedná právnická osoba sama, orgán není subjektem od právnické osoby rozdílným, nýbrž právnická osoba jedná sama jeho prostřednictvím, používá ho týmž způsobem, jakým fysická osoba užívá na př. svých úst, své ruky, projevuje-li vůli. Orgány, pomocí kterých právnická osoba jedná, jsou jejími částmi; neboť organisace právnické osoby náleží k její podstatě, jest jejím tělem etc. etc. Z tohoto názoru vyvozovány jsou pak důležité konsequence: Jednání orgánů jsou jednáními osoby právnické, tedy jejich bona neb mala fides jest bona neb mala fides právnické osoby, jejich delikty delikty osoby právnické atd., atd. — Proti onomu názoru, jakoby poměr t. zv. orgánu k osobě právnické byl totožný s oním, jaký existuje mezi orgánem tělesným a osobou fysickou, uvádí *Schlossmann*, že on do dusledků veden býti nemůže; neboť kdyby tomu tak bylo, pak by 1. nutně odtud vyplývati musilo, že právnická osoba orgán svůj zcela absorbuje, že by nebylo života iuristicky relevantního pro orgán právnické

[1]) Vzhledem ku kárné výtce, kterou referentovi učinil prof. *Schreuer* v Untersuchungen zur Verfassungsgesch. der böhm. Sagenzeit, str. 66., stůjte zde některá místa *Schlossmannova* článku, rovněž proti *Gierkemu* namířená: »Die Theorie über die rechtliche Stellung des zum Handeln für die iuristische Person berufenen Personen, die in den ausführlichen Darlegungen ihres Uhrhebers einen schwer zu fassenden und vielfach auf mystischen Vorstellungen beruhenden Ausdruck gefunden hat (str. 291). - Die enorme Energie und Beharrlichkeit, der apologetische Eifer, mit dem der Urheber dieser Lehre sie in umfassenden Ausführungen immer von neuem verkündet hat, und ein, wie in anderen Gebieten so auch in der Rechtswissenschaft nicht selten auftretender Zug zum Mysticismus, sie sind es wohl vor Allem gewesen, die dieser Lehre ihren Anhang geworben haben. — Widerstehen wir den Versuchungen der Phantasie, die oft nicht nur das naive, sondern auch das auf Gewinnung wissenschaftlicher Erkenntnisse gerichtete Denken von nüchterner Betrachtung der Dinge ablenkt und hinter den unserer Beobachtung allein zugänglichen Erscheinungen nicht existirende Dinge ahnen, stofflose Stoffe, als Wirklichkeiten erscheinen lässt, betrachten wir, was unsere Sinne, was unser logisches Schlussvermögen uns an sinnlich wahrnehmbaren und an psychologischen Erscheinungen erkennen lassen, nüchtern und unbefangen, nicht mit den Augen des Dichters, sondern des wissenschaftlichen Forschers etc. etc. (314. ann.).

osoby, že by nebylo proň působiště, mimo onoho pro osobu právnickou; ale denní zkušenost učí, že tomu tak není; 2. že nemuže vstupovati v obligační poměry (uzavírati smlouvy atd.) s právnickou osobou; a opět učí zkušenost, že tomu tak není.

Další výveody *Sch—ovy* směřují k tomu, aby prokázal, že ony rozdíly, které panující mínění mezi orgány osob právnických a zástupci osob fysických konstatuje, nejsou rozdíly pojmovými, podstatnými. V posledním oddílu obrací se k důkazu positivnímu. Vytýká tolik: Pojmovými náležitostmi zastoupení jsou: 1. Existence poměru zástupčího, t. j. poměru hospodářského neb sociálního, jenž po předpisu právním zakládá pro osobu nějakou povinnost, vyvíjeti činnost pro osobu jinou, a jehož povaha zakládá požadavek právem respektovaný toho obsahu, že účinky oné činnosti vznikají v této osobě druhé. 2. Jednání čelící k splnění povinnosti poměrem zástupčím založené. 3. Shoda tohoto konkretního jednání s onou tímto poměrem zástupčím založenou povinností. Veškeré tyto náležitosti platí i pro orgány osoby právnické. Shodují-li se však dva instituty právní jak co do skutkového základu, tak co do účinků, je patrno, že jde vlastně o institut týž. — Tato identita obou institutů nevadí však ani dle *Sch—a* tomu, aby dusledky, které panující mínění ze svého nazírání na orgány činí, měly průchod. Ale u něho nejsou to logické konsequence z pevných ad hoc upravených typu, nýbrž zásady nové, civilně politickými úvahami a ne logickou dedukcí vyzískané.

Schlossmann, *Zu l. 20 D de rebus creditis 12., 1.* (*Julianus* libro XVIII. Digestorum). *Ein Beitrag zur Lehre von den Schein-Geschäften* str. 377—392). Fragmentum pojednává o případě tom, kdy osoba A osobě B poskytne určitou summu darem s tím, aby tutéž summu od B ihned přijala zápujčkou. Celý obsah místa zdá se nasvědčovati tomu, že *Julián* má za to, že nedochází v případě tom ani k platnemu darování ani k platné zápůjčce, a najednou místo končí slovy: sed haec intelligenda sunt propter subtilitatem verborum; benignius tamen est, utrumque valere. *Schlossmann* přesvědčivými důvody prokázal, že dodatek pochází od kompilátorů a že *Julián* na dotčené místo právem pohlížel jako na jednání simulované, čelící k obejítí zákona Cinciova, jenž slib darovací pokládal za neplatný. Místo to a rozhodnutí Juliánovo má dodnes, pohlížíme-li na předpisy žádající zvláštní formu při uzaření slibů darovacích, význam praktický.

Archiv für bürgerliches Recht sv. 20.:

Thiesing: Ist der Veräusserer einer beweglichen Sache, die er dem Erwerber unter Eigenthumsvorbehalt übergeben hat, mittelbarer Besitzer? (str. 240—251); rozmnožuje řadu případu, ve kterých nauka nového občanského zákonníka pro říši německou o držbě zavdává příčinu k pochybnostem, o jeden zajímavý kus. Z článku vane odůvodněné doznání, že z § 868. obč zák. pro říši něm., jenž podává výklad o tom, kdo jest t. zv. prostředečným držitelem (mittelbarer Besitzer) nelze otázku za titul článku položenou zodpověděti, a teprve po obšírných dedukcích z povahy věci a z tendence zákona dospívá k zápornému zodpovědění otázky oné, dospívá tam, kam ten, kdo na půdě starší nauky stojí, bez jakýchkoli obtíží přímo dojíti musí.

Oertmann, Die neuen Gesetzesentwürfe zur Sicherung der Bauhandwerker (252—264); podává stručnou kritiku návrhů ze září 1901 vládou německou vydaných, které čelí k tomu, aby osobám, které ze smluv pracovních, po případě i smluv o dodání díla (Werklieferungsverträge) staly se věřiteli stavebníkovými, opatřily právo zástavní k stavbě.

Deutsche Juristenzeitung, sv. 7.:

Lenel: Zur Deliktshaftung der iuristischen Personen (č. 1.); § 31. občanského zákonníka pro říši německou ustanovil, že spolek zodpověden jest za škodu, »den der Vorstand, ein Mitglied des Vorstandes oder ein anderer verfassungsmässig berufener Vertreter durch eine in Ausführung der ihm zustehenden Verrichtungen begangene, zum Schadensersatz verpflichtende Handlung einem Dritten zugefügt hat«. § 89. odstavec 1. ustanovení to vztáhl i na právnické osoby veřejného práva. Poněvadž předpis analogický §u 31. pro osoby fysické, které záležitosti své zástupci opatřiti dávají, neplatí (arg. § 831.), je patrno, že § 31. má základ v učení o t. zv. orgánech osob právnických (sr referát o *Schlossmannově* článku »Organ und Stellvertreter« svrchu). *Lenel* zabývá se především otázkou, koho za orgán osoby právnické ve smyslu § 31. jest považovati. Dospívá k tomu výsledku, že za orgány jest považovati jen ony, které stanovami, ústavou právnické osoby (jež jest jaksi životem osoby právnické) za zástupce její jsou určeny. Připouští ovšem, že není vlastně důvodu pro to, aby osoba právnická ručila jinak, na př. za pokladníka, který zřízen jest stanovami, než za onoho, který byl zřízen představenstvem na základě všeobecné moci zástupčí, jež tomuto přísluší. Na to obrací se k osobám právnickým veřejného práva. Koho jest považovati za orgány těchto osob právnických, když tu není stanov, ba začasté ani jiného zřízení stanovám obdobného? Varuje před tím, aby snad za orgán považován byl každý zřízenec osoby právnické veřejného práva, který jakýmkoli aktem správním byl zřízen. Ale s druhé strany doznává, že takto (při restriktivní interpretaci § 89) význam § 31. pro osoby právnické veřejného práva stlačuje se na minimum. Z celého článku vane nepokrytě doznání, že ani *Lenel*, podobně jako *Schlossmann* nepokládá rozdíl mezi orgány a zástupci osob fysických, pokud se týče ručení jejich za vinu, za moment rozhodný, nýbrž že přidává se k mínění, které rozhodný tento moment hledá jinde, totiž v t. zv. principu ohrožení (Gefährdungsprinzip); sr. *Rümelin*: Gründe der Schadenszurechnung.

Oertmann: Abstrakte Versprechen aus rechtswidrigem Verpflichtungsgrunde (č. 5.), hájí právem proti *Dernburgovi* (Bürgerliches Recht, sv. II., § 90. III. 5.) a *Lotmarovi* (Der moralische Vertrag, str. 62 a nn.) náhled, že protiprávnost kausy nemá za následek neplatnost abstraktního závazku.

Oberneck: Der gerichtliche oder notarielle Verbriefungszwang des § 313. B. G. B, und die Nothwendigkeit seiner Beseitigung (č. 17/18), ventiluje otázku také na pořad právnického sjezdu, minulého roku v Berlíně odbývaného, položenou, má-li § 313., jenž žádá k platnosti obligační smlouvy k převodu nemovitosti čelící zachování formy notářské neb soudní, cestou zákonodárnou býti zrušen. K tomu dlužno připomenouti, že také věcná smlouva mezi převodcem a nabyvatelem (Auflassung) před soudem neb notářem uza-

vřena býti musí (§ 925. a čl. 143 uvozovacího zákona). Spisovatel přesvědčivými důvody prokázal, že § onen, jenž ztížiti chtěl obchod s nemovitostmi, aby přítrž učiněna byla lichvě pozemkové, účelu tomu nikterak nevyhovuje, ne-li z jiných důvodů, tož aspoň proto, ponévadž druhá část téhož § 313. poskytuje stranám možnost předpis odstavce prvního obejíti, ježto zaknihováním smlouvy věcné nedostatky formy smlouvy obligační se hojí.

Zeitschrift für internationales Privat- und Strafrecht sv. 12.: na str. 1—21, 201—261, 385—437 uveřejňuje Dr. *Franz Kahn* obsáhlý rozbor usnesení třetí mezinárodní konference r. 1900 v Haagu odbývané, pokud usnesení ta přivedla k místu návrh zákona intitulovaného: Projet d'une convention pour régler les conflits de lois en matière de mariage. *Kahn* podrobuje jednak zevrubné úvaze veškerá jednotlivá ustanovení této osnovy, vykládaje je historicky, vytýkaje jejich vady — jež namnoze nemají původu v omylných názorech účastníků konference, nýbrž v naprosté ruznosti základů, na kterých stojí zákonodárství jednotlivých států konference obeslavších — a čině návrhy na odstranění vad, pokud právě vzdor těmto různostem hledisk zlepšení pokládá možným, jednak vyjadřuje se o některých principielních zásadách, které konferencí přijaty byly a které buď jeho vědeckým názorům se příčí, anebo jim odpovídají. Tak na př. ostře polemisuje proti zásadám zpětného a dalšího poukazu (Rück- und Weiterverweisung) obsaženým v čl. I konvence: le droit de contracter mariage est reglé par la loi nationale de chacun des futurs époux, à moins qu'une disposition de cette loi ne se réfère expressément à une autre loi. Odkazuje tu nejen na své dosavadní výklady obsažené v *Iherings Jahrbücher für Dogmatik* (sv. 30., str 21 a nn., sv. 36., str. 388 a nn., sv. 40., str. 57 a nn.), nýbrž snaží se zásady ty znovu dle ustanovení osnovy samé dovésti ad absurdum. S druhé strany na př. vřele schvaluje ustanovení osnovy, které odepřelo vytknouti všeobecný předpis, generální klausuli toho znění, že cizí právo nesmí býti praktikováno, příčí-li se základním názorům práva domácího (t. zv. generální klausule o ordre public), nýbrž přesně vytklo pro jednotlivé účastníky podmínky, za jakých cizímu právu vstup může býti odepřen, a přesně vytklo, jaké vztahy určité manželství k určitému státu míti musí, aby tento o jeho platnosti a jeho účincích vyjadřovati se směl.

Prof. Dr. *Caesar Barazetti* (270—305) pojednává o ustanoveních mezinár. práva soukromého v osnově švýcarského zákonníka občanského. Osnově té poskytuje plnou chválu jak v detailech, tak v uspořádání systematickém. Jeť osnova zajímavá tím, že podává nejen detailní předpisy pro jednotlivé poměry soukromoprávní se vztahy mezinárodními, nýbrž že uspořádáním látky vyjadřuje se o dvou principielních otázkách systematických. Uspořádání to nasvědčuje netoliko tomu, že osnova stojí plně na tak zv. stanovisku positivistickém, nýbrž že pokládá mezinárodní právo soukromé za část práva soukromého. Jsouť umístěny normy kollisní té které materie právní se dotýkající v příslušných kapitolách pojednávajících o právu interním.

Milan Paul Jovanovic (333—364) podává stručný nástin černohorského práva manželského.

Právo obchodní.

Der internationale Urheberrechtsschutz zwischen Österreich und dem Deutschen Reiche nach dem Staatsvertrage vom 30. Dezember 1899. Von Dr. *Carl Herrmann* Edler von Otavský, a. o. Prof. d. Rechte an der böhm. C. F. Universität in Prag. Berlin. Carl Heymann's Verlag. St. 166.

Výklad soustavně uspořádaný obsahuje vedle úvodu osm kapitol, jakož i konečnou úvahu. Autor, jehož právnický důmysl, svědomitá píle a vědecká důkladnost z dosavadních jeho spisů jsou známy, podjal se tu úkolu velmi nesnadného, hledíme-li ku komplikovanosti právního stavu nastalého citovanou smlouvou ze dne 30. prosince 1899 v oboru mezinárodní autorské ochrany mezi říší rakousko-uherskou a německou, jakož i k tomu, že smlouva rozpadá se s hlediska soukromoprávního vlastně ve dvě smlouvy Německa — jednak s Cislaitanií, jednak se zeměmi koruny uherské, jež se ani obsahově spolu zcela neshodují. Nesnadný ten úkol rozřešil *Herrmann* znamenitým způsobem, jak co se týče vědecké methody výkladu, tak co do materielního luštění veškerých důležitějších, často velmi choulostivých a spletitých otázek internationálního a interního práva autorského, takže dílo to nazvati můžeme pravým obohacením naší literatury. Ježto spis obsahuje in nuce i základní řešení všech podstatných bodů nového rakouského autorského práva ze dne 26. prosince 1895 a literatura v tomto odboru jest dosud dosti sporá, budiž dovoleno, abych podal zde obšírný výtah poučné monografie, používaje částečně překladu autorova pro přednášky sepsaného.

Po krátkém úvodu přistupuje autor (str. 4.—16.) k vylíčení vztahu smlouvy k posavadní úpravě právní. Vytknul předem principielní stanovisko německého i rakouského zákonodárství autorského v příčině omezení ochrany právní na díla tuzemská i autory tuzemské (princip territoriality a indigenátu); chrání se tak jednak duševní práce tuzemců, jednak tuzemské nakladatelství. Na to přihlédá spisovatel k positivní právní úpravě mezinárodní autorské ochrany mezi oběma státy, a to pro období jednak před smlouvou, jednak po smlouvě, jejíž účinnost nastala dnem 24. května 1901.

Před smlouvou spočívala ochrana ta na předpisech interních, jednostranných (§ 2. rak. z., § 62. něm. zák. z 1870, § 21. něm. zák. z 9/I. 1876); zakládajíc se podstatně na principu formální reciprocity, obmezovala se ostatek na díla literární a umělecká; co do děl fotografických se ochrany vůbec nedostávalo. Smlouvou z 1899 nastala reforma jen z části. Uvedené interní normy zůstaly v platnosti; smlouvou přistoupila jen ku posavadní úpravě mezinárodní rak.-něm. ochrany autorské úprava nová, kterouž pro ochranu tu při dílech fotografických podán arci nový, výhradný podklad, avšak pro díla literární a umělecká jest rázu pouze suppletorního. Pro tento poměr smlouvy k normám posavadním jest zvláště významným pojem »díla domácího« (einheimisch), a to tak dalece, že jen díla v jednom ze smluvních států domácí, jež zároveň ve druhém státě domácími nejsou, účastna jsou ochrany smlouvou propůjčené (čl. I. sml.). Z definice pojmu tohoto ve čl. II. podané vyplývá pak, že »domácím« jest v tom kterém státě

též takové dílo, jež požívá interní ochrany autorské dle cit. § 2. rak. zák. a § 62. resp. 21. něm. zák. pod výminkou reciprocity z toho důvodu, že jest dílem státního občana druhého státu resp. že v území druhého státu vyšlo. I lišiti lze dle toho díla jednak bezvýminečně a výminečně domácí, jednak objektivně a subjektivně domácí (str. 9.).

Vzhledem k tomu, že mezinárodní autorské ochraně smluvní *předchází* mezinárodní ochrana interně cit. normami stanovená (což ostatně od r. 1902 má význam jen pro díla umění výtvarných, ežto nový německý zákon autorský o dílech literárních a hudebních z 19. 6. 1901 vzájemnost nezaručuje) důležito jest pro vytčení mezí ochrany smluvní stanoviti dosah cit. předpisů §u 2. rak. zák. a § 21. něm. zák. o dílech výtvarných (z 9. I. 1876). Ježto § 2. propůjčuje ochranu jen, pokud (»dafern«) vzájemnost jest zaručena, dlužno při použití jeho hleděti též k obmezení obsaženému v cit. §u 21. co do použití principu territoriality (na díla vyšlá v místě, jež náleží k bývalému německému spolku, nikoli však k německé říši). V pochybné otázce, jak dalece přenésti jest cit. obmezení §u 21. na § 2. rak. zák. hájí spisovatel (str. 12.) proti Mitteisovi a jiným správně náhled, že dlužno též tuto pokládati za rozhodný pro použití principu territoriality — pojem bývalého území spolkového, arci však s hlediska zemí rakouských, takže též dle §u 2. chráněna budou jen taková výtvarná díla umělecká, jež buď od německých příslušníků vycházejí, anebo v říši německé v území bývalého spolku německého vyšla. Že de lege ferenda stanovisko to šťastným není, nezdá se mi pochybno.

Pouze v jediném případě ustupuje mezinárodní interní ochrana ochraně smluvní, totiž pokud jde o díla tuzemských autorů v tuzemsku vyšlá, jež dle výslovného předpisu čís. 1. závěrečného protokolu smlouvy nepokládají se za domácí ve státu druhém (i když jsou tu podmínky §u 2. rak. z. resp. §u 21. něm. zák.), nýbrž podléhají ve státě druhém výhradně ochraně smluvní. — Vytknuv ještě, že základní myšlenkou ujednání jest formální vzájemnost, ač obsaženy jsou v něm též předpisy od principu toho se vzdalující, přistupuje autor v kapitole II. k výkladu o nabytí mezinárodní autorské ochrany smluvní (str. 16.—42.). Rozbor otázek sem náležejících podniká autor způsobem tím, že přistupuje nejprve (v §u 2.) ku praecisování mezí pro obor ochrany smluvní, zejmena oproti mezinárodní ochraně interně stanovené, načež přihledá k pojmu »vyjití« (Erscheinen) díla (v §u 3.) a k indigenátu autorovu (v §u 4.) jakožto podmínkám autorské ochrany smlouvou propůjčené.

Zmíněné ohraničení provádí methodou induktivní tím, že postupně uvažuje případy, kde mezinárodní autorská ochrana se poskytuje, odděleně dle jednotlivých skupin: děl literárních a hudebních, děl umění výtvarných a děl fotografických. Z výkladu tohoto jest patrnou obzvláštní spletitost, jakáž ovládla smlouvou v poměru mezi oběma státy, a to zejména v příčině uměleckých děl výtvarných vzhledem k dualismu autorské ochrany interní a smluvní.

Dobře ukazuje autor v příčině pojmu »vyjití« díla (Erscheinen) v §u 3. uvažovaného, jak důležitým jest rozdíl mezi autorským právem rakouským a německým. Rozdíl totiž v tom záleží, že dle §u 6. zákona rakouského

pokládati jest díla dramatická již prvním oprávněným veřejným provozováním, díla umění výtvarných a fotografie již prvním veřejným vystavením za »vyšlá«, kdežto dle práva německého i taková díla teprve vydáním (Herausgabe), totiž rozšířením po způsobu nakladatelském »vycházejí«. — Divergence tato vede k vážným pochybnostem, zejména v tom směru, kdy dílo takové pokládati jest za »vyšlé« ve smyslu státní smlouvy. Vzhledem k tomu, že tu jde o stanovení pojmu »vyjití« jakožto praemissy pro ráz díla jako »domácího« dle čl. II. smlouvy, správně zodpovídá autor otázku tu v ten smysl, že dlužno bude povždy operovati s tím pojmem »vyjití«, kterýž odpovídá právu, o jehož použití právě ve smyslu čl. II. smlouvy se jedná.

Další vážnou pochybnost spatřuje autor ve zmíněné divergenci vzhledem k nezdařenému znění předpisu čís. 2. závěrečného protokolu. Ze slovného znění jeho vyplývalo by totiž, že umělecká díla výtvarná příslušníků států třetích, jež v Německu (v bývalém území spolkovém) pouze teprve veřejně byla vystavena a tudíž v Rakousku dle §u 2., nikoli však v Německu, interní ochrany požívají, nicméně dojdou v Německu cestou smlouvy ochrany smluvní. Důsledek tento, jenž by jevil se býti značnou nesrovnalostí, spisovatel přes doslov cit. předpisu vzhledem k celkové intenci státní smlouvy právem odmítá.

Ve 2. oddělení §u tohoto přihlédá autor ku kvalifikaci pojmu »vyjití« jakožto prvního rozšíření díla, dále pak ku případům vyjití současného v různých územích ať států kontrahujících ať třetích. Tu vzniká pochybnost stran použití předpisu čís. 1. závěrečného protokolu, zdali totiž nastává dle předpisu toho smluvní ochrana díla ve druhém státě objektivně i subjektivně domácího též tenkráte, když dílo to ve státě prvním současně bylo vydáno. Spisovatel rozhoduje se tu — odmítaje náhled v tom směru z německého pamětního spisu vyzírající — pro odpověď zápornou a přiznává dílu takovému v obou státech bezvýminečně ochranu interní, ježto citovaný předpis má, jak autor dovozuje, pouze význam ten, že za podmínek tam vytčených nastupuje smluvní ochrana jen na místo interní ochrany výminečné, §em 2. rak. zák. resp. §em 21. zák. něm. přiznané.

Jakožto další kvalifikační moment »vyjití« díla uvažuje se pod čís. III. §u tohoto 3. požadavek, by dílo vyšlo řádně, t. j. s vůlí oprávněného, při čemž bližší zřetel věnuje se otázce, jak dalece požadavku tohoto se nedostává, když se nakladatel dopustil při vydání díla porušení smlouvy. — Pod čís. IV. uvažuje autor případ vyjití prostředečného, kdy totiž dílo dochází rozšíření pouze ve zpracování nebo napodobenině, a dochází jednak úvahou všeobecnou jednak zřetelem k jednotlivým ustanovením zákona rak. i zákonů německých k výsledku, že pokládati jest to dílo za vyšlé, pokud právě v dotčeném rouše došlo rozšíření pojem »vyjití« opodstatňujícího.

Spisovatel přistupuje pak v § 4. k úvaze o indigenátu autora jakožto podmínce ochrany smlouvou propůjčené. Z hlediska všeobecného dovozuje tu spisovatel, že indigenát — pokud vůbec jest in abstracto podmínkou autorské ochrany — musí tu býti pouze v době, pro kteroužto se autor ochrany dovolává, bez ohledu k tomu, zdali v době zhotovení díla již tuzemcem byl anebo v době podání žaloby ještě tuzemcem jest; dle toho řeší pak též jednotlivé komplikace v příčině smluvní ochrany

nabytím resp. pozbytím státní příslušnosti u jednoho z obou států vznikající (str. 40. č. 1.—4.).

Důkladně zabývá se autor v §u 5. otázkami, jež v příčině smluvní ochrany autorské vznikají pod hlediskem objektů ochrany právní. Nejprve konstatuje se tu důsledek z čl. I. odst. 2. se podávající, že zpusobilým předmětem ochrany smluvní jsou jen ona díla, jež jeví se býti autorsky chráněna dle zákonodárství obou súčastněných států, načež přikročuje se k úvaze jednotlivých případů, kde v tom směru obě práva divergují aneb aspoň pochybnosti vzbuzují. Tak přihlédá pod čís. 1. k pantomimám a dílům choreografickým, pod č. 2. ku případům §u 5. rak. zák. resp. §u 7. zák. něm.

Pod číslem 3. jedná autor o otázce smluvní autorské ochrany dopisů. Stran těchto dochází pro právo rakouské přes ustanovení §u 4. č. 1. resp. §u 24. č. 2. a odchylné vývody motivů výboru panské sněmovny duvtipně k správnému výsledku (ostatně též pro německé právo platnému), že normální ochrany autorské požívá dopis jednotlivý resp. sbírka dopisů jen, pakliže karakterisují se s hlediska všeobecného jako dílo literární. Právní ochranu poskytnutou v §u 24. č. 2. rak. zák. pisateli dopisu a dědicům jeho proti vydání sbírky dopisů pokládá za právo ryze individuální (osobní a vylučuje je z použití v oboru autorské ochrany smluvní, ježto smlouva, jak z obsahu jejího se podává (str. 50. pozn. 9.), má za účel pouze vzájemnou ochranu vlastních práv autorských. Náhled ten, kterýž též *Mitteis*-em hájen byl, pokládám i já za důvodný, ježto nesprávné a nejasné motivy zprávy p. sněm. nenalezly v textu zákona výrazu, naopak znění zákona: »Als Eingriff in das Urheberrecht (Nachdruck) ist anzusehen« motivům přímo odporují. Ano mohou vznikati pochybnosti, zdali ochranu pisatele dopisů nemajících žádné literární ceny opírati lze o cit. § 24. Ostatně zdá se mi na blízku obdoba § 13. odst. 2. rak. zák. aut. Mají-li dopisy literární ceny, uznávám při sbírce dopisů dvojité právo autorské ve smyslu § 8., totiž právo pisatele *a* vydatele.

Zvláštní obtíže skytají architektonické plány a kresby jako objekt ochrany smluvní (č. 4.). Dle německého práva chráněny jsou jako díla literární, dle rakouského práva jako díla umění výtvarných. Spisovatel právem dovozuje, že též smluvní ochrana jich říditi se bude co do otázky, pod kterým titulem budou chráněny, právem toho státu, v němž se autor ochrany této dovolává.

V příčině neoprávněného překladu (č. 5.) nespatřuje autor v předpisu § 24. al. 4. překážky pro ochranu smluvní, přistupuje k restriktivnímu výkladu místa toho, dle něhož nelze spatřovati v něm naprosté popření ochrany autorské.

Zajímavou úvahu věnuje spisovatel smluvní ochraně příspěvků časopiseckých a novinářských (pod čís. 6., str. 53. násl.); liší v příčině jich — vzhledem k divergencím v tom směru v obou právech stávajícím — různé skupiny: jednak denní novinky, smíšené zprávy skutkového obsahu a telegramy (ochrany autorské tu vůbec není), — jednak obyčejné články denních listů, — jednak příspěvky vědeckého, odborného a zábavného rázu. Obyčejné články veřejných listů mohou sice dle rakouského práva býti volně otištěny,

nelze v tom však, jak autor dovozuje, spatřovati naprosté popření ochrany autorské, a připouští tudíž smluvní jich ochranu v Německu, jsou li — jak toho § 18. něm. zák. vyžaduje — opatřeny výhradou práv; naproti tomu německé články takové v Rakousku — třebas i výhradou byly opatřeny — ochrany proti otištění nedojdou. — Stran článků vědeckých, odborných a zábavných činí obtíže otázka, jak dalece bude k jich smluvní ochraně potřebí výhrady práva; tyto jsou totiž dle německého práva chráněny bezvýminečně, dle rakouského práva však (pokud nejde o časopisy vědecké a odborné) jen u připojení zápovědi patisku v jich čele. Pro obor ochrany smluvní používá zde autor správně čl. III. od. 1. st. smlouvy; z parallelismu čl. toho s čl. II. Bernské konvence dovozuje spisovatel zajisté právem, že splnění podmínek a formálností v právu domácím předepsaných jest obligatorním, a přiznává tudíž rak. článkům takovým smluvní ochranu v Německu jen tenkráte, jsou-li opatřeny zmíněnou zápovědí, kdežto německé příspěvky toho druhu budou v Rakousku chráněny i bez zvláštní výhrady.

Posléze přihlédá autor pod čís. 7. k otázce smluvní autorské ochrany titulu. Právem praví spisovatel, že chráněn bude autorsky nanejvýš jen jako součástka díla; jinak však že jest jen předmětem ochrany individuálně právní a není tudíž v mezinárodní autorské ochraně proň místa.

Vzácné a zajímavé jsou výklady kapitoly IV. o subjektech ochrany smluvní. Herrmann přihlédá tu jednak k otázce, komu náleží právo smluvní ochrany jako subjektu, jednak ke konnexní otázce, kdo jest k uplatnění smluvní ochrany legitimován. V příčině otázky první (§ 6) zabývá se spisovatel nejprve případy tvořivé součinnosti více osob při témže díle, a roztřiďuje je s hlediska všeobecné úvahy ve trojí: *a*) případy, kde výsledek spolutvorby nelze vůbec od sebe odděliti, dílo stalo se teprve spolučinností jako takové hotovým (simultanní tvorba s podíly nerozlučnými); *b*) případy, kde jde o tvorbu na cizím hotovém již díle způsobem tím, že výsledek tvorby pozdější nemůže samostatně přijíti v úvahu, nýbrž jest s dílem nerozlučně spojen (tvorba sukcessivní, spoluautorství jednostranně nerozlučné); *c*) spoluautorství dílné, kde výsledky spolučinnosti různých autorů, z nichž celkové dílo se skládá, mohou o sobě, samostatně přijíti v úvahu jako díla literární neb umělecká. Přes jednotlivé divergence konstatuje spisovatel v základních otázkách případů těchto se týkajících v obou zákonodárstvích souhlas, tak že zásady dotčené též pro obor autorské ochrany smluvní k platnosti přicházejí. Choulostivou otázku stran indigenátu jako podmínky ochrany smluvní zodpovídá spisovatel pro případy nedílného spoluautorství správně v ten smysl, že dostačí pro ochranu díla, i když jen jediný ze spoluautorů má potřebný indigenát, i bude moci pak ochranu smluvní stran celého díla k platnosti přivésti, tak jako kdyby byl samoautorem, jsa jen event. obligatorně zavázán vydati alikvotní podíly docílené náhrady spoluautorům přímo nechráněným. Při spoluautorství dílném posuzovati jest otázku smluvní ochrany též stran indigenátu samostatně stran každého podílu.

Pod čís. 2. přihlédá ku případu t. zv. spolupracovnictví dle §u 8. rak. zák. resp. §u 4. něm. zák.; incidentně rozbírá zde též otázku, dlužno-li

z použití §u 8. — a tudíž též ze smluvní ochrany — vyloučiti noviny a časopisy a zodpovídá ji — jeví-li alespoň hlavní obsah listu ráz jednotný — záporně.

Obtíže vznikají též stran smluvní ochrany právního nástupce autorova (č. 3.). Pochybnosti, jež podávaly se předem již z divergence rakouského a německého zákonodárství v otázce převoditelnosti práva autorského, odstranil sice čl. V. odst. 1.: zůstala však ve smlouvě nerozhodnutou otázka, zda-li v případech, kde indigenát jest všeobecnou podmínkou ochrany smluvní, dlužno požadovati ho též v osobě právního nástupce autorova. Poukázav k ruzným stanoviskům, jež v tom směru zaujímají mezinár. úmluvy autorské, dochází spisovatel úvahou všeobecnou dusledně k výsledku, že právní nástupce autora tuzemského požívá ochrany autorské — tudíž event. též ochrany dle smlouvy — i tenkráte, když jest příslušníkem státu cizího; naproti tomu nenabývá právní nástupce autora nechráněného ochrany již prostě z toho důvodu, že sám jest tuzemcem.

Smluvní ochrana autorská v příčině fotografií po živnostensku zhotovených (č. 4.) přísluší jak dle práva rak. (§ 12), tak i německého (přes odchylné znění §u 1. zák. o fot.) majiteli závodu fotografického, nikoliv fysickému zhotoviteli, a bude zde tudíž rozhodným po případě též indigenát výhradně zmíněného majitele živnosti.

Naproti tomu jest, jak spisovatel za to má, pokládati autorské právo objednatele podobizen dle obou zákonodárství (§ 13. odst. 1. zák. rak., § 8. zák. o um. výtv., § 7. zák. o fot.) za právo odvozené, i pokládá tudíž eventuelně pro ochranu smluvní indigenát autora podobizny za rozhodný, nikoli indigenát objednatele. S náhledem tím nesouhlasím, ježto v případě prvého odstavce § 13. po zákonu výhradně objednatel prohlašuje se za autora podobizny. Srov. motivy vládní k § 13. oproti něm. právu.

Pod č. 6. přihlédá spisovatel posleze k choulostivým otázkám smluvní autorské ochrany osob právnických. Mezi oběma právy jsou tu závažné různosti. Dle § 46. zák. rak. požívají právnické osoby autorské ochrany jen jako vydatelé děl hromadných (§ 8.), dle nového zák. něm. (§ 3.) pokládají se vůbec za autory děl lit. a hudebních, jež od nich bez vyznačení autora fysického byla vydána (i když nejde o díla hromadná), kdežto díla umění výtvarných a fotografie pokládají se za těchto okolností prostě za díla anonymní osob fysických. Z hlediska, že tu jde, jak autor dovozuje, o originární nabytí autorského práva osobou právnickou, v čemž spatřovati dlužno positivní rozšíření právní způsobilosti osob právnických (nabytí práva aut. tak, jako kdyby byly samy tvořivě činny), dochází spisovatel k výsledku, že i v oboru ochrany smluvní dlužno bude osobu právnickou pokládati tak dalece za subjekt autorského práva, pokud dle zákonodárství vlasti její, totiž státu, v němž osobní nebo hmotný substrat její se nalézá, tomu tak býti může. S náhledem tím souhlasím, różně se toliko v tom, že v §§ 8. a 46. spatřuji spíše rozšíření nabývacího, resp. disposičního práva osob právnických.

V § 7. o legitimaci k uplatnění ochrany smluvní zabývá se spisovatel ustanovením čl. V. sml., jenž se v jednotlivých směrech odchyluje od korrespondentních ustanovení interních: tak zejména předpisem, že ku vlastnosti

díla jako alethonymního dostačí uvedení jména autora »způsobem obvyklým«, jakož i předpisem odstavce posledního v příčině legitimace vydatele resp. nakladatele k výkonu práva z ochrany smluvní; — jsou to normy směřující k usnadnění výkonu tohoto.

Dukladný rozbor věnuje autor v kapitole V. (str. 87.—120.) obsahu ochrany smluvní. Tento shoduje se principielně dle zásady formální vzájemnosti s obsahem autorské ochrany toho státu, jenž dle smlouvy ochranu poskytuje; arci však stanoví smlouva sama některé výjimky pravidlo toto prolamující. K látce té přihlédá spisovatel ve čtyřech pododděleních dle jednotlivých tříd výtvorů duševních autorsky chráněných:

a) V příčině děl literárních (§ 8.) vytýká autor nejprve důležitý rozdíl mezi oběma zákonodárstvími, co do práva překladacího, jež uznáno jest v německém zákoně z r. 1901 v objemu mnohem širším než ve právu rakouském. Arci zasahují sem zvláštní normy státní smlouvy, totiž jednak čl. III. co do obligatorního zachování formalit práva domácího, jednak čl. IV. jenž pro obor smlouvy stanoví kratčí trvání práva překladacího způsobem podstatně konformním právu rakouskému. Blíže zabývá se tu autor též otázkou, jak dlouho trvá výhradné právo překladací, vyšlo-li dílo současně v různých jazycích bez vyznačení, které vydání jest originálem. Spisovatel prohlašuje tu právem všecka vydání za originály a nepoužívá na tento případ obmezujících norem §u 47. zák. rak. resp. čl. IV. státní smlouvy.

Zajímavý výklad pod čís. 2. věnován jest nesnadné otázce výhradného práva autora, dílo své zpracovati (způsobem jiným než překladem). Něm. právo tu chrání autora v mezích mnohem širších než právo rakouské, vyhražujíc autoru každé zpracování, zejména též dramatisaci, kdežto právo rakouské chrání autora jen potud, pokud zpracováním nevytvoří se dílo rázu originalního. Na tuto zásadu §u 24. č. 3. — sr. též § 33., 1. — rak. práva autor právem klade plný důraz. Širší objem právní ochrany v Německu přijde tu k dobru autorům rakouským, kdežto autoři němečtí v Rakousku chráněni budou měrou menší než ve vlasti.

Pod č. 3 zabývá se spisovatel právem provozovacím se zvláštním zřetelem ku provozování překladu díla dramatického. V příčině překladu takového má za to, že podléhá výhradné právo jej provozovati rovněž obmezení časovému ve čl. IV. sml. vyslovenému (3 resp. 5 roků). — Pod č. 4. obrací se autor ku právu veřejného přednesu literárního díla, kteréž právo se v rakouském právu jen při přednáškách (posud nevydaných), v právu německém pak před vyjitím díla vůbec (§ 11. al. 3.) uznává — Pod čís. 5. přistupuje autor ku srovnávacímu výkladu o jednotlivých positivních obmezeních autorského práva stanovených zákonem ve prospěch všeobecného použití díla v těch kterých směrech, dle pořadu §u 25. zák. rakouského. Upozorňuje, že citace cizího díla dle rakouského práva § 25. 1. předpokládá, že dílo »vyšlo«, kdežto dle německého práva stačí, že dílo bylo »uveřejněno«. (§ 19. 1.), což má praktického významu při veřejných přednáškách. Německé právo jest tu právem liberálnější než právo rakouské. Autor v případě tom přesně se přidržuje znění zákona, kdežto *Schuster*, Grundriss str. 38. připouští citaci, třeba přednáška nebyla ještě vyšla. Však de lege lata náhled nelze sdíleti.

V příčině děl hudebních (§ 9.) přihlédá nejprve ku všeobecným oprávněním dílo uveřejniti, násobiti a po živnostensku rozšiřovati (vertreiben), resp. k obmezením jich v §§ 33. a 36. z. rakouského a 21., 22. zák. německého stanovených. V německém zákoně jest autorovo právo stran zpracování díla jeho dle vzoru francouzského rozšířeno až k výhradnímu právu k melodii (droit de mélodie), kdežto právo rakouské uznává je co do zpracování jen, pokud tato nejeví ráz díla originálního. Vítány jsou tu poznámky autora co znalce hudby o dosahu §§ 32 a 33. rakouského zák. str. 105 sl. Vším právem klade i tu plný důraz na okolnost tu, zdali zpracování cizího díla má ráz samostatného, zvláštního díla hudebního (eigenthümliches Werk § 33. 1.). — V dalším postupu přihlédá ku právu provozovacímu, kteréž rovněž jest v právu rakouském valně obmezeno, a to ještě více než-li zmíněná ostatní jeho oprávnění (§ 35.); v právu německém oproti tomu zahrnuje provozovací právo autorovo i zpracování pouze melodii z díla jeho znatelně uvádějící, s výhradou arciť případu zejména v §u 27. nov. z. německého uvedených; že ochrana německého práva o tomto bodu jest přílišna, i autor pociťuje. Též tuto sahá tudíž smluvní ochrana rakouských autorů v Německu přes meze ochrany německým autorům v Rakousku poskytnuté.

Jinak jest tomu však stran děl umění výtvarných (§ 37. rak. z.). Kdežto zákon rak. přiznává tu autoru výhradní právo dílo uveřejniti, napodobiti a napodobeniny odbývati, má autor dle § 1. německ. zákona z r. 1876 vyhrazeno pouze právo napodobovací. Co do obsahu práva tohoto, jakož i co do obmezení jeho možno celkem konstatovati mezi oběma právy souhlas, ač i tu nenedostává se jistých — ve spise blíže vytčených — rozdílů. Zvláště vytýká tu autor — následuje v tom vším právem mínění zejména *Stupeckým* odůvodněného (v dobrozdání v Jurist. Bl. 1901 č. 34., k tomu též autorův článek v »Allg. österr Gerichtszeitung« 1902 č. 22.) — že pod právo napodobovací subsumovati dlužno dle rakouského práva i stavění dle cizích plánů architektonických, kdežto dle práva německého chráněny jsou tyto pouze jako díla literární. (Tak i *Mitteis*, kdežto *Schuster* chybně k věci přihlíží.) — Celkově jeví se v oboru tomto, jak autor správně soudí, smluvní ochrana v Rakousku německým autorům poskytnutá vydatnější, nežli tomu jest v poměru opačném.

V příčině děl fotografických (§ 11.) dobře vykládá autor, že jsou pro obsah ochrany smluvní důležitými zejména rozdíly v tom směru, že se v zákoně rakouském (§ 40.) autoru přiznává opětně jako při dílech uměleckých právo dílo fotografické uveřejniti, je fotografickým postupem násobiti a násobeniny po živnostensku rozšiřovati (odbývati), kdežto v zák. německém se autoru přiznává prostě právo, dílo zcela nebo z části napodobiti, toto arci však nejen cestou fotografickou, nýbrž vůbec mechanicky. Další divergence podává se též stran výše již zmíněného pojmu »vyjití« díla (§ 6. rakouského z.); v souvislosti této dovozuje autor též zcela správně, že »vyjití« díla fotografického neuskutečňuje se dle práva rakouského vzhledem ku předpisu §u 40. rak. z. rozšířením napodobeniny nefotografické. — Rovněž stran podobizen jeví rakouské právo vůči německému,

jak spisovatel str. 118 sl. zcela případně vystihuje, odchylku v tom, že není tu potřebí k zachování ochrany udajů jinak při vyšlém díle fotografickém potřebných; odchylka tato přijde vzhledem ku čl. III. sml. též při smluvní ochraně k platnosti. — Celkem seznává autor i tu právní ochranu autora dle práva rakouského vydatnější, než dle práva německého, což ve smluvní ochraně jest výhodou pro produkci německou.

V kapitole VI. o výkonu práva z ochrany smluvní (str. 121. až 132.) provádí autor nejprve (pod č. I.) šetření, jak dalece mají jednotlivé normy ochranné v zákonech autorských obou říší obsažené místo i v ochraně smluvní, i pokládá důvtipně za to, že dlužno vyloučiti z použití v ochraně smluvní normy §u 52. č. 1.—4. a §u 53. zák. rakouského, ježto sledují ochranu jednak práv jen individualních, jednak zájmů veřejnosti, rovněž pak z německých zákonů jednotlivé předpisy směřující taktéž pouze k zabezpečení zájmů individualně právních. Výslovně však vytýká při tom spisovatel, že i tyto z oboru smluvní ochrany autorské vyloučené normy z jiných hledisek právních budou zajisté v poměru mezi oběma říšemi rozhodnými; jen že nebude možno, jich použití opříti o přítomnou státní smlouvu.

Pod č. II. předvádí autor v hlavních rysech zásady v příčině ochrany autorských práv v obou státech platné s vytčením jednotlivých jich rozdílu, dle odstupnění rušebních činů se stránky subjektivní (jakožto činy subjektivně indifferentní, činy zaviněného a činy vědomého rušení). Celkem jeví se býti po správném úsudku autorově výkon práv autorských upraven v rakouském právu způsobem pro autory příznivějším, což v ochraně smluvní jeviti se bude jakožto výhoda autorů a děl německých před rakouskými (str. 131 sl.).

V kapitole VII. o zániku ochrany smluvní (str. 133.—143.) přihlédá autor k důvodům zániku, jež vlastními jsou autorské ochraně smluvní: jest to vzhledem ku čl. I. smlouvy jednak zánik interní ochrany díla ve státě, v němž posud ochrany té požívalo, jednak též okolnosť, že dílo ve státě, v němž posud ochrany smluvní požívá, stane se »domácím«. Zvláště praktický význam má prv uvedený způsob zániku, k němuž hledí též ustanovení čl. I. odst. 2., z něhož plyne zásada, že pro trvání autorské ochrany smluvní rozhodným jest ono právo, z něhož vyplývá ochranná lhůta kratčí. V rozboru bližším provádí se nyní použití zásady této pro případy jednotlivé: pod čís. 1. vytýká se, jak dalece všeobecné normy o trvání autorského práva zásadě té v ochraně smluvní ustupují, pod č. 2 přihlédá se ku případu spoluautorství, pod č. 3. k dílům kryptonymním a pod č. 4. ku spletitým otázkám vznikajícím při dílech právnickými osobami vydaných. Kapitolu tuto zakončuje stručné přihlédnutí k ostatním případům zániku zakládajícím se v pominutí autorské ochrany domácí, jež nezavdávají s hlediska úkolu úvahy celkové podnětu k bližšímu rozboru.

Poslední kapitola VIII. věnována jest výkladu o přechodných a konečných ustanoveních smlouvy (str. 144.—149.). Prakticky důležitým jest tu čl. VII., jehož odst. 4. stanovící volnou provozovatelnosť dramatických, hudebních a dramaticko-hudebních děl před účinností smlouvy řádně pro-

vozovaných zavdává podnět k pochybnostem, jež činí autor předmětem bližší úvahy.

V úvaze zakončující (str. 150.—161.) podává spisovatel celkové ocenění státní smlouvy jak v bezprostředním významu jejím pro poměr mezi oběma státy, tak i s hlediska rozvoje mezinárodní ochrany autorské vůbec. V prvnějším směru rekapituluje stručně body, kde jeví se býti smlouva pokrokem proti dosavadnímu právnímu stavu, vytýká však spolu též právem značnou komplikovanost právní úpravy — způsobenou zejména zachováním dotyčných interních norem v platnosti, jakož i nejasnými předpisy závěrečného protokolu četné pochybnosti vzbuzujícími. Co do obsahu ochrany smluvní poukazuje autor k rozdílům, jež během výkladu konstatovány mezi ochranou smluvní a ochranou interní, a kteréž representují zvláštní materielní autorské právo smluvní. Pokud tu není specialních norem těchto, rozhoduje arci obsah dotyčných norem interních, ve kterémžto směru — jak shora již prokázáno — jeví se býti díla literární a hudební v Německu průměrem lépe chráněna než v Rakousku, kdežto v příčině děl uměleckých a fotografických platí opak. Zájmům autorů a děl německých zvláště prospěšným jest též ustanovení čl. III. odst 1. smlouvy vzhledem k tomu, že v právu německém jsou podmínky a formálnosti k nabytí, resp. zachování ochrany autorské u srovnání s právem rakouským značně uvolněny.

Pro rozvoj mezinárodního práva autorského přikládá autor smlouvě významu potud, že blíží se stavu právnímu, jenž ve směru tom má býti cílem internacionální ochrany: totiž světové, v základních zásadách jednotné ochraně autorské. Stanovisku tomuto odpovídá jednak zásada formální — stejné ochrany cizozemských děl a autorů s domácími, jednak též — při materielních různostech autorského zákonodárství — zásada usnadnění resp. rozšíření právní ochrany cizinců vůči právu domácímu.

Autor ukazuje, že obě zásady tyto docházejí ve smlouvě výrazu, prvnější jako její princip základní, druhá pak ve čl III. odst. 1., dle kterého smluvní ochrana závisí toliko na podmínkách a formalitách, jež předepsány jsou zákony toho státu, v němž dílo jest »domácím«. Arci obsahuje však smlouva, jak autor doznává, též ustanovení daná s hledisek jiných — přímo opačných; tak odst. 2. čl. I. sledující princip, jejž nazývá zásadou práva menšího (Princip des Minderrechts), dle něhož v tom kterém směru má pro cizince rozhodným býti ono z obou zákonodárství, jež účastníkům poskytuje méně práva. Dobře dí spisovatel, že zásadu tuto ospravedlniti lze jen nutkavými důvody opportunity, jichžto meze jest, jak za to má, v cit. ustanovení v příčině objektů ochrany smluvní překročena. Autor zejména k tomu ukazuje, že zásada menšího práva výrazu dochází, třebas ne formalně, též v ustanovení čl. IV., kdež přijato ve smlouvu celkem nepříznivější ustanovení práva rakouského ano v jednom směru pokud jde o právo překladací při dílech v mrtvém jazyku vyšlých v jazyky živé — podává se z ustanovení toho důsledek kratšího trvání práva než tomu jest dle obou práv: v tom směru označuje autor stanovisko smlouvy přímo jako zpátečnické.

Spis zakončen jest ještě stručnou úvahou de lege ferenda. V tom směru odporučuje spisovatel odstranění zmíněného dualismu mezinárodní ochrany

autorské mezi oběma státy, jakož i dle možnosti vzájemné vyrovnání divergencí interních autorských zákonodárství: doporučuje tu v celku přiblížení se práva rak. k německému co do ochrany děl literárních a hudebních, a opak zase v příčině děl uměleckých a fotografických. Dodáváme, že i struktura německého zákonodárství jest průměrem prostější a průhlednější. Trefně připomíná autor, str. 158, že otázka reformy jest arci v úzké souvislosti s otázkou přístupu Rakouska k Bernské konvenci. Smlouva přítomná nestala by se tím bezpředmětnou. Bernská konvence výslovně snáší vedle sebe úmluvy separátní, pokud stanoví ochranu dále sahající aneb obsahují předpisy, jež nejsou v odporu s konvencí. Spisovatel podává i seznam předpisů smlouvy rak. něm., jež by přístupem ku konvenci musily odpadnouti, jakož i přehled oněch, jež by v platnosti zůstati mohly; zvláštní význam tu přikládá tomu, že smlouva chrání i ona díla příslušníků obou států, jež vyšla v území států třetích, kdežto dle konvence Bernské díla příslušníků států unionistických mimo oblasť unie vyšlá chráněna nejsou.

Louče se se svědomitou a poučnou prací Herrmannovou nemohu potlačiti projev přání, aby týž — použiv důkladné své znalosti práva autorského a jeho literatury, uvažoval o sepsání stručné třeba příručné knihy o právu autorském jazykem českým. Právníci budou mu za to neméně povděčni než přečetné kruhy spisovatelů a umělců.

V Praze o vánocích 1902. *Randa.*

Právo trestní.

Dr. *August Miřička, O formách trestné viny a jich úpravě zákonné.* Rozpravy České Akademie cís. Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Třída I., ročník X., číslo 1. V Praze, 1902. Str. 171.

Úkolem, jejž si spisovatel vytkl, jest, zkoumati podstatu, podmínky a způsoby viny trestní. Zvláště jest mu činiti o zkoumání otázky, zda právě ty dvě obvyklé formy viny, jež vytvořily se v nynějším právu trestním na základech práva římského, dolus a culpa, vyjadřují a měrou dostatečnou vystihují všecky možné způsoby a odstíny viny trestní, tak že by bylo lze jeden každý případ trestní přivésti pod některou z nich a nezůstal by mezi oběma nijaký prostor sporný a pochybný. Jest to úkol, k němuž v novější době v literatuře zvýšená pozornost se obrací, jak dokazují zejména práce, jež podali *Lucas*, *Frank*. *Thyrén*, *Liepmann*, *Löffler*, *M. E. Meyer* a j.

Způsob, jak Miřička úkol svůj provádí, jest tento:

V úvodě nejprve (str. 1.—8.) zabývá se některými základnými otázkami práva trestního, jako jsou: poměr práva trestního k filosofii; otázka po volnosti lidské vůle; protiva mezi t. zv. klassickým a positivistickým směrem v právu trestním a pod. Jak povaze věci přiměřeno, tyto otázky nerozebírají se tu do všech podrobností, ježto spisovateli nemohlo jíti než o to, aby svoje stanovisko k nim vytkl. Pokud zvláště se týká volnosti lidské, spisovatel pokládá tuto otázku za bezvýznamnou pro právo trestní, jakkoli jinak co do účelu a odůvod-

nění trestu schvaluje ve hlavní věci t. z. směr sociologický (*Liszt*), kterýž, jak známo, volnosti vule neuznává. Jen potud činí ústupek t. z. směru klassickému, že žádá, aby měřítkem trestnosti byla nejen osobní nebezpečnost zločincova, nýbrž i hodnota právních statků zločinem dotčených.

Vlastní látka spisu rozvržena jest ve tři oddíly. Oddíl prvý — Status praesens v doktrině; oddíl druhý — Lex lata; oddíl třetí — Lex ferenda.

V oddíle prvém podává se nejprve (§ 2.) povšechný přehled. Potom se vykládají a kriticky rozebírají moderní theorie dolu, totiž t. z. panující theorie vule (§ 3.); Lisztova a Frankova theorie představy (§ 4.); Löfflerova theorie vědomosti (§ 5.); M. E. Meyerova theorie motivu (§ 6.). Do zevrubnějších rozborů historických spisovatel se při tom nepouští, nýbrž odkazuje ku příslušným pracím cizím, zvláště k znamenitému spisu *Löfflerovu:* »Die Schuldformen des Strafrechts I. 1, 1895. Toliko v příčině theorie *Feuerbachovy* a *Köstlinovy*, jež právem počítá mezi historicky nejdůležitější, činí výjimku. Hlavní snahou jeho při tom jest, aby ukázal, že doktrina nikdy nebyla a také posud není svorna o tom, jak by slušelo vztýčiti hranici mezi deliktem dolosním a kulposním. To ukazuje zejména na tom, že mezi obojí skupinou deliktů jest nahoře zmíněný sporný prostor t. z. dolu eventualného, jenž brzy napořád, brzy alespoň co do jednotlivých případu počítán bývá jedněmi k dolosnosti, jinými k pouhé kulposnosti. Podle jeho mínění nezdařilo se posud žádné z dotčených theorií, hranici tuto způsobem uspokojivým vymeziti.

V oddíle druhém podává se nejprve (§ 7.) rozhled po různých systémech zákonů trestních podle toho, jaké způsoby viny trestné který z nich uznává, jakým způsobem je definuje, nebo snad všelikého pokusu definování se vzdává. V obou výkladech jest tu zahrnuto právo rakouské, německé, uherské, francouzské, italské a anglické. K tomu pojí se (§ 8.) úvaha o rozeznávání, jež doktrina německá činí mezi pojmy »Vorsatz« a »Absicht«, což spisovatel překládá slovy »úmysl« a »obmysl« (snad by se pro tento druhý pojem spíše doporučoval v literatuře polské zdomácnělý, v našem jazyku ovšem co do možnosti tvořiti tvary odvozené poněkud méně poddajný výraz »záměr«), a o tom, jak chová se k tomuto rozeznávání zákonodárství (zejména německé). Potom objasňuje se, na jaké stanovisko nynější doktrina staví se při otázce, třeba-li k pojmu dolosnosti vyhledávati, aby pachatel znal všecky okolnosti, jež skládají »známky skutkové povahy« činu trestného, resp. jaký účinek má na přičítání činu dolosního, neznal li pachatel dotčených okolností nebo byl o nich v pochybnosti. Probíraje definice jednotlivých činů trestných spisovatel snaží se dovoditi, že správný jich výklad po této stránce na podkladě obvyklého rozeznávání dvou stupňu viny a podle theorií posud se vyskytujících není možný. Touže snahou proniknut jest i poslední (§ 10.) z tohoto oddílu nadepsaný »Úmysl ohrožovací«. Uvažuje se tu otázka dolosnosti při t. zv. deliktech ohrožovacích, t. j. nebezpečenství způsobujících, kterážto skupina činů trestných působí ovšem doktrině nemalé nesnáze. Spisovatel dokazuje, že doktrině se posud nepovedlo určiti dolus při těchto deliktech způsobem takovým, aby se zřetelně odlišoval jednak od t. z. dolu eventualného, jednak od prosté nedbalosti.

Třetí a nejobsáhlejší oddíl nadepsaný »Lex ferenda« podává vlastní myšlenky spisovatelovy o tom, jak by všecky tyto a s tím souvislé otázky další slušelo rozřešiti.

Nejprve (§ 11.) béře se v úvahu otázka, má-li pojem viny a jejích způsobů v zákoně samém býti vyměřen, či má-li býti zůstaveno doktrině a praxi, aby si příslušné pojmy vytvořily. Spisovatel dospívá k úsudku, že jest to úkolem zákona, při čemž také ukazuje, jak v té příčině počínají sobě některé novější osnovy zákonů trestních (rakouská z r. 1891, ruská z r. 1881 a švýcarská z r. 1896), jichžto ustanovení kriticky rozbírá.

Potom jedná (§ 12.) o konstruktivních elementech pojmu viny, ku kterýmžto elementům počítá:

1. předvídání (představu) bezprávného výsledku, nikoli však různou intensitu tohoto předvídání;

2. úmysl, čímž rozumí představu určitého výsledku jakožto účelu činu.

Naproti tomu nepokládá za vhodné k tomu konci momenty: vůli a motiv. Rovněž vědomí bezprávnosti jakožto vědomí jednotlivých známek skutkové povahy nepokládá za element, jenž by mohl míti samostatnou platnost vedle elementu č. 1. (představa bezprávného výsledku).

Úkolem dalšího § 13. jest určiti »dolejší hranici« viny trestní Tu zkoumá a rozebírá se pojem nebezpečí, zejména t. z. nebezpečí normálního t. j. takového, jež nějakým právním předpisem daným na odvrácení nebezpečí pokládá se ještě za přípustné; a t. z. nebezpečí adaequatního, t. j. takového, jež vzhledem k sociálnosti účelu, o nějž při činu jde, sluší ještě uznati jako poměrům přiměřené. Škodlivý výsledek prohlašuje se pak jen tenkráte za bezprávný, vzešel-li z nebezpečí nadnormálního nebo inadaequatního Výsledky posud získané shrnují se potom (§ 14.) potud, že spisovatel místo obvyklých dvou forem viny — dolus a culpa — staví tři typy viny trestní: úmysl, vinu vědomou a vinu nevědomou nebo-li nedbalost. Potom (§ 15.) tyto formy viny applikují se na otázku v doktrině velice spornou. třeba-li k činu trestnému, dle panující theorie dolosnímu, aby pachatel znal všecky známky skutkové povahy, a zkoumají se některé činy trestné, při jichžto výkladu doktrina právě po této stránce nebyla s to, aby dodělala se uspokojivého výsledku, jako: křivé obviňování, soulož s osobou, jež posud nedosáhla 14. roku svého věku, a křivá přísaha. Totéž provádí se (§ 16.) při jiné, ještě choulostivější a doktrině nekonečné nesnáze působící materii, při t. z. deliktech ohrožovacích. Subjektivná stránka těchto deliktů zkoumá se podle toho, jde-li o nebezpečí, jež bylo způsobeno úmyslně, vědomě či jen z nedbalosti. Zároveň určuje se poměr, jaký by de lege ferenda náleželo stanoviti mezi příslušnými delikty ohrožovacími a porušovacími, zejména pokud jde o delikty proti životu a tělu, při čemž při deliktech ohrožovacích hledí se zároveň k tomu, bylo-li způsobeno t. z. nebezpečí obecné či jen jedinečné

Spisovatel tím, že určuje tři způsoby viny trestní, blíží se nejvíce mínění *Löfflerovu*. Podstatně však liší se od něho tím, že nepokládá za potřebno některé těžší formy viny vědomé od ní odlučovati a připojovati je k úmyslu, nýbrž myslí, že lze celou vinu vědomou zásadně ponechati

nedílnou (§ 17.). Toliko výjimkou dopouští, aby v některých případech vyšší stupeň viny vědomé (přesvědčení, vědění jistoty) prohlášen byl za trestnější nebo za výhradně trestný. Jinak soudí, že úplně stačí, bude-li zákonodárce, určuje trestní sazby na jednotlivé činy, dbáti toho, zda pachatel byl sobě vědom nebezpečnosti obecné nebo jedinečné, a na jakém stupni sociálnosti nebo protisociálnosti byl účel jeho činu. V tom smyslu pak rozhoduje některé případy praktické, vyvraceje zároveň rozřešení, jež podali zejména *Binding*, *Lucas* a *M. E. Meyer*.

Další úvahy (§ 18.) týkají se otázky, lze-li schvalovati ustanovení těch zákonů (rakouského a německého zákona trestního, zvláště pak rakouského a německého zákona o třaskavinách), podle kterých těžší výsledek z činu trestného vzešlý (na př. smrt člověka) a trestnost jeho zvyšující pokládá se jen, jak se říká, za »objektivnou podmínku« této vyšší trestnosti, tak že dotčený účinek nastává i tam, kde onen těžší výsledek pachatelem ani nemohl býti předvídán a jest tedy ve smyslu práva trestního jen náhodným. *M.* jsa v tom zajedno s obecným míněním prohlašuje se proti takovým ustanovením, jež zřejmě odporují principu viny. V tomto směru zkoumá pak také ustanovení nového zákona tr. italského, a osnov rakouské (1891), ruské (1881) a švýcarské (1896), při nichž shledává známky lepšího poznání, jež však v celku nemůže uznati za dostatečné. Zároveň příkladmo ukazuje na deliktech proti životu a tělu (usmrcení, těžké a lehké ublížení), které typy těchto činů hledě ke třem in abstracto možným formám viny (úmysl, vědomí a nedbalost) by zákonodárce měl prohlásiti za trestné a které nikoli. Ze svojí zásady, že výsledek nezaviněný nemá míti účinku na trestnost činu, vyvozuje pak také důslednost ve směru opačném: že čin trestný sluší posuzovati jen podle viny pachatelovy, ať si výsledek nastal či nenastal, a že proto p o k u s co do trestnosti sluší zásadně postaviti na roveň činu dokonanému.

V d o s l o v u konečně (§ 19.) spisovatel odhaduje dosah překážek, jež by snad vadily provedení jeho názorů v positivném zákonodárství. Vysvětluje, že by přijetím jeho tří forem viny věc nestala se spletitější a nesnadnější. Dovolává se nejprve té skutečnosti, že, jakkoli právo platné nominálně uznává jenom d v ě formy viny, doktrina byla nucena rozštěpiti pojem dolosnosti na »úmysl« a »obmysl«, a tím již počet těchto forem rozmnožila. Mimo to dotýká se těch ustanovení zákonných, jež v definici alespoň některých činů trestných pojala moment »vědomosti« (»vědomě«, »proti lepšímu vědění« a pod.), kterýžto moment také jen stěží lze vpraviti pod pojem dolosnosti. Z toho soudí, že ve skutečnosti jest nám činiti nikoli se dvěma, nýbrž se č t y ř m i formami viny trestní. Naproti tomu slibuje sobě od provedení svých návrhů různé výhody. Zejména, že by se tím vyjasnily a přesněji určily pojmy jednotlivých činů trestných; že by doktrina se zhostila ruzných nesnází pojících se k pojmu dolu a zvláště celého t. z. dolu eventualního; konečně že by zmizela záhadnost úmyslu ohrožovacího, subjektivná stránka deliktu ohrožovacích pak že by nabyla žádoucího vyjasnění. —

Tento stručný, obsažnosti a všestranné promyšlenosti spisu Miřičkova arci nevystihující nástin snad stačí, aby bylo lze učiniti sobě alespoň při-

bližný názor o vynikající této práci Dodáme-li k tomu, že spis na každé stránce podává doklady toho, jak obsáhlá studia spisovatel ve svém oboru konal, s hojnou příslušnou literaturou se obeznámil, otázky pak, o nichž jedná, důkladně promyslil a pronikl a nejednu z nich způsobem zcela svérázným rozřešil: můžeme bez váhání uznati vysokou vědeckou cenu jeho práce. Při tom sluší uvážiti, že thema, o němž pojednává, náleží k těm, o jehož rozluštění usilovali právě nejbystřejší kriminalisté, ze starších zvláště *Bekker*, z novějších zejména *Frank*, *Thyrén*, *Löffler*, *M. E. Meyer*. *Mířička* ovšem používá výsledků těmito spisovateli získaných, ale na základech jimi položených buduje stavbu docela novou a přivádí otázku viny trestní o značný kus blíže ke konečnému a uspokojivému vyřízení.

Nepopíratelný jest vliv, jejž na práci Mířičkovu měly spisy *Thyrénův* (Abhandlungen aus dem Strafrechte und der Rechtsphilosophie, I. 1894, II. 1896) a *Löfflerův* (Die Schuldformen des Strafrechts in vergleichend-historischer und dogmatischer Darstellung, I. 1., 1895). Na práci *Thyrénově* zvláště zakládá se způsob, jakým pojímá vůli a všechen psychologický podklad trestní viny. *Löfflerovi* zase blíží se svojí konstrukcí způsobů viny, zvláště v tom, že z oboru dolosnosti s jedné a kulposnosti se strany druhé vylučuje vinu vědomou. Zachovává si však svoji původnost v tom, že myšlenku, již uznal za správnou, důsledně dále vyvíjí a této vědomé vině vykazuje postavení zvláštního, naproti úmyslu a nedbalosti zcela samostatného způsobu viny.

Pozoruhodný a v této formě původní jest také způsob, jakým spisovatel pro svoji konstrukci způsobů viny přivádí k platnosti pojem nebezpečí a ohrožení (uvedení v nebezpečí). Doktrina zabývala se tímto pojmem posud hlavně jen při určování některých zvláštních skupin činů trestných, jako jsou delikty ohrožovací a zvláště delikty obecně nebezpečné, po různu také při vymezování deliktů kulposních a policejních. Mířička používá ho všeobecněji, totiž k tomu účelu, aby — jak se vyjadřuje — vymezil »dolejší hranici« viny trestní. K tomu konci určuje nejprve pojem nebezpečí inadaequatního a nadnormálního (str. 116 dd., 121 dd.) a stanoví poměr jednotlivých způsobů viny k těmto pojmům. Podle toho pak určuje jednotlivé způsoby viny (str. 125 dd.) takto:

I. Vina vědomá. Té se dopouští:

»1. kdo něco učiní neb opomine, ačkoli ví, že tím porušuje předpis daný na odvrácení neb umenšení poruchy statků právních« [nebezpečí nadnormální] »neb

2. kdo něco učiní neb opomine, ačkoli ví, že tím způsobuje nebezpečí poruchy cizích statků právních, jestliže způsobené nebezpečí je poměrům nepřiměřené« [inadaequatní].

II. Viny nevědomé se dopouští:

1. kdo něco učiní neb opomine, čím nevědomky porušuje předpis zmíněný pod čís. I., 1.; nebo

2. kdo nevědomky opominutím opatrnosti poměrům přiměřené způsobí nebezpečí poruchy cizích právních statků poměrům nepřiměřené

III. Úmysl konečně sluší přičítati tomu, kdo předsebéře skutek nadnormálně resp. inadaequatně nebezpečný, při kterém byl mu bezprávný výsledek, t. j. porušení cizích statků právních, účelem.

Budeme, jak doufám, ještě často míti příležitost, vývody Miřičkovými zevrubněji se zabývati a vlastní svoje stanovisko k nim vyznačiti. Nemíníme proto pouštěti se tuto do zevrubnějšího rozboru této jeho konstrukce, tím méně pak zkoumati, zdaž anebo do které míry jsou správny předpoklady, z nichž při tom vychází, a závěry, k nimž dospívá. Jen v tom směru chceme pochybnosti své vytknouti, že nepokládáme za možné, aby pojmu nebezpečí bylo užito k ohraničení všeobecného pojmu viny. Spisovatel tu myslil patrně především na delikty proti životu a zdraví a na poškození na cizí majetnosti (str. 110 dd.). Máme však celou řadu jiných deliktů, na něž pojem nebezpečí inadaequatního a nadnormálního se nehodí. Takovými jsou na př. urážky a jiné delikty verbální, krádež, zpronevěra a pod. Spisovatel sám jest si toho patrně také vědom, ježto tam, kde takových deliktů se dotýká, pojem »nebezpečí bezprávného výsledku« nahradil pojmem (nadnormální resp. inadaequatní) »možnosti, že tu je jistá známka skutkové povahy« (str. 139). Aby pak mohl tomu dáti nějaké zdání oprávněnosti, jest nucen vkládati ve příslušná zákonná ustanovení »nevyvratitelnou praesumpci, že jistý právní statek je uveden [takovým činem] v nebezpečí« (str. 140).

Tyto a podobné pochybnosti nemohou arci býti na újmu nepopíratelně vysoké hodnotě knihy. Nechať o jeho konstrukci viny trestní soudíme jakkoli, nemůžeme nevydati mu svědectví, že výsledků těchto dodělává se methodou přísně vědeckou a že nikde neopomíjí mínění svoje opírati o důvody vážné a důkladně promyšlené. Význačnou pak předností spisu jest, že auktor snažil se zabezpečiti svojí konstrukci cenu praktické upotřebitelnosti. V tom směru budiž zvláště vytčeno, že se mu v celku skvěle podařilo, právě na základě této své konstrukce jednoduše a přece povaze věci přiměřeně rozřešiti různé otázky, kteréž činily doktrině posud nesnáze téměř nepřekonatelné. Platí to zejména o tom, jak pojímá případy t. z. dolu eventuálného, a jak konstruuje t. z. delikty ohrožovací.

Zbývá ještě dodati, že spis Miřičkův vyznačuje se přehledným a souměrným uspořádáním látky a psán jest mluvou vybranou a zpusobem živým a poutavým, kterýž jsa prost všeliké rozvleklosti, nikde nedává pohřešovati žádoucí průzračnosti a srozumitelnosti. *Storch.*

Dr. *Alois Zucker, Über einige Reformen des Verfahrens im modernen Strafprocesse.* Vídeň (Moritz Perles) 1902. Str. 157.

Dv. rada Zucker náleží mezi vědecké předbojovníky v neušlechtilejším slova smyslu. Hlavní jeho působnost literární zasvěcena jest snahám reformním v oboru práva trestního. Připomínáme jeho úsilí o zlepšení vazby vyšetřovací, o poskytování náhrady za nevinně utrpěnou vazbu trestní a vyšetřovací, o odstranění dozoru policejního, o úpravu zákonných ustanovení o příčetnosti osob mladistvých, o pracovnách a polepšovnách a t. d., nemluvíc ani o horlivé jeho literární i parlamentarní spolučinnosti při reformě zákona trestního.

Za tyto cíle reformní Zucker bojuje s horlivostí neumdlévající, jsa při tom na druhé straně dalek toho, aby snad zastával se každého požadavku, jehož domáhají se hlasatelé zvučných někdy hesel moderních. Dokladem toho jest známé reservované stanovisko, jakéž zaujímá k instituci t. zv. »podmíněného odsouzení«, i odmítnutí, jehož dostává se od něho snahám po t. zv. kontradiktorní úpravě přípravného vyšetřování i po zavedení t. zv. veřejného úřadu obhajovacího.

V rámec této reformatorské činnosti náleží také přítomný spis. Vnější podnět k němu dalo jednání mezinárodního kriminalistického sdružení o nové úpravě přípravného vyšetřování, kteréhož jednání *Z.* sám také se byl činně účastnil.

V prvé části (str. 11.—86.) spisovatel podává zevrubné vylíčení o průběhu řízení přípravného a vydání v obžalovanost v právu francouzském, německém a rakouském. Ustanovení příslušných řádů trestních probírá kriticky a srovnává je mezi sebou. Hlavní snahou jeho při tom jest, aby ukázal, že účel přípravného vyšetřování a účel řízení nalézacího (hlavního přelíčení) jsou docela rozdílné, a že proto jest naprosto pochybeným úsilí těch, kdož chtějí reformovati ono stadium přijetím forem a zásad platných v tomto. Co do práva francouzského spisovatel, opíraje se o svoji obdivuhodnou znalost zvláště historického jeho vývoje, dokazuje nevhodnost těch ustanovení, jimiž vyšetřování — kromě případů t. zv. »délit flagrant« — svěřuje se soudci vyšetřujícímu s vyloučením státního zástupce, a jimiž upravuje se vydání v obžalovanost, zvláště pokud se týká deliktů těžkých. S téhož zásadného svého stanoviska zavrhuje částečnou reformu přípravného vyšetřování provedenou zákonem ze dne 8. prosince 1897. V řízení trestním německém pochvalné vytýká způsob, jak na základech práva pruského upraveno bylo stadium t. zv. připravování veřejné obžaloby (přípravné vyhledávání), jež právem bylo vloženo v ruce státního zastupitelství s výhradou toliko t. zv. soudcovských výkonů vyšetřovacích, v příčině kterýchž státní zástupce, vidí-li se mu jich býti třeba, má učiniti návrh u »soudce úředního« (okresního). Naproti tomu shledává neuspokojivými ustanovení německého řádu trestního o přípravném vyšetřování a o podávání obžaloby (vydávání v obžalovanost). Co do práva rakouského konečně vytýká nejasnost, kusost i věcnou nepřiměřenost ustanovení upravujících přípravné vyhledávání, zavrhuje zvláště instituci přípravného vyhledávání soudního a činí proti ustanovením o vyšetřování přípravném námitky z části podobné jako při právu německém. Za to zaslouženou chválu vzdává způsobu, jak u nás upraveno jest vydání v obžalovanost.

V části, jež obsahuje »některé návrhy opravné« (str. 87. dd.), znova a s důrazem opírá se myšlence, zvláště z Francie šířené, aby oprava stala se tím způsobem, že by zásady platné ve hlavním přelíčení, zejména forma jednání kontradiktorního mezi stranami a soudního o tom rozhodování, měly býti rozšířeny na řízení přípravné. V tom smyslu kritisuje zejména také opravné návrhy *Kroneckerovy* a *Ortloffovy.* Na druhé straně potírá ovšem také myšlenku, aby rozdíl mezi řízením přípravným a nalézacím úplně byl setřen a zavedeno řízení jednotné a nedělené, v týchže formách prováděné

(*John*), aneb aby obnoveno bylo staré řízení inkvisiční, zlepšené zásadou veřejnosti a ústnosti (*Bornhak*). Vlastní svoje návrhy opravné pak formuluje v ten způsob:

Přípravné vyšetřování budiž úplně odstraněno, a přípravné řízení odevzdáno výhradně státnímu zástupci, kterýž by je konal jednak sám a vlastními svými orgány, jednak pomocí úřadu bezpečnostních. Policejní pátrání má nejprve býti konáno a to z vlastního počinu úřadů bezpečnostních. Tyto úřady mají při tom míti právo užívati processních prostředků donucovacích (zabavení, prohledávání domu a osoby, prozatímné zatčení), konati ohledání, vyslýchati obviněného a svědky. V příčině těchto má stanovena býti všeobecná povinnost svědecká, a křivé svědectví má býti stíháno trestně. Zápisy úřadem bezpečnosti zdělané nemají však míti moci průvodní; účelem jejich má jen býti »informovati státního zástupce, jemuž má býti zůstaveno, aby sbírání látky processní buď si dal opatřiti úřadem bezpečnosti, nebo sbírání to sám předsebral« (str. 134.). Koná-li státní zástupce sám toto pátrání, platí o tom vše to, co právě bylo pověděno o pátrání policejním. Chce-li státní zástupce zabezpečiti si některý dukaz pro hlavní přelíčení, obratiž se k soudci, jenž příslušný výkon průvodní za určitých podmínek může předsevzíti. Rozumí se, že také processní prostředky donucovací a zejména také právo vzíti obviněného do vazby státnímu zástupci jsou poskytnuty. Obviněnému dává se právo námitek proti nařízení a výkonu vazby, o čemž potom rozhoduje soud v ústním a zpravidla také veřejném líčení. Právě takové jednání a to, jak se zdá, bez námitek strany, má se konati a rozhodovati o tom, sluší-li již provedené zabavení nebo prohledávání (domu neb osoby) potvrditi a — při odepřeném potvrzení — přiřknouti náhradu tomu, o koho jde.

Pokud se týká vydání v obžalovanost, spisovatel (str. 147. dd.) prohlašuje se proti všelikému zařízení, kterým se žalobci odnímá právo obžalobou již podanou disponovati, a kterým soudu se přikazuje rozhodovati ještě před hlavním přelíčením o přípustnosti obžaloby, proti níž obviněný námitek ani nepodal.

Na konec pak (str. 152.) shrnují se hlavní reformní požadavky v tyto věty:

»Žalobci budiž zůstaveno sbírati látku processní a podávati obžalobu; působnost soudcova pak budiž v řízení přípravném obmezena na to, aby zjišťoval ty dukazy, jichž ve hlavním přelíčení nelze opakovati, a aby k žádosti obviněného zkoumal prostředky donucovací, jichž proti němu bylo užito, a podanou snad obžalobu.« —

Jak viděti, spis, pokud se vztahuje k řízení přípravnému, obsahuje v sobě zevrubnější a důkladnější provedení opravných myšlenek, jichž dvorní r. Zucker odedávna a s durazem v literárních svých pracech se zastával. Sr. jeho Untersuchungshaft III. (1879) str. 148. dd. a články: »Einige Bemerkungen über die Reformbedürftigkeit der heutigen Voruntersuchung . . .« Ger. S. 47. (1892), str. 436. dd. a »O přípravném vyhledávání« v Právníku 41. (1902) str. 117. dd. Rovněž jest známo, že také jiní spisovatelé tytéž nebo podobné myšlenky zastávali. Tak četní spisovatelé, jež *Zucker* sám jmenuje

(str. 102. dd.) jako: *Steman, Dalcke, Sundelin, Geib, Brauer, Keller, Wahlberg, H. Meyer, Kries.* Podobně *Tinsch, Schütze* a já ve svém Říz. tr. II. str. 140.—142. Nelze také upříti, že důvody historické, dogmatické i praktické, jež *Zucker* uvádí proti přípravnému řízení soudnímu, a jimiž vyvrací mínění těch, kdož dotčeného zařízení snaží se obhájiti, jsou vskutku tak závažné, že otázku samu lze, alespoň theoreticky, pokládati za rozřešenou. Že tomu tak jest, náleží k nejpřednějším zásluhám *Zuckrovým*, a nový jeho spis jest úplně s to, aby rozptýlil poslední pochybnosti, jež by snad proti zásadě samé bylo lze činiti. Na straně protivníků stojí sice auktorita *Glaserova*, jemuž se podařilo, na 3. sjezdu německých právníků (1862) sjednotiti mínění ve smyslu přípravnému vyšetřování (soudnímu) příznivém. *Zucker* však (str. 110. a 111.) velmi dovedně odkrývá slabiny a odpory v posudku *Glaserově* a vystihuje případně pozadí tohoto usnesení, v němž zračí se nedostatek odhodlanosti vzdáti se historických tradicí řízení inkvisičního a tím způsobené vítězství myšlenky kompromissní.

O positivné stránce návrhů *Zuckrových* myslím ovšem, že tak snadno a tak brzy sjednocení nebude dosaženo. Já sám vytkl jsem již svoje pochybnosti zejména vzhledem k myšlence, aby státnímu zástupci dány byly k disposici processní prostředky donucovací: vazba, zabavení, prohledávání (v. moje Říz. tr. II. str. 139.), kteréžto pochybnosti nebyly vyvráceny. Ochotně však přiznávám, že *Zucker* snaží se proti veliké moci, která by se tím nahromadila v rukách státního zástupce, zjednati účinnou protiváhu tím, že jednak vazbu obmezuje výhradně jen na případy, kde jest odůvodněno nebezpečí útěku, jednak že stanoví povinnost k náhradě nejen za nevinně utrpěnou vazbu vyšetřovací, nýbrž i za nespravedlivé prohledávání domu a osoby (str. 143.).

Storch.

Allgemeine österreichische Gerichtszeitung, ročník 1902.

Článek »Criminalpolitische Gedanken österreichischer Strafgesetzgeber« (čís. 6.) obsahuje zajímavou úvahu prof. *Stoossa* Vídeň) o otázce, na které theorii trestní založeny jsou trestní zákony rakouské, totiž Theresiana 1768, tr. z. Josefinský 1787 a tr. z. z r. 1803 resp. jeho nová, dosud platná redakce z r. 1852.

V úvaze »O smrti soukromého žalobce a jejích účincích na soukromou obžalobu« (čís. 7. a 8.) dospívá *Klissenbauer*, hledě ku vysoce osobní povaze práva soukromožalobného, k důsledku, že — vyjímaje výminečný případ §u 495. tr. — smrtí soukromého žalobce zaniká zásadně právo žalobní. Jen v tom případě, byl-li rozsudek v prvé instanci již vynesen, není smrt soukromého žalobce na závadu ani vejití rozsudku v moc práva, ani provedení řízení opravného. Také plná moc soukromým žalobcem dle §u 50. tr. ř. udělená smrtí jeho zaniká.

Kienböckův článek »Zum Betrugsbegriffe des österreichischen Strafgesetzes« (č. 11.) obsahuje příspěvek k interpretaci formule »na svém vlastnictví neb jiných právech« v §u 197. tr. z. se vyskytující. — O otázce, mohou-li noviny býti předmětem urážky na cti, která jinak, jak zajisté ještě v živé paměti, nedávno mnoho prachu v publicistice zvířila, uvažuie dr. *Lorenz* (čís. 19.),

ovšem z hlediska čistě právnického, jež vede jej k důsledku zajisté jedině správnému, že otázku tu sluší zodpovídati od případu k případu, že je to tedy quaestio facti.

L[illegible]er reprodukuje zajímavá rozhodnutí z praxe přestupkové, týkající se jednak otázky, je-li výčitka insolvence dle našeho práva urážkou na cti (čís. 20.), jednak hranice mezi urážkou osoby úřední a odůvodněnou kritikou (čís. 22.).

Pozoruhodný příspěvek ku statistice vyšetřovací vazby v Anglii, Francii, Italii a Rakousku podává *Högel* (čís. 21.). Známý kriminalistický praktik *Amschl* (státní zástupce ve Štýrském Hradci), z jehož péra vyšlo již několik zajímavých pojednání kratších i delších, uvažuje (v čís. 22. a 23.) o některých pochybných otázkách z kapitoly o útratách trestního řízení, zejména o přisuzování a dobývání útrat trestních, o lhůtě pariční, o platech právních zástupců stran, o kompetenci k upravení a poukázání poplatků svědeckých a znaleckých, o vlastních útratách soukromého žalobce, a j. Zastává li spisovatel mínění, že plat, jejž zástupce na vlastní straně požadovati má, nepatří k vlastním útratám trestního řízení, pročež trestní soud tyto útraty pouze upraví a je na zástupci, aby je zažaloval pořadem práva soukromého, sluší mínění tomu zajisté přisvědčiti. Povážlivým však zdá se nám, činí-li spisovatel z tohoto pravidla výminku, pokud jde o útraty obhajce odsouzeného obžalovaného, čítaje je k vlastním útratám řízení trestního, tak že již trestní rozsudek sám je v té příčině platným titulem exekučním. Máme za to, že tu neplatí žádná výminka z pravidla výše uvedeného a že spisovatel patrně přehlíží, že právním titulem nároku právního zástupce na odměnu proti vlastní straně je v každém případě nikoli poměr procesní — jako tam, kde jde o případnou náhradu nákladu na zástupce procesního odpůrce — nýbrž soukromá úmluva, jakž tomu jasně nasvědčují §§ 394. a 395 tr. ř. — Od téhož spisovatele pochází několik myšlének o reformě našeho vězeňství (čís. 28.).

Ve článku »Über das Verbot der Verschärfung der Todesstrafe« (čís. 35. a 36.) přistupuje *Schönbrunn* k množící se řadě odpůrců mínění, naším kassačním soudem zastávaného, že trest smrti je vyloučen v tom případě jestli že obžalovaný po spáchání kapitálného zločinu pro jiný skutek trestný odsouzen byl jen již ku trestu na svobodě a trest ten zcela neb z části sobě odpykal.

V serii velezajímavých článků pod nadpisem »Criminalistische Fragmente« (v ročn. 1893 až 1895 uveřejněných) pokračuje po delší přestávce známý kriminalista rakouský, bývalý ministr spravedlnosti, nyní předseda senátu nejvyššího soudu, dr. šlechtic *Ruber* (čís. 40.—45.). Navazuje na skutečný případ, udávší se před porotou (nemýlím-li se, pražskou), kteráž sprostila poprvé a následkem zrušovacího rozsudku nejvyššího soudu i podruhé obžaloby muže, jenž dvě ze svých dětí zastřelil a na dvě další vystřelil dle zodpovídání svého proto, aby je zachránil před smrtí hladem, pojednává spisovatel nejprve o oprávnění porotního soudu ku kladení otázek dodatečných dle § 319. tr. ř. Zejména jde mu o správný výklad výrazu »tvrditi« v § 319. tr. ř. se vyskytujícího. Při tom rozlišuje přesně případy,

kde porotní soud je povinen takovouto dodatečnou otázku dle § 319. zr. ř. položiti, od případů, ve kterýchž je soud k tomu jen oprávněn (čehož ovšem se činí závažné důsledky, pokud jde o duvodnost stížnosti zmateční. Dále následuje úvaha o tom, které z důvodů vyloučení a pominutí trestnosti se hodí k tomu, aby se staly předmětem otázky dodatečné, při čemž děje se zmínka velmi lichotivá o pojednání prof. *Fr. Storcha* v Právníku 1899. téže otázky se týkajícím. — Na to přechází spisovatel k neodolatelnému donucení (§ 2 *g* t. ř.). Prohlašuje se přívržencem determinismu, hájí názor, že otázku neodolatelného donucení — právě tak, jako všecky ostatní otázky trestního práva — beze zření k svobodě či nesvobodě lidské vůle řešiti sluší. Na to ovšem jen ve velkých rysech, jež ale přes to ruku mistra zřejmě prozrazují, načrtán historický vývoj instituce neodolatelného donucení v právu římském, germánském i kanonickém (první epocha), pak v doktrině a zákonodárství 18. a 19. století (druhá filosofická epocha) a konečně v nejnovější (třetí) epoše od trestního zákona říše německé se datující a dosud neukončené. Výkladem platného práva rakouského a dějin jeho vzniku, jakož i vlastních názorů spisovatelových de lege ferenda končí toto pojednání pozoruhodné hloubkou a vytříbeností svých myšlének, pro nás pak zejména tím v německé vědě právní zajisté dosti řídkým zjevem, že tu také české právní prameny i česká odborná literatura dochází povšimnutí a spravedlivého ocenění.

Dr A. Miřička.

Civilní řízení.*)

Dr. *Stieber Miloslav: Uhražovací kapitál služebností a reálních břemen.* Studie z rakouského exekučního řádu. (Knihovna Sborníku věd práv. a stát. řady právovědecké číslo II.) Praha 1902.

Není zajisté zjevem bezdůvodným, že z nové kodifikace rakouského práva procesního jest to právě řád exekuční, kterému se věnuje v literatuře poměrně největší pozornosť, a že v něm jest to opětně exekuce na nemovitosti, která spisovatelům podává hojnou látku k vědeckému spracování. Podnětem k tomu jsou četné novoty, které zákon tento do našeho zákonodárství uvedl nejen ohledně práva procesního, nýbrž i pro obor práva hmotného; ovšem nelze se při bližším studiu dotyčn literatury zbaviti dojmu pro zákonodárce nevalně lichotivého, že dotyčná díla hledí mnohem méně k zavedeným novotám o sobě, než k značným obtížím, jež zavinil způsob, potřeby skutečného života nevystihující, kterým jednotlivé ústavy byly upraveny. Není tudíž křivdou, když se o některém z útvarů těchto praví, že není proveden v podrobné stavbě, nýbrž takřka jen nadhozen. Obzvláště ustanovení o nucené dražbě nemovitostí vykazují mnoho takových »novostaveb«, mezi nimiž uhražo-

*) V referátu p. sekretáře Menouška v 1. sešitě t. r. dlužno opraviti na str. 155., ř. 25. shora: Právník 1900 (místo 1905), na str. 156, ř. 17. shora: sleduje svrchu (místo sděluje soudu), na str. 157., ř. 7. shora: § 154. (m. 152. ob. z. obč.).

vací kapitál služebností a reálních břemen svým významem, jak pro praxi, tak i pro vědu zaujímá význačné místo.

Sluší proto s upřímným povděkem uvítati, že tomuto předmětu věnována shora uvedená monografie, kterou tím výše jest oceniti, poněvadž autor jakožto právní historik nepřihlíží jen k nynějšímu stavu práva, nýbrž líčí celý dosavadní vývoj této instituce, a že neopomíná k tomu poukazovati, jak značnou měrou pod nátlakem potřeb hospodářského života při něm spolupůsobilo právo obyčejové, nedbajíc sebe přísnějších zákazů zákonodárné moci. Již vytčené nedostatky ex. ř., že zákonodárce nově uvedené pojmy právní všestranně nevybudoval, a že následkem nepřesné stylisace jest namnoze nesnadným, uvésti soulad do jednotlivých jeho ustanovení, značně stěžovaly úkol spisovatele. Že dle povahy přetřásaných otázek právních nelze vesměs souhlasiti se získanými výsledky, jest zjevem přirozeným a nemůže ceně prací nikterak býti na úkor.

Spis jest rozdělen na pět částí, z nichž prvá obsahuje historický vývoj, druhá hospodářský význam uhražovacího kapitálu, kdežto ostatní zabývají se vznikem, trváním a zánikem jeho. Připojeny jsou tabulky pro úmor uhražovacího kapitálu a zákup výměnkářského důchodu v zemském pojišťovacím fondu císaře Františka Josefa I.

První část ukazuje zajímavým spůsobem, jak uhražovací kapitál vznikl v oboru zákonodárství berního a došel pak též povšimnutí v zákonech o soudnictví nesporném, kdežto pro obor řízení sporného a exekučního dostalo se mu legislativního upravení teprve v konkursním řádu a řádu exekučním. Karakteristickým rysem jeho povahy jeví se v celém vývoji okolnosť ta, že se v první řadě nevyšetřuje v zájmu dotyčného subjeku oprávněného, nýbrž podmětu povinnovaného, a že stanovení uhražovacího kapitálu při rozvrhu kupní ceny v konkursu, po exekuční dražbě, jakož i v případech tomu na roveň postavených sleduje cíl podstatně negativní, totiž ochranu vydražitele proti zvětšení hospodářských obětí, kterými získání nemovitostí míní nahraditi, a zabezpečení oprávněného proti přesunutí úhrady mimo rámec nejvyššího podání. kterýmž by trvání služebnosti neb reálního břemene se ohrozilo.

Část druhá nám podrobně líčí hospodářské úvahy vydražitele, vedoucí k tomu, aby buď nepřímo snížením nejvyššího podání aneb přímo takový uhražovací kapitál utvořen byl, a spůsob, jakým ex. ř. a jej doplňující řád pro odhad nemovitostí (m. nař. ze dne 25. července 1897 ř. z. č. 175.) svými dosti spletitými předpisy hleděly zameziti újmy, z takového samovolného stanovení jeho pro věřitele vyplývající, při čemž věnuje zvláštní úvahu povaze a legislativnímu upravení výměnku.

V části třetí, zabývající se vznikem kapitálu uhražovacího za práva dřívějšího i nynějšího, objasňuje spisovatel význam předchozího zjištění stavu závad a dražebních podmínek pro utvoření to, jež pak do jednotlivostí sleduje, přihlížeje obzvláště k případům, kde oprávnění vázne simultánně aneb kde postoupilo svou knihovní přednosť, jejížto právní význam zevrubně vylíčuje. Konec této části jest věnován opravním prostředkům proti stanovení uhražovacího kapitálu v usnesení rozvrhovém a proti vložení úhrady výměnkové

do starobní pokladny, §em 226. al. 3. ex. ř. připuštěnému, vzhledem k čemuž připojeny již zmíněné tabulky zemského fondu pojišťovacího cís. Františka Josefa I.

O trvání uhražovacího kapitálu (část čtvrtá) lze mluviti jen při služebnostech a břemenech dočasných. Skrovná ustanovení zákona k tomuto období se vztahující nevylučují dostatečnou měrou různá nebezpečenství ohrožující existenci úhrady; i nově v praxi připuštěné ukládání této do spořitelen pokládá spisovatel nejen za pramen velkých praktických nesnází, nýbrž i za novotu povaze instituce nikterak nevyhovující.

Část poslední přihlíží k způsobům zániku uhražovacích kapitálů, který může býti buď absolutní, nastávající jeho strávením a vyjitím na prázdno při opětné exekuční dražbě, aneb relativní, pakli zanikne právo, k jehož uhražení kapitál dosud sloužil, a on se tím uvolní pro účely jiné.

Toto stručné vyznačení hlavních kusů v tomto spisu projednaných nemůže ovšem plně vystihnouti bohatý jeho obsah, dotýkající se všech otázek práva exekučního pro pojem uhražovacích kapitálů důležitých. Podrobné rozebrání názorů, které spisovatel s obšírnými poukazy na ostatní literaturu hájí, přesahovalo by daleko meze krátké zprávy, a budiž proto jen dovoleno, vytknouti některé jednotlivosti, ohledně nichž získané výsledky nezbavují nás veškerých pochybností.

Právníku, jenž přivykl romanistickému nazírání našeho vš. o. z., bude především nesnadným, spřáteliti se s míněním, vysloveným ohledně právní povahy uhražovacího kapitálu na str. 83. a nn., že on totiž, pokud se ponechá na zavázané nemovitosti, tvoří dluh této, dluh reální, bez osobního dlužníka, pro nějž nestává práva zástavního. Zdá se poněkud odvážným, právní povahu úhrady činiti závislou od té více méně nahodilé okolnosti, zda-li zůstala státi na nemovitosti neb byla složena do spořitelny. Našemu obč. právu asi spíše odpovídá, pojme-li se kapitál takový vždy jakožto část nejvyššího podání, která dána in solutum jistým prozatím na prázdno vyšlým nárokům, kterou, jak spisovatel sám uvádí (str. 70., odst. 1. in fine), sluší pojistiti na závázané nemovitosti právem zástavním, a ohledně níž se na základě §u 171. II. ex. ř. i každý pozdější vydražitel stává osobním dlužníkem. Ačkoli se tudíž uhražovací kapitál vyšetřuje předně v zájmu vydražitele, doznává jeho povaha značné změny rozvrhovým přikázáním pro případ zániku břemene; dostává se mu tím rázu pohledávky na určitou dobu vázané a jistými naturálními dávkami súročitelné. Tyto mohou vzhledem ke kolísající ceně jejich ovšem representovati nepoměrně vysokou míru úrokovou, aniž by bylo lze, použíti práva dle §u 153. ex. ř., jelikož míra úroková vůbec stanovena není. Při takovém pojímání nelze připustiti vyšetřování nové úhrady v případě opětné exekuce (str 74. nn.), aniž použíti principu §u 150. ex. ř. ohledně práva, pro které uhražovací kapitál již stává; z hlediska toho lze též vysvětliti přípustnosť uložení úhrady v spořitelně, ačkoliv doznati sluší, že zákonné předpisy pro eventualitu tuto jsou velmi kusé.

Definice podaná na str. 66. o významu postoupení přednosti, že totiž výměnkář, vztažně jiný subjekt služebnosti neb reálního břemene vzdává se práva, aby dotýčná úhrada nalezla místa v pořadí dle knihovního stavu

příslušného, neuspokojuje v tom případu, že na kapitál uhražovací nutno poukázati mezihypotekáře, poněvadž by pak důsledek její byl, že tito a ne věřitel předstouplý měli by prospěch z postupu přednosti, poněvadž pojmutí takové neposkytuje žádného podkladu, přikázati i jemu aspoň jednotlivé dávky.

Pochybnosti budí dále připočtení v §u 219. ex. ř. uvedených, právem zástavním pojištěných nároků na opakující se platy k reálním břemenům (str. 49., 52.) ve smyslu ex. ř. Spisovatel sám nepopírá, že zákon k právům takovým přihlíží stejně jako k jiným hypotékám, poskytuje jim zejména právo odporu proti příklepu (str. 45., pozn. 23.), a pro takové připočtění mluví i různá úprava jich přikázání při rozvrhu nejvyššího podání (§§ 219., 225., 227. ex. ř.). Důvod proti lišení takovému v pozn. 33. (str. 49.) uvedený nezdá se býti dostatečným, neb ex. ř. pokládá výměnek za jednotný celek (§§ 226., 330.) a nelze se proto obávati nějakého roztrhnutí na část bez srážky z nejvyššího podání převzatou a díl započítaný, a případ alternativního nároku na užívání bytu neb peněžité relutum nemohl by rovněž působiti obtíže; slušelo by zajisté jen služebnosť bytu převzíti bez započtění na nejvyšší podání, ovšem oceněnou dle §u 21. odh. ř. desateronásobným obnosem vymíněného reluta, čímž by zájmům všech zúčastněných se vyhovělo.

Sluší-li však souditi, že ex. ř. takové dávky peněžní k reálním břemenům nepočítá, nelze ani přisvědčiti výkladům na str. 47. ohledně významu slova »Kapitalswerth« v §u 166. ex. ř. Toto se dle našeho mínění vztahuje právě jen na platy se opakující, kdežto pro služebnosti a břemena rozhodným jest odstavec poslední. Obtížím ohledně doplnění prozatímného určení stavu břemen, líčeným na str. 44.—47., lze se vyhnouti výkladem §u 164. v ten smysl, že i při zavedení dražebního řízení k návrhu několika věřitelů určení to obsahuje jen závady předcházející vymahajícího věřitele v nejlepší prioritě se nalezajícího; z ustanovení §u 164 ex. ř. ohledně lhůty k dotýčnému návrhu nelze odvozovati dostatečný protidůvod, poněvadž při stylisaci jeho bylo očividně pamatováno jen na jediného vymahajícího věřitele, a v směru tomto není podstatného rozdílu mezi současným vystoupením několika věřitelů a jich pozdějším přístupem, pročež i v případu prvém lze lhůtu tuto počítati od vyrozumění, že dražební řízení ohledně věřitele předcházejícího bylo zrušeno neb odloženo. Doplnění stavu břemen nastávající z moci úřadu může snadně vyžadovati odložení dražebního roku, pročež nelze se odvolávati na § 206. ex. ř. k odůvodnění domnělé nezměnitelnosti právoplatně stanovených podmínek dražebních, pak-li teprve potom přední věřitel vymahající odpadne (str. 51.). Naopak nutno z kategorického znění §u 150. ex. ř. odvozovati, že doplnění stavu břemen má nutně v zápětí také změnu dražebních podmínek, pokud jde o služebnosti a reální břemena, jež bez srážky z nejvyššího podání musí býti přijaty, poněvadž předpis tento tvoří pro ně jedinou ochranu proti poškození ze strany zadnějšího věřitele.

Netřeba podotknouti, že tyto, také jen nadhozené pochybnosti, nikterak nemají snížiti vědecký význam oznámeného spisu; žádný seriosní spisovatel o otázkách v něm dotčených neobejde se zajisté bez podrobného vypořádání s názory zde vyloženými. Dr. *Ludv. Popel.*

Přehled literatury v r. 1902.

V úvodu článku tohoto, jehož úkol, meze a rozvrh nedoznaly letos žádné změny, sluší poukázati na náhlý odliv, jenž v pozorovaném období pro literaturu práva procesního skoro ve všech odvětvích jeho nastal, a jenž se jeví stejnou měrou jak ohledně pojednání drobnějších, tak u větších děl a monografií.

Z literárních pomůcek pravidelně vydávaných zmizela *Sperlova* »Uebersicht über die Literatur und Praxis des österr. Civilprozess- und Exekutionsrechtes«, tak že lze pro naše právo poukázati jen na »Przegląd literatury z ostatniego trzechlecia (1898—1900) ze zakresu austriackiego prawa procesowego cywilnego«, v jehož II. části (Cz. III. str. 318.) [1]) pojednává *Fierich* kriticky o literatuře vztahující se k stranám a jich zástupcům, kdežto část III. (Cz. III. str. 518.), spracovaná *Steinbergem*, podává jen bibliografický výpočet spisů a článků, jednajících o řízení v užším slova smyslu. V podávání ročního přehledu o německé literatuře našeho oboru uvázal se po Kleinfellerovi *A. Mendelssohn-Bartholdy* (Z. f. C. P. sv. 30., str. 423.), sleduje ovšem osvědčený rozvrh a spůsob svého předchůdce.

I. Z kommentářů k německému soudnímu řádu lze uvésti jen dokončení 5. vydání díla *Gaupp-Steinova*,[2]) a objevení se prvních sešitů 2. vydání knihy *Försterovy*,[3]) nově upravené *Engelmannem*, o níž referuje *Schneider* v Centralbl. f. Rechtsw. sv. 22., str. 17. Poukázáno buď též na zprávy podané o loni uvedených nových vydáních kommentářů *Petersen-Angera* (Z. f. C. P. sv. 30., str. 283. *Schultzenstein*), *Struckmanna-Kocha* (Z. f. C. P. sv. 30., str. 255., *Bunsen*) a o samostatném otisku v G. H. uveřejňované práce *E. Demeliusa* (Prz. str. 218. *Godlewski*, Not. č. 36.). Mimo to došlo 3. vydání *Schauerovo*[4]) příruční vydání našeho c. ř. s. a j. n. se zákony uvozovacími, kdežto pro právo německé podobný účel sleduje *J. Neumiller.*[5])

Zprávy o systematických dílech již v minulých letech vyšlých podali: *Ott* (Sb. II., str. 541.) a *Zoll* (G. Z. č. 42., 43.) o knize *Balasitse-Fierichа;* *R. Pollack* (G. Z. č. 27.) a *Kisch* (Grünh. sv. 29., str. 745.) o díle *E. Skedla;*

---

[1]) Zkratky časopisů: *Cz.:* Czasopismo prawnicze i ekonomiczne. — *D. J.:* Deutsche Juristenzeitung. — *G. H.:* Gerichtshalle (čísla samotná vztahují se na ročník 46., kdežto u 13 čísel ročníku 47. od 1. říj. 1902 týž zvláště vyznačen). — *Gr.:* Gruchotovy Beiträge zur Erläuterung des Deutschen Rechtes. — *Grünh.:* Grünhutův Zeitsch. für Privat- u. öffentliches Recht. — *G. Z.:* Allgemeine österr. Gerichtszeitung. — *J. Bl.:* Jurist. Bläter. — *J. Ltbl.:* Jurist. Litteraturblatt (C. Heymann v Berlíně). — *Not.:* Zeitschr. für Notariat und ausserstreitige Gerichtsbarkeit. — *P.:* Právník. — *Pr. roz.:* Právnické rozhledy. — *Prz.:* Przegląd prawa i administracyi. — *Z. f. C. P.:* Zeitschr. f. Deutschen Civilprozess u. freiwillige Gerichtsbarkeit. — *Zp.:* Zprávy moravské jednoty právnické.

[2]) Die Civilprozessordnung für das Deutsche Reich, Tübingen 1902, Mohr.

[3]) Die Civilprozessordnung für das Deutsche Reich, Berlin 1902, Heymann.

[4]) Civilprozessordnung und Jurisdiktionsnorm v. 1. August 1895, sammt Einführungsgesetzen, Wien 1902, Manz.

[5]) Die Civilprozessordnung für das Deutsche Reich, Handausgabe mit Erläut. unter bes. Berücksichtigung der bayer. Gesetzgebung und Rechtspflege, München 1902, Schweitzer.

pak *Oetker* (Gr. sv. 46., str. 189) a *Kleinfeller* (Krit. Viertelj. sv. 44., str. 205.) o učebnici *Bunsenově;* konečně *Behrend* (Z. f. C. P. sv. 30., str. 276.) a *Neubauer* (J. Ltbl. r. 13., str. 202.) o spisu *Engelmannově.* Nově vydán jedině 1. svazek učebnice německého práva procesního *K. Hellwiga.*[6])

Z pomůcek studijních a spisů sloužících praktické potřebě dočkaly se nových vydání již osvědčená díla *A. Stölzela,*[7]) *H. Daubensteckа*[8]) a *H. Meyera,*[9]) k nimž nově přibyl »Grundriss d. öffentlichen Rechtes« od *O. G. Schwarze,*[10]) přihlížející jako ostatní ovšem jen k právním poměrům v německé říši.

O návrhu uherského procesu civilního pojednávají *A. Wach* (Gr. sv. 46., str. 465.), *Petschek* (Jur. Vrtjsch. sv. 34., str. 138.) a . . . *n* . . . . *l* (Not. č. 46.); kdežto *V. Bouček* (Pr. roz. III., č. 1., 2.) podává stručný přehled práva procesního platného ve Švýcarsku.

Živou ozvěnu vzbudila, jak ukazují referáty v G. Z. č. 8., G. H. č. 20., J. Bl. č. 16., Cz. III. str. 538. (*X. Fierich*) a Pr. roz. III. č. 13. (*Bouček*) přednáška *Kleinova*[11]) v Drážďanech, v níž tvurce našich procesních zákonů použil příležitosti, znovu vytknouti své názory o úkolech legislace na poli tomto, poukazuje k souvislosti uspořádání řízení soudního se všeobecnými poměry kulturními, zejména pokud jde o spusob zjištění pravdy, a k nutnosti, rozšířiti i v tomto oboru arbitrární právomoc soudcovu, má-li se vyhověti potřebám moderního života. Jakožto odpověď na tento projev lze v jistém směru považovati i inaugurační řeč *Cansteinovu,*[12]) jejíž výsledky *Menoušek* (P. str. 845.) podrobil důkladnému přezkoumání. Prvý shledával účel procesu ve splnění úlohy stran, tvrditi i dokázati rozhodné skutkové okolnosti, a v soudcem vykonaném zjištění materielní pravdy na základě výsledku činnosti jejich. Princip materielní pravdy, vyplývající z ustanovení § 272. c. ř. s. o volném uvažování důkazů, není však nikterak totožným se zásadou vyhledávací, a proto sluší předpisy §§ 182. a 183. c. ř. s., jež soudci dávají oprávnění inquisiční, označiti za nebezpečná i povaze c. ř. se příčící, jichž by se nemělo vůbec, aneb jen co nejdiskretněji používati. M. snaží se oproti tomu dokázati, že dotyčná ustanovení sama o sobě nemají významu od C. jim připisovaného, neklade-li se neoprávněný důraz na motivy a ministerské vysvětlivky; nýbrž že slouží ve svém nynějším znění jen k uskutečnění volného uvažování důkazů ve smyslu § 272. c. ř. s.; dovolují soudci jen nutné objasnění a doplnění skutkové podstaty od stran vytvořené, nedávají mu však nikterak právo, uváděti o své ujmě nová fakta do sporu.

[6]) Lehrbuch des deutschen Civilprozessrechtes, 1. B. Leipzig 1902, Deichert.

[7]) Schulung für die civilistische Praxis, 1. B., 5. Aufl. 2. Bd. 3. Aufl., Berlin 1902, Vahlen.

[8]) Referat, Votum und Urteil, 8. Auflage. Berlin 1902, Vahlen.

[9]) Anleitung zur Prozesspraxis in Beispielen, an Rechtsfällen erläutert, 6. Auflage, Berlin 1902, Vahlen.

[10]) G. d. ö. R., ein Hülfsbuch f. junge Juristen, I., 1. Civilprozess. Berlin 1902, Heymann.

[11]) Zeit- und Geistesströmungen im Prozesse, Dresden 1902, Zahn und Jaensch.

[12]) R. Frh. v. Canstein, Der Zweck des Civil-Prozesses, Graz 1902, Leuschner u. Lubenský.

Bedlivě přihlíženo k zásadám našich zákonů procesních v četných projevech, zabývajících se nutnou opravou německého řízení sporného. Celkem otázek sem spadajících zabývají se spisy *R. Moellera*[13]) a *J. Ch. Schwartze*,[14]) o nichž podali zprávy *H. Meyer* (J. Ltbl str. 136.), *Schultzenstein* (Z. f. C. P sv. 30, str. 562.), *Schauer* (G. Z. č. 48.) a *Vierhaus* (Z f. C. P. sv. 30., str. 565.), kdežto *Schiffer* (D. J. č. 22.) žádá především novou úpravu řízení před samosoudy, poněvadž toto ve své nynější podobě právním potřebám lidu nikterak neodpovídá. Přál by si, aby bylo napodobeno řízení před soudy živnostenskými v tom směru, aby sice zastoupení advokáty a přípustnosť odvolání nebyly úplně vyloučeny, avšak přece omezeny tím, že by náklady právního zastoupení byly jen výminečně nahražovány, a rozsudek do obnosu 100 M prohlášen byl vždy za ihned vykonatelný, při kteréžto příležitosti by hranice příslušnosti samosoudů mohla býti posunuta z 300 na 500 M. — Speciální otázku, jak odpomoci protahování sporů, v Německu nejvíce stesků budícímu, přetřásal 26 sjezd německých právníků, jemuž podány referáty od *Neukampa* a *A. Wacha* (v. zprávy G. H č. 47., G. Z. č. 38., 39., J. Bl. 41. až 44., Not č. 40.), kteří přes difference v jednotlivostech souhlasí v názoru, že strana jest pánem sporu jen ohledně hmotného nároku, nikoli též co do průběhu řízení, poněvadž tento dotýká se zájmu veřejného, důsledkem čehož navrhují sprostředkování předvolání, doručení a přípravných spisů soudem, nepřipuštění úmluv stran ohledně prodloužení lhůt a odložení stání, obligatorní pokuty peněžní pro zmaření roku nedostavením se obou stran, zavedení prvního roku a rozšíření práva soudcovského vyloučiti opozděně přiváděnou látku procesní. Průběh jednání sjezdu ovšem dokázal, že dosud panujícím jest názor o naprostém disposičním právu stran, jak dosvědčuje též většina hlasů ankety, od D J. ohledně příčin protahování sporů pořádané, (*Laux* č. 6., *Schmitz* č. 9., *Isay* č. 12., *Neukamp* č. 14., *Schöller* č. 16., *Fischer* č. 17., 18., *Pütter* č. 23.), ve které právo státu na nepřerušené provedení zahájeného sporu bylo popřeno i od soudců, a jakožto prostředek proti stranami umluvenému neprojednávání při stání připuštěno nanejvýše vybírání zvláštního poplatku za takové neodůvodněné odročení. Z rakouské strany opakovali při této příležitosti *E. v. Hornbostel* (D. J č. 17., 18., G H. č. 50.; referát Walker-ův Not. č. 42.) a *A. Růžička* (J. Bl. č. 46.) staré stesky na příliš krátké lhůty nového c. ř. s. a na obtíže při povolení navrácení v předešlý stav, pak na utiskování advokátů činností soudních kanceláří a nízkou mírou útrat přisouzených v řízení exekučním, výtky to, které mnohem více připadají na vrub nesprávné praxe než zákona samého. Oproti málo lichotivým posudkům proneseným na právnickém sjezdu o činnosti rakouských soudů poukazuje *Neumann-Ettenreich* (D. J. č. 20.) k tomu, že teprve naše řízení uskutečnilo pro praxi ústnosť a bezprostřednosť líčení, že pravidelně umožňuje podání celé látky sporu při jediném líčení, vesměs okolnosti, které správnosti rozsudku mohou býti jen na prospěch, a že ostatně i domněle

[13]) Die Reform der Civilprozessordnung, Beiträge und Vorschläge, Breslau 1902, Markus.

[14]) Die Novelle vom 17./20. Mai 1898 und die künftige Civilprozessreform, Berlin 1902, Guttentag

krutá ustanovení o prodloužení lhůt a odkládání roků odnímají stranám jen disposici ohledně krátkých lhůt, ponechávajíce jim možnosť, smluvením klidu vynutiti kdykoliv delší přerušení řízení.

Blahodárný vliv nových procesních zákonů pro život právní líčí na základě statistiky zajímavým spusobem *J. Winkler.*[15]) U soudů okresních dokazuje značný příbytek pokusů smíru dle § 433. c. ř. s., upomínacích žalob a rozsudků na základě uznání, vzdání se neb pro zmeškání, pak tomu odpovídající úbytek podaných odporu proti platebním rozkazům, kontradiktorních rozsudků a smírů že rychlosť řízení rozsuzovacího a ráznosť exekuce odstrašují od bezdůvodných žalob a od pokusů protahovati spor. Přes značné zvýšení agendy přikázáním věcí obchodních nevzrostl počet kusů nevyřízených, aniž by tím kvalita rozhodnutí trpěla, neboť počet odvolání zmenšil se o 3%, kdežto poměr různých rozhodnutí o nich zustal nezměněn. Účinek volného uvažování dukazů jeví se ve značném zřídnutí důkazů výslechem stran oproti dřívějším hlavním přísahám. U soudů sborových byl přírustek působený přikázáním všech sporů o hodnoty nad 1000 K více než vyrovnán odpadnutím věcí obchodních této hranice nedosahujících, tak že za současného přispění příznivých hospodářských poměrů počet žalob se zmenšil o 25%, po odečtení případů vyřízených platebním rozkazem dokonce o 45%. Odpovídajíc značné hodnotě sporných nároků, jsou rozsudky na základě uznání neb pro zmeškání mnohem vzácnějším, rozsudky kontradiktorní a smíry častějším zjevem, než u soudů okresních, ačkoliv značný přírustek posledňejších v okrsku některých vrchních soudů zemských dodává oprávněnosti steskům na přílišné smiřování ze strany soudců. Poměrně nízké číslo usnesení průvodních svědčí o rostoucím porozumění vrstev lidu, v těchto sporech súčastněných, pro jurisprudenci kautelární (listiny); k dukazu výslechem stran dochází ještě řídčeji než u samosoudů. Nápadný úbytek jeví případy připravného řízení, které z 16·9% všech žalob roku 1898 klesly na 3·3% v roce 1900. Ze všech sporů spadají asi 2/3 do pravomoci obecné, 1/5 jsou věci směnečné, zbytek obchodní; z věcí obecné pravomoci jsou opět 4/5 žalob pro pohledávky peněžní, 1/5 vztahuje se na ostatní nároky soudům sborovým přikázané, mezi nimiž přibylo značně sporů manželských, jelikož volné uvažování důkazů zvýšilo čáky na příznivý výsledek. V řízení exekučním klesá počet exekucí nuceným zřízením práva zástavního, důkaz, že toto v počátku vyhledáváno dle vzoru práva starého jen jakožto úvod k nucené dražbě. Při vnucené správě zdá se velké procento brzkých zastavení dosvědčovati, že panuje ještě velká nejasnosť ohledně případů hodících se pro tento exekuční prostředek, kdežto při nucených dražbách překvapuje skrovný počet (25%) skutečně provedených. Ještě nápadnějším jest tento zjev při vedení práva na movitosti, kde sotva polovice dospěje k odhadu, ani ne 10% k dražbě. Poměrně skrovný jest počet exekucí směřujících k vydání neb dodání věcí movitých, rovněž oněch na jiná práva majetková, u nichž velký počet vnucených práv v prvním roce trvání zastavených (90%) označuje nevalné výsledky tohoto

---

[15]) Civilprozess u. Exekutionsverfahren 1898—1900 Statistische Monatsschrift, B. 28. S. 13.

donucovacího prostředku, čemu pak odpovídá značnější úbytek žádostí o povolení opatření takových. Číslo exekucí, aby něco bylo vykonáno neb opomenuto, dosti stouplo; taktéž rozmnožily se exekuce k zajištění, ačkoli počet jich v poměru k celku jest nepatrný. W. končí vřelou chválou pro rakouské soudce, kteří velkému úkolu v nejdůležitějších směrech výborně dostáli.

G. Sintenis Z. f. C. P. sv. 30., str. 358.) podjal se vylíčení procesuálních zvláštností, plynoucích odtud, že některý ze tří podmětů sporu neb více jich předsevezmou jednání procesní jen na oko. Jelikož takové počínání si jediného podmětu spadá vždy pod pojem mentální reservace právně bezvýznamné, třeba přihlížeti jen k případům, kde takové simulace se dopouští obě strany, strana a soud, neb strany i soud. Při sporu od obou stran předstíraném rozeznává S. t. zv. typické řízení na oko, kde strany používají útvarů práva procesního k uskutečnění právního jednání, a simulovaný proces v užším slova smyslu, pak-li sledují účely jiné. Typické řízení na oko jest zjevem každému právu vlastním na onom stupni, kde se ještě nedostává formulářů pro jisté smlouvy, jak nám dosvědčují in jure cessio, vzdání se pozemku (Auflassung) a guarentigia, který však vývojem práva ztrácí svůj význam a pro nějž v době nynější, která požadavky platnosti právních jednání snížila na nejmenší míru, není více místa. Ohledně simulovaného procesu v užším slova smyslu dospívá S. po obšírném pojednání o právní povaze sporu jakožto celku i jednotlivých článků jeho k tomu výsledku, že simulace jen od obou stran prováděná na platnosť jejich jednání vlivu nemá, poněvadž tato vyžadují ku své činnosti přijetí ze strany soudu, následkem čehož úmluvy stran nutno považovati za procesuálně bezvýznamné mentální reservace, které se zejména účinnosti rozsudku jakožto titulu exekučního dotknouti nemohou. Důležitý význam má však simulace pro poměr mezi stranami, neb jest ji pokládati za dovolenou smlouvu, že na základě takto získaného rozhodnutí právo vedeno nebude, kterýžto závazek by se uplatnil žalobou opposiční (§ 767. něm c. ř. s., § 35 ex. ř.), aniž by povstání této námitky před vynesením rozsudku vadilo, poněvadž dle své povahy nabývá teprve v řízení exekučním účinnosti. Projevil-li by vítěz ve sporu úmysl nastoupiti donucovacími prostředky, slušelo by připustiti žalobu určovací, kdežto náhrady útrat a přisouzeného plnění domahala by se podlehlá strana, která je, nehledě k úmluvě, zapravila, samostatnou žalobou. Pouhou mentální reservací jest též simulace provedená soudem v srozumění s jednou stranou, a pomůže poškozené straně žaloba restituční (§ 580. č. 5. něm. c. ř. s., odpovídající § 530. č. 4. našeho c. ř. s.). Jde-li o skutečnou simulaci za spolupůsobení soudu i obou stran, přísluší tím poškozenému třetímu nárok náhradní dle § 823. a 826. něm. obč. z.; strany postrádají ovšem každé právní pomůcky, avšak S. prohlašuje rozsudek v takovém sporu vynesený za zmatečný, poněvadž jednání súčastněných bylo contra bonos mores, a mimo to v něm. právu prý došla všeobecné platnosti věta, že prohlášení simulovaná, t. j. ode všech súčastněných jen na oko učiněná, jsou zmatečnými.

Z všeobecných otázek týkajících se **jurisdikční normy** i letos v německé literatuře živě uvažována vhodnosť zavedení zvláštních soudů pro spory obchodních zřízenců z jich služebního poměru (*Frankenberg*, D. J. č. 7.,

Stranz, D. J. č. 7., *Mumm*, Archiv f. bürg. Recht sv. 20., str. 305., *Staub* D. J. č. 11.), ovšem převážnou většinou ve smyslu záporném. Činnosť soudu obecních v království Polském obhajuje *S. Posner* (Cz. III. str. 256.), a hranicemi pravomoci soudu občanských oproti vojenským v německé říši zabývá se spis *G. Weigla*.[16])

§ 14. *Salinger* (Z. f. C. P. sv. 30., str. 504.) dovolává se podrobnějších předpisů ohledně tajemství porady při sborových soudech, poněvadž toto dosud nepožívá potřebné ochrany a mimo to nebyly v německém právu, poradního protokolu neznajícím, vytčeny podmínky, za kterých z vyšších ohledů jest dovoleno potřebná sdělení ohledně porady učiniti.

Pokud jde o předmětnou příslušnosť soudů, dokazuje se v G. H. r. 47., č. 5. příslušnosť soudu okresního dle **§ 49.** č. 5., odpírá-li majitel domu odevzdání bytu s odvoláním k nastalému zrušení smlouvy nájemní, jelikož prý sporem o to, že stává smlouva, lze rozuměti jen spor o puvodní uzavření této. **§ 50.** S. (G. Z. č. 30.) obrací se proti přikázání alimentační žaloby manželky před soud sborový bez zřetele k výši žádaného obnosu, neb příslušnosť určí jen žalobní nárok, o němž vyjde rozsudek moci práva nabývající, nikoli otázky prejudiciální, v tomto případě tedy platnosť manželství, což zejména vysvítá z § 238. c. ř. s. a z úvahy, že by při opáčném názoru lišení sporů majetkových a ne ryze majetkových bylo bezpředmětné.

§ 51. Hranice příslušnosti komor pro věci obchodní u soudu německých pro spory o vzorky průmyslové vyšetřuje *P. A. Alexander-Katz* (Z. f. C. P. sv. 30., str. 92.) kdežto G. H. r. 47., č. 5. zastává oproti Hortenovi mínění, že dle **§ 55.** při pohledávce v částkách splatné rozhoduje o příslušnosti výše nezapraveného zbytku, nikoli obnos zažalované splátky. **§ 56.** Významu nabídky žalobce, přijmouti místo žádané věci určitou sumu peněžitou, věnoval *G. Petschek*[17]) pozoruhodnou monografii, o níž podána bude zvláštní zpráva.

§ 72. Některými pochybnostmi ohledně místní příslušnosti soudní pro záležitosti nemanželských dětí zabývá se *B. Šimeček* (Zp. str. 197.), který poukazuje k tomu, že jejich soud poručenský není rozhodným pro kompetenci ohledně žalob na ně podaných aneb k projednání pozustalosti, nýbrž že tato závisí od dočasného obecného soudu matky, že dále soudem poručenským nemanželského dítka nemanželské nezletilé matky jest dočasný soud obecný báby, a že při přestěhování se matky do cizozemska dle obdoby § 67. poslední obecný soud této zůstává i na dále pro dítě příslušným. Úmluvu o soud podle splniště dle **§ 88.** vykládá G. H. č. 47. v ten smysl, že vztahuje se dle úmyslů zákonodárce i stran jen na soudy v dotyčném místě se nalezající, nikoli též na sborový soud pro toto příslušný. Viz též § 80. ex. ř. *F. Wien* (G. H. č. 17.) hájí s poukazem na **§ 93.** a na § 11. č. 1. c. ř. s. příslušnosť soudu kausálního pro všechny společníky v rozepři, je-li toto

[16]) Die Zuständigkeitgrenzen zwischen Militär- und Civilgerichtsbarkeit im Deutschen Reiche, München 1902, Beck.

[17]) Die Abfindung des materiellen Klagsanspruches nach österreichischem Civilprozessrecht. Wien 1903, Manz.

společenství nutným a třeba jediný z nich soudu tomuto poddán, kdežto *O. Müller* (G. Z. č. 25.) omezuje dobrodiní **§ 97**. na výrobce prodávající přímo spotřebiteli, pročež se tohoto soudu dovolávati nelze, pak-li dotyčná koupě byla na straně žalovaného obchodem, a není též rozhodno, že žalobce jest řemeslníkem ve smyslu živ. ř. *Th. Aigner* (G. H. č. 23.) hledí z materialií j n. dokázati, že úmluva o příslušnosti soudů (**§ 104**.), učiněná s původním dlužníkem hypotekárním, váže i pozdější držitele nemovitosti; a *F. Löw* (J. Bl. č. 32.) odvozuje z analogického poměru ohledně žalob, že příslušnosť soudu poručenského dle **§ 109**. určuje se okolnostmi panujícími v okamžiku skutečného ustanovení poručníka, nikoli při nastoupení zákonných podmínek pro poručenství.

Čl. VII. úv. z. k c. ř. s. viz § 272. c. ř. s. *K. Coulon* (G. Z. č. 24.) líčí pochybnosti dolnorakouské praxe ohledně exekuce předpisů dle **čl. XI. č. 1.** stanovících, kdy a pokud jest nájemce povinen, po dané výpovědi trpěti prohlídku najatých neb pachtovaných předmětů, i má za správné, aby po výslechu povinnovaného dle § 357. ex. ř. na základě výpovědi v moc práva vešlé povoleno bylo vedení práva spůsobem v § 355. ex. ř. vyznačeným. *B. Fux* (P. str. 153.) podává zajímavý historický přehled vývoje a působnosti bývalých královských prokuratur v Čechách, jakož i záležitostí dle platné instrukce z roku 1898 finančním prokuraturám přikázaných; kdežto S. (G. Z. č. 30.) hledí dokázati, že **čl. XXXII.** v souvislosti s § 41. c. ř. s. neodůvodňuje použití tarifu advokátního pro výkony prokuratur, a že lze berní úřady v jich zastoupení zakročující vzhledem k náhradě útrat pokládati jen za obecné zmocněnce, poněvadž poslední odstavec § 42. c. ř. s. nemíní stranám od finančních prokuratur zastoupeným uděliti výsadu i v případu jich zastoupení obecnými zmocněnci, nýbrž míní jen zameziti, aby prokuratury nebyly za zmocněnce takové pokládány.

C. ř. s. § 1. *Immerwahr* (D. J. č. 10.) podotýká k otázce již loni živě přetřásané, je-li soudce povinen, z moci úřadu zkoumati legitimaci žalující manželky ke sporu, že zákon obmezení legitimace k věci nepředpokládá, že rovněž nestává zákonné domněnky pro odepření manželského svolení, v jistých případech ovšem nutného, aniž ohledně manželského práva majetkového, dle něhož dotyční manželé žijou, ani pro příslušnosť předmětu sporu k jmění společnému, pročež schází každý podnět, aby soud bez návrhy protistrany přihlížel k případnému nedostatku souhlasu manžela. **§ 4.** *Kohn* (G. H. č. 47.) zastává mínění, že zákonní zástupcové potřebují dle našeho obč. práva zvláštní zmocnění jen k procesním jednáním, kterými o hmotném nároku zastoupeného disponují, nikoli k vedení sporu sama o sobě, že však žádosť o takové všeobecné zmocnění lze pojmouti přímo do žaloby, pak-li soud poručenský je též příslušný pro dotyčný spor, poněvadž příslušnosť jest dána tomu kterému soudu, a výkon její různými odděleními má jen význam pro službu vnitřní.

Opovědění rozepře dle **§ 21.** věnoval podrobnou úvahu *F. Kirschbaum* (G. H. č. 49.—52.). Definuje ústav tento jakožto zpravení osoby třetí o zahájeném neb hrozícím sporu, ku kterému tato jest oprávněna přistoupiti,

vycházející od jedné ze súčastněných stran ve formě přípravného spisu a v úmyslu působiti tím jisté účinky pro obor práva hmotného. Připustným jeví se opovědění takové ve všech případech, kdy zpravující míní si zabezpečiti nárok proti denunciátu aneb se chrániti proti jeho požadavku. Účinkem denunciace jest rozšíření působnosti rozhodnutí, v oznámené rozepři vydaného, na poměr mezi stranou a zpraveným, což při nedostatku výslovných ustanovení §u 68. a 74. něm. c. ř. s. pro naše právo třeba odvozovati z §u 931. vš. obč. z. per argumentum a contrario. Nepřistoupil li denunciat do sporu, ztrácí své námitky proti žalobě strany resp. podlehne námitkám, které přivodily nepříznivý výsledek sporu oznámeného, čímž rozsudek v tomto vynesený i proti němu v těchto mezích nabývá moci práva, bez ohledu na to, zda-li odpovídající strana nárok uznala, se ho vzdala, dopustila se zmeškání neb jiné nedbalosti, vyjímajíc jedině případ, kde uzavřen smír. Přistoupil-li denunciat jakožto vedlejší intervenient do sporu, jest toto rozšíření právní moci rozsudku důsledkem intervence. Zvláštní účinek jeví opovědění rozepře v řízení směnečném, totiž přetržení promlčení (čl. 80. sm. ř.). Z povahy vylíčeného působení následuje, že pro opovědění není vlastně místa v případech, kde by přistouplý denunciát zaujal postavení společníka v rozepři dle § 20. c. ř. s., poněvadž dotyčný rozsudek vždy proti němu nabývá moci práva, a zpravující straně nemůže se jednati o ochranu proti nebezpečí hrozícímu z poměru k protistraně, nýbrž nanejvýše o zabezpečení proti nárokům, vznikajícím teprve vedením sporu. Různění opovědění na notifikatorní a requisitorní, jak stanoveno jest v odst. 1. a 2. §u 21. pokládá K. za zbytečné, poněvadž vyzvání k poskytnutí zastoupení lze spojiti s každým opovědění, a i toto samo o sobě dle čl. XXXI. úv. z. k c. ř. s. účinek takového vyzvání má. Zpravený má právo k dalšímu opovědění, ačkoliv náš zákonník postrádá výslovného předpisu dle vzoru § 72. něm. c. ř. s. Připustným jest zpravení po celou dobu trvání rozepře, ačkoli svého významu pro poměry hmotného práva pozbývá tou měrou, kterou pokročilý stav řízení znemožňuje denunciátovi uplatnění jeho procesního materiálu. Vylíčené účinky má opovědění jen, když se stalo ve formě přípravného spisu, což platí i pro řízení syndikátní (§ 15. II. s. ř., § 600. c. ř. s.), a když obsahuje udání příčiny, totiž právního poměru, ze kteréhož vyplývá právní nárok, jejž si zpravující chce zabezpečiti aneb proti němuž se míní chrániti. Příslušným jest soud procesní, vedle něho též obecný soud zpraveného, zejména při denunciaci před započetím sporu. Vyřízení dotyčného podání pozustává jedině v doručení zpravenému, resp. jeho zákonnému zástupci.

W. Planck (G. H. č. 46) odůvodňuje právo nezletilých advokátních koncipientů k soudnímu zastupování tím, že buď jim přísluší dle ustanovení § 15. ad. ř., který jakožto lex specialis **§em 29.** zůstal nedotknut, aneb že je lze pokládati jakožto obecné zmocněnce dotyčného advokáta, u nichž vzhledem k § 1018. vš. obč. z. nezletilost jest bezvýznamna. Vzhledem ku konkretnímu případu dovozuje *A. Růžička* (J. Bl. č. 22.), že i pouhý dopis jest právoplatnou plnou mocí procesní dle **§u 31.**, pak-li obsahuje příkaz k zastupování, že však v každém případě jest soud zavázán na základě jeho připustiti advokáta k předsevzetí nutných výkonu procesních ve smyslu

§ 38., aniž by žádal od něho předchozí zabezpečení odpůrce ohledně útrat a škod.

§ 41., 42. viz čl. XXXII. úv. z. k c. s. **§ 53.** Obtížemi vznikajícími německé praxi při stanovení útrat, pak-li tyto uvaleny v určitém poměru na obě strany, zabývá se *Böhner* (Z. f. C. P. sv. 30. str. 73.), kdežto *Leo* (D. J. č. 10.) oproti loni uvedenému výkladu Loewy ho na § 99. něm. ř. s. (odpovídající **§u 55.** c. ř. s.) obhajuje výlučnou přípustnost odvolání proti výroku o útratách, když rozsudek konečný vydán jen ohledně těchto, poněvadž o části nároku rozhodnuto rozsudkem na základě uznání a zbytku strana se vzdala. Viz též § 514. c. ř. s.

§ 61. Žádného použití pro naše poměry nepřipouští článek *Fittingův* (D J. č 14.), v němž proslulý procesualista dokazuje, že žalovaný nemůže sice dle něm. c. ř. s. odvolati se z mezitimního rozsudku, stanovícího příliš nízkou jistotu pro útraty, že však může i přes nastalé složení dotyčného obnosu setrvati při námitce nedostatečné jistoty, čímž získá možnosť odvolání proti mezitimnímu rozsudku, tuto námitku zamítajícímu.

Větší zájem vzbudí u rakouských právníků výklad, jejž *Kiehl* Z. f. C. P. sv. 30. str. 289.) podává o vstupu věcně oprávněného do procesu, jejž vedla osoba třetí na základě jí příslušejícího práva disposičního k spornému nároku Hledě k novému občanskému právu německé říše, probírá spisovatel případy, ve kterých ve příčině jistého jmění, neb jednotlivých předmětů stává vedle práva majitelova (Herrschaftsrecht) je obmezující disposiční moc (Verfügungsmacht) osoby třetí, spočívající na zvláštním zákonném oprávnění této Moc tato liší se od práva zákonného neb zvoleného zástupce tím, že toto vykonává se v prospěch pána jmění, kdežto ona se poskytuje k hájení zájmů osob třetích, s jeho prospěchy kollidujících. Typické případy takové disposiční moci jsou veřejné úřady: správce konkursní podstaty, vnuceného správce a vykonavatele poslední vůle, pak práva manžela k jmění choti a otce k jmění dětí, rovněž poměr užívatele fideikommissu k čekatelům. Procesní právo postrádá výslovných předpisů pro případ, že taková disposiční moc pomine uprostřed sporu zahájeného jejím nositelem. Jelikož § 239. a 265. něm. ř. s., jež odpovídají našim **§ 155.** a § 234. c. ř, neposkytují dostatečné opory, dovozuje K. z práva materielního, zejména z úvahy, že podstatně jde vždy o nárok vlastního majitele dotyčného jmění, že tento jest oprávněn, ale pod následky zmeškání též povinen, vstoupiti bez přerušení řízení do sporu. Z hlediska práva hmotného jsou uvedeným případům disposiční moci velmi blízká postavení: správce pozůstalosti, manžela při všeobecném společenství statků, a akciové společnosti, pomíjející spojením se společností jinou. Pro právo procesní sluší ovšem správce pozůstalosti pokládati za zástupce dědicova, kdežto v ostatních dvou případech vzhledem k nastalé universální sukcessi by manželka, resp. fusionující společnosť přistoupily jakožto společníci do rozepře zahájené manželem neb zanikající společností. — G. H. č. 22. upozorňuje, že ustanovení **§ 168. a 170.** ohledně tříměsíční lhůty, před jejímž uplynutím nelze po nastalém klidu v řízení pokračovati, použíti nelze, pak-li se strany nedostavily k roku o námitkách

proti dané výpovědi, a tato před uplynutím označené doby byla opakována, poněvadž pak nejde o tutéž věc.

Opírajíce se o konkretní případ, dovozují Dr. *F. H.* a nejmenovaný v G. H. č. 33. a 48., že nelze podati ihned žalobu o obnovu, pak li po skončeném jednání, avšak před vynesením rozsudku objeveny nové skutkové okolnosti, obzvláště se zřetelem k požadavkum § 536. č. 1. a 5, nýbrž že zbývá jen návrh na opětné zahájení jednání dle obdoby **§ 194**.

§ 204. K poměrům německým, nám dosti vzdáleným, přihlíží *E. Dronke* (Z. f. C. P. sv. 30. str. 47.) při své úvaze, pokud soudní smír nahražuje sepsání soudní neb notářské listiny, pravidelně vyžadované pro právní jednání v něm zahrnuté,

§ 224. Oproti hlasům, žádajícím v německé říši zrušení soudních prázdnin, aspoň u samosoudů, a tím vyvolaným návrhům na generické rozšíření kruhu věcí feriálních, doporučuje *Michels* (D. J. č. 16.) aby hojněji bylo použito žalob upomínacích a k podanému odporu ihned byl rok ustanoven, při němž by soudce byl oprávněn. odložiti další jednání až po ukončení prázdnin, nejeví-li se vyřízení sporu nutným.

§ 228. Ústavem našemu právu úplně neznámým zabývá se *Busch* (D. J. č. 13.), totiž žalobou §em 257. něm. c. ř. s. zavedenou o budoucí zaplacení pohledávky, nepodmíněné plněním věřitele, avšak závislé na uplynutí určitého dne. Návrh mezitímní ve smyslu **§ 236.** a § 259 označuje *A. Bílý* (P. str. 773.) jakožto novotvar c. ř. s. do našeho práva zavedený, který umožňuje, aby nárok o prejudiciálním bodu byl pojat do nálezu místo jen do důvodů, a tím se stal účastným právní moci rozsudku. Přípustným jest toliko tenkráte, když dotyčné právo resp. poměr právní jest základem neb podmínkou pro vznik či trvání nároku žalobního, pročež nestačí, když z tohoto čerpá svou existenci, aneb dusledkem jeho trvání jest zrušení onoho. Přislušeje stejně oběma stranám v sporu, liší se od samotné žaloby určovací a od určovací žaloby na vzájem dle § 96. j. n. nejen formou pouhého návrhu, nýbrž též podstatou, jelikož se domáhá na jisto postavení dotyčného bodu jen jakožto prostředku k dosažení vlastního úkolu žaloby, pročež zákon také nežádá zvláštního důkazu právního zájmu, a spokojuje se předmětnou příslušností soudu procesního. Zamýšlí jen bližší rozvedení rozsudečného nálezu ohledně zažalovaného nároku a nezahrnuje tudíž ani změnu ani rozšíření žaloby. Ačkoli pro svou procesuální povahu kdykoli může býti odvolán i bez svolení protistrany, zakládá přece vzhledem ku svému hmotně právnímu obsahu námitku zahájené rozepře, a výrok k němu vydaný námitku věci rozsouzené. Vyloučen jest, pak li o jeho předmětu lze projednávati pouze v řízení zvláštním, aneb nedostává-li se soudu procesnímu vzhledem k němu příslušnosti věcné. Z povahy návrhu mezitímního, jakožto pouhého článku řízení, a z jednotnosti projednávání každého sporu sluší však i souditi, že návrh takový jest v řízení o věcech nepatrných vyloučen, pak-li jeho hodnota obnáší 100 až 1000 K. — *S.* (P. str. 180.) dovozuje oproti jistému soudnímu rozhodnutí, že při ústním líčení nařízeném dle **§u 237.** odst. 3. k rozhodnutí o nároku na náhradu útrat lze jednati nejen o výši a přiměřenosti žádaného obnosu, nýbrž i uplatniti veškeré námitky proti trvání náhradního nároku samého. *Matyáš*

(Zp. str. 93.) hájí ve sporu, sluší-li i při odděleném projednání námitek **§ 243**. odst. 2. podati zodpovědění žaloby, když lhůta k tomu končí dříve než rozhodnutí námitce vyhovující vešlo v moc práva, kladnou odpověď Brunnerovu (viz lonský přehled), poněvadž by lhůta počala běžeti i změňujícím rozhodnutím stolice druhé, aniž by bylo lze vyčkati konečného řešení instance třetí, a zákon také, nehledě k praktickým obtížím plynoucím z názoru Boschanova, ani nedovoluje její přerušení neb prodloužení, ani nepřipouští, aby s jejím stanovením bylo sečkáno až do vyřízení vznesených námitek.

§ 259. viz 236. c. ř. s.

§ 268. O spisu L Rosenberga loni uvedeném podaly ještě zprávy *Eccius* (Gr. sv. 46. str. 192.), *Kleinfeller* (Krit. Viertelj. sv. 44. str. 216.) a *Kisch* (Z. f. C. P. sv. 30. str. 532.), rovněž o dekanátním programu A. Wacha *Walker* v Not. č. 6. Nově pojednává o břemenu průvodním, pokud jde o negativy a smlouvy podmíněné, *E. Martinius*[18]), o jehož knize referuje *Kisch* (Centralbl. f. Rechtsw. sv. 22. str. 46.), a dissertace *J. Cüppersa.*[19]) Duchaplným způsobem dokazuje *H. Horten* G. Z. č. 29.:, že volné uvažování soudce proniká celé řízení a neobmezuje se na oceňování průkazů (**§ 272**.), poněvadž i při zkoumání, zda-li stávají podmínky pro předsevzetí jednotlivých článků procesních, na pravidla důkazní vázán není. Z toho plyne, že zákonné domněnky, pokud připouštějí důkaz opaku, mají jen význam pravidel na zkušenosti se zakládajících, jelikož okolnosti mluvící proti jich správnosti v jednotlivém případě snadno utvoří důkaz opaku Pro nemožnosť, objasniti při odůvodnění veškeré imponderabilie, které na přesvědčení soudce spolupůsobily, není povinnost k uvádění důvodů správným korrektivem volného uvažování, nýbrž jedině přezkoumání skutkové podstaty, výroku první stolice za podklad sloužící, sborem mužů širšího rozhledu a hojnější zkušenosti, při čemž ovšem volné uvažování musí zůstati svědomitým zkoumáním všech rozhodných momentů, a nesmí se nikdy zvrhnouti v pouhou libovůli.

Ve svém obšírném pojednání o zákonu ze dne 25. července 1871 ř. z. č. 76. vytýká *R. Bežek* (Not. č. 9—19.), že formální předpisy hmotného práva sledují v první řadě účel, publicitou právního jednání zabezpečiti zájmy veřejnosti i stran k němu se pojící, nikoli zajistiti neb usnadniti důkaz jeho. Ovšem nastává účinek tento jakožto důsledek veřejné víry listin notářských, pro kterou soudce skutečnosti v nich dosvědčené za pravdivé považovati musí; kdežto naopak vzhledem k naprosté závaznosti předpisů cit. zákona smlouvy a právní činy jemu podléhající nelze dokázati jinak, než právě notářským spisem, jejž ani rozsudek neb soudní smír nahraditi nemohou. Pro hmotně právní povahu předpisů těchto zůstaly ony zavedením volného uvažování důkazu úplně nedotknuty, což platí zejména pro potvrzení o příjmu věna a pro právní jednání neduživých v § 1. lit. e) cit. z. uvedená. Názor, že zákon z r. 1871 zavedením c. ř. s. zůstal nedotknut, podporuje též auto-

---

[18]) Behauptungs- und Beweislast bei der Negative und dem bedingten Vertrage, Berlin 1902, Heymann.

[19]) Beiträge zur Lehre von der Beweislast, Düsseldorf 1902, Schwann.

rita ryt. *A. Randy* (Not. č. 15.), který oproti Tilschovi z doslovu úvodu cit. z. a z právního vývoje dovozuje, že ustanovení ohledně stvrzení příjmu věna jsou stejně povahy hmotně právní, jako předpisy týkající se různých smluv v §u tomto uvedených, pročež nelze ono nikterak považovati za pouhé pravidlo průkazní, které by c. ř. s. byl odstranil. — **§ 303.** Podrobnou zprávu o knize J. O. Worla »De editione documentorum« podal *E. Ott* (Sborník III. str. 80.).

§ 390. Pomuckou pro německé praktiky při vyhotovení rozsudků jest kniha *W. Marwitz.*[20]) Vlivem ohrany kompensace na průběh řízení zabývá se *O. Urban* (Jur. Viertelj. sv. 34., str. 1), který ji definuje jakožto případný prostředek obrany, avšak zároveň i útoku. kterýmž se uplatňuje nárok, aby rozsudečným nálezem bylo rozhodnuto o pravosti vznesené protipohledávky, a vyřknuto, že zažalovaný nárok do výše kompensovaného pominul. Novými zákony procesními nenastala ohledně hmotně právních podmínek vyrovnání nijaká změna; právo procesní žádá. aby obrana byla včas vznesena, totiž před skončením jednání v první stolici, při zavedení přípravného řízení během jeho; aby tuzemský řádný soud byl příslušným k rozhodnutí o protipohledávce. není-li tato od jiného příslušného úřadu již pravoplatně přisouzena; a aby obrana nebyla vyloučena námitkou zahájené rozepře neb rozsouzené věci. Aby soud procesní byl ohledně protipohledávky věcně příslušným a tato z hlediska řízení liquidní (**§ 391.** odst. 3.), třeba není, ačkoli musí vykazovati i hmotnou likvidnosť v § 1438 vš. obč z. slovem »pravá« označenou. Vliv obrany na chod řízení jeví se v tom směru, že — 1. nejsou-li vzájemné pohledávky současně zralé k rozhodnutí: *a*) lze žalobu bez ohledu k obraně zamítnouti, jakmile neodůvodněnosť žalobního nároku, buďsi jen dočasná, byla prokázána, *b*) lze i neliquidní nárok žalobní zamítnouti, pak-li žalovaný maje prokázanou protipohledávku, o to žádá, *c*) lze zamítnouti žalobu, vyrovná-li žalovaný prokázaný nárok žalobní jen oněmi ze svých protipohledávek, jichž pravosť byla již uznána; — 2. dána jest možnosť odděleného jednání ve smyslu § 188. c. ř. s. a vynesení rozsudku částečného dle § 391. odst. 3.; a — 3 že žalovaný žádosť obranou vznesenou, aby bylo rozhodnuto o pravosti protipohledávky, může jen se svolením žalobce odvolati, jakmile byl vynesen částečný rozsudek dle § 391 odst. 3. — Rozhodnutí o obraně sluší pojmouti do nálezu rozsudečního, avšak i kdyby bylo umístěno v důvodech, vchází v moc práva, aniž by se vyžadoval mezitimní návrh dle §§ 236 a 259 c. ř. s. Předpisů těchto zde ani správně použíti nelze, poněvadž existence protipohledávky jest okolností nárok žalobní rušící, nikoli jej předurčující. Účinek zahájené rozepře nastává ohledně obnosu, kterým se vyrovnává, okamžikem, kdy obrana při roku byla vznesena Byl-li nárok žalobní přisouzen rozsudkem částečným, a vzhledem k pokročilé exekuci úmyslně opomenuto, vysloviti v rozsudku konečném zrušení pohledávky žalobcovy, sluší nastoupiti návrhem na zastavení exekuce dle § 39. č 1. ex. ř.

---

[20]) Das Urteil in bürgerl. Rechtsstreitigkeiten nach der C. P. O. in der Fassung vom 20. Mai 1898. Berlin 1902, Haering (Hülfsbücher für die gerichtliche Praxis, herausgegeben v. Peters, VI.).

ve spojení se žalobou opposiční dle § 35 k odstranění obligace judikátní. — Velmi nepříznivé kritice podrobuje procesuální vhodnosť ustanovení §u 391. odst. 3. *S. Karplus* (J Bl. č. 27–32), jehož názory ohledně podstaty kompensace vůbec a vyrovnání pohledávek již vykonatelných zvlášť ovšem se sotva potkají se všeobecným souhlasem. On totiž připouští kompensaci v užším slova smyslu, totiž zrušení dvou pohledávek na základě toho, že jsou vzájemnými a vyrovnatelnými, jedině výrokem soudním, neboť smlouvě kompensační popírá povahu vzájemného vyrovnání, kdežto prý kompensaci jednostranným prohlášením vš. obč. z. vůbec nepřipouští. Vzájemnou existencí dvou pohledávek přivoděný »stav váhavosti« (Schwebezustand) lze pravidelně skončiti žalobou určovací, žádající soudní určení kompensability, aneb žalobou o plnění, proti které žalovaný vznese obranu vyrovnání, nepodá-li sám žalobu navzájem, žalobu určovací neb jednu z těchto žalob ve spojení s obranou. Vykonatelnosť jedné neb obou pohledávek jeví na tyto prostředky k ukončení »váhavosti« dalekosáhlý vliv Když protipohledávka teprve po nastalé vykonatelnosti nároku žalobního stala se kompensabilní, lze ji uplatniti žalobou určovací; vede-li se exekuce jiným spůsobem než přikázáním na místě placení, též žalobou opposiční. Opomenul-li žalovaný během sporu již namítnouti nastalou vyrovnatelnosť, ztrácí jeho pohledávka svou kompensabilnosť úplně, neb nemůže nastoupiti žalobou opposiční, jelikož jde o obranu, která povstala již před vynesením rozsudku; ale ani žalobou určovací, poněvadž by tato byla jen obejitím zákazu žaloby opposiční; zbývala by k uplatnění protipohledávky jedině žaloba o plnění Jsou-li obě pohledávky vykonatelné a nastala vyrovnatelnosť teprve po vynesení rozsudku, lze k jich vzájemnému zrušení použíti žádosti o přikázání na místo placení, při jiném způsobu exekuce žaloby opposiční a proti cessionáři žaloby určovací; strana, která uplatnění kompensability opomenula, jest omezena na návrh přikazovací. Do nepříznivého postavení nedbalého žalovaného, jak shora bylo vylíčeno, uvádí však dle mínění *K.* částečný rozsudek dle §u 391. odst. 3. také stranu, která obranu kompensace řádně vznesla; odnímá její pohledávce vyrovnatelnosť tím, že nárok žalobní uměle a bezdůvodně činí vykonatelným, pročež by ustanovení toto slušelo úplně vymýtiti. — *F.* šl. *Nemëthy* (G. Z. č. 44., 45.) uvažuje možnost odstraniti rozsudek při zmeškání dle **§u 396.** vydaný, když byl týž získán porušením úmluvy stran, zejména ujednání, že žádný z účastníků se k soudu nedostaví a tím nastane klid řízení. Jelikož ani navrácení k stavu předešlému, ani žaloba o obnovu (§ 530. č. 3.) neposkytují nápravy, třeba domáhati se zrušení dotyčného rozsudku buď v řízení trestním neb uplatněním smluvního závazku samostatnou žalobou.

Nahražení zákonné lhůty, **§em 409.** pro plnění zavedené, soudcovskou, která by spíše poměrům jednotlivého případu odpovídala, navrhuje *A. Spitzer*,[21]) kdežto *F. Wien*,[22]) jenž přihlíží též k činnosti soudů trestních a úřadů správních, zkoumá, jak soudy civilní plní povinnosť **§em 414.** jim uloženou k odůvodvění svých rozsudků.

---

[21]) Richterliche Stundung, Wien 1902, Manz.
[22]) Ueber Entscheidungsgründe, Leipzig 1902, Freytag.

§ 454. Oproti návrhům na odstranění žalob z rušené držby dovozuje *E. Udziel* (Cz. III. str. 560.), že by tím ústav držby byl v podstatě zrušen, čehož si přáti nelze; pokládá za příhodné, ponechati žaloby tyto v mezích dosavadní 30denní lhůty, podrobiti je však pravidlům obecného řízení.

§ 461. *B. Pick* (G. Z. č. 26, 27.) uveřejnil německý překlad článku *E. Otta* o úkolu odvolání, který přinesl I. ročník Sborníku (str. 6.) — **§ 470.** Jak pevně jsou v německé praxi zakořeněny názory o výlučném právu dispo. sičním stran i ohledně otázek ryze procesuálních, dosvědčuje *H. Wittmaack* (Arch f. civ. Praxis sv. 92, str. 357.), jenž zkoumání formálií opravních prostředků z moci úřadu pokládá za nesrovnalé s řízením sporu stranami, pročež de lege ferenda navrhuje, aby k nedostatkům v tomto směru bylo hleděno jen na žádosť protivníka, a připuštěno i prodloužení lhůty odvolací, jde-li ve sporu o předmět, kterým strany mohou volně disponovati. **§ 496.** *Simonson* (Gr. sv. 46., str. 99.) rozebírá význam předpisu §u 538. č. 3. něm. c. ř. s., aby soud odvolací věc vrátil do první stolice, když jde o nárok sporný ohledně důvodu i obnosu, a v odpor vzatý rozsudek vztahoval se jen k důvodu, aneb aby žalobu zamítl

F. Lošan (P. str. 701., 737.) obrací se proti mínění *K. Fliedra* (P. 1900 str. 377.) o rozšíření důvodů revise tím, že soudy odvolací pojímají do svých rozsudků usnesení zamítající námitky nestávajícího zmeškání, nepříslušnosti, zahájené rozepře a rozsouzené věci, následkem čehož rekurs proti usnesením těmto se spojí s podanou revisí. Vylíčiv podrobně úkol odvolání a revise, dovozuje, že vady řízení, pro rozhodnutí ve věci hlavní významné, lze uplatniti jedině revisním důvodem dle **§u 503.** č. 2; kdežto výrok soudu o podmínkách platného řízení, k nimž shora uvedené námitky patří, zůstává vždy usnesením, i když byl pojat do rozsudku, a tudíž jen rekursem může býti v odpor brán. Probíraje pak jednotlivé případy, kdy odvolání dlužno zamítnouti usnesením, dospívá k výsledku, že další rekurs se připouští jen pro námitky v §u 471. pod č. 1—3. a 5. uvedené, že jej ovšem s případnou revisí spojiti lze, že však tím své povahy nemění a nelze to považovati za jakési rozšíření revisního důvodu §u 503. č. 2. Zajímavý výklad o poměru obou vět odst. 3 v **§u 505.** podal *M. Allerhand* (Prz. str 773.). Revisí proti potvrzujícímu rozsudku odvolacího soudu odnímá se tomuto právní moc materielní i formální stejnou měrou jako změňujícímu, neb důsledkem jejího podání nelze o něj opírati námitku věci rozsouzené, on netvoří ohledně upraveného poměru právního plný důkaz, nezakládá další důvod právní pro nárok žalobní, a nezahajuje běh nové 30leté lhůty promlčecí. I účinků na třetí poměry právní, podmíněných formelní mocí právní, se mu nedostává; tak zejména nelze v základě jeho rozhodnouti o obnosu zažalované pohledávky, vztahoval-li se jen k důvodu, nelze pokračovati v řízení nesporném (§ 127. cís pat.) neb exekučním (§ 238 ex. ř.), zastaveném do právoplatného rozhodnutí, nelze též zrušiti exekuci ku zajištění (§ 376 č. 3. ex. ř.) Vykonatelnosť jest sice pravidelně s mocí právní spojena, avšak nutné souvislosti nestává. Tak postrádají pravomocné rozsudky ve sporech určovacích vykonatelnosti, kdežto opatření výkonná poskytuje zákon v ruzných stupních již před dobytím konečného výroku v podobě prozatímného opatření, exekuce

k zajištění a nároku na plnění dle § 505 odst. 3. Nárok tento vyplývá výlučně z práva procesního a liší se podstatně od práva na uspokojení, vlastnosti to materielního oprávnění, uznaného rozsudkem v moc práva vzešlým. Důsledkem tohoto rozdílu jest, že plnění lze požadovati zpět, nejen když rozsudek odvolací byl změněn, nýbrž i v případu zrušení, aniž by bylo třeba vyčkati nového rozhodnutí, a že k navrácení jest povinen i věřitel žalobcův, kterému takový nárok o plnění byl přikázán. O materielním nároku z obohacení před vynesením nového rozhodnutí odvolacího soudu mluviti nelze, a nemůže se týž obraceti proti jinému podmětu než straně žalující.

§ 506. *H. Brüch* (G. H. č. 34., 35.) si stěžuje, že nejvyšší soud advokátům vytýká obšírnosť podaných revisí, ačkoli neustanovením roku k ústnímu líčení je donucuje k výkladu veškeré látky procesní.

§ 513. viz § 470. c. ř. s. — **§ 514.** Pro právo německé vytýká *Nöldecke* (D. J. č. 12.) nesprávnosť praxe říšského soudu, která připouští stížnosť do rozhodnutí vrchních soudů zemských ohledně útrat jen tehda, odpovídá-li věc hlavním podmínkám revise, a vylučuje ji též tím, že výrok o právu chudých, vyžádaném pro další stížnosť, pokládá již za rozhodnutí o této samé. — **§ 526.** viz 470. c. ř. s. — **§ 530.** viz § 194. c. ř. s.

§ 548. Rovněž jen k zvláštnostem německého řízení na základě listin hledí *Kaiser*, který v D. J. čís. 20. dovozuje, že nárok o náhradu škody spůsobené vykonáním rozsudku v zmíněném řízení vyneseného a pořadem práva zrušeného, prokázati lze všemi prostředky důkazními, které připouští řízení řádné.

J. Josífko (Pr. roz. III. č. 19.) poukazuje k obtížím vznikajícím při exekuci ustanovení **§u 573.** odst. 3. ohledně částečného vyklizení najatého předmětu, poněvadž dle jasného znění zákona nelze povoliti ani vedení práva ani exekuci k zajištění, pročež nezbývá než povolení prozatímného opatření dle §u 382. č. 4. ex. ř., ačkoli soudy dosud jeví málo ochoty, tuto cestu nastoupiti.

§ 577. Hojná pozornosť věnována v uplynulém roce řízení rozhodčímu. *K. Bornhak* podal v Z. f. C. P. sv. 30. str. 1. obšírné vylíčení jeho tvaru a povahy dle práva římského, obecného, pruského a francouzského, aby na takto získaném podkladu důkladně rozebral jeho podobu v platném něm. c. ř. s.; práce ta i pro rakouského právníka obsahuje mnoho zajímavého, ačkoli náš zákon v úpravě tohoto ústavu vykazuje značné úchylky od svého německého vzoru. Smlouvu o rozsudím definuje B. jakožto dohodu dvou soukromníků, že svůj spor o otázce právní dají rozhodnouti osobou soukromou na místě řádného soudce; jest to tedy smlouva ohledně uplatnění sporného práva, nikoli o toto samé. Německý c. ř. s. opustil tím názor obecného práva, že smlouva o rozsudím jest smírem o sporné právo, jehož bližší upravení vznášejí strany na rozhodce, a přidržuje se římskoprávního pojmu, v právu francouzském zachovaného. O soudu rozhodčím ve vlastním slova smyslu více mluviti nelze, je-li ustanoven zákonem, kde jméno toto jen značí, že soud, čerpající svou autoritu z donucovací moci státu neb veřejnoprávní korporace, rozhoduje dle ohledů slušnosti. Vedle smlouvy stran, že svůj spor dají rozhodnouti jedním neb více rozhodci, není, pokud jde o právní základ

řízení, žádného místa pro nějakou smlouvu s rozsudím, ačkoli vedlejší úmluvy ohledně zvláštních závazků jeho stávati mohou. Její podstatný obsah tvoří jedině označení předmětu sporu, kterým může býti každý právní poměr disposici stran podlehající, spory budoucí jen, pokud vzniknou z určitě označeného vztahu právního. Zrušení její nastává odpadnutím rozsudího v kompromissu jmenovaného, aneb rovností hlasů mezi rozhodci. Mezi stranami působí výrok rozhodčí potud jako právomocný rozsudek, že obnovení sporu a řádné prostředky opravné vylučuje; vykonatelnosti vůbec postrádá neb k podané žalobě vynutí moc státní splnění smlouvy, nikoli výroku rozhodčího jakožto takového. Mimořádné pomucky právní zastupuje žaloba o zrušení výroku, která nahrazuje žalobu pro zmatečnosť, pokud jde o podstatné vady smlouvy s rozsudím, řízení před rozhodci a výroku, žalobu o obnovu vzhledem k vadám skutkové podstaty, při čemž něm. c. ř. s. dle vzoru obecného práva odpírá restituci ex capite novorum. — Otázkou, jakými úmysly byl náš c. ř. s. veden při upravení řízení rozhodčího, zabývá se *J. Rosenblatt* (Cz. III. str. 408. a G. Z. č. 25., 26.) a dospívá úsudku, že oproti vš. ř. s. mnohem podrobnější ustanovení nynějšího práva směřují k tomu, aby strany od uzavření smlouvy o rozsudím odstrašily. Snahou jejich jest, získati rychle a s nejmenším nákladem spravedlivé a vykonatelné rozhodnutí. Zdánlivě směřují předpisy zákona ovšem k tomu, zabezpečiti ustavení soudu rozhodčího, rychlé provedení jednání, řádné vynesení a vyhotovení výroku; ve skutečnosti však pozůstává pomoc jimi poskytovaná ve zrušení smlouvy o rozsudím, předpis o nutnosti podpisu všech rozhodců oddaluje vyhotovení výroku, a četné důvody, pro bezúčinnosť jeho stanovené, zejména připuštění nově nalezených skutečností a důvodů, odnímají veškerou naději v jeho závaznosť. R. s úpravou touto souhlasí, pokládaje celý ústav za nynějšího c. ř. s. za zbytečný. — Vady rozhodčího řízení zavedeného jednotlivými zákony o dělnickém pojišťování líčí *K. G. Wurzel* (J. Bl. č. 14.—17.). Oproti podrobné úpravě hmotných nároků pojištěných postaráno o řízení sloužící k jich dobytí velmi macešsky, a nedbáno zejména toho, že úkolem stanovených soudů rozhodčích jest přesné vykonávání zákona, nikoli upravování zájmových rozporů dle ohledů slušnosti, jak tomu jest při smlouvě o rozsudím, k němuž strany pojívá též osobní důvěra. Ačkoli bylo tudíž správným, že na tyto soudy rozhodčí předpisy c. ř. s. o řízení rozhodčím rozšířeny nebyly, jest oprava velmi nutná, pro kterou by švýcarské zákony o dělnickém pojišťování podávaly mnoho vhodných pokynů, a která by měla směřovati k tomu, aby vzhledem k sourodosti jejich úkolu se soudy státními zabezpečeno bylo obsazení jich silami patřičně kvalifikovanými, pravidelný průběh jednání, možnosť přezkoumání jich rozhodnutí a patřičný dozor k jich činnosti.

Z. org. sd. § 5. —n—l (Not. č. 18.) vytýká nynějšímu rozdělení přípravné praxe soudní nedostatečnosť doby, určené pro řízení ve věcech nesporných. **§ 25.** *P. Magunna*[23]) nově vydal svou osvědčenou příruční knihu pro přednosty pruských samosoudů.

[23]) Der aufsichtführende Richter bei den preussischen Amtsgerichten. 3. verbesserte Auflage, Berlin 1902, H. W. Müller.

Z. o. sd. živ. Novela k německému zákonu o sd. živ., která 1. lednem r. 1902 nabyla platnosti, měla v zápětí celou řadu příručních vydání,[24]) o nichž referuje *Winter* v J. Litbl. r. XIV. st. 89. — **§ 1.** *A. Meissner* (Pr. roz. III. č. 15., 17.) hájí oproti panujícímu mínění názor, že příslušnosť soudu živnostenského ohledně nároku dle své povahy před jeho forum náležejícího nepomíjí změnou aktivního neb passivního podmětu jeho. Nehledě k tomu, že j. n. s jedinou výminkou § 51. č. 1. upravuje kompetenci výhradně dle povahy nároku, a že v případech § 49. č. 6. a 7. nikomu nenapadne příslušnosť okresního soudu při změně účastníků popírati, stačila by pak již pouhá změna ve stavu původních podmětů k přivodění inkompetence, jakož i výklad tento poskytuje nejlepší příležitosť obcházeti ustanovení §§ 3. a 23. ohledně výlučnosti soudu živnostenského, ačkoli zvláštní spůsobilosť jeho k rozsouzení dotyčného sporu změnou podmětů dotknuta nebyla. — *L. Winter* (Pr. roz. III. č. 4., 5.) poukazuje k tomu, že obligatorní první rok u soudů živnostenských zaveden z ohledů na sociální rozpor, mezi kapitálem a prací v dotyčných sporech pravidelně vystupující, pro který zákonodárce přeje jich smírnému urovnání. Jak zkušenosť ukazuje, jest však soudce z povolání, dle **§ 28.** tato stání pravidelně sám odbývající, příliš vzdálen životních poměrů dělnictva, než aby tento úkol nestranného dohodce mohl konati; i doporučuje se tudíž, již k prvnímu roku přibrati přísedící.

Adv. ř. Přehled literatury vztahující se k poměrům a organisaci právních zástupců nejen v Rakousku, nýbrž i v zemích cizích pro dobu od roku 1897—1900 podal *J. Steinberg* (Cz. III. str. 327.), kdežto *J. šl. Ettl* (Pr. roz. III. č. 14.) se zabývá poměry advokátů uherských, *Bouček* (Pr. roz. III. č. 14.) francouzských a *J. Stranz* (J. Ltbl. r. XIV. str. 196.) berlínských. V živém ruchu, který v uplynulém roku nastal ohledně žádoucí reformy naší advokacie, lze různiti směr dvojí. Mírnější, stojící na půdě nynějšího adv. ř., jejž zastupují *F. Hönigsmann* (G. H. č. 18.) a *M. Ettinger* (G. H. č. 26. a 28.), žádá zachování volné konkurence a očekává nápravu od rozšíření agendy zrušením finančních prokuratur, reformou řízení správního, pěstěním činnosti hypotekární a vůbec sprostředkovací, pak od umluvení vysokého tarifu a reformy disciplinárního řízení. Oproti tomu pokládají *E. Koerner* (Pr. roz. III. č. 6., 15.—17.), *V. Bouček* (Pr. roz. III. č. 7.) a *R. Nosek* (P. roz. III. č. 10. až 13.) důkladnou změnu adv. ř. za nezbytnou, kterou by poměry stavu upraveny byly na základě určitého počtu míst, avšak bez obmezení práva zastupovacího na soudy sídla, na základě úplné samosprávy co do tarifu a řízení disciplinárního, doplnění organisace stavovské zavedením komor krajských zemské komoře podřízených, a zabezpečení pro stáří; v podrobnostech se však dosti liší. Se snahami těmito souvisí též návrhy učiněné od *V. Boučka* (Pr. roz. III. č. 13.) a *E. Koernera* (Pr. roz. III. č. 23.) ohledně organisace bezplatné právní ochrany nemajetných, směřující k zřízení zvláštní sekce u komory, jejížto členové by i mimo případy, kdy zákony obligatorní za-

[24]) Das deutsche Gewerbegerichtsgesetz in der Fassung vom 29. September 1901, herausgegeben von: — L. Mugdan, 5. Auflage, Berlin 1902, Guttentag; — A. v. Bernewitz, 2. Auflage, Leipzig 1901, Rossberg & Berger; — S. Hirsekorn, Leipzig 1902, Hirschfeld; — Mensinger-Prenner, München 1902, Beck.

stoupení advokátem žádají, a sice bez rozdílu, zda-li jde o věci civilní, trestní neb správní, poskytovali nemajetným třídám právní radu i zastupování. Částečnou náhradu za svou činnosť obdrželi by členové sekce ze zvláštního fondu, jejž by komora utvořila z podpor veřejných korporací, a přikázáním zastupování cizinců, jichž poptávky by se vhodným způsobem rovněž u komory soustředily. Na obtíže překážející zrušení finančních prokuratur a přijetí většího počtu advokátů do služeb státních ukazuje *Král* (Not. č. 5.—7.). **§ 17.** Čtvrtého vydání se dočkal kommentář k německému tarifu advokátnímu, který spracovali *Joachim-Walter.*[25] *Reichenstein* (J. Bl. č. 15.) upozorňuje na to, že dle **§ 19.** advokát jest oprávněn ke srážce své pohledávky z hotovosti pro stranu přijaté jedině v případě, když žádaný obnos byl za likvidní uznán, kdežto spornosť jeho výše mu ukládá povinnosť, dotyčnou částku složiti k soudu, aniž by měl právo volby mezi retencí a deponováním. — **§ 20.** Od *Lesseho* (D. J. č. 5., 10.) popřenou přípustnosť sloučení advokacie a patentního zastupitelství hájí *R. Alexander-Katz* v D. J. č. 7. a ve zvláštní brošurce,[26] spor pro naše poměry bezpředmětný, poněvadž vzhledem k §u 43. pat. zák. advokát nemá důvodu domáhati se zápisu do listiny zástupců ve věcech patentních. — *L. Katz* (Pr. roz. III. č. 15., G. H. č. 39., 40.) shledává v **§u 27.** lit. d) dostatečný základ, aby příspěvky členů komory se schválením ministerstva spravedlnosti byly zvýšeny tou měrou, až by stačily ku hrazení premií pro ústav zaopatřovací. Tento by poskytoval důchody starobní a vdovské, avšak jen v případech potřeby, poněvadž by při všeobecném vyplácení takových rent premie dosáhla výše nesnesitelné.

(Dokončení.) Dr. *Ludvík Popel.*

Ústavní a správní právo.

Zorn. Die deutsche Staatssprache. (Verwaltungsarchiv sv. 10., str. 1.—18., sv. 11. str. 189.—221., též ve zvl. otisku, 1902.)

Jazykové potíže, které se vyskytly v Německu, zvláště v Prusku tím, že bráněno bylo Polákům užívati svého jazyka mateřského ve škole, při shromážděních, ano při dopisování si, zavdaly spisovateli příčinu k úvaze, kterou sám označuje jakožto zcela objektivní, národním chauvinismem nezbarvenou. Zdali toto označení jest správné, zdá se nám býti dosti pochybné; na nás práce spíše činí dojem, že spisovatel si napřed vytkl thema probandum a pak teprve snažil se pracně shledávati důvody pro tvrzení své.

Vycházeje z názoru, že princip rovnoprávnosti jazykové, chtěl-li by býti proveden, pro stát representuje holé neštěstí a že by zvláště pro velmoc byl přímo katastrofálním, konstatuje spisovatel, že ani v Německé říši ani v Prusku není výslovného předpisu, jímž by jazyk německý za jazyk státní byl prohlášen. Thesi svou, že v oblastech, k německé říši náležejících, v státním životě, t. j. dle jeho názoru ve všech vztazích, které překročují prah soukromého obydlí, výhradně užívati jest jazyka německého, snaží se odůvod-

[25]) Die Gebürenordnung für Rechtsanwälte, Berlin 1902, H. W. Müller.
[26]) Rechtanwaltschaft u. Patentanwaltschaft, Berlin 1902, Liebermann.

niti jakožto prý »samozřejmou« povahou věci, názvem říše Německé, nedostatečnou jazykovou kvalifikací úřednictva a konečně výminkami, které některými zákony (tak zejména občanským zákonníkem, zákonem o organisaci soudů) ve prospěch užívání neněmeckých jazyků byly připuštěny, z nichž dle zásady »exceptio firmat regulam in casibus non exceptis« souditi dlužno, že ve všech ostatních směrech neněmecké národnosti resp. jich jazykové pro stát vůbec neexistují.

Jedině důvod posléze uvedený může po našem soudě býti předmětem vážné vědecké diskusse, ačkoliv i co se jeho užívání týče, náležitá opatrnost zajisté jest na místě. Argument čerpaný z »povahy věci« dostavuje se obyčejně tam, kde vůbec žádných důvodů není a, co se týče názvu, tož jest — ani nehledíc k tomu, že tento důvod by se hodil toliko pro říši Německou, nikoliv pro království Pruské, jehož polské oblasti ostatně k starému buntu německému ani nenáležely — i méně soudnému čtenáři ihned jasno, že pojmu t. zv. politické národnosti pro řešení otázek jazykových vůbec užiti nelze. Co nečně týče se důvodu, bezpočtukráte opakovaného, že prý úředníci Němečtí a Pruští nejsou povinni, znáti jiného jazyka než německého, tož zajisté netěžko jest dokázati, že tu jde o petitio principii, nehledíc ani k tomu, že při většině úřednictva zajisté žádá se i v Prusku úroveň vzdělání, převyšující školu národní a že na školách středních i tam jazykové vyučování na němčinu obmezeno není.

Však kdyby se i supposice spisovatelova uznala za správnou, neplynuly by z ní nikterak ony konsekvence, které se z ní odvozují. Že vyučování ve školách, aspoň pokud jde o náboženství, jest funkcí státní, musilo by teprv býti dokázáno, a pokud se týče dopravy dopisů s neněmeckými adresami, jest spisovatel na omylu, chce-li on tuto záhadu prostě rozřešiti dle šablony vyřízení podání k nějakému veřejnému úřadu učiněného. Nepřipustiti spolek neb shromáždění, když se má mluviti jazykem dohledacímu úřadu nesrozumitelným, bylo sice dokonce schváleno naším říšským soudem (nález ze dne 11. a 12. ledna 1894. *Hye-Hugelmann*, č. 651 a 653), avšak před vědeckou kritikou názor takový nemůže obstáti aspoň tam, kde zákon spolkový a shromažďovací ovládán jest principem ohlašovacím, jež dává státním orgánům toliko funkci negativní, zabraňovací, při čemž její musí býti starostí, kterak si zjedná prostředky, k věcnému vykonávání této funkce potřebné.

O vědecké prohloubení všech problémů, tuto jen stručně naznačených, se spisovatel ani nepokuuší.

Pražák.

Alfr. Freih. v. *Offermann*, *Das Verhältniss Ungarns zu »Österreich«*. Vídeň a Lipsko (Braumüller), 1902. Str. 158.

Zvláštního pozoru zasluhuje objektivní, věcná úvaha známého spisovatele (srov. Sborník II, 229), která je sice trochu široce psána, a theoreticky přidržuje se vlastně náhledů Jellinkových, nicméně hledí také zvláště k historickému vývoji mocnářství, a zcela trefně vystihuje různý vývojový stupeň a charakter obou polovicí říše, nedostatečnou formu jejich svazku a povážlivé důsledky odtud vyplývající. Budiž zde stručně podán obsah, při čemž toliko ve příčině historického vývoje připojíme některé poznámky.

Dle *O.* mocnářství habsburské vzniklo jako unio personalis jure aequali (poměry zemí k sobě pak byly ještě neurčité). Napotom vyvíjel se jistý svazek říšský, a to ne toliko vědomou činností dynastie, nýbrž také následkem společných zájmů. Avšak za středověkého »dvojstátu«, kdy kníže a stavové stáli namnoze v poměrech smluvních, nikterak nebylo lze zevně dospěti k idei státní jednoty. Tuto jednotu resp. suverennitu mohl uskutečniti teprv absolutism, kdy také jednotlivé země byly vespolek blíže spojovány osobou a mocí společného knízete (ex jure imperii), jakož i centrální úřední a vládní soustavou, kterou si vytvořil. Absolutism 17. a 18. století hledal už stát ve vítězném knížeti, jakožto suverenním pánu: — podstatným znakem státu stávala se osobní suverenita knížecí, jež zaměňována vůbec se státní mocí. A poněvadž několik státních mocí mělo jednoho osobně svrchovaného nositele, vyplývala z toho fakticky vlastně konfuse monarchických praerogativ resp. smísení mocí (na způsob jedné moci ústřední); ano kníže, jsa jedině sám suverenním, mohl prý také právně rozšiřovati právní společenství mezi zeměmi až k totální absorpci a fusi jejich (v oboru zřízení společných) — překážky byly toliko rázu politického, hlavně v Uhrách. *O.* sice uznává, že jednotlivé země přes to vše zůstaly ještě útvary právními, historicko-politickými a národněsocialními, resp státy absolutistickostavovskými, nesuverennými (pod osobní, »císařskou« suverenitou) a takto že tedy trvaly tradice knížecího a stavovského, resp. národního dualismu. Avšak, pokudkoli sahala osobní svrchovanost mocnářova, potud přece sahal už jeden stát celkový.[1])

K těmto historickoprávním náhledům *O.* budiž zde připomenuto, že právě to jest nám otázkou, zdali pobělohorský stát český stal se absolutním patrimoniem, v němž by králi českému příslušela absorptivní repraesentace státu, anebo pokud i v té době přec ještě byl vázán ústavním právem stavů jako spoluzástupců co do sukcesse, celistvosti koruny a p., tak že v těch některých bodech nebylo plné »knížecí« suverenity, nýbrž i dále mohlo se mluviti o suverenitě »koruny« (ne krále samého). Potud by pak český stát zachovával povahu juristické osobnosti korporativní, byť snad zase v jiných ohledech jevil se pouze státním ústavem (Anstalt) nebo dokonce jen objektem státního panství »knížecího«; důsledně by se však už přece nedalo tvrditi, že by svrchovaný kníže také »právně« mohl rozšiřovati společenství zemí až k totální státní fusi.[2]) Nad to dala by se také přetřásati otázka, pokud knížecí absolutism po r. 1620 zakládal jednu nadřízenou vrchní moc státní pro různé země, anebo pokud máme instituce společné, jako i samého pa-

---

[1]) V tom směru *O.* vytýká hlavně dynastické a státoprávní účinky pragmatické sankce 1713 a císařského titulu rakouského 1804 (ač ne vesměs správně). — Také uvádí, že sice státní suverenita vlastně se vyvíjela zevně jako negace moci římského císaře a papeže, a vnitřně jako negace moci zemských stavů, že však právě v mocnářství habsburském i církev i německé císařství znamenitě podporovaly moc knížecí a její universalism naproti partikularismu zemí a nacionalismu; tak prý už v 17. a 18. stol. moc knížecí vlastně splývala s císařskou (?)

[2]) Ostatně Obn. Zř. Z 1627 všeliké praerogativy, čítajíc k tomu zvláště absolutistickou výhradu juris legis ferendae, vyhrazovalo knížeti jen jako králi českému, i dědicům jeho jakožto budoucím českým králům.

novníka, aspoň právnicky pokládati vlastně ne za instituce ústřední ve smyslu státu spolkového, nýbrž jen za společné ve smyslu reální unie (tedy za zjev nikoli totální fuse, nýbrž kumulace, kollektivisace), nechať by rozdíl takový snad politicky nezdál se míti velikého významu.

Co se týče nynějšího dualismu, *O.* nejprve správně vytýká, že oba súčastněné státy nacházejí se na různém stupni historického vývoje, a že tedy jsou útvary vnitřně různorodými. Z jedné strany Uhry — do r. 1848 měly svou historickou ústavu (která nicméně jako starostavovská anglické se nerovnala); za absolutismu snad ztratily juristicky povahu státní, nicméně trvaly jako útvar historickosociální, opírající se mocně o národně smýšlející nobilitu — po r. 1848 pak přirozenou silou lidu politicky a národně uvědomělého dospěly (na jistých hist. základech) zase právně k vlastní státní organisaci: tu z vlastní vůle státu uherského vyplynula nová ústava uherská z r. 1867. V protivě ke spolčování dynastickému a ke svrchovanosti knížecí konstituoval se stát národní, s moderní ideou suverenity státní, tudíž ovšem stát plně konstituční, ano politicky tíhnoucí k státu parlamentárnímu. Tu stát sám je korporací; mocnář jest oprávněn toliko k postavení nejvyššího orgánu uvnitř státu, fakticky pak v tomto státě národním vzrůstá (bez juristické formule, ale mocí politických poměrů) převážný vliv parlamentu. Naproti tomu Předlitavsko, utvořené r. 1867, mělo jiné základy. Tu předchází útvar pouze absolutistický dynastický, pod osobní, knížecí (císařskou) svrchovaností společného mocnáře, bez jednotného podkladu historickosociálního, bez toho státního lidu, jaký je nutným substrátem státu moderního. Ústava prosincová, tak jako už před ní únorovka, byly oktrojírkami absolutní koruny; když r. 1867 sama uzavírala úmluvu s Uhry, jednala bez účastenství zemí »ostatních« jako absorptivní jich repraesentant, tak že přijetí zákonů prosincových bylo už jen dodatečným schválením formálným; tu tedy možno mluviti o faktické kontinuitě státu dynastického, arci o Uhry zmenšeného. Předlitavsko je útvar umělý: doktrinářsky spodobený, pouze juristicky jednotný stát, jenž nevznikl z vlastních potřeb svých zemí, nýbrž jako zevnější následek vyloučení Uher, jenž postrádá jednotného státního lidu a spůsobilého parlamentu, který by jako bezprostřední orgán lidu byl skutečně zároveň orgánem jednotné vůle státní. Tu pod zevnější juristickou jednotou skrývá se spíše ještě starý »Länderstaat«, s rudimenty státních mocí zemských; a vůči pathologické slabosti i nedělnosti rady říšské ovšem perpetuje se — jako dědictví svrchovanosti knížecí — převaha monarchy; ano je tu i nutno, užívati § 14. z. z. o zast. ř., respektive intermittujícího absolutismu.

Tím, že obě polovice mocnářství jsou útvary různého vývoje a povahy, je zároveň nejlépe vysvětleno, proč žádná forma států složených na celek se nehodí. Toliko polovičně, totiž se strany Uher (nikoli Předlitavska) dá se mluviti o reální unii dvou koordinovaných států, bez svrchované moci ústřední, kde orgány společné juristicky mají povahu dvojité státní moci (sociální, delegované) a jednota jest dána vlastně fysickou jednotou mocnáře. Přes to i z této strany zůstalo tu vlastně nevyjasněné stadium přechodné či průchodné, tak že Uhry, jakkoli právně pokládají se za neodvislé, fakticky přece podrobily se jistým rudimentům personální suverenity koruny v zále-

žitostech zahraničných a vojenských: pod dynastickým nátlakem obmezily se tu ve prospěch svého nejvyššího orgánu, krále uherského. Tyto stavovsko-absolutistické praerogativy pak zavdávají podnět k náhledu, jakoby tu ještě byla moc quasi císařská (zbytky cís., centr. institucí), tak že Dantscher z Kollesbergu mluví o monarchickém státu spolkovém, Tezner pak o skrytých státoprávních stycích obou států. Tato rudimenta svrchovanosti knížecí jsou také příčinou větší trvalosti společného svazku. Zvláště se strany předlitavské zdá se, že tu jde ještě o instituce »císařské«, vlastně nad státem postavené, patrné to tradice po státu stavovském a svrchovanosti knížecí.

Avšak reální unie (jakožto smluvní svazek dvou svrchovaných států k mezinárodní jednotě na venek) — za jakou Uhři mocnářství naše pokládají, není formou, která by také v moderní době vystačila pro trvalé spojení v širokém oboru společných záležitostí (jeť to forma dynastického utváření států z dob zřízení stavovských). Jest plna odporů, neschopna života, a po čase bude náležeti k vymřelým druhům států složených. Kdyby oba spojené státy byly stejně parlamentárními, nedala by se při antagonismu jejich zájmů trvale udržeti, ježto by panovníkovi ukládala nemožný úkol prostřednický, vyrovnávací (leda že by se tu zase vytvořil jistý způsob vrchní moci). Udržuje se spíše ještě tam, kde jenom v jednom ze států převaha připadá parlamentu, v druhém však koruně, tak že tato po případě může tento nutiti k povolnosti. A k takovému poměru nyní blíží se právě naše mocnářství.

Společná jeho organisace je celkem nedostatečná. Volnost svazku jeví se dovnitř v tom, že delegace vlastně se nemohou usnášeti na zákonech, a že jejich konstituční vliv je slabý, pomáhaje takořka zakrývati tradiční absolutism vlády v záležitostech zahraničných a vojenských. Společné finance nejsou dosti pevně organisovány, jsouce z pravidla závislé na dočasném umlouvání kvotových příspěvků od obou států. Společenství hospodářské neboli obchodní a celní spolek už dokonce postrádá vlastní organisace, závisíc toliko na občasné úmluvě. A právě zde stálé neshody a případná celní rozluka ohrožují v poslední řadě i jednotu záležitostí zahraničných (ježto obchodní politika je dnes podstatnou jejich částí); a po případném porušení jednoty mezinárodní ani jednota vojska nedala by se trvale udržeti. Protož arci zachování obchodního a celního spolku (ačkoli právně nenáleží k záležitostem pragmaticky společným) politicky ukazuje se býti přímo dynastickým interessem nejvyššího stupně: velmocenské postavení říše káže udržovati jej za každou cenu. Toho pak výborně užívají Uhři; hrozbou rozluky nutí korunu, aby vnucovala neustále (ev. pomocí § 14.) povolnost zemím »ostatním«, a tyto musí přinášeti stále nové oběti. V Uhrách hlásí se k platnosti sebeurčení ve zřejmém postupu k régimu parlamentárnímu; Předlitavsko, politicky slabší, ocitá se v nesnesitelném nuceném postavení, a koruně připadá úloha nejnepřirozenější, aby povolujíc Uhrám sama diskreditovala svou vlastní vládní soustavu (konstitucionalism s převahou monarchy), a tím také nepřímo popuzovala národní strany proti umělému jednotnému státu v Předlitavsku. Kdyby tuto sáhla zase k absolutismu, tu zase Uhři shledali by v tom formální konec dualismu toho způsobu, jak byl ujednán roku 1867 (vzhledem k § 25. čl. XII. o »úplné« ústavnosti v zemích »ostatních«). A tak

se zdá, že nynější »reální unie« je schopna pouze degenerace, a že první obětí tohoto spáčení bude hospodářské spolčenství, jež se rozloučí, jakmile jen Uhry nebudou v něm nacházeti dosti prospěchů, nebo jakmile zvítězí u nich idea hospodářské státní neodvislosti.

Úvaha spisovatelova, jak viděti, otvírá do budoucnosti vyhlídku neutěšenou (míní toliko, že koruna hájením svým praerogativ zdržovati má postup Uher k régimu pouze parlamentárnímu). Pro svou osobu on ovšem netají se přesvědčením o hospodářské souvislosti tří velkých skupin zemských našeho mocnářství (uherské, české a alpské), jakož i míněním, že by tu se dal s prospěchem utvořiti jiný svazek federativní, totiž monarchický stát spolkový, v němž by také Uhry (za svou svrchovanost) našly dostatečén náhrady v poměrném účastenství ve svrchovanosti říšské (jako Prusko ji našlo v Německu), jakož i ve skutečném konstitucionalismu v oboru veliké politiky; toho času však že rozhovor o tom vůči Uhrám ovšem je vyloučen. *BR.*

Stavební řád pro království České Doplnil příslušnými zákony a nařízeními a opatřil výkladem Dr. *Josef Žalud.* V Praze 1902, nakl. Höfer a Klouček.

Bylo na čase, by vydán byl nový komentář stavebního řádu. Výklad Dr. Nejedlého vydán byl brzo po vydání zákona nyní platného, zatím vzrostla a ustálila se judikatura, správní soud od té doby přemnohé vydal nálezy v záležitostech stavebních. Komentář Dra Josefa Žaluda je prací značné píle, svědomitosti i bystrosti právnické. Ač ponejvíce bylo užito právního názoru správního soudu jako výkladu rozhodujícího, což ovšem je vysvětlitelno při díle určeném hlavně pro praktickou potřebu, přece mnohde bylo třeba vlastního výkladu, a tu stalo se tak spůsobem svědčícím o tom, že Dr. Žalud ovládá výborně předmět. Judikatura správního soudu od r 1886 vyčerpána jest úplně; zákony a nařízení, jež dotýkají se materie, uvedeny jsou taktéž v takovém rozsahu, že o značné praktické ceně knihy nemůže býti pochyby. Také alfabetický rejstřík je velmi důkladný; ke chronologickému seznamu zákonů a nařízení doplňujících řád stavební byli bychom vítali také důležitější oběžníky a normalie vydané zemským výborem. Také bylo by lépe citovati v kontextu nálezy správního soudu dle data, jak děje se pod čarou. Při výkladu ustanovení § 138. o stavebních poplatcích, který byl zrušen zákonem ze dne 24. října 1899 č. 97. z. z., praví se na str. 433. (v něm. vydání str. 461.): Pokud ustanovení § 138. byla změněna nebo doplněna zákonem (citován), viz tuto právě citovanou novelu u § 52. Poznámka tato není tedy úplně správna, neboť § 138. byl citovaným zákonem zrušen. Není také systematické, citovati zákon ten při § 52., který jedná o tom, co povinen je činiti stavebník nebo ti, kterým bylo svěreno prováděti stavbu; komentář měl při § 138. pověděti, že § tento byl nahrazen novým ustanovením. Při § 75. postrádáme poznamenání, že jedná se o změnu jeho v tom směru, aby za jistých podmínek byly dovoleny podkrovní byty, jež stavebním řádem pro království České dosud byly zakázány — vyjímajíc obce, kterým byly povoleny stavební úlevy. O tom zmiňujeme se proto, že před několika měsíci, brzo po vydání komentáře, usnesl se sněm o této změně. — To nejsou ovšem podstatné vady a spis netrpí tím na ceně, kterou rádi uznáváme. — Spis vydán byl v jazyku

českém i německém; před nedávnou dobou pak vydán byl též v jazyku německém komentář ke stavebnímu řádu platnému pro kr. hl. město Prahu a některé obce okolní, pak pro Plzeň a Budějovice který, přihlížeje všude k tomu, kde ustanovení tohoto zákona není stejné s předpisy venkovského řádu stavebního, má rovněž pro praktika cenu značnou.

O jednom však sluší se ještě zmíniti. Autor komentáře, který na počátku předmluvy praví, že jako zemský poslanec měl ve hlavních partiích referát o novém stavebním řádu pro Prahu v anketě za tím účelem svolané, uvádí dále v téže předmluvě, že spis jeho bude spolehlivým základem pro zpracování (v německém vydání užito slova »Ausarbeitung«) nového stavebního řádu, kterýž zemský výbor pro král. hlavní město Prahu chystá, což odůvodňuje tím, že užil pro výklad svůj sbírky nálezů správního soudu co nejúplněji způsobem, jakým posud nikdo nevyčerpal sbírky té. Je však všeobecně známo, že v zemském výboru byla již před několika lety vypracována osnova stavebního řádu pro Prahu s okolními obcemi, že o ní byla zavedena písemná a později i ústní anketa, které autor dle předmluvy sám súčastnil se vynikajícím způsobem. Je tedy poznámka, že zemský výbor chystá stavební řád pro Prahu, nesrozumitelna. Avšak dále: sebe lepší a důkladnější komentář nemůže býti základem k vypracování nového zákona; neboť, má-li reforma býti zdárna, třeba je především studia moderního zákonodárství a jeho vývoje, a jen výsledky studia toho mohou býti základem reformy. Právní názory nejvyššího tribunalu správního mohou sice přispěti značnou měrou ke správnému provádění platného zákona, avšak nemohou býti základem pro vypracování zákona nového mají-li býti zavedena reformou nová ustanovení, jež nejsou obsažena v platném zákoně, a dokonce nemohou býti základem k velké změně, jaká obmýšlí se novou, již přes čtyři leta hotovou osnovou zemského výboru, která v základních rysech tak mnoho liší se od platného zákona a při jejíž zpracování bylo již přihlíženo, pokud toho bylo třeba, k právním názorům, projeveným v nálezech správního soudu. Dr. F.

E. Srb: Výklad zákona o myslivosti, platného pro království České. V Praze 1903. S. 56

Zákon o právu honitby z r. 1866 je mezi zákony, s kterými již od vydání jich ani praxe ani theorie nejsou spokojeny. Příčinami této nespokojenosti vykladatel ovšem se nezabývá, jen v úvodu povšechně některé vady zákona naznačuje, a omezuje se pak většinou na uvádění příslušných rozhodnutí správ. dvoru soudního a jiných úřadův u jednotlivých §§úv. Výklad, v judikatuře jinak dosti pečlivě sestavený, bylo by doplniti sice ještě historicky, avšak zvláště dogmaticky, neboť tu byl by snad i samostatný náhled vykladatelův mohl lépe proniknouti. Mimo to a především bylo by se zajisté slušelo, aby sobě byl vykladatel povšimnul aspoň české literatury o otázkách práva honebního [1]); byl by tu nejen seznal, že nejvyšší správní tribunál není

[1]) Tak zvláště: Randova práva vlastnického (p. 69. sq. 5. vyd.) a jeho Závazků k náhradě škody (p. 70., 98., v 6. vyd.), dále Pražákových Sporův o příslušnost (II. 288. sq.) a téhož úvahy o právní povaze honebních společenstev, jmenovitě o otázce, jsou-li korporacemi práva veřejného, a o zásadném významu této otázky pro povinnost k náhradě škod zvěří způsobených. (Práv. 1900.)

v rozhodnutích svých vždycky jediným pramenem správného vykládání zákona, ale byl by také nabyl jiného rozhledu po sporných otázkách a byl by mohl pojmy vykládati právnicky a jasně. Na př. hned při výkladu na § 1. tvrdí se, že »právo honeb. je výhradným a samostatným nárokem, který opravňuje loviti, zabíjeti a přivlastniti si zvěř«; obsahem práva honitby není přece jen výhradné právo okupační, nýbrž také právo k hájení (hájemství) zvěře — definice kulhá obsahově i terminologicky. Právě v odst. před tím pak tvrdí se, že »právo hon. není nějakým zvláštním samostatným právem, nýbrž jest přímým důsledkem vlastnictví pozemkového« a při výkladu na § 14. čte se, že právo hon. držiteli pozemku příslušející může se prodati nebo pronajmouti, ale prý jen »jednou pro vždy« a pak prý tu je »jakési servitutní právo hon.«. Pro právnické usuzování platí: buď je právo hon. samostatným realním právem zvláštního druhu, a pak není překážky, proč by se nedalo zciziti a pronajmouti na dobu určitou nebo neurčitou odděleně od pozemku, aneb samostatným právem není,[1]) lpí na pozemku a pak může býti pronajato a zcizeno jen s pozemkem a zase na dobu libovolnou; proč by se tak mělo státi na vždy, nelze nahlédnouti. A takto o jiném ještě více byl by se vykladatel poučil, kdyby nebyl theorie zcela opomenul; nikdo sice na něm nežádá, aby si byl opatřil kde jakou rozpravu z oboru práva honitby, avšak tolik přece možno připomenouti, že i v Čechách vydávají se vědecké spisy na to, aby jich bylo užíváno. *řk.*

Přehled časopisů za r. 1902.

I. Z politické filosofie a všeobecné státoprávní nauky: *Bráf A.*, Listy polit. kacíře, podrobuje revisi české směry politické posledních let a jejich programy s hlediska státoprávního a národohospodářského, se zřetelem k požadavkům moderní správy *(Pol. knih. Hl. Nár.)*. — O parlamentárním způsobu vlády rozepsal se *Jellinek*. Podnět zavdalo mu ustanovení čl. 64. nové ústavy Spoj. Státův Australských, že totiž nikdo nemůže býti déle než 3 měs. státním ministrem, není-li zároveň členem jedné z obou parlamentních sněmoven, nebo nestane-li se jím. Také v Anglii ministři musí býti členy parlamentu, avšak zde není zákonného ustanovení, že by král byl nucen rádce své si z parlamentu vyvoliti; austr. ústava přináší novum, obmezujíc značně právní moc guvernéra korunu zastupujícího při volbě ministrův. V Anglii děje se tak jen proto, že tam vláda mimo finanční zákony a některá podřízená opatření nemá sama iniciativy a rádcové koruny o sobě neměli by přístupu do parlamentu — kdežto dle ústav kontinentálních ministři mají všude přístup k sněmovnám, a vláda má vždy právo iniciativy, ať členové její parlamentu náležejí čili nic; ano jsou tu i ministři, kteří jsou docela z členství parlamentu vyloučeni: tak ministr vojenství bývá vždy aktivním vojákem. Také není v parl. angl. onoho rozdrobení na frakce, jako v parl. kontinentálních; parlamentarism anglic. spočívá na existenci jednotlivých, pevně uzavřených, k vládě schopných a hotových stran, kdežto jinde každý vůdce chce míti svou vlastní stranu — proto je tu začasté tak těžko

[1]) Nál. správ. dv. soud. Budw. 1532., Randovo Pr. vlast p. 69. pozn. 5. *c*).

sestaviti parlamentarní kabinet, a proto tu také změna kabinetu nemusí ještě znamenati změnu politiky. Austr. zákon sice také uznává možnost vlády mimoparlamentní po lhůtu 3 měs., bezpochyby však jen proto, aby ministrovi, jenž dle angl. volebního práva jmenováním ztratil mandát, umožněno bylo, setrvati v úřadu do opětné volby. Zákonné vytknutí parl. vlády je však nepraktickým a může býti pramenem mnohých budoucích konfliktů, neboť pokus uzavříti v tuhé formy to, co má býti ponecháno volnému přizpůsobení se politických sil a stálému rozvoji sil společenských, nemůže míti trvalé praktické ceny; právě na Americe je viděti, že přes znění ústavy, která chtěla provésti úplné oddělení mocí a zcela z kongresu vyloučila státní sekretáře presidentovy, přece faktickými poměry tam byla opět zavedena nutná souvislost legislativy a exekutivy, i přirozený styk sekretářů s parlament. výbory. Moudrost angl. stát. práva stojí výše, než litera zákona australského. *(N. Fr. Pr.*, září.) — O úpadku současného parlamentarismu, jakožto zjevu socialním, psal historik *Lamprecht (N. Fr. Pr.*, bř.). — *Žmavc*, v rozpravě o theorii měny a jejím poměru k hospodářské a státovědecké nauce u *Aristotela*, dotýká se názorů jeho o podstatě státu *(Z. f. ges. Stsw.)*. — Právněfilosofická studie *Pfenningerova* o pojmu práva a jeho užívání v právu mezinár. podrobuje rozboru též otázky státovědecké o smlouvách státních, o subj. právech věř. a o podstatě státu; v kritice *Bindingovy* theorie norem a theorie sjednocení možno nalézti podrobný výklad těchto učení a jich vývoje za posledních let. Zmínky zasluhuje, jak spis. odůvodňuje právní osobnost mezinár. státního společenství, hledě oživiti nauku o jakési civitas maxima *(A. f. ö. R.)*. — Nauky o smlouvě společenské dotýká se *Dereux* v úvaze o současném práv. pojetí smlouvy i jejím významu social. *(Rev. crit. d. l. lég.)*. — *Butler*: Natural rights. *(Am. Law. R.)*

Zajímavou otázkou pro theorii státoprávní zabývá se *Gleitsmann*, Vereinbarung und Gesammtakt. Praxe užívá výrazu: sjednocení (souhlas) bez přesného označení, a také theorie teprv od *Bindingova* spisu o založení něm. říše počala se náhle starati o jeho právní význam. *B.* utvořil totiž kategorii právních jednání, ve kterou zahrnul všechny případy, v nichž je potřebí více projevů vůle obsahově stejných k způsobení téhož právního výsledku (j. při kollegialních rozsudcích, usneseních komor, společném výkonu práva zákonodárného a nařizovacího, založení říše něm.), i postavil tuto kategorii jako novou skupinu vícestranných právních jednání vedle smluv, t. j. vedle práv. jednání majících prý základ v prohlášení vůle různého obsahu: smlouva působí prý jen vázanost vůle, nikoli společnou vůli, sjednocení vůle (Willenseinigung, Gemeinwille); právnicky účinným je při nové kategorii sjednocení vůle a zavazuje všechny k společ. jednání nebo jednoho k jednání za všechny: smlouva naproti tomu jen jednoho nebo oba k činnostem ruzného obsahu. Též *Jellinek* přijal pro svoji konstrukci veřejných práv subj. celkem theorii *Bind.*, definuje sjednocení jako vznik jednotného, právně závažného prohlášení vůle z více individuelních volních činností všude, kde více vůlí oddělených o sobě by právní moci nemělo. Sjednocení nejsou povahou svou smlouvami, ježto netvoří ius intra partes, nýbrž ius supra partes, t. j. dávají výraz společ. právnímu přesvědčení; nejsou práv. jednání oboustranná, nýbrž prohlášení

společná. Současně vystoupil *Kuntze*,[1]) jenž stejně jako předešlí uznává, že jsou vícestranná práv. jednání, která nejsou smlouvami a má taktéž na mysli případy, kde více vůlí způsobí práv. účinek bez podkladu smlouvy, i zove práv. jednání taková akty úhrnnými (celkovými); neklade však důraz na povstávající společ. vůli, na souhlas nebo sjednocení, nýbrž za podstatné prohlašuje právě společ. jednání súčastněných, spojené jednání více osob, které od smlouvy se liší zevně svou pluralistickou povahou, vnitřně pak tím, že tu je rovnost zájmův, při smlouvě však různost jich, a dále, že při smlouvě nastupuje obmezení svobody od smlouvy odstoupiti, moment aktu úhrnnému cizí. Nauku o sjednocení pokusil se sestaviti *Anschütz*, opíraje se o správní judikaturu zvl. pruskou. Naproti theoriím těmto vychází *Gl.* z názoru pandektistů *Dernburga* a *Windscheida* a dospívá k úsudku, že ve všech skupinách, pro něž se dělení ono přijímá, mimo případy, kde nejsou pravé smlouvy (což je rozhodnouti dle jednotl. okolností), vyskytují se samostatná, právní platností na sobě nezávislá prohlášení jednotl. vůlí, která se pohybují jen ve své vlastní sféře právní a spadají do kategorie jednostr. jednání právních; do právní souvislosti uvedeny jsou jen proto, že právní řád pouze na jejich všech současnou existenci připojuje účinek hospodářsky jednotný; každý případ poskytuje tedy složitý skutkový základ, avšak nikoli právnickou skutečnost, právní jednání; právním jednáním je vždy jen jednotlivé prohlášení vůle a vůle společná je jen výrazem pro objevení se počtu souhlasných vůlí jednotlivých. Spíše lze říci, že nyní vystupuje více jednostranných prohlášení vůle, než v dřívějších poměrech právních. (*Verw.-Arch.*)

Studie k pojmu státu uveřejňuje *Affolter*. Vychází též ze známé *Gierkovy* nauky, že všechny společenské svazky vyšší i nižší v pojmově podstatných vlastnostech jsou si rovny, jevíce se jako skupina lidí organisovaná a pomocí orgánů činná. Organism lidských svazkův existuje v tom smyslu, že představy určitého množství lidí, jakož určitých skutečností a dějů, docházejí k jednotnému vytvoření potřebnou formou myšlení, totiž formou organismu. Charakteristickým je pro org. poměr podřízenosti a nadřízenosti; předpokládá příslušnost údův, kteráž práv. poměry dochází výrazu. Organismem pouze právně organisovaným je korporace, jejíž podstatou je organisované množství a jež stává se subjektem právním na zákl. práv. řádu, nespadá však v jedno s majetkovými pojmy nadací, které nejsou právními organismy; ovšem korporace může si založiti nadaci: tak její pokladna stává se subjektem práv a povinností proti členům. Účelem organisace liší se stát od jiných, na území jsoucích organis. svazkův osob; účel je podstatnou částí definice státu. Pro práv. pojetí zavrhuje *A.* pojmy panství, moci a síly; právn. pojmem je jen organism, společenství, ježto jen tu vztahy podřízenosti a nadřízenosti dojdou výrazu. Stát není osobností po právu vlastním (dle *Labanda* a *Gerbera*), nýbrž

---

[1]) Der Gesammtakt, ein neuer Rechtsbegriff (Festg. für *O. Müller* 1892, p. 37. a 47 sq.): Der Gesammtakt ist ein Rechtsgesch., sei es ein einseitiges oder ein zweiseitiges. Er ist ein Zusammen- oder Nebeneinanderhandeln Mehrerer zur Erzielung einer einheitlichen Rechtswirkung im Verhältniss zu Dritten, um ein Rechtsg. Dritten gegenüber oder mit Dritten zu Stande zu bringen, welches nur durch Mitwirkung dieser Mehreren zu Stande kommt.

proto, že je subjektem práva mezinár. Protože stát není přesně vymezeným právnickým pojmem, není též možným právn. rozdíl mezi ním a obcemi; rozdíl takový je pouze historicko-politickým. Právn. osobou zůstane jen společenství. Dílčí státy spol. státu jsou státy jen potud, pokud jsou subjekty mezin. práva. (*A. f. ö. R.*) — O theorii nabytých práv referuje *Schücking*; líčí vývoj nauky od *Iheringa* do *Jellinka* a míní, že dle dneš. stavu pojem nabytých práv spadá v jedno s pojmem práv subj., jak již *Savigny* byl ukazoval, ježto se seznalo, že jednak subj. práva pocházející z abstraktních norem zasluhují téže ochrany jako práva spočívající na zvl. práv. důvodu, jednak však, že práva reflexní a t. zv. práva svobody nejsou právy; s troskami práva přiroz. padl názor, že jsou práva, která by byla nepřístupna působení stát. moci. (*D. Jur. Z.*) — *Miceli:* Le quorum dans les assemblées politiques. (*R. d. dr. pub.*) — *Presutti:* I sistemi di scrutinio ed i partiti politici. (*Ar. giurid.*) — *Bonfante*: Comment le dr. publ. et le dr. privé se sont différenciés à Rome? (*R. gén. d. dr.*) — *Saleilles:* École historique et dr. naturel. (*R. trim. d. dr. civ.*) — *Arminjon:* Nationalité des personnes morales. (*R. d. dr. int.*)

Studie o nauce *Macchiavelliho* píše *Menzel*; odporuje rozšířenému mínění, že by *M.* byl býval pouhým reproducentem státovědeckých názorů starověku; tak mezi *Polybiovým* učením o smíšené formě vlády a mezi názory *M.* je podobnost jen zdánlivá; i proslulé místo v 1. kap., že všechny státy, všechny moci, které kdy nad lidmi panovaly, byly a jsou buď republikánskými nebo monarchickými, ukazuje, že *M.* nepřijal řecké nauky o dělení mocí. Mimo to již odděloval státní nauku od náboženství, což je produktem teprve renaissance. Oceňuje se tu dále vliv *M.-ův* na *Spinozu*, a správně je vytčeno, že *M.* byl sice liberálem, v dobrém i špatném slova smyslu, že dle panujícího mínění byl sice přívržencem republiky, že však v pravdě byl více zastancem domu Medici, než snad jednotného státu ital., jak by jej zvl. novější něm. literatura u srovnání s *Bismarckem* chtěla líčiti. Nejednalo se mu o osvobození Italie, ale o dosažení vlády a annexe území; a jestli zločinů polit. právě nedoporučoval, aspoň jich nehaněl; že by knihou svou byl chtěl lid varovati, jak *Rousseau* za to měl, historicky nedá se dokázati. (*Grünh. Z.*) — *O Jellinkově* Všeob. Státovědě referuje *Tezner*, obraceje se zvl. proti jeho methodě a theorii o průměrných typech; vytýká mu, že přeceňuje stupeň obecné platnosti výtěžků vš. státovědy a její induktivní význam, ač jinak od dřívějších svých prací se byl odchýlil. Stále ještě přikládá typům. státní naukou určeným, význam průměr. typů státních zjevův. Všeob. pozorování podstaty státu však spočívá i dnes jen na fragmentárním kolísavém vědění o konkretních zjevech státních, a čím více vědění bylo rozmnožováno, vzrůstal také počet indukčních skutečností ve významu dosud nepochopených, a čím více pokračuje bádání o jednotlivinách, tím zjevnější je možnost všeobecné v pravdě induktivní státovědy. Typy spočívají jen na zběžných vědomostech induktivních; správnými mohou býti jen za předpokladu úplnosti a spolehlivosti materiálu positivně-právního, jim v základ položeného. Vš. st., nemohouc vyčerpati bohatství zjevů státních, obmezuje se na vypočítávání odlišných znaků, mezitím co si klade za úkol líčiti typy logicky ustálené; zabývajíc se vývojem stát. idey, béře ze skutečnosti jen to, co se jí zdá příhodným; může pak

tedy podati spíše jistou direktivu do budoucnosti, než vylíčení stavu přítomného. (*Ann. d. deut. R.*) — *Rowe:* The political and legal aspects of change of sovereignty. (*Amer. L. Regist.*) — *Fenélon* and his critics. (*Quart. R.*) — O společenské filosofii *Stammlerově*, jmenovitě o jeho theorii socialního monismu uvažuje *Spann* (*Z. f. d. g. Sw.*) — K výkonu práv stát. výsosti vztahuje se čl. *Challandův* o užívání cizozem. zákonů u soud. úřadů rus. (*A. f. ö. R.*)

II. Z positivního ústavního práva cizích států: Brunšvickou otázkou regentskou obírá se *Francke*, hledě na ni se stanoviska nynějšímu stavu příznivého; zásadní otázka je, je-li regent, ustanovený stát. zákonem z r. 1879 na místě vévody z Cumberlandu, jenž z důvodů politic. nebyl k vládě připuštěn, pouhým zástupcem zeměpánovým a tedy i jeho poddaným, nebo je-li stát. orgánem zemským, jehož oprávnění plyne z ústavy. (*A. f. ö. R.*) — *Preuss:* Gesch. d. Bestätigungsrechtes in Preussen. (*Preuss. Jahr.*) — *Hübler* jedná o zeměpanském právu rozlučování sňatků dle hessenského dom. velkovév. zákona; je-li velkovévoda hes., na základě oprávnění jemu jako zeměpánu příslušejícího, též oprávněn svůj vlastní sňatek rozloučiti, to prý záleží na tom, je-li zeměpan. rozhodnutí dispensí nebo privilegiem, aneb je-li úkonem soudnictví; v tomto případě je odpověď záp., protože ve vlastní při nemůže zeměp. býti soudcem, v onom kladná, protože zeměp. může i své záležitosti práv. předpisy normovati jako cizí. *Stölzel* má sice též za to, že dynastická práva zvláštní ruší obč. právo; avšak tvrdí, že právo rozloučení je odstraněno, protože nebylo právem zvl., nýbrž spočívalo na obec. předpisech a žádné rodině vys. šlechty nebylo dáno právo, býti rozloučenu jen zeměp. aktem. *Schulte* praví, že rozhoduje jen obč. z. a že zeměp. právo rozluky náleží minulosti. (*D. Jur. Z.*) — O právu rovnorodosti v rodinách něm. vysoké šlechty uveřejňuje rozpravu *Hauptmann*; důvodem principu rovnorod. ve vys. šlechtě bylo dle něho staré právní pravidlo, že ve střed. byly zapovězeny sňatky mezi svobodnými a nesvobodnými; dle toho lze též zásadu onu předpokládati jen u těch rodin, které ve střed. náležely k starosvobodným (semperfrei), nikoli však u četných rodin dnešní vys. šlechty, které byly tehdáž ministeriály a tudíž nesvobodnými. Titul knížecí není ve spojení nijakém s princ. rovnorodosti, rozhoduje jedině původ rodu. (*A. f. ö. R.*) — *Arndt:* D. Entziehung v. Titeln, Orden, Ämtern u. Ehren i. Vltgswege. (*D. Recht.*) — Výsostným vojenským právem Bavorska zabývá se *Francke* v čl. o výkladu versaillesské sml. mezi severoněm. býv. spolkem a králem bav. z 23. list. 1870, a hájí existenci bavor. senátu při nejv. voj. říš. soudu jako právo vyplývající ze samostatného vojenství bavor. (*A. f. ö. R.*) — *Arndt*: D. Rechtscharak. d. deut. Heers. (*Pr. Jahr.*) — O právu nepřesaditelnosti soudcovské dle něm. pr. ř. jedná *Werle*; soudcové mohou totiž jen z určitých zák. důvodů na základě nálezu soudcovského se zachováním předepsaných forem býti přesazeni. Pochybno, může-li soudce býti přesazen na místo nesoudcovské. Dále jedná se o oprávnění soudcově zkoumati platnost zák. a nař. dle práva prus., bavor., bad. a hess.; něm. říš. ústava neustanovila ničeho, i zůstaly v platnosti předpisy zem., dle nichž většinou soudcové jsou oprávněni zkoumati, zda nařízení jest zákonné, t. j. je-li založeno v kompetenci orgánu je vydávajícího, a zda jeho materialný obsah je ve shodě s panujícími zákony; pouze dle

ústavy prus. a těch státův, které její zásady přejaly, obmezuje se zkoumací právo soudů na otázku, zda splněny jsou formálné náležitosti publikace. (*A. f. ö. R.*) — O nepřesaditelnosti soudcovské též *Hoffmann*. (*D. Jur. Z.*) — Náboženské vychování dětí v říši něm. má za předmět čl. *Geiglův*. (*A. f. ö. R.*)

K návrhu cel. něm. předlohy poznamenává se stránky státoprávní *Laband*, že dle ústavy je nepřípustno, aby, jak se děje, z výnosu celního a určitých říš. dávek daňových byly přebytečné obnosy děleny mezi jednotlivé spol. státy a toto dělení označováno v rozpočtu jako výdaj. Výnos oněch fin. pramenů má býti upotřeben jedině k výdajům říš., odvádění části výtěžku zpět do pokladny jednot. státův odporuje jednak finančně právnímu principu ústavy, jenž je reflexem rozdělení kompetence mezi říší a státy, jednak však působí kolísání položek příjmových v rozpočtech státních za jednotl. let, a říše musí napříště řádné a trvalé výdaje krýti jen z povolených matrikularních příspěvkův kteréž jsou nejnespravedlivější formou rozdělení břemene finančního, stihajíce dle téhož měřítka státy bohaté a chudé; ani federalistická tendence v pravdě nemá účinku, ježto říše musí pak zvyšovati matr. příspěvky, a státy se svými dosti omezenými prameny příjmů jsou buď nuceny zvyšovati daně nebo dělati dluhy. (*D. J. Z.*). — *Kohler*: Rechte der deutsch. Schutzgebiete. (*Z. f. vergl. Rechtsw.*) — O státopráv. postavení říš. železnic něm. uvažuje *Rosenberg*; jde tu o to, že říš. fiskus stal se podnikatelem železnič. vozby v Elsas.-Lotar., při čemž vláda zemská nemá nejmenšího vlivu ani podílu na užitku a výtěžku. (*An. d. d. R.*) — O poměru Luxemburska k říši něm. ve věcech fin. čl. *Schmauserův* (*A. d. d. R.*). — *Deybeck* jedná o práv. zásadách, dle nichž bývá upraven rozpočet v mod. stát. hospodářství, o kontrole jejich provádění a o jejich kodifikaci, hlavně po str. finančně-vědecké (*Grünh. Z.*). — V rozpravě o ručení za viny osob právn. konstatuje *Lenel*, že judikatura stále rozšiřuje nejen ručení státu a svazků komunalních, nýbrž i pojem orgánu na nejnižší zřízence: tam kde toto nevystačí, finguje též zavinění osoby práv. samé, t. j. jejích vyšš. úřadův, jakoby se musily starati o každou služební záležitost; uvážiti má se jen, kteří úředníci jsou ústavně povolanými zástupci státu. (*D. J. Z.*) — *Lehmann*: Z. Lehre v. d. autonomen Strafr. öf.-rechtlicher Verbände. *Arndt*: Ueb. einig. staatsrechtl. Frag. d. Strafprocess. (*Z. f. d. g. Strafrw.*) — *Leist*: D. Strafgew. mod. Vereine. *Preuss*. Ueb. Organpersönlichkeit (*Jahrb. f. Gtzgbg.*) — *Schlossmann*: Organ u Stellvertreter. *Preuss*: Stellvertrtg od. Organschaft? (*Ih. Jah.*) — Postavením orgánu, jmenovitě poměrem podřízenosti, zabývá se *Bauer* v čl. o právních mezích poslušnosti a o zodpovědnosti za jednání na rozkaz předsevzatá. (*A d. d. R.*) — *Duguit*: Le mandat de dr. public et la théor. jurid. de l'organe (*R. gén. d. dr.*). — *Walz*: Ueb d. Entschädiggspfl. bei rechtsmäs. Ausüb. d. Staatsgew., dle pr. bad. (*Z. f. bad. Vtg.*) — *Thompson*: Power of t. general government to protect its officers a. to control anarchy. *John*: T. independence of t. judiciary. (*Am. L. Rev.*) — *Salmond*: Citizenship a. allegiance. *Jenks*: T. story of t. Habeas Corpus. (*T. Law Quart. R.*)

O podílu stavů na zákonodár. v Prusku v l. 1823—48 jedná *Arndt*, hledě ku kompetenci jejich v jednotl otázkách. (*A. f. ö. R.*) — *Rachfahl*:

D. dualistische Ständestaat in Deutsch., obrací se proti výkladům *Teznerovým* ve spisu: Technik u. Geist des ständischmonarch. Staats-R. (*Jah. f. Gsgbg.*) — Právo platné pro volby poslanců do druhé komory v Sasku vykládá *König*, probíraje posit. náležitosti práva voleb., právo hlasovací, volitelnost, říz. volební, listiny voličské a zkoumání voleb, kteréž děje se komorou jako ve všech státech něm. (*A. f. ö. R.*) — *Renard:* Le referendum et le dr. d'initiative en Suisse. (*R. pol. et parl.*) — *Walz:* Ueb. d. Prüfung der parl. Wahlen. (*Z. f. bad. V.*) — *Rosenberg:* D. Bundesrat. (*Pr. Jah.*) — *Lely:* Our acts of parliament, pronáší některé návrhy týkající se přehledné kodifikace angl. parl. usnesení. (*L. Mag. a. R.*) — *Arndt* vystupuje znovu s dřívějším svým názorem, že legislaturní perioda říš. sněmu něm. nemá se čítati ode dne všeob. voleb, nýbrž teprve od prvého sestoupení se sněmu. Naproti tomu *Laband* v souhlasu s panujícím míněním dovozuje, že pro přijetí prvého názoru není v ústavním posit. právu opory, a výklad, že legisl. období počíná dnem všeob. voleb, že shoduje se s pravým pojmem legis. období jakožto maximalní doby, po kterou trvá členství sněmovní. (*D. Jur. Z.*) — Otázkami práva parlamentního, a to změnou počtu posl. k usnášení potřebného, trváním legislatur, období a omezením práva v parlamentu mluviti, zabývá se dle jedn. ř. něm. a jiných států *Müller.* O kontrole rozpočtu říšského podává zprávu *Thrän*, hledě předem k techn. stránce. (*A. d. d. R.*) — Přijetí celní předlohy v něm. říš. sněmu a hlasování o všech jejích článcích najednou zavdalo podnět *Labandovi* k úvaze o jedn. ř. sněmu a o přípustnosti onoho hlasování. Jednací ř. říš. sněmu něm. není částí ústavy, i může býti měněn usnesením absolutní většiny, pokud se usnesení nedotýká těch ustanovení, která o způsobu projednávání obsahuje ústava říšská (o veřejnosti jednání,[1]) o usnášení se, o počtu členů potřebném k platnosti usnesení). Měla tedy majorita k změně jedn. ř. právo; avšak nepoužila svého práva, jak měla, nýbrž vyložila čl. 19. jedn. ř. způsobem nesprávně extensivním; čl. tento ustanovuje, že usnesením sněmu ř. může býti pořad jednotlivých článků v poradu vzatých změněn, a že dále taktéž d i s k u s s e o více článcích může býti spojena nebo zase oddělena, jedná-li se o různé návrhy na změnu k témuž čl. podané. Ježto jedn. ř. zde o hlasování nezmiňuje se, bylo jednání sněm. většiny nesprávným, neboť pak platilo ustanovení jedn. ř., že o každém čl. projednávaném zvláště je hlasovati. V dalším zabývá se výkladem jedn. ř., oprávněním předsedy jej vykládati, návrhem na omezení doby mluviti, jehož přijetí má za zcela odporující podstatě parlamentarismu, a předpisy o vedení záležitostí sněm., zvl. chronickou nezpůsobilostí sněmovny usnášeti se, proti níž jedn. ř. marně hledá pomoci. (*D. J. Z.*) Na předchozí čl. odpověděl *Bornhak* (člen konservat. strany něm.), háje usnesení sněmovní majority proti formalistickému prý výkladu jedn. ř. dle litery. (*Kreuzztg., pros.*) — *Clain:* Unwritten constitutions in t. Un. States. (*Harw. L. R.*) — Přehled americ. veřejného vl.

---

[1]) Známo, že ustanovení toto bylo porušeno při projednávání t. zv. Lex Heinze na zákl. čl. 36. jedn. ř., jenž ústavě v tomto odporuje a je tedy formalně neplatným. Kdyby tehdy bylo došlo k usnesení, bylo by rovněž bývalo bez právní platnosti.

ústavního práva napsal *Bouvier* dle spisů *Wilsonova* a *Bryceova*[1]; první je známý přívrženec parlam. vlády v Americe a chce ji míti uskutečněnu ve všemocnosti kongressu a v pokračující centralisaci pod suverenitou kongressu, druhý považuje Ameriku za nejdokonalejší republiku, za republiku z republik, za národ států místo jednotlivcův. (*R. cr. d. l. jur.*) — Dle spisů *B*-ových píše též *Strahan* ve čl Sovereignty a. law stručně o státní moci a právu zákonodárném i o poměru mezi nimi v Anglii a Am. (*L. Mag. a. R.*)

Příspěvek k povaze angl. samosprávy podává *Hatschek* v kritice *Redlichovy* knihy Engl. Lokalvltg.[2]) Právem vytýká spisu naprostý nedostatek právnického pojetí, i to, že líčení je obmezeno na pouhou formu místní správy bez výkladu materialního práva správního, z větší části tedy na organisaci úřadův. Dále namítá, že v odd hist. vsunul *R.* bezdůvodně působení *Benthama*[3]) a *Milla*, kterým jako heroům dějin přiřkl veškeren vliv na správní reformy od r. 1834--84 takovým způsobem, že by veškera téměř správa byla provedením jejich theoretických názorů, ačkoli právě reformy správní, zaváděné namnoze jako koncesse panujících stran pro popularitu jejich u lidu, ukazují jiného ducha, než zásady obou filosofův. Lze-li vůbec o demokratisaci správy mluviti, jedná se jen o demokratisaci (vl. postupné rozšiřování) práva volebního, avšak nikoli, jak *R* tvrdí, ve významu totožném s všeob. právem hlas., neboť t. zv. household-franchise stále znamená kvalifikaci voličskou, nikoli všeob. právo hlas. S rozšířením práva voleb. však byl konec celé lidovosti. Právě tak je nesprávno viděti v novodobé angl. správě praktickou socialní politiku; v tom dal se *R.* úplně ovládnouti jednostranným hlediskem známé *Fabian*-Society a jejího vůdce *Webba*, hledaje ve všech zařízeních cíle vědomou soc. politiku a směsuje lehko to, co býti má, s tím co jest. Mimo četné nesprávnosti věcné v odd. hist. i dogm. je zásadní chybou spisu ohromné přecenění angl. samosprávy, která pozůstává vlastně jen v právu samostatné organisace, v kontrolovaném oprávnění vydávati nařízení v oboru policie bezpečnostní a v omezené správě jmění, kdežto nade vším jiným bdí silná moc centralní; ani komunalní svazky nejsou právnic. osobami, nýbrž toliko jejich rady, jejich orgány; jejich vůle nedochází výrazu jako subjektivní právo svazku, nýbrž pouze přesným plněním objektivného práva, při čemž se orgány držeti musí v mezích svých zákonně určených kompetencí. Význam *Gneistův* nejen že *R.* nepochopil ze stránky právně-historické a zapomněl na souvislost theorie jeho s ovzduším pruským, kde *G.* hledal v Anglii namnoze to, co v Prusku chybělo, nýbrž chtěje jej opravovati bez dostatečného základu práva positivního, napsal přehnanou utopii socialně-politickou (*Krit. Viertjschft.*) — *Lecarpentier:* Le nouveau gouvernement local de l'Irlande. (*Ann. d. sc. pol.*).

[1]) *B.*, professor v Oxfordu, napsal spis o americké republice, kterýž vedle spisů právn. klassika amerického *Cooleyho*, řadí se k nejlepším dílům literatury světové. Prakticky objevil se jeho veliký vliv v poslední době při sdělání ústavy Spoj. Státův Australských.

[2]) Sborník II. 419 sl. Příznivý referát podal *Schäffle* v Z. f. d. ges. Stswis. p. 753.

[3]) O významu Benthamově se stanoviska právnického v. *F. C. Montague*: Bentham, A fragment on gevornment, Oxford 1891, p. 21.—58.

III. Z ústavního práva mocnářství rak.-uher.

1. *Obec a vyšší svazky komunalní:* O potřebě revise zřízení obec., hlavně po stránce jazykové, zmiňuje se *Podolák*; obec. práva týká se též čl. o organisaci čes. samosprávy, jenž mimo jiné oprav. návrhy žádá za vydání úplné sbírky zákonů platných v oboru samospr. obec., okr. a zem. (*V. sam.*). — Obecní svazek v ohledu osobním mají za předmět: čl. *Uhlířův* o domov. právu úředníkův obecních, který hájí mínění, že úřed. a zřízenci obec. definitivně ustanovení nabývají dom. práva v obci bez rozdílu zaměstnání, tedy i tehdy, jsou-li ustanoveni pouze k správě soukr. jmění obecního, a dále čl. o domov právu vdov. (Sam. O.). — *Müller:* Das oest. Staatsbürgerr. u. Heimatr (*Blät. f. adm. Pr.*) — Na orgány správy obecní vztahují se: čl. *Harmachův* (k jub naší samosprávy), jenž opakuje nejprve souhrn poznatků o podstatě rak. samosprávy, jak byly formulovány prof. B. Riegrem a Bráfem, načež žádá, aby sam. úř. se stal skutečným veřejnoprávným, ze zákona zodpovědným orgánem správním. Dále: osnova zák. o úpravě služeb. poměrů úřed. při okres. výborech; čl. *Uhlířův* o úpravě služ. poměrů samospr. úředníků, i jiné dva čl. o témž předmětu (*S. O.*). — Zvýšených požadavků kvalifikačních pro dosažení úřadu samospr. týká se čl. o úpravě poměrů sam. úř.; ze snahy této vzešel i návrh na pořádání veřejnopr. kursu pro sam. úř. (*V. S.*). O veř.-pr. kursu uvažuje také *Uhlíř* (*S. O.*). — *Onciul* jedná o pensijních nárocích zřízencův obec. (*Jur. Bl.*) — O doplňovací volbě do obec. představenstva píše *V. P.* souhlasně dle Obec. ústavy Pražákovy, že nově zvolený člen předst. nastupuje na místo uprázdněné (*S. O.*). — Působnosti obce zabývají se: předn. *Schwarzova* o samostat. působ. obcí a příspěvek *Rejmarův* o příslušnosti obce k povolování a provádění dobrov. dražby věcí mov. (*S. O.*). Sem též náleží výklad předpisův o dražbě dobr. věcí mov. (*V. S.*). — O trestní pravomocnosti obce: *Hofmann* pojednává o ustanoveních, obsažených ve mnohých statutech městských, že nálezy trest. mají býti vyneseny kollegialně; ukazuje, že nynější stav tohoto řízení, při němž rozhoduje se na základě elaborátu referentova, je v neshodě s moderními zásadami vykonávání pravomoci trest. a přeje si odkázání trest. věcí jedinému, odborně kvalifikovanému úředníku, rozhodujícímu na základě bezprostředního řízení. *Pöschl* souhlasí v celku s předešlým, vidí však v kollegialním řízení záruku proti moci policejní; podává vývoj trest. pravomoci obecní od 1849 a opakuje dávno nalehavý požadavek kodifikace materialního trest. práva polic. (*Ö. Z. f. Vltg.*) — K hospodářské činnosti obce vztahují se: čl. *Hruškův* o obec. silnicích a cestách (*V. S.*) — Čl. *Uhlířův* podává kritiku osnovy instrukce k provedení zák. o dohledu nad hospodářstvím v lesích obec. (*V. S.*) — Správy jmění obec. a zodpovědnosti úřed. týká se čl. o kontrole jmění a revisi účtův úřadů samosp. (*V. S.*) — K působnosti obec. v oboru policie tržní náleží čl. o řádech tržních (*V. S.*). — O řádu jatečnímu tamtéž. — Dohledací právo k obcím je předmětem čl. *Uhlířova* o tom, které ministerstvo je příslušno rozhodovati o otázce, zda obec k výkonu v působnosti přenesené je povinna neb nikoli; zastává, že příslušným je jen ministr vnitra, nikoli min. odborný (*S. O.*). — Soustavný přehled působnosti okres. zastupitelstev a to ve věcech obec., čeled.,

staveb., zeměd., zdravot., škol podává *Uhlíř*. Ve čl.: Na obranu okres. zastupitelstev proti výtkám, činěným v odborné literatuře, vystupuje pisatel proti přesvědčení theorie o významu okres. zast. pro moderní samosprávu nikterak zásadném, věcně vesměs s důvody, které se dají uplatniti pro každý komunalní svazek; jediným důvodem jeho zůstává skutečně, že okr. zast. jsou schopna dalšího vývoje (*S. O.*). — *Forman* sděluje rozhodnutí spr. s. d., kterým přiznává se stát. správě dohled na způsob, jak zřízeny byly orgány k zastupování okresu povolané; in concr. připouští se stížnosti proti rozhodnutí zastupitelského sboru okresniho o připuštění spoluzvolených. (*S. O.*) — Přehled novějších návrhů zřízení krajského podal *B. Rieger;* upozorňuje, že jako státoprávně je důležito dosíci vytknutí zásady, že místodržitelstvo má býti posl. instancí pro záležitosti zem. legislativy, tak nelze však také spatřovati přímou státoprávní újmu v novém zařízení instancí, ve kterém by se i připustila určitá decentralisace uvnitř země, tak že by pak v části agendy šlo odvolání přímo k ministerstvům; nepřesahujeť státopráv. postavení země obor zem. legislativy. Složení kraj. zastupitelstev, jak je navrhováno dle zájmového zastoupení poplatnického, není vhodno, ani zvlášť odůvodněno, ježto jde též o zál. politické, nikoli hospodářské; působnost jejich je stanoviti s ohledem na to, jak by se dalo ulehčiti správní břímě sněmu a zem. výboru, aby sněm stal se plně způsobilým k vlastním úkonům zákonodárným; zmenšení autonomní správy zem. není v souvislosti se státoprávním postavením země, běží tu většinou o úkoly, které obstarává každý větší kom. svazek. Organické spojení kraj. vlád a kr. zastupitelstev má základní význam, protože nelze poskytnouti pravé správní reformy, ani pravé samosprávy bez účastenství laikalních živlů na vykonávání stát. správy (*Pol. kn. Hl. N.*) — Za rozšíření spolupůsobení laického při všeob. úkolech veř. správy přimlouvá se též čl. o příčinách, proč uvázl rozvoj samosprávy u nás, i navrhuje se, dle názorů nauky za posledních let pronesených, zavésti reformy odstraňující nebo zmírňující nynější dualism správy zeměp. a samospr.; ve čl. o snahách po reformě veř. správy podává se přehled hlasův, které o kraj. zřízení pronesli zástupci právní theorie i praxe. (*V. S.*) — K podstatě samosprávy ještě: *Lingg*: D. Grenzen d. Staatsgew. u. d. Selbstvltg. (*Oest. Cent. f. d. j. Pr.*)

2. *Ústava zemská:* Historickou ústavou zemskou zabývá se řeč Dr. Bed. prince *z Lobkowicz* o gener. sněmích koruny čes. v době habsburské; resoluce prof. *B. Riegra* mluví mezi jiným o právní konstrukci histor. státu čes., v níž projevoval se taktéž středověký dualism mezi králem a stavy; pokud se jednalo o obor stavovské ústavy zemské, měly země české postavení rovnoprávné, a státní spojení jejich podobalo se spolku státův, pouhému svazku mezinárodnímu; pokud však sahal obor neobmezené moci panovnické, vznikal tu spíše svazek státoprávní, mající ráz státu jednotného. (*Pol kn. Hl. N.*) — *Tezner* pokračuje ve svých rozpravách o děj. zeměpan. správ. soudnictví v Rak. od konce 15. do 18. st. V celku nezměnil své názory o ústavě stavovské a poměru moci zeměp. k ní, své mínění o provedení centralisace jednostrannými akty panovnickými v celém území habsb. monarchie již v 1. třetině 16. st., jakož dále své ocenění vlivu zeměp. centralismu na státoprávní postavení jednotlivých územních skupin, jak je projevil ve svých

posledních pracích (o duchu a technice stavov. státu; o cís. titulu rak.); toliko v 1. sv. děj n správ. soud.[1]) ještě lepší mínění o ústavním významu zeměpan úřadů čes. a uher. až do M. Terezie. Také právem mu vytýká sám *Below*, jak zjevně podceňuje obmezení moci panovnické zbylým zřízením stavovským a jak přehnaně přirovnává soustavu stavovských privilegií vždy jen s moderní vypracovanou ústavou representativní a se zřízením parlamentarním (jen aby svoji thesí o povaze monarchicko-stavov. státu udržel). Ukázka toho, z jakých předpokladův odvozeny jsou někde dalekosáhlé důsledky, podává se na p. 653., kde sp., jednaje o vykonávání správní právomoci na Moravě čes. kanceláří dvorskou, praví, že to bylo výsledkem habsb centralisační politiky, a dále, že státoprávní spojení mezi Čechami a Moravou, jako tak často ve středověku, spočívalo na patrimonialním právním poměru země k nositeli čes. koruny, a protož prý byl vyloučen poměr podřízenosti Moravy Čechám a pozůstával jen naproti králi, nikoli naproti čes. stavům nebo zemi; celý poměr právní je prý ovládnut snahou individualisační. Že sněm čes byl strážcem celistvosti celé koruny čes., že bez jeho přivolení právně žádný statek od koruny zcizen býti nemohl, a že soukromoprávní disposice panovníkovy s územím, o jehož scelení stavové se přičinili, byly pro celou čes. korunu vyloučeny. *T.* doložiti opomenul, a právě tak škrtl bývalý společný inkolat zemí čes. jenž prý »chybí«. K ocenění sebraného jím materialu třeba širšího rozboru. (*Grünh. Zt.*) — O státním právu a zemských financích uveřejnil rozpravu politik pražských Němců, *E. Lingg.* Ukazuje na finanční bídu rak. zemí, které si pomáhají dvojím způsobem: buď přirážkami k daním přímým nebo přirážkou k daním nepřímým. Přirážky k daním nepřímým jsou vlastně jen přikázáním částečného výnosu těchto zeměpanských daní zemím Cesta k odstranění finanční bídy zemí se stanoviska praktické politiky jedině možná je přikázání části výnosu daní státních, t. j. podpora zemské pokladny z prostředků státních; všechny ostatní cesty vyžadují obsáhlé práce zákonodárné, na niž dnes není pomyšlení. Theoreticky však podpora zemských financí přikázáním části výnosu daní zeměp. příčí se právu ústavnímu. Země potřebují stát. podpory proto, že zem. pokladna je obtížena náklady na vlastní úkoly státní, a měl by tedy stát náklady svých úkolů sám přímo nésti a opatřovati a nepřikazovati jich jiným činitelům, které musí pak zvláště honorovati. Stejně je při větších obcích s působností přenesenou; proto má stát úkoly své, které přenesl na obec a zemi, převzíti opět do vlastní správy. Zemím a obcím finančně se ulehčí, a stát rozšíří svůj vliv a obor svého přímého působení. Pisatel projevil tu téhož ducha, jako ve své starší rozpravě o státopr. postavení zemí předlitavských. (*Z. f. Volksw., Soc. u Vltg.*) — *Pilbauer*, jednaje o zemských financích, ukazuje na to, jak práva k samostatným berním zemským, které bylo uznáno dle ústavy únorové, po desetiletí nebylo užito, a jak na místě přirážek a podílů na daních státních, které nás stále více připoutávají k financím státním a tím ke zřízení centralistickému, bylo možno vytvořiti soustavu samostatných daní spotřebních, kdyby země byla

[1]) Die landesfürstl. Verwaltungsrechtspfl. in Oest., 1898, p 131. a 144. sq., k tomu cf Sbor. I. 210.—213.

různé zdroje spotřebních daní zabrala dříve sama, než tak učinil stát; zajisté měla k tomu již od vydání ústavy totéž právo jako nyní k samostatné zemské dávce pivní Čím více vzrůstají úkoly samosprávy, tím více je se starati o rozmnožení příjmů jejích, a to mohlo se vydatně státi i v rámci ústavy centralistické (*Obz Národoh.*). — Populární osnova přednášky o čes. stát. právu. (*V. sam.*) — Články *Kramářovy* o českém státním právu týkají se zvláště otázky, že státoprávní povaha království českého přes ústavy oktrojované nebyla nikdy formalně zrušena, že panovník je vždy zároveň ještě králem českým, a ježto dosud také český král právně existuje, ačkoli u provozování vlády vystupuje jen jako císař, že také aspoň v tomto směru státoprávní kontinuita nemohla býti porušena. Dynastické (monarchické) právo panovníkovo spočívá na základech historických, které diplom říj. výslovně za právní základ mocnářství prohlásil. (*Nár. L.*, září — Stručný čl. o oboru působnosti zem. zř (*V. S.*)

3. *Mocnářství celkové i oba dílčí státy:* O nedostatcích rak.-uh. říš. ústavy rozepsal se známý historik *Jindř. Friedjung*. Ústavu samu, jíž zaveden byl dualism říše, má v celku za správnou; jen technika ústavních zákonů je pochybena, neboť obsahují jednak nepraktická ustanovení, jednak vykazují značné mezery, nemajíce ani ustanovení o jedné z nejdůležitějších institucí monarchie, společné minist. radě, kteráž vývojem věcí stala se pravidelným, stálým orgánem, tak že ministr zál. zahran. má i titul předsedy této korporace. Za to však vytvořila ústava prapodivný státoprávní útvar v delegacích, pro něž obdobu bylo by marno hledat v ústavě kteréhokoli feder. státu. Dále není ničeho ustanoveno o územích, jichž monarchie získá po svém rozdvojení a tu prý je hledati příčinu, proč Bosna a Hercegovina jsou ponechávány nominalně pod svrchovaností sultanovou. Nejhorší vadou je, že kvota se musí určovati každých 10 let nově, čímž ř še se stala monarchií na výpověď. Žádný federat. stát nepřijal zřízení, že by kvota čas od času nově měla býti stanovena, a svědčí jen o životní síle ř še, že toto zákonodárství vydržela. Co bylo r. 1867 státoprávním dumyslem, je nyní technickým přehmatem; i neběží tedy o změnu říš. ústavy v podstatě, nýbrž jen o změnu některých nevhodných a nestálých forem. Delegace je třeba úplně zrušiti, a na jich místo nastoupila by odpovědnost ústř. vlády oběma parlamentům. Rovněž kvotu je tak upraviti, aby na místo určování příspěvku od desetiletí k desetiletí nastoupil stálý klíč kvotní, aby tak odstraněn byl zákon, jenž přímo nařizuje periodickou státní krisi, a jenž stejně zápletkami poškozuje stav obou polovic říše. (*Die Zeit*, 28. 9.) — Odpovědí na tyto vývody byl anon. čl. o právní povaze společných orgánův. Není prý nějaké rakousko-uherské říšské ústavy, ani říš. moci nebo říš. zřízení. Uhry z vlastního podnětu a ve formě uher. zákonův učinily pouze opatření o způsobu, jakým je projednávati společné záležitosti. Společná min. rada, jako samostatný orgán, vubec neexistuje, jsou tu pouze společné úrady, domlouvání se, která postrádají všeho institutivního rázu. Delegace jsou nenahraditelny a po jejich odstranění bylo by třeba, buď dva ministry učiniti odpovědnými před dvěma parlamenty, nebo pro každou společnou záležitost jmenovati dva ministry zvláště. Vady v textu v čl. XII. vyrovn. zákona uher. vysvětlují se jeho původem; vznikl totiž

z exposé, jež na konci r. 1866 přednášel císaři Jul. Andrássy; původní exposé bylo pak opatřeno §§-y a návrh zákona byl hotov. Proto jsou tam obsaženy rozumující výklady, ba i v slovném znění věty uher. sněmovní adressy z r. 1861. (*P. Lloyd* 1. říj.) — O personalní unii a o realní unii rak.-uh. se stanoviska uher. stát. práva pojednává taktéž *Horváth.* (*Z. f. ung. ö. u. P. R.*) — *Komorzynski:* D. Berechtigungen z. Führung der Bezeichnung k. k. privilegirt und d. kais. Adlers. (*Jur. Bl.*) — *Langrodův* čl. o otázce, lze-li zabaviti diety poslanecké a náhrady cestovného, poslancům příslušejícího. (*Ger.-Halle.*) — Práva budžetního týká se čl. *Piloty-ův:* Prüfungsr. od. Zustimmungsrecht? (*Bl. f. adm. Pr.*) — *Hussarek* vykládá obšírně, dogmaticky i historicky, čl. 9. rak. zák. mezikonfessijních (*Gr. Z*). — *O rak. právu jazykovém* jedná *Tobolka*, podávaje referát o stejnojmenné knize *Fischelově* (*N. Doba*). — Čl. *Glücklichův*: K historii našeho politic. programmu, probírá otázku politického rozdělení Rakouska na říš. sněmu ve Vídni a Kroměříži 1848—9, zabývá se jednáním sněmovním a postavením zástupců jednotlivých zemí (*N. Doba*). — *Schäffle* referuje o knize *Springrově* (Boj rak. národ. o stát) v delším čl. příznivě a v konečné úvaze o národnostním smíru v Rak. přimlouvá se za zavedení národnostních svazků personalních, aspoň pro obor školství, především školství národního (*Z. f. d. ges. Stsw.*).

O právu budžetním v době obstrukční pojednal *Spiegel.* Parlament tak praví, zasahuje do vnitřního správního ústrojí státu nejhlouběji v záležit. finančních. Fin. opatření předpokládají spolupůsobení a souhlas říš. rady, kterýž pravidelně dochází výrazu ve formal. zákonu; jsou však na tomto poli též oprávnění parlamentu, jejichž výkon nevede k zákonům formal.: tak udělování absolutoria a správní činnost při správě stát. dluhův.[1]) Ř. rada dosazuje k výkonu tohoto svého práva formalní parl. úřad, komissi, která ve skutečnosti nejen dohlíží na správu stát., nýbrž přímo na ní béře podílu. Čím větší jsou práva parl. v oboru fin., tím více trpí oprávnění jeho v době obstrukční. Když již od 1897 nedocházelo k řád. vyřízení rozpočtu, mohla sice vláda použíti svého ústav. práva, oktroyovati rozpočet § 14., neučinila toho však, majíc po ruce jiný obvyklý prostředek: po celou řadu let bylo pravidelným zjevem, že se účetní závěrky rozpočtové zpozďovaly o čtvrt i půl roku, i musilo se pak po tuto dobu vládnouti bez rozpočtu. Prostředku, kterého se užívalo při zpozďování rozpočtu, užito bylo nyní též na případ, že by se pro obstrukci bylo musilo vládnouti bez něho; bylo vyhlášeno zákonem rozpočtové provisorium, kterým se vládě uděluje zmocnění, aby daně

---

[1]) Několikráte již bylo ukázáno na to, že, kdežto stanovení rozpočtu děje se fin. zákonem, udělení absolutoria vládě stává se pouhým usnesením parlamentu, ačkoli o obou funkcích jedná se v témž odst. c) § 11. z. z. o zast. ř. Nelze ovšem pro tuto praxi konstruovati závazný nějaký »konvencionalism« ústavní, jak pro obor angl. jedn. řádu parl. učinil *Dicey* (Law of const., p. 361. sq.), ježto ustanovení kodifikované ústavy nemůže býti změněno ani faktickým nezachováváním praxe, ani jedn. řádem ř. rady. Záleží pak na tom, kdo je oprávněn rozhodovati o výkladu zákona. O celém komplexu otázek, týkajících se rozdílu mezi zákony form. a material. cf. *Pražákovu* studii Gesetz u. Budget, v II. roč. A. f. ö. R. 1887.

a dávky veř. vybírala dále v provisorní, určené době. Toto ustanovení není s ústavou zcela v souhlasu, protože ř. radě přísluší *roční* povolování daní, jež se mají vybírati, a povolení na více měs. ústava nezná; ovšem formalní povolení daní, které s podrobnostmi číselnými stát. rozpočtu není přímo v spojitosti, může beze všeho pro celý *rok* uděleno býti; tu jako při povolování rekrutů vláda má pouze závazek, *každoročně* si tyto dva konsensy opatřiti a to jednou v roce; je-li nucena tak činiti vícekráte, je to mimoústavní omezování vlády. Provisor. zák. zmocňuje též uhražovati výdaje během periody se naskytující dle potřeb položek, které se mají účtovati pro příští fin. zák.; ústava však nezná něj. víceměsíční budžetování, vládě uděluje se jen direktiva, žádný pevný podklad. Praví-li se »dle potřeby«, přenechává se uvážení toho, co je potřebno, úsudku jiného než parlamentu, t. správy, kdežto účelem parl. práva povolovacího je právě vyloučiti toto uvažování pouze správní a podrobiti rozp. uvážení sboru zákonod., jinak se jeho právo stává formalitou. Výdaje mají se dále díti na účet kreditů (položek, ve které je rozp. rozdělen a které se vyjadřují účelem užití a obnosem naň připadlým), které určí fin. zák. příští; to znamená, že výdaje se do kreditů mají započísti a tu při odhlasování fin. zák. není celá původní summa již k disposici. Ostatně vláda nemůže věděti, jaké položky bude mít příští fin. zák.; vydáváním tímto praejudikuje se příštímu rozp. zákonu. Čím menší zpozdění, tím lehčeji vpočtení výdajů do kreditů se dá provésti. Do 1897 vyhlašováno rozp. provisorium zákonem, od tohoto roku děje se § 14., tedy nařízením s provisorní zákonnou mocí, čímž se provisornost potencuje. Odhlasování fin. zák. po uplynutí fin. roku je pouhou formalitou, zbraňování rozpočtu mělo však za následek, že vláda po 3½ roku nemohla se státními nemovitostmi disponovati. Mimo to kontrola stát. hospodářství se znemožňuje; za účelem kontrolním bylo vždy třeba na konci roku ad hoc sestaviti a cís. nař. vyhlásiti zákon účetní, t. j. seznam příjmův a vydání jako základ pro zkoumání. Kontrola obmezena tím na pouhé zkoušení výdajů již učiněných, nemohouc revidovati, zda rozpočtené vydání se přibližně srovnává s faktickým. Pro tyto škody je si přáti brzkého vyváznutí parlamentu z obstrukčního období, a v tomto přání zajisté souhlasí s pis. každý, kdo v politice vidí vytrvalou práci za dosažitelnými cíly. *řk.*

(Dokončení.)

Politické hospodářství.

Z obchodní politiky. Ref. *Jar. E. Salaba.*

Beiträge zur neuesten Handelspolitik Deutschlands. (Dokončení; viz str. 182—191.)

W. A. S. Hewins M. A., prof. národ hosp. a stat. při King's College a ředitel London School of Economics při universitě londýnské (přel. Dr. L. Katzenstein): *Der Imperialismus und seine voraussichtliche Wirkung auf die Handelspolitik des Vereinigten Königreichs* (str. 103—119). Stať tato jest místy dosti mlhavá, což zaviněno ovšem nemálo přílišnou stručností. Autor ukazuje,

že dnes čím dále, tím více ovládá mysl všech Angličanů myšlenka, že velikým konečným cílem anglické politiky musí býti konsolidace světové říše. O prostředcích však k dosažení dalších cílů imperialismu není shody. *H.* rozlišuje — nehledě ke zbytkům manchestrovské školy, jejichž politické názory ohraničeny jsou anglickým obzorem, a s druhé strany k t. zv. jingoes, kteří by rádi vztyčili anglickou vlajku nad všemi neosídlenými a mnohými osídlenými krajinami země — tři druhy imperialistů. Především jsou to imperialisté staré školy »laisser faire«. Britská říše octla se však již ve stadiu, kde žádný další pokrok na podkladě politiky »laiser faire« není více možný. Princip ten vykonal svou úlohu, učiniv zejména na vždy nemožnými chyby, jež způsobily ztrátu severoamerických osad. Zásada nevměšovati se ve volný vývoj kolonií upevnila celkem pocit oddanosti jejich k zemi mateřské Ale politika ta příliš spoléhá na nedostatek politické ctižádosti a na slabost osad, i vedla by konečně k rozpadnutí světové říše, jakmile by specielní zájmy osad byly vážně ohroženy zájmy Anglie samé. Druhou, dnes největší skupinu tvoří »ryze političtí imperialisté«. Tito nezamýšlejí žádných změn hospod. politiky, chtějíce pro ni zachovati v platnosti zásadu »laisser faire« (ovšem svobodná tržba není jim již žádným neochvějným článkem víry, nýbrž jen plodem praktické účelnosti), a obmezují imperialismus jen na oblast vnější politiky. Ani tento směr nedovede zameziti konflikt mezi loyalitou a zájmy kolonií. Vůbec každá politika, která — jako tato — odloučí se od průmyslové, obchodní a vyučovací politiky, nese již předem na čele znamení nezdaru. Třetím směrem »konstruktivního imperialismu« rozumí *H.* státní politiku, která záměrně činí místo Spojeného království hlavním účelem imperium a která zvláště chce hospodářskou politiku činiti závislou nikoli jako dosud na zájmu konsumentů, nýbrž na zájmu imperia. Ohromný dosah provedení imperialistické politiky illustruje *H.* tímto příkladem: Všechny strany anglické se shodují v tom, že anglické loďstvo jest podstatnou podmínkou pro vznik světové říše a nejlepší zárukou pro její další trvání. Proto třeba velkých prostředků a ochoty parlamentu k povolení peněz nutných na stavbu a vystrojení dostatečného počtu válečných lodí nejdokonalejšího druhu a na organisaci námořnictva. Ale o to slovo »nutných« právě jde. Pojem této nutnosti jest příliš elastický. A poněvadž není jisto, že stejně vysokým a stejně pružným bude v nejbližších letech národní důchod, zatím co výdaje na ostatní, rovněž nutné státní účely stále rostou a námořská síla jiných národů ustavičně mohutní, nezbývá než zjednati nové prameny příjmů. Tím přicházíme k reformě financí, a tato zase jest možna jen v souvislosti s obchodní politikou; mimo to jde tu o povznesení výkonnosti příslušných odvětví výrobních (loďařství a všech forem železářského a ocelářského průmyslu a výroby uhlí), což opět souvisí s nápravou vyučování a vůbec technické, liberální a administrativní výchovy, s organisací státní úpravy pracovních podmínek atd. Proto politika konstruktivního imperialismu obsahuje stručně: plán imperialistické ochrany loďstvem a vojskem; stanovení podmínek, za nichž smějí osady mluviti do věcí říšských, a utvoření příslušného mechanismu, jenž by jim výkon práva toho umožnil; opatření za účelem obchodněpolitického spojení Spojeného království s jeho koloniemi a dependencemi; reorganisaci státních financí; obchodní (v širším sl. sm.)

politiku; reformu vyučování; sociální politiku a zvlášť státní úpravu práce. Z dnešních politických stran liberálové nemají vůbec schopnosti k provedení úkolů těch, unionisté, kteří dnes jsou s Chamberlainem u vlády, byli by s to, arciť musela by odpadnouti od této strany řada různých nestejnorodých živlů, kteří dnes ještě spolutvoří tuto stranu.

Karl Rathgen: Die englische Handelspolitik am Ende des neunzehnten Jahrhunderts (str. 121—171). V práci této spracována spousta drobného materiálu, což činí ji sice zajímavou, nikoli však přehlednou. *R.* ukazuje celkem, že charakteristickým znakem posledního desítiletí 19. stol. jest těžké otřesení panství nauky o ryze svobodné tržbě. Dosud sice jest Anglie svobodnětržební, ale stále více a více rostou hlasy, že svobodný obchod není žádným fetišem. Význačnou jest tudíž více změna nálady a mínění než skutečné změny zevnějších skutečností Ale i zde setkáváme se již s udalostmi, jimiž prokmitá nový duch, se symptomy počátku nové periody. *R.* líčí podrobně anglické nářky na cizí soutěž, ovšem nehrubě oprávněné; anglický zahraniční obchod sice nedrží stejný krok s pokrokem zahraničního obchodu jiných států, předstih Anglie není již tak značný, ale k tomu dojíti musilo, jednou musily býti dny bezsoupeřné průmyslové supremacie sečteny, a dnes již i obrovské převaze loďstva anglického rozmach cizích loďstev počíná dělati starosti. Ale celý hluk ten měl právě účel paedagogický, měl probuditi anglický lid z netečnosti, podporovati zakládání technických a obchodních škol a vůbec pracovati k lepšímu vyzbrojení mládeže pro konkurrenční boj; mimo to agitace ta měla připravovati půdu proudu imperialistickému, přesouvanému i na půdu hospodářskou. Stará manchesterská zásada »to buy in the cheapest and to sell in the dearest market« (kupovati na nejlevnějším a prodávati na nejdražším trhu) bledne již, více a více množí se ti, kdož žádají upuštění od této zásady, lze-li tím podporovati soudržnost součástí říše. S tím souvisí nová osadní politika. Dříve střídali se angličtí politikové v úřadě státního sekretáře osad každou chvíli, šlo jen o to, aby měli místo v kabinetě; osadní politiky pevné, cílů vědomé, positivní nebylo, nesnášelo se to vubec se zásadou laisser faire. Nový ministr osad Jos. Chamberlain znamenal zcela nový směr. Hned při nastoupení v úřad prohlásil, že domény (estates), které osud propůjčil anglickému národu, musí býti vyvíjeny. *R.* líčí pak rozmanité zjevy, charakteristické pro vývoj imperialismu a cituje výrok, jejž učinil lord Rosebery 5. května 1899 v City of London Liberal Club: »We are all Imperialists now« (jsme nyní všichni imperialisty). Stať svou končí *R.* míněním, že jihoafrická válka, jež vznítila národní vědomí v celé říši, přiměla i osady k loyální účasti a k společnému prolití krve za věc říše a ukázala Angličanům, že kolkolem jsou nenáviděni, bude míti mocné účinky pro budoucnost Lidu stalo se jasným, že velké reformy a velké napjetí sil jsou nezbytny, a takto, jak pravil Chamberlain, »znovuzrozená říše« podnikne hospodářský zápas mnohem prudčí než kdy jindy. a proto musí zejména Německo bdíti, aby nebylo ve své schopnosti k soutěži vlastními hospodářskopolitickými chybami ochromeno.

Carl Ballod: Die deutsch-amerikanischen Handelsbeziehungen (str. 173 až 222). *B.* jako korreferent Finkův ukazuje především na kontroversy, pa-

nující poslední dobou o vývojových tendencích severoamerického národního hospodářství. Jedni na př. vidí tu snahy o uzavření se, resp o tuhé ochranářství a imperialistické choutky, jiní naopak tvrdí, že Spojené Státy vcházejí ve styky stále užší se světem, jedni mluví o neomerkantilismu, jiní naopak o neosmithiasismu atd. Skutečnost ukazuje tolik: vývoz a přívoz stále stoupaly (r. 1844 vývoz excl. drahé kovy 105 7 mil. dol., přívoz 102·6, r. 1890 857·8—789·3). Roku 1891 dostupuje vývoz 884·5 a přívoz 844·9 mil. dol a od té doby vlivem ochranářské éry vývoz sice stoupá dále, ale přívoz jest stationérní (1900 na př. vývoz 1394 4, přívoz 849·7). Zvláště ostře vynikají tu specielní číslice obchodu s Evropou: r. 1899 (rozuměj vždy fiskální rok, zde tedy od 1. července 1898 do 30. června 1899) vývoz činil 925·2 mil. dolarů, přívoz pouze 353·8. Passivní jsou Spojené Státy v obchodě s Indií-Východní Asií a jižní Amerikou. Pokud jde o Německo, jest situace totožná; dle amer. statistiky 1890 činil vývoz 85·5, přívoz 98·8 mil. dol., ale r. 1900 již vývoz 187·3, kdežto přívoz zůstal na 97·3 mill. dol. Ve vývozu německém do Asie stouply jen lučební výrobky, hračky, cement a porculán, jinak všude je stagnace neb i dokonce úpadek. V přívozu americkém do Německa vedle obrovského vzrůstu potravin, což by se dalo vysvětliti stoupající mírou životní, pozorujeme hrozivý symptom: vzrůst přívozu železa a strojů, nejvlastnějších to až dosud vývozních objektů Německa samého. Vývojovou tendenci Spoj. Států shrnuje *B.* takto: rapidní vývoj průmyslu a vývoj v exportní průmyslový stát při zachování dosavadního velkého exportu agrárních produktů, potlačování přívozu výrobků a současné přepínání soutěže v průmyslových výrobcích na třetích trzích a zvyšování vývozu potravin do Evropy. Na to zabývá se *B* velmi podrobně podmínkami soutěže v železářství a tvrdí, že přirozené podmínky nejsou v Německu celkem nepříznivější než ve Spoj. Státech. Vývoz americký umožňuje vedle levné suroviny a uhlí hlavně to, že následkem ochranných cel lze doma prodávati výrobky o 20—60 procent dráže, resp. o to v cizině levněji. Další stať věnuje *B.* soutěži zemědělské, v níž podrobně probírá výrobní náklady pšenice a kukuřice a obilní dopravní sazby, a na konec obírá se otázkou budoucnosti německoamerického obchodu a eventuality celní války s Amerikou, při čemž dospívá k závěru, že vývoz cukru a textilních výrobků jest prekérní, jen chemický, porculánový a cementový průmysl může ve vývozu počítati na stoupání; v případě celní války nahradilo by Rusko Ameriku co do zemědělských výrobků a petroleje, citelně však dotklo by se Německa každé silné zdražení mědi, jíž potřebuje nezbytně elektrický průmysl, a bavlny, ačkoli zde bylo by již svrchovaně na čase pokusiti se o pěstění bavlny v afrických osadách, zejména Togo hodilo by se k tomu. Také loďařství by značně utrpělo, ale daleko ne tolik, kolik se uvádívá. Doprava cestujících a pošty mohla by býti velikým potunnným a přenesením pošty na anglické, francouzské a jiné lodi zničena. Ale lodi, dopravující zboží, jezdily by jednak místo do Ameriky potom do jižní Ameriky, na Černé moře a do Východní Indie, z části musily by je Spoj. Státy samy koupiti. Ostatně pozvolna nutno se připraviti beztoho na ztrátu, jelikož Spojené Státy chystají se k rozsáhlé stavbě lodí. Nejlépe ovšem bude, nalezne-li se mezi Německem a Spojenými Státy a podobně s Ruskem modus vivendi, jenž by zabránil všem ostřejším hospodářským přesunům.

Dr. *Paul Arndt: Zum Abschluss eines neuen deutsch-russischen Handelsvertrages* (svazek III., str. 1—46). Autor akcentuje především v úvodu, že uzavírání obchodních smluv jest jen z menší části věcí obchodní politiky; v prvě řadě jest to věc všeobecné politiky zahraniční, a proto musejí hospodářské ohledy ustoupiti často ohledům politickým. Úkol vědy jest tudíž při nové úpravě obchodních styků Německa s Ruskem jen skrovný; věda upravuje pouze cestu politice. Na to podává *A.* skizzu (celá práce má vůbec více ráz pouhé skizzy) německoruských obchodních styků v 19. století, probírá se německoruskou obchodní bilancí a statistikou obchodní, líčí účinky obchodní smlouvy z r. 1894 (a sice oproti korreferentovi svému Ballodovi mnohem příznivěji) a zabývá se na konec otázkou, jaký bude další vývoj německoruských obchodních styků. Po této stránce přimlouvá se důtklivě za novou obchodní smlouvu, ukazuje zejména, že dělba práce mezi Německem a Ruskem jest schopna ještě nekonečného vývoje, jelikož přirozené podmínky (různost půdy, podnebí, nadání obyvatelstva, sociálního vývoje atd.) jsou tu nejhojnější měrou dány; a je-li dosud v Rusku mnoho práce pro budoucnost, jest to právě zárukou mocného pokroku obchodních styků německoruských, jelikož s hospodářským rozmachem carské říše poroste i její kupní síla. A zde zajímavě prohlašuje *A.*, že žádný jiný národ nemůže býti Rusku tak nápomocen v jeho hospodářském vývoji jako německý. Ruská kultura jest prý bližší německé než anglické a francouzské, Německo má dosti kapitálů a podnikavých talentů, kteří již dnes ochotně vstupují do služeb ruského národního hospodářství a budou tak tím více činiti, čím přátelštější budou vzájemné styky obou zemí. Smlouvu doporučuje *A.* opět dle vzoru dosavadní s doložkou největších výhod a se slevením neb aspoň svázáním důležitějších vzájemných cel. Do rozboru, které předměty by to měly býti, se nepouští; uvítá každé snížení cla, pokud neuvede některé domácí výrobní odvětví rázem v tíseň, jako pokrok, byť i druhý stát nešel ve svých koncessích příslušně daleko. Celní válka měla by naproti tomu nedozírné neblahé následky.

Prof. Dr. *Walther Lotz* (Mnichov): *Die Handelspolitik des Deutschen Reiches unter Graf Caprivi und Fürst Hohenlohe* (*1890—1900*) (str. 47–218). Tuto velice cennou, široce založenou práci zahajuje úvod, v němž *L.* zkoumá příčiny, proč německá vývoznost v době autonomní ochranné politiky (1879 až 1891) nepoklesla. Na to líčí *L.* obšírně vývoj obchodní politiky německé, zejména jednání a boje o čtvero »velkých obchodních smluv« (s Rakousko-Uherskem, Italií, Belgií a Švýcarskem) v prosinci 1891 a o »malé obchodní smlouvy« (se Srbskem, Rumunskem a Španělskem) ku konci podzimu 1893, jakož i celou historii ruské smlouvy z r. 1894, dále popisuje vznik a postup agrární oposice proti obchodní politice nového kursu od zimy 1892/3, všemožné prostředky k jejímu utišení (1895—97), nové obchodní smlouvy od r. 1896 a přípravy k novému autonomnímu celnímu tarifu a novým obchod. smlouvám od roku 1897 do roku 1900, zde pak zejména mohutnění ochranářských proudů. V závěrku ukazuje zvláště na to, že ani nejnadšenější obhájci smluvní politiky z r. 1891 nenadáli se tak skvělého rozkvětu, jaký vykazuje německý zahraniční obchod na konci 19. stol. Stačí srovnati číslice jeho jen s Francií (hodnota v mil. M., excl. drahé kovy):

	Německo		Francie	
	přívoz	vývoz	přívoz	vývoz
1889	3986·6	3164·8	3496·5	3000·2
1900	5765·6	4611·4	3570·9	3303·2

Proto přimlouvá se *L.* za pokračování v této smluvní politice a sice ve formě zmírnění cel.

Touto prací končí III. svazek tohoto sborníku, do něhož měla býti pojata ještě stať o obchodních a konkurenčních poměrech na trhu východoasijském, která zmařena tím, že autor professor Dr. Schumacher povolán na vysokou obchodní školu do Kolína n. R., a velká práce o obchodněpolitických stycích Německa a Rakousko-Uherska od Dr. Wuttkeho, jemuž však v poslední chvíli ti, kdož mu byli poskytli zvláště cenný neuveřejněný materiál, zakázali uveřejnění, i musil autor přepracovati vše v menší stať, která uveřejněna teprve v 98. svazku (1902) »Spisů spolku pro sociální politiku.« —

Dr. *Robert Wuttke*: *Der deutsch-österreichisch-ungarische Handelsvertrag vom 6. Dezember 1891.* (III. dodatek XCVIII. svazku »Schriften des Vereins für Socialpolitik«, Lipsko 1902, Duncker & Humblot; str. 409—476.)

Práce tato měla býti vlastně součástí třídílných »Beiträge zur neuesten Handelspolitik Deutschlands«, o nichž referát právě ukončen; avšak jednak nemocí autorovou, jednak vetem, jež položili proti publikaci ti, kdož zapůjčili autorovi dosud neuveřejněný, prý velmi cenný materiál, způsobeno, že práce ta, vlastně již jen její torso, připojena teprve k příštímu svazku spisů »Spolku pro soc. politiku«. Autor jest zajímavý jednak tím, že studii svou opřel neobyčejně hojným materiálem statistickým (22 stran zvláštních tabulek mimo to, co vsunuto v text), jednak svým říšskoněmeckým, místy hodně nacionálním názorem. — Hned na počátku *W.* upozorňuje, že obchodně politické styky německorakouské jsou zcela zvláštní povahy; nelze je vysvětliti sledováním ryze hospodářských zájmů, spíše spočívají ve vlivu dřívějšího společného státního a lidového vývoje. Rakouský panovník byl na počátku 19. stol. německým císařem, až do let šedesátých Němci měli úplnou převahu v Rakousku-Uhersku nad slovanskými kmeny, přední místa v diplomacii, vojsku, správě a soudnictví byla obsazena Němci neb muži německy mluvícími a smýšlejícími, německá řeč byla pojítkem mezi obyvatelstvem mnohojazyčné říše. V posledních desítiletích se však tento obraz úplně zkalil. Dnes německá kultura, řeč a státní vliv jsou potírány, zatlačovány a často úplně potlačovány. A tu ovšem, kdyby německá kultura měla ustoupiti na prospěch Maďarů a Slovanů, nastávala by pro říšské Němce otázka, zda i na dále mají ponechati v platnosti — pokud jde o úpravu obchodněpolitického poměru k Rakousko-Uhersku — i jiné ještě zřetele než výlučně hospodářské. V Rak.-Uhersku prý dosud nedošlo k plnému uznání hospodářské převahy říše německé, protože na ni nikdy nekladen náležitý důraz; ale vývoj poměrů musil by vésti k obchodní politice, v níž by základ smlouvy tvořila odvislost rakouskouherského trhu od trhu říšskoněmeckého. Styky rakouskoněmecké jsou neobyčejně rozsáhlé. V přívozu do Německa bylo Rakousko-Uhersko do r. 1884 na prvém místě, z něhož vytačeno tehdy Anglií na druhé a 1888—1889 Ruskem na třetí místo. K vývozu bylo do r. 1889 na druhém

místě po Anglii, nyní vytiskly je Spoj. Státy na místo třetí. Naproti tomu v Rakousko-Uhersku jest Německo v přívozu i vývozu na prvém místě. A v tom obsaženo vše: činí-li německý vývoz do Rak.-Uherska 13—14% všeho německého vývozu, naproti tomu rakousko-uherský vývoz do Německa téměř tři čtvrtiny všeho vývozu (před smlouvou z r. 1891 šlo přes hranice německé z Rak.-Uherska v letech 1886–1890 75·8, 67·6, 64·9, 62·2, 76·9% všeho vývozu rak.-uher.), patrno z toho, že Německo by sice ztrátou rak.-uher. trhu utrpělo značnou škodu, ale hospodářský stav říše nebyl by tím otřesen, kdežto Rak.-Uhersko octlo by se v úplné krisi bez německého trhu, zvláště i proto, že ony trhy, kde by mohlo přirozeně hledati náhradu, totiž trhy balkánské, stále více a více ztrácí pro povolnost Rakouska vůči obchodně-politickým přáním Uher, a zejm. Němci to jsou, kdož nabývají na Balkáně pevné půdy. — Na to probírá *W.* jednak rak.-uherský tarif a německý vývoz do R.-Uherska, jednak německý tarif a rak.-uherský vývoz do Německa, vše ovšem do r. 1891. Zde zejm. *W.* vytýká, že v obchodněpolitické literatuře až dosud veškerá váha klade se na povšechný hospodářský stav, kdežto cla, tarif, celní system a objem odbytu zboží zůstává stranou; zejm. pak poměr cla k hodnotě zboží málo se oceňuje (na př. je-li v rak.-uher. tarifu clo na 100 kg. cementu 0·50 zl. ve zlatě a na krajky 300 zl. ve zlatě, není ono clo lehčí než toto, jelikož u cementu značí to 25%, u krajek jen 13% hodnoty; v tomto směru právě připojuje *W.* obšírné tabulky). *W.* dovozuje pak, že rak.-uherský autonomní celní tarif těžce poškodil německý vývoz, skládající se z největší části z tovarů a polotovarů. Zde stojí v popředí železářství a textilnictví. Oba tyto průmysly utrpěly mnoho, toto však více. Zejmena ve vlněném zboží jevila leta 1889—1891 oproti 1880—1885 povážlivý úbytek vývozu. Do jaké míry tím ovšem utrpělo Rak.-Uhersko samo, jak zejm. neobyčejná ochrana, skytaná rakouskému železářství, poškodila veškerý ostatní rakouský a uherský průmysl v jeho vývoji, kupní síle a schopnosti vývozu, nechce *W.* probírati. Ale i jinde vidíme ústup neb stagnaci ve vývozu německých tovarů. Naproti tomu vývoz rakousko-uherský do Německa skládal se z největší části ze surovin a potravin a byl proto téměř z třetiny bezcelný. Pouze agrární ochranářství německé uškodilo značně rak.-uherskému vývozu; mimo obilí klesal i vývoz dobytka. Na to líčí W. náladu před r. 1891 v obou říších a jednání vlád o smlouvy; zde vytýká, že německá vláda vyjednávala s úplným vyloučením veřejnosti, zodpovědnost spadá jen na úřednictvo (*W.* cituje tu slova Bismarckova: »Kdo navrhl všechny ty změny a ustanovení? Tajní radové, s vyloučením konsumentů, podle slov písma: Oni nesejí ani nežnou aniž shromažďují do stodol; pánové, které nebude tlačiti střevíc, jejž urobí pro průmysl. Byrokracie jest to, na niž všude stůněme!«); naproti tomu rakouská vláda byla stále ve styku se zástupci jednotlivých průmyslů. Proto také boj parlamentární byl v Rak.-Uhersku daleko méně vášnivý než v Německu. Uhři dostali, co dávno chtěli, mírnější německá cla na obilí a dříví; v Rakousku vývoz rak. specialit dosáhl příznivých podmínek, aniž by se bylo z dosavadního tarifu mnoho slevilo, i byl rak. průmysl s touto smlouvou spokojen. V Německu bojováno jen o principy: na jedné straně hájena autonomní politika, žádáno uzavřen

národního trhu, potírány smlouvy obchodní vůbec, druhé straně pod hrab. Caprivim tanul na mysli velký cíl: vývoj Německa v hospodářskou velmoc; podrobnostmi tarifu se nikdo nechtěl zdržovati. I probírá pak oba smluvní tarify a na základě statistiky do r. 1899 dokazuje, že pro Německo byla smlouva z r. 1891 co do vývoje odbytu zboží velkým sklamáním. Textilní průmysl jeví nepříznivé výsledky; vzrůst vývozu nutno svésti jen na suroviny, což značí sesílení rak. uher. průmyslu, tovary však a polotovary jeví stagnaci neb úbytek; pouze t. zv. novotiny a pestrobarevné tkaniny nalezají na rak.-uher. trhu odbytu, i musí si německý textilní průmysl dále hleděti vývoje svých specialit. Poněkud lépe utvářely se poměry v železářství, kde vývoz surovin značněji, vývoz polotovarů sice nepatrně, ale vývoz tovarů za to velmi značně stoupl; i zde opět jemnější kovové zboží a vůbec zboží vyšší ceny nalézalo hojně odbytu. A totéž platí i o celé řadě jiných průmyslů. Celkem *W.* má za to, že, pokud vývoz stoupl, sluší to přičísti pouze ohromnému rozvoji německého průmyslu, nikoli účinkům smlouvy. Co se týče Rakousko-Uherska, stoupl tu značně vývoz surovin a potravin (šest sedmin všeho vývozu do Německa), jichž Německo jako stát vysoce průmyslový nutně potřebuje. Na dosti nepatrný vývoz polotovarů a tovarů smlouva nemohla míti valného účinku; německá celní ochrana zůstala zde téměř beze změny, pokud proto tu a tam vývoz polotovarů jeví stoupnutí, jest to opět jen vliv mohutného průmyslového vývoje, nikoli vliv smlouvy. Pouze zemědělské výrobky dosáhly velikých výhod. Ale rakouskouherské zemědělství nemohlo jich využitkovati; podlehlo záhy Rusku a Spoj. Státům. Však také po té stránce nebyla smlouva s Rakouskem ničím jiným než popíchnutím Ruska. Ruský přívoz do Německa stále rostl, ale Německo nemohlo zvýšiti za žádnou cenu svůj odbyt do Ruska. I šlo o to ukázati Rusku, že by Německo dovedlo vymaniti se z ruského přívozu surovin a obilí. Uzavřena smlouva s Rakouskem, a Rusko nechtělo-li ztratiti svůj vývoz do Německa, musilo konečně též uzavříti smlouvu. To bylo velké diplomatické vítězství hr. Capriviho. Rusko ovšem znovu dosáhlo, ano rozšířilo svůj odbyt v Německu, a Rakousko-Uhersko bylo vytlačeno. Jen slad, ječmen, chmel, ovoce a drůbež jeví stoupání, dále dříví stavební a užitkové a j. v., těžko však říci, pokud je to zásluhou smlouvy či zvětšené potřeby německého trhu. *W.* uzavírá: Posuzujeme-li národohospodářský obsah smlouvy, musí úsudek dopadnouti nepříznivě. Německému průmyslu nepřinesla podstatného usnadnění vývozu do Rak.-Uherska, za to však přetěžce poškodila zájmy německého zemědělství. Jiný jest obraz se stanoviska národního. V četných průmyslech uznáno, že za nové smlouvy nelze mysliti na vývoz do Rakouska, i zakládána podél českých hranic od Podmokel k Teplicím továrna za továrnou; velký průmyslový rozmach této krajiny od let devadesátých je z největší části dílem přistěhovalého kapitálu a německé podnikavosti. (Jen z okresu obchodní komory drážďanské zřízeny tu továrny na tato zboží: korek, kovové knoflíky, pletené obaly, kartonáže, dřevěné zboží, armatury, olověné zboží, bicykly, fotografické přístroje, kakao a cukrovinky, gumové zboží, inkoust, nitě pro šicí stroje, voňavky, vyduté sklo, kamna a porcelán, étherické oleje, likéry a stroje.)

Usídlený zde německý průmysl ztracen sice pro Německou říši, nikoli však pro německý národ. Posiluje německtví v Rakousku a utužuje uvolňující se svazky. Tím také obchodněpolitické styky nabývají podstatně jiného rázu. V Rakousku a za vysoké celní ochrany rakouské rozkvétá z Německa živený a řízený průmysl; jeho trvání bylo by ohroženo seslabením rakouského ochranářství A na to musí se mysliti při uzavírání nových obchodních smluv. —

Dr. *Karl Grünberg*, prof. při univ. ve Vídni: *Die handelspolitischen Beziehungen Österreich-Ungarns zu den Ländern an der unteren Donau.* (Lipsko, 1902, Duncker & Humblot; str. 317). Autor probírá tu co nejdůkladněji látku o níž psal již do »Beiträge zur neuesten Handelspolitik Österreichs« (viz referát můj na str. 567. lonského ročníku tohoto sborníku). Líčí podrobně historický vývoj obchodněpolitických styků naší říše k Rumunsku, Srbsku (od míru drinopolského 1829) a Bulharsku (od spojení jeho s Východní Rumelií 1885), vliv obchodních smluv s Rumunskem z 21. pros. 1893, se Srbskem z 9. srpna 1892 a s Bulharskem z 21. pros. 1896, všeobecné konkurenční podmínky na těchto trzích a snahy o zvelebení domácího průmyslu v Rumunsku a Srbsku, načež po všeobecném rozhledu po vývozu na Balkán a účasti našeho vývozu na něm a po úvahách o cílech příští obchodní politiky a potížích následkem rozporu zájmů mezi Rakouskem a Uhrami, pokud jde o Balkán, konkluduje *G.* takto: Jest absolutní nutností pokračovati ve smluvní politice vůči balkánským státům a sesíliti co možná nejvíce obchodní postavení říše naší na tamějších trzích, a to jak v zájmu průmyslu obou polovin říše a zvláště rakouské poloviny, tak v zájmu parallelně s rostoucím pohybem obyvatelstva vzrůstající industrialisace západní části říše. Proto je hlavní úlohou bez prodlení uchopiti se iniciativy k smluvním vyjednáváním a nedati se předejíti jinými státy, jako r. 1893 v Rumunsku Německem. Míra materielního úspěchu záviseti bude od výhod poskytnutých balkánskému vývozu surovin a dobytka. Úplné vítězství agrárních snah by vše zmařilo a to i tehdy, kdyby bylo docíleno povolením vyšší celní ochrany průmyslu. Proto zvýšení sazeb na obilí a dobytek při revisi tarifu jest jen tehdy přípustno, pokud by sloužilo k účelům vyjednávacím a kompensačním. S touto garancií nebudou asi Uhry srozuměny, i nezbývá než úplně zříci se revise tarifu a počíti vyjednávání na základě dnešního generálního tarifu. Ovšem jen tehdy neposune li se celně-politický status quo i v jiných státech, s nimiž máme rozsáhlejší obchodní styky, jinak znamenalo by to bezbrannost vůči těmto státům. Avšak stav, jenž vede buď k hospodářské bezbrannosti jedné — za dnešního stavu ovšem rakouské — polovice říše oproti druhé nebo, by se toto zamezilo, k ochromení vší celněpolitické volnosti jednání oproti cizině nemá vůbec práva k existenci A proto s rakouského zájmového stanoviska jeví se zrušení společného celního území nejmenším zlem Tento závěr jest neodvratný a bylo by se k němu dávno již všeobecně došlo, kdyby veřejné mínění a vláda v Rakousku dávaly se vésti hospodářskými úvahami, nikoli politickými. Ovšem jen v Rakousku. V Uhrách i přívrženci společného celního území nepokrytě přiznávají, že jsou pro toto území jen potud, pokud to prospívá uherským zájmům, jinak že by ani okamžik neváhali — bez ohledu na velmocenské postavení říše — zříditi si samostatné celní území.

A jejich příkladu nenásledovati nemáme práva, nechceme-li těžce poškoditi rakouské zájmy uzavřením říše vůči jihovýchodu. —

Eugen v. *Philippovich: Die österreichisch-ungarische Handelspolitik und die Interessen Österreichs.* (Zeitschrift für Volkswirtschaft, Socialpolitik und Verwaltung, Vídeň a Lipsko, W. Braumüller, XI. svazek 1902, str. 441—495.)

Ph. podává zde především stručný nástin našeho obchodněpolitického vývoje do r. 1891. Ukazuje zvláště, jak vývoj od r. 1878 až do našich dnů jeví stálý vzrůst ochranářských tendencí spolu s úsilím o dokonalejší jejich uplatnění zlepšením celní techniky, zvláště vhodnou specialisací. Celní tarif z 27. června 1878 byl sice ještě nepatrně ochranářský. Ale německý tarif z r. 1881 měl již cla na zemědělské výrobky, našemu tarifu z r. 1878 úplně neznámá, a značně vysoká cla na četné, pro Rakousko důležité průmyslové výrobky, k čemuž přistoupilo zvýšení cel ve Francii a Rusku, a tlak těchto opatření byl vodítkem pro náš celní tarif z 25. května 1882, po němž následkem německých zvýšení cel v letech 1882, 1883 a 1884 a úplné revise německého tarifu v r. 1885 došlo i u nás k úplné změně celního tarifu ze dne 21. května 1887. Účinek této celní politiky byl různý. Agrární cla neprospěla. Prošla sice v parlamentě bez obtíží k vůli postupu Německa a Francie a k vůli Uhrům, ale v té výši, jak později určitě prohlásil šl. Bažant, bylo zavedení jejich naprosto neodůvodněné. Stížila jednání o smlouvy s balkánskými státy, uložila 20procentní cla z nezbytných potravin hlavně na bedra obyvatelstva této poloviny říše, zapletla nás do neblahé celní války s Rumunskem, již odnesl rakouský průmysl, a přece ceny obilní i u nás jako v celém světě hluboko klesly, což nemohlo kruhy zemědělské uspokojiti. Lepší účinek shledáváme u cel průmyslových. Průmysl učinil velký pokrok, založeny nové podniky, stávající závody rozšířeny, technický aparát zdokonalen. Od roku 1878 dle odhadu Peezova vzniklo neb rozšířeno bylo v říši naší 1200—1500 závodů, z čehož jen 110 připadá na Uhry. Spotřeba uhlí, jež je dosti spolehlivým měřítkem průmyslového vývoje, stoupla značně (1856 až 1860 průměrně ročně 28 mil. *q*, 1876-80 129·2, 1886—90 213·1 mil. *q*). Výnos daně výdělkové a důchodové stoupl z 30·4 mil. zl. (1878) na 39·2 mil. zl. (1890), spotřební daně v téže době z 142·4 na 214·6 mil. zl. a výnos cel z 19·6 mil. zl. ve stříbře (1877) na 41 mil. zl. ve zlatě (1890, asi 47 mil. zl. ve stř.). Jisto jest, že jednotlivě dosaženo účelu zvýšení cla; zejména povznesl se průmysl vlnařský a železářský. Co do otázky, zda tarif z r. 1887 nezašel příliš daleko, sluší uvésti výrok Plenerův z tohoto roku, že průmysl sám o sobě zvýšení těch nepotřeboval. Ale chování se Německa a Uhry byly podnětem k němu. Přívoz německých průmyslových výrobků byl značně potlačen; celkem lze říci, že německý přívoz dosáhl vrcholu roku 1884, načež klesá, jen v kaučukovém zboží, papíru, kůži na rukavičky a vlněné přízi udrželo se stoupání. Pro poslední dva předměty stanoveno clo úmyslně nízko, kaučukový průmysl byl v Rakousku málo vyvinut, jen pro výborný náš papírnický průmysl jest to vážným znamením. Tento průmysl trpí tím, že jednotlivé továrny jsou nuceny vyráběti přečetné druhy papíru, čímž rostou náklady a zatlačuje se možnost soutěže. Účinky této ochranářské soustavy byly ovšem rakouskému průmyslu vítány a proto smělo se na ní roku 1891 při

smlouvě s Německem málo měniti. Podnět ke smlouvě vyšel jednak z Německa, jež se cítilo poznenáhlu ochrannými cly jiných států jakoby obezděno, a z Uher, jež chtěly opět získati mizící vývoz mouky a obilí do Německa, Ale i rakouský průmysl přál smlouvě, hledaje klidu a bezpečnosti celních poměrů po 15letém období ustavičných změn. A tak došlo ke smlouvám z r. 1891, jež v pozdějších letech doplněny jinými, takže konečně následkem práva na největší výhody jiným státům poskytnutého, zůstal tarif z r. 1887 z evropských států jen pro Černou Horu a Portugalsko v platnosti. Jednání o prosincové smlouvy (1891) bylo se strany rakouskouherské vedeno s krajní opatrností: zejména německé hlasy svědčí, že rakouští jednatelé tvrdošíjně se vzpírali návratu k sazbám z r. 1882, neřku-li 1878. Ale i Německo chovalo se stejně. Celní ochrana tovaru a polotovarů zůstala téměř nezměněna (viz výše Wuttke). Vlastním předmětem vyjednávání byla agrární cla německá. Domnělé úspěchy po této stránce dlouho ještě pomáhaly okrašlovati hubený výsledek celého vyjednávání. Útraty nesl průmysl, který však přes to od let devadesátých dále mohutněl, takže i pro budoucnost bude německý obchod nucen počítati s klesáním odbytu Jak Plener uvedl, vzniklo v r. 1893 a 1894 v Předlitavsku 1633 nových větších závodů (z toho tehdy jen v Čechách 121 závodů textilního odvětví, 18 chemických a pod. továren, 13 cukrovarů, 33 cihelen atd.). Zemědělství pomoženo nebylo; jen u ječmene a sladu je dosud silný vývozní zájem, u obilí vůčihledě mizí a vzrůstá naopak zájem pro ochranu před rostoucím přívozem následkem vzrůstající potřeby v zemi. — V 2. kap. probírá *Ph.* vývoj po roce 1891. Čím více se blížil r. 1902 a tím i nutnost rozhodnutí o příští obchodní politice, tím zjevnější bylo, že prosincové smlouvy neuspokojily ani zemědělství, ani průmysl. Jest již v povaze lidské, že spokojení mlčí. Ale i mezi těmi, kdo z dosavadních smluv nabyli značných výhod, jsou mnozí, kdož myslí na další výhody, a ti spojují se s neklidnými, skutečně poškozenými neb aktivně vpřed se ženoucími živly, jež chtějí dosavadní ochranu dále vybudovati. Tyto ochranné zájmy záhy se sorganisovaly jak v zemědělství, tak v prumyslu Ti jediní pečují o jakési veřejné mínění obchodněpolitické. O velké protivě agrárních a průmyslových zájmů jako v Německu, o rozporu chráněných skupin, pokud jsou kupci či prodavači, o tužbách konsumentů — u nás neslyšíme nic. Ať již vina spočívá v tom, že ochromení politického organisačního aparatu zamezilo sdělení všech takých, v politických střediscích nahromaděných myšlenek veřejnosti a tím širším kruhům obyvatelstva, ať již vůbec takových myšlének není, — faktem jest, že pro obchodněpolitické názory, z nichž vláda musila vyjíti při jednání s Uhrami o autonomní tarif, byly rozhodny jen ony organisované skupiny a jako jejich regulator jen porozumění a úsudek byrokracie. »Veřejné mínění« tu nepracovalo. Tužby agrárníků formuloval »rak. ústřední orgán k ochraně zemědělských a lesnických zájmů při uzavírání obchodních smluv« s 53členným výborem, jemuž vládní a sněmovní subvence dodaly veřejného rázu. Žádají celní ochranu všech výrobku v zemi vyráběných a ochrany vyžadujících, v plném rozsahu, místo autonomního jednotného a smluvního tarifu dvojitý, maximální a minimální tarif, odstranění pouhých smluv o největší výhody, žádné pohraniční úlevy, vypovězení smluv

s Ruskem a balkánskými státy ku konci r. 1903, ochrannou středoevropskou konvenci proti zámořské soutěži, z veterinárních důvodů zákaz přívozu živého dobytka ze zámoří, Ruska a Balkánu a j. Podali též úplný návrh tarifu. V navrženém minimálním tarifu jest oproti dnešním 75 jen 15 cla prostých položek. — Z průmyslových organisací mají vůdčí postavení »Průmyslový klub« a »Ústřední svaz průmyslníků Rakouska«. Klub (v čele Dr. Peez a Dr. Raunig) zastupuje přísnější názor, čelící k zamezení cizího přívozu, ostrým prostředkům a méně ohebným celním tarifům; celní sazby mají netoliko vyrovnávati rozdíl mezi výrobními náklady našimi a cizími, ale mají jíti výše, aby chránily i před abnormální soutěží (špatné obchody v cizině, velké klesání cen). Doporučuje k úvaze výhody dvojitého tarifu, odstranění všeobecné klausule největších výhod a kratších (aspoň pro některé státy) lhůt smluvních vzhledem k rychlým změnám techniky a dopravy, jakož i zásadní zvýšení agrárních cel, byť ne ve výši, zemědělským orgánem žádané, a bezcelnost průmyslových surovin. — Svaz založen byl r. 1892 (v čele jeho jsou Dreher, Kink, dvor. rada Dr. Hallwich a Dr. Grunzel). Z jeho podnětu zřízen r. 1901 »Průmyslový ústřední orgán k přípravě obchodních smluv«, v němž jsou zastoupeny všechny rakouské obchodní komory. Do října 1901 provedeno 61 celních anket, obeslaných téměř 2000 experty ze všech zemí předlitavských. Výsledkem byl přísně důvěrný návrh celního tarifu, jenž stal se podkladem porad průmyslové rady a i pro vládu tvoří důležitý materiál. Svaz žádá zachování dosavadní ochrany, co největší specialisaci celního tarifu, ponechává z důvodů oportunity dosavadní systém největších výhod, avšak s obmezením pouhých smluv o největších výhodách na země, obchodněpoliticky méně důležité, jinak žádá vesměs dlouhodobé tarifní smlouvy se snahou o zvýšení našeho exportu do Ruska a na Balkán (s tím souvisí slevy pro jejich výrobky za výhody pro náš průmysl) a při smlouvách se západoevropskými státy úsilí o výhody pro výrobky průmyslové, s nimiž lze na tamních trzích soutěžiti; také klade důraz na sblížení evropských států proti tuhému ochranářství Spoj. Států. Klub ovšem staví se proti návrhu celního tarifu, svazem sestaveného. Co se týče politických stran, vládne dosud až pna agrárníky úplná reserva, jelikož voličové nečiní nátlaku. Jedině sociální demokraté zamítají agrární cla. — V 3. hlavě uvažuje *Ph.* specielně o obchodu předlitavské polovice říše. Předlitavská obchodní bilance za r. 1900 jeví zřejmě průmyslový náš zájem. *Ph.* rozlišuje 5 skupin: *a*) koloniální zboží, jižní ovoce, tabák, koření (r. 1900 plus přívozu 97·7 mil. K), *b*) cukr (plus vývozu 158·4), *c*) ostatní potraviny a požitiny (plus přívozu 446·8), *d)* průmyslové suroviny (plus přívozu 228·2), *e*) tovary průmyslové (plus přívozu 620·1 mil. K) Z toho plyne, že sice nesmíme zemědělství podceňovati, nýbrž stejně o ně pečovati vnitřněpolitickými opatřeními, naproti tomu však že vůči obchodněpolitickým požadavkům nutno zachovati zvláštní obezřelost. Co se týče především chlebového obilí, musíme uznati, že nevyrábíme více než $^3/_5$ vlastní své potřeby. Cla pomohou tu proto hlavně uherským zemědělcům, kteří dnes již na rakouském trhu prodávají více chlebového obilí (neb mouky) než rakouští zemědělci. Každé stoupnutí obilních cen prospěje v první řadě Uhrám, tudíž území, jež leží mimo dosah rakouské hospodářské politiky

Kdežto v jiných státech s vysokými agrárními cly nastane sice násilné posunutí důchodových a majetkových podmínek ve prospěch jedné národní vrstvy obyvatelstva (větší či menší části velkostatkářu), aniž by se tím zřídlo hospodářské moci státu zmenšilo (pouze se jinak rozdělí) — u nás nastane posunutí to ve prospěch hospodářů jiného státu! Ústřední orgán zemědělců navrhuje clo u pšenice 9 (minim.) — 11 (všeobecný tarif) M., u žita 6—8 M., což by značilo nejvyšší cla v Evropě vůbec a zároveň při naší nutnosti dvou pětin přívozu těžké poškození pracovní síly a výkonnosti zvláště nižších tříd obyvatelstva. Již dnes lze se přesvědčiti v Tyrolsku a Krasových krajinách, jak nepatrnou hodnotu má chléb tam konsumovaný. Také v dobytku a dobytčích produktech jest Rakousko bohužel přívozním státem, jak dokazuje *Ph.* podrobnou statistikou. Zde nutno pečovati o zvýšení počtu dobytka, o přirozené podmínky nebude zajisté nouze. Pokud by k tomu přispělo zvýšení cel, lze je doporučiti. Avšak pro Rakousko byla by nízká dobytčí cla v Německu daleko důležitější. Co do surovin konečně značí zdražení jejich znemožnění soutěže domácímu průmyslu na cizích trzích a zároveň ohrožení nejen vývozu, ale i odbytu doma, kde jednak všeobecné stoupání cen nutí některé vrstvy obyvatelstva k zmenšení konsumu a k sahání po surogátech, jednak cizí průmysl, pracující za příznivějších podmínek, docílí zde vzdor clům odbytu. Celkový úsudek o agrárnických požadavcích dopadá tudíž málo příznivě. Mají tížiti naše obyvatelstvo na prospěch Uher. Každý prostředek positivní podpory zemědělství našeho jest lepší nežli celní ochrana, každá mírná ochrana celní oproti Uhrám jest pro naše zemědělství cennější než trojnásobné clo kolem celé říše. Jinak jest tomu u požadavků průmyslu. Zde nelze pomýšleti na odstranění ochrany, zvláště v době, kdy soutěž Spoj. Států zkouší zdolnost veškeré evropské průmyslové organisace. K tomu přistupuje řada specielních našich nedostatků: břímě daňové, z největších v Evropě, odlehlost od světového obchodu, malý blahobyt obyvatelstva, tím obmezenost domácího odbytu, opozdění vývoje měst, odcházení technické a kupecké inteligence do ciziny pro nedostatek pusobiště, nevyškolenost dělného lidu v četných odvětvích, nedostatek škol a odborných ústavu, psychologické překážky, jako všeobecný úsudek o podnikání průmyslovém, maloměstské předsudky proti velkoprůmyslu atd. Cla ovšem nesmějí pusobiti prohibitivně, protože cílem musí býti, aby náš průmysl, opřen o domácí odbyt, stal se článkem velké mezinárodní průmyslové organisace a byl účasten dle svých sil na cizích trzích. Ovšem i v průmyslu jsou těžké protivy mezi výrobci polotovarů a zpracovateli těchto polotovaru pro vývoz; zde nutno, máme-li si zachovati cizí trhy, volněji utvářiti ušlechťovací řízení, aby levnější cizí polotovary mohly za účelem vývozu tovaru přicházeti bezcelně do země. — Poslední hlavu věnoval *Ph.* úvahám o směrech zahraničného obchodu naší říše a o síle sloučení našich obchodních zájmů s jinými státními celky. Účast naše na světovém obchodě není valná. I když počítáme část toho, co jde přes Hamburk, Brémy a Terst na zámoří, vychází nanejvýš 12 procent všeho našeho vývozu pro ostatní 4 díly světa. V Evropě pak stojí v popředí přívozu i vývozu Německo a to poměrem, jemuž obdobný marně bychom jinde hledali. Vývoz do Německa arciť sestává ponejvíce z potravin a po-

žitin, ale přes to i co do vývozu výrobků stojí u nás Německo na prvém místě, a lze se právem domnívati, že průmyslový vývoz do Německa jest i schopný dalšího vývoje. Dnes překáží mu jen celní poměry, jak zjevno u našeho vývozu do Anglie a Holandska, kde se náš průmysl buď vůbec nesetkává se cly neb jen nepatrnými. Balkán a Rusko zůstanou sice pro průmysl důležitými odbytišti, ale jejich schopnost vývoje roste jen pozvolna. V dalším cituje *Ph.* Wuttka, o němž jsme se svrchu zmínili, a ukazuje případně, že to s tou »ohleduplností« Německa vůči nám nikdy nebylo tak zlé. Také zcela přirozeně, jelikož v obchodní politice cit nehraje nikde velké úlohy. Na konec dotýká se *Ph.* příští smluvní úpravy s Německem. Má za to, že obchodní smlouva přes oboustranné vypjaté ochranářské požadavky může se zcela dobře uskutečniti, ovšem s tím rozdílem oproti smlouvě z r. 1891, že nyní nebude se jednati jen o agrární cla jako tehdy, nýbrž spíše vedle některých agrárních cel budou státi v popředí vyjednávání dnešní cla průmyslová. Pokud jde o změnu klausule největších výhod, může se Rakousko-Uhersko — podobně jako v případě postupu proti Spoj. Státům — připojiti bez rozpaků k ostatním státům, ale iniciativy se chápati nesmí, na to je obchodně příliš malé a pálilo by si prsty za jiné. Vůči Rusku a Balkánu nezbude než přijíti jim vstříc s výhodami; zde ovšem bude srážka zájmů nejprudší. Co se týče konečně Italie, jest slušno odstraniti vinnou klausuli, za níž Italie neposkytuje žádného aequivalentu. —

G. Schanz, Studien zur Geschichte und Theorie der Erbschaftssteuer. (Finanz-Archiv XVII. str. 1. nn. a XVIII. str. 553. nn.)

Mají podati přehled daně dědické od dob nejstarších až po nynější stav německý. Rozdělení přimyká se k obvyklému v historii. *Sch.* počíná od Egypťanů; leč pro starověk nejcennější jest část jednající o poměrech římských, jež jest z valného dílu polemikou resp. kritikou názorů Bachofenových, ač ovšem zabývá se i jinakou literaturou sem spadající. Zajímavé jsou výsledky, jakých se *Sch.* dodělal co do zavedení, zrušení i objemu této daně v Římě, a to především na základě pramenů. Fiskus jest ve starověku — jak obrazně se praví — spoluědicem. — Středověk nemá pro vývoj daně dědické velkého významu. Přihlížíme-li, jak *Sch.* činí, hlavně k národům germanským, byla d. d. uložena »den lachenden Erben«, totiž dědicům, kteří teprve rozšířením prvotního úzkého kruhu dědiců intestatních na řadu přišli, což ovšem považováno za výhodu zvláštní, za niž slušně odměny požadovati lze. Počátkem novověku objevuje se d. d. nejprve v městských republikách italských; v Evropě Střední, najmě v Německu, má o zavedení její největší zásluhu Johannes Sturm (1507—1589), jenž pomocí její chtěl císaři opatřiti prostředky k obraně proti Turkům. Myšlenky Sturmovy ujal se nejvíce Jiří Obrecht. V praxi d. d. jako říšská zavedena nebyla, za to některé německé státy partikularní i státy cizí ji přijaly. Pro stol. XVIII. jest celkem značný vývoj této daně charakteristický: Anglie, Francie, Nizozemí, Rakousko i jednotlivé státy německé vydávají v této době důležité normy o této dani; za to theorie věnovala d. d. v době té nepatrnou pozornost. V poslední kapitole historické (V.) podána jsou dosti podrobně zákonodárství

států německých, pak ostatních evropských, Unie Severoamerické a Australie. Hnutí St. Simonistické (Bazard, Enfantin) bralo se za odstraněním práva dědického vůbec a nezůstalo bez vlivu na d. d., a to především ve směru jejího rozšíření a zvýšení, aspoň co do vzdálenějších stupňů příbuzenství. Odtud vycházeje podává spisovatel kriticky názory literární až do v. *Schecla* a *Ad. Wagnera* Konečným výsledkem pozorování autorova jest důrazné poukázání na souvislost d. d. s řádem práva dědického i výklad ostatních jejích funkcí. Tyto jsou dle *Sch.* tři: 1. dědictví a legaty jsou pro příjemce obohacením, tedy zvýšením způsobilosti berní Zde netřeba bráti ohled na příbuzenství až na malé výminky. 2 Pomocí d. d. muže býti fundovaný důchod více zatížen. Také zde netřeba přihlížeti k příbuzenství. 3. D. d. souvisíc s řádem práva dědického musí říditi se z části též příbuzenstvím, kdež pak přímá linie a manželé mají býti daně sproštěni, ježto jsou povinni k alimentaci; 2 a 3. stupeň příbuzenství má býti stížen mírně, 4. a 5. již citelněji. Dle toho hlediska podává pak návrh na daň d., a to takovou, že prvá její část jakožto daň z obohacení řídila by se dle škály progressivní od 0·5 do 4%; k tomu přičtlo by se 1% přirážky za účelem stižení fundovaného důchodu a další přirážka jakožto zmenšení oprávnění k dědění a to pro přímou linii a manžele 0%, 2. a 3. stupeň 3·5%, 4. a 5. stupeň 7%, 6. a 7. st. 10·5%, 8. a 9. st. 14%. Vysoké zdanění vzdálených stupňů považuje autor jak finančně, tak i socialně-politicky za velmi výhodné Dodatkem přidány jsou spisu tabelly, znázorňující nejnovější vývoj ve státech německých.

Drachovský.

Dr. *Jacobs*, *Die Reichserbschaftssteuer* (Ztschr. f. d. ges. St. W., 1901 str. 344. nn.). Článek jest výsledkem snah v Německu rozšířených, aby zjednáno bylo říši pokud možno s dostatek příjmů samostatných, by nebylo třeba sáhati k příspěvkům matrikulárním; zároveň jest polemikou proti *Schäffle-ově* návrhu na dělení výtěžku daně dědické mezi říši, stát a kommuny. Při tom pouští se však do dosti rozsáhlých dedukcí, majících za předmět dědickou daň vůbec. Daň tato má býti dle *J.* předním pramenem státního příjmu, ne-li vždy již nyní, jistě v budoucnosti. Názor, že d. d. jest daní obchodovou, zdá se mu zcela nepřípadným, a ne bez originality praví na str. 345: »Richtiger aber ist sie wohl als eine direkte Personalsteuer anzusehen, welche sich von der direkten Einkommensteuer und der sog. Vermögenssteuer, die in Preussen dem Wortlaut nach vom Grundvermögen, in Wirklichkeit aber nur von den Zinserträgen der Kapitalien erhoben wird, dadurch unterscheidet, dass sie eine Vermögenssteuer im eigentlichen Sinne des Wortes ist, indem sie eben die Vermögensobjekte selbst zum Gegenstand ihrer Besteuerung macht Ganz und gar nicht mehr trägt sie auch den früheren Charakter einer Gebühr . . .« D. d. odůvodní se s hlediska státního práva dědického, pochopitelného nyní tím spíše, ježto těsný svazek rodinný a zvl rodový již přestal; jednak s hlediska větší způsobilosti k nesení daně, jež tedy obětí zvláštních neukládá. I celou řadu jiných výhod této daně vypočítává (z části ovšem pouze domnělých, neboť zajisté nelze říci, že by n. př. byla při movité pozustalosti možnost defraudace velmi malá). Správně však vytčena nepřesunutelnost daně této. Obvyklé námitky proti d. d. jsou obvyklým způsobem vyvraceny. O tech-

nice daně pojednáno velice stručně, snad při širším zpracování tohoto thematu bylo by bývalo lze vyhnouti se některým nedopatřením v části prvé. Z námitek proti d. d. uváděných uznává *J.* pouze možnost přílišného zasáhnutí do kapitálu při velmi vysokých sazbách a častém placení z téhož objektu, ač hned dodává, že zmenšení kapitálu hospodařícího jednotlivce není totožné se zmenšením kapitálu vůbec ve smyslu národohospodářském. Co do konkretního uspořádání přimlouvá se *J.* za daň pouze z čistého obohacení, a to progressivní dle blízkosti příbuzenství a dle velikosti podílu zděděného; staví se však rozhodně proti Stampferovu návrhu o zavedení »hospodářských« tříd místo příbuzenských. Co do přikázání výtěžku jest J. rozhodným přívržencem daně říšské, nejvýš ještě ve prospěch jednotlivých států připustil by výminku, což *Schäffle* v krátkém připojeném dodatku potírá.

Drachovský.

J. Nothardt: Zur Lehre vom steuerfreien Existenzminimum (Ztschr. f. d. ges. Staatsw. LVII., str. 115. nn.). Účelem pojednání jest spisovateli najíti uspokojivé odůvodnění daně prostého minima existenčního, jelikož dosavadní (na př. Wagnerovo a Schmidtovo) poukazování především k účelnosti takovéhoto zařízení zdá se mu nedostatečným. Z dedukcí pak založených na podkladě docela všeobecném vyplývá: 1. že člověk má přirozené právo na život, z něhož plyne povinnost jej udržovati. Tuto musí stát uznávati jako vyšší, než povinnost přispívati k blahu všeobecnému pomocí daně; nesmí tato býti tedy ukládána v tom případě, kdy odnímá jednotlivci prostředky, jež k udržení jeho existence nevyhnutelně jsou nutny. 2. Zdaněním existenčního minima bojuje se přímo proti právním i blahobytovým úkolům státu. V tom směru pohybují se i ostatní v pojednání roztroušené důvody, z nichž ještě nejpřípadnější jest ten, že minimum existenční nemá nižádné způsobilosti k nesení daně, jež přece dle této způsobilosti má se ukládati, že tudíž logicky nelze v tomto případě uložiti daň žádnou. Jest ovšem patrno, že tyto všeobecné důvody nejsou zcela uspokojivé: stát zajisté má právo k účelům svým i život sám toho kterého příslušníka svého požadovati — vide povinnost brannou — a nestačí v tomto případě spisovatelovo poukázání pouze na případy mimořádné, ježto jest zcela libovolné. Důvod pak druhý ukáže se tím slabším, že jednalo by se ve případě zdanění daní přímou o sumy tak nepatrné, jež zajisté nižádnou existenci vážně ohrožovati nemohou, aniž jí nějakou oběť nadobyčejnou ukládají; vedle toho jest toto existenční minimum vždy stíženo daněmi konsumními indirektně vybíranými, od nichž z důvodů techniky daňové osvobozeno býti nemůže. Poukazování spisovatelovo na to, že existenci může ohroziti eventuelní vymáhání berní povinnosti, přivádí nás zpět k hlavnímu a jedinému důvodu osvobození existenčního minima, k účebnosti opatření tohoto, jímž státu ztráta se nepřivodí, za to však ušetří se práce a nákladu národohospodářsky i politicky bezúčelného. Pokus však v tomto pojednání provedený jest nicméně interessantní. — *Drachovský.*

Studie k tiskovému právu trestnímu.

Napsal prof. Dr. *František Storch.*

Zkrácené citováno: *Archiv* — Goltdammerův Archiv für gemeines deutsches und für preussisches Strafrecht, nyní: Archiv für Strafrecht und Strafprozess. — *Austerlitz* = Pressfreiheit und Pressrecht. Eine Studie über den Pressgesetzentwurf. Wien 1902. — *Baumgarten* = Das System der pressrechtlichen Verantwortlichkeit. Zeitschrift für die ges. Strafrechtswissenschaft, V. (1885) str. 491 dd. — *Berner* - Lehrbuch des deutschen Pressrechtes. Leipzig 1876. — *Biedermann* — Die Grundlagen eines deutschen Reichsgesetzes über die Presse. Referat . . . Frankfurt 1871. — *Bonasi* = Sulla legge della stampa . . . Bologna 1881. — *Burckhard* = Der Entwurf eines neuen Pressgesetzes. Wien 1902. — *Fabreguettes* = Traité des délits politiques et des infractions par la parole, l'écriture et la presse. 2 sv. 2. vyd. Paris 1901. — *Fisher and Strahan* = The law of the press . . . 2. vyd. London 1898. — *Friedmann* — Vorschläge zur Umgestaltung des österr. Pressrechts... Leipzig 1901. — *Frühwald H. B.* = Handbuch des österr. Strafgesetzes... Wien 1852. — *Frühwald, Fortbildung* = Die Fortbildung des österr. materiellen Strafrechtes... Wien 1865. — *Frühwald, Prakt. H. B.* = Praktisches Handbuch für die strafgerichtliche Wirksamkeit der k. k. Bezirgsgerichte in Übertretungsfällen. Wien 1874. — *Garraud* — Das Recht der Presse in Frankreich in administrativer und strafrechtlicher Beziehung nach dem Gesetze vom 29. Juli 1881. Ztschft. für die ges. Str. R. W. I. (1881) str. 530 dd. — *Glaser* — Kleine Schriften über Strafrecht und Strafprozess. 2 vyd. Vídeň 1883 str. 339—371 (Gutachten für den deutschen Juristentag über die Behandlung der Pressvergehen) a 385—403 (Ausschussbericht über den Antrag der Abgeordneten Fux und Genossen betreffend die Revision des Pressgesetzes). — *Grüttefien* — Die Thäterschaft des verantwortlichen Redakteurs. Berlin 1895. — *Harum* = Die gegenwärtige österreichische Pressgesetzgebung. Wien 1857. — *Herbst* — Handbuch des allg. österr. Str. R I. 6. vyd. 1878, II. 5. vyd. 1880 — *Honigmann* = Die Verantwortlichkeit des Redakteurs . . . Breslau 1885. — *Hye* (ryt. Glunek) — Das österr. Strafgesetz . . . I. Wien 1857. — *Chassan* = Traité des délits et contraventions de la parole, de l'écriture et de la presse, 2 sv. 2. vyd. Paris 1846. — *Ingwer* = Die Pressreform . . . Wien 1902. — *Jaques* — Abhandlung zur Reform der Gesetzgebung. I. Pressgesetzgebung Leipzig 1874 — *John* = Verhandlungen des VI. deutschen Jur.-T. I. 1865, 318 dd. — *Kayser* — Das Reichspressrecht. V Holtzendorffově Handb. des deutschen Str. R. IV. 1877, str. 547 dd. — *Kloeppel* = Das Reichspressrecht. Leipzig 1894. — *Kudler* - Erklärung des Strafgesetzes über schwere Polizei-Übertretungen . . . I. 5. vyd. Wien 1841. — *Lentner* — Die Grundlagen des Pressstrafrechts. Wien 1873 — *Lentner, Grünh.* — Lentnerovo pojednání »Die Fortbildung des österr. Pressrechts« v Grünhutově časopisu X. (1883) str 85 dd., 661 dd. a XI. (1884) 295 dd — *Lenz* — Zur österr. Press-Reform. Deutsche Jur. Ztg. 1902. str. 486 dd. — *Lienbacher I.* = Historisch-genetische

Erläuterungen des österr. Pressgesetzes ... Wien 1863. — *Lienbacher II.* = Praktische Erläuterungen des österr. Pressgesetzes ... Wien 1868. — *Liszt* = Lehrbuch des österr. Pressrechts. Leipzig 1878. — *Liszt R. P. R.* = Das deutsche Reichs-Pressrecht ... Berlin und Leipzig 1880. — *Liszt R. L.* = články »Pressgesetzgebung«, »Pressstrafrecht« v Holtzendorffově Rechtslexikon, III. 1881. — *Löning* = Die strafrechtliche Haftung des verantwortlichen Redakteurs. Jena 1889. — *Makarewicz* = Randbemerkungen zum Entwurfe eines neuen Pressgesetzes. Allg. österr. Ger. Ztg 1903, č. 5. a 6. — *Marquardsen* = Das Reichspressgesetz vom 7. Mai 1874 mit Einleitung und Kommentar. Berlin 1875. — *N.* = Nálezy kassačního soudu ve sbírce: Plenarbeschlüsse und Entscheidungen des k. k. Kassationshofes vydávané od r. 1876 u Manze ve Vídni — *Oetker* = Die Haftung des verantwortlichen Redakteurs. Stuttgart 1893. — *Pappafava* = Přehled po různých systémech práva tiskového v zákonodárství novějším. Právník 24 (1885), str. 253 dd. — *Poittevin* = Traité de la presse ... Paris I. 1902, II 1903. — *Prins* = Science pénale et droit positiv. Bruxelles-Paris 1899. — *Rehm* = články »Pressgewerbe« a »Pressrecht« v Handwörterbuch der Staatswissenschaften, V. sv. 1893, str. 266 dd. — *Rulf* = článek »Pressrecht« v österr. Staatswörterbuch II. 1897, str. 838 dd. — *Schmid* = Die strafrechtliche Haftung für Pressvergehen. Zürich 1895. — *Schuermans* = Code de la presse, 2. vyd. Bruxelles I 1881, II. 1882. — *Schwarze-Appelius* = Das Reichs-Pressgesetz vom 7. Mai 1874. Erläutert von Dr. *Friedr. Oskar von Schwarze* ... Seit der dritten, vollständig umgearbeiteten Auflage fortgesetzt von Dr *H. Appelius.* 4. vyd. Erlangen 1903 — *Sládeček I.* = Tiskové právo trestní a policejní. Kladno. — *Sládeček II.* = Tiskové právo živnostenské a řízení trestní. V Praze. — *Stein* = Innere Verwaltungslehre. Zweites Hauptgebiet. Zweiter Theil. Die allgemeine Bildung und die Presse (Die Verwaltungslehre, 6. Theil). Stuttgart 1868. — *Stephen* = A digest of the criminal law. London 1894 *Thomsen* = Kriminalpolitische Bekämpfungsmethoden. Berlin 1893. — *Weber* = Über Injurien und Schmähschriften, 3 díly, 4. vyd. 1820. — *Z.* = Zeitschrift für die gesammte Strafrechtswissenschaft (vydávali *Dochow* a *Liszt*, nyní *Liszt*, *Lilienthal*, *Herz*).

A. Systémy tiskové odpovědnosti.

I.

Historický původ systémů tiskové odpovědnosti připíná se k vývoji svobody tiskové. Pokud tisk spoután byl censurou, otázka, kdo a jak by měl býti odpovědným za čin trestný obsažený snad ve spise tištěném, byla důležitosti podřízené. I za platnosti censury byly sice vydávány předpisy vztahující se také k obsahu tiskopisu. Již na př. říšským řádem policejním německým z r. 1547 zapovídají se spisy obsahu pobuřujícího a spisy směřující proti víře katolické. Podobně i rakouský zákon tr. z r. 1803 nařizuje v § 63. II. d., že obsah rozšiřovaného díla »způsobilý k tomu, aby rušil veřejný pořádek a pokoj« má býti posuzován podle všeobecných ustanovení I d. o zločinech. K tomu pak kommentator *Kudler* I. str. 158 uvádí jakožto příklady zločinů, jež by tímto způsobem bylo lze spáchati, velezradu, rušení veřejného pokoje a rušení náboženství, dodávaje, že tyto zločiny sluší přičítati nejen spisovateli, nýbrž i tiskaři a knihkupci, pokud vůbec působnost jejich úmyslně k tomu směřovala. Při tom do-

tčený § 63. předpokládá, že rozšiřování díla dálo se proti zákazu censurnímu. Praxe však šla ještě dále, dopouštějíc stíhání spisovatele pro trestný obsah tiskopisu, i když dílo bylo vytištěno se svolením censury (v. čl. *Censura v Riegrově Slovníku Naučném* II. 97 a k tomu *Kloeppel* 128. § 79.). Zajisté však případy tohoto druhého způsobu byly vzácností. Než ani případy prvního způsobu nevyskytovaly se poměrně zhusta, poněvadž bylo dovoleno tisknouti spis teprve, když byl censurní úředník obsah jeho prozkoumal a k vytištění svolil. Proto delikty stanovené předpisy censurními jsou naskrze rázu policejního. Na př. zák. tr z r. 1803, II. d. jmenuje tištění nebo prodávání spisu bez censury (§ 57.) nebo proti zákazu censury (§ 59.), podomní nebo nedovolený obchod s tiskopisy (§ 64.) a prodej letaků, jich vyvolávání bez zvláštního povolení úředního (§ 65.). Jinak, bylo-li šetřeno nařízení censurních, nemohlo býti řeči o trestní odpovědnosti za obsah tiskopisu. Jediný, kdož byl odpovědným, byl censor, jemuž předpisy censurní sice určovaly direktivu, kdy má povolení dáti, kdy odepříti, ostatně však rozhodování samo zůstavujíce vlastnímu jeho uvážení. Ohledy, jimiž úředník tento při svém rozhodování se řídil, byly rázu ryze administrativního, ohledy obecného blaha, jakými vůbec jest se říditi úřadům správním při věcech zůstavených volnému jejich uvážení. Tyto ohledy nebyly a podle povahy své nemohly býti totožny s otázkou, zda snad obsahem spisu tištěného byl spáchán nějaký čin trestný. I obsah se stanoviska trestního práva úplně nezávadný mohl »obecnému blahu« jeviti se nebezpečným a býti příčinou, aby »imprimatur« bylo odepřeno

Zrušením censury věc nabyla jiné tvářnosti. Tu již nemohlo rozhodovati uvažování administrativní a ohledy k »obecnému blahu«. Nešlo již o to, jakými úvahami se má říditi ú ř a d vytištění povolující nebo odepírající, nýbrž čeho má šetřiti j e d n o t l i v e c nebo ti jednotlivci, od nichž tiskopis v určité svojí podobě a s určitým svým obsahem vzal původ nebo byl rozšiřován. Právní měřítko pro jednání jednotlivcovo však nemůže býti jiné než z á k o n t r e s t n í, kterýž jediné určuje podmínky a způsob právní odpovědnosti. Tím teprve tisk postaven na podklad přísně právní a stal se možným pojem t i s k o v é o d p o v ě d n o s t i, t. j. odpovědnosti za činy, jež jsou trestnými ve smyslu obecného práva trestního — na rozdíl od přestoupení zvláštních předpisů práva tiskového — a byly spáchány obsahem spisu tištěného, za d e l i k t y t i s k o v é.

Že by pojem s v o b o d y t i s k o v é s touto odpovědností se nesnášel, nelze vážně tvrditi. Třebas jindy častěji ozývali se hlasové požadující úplné aneb alespoň velmi daleko sahající beztrestnosti pro obsah tiskopisů (sr. *Lienbacher*, I. 9), nyní umlkli skoro docela.[1]) V odporu s volností tiskovou bylo by ovšem, kdyby pro

[1]) Výjimku činí *Lagwer*, 37: »Das Wort Pressfreiheit bedeutet nicht bloss die Freiheit das zu schreiben, was das geltende Gesetz gestattet, d e n n

tisk dána byla ustanovení výjimečná připouštějící opatření rázu trestního, jichž nelze odůvodniti projevem tiskovým, jenž by měl na sobě znaky určitého činu trestného. Toho způsobu jsou zákony, jež dopouštějí stíhati tiskopis nějaký (zejména časopis), nikoliv pro jednotlivý delikt tiskový, nýbrž pro celkový jeho směr, pro jeho tendenci, jak to vyjadřuje *Stein*, 74 dd. Odstrašujícím vzorem takového zákonodárství z dějin tiskového práva francouzského doby reakční jest zákon ze dne 17. března 1822 známý pod jménem »loi des tendences« (u *Steina*, 135 a *Poittevina*, I. 57), připouštějící zastavení aneb úplné odnětí koncesse časopisu »dans les cas où l'esprit d'un journal ou écrit périodique résultant d'une succession d'articles aurait été de nature à porter atteinte à la paix publique, au respect dû à la religion de l'Etat ou aux autres religions legalement reconnues en France, à l'autorité du Roi, à la stabilité des institutions constitutionnelles, à l'inviolabilité des ventes des domaines nationaux et à la tranquille possession de ces biens . . .«

Věrný odlesk tohoto »tendenčního zákona« měli jsme také v zákonodárství rakouském. Jest to § 1. naříz. daného 6. července 1851, ř. z. č. 163, jehož obsah jest podstatně znova pojat do § 22. tisk. ř. z r. 1852. Tu dává se úřadu moc po předchozí dvojnásobné marně udělené výstraze časopis zastaviti (nebo tiskopis neperiodický zakázati), jestliže v něm

»beharrlich eine dem Throne, der monarchischen Regierungsform, der staatlichen Einheit und Integrität des Reiches, dem monarchischen Prinzipe, oder überhaupt den Grundlagen der Staatsgesellschaft feindselige, oder mit der Aufrechthaltung der öffentlichen Ruhe und Ordnung unvereinbare Richtung verfolgt [wird] . . .«

Zvláště ostře obráží se duch tohoto předpisu v odůvodnění obsaženém v přednesení minist. rady k citovanému cís. nař. z r. 1851 (u *Haruma*, 320):

»Das Gesetz und der zu dessen Handhabung bestellte richterliche Arm vermag zwar einzelne strafbare Übergriffe in der Presse zu treffen. Gegen bestimmte mit Klugheit und Ausdauer verfolgte Parteirichtungen reichen diese Mittel in der Regel nicht aus. Für solche muss, wenn sie staatsgefährlich werden, der Regierung auch noch ein anderes Mittel der Abhilfe zu Gebote stehen.«

---

dazu würde es keiner besonderen Anerkennung der Pressfreiheit bedürfen. Das Wesen der Pressfreiheit liegt in dem Rechte, an allem rücksichtslose Kritik zu üben, unbekümmert darum, ob diese Kritik sich unter irgend einen Paragraphen subsumiren lässt oder nicht.« Že toto pojímání »svobody tiskové« ani v kruzích žurnalistických není všeobecné, dokazují střízlivé vývody *Austerlitzovy*, 5 a 6. O pojmu svobody tiskové sr. také *Stein*, 72 dd., 109 dd,, *Kloeppel*, 3, 4, 144 a *Pražák*, Ústavní pr. II. 2. vyd. 1902, str. 125 dd.

Všeliké takové zařízení má ráz administrativní a sluší je v tom směru klásti na roveň se starou censurou. Totéž však platí měrou nemenší také o názoru zastávaném nezřídka v doktrině, že některé projevy jinak netrestné mají býti stíhány, jestliže byly učiněny v tiskopisu. Známo, že toto mínění nejurčitěji formuloval a theoreticky odůvodnil *Glaser*, kterýž (str. 349 dd.) v takovýchto projevích spatřuje podstatu t. zv. vlastních deliktů tiskových na rozdíl od nevlastních, jež jsou trestnými již podle všeobecných zákonů trestních. (Sr. *Hrubý*, Právník 1890, 833—835). K oněm *Glaser* počítá zejména podněcování k činům trestným (provokace) nebo k opovrhování a nenávisti. Charakteristický znak těchto činů *Glaser* shledává v tom, že se jimi zneužívá publicity a že se jimi vyvolává smýšlení a přesvědčení určitého druhu (str. 357), a označuje je jakožto »nedovolená uveřejňování« (str. 350). Proto míní, že otázku, co by v tomto smyslu mělo býti zapověděno, nelze rozhodovati podle platných, všeobecných zásad práva trestního. Vzhledem k tomu, že v nich jest obsažen jednak moment nebezpečnosti, jednak moment neposlušnosti ku platným zákonům, pokládá tyto činy za delikty policejní (str. 356 a 360), dospívaje konečně té praktické důslednosti, že tu na místo subjektivného stíhání vinníka mají nastoupiti objektivná opatření proti tiskopisu (str. 361 dd.). Proti tomuto názoru Glaserovu, zejména proti jeho pojetí bezpráví policejního, byly proneseny závažné námitky (sr. *John*, 318 dd., *Jaques*, 30 dd., *Liszt*, 70 dd.). My se stanoviska tuto zaujatého vytýkáme hlavně to, že není vůbec příčiny, aby pro tisk byly stanoveny takové »vlastní«, obecnému právu trestnímu cizí delikty. Jest sice možno, že zákon z příčin prospěšnosti obmezuje trestnost některého projevu myšlenkového jen na ty případy, když byl učiněn tiskem (na př. uveřejňování zpráv týkajících se postavení vojska nebo jeho operací a pod.); avšak něco jiného jest stanoviti zásadně takovou skupinu zvláštních deliktů tiskových. Takovou snahu lze vysvětliti jen názorem o nebezpečnosti tisku. Že však nelze právní poměry tiskové upravovati se stanoviska domnělé nebezpečnosti tisku, nýbrž spíše vzhledem ke kulturním jeho úkolům, to pěkně ukázal již *Stein*, str. XI., XII., a to se také nyní obecně uznává (sr. *John*, 342 dd., *Lentner*, 10 dd., *Sládeček*, II. 429, *Burckhard*, 10.)

Jako tedy nevidíme závažných příčin, pro které by tisku mělo býti poskytováno privilegium beztrestnosti nebo menší trestnosti pro skutky, které jsou trestnými vedle obecného práva trestního: tak také nepokládáme za správno, aby skutky, jež podle téhož obecného práva trestního trestnými nejsou, byly prohlašovány za zvláštní delikty tiskové. Pokládáme proto za zbytečný všeliký výpočet deliktů tiskových v samém zákoně tiskovém, nechať se to děje již s úmyslem, aby tím rozsah deliktů tiskových naproti obecnému právu trestnímu byl rozšířen či zúžen.

II.

K otázce, jak upraviti odpovědnost za delikty tiskové, jest na snadě a theoreticky zajisté jediné správnou odpověď, že by se to mělo státi podle zásad obecného práva trestního. Poněvadž delikty tiskové jsou činy trestnými ve smyslu tohoto obecného práva trestního a povaha činu trestného nikterak se nemění tím, že byl in concreto spáchán obsahem spisu tištěného: sluší zajisté v témž pramenu právním hledati rozřešení otázky, kdo, za kterých podmínek a jakým způsobem má z takového činu býti odpovědným. Jinými slovy: pro delikty tiskové mají míti platnost zásady obecného práva trestního o pachatelství, spolupachatelství, spoluvině a účastenství, o dokonání a pokusu atd. Přestává-li právo tiskové také skutečně na těchto zásadách — třebas snad s některými výjimkami ve prospěch tisku, na př. co do promlčení (sr. *Glaser*, 371, *Marquardsen*, 187, *Friedmann*, 200 dd., *Buri Z.*, 16, 70, *Sládeček*, I., 247) — mluví se v doktrině o systému obecné odpovědnosti (sr. na př. *Liszt*, 207, *Berner*, 268, *Sládeček*, I. 264 dd.).

V pravdě však tu nejde o žádný zvláštní systém, poněvadž rozumí se samo sebou, že tam, kde není předpisův odchylných, posuzování každého činu trestného může se díti a odpovědnost za něj určovati jen podle všeobecných zákonů trestních. Spíše bychom tedy mohli říci, že to, co se takto nazývá, jest protivou, negací všelikých »systémů odpovědnosti tiskové«. O takových systémech lze tedy vlastně mluviti jen tam, kde odpovědnost za delikty tiskové upravuje se způsobem zvláštním, od obecného práva odchylným.

V skutku také jest pochopitelno, že onen »systém« obecné odpovědnosti nezdál se úplně hověti svému účelu, a že záhy pociťována byla potřeba skutečných, zvláštních systémů odpovědnosti za delikty tiskové. Při díle tiskovém jest spolučinno tak značné množství osob, a spolučinnost jejich jest způsobu tak rozmanitého, při jedněch intellektuelná, při druhých ryze mechanická, že pokus, přivésti jednotlivé tyto činnosti pod povšechné pojmy práva trestního, jako jsou: pachatelství, spoluvina a pod., může působiti dosti značné nesnáze. K tomu pak pojí se nesnadnost důkazu. Osobám spolučinným při výrobě a rozšiřování tiskopisu jest obyčejně možno dokázati jen kausálnost této jejich činnosti vzhledem k deliktu tiskovému, nikoli však také druhý, při těchto deliktech zpravidla nezbytný moment: dolosnost. Tato nesnadnost důkazu stupňuje se ještě anonymitou obvyklou při časopisech a tím, že možnost přidržovati tyto osoby ku svědectví z části alespoň může naraziti na překážku vytčenou v § 153 tr. ř. (Sr. o tom moje Říz. tr. rak. II. 118 a *Austerlitz* 98). Tím se vysvětluje, že tento »systém obecné odpovědnosti« v doktrině skoro jednomyslně

uznává se za nedostatečný, a že také žádné z moderních zákonodárství evropských na něm nemohlo přestati. Obyčejně bývají sice jmenovány Anglie a Hollandsko jakožto země, kde tento »systém« jest v platnosti (na př. *Stein* 137, *Liszt* 208, *Bonasi* 14, *Honigmann* 13, *Grüttefien* 5, *Marquardsen* 114 dd. a 123 — srv. však též tam 162 ve zprávě *Schwarzově*), ano někdy i Francie (*Kayser* 591 a *Liszt* l. c. dokládaje ovšem, že jsou tu modifikace zejména ta, již působí instituce »odpovědného jednatele«, »gérant responsable«). Avšak přihledneme-li k věci zevrubněji, nemůžeme tomu tvrzení, alespoň v této všeobecnosti, dáti za pravdu.

Pokud nejprve se týká Anglie, bylo by lze uznati dotčené tvrzení v celku alespoň za správné v tom smyslu, že delikty tiskovými jsou tam vůbec jen takové skutky, které jsou činy trestnými ve smyslu práva obecného. Platí to hlavně o hanopisech — libel v širokém smyslu práva anglického —, o něž arci prakticky skoro výhradně jde při deliktech tiskových. Avšak netřeba dokládati, že právě tento moment při známé, naprosto kasuistické úpravě práva anglického, pro právní posouzení deliktů samých, o něž tu jde, nemá žádné váhy, takže by na věci nic se nezměnilo. i kdyby příslušné zákony týkaly se jen deliktů tiskem spáchaných. Co do hanopisů samých anglické právo rozeznává:

1. hanopisy jakožto bezpráví civilní — libel as a civil injury — směřující proti osobě soukromé. Tu se předpokládá, že obsah hanopisu jest »defamatory to the plaintiff«, t. j. »calculated to convey to those to whom it is published an imputation on the plaintiff injurious to him in his trade, or holding him up to hatred, contempt or ridicule« (*Fisher and Strahan* 124, *Stephen* 228). Podmínkou pak jest, že hanopis byl »uveřejněn«, což ovšem v oboru civilního práva zahrnuje jakékoli sdělení třetí osobě, jež stalo se vědomě nebo z nedbalosti (*Fisher and Strahan* 142, 152).

2. Hanopis jakožto bezpráví trestní — libel as a criminal offence. Projevy tohoto způsobu jsou zase buďsi defamatory libels, které totiž dotýkají se především osob soukromých a mohou býti zároveň stíhány žalobou civilní; a disorderly libels, k nimž počítají se: blasphemous libel, obscene libel, seditious libel (*Fisher and Strahan* 232 dd.).

Při tom budiž podotčeno, že trestní stíhání deliktů tiskových, jak dosvědčují *Fisher* a *Strahan* 232, v Anglii nyní vůbec náleží k vzácnostem [1]) a že také soukromé stíhání pro činy naznačené

---

[1]) Tohoto vzoru dovolává se *Ingwer* 38 a 40, domáhaje se beztrestnosti pro delikty tiskové ve smyslu práva anglického. Pochybujeme však, že by to bylo možno dříve. než by došla splnění podmínka, jakouž *Bonasi* shledává v samé povaze anglického tisku vzdávaje mu (str. 13) tuto chválu:

» . . . Educata dalla lunga persecuzione sofferta e tenuta in freno dalle esigenze della publica opinione, la stampa inglese si è abituata ad avere un

pod č. 1., i pokud náležejí zároveň pod čís. 2., děje se nyní skoro výhradně cestou civilní. Jest proto prakticky tato civilní odpovědnost důležitější než trestní. Tato civilní odpovědnost pak stihne každého, kdo se byl účastnil »uveřejnění« (str. 124 a 142), t. j. »every one . . . who is a party, by himself or by his agents, to the producing, printing or issuing of defamatory matter in a newspaper« (144). K odpovědným osobám zejména náležejí: 1. majetník (proprietor) a to nechať obsah znal či neznal, ba třeba ani neměl podezření o jeho závadnosti (»whether or not he knew or had reason to suspect that the matter was defamatory«, str. 143); 2. tiskař (printer) v témž způsobu (str. 145—147); rovněž 3. t. zv. »publisher« (nakladatel) pokud není »simply a distributor who sells the newspaper on commission for the proprietor« (str. 147); právě takovou odpovědnost má 4. »editor« (vydavatel), pokud ovšem jest mu vykázána působnost »as to make him a party to the publication of everything appearing in the newspaper«; jinak jest jen »a servant of the proprietor and he is, like ony other servant, liable only for his own acts or negligence« (str. 148). K odpovědným osobám náležejí také 5. prodavač (»ventor«) a 6. spisovatel (»author of libel«). Kdežto však při osobách jmenovaných pod č. 1.—4. odpovědnost nezávisí na tom, zdaž o urážlivém obsahu měly vědomost (nebo podezření) či neměly, tato vědomost jest podmínkou odpovědnosti prodavačovy; spisovateli pak dovoluje se dokázati, že dotčený obsah nebyl uveřejněn »neither with his consent nor by his default or negligence« (str. 149).

S tím srovnává se také v celku odpovědnost trestní. Vážnou úchylku od toho však zavedla sect. 6 Lord Campbell's Act 6—7 Vict. c. 96 s. 7 z 24. srpna 1843) pro případy, kde nastává proti někomu po rozumu ustanovení právě dotčených domněnka, že stalo se uveřejnění někým jiným s jeho souhlasem (»by the act of any other person by his authority«). Tu má býti obviněnému dovoleno dokázati, »that such publication was made without his authority, consent, or knowledge, and that the said publication did not arise from want of due care or caution on his part.« *Fisher* a *Strahan* 234 vykládají dosah tohoto ustanovení, jehož text podávají na str. 354 dd., takto:

»The practical effect of this exactement . . . is to free from criminal responsibility for a libel every one praesumptively responsible for the publication who is not personally engaged in publishing it and not consciously or by criminal negligence a party to its publication.«

---

profondo rispetto alle istituzioni fondamentali del paese, ad attaccare con moderazione gli atti degli uomini publici, a discutere con rispetto le loro persone a non sorpassare, riguardo ai privati, i limiti della moralità e della decenza. I rari fuorviamenti della stampa sono dalla stampa stessa severamente condannati, è apunto la rarità loro rende agevole la toleranza del governo . . .“

V témže smyslu vykládá *Stephen* 230.

Věc má se tedy v právu civilním tak, že některé osoby (nahoře č. 1.—4.) odpovědny jsou naprosto s vyloučením protidůkazu; jiné pak (č 6.) s připuštěním protidůkazu; jiné konečně (č. 5.) jen, když o urážlivém obsahu měly vědomost nebo podezření. Trestní odpovědnost těch, kdož sami uveřejnili trestný obsah (»who is ... personally engaged in publishing it«), rovná se této odpovědnosti civilní potud, že nepřipouští protidůkazu. Pokud však se někdo jen súčastnil uveřejnění, jež stalo se někým jiným (»is party to its publication«), jest odpovědným jen, nedokáže-li, že se to nestalo vědomě nebo trestnou nedbalostí (»consciously or by criminal negligence«).

Z toho, tuším, jest zjevno, že i anglické právo zvláštním způsobem upravuje odpovědnost za delikty tiskové. Nehledíc ani k tomu, že jsou tu zákonem samým za odpovědné prohlášeni ti, kdož sami uveřejnili spis aneb se súčastnili jeho uveřejnění, nelze zejména s obecným právem trestním srovnati ty četné domněnky, protidůkaz někdy vylučující, někdy připouštějící, jimiž tento systém jest proniknut. Byť i pak tyto domněnky menší měrou měly platnost při odpovědnosti trestní než civilní, přece jest povážiti, že i tam jim vykázán jest nepoměrně veliký obor; neboť z části protidůkaz jest vyloučen při tom, kdož sám uveřejnil trestný obsah), z části pak odpovědnost za delikt dolosní stíhá i toho, kdo třebas jen z trestné nedbalosti súčastnil se uveřejnění. Jen v tom smyslu bylo by snad lze mluviti o právu obecném, že dotčená zvláštní ustanovení nemají platnosti výhradně jen, když delikt byl spáchán tiskem, nýbrž i když se to stalo jakým koliv jiným způsobem uveřejnění (»This section [sect 7. nahoře zmíněného zákona] . . . is not . . . restricted to »public newspaper and other periodical publication«, but applies to publications of every sort . . .« *Fisher and Strahan* 234). Pojem »uveřejnění« sám pak vykládá se v právu anglickém velmi široce, jak příkladmo uvádí *Stephen* 228: list nebo místo v knize nebo v časopise, slova napsaná na zdi, vyobrazení, šibenice zřízená před něčími dveřmi (»a gallows set up before a man's door«) nebo vosková podobizna vystavená jako část »sbírky známých zločinců«, vylučuje však naprosto projevy slovní (»Words spoken can in no case be a libel, although they may convey defamatory matter«).

Také o Hollandsku nelze právem tvrditi, že by tam platil systém obecné odpovědnosti. Pravda jest jen tolik, že podle zákonů z 23. září 1814, 28. září 1816, 16. května 1829 a 1. června r. 1830 (uvádí s ostatními prameny *Schuermans* II. 559.—568.) jen ty činy mohou býti pokládány za delikty tiskové, které jsou trestnými podle obecného práva trestního. Avšak odpovědnost za ně řídí se i tu pravidly zvláštními. Již podle citovaného zákona z r. 1814 prohlašuje se každý za odpovědného nejen z toho, »co

píše a uveřejňuje«, nýbrž i z toho, »co tiskne, prodává nebo rozšiřuje«; jenom tiskař stává se odpovědným teprve, »není-li spisovatel znám nebo nemůže-li býti označen« Podobně zákon ze dne 28. září 1816 o urážkách spáchaných tiskem proti cizím mocnostem (u *Marquardsena* 123. a *Schuermansc* II. 561., 562.) stanoví odpovědnost nakladatele, tiskaře a rozšiřovatele, »nemohou-li tím způsobem označiti spisovatele, aby mohl nejen trestně býti stíhán (»poursuivi en justice«), nýbrž i z činu trestného býti usvědčen a podle toho potrestán«. (*Stein* 145., *Marquardsen* 123., *Bonasi* 45., 46., 51.—53., *Pappafava* 291.). Jest na bíledni, že tato úprava jest spíše vším jiným, než odpovědností podle obecného práva trestního.

Základnou myšlenkou její jest ručení za trest uložený na delikt tiskový, kteréžto ručení jest právním následkem toho, že obviněný nemohl označiti spisovatele způsobem vyhovujícím určitým náležitostem. Jakkoli se tu nikterak nefinguje, že by ten, jenž nevyhověl povinnosti k takovému označení spisovatele, byl snad sám (dolosním) pachatelem deliktu tiskového, přece skutečný účinek jest týž: trest uložený na (dolosní) spáchání určitého deliktu stihne osobu již z předu určenou, ne sice jako by ona byla považována za pachatele tohoto činu, nýbrž proto, že nevyhověla, ba snad ani nemohla vyhověti povinnosti k označení spisovatele (srv. zvláště *Löning* 199.). Teprve trestní zákon nizozemský z 3. března 1881 (v příloze při Z. I. 1881.) přiblížil se systému obecné odpovědnosti značnější měrou, pojav ustanovení zvláštní jen potud, že za určitých podmínek nedopouští stíhati nakladatele a tiskaře. Ustanovujíť:

čl. 53. »Při zločinech tiskových nakladatel jako takový se nestíhá, jest-li jeho jméno a bydliště udáno na tiskopisu a pachatel jest znám nebo nakladatel jej jmenuje na první vyzvání po zahájeném vyšetřování.

Toto ustanovení nemá platnosti, nemůže-li pachatel v době vydání trestně býti stíhán nebo jest usedlý mimo říši v Evropě.«

čl. 54. »Při zločinech tiskových tiskař jako takový se nestíhá, jestli jeho jméno a bydliště udáno na tiskopise, a osoba z jejíhož nařízení spis byl tištěn, jest známa nebo tiskař ji jmenuje na první vyzvání po zahájeném vyšetřování.

Toto ustanovení nemá platnosti, nemůže-li osoba, z jejíhož nařízení spis byl tištěn, trestně býti stíhána neb jest usedlá mimo říši v Evropě.«

O zvláštní osnově tiskového zákona pro Hollandsko referuje *Bonasi* 53.

Jest známo, že bezohledné stíhání, jež právě podle tehdejších zákonů hollandských bylo možné, bylo nejkrutěji pociťováno před r. 1830 v Belgii. Zvláště dávalo příčinu ke stížnostem, že bylo lze pro každý delikt tiskový stíhati značný počet osob a to jednu po druhé a každou na druhé nezávisle (t. zv. »systém van Maanen« podle ministra toho jména).

To způsobilo, že byl v Belgii po jejím odtržení od Hollanska zaveden systém zvláštní, zvaný belgický.[1] Ústava belgická z r. 1831, jak vykládá *Prins* § 166, vynasnažila se, aby zabezpečila naprosto nezávislost spisovateli, při čemž by však byla zachována úplná nezodpovědnost osob, jež hmotně nebo řemeslně byly spolučinnými při publikaci zakládající delikt tiskový, byť i tato jejich spolučinnost měla ráz spoluviny (complicité) vedle obecného práva trestního. To jest účelem článku 18., odst. 2. ústavy, podle něhož nelze stíhati vydavatele, tiskaře ani rozšiřovatele, jest-li původce (pachatel) znám a má bydliště v Belgii. Nebýt tohoto ustanovení, praví *Prins* l. c, »l'imprimeur et le distributeur, ayant toujours à craindre éventuellement les poursuites, auraient intérêt à contrôler et, le cas echéant, à refuser ce qu'on leur donne à editer, à imprimer ou à distribuer — La Constitution, en leur accordant l'immunité, renforce donc l'indépendance de l'écrivain . . .« (Sr. však, co proti tomuto důvodu poznamenává *Löning* 203.). V praxi vyvinula se věc tím způsobem, že berou se v odpovědnost jednotlivé osoby v určitém pořadí (»responsabilité par cascades«). Jestli původce znám a má bydliště v Belgii, bude stíhán výlučně Není-li znám nebo nemá-li bydliště v Belgii, ručí za trest, který by jej měl stihnouti, a to v určitém pořadí, všichni ti, kdož byli spolučinnými při publikaci. Tato odpovědnost stihne tu vždy jen jediného z nich, který však se jí může zhostiti, jmenuje-li svého předchůdce (»nominatio auctoris«).

Poněvadž se tu béře v odpovědnost vždy výlučně jen jediná osoba, a na každou z nich dochází teprve v určitém pořadí, nazývá se tento systém také systémem odpovědnosti postupné (sukcessivní) a výlučné. O tomto systému se všeobecně uznává, že se jím upravuje odpovědnost za delikty tiskové způsobem od obecného práva trestního odchylným. Toliko, co se týká otázky, které činy sluší pokládati za delikty tiskové, lze uznati, že tiskové právo belgické trvá na půdě obecného práva trestního. Tím, že zákonodárství tiskové podává samo výpočet jednotlivých deliktů tiskových, netřeba dáti se mýliti. Máť to jenom ten účel, aby některým deliktům, jestliže byly spáchány tiskem, dostalo se výhod zabezpečených deliktům tiskovým, jakož jsou: odpovědnost jediné osoby po rozumu systému belgického, příslušnost soudů porotních a t. d. V tom smyslu věc uspokojivě vysvětluje *Prins* §§ 165., 166., 168.—171., 485.

Systém belgický došel následování v četných státech evropských. O Německu, kdež zvláštní důležitosti nabyl tiskový zákon badenský z 28. pros. 1831 (sr. *Löning* 204., 205.) viz, co

[1]) Obšírný historický výklad o tom podává *Schuermans* I. 46 dd., 55 dd. 67 dd. Sr. také *Löning* 187 dd. a *Sládeček* I. str. X.—XIII a 268 dd.

vykládá *Jaques* 86.—93., o Italii *Bonasi* 126. a *Pappafava* 361. dd., o Švýcarsku *Schmid* 101., o Uhrách (čl. XVIII. zák. z r. 1848 otištěný u *Lienbachera* II. 276. dd.) *Baumgarten* 496. dd. O tom, že tento systém byl přijat i v tiskovém zákonodárství rakouském let 1848 a 1849, zmiňujeme se níže ve stati *B.* —

Od práv posud uvedených neliší se alespoň zásadně zákonodárství francouzské. Co do otázky, které činy sluší pokládati za delikty tiskové starší zákonodárství arci zná množství deliktů — asi po způsobu *Glasrových* »vlastních deliktů tiskových« —, které vybočujíce z mezí stanovených trestním právem obecným, jsou trestnými jen, když se staly tiskem aneb, alespoň některým »jiným způsobem uveřejňování«. Jsou to tedy delikty, jež nenáležejí obecnému právu trestnímu, nýbrž jsou — ovšem také ne výlučně — vlastními právu tiskovému. Obsahem těchto deliktů (jich výpočet podává *Poittevin* I. 398.—400.) jsou hlavně vyzývání k činům trestným, k neposlušnosti zákonů, schvalování činů trestných, útoky proti různým zařízením státním a společenským a pod. Všeobecným znakem pak jest, že zahrnují v sobě projev nějakého mínění (»délits d'opinion«). Charakteristiku jich podává *Fabreguettes* I. str. LIII. takto:

»Après avoir protégé les droits du Prince, l'autorité du législateur, la Constitution, ses principes, ses institutions, le gouvernement, la paix publique, le suffrage, les corps de l'État; on a songé aussi à garantir la morale publique et religieuse, les lois, la famille, la propriété, les droits«.

»On a ainsi créé des délits d'opinion, introduit des procès de tendance.«

Tento základný názor jest skoro to jediné, co se nezměnilo ve stále se střídajícím tiskovém zákonodárství francouzském počínajíc r. 1791.[1]) Teprve zákonodárství třetí republiky dalo tomuto směru trvale výhost. Nynější tiskový zákon francouzský z 20. července 1881 uvádí sice v čl. 23—41. pět skupin deliktů tiskových — »des crimes et délits commis par la voie de la presse ou par tout autre moyen de la publication« (výpočet jich podávají *Garraud* 541. dd., *Poittevin* I. 402., *Pappafava* 265.); avšak nedbajíc ani toho, že i tu se hledí nejen ke spáchání, jež stalo se tiskem, nýbrž i k jakémukoli jinému způsobu uveřejnění, jsou to vesměs činy trestné ve smyslu obecného práva trestního.[2]) Že výčet jich byl pojat do zákona tiskového, vysvětluje se jen historicky (*Poittevin* I. 394.). Jak dosvědčuje *Garraud*, 539, byl to právě základný názor při

---

[1]) Přehled těchto zákonů podává *Fabreguettes* l. c. a *Pappafava* 260. Co v textu poznamenáno, platí zvláště o zákonech z 25. března 1822 a 9. září 1835. Sr. *Poittevin* I. 396.

[2]) Výjimku činí čl. 24. a 25. v příčině některých případů vyzývání k činům trestným. Jinak (čl. 23.) totiž vyzývání k zločinům a přečinům, jež stalo se veřejně, má býti trestáno jako spoluvina, to však arci jen, když mělo účinek (»si la provocation a été suivie d'effet«).

všem jednání parlamentním, »že přečiny tiskové ..... jsou delikty obecnými, jichž charakteristická známka záleží jediné ve způsobu, jakým byly provedeny«. Mohl proto zpravodaj kommisse parlamentní, *Lisbonne* (u *Poittevina* I. 398.) prohlásiti:

»Nous avons affirmé, que, par actes coupables, nous n'entendions faire allusion qu' à ceux qu' incrimine le droit commun. .. Nous avons dit: plus de délit d'opinion, de doctrine, de tendence.«

Alespoň tedy podle nyní platného práva francouzského (od r. 1881) jest správno, že v otázce, které činy mají býti považovány za delikty tiskové, rozhoduje obecné právo trestní. Avšak zcela jinak jest tomu, pokud jde o způsob, jakým upravena odpovědnost za tyto činy. Tu jest nejprve právu francouzskému vlastní instituce »odpovědného jednatele« (»gérant responsable«) při časopisech. Tato instituce, jejíž historický vývoj vylíčil i spojitost její s institucí odpovědného redaktora, osvětlil v důmyslné svoji studii *Löning* 58. dd., 162. dd. 180. dd., nabyla pevné podoby již zákonem z 18 září 1828, z části pak — ve formě »odpovědného vydavatele« (»éditeur responsable«) již v zákoně z 9. června 1819. Tento »gérant responsable« — při jiných tiskopisech pak než časopisech vydavatel — jest osoba, které zákon v první řadě a bezvýminečně ukládá odpovědnost za trestný obsah tiskopisu a to tak, že jej počítá ke »hlavním pachatelům« (»auteurs principaux«), kteří »seront passibles ..... des peines qui constituent la repression des crimes et délits commis par la voie de la presse«, t. j že ji stíhá právě tím trestem, který jest uložen na (dolosní) spáchaní dotčeného deliktu tiskového. V tom zůstal čl. 42. nynějšího tisk. zák. z r. 1881 úplně věren zmíněným svým předchůdcům. Že jest to zařízení obecnému právu trestnímu naprosto cizí, bylo by zbytečno podotýkati. Marně proto se namáhal zpravodaj *Lisbonne* (u *Poittevina* I., 75.), aby tuto odpovědnost přivedl v souhlas se zásadami téhož obecného práva trestního, odpovídaje k otázce: »En matière de presse, quel est l'auteur principal du délit?« takto: »C'est l'auteur de la publication; l'ecrivain n'est que son complice« a patrným logickým přemetem dospívaje k závěru: »S'il s'agit d'un journal, celui qui le publique assume donc [?] la responsabilité de ce qu'il contient.« *Poittevin* právem zajisté provází tyto výklady řadou řečnických otázek:

» . . . . La loi, en établissant cette règle de la responsabilité du gérant, n'a-t-elle pas consacré une dérogation à ce principe qui domine tout notre droit pénal qu' on ne saurait être pénalement responsable du fait d'autrui? N'est-il pas inouï de permettre aux directeurs ou administrateurs d'un journal de choisir d'avance un homme dont la mission consistera uniquement à s'entendre condamner aux peines qui, d'après le droit commun, devraient être prononcées contre eux, à raison des délits commis par (str. 76.) la voie de ce journal? N'est-il pas plus étrange encore qu' au cours de la discussion de la loi pas une voix ne se soit élevée pour protester contre un pareil système?«

Správně *Löning*, 58. dd., jehož studie objasnily mnohé temné stránky v instituci odpovědného géranta, rozpoznává v této odpovědnosti dobrovolné podrobení se následkům cizího, v tiskopisu obsaženého činu trestného, jakési ručení za tyto následky (podobně *Oetker* 43, pozn. 33.), jež formálně dochází výrazu v povinnosti gérantově, podepsati oba výtisky předkládané úřadu (čl. 10.) a dáti dole na každém exempláři vytisknouti svoje jméno (čl. 11.).

Odpovědnost ostatních osob upravena jest v nynějším tiskovém zákoně francouzském na historických základech daných v čl. 283. dd. trestního zák. francouzského z r. 1810. Ostatní odpovědné osoby, jež mají rovněž býti pokládány za hlavního pachatele, jsou podle článku 42.: spisovatel, tiskař, prodavači, rozdělovatelé a nalepovači. Odpovědnost každé této kategorie osob jest postupná nastávajíc jen, není-li tu osoby v tomto pořadí přednější. Jen v příčině spisovatele ustanovuje čl. 43., odst. 1., že má býti stíhán jako spoluvinník, byl-li — jako hlavní pachatel — pohnán k zodpovědnosti gérant nebo vydavatel. Výjimku ze všeobecného ustanovení čl 60. tr. z. stanoví čl. 43. ve prospěch tiskaře, pokud mu nelze přičítati nic jiného, než že se účastnil tisku. Ostatně však trestní stíhání může vedle kterékoli z těchto osob býti rozšířeno vždy také na ty, kdož podle téhož čl. 60. tr. z. jeví se býti spoluvinníky (complices). Že celá tato úprava odpovědnosti značí velmi hluboko zasahující úchylku od zásad obecného práva trestního, jest na jevě. —

Skutečnou platnost měl systém obecné odpovědnosti před zavedením nynějšího zákona tiskového německého ze 7. května r. 1874 v některých státech německých, avšak ani tu ne v takovém rozsahu, jak obyčejně bývá uváděno. Zejména nelze to uznati o tiskovém zákoně bavorském ze 17. května 1850, o němž tvrdí *Jaques*, 94., a *Honigmann*, 16 že zavedl tento systém »v plné ryzosti«. Mylnost toho dosvědčuje čl. 45. tohoto zákona (u *Marquardsena*, 129., 130.), kdež ukládá se nakladateli tiskopisu neperiodického a, není-li jmenován, tiskaři povinnost »ubezpečiti se osobou a bydlištěm spisovatele a jej na požádání soudci vyšetřujícímu označiti,« a vyhrožuje se mu při nesplnění této povinnosti trestem pořádkovým »ungeachtet der eigenen strafrechtlichen Verantwortlichkeit.« Tu máme, jak patrno, zvláštní ustanovení, jimiž se obecné právo trestní pro obor práva tiskového alespoň doplňuje. Praxi ostatně ani tyto doplňky nestačily, jak viděti z toho, že bavorský nejvyšší soud z ustanovení požadujícího jmenování odpovědného redaktora při tiskopisech periodických dovedl vyvoditi důslednost, že redaktorovi sluší přičítati čin trestný obsahem tiskopisu spáchaný (ve zprávě kommisse říšsk. sněmu německ. v Archivu XXII. 191.).

Částečný pokus upraviti odpovědnost za delikty tiskové podle zásad obecného práva trestního učiněn byl také v Rakousku. Výbor, který byl zvolen sněmovnou poslaneckou r. 1871, aby

podal návrhy na opravu tiskového zákona — předseda *Waser*, zpravodaj *Glaser* —, předložil sněmovně poslanecké zprávu o osnově zákona (*Glaser*, Spisy 395. dd.), jejížto § 3. v odst. 1. stanoví zásadu:

»Eine Verfolgung und Bestrafung wegen einer durch den Inhalt einer Druckschrift begründeten strafbaren Handlung findet nur gegen jene Personen statt, welchen dieselbe nach den allgemeinen Grundsätzen des Strafgesetzes zugerechnet werden kann«

a v odst. 2. prohlašuje za odstraněnu odpovědnost pro zanedbání povinné péče obsaženou v čl. III. tiskové novelly z 15. října 1868. Avšak i tu jest zásada vyslovená v odst. 1. prolomena ustanovením § 10., podle něhož, jakmile jen výrokem poroty bylo zjištěno, že obsahem periodického tiskopisu byl spáchán čin trestný, má pokaždé — tedy nehledíc k vině — vydavateli býti uložena pokuta peněžitá až do 3000 zl. Návrh tento nestal se zákonem.

III.

Stručným tímto náčrtkem můžeme pokládati za prokázáno, že praktické zákonodárství ani těch států, o nichž to zhusta bývá tvrzeno netroufalo sobě při deliktech tiskových vystačiti prostě odpovědností podle zásad obecného práva trestního, pokládajíc v tom směru za nezbytné různé doplňky, ba namnoze i hluboce zasahující úchylky. Na rozdíl od nevlastně tak zvaného »systému« obecné odpovědnosti můžeme mluviti o skutečném »systému tiskové odpovědnosti« teprve tam, kde odpovědnost za delikty tiskové upravena jest předpisy obsahujícími takovéto doplňky a úchylky. Že potřeba takovýchto systémů jest odůvodněna zcela zvláštními poměry při deliktech tiskových se naskytujícími, ukázali jsme již nahoře. Jde jen o to, určiti hranici, až po kterou lze zvláštnosti tiskové odpovědnosti pokládati za přípustné. Patrno, že mezi odpovědností obecného práva a odpovědností tiskovou nesmí býti různosti zásadné. Nelze proto spřáteliti se s těmi systémy tiskové odpovědnosti které směřují k tomu, aby namísto zásad obecného práva trestního postavily zásady zcela nové, aby tedy ony těmito nahradily. Tyto systémy ocitují se v odporu se základnými požadavky spravedlnosti; neboť nemohou naznačeného účelu dosáhnouti jinak, než že vinu za delikt tiskový přičítají osobám, na kterých podle zásad obecného práva trestního žádné viny není, kdežto snad skutečného vinníka propouštějí bez potrestání. Tyto systémy zakládají se na zákonných domněnkách a fikcích a jsou proto zcela zavržitelné.

O t. zv. systému belgickém se to obecně uznává a to přes vřelé zastání, jehož se mu v literatuře německé dostalo *Biedermannem*, 14 dd. Na doklad buďtež uvedeni:

Jaques 71. dd., *Schwarze-Appelius* 125. dd., *Kayser* 503., *Sládeček* I. 281., 282., *v. Liszt* 210. Nehledíme při tom ani k námitkám, jež se činí zvláště proti instituci t. z. »jmenování předchůdce« (»nominatio auctoris«), o níž jsme měli příležitost pojednati zvláště (Právník 1903). Béře-li *Oetker* 64 tento systém v ochranu proti výtce, že zakládá se na právních domněnkách, má sice pravdu, pokud jde o historický jeho základ. V tom směru nelze než přisvědčiti tomu, co zjistil *Oetker*, že tímto základem jest ručení za trest, jenž uložen jest na delikt spáchaný někým jiným, podobně jako podle *Löninga* v právu francouzském ručení za cizí vinu. Avšak sama myšlenka takového ručení, byť i jí nebylo lze upírati historického oprávnění, a byť i podnes v některých podřízenějších oborech právních docházela platnosti, jest v naprostém odporu se základnými zásadami obecného práva trestního. Rovněž platí o ní, co jsme poznamenali o právu hollandském, že prakticky vede k týmž, dotčeným zásadám odporujícím důslednostem, jako systém odpovědnosti zbudované na takovýchto domněnkách. Co zvláště se týká práva francouzského, jest patrno, že věc nenabývá přijatelnější tvářnosti, chceme-li, jako činí *Biedermann* l. c. (u *Marquardsena* 143.) a podobně již *Weber* (u *Honigmanna* 12., pozn.), ospravedlniti takové ručení myšlenkou, že ručitel (gérant francouzského práva) beře odpovědnost dobrovolně na sebe a tím podrobuje se napřed právním následkům činu trestného obsaženého v tiskopise. Takové dobrovolné podrobení se trestu vlastním proviněním nezaslouženému jest v nejpříkřejším odporu se základnými zásadami práva trestního. Mutatis mutandis tyto výtky mají platnost také o právu anglickém.

Má-li systém tiskové odpovědnosti plniti svůj úkol a nebýti zároveň v rozporu s myšlenkou spravedlnosti, jak ji stát právě pojímá a vtěluje ve svých zákonech trestních: třeba jej upraviti tak, aby nebyl náhradou, nýbrž jen doplňkem obecné odpovědnosti trestní. To znamená nejprve, že odpovědnost za delikt tiskový v první řadě musí říditi se zásadami obecného práva trestního, pokud jich vůbec při zvláštních poměrech tiskových lze užiti. Potom pak, že i zvláštní odpovědnost tisková musí zůstati ve shodě s pojmem a podmínkami viny po rozumu obecného práva trestního. Že myšlenka ručení za vinu cizí nebo za trest osobně nezasloužený, rovněž i všeliké zákonné fikce a protidůkaz vylučující domněnky musí tu býti vyloučeny, netřeba dokládati. Z různých systémů tiskové odpovědnosti jest nejzpůsobilejším, aby těmto požadavkům dosti činil, t. zv. systém tiskové nedbalosti. Tímto systémem chceme se zabývati obšírněji ve statích následujících.

Poznámka: Jakožto zvláštní systém tiskové odpovědnosti doplňující zásadu odpovědnosti práva trestního obecného bylo s různých stran doporučováno t. zv. věcné ručení Již nahoře (str. 417. dotkli jsme se myšlenky *Glasrovy*, že by se mělo díti posuzování a trestání podle obecného

práva trestního jen při těch deliktech, jež on nazývá nevlastními delikty tiskovými, kdežto při »vlastních deliktech tiskových,« jimž *Glaser* přičítá povahu bezpráví policejního, slušelo by přestati na prostředcích repressivných rázu objektivného. Podobnou myšlenku rozvádí *Lentner*, 105 dd., kterýž pokládá objektivná opatření (zabavení a zákaz rozšiřování) za přiměřená při takových způsobech zneužití tisku, »welche nicht so fast die staatliche Rechtsordnung, sondern das gesammte, nach den Entwicklungsgesetzen der Menschheit sich darstellende gesellschaftliche Verhältniss bedrohen.« (Za to *Lentner*, *Grünh.* X. 88., 89. prohlašuje se vůbec proti objektivným opatřením.) V poněkud jiném smyslu a způsobu navrhuje se zásada věcného ručení ve výborové zprávě, kterou podal *Glaser*, jakožto zpravodaj tiskového výboru sněmovně poslanecké r. 1871 (viz nahoře str. 427.) V § 3. předloženého návrhu zákona připouští se j e n (subjektivná) odpovědnost podle obecného práva trestního a zároveň zrušuje se výslovně čl. III. novelly z r. 1868. V § 10. pak zavádí se místo toho věcné ručení podniku časopiseckého (v první řadě vydavatele) ve formě peněžité pokuty (»Geldbusse«), již nelze změniti v trest vězení. Pro »věcné ručení« vyslovili se také *Wahlberg* (Spisy I., 175.) *Bündsdorf*, *Merkel*, *Steinbach* (Jur. Bl. 1872, 344., 545., 568., 569.), zahrnujíce v tom namnoze t. zv. objektivné řízení a ztráty z kauce časopisecké.

V novější době zvláště *Liszt*, 390. dd. a *Friedmann*, 4. dd. provedli tuto myšlenku a vpravili ji v úplný systém tiskové odpovědnosti, kteráž by subsidiárně doplňovala odpovědnost podle obecného práva trestního. *Liszt*, 394. počítá k těmto objektivním prostředkům: zákaz rozšiřování a zničení spisu, při tiskopisech periodických pak peněžitý trest proti podniku časopiseckému spojený s výhrůžkou zastavení, kdyby do zákonné lhůty nebylo zaplaceno. Podobně *Friedmann*, 9. dd., 196 dd. Touže tendenci má návrh *Grüttefienus*, 66., aby zaveden byl »t r e s t p o ř á d k o v ý« pro podnikatele s velmi vysokým trestním maximem (případně až do 6000 marek), ale širokým rámcem trestním (na př. 100 marek počínajíc).

Proti těmto a podobným návrhům byly však projeveny vážné pochybnosti. Proti *Glasrovu* mínění prohlásil *Jaques* v referátě pro 10. sjezd něm. pr. (Verhandlungen, I. 126.), že odporuje právnímu vědomí, poněvadž podle něho vinník, byť i byl znám, nemá (subjektivně) býti stíhán a trestán. Této námitce jest ovšem ostří odňato tím, že *Liszt* a *Friedmann* navrhují tato opatření jen subsidiarně. Co však se týká peněžitých pokut proti podniku, myslíme, že nebyly vyvráceny pochybnosti *Jaquesovy*, kterýž vhodně připomíná, že se tu trestá »ins Blinde hinein, weil man nicht den sucht, den man eigentlich zu strafen hat, und man weiss gar nicht, wem eigentlich die Geldbusse zur Last fällt, denn das hängt von den civilrechtlichen Verhältnissen ab, die rücksichtlich des Blattes bestehen . . .« Podobně vyjadřují se *Oetker*, 118., pozn. 112., *Schmid*, 132., 133. a zvláště *Kloeppel*, str. 82., pozn. a str. 136. až 139.

Nynější právo rakouské zná četná objektívná opatření proti tiskopisům, a to: z a b a v e n í (§§ 487.—491. ř. tr.), z n i č e n í t i s k o p i s u (§ 492. ř. tr. a § 37. zák. tisk.), z r u š e n í s a z b y t i s k o v é, p l o t e n, f o r e m, k a m e n ů a p o d. (§ 37. z. tisk.) a zákaz r o z š i ř o v á n í (§§ 492., 493. ř. tr.) Osnova z r. 1902 zná jenom z a b a v e n í (§§ 42.—45.), p r o p a d n u t í t i s k o p i s u a z r u š e n í f o r e m a p l o t e n (§§ 46 a 47.). Za to zavádí jakožto novotu věcné ručení v § 30., odst. 3.:

»Der Herausgeber einer periodischen Druckschrift, durch welche eine strafbare Handlung begangen wird, ist für die Geldstrafen haftbar.«

Lenz, 498. nazývá toto ustanovení »zásadným«, avšak přál by si, aby ručil veškeren podnik časopisecký se všemi svými aktivy, poněvadž by jinak zřízením nemajetné osoby za vydavatele účel mohl býti zmařen

B. Systém tiskové nedbalosti zvláště.

I.

Stěžejná myšlenka, z níž vyrůstá systém tiskové nedbalosti, jest tato: Osobám, jež buď intellektuálně, buď mechanicky spolupůsobí při vzniku tiskopisu, ukládá se zvláštní povinnost míti péči o to, aby v něm nic nebylo uveřejněno, co by mělo obsah trestný. Rovněž i na osobách, ježto činny jsou při rozšiřování tiskopisu, se žádá, aby všímaly sobě jeho obsahu po té stránce, není-li trestným ve smyslu práva trestního. Byl-li pak v obsahu spisu tištěného shledán čin trestný, trestají se jmenované osoby pro nesplnění této své povinnosti, t. j. pro zanedbání povinné péče. Čin, který se jim přičítá, má povahu deliktu kulposního, předpokládajíc totiž, že jest příčinná spojitost mezi zanedbáním této povinnosti a vznikem trestného obsahu nebo jeho rozšiřováním. Jakési seslabení této myšlenky vyskytuje se v ten způsob, že dotčené osoby trestají se jen proto, že se vůbec účastnily určitým způsobem výroby nebo rozšiřování tiskopisu, anebo že nedbaly povinnosti šetřiti určitých opatrností a náležitostí, jež nařízeny jsou k tomu konci, aby deliktům tiskovým co možná bylo zabráněno, tedy se stanoviska předstižného, policejního. Čin trestný jim přičítaný nemá tu již povahy kriminální, nýbrž jest jenom deliktem policejním, trest pak na něj ukládaný — obyčejně jest to jen trest peněžitý — má ráz trestu pro neposlušnost, nebo — jak to obyčejně bývá označováno — trestu pořádkového.

Na první pohled jest patrno, že systém, kde by myšlenka tiskové nedbalosti byla provedena v plné ryzosti a rozhodnosti, a kde by zároveň jako nezvratné pravidlo bylo uznáno, že odpovědnost za delikt tiskový spravuje se v prvé řadě zásadami obecného práva trestního: pravím, že takový systém nebyl by vydán těm výtkám, jichž nelze ušetřiti žádného ze systémů posud uvedených. Tu není žádných fikcí ani zákonných domněnek a žádného ručení ani za cizí čin trestný ani za trest někým jiným zasloužený. Osoby, jimž ukládá se tu zvláštní odpovědnost za delikt tiskový, trestají se výhradně pro vlastní čin trestný a v mezích vlastní viny; tato vina jejich pak záleží v tom, že při výrobě nebo rozšiřování tiskopisu nešetřily té péče a pozornosti, ku které je zákon zavazuje vzhledem k obsahu jeho. Vše arci záleží na tom, jak ve skutečnosti tato myšlenka bude provedena. V té příčině neváháme tvrditi, že žádný z těch zákonů, v nichž dotčený systém jest přijat, nevyhovuje požadavkům, jež by v tom směru slušelo činiti. Za přední vadu pokládáme, že se kruh osob odpovědných z míry rozšiřuje, na takové osoby totiž, jimž vzhledem k osobním jejich poměrům a zvláště vzhledem ke způsobu jejich

činnosti při tiskopisu nelze slušně ukládati povinnost zvláštní péče a pozornosti vzhledem k obsahu tiskopisu. Rovněž zavrhujeme, že namnoze stanoví se v těchto zákonech zákonná domněnka nedbalosti. Konečně pak pokládáme za zásadnou vadu, že skoro ve všech těchto zákonech sdružuje se tato myšlenka s některými elementy systému belgického, zejména s institucí t. zv. jmenování předchůdce.

Zákony, v nichž tento systém došel přijetí, jsou nejprve některé partikulární zákony německé, které staly se v tom směru základem i nynějšího tiskového zákona německého ze dne 7. května r. 1874. Kdežto však ony zákony partikulární, jako zejména pruský z 12. května 1851 (§§ 35. a 36.) a saský ze 14. března 1851 (§ 26.) více se kloní k názoru, že zanedbání povinné péče jest jenom deliktem policejním, ano nazývají trest (peněžitý) na ně ukládaný trestem pořádkovým (na př. čl. 20—22. tisk. zák. saského z 24. března 1870): platný tiskový zákon německý spatřuje v tom skutečné bezpráví kriminální (*Marquardsen*, 157. a 176. a *Schwarze-Appelius*, 185.)[1], a to delikt kulposní, o němž v § 21., odst. 1. ustanovuje takto:

»Begründet der Inhalt einer Druckschrift den Thatbestand einer strafbaren Handlung, so sind der verantwortliche Redakteur, der Verleger, der Drucker, derjenige, welcher die Druckschrift gewerbsmässig vertrieben oder sonst öffentlich verbreitet hat (Verbreiter), soweit sie nicht nach § 20. als Thäter oder Theilnehmer zu bestrafen sind, wegen Fahrlässigkeit mit Geldstrafe bis zu eintausend Mark oder mit Haft oder mit Festungshaft oder Gefängniss bis zu einem Jahre zu belegen, wenn sie nicht die Anwendung der pflichtmässigen Sorgfalt oder Umstände nachweisen, welche diese Anwendung unmöglich gemacht haben.«

Německý zákon tiskový však nepokládal odpovědnost upravenou podle tohoto systému za dostatečnou a sdružil ji, pokud jde při časopisech o zodpovědného redaktora, ještě se zvláštním ustanovením § 20., jehož odst. 1. stanoví zásadu odpovědnosti »podle platných všeobecných zákonů trestních,« odst. 2. pak dodává:

»Ist die Druckschrift eine periodische, so ist der verantwortliche Redakteur als Thäter zu bestrafen, wenn nicht durch besondere Umstände die Annahme seiner Thäterschaft ausgeschlossen wird.«

Že tento dodatek, který v doktrině i v praxi německé dočkal se nejrůznějších výkladů (sr. o tom zvláště *Grütthien*, 9.—63.), opírající se o zcela lichý předpoklad, jako by redaktor byl spisovatelem celého časopisu (*John*, 348. dd.), že tento dodatek není nijakým zdokonalením systému tiskové nedbalosti, uznává se nyní

---

[1]) V tom úmyslu byl vyměřen na tento delikt trest značně přísnější — vedle trestu peněžitého (až do 1000 marek) alternativně trest vazby nebo vazby na pevnosti nebo vězení do jednoho roku. Sr. *Löning*, 286.

již skoro všeobecně (sr. *Grüttefien*, l. c., *Liszt*, 212. a 391. a *L. B.*, 9. vyd. 183., pozn. 3., *Baumgarten*, 501., 502. a j., opačně ovšem na př. *v. Buri*, Z. 10., 62.—64.). Vykladatelé buď přímo v něm spatřují fikci dolosnosti (jako: *Marquardsen*, 169, 171.; *Berner*, 279.; *Kayser*, 579.); nebo zákonnou domněnku viny (*v. Liszt*, 212. *R. P. R.*, 184; *Honigmann*, 128.; *Löning*, 214.—227; *Schmid*, 117.; *v. Bülow*, Z. 14, 658. dd.; *Schwarze-Appelius*, 154.)[1]); nebo konečně ručení za vinu vlastní nebo cizí (»Thäter-Garantenhaftung«, *Oetker*, 7., 8.) — uznávají tedy napořád, že jest to ustanovení výjimečné, jež neshoduje se s obecným právem trestním.

Rakouské zákonodárství tiskové počínajíc zrušením censury (14. března 1848) jen v prvních dobách kolísalo mezi různými systémy tiskové odpovědnosti. Všecka nařízení tisková pocházející z bouřných let 1848 a 1849 — prozatímné nař. z 31. března 1848 (jež ostatně nikdy nevešlo v platnost), nařízení z 18. května 1848 a patent z 13. března 1849 — přidržují se ve hlavní věci systému belgického. Zásadná změna nastala tiskovým řádem z 27. května 1852, č. 122. ř. z. Tímto zákonem zaveden do našeho práva systém tiskové nedbalosti, kterýž odtud přešel i do zákona tiskového ze 17. prosince 1862 i do tiskové novelly z 15. října 1868 a navrhuje se i ve vládní osnově zákona tiskového z r. 1902. Obsah této tiskové nedbalosti i právní její povaha jsou arci v každém ze jmenovaných zákonů i v dotčené osnově velmi nestejné. Všechněm společno jest jen to, že vedle tohoto systému trvají v neztenčené platnosti ustanovení obecného práva trestního (sr. §§ 7. a 10. tr. z.), kteráž jím mají toliko býti doplněna.

II.

Proti systému tiskové nedbalosti činí se různé námitky. Z nich nejvážnější vyvozuje se z názoru, že se trestá kulposní spáchání činu trestného obsaženého v tiskopisu, čímž staví se vedle každého deliktu dolosního, jakmile jen byl spáchán obsahem tiskopisu, obdobný delikt kulposní (*Liszt*, 224. a *R. P. R.*, 178.). Touto námitkou však nehodláme se tuto zabývati, ježto onen názor sám nepokládáme tou měrou za zabezpečený proti všem pochybnostem, aby konstrukce, jež vede k důslednostem tak zhola nepřijatelným, mohla býti uznána za správnou. (Sr. násl. oddíl *D. Právní povaha tiskové nedbalosti*).

K drobným a méně vážným námitkám počítáme často ovšem opakované tvrzení, že prý trest, který tu vinníka stihne, jest nedostatečný, ježto namísto trestu snad velmi těžkého, uloženého

---

[1]) Na prostou domněnku faktickou (praesumtio hominis) seslabuje to *Kloeppel*, 359. dd. Avšak důvody, o něž se opírá, nemohou dojíti souhlasu (sr. *Grüttefien*, 37. dd.), a také důslednosti, k nimž dospívá, neopravňují k této úchylce.

na zločin hlavní, zákon spokojuje se trestem poměrně nepatrným (vládní motivy k osn. něm. zák. tisk. u *Marquardsena* 154. a v Archivu XXII. 173. a *Schmid* 115. a 129.). Tato námitka byla by důvodnou, kdyby trest tiskové nedbalosti byl určen k tomu, aby stihl pachatele činu dolosního obsaženého v tiskopise a byl náhradou za trest na tento čin dolosní uložený. Třeba však teprve dokazovati, že tomu tak není? Vždyť trest pro tiskovou nedbalost může stihnouti jen toho, kdo není vinným tiskového deliktu dolosního, aneb — což právně jest totéž — o kom to alespoň nebylo dokázáno; neboť byl-li by takový důkaz podán, slušelo by vinníkovi přičítati čin dolosní podle zásad obecného práva trestního, jež přece vedle toho trvají v platnosti. Poněvadž pak skutek, pokud byl zjištěn, má na sobě znaky toliko deliktu kulposního, potrestání pro delikt kulposní jeví se býti nejen dostatečným, nýbrž i jedině oprávněným.

Schmidovi l. c. jest důvodem této nedostatečnosti i to, že trestem pro zanedbání povinné péče nelze redaktora donutiti, aby jmenoval spisovatele nebo zasilatele. Tento účel *Schmid* pokládá tou měrou za hlavní, že na něm chce založiti celý systém tiskové odpovědnosti, jehož základné zásady formuluje (135 dd.) takto:

»1. Die strafrechtliche Verantwortlichkeit für Pressvergehen richtet sich nach den allgemeinen Strafgesetzen und nach den folgenden Bestimmungen:

a) Derjenige, welcher den Druck und die Verbreitung in Presserzeugnissen von Äusserungen, deren Strafbarkeit er erkennen konnte, bewirkt hat, wird als Thäter bestraft, sofern er nicht jemanden nennt, in dessen Auftrage er gehandelt hat.

b) Die übrigen bei der Herstellung und Verbreitung eines strafbaren Presserzeugnisses betheiligten Personen werden mit einer Geldstrafe von 10 - 1000 Franken belegt, sofern sie denjenigen nicht nennen oder sonst kenntlich machen, von dem sie das Presserzeugniss übernommen haben.«

Že by lit. a) těchto návrhů, rozšiřující domněnku pachatelství, kterou stanoví § 20., odst. 2. něm. zák. tisk. o redaktorovi, na každého kdož »způsobil, že byly vytištěny a v tiskových výrobcích rozšiřovány projevy, jichžto trestnost mohl poznati«, bylo zlepšením tohoto ustanovení práva německého, — o tom sluší vážně pochybovati. Rovněž o tom, že by bylo takovým zlepšením stupňování této domněnky k fikci, jíž nelze vyvrátiti důkazem »zvláštních okolností« vinu vylučujících, nýbrž jen »jmenováním toho, v jehož příkazu bylo jednáno«, tedy něčím, co s vinou a pachatelstvím nemá ničeho činiti. O tom však pochybovati nelze, že zhola nemožnou jest shoda mezi základnými zásadami nynějšího práva trestního a zařízením, kterýmž má býti trestán někdo jako pachatel činu trestného, ať si jím jest či není, jen k tomu konci, aby byl vypátrán pravý pachatel.

Do téže kategorie námitek náležejí i ty, na jichžto základě dostalo se v poslední době tomuto systému nejostřejšího odsouzení *Makarewiczem*. Tento spisovatel (str. 43.), jemuž represse

deliktů tiskových v právu rakouském jest příliš nedostatečnou, uznává vůbec jen dva »základní systémy« tiskové odpovědnosti: systém belgický a systém »výlučné odpovědnosti redaktora jakožto pachatele«. Za nejlepší pak posud známý systém platí mu systém německého zákona tiskového § 20., odst. 2. Systém tiskové nedbalosti není mu vůbec žádným systémem; neboť vyjadřuje se o § 31. rak. osnovy takto:

»Wenn wir die Frage stellen, welches System der pressrechtlichen Verantwortlichkeit durch den Entwurf befürwortet und rezipirt wird, so müssen wir das Unerwartete feststellen: keines. Es soll beim Alten bleiben!«

Aby pak nebylo žádné pochybnosti, že chce, aby slovům jeho v tom smyslu bylo rozuměno, shrnuje — naproti osnově — svoje požadavky v tato slova (str. 44.):

»Es ist selbstverständlich, dass ...... um der vollständigen Straflosigkeit und Wehrlosigkeit der Gesellschaft vorzubeugen, an eine strengere subjektive Repression gedacht werden muss; dann braucht man zwei Elemente: a) subjektive Verantwortlichkeit des Redakteurs nach irgend einem System der Pressverantwortlichkeit ...« (Druhý požadavek týká se obmezení příslušnosti soudů porotních ve věcech tiskových.)

Naše stanovisko proti tomu jest toto: Systém tiskové nedbalosti jest zajisté právě tak systémem tiskové odpovědnosti jako kterýkoliv jiný. Upravujeť právě tak, jako každý jiný systém, otázku, kdo a jak má činěn býti odpovědným, byl-li obsahem tiskopisu spáchán čin trestný. O obou systémech, jež výhradně uznává za hodny toho jména (belgickém a německém), sám přiznává (str. 43.):

»Beide Systeme widersprechen in ihrer reinen Form der Gerechtigkeit, denn sie können einen Unschuldigen der Strafe zuführen und der wirkliche Thäter kann straflos ausgehen.«

Makarewicz sám nepřimlouvá se za systém belgický. Za to § 20., odst. 2. tisk. zák. německého zdá se mu patrně býti vrcholem dokonalosti. Můžeme však prostě poukázati k tomu, co jsme o tomto zařízení práva německého stručně poznamenali nahoře (srv. str. 431. a 432.), abychom směli vysloviti podivení nad tím, že lze tuto úpravu tiskové odpovědnosti vážně doporučovati k následování. Při tom neklademe ani zvláštní váhy na to, že dotčené ustanovení tiskového práva německého vyvolalo v doktrině i praxi sotva přehlednou již spoustu pochyb a kontroversí, jak nás o tom poučuje záslužný, i také *Makarewiczem* citovaný pokus *Grüttefienův* podniknutý na jich roztřídění a spořádání. I kdyby se nakrásně podařilo podle tohoto ustanovení, kteréž — jak praví *Makarewicz* — »als Waffe wider Redakteure, die behaupten, den betreffenden Artikel nicht gelesen zu haben, geschmiedet ist«, někdy odsouditi redaktora jakožto »pachatele« zločinu namísto jen pro přestupek zanedbání povinné péče: myslíme, že by to byl zisk nepoměrně draho vykoupený.

Staršího data jsou námitky opírající se o to, že systém tiskové nedbalosti zakládá se na fikcích, ježto shledává čin trestný tam, kde podmínky jeho nebyly zjištěny, ba i, jak dokonce bylo tvrzeno — srv. u *Marquardsena* 175 — vrací se »k mimořádným trestům pro podezření starého processu inkvisičního«. Motivy k německému zákonu tiskovému — Archiv XXII. 173. — přijímajíce tuto námitku uznávají alespoň, že platí o tomto systému měrou menší než o systému belgickém. V témže smyslu prohlásil se již *Glaser*, kterýž (str. 365.) poznamenává:

».. . Aber auch hier ist es nicht zu vermeiden, dass ein Übel, welches alle Merkmale eines empfindlichen Strafübels an sich trägt, durch Fiktionen, durch Verwechslung der civilrechtlichen und strafrechtlichen Haftung, durch das Verdecken und Ignoriren des wahren Sachverhaltes einer Person zugefügt wird, welche eine eigentlich strafbare Handlung nicht begangen hat.«

Jakožto příklad *Glaser* uvádí nakladatele, který vynaložil nejkrajnější možnou péči, vyžádav si na př. posudek právního znalce, aby se ubezpečil, že spis neobsahuje nic trestného, přes to však není prost odpovědnosti.

Z novějších spisovatelů jest téhož mínění *Friedmann* 29., kterýž ukazuje na dilemma, v něž tento systém, pokud se vztahuje k odpovědnému redaktoru, zavádí zákonodárce, buďsi ukládaje redaktoru odpovědnost z trestného obsahu, jakkoli mu nelze přičítati viny; anebo čině záruku, jež jest účelem jeho zřízení, závislou »na důkazu nesnadno určitelného zavinění.« Avšak týž spisovatel (str. 24.) zároveň uznává, že se rakouské zákonodárství čím dále tím více zhošťovalo všech poblouzení plynoucích z »nespravedlivých fikcí a praesumcí«, a že se mu to stalo možným právě tím, že již r. 1852 přijalo systém trestů pořádkových nebo trestů pro nedbalost, od něhož již nikdy neupustilo. Alespoň, pokud jde o tisk periodický, *Friedmann* (str. 25.) uznává nezbytnost tohoto systému se přidržovati.

Nechceme popírati, že tento systém v té formě, ve které v zákonodárství byl proveden, má z části vady tuto vytýkané, a budeme i míti příležitost při výkladu platného práva k tomu zevrubněji ukázati. Popíráme však, že by tyto vady souvisely se samou podstatou a se základnou myšlenkou tohoto systému, a že by nebylo možno upraviti jej takovým způsobem, aby těchto vad při něm nebylo.

III.

Zásadnější povahy jsou námitky, jež činí ti spisovatelé, kteří právní základ povinnosti, ručiti za trestný obsah tiskopisu, shledávají již v obecném právu trestním, pokládajíce tedy zvláštní ustanovení o tom v právu tiskovém za zbytečné. Náležejí sem hlavně *Baumgarten* a *v. Buri*, při čemž však oba v tomto smyslu se pro-

hlašují jen v příčině redaktora. Důvodem pro toto mínění jest *Baumgartenovi* (str. 503.) § 59. tr. z. něm. Tento § určuje, jaké účinky má neznalost okolností skutkových na přičítání činu trestného dolosního, co do činů kulposních pak dodává v 2. odstavci:

»Bei der Bestrafung fahrlässig begangener Handlungen gilt diese Bestimmung nur insoweit, als die Unkenntniss selbst nicht durch Fahrlässigkeit verschuldet ist.«

Do obšírného výkladu tohoto ustanovení se pouštěti bylo by zajisté zbytečno. Stačí vytknouti, že tento §, pokud se vztahuje k deliktům kulposním, může míti na mysli jen takové činy, které již v zákoně samém jakožto kulposní jsou uvedeny, kdežto nedbalost tisková kromě zákona tiskového nikde za čin trestný není prohlášena. Nebýt § 21. tisk. zák. něm, bylo by naprosto nemožno, o citovaný § 59. opírati tvrzení, že redaktorovi vzhledem k trestnému obsahu spisu tištěného má nebo může býti přičítán čin kulposní. Vždyť také tento § nestanoví vůbec nijakých podmínek (ani dolosnosti ani kulposnosti), nýbrž jen určuje, jaký účinek má na přičítání činu (dolosního nebo) kulposního neznalost okolností skutkových. Na tomto podkladě mělo arci zcela dobrý smysl, když v poradách říšského sněmu německého r. 1874 vládou bylo navrhováno, aby odpovědnost pro čin kulposní byla obmezena dodatkem: »wenn nicht nach den Vorschriften des § 59 Absatz 2 des Strafgesetzbuches die Strafbarkeit ausgeschlossen wird« (u *Marquardsena* 165., 166.). Něco jiného však jest, chtíti z téhož § vyvozovati, že určité činění neb opominutí, jež v zákoně trestním není prohlášeno za čin trestný, má býti považováno za delikt kulposní. Sotva proto lze také přisvědčiti tomu, co *Baumgarten* dále uvádí na vysvětlenou pravě:

»Wie jeder, dem in Folge seiner Stellung, seines Amtes oder Berufes gewisse Aufsichts- oder Aufmerksamkeitspflichten obliegen, macht sich auch der Redakteur einer strafbaren Handlung schuldig, wenn er mit Vernachlässigung dieser pflichtmässigen Obsorge, durch seine Unachtsamkeit zur Begehung einer strafbaren Handlung Gelegenheit gibt, wenn auch in seiner Thätigkeit nicht die direkte Ursache derselben liegt.«

Co nás se týká, vyznáváme, že nám naprosto neznámou zůstala ta norma obecného práva trestního, která by podobnou povinnost všeobecně ukládala a její zanedbání prohlašovala za trestné. Nevíme ničeho o tom, že by mezi různými delikty práva trestního byl někde definován také takový, jenž by měl na sobě znaky *Baumgartenem* vytčené. Vždyť ani dozorci ve věznici, k jehožto životnímu povolání náleží také povinnost, bdíti nad tím, aby osoby jeho dozoru svěřené nedopouštěly se činů trestných, nelze přičítati »trestné«, t. j. po rozumu zákona trestního trestné nedbalosti, jestliže jim »svojí nepozorností dal příležitost spáchati nějaký čin trestný«. Kdo tvrdí, že tomu jest jinak, nechť označí nám zá-

konný trest na tuto »trestnou nedbalost« ustanovený. Ostatně i *Baumgarten* uznává, že nelze vystačiti systémem ryzí odpovědnosti obecné, a navrhuje proto (514 dd.) jeho doplnění různými předpisy rázu policejního proti tiskaři a rozšiřovateli.

Od *Baumgartena* rozeznává se *Buri* zásadně v tom, že onen pojímá tiskovou nedbalost ve smyslu platného práva (německého) jakožto zvláštní delikt tiskový — »ein spezifisches Pressfahrlässigkeitsdelikt« (str. 502.) — kdežto tento vidí v ní kulposní spáchání deliktu obsaženého v tiskopise (viz str. 451.). I pro trestnost nedbalosti v tomto smyslu pokládá však *Buri* za důvod dostatečný povšechné zásady obecného práva trestního.

»Denn — praví v Z. 16, str 65. — wer ein Zeitungsblatt als verantwortlicher Redakteur zeichnet und durch die Zeichnung zu dessen Veröffentlichung mitwirkt, ist regelmässig ohne weiteres für fahrlässig zu halten, wenn er sich nicht vorher durch eigene Prüfung des Artikels überzeugt hat, dass derselbe keinen strafbaren Inhalt besitze.«

Pravda sice, že *Buri* neprohlašuje samo normování tiskové nedbalosti v zákoně tiskovém za zbytečné, nýbrž jen zákonnou domněnku nedbalosti stanovenou v § 21. tisk. zák. něm Ale poněvadž německý zák. tisk. jiného ustanovení neobsahuje než jen o tom, že o určitých osobách tato domněnka platí, a jak možno ji vyvrátiti: sluší souditi, že odpor *Buriho* míněn jest ve smyslu prvějším. Jest však patrno, že obecné právo trestní neposkytuje ani nejslabší opory pro mínění, že by ten, kdo má povinnost nějakému činu trestnému zabrániti, když z nedbalosti tak učiniti opominul, sám dopouštěl se kulposně právě toho činu trestného, jemuž měl zabrániti.

Konečně zbývá nám dotknouti se námitek, s nimiž proti tomuto systému vystupuje *Sládeček* I. 316—319. Tento spisovatel nejprve klade si otázku, »zdali moderní tisk periodický jest vůbec způsobilý, aby z nedbalosti mohl jím býti delikt spáchán«. K otázce té pak ihned odpovídá záporně. Z argumentace jeho budiž toto vyňato:

»Aby obsahem tiskopisu delikt z nedbalosti (kulposní) mohl býti spáchán, k tomu by v první řadě bylo zapotřebí, aby periodický tisk vůbec mohl býti prohlášen za prostředek sloužící k spáchání deliktu. Co jest účelem tisku periodického, o tom náhledy se velmi různí Avšak nebude zajisté pochyby o tom, že moderní tisk periodický není tak nebezpečný, aby se téměř neustále dopouštěl trestných činů . . .

Není nikterak pochyby, že obsahem tisku periodického bývaly a budou páchány trestní činy. Lidské činnosti nelze v tomto směru stanoviti žádné určité hranice. Jestliže však vůbec redaktor neb rozšiřovatel dopustí se trestného činu, při žádném systému zodpovědnosti vinník jistě svému trestu neujde.

Otázka tudíž zní, je-li povolání žurnalistické tak úzce spojeno s trestnými činy, že žurnalista dle svého stavu a úřadu a životního povolání neb zvláštních poměrů muže předvídati, že každá jeho žurnalistická činnost musí míti v zápětí tiskový delikt. Ony positivné zákony tiskové, které uznávají

t. zv. tiskovou nedbalost, odpovídají na tuto otázku kladně: že totiž žurnalistické povolání je tak náchylné k zločinům, že jeví se potřeba, aby žurnalista byl upozorněn na tuto nebezpečnost zavedením tiskové nedbalosti.«

Způsob, jak tuto se pojímá tisková nedbalost, jest dojista zcela nový a původní. Poprvé se tu dovídáme, že tisk není prostředkem ke spáchání zločinů, nebo že by jím mohl býti jen tenkráte, kdyby se »téměř neustále« (!) dopouštěl trestných činů. Podle toho by ani zbraň, ani jed, ani třaskaviny nemohly býti prostředkem ke spácháni zločinů, poněvadž se jich přece také, ano zcela nepochybně měrou ještě rozsáhlejší, užívá i k účelům jiným, netrestným! Rovněž novinkou jest tvrzení podkládající tomuto systému názor, »že žurnalista dle svého stavu . . . může předvídati, že každá [!] jeho žurnalistická činnost musí [!] míti v zápětí tiskový delikt.« Měl-li by zákonodárce kdy k tomuto názoru dospěti, nemohl by zajisté dalek zůstati poznání, že kterýkoliv, i nejkrásnější systém tiskové odpovědnosti jest holou marností a zbytečností, a že mu nezbývá než každou »žurnalistickou činnost« naprosto zakázati a potlačiti.

Avšak spisovateli podařilo se i dokázati, »že pojem kulpy v tom smyslu, jak jemu právě trestní právo rozumí, nikterak se nehodí pro trestní právo tiskové.« Z §§ 431. a 336. (snad 335.?) tr. z. dopátral se toho, že »dle platného rak. trestního zákona může býti určitý čin kulposně spáchán, jestliže určitým činem vyvolává nebo zvětšuje se nebezpečí pro život, zdraví aneb tělesnou bezpečnost lidskou.« »Tiskový delikt jako takový neohrožuje ani život ani tělesnou bezpečnost lidskou.« Ergo: »Nemůžeme se tudíž dopátrati, jakým způsobem může býti delikt obsahem tiskopisu spáchán z nedbalosti.« Těmito vývody blíže se zabývati pokládáme za zbytečno.

C. Tisková nedbalost v právu positivném.

I.

Právo rakouské provedlo systém tiskové nedbalosti nejprve v tiskovém řádě z r. 1852. Jeho ustanovení jsou:

§ 34. »Die bei Abfassung, Drucklegung oder Verbreitung einer strafbaren Druckschrift mitwirkenden Personen sind, insoferne sie nicht nach den Bestimmungen des allgemeinen Strafgesetzbuches des durch die Druckschrift begangenen Verbrechens oder Vergebens schuldig befunden werden, in nachstehenden Fällen für den strafbaren Inhalt gleichzeitig verantwortlich und wegen Vernachlässigung pflichtmässiger Aufmerksamkeit und Obsorge . . . zu bestrafen; und zwar:

a) der Verfasser, Übersetzer oder Herausgeber, insoferne er nicht den Beweis herstellt, dass die Drucklegung ohne sein Wissen und Verschulden stattfand;

b) bei periodischen Druckschriften jeder auf dem Blatte genannte Redakteur, wenn er nicht nachweist, dass die Drucklegung des strafbaren Artikels wider seinen Willen erfolgt ist, und dass er die Anzeige hievon an die gehörige Behörde längstens bis zur Übergabe des Probe-Exemplar (§ 3.) gemacht hat;

c) der Verleger, er mag den Verlag von Druckschriften gewerbsmässig betrieben oder nur in dem besonderen Falle übernommen haben.«

§ 35. »Nebst diesen Personen ist der Drucker (Geschäftsleiter der Druckerei) für den Inhalt der Druckschrift verantwortlich:

a) wenn ein gewerbsmässig berechtigter Verleger auf der Druckschrift nicht oder fälschlich genannt ist;

b) wenn die Druckschrift ihrer äusseren Form nach sich als ein Plakat oder Flugblatt . . darstellt;

c) wenn der Druck mit Übertretung der §§ 2. und 3. dieses Patentes [§§ 9. a 17. nyn. zák. tisk.] stattfand.

§ 36. Der Vertriebsbesorger, Verschleisser oder Verbreiter ist für den Inhalt der Druckschrift verantwortlich:

a) bei ausländischen Druckschriften, wenn der Ort des Erscheinens oder der Verfasser, oder der Verleger der Druckschrift, oder die Art der Zusendung geeignet sind, die Aufsmerksamkeit zu erregen, um Verdacht über den Inhalt derselben zu erwecken, oder wenn die allenthalben vorgeschriebenen, oder wenigstens üblichen Bezeichnungen, nemlich Ort und Zeit des Erscheinens, dann der Name des Verlegers der Druckschrift fehlen, oder unrichtig angegeben sind, oder endlich wenn der Verkauf auf heimliche Weise geschieht;

b) bei solchen, die mit Übertretung der §§ 5.—8. dieses Patentes [ustanovení o výrobě tiskopisů a obchodě s nimi] in Verkehr gesetzt werden.«

V žádném z těchto §§ se nevysvětluje, v čem by tisková nedbalost záležela, ani jaké by byly její podmínky. Zákon prostě stanoví, že určitým osobám přičítá se delikt zanedbání povinné péče, jakmile obsahem tiskopisu byl spáchán zločin nebo přečin. Jejich nedbalost se tedy zákonem samým prostě p ř e d p o k l á d á (zákonná domněnka), a protidůkaz dopouští se jen v určitých případech, to však jen ku prospěchu spisovatele, překladatele, vydavatele a redaktora (§ 34. lit. *a*) a *b*), nikoliv také nakladatele (§ 34. lit. *c)*, předmětem protidůkazu pak — kromě případu § 34. lit. *a*) — nejsou j a k é k o l i v momenty, z nichž by vyplýval nedostatek kulposnosti, nýbrž jen zcela určité v zákoně vytčené okolnosti, z nichž některé logicky ani nesouvisí s otázkou viny. Pokud se pak — při tiskaři a rozšiřovateli — mimo trestný obsah tiskopisu určují další podmínky trestnosti, jsou to vůbec okolnosti, jež nemají příčinné spojitosti s oním obsahem, nýbrž záležejí jen v tom, že nebylo šetřeno určitých nařízení povahy policejní (sr. §§ 35. a 36. lit. *a*) v druhé polovině [od slov: »oder wenn die allenthalben . . .«] a lit. *b*). Jen § 36. lit. *a*) až do slov: ». . . zu erwecken« uvádí momenty, při nichž jest alespoň možno konstruovati delikt kulposní. K odpovědným osobám počítají se vůbec všichni ti, kdož spolupůsobili při zdělávání, vytištění nebo rozšiřování trestného tiskopisu (§ 34., odst. 1.). Odpovědnost jejich — na rozdíl od systému belgického — není postupná, nýbrž současná. Odpovědnost tiskařova (§ 35.) a rozšiřovatelova (§ 36.) upravena jest způsobem, který zůstal základem pro příslušná ustanovení zákona tiskového z r. 1862 (§ 31.) i nyní platného čl. III. č. 3. novelly z r. 1868. »N o m i n a t i o a u c t o r i s« přijata

nebyla. Subsidiárná povaha této odpovědnosti naproti obecnému právu trestnímu se výslovně uznává (§ 34.).

Tiskový zákon z r. 1862 jmenuje jakožto odpovědné osoby spisovatele, vydavatele, nakladatele, tiskaře, rozšiřovatele a redaktora. Spisovatel odpovídá »für die Vernachlässigung jener Aufmerksamkeit . . ., durch deren pflichtmässige Anwendung der strafbare Charakter des Inhaltes der Schrift hätte vermieden werden können« (§ 29.).

V § 30. uvedena jest poprvé do práva našeho t. zv. nominatio auctoris ve spojení s odpovědností vydavatele a nakladatele, což následující § 31. rozšiřuje i na tiskaře. Oběma oněm osobám přičítá se čin trestný,

»wenn nicht der erstere einen Verfasser, der letztere aber einen Verfasser oder Herausgeber schon bei der ersten gerichtlichen Vernehmung namhaft zu machen und auszuweisen vermag, welcher zur Zeit, da die Druckschrift zur Herausgabe oder zum Verlage übernommen wurde, in dem Bereiche jener Länder seinen bleibenden Aufenthalt hatte, für welche dieses Pressgesetz gilt.«

Tiskař jest odpovědným (§ 31.),

»wenn bei der Drucklegung die Vorschriften der §§ 9. und 17. nicht beobachtet wurden, oder wenn auf der Druckschrift kein inländischer Verleger genannt ist, und wenn für den Drucker nicht jene Befreiungsgründe sprechen, welche nach § 30. dem Verleger zu Statten kommen;« —

a rozšiřovatel (týž § 31.),

»wenn die Verbreitung auf eine durch das Gesetz untersagte Weise geschah (§ 33.), wenn eine Druckschrift ungeachtet des durch richterliches Erkenntniss ausgesprochenen, gehörig kundgemachten Verbotes, oder wenn wissentlich eine mit Beschlag belegte Drukschrift weiter verbreitet wurde, wenn auf der Schrift die Angabe des Ortes der Erscheinung gänzlich fehlt, oder weder der Verfasser noch ein gewerbmässiger Verleger angegeben ist, oder die Unrichtigkeit dieser Angaben erkennbar war, endlich dann, wenn im Auslande erschienene und hier verbreitete Schriften durch ihren Titel oder Gegenstand, durch den bekannten Namen des Verfassers, durch das, was dem Verbreiter über den Inhalt derselben bekannt wurde, oder durch die Art der Zusendung die Aufmerksamkeit zu erregen geeignet waren.«

Konečně o redaktorovi ustanovuje § 32. krátce, že jest »für die Vernachlässigung pflichtmässiger Obsorge und Aufmerksamkeit jederzeit verantwortlich«. Nejen tedy že není naznačen způsob péče a pozornosti, jíž povinen jest redaktor vynakládati, ale ani podmínky nejsou vytčeny, za kterých odpovědnost jeho nastává. Že tu stanovena jest zákonná domněnka v neprospěch redaktorův, přiznává nepřímo *Lienbacher* II., 73., skládaje na redaktora břemeno důkazní o tom, »že nezaviněně ocitl se v nemožnosti plniti povinnosti na něj jakožto redaktora náležející.«

II.

Tato ustanovení byla vystřídána článkem III. novelly z 15. října r. 1868, který vyloučil z počtu odpovědných osob spisovatele, vydavatele a nakladatele tiskopisu periodického a obmezil delikt tiskové nedbalosti na redaktora tiskopisu periodického, nakladatele tiskopisu neperiodického, na tiskaře a rozšiřovatele. Podmínky odpovědnosti redaktorovy, kterýž byl dle § 32. tisk. zák. »vždycky« (»jederzeit«) odpovědným, upraveny jsou týmže způsobem, jako v § 29. tisk. zák. při odpovědnosti spisovatelově, t. j. tak, že redaktor »odpovídá za zanedbání té pozornosti, při jejíž povinném užití by nebylo došlo k tomu, aby trestný obsah do tiskopisu byl pojat« (čl. III. č. 1. nov.). To, co stanoví § 30. tisk. zák. o nakladateli a vydavateli (»nominatio auctoris«), přijato v čl. III. č. 2. nov., avšak s obmezením výlučně jen na nakladatele tiskopisu neperiodického. Konečně pak odpovědnost tiskaře a rozšiřovatele vyměřena v čl. III č. 3. týmže způsobem, jako v § 31. téh. zák., až na některé úchylky, z nichž nejvážnější jest ta, že při tiskaři nebyla připuštěna nominatio auctoris jakožto »důvod osvobozující«.

Zkoumáme-li obsah těchto ustanovení, shledáváme nejprve, že čin trestný, jenž se tu vyjmenovaným osobám přičítá, naznačuje se u každé z nich výslovně a zvláště »zanedbáním pozornosti« nebo »zanedbáním povinné pozornosti«. Z toho zdálo by se oprávněno souditi, že podmínky odpovědnosti a povaha činu trestného při všech těchto osobách jsou totožny. Než, přihledneme-li blíže, shledáme, že tomu tak není. Nejprve nelze sobě nepovšimnouti již rozdílu ve stilisaci, jímž vyznačuje se ustanovení č. 1. cit. čl. III., týkající se redaktora, naproti č 1. a 2., jednajícím o nakladateli, tiskaři a rozšiřovateli. O redaktoru praví se, že jest odpovědný »für die Vernachlässigung jener Aufmerksamkeit, bei deren Anwendung die Aufnahme des strafbaren Inhaltes der Druckschrift unterblieben wäre«, t. j. určuje se směr, v jakém redaktor jest povinen pozornost svoji vynakládati, a zanedbání právě této pozornosti přičítá se mu za čin trestný. Způsob této pozornosti však se neurčuje, nenaznačují se totiž positivně nijaká určitá jednání, jež by redaktor byl povinen podnikati k tomu konci, aby trestnému obsahu tiskopisu bylo uvarováno.

Jinak při všech ostatních osobách. Pri nich se nikterak neoznačuje směr povinné pozornosti, nýbrž kategoricky se ustanovuje, že jsou odpovědny ze zanedbání povinné pozornosti, jestliže nastaly určité podmínky. Podmínky ty pak stanoveny jsou u každé z nich jiným způsobem. Stihne totiž odpovědnost:

1. nakladatele tiskopisu neperiodického, »wenn derselbe bei seiner ersten gerichtlichen Vernehmung nicht vermag, einen Verfasser oder Herausgeber zu nennen und nachzuweisen, welcher zur Zeit der Übernahme

der Druckschrift in den Verlag in dem Bereiche jener Länder seinen bleibenden Aufenthalt hatte, für welche dieses Pressgesetz gilt«;

2. tiskaře, »wenn bei der Drucklegung die Vorschriften der §§ 9 [pojmenování místa tisku, tiskaře a nakladatele nebo vydavatele, resp. odpovědného redaktora] und 17 [včasné dodání exemplářů na zkoušku] des Pressgesetzes nicht beobachtet wurden«; konečně

3. rozšiřovatele, »wenn die Verbreitung auf eine durch das Gesetz untersagte Weise geschah (§ 23), wenn von ihm eine Druckschrift ungeachtet des durch richterliches Erkenntniss ausgesprochenen, gehörig kundgemachten Verbotes, oder wenn wissentlich eine mit Beschlag belagte Druckschrift weiter verbreitet wurde, wenn auf der Schrift die Angabe des Ortes des Erscheinens gänzlich fehlt, oder weder der Verfasser, noch ein gewerbsmässiger Verleger angegeben ist, oder die Unrichtigkeit dieser Angaben erkennbar war, endlich dann, wenn im Auslande erschienene und hier verbreitete Schriften durch ihren Titel oder durch den Gegenstand, bildliche Darstellungen oder durch die Art der Zusendung die Aufmerksamkeit zu erregen geeignet waren.«

V příčině redaktora není nikterak pochybno a bude ještě později blíže odůvodněno, že čin trestný, jemu přičítaný, má povahu deliktu kulposního. Pokud však se týká všech ostatních uvedených osob, věc má podstatně jinou tvářnost. Byl ovšem učiněn dvojí pokus, aby byla zachráněna konstrukce deliktu jim přičítaného jakožto deliktu kulposního. Původcem jednoho z nich jest *Herbst*, kterýž jakožto zpravodaj o vládní osnově tiskového zákona prohlásil se takto (stenogr. prot. sněm. posl. 1861, str. 2012):

»Der Ausschuss musste ... anerkennen ..., dass .. nur zwei Hauptfälle sind, wo eine strafrechtliche Haftung für den Inhalt von Druckschriften, abgesehen von der Zurechnung nach dem allgemeinen Strafgesetze stattfindet; nemlich erstens, wo das Gesetz gewissen Personen eine besondere Verpflichtung zur Aufmerksamkeit und Sorgfalt auferlegt hat und sie dieser Verpflichtung nicht nachgekommen sind, oder zweitens, wenn sie bei der Drucklegung oder Verbreitung dieser Schrift in einer Weise mitwirkten, die schon an und für sich strafbar ist, und wo ihnen daher eine sogenannte culpa dolo determinata ... zur Last fällt.«

Řečník sám nepodal nijakého vysvětlení o tom, do kterého z těchto »hlavních případů« řadí kterou z odpovědných osob. Za nepochybné však můžeme pokládati, že v prvním »hlavním případě« jsou zahrnuti spisovatel a redaktor, (§§ 29. a 32. tisk. zák. z r. 1862); v druhém pak tiskař a rozšiřovatel, alespoň potud, pokud odpovědnost jejich zakládá se v přestoupení §§ 9., 17., 23. a 24. tisk. zák. Kam náleží nakladatel a vydavatel (§ 30. tisk. z.) a kam ostatní případy odpovědnosti rozšiřovatelovy, zůstává pochybno. Můžeme proto zabývati se tu jen těmi případy, jež zcela nepochybně *Herbst* vysvětluje theorií o culpa dolo determinata. *Herbst* sám ještě jednou pokusil se objasniti rozdíl mezi oběma »hlavními případy« takto (l. c. str. 2017):

»... wenn Jemand eine ihm durch das Gesetz ausdrücklich auferlegte Pflicht zur Aufmerksamkeit, zur Vorsicht, zur Obsorge vernachlässigt, oder

wenn er bei einer solchen Handlung [?] an sich strafbar gehandelt hat, wo er dann auch für dasjenige, was aus seiner strafbaren Handlung folgt, mit verantwortlich bleiben muss . . .«

Nechceme pozastavovati se nad tím, že vynikající kriminalista rakouský ještě v letech šedesátých neváhal utíkati se k theorii *Feuerbachově* o culpa dolo determinata, proti které již *Mittermaier* ve 14. vydání učebnice Feuerbachovy z r. 1847 str. 117 uvádí celou literaturu. Avšak nemůžeme nepodiviti se té lehkosti, s jakou troufal si z trestnosti předsevzatého jednání (»wenn er . . . an sich strafbar gehandelt hat«) jako věc, která rozumí se sama sebou a tedy žádného důkazu nepotřebuje, vyvozovati, že trestný obsah tiskopisu jest v příčinné spojitosti s oním trestným jednáním (»wo er dann auch für dasjenige« atd.). Po rozumu těchto vývodů Herbstových by trestný obsah byl následkem toho, že na př. na tiskopise nejsou označení nařízená v § 9., nebo že nebyl předložen úřadu výtisk na zkoušku, nebo že porušeny byly předpisy o nedovolené kolportáži, nebo že byl rozšiřován spis soudně zakázaný nebo zabavený atd.

Druhý pokus učinil *Liszt*, jemuž, jak se zdá, byl vzorem *Marquardsen*. Tento posléze zmíněný spisovatel pojímá (str. 176) instituci »jmenování předchůdce« tak, že tu »zákonodárství naznačuje hranici, při kteréž potrestání nastalého snad zavinění z důvodů trestnopolitických nepokládá za potřebné.« Podobně *Liszt* 225 vysvětluje, že povinnosti, jež čl III. č. 2. a 3. nov. osobám tam jmenovaným ukládá, znamenají krajní meze péče a pozornosti, jíž povinny jsou šetřiti. Vyjadřujeť se o tom takto:

»Nicht jede Fahrlässigkeit genügt, um die Bestrafung wegen der pressrechtlichen Kulpa herbeizuführen, sondern dieselbe ist, zum Theile wenigstens, sehr genau umschrieben: so wird beim Verleger Nichtnennung des Vormannes, beim Drucker Ausserachtlassung der Vorschriften der §§ 9 und 17 Pr. G gefordert u s w. Aber damit ist eben nur die Grenze der Verantwortlichkeit eingeengt, nicht die Natur dieser Verantwortlichkeit abgeändert . . . .«

Zkoumáme-li však zevrubněji zákonná ustanovení, budeme sotva s to, abychom schválili toto pojetí.

Co nejprve se týká nakladatele (tiskopisu neperiodického), jemuž přičítá se zanedbání povinné péče, nemůže-li jmenovati předchůdce, jest možno pojímati věc dvojím způsobem. Buďsi tak, že nejmenování předchůdce jest podmínkou, za které nakladatel stává se odpovědným z trestného obsahu tiskopisu. Nebo tak, že nakladatel jest z dotčeného obsahu vždycky odpovědným, avšak může se odpovědnosti zprostiti, jmenuje-li předchůdce, tak že by potom jmenování předchůdce bylo okolností trestnost vylučující. Náhled *Lisztův* zakládá se patrně na oné první alternativě, již také my z důvodů vyložených v Právníku 1903 pro platné právo rakouské pokládáme za jediné správnou. Postavíme-li

se však na podklad oné první alternativy, mohli bychom snad býti náchylni k tomu, abychom s obecným míněním, jež patrně schvaluje *Liszt*, spatřovali nedbalost nakladatelovu právě v tom že opominul zabezpečiti se v čas předchůdcem, jehož mohl by se dovolati. Povaha této nedbalosti by se potom neměnila, nechať nakladatel zmíněné povinnosti dosti učiniti nemůže či nechce. Než i v tom směru jsme ukázali na u. m., že se tu podmínek kulposnosti naprosto nedostává. Neníť tu zejména příčinné spojitosti mezi tímto opominutím a trestným obsahem tiskopisu aneb jí alespoň zákon nepovažuje za nezbytnou. Rovněž ani nezáleží na tom, zdaž nakladatel skutečně opominul předchůdcem se zabezpečiti, nýbrž rozhoduje jen to, že ho nejmenoval. Mimo to jmenování samo sloučeno jest ještě s takovými podmínkami — co do kvalifikace předchůdcovy a co do času, kdy nejpozději jmenování má se státi —, jež co do posouzení otázky, jednal-li nakladatel vzhledem k trestnému obsahu tiskopisu kulposně, nemají pražádného významu. Máme tu prostě činiti se samostatnou povinností uloženou nakladateli z důvodů předstižení směřujících k vypátrání spisovatele nebo vydavatele. Splnění této povinnosti však vymáhá a nesplnění její trestá se na nakladateli, jak ostatně z důvodů praktických sotva jinak lze si mysliti, jen, když obsahem tiskopisu byl spáchán čin trestný (zločin nebo přečin). Máme tu tedy činiti s deliktem policejním, při němž však trestný obsah tiskopisu jest objektivnou podmínkou trestnosti.

Avšak také, pokud jde o tiskaře a rozšiřovatele, nemůžeme v tom, co čl. III. č. 3. nov. o nich stanoví, shledati se s momenty, nezbytnými k pojmu deliktu kulposního. Již *Lienbacher* I. 169 dd. vytkl s důrazem, že nedostává se v těchto případech příčinné spojitosti předsevzatého jednání neb opominutí s trestným obsahem, a vysvětlil, kterak tento nedostatek byl zaviněn změnami, jež na vládní předloze byly předsevzaty v průběhu jednání parlamentního. Avšak nejen že zákon — což by konečně mohlo býti vlastním jeho nedopatřením — této spojitosti nevytýká, ale lze ji sobě vůbec představiti? Co má s trestným obsahem spisu tištěného činiti to, že tiskař vytiskl spis opominuv označiti místo tisku aneb osoby zmíněné v § 9., nebo že opominul odevzdati v čas povinné exempláře (§ 17.)? Nebo že někdo při rozšiřování tiskopisu nedbal zápovědi nedovolené kolportáže? Vždyť všecka tato a podobná jednání a opominutí jsou již sama o sobě činy trestnými (§§ 9., 17., 23.) a to delikty zcela nepochybně rázu policejního. Stává se snad z takového deliktu policejního delikt kulposní proto, že spis tištěný, k němuž se vztahují, má trestný obsah? Na první pohled by se zdálo, že ano, ježto by byla na snadě obdoba s těmi četnými předpisy zákona trestního, jež normují určité přestupky policejní, dodávajíce však, že stává se z nich delikt kulposní (§ 335.), vzešla-li z nich smrt člověka nebo těžké

uškození na těle (sr. §§ 343., 358., 363., 369., 370. a t. d. tr. z.). Avšak tu by se zapomínalo na moment nejpodstatnější, t. j. na příčinnou spojitost s nastalým výsledkem, kteráž jediné jest s to, aby z deliktu policejního učinila delikt kulposní. Toho však právě se v našich případech nedostává. Jediný vztah, který lze sobě mysliti mezi činěním neb opominutím a trestným obsahem tiskopisu, jest, že — v některých případech lze z toho vyvozovati podezření, že ony osoby o trestném obsahu měly vědomost. Tak alespoň pokusil se *Herbst* (Sten. Prot. des Abgeordn. H. 1868, str. 1073), tehdejší ministr spravedlnosti, odůvodniti trestnost rozšiřovatele, jenž nešetřil zákazu kolportáže (§ 23. tisk. z.), slovy: »... insbesondere, weil gerade, wenn die Verbreitung auf pflichtwidrige Weise geschehen ist, umsomehr der Verdacht begründet ist, dass der Verbreiter von dem gesetzwidrigen strafbaren Inhalte der Druckschrift Kenntniss hatte.« Avšak pouhým podezřením, jak samozřejmo, nemůže býti nahrazen ani nedostatek oné příčinné spojitosti ani nedostatek viny — potud alespoň, pokud nedojde v právu trestném uznání zásada, že již samo podezření jest dostatečným důvodem trestání.

Skutek, jehož se dopouštějí v uvedených případech nakladatel, tiskař a rozšiřovatel, nepřestává dokonce býti deliktem policejním snad proto, že obsahem tiskopisu byl spáchán — třebas bez všelikého jejich přičinění — čin trestný. Jinými slovy: tento trestný obsah tiskopisu jest zase jen objektivnou podmínkou trestnosti. Tyto osoby netrestají se vůbec pro trestný obsah tiskopisu, nýbrž proto, že spolupůsobíce k výrobě nebo rozšíření tiskopisu majícího takovýto obsah, nešetřily určitých k tomu se vztahujících předpisů práva tiskového. Tím se nejen prostě »zužuje« obor odpovědnosti spáchání deliktu kulposního, nýbrž se všeliká taková odpovědnost přímo vylučuje. »Nedbalost«, které se zmíněné osoby dopustily, nemění svoji povahy, nechať obsah tiskopisu jest jakýkoliv; trestnou však stává se jakožto zvláštní přestupek »zanedbání povinné péče« jen, když i tento obsah jest trestný. *Liszt* praví o tiskaři (str. 246.): šetřil-li jen předpisů vytčených v §§ 9. a 17. tisk. z., nemůže ani největší nedbalost způsobiti jeho odpovědnosti. My pravíme: podle čl. III. č. 3. nov. není vůbec žádné nedbalosti, jíž by se tiskař vzhledem k trestnému obsahu tiskopisu mohl dopustiti tak, aby z tohoto obsahu mohl činěn býti odpovědným.

Výjimku bylo by lze připustiti nejvýše jen vzhledem k rozšiřovateli v případě vytčeném v poslední větě čl. III. č. 3. nov., když totiž »spisy v cizině vyšlé a zde rozšiřované byly takové, že svým nápisem nebo předmětem, vyobrazeními, nebo způsobem, jak byly zaslány, mohly vzbuditi pozornost«. To alespoň připouští výklad, že tu jde o momenty, jež nejsou výlučně povahy

policejní, nýbrž mají nějakou spojitost s obsahem, nabádajíce již svojí povahou toho, jehož se týče, aby obsahu toho sobě povšiml a přesvědčil se, zda není trestný. Ovšem třeba i tu považiti, že zákon nikterak nevyhledává, aby uvedené momenty (nápis, vyobrazení atd.) byly také in concreto v určitém vztahu k trestnému obsahu, tak aby z nich právě na takovýto obsah bylo lze souditi. Odpovědnost tu nastává, i kdyby obsah tiskopisu zakládal čin trestný, který s oněmi momenty není v pražádné spojitosti.

III.

Německé právo (§ 21. tisk. zák. něm.) i rakouská osnova z r. 1902 (§ 31.) liší se zásadně od těchto ustanovení v několika směrech. Formálně již tím, že odpovědnost všech osob upravují jednotně a týmže způsobem, přičítajíce odpovědnému redaktoru, nakladateli, tiskaři a rozšiřovateli subsidiárně, t. j. nejsou-li zároveň pachateli nebo spoluvinníky (účastníky), delikt kulposní. Podmínek této odpovědnosti německý zákon tiskový vůbec neurčuje, stanově o těchto osobách, jakmile obsahem tiskopisu byl spáchán čin trestný (v osnově zločin nebo přečin), právní domněnku kulposnosti (»... sind ... wegen Fahrlässigkeit ... zu bestrafen«), jejížto vyvrácení ovšem připouští důkazem, »že bylo užito povinné péče.« Osnova však neoperuje ani zde se žádnými právními domněnkami, nýbrž stanoví výslovně jakožto podmínku odpovědnosti příčinnou spojitost s trestným obsahem tiskopisu:

»Der verantwortliche Redakteur, Verleger, Drucker oder Verbreiter, welcher durch Vernachlässigung der ihm obliegenden Sorgfalt die Herstellung, Veröffentlichung oder Verbreitung einer Druckschrift ermöglicht hat, deren Inhalt den Thatbestand eines Verbrechens oder Vergehens begründet, ist .. wegen Übertretung ... zu bestrafen.«

Tento moment příčinné spojitosti vytýkají také zvláště motivy str. 29. Obsah nedbalého jednání neb opominutí však se neurčuje ani v německém zákoně ani v osnově. Odpovědnost však nenastává, jestliže byly »dokázány okolnosti, jež užití povinné péče učinily nemožným« (§ 21., odst. 1. něm. z.), anebo bylo-li obviněnému, »pro nějakou okolnost, jíž nemohl odvrátiti, zabráněno užiti péče na něj náležející« (§ 31., odst. 3. osn.).

Nominatio auctoris přijata jest v obojím. Německý zákon (§ 21., odst. 2.) označuje ji jakožto důvod »vylučující potrestání,« a to bez rozdílu při všech čtyřech kategoriích odpovědných osob, a upravuje všecky sem náležející případy jednotně:

»Die Bestrafung bleibt jedoch für jede der benannten Personen ausgeschlossen, wenn sie als den Verfasser oder Einsender, mit dessen Einwilligung die Veröffentlichung geschehen ist, oder wenn es sich um eine nicht periodische Druckschrift handelt, als den Herausgeber derselben oder als einen der in obiger Reihenfolge vor ihr Benannten eine Person ..... nachweist ...«

Osnova označuje jmenování předchůdce jakožto důvod »vylučující trestní stíhání,« jehož platnost však obmezuje jen na nakladatele, tiskaře a rozšiřovatele. Redaktorovi této výhody nedopřává, poněvadž, jak poznamenávají motivy str. 28., náleží k povolání redaktorovu, »unter allen Umständen zu prüfen, ob die Einsendungen einen strafbaren Charakter besitzen.« Při tom se nejprve (§ 31., odst. 3.) všeobecně prohlašuje za důvod vylučující trestní stíhání, jestliže ten, jehož se týká, »jmenuje osobu podle tiskového práva odpovědnou, která ho předchází v pořadí výpočtu prvního odstavce.« V odst. 4. pak se ještě ve prospěch nakladatele, tiskaře a rozšiřovatele stanoví, že stíhání každého z nich jest vyloučeno, »jmenuje-li spisovatele nebo zasílatele, s jehož svolením uveřejnění se stalo, nebo osobu podle tiskového práva odpovědnou, jako jejíž zřízenec byl jednal.« Naproti německému právu jest tu ještě ten rozdíl, že jmenování vydavatele nezprošťuje odpovědnosti. Proti posavadnímu právu rakouskému (čl. III. č. 2. nov.) jest to arci velmi značné rozšíření této instituce. (O jmenování předchůdce pojednáváme obšírněji v článku »Nominatio auctoris v systému tiskové nedbalosti« v Právníku 1903, kamž tuto odkazujeme.)

Konečně jak německé právo, tak osnova poskytují důležité úlevy rozšiřovateli tiskopisů cizozemských, vylučujíce trestní stíhání (německý zákon trestnost) také tehdy, »když ho [ony tiskopisy] došly cestou knihkupectví« (§ 21., odst. 2. něm. zák. tisk. a § 31., odst. 5. nov.). Toto ustanovení odůvodněné poměry obchodu knihkupeckého získalo si uznání v literatuře (*Liszt*, 250. a *R. P. R.*, 197., *Berner*, 294., *Schwarze-Appelius*, 193, 194.). Toliko *Schmid*, 114. dává přednost ustanovení platného práva rakouského.

Otázku pro nynější rakouské i německé právo pochybnou, zda tam, kde delikt obsahový jest soukromožalobný (pro německé právo návrhový), i zanedbání povinné péče má tuto vlastnost, osnova v § 31., odst. 2. rozřešuje ve smyslu přisvědčivém. Důslednost byla by vyžadovala, aby obdobně bylo ustanoveno také, když onen první delikt jest návrhový nebo ke zmocnění stíhaný; neboť v doktrině se právem uznává, že obmezení officiálního stíhání činů trestných jsou povahy výjimečné a nelze jich obdobně rozšiřovati (*Liszt*, 230., *Marquardsen*, 180., *Löning*, 289.).[1])

IV.

Zvláštní obmezení tiskové odpovědnosti obsahuje zákonodárství rakouské v tom, že delikt zanedbání povinné péče přičítá

[1]) *Liszt*, 231. se svého stanoviska — kulposní páchání deliktu hlavního — dospívá ovšem správně výsledku, že jest třeba návrhu resp. soukromé obžaloby i ke stíhání deliktu tiskové nedbalosti. O náhledech, jež o této otázce byly projeveny v německé literatuře, viz *Schwarze-Appelius*, 179. a 180.

jen tenkráte, když obsahem tiskopisu byl spáchán zločin nebo přečin. Tak tomu bylo již v tiskovém řádu z r. 1852 (§§ 34., 38., 39.), rovněž v původních ustanoveních zákona tiskového z r. 1862 (§§ 29. a 33.) a na tom zůstal i čl. III. novelly z r. 1868. Také vládní osnova z r. 1902 v § 31. věc upravuje týmže způsobem. Jen v tom nastala změna, že § 33. tisk. z. prohlašoval skutek za přečin nebo přestupek, podle toho, zavírá-li v sobě trestný obsah tiskopisu zločin či přečin, kdežto novella i osnova uznávají jej vždy jen za přestupek. Vysvětlení této zvláštnosti podává *Lienbacher*, I. 160. Opominutí povinné péče a pozornosti jest prý samostatným činem trestným, jehožto trestuhodnost musí jeviti se tím větší, čím těžším trestem stíhá se čin trestný spáchaný obsahem tiskopisu;

»daher diese Vernachlässigung, wenn der Inhalt selbst ein Verbrechen bildet, nur als Vergehen, wenn der Inhalt aber nur ein Vergehen bildet, bloss als Übertretung bestraft werden, und dann ganz straflos bleiben sollte, wenn schon der Inhalt nur eine Übertretung begründet.«

Tato argumentace byla by zajisté úplně přesvědčivou, kdyby jí v tom nevadila důležitá okolnost: naprostá nesprávnost základu. z něhož vychází. Tímto základem jest jí mínění, že roztřídění činů trestných na zločiny, přečiny a přestupky představuje stupnici, ve které přečiny znamenají činy trestné průměrné trestuhodnosti, naproti tomu zločiny značně těžší, přestupky pak značně lehčí činy trestné, v tom smyslu totiž, že by co do trestuhodnosti byl asi týž poměr mezi zločiny a přečiny, jako mezi přečiny a přestupky. To by byla tedy asi podobná stupnice jako jest mezi zločiny, přečiny a přestupky práva francouzského nebo německého. Že však toto měřítko nehodí se naprosto na právo rakouské, jest věcí příliš známou, aby bylo třeba ji zvláště dokazovati. Stačí jediný pohled na samo vnější spořádání našeho zákona trestního z r. 1852 vysvětlitelné historickou spojitostí se zákonem trestním z r. 1803. Tu vidíme, že zákon v prvém díle jedná jen o zločinech, v druhém však společně o přečinech a přestupcích; že na zločiny ukládá zvláštní a to nejtěžší tresty (trest smrti a žaláře), kdežto přečinům a přestupkům určeny jsou společně tresty jiné, značně mírnější; že ztrátu čestných práv občanských pojí k odsouzení pro zločin (§§ 26., 27.), nikdy však k odsouzení pro přečin nebo přestupek (§ 268.); že podmínky promlčení a délku lhůt promlčecích upravuje zvláště a značně přísněji při zločinech, mírněji však a společně při přečinech a přestupcích atd. To vše ukazuje příliš jasně, že zákon činí sice ve všech naznačených směrech velmi veliký rozdíl mezi zločiny s jedné a přečiny a přestupky s druhé strany; žádný však aneb jen velmi nepatrný mezi přečiny a přestupky samými.[1])

[1]) Tím nemíníme se prohlašovati pro výklad *Herbstův*, I. 18. a 19, že by mezi přečiny a přestupky materielně-právního rozdílu vůbec nebylo. Že

Vysvětlení *Lienbacherovo* jest tedy theoreticky pochybené. Prakticky arci z tohoto zařízení valné obtíže nevzcházely, poněvadž z těch činů trestných, jež obsaženy jsou v druhém díle zákona trestního a mohou býti spáchány tiskem, některé jsou prohlášeny za přečiny (na př. §§ 300, 302., 303, 305.), při některých činech pak (urážky na cti a delikt proti veřejné mravopočestnosti § 516. tr. z. — podobně jako z novější doby delikt vytčený v § 246. zák. o osobní dani příjmové z 25. října 1896 —) ustanoveno, že sice obyčejně jsou přestupky, jestliže však byly spáchány tiskem, stávají se přečiny. Nicméně, vzhledem k tomu, co jsme právě poznamenali o poměru, jaký jest v našem právu mezi přečiny a přestupky, nelze toto obmezení zásadně nikterak schvalovati. Ostatně ani po stránce praktické věc není zcela nezávadnou, ježto máme v zákoně trestním delikty, zejména proti cti, které, i když byly spáchány tiskem, zůstávají přestupky, jako: § 496. (nadávky), § 497. (výčitky pro přestálý nebo prominutý trest), §§ 498. a 499. (vyjevování tajemství osob nemocných a pod.). Při těchto deliktech by tedy stíhání pro přestupek zanedbání povinné péče nebylo možné. To uznává — s politováním — i sám *Lienbacher*, II 75. vzhledem k § 496. a *Harum*, 339. vzhledem k § 497. tr. z.[1]) Možnost takových přestupků tiskových jest mimo to i výslovně vytčena v § 36, odst. 2. tisk. zák., kdež dovoluje se vysloviti zákaz dalšího rozšiřování (§ 36., odst. 1.), i když soud »shledá v obsahu tiskopisu jenom přečin nebo přestupek.« K tomu podává poněkud podivný výklad *Frühwald*, Prakt. H. B., 279., kterýž onu možnost zase výslovně popírá, avšak připouští, ač není-li prý snad v zákoně nedopatření, že by tu bylo lze mysliti na jediný (?) případ § 496. tr. z.

Zdá se nám, že vysvětlení této zvláštnosti lze hledati jen v historické spojitosti tiskového řádu z r. 1852 s pruským zákonem tiskovým z r. 1851. Tento zákon, kterýž byl patrně vzorem onomu, skutečně obmezuje tiskovou nedbalost jen na ty případy, kde obsahem tiskopisu byl spáchán zločin nebo přečin (§§ 35.—37.). Tu však věc se vysvětluje prostě tím, že

---

zákon přečiny pokládá průměrně za trestuhodnější, nelze popírati vzhledem k §§ 335., 493. a 516., kdež se jeden a týž skutek v případech těžších a trestuhodnějších prohlašuje za přečin, jinak za přestupek. Rozumí se, že také jen tím lze vysvětliti jediný rozdíl, jejž *Herbst* mezi obojím tímto druhem uznává, rozdíl, jejž řád trestní stanoví co do věcné příslušnosti soudní a do způsobu trestního řízení.

[1]) *Lienbacher* pokouší se tu zároveň o jiné vysvětlení dovolávaje se toho, že »zároveň se zákonem tiskovým byla v ministerstvu spravedlnosti vypracována také novella k zákonu trestnímu, která zvláště kapitolu o urážkách na cti důkladně přetvořila, avšak právě s touto částí nedospěla k tomu, aby byla předložena říšské radě.« Tento důvod, i kdyby správnost jeho bylo lze uznati, mohl by však míti platnost jen vzhledem k tisk. zákonu z r. 1862, nikoli však vzhledem k tiskovému řádu z r. 1852.

v trestním zákoně pruském z r. 1851 přestupky (obsažené v §§ 340. až 349.) jsou skutečně delikty poměrně nepatrné a po výtce rázu policejního. Jest na snadě, že pro právo rakouské nebylo pražádných důvodů k takovému obmezení. Ale zdá se, že i v Prusku byla pociťována nevhodnost tohoto zařízení; neboť přes to, že přestupky německého zákona trestního (§§ 360.—370.) co do povahy rovnají se přestupkům trestního zákona pruského, v německém zákoně tiskovém z r. 1874 tohoto obmezení již nenalézáme, tak že tisková nedbalost, která tu jest dokonce vždy přečinem, jest možnou, i když obsahem tiskopisu byl spáchán toliko přestupek. Praví § 21. odst. 1. cit. zákona: »Begründet der Inhalt einer Druckschrift den Thatbestand einer strafbaren Handlung...«

Od vládní osnovy rakouské mohli jsme proto právem očekávati, že ono historické nedorozumění napraví a dotčené nedůvodné obmezení odstraní. Vládní motivy však str. 29. poznamenávají prostě, jako by šlo o věc nemající nijakého dosahu:

». . . Gleich dem geltenden Rechte (Artikel III. des Gesetzes vom 15. Oktober 1868) wird auf eine Strafandrohung verzichtet, wenn der Inhalt nur eine Übertretung begründet.«

Při tom bylo asi úplně zapomenuto — nač již *Rosenblatt*, Ger. Ztg. 1902, 400. upozornil — že § 37. osnovy zrušuje § 493. tr. z. a prohlašuje urážky na cti, vyjímaje případy vytčené v čl. V. odst. 1. zák. ze 17. prosince 1862, č. 8. ř. z. z r. 1863, vždy za přestupky nerozeznávaje, byly-li spáchány tiskem či jinak. Či lze sobě mysliti, že by bývalo skutečně zamýšleno zmenšiti právní ochranu cti tím, že by zanedbání povinné péče mělo zůstati beztrestným, obsahuje-li v sobě tiskopis urážku na cti? Že tu jde skutečně o pouhé přehlednutí, pokládáme za velmi pravděpodobno. Za následek tohoto přehlednutí nemůžeme však *s Austerlitzem*, 99. pokládati, že by snad stalo se bezpředmětným ustanovení § 31., odst. 2. osnovy, kteréž prohlašuje přestupek zanedbání povinné péče, byl-li obsahem tiskopisu spáchán delikt soukromožalobný, rovněž za delikt soukromožalobný; neboť i potom zůstávají některé obsahem tiskopisu spáchané přečiny delikty soukromožalobnými, jako přečin vytčený v § 246. zák. o přímých daních osobních.

D. Právní povaha tiskové nedbalosti.

I.

O právní povaze tiskové nedbalosti došel platnosti v doktrině dvojí hlavní názor. Podle jednoho mínění tisková nedbalost jest samostatným deliktem práva tiskového, podle druhého kulposním spácháním deliktu hlavního, deliktu obsaženého v tiskopise. Ono první mínění zase jest rozštěpeno ve dvojí.

Někteří přičítají tiskové nedbalosti povahu deliktu policejního a prohlašují trest na ni ukládaný za pouhý trest pořádkový. Tento názor jest základem dřívějšího práva pruského a saského (sr. nahoře str. 431.) a jejich literatury. Pro právo rakouské pokládal je za správný *Merkel* (Jur. Bl. 1872, 546), pro platné právo německé činí tak *Kloeppel* str. 384. dd. Druzí však spatřují v ní samostatný delikt kulposní, nebo — jak někteří se vyjadřují — zvláštní kulposní delikt živnosti tiskařské. Toto mínění lze pokládati za panující pro obor nynějšího tiskového práva německého. Jakožto přívrženci jeho jmenují se u *Liszta* 223: *John, Schwarze, Marquardsen, Thilo, Berner, Kayser*. Vedle toho sem ještě náležejí: *Löning* 273 dd., 280, *Schmid* 109, *Jaques* 80, 81, *Thomsen*, 13, pozn. 16., *Baumgarten* 502. Pro právo rakouské prohlašují se v tomto smyslu již *Lienbacher* I. 160, *Frühwald*, Fortbildung 108 a — jak se alespoň zdá — také *Jaques*, Jur. Bl. 1872, 568. Sem sluší zařaditi i ty spisovatele, kteří s *Löningem* 281, 282, 287 povahu tohoto deliktu blíže určují jakožto (kulposní) nezabránění deliktu hlavnímu, jako *Friedmanna* 43, 44.

Původcem a nejhorlivějším zastavatelem druhého hlavního mínění, že totiž tisková nedbalost znamená kulposní spáchání deliktu hlavního, jest *Liszt* Ve své učebnici tiskového práva rakouského (178 a 233 dd.) *Liszt* nejprve toto mínění zevrubně odůvodnil a vyvodil důslednosti z něho plynoucí. Při tom pak setrval také v pozdějších svojich pracích i pro obor tiskového práva německého: R. P. R. 177, 178, R. L. 151 a Lehrbuch des deutschen Str.-R. 9. vyd. 1898. 185. S ním srovnávají se v tom i *v. Buri*, Z. 16, str. 67. dd , *Honigmann* 108, *Bruck* 59 (ne zcela určitě), *Merkel*, Lehrbuch des deutschen Str. R. 1889, 282 a *v. Kries*, Lehrbuch des deutschen Str.-P.-R. 1892, 203. Právo rakouské vykládají v témže smyslu: *Rulf* 845, *Lentner* 96, 97 (ne zcela určitě), *Sládeček* I. 322 a 338 a také *Oetker* 113, pozn. 105, kterýž přece jinak Lisztově theorii důrazně odporuje.[1]) Také kassační soud

[1]) *Oetker* odporuje obojímu názoru, kterýž o právní povaze tiskové nedbalosti v literatuře došel platnosti. Podle něho (str. 7.) stanoveno jest v § 21. něm. z. tisk. »ryzí ručení garantní« (»reine Garantenhaftung«), t. j. (13.) ručení za delikt někým jiným spáchaný (»Deliktshaftung«), jež zakládá povinnost. tomuto cizímu deliktu zabrániti. Ukázali jsme již nahoře (str. 428.), že myšlenka ručení za cizí delikt nehodí se na nynější právo trestní. Přijmeme-li pro tiskovou nedbalost myšlenku (kulposního) nezabránění, nemůžeme povahu její konstruovati jinak. než jako samostatný čin trestný. — Pro právo rakouské jest *Oetkerovi* důvodem tvrzení v textu naznačeného prostě jen znění zákona (§ 34. tisk. ř. z r. 1852 a § 29 tisk. zák z r. 1862). Budeme však míti příležitost ukázati, že právě znění zákona tomuto mínění dokonce nenasvědčuje. Sr. dále v textu č. II — Z části souhlasí s názorem *Lisztovým* také *Glaser* 365, 366, kterýž opírá se rozšíření tiskové nedbalosti na spisovatele z toho duvodu, že se tím staví pod každý dolosní delikt tiskový druhý delikt kulposní«. Avšak *Glaser* chce tím jen naznačiti, že takovým rozšířenim fakticky nastává ten účinek, jako kdyby byl postaven vedle

(N. 470) přijímá důslednosti tohoto názoru, jehož platnost uznává pro právo rakouské.[1])

Rozumí se, že nelze rozhodovati otázku, které z těchto různých mínění by bylo správné, než na základě positivného práva. Tu pak ukázali jsme již v předcházející stati (str. 442. dd.) k různosti, jaká jest mezi platným právem rakouským se strany jedné a právem německým i rakouskou osnovou z r. 1902 se strany druhé. Ukázali jsme, že v německém právu a v osnově tisková nedbalost má vždy povahu deliktu kulposního, v nynějším právu rakouském pak v některých případech rovněž deliktu kulposního, v jiných však policejního. S názorem Lisztovým ocitujeme se tedy co do práva rakouského v zásadném odporu již potud, že alespoň některé případy tiskové nedbalosti uznáváme za delikty policejní. Avšak ani, pokud jde o případy ostatní, nemůžeme přikloniti se k jeho mínění, že by kulposnost jejich znamenala kulposní spáchání toho deliktu, jehož podstata dána jest obsahem tiskopisu. Věc jest důležitosti zásadné. Kdežto my pokládáme systém tiskové nedbalosti za relativně nejlepší ze všech systémů tiskové odpovědnosti, *Liszt* právě na podkladě tohoto svého názoru nadobro jej odsoudil a zavrhl. Důvodem toho jest mu nápadný ovšem zjev, že dotčený systém — podle výkladu, jejž on mu dává — vytvořuje řadu deliktů kulposních, z nichž každý jest obdobný příslušnému deliktu dolosnímu, který může býti spáchán obsahem tiskopisu Tak dospívá ke konstrukci deliktů tiskových, záležejících v kulposním rouhání, v kulposním vyzývání k neposlušnosti nebo k činům trestným a pod. Nebo, jak to vysvětluje *Honigmann* 109, vykládaje o § 21. tisk. zák. něm.:

»... Er hat neues materielles Recht geschaffen, indem er die Fahrlässigkeit da für strafbar erklärt, wo bisher nur der Vorsatz unter Strafe gestellt war. Aber er hat nicht ein einzelnes neues delictum sui generis aufgestellt, sondern die unbegrenzte Zahl der dolosen Pressdelikte durch Poenalisirung ihrer kulposen Begehung auf das Doppelte erhöht.«

Nepopíratelná tato monstrosnost důsledků, k nimž dotčená konstrukce dospívá, stupňuje se ještě, povážíme-li, že by šlo o delikt, jehož podstaty nelze odděliti od určité osobnosti, jako na př. vyzývání k souboji, delikty úřadní (na př. prozrazování úředního tajemství), delikty sdružené s určitým povoláním (na př. prozrazování tajností osob nemocných, jehož dopouštějí se lékaři,

---

deliktu dolosního obdobný delikt kulposní, tak že by soud měl moc odsouditi pro jeden nebo pro druhý. To plyne i z toho, co dále uvádí o t. z. »circonstances atténuantes«. Ostatně *Glaser*, kterýž ukazuje k této důslednosti jen, aby odůvodnil nevhodnost onoho rozšíření, ani se blíže nevyjadřuje o právní povaze tohoto deliktu.

[1]) Jinak, jak se zdá, starší praxe rakouská z konce let šedesátých a počátku sedmdesátých, o níž konstatuje *Lentner*, *Grünh.* X. 95, že podle ní slušelo otázku o přestupku zanedbání povinné péče formulovati jako otázku hlavní a nikoliv eventuálnou.

lékárníci a pod.). Lze v skutku domnívati se, že by byl zákon zamýšlel věc tak zhola nemyslitelnou, že by byl chtěl přičítati na př. redaktorovi, tiskaři nebo roznášeči novin, že oni kulposně vyzývali k souboji, nebo že oni kulposně porušili povinnosti — »svého« ani nelze říci, tedy »něčího« — úřadu nebo povolání? Tu všude představa kulposního spáchání tohoto deliktu, a k tomu ještě osobou, která není v příslušném osobním vztahu k věci, o niž jde (vyzývání k souboji), nebo nemá příslušného úřadu nebo povolání, jest naprosto nemožnou a nemyslitelnou.

Další okolnost třeba pak zvláště uvážiti vzhledem ku právu německému, pro něž Liszt dotčenou konstrukci právě tak pokládá za správnou, jako pro rakouské. Vzhledem k trestu, jímž § 21. něm. zák. tisk. stíhá tiskovou nedbalost (— na penězích do tisíce marek, nebo vazbou, nebo vazbou pevnostní, nebo vězením do jednoho roku —) skutek tento jest vždy přečinem (§ 1. odst. 2. něm. zák. tr.). Poněvadž pak německému zák. tisk. není známo obmezení práva našeho, kdež podmínkou tohoto činu trestného jest, že obsah tiskopisu zakládá zločin nebo přečin, platí to i tenkráte, když obsahem tím jest toliko přestupek (na př. § 360. č. 1. něm. z. tr.). To znamená potom: určitý skutek, byl-li předsevzat dolosně, jest přestupkem; byl-li však spáchán toliko kulposně přečinem. Není to dosti zřejmým poukazem, že zákonu taková konstrukce jest cizí, aneb že alespoň vědomě mu na mysli netanula?

II.

Uvažujme nejprve, zda slovné znění zákona poskytuje dostatečného podkladu, abychom mohli souditi, že snad zákonodárce, nejsa ovšem sobě vědom zmíněných právě důsledností, přece zamýšlel věc tímto způsobem upraviti. Viděli jsme (nahoře str. 438. dd.), že příslušná ustanovení tiskového řádu z r. 1852, tiskového zákona z r. 1862 a článku III. novely z r. 1868 liší se od sebe velmi značně, pokud jde o určení osob, které, a vymezení podmínek, za kterých jsou odpovědny z trestného obsahu tiskopisu. Jen v tom všecka tato ustanovení se shodují, že delikt odpovědným osobám přičítaný označují napořád týmže způsobem. Tisk ř. z r. 1852 ustanovuje v § 34. souhrnně o všech sem náležejících osobách, že jsou »wegen Vernachlässigung pflichtmässiger Aufmerksamkeit und Obsorge .... zu bestrafen.« Tisk. zák. z r. 1862 ustanovuje v § 29. o spisovateli, že jest »für die Vernachlässigung jener Aufmerksamkeit verantwortlich ....«; § 30. o vydavateli a nakladateli, že jim »fällt die Vernachlässigung pflichtmässiger Obsorge und Aufmerksamkeit zur Last;« § 31. o tiskaři, že jest mu »die Vernachlässigung der pflichtmässigen Aufmerksamkeit und Obsorge zur Last zu legen,« a § 32.

o redaktoru, že jest »für die Vernachlässigung pflichtmässiger Obsorge und Aufmerksamkeit jederzeit verantwortlich«, a konečně § 33. mluví všeobecně o osobách, »welchen im Sinne der §§ 29, 30, 31 und 32 die Vernachlässigung pflichtmässiger Obsorge und Aufmerksamkeit bezüglich einer Druckschrift zur Last fällt.« Zcela shodně s tím i čl. III. novelly z r. 1868 ustanovuje v č. 1. o redaktoru, že jest »wegen Vernachlässigung jener Aufmerksamkeit verantwortlich . . . . .«; č. 2. o nakladateli, že jest »wegen der Vernachlässigung pflichtmässiger Aufmerksamkeit verantwortlich,« a č. 3. o tiskaři a rozšiřovateli, že jsou »für die Vernachlässigung pflichtmässiger Aufmerksamkeit verantwortlich.« Tu všude jest vyjádřeno způsobem nepochybným, že osobám v těchto ustanoveních jmenovaným nepřičítají se nikdy činy trestné různé snad podle toho, jaké různé delikty jsou obsaženy v tiskopisu, nýbrž vždy jeden a týž čin trestný záležející »v zanedbání povinné péče« a právě v tomto činu že zákon spatřuje přečin nebo přestupek (§ 33. tisk. zák.) resp. nyní vždy přestupek (čl. III. č. 5. nov.).

Ještě jasněji vynikne tento smysl zákona, všimneme-li si způsobu, jak zákon v protivě k odpovědnosti pro zanedbání povinné péče mluví o odpovědnosti co do činu trestného obsaženého v tiskopise. Tu již § 34. tisk. ř. z r. 1852 připojuje výhradu v příčině odpovědných osob slovy: »insoferne sie nicht nach den Bestimmungen des allgemeinen Strafgesetzbuches des durch die Druckschrift begangenen Verbrechens oder Vergehens schuldig befunden werden.« A podobně § 29. tisk. z. z r. 1862 o spisovateli a čl. III. č. 1. nov. o redaktoru: »wenngleich ihm *dieses* Verbrechen oder Vergehen (t. j. zločin nebo přečin obsažený v tiskopise) nach den allgemeinen Grundsätzen des Strafgesetzes nicht zugerechnet werden kann . . . .« Tu zákon chtěje naznačiti přičítání právě toho činu trestného, jenž skládá obsah tiskopisu, užívá výrazů, jež o tomto jeho úmyslu nedovolují nijakých pochybností. Jest zajisté na snadě domnívati se, že by byl zákon, kdyby byl něco podobného zamýšlel při deliktu tiskové nedbalosti, byl užil také podobných obratů.

Věc stává se ještě nepochybnější, srovnáme-li s tím ta ustanovení, jimiž vymezuje se odpovědnost podle všeobecného zákona trestního. V § 7. tr. z. praví se:

»Byl-li spáchán zločin obsahem spisu tištěného, vinni jsou spisovatel, překladatel atd. . . . téhož zločinu [t. j. právě toho zločinu, který byl spáchán obsahem spisu tištěného], pokud se na ně hodí všeobecná ustanovení §§ 1., 5., 6., 8., 9., 10. a 11.«

A srovnale s tím ustanovuje § 28., odst. 1. tisk. z.:

»Byl-li by obsahem spisu tištěného spáchán skutek podle platných trestních zákonů trestný, budiž o něm užito ustanovení těchto zákonů.«

Tu dojista zřejmě jest vyjádřen úmysl zákona, že právě ten čin má býti přičítán, který byl spáchán obsahem spisu tištěného, o čemž v §§ shora citovaných nikde není řeči.

Nejinak věc se má i podle německého zákona tiskového. V § 20. odst. 1., kdež stanoví se odpovědnost za činy trestné obsažené v tiskopisu, užívá se výrazů, jež činí nepochybným, že tu má býti přičítán právě ten čin trestný, jehož znaky se obrážejí v obsahu tiskopisu:

»Die Verantwortlichkeit für Handlungen, deren Strafbarkeit durch den Inhalt einer Druckschrift begründet wird . . .«

Ve zjevné protivě k tomu při zanedbání povinné péče ustanovuje § 21., odst. 1., že osoby tam jmenované mají potrestány býti »pro nedbalost« (»wegen Fahrlässigkeit«), kteráž, jak vychází ze slov:

». . . wenn sie nicht die Anwendung der pflichtgemässen Sorgfalt oder Umstände nachweisen, welche diese Anwendung unmöglich gemacht haben,«

— spatřuje se v tom, že nebylo užito povinné péče, jakkoliv užití to bylo možné. I tu jde patrně o čin trestný docela samostatný, který má znaky své zcela zvláštní a nikoliv — a contr. cit. § 20. odst. 1. — znaky toho činu trestného, jehož »trestnost se zakládá v obsahu spisu tištěného.«

Ještě zřejmější jsou ustanovení osnovy. Odpovědnost po rozumu obecného práva trestního stanoví se v § 30. odst. 1.:

»Auf die durch Druckschriften begangenen strafbaren Handlungen sind . . . . die allgemeinen strafrechtlichen Bestimmungen anzuwenden.«

Tisková nedbalost pak určuje se v § 31., ods. 1. takto:

»Der verantwortliche Redakteur, Verleger, Drucker, oder Verbreiter, welcher durch Vernachlässigung der ihm obliegenden Sorgfalt die Herstellung, Veröffentlichung oder Verbreitung einer Druckschrift ermöglicht hat, deren Inhalt den Thatbestand eines Verbrechens oder Vergehens begründet, ist . . . . wegen Übertretung . . . . zu bestrafen.«

Tu již docela nelze pochybovati o tom, že to, co se zmíněným osobám přičítá, není čin trestný obsažený v tiskopise, nýbrž zvláštní čin trestný tam definovaný. Při tom i v něm. zák. tisk. i v osnově myšlenka, že osoby ty nemají býti činěny odpovědnými z činu trestného v tiskopise obsaženého, proniká zároveň přídavkem: »soweit sie nicht nach § 20 als Thäter oder Theilnehmer zu bestrafen sind« a v osnově: »soweit er nicht als Thäter oder Mitschuldiger zu bestrafen ist.« Připouštíme sice, že tu v obojím ustanovení se myslí na pachatelství (nebo účastenství, resp. spoluvinu) ve smyslu všeobecného zákona trestního, tedy vzhledem k povaze činů trestných, o něž tu jde, na pachatelství dolosní. Ale proto přece soudíme, že by zákonodárce, kdyby byl pomýšlel na možnost ještě

jiného pachatelství, pachatelství kulposního, kteréž přece při činech kulposních jest také pachatelstvím, sotva byl asi stanovil předpoklad, že osoby ty pachateli (resp. účastníky nebo spoluvinníky) nejsou. I v tom vidíme tedy vyjádřenu protivu mezi přičítáním kteréhokoli z těch různých činů trestných, jež mohou býti spáchány obsahem spisu tištěného, a onoho jediného deliktu tiskové nedbalosti.

Konečně nelze nevšimnouti sobě ustanovaní, jež obsahuje osnova v § 31., odst. 3. Když byl odst. 1. naznačil podmínky odpovědnosti pro zanedbání povinné péče a odst. 2. vytkl pravidlo, kdy stíhání má se konati k soukromé obžalobě, ustanovuje se v odst. 3.

»Die Strafverfolgung wegen der vorbezeichneten strafbaren Handlung ist . . . . ausgeschlossen . . .«

Tím zdá se rovněž býti naznačeno, že osnova v zanedbání povinné péče spatřuje vždy jen jeden a týž čin trestný, rozdílný od deliktu hlavního. Vládní motivy pak hlásí se výslovně k tomuto stanovisku poznamenávajíce str. 29. o § 31. toto:

». . Nicht die fahrlässige Begehung der durch den Inhalt der Druckschrift begründeten strafbaren Handlung bildet den Thatbestand, sondern jene Vernachlässigung der pflichtmässigen Obsorge, die das Zustandekommen des strafbaren Inhaltes, seine Veröffentlichung oder Verbreitung ermöglicht hat. Der Entwurf . . . . behandelt diese Fahrlässigkeit als eine . . . . dem Pressrechte angehörige, in der Verletzung der pressrechtlichen Pflichten bestehende strafbare Handlung.«

Právem mohl proto *Rosenblatt*, G. Z. 1902, str. 402., pozn. 5. konstatovati, že tu osnova zaujala stanovisko mínění Lisztovu odporující.

III.

Než nejen znění zákona, i povaha věci vzpírá se, jak se nám zdá, konstrukci Lisztově. Nejméně ovšem, pokud jde o spisovatele, poněvadž ve skutečnosti mohou se naskytovati případy, kde lze téže osobě týž výsledek přičítati alternatinně buďsi za čin dolosní nebo kulposní, na př. za vraždu nebo kulposní usmrcení. Avšak i tato možnost bude při četných deliktech tiskových vyloučena. Jsou ovšem činy dolosní, jichžto kulposní spáchání není sice zákonem vůbec prohlášeno za trestné, při nichž však kulposnost lze sobě alespoň mysliti, na př. urażení Veličenství. Naprosto nelze však sobě ani mysliti kulposní vyzývání k neposlušnosti nebo k činům trestným, ani kulposní podněcování k nepřátelství, k nenávisti nebo opovrhování a pod ; neboť nelze-li o někom říci, že chtěl k tomu vyzývati nebo podněcovati, potom nelze o něm vůbec tvrditi, že by byl vyzýval nebo podněcoval. Obsah právní normy, která by nařizovala: nebudeš z neopatrnosti vyzývati k činům trestným, z neopatrnoti podněcovati k nenávisti a pod.,

jest logicky i psychologicky nemožný. K tomu ještě přistupuje, že nyní platné právo — ani rakouské ani německé — nemá již ustanovení, jímž by spisovatel činil se také odpovědným z tiskové nedbalosti. A poněvadž také ani rak. osnova z r. 1902 podobného ustanovení neobsahuje, otázka tiskové nedbalosti, pokud se týká spisovatele, pozbyla pro nás praktického významu. I pokud se týká ostatních osob, jimž dnešní právo ukládá odpovědnost z trestného obsahu tiskopisu, sluší připustiti, že by tu theoretická konstrukce deliktu kulposního o sobě nebyla nemožnou. Bylo by to vlastně kulposní pomáhání k cizímu činu trestnému, anebo spíše, poněvadž obecnému právu trestnímu pojem kulposní spoluviny jest cizí, samostatné kulposní spáchání téhož deliktu. Věc byla by asi táž, jako kdyby někdo z neopatrnosti přispěl ke způsobení výsledku zamýšleného dolosní činností cizí. To však jest možné jen za tou podmínkou, že mezi touto kulposní činností a nastalým výsledkem jest příčinná spojitost. Budeme však míti příležitost ukázati, že taková příčinná spojitost jest možnou jen při činnosti redaktorově, naprosto ne však, anebo jen v míře velmi obmezené při činnosti ostatních osob sem náležejících. Mimo to pak platí vzhledem ke všem těmto osobám, co právě bylo pověděno o nemožnosti kulposního spáchání alespoň některých deliktů tiskových. Byť pak i tato námitka nedotýkala se všech deliktů spáchaných obsahem tiskopisu, jest přece již sama o sobě dosti závažnou, aby úplně zvrátila myšlenku o kulposním spáchání těchto deliktů. Zákon zajisté dotčeným osobám ukládá tuto odpovědnost vzhledem ke všem deliktům tohoto druhu a trestá je pro zanedbání povinné péče bez obmezení na některou skupinu těchto činů trestných. Nemohl-li tedy prohlásiti za trestné kulposní spáchání při některých, nemohl tak učiniti ani při ostatních.

Zvláště co do práva rakouského, pro něž Liszt přece nejprve konstruoval kulposní spáchání deliktu obsahového, jest patrno, že by tato konstrukce vůbec — kdybychom totiž nemínili dbáti námitek posud uvedených — byla možnou jen tam, kde to, co naše právo nazývá zanedbáním povinné péče, má skutečně aneb alespoň pravděpodobně povahu deliktu kulposního. To však, jak jsme ukázali na str. 442 a 445, lze připustiti jen o redaktorovi a v některých případech o rozšiřovateli. Při všech ostatních osobách a případech však jde o delikt ryze policejní, který se naprosto vymyká možnosti, aby byl vpraven pod onu konstrukci; neboť kde nelze stanoviti momentů kulposnosti vůbec, tam jest marný všeliký pokus konstruovati kulposní spáchání deliktu hlavního. Viděli jsme proto také, že *Liszt* hledí tyto nepoddajné případy zachrániti pro svoji konstrukci tím, že obsah povinností uložených v čl. III č. 2. a 3 nov. nakladateli, tiskaři a rozšiřovateli pojímá jako zúžení hranic péče a pozornosti jim

přikázané (nahoře str. 443.). To však znamená, že by *Liszt* neváhal přičítati nakladateli kulposní spáchání na př. zločinu velezrady, rušení veřejného pokoje, uražení Veličenství, nebo kulposní vyzývání k činům trestným atd. proto, že tento nakladatel »nemohl při svém prvním soudním výslechu pojmenovati a prokázati spisovatele nebo vydavatele« kvalifikovaného podle čl. III. č. 2. nov.; nebo tiskaři proto, že opominul na tiskopise připojiti »mimo místo tisku jméno (firmu) tiskařovo a nakladatelovo atd.« (§ 9); nebo rozšiřovateli proto, že »na spise naprosto opominuto naznačiti místo vydání nebo že není tam pojmenován ani spisovatel ani živnostenský nakladatel« atd. Jest věru nesnadno sdíleti se s ním o tuto odvahu.

Ostatně Liszt sám nebyl s to, aby zachoval všecky důslednosti z jeho názoru plynoucí. V učebnici rak. pr. tisk. 266. uvažuje, kterak posuzovati případy, když v tiskopisu jest obsaženo několik deliktů reálně konkurrujících. *Liszt* míní, že tiskaři a rozšiřovateli sluší přičítati vždy toliko jediný delikt zanedbání povinné péče, byť i spis tištěný obsahoval několik deliktů samostatných; »nanejvýše« prý lze jim přičítati konkurrenci ideálnou. Nám zdá se, že při základném názoru Lisztově alespoň to jest úplně nemožné, aby obsah tiskopisu zakládal několik, ať si reálně, ať si ideálně konkurrujících deliktů, zanedbání povinné péče, pak aby právě vzhledem k těmto několika deliktům bylo přičítáno za delikt jediný. Kterak slušelo by potom odpověděti k otázce, který z deliktů v tiskopisu obsažených má býti přičítán za delikt kulposní? Dejme tomu, že tiskopis obsahuje v sobě vyzývání k činům trestným, podněcování k nenávisti a opovrhování (vedle §§ 65. nebo 300. tr. z.) a urážku soukromé osoby. O kterém z těchto deliktů lze potom říci, že byl tiskařem nebo rozšiřovatelem spáchán kulposně?

Východiště, z něhož *Liszt* ke svojí konstrukci tiskové nedbalosti dospěl, jest jeho odpor proti mínění, jak on tvrdí, panujícímu, že by tato nedbalost byla »zvláštním druhem nedbalosti« (str. 224.) neboli »něco kvalitativně jiného než nedbalost obecného práva trestního« (R. P. R. 178.). Jeho mínění jest, že trest ukládá se tu pro příčinnou spojitost mezi činem a nastalým výsledkem, neboli »právě pro kulposní spáchání deliktu vykonaného obsahem tiskopisu« (str. 224.). Důvody pak, jež uvádí (str. 224. a 223.) můžeme seřaditi takto:

1. Nedbalost práva tiskového má tytéž náležitosti jako kulpa obecného práva trestního.

2. Zanedbání povinné péče netrestá se vůbec, nýbrž jen tenkráte, když obsahem spisu tištěného spáchán byl čin trestný, ano

3. i výše trestu stupňuje se podle toho, jak těžký jest tento delikt. K tomu pak ještě (str. 227., pozn. 2.) se dodává,

4. že by jinak bylo nevysvětlitelno, kterak by při urážce spáchané tiskem »redaktor mohl dovolávati se pro sebe zákonných

důvodů omluvných, svědčících ve prospěch pachatelův, kdežto při jeho konstrukci tato věta, pokud se týká objektivných, skutku immanujících důvodů omluvných, rozumí se sama sebou«.

K čís. 1. Větě tuto vyslovené sotva lze odporovati. Stanoví-li zákon tiskový zvláštní delikt kulposní, myslíme, že by ani nemělo býti o tom sporu, že tento delikt musí míti všeobecné náležitosti činu kulposního po rozumu obecného práva trestního. Z toho však nevyplývá, že by tímto činem kulposním byl právě ten určitý čin trestný, který byl spáchán obsahem spisu tištěného. I když shledáváme v tiskové nedbalosti zvláštní delikt kulposní, předpokládáme při něm dotčené náležitosti právě tak, jako když kterýkoli jiný zákon speciálný normuje pojem nějakého deliktu kulposního. Zvláštnost jest tu jen co do osob, jimž zvláštní povinnost opatrnosti se ukládá, a co do směru, v jakém se jim ukládá, totiž aby vyvarováno bylo trestného obsahu tiskopisu.

K čís. 2. Neopatrnost, která se trestá sama o sobě, i když z ní žádný určitý výsledek nenastal, není ovšem deliktem kulposním, nýbrž nejvýše policejním. Považujeme-li tiskovou nedbalost za zvláštní delikt kulposní, splněna jest při něm rovněž tato náležitost; výsledkem jest tu právě onen trestný obsah tiskopisu.

K čís. 3. Závislost trestnosti na tíži a povaze nějakého jiného činu trestného, nebo alespoň jakási úměrnost co do výše trestu, naskytuje se i při jiných činech trestných, které tím proto ještě nepozbývají povahy činů trestných samostatných. V našem právu na př. jest tomu tak při nadržování a podílnictví. Důvod tento jest vůbec tak malé váhy, že ani *Lienbachera*, kterýž tiskovou nedbalost výslovně prohlašuje za »samostatný čin trestný«, nelze viniti z nedůslednosti, když (I. 160.) zároveň uznává, že trestuhodnost tohoto činu musí býti tím větší, čím těžší trest ukládá se na čin trestný spáchaný obsahem spisu tištěného, ale přece nesmí nikdy té výše dosahovati, jako čin posléze dotčený.

K čís. 4. Liszt opominul určitě se vyjádřiti, které důvody omluvné míní. Má-li na mysli, jak pravděpodobno, důkaz pravdy (objektivné), sluší proti tomu namítnouti, že provedeným takovým důkazem obviňování pozbývá povahy urážky. Poněvadž pak podmínkou tiskové odpovědnosti jest, že obsahem tiskopisu byl spáchán čin trestný, nelze, byl-li takový důkaz proveden, přičítati redaktorovi a ostatním osobám zanedbání povinné péče, nechať v tom shledáváme kulposní spáchání deliktu hlavního anebo čin trestný samostatný. Tento »důvod« tedy nedokazuje ničeho ani pro jedno ani pro druhé mínění.

IV.

Z ostatních spisovatelů, kteří hlásí se k mínění Lisztovu, zasluhuje zmínky *Buri* (Z. 15., str. 64. dd.), jenž jednak opakuje důvod vytčený nahoře pod č. 2., jednak dokládá se toho (str. 67.),

že prý sotva lze se domnívati, že by bývalo vůlí zákonodárcovou, »für den Redakteur ein Delikt der fahrlässigen Überwachung der Zeitung zu schaffen, dessen Bedeutung nicht davon abhänge, dass er einen strafrechtlichen Erfolg verursacht habe«. Jinak byl by prý musil trest ukládati i pro ten případ, když tímto porušením povinnosti žádný delikt nebyl způsoben. Bezpodstatnost tohoto důvodu jest však zřejma; neboť konstrukce samostatného deliktu kulposního nejen neznamená, že nezáleží na tom, byl-li jím způsoben »trestnoprávní výsledek«, nýbrž ona takový výsledek nezbytně předpokládá.

Ještě menší váhy má důvod, nebo spíše jakési vysvětlení, jež podává *Buri* na str. 70., kdež dovolává se toho, že podle správného mínění při otázce, lze-li přičítati čin dolosní či kulposní, nezáleží na tom, jestli tu dolosnost či kulposnost vzhledem k určitému výsledku, nýbrž jen na tom,

»ob eine vorsätzliche oder fahrlässige Rechtswidrigkeit vorliege, und im Falle eine Handlung straflos nur unter bestimmten Voraussetzungen ausgeführt werden dürfe, so habe man es unerachtet der Vorsätzlichkeit derselben mit einer fahrlässigen Rechtswidrigkeit zu thun, wenn der Handelnde aus unverzeihlichem Irrthum diese Voraussetzungen als vorhanden unterstellt gehabt habe«.

Takovým způsobem prý lze konstruovati kulposní prozrazování státního tajemství, kulposní tvrzení nebo rozšiřování nepravdivých nebo převrácených skutečností (§ 131. tr. z. něm.), nebo kulposní usmrcení při vykročení z mezí spravedlivé obrany. De lege ferenda pak nelze prý (str. 71.) proti takovému rozšíření oboru deliktů kulposních ničeho namítati, poněvadž delikty tiskové mají povahu deliktů obecně nebezpečných.

Tyto vývody podle našeho mínění nehodí se na delikt zanedbání povinné péče. Ve smyslu těchto vývodů jde o případy, kdy nějaká činnost úmyslná přičítá se někomu za delikt kulposní. Takové případy jsou zajisté možné, vždy však jen za tou podmínkou, že ten, kdož úmyslnou činnost předsevzal, byl vzhledem k některé okolnosti v takovém omylu, jenž vylučuje jeho dolosnost. Této podmínky nedostává se při osobách odpovědných z tiskové nedbalosti. Není proto žádné obdoby mezi deliktem zanedbání povinné péče a případy Burim uvedenými.

Ve prospěch mínění Lisztova byly konečně také uváděny materialie k našemu zákonu tiskovému. *Sládeček* I. 337. a 338. tvrdí, že »vycházeli jednotliví členové legislativního sboru z toho přesvědčení, že předpokládali možnost, aby určitý delikt tiskový způsobem kulposním mohl býti spáchán«. My spíše nabyli jsme z těchto materialií přesvědčení, že si dotčení »členové legislativního sboru« této otázky a jejího dosahu vůbec nebyli vědomi a ani nedospěli k tomu, aby si o ní utvořili nějaké přesvědčení. Utvrzují nás v tom hlavně vývody zpravodaje poslanecké sněmovny, *Herbsta,*

kteréž vynikají po této stránce naprostou nejasností a vykazují zjevné odpory. *Herbst* (stenogr. prot. sněm. posl. 1861, str. 2012., sr. také napřed str. 442.) určuje sice nejprve poměr mezi deliktem hlavním a tiskovou nedbalostí podle obdoby vraždy a kulposního usmrcení (podobně sekční chef *Rizy* str. 2502.), což by arci nasvědčovalo názoru *Lisztovu*. Ale hned potom vysvětluje totc mínění způsobem, z něhož lze vyvozovati mínění právě opačné. Praviť:

»Derjenige, dem bezüglich dieses strafbaren Inhaltes zwar nicht böser Vorsatz, aber doch ein Verschulden bei seiner Mitwirkung zur Last fällt, der kann zwar nicht wegen jener strafbaren Handlung, die durch den Inhalt der Druckschrift begründet wurde, wohl aber kann und soll er desshalb bestraft werden, weil er einer ihm gesetzlich auferlegten Pflicht zur Vorsicht nicht entsprochen hat. Der Ausschuss musste daher . . . von dem allgemeinen strafrechtlichen Grundsatze ausgehen, dass nur dort, wo wirklich das Gesetz [to jest, jak z dalšího vysvítá, zákon tiskový] den Thatbestand auch nur dieser durch Unvorsichtigkeit begründeten strafbaren Handlung [tedy patrně zvláštního deliktu kulposního] festgesetzt hat, diese zuzurechnen sei . . .«

V těchto vývodech podobně jako v tom, co týž zpravodaj uvádí na str. 2499., jest proto nesnadno hledati opory pro určitý výklad zákona. Zdrželivosti tu třeba tím více, ježto máme z dějin parlamentního vzniku zákona klassického svědka pro mínění opačné. Jestiť to sám tvůrce vládní osnovy, *Lienbacher*, kterýž ve svém kommentáru (I. 160) výslovně praví, že zanedbání povinné péče a pozornosti přičítá se dotčeným osobám »jakožto samostatný čin trestný« a dodává, že o tom byli »sjednoceni všichni činitelové zákonodárství«.

Ostatek jsme daleci toho, abychom na tyto projevy, ať si zdají se býti příznivy tomu či onomu mínění, vůbec kladli přílišnou váhu. Nebylоť v té době na žádné straně jasného vědomí právě té protivy, jaká jest mezi obojím míněním. Zřejmým toho dokladem jest, že materialie neobsahují nikde ani stopy nějakého zápasu mezi přívrženci jednoho a zastavateli druhého názoru. Rovněž ani z mlhovitých projevů *Herbstových* nelze vycítiti, že by byl měl tušení o této protivě. Ta zásluha přísluší pro právo rakouské výhradně *Lisztovi*, jenž ve své učebnici rak. pr. tisk. vydané o 16 let později poprvé tento názor pro právo rakouské vytkl a odůvodnil.

Jinak měly se věci při poradách sboru zákonodárného v Německu, když tam r. 1874 jednáno bylo o novém zákoně tiskovém. Tu již bylo výslovně ukazováno ku protivě obou svrchu dotčených názorů (*Marquardsen* 174. a *Schwarze-Appelius* 174.); avšak ve všech projevech, které otázky se dotýkaly, uznáván za správný názor, že tu jde o samostatný delikt práva tiskového. Příslušné výroky mají tedy nepopíratelně větší cenu než různé ne-

určité obraty, jichž bylo užito o 12 let dříve v rakouské sněmovně poslanecké. Přes to však formulování tohoto samostatného deliktu ani v říšském sněmu německém nedálo se vždy s náležitou přesností a nebyly vždy voleny výrazy povahu věci správně vyjadřující. Mluveno zejména o »zvláštní kulpě tiskového práva« a o »novém deliktu vlastním tiskovému právu«, jenž byl »vytvořen vně rámce tiskového zákona« (Zpráva sněmovní komisse v Archivu XXII. 192). Z toho vznikla různá nedorozumění, jež potom poskytla opory útokům, jichž ostří obracelo se proti názoru samému. Tím zvláště odpůrcům usnadněn úkol potírati mínění, že by kulpa tiskového práva byla »zvláštním druhem nedbalosti« (*Liszt* 224., *Oetker* 111., pozn. 104.), nebo »něco kvalitativně jiného než nedbalost obecného práva trestního« (*Liszt* R. P. R. 177.). Avšak v tomto smyslu ony projevy dojista nebyly míněny. Jinak by sotva bylo lze pochopiti, že by ze žádné strany nebyla bývala cítěna potřeba, požadovati nebo podati vysvětlení o tom, v čem by vlastně tato zvláštní kulpa záležela a jaké by byly rozdíly mezi ní a náležitostmi kulpy obecného práva trestního. Než i kdyby skutečně bylo nepochybno, že tímto způsobem pojímána byla povaha tiskové nedbalosti, myslíme přece, že jen logickým přemetem bylo by lze dostati se odtud k tvrzení, že tedy tisková nedbalost nemůže znamenati než kulposní spáchání deliktu hlavního (*Liszt* R. P. R. 178.). Toto »tedy« bylo by na místě jen tenkráte, kdyby skutečně nebylo zbytí než rozhodnouti se pro jednu z obou alternativ: buďto zvláštní kulpa práva tiskového, anebo kulposní spáchání deliktu obsaženého v tiskopise. Avšak možno opravdově tvrditi, že tertium non datur? Toto »tertium« jest: samostatný, právu tiskovému vlastní delikt kulposní, t. j. delikt, který má tyto vlastnosti:

1. jest přestoupením zvláštních norem práva tiskového, ukládajících určitým osobám povinnost ke zvláštní péči a pozornosti vzhledem k trestnému obsahu tiskopisu;

2. jest kulposním po rozumu obecného práva trestního, vykazuje totiž ty náležitosti, které jsou společny všem deliktům kulposním podle obecného práva trestního.

Nemůžeme proto také připojiti se k tomu, co praví *Liszt* dále, tvrdě, že »tento systém nezakládá žádných nových norem, nýbrž nové zákony trestní pro přestoupení norem dávno trvajících«. Norma vytčená pod čís. 1. jest zajisté zcela nová, teprve právem tiskovým vytvořená a v něm kotvící. Ba, i kdyby skutečně tisková nedbalost znamenala kulposní spáchání deliktu hlavního, nebylo by lze přisvědčiti tomu, že se tím přestupují jen trvající normy obecného práva trestního. Tyto normy nezapovídají jen prostě vyzývati k činům trestným, podněcovati k nenávisti

a opovrhování a t. d., nýbrž zapovídají jen činiti tak úmyslně. Zápověď takového jednání kulposního v tom zahrnuta není a může býti jen předmětem normy zvláštní.

Vidíme tedy, že *Lisztova* konstrukce tiskové nedbalosti nikterak není zabezpečena proti nejvážnějším námitkám. Na druhé straně neshledali jsme ani u něho ani u ostatních přívrženců této theorie nijakých důvodů, jimiž by bylo lze s výsledkem odporovati názoru těch, kdož uznávají tento čin trestný za samostatný delikt kulposní. Ukázali jsme také, že vyvrácení bludného ovšem mínění, jako by tu šlo o zvláštní kulpu práva tiskového, dostatečným takovým důvodem není.

Poznámka. Zvláštní stanovisko zaujímá *Kloeppel*, kterýž (str. 384. dd.) uznává sice delikt § 21. tisk. zák. německého za delikt samostatný, avšak nikoliv kulposní, nýbrž policejní. Nemůžeme na těchto místech pouštěti se ve vyvracování tohoto názoru, kterýž ostatně podkládá se jen platnému právu německému a opírá se jen o to, že podle cit. § 21. má býti trest vyřčen »ohne den Nachweis fahrlässiger Schuld«. Přestáváme jen na několika poznámkách.

Kloeppel vysvětluje povahu zmíněného trestu větou: »sie [die Strafe] ist Zwangsmittel zur Durchführung dar den genannten Personen durch die Vorschrift auferlegten Verpflichtung, und zwar fällt diese Pflicht nicht unter den strafrechtlichen Gesichtspunkt der Verhinderung eines rechtswidrigen Erfolges, sondern lediglich unter den polizeilichen der Ermittelung einer für diesen Erfolg strafrechtlich verantwortlichen Person«. Jediným důvodem toho jest *Kloeppelovi*, že § 21. odst. 2. vylučuje potrestání, jestliže obviněný jmenoval předchůdce. Proti tomu však třeba uvážiti tyto momenty:

1. Jmenování předchudce jest v systému tiskové nedbalosti něčím naprosto nahodilým. Povaha tiskové nedbalosti by se nikterak nezměnila, ani kdyby tomuto důvodu vyloučené trestnosti nebylo se v zákoně dostalo přijetí.

2. Důsledností onoho názoru by bylo, že by »nedbalost« nemohla záležeti v ničem jiném než v tom, že bylo opominuto zabezpečiti se před chudcem. To skutečně *Kloeppel* také výslovně tvrdí (384. a 393. č. 5.). Avšak o tom § 21. nečiní nijaké zmínky, spíše ze souvislosti jeho s § 20. vysvítá, že má na mysli nedbalost vzhledem k trestnému obsahu tiskopisu. *Kloeppel* sám pak to také přiznává, alespoň pro ten případ, »wenn die Benennung eines im Bereiche der deutschen richterlichen Gewalt befindlichen Vormanns von vornherein ausgeschlossen ist« (385), dopouštěje tu (396. č. 6) ve prospěch redaktora důkaz, »dass er selbst mit dem Aufwande aller pflichtmässigen Sorgfalt je nach Lage der oben unterschiedenen Fälle die Benennung des Verfassers oder Einsenders nicht hätte sichern oder die Veröffentlichung verhüten können«.

3. Ustanovení o jmenování předchudce jest ovšem rázu ryze policejního. Avšak sám delikt, jehož trestnost tímto jmenováním se vylučuje, nenabývá proto povahy deliktu policejního. Právě tak, jako na př. velezrada nestává se deliktem policejním proto, že § 62. tr. z. oznámení učiněné o podniku velezrádném prohlašuje za důvod beztrestnosti. Všecky důvody, jimiž *Kloeppel* 384 a 385. svoje mínění opírá, hodily by se i na tento případ.

Podobně ako Kloeppel zdá se pojímati věc i *Thomsen*. 11., podle něhož § 21. tisk. z. něm. obsahuje »eine zwar indirekte, aber doch sehr nachdrückliche Anstellung Dritter zur Polizei«, t. j. (str. 12.) vyzvání osob podle tiskového zákona odpovědných, aby oznámily pachatele resp. některou osobu v zákonném pořadí předcházející.

E. Tisková nedbalost jako samostatný delikt práva tiskového.

I.

V předcházející stati dospěli jsme výsledku, že tiskovou nedbalost sluší považovati za zvláštní delikt kulposní práva tiskového. Odpovědnost za tento delikt novější právo obmezilo na redaktora tiskopisu periodického, na nakladatele (v nynějším právu rakouském jen tiskopisu neperiodického), tiskaře a rozšiřovatele. Zbývá uvažovati ještě otázku theoreticky i prakticky důležitou, mohou-li při všech těchto osobách nastati podmínky, aby jim bylo lze přičítati tento čin trestný.

O redaktoru nejprve ustanovuje čl. III. č. 1. nov. z r. 1868, že jest odpověden »z opominutí té péče, při jejímž povinném užití nebyl by tiskopis s trestným obsahem vytištěn býval«. Jak vyplývá ze srovnání s § 9., odst. 3. tisk. z., jest míněn redaktorem redaktor »odpovědný«. Tato »odpovědnost« nemůže arci míti toho smyslu, že by redaktor dobrovolně podjímal se právních následků činů trestných v časopise obsažených. Odpovědnost v tomto smyslu příčila by se nejzákladnějším pojmům práva trestního (sr. napřed str. 428.). Tento pojem nemůže tu znamenati nic jiného, než že se tím ukládá redaktorovi zvláštní povinnost vzhledem k obsahu tiskopisu, povinnost totiž bdíti nad tím, aby časopis byl prost trestného obsahu — »Überwachung der Zeitung in krimineller Beziehung« praví výstižně *Oetker* 12, nebo »Überwachuug der rechtmässigen Haltung seines Blattes«, *Löning* 271. (Podobně *Liszt*, L. B. 9. vyd. 183, 184.) A takováto povinnost může redaktorovi právem býti uložena. Záležíť působnost jeho v tom, že určuje obsah časopisu. Bez jeho výslovně nebo mlčky projeveného svolení nic nesmí v časopis býti pojato. Postavení, jež redaktor má v organismu časopiseckém, poskytuje mu tedy plné možnosti, aby působnost svoji v tom směru na časopis vykonával. Jestliže redaktor na př. nečetl závadného článku před vytištěním, nebo jej četl, ale tak povrchně, že sobě nevšiml závadných míst; nebo nepřesvědčiv se náležitě o skutečnostech, jež jsou podkladem závadné zprávy, mylně je pokládal za pravdivé: zanedbal péče a pozornosti sobě zákonem uložené. Trestný obsah spisu představuje vnější výsledek, jehož příčinná spojitost s oním výsledkem dána jest tím, že bez svolení redaktorova článek nebyl by mohl býti vytištěn. Konečně možnost předvídati tento výsledek plyne ze samého postavení, jež má redaktor k svému listu; víť zajisté, že článek, k jehož vytištění přivolil, také vytištěn bude. Tím dány jsou všecky momenty činu kulposního.

Zvláštní úvahy zasluhují však ještě vzhledem k poslednímu z těchto momentů — předvídání výsledku — tyto dva případy:

1. Redaktor svolil sice, aby určitý článek v časopise byl vytištěn, avšak nejsa sobě vědom toho, že obsah téhož článku jest trestný.

2. Vytištění článku stalo se buď úplně bez vědomí redaktorova nebo proti (mlčky nebo výslovně) prohlášené jeho vůli.

K čís. 1. Tu bude vše záležeti na tom, na jaké příčině zakládá se nevědomost redaktorova o tom, že obsah tiskopisu jest trestný. Podle toho třeba rozeznávati:

a) Redaktor nečetl článku dosti pozorně, nevšiml si závadných míst v něm a t. d. Tím patrně nemůže se omlouvati, ježto právě v tomto nepovšimnutí záleží zanedbání povinné péče.

b) Možná, že redaktor seznámil se náležitě s obsahem, ale neznaje dostatečně faktických okolností, kterých článek se týká, neshledával v tom nic trestného, na př. některým výrazům, narážkám a pod. nepřikládal smyslu urážlivého, jejž v něm mohli poznati jen ti, kdož znali příslušné osobnosti a poměry. Tu třeba posuzovati podle všeobecných zásad, jest-li v tom nedbalost, že byl v této příčině na omylu, opominuv si zjednati vědomost o pravých poměrech skutečných.

c) Konečně však také jest možno, že redaktor, buďsi nemaje té míry vědomostí právních nebo proto, že právní povaha případu byla skutečně záhadnou, nedovedl rozpoznati, co trestného obsah článku v sobě chová, k jehož uveřejnění byl přivolil. Tu máme činiti s omylem právním, a záleží tedy na tom, jak účinky takového omylu posuzujeme. Máme-li s obecným míněním za to, že takovým omylem dolosnost skutku se nevylučuje, nemůžeme jinak, než spatřovati v jednání redaktorově čin dolosní přičitatelný podle všeobecných zásad práva trestního. Mylné posuzování skutku zaviněné nesprávným výkladem zákona nemůže na přičítání činu dolosního míti nijakého účinku. Pokládáme-li však s *Bindigem* vědomí bezprávnosti za podstatný moment v pojmu dolosnosti, nemohli bychom redaktorovi přičítati nejen čin dolosní, nýbrž ani zanedbání povinné péče, poněvadž, jak předpokládáme, nevědomost redaktorova o tom, že obsah článku jest trestný, byla nezaviněná.

Jiného posouzení dochází obyčejně případ, kde redaktor vynaložil náležitou péči, které bylo třeba, aby závadnost v obsahu článku byl mohl poznati. Tu bývá tvrzeno, že tím přičítání deliktu zanedbání povinné péče jest vyloučeno (na př. *Sladeček* I. 342, *Honigmann* 110 a podobně — v příčině spisovatele *Lienbacher* I. 162). Avšak i tu máme činiti s omylem právním a máme-li za to, že takovým omylem dolosnost se nevylučuje, nemůžeme než přičítati redaktorovi čin dolosní. Z toho bychom nemohli připustiti výjimky ani tenkráte, kdyby redaktor úplně tak se byl zachoval, jako onen vzorně svědomitý nakladatel *Glasrův* (v *Glasrově* posudku l. c. 365), kterýž maje pochybnosti v této příčině, obrátil

se prve o radu k právnímu znalci. Ve smyslu výkladu *Bindingova* by tu ovšem nikde nebylo činu dolosního; čin kulposní pak by bylo lze přičítati jen tomu redaktoru, který nevědomost svoji zavinil nedbalostí.

K čís. 2. Byl-li článek s trestným obsahem vytištěn bez svolení redaktorova nebo proti prohlášené jeho vůli, nemůže mu zanedbání povinné péče býti přičítáno, předpokládajíc ovšem, že nezanedbal svých povinností vzhledem k obsahu časopisu, a že tedy nebylo v jeho moci závadnému obsahu vyvarovati, na př. když článek dostal se tam podloudně bez jeho vědomí. Důkaz viny redaktorovy bude arci vždy působiti nemalé nesnáze, ježto musí vztahovati se ke všem nahoře vytčeným momentům náležejícím k pojmu tiskové nedbalosti. Proto navrhuje *Friedmann* 29 dd., aby zákon sám prohlásil, že odpovědný redaktor výhradně jest oprávněn určovati, co smí v listu býti vytištěno, ostatní osoby pak výrobou tiskopisu zaměstnané že dopouštějí se činu trestného, jestliže způsobí otištění jakéhokoli článku nebo zprávy bez výslovného »imprimatur« redaktorova. Avšak zdá se, že ani takového zvláštního zařízení není třeba. I se strany žurnalistické uznává se, že náleží k působnosti redaktorově, aby svým výslovně nebo mlčky projevovaným schválením určoval obsah časopisu, a že jakožto odpovědný redaktor má povinnost nepřipouštěti do něho článků s trestným obsahem (*Grüttefien* 53, 67, 73). Samo toto postavení, jež redaktor zaujímá v organisaci časopisecké, zavírá v sobě všecky podmínky, aby všude tam, kde v časopisu vyskytl se trestný obsah, bez zvláštního důkazu bylo lze předpokládati (praesumtio hominis), že redaktor zanedbal povinnosti tímto postavením na něj vložené a tím učinil onen obsah možným. Věc nemá se tu jinak, než při jiných rozhodných okolnostech, které rovněž lze v řízení trestním potud pokládati za pravdivé, pokud nenaskytl se důvod, aby rozumně o nich mohlo býti pochybováno, jako na př. co do příčetnosti člověka dospělého. Teprve, když by důvodná pochybnost o tom vzešla, nastala by potřeba i tuto okolnost dokázati resp. ono předpokládání vyvrátiti. Že by však k takovému vyvrácení nestačila okolnost, třebas dokázaná, že redaktor závadného článku nečetl, jest na bíledni; neboť tím právě byl by podán důkaz, že se nestaral o obsah časopisu a tedy zanedbal svojí povinnosti.

Konstrukce naše osvědčuje se i pro právo německé, ježto § 21. něm. z. tisk. předpokládá patrně týž pojem redaktora, jemuž také ukládá podobnou povinnost pozornosti vzhledem k obsahu časopisu. Také pojem »nedbalosti« tam vytčený neliší se zajisté v ničem od téhož pojmu v obecném právu trestním, na jehož základě jsme vytkli elementy tohoto činu trestného. V podobném smyslu, jako jsme tuto vytkli, sluší rozuměti též ustanovení práva německého, pokud v něm obsažena jest domněnka nedbalosti (*Grüttefien* 67).

Jako platné právo rakouské, tak ani **vládní osnova** z r. 1902 nestanoví výslovně nijakých domněnek v neprospěch redaktorův. Nelze však pochybovati, že, co se týká **důkazu** nedbalosti, platí o redaktorovi i podle osnovy totéž, co právě bylo pověděno o právu rakouském a německém. Chvályhodnou jest při osnově určitost, s jakou tento čin trestný definuje. Podle § 31. osoby tam jmenované, mezi nimi ovšem i odpovědný redaktor, dopouštějí se činu trestného, jestliže »zanedbáním péče na ně náležející umožnily výrobu, uveřejnění nebo rozšíření tiskopisu«. Sluší uznati, že vládní motivy str. 29. důvodně tuto zásluhu si osobují připomínajíce:

»Im § 31. ist der Entwurf bemüht, die Fahrlässigkeitshaftung der pressrechtlich verantwortlichen Personen nach den allgemeinen strafrechtlichen Grundsätzen über das Verschulden abzugrenzen ... Der Entwurf fordert daher einen ursächlichen Zusammenhang zwischen der Fahrlässigkeit der verantwortlichen Person und dem Erfolge ...«

II.

V jiném poněkud světle jeví se nám spolučinnost **ostatních osob** odpovědných z tiskové nedbalosti: nakladatele, tiskaře a rozšiřovatele. Není pochybnosti, že i při všech těchto osobách jest docela dobře možno, konstruovati kulposní delikt tiskový úplně obdobný tomu, jehož se dopouští redaktor. Jestiť činnost jejich kausalnou vzhledem k uveřejňování nebo rozšiřování obsahu tiskopisu, a zákon muže jim tedy uložiti podobnou povinnost jako redaktorovi, aby totiž vynakládaly tu péči a pozornost, »při jejíž povinném užití nebyl by tiskopis s trestným obsahem vytištěn«.

Ale při tom neslušelo by zapomínati, že mezi činností redaktorovou s jedné a činností těchto ostatních osob se strany druhé jest v jednom směru nekonečný rozdíl. Rozdíl ten lze krátce vyjádřiti tak: Činnost redaktorova jest rázu intellektualného, směřujíc k samému **myšlenkovému obsahu spisu**, s nímž redaktor, má-li úkolu svému náležitě dostáti, musí se seznámiti. Činnost ostatních osob odnáší se jen **ke vztahům vnějším**, buďsi ke stránce finanční (nakladatel), nebo k výkonům ryze mechanickým (tiskař, rozšiřovatel). Ovšem, jak praveno, positivným právem **může** i těmto osobám uložena býti povinnost, aby při této své působnosti staraly se zároveň o myšlenkový obsah spisu. Avšak již *Weber* III. 122, dávaje tím zajisté na jevo správné porozumění poměrům skutečného života, dobře ukázal, že takový požadavek nelze ospravedlniti dotčenou působností těchto osob, pro jichžto snahy, plynoucí z určitého zaměstnání, z určité živnosti, obsah tiskopisu obyčejně bývá něčím naprosto vedlejším. K tomu pak přistupuje ještě moment praktický, že totiž pokus o to, aby tyto osoby mohly poháněny být k zodpovídání, ztroskotá se ve sku-

tečnosti o překážku s těží překonatelnou: nemožnost důkazu. Tu potom arci nezbývá, než vzíti útočiště k zákonným domněnkám, jako činí tisk. zák. německý, kterýž domněnku stanovenou o nedbalosti redaktorově rozšiřuje také na nakladatele, tiskaře a rozšiřovatele (§ 21.), což neváháme prohlásiti venkoncem za nespravedlivé a zavržitelné. Při redaktoru lze konečně vzhledem k působnosti, jakou při časopise vykonává, předpokládati, že s obsahem jeho se seznámil. Alespoň, ukládá-li se mu podobná povinnost, nežádá se tím na něm nic nemožného; neboť úkol redaktorský lze při menších časopisech i jediné osobě tímto způsobem zastávati, při velikých časopisech pak lze téhož účelu dosáhnouti zřízením několika redaktorů. Něco podobného však není možno při žádné z ostatních osob tu jmenovaných. Na př. nakladateli časopisu vůbec ani neposkytuje se, a z pravidla ani nelze mu poskytovati příležitosti, aby se napřed mohl obeznámiti s jeho obsahem. A lze snad na nakladateli knihy rozumně žádati, aby pokaždé prve, než její vytištění přijme v náklad, celý rukopis, psaný snad zcela nebo z části (citáty) v jazyku jemu nesrozumitelném a snad o předmětu jemu docela nepřístupném, aby každý takový rukopis, a k tomu ještě s náležitou pozorností, pročetl a promyslil? Či lze snad něco podobného žádati na majetníku veliké tiskárny (§ 5., odst. 1. tisk. z.), kde se tisknou rozličné časopisy a jiné tiskopisy, nebo na knihkupci, majetníku rozsáhlého skladu knih? Či lze snad žádati na roznášeči a podobných podřízených osobách, aby rukopisy resp. příslušné tiskopisy tímto způsobem napřed studovali? [1])

Nedivíme se proto, že v literatuře čím dále, tím důrazněji ozývají se hlasové žádající, aby tisková odpovědnost při časopisech byla obmezena výlučně na redaktora. Dovoláváme se tu na př. *Baumgartena* 503., 504., s nímž s některým obmezením souhlasí *Schmid* 124., *Grüttefiena* 67., *Oetkera* 117. (poněvadž se rozšířením odpovědnosti na jiné osoby dává těmto osobám podnět, aby se vměšovaly do záležitostí redakčních), *Löninga* 293.—295. (poněvadž se tím zmenšuje vědomí odpovědnosti redaktorovy). Nemůžeme než připojiti se úplně k tomuto požadavku; neníť podle našeho názoru kromě redaktora žádné jiné osoby, na niž by takovou odpovědnost důvodně bylo lze vkládati. Při všech ostatních osobách odůvodněna jsou jen opatření rázu policejního, a jestliže zanedbaly povinností jim v té příčině ukládaných, sluší jim přičítati jen

[1]) O tiskaři správně poznamenává *Sládeček* I. 347.: »Tiskař jako takový ... nemá vůbec možnosti zasahovati v obsah tiskopisu. Proč má tudíž ručiti tiskař za něco, čeho nemá právo měniti?« — K jakým důslednostem ostatně vede názor námi v textu potíraný, viděti z nálezu říšského soudu německého (Entscheidungen des Reichsgerichts in Strafsachen sv. 19, str. 357 — u *Schwarze-Appeliusa* 182), podle kterého ručí za nedbalost dle § 21. tisk. zák. něm. také ten, kdo koupiv nějaké nakladatelství opominul seznámiti se s obsahem spisů tam jsoucích nebo v náklad vzatých.

delikt policejní, nikoli však delikt kulposní vztahující se k trestnému obsahu tiskopisu.

S tohoto stanoviska nemůžeme německý zákon tiskový ušetřiti výtky ve dvojím směru Nejprve, že nedbaje podstatného rozdílu, jaký jest mezi činností redaktorovou s jedné, a nakladatelovou, tiskařovou a rozšiřovatelovou se strany druhé, na všecky tyto osoby klade totéž měřítko, všem ukládá tutéž povinnost pozornosti vzhledem k obsahu tiskopisu a všem přičítá tutéž nedbalost, jest-li tento obsah trestný. Potom, že o všech jmenovaných osobách stanoví zákonnou domněnku nedbalosti.

Rakouská osnova uvarovala se, jak jsme viděli, této druhé vady; za to co do první následovala věrně příkladu daného zákonem německým. V § 31. vypočítávají se jakožto osoby odpovědné z tiskové nedbalosti: odpovědný redaktor, nakladatel, tiskař a rozšiřovatel, aniž činí se mezi nimi jaký rozdíl co do podmínek a způsobu jich odpovědnosti.

Poznámka. V naší literatuře sporadicky sice proniká poznání, že není tak snadno lze jiným osobám než redaktorovi ukládati péči a pozornost vzhledem k obsahu tiskopisu, a že delikt jim přičítaný sotva asi má náležitosti deliktu kulposního. Avšak nedostává se odvahy dokročiti až k nezbytné důslednosti, to jest, k přímému uznání, že tu nemůže jíti než o delikt rázu policejního. Na př. *Harum* 341. vykládaje ustanovení § 34. lit *c)* tisk. ř. z r. 1852, namítá — ovšem jen ostýchavě —, že sotva lze požadovati na nakladateli časopisu, aby pokaždé ještě před vydáním listu zkoušel jeho obsah. Odvažuje se arci z toho jen vyvozovati, že by zanedbání povinné péče při takových tiskopisech mohlo býti jen »velmi nepatrné« a že by tedy slušelo je trestati mírněji. Přece však ještě hledí zachrániti reputaci zákona vkládaje do něho intenci, že tím má nakladatel »býti nabádán k větší opatrnosti při zřizování redaktora«. Rovněž str. 342 vyciťuje, že z ustanovení § 35 lit. *c*), jež přičítá zanedbání povinné péče tiskaři, nešetřil li toho, co nařízeno v §§ 2. a 3. (§§ 9. a 17. nyn. zák. tisk.), nelze jen tak konstruovati delikt kulposní, a béře tedy útočiště k domněnce, jež prý o tiskaři jest na snadě, že »ona nařízení obešel právě za příčinou závadného obsahu tiskopisu«. Dále jde *Lentner* 85, který přímo prohlašuje, že se neshoduje se slušností, aby tiskař byl činěn odpovědným z obsahu tiskopisu, poněvadž jeho činnost jest ryze mechanická, nebo : »er hat als solcher weder an dem Inhalte einer Druckschrift, noch an der Verbreitung derselben . . . irgend ein nachweisbares Interesse. Es ist ihm auch, besonders in Zeitungs Druckereien schwer möglich, Kenntniss von dem Inhalte eines Blattes vor der Drucklegung zu nehmen." Proto pokládá za přiměřené. »dass der Drucker eines strafbaren Inhaltes nur wegen Vernachlässigung jener formellen Vorschriften hafte, welche sich speciell auf die Drucklegung beziehen.« a pojímá příslušné ustanovení tiskové novelly, jak se zdá, správně jako policejní. Naproti tomu str. 86. prohlašuje, že jest docela odůvodněno ručení rozšiřovatele, »als desjenigen, durch dessen thätiges Eingreifen das Pressdelikt vollendet wird.« — *Friedmann* 37. zcela správně uznává, že není možno tiskaři, nakladateli a všem rozšiřovatelům »až k roznášeči a sluhovi bibliothečnímu« ukládati, aby zkoumali obsah. Velebí proto novellu z r. 1868 že naproti jiným zákonům vyniká »durch verhältnissmässige Bestimmtheit der Abgrenzung und strengeres Festhalten am Schuldprinzip . . .«. poněvadž stanovila »distinkce« a určila případy, »in denen allein eine Überwachungspflicht bestehen soll«. V tomto závěru pohřešujeme náležité určitosti, abychom mohli posouditi, zda *Friedmann* správně vystihuje v příslušných ustanoveních moment

policejní, či snad v tom spatřuje podobně jako *Liszt* jen vymezení případů, kdy dotčeným osobám má býti přičítána kulposnost vzhledem k trestnému obsahu tiskopisu.

Také v parlamentním jednání konaném v říšské radě o vydání nynějšího tiskového zákona tu a tam proniklo správné poznání. Podle stenogr prot. sněm. posl. z r. 1861 a 1862 str. 2022 *Brinz* projevil mínění, že pro nakladatele není právě nesnadno posouditi, nemá li spis trestný obsah, a dodal: »Und wenn nun der Verleger selbst in dieser Beziehung keine Einsicht haben sollte, so . . halte ich es für seine Pflicht, sich an Jemanden zu wenden, auf den er vertraut.« Na to trefně odpověděl *Herbst:* »Wenn man den buchhändlerischen Verkehr kennt, wird man unmöglich behaupten, dass der Verleger im Stande und in der Lage sei, Schriften aus allen Zweigen des Wissens zu beurtheilen und zu prüfen, ob nicht vielleicht irgendwo, in einer Anmerkung, eine strafbare Ehrenbeleidigung oder etwas dergleichen enthalten ist.«

III.

Platné právo rakouské ne sice co do formy, avšak co do věci šetří skutečně rozdílu, jaký jest mezi činností redaktorovou s jedné a činností ostatních odpovědných osob se strany druhé. Již nahoře (str. 442. dd.) vyložili jsme smysl čl. III. č. 2. a 3. novelly z r. 1868 v ten způsob, že se tam nakladatel (tiskopisu neperiodického), tiskař a rozšiřovatel netrestají vlastně proto, že by byli svojí činností kulposně způsobili trestný obsah tiskopisu anebo k tomu přispěli, nýbrž jen proto, že nedbali zvláštních povinností jim se stanoviska policejního uložených. Výjimku mohli jsme připustiti jen vzhledem k rozšiřování tiskopisů cizozemských podle poslední věty čl. III. č. 3. nov., kdež možno alespoň uznati náležitosti deliktu kulposního.

V podrobnostech možno zajisté proti těmto ustanovením velmi mnoho namítati. Neuznati však nelze, že jimi proniká správné rozpoznání poměru, v jakém působnost těchto osob jest k tiskopisu a jeho obsahu. To, co jediné lze v tomto směru vytýkati našemu zákonu, jest, že nedomyslil správné myšlenky až do konce, t. j. že deliktům jmenovaných osob nezachoval i formálně povahy bezpráví ryze policejního, nýbrž opominutí a jednání, která jsou delikty rázu policejního již podle §§ 9., 17., 23., 24., prohlásil za zvláštní, domněle kulposní, delikt, byl-li obsahem tiskopisu spáchán čin trestný (zločin nebo přečin). Stanovisko kriminální a policejní jest tu smíšeno způsobem naprosto nepřípustným.

Tento formálný rozpor v konstrukci tiskové nedbalosti působí v našem právu tiskovém záhady, jichž rozřešení naráží na značné nesnáze. Jde tu o poměr mezi citovanými §§ 9., 17., 23., 24. t. z. s jedné a čl. III. č. 2. a 3. nov. se strany druhé. Zakládá-li se odpovědnost tiskaře nebo rozšiřovatele za obsah tiskopisu na tom, že nešetřili předpisů naznačených citovanými §§, má toto jejich jednání na sobě znaky deliktu v těchto §§ naznačeného a zároveň znaky přestupku zanedbání povinné péče. *Liszt* 247.—249.

a *Rulf* 845. přičítají tu obojí dotčené delikty jakožto ideálně konkurrující. Podobně *N.* č. 2243. a 2616. Naproti tomu *Lienbacher* II. 72. konstatuje praxi, která tu dává žalobci na vůli stíhati vinníka pro ten neb onen z obojích deliktů, proti čemuž se prohlašuje *Lentner Grünh.* XI. 297. *Sládeček* pak (I. 347.) odporuje mínění, že by tu byla ideálná konkurence, namítaje, že se »jedno a totéž činění dvakráte trestá«.

Hledíme-li jen k logickému poměru, jaký jest mezi dotčenými předpisy, nemůžeme dospěti k jinému výsledku, než že sluší náš případ posuzovati vždy jen výlučně dle čl. III. novelly. Přestupek povinné péče má tu na sobě nejprve znaky deliktu vyznačeného v citovaných §§ 9., 17., 23., 24. tisk. zák. a vedle toho ještě zvláštní znak přestupku čl. III. nov. záležející v tom, že byl spáchán zločin nebo přečin obsahem tiskopisu. Představují tedy delikty oněch §§ pojmy všeobecnější, přestupek čl. III. pak delikty zvláštní. Jest-li takový poměr mezi několika zákony trestními pod něž určitý případ se hodí, sluší jej shrnouti vždy jen pod ustanovení zvláštní.

Připouštíme však, že toto mínění vede ke zvláštní důslednosti. Delikt čl. III. nov. jest vždy přestupkem; delikt § 9. tisk. z. stává se při vědomě křivém udání z přestupku přečinem a delikt § 24. dokonce jest vždy přečinem. Jednání neb opominutí vytčené v § 9. a 24. může tedy býti přečinem jen potud, pokud obsahem tiskopisu, k němuž se vztahuje, nebyl spáchán zločin nebo přečin. Byl-li však obsahem téhož tiskopisu spáchán takovýto čin trestný, totéž jednání neb opominutí nemůže býti ničím jiným než přestupkem. To by sice samo o sobě ještě nevadilo, poněvadž přečiny našeho práva nejsou za všech okolností delikty těžšími než přestupky. Přece však by se mohlo státi, že by týž skutek bylo třeba trestati mírněji, když obsahem tiskopisu byl spáchán čin trestný, než když tento obsah jest úplně nezávadný. Tato dusledností by zejména nastávala, když by obsahem tiskopisu byl spáchán toliko přečin. V tomto případě přestupek čl. III. nov. trestá se toliko na penězích od 40—400 K (čl. III. č. 5. nov.), kdežto na přečin § 9. jest vedle téhož trestu peněžitého zároveň ještě trest vězení od jednoho týdne do jednoho měsíce, a na přečin § 24. trest na penězích od 100—1000 K a při opětném odsouzení zároveň ještě trest vězení od jednoho týdne do jednoho měsíce. Podle toho zdá se, že zákonodárci ovšem tanul na mysli poměr (ideálné) konkurrence, při níž vyměření trestu má se díti dle §§ 34., 35. a 267. tr. z.

Všech těchto a podobných komplikací a nedůsledností mohlo se býti vyvarováno, kdyby byl zákonodárce až do konce domyslil správnou myšlenku: že tiskaře a rozšiřovatele lze činiti odpovědnými jen z nezachování předpisů rázu policejního obsažených v §§ 9., 17., 23. a 24. tisk. z., a že nezachování těchto předpisů

samo o sobě není v příčinné spojitosti s trestným obsahem tiskopisu. Důslednost, ku které toto poznání vede, nemůže býti jiná, než že tiskaře a rozšiřovatele sluší úplně zprostiti odpovědnosti za obsah tiskopisu, a že mají bez ohledu na to, jest-li tento obsah trestný či netrestný, býti trestáni vždy jen pro nešetření dotčených předpisů policejních.

F. De lege ferenda

I.

Systém tiskové odpovědnosti, který by vyhovoval zvláštním poměrům tiskovým, nepřicházeje však zároveň v rozpor s požadavky spravedlnosti, jak došly uznání v obecném právu trestním, musil by po našem soudu zbudován býti na těchto stěžejných zásadách:

1. Za delikt tiskový spáchaný obsahem tiskopisu odpovídají ti, kdož podle zásad obecného práva trestního mohou býti považováni za jeho pachatele, spoluvinníky neb účastníky. Odpovědnost redaktora, nakladatele, tiskaře a rozšiřovatele sluší určiti podle týchže zásad s naprostým vyloučením všelikého ručení za vinu cizí a všelikých zákonných domněnek a fikcí.

2. Zvláštními poměry tiskovými jest úplně odůvodněno, aby tato, na obecném právu trestním se zakládající odpovědnost byla doplněna odpovědností určitých osob zaměstnaných při vzniku nebo rozšiřování tiskopisu, t. j. redaktora, nakladatele, tiskaře a rozšiřovatele. Osobám těmto budiž uložena zvláštní péče a pozornost buďsi vzhledem k obsahu tiskopisu nebo vzhledem k určitým náležitostem formálným, nařízeným se stanoviska policejního Zanedbání této péče a pozornosti budiž uznáno za zvláštní delikt tiskový, jehožto náležitosti však buďtež uvedeny v soulad se zásadami obecného práva trestního.

3. Samostatný čin kulposní budiž proto přičítán jen potud, pokud splněny jsou podmínky kulposnosti ve smyslu obecného práva trestního, zejména pokud osobám, o něž jde, podle poměrů, s nimiž třeba v životě skutečném účtovati, lze ukládati povinnost seznámiti se s obsahem rukopisu nebo tiskopisu. Zjistiti, že tato podmínka jest splněna, bude z pravidla lze jen při redaktoru. Při ostatních osobách bude to možné jen v případech tak zřídka kdy se vyskytujících, že se doporučuje z důvodů praktických, při nich od trestání z této příčiny upustiti.

4. Vzhledem k působnosti odpovědného redaktora není v tom závady, nežádá-li se, aby po každé byl podán zvláštní důkaz jeho nedbalosti. Tím však nemá býti stanovena nijaká fikce ani zákonná domněnka nedbalosti, nýbrž jen prostá »praesumtio hominis«.

5. Odpovědnost ostatních osob — nakladatele, tiskaře a rozšiřovatele — budiž upravena jen ve formě opatření předstižných, rázu policejního a to:
a) Nakladateli tiskopisu neperiodického vydaného anonymně nebo pseudonymně budiž přičítán samostatný čin trestný, nemůže-li jmenovati spisovatele nebo zasílatele, s jehož svolením spis byl vytištěn. Podmínkou trestnosti jest, že tiskopis má trestný obsah.[1] *b)* Tiskaři budiž přičítán samostatný čin trestný, když nešetřil předpisů daných v §§ 9. a 17. tisk. z., rozšiřovateli, když rozšiřování dálo se proti předpisům §§ 23. a 24. tisk. z. nebo nedostává se na tiskopisu označení vytčených v čl. III. č. 3. nov. (udání místa, kde spis byl vydán a označení spisovatele nebo živnostenského nakladatele), nebo bylo lze poznati, že tato označení nejsou správná. Trestání tohoto přestupku nebudiž obmezováno na případy, kdy obsahem tiskopisu byl spáchán čin trestný.
6. T. zv. nominatio auctoris nebudiž v žádném směru uznávána za důvod trestnost vylučující.
7. Odpovědnost redaktorova i trestnost deliktu policejního vytčeného pod. č. 5. lit. *a)* budiž rozšířena i na případy, kde obsahem tiskopisu byl spáchán jenom přestupek. Co do trestnosti pak budiž tento případ postaven na roveň tomu, kde obsah zakládá přečin.
8. Odpovědnost za delikt kulposní (nikoliv také za delikty policejní) měj místa jen podpůrně, pokud totiž dotčené osobě nelze přičítati dolosní spáchání činu trestného obsaženého v tiskopisu nebo spoluvinu v něm podle povšechných zásad obecného práva trestního. Naproti tomu nebudiž odpovědnost jedné z těchto osob vylučována proto, že některá jiná z nich jeví se býti pachatelem nebo spoluvinníkem činu hlavního.
9. Podmínky trestního stíhání buďtež při deliktu kulposním upraveny obdobně s deliktem hlavním. Jest-li tento deliktem soukromožalobným, návrhovým nebo ke zmocnění stihaným, budiž tím i onen. Při stíhání deliktů policejních není důvodu, aby se stanovila úchylka od zásady officiálnosti.
10. Věcné ručení podniku za tresty peněžité nebudiž zaváděno.

II.

Zkoumáme-li, kterou měrou vládní osnova těmto požadavkům činí zadost, shledáváme toto:
K čís 1. Osnova nevylučuje ani neobmezuje v ničem odpovědnosti těch osob, kterým lze delikt tiskový přičítati podle po-

[1]) Duvody k tomuto požadavku vyloženy jsou obšírně v Právníku 1903., kdež také uvedeny jsou podrobnosti k tomu se vztahující. Tam také prohlašujeme se zevrubně o otázce nemá-li podobně i tiskaři a rozšiřovateli přičítán býti samostatný čin trestný, nemohou-li jmenovati »předchudce«

všechných zásad obecného práva trestního. Výslovně uznává tuto zásadu § 30. odst. 1. Výjimky, o nichž se tu děje zmínka (»soferne in diesem Gesetze nicht Ausnahmen festgesetzt werden«) týkají se ručení vydavatele tiskopisu periodického za tresty peněžité (§ 30. odst. 3.), immunity poslanecké (§ 32) a promlčení (§ 38.). Správně také uznává se platnost těchto zásad i v příčině redaktora, nakladatele, tiskaře a rozšiřovatele, pokud se na ně v případě konkretním hodí podmínky pachatelství nebo spoluviny. V tom směru každý z nich odpovídá jen za vinu vlastní, jejížto důkaz se nenahrazuje ani neusnadňuje zákonnými fikcemi a domněnkami.

K čís 2., 3. a 5. Osnova správně uznává tiskovou nedbalost za čin trestný samostatný, avšak nedbajíc podstatné různosti, jaká jest mezi činností příslušných osob, přičítá jednostejně delikt kulposní nejen redaktorovi, nýbrž i nakladateli, tiskaři a rozšiřovateli a ukládá tedy všem jednostejně povinnost všímati si obsahu tiskopisu po stránce závadnosti trestní. Budou li tato ustanovení vykládána v praxi tak, že třeba těmto osobám kulposnost dokázati, naskytne se sotva kdy případ, aby některou z nich bylo lze odsouditi; neboť podmínky kulposnosti: předvídatelnost výsledku a příčinná spojitost mezi tímto výsledkem a předsevzatým jednáním neb opominutím — vymykají se u těchto osob skoro naprosto všeliké možnosti důkazu. Nebo praxe spokojí se prostou faktickou domněnkou viny. Nehledíc k tomu, že v působnosti zmíněných osob, na rozdíl od působnosti redaktorovy (srv. nahoře č. 4.), naprosto nedostává se momentů, jež by takovou domněnku ospravedlňovaly, sluší považiti, že by všecky tyto osoby byly potom v postavení značně nepříznivějším než podle práva posavadního. Jak jsme viděli, podle čl. III. č. 3. a 4. novelly z r. 1868 žádná z těchto osob nepotřebuje dokonce sobě všímati obsahu tiskopisu; všechny jsou úplně prosty odpovědnosti, jestliže vyhověly určitým, v zákoně zcela přesně vytčeným, předpisům formálným rázu policejního. Jediná výjimka jest ustanovena o rozšiřovateli; avšak ani tomu neukládá se podobná povinnost naprosto, nýbrž toliko v jediném případě, když totiž spis v cizině vydaný »byl s to, aby svým titulem nebo předmětem, vyobrazeními, nebo způsobem zaslání vzbudil pozornost«. Jedinou výhodu, avšak theoreticky zcela nedůvodnou a prakticky ceny velmi pochybné, osnova přiznává těmto osobám, výhodu, jež právo posavadní — ve formě ovšem odchylné — poskytuje jen nakladateli: že totiž mohou zprostiti se odpovědnosti jmenováním předchůdce.

K čís. 4. V tomto směru není v osnově nijakého ustanovení, jež by vadilo uznávati prostou »praesumtio hominis« v příčině redaktorovy nedbalosti.

K čís. 6. Tomuto požadavku odporuje § 31, odst. 4. osn.

K čís. 7. Osnova bez vážné příčiny obmezuje odpovědnost za tiskovou nedbalost na případy, kdy obsahem tiskopisu byl spáchán zločin nebo přečin.

K čís. 8. Tomu vyhovuje § 31., odst. 1. osn.

K čís. 9. Ustanovení § 31., odst. 2. osn bylo by správné, kdyby kulposní delikt vytčený tamže v odst. 1. byl obmezen na odpovědného redaktora.

K čís. 10. Tomu odporuje § 30., odst. 3. osn. v příčině vydavatele tiskopisu periodického.

O odporu mezi normami kolisními, jmenovitě o zpětném a dalším poukazu.

(*Rück- und Weiterverweisung; le renvoi; il rinvio.*)

Úvaha z mezinárodního práva soukromého.*)

Podává Dr. *Jan Krčmář.*

Literatura: *Bar.* Theorie und Praxis des internationalen Privatrechtes sv. I. str. 278. a nn.
Týž. Zeitschrift für internationales Privat u. Strafrecht sv. 8. str. 177. a nn.
Kahn. Jahrbücher für Dogmatik, sv. 30. str. 9. a nn., sv. 36. str. 366. a nn., sv. 40. str. 56. a nn.
Týž. Zeitschrift, sv. 12. str. 209.
Schnell. Zeitschrift, sv. 5. str. 337.
Zitelman. Internationales Privatrecht I. str. 238. a nn., 380. a nn.
Niemeyer. Das internationale Privatrecht des BGB. str. 10. a nn., 74. a nn. (Das Recht des BGB. in Einzeldarstellungen, sv. 11.).

---

*) Mezinárodním právem soukromým nazýváme souhrn oněch předpisů, dle kterých říditi se musí soudce, stojí li před řešením sporných případu soukromoprávních, které, jak se praví, mají jistý vztah k cizině; náležejí sem tedy právní poměry, při kterých súčastněni jsou cizinci, nebo právní poměry dotýkající se předmětů v cizině ležících atd. — Předpisy, ze kterých mezinárodní právo soukromé se skládá, nazýváme normami kolisními (Kollisionsnormen, Anwendungsnormen). (Zde ovšem není třeba řešiti otázku, zdali normy t. zv. kolisní tvoří výhradný obsah mezinárodního práva soukromého čili nic, kterážto otázka valně v literatuře je sporna. Obsah kolisní normy záleží v tom, že ona udává, které poměry právní mají býti řešeny dle práva domácího a které dle práva cizího. Kolisní norma udává tedy hranice materielní kompetence jednotlivých právních řádu. Proto nazývá se též normou hraničnou (Grenznorm). Kolisní normou jest tedy na př. § 4 o zák. obč.: Die Staatsbürger bleiben auch in Handlungen und Geschäften, die sie ausser dem Staatsgebiete vornehmen, an diese Gesetze gebunden, insoweit als ihre persönliche Fähigkeit, sie zu unternehmen, dadurch eingeschränkt wird, und als diese Handlungen und Geschäfte zugleich in diesen Ländern rechtliche Folgen hervorbringen sollen. — Tolik k vysvětlení nadpisu pojednání. Srv. ostatně i *Pražák,* Sborník sv. 3., seš. 2., str. 1. a nn. jmenovitě p. 1.

Neumann. Verhandlungen des 24. deutschen Juristentages I. str. 172.
[illegible] Internationales Privatrecht in Form eines Gesetzentwurfes nebst Motiven und Materialien.
Barazetti. Zeitschrift I. str. 425 a nn.; VIII str. 35, 121. a nn, 283. a nn., str 289., XII. str. 272. p. 2.
Buzzati Zeitschrift VIII. str. 449., XI. str. 1. a nn.
Mommsen Friedrich). »Wie ist in dem bürgerlichen Gesetzbuch für Deutschland das Verhältnis des inländischen Rechts zu dem ausländischen zu normiren« (Archiv für die civilistische Praxis, sv. 61. str. 197.).

Jest dnes v literatuře mezinárodního práva soukromého faktem nepopřeným a učí se všeobecně pod mocným vlivem *Savignyho*, že existuje mezi kulturními státy právní společenství, které káže jednomu každému z nich, aby v jistém směru a jistým způsobem cizí právo respektovaly, t. j. jinak vyjádřeno, aby respektovali vládu, kterou každý jiný stát nad svými poddanými a svým teritoriem vykonává. Zásada ta pokládá se za platnou všeobecně, a specielně ovšem i pokud se týče práva soukromého. Pro obor práva soukromého káže tudíž ono právní společenství, aby stát soukromoprávním zákonodárstvím svým nevybočoval hrubě z mezí, které udává mezinárodní právo *κατ᾽ ἐξοχὴν*, jež jest právem onoho právního společenství, kulturní státy obsahující.[1]) Důvod, proč před našimi soudy v jistých případech dle cizího práva soudíme, jest tedy respekt, který prokazujeme souverenitě, výsosti jiného státu. My rozsuzujeme jisté právní poměry soukromoprávní, které po našem soudě zákonodárné kompetenci cizího státu podléhají tak, jakby je tento stát, kdyby byl měl příležitost o nich rozhodovati, sám byl rozsoudil.

K tomuto nespornému principielnímu základu pojí se řada kontrovers, o kterých, resp. aspoň o nejdůležitějších z nich tu chceme pojednati. Případy ty shrnuli jsme pod společným titulem: O odporu mezi kolisními normami různým právním řádům náležejícími.

Připomínáme hned tu ovšem, že dle positivního práva rakouského většina otázek těch valného významu nemá, alespoň ne dle

[1]) Zde bylo by vlastně na místě, zmíniti se o tom, jaké povahy jsou předpisy mezinárodního práva soukromého, jsou-li ony totiž součástí práva mezinárodního (jak učí tzv. škola internationalistická), či jsou-li součástí práva vnitrostátního (innerstaatliches Recht), jak učí tzv. škola positivistická. Leč úvaha ta v přítomném pojednání vedla by příliš daleko. Nezbývá jinak než konstatovati, že po našem soudě dlužno dáti za pravdu škole positivistické. Dle tohoto učení neobsahuje mezinárodní právo detailních norem kolisních, které by do jednotlivých kodifikací zařaditi slušelo, nýbrž každý stát z vlastní právomoci určuje obsah norem kolisních. Ovšem ale obsahuje mezinárodní právo jisté všeobecné direktivy, kterých žádný stát při vydávání norem kolisních opominouti nesmí; sem náleží jmenovitě zásada, že každý právní řád musí normy kolisní obsahovati, že tedy každý stát cizímu právu materielnímu musí dopřáti sluchu před svými soudy. Připuštění práva děje se tudíž ex necessitate iuris a nikoli ex pura comitate.

dosavadního stavu nauky a praxe. A s druhé strany nebudou míti otázky ty významu, až dojde k idealnímu stavu v mezinárodním právu soukromém, za jaký dlužno pokládati postavení stejných, jednotných norem kolisních v positivních právních řádech států kulturních. Nejsou tedy otázky, o kterých jednati chceme, na první pohled pro nás aktuálními, ani de lege lata, ani de lege ferenda. Proč tedy máme tu jimi se zabývati? Účel, který tu sledujeme, je dvojí: Především jest zajisté přiměřeno zmíniti se o otázkách, které, měříme-li důležitost otázky dle objemu literatury o ní sepsané, náležejí v mezinárodním právu soukromém k nejdůležitějším. Zaměstknávajíť v posledních letech otázky týkající se odporu mezi normami kolisními různých řádů právních v obsáhlé míře literaturu cizí a v hojné míře i iudikaturu cizích soudů. Může tudíž zajisté i soudce náš dostati se do situace takové, že bude proň nezbytno, aby otázky, o které tu jde, jemu byly povědomy.

Mimo to dlužno uvážiti, že snadno, prvé nežli dojde k onomu svrchu naznačenému ideálnímu zdokonalení mezinárodního práva soukromého, při eventuálních reformách občanského práva rakouského, zákonodárce rakouský státi bude před úkolem, aby zaujal oproti otázkám oněm stanovisko, jmenovitě přihlížíme li k tomu, že nový zákonník občanský pro říši německou skutečně tak učinil

Nejsou tedy, jak z uvedeného vyplývá, věci, o kterých tu jednati chceme, pro právo rakouské ani de lege lata, ani de lege ferenda úplně bezvýznamny.

Jak jsme pravili svrchu, připouštíme cizí právo před našimi soudy proto, poněvadž respektujeme vládu státu, který je vydal, nad jistými poměry právními A k této větě připojuje učení velmi rozšířené, jmenovitě i *Bara* mezi stoupence své čítající, dedukci další: Je-li pravda, že připuštění cizího před našimi soudy neznamená nic jiného, nežli respekt před souverenitou, vládou cizího státu, pak je nezbytnou konsequencí toho, abychom právo tohoto státu jenom tenkráte položili za základ rozhodování, jestliže právo to skutečně chce, aby použito bylo, nikoli však tenkráte, jestliže ono použito býti nechce. My tedy nejsme oprávněni vytknouti kolisní normu, která ohraničuje cizí právní řady mezi sebou; my jsme toliko oprávněni říci: Právo našeho státu budiž vzato za základ při rozsuzování těch a oněch poměrů právních, a dále můžeme vytknouti: Všechny ostatní případy náležejí materielní, zákonodárné kompetenci cizí; nesmíme však nikdy říci: tyto právní poměry náležejí zákonodárné kompetenci státu A, ony právní poměry pak zákonodárné kompetenci státu B; jinak řečeno: při rozsuzování prvých budiž souzeno dle práva státu A, při rozsuzování druhých dle práva státu B Tedy nejsme oprávněni vydati kolisní normu: Způsobilost jedné každé osoby posuzuje se dle práva její

vlasti, nýbrž jen normu: způsobilost tuzemců k právním činům posuzuje se dle našeho, domácího práva. O způsobilosti cizozemců naše právo vůbec vyjadřovati se nemá.[2]) K doložení tohoto svého názoru uvádí *Bar* (Zeitschrift VIII. str. 178) tuto paralelu: Právě tak jako stát dostál svému úkolu zákonodárce, vytkl-li podmínky, za kterých jeho soudové jsou příslušni k souzení sporů, a není na něm, aby vytýkal podmínky, za kterých cizí soudové stávají se příslušnými, právě tak stačí, vytkne-li, kdy jeho vlastní právo má býti použito, a nemá se pouštěti do otázky, které cizí právo v ostatních případech použito býti má. Přirovnání patrně kulhá. Je ovšem nepochybno, že stát není povinen, ba vůbec ani oprávněn, aby obracel se na cizí soudy s příkazy, že v tom neb onom případě do řešení sporné látky pustiti se mají. Avšak naše věc je patrně zcela jiná. V našem případě jde o to, že stát svým vlastním soudům, tedy orgánům jemu podřízeným, určuje rozhodné materielní právo, dle kterého oni v určitém konkretním případě říditi se mají. Z paralely té nelze tudíž zajisté nic dovozovati.

Stát má tedy vydávati toliko normy kolisní jednostranné, praví učení *Barem* representované. Vydá-li on však přes to kolisní normu dvojstrannou, pak dlužno jí rozuměti tak, že dle cizího práva, na které norma tato odkazuje, souditi sluší jen tehdy, když ono použito býti chce. Nechce-li býti ono použito, má býti případ posuzován dle onoho právního řádu, na který ono cizí právo odkazuje, nechť je to náš vlastní právní řád (to je případ zpětného poukazu v užším smyslu — Rückverweisung, renvoi, rinvio) anebo nějaký právní řád třetí (to je případ dalšího poukazu — Prinzip der Weiterverweisung) — tedy clausula remissionis tacite legibus inest. Ustanovuje-li na př. náš občanský zákonník, že způsobilost cizinců k právním činům posuzuje se dle práva jejich vlasti, i když u nás právní jednání uzavírají (§ 34 o. zák. obč.) a ustanovuje-li americké právo, že o způsobilosti Američana k uzavření smlouvy rozhoduje lex loci contractus, pak dle učení právě uvedeného soudce rakouský, jenž posuzuje způsobilost Američana u nás smlouvu uzavřevšího, musil by ji posuzovati dle práva rakouského (jmenovitě §§ 243 a nn. o. z. o.), ačkoli občanský zákonník náš ustanovení, které soudci jednati by kázalo, neobsahuje. Ovšem,

---

[2]) Tu je zajisté na místě dodati několik slov o terminologii: *Niemeyer* na u. m § 2. str. 10 a nn. nazývá normu kolisní, která určuje toliko kompetenci vlastního zákona, ostatních eventualit pak neřeší, normou kolisní jednostrannou (einseitige Kollisionsnorm): tedy norma: Způsobilost tuzemcova k právním činům posuzuje se dle domácího práva, jest normou kolisní jednostrannou. Normu pak, která všeobecně různým právním řádům kompetenci přisuzuje, normou kolisní úplnou čili dvoustrannou (vollkommene, zweiseitige Kollisionsnorm); tudíž kolisní norma: Způsobilost jedné každé osoby k právním činům posuzuje se dle práva její vlasti, jest normou kolisní úplnou či dvojstrannou. Této terminologie jako zcela případné chceme i my v následujícím se přidržeti.

praví dále Bar a ostatní stoupenci uvedeného učení, jest výhodno, aby právní řády za účelem vyvarování se nejistoty do svých kolisních norem, pokud tyto jsou dvojstranné, přijaly výslovnou klausuli o zpětném a dalším poukazu, jak to na př. učinil i čl. I. prvního dílu osnovy konvence haagské (projet d'une convention pour régler les conflits de lois en matière de mariage): »Ce droit de contracter mariage est réglé par la loi national de chacun des futurs époux, à moins qu'une disposition de cette loi ne se réfère expressément a une autre loi.« Přečeštěn znamená tudíž článek ten tolik: Zdali dvě osoby mohou spolu uzavříti manželství, řídí se právem jich vlasti, leda že by toto právo se táhlo výslovně k nějakému právnímu řádu jinému. Podobně ustanovil čl. 27 uvozovacího zákona k obč. zák. pro říši německou: »Sind nach dem Rechte eines fremden Staates, dessen Gesetze für massgebend erklärt sind, die deutschen Gesetze anzuwenden, so finden diese Gesetze Anwendung.«

Tedy stručně zopakováno, praví učení právě předvedené: Každý materielní právní řád cizí má býti použit jen v těch případech, ve kterých on použit býti chce. Proto má jedenkaždý stát svými kolisními normami určovati toliko svou vlastní materielní kompetenci — má tudíž vydávati toliko kolisní normy jednostranné, a není oprávněn určovati materielní kompetenci právních řádů cizích — nemá vydávati kolisní normy dvojstranné. Vydává-li stát přes to kolisní normy dvojstranné, činí tak jen proto, aby svému soudci ušetřil práci, kterou tento hledáním příslušného, kompetentního, právního řádu na se vzíti by musil. Dvojstranná norma kolisní v právním řádě obsažená nemá však významu toho, že by soudce byl vázán souditi dle právního řádu, na který ona odkazuje; neboť, sezná-li soudce, že právní řád domácí normou kolisní označený použit býti nechce, má se dle toho říditi, a souditi dle oněch předpisů, dle kterých tento poslední právní řád souditi káže. Konečně se podotýká: Jest výhodno a lze tím vyvarovati se nejistoty, budou-li právní řády obsahovati výslovnou klausuli, která soudci tak jednati káže.

Zástupci učení tohoto snaží se věc příklady objasniti a ji doviditi. Uveden tento příklad (*Schnell*, Zeitschrift V. str. 340): Saský občanský zákonník (dnes ovšem již mimo platnost se nalézající) vytkl v § 17 zásadu, že zákonná posloupnost (posloupnost ab intestato) řídí se právem posledního bydliště zůstavitelova. Kdyby saský soud (za platnosti ovšem občanského zákonníka saského) byl měl rozhodovati o dědických právech po zůstaviteli Rakušanu v době úmrtí ve Francii bydlivším, byl by musil práva ta posuzovati dle zákonů francouzských; a přece konvencí uzavřenou mezi Rakouskem a Francií ze dne 19. prosince 1866 (Bulletin de lois, IIème semestre 1866 p. 605), tedy mezi státy, které jediné kompetentními jsou k posouzení oněch práv dědických,

bylo ustanoveno, že sukcesse o movité jmění příslušníků předlitavských a francouzských řídí se dle práva vlasti zůstavitelovy. Saský soudce však, veden předpisem svého zákona, citovaným §em 17, byl by býval nucen souditi v případě tom dle práva francouzského, ačkoli ono použito býti nechce a kompetenci občanskému právu předlitavskému přisuzuje. Takové a podobné příklady mají dokumentovati absurdnost předpisů podobných §u 17, předpisů které osobují si oprávnění rozhraničiti dle svých názorů zákonodárnou kompetenci všech států, a neomezují se na to, aby vytkly toliko kompetenci vlastního, domácího, zákonodárství. Neboť absurdními jsou předpisy ony jednak proto, poněvadž odporují základnímu, svrchu uvedenému principu, že cizí právo připouštíme jen z respektu před souverenitou onoho státu, který je vydal, absurdními jsou i proto, že vedou k výsledkům naprosto nepřiměřeným. Resp. dodává se: Je-li obvyklý výklad § 17 saského zákonníka občanského a obdobných předpisů absurdním, dlužno vykládati předpisy ty tak, aby ony rozumný smysl měly. Proto dlužno v nich subintelligovati klausuli o zpětném a dalším poukazu.

Dobře odpovídají odpůrci tohoto celého učení, resp. specielně odpůrci tvrzení, že právní řád má obsahovati toliko jednostranné normy kolisní: Bude-li náš právní řád obsahovati toliko normy kolisní, které budou určovati jedině, ve kterých případech naše právo jest rozhodným, a které o všech ostatních případech pomlčí, a přenechá-li tedy náš právní řád rozhodnutí o věci té právním řádům cizím, bude se často soudci nedostávati normy, dle které by soudil. Bude-li tu ovšem jen jeden stát, který osobovati si bude rozhodnutí o případech, které náš právní řád ze své materielní kompetence vylučuje, pak budou zajisté případy ty rozhodnuty dle právního řádu onoho státu, jenž rozhodnutí si svojí. Ale mohou se vyskytnouti i případy jiné:

1. Je možno, že právní řády dvou neb i více států rozhodnutí si osvojují (případ positivního konfliktu).

2. Nebo může se státi, že žádný ze států, jejichž právní řády vůbec v úvahu přijíti by mohly, případ svému právu podrobiti nechce, t. j. přikazuje rozhodnutí jinému právnímu řádu materielnímu (případ konfliktu negativního a spolu nejdůležitější případ tzv. dalšího poukazu — Weiterverweisung). Anebo konečně

3. se může státi, že ten stát, který jedině kompetentním býti by mohl, odkazuje případ našemu právnímu řádu (další případ negativního konfliktu a spolu případ zpětného, zvratného, poukazu v užším smyslu — Rückverweisung. Případ tento ovšem *Bar* a ostatní řeší, jak již podotčeno, tím způsobem, že soudce tu má souditi dle materielního právního řádu vlastního, dle právního řádu domácího).

Co má činiti náš soudce, který bude povolán za takových poměrů spor rozhodnouti? Jaké materielní normy má rozsudku

svému za základ položiti? Tak tážou se přívrženci opposice. (Dlužno ovšem podotknouti, že opposice dnes je snad majoritou, a nebýti čl. 27 uvoz. zák. k občanskému zákoníku a čl. I. osnovy o manželském právu vydané 4. kongressem haagským, bylo by zajisté mínění opposice považovati za mínění strany vládnoucí.)[3])

Proti těmto výtkám se strany opposice činěným má prv uvedené, jako panující označené mínění přichystánu repliku a oproti této replice stojí opět duplika opposice. K těmto replikám a duplikám obou stran dlužno tudíž přihlédnouti a věc příklady objasniti.

Především dlužno konstatovati, že ani nejkonsequentnější opponenti (sr. na př. *Kahn* n. u. m.) nedovedou vyvrátiti nepřípadnost rozhodnutí svého v jistých případech, jaké již svrchu byly uvedeny. Jedná se o případy ty, kdy stát náš nepokládá právo svoje za kompetentní k rozhodování, nýbrž přikazuje rozhodnutí určitému právu cizímu, avšak státy, které vůbec v nějakém vztahu k právnímu poměru stojí, přikazují srovnale rozhodnutí jinému právnímu řádu. Sem spadá svrchu citovaný příklad *Schnellův*, dotýkající se § 17. saského zákonníka občanského, sem spadá také příklad, jejž uvádí *Bar*, Zeitschrift sv. VIII. str. 183.: *X*, příslušník státu *A*, ožení se ve státě *B*, kdež má řádné bydliště, s osobou *Y*, rovněž příslušnicí státu *A*. O způsobilosti k uzavření manželství mají jak právo státu *A*, tak právo státu *B*, srovnalé ustanovení, že ona posuzuje se dle práva vlasti nupturientů. Dle práva vlasti osob *X*, *Y* jest manželství platné, nebylo by však platným, kdyby posuzováno býti mělo dle práva státu *B* (bydliště). Po nějaké době přeloží manželé *X*, *Y* bydliště své do státu *C*, a tam vzejde spor o platnost manželství. Dejme tomu, že právní řád státu *C* obsahuje ustanovení, všeobecnou normu kolisní, že způsobilost k uzavření manželství řídí se právem toho místa, kde nupturienti v době sňatku měli svoje bydliště. V případě tom, že bylo by pravdivým učení opposice, že totiž soudce musí souditi dle právního řádu, na který jej domácí norma odkazuje, musil by soudce státu *C* říci: ono manželství osob *X* a *Y* bylo od počátku neplatným, ačkoli manželé třeba po delší dobu žili ve státě *B* v platném manželství a vzdor tomu, že oba zúčastněné státy, *A* i *B*, kdyby spor před jejich forem byl býval rozhodnut, srovnale manželství to byly by prohlásily platným. Toť zajisté rozhodnutí, které i jeden z nejduchaplnějších stoupenců opposice nazval horrentním, lépe řečeno, dal za pravdu *Barovi*, jenž rozhodnutí to horrentním nazval.

---

[3] Sr. jmenovitě sezení Institutu de droit international privé, odbývané v Neuchâtelu r. 1900, jež usneslo se 21 hlasy proti 6 proti principům zpětného a dalšího poukazu: Quand la loi d'un état règle un conflit de lois en matière de droit privé, il est désirable, qu'elle désigne la disposition même, qui doit être appliquée a chaque espèce et non la disposition étrangère sur le conflit, dont il s'agit. (*Buzzati*, Zeitschrift XI. str. 14.

Můžeme tudíž říci: Dvojstranná kolisní norma ve smyslu názvosloví *Niemeyerova* není případna tam, kde náš právní řád pro jistý případ nepokládá příslušným sebe, nýbrž určitý právní řád cizí, a když tento řád právní, který naší normou kolisní jako kompetentní byl označen, sebe rovněž nepokládá příslušným, nýbrž právní řád třetí, jenž s tím souhlasí (to je případ jednoduchého dalšího poukazu — einfache Weiterverweisung).

Nyní však ptáme se dále: Vystačíme bez dvojstranné normy kolisní i mimo tento případ, totiž v případech svrchu pod č. 1. a 2. uvedených, tedy v případech, kdy náš právní řád odkazuje rozhodnutí cizímu řádu právnímu, avšak právní řády států interessovaných buď vesměs rozhodnutí od sebe odmítají, anebo dva neb více právních řádů rozhodnutí sobě svojí.

Bar, *Schnell* i jiní soudí, že i v těchto případech lze se obejíti bez dvojstranné kolisní normy a sice vidí vůdčí zásadu v tak zv. principu bližšího poměru, bližšího oprávnění (Prinzip der Näherberechtigung). Co znamená tento princip? Bude zajisté nejlépe věc objasniti příkladem: Mysleme si, že soudce státu *A* má rozhodovati o dědických právech po zůstaviteli, jenž byl příslušníkem státu *B* a zemřel maje bydliště ve státě *C*. Právní řád státu *A* nepodrobuje právní poměr svému právu materielnímu, poněvadž jeho kolisní norma praví, že posloupnost dědická řídí se právem tuzemským jen tehdy, když zůstavitel byl státním občanem, příslušníkem státu *A*. V našem případě, budou tedy ona práva dědická posuzována nikoli dle práva státu *A*, nýbrž dle práva některého státu jiného. A tu může se státi, že stát *B* (domovský stát zůstavitelův) obsahuje ustanovení, že jeho právo dědické platí pro veškeré jeho příslušníky, nechť oni v době své smrti měli bydliště své kdekoli, a že stát *C* (stát posledního bydliště zůstavitelova) obsahuje naopak ustanovení, že jeho právo dědické platí pro veškeré osoby, které v jeho territoriu bydlí v době svého úmrtí, nechť ony poměrem poddanským, příslušenským náležejí kterémukoli státu. Tu je případ positivního konfliktu. Oba súčastněné státy rozhodnutí si svojí. Případ může však býti utvářen také opačně, totiž tak, že stát *B* (stát domovský), pokládá za rozhodnou okolnost poslední domicil zůstavitelův, stát *C* (stát bydliště) naopak pokládá za rozhodné státní občanství zůstavitelovo. Tu je případ negativního konfliktu a spolu případ vzájemného dalšího poukazu.

A pro případ těchto konfliktů má platiti princip bližšího oprávnění. Soudce rozhodující (tedy soudce státu *A*) má prý zkoumati oprávněnost jednotlivých států, které materielní rozhodnutí si svojí, resp. kvalitu, váhu důvodů, ze kterých súčastnění státové rozhodnutí od sebe odmítají. Tedy v našem případě konfliktu positivního má soudce zkoumati, zdali stát domovský (stát *B*)

má lepší nárok, aby dle jeho právního řádu posloupnost dědická byla posuzována, anebo má-li oprávněnější nároky stát bydliště (stát *C*). V případě negativním bude se opět soudce tázati, odmítá-li stát domovský rozhodnutí od sebe důvodněji nežli stát bydliště Nyní ovšem vzniká otázka: Co má býti soudci vodítkem při rozhodování těchto otázek. A odpověď zní: jeho vlastní, domácí, právní řád. Soudce musí prý vzíti k ruce právní řád vlastní a tázati se, jak jeho vlastní zákonodárce analogické případy rozhodl a na jaké skutečnosti klade v analogických případech důraz. Tedy v příkladě našem: Mezi právním řádem domovského státu zůstavitelova a právním řádem státu jeho posledního bydliště panuje positivní spor o tom, kdo je kompetentním rozhodnouti o posloupnosti v dědictví po něm zbylé. Soudce vezme do ruky svůj právní řád a bude se ptáti: Který moment pokládá můj právní řád za rozhodný, jde-li o posouzení práv dědických? Klade důraz na státní občanství zůstavitelovo, takže svojí si rozhodnutí o právech dědických po veškerých tuzemcích, nechť oni kdekoli měli svoje poslední bydliště, anebo klade důraz na poslední bydliště zůstavitelovo, takže svojí si rozhodnutí o právech dědických po veškerých osobách, které v jeho oblasti měly poslední bydliště, nechť ony byly příslušníky kteréhokoli státu? Rozhoduje-li se stát soudcův ve prospěch první alternativy, t. j. káže-li rozhodovati dle vlastního právního řádu, pokud jde o posloupnost dědickou po tuzemcích, nikoli však v případech jiných, pak přisoudí v našem případě soudce rozhodnutí právnímu řádu státu domovského. Rozhoduje-li se však stát soudcův pro alternativu druhou, t. j. káže-li rozhodovati dle vlastního právního řádu toliko pokud jde o posloupnost dědickou po osobách, které měly v jeho oblasti poslední bydliště a nikoli v případech jiných, pak přisoudí soudce rozhodnutí právnímu řádu státu posledního bydliště. A právě tak, jako zde byl rozhodnut případ positivního konfliktu, bude rozhodnut i případ konfliktu negativního. Z toho prý jasně plyne, že princip bližšího oprávnění úplně nahradí dvojstranné normy kolisní, neboť tam, kde soudce mohl by býti v pochybnostech, vyvede jej domácí právní řád z pochybností těch.

Přihlédneme-li k principu bližšího oprávnění v případech právě vylíčených zevrubněji, seznáme, že soudce koná tu práci tutéž, jakou by byl vykonal zákonodárce, kdyby byl postavil dvojstrannou normu kolisní. Výsledky, ku kterým dospíváme, budou naprosto totožny, nechť si přenecháme rozhodnutí soudci, nechť si rozhodnutí podal sám zákonodárce. Neboť princip bližšího oprávnění praktikovaný v případech právě uvedených nezáleží v ničem jiném nežli v tom, že soudce pomocí analogie rozšíří jednostrannou normu kolisní na případy zákonodárcem nerozřešené. Máme-li vyjádřiti se o tom která z možných cest je s hlediska zákonodárné politiky vhodnější, budeme zajisté vždy přidržovati se náhledu, že

lépe jest, rozhodne-li zákonodárce sám, než přenecháme-li rozhodnutí soudci. Lépe pravíme; avšak, jak uvedeno, nebylo by v těchto případech nezbytno, aby zákonodárce rozhodoval; cesta analogie pode jménem principu bližšího oprávnění vyvedla by soudce z tísně. Ale mohou se vyskytnouti i případy, kdy princip bližšího oprávnění nechá soudce na holičkách. Případů takových uvedena byla se strany opposice celá řada, jmenovitě důležitým stal se onen, jejž uvedl *Kahn*, Jahrbücher sv. 30., str. 24. a nn. Marně proti těmto nesrovnalostem bojuje mínění panující, jak patrno z argumentace *Barovy*, Zeitschrift VIII. str. 188. p. 15.

Ze všeho toho, co uvedeno, můžeme dedukovati tolik: Nemají-li při rozsuzování mezinárodních poměrů soukromoprávních soudcové státi před mezerami, musí stát kolisními normami svými označiti netoliko případy, ve kterých svoje právo pokládá za rozhodné, nýbrž musí též zevrubně vytknouti, jaké právo v případech ostatních použito býti má, zkrátka řečeno, má vydávati normy kolisní dvojstranné a nikoli normy kolisní jednostranné. Z uvedeného plyne zároveň, že stát nemá činiti použití cizího právního řádu závislým na vůli tohoto právního řádu, poněvadž takové traktování věci nezbytně vésti musí k negativním konfliktům mezi různými právními řády cizími. Právní řád nemá tudíž obsahovati klausuli o t. zv. dalším poukazu; t. j. právní řád státu *A* nemá říci: V tomto případě budiž rozhodováno dle práva státu *B*, leda že by toto odkazovalo rozhodnutí právu státu *C*, v kterémžto případě jest souditi dle tohoto práva státu *C*. Neboť taková klausule zavdává podnět ku konfliktům mezi právními řády.

Dle toho zavrhujeme tedy princip t. zv. dalšího poukazu a souhlasíme s těmi, kteří praví, že klausule v zákonech obsahující zpětný poukaz jsou de lege ferenda zavržitelnými. (*Zitelman* na u. m. 248.) Za jedinou odchylku, jak již uvedeno bylo, pokládali bychom případ ten, kdy veškeré cizí státy shodují se v tom, které právo má býti použito a právo to jest odchylné od onoho, které označuje dvojstranná norma kolisní státu rozhodujícího.

V souvislosti s těmito výklady jest pak se zmíniti o t. zv. principu zpětného poukazu (Princip der Rückverweisung). Případ je ten: Náš právní řád obsahuje kolisní normu, že určitý právní poměr posuzován býti má dle právního řádu státu *B*. Stát *B* obsahuje pak v právním řádě svém kolisní normu, že týž případ má býti rozhodnut dle právního řádu našeho. Za příklad uvádím § 34. obč. zák., dle kterého způsobilost k právním činům osoby nějaké řídí se právem její vlasti (výklad je ovšem sporný) a předpisy práv skandinavských, které stanoví, že způsobilost k právním činům řídí se právem domicilu osoby jednající. Případ konfliktu mezi těmito právními řády bude dán tehdy, jestliže Švéd neb Dán bude míti domicil v Předlitavsku. V případě tom totiž, bude-li

na př. ve sporu u nás vedeném učiněna námitka nezpůsobilosti k právním činům, měl by soudce rozhodnouti o tom dle práva dánského resp. švédského. Ale toto kompetentní právo dánské resp. švédské odkazuje zpět rozhodnutí právu našemu, neboť praví: Jedná se o osobu, která je v Předlitavsku domicilována, rozhoduje tudíž o způsobilosti k právním činům právo předlitavské. *Bar* a jeho stoupenci praví: Soudce státu rozhodujícího jest povinen k zpětnému poukazu přihlížeti, i když výslovně jeho zákon mu to nekáže — clausula remissionis legibus tacite inest, po případě přimlouvají se za to, aby do zákonů přijaty byly předpisy soudci nakazující, aby zpětného poukazu si všímal.

Jest skutečně nepochopitelno, že stoupenci učení, které praví, že dle právního řádu má býti souzeno jen tenkráte, když on použit býti chce, mohou se přimlouvati za respektování zpětného poukazu. Na to upozornil již *Kahn*, Jahrbücher sv. 40. str. 56. a nn. Přihlédněme k věci blíže. Náš právní řád, jak předpokládáme, nepokládá v určitém případě sebe kompetentním, na př. nepokládá sebe kompetentním, aby dle něho posuzována byla způsobilost Dánů neb Švédů u nás domicilovaných k právním činům. Dánský resp. švédský právní řád rovněž nepokládá sebe kompetentním, nýbrž pokládá kompetentním právní řád náš. Je tu tedy konflikt mezi dvěma právními řády a sice konflikt negativní. Jak svrchu jsme viděli, měl by případ takového konfliktu býti řešen pomocí t. zv. principu bližšího oprávnění. Tedy v tomto případě měl by soudce se tázati, který stát důvodněji rozhodnutí materielní od sebe odmítá. Při posuzování této otázky měla by soudci, jak rovněž svrchu jsme viděli, býti vodítkem kolisní norma vlastního řádu právního. Dle toho musil by pak soudce v našem konkretním případě říci: Poněvadž můj právní řád klade v kolisních normách vždy důraz na státní občanství a nikoli na domicil, pokud jde o posuzování způsobilosti k právním činům, proto musí Dán u nás domicilovaný v tomto směru býti posuzován dle právního řádu své vlasti. A vzdor tomuto nepochybnému logickému závěru, totéž učení, které hájí princip bližšího oprávnění, hájí i zpětný poukaz, hájí zásadu, že soudce má uposlechnouti cizí řád právní a nikoli právní řád vlastní.

Není-li tu jiného důvodu pro obhájení zpětného poukazu, pak musíme se nepochybně na základě uvedených právě úvah logických postaviti na stranu jeho odpůrců. A podobně, z týchž důvodů musíme se postaviti proti mínění, které přimlouvá se za to, aby do zákona byla přijata výslovná klausule o zpětném poukazu. Neboť přijetí klausule té má, jak dobře bylo podotčeno, za následek, že stát v určitých případech, v případech, na které právě zpětný poukaz se vztahuje, svojí kolisní normu, nahražuje kolisní normou státu cizího, tedy lepší normu kolisní normou kolisní horší. Pravíme: lepší normu kolisní kolisní normou horší. Neboť

liší-li se kolisní normy dvou právních řádů od sebe, je nepochybno, že každý stát svoje normy považuje za lepší, za případnější, nežli jsou kolisní normy právního řádu druhého, ježto by jinak svoje normy kolisní těmto cestou zákonodárnou přizpůsobil. Uposlechne-li však právní řád nějaký zpětného poukazu v jiném právním řádu obsaženého, poslouchá tím zároveň kolisní normy cizí, tedy kolisní normy, která dle jeho názoru je horší. Věc bude zajisté zcela jasna, povšimneme-li si svého příkladu: Dle obč. zákonníka pro říši německou (čl. 7., 13., 14., 15., 17., 18., 19, 20., 24. uvoz. zák.) klade se všude v mezinárodních poměrech soukromých váha na státní občanství osob súčastněných, a jmenovitě dle čl. 7. musí každý cizinec v Německu domicilovaný býti posuzován, pokud jde o způsobilost k právním činům, dle práva své vlasti, a tedy také Dán v Německu domicilovaný dle práva dánského. Dánský zákonník však praví: Nikoli! on budiž posuzován dle práva německého! A tu přichází čl. 27. uvoz. zák. k obč. zákonníku pro říši německou a praví: Ano, onen Dán budiž posuzován dle práva německého! Co znamená tento ústupek? Zajisté nic jiného nežli toto: Ačkoli Německo pokládá státní občanství a nikoli domicil za rozhodný moment, pokud se týče posuzování způsobilosti k právním činům, přece podřizuje se nesprávnému stanovisku práva dánského (nesprávným jest ono zajisté, pohlížíme-li naň okem německého po případě i našeho zákonodárce; otázka, je li vhodnějším de lege ferenda to či ono stanovisko, nemůže tu ovšem býti přetřásána) a opouští pro případy ty svůj jinak za správný uznaný názor. Z toho zdá se býti patrno, že ustanovení takového obsahu, jaký má čl. 27. uvoz. zák. něm. doporučiti nelze.

Nelze ostatně mlčením pominouti důvodu, který proti základu, na kterém princip zpětného a dalšího poukazu spočívá, uvedl *Buzzati* (Zeitschrift VIII. str. 451. a nn. sv. XI. str. 13. a nn.). »Základem učení, jak je hlásají *Bar* a jiní stoupenci téhož principu, je to, že oni chtějí znemožniti, aby jeden stát přiřkl druhému kompetenci, kterou tento odmítá. Ale celý jejich raisonnement redukuje se na toto: Náš zákon nemůže cizímu státu přisouditi kompetenci, kterou tento uplatniti nechce, ale s druhé strany je zajisté nepochybno, že může sobě velmi dobře osobovati kompetenci, kterou i cizí stát, cizí zákon sobě přisvojuje. Avšak«, praví *Buzzati*, »odnímati jiným kompetenci a sobě ji přikládati, je zajisté mnohem vážnější a mnohem více to ubližuje cizí iurisdikci, nežli přisuzovati jim kompetenci, o kterou oni nestojí. Zajisté ubližuje mně více ten, kdo popírá mně právo, o kterém tvrdím, že mně přísluší, nežli onen, kdo tvrdí, že přísluší mně právo, jehož existenci já popírám. Je-li tudíž pravda, že, dokavad všichni státové nepřijmou stejných norem kolisních, vždy budou vyskytovati se kolise mezi jejich řády právními, pak je patrno, že základ učení *Barova* o oněch jiných je velmi slabý.« Argumentaci té dlužno za-

jisté přiznati plné oprávnění a možno ji do posledního slova spolupodepsati.

Ovšem zastánci principu zpětného poukazu uvádějí další důvody proň svědčící, a opposice sama objasňuje, proč učení to vzdor základní své pochybenosti má dosud tak četné přívržence.

Na prospěch principu zpětného poukazu bylo uváděno, že prý přijetím jeho zmenší se počet kolisí, t. j. počet oněch případů, ve kterých týž právní poměr bude posuzován dle různého práva podle toho, ve kterém státě spor bude zahájen. Že argumentace ta je pochybena, prokázal nejprve zcela jasně *Kahn* (Jahrbücher, sv. 30. str. 22.). Vraťme se opět k našemu příkladu a uvažujme jej především dle té eventuality, neplatí-li princip zpětného poukazu a pak dle eventuality, platí-li týž princip.

Eventualita I. Bude-li posuzována v Rakousku neb v Německu způsobilost k právním činům Dána v Rakousku neb Německu domicilovaného, bude posuzována dle práva dánského, bude-li ona posuzována v Dánsku, bude posuzována dle práva rakouského resp. německého. Tedy v každém případě budou směrodatnými jiné materielní normy a po případě tudíž rozhodnutí různě dopadne.

Eventualita II. Bude-li v Rakousku neb v Německu posuzována způsobilost k právním činům Dána v Rakousku neb v Německu domicilovaného, bude posuzována dle práva rakouského, po případě německého (neboť právo dánské, které my pokládáme za kompetentní, odkazuje zpět na právo státního občanství, tedy na právo rakouské resp. německé, podle toho, kde příslušník dánský má své bydliště.) Bude-li ona posuzována v Dánsku, bude posuzována dle práva dánského, právo dánské pokládajíc za kompetentní právo domicilu, tedy právo rakouské resp. německé, podrobuje se normě o zpětném poukazu a bude tedy případ souzen dle práva dánského, poněvadž naň jako na právo státního občanství právo rakouské po případě německé (§ 34. obč. zák., čl. 7. uvoz. zák. k něm. zák.) odkazují. Tedy i za této eventuality sporný případ bude souzen dle různého práva podle toho, zdali v Dánsku anebo v Rakousku (Německu) spor bude zahájen. Dobře poznamenal *Kahn* na u. m., že zavedením principu toho kolise se neodstraňují, nýbrž pouze přesunují. *Bar* sám v poslední době doznal omylnost tohoto svého argumentu (srv. i *Zitelmann*, Internationales Privatrecht 248).

Na příčiny, proč dosud princip zpětného poukazu tak houževnatě je zastáván, upozornil jmenovitě *Zitelmann* na u. m. str. 248. On dovozuje, že obhajování principu zpětného poukazu má základ svůj v názorech zastaralých, ze starších dob na naši dobu přešlých.

V dobách těch, kdy bylo panujícím názorem, že právo tuzemské platí výhradně před soudy tuzemskými, a že jen z ohledů dobrého sousedství, z důvodů úslužnosti (ex comitate) výminečně

má býti souzeno dle práva cizího, tam, v těch dobách bylo místo pro princip zpětného poukazu. Neboť, nestál-li cizí stát v určitém případě o to, aby dle jeho práva bylo souzeno, pak se jemu iudikováním dle jeho práva žádná úsluha neděla, a zůstalo při základní zásadě mezinárodního práva soukromého, při principu territoriality, a soudilo se dle práva domácího. Dále se uvádí, že princip zpětného poukazu dá se dobře vysvětliti ze starých názorů, dle kterých byl spatřován v používání pokud možno nejširším domácího práva materielního prospěch pro stát. (Tento názor, jak soudí *Barazetti* [Zeitschrift VIII. str. 123] přešel jmenovitě i do občanského zákonníka pro říši německou.)

Dnes, kdy ani jeden z těchto názorů držeti se nedá, možno míti za to, že princip zpětného poukazu jest bez opory.

Tím více ovšem dlužno litovati, že nejvíce vynikající moderní kodifikace v oboru mezinárodního práva soukromého princip ten přijaly Jak jsme již uvedli, jsou to německý zákonník občanský (čl. 27. uvoz. zák.) a osnova mezinárodního práva manželského usnesená kongressem haagským (čl. 1.). Osnova švýcarského zákonníka občanského chová se dosud obojetně. (Srv. *Barazetti*, Zeitschrift sv. XII. str. 272. p. 2.)

My můžeme stručně resumovati jako výsledek tohoto pojednání:

1. Každý stát má všestranně rozhraničiti normami kolisními materielní kompetenci veškerých právních řádů (tak jmenovitě *Niemeyer* na u. m., opačně *Neumann*).

Připomenouti dlužno ostatně, že v tom směru uvozovací zákon německý naprosto nevyhovuje, aniž by bylo lze se dopátrati, zdali je tak, jak nyní je sestaven, redigován z důvodů právnických či z důvodů jiných (srv. *Niemeyer* na u. m.).

2. Neobsahuje-li zákon výslovně klausulí o zpětném a dalším poukazu, nelze instituty ty subintelligovati, t. j. jinak vyjádřeno, dvojstranná norma kolisní v našem právním řádě obsažená určuje definitivně materielní právo, dle kterého má případ býti rozsouzen, a neurčuje snad jen kolisní normu cizího právního řádu, kterou dlužno bráti teprve na potaz při rozhodování otázky, kterého materielního práva definitivně má býti použito.

Tato věta má význam pro právo rakouské de lege lata. Ač tedy v první řadě nechtěli jsme se zabývati positivním právem rakouským, můžeme tu výslovně konstatovati, že dle práva rakouského zpětný a další poukaz místa nemají.

3. Nedoporučuje se, aby právní řády přijaly výslovnou klausuli o zpětném a dalším poukazu.

Tato věta má opět význam pro právo rakouské de lege ferenda.

Promlčení dávek veřejných.

Habilitační přednáška. Podává Dr. *Vilém Funk.*

Konečným cílem veřejných dávek, jež vystupují ve formě daní a poplatků, jest, aby dluh v jednotlivém případě dle normy berní založený zanikl placením obnosu normou touto stanoveného. Placení jeví se odtud jako pravidelný případ zániku dávky veřejné. Oproti tomuto pravidelnému chodu mohou vyskytnouti se výjimky, jež mají povahu zvláštních berních institucí právních.

K výjimkám těmto náleží zánik práva na veřejnou pohledávku následkem nevýkonu jeho po určitou, zákonem stanovenou dobu, čili — jak nynější terminologie uvádí — následkem *promlčení.*

K odůvodnění této instituce uvádí se, že za platné nepromlčitelnosti dávek veřejných dána jest úřadům berním možnost, aby odkládaly vyměřování a vybírání dávek, namnoze privilegovaným právem zástavním pojištěných, ad calendas graecas, což má za následek vedle váznutí řádné správy, jež jest podmínkou spořádaného hospodářství veřejného, i podstatné poškození majetkových práv poplatníkových, od něhož mohou daně po celou řadu let nahromaděné kdykoliv býti vymáhány, a ohrožení bezpečnosti právního obchodu v těch případech, kde nepromlčitelnost vztahuje se ku daním nepřímým, jež výrobce předem zaplatí s úmyslem, že nahradí se mu v přiměřeně zvýšené ceně zboží a kde tedy s určitou daní, která během jisté periody bude mu vyměřena, již napřed počítati musí.[1])

Zásada, že včasný nevýkon berního nároku má v zápětí jistou právní újmu, zjednala sobě v Rakousku — alespoň z části — průchodu teprve v době novější (r. 1878).[2])

Stopujeme-li starší předpisy veřejné dávky upravující, neshledáváme se s ustanovením toho obsahu, že právo na ně následkem neuplatnění svého po určitou dobu zaniká. Pokud vůbec o »promlčení« děje se zmínka, vztahuje se toto pouze na následky jistých činů trestních ku zkrácení dávek předsevzatých. Teprve některá

---

[1]) Srv. motivy k zák. ze dne 18. března 1878 č. 31. ř. z. (příl. k sten. prot. sněm posl. VIII. zas. č. 712. a 741.): dále *Hoffmann*: Die öffentlichrechtliche Verjährung nach den Abgaben-Gesetzen des Deutschen Reichs (Hirt's Annalen des Deutschen Reichs 1898, str. 185) a v. *Seydel*: Bayerisches Staatsrecht 2. vyd. II. str. 372.

[2]) Jinak v Německu, kdež jsou předpisy o promlčení již staršího data. Tak pruský zákon o promlčení veřejných dávek ze dne 18. června 1840 (Gsml. S. 14. násl.), velkovévod. bádenský zákon z 21. června 1839 (Reg. Bl. str. 175).

ustanovení **občanského zákonníka** vyvolala výklad, že v nich spočívá pramen, z něhož vyvoditi lze promlčitelnost dávek veřejných. Tak uvádí § 1456. obč. zák., že jakožto nezpůsobilých k nabytí nelze nabýti vydržením let ani práv, jež přísluší hlavě státu jako takové, na př.: práva zřizovati cla, raziti mince, rozepisovati daně a jiných práv výsostných, aniž že lze **promlčeti povinností těmto právům odpovídajících**. Ustanovení to vykládáno tak, že sice berní povinnost **jako taková** t. j. berní povinnost in abstracto čili povinnost daně platiti jest nepromlčitelnou, naproti tomu však, že **jednotlivé dluhy berní** promlčení podléhají. Tak uvádí zejména *Unger* [3]), jenž neodůvodněně považuje jednotlivé, dospělé pohledávky berní za pohledávky rázu soukromoprávního a vyhražuje jich promlčení dobu 30 let. S názory těmito shledáváme se též hojně při poradách o jednotlivých zákonech berních, jež v letech 1875—1877 sněmovně poslanecké byly předloženy.

I ustanovení § 1480, že »zadržalé roční dávky, jichž má kdo pohledávati, pomíjejí ve třech létech, právo samo pak že promlčuje se neužíváním po 30 let«, vzbuzuje na prvý pohled pochybnosti, zda nelze pod ně subsumovati i veřejné dávky vůbec. Výklad tento, jak svědčí praxe správního dvora soudního, podává se začasté praktickými právníky k odůvodnění promlčení těch dávek veřejných, pro něž nelze použiti všeobecné normy nyní platného zákona o promlčení z r. 1878. Ani tento výklad nelze považovati za správný a § 1480 dlužno omeziti pouze na dávky, spočívající na titulech soukromoprávních, za něž však ani dospělé pohledávky berní považovati nelze. Tak i *Zeiller,*[4]) *Pachmann,*[5]) *Winiwater,*[6]) *Stubenrauch,*[7]) *Żródlowski* [8]) a jiní.

Úřední praxe [9]) přidržovala se však i po vydání občanského zákonníka povždy té zásady, že fiskus při výkonu práv z jeho výsostné moci odvozených, nemůže býti vázán na určité časové hranice a zásada tato došla výrazu i v některých pozdějších zákonech tak, že výslovně byla stanovena nepromlčitelnost dávek zákony těmito upravených. Tak stanoví § 237. zákona kolkovního a taxovního ze dne 27. ledna 1840, že právo státu žádati taxu dle zákona vyměřenou nemůže býti promlčeno a § 9. zák. z 9. února 1850 č. 50. ř. z. výslovně vytýká, že poplatky jím upravené promlčení nepodléhají.

---

[3]) System des österr. allg. Privatrechtes II. str. 435 (Lipsko 1859).

[4]) Commentar über das allg. bürg. Gesetzbuch, IV. sv. str. 197.

[5]) Verjährung nach dem allg. bürg. Rechte in Österreich, 1833, str 35.

[6]) Gemeinschaftliche Bestimmungen der Personen und Sachenrechte nach dem allg. bürg. Gesetzbuche (1838). V. díl, str. 201.

[7]) Commentar zum österr. allg. Gesetzbuche, 7. vyd., II. sv., str. 873.

[8]) Die Verjährung nach österr. Recht (1878) str. 75.

[9]) Srv. motivy k zákonu z r. 1878.

Pouze v jednom ze starších zákonů, po zavedení občanského zákonníka vydaných, vystupuje, byť i ve formě velmi ostýchavé, do popředí myšlénka, omeziti výkon práva na veřejnou dávku na určitou dobu. V § 219. řádu celního a monopolního z 11. července 1835 stanoveno totiž, že má stát právo v případu, kde bez úmyslného zkrácení důchodku celního bylo méně cla zapraveno, než kolik dle zákonné výměry zapraveno býti mělo, přivésti k platnosti tuto pohledávku, pouze však během jednoroční lhůty od okamžiku prvotního zaplacení běžící. Tímto ustanovením nebylo však nijak omezeno právo k vymáhání dávek již dospělých, aniž právo k vyměření dávky úmyslně zkrácené.

S prvými pokusy o zákonné konstituování instituce promlčení shledáváme se teprve roku 1875 při jednání o výborových předlohách zákonů o výměře daně gruntovní, o některých změnách daně domovní, o dani živnostenské, o zdanění společností akciových a jiných ku veřejnému kladení účtů povinných podniků a později r. 1876 a 1877 při jednání o zákonech týkajících se daně z masa, osobní daně z příjmů a daně z kořalky, kdež oproti návrhům vládním, jež přijaly pro osnovy těchto zákonů stejnou zásadu, jaká obsažena ve zmíněných §§ zákona taxovního a poplatkového, navrhováno (zejm. posl. Vítězičem), aby alespoň poukazem na § 1456. obč. zák. bylo vysloveno, že dávky tyto nevýkonem po určitou dobu se promlčují. Návrhy tyto padly po prohlášení vlády, že v nejbližší době předložena bude osnova všeobecného zákona o promlčení dávek státních. Osnova tato předložena skutečně v říjnu r. 1877 a stala se s mnohými změnami *zákonem z 18. března 1878*, jenž pod *č. 31. ř. z.* uveřejněn.

I. Zákon z r. 1878 upravuje pouze promlčení jistých dávek státních, totiž přímých daní, daní spotřebních, kolků a bezprostředních poplatků, tax a poplatků z výhradného kutiště jakož i poplatků měrových[10]) (úvod).

Později při nové úpravě některých dávek v kategorie tyto spadajících byla platnost jeho zvláště výslovně vytčena. Tak v zák. ze dne 25. října 1896 č. 220. ř. z. o přímých daních osobních (§ 284.), dále v zák. ze dne 20. června 1888 č. 95. ř. z. o dani z kořalky (§ 13.), cís. nař. z 17. června 1899 č. 120. ř. z. o dani z piva (§ 9.) a v zák. ze dne 15. dubna 1881 č. 43. ř. z. o kolku z karet (§ 21.). Mimo to rozšířena jeho platnost i § 33. zák. z 9. března 1897 č. 195. ř. z. na daň z obratu cenných papírů a § 7. zák. z 19. července 1902 č. 153. ř. z. na daň z jízdních

---

[10]) Pro poplatky měrové srv. nař. min. fin. ze dne 4. října 1854 č. 267. ř. z. a pro poplatky z výhradného kutiště zák. z 28. dubna 1862 č. 82. ř. z. a cís. nař. z 29. března 1866 č. 42. ř. z. Pro vymáhání jich platí předpisy pro daně přímé platné, což bylo i důvodem, že co do promlčení postaveny byly na roveň daním přímým.

lístků tak, že posléze uvedené obě dávky řídí se v otázce promlčení dle předpisů platných pro kolky a bezprostřední poplatky.

Výpočet zákona jest taxativní a nelze proto rozšiřovati předpisy jeho na dávky druhu jiného. Při posuzování otázky, zda některá dávka náleží mezi daně přímé, spotřební etc., rozhoduje terminologie rakouského zákonodárství finančního tedy officielní její označení, nikoliv skutečná její povaha se stanoviska finanční vědy.

Vzhledem k tomu nelze dle zákona z r. 1878 posuzovati cla, třeba měla se stanoviska finanční vědy povahu daní spotřebních. Pro cla platí pouze zmíněné omezení § 219. řádu celního a monopolního.[11])

Naproti tomu má zákon o promlčení zajisté platnost i pro daně potravní v městech uzavřených i tenkráte, když vybírání daně bylo pronajato, ježto pronajetím nemění se ničeho na povaze dávky, principielně státní daně spotřební.[12])

Pochybnosti vzbuzuje t. zv. zvláštní dávka z obchodu, výčepu a drobného prodeje pálených nápojů lihových zákonem z 2. července 1881 zavedená.

O povaze dávky této panuje v odborné literatuře spor. Tak R. Mayer (Abgaben, Ö. S.-Wörterbuch) řadí ji systematicky ku dani z kořalky, Eglauer (Schanksteuer, Ö. S.-W.) uvádí ji jako zvláštní daň živnostenskou (Specialgewerbesteuer), Spitzmüller (Verzehrungssteuer, Ö. S.-W.) přikládá ji povahu poplatku licenčního.

Starší praxe správního dvoru soudního vyslovuje se proti subsumci její pod pravidla zákona o promlčení, odůvodňujíc, že v rozpočtech státních, jež dlužno považovati pro rakouskou terminologii finančně-právní za rozhodné, zařaděna jest dávka tato pod zvláštní kapitolu, že jest tudíž dávkou »zvláštní«, kterou nelze řaditi ani ku přímým daním ani ku daním spotřebním, pro něž zákon z r. 1878 platí.[13]) Novější praxe[14]) vyvozuje naproti tomu z mnohých stejných zásad, jež pro tuto dávku a starší daň živnostenskou, patentem z 31. prosince 1812 zavedenou, platí (srv. § 9., 10. a 11. č. IV. zák. z r. 1881), že »zvláštní dávka« jest daní přímou, jež způsob ukládání béře od daně živnostenské, a přiznává jí »pro případ, že pochybovalo by se o povaze této daně jako ryzí daně přímé, se zřetelem na její od zákona zamýšlené působení«, povahu daně spotřební, »jež rovněž spadá pod ustanovení zákona o promlčení«.

---

[11]) Srv. i nál. spr. dvora soudního ze dne 19. února 1894 č. 4151 B. 8173 a ze dne 3. března 1897 č. 247. B. 10456.

[12]) Srv. Pražák: Spory o příslušnost II., str. 348.

[13]) Nálezy spr. d. s. ze dne 23. března 1886 č. 552. B. 2974 a ze dne 1. března 1898 č. 1137 B. 11463.

[14]) Nález ze dne 27. září 1899 č. 7809. B 13150.

Výklad tento nezdá se mi správným, ano naopak, vlastnímu duchu zákona, který dle mého úsudku starší praxe zcela dobře postřehla, odporujícím.

Pokud zákon upravuje promlčení tax, nemají předpisy jeho valné důležitosti praktické. Zákonem taxovním ze dne 27. ledna r. 1840 (§§ 219.—222. a 228.—230.) vysloveno totiž pravidlo, že před zaplacením taxy nesmí býti vyhotovena listina dokumentující udělené oprávnění[15]) (na př. diplom, dekret, patent o privilegiu) a stanoveno, že úplné nezaplacení taxy během jisté doby (1 roku) má eo ipso v zápětí ztrátu předností udělených. — Ustanovení tato činí téměř nemožným, aby promlčení vůbec nastoupiti mohlo.

Konečně dlužno uvésti, že z žádného ustanovení zákona neplyne, že by jen ony dávky podléhaly promlčení, jež zakládají se na zákonech v čas vydání jeho v platnosti stojících. Naopak dlužno přijati, že podléhají předpisům jeho i ony dávky, které se sice zakládají na předpisech v té době již zrušených, jež však dají se zařaditi do kategorií úvodem jeho taxative vypočtených. (Tak i spr. dvůr v nálezu ze dne 1. května 1901 č. 3425 B. R. 288 [F] pokud se týče mortuaria.)

II. Zákon z r. 1878 rozeznává:

A. Promlčení práva ku vyměřování (Verjährung des Bemessungsrechtes) (§ 1.—4.).

B. Promlčení práva ku vymáhání dávek již dospělých (V. des Einforderungsrechtes fälliger Abgaben) (§ 5.—7.) a stanoví pro oba tyto případy různá pravidla.

V podrobnostech dlužno uvésti:

ad *A.* Vyměřením dávky rozumí se přesné úřední určení povinnosti berní. Ono jeví se jako vrchnostenský akt, jenž povinnost berní upravuje a určen jest k oznámení poplatníkovi.[16]) Toto přesné určení povinnosti berní děje se na základě předchozího řízení těmi kterými zákony berními blíže upraveného. Celé břemeno řízení tohoto nespočívá však z pravidla výhradně na bedrách orgánů úředních, nýbrž i poplatníkovi samému ukládá se, aby určitými akty byl jim nápomocen. Tak ukládá se mu povinnost, aby učinil oznámení o vzniku objektu berního neb o řízení, jímž tento má býti vytvořen, případně, aby podal vedle oznámení neb samostatně, přesná udání o všech okolnostech pro výměru daně rozhodných. S povinnostmi takovými shledáváme se jak v oboru daní přímých tak i v oboru daní spotřebních a poplatků (na př. počátek provozování podniku musí býti oznámen

---

[15]) Tím měla odstraněna býti hlavní vada starších předpisů taxovních, spočívající v t. zv. kreditování tax (srv. můj spis: Poplatek z převodu na případ smrti str. 216.).

[16]) Otto Mayer: Deutsches Verwaltungsrecht I. díl, str. 65.

bernímu úřadu I. instance a mimo to musí za účelem vyměření daně výdělkové podáno býti prohlášení o všech okolnostech pro vyměření její rozhodných (§§ 64. a 39. zák. z r. 1896), sládek povinen jest k ohlášce berního řízení (§ 14. cit. čís. nař. o dani z piva), hlavní dědic musí podati zvláštní výkaz pozůstalostní (§ 46. popl. zák.).

Případy, kde vyměření děje se bez spolupůsobení poplatníkova, jsou řídkými. Mimo málo praktický případ při taxách náleží sem osobní daň z příjmu, pokud příjem poplatný nepřevyšuje 2000 K, kdež, pokud nestalo se zvláštní vyzvání, není poplatník ku předložení fasse povinen.

Řízení předchozí a výsledek jeho: úřední vyměření, jest pravidlem. Výjimkou shledáváme se s případy, kde určení objemu povinnosti berní neděje se principielně orgány úředními, nýbrž ukládá se poplatníkovi samému, aby sám si vypočetl, kolik platiti má a aby takto zjištěný dluh bez předchozího řízení zapravil.

Sem náleží 1.: Případy, kde platí se [obligatorně neb dle volby poplatníkovy (§ 6. zák. z 13. prosince 1869 č. 89. ř. z.)] poplatek kolkem; 2. případy tak zv. bezprostředního odvádění poplatku, jež může se zakládati na zvl. předpisu zákona neb úředním povolení (srv. § 28. popl. zák. a § 12. zák. z 13. prosince 1862 č. 89. ř. z.) a přísluší zejména ústavům a společnostem, při nichž vyskytá se častěji nutnost určité poplatky platiti (na př. kolky emissní, kuponové poplatky z lístků dopravních při paroplavbě, poplatky ze smlouvy společenské při společnostech svépomocných, poplatky z výher loterních a pod.). Tu má se, na místo, aby v každém jednotlivém případě kolek byl zapraven neb vyčkáváno bylo úředního vyměření, státi zaplacení summárně bez vyzvání pod zodpovědností strany buď při nastoupení případu poplatku podléhajícího, neb v určitých terminech. 3. Daň z obratu cenných papírů, jež platí se pravidelně ve zvláštních kolkových známkách, případně na základě zvláštního povolení i bezprostředně a konečně 4. daň z jízdních lístků, jež (čl. 7. prov. nař.) má vypočtěna býti železničními správami z příjmu v každém měsíci z poplatné osobní dopravy dosaženého a odvedena býti bez předchozího úředního vyměřování.

V případech těchto nastává právo ku vyměřování úřednímu teprve tenkráte, když nestalo se řádné vyměření a zapravení poplatníkem samým.

Různá intensita spolupůsobení poplatníkova při úředním vyměřování a rozdíl mezi případy, kde vyměřování děje se od počátku úředně a případy bezprostředního zapravování, má důležitý význam pro počátek lhůty, jejímž uplynutím nastává promlčení práva ku vyměřování.

Vedle toho jest pro otázku promlčení práva ku vyměřování důležitým rozdíl mezi t. zv. vyměřováním prvotním a vyměřováním dodatečným. O posledním mluviti lze dle zákona z r. 1878 v těch případech, kde práva ku vyměřování již sice bylo použito, kde však následkem nesprávného vyměření dávky předepsáno bylo méně, než předepsáno býti mělo. Dle ustálené praxe správního dvora soudního[17]) možno však mluviti pouze tenkráte o nesprávném vyměření a tudíž i o »vyměřování dodatečném«, když menší předpis zakládá se na omylu faktickém, početním neb nesprávném použití normy zákona, poplatníkem nezaviněných. Dle toho možno pod pojem vyměřování prvotního subsumovati nejen případy, kde práva k vyměřování dosud použito nebylo, nýbrž i ony případy, kde již původně nebyly dány od strany úmyslně základy pro vyměření, neb kde udány byly nesprávně a kde jeví se nutnost vyměřování »dodatečného«.

Rozdíl mezi vyměřováním prvotním a dodatečným jest důležit jak pro počátek tak i pro délku lhůty promlčecí.

Pokud se týče *počátku lhůty* při promlčení práva ku *vyměřování prvotnímu* dlužno lišiti:

1. Dávky takové, kde straně přísluší povinnost k oznámení, případně ku předložení základů pro vyměření neb předepsání. V těchto případech počíná běh lhůty promlčecí uplynutím toho roku správního[18]) kdy dostála strana své povinnosti k oznámení, případně předložení základů pro vyměření neb předepsání.

Pokud strana povinna jest ku oznámení třeba, aby stalo se k cíli vyměření, tedy u kompetentního úřadu berního, nestačí proto oznámení, jež děje se za účely jinými u jiného úřadu, třeba tento dle platných předpisů byl povinen o oznámení jemu učiněném z důvodů kontrolních podati zprávu úřadu vyměřovacímu. (Nestačí tedy na př. ku promlčení poplatku ze smlouvy společenské oznámení obchodní společnosti ku zápisu do rejstříku u soudu obchodního, byť i soudy byly povinny [dle min. nař. z 18. května 1874 č. 67 ř. z.] sděliti případy takové úřadu ku vyměřování poplatků povolanému, nýbrž musí se státi oznámení tomuto úřadu ve sm. §§ 42., 43. a 44. popl. zák.).[19])

---

[17]) Srv. zejm. nálezy z 3. května 1892 č. 928 B. 6581, 5 dubna 1899 č. 2229 B. 12681, 31. května 1901 č. 4312 B. R. 356, 13. listopadu 1901 č. 8375 B. R. 356

[18]) Motivy (příl. č. 742 VIII. zased.) uvádí k odůvodnění toho, proč stanoveno bylo »uplynutí roku správního«. v tomto i v ostatních, níže uvedených případech, co počátek lhuty promlčecí: Massgebend hiefür war der Umstand, dass den Steuerbeamten eine gewisse Frist zur Zusammenstellung der Rückstände, zur Berichterstattung an die höhere Behörde u. s w. gegeben werden müsse, ehe die kurze Verjährungsfrist zu laufen beginne.

[19]) Srv. nálezy z 15. března 1901 č. 1958, č. 1984, B. R. 188 a četné z nálezů v pozn. 20 uvedených.

Pro případ, že strana opomenula dostáti povinnosti jí uložené zcela neb z části, počíná promlčení teprve uplynutím toho roku správního, kdy úřad byl s to vyměření předsevzíti.

Ku kvalifikaci »opomenutí« netřeba, aby pozůstávalo subjektivního zavinění, nýbrž stačí, že pozůstává objektivní opomenutí povinnosti, které jest všude tam, kde pozůstávající povinnost byla zanedbána, nechať si se zaviněním strany neb bez zavinění.

Že úřad ›jest s to‹ vyměření předsevzíti, říci lze dále pouze tenkráte, když dána jemu nejen faktická nýbrž i právní možnost vyměření předsevzíti. Nestačí tedy pouhá nahodilá vědomost úřadu neb pouhé oznámení bez připojení dokladů a výkazů, na jichž základě může se akt vyměřovací započíti, neboť uvedená vědomost dovede sice usnadniti, aby úřad mohl předsevzíti kroky ku vyměření potřebné, nikoliv však i vyměření samo.[20])

Průkaz o tom, že opomenutí pozůstává, přísluší správě finanční.[21])

2. Dávky, kde sice děje se od počátku vyměřování úředně, kde však straně nenáleží dle zákona povinnost ku aktům právě uvedeným. Počátek lhůty nastává zde uplynutím toho roku správního, kdy berní dluh vzešel, kdy tedy uskutečnil se skutkový základ v těch kterých zákonech berních vytčený, jenž zakládá právo ku předsevzetí vyměření.

Další důležitý rozdíl pozůstává

3. při dávkách, jež dlužno platiti bez předchozího úředního vyměřování. Tu platí z pravidla, že počíná běh lhůty promlčecí teprve po uplynutí toho roku správního, kdy úřad byl s to vyměření předsevzíti.

Kdy možno stav takový tvrditi, bylo již sub 1. zmíněno (na př. při dani z jízdních lístků po předložení závěrečného výročního zúčtování za poslední uplynulý rok správní [čl. 7. [7] prov. nař.]).

Do kategorie uvedených dávek náležejí, jak jsem vytkl, i listiny, spisy a jiné pomůcky kolku podléhající. V případech takových stanoveno však zvláště, že počíná běh lhůty promlčecí teprve po uplynutí toho roku správního, kdy

---

[20]) Z četných nálezů spr. dvora srv. zejm. ze dne 22. března 1898 č. 1009, B. 11539, 22. prosince 1898 č. 17128, B. 12295, 1. května 1901 č. 4544, B. R. 290 (F), 15. října 1901 č. 7328, B R. 497 (F), 15. října 1901 č. 7327, B. R. 498 (F), 12. listopadu 1901 č 9310, B. R. 574 (F), 20. ledna 1902 č. 501, B. R. 719 (F), 14. února 1902 č. 1492, B. R. 792 (F), 26. února 1902 č. 1942, B. R. 826 (F).

[21]) Odůvodněno to tím, že správa finanční dožaduje se pro sebe výhody předsevzíti vyměření i ve lhůtě, jež by jinak, v případu, kde strana své povinnosti dostála, byla již uplynulou srv. na př. nález za dne 14. prosince 1899 č. 13508, B. 13508

písemnost došla ku vědomosti úřadu finančního (na př. při revisi kolkovní) neb když listiny této úředně (na př. co dokladu v řízení soudním) bylo použito.

Lhuta promlčecí obnáší z pravidla při poplatcích kolkovních a bezprostředních, kolku z karet, dále dani z obratu cenných papírů a dani z jízdních lístků 5 let, při ostatních dávkách dle zákona z r. 1878 promlčení podléhajících 4 léta.

Pokud opominula strana předsevzíti akty jí v řízení ukladacím dle zákona uložené (na př. oznámení), neb dokud nenastal stav, kdy úřad jest s to vyměření předsevzíti, nemůže běh lhůty promlčecí započíti, čili jinými slovy: *staví se* běh této lhůty.[22])

Uplynulo-li však od projití roku správního, kdy pohledávka vzešla 30 let, nelze vyměření předsevzíti, tedy ani tenkráte, když dosud trvá překážka, stavící běh kratší 4- neb 5leté lhůty. Výjimkou dlužno zapraviti, bylo-li použito písemnosti kolku podléhající úředně, ten poplatek, jenž měl býti zapraven v čas vyhotovení listiny, tedy pouze poplatek jednoduchý, nikoliv i zvýšený. Výjimku tuto odůvodňují motivy k zák. z r. 1878 se zřetele na povahu poplatku co úplaty za vzájemné plnění úřadu: ten, kdo žádá činnosť státu na základě některé listiny, musí navzájem dostáti i povinnosti ku placení jednoduchého poplatku

Při promlčení práva ku *vyměřování dodatečnému počíná* naproti tomu běh lhůty promlčecí teprve uplynutím toho roku správního, kdy dávka původně vyměřená stala se dospělou. Dospělosť tato, t. j. právo i povinnosť ku placení dávky, nastává při některých dávkách již tím momentem, kde poplatník o výši dávky jím dlužné byl zpraven; tak při poplatcích, taxách (z pravidla) a daních spotřebních Naproti tomu při daních přímých shledáváme, že se sice celková povinnosť berní poplatníkovi najednou oznamuje, však vlastní povinnosť ku placení určitých quot celku vzniká teprve po nastoupení jistého terminu (tak při přímých daních osobních terminy čtvrtletní (všeobecná daň z výdělku. daň z podniků ku veřejnému účtování povinných), případně půlletní (osobní daň z příjmů, daň rentová ; při daních reálních dle různosti zemí termíny čtvrtletní, případně měsíční). Pro počátek lhůty promlčecí nemají však tyto terminy významu praktického, ježto spadají v rok správní, po jehož ukončení počíná teprve běh lhůty promlčecí.

Lhuta promlčecí obnáší v těchto případech při kolcích a poplatcích, dani z obratu cenných papírů a dani z jízdních lístků 3 léta, v ostatních případech 2 léta

---

[22]) Také nálezy spr. dvora z 12. listopadu 1894 č 3818 B. 8155, 21 prosince 1898 č. 7106 B. 12292, 13 února 1900 č. 1001 B. R. 13758, 25. dubna r. 1900 č. 2881 B. R. 14086, 9. října 1900 č. 6912 B. R. 14609.

Veškery lhůty, jichž uplynutí třeba ku promlčení práva vyměřovacího (původního i dodatečného) *přetrhují se* akty, jež za účelem vyměření dávky byly předsevzaty, pokud tyto straně neb jejímu oprávněnému zástupci byly oznámeny (§ 9.).

Ustanovení toto jest prostou konsequencí základní podmínky promlčení: nevýkonu pro určitou dobu. Akty uvedeného druhu jsou na př. vyzvání, aby předloženy byly výkazy neb fasse, obeslání poplatníka k úřadu vyměřujícímu, sepsání skutkové podstaty nejen za účelem řízení důchodkového, nýbrž i za účelem vyměření daně a pod. Povždy však jest třeba, aby v oznámení poplatníkovi, případně jeho oprávněnému zástupci učiněném, udán byl i účel. Tak i správní dvůr soudní.[23])

Přetržení má ten *účinek,* že promlčení dosud uběhlé významu pozbývá. Nové promlčení počíná běžeti teprve po uplynutí toho roku správního, kdy přetržení nastalo.

Ad II. Právo vymáhati dávku předpokládá, že dávka stala se dospělou (srv. níže). Však dospělost nezakládá z pravidla i vykonatelnost dávky. Zákony berními stanovena totiž z pravidla jistá doba po nastalé dospělosti, po jejímž bezvýsledném uplynutí vzniká teprve právo ku nucenému vymáhání dávky, na př. při daních přímých uplynutím 4 neděl po terminu platebním (§ 4. zák. z 9. března 1870, č. 23 ř. z.), stejně i při poplatcích (§ 60. popl. zák.). Přesně důsledným bylo by proto stanoviti počátek lhůty promlčecí při promlčení práva k vymáhání dávky od té doby, kdy právo k jejímu vymáhání nastalo. Zákon z r. 1878 však béře již dospělost pohledávky za základ a stanoví, že *počátek lhůty promlčecí* nastává uplynutím toho roku správního, kdy pohledávka stala se dospělou. *Lhůta promlčecí* obnáší při veškerých dávkách 6 let. *Přetržení promlčení* nastává dle zákona doručením vyzvání platebního poplatníkovi, zahájením exekuce neb povolením lhůty platební. Výpočet tento nelze však, hledě k základní podmínce promlčení »nevýkonu po určitou dobu« považovati za taxativní a dlužno přiznati moc ku přetržení promlčení práva ku vymáhání zadrželostí daňových všem aktům, jež mají za účel pohledávku již dospělou k platnosti přivésti. *Účinek* nastalého přetržení jest i zde, že promlčení dosud sběhlé platnosti pozbývá a ku promlčení třeba nepřerušené uplynutí nové, úplné lhůty 6leté,

[23]) O přetržení promlčení srv. zejm. nálezy spr. dvora soud. z 24. ledna r. 1888 č. 4. Budw. 3891, 20 října 1896 č. 5562 Budw. 9998, 25. dubna 1899 č. 2781 B. 12754, 19. září 1899 č. 7502 B. 13016, 9. listopadu 1899 č. 7938 B 1334, 30. listopadu 1899 č 9215 B. 13438, 19. prosince 1899 č. 10238 B. 13532, 15. května 1900 č. 3472 B. R 14190, 25. června 1900 č. 4587 B. R. 14385, 13. listopadu 1901 č. 8375 B. R. 578 (F). — Dle nařízení min. fin. ze dne 8. února 1894 č. 51827 ex 1893 dlužno při všech k cíli vyměření poplatků zahájených jednáních ve vyhotoveních na stranu výslovně uvésti, že jednání předsevzato bylo za účelem vyměření poplatků.

jejíž běh počíná uplynutím toho roku správního, kdy poslední akt přerušení způsobivší se stal.

Zvláštní ustanovení platí dle § 7.:

1. Pro dospělé dávky pojištěné zástavou ruční. V případech těch má místa § 1483. občanského zákonníka a nepromlčuje se tudíž, pokud organy berní co zástupci věřitele — státu — mají zástavu v ruce, zástavní právo takto nabyté a může pohledávka již promlčená vydobyta býti výkonem práva zástavního.

2. Pro dospělé pohledávky pojištěné vkladem knihovním neb záznamem u úřadu depositního. Tu nemůže během 30 let po nastalém vkladu neb záznamu namítáno býti proti tomu, když přivádí se k platnosti právo tím nabyté, mezitím nastalé promlčení dávky.

Jak patrno, nejedná § 7. o právu k vyměřování dávky ani o promlčení dávky samé — naopak on považuje promlčení již za ukončené a obsahuje pouze jistá, z části od občanského zákonníka odchylná ustanovení povahy soukromoprávní o promlčení práva zástavního resp. o právu státu pohledávku již promlčenou, pokud kryta jest zástavou, vydobýti výkonem práva zástavního, jinými slovy: on nejedná o námitce promlčení proti vyměření a vymáhání dávky, nýbrž upravuje otázku rozdílnou: zda a pokud z promlčení dávky může odvozena býti námitka proti žalobě zástavní, příp. proti vedení exekuce na zástavu.

III. Konečným *účinkem* promlčení jak práva vyměřovacího tak i práva k vymáhání zadrželostí daňových jest, že právo státu na pohledávku vůbec zaniká. Hledě pak k tomu, že pohledávky vedlejší sdílí osud pohledávky hlavní, promlčují se dle stejných pravidel i úroky z prodlení, jež při nevčasném zaplacení pohledávky dlužno platiti.[24]) Kdežto však při nárocích soukromoprávních nemůže ku promlčení vzat býti zřetel z povinnosti úřední (§ 1501. obč. zák.) dlužno ku promlčení dávek veřejných vzíti povždy zřetel z úřední povinnosti a strana může tudíž s účinkem namítati promlčení před správním dvorem soudním, i když opominula tak učiniti v řízení administrativním[25]) a musí dále v řízení správním ku námitce strany, že promlčení nastalo, vzat býti především zřetel pod sankcí vadnosti řízení.[26])

Mezi oběma případy jest však ten rozdíl, že při promlčení práva ku vyměřování nepromlčuje se vlastně pohledávka, nýbrž pouze akt jest nepřípustný, jehož třeba, aby vyměření bylo předsevzato. Jen prostředečně jest zde stižena i existence pohledávky. Okolnost ta jest příčinou, že staví se promlčení práva vy-

---

[24]) Nál. spr. dvora z 12. března 1902 č. 2406 R. 850.

[25]) Nál. spr. dvora ze dne 21. listopadu 1885 č. 2811 B. 2787 a ze dne 25. června 1887 č. 1829 B. 3605.

[26]) Nál. z 25. června 1895 č. 3235 B. 8768.

měřovacího co protiva ku promlčení zadrželostí daňových tak, že považuje se pouze poslední za skutečné promlčení, druhému naproti tomu přikládá se povaha lhůty praeklusivní, ano zvláštní úprava promlčení dávek veřejných svádí i k názoru, že v obou případech jde o pouhé lhůty praeklusivní.[27])

Při lhůtách těchto jest uplynutí času momentem primárním — nevýkon momentem sekundárním. Právu jest zde již od počátku položena jistá, určitá časová hranice a ono tudíž zaniká samo sebou nastoupením konečného terminu, uplynutím lhůty, během které mělo býti vykonáno. Přetržení a stavení lhůty této možným není. S příkladem podobné lhůty praeklusivní setkáváme se ve zmíněném ustanovení § 219. řádu celního a monopolního. Naopak jest při promlčení nevýkon hlavním — uplynutí lhůty sekundárním momentem. Právo jest zde časově neomezeným a jen delší nevýkon jeho způsobuje zánik. Přetržení a stavení jsou zjevy instituci této vlastními.[28]) Hledíme-li k těmto rozdílům u srovnání s líčenými předpisy rakouského zákona o promlčení dávek veřejných, dospíváme k závěru, že v obou případech promlčení zákonem tímto upravených jde o promlčení ve vlastním slova toho smyslu, nikoliv o pouhou lhůtu praeklusivní.

Tolik o dávkách státních.

Pokud se týče dávek, jež tělesa samosprávná (země, okresy, obce) vybírají ku svým účelům, tu padají na váhu za vyvinutého nyní hospodářství přirážkového v prvé řadě přirážky, jež tělesa tato ku daním přímým a spotřebním vybírají.

Dávky tyto nelze subsumovati pod zákon z r 1878, jenž upravuje promlčení určitých, taxative vypočtených dávek státních, jimiž přirážky nejsou. Naopak: »přirážky liší se, jak pokud se týče právního důvodu pohledávky a plnění, tak i pokud se týče subjektů, od daně státní: ony jsou samostatným, pro sebe pozůstávajícím, na zvláštních svých podmínkách spočívajícím zdaněním k účelům samosprávným a pouze dle své formy, nikoliv i dle své podstaty akcessoriem daně státní.«[29])

Pro dávky tyto nelze však užiti ani pravidla § 1480. pro zadržele roční dávky platného, ježto přirážky mají povahu dávek

---

[27]) Tak od některých spisovatelů, již jednají o promlčení dávek veřejných v Německu, kdež platí podobná ustanovení jako u nás, srv. Otto Mayer l. c. — V obou případech přiznává rakouským lhůtám promlčecím povahu lhůt praeklusivních Freiberger (Handbuch der österr. directen Steuern in system. Darstellung, II. vyd str. 65) však bez bližšího odůvodnění.

[28]) Srv. Unger l c. str. 405 a Regelsberger, Pandekten I. str. 463 (1893).

[29]) Zejm nálezy spr. dvora ze dne 17. července 1879 č. 1208 B 515, z 19. září 1879 č. 1816 B. 559, z 27. listop. 1879 č. 1957 B 627, z 23. února 1884 č. 2436 B. 2032, z 7. července 1886 č. 1438/9 B. 3146/7, z 16. pros. 1886 č. 12757 B. 3305, z 13. ledna 1887 č. 22 B. 3342, z 23. února 1887 č. 28 B. 3407 a j. v.

veřejnoprávních, pro něž ustanovení občanského zákona platnosti nemají.[30])

Vzhledem k tomu možno vyvoditi, že přirážky k účelům samosprávných těles vůbec promlčení nepodléhají.

Pokud se týče samostatných dávek k účelům těles samosprávných postrádáme rovněž normy všeobecné, jich promlčení upravující.

Při posuzování otázky, zda snad ta která konkretní dávka promlčení podlehá, hleděti dlužno ku znění podmínek orgány těles samosprávných, pro vybírání její stanovených případně zákonů zemských ji upravujících.[31]) Tak stanoveno zákonem ze dne 20. července 1894 č. 62. z. z., že hudebné promlčuje se v 5 létech za stejných podmínek jako dávky státní dle zák. z r. 1878 (§ 9.) a zákonem ze dne 27 ledna 1903 č. 17. z z. omezeno právo země na doplacení zkrácených obnosů zemské dávky z piva na dobu 3 let od doby, kdy zkrácení toto vešlo ve známost (§ 10.). Pokud však orgány uvedené (případně se schválením orgánů jiných) nestanovily v příslušném svém usnesení určitou lhůtu promlčecí neb pokud pro samostatnou dávku, k jejímuž vybírání třeba zákona zemského, v zákoně tomto promlčení blíže upraveno není, nezaniká nevýkonem po určitý čas právo na dávku.

Bylo by si ovšem přáti, aby stejně jako pro dávky státní vydána byla i pro přirážky a samostatné dávky těles samosprávných norma všeobecná jich promlčení upravující. Při přirážkách zejména bylo by stanovení promlčitelnosti jich dobrým prostředkem ku povznesení finančních hospodářství užších těles samosprávných, kde namnoze odkládá se z ohledů sousedských jich vymáhání po dlouhou dobu, čímž přirozeně trpí zdárný rozvoj hospodářství těchto.

Literatura.

Právo církevní.

Především sluší, abychom zraky své obrátili k novému podniku založenému *Stutzem*, profesorem na universitě Freiburské v Breisgau; jsou to »Kirchenrechtliche Abhandlungen« vycházející v Štutgartu od roku 1902, jakožto sbírka monografií z oboru církevního práva s dvojím cílem: jednak

---

[30]) Zejm. nálezy z 27. ledna 1897 č. 555 B. 10327, z 19. prosince 1899 č. 4559 B. 8261 a j. v.

[31]) O formálních podmínkách, jichž třeba ku vybírání samostatných dávek k účelům těles samosprávných, srv. Pražák, Právo ústavní I. str. 375 (obce), str. 436 (okresy) a II. str. 228 (země).

aby vydávání monografií bylo umožněno a rozšířeno, jednak aby přehled o těchto publikacích byl zajištěn Jest to tudíž podobný podnik jako jsou *Gierkovy* »Untersuchungen zur deutschen Staats- u. Rechtsgeschichte« nebo *Schmollerovy* »Staats- u. socialwissenschaftliche Forschungen«. Ježto hlavním cílem vydavatelovým jest povzbuzení k pěstění církevního práva v Německu nyní ohroženého netečností mnohostrannou, jest vítán jako spolupracovník každý beze zření ku svému confiteor a credo, jen když práce v některém směru přispívá k vědeckému prohloubení otázky vyvolené. Počátek jest mnohoslibný; v krátké době tří čtvrtí roku vyšla tři objemnější pojednání a tři další se již ohlašují. Ona jsou: von *Bonin*, Die praktische Bedeutung des ius reformandi (str. 134); *Gottlob*, Die Servitientaxe im 13. Jh. (str. 176); *Schaefer*, Pfarrkirche u. Stift im deutschen Mittelalter (str. 210).

Začátky ius reformandi v Německu vidí *Bonin* v dobách německou reformaci předcházejících, když světská moc zasahovala do záležitostí církevních, buď přespříliš rozšiřovaných, buď zanedbávaných církevní správou samotnou; činnost tato podobovala se ale více pozdějšímu ius cavendi. Druhá fáse nastává, když Luther zeměpánům připisuje právo ochrany nového učení, již také přejímají; jakmile se však protestantismus ustálil a pevné kořeny zapustil, mohli zeměpánové jen o tom rozhodovati, které náboženství má býti státní, které může býti trpěno. Toto právo však přešlo na stát, když stotožňování mezi zeměpánem a státem přestalo; stát však stal se paritním, t. j. stát nevšímá si již zásadně vykonávání náboženství, on ustanovuje jen podmínky, za kterých náboženské společnosti mohou se v jeho teritoriu organisovati a jaká práva lze jim přiřknouti. V tomto ohledu rozeznává *Bonin* vzhledem k poměrům v Německu: 1. združení náboženská (Religionsverein) jako združení práva soukromého, oproti nimž se ius reformandi celkem neuskutečňuje; 2. náboženské společnosti spůsobilé k právům (rechtsfähige Religionsgesellschaft), jimiž celkem vyrozumívá společnosti, které *Hinschius* byl nazval neprivilegovanými společnostmi veřejného práva, kdežto *Bonin* je pokládá za privilegované korporace soukromého práva; 3. církve jako právnické osobnosti veřejného práva, k nimž počítá dle partikulárního práva německého církev evangelickou a katolickou v první řadě. Vytknuté tuto rozdíly pro poměry v Rakousku nemají žádného významu aktuálného; u nás neznáme zásadně žádného rozdílu mezi náboženskými společnostmi státně uznanými; všechny mají povahu privilegované korporace veřejného práva; oproti těmto uznaným společnostem lze mluviti u nás pouze o jednotlivých přívržencích vyznání neuznaných, která se nemohou ani dle spolkového práva organisovati.

Gottlob sleduje dějiny vývoje dávky nazvané servitium, t. j. dávky »quae datur per praelatos et abbates in consecrationibus et benedictionibus ipsorum, quae fiunt in urbe per dominum papam vel alium de mandato suo«. Servitium znamená tedy dávku placenou kurii u příležitosti zadání praelatury, kdežto annatae (annalia) znamenaly dávky placené u příležitosti zadání jednak kteréhokoli beneficia, jednak beneficií nižších; servitium jest tudíž pojem užší; annaty vznikly v církevních provinciích, servitia v Římě. Servitia vznikla v 13. stol. ze starých dobrovolně poskytovaných oblationes; ona záležela v hotových penězích, v uměleckých výrobcích, v uspořádání hostiny a v pře-

nechání různých věcí náleževších novému prelátu; příslušela papeži, kardinálům, úředníkům a nižšímu personálu kuriálnímu; z původně dobrovolných darů (dona, donationes, munera) staly se nutné dávky veřejnoprávní, které za Alexandra IV. asi r. 1255 byly jako taxy upraveny (servitium commune), aby zajištěn byl příjem pro potřeby kurie; za Benedikta XI. (1303) jest celý institut dokončen. Výše starších servitií byla původně přenechána plátci povinnovanému, což taxací přestalo, ale mnohá biskupství byla příliš obtížena, při čemž jednotlivé dary a servitia secreta se ještě udržela. Taxa tato všeobecně pociťována jako nesnesitelné břímě, které nad to církevními prostředky donucovacími vymáháno bylo; obecné mínění spatřovalo v serviciích nemírné osvědčování tehdejšího systému kurialistického.

Velmi zajímavou jest kniha na 3. místě vyznačená, neboť provedl *Schaefer* důkaz, že i v otázkách tolikráte probraných a pokládaných za odbyté dají se nová hlediska odkrýti, stane-li se bádání intensivnějším tím, ano se obmezí na vývoj v určitém teritoriu, ale na základě pramenův a zpráv dosud ne zcela oceněných. *Schaeferovi* běželo o středověké německé poměry, hlavně o poměry diecese Kolínské a diecésí sousedních co se tkne vývoje farství a kostelů kolegiátních; jeho pojednání jest tudíž příspěvkem k dějinám církevního práva v Německu, při čemž ovšem přirozeně nepouští se zřetele celkový vývoj v jiných zemích, pokud organicky souvisí. Na prvém místě ptá se, podle jakých znaků lze s jistotou říci, že kostel určitý byl kostelem farním. Nerozhodny jsou ruzné názvy kostelů středověkých, jako ecclesia, basilica, titulus, monasterium (jenž není totožný s claustrum a pochází odtud, že duchovní jeho vedli život společný podobný životu klášternímu) coenobium (tolik jako kostel kolegiatní řízený dle kanonických předpisu), templum, oratorium, capella. Ovšem byl-li kostel střediskem správy duší (cura animarum), měl-li právo křtu (ecclesiae baptismales) a právo pohřbívání (sepultura) lze předpokládati, že byl kostelem farním, jehož hlavními znaky byla tudíž baptisterium a cimiterium. Baptisteria mimo farní kostel nelze z pramenu dokázati (oproti *Hinschiovi*). Cimiterium stalo se tak důležitým, že v sporných případech, kam až obvod farní sahá, rozhodovalo se podle toho, kde věřící bývali pohřbíváni. Důležito jest pak též, že za Karla Velkého desátek platil se pouze kostelum farním, jimž se teprve v pozdějším středověku odcizil zastavením, pachtem a prodejem, čímž ovšem desátek přestává býti karakteristickou značkou pro kostel farní. Ohraničení farních obvodů vyskytuje se ovšem již dlouho před Karlem, ačkoli rozdělení takové nebylo všeobecné, což pochopíme, uvážíme-li, že i obvody diecesní byly ještě v 9. století někdy sporné. Výjimky z pravidla, že se farní příslušnost věřících řídí dle pobytu, vyskytují se již ve 12. stol., jsou to známé fary osobní a rodinné. Od 2. polovice 8. století mají farní kostely svou samostatnou dos, t. j. své zvláštní jmění, v kterémžto příčině *Schaeferovy* vývody se kryjí s vývody *Stutzovými* (Eigenkirche, 1895). Na to obrací se autor ku pojmenování farářů ve středověku, zkoušeje, kdy se to neb ono vyskytuje a zdali z jeho užívání lze s jistotou souditi na majitele farní pravomoci. Z vývodu těchto vysvítá, že »pastor« v jarním středověku označoval vubec úřední činnost duchovního správce, ať biskupa, ať představeného kostela kolegiátního nebo farního, teprve asi od r. 1500

stává se označením technickým pro faráře. Ze všeobecného výrazu »presbyter a sacerdos« nedá se ovšem souditi, míněn-li farář nebo jiný duchovní, ačkoliv užití tohoto označení pro faráře bývá jistotou, že běželo o vysvěceného kněze, jenž v tomto ohledu vyhověl podmínkám činěným na faráři; užívání prostého označení »presbyter« vadila též okolnost, že při kostelech kolegiátních více kněží ustanoveno bývalo, kteří sami nevykonávali farní funkce, pročež jinaká označení sdomácněla. I nazýván duchovní vykonávající funkce tyto asi v polovici 12. stol. plebanus od plebs ve smyslu farního kostela a obvodu; název tento mizí pak v 15. stol., kdežto vymizel ve stol. 16. Název »ecclesiasticus« jest bezbarvý, avšak nesmí býti stotožňován s označením »ecclesiastes« užívaným ve smyslu kazatele. Taktéž není německý »kirchherr« překladem ekklesiastika, nýbrž latinského »rector ecclesiae« vyskytujícího se již v 8. stol. pro představené klášterních a kolegiátních kostelů, v 9. stol. pak pro faráře, kdežto ve 13. a 14. stol. pro ně zdomácněl, zejména bylo-li o nich mluveno v listinách vycházejících od jejich představených; odtud nazvána fara mnohdy »rectoria«. Znenáhlý vznik označení »parochus« a »parochia« jest známý, kdežto nepovšimnuto zůstalo, že »parochianus« (sc. presbyter) znamenalo též faráře, nikoli vždy přifařeného. Poměrně málo vyskytují se v Německu označení zdomácnělá ve Francii a Belgii jako curatus, curio, investitus a persona. Ovšem persona a personatus objevuje se nejvíce při kanovnících kostelů kolegiátních, mluví se i o »persona personatus in N.«, zejména znamenalo též »persona« majitele farního úřadu bez vyšších svěcení nebo majitele, jenž nezachovával residenci, ale dával se zastupovati, což souviselo se známým stanoviskem práva církevního, že k dosažení fary kněžského svěcení nutně zapotřebí nebylo; ovšem zlořádem to bylo, nevyžádal-li si takový farář (do roka) svěcení. Na to obrací se Schaefer ke kolegiátním kostelům, v Německu nazvaným Stiftskirchen, jejichžto hlavní známku shledává ve větším počtu duchovenstva u nich ustanoveného; duchovní tito nazváni canonici. Velmi zajímavý jest rozbor historický o tom, co toto slovo znamená. Schaefer přichází ku zcela jiným výsledkům, než běžná theorie, která ovšem není sjednocená, anať odvozuje canonicus od canon buď ve smyslu ordo clericorum, buď ve smyslu matricula, buď ve smyslu annona, jakožto dávky odváděné kleru. *Schaefer* na základě velké řady dokladů považuje za kanonika toho, kdo žije »secundum auctoritatem canonicam«, t. j. kdo vyhovuje příslušným předpisům církví vydaným; odtud znamená pak canonice vivere a vita canonica tolik jako obedientia secundum canones, což ovšem stejnou měrou platí o všech duchovních, nejen o duchovních při kostelích kolegiátních. Oproti tomu znamenají matricularii nižší personál kostelní, ale nikterakž klerus vůbec (*Hinschius*), ani ne městské chudé (*Hauck*, *Loening*). Život kanonický měl ovšem v první řadě zachováván býti se strany duchovenstva ustanoveného při kostelu biskupském, jakožto kostelu v diecesi prvním. V tom smyslu sluší taktéž rozuměti známé regula canonicorum Chrodegangově; život duchovenstva měl dopodrobna zařízen býti v intencích kanonů. Větší počet duchovních vyskytoval se ale nejen u kostelů kathedrálních, nýbrž i při kostelech farních; náčelník tohoto duchovenstva nazván často archipresbyter, rector ecclesiae, praelatus, praepositus, ano i abbas (odtud i neklášterní kostel ra-

zýván abbatia), prior (odtud pro kostel prioratus), pastor. Toto množství duchovních při kostelech farních vysvětluje se školami pro duchovní u nich zřízenými, velkým obvodem starších far a nutností, říditi i správu při kostelech filiálních, inkorporacemi, přidělením agendy děkanské a arcijahenské, významem některých kostelů, někdy i pochopitelnou ješitností představených kostelních, aby měli okolo sebe velký počet duchovních a pak tím, že se strany zbožných duchovních i laiků mnohá nadání mešní založena byla, která jen při větším počtu duchovních mohla býti plněna. Počet tento byl ale různý, na př. 12 dle počtu apoštolů, 4 dle evangelistů, 7 dle sedmera darů ducha svatého, nebo dle jahnův uvedených ve Skutcích sv. apoštolů, nebo dle oběžnic slunce, počet 24 dle starších v Apokalypsi. Společný život ve smyslu společného spolubydlení nebyl požadavkem naprostým a bezvýjimečným, zrovna tak ne, jako společný majetek nebyl conditio sine qua non; oproti tomu jsou i příklady, kde teprve ve 13. století společnost v naznačených směrech přestává. Co se otázky tkne, kdo při kolegiátních kostelích vykonával farní správu duší, nelze dáti jednostejnou odpověď; při kostelích kathedrálních byl to arcipryšt (archipresbyter), vždyť arcijahen neměl svěcení kněžského; mnohdy to byl i custos čili thesaurarius. Při ostatních kolegiátních kostelích býval to představený jeho, ať se jmenoval probošt, prelát, arcipryšt, rektor. Brzy však pociťovala se nutnost, by se dávali zastupovati; stávalo se to prostřednictvím kustodů (custodes aeditui, thesaurarii), kteří se však dávali opětně zastupovati zvláštními vikáři, všelijak vydržovanými. Třeba farní správa duší jedinému knězi přenechávána byla, přece bohoslužba mohla býti vykonávána duchovními různými, při čemž namnoze zavádělo se střídání týdenní, odtud se mluví o hebdomadarii; farní bohoslužba a služba chorová se později oddělovaly, zejména při kostelích kathedrálních mnohdy i místně tak, že se zřizovalo zvláštní oratorium vedle kostela farního, což se dá již v 8. stol. konstatovati; v ostatních kolegiátních kostelích pravidlem se tak nedělo. Větší kolegiátní kostely zanikaly pak vznikem známých studia generalia a universit; k vůli studiu na těchto ústavech udělovány nejhojnější dispense, při čemž vikáři stali se institutem trvalým; když pak týdenní střídání v bohoslužbě stávalo se stále řidčím následkem velkého počtu duchovních, trpěla tím residenční povinnost a zastupování stávalo se pravidlem. (Podotýkáme, že Archiv. f. k. K.-R. 1902 přinesl články *Zorellovy*, Die Entwicklung des Parochialsystems bis zum Ende der Karolingerzeit.) Krátkými těmito obrysy poukázali jsme měrou dostatečnou k tomu, jak záslužnými a zajímavými jsou publikace podniku shora naznačeného; díla dosud vydaná jsou dobrým začátkem u sledování cíle vytknutého.

Co se učebnic tkne, vyšla r. 1903 *Silbernaglova* učebnice ve 4. a *Friedbergova* v 5. vydání. Nové jsou latinsky psané Institutiones iuris ecclesiastici, jež napsal Josef *Laurentius* (S. J.) ve Valkenbergu v Holandsku (u Herdera ve Freiburgu [1903] str. XVI. a 650). Sloužiti mají v první řadě praktickým potřebám, k státním zákonům upravujícím církevní poměry nebylo přihlíženo, historický vývoj jen podřízenou měrou byl podáván, za to ale obšírněji použity novější konstituce papežské a usnesení plenárních sborů, ježto mohou zavdati základ k příštímu právu obecnému. Základní stanovisko autorovo jest

patrno, uvážíme-li, že jest členem řádu Jezuitského a profesorem církevního práva na collegium maximum societatis Jesu ve Valkenbergu. Upravení systematiky při nové učebnici — v tomto smyslu pojímány jsou autorem tyty instituce — zajímá nás v první řadě, vždyť při spisech tohoto rázu rozhoduje, jak se známé věci podávají, aniť neočekáváme, že by v učebnicích názory z brusu nové se objevovaly. Rozdělení základní rozpadá po krátkém úvodu na 8 knih v tomto pořádku: 1. o formálných pramenech, 2. o zařízení církve (právomoc, stav laický a klerikální, ordinace, práva a povinnosti kleru, jednotliví jurisdikcionáři, synody), 3. úřady a beneficia, 4. o vykonávání vládní moci po stránce zákonodárné a soudní, 5. o správě úřadu učitelského a výkonů posvátných, zejména svátostí, při čemž se také o právu manželském mluví, 6. o společenstvech náboženských, 7. o majetkovém právu, 8. o poměru církve k státu a k jiným náboženským společnostem. Můžeme toto souřadění osmi knih beze všeho přijmouti? Souřaditi dají se pouze pojmy stejnorodé, které stojí na stejně míře abstrakce a které se vespolek vylučují. V tomto smyslu těžko souhlasiti, mluví-li 2. kniha o constitutio ecclesiae, kdežto 3. kniha se šíří de officiis et beneficiis ecclesiasticis; máme za to, že by vytčené oddíly musily tvořiti zvláštní kapitoly jediné knihy o zřízení resp. organisaci církve, jak také spisovatel správně na str. 7. vytýká. Chce-li pak autor provésti organisaci protivou od vykonávání vlády církevní, pak kniha 6. o náboženských společnostech patřila též k organisaci církevní, jako zvláštní oddíl její. Církevní vláda pak obsahuje v sobě moc zákonodárnou, moc soudní a moc správní. Nápadno jest tudíž, mluví-li se ve 4. knize pospolu jen o prvních dvou mocích vytčených, kdežto 5. a 7. věnována jest zvláštnímu osvědčování se moci správní. Poslední 8. kniha není pak, když spis přihlíží pouze k platnému právu nepodávaje historického vývoje, nic jiného, než aplikací tří mocí církevních oproti státům a oproti náboženským společnostem jiným; pouze důvody didaktické mohou ospravedlniti, že se oddíl tuto vytknutý samostatně probírá, poněvadž jest takto možno vše shrnouti v jediný celek. Akceptovali-li bychom tudíž základné rozdělení Laurentiovo na organisaci církve a na vykonování vlády — ovšem leckterý kus organisace jest výronem moci správní — pak bychom vzhledem k tomu, co shora řečeno bylo, obdrželi pro systematiku tuto základní kostru: I. Úvod: a) všeobecný; b) formálné prameny; II Organisace církve: 1. stav klerikální a stav laický; 2. hierarchická organisace; 3 úřady církevní po stránce věcné; 4. synody; 5. společenstva církevní. III Vykonávání moci církevní: 1. uvnitř církve: a) moc zákonodárná; b) moc soudní; c) moc administrační: α) po stránce výkonů náboženských; β) po stránce majetkové. 2. Oproti státní moci a náboženským společnostem jiným. Spracování platného práva jest co nejpečlivější, a první přednost tohoto díla záleží v použití předpisů nejnovějších, kterých mnohé učebnice vůbec si nevšímají. Rozhodujeť ovšem základní cíl autorův podati buď církevní právo jako element ve vývoji práva vůbec, buď považovati církevní právo jako celek pro sebe, buď — a to pro právníky zajisté rozhodné — sloučiti oba tyto směry v souladný celek. O tom, co se pak tady podati má, názory tak brzy se nesjednotí, ačkoli historický vývoj práva církevního pro právníky zaujímati bude vždy místo první. Toť také důvodem, že protestantské právo církevní

u samých protestantů nenašlo tolikerého spracování jako právo církevní katolické, nikdy mu nepřislušelo ono universální panství, které v moderním právu vůbec tak mnoho rýh a stop bylo zanechalo. Toť také důvodem, že pro právníky západní Evropy nemá přitažlivosti právo východního křesťanstva, scházíť i zde vnitřní souvislost s vývojem jednotlivých právních institucí moderních; nad to srostla na východě otázka náboženská a konfessijní s otázkou národnostní a politickou; stará zásada římská, že ius sacrum jest částí iuris publici, osvědčuje se zde stále. Nové doklady k těm poměrům přináší *Karel Beth* ve své knize: Die orientalische Christenheit der Mittelmeerländer (v Berlíně 1902, str. 427), kteréžto doklady ponejvíce sebral na svých cestách po Východě, odtud autor sám nazývá spis svuj cestovní studií ku statistice a symbolice církve řecké, arménské a koptické. Právníka zajímati bude prvá část poskytující možnost ku porovnávání s poměry západními; líčíť se zde organisace církve řecko-orthodoxní, arménské, koptické a abessinské, vzpomíná se i syrských Jakobitův a Nestoriánu, jakož se i podává obraz církví s Římem spojených, a to zejména Maronitů, Melchitu, bulharskokatolické církve, jakož i církví arménské, koptické, abessinské, syrské i kaldejské. Část druhá věnována vnitřnímu životu náboženskému a liturgii.

Svým obsahem zajímavá jest rektorátní řeč *Fleinerova* profesora v Basileji): Über die Entwicklung des kath. Kirchenrechts im 19. Jh. (Tübingen u. Leipzig, 1902, str. 31). Osudy katolické církve v 19. stol. karakterisuje revolucí a restaurací; bouře francouzské revoluce utuchly, a v r. 1814 vrátil se Pius VII. do církevního státu; papežství vystupuje odtud jako první z mocí restaurovaných, rozšiřujíc svůj význam za vlivu romantismu; církevní organisace v jednotlivých státech se upevňuje a podřizuje se universální moci papežské, konkordáty jsou k tomu vydatným prostředkem; církevní právo revindikuje si svůj karaktér práva universálního, což se nejvíce ukazuje ve spusobu ustanovování biskupů, kteří svou jurisdikci obdržují teprvé Římem; usnesení sborů provinciálních závislá na congregatio particularis super revisione conciliorum provincialum; rozšířená činnost missijní zvýšila moc papežskou, jakož i docílená unie s řeckým katolicismem; na sboru Vatikánském universální episkopát papežský dogmaticky uznán, jakož i neomylnost stanovena, čímž církevní monarchie absolutní dokončena. Universalita církevního práva chráněná papežským absolutismem jest první karakteristickou známkou práva církevního v 19. stol. Druhou známkou jest jeho konservativní karaktér, jak se na př. jeví v udržení orgánu, kteří nemohou již fungovati, na př. různých kuriálních úřadů a biskupu zvaných titulares. Tam, kde nelze proraziti ius strictum oproti státnímu právu, pomáháno si cestou dispensí, zásadou »tolerari posse« nebo »temporum ratione habita dissimulandi,« čímž možnost poskytnuta vytrvati zásadně při kanonických předpisech, čímž se ale též vysvětluje, že moc římských úřadů vigens ecclesiae disciplina se rozšířila, že rozdíl mezi vykonáváním moci zakonodárné, soudní a správní se namnoze ztrácí a že nová kodifikace práva církevního valně znesnadněna. Ačkoli papežové ztratili světskou moc, přece měrou velikou vzrostla jejich moc pusobiti prostředky duchovními, ktere za Pia IX. nově upraveny byly (Apostolicae sedis 1869); tím se dá vysvětliti základ reorganisace censury za

Lva XIII Officiorum ac munerum 1897). Tato moc jest třetím karakteristikem 19. stol.

Přihlédneme li k pramenům církevního práva, sluší upozorniti, že *Hüblerovy* Kirchenrechtsquellen vyšly r. 1902 již ve čtvrtém vydání (str. 130). Spis tento jest pomůckou při uvedení do studia pramenů církevního práva katolického i protestantského tím, že přináší výňatky a vysvětlivky k čelnějším pramenům, aby studujícímu poskytnuta možnost, by si učinil představu o nich, a to od prvních dob až do nynějška bez ohledu, zdali vznikly na půdě církevní nebo státní.

Drobnustkou jest pojednání Über den Titel der Dekretalensammlung Bonifaz VIII.: »Liber sextus«, jež napsal *Nilles* do Archiv f. kath. K. R. 1902 str. 425.—436. Publikační bulla »Sacrosanctae Romanae ecclesiae« obsahuje tuto větu: »Quem librum, quinque libris aliis dicti voluminis decretalium (= liber extra) adnectendum, sextum censuimus nuncupari, ut idem volumen *senarium, qui numerus est perfectus*, librorum illo adiuncto numerum comprehendens, perfectam in rebus agendis formam tribuat et in moribus disciplinam« Nilles táže se, ovšem ne první, co znamená věta: senarius est numerus perfectus? I dává tento výklad: Numerus perfectus jest číslice, která se rovná sumě svých kvotientů; číslice 6 jest (mimo jednotkou) dělitelná číslicemi 2, 3 a 6 i obdržíme kvotienty 3 + 2 + 1, jejichžto součet jest opětně 6. Takových číslic jest ale málo, odtud má taková číslice mystický význam úplné dokonalosti, která se taktéž jen zřídka objevuje. Takové dokonalosti bude v církvi dosaženo — míní pak Bonifacius — budou-li se všichni říditi dle jednotlivých ustanovení obsažených v jeho a v Řehořově zákonníku, kteréž celkem předepsaly jen tolik, kolik v jednotlivostech musí býti zachováváno. Konečně podává Nilles výklad k slovu »titulus«, což dle něho znamená světlo, pochodeň světlo šířící: v tom smyslu že tedy sluší pojímati »titulus: liber sextus«.

Zettinger v Archiv f. k. K. R. 1902 str. 501 nsl. probírá Poenitentiale Cummeani obsažené v Codex Vatican. Palat. lat. 485; podává text jeho, hledí dokázati, kde jinde obsah jeho se objevuje (iudicia Cummeani), na jakých starších základech spočívá i dotýká se otázky, kdo byl a odkud pocházel jeho autor. *Zettinger* přichází k důsledku, že poenitentiale toto sepsáno bylo v polovici 7. stol., jistě ale před r. 669, kdy Theodor přišel do Anglie; za domov jeho pokládá Škotsko neb Irsko; za autora nějakého Cummeana; kdo to byl, s jistotou nelze říci; hypothesa Theinerova, že to Cummean s příjmím Dlouhý, opat kláštera Hy v Škotsku, jenž zemřel 661 nebo 662, nabývá ale zase více pravděpodobnosti. Při kajících knihách nutno dle Zettingra ruzniti Judicia canonica, iudicia Theodori a Cummeani.

Vývody své o nepravosti kanonů Sardijských doplnil *Friedrich* r. 1902 (II. pojednání); potírá je však *Gietl* v Theol. Revue (1902, str. 112), *Turner* v Journal of Theological Studies III., 1902 str. 370 nsl. a *Funk* v Historische Jahrb. 23, 497.

Dílo vysoce významné vydal *Singer*: Die Summa decretorum des Magister Rufinus (v Paderbornu 1902, str. CLXXXIII. a 570). Vydáním

tímto dobojován boj, který po léta vedl Singer proti Schultovi, jenž r. 1892 publikoval v Giessenu: Die Summa magistri Rufini zum Decretum Gratiani. Máme tudíž nyní Rufina dvakráte publikovaného, jednou méně šťastně Schultem, podruhé v každém ohledu vzorně Singerem; jestiť Singerova práce plodem dlouholetých, namáhavých, do nejmenších podrobností konaných studií, jest to dílo stojící na výši vědecké. V úvodě popsány především rukopisy, obsahující originální dílo Rufinovo; jsouť to dva rukopisy Pařížské národní knihovny (Cod. Lat. 15993 a 4378), městských knihoven v Avignonu, v Moulins, v Bruggách, v Alençonu, v Troyes, rukopis královské knihovny Berlínské. Schulte uvádí sice 10 rukopisů, z nichž však 4 obsahují pouze spracování neb excerpty z Rufina. Vydání S. spočívá na rukopisu Pařížském č. 15993 z 2. polovice 12. stol., ježto jest nejstarším a nejcennějším; vydání jest úplné, jen t. zv. »historiae« vynechány, spočívají-li na bibli, což ale odkazy příslušnými vysvětleno. Svědectví pro to, že Rufin autorem, uvádí Singer ze dvou rukopisů Rufinových, z Jana Faventina a pak z 13 ruzných glos nebo komentářů pozdějších, jež z Rufina čerpaly. Rufinus byl pravděpodobně magister Bononský, později biskupem v Assisi, původem Vlach; spracování spadá asi do let 1157 až 1159; kdy Rufin zemřel, s jistotou nelze říci; rok 1192 jest ale nejzazší hranicí. Význam Rufinovy práce jest již trefně karakterisován dodatkem nalézajícím se v rukopisu Moulinském: »Rufinus aurei voluminis decretorum elegans apparator sive expositor primus.« Zajímavy jsou výklady Singerovy, že Gratian své dílo vydal bez každého označení titulního, jakož že rozdělení dekretu pochází od Gratiana samotného; pars prima že byla jím rozdělena na 100 distinkcí, kdežto Paucapalea dodal sám jednu a sice 73.; pars III. že byla již původně rozdělena na 5 distinkcí; rozdělení II. části i obecné mínění již Gratianovi přisuzuje; k tomuto názoru přišel Singer hlavně tím, že ze sumy Rufinovy vychází, že v rukopisech dekretu v době jejího sepsání ono rozdělení se již nalézalo. Prameny, z nichž Rufin čerpal, jsou Singerem detailně uvedeny. V posledním oddíle svého úvodu probírá Singer práce, které jeví se býti plagiatem Rufinovy sumy.

Dodatkem ku své zprávě podané v tomto časopise I., 191 a 192 o *Fredericqově* Corpus documentorum inquisitionis haereticae pravitatis Neerlandicae oznamujeme, že vyšel r. 1903 pátého dílu první svazek obsahující především dokumenta od 24. září 1525 do 31. prosince 1528; v dodatku pak uvedeny doklady počínaje rokem 1520 až včetně 1528. Tytéž přednosti, které jsme vytkli o dílech předchozích, platí stejnou měrou i o této nejnovější publikaci neúmorně pracujícího Fredericqa, podporovaného v tom svými žáky na universitě Gentské; pro lepší přehled i zde učiněny chronologické seznamy kacířův, papežských a biskupských inkvisitorů, konečně duchovních a světských nařízení, o nichž v následujících otištěných kusech zmínka se činí. (Pokračování.) *K. Henner.*

Právní dějiny.

Dr. Karel Kadlec, Agrární právo v Bosně i Hercegovině. (Knihovna Sborníku věd právních i státních. A. Řada právovědecká. Čís. III.) — V Praze 1903 IV. 140.

Kdežto před r. 1878 Bosna i Hercegovina jen velice zřídka na se pozornost kulturních historiků obracela, a četné, v mnohém ohledu svérázné řády právní i společenské, tam se zachovavší, pouze nahodilého povšimnutí v literatuře zejmena chorvatské i srbské docházely: nastal i v tomto směru po okkupaci těchto zemí Rakouskem potěšitelný obrat. K spisům, poskytujícím cenný příspěvek k seznání zemí těchto v ohledu národohospodářském i právním náleží i spis sh. uv.

O poměrech agrárních v Hercegovině sepsal v r. 1881 Dr. *O. Volkar*, t. č. správce okresu v Mostaru spisek: Über die Agrarverhältnisse i. d. Herzegovina (Praha), v němž pokusil se o vylíčení panujících před rak. okkupací právních poměrů mezi agy i kmety, i činil návrhy na novou jich úpravu. Spisek tento zasluhuje i dnes ještě povšimnutí, poněvadž poskytuje dosti jasný obraz poměrů těch, jak byly upraveny nařízeními turecké vlády, i zprávu o tom, jak se snažila vláda rakouská po okkupaci země alespoň největším nesrovnalostem, v poměrech těch panujícím, odpomoci. R. 1899 uveřejnil dále *A. Karszniewicz* spis: Das bäuerliche Recht in Bosnien u. d. Herzegovina (D. Tuzla), jenž obsahuje soustavné vylíčení oněch zásad, k poměrům agrárním v zemích těch se vztahujících, kteréž zákonodárstvím rakouským stanoveny jsou.

Jest přirozeno, že spis Kadlecův sh. uv. zejmena ke spisu Karszniewiczovu přihlíží, neboť spis ten spočívá na vlastním názoru spisovatele, kterýž byl po mnohá leta agrarním referentem ve všech instancích, i na takových normaliích i instrukcích, které jsou vydány pro úřady zemí těch a tiskem vůbec uveřejněny nebyly a nejsou tedy vědeckému svému zužitkování přístupnými. Porovnáme-li však spis Kadlecův se spisem tímto, shledáme, že má práce Kadlecova samostatnou vědeckou povahu i trvalou cenu. Kadlec podniknul v letě r. 1901 studijní cestu do zemí okkupovaných, pro kterou nabyl i podpory c. k. říšského ministerstva financí udělením doporučení na všechny zemské úřady, a na základě studií svých vydal pak práci svoji.

Spis Kadlecův vykazuje především mnohem širší základy, nežli spis Karszniewiczův. Ihned v úvodě, jenž pojednává o formách plodinového nájmu pozemků i příbuzných formách užívání cizí půdy, poskytuje sp. podrobné porovnávání poměrů bosensko-hercegovinských s podobnými útvary u jiných národů v různých dobách, i dovozuje zejmena analogii mezi kmetskými poměry i t. zv. pridržjem bosensko-hercegovinským a podobnými poměry u Indů, Řeků, Římanů (colonia partiaria), podílnickým nájmem pozemků, jakož jest upraven v t. zv. *Νομος γεωργικός* c. Lva Isaurického i Konstantina Kopronyma z VIII. st. po Kr., dále plodinovým nájmem práva germanského i pozdějšího německého, práva francouzského, italského, anglického, ruského, bulharského i Černé Hory.

Porovnávacímu úvodu následuje podrobný výklad o historickém rozvoji agrárního práva v Bosně i Hercegovině a sice především v dobách starších před rakouskou okkupací a pak o úpravě jeho za okkupace této. Jako nejdůležitější ze zákonů tureckých, sem se vztahujících, jeví se t. zv. seferský zákon z r. 1859, jehož jednotlivá ustanovení sp. podrobně vykládá a kterýž vlastně zůstal až doposud základem pro veškerou zákonodárnou úpravu poměrů agrárních v zemích oněch. Ano tento zákon, v době turecké a sice hlavně vlivem Osmana paši, rozeného to kat. Chorváta, vydaný (Volkar l. c. str. 9.), jest vlastně teprvé úřady okkupačními proveden jako zákon, kterým mohl býti zjednán snesitelný stav kmetů v poměru jejich k tureckým statkářům.

Historické této části spisu sh. uv. následuje část dogmatická, ve které pojednává sp. podrobně především o právu kmetském, jeho pojmu, kterýž porovnává sp. s právem emfyteutickým i společenstvím statků, jak je § 1175 nn. rak obč. zák. upravuje, dále o osobách, při kmetském právu zúčastněných (kmetské rodině i vlastníku kmetovské usedlosti), o předmětu i vzniku práva kmetského, o vzájemných právech i povinnostech stran (tu zejména podrobně se vykládá retrakční právo kmetské rodiny), jakož i o zániku práva toho. V další řadě obsahuje část tato výklad t. zv. poměru pridržnického jako práva — v rozdíl od dědičného, kmetského — časově obmezeného nájmu, vykazujícího tedy povahu čistě obligační, kdežto poměr kmetský povahu věcnou jeví. Arciť není všude mezi oběma poměry těmi přesného rozdílu, neboť i pridržnický poměr někde dlouhým svým trváním nabývá povahu poměru kmetského a kombinuje se i s obyčejnou smlouvou pachtovní, námezdní a splývá druhdy i s poměrem společenským.

Část tato spisu sh. uv. přirozeně nejvíce ještě se shoduje se spisem Karszniewiczovým; avšak podstatný a pro vědecké ocenění spisu Kadlecova zajisté rozhodný rozdíl jeví se nejen v soustavnosti výkladu Kadlecova, nýbrž i v tom, že Kadlec nepřestává na pouhé reprodukci obsahu různých k poměrům pozorovaným se vztahujících nařízení, nýbrž snaží se stanoviti právnickou povahu poměrů oněch. Nehledě k tomu, nutno uznati, že jest i soustava, v jaké Kadlec poměry tyto pozoruje, logičtější (Karzsn. dělí látku na tři díly: 1. Vom Kmetenrechte; 2. Von dem landesüblichen Pachtvertrage-Pridržje-Verhältnis; 3. Von der grundherlichen Giebigkeit und dem landesüblichen Pachtzinse — kterýžto oddíl má přece tvořiti část prvého dílu); další přednost spisu Kadlecova tvoří jeho podrobné přihlížení k místní terminologii, kterou podává Karszniewicz dosti neúplně, jakož i přesnější výklad jednotlivých právních poměrů, ve kterém se Kadlec druhdy zásadně od názoru Karszniewiczových rozchází (srv. ku př. výklad o právu retrakčním na str. 95—107 spisu Kadlecova se str. 81—95 spisu Karszniewiczova a j.); konečně cituje Kadlec důležitější zákonské předpisy doslovně, což jest velice duležitým právě proto, že předpisy tyto, vydané úřadům bosensko-hercegovinským, nikde nejsou uveřejněny. — Konečně obsahuje spis sh. uv. pět příloh, které se týkají smluv kmetských, mezi nimi text podobné smlouvy z doby předokkupační ve snímku, transskripci i českém překladu, i výpisy knihovní.

Vítáme spis Kadlecuv s upřímnou radostí jako cenný příspěvek i k dě-

jinám práva slovanského i k porovnávací právovědě, i přejeme p. spisovateli, aby se jemu umožnilo jmenováním za professora věnovati se úplně vědeckému studiu i povolání, pro kteréž nejen nadáním, nýbrž i vzácnou pílí i svědomitostí jest v plné míře způsobilým. *Hanel.*

JUC. Jan Kapras, K dějinám českého zástavního práva. (Knihovna Sborníku věd právních i státních. A. Řada právovědecká. Čís. IV.) V Praze 1903 IV. i 114 str.

Spis tento, podán v rkp. k posudku české právn. fakulty, poctěn jest cenou z »jubilejního fondu císaře Františka Josefa«, i vydán nyní s některými změnami i doplňky.

Sp. nechtěl poskytnouti dějiny českého práva zástavního, jak již titul práce samé tomu nasvědčuje, nýbrž vylíčení oněch jeho tvarů, jež na základě domácím se vytvářejíce, ač cizími vlivy modifikovány, předce jen v podstatě domácí, český ráz svůj zachovaly. Časově obmezuje se líčení v celku na dobu až k vydání Obnoveného Zřízení Zemského a i tu se vylučuje podrobnější pojednávání o zástavním právu manském i zástavě statků církevních panovníky. Základ líčení tvoří arciť především české právní památky; avšak tam, kde se dál rozvoj právní na Moravě poněkud odchylně, přihliží sp. i k těmto odchylkám dosti podrobně, jakož i druhdy k právním památkám slezským, zejm. kn. Opavského.

V úvodě uvádí sp. přehledně nejdůležitější zásady zást. práva římského, německého i židovského, jako práv, jejichž vliv i v českém právu jest patrným. Vlastní obsah celého spisu rozvržen jest na tři díly, z nichž prvý pojednává o zástavě soudní, druhý o tvarech přechodných, třetí pak o zástavním právu smluveném.

V díle prvním jedná sp. především o vzdání, pozoruje pojem i původ jeho, různé jeho druhy i platnost, jakož i rozsah jeho, zejm. i některé, v právu česko-moravském se vyskytující zvláštní formy vzdání. Původ tohoto hledá sp. v přirozené zálibě lidské v sázkách; jako hlavní druhy jeho uvažuje podrobněji vzdání po půhonu, bez půhonu, t. zv. ohřeb, konečně t. zv vzdání v šíji, jež vykládá v ten smysl, že v prastaré době bylo vedle vzdání majetku ještě vzdání života (soudním soubojem?). Pozoruje jednotlivé specielní případy vzdání, přihlíží sp. i k t. zv. zmatku, nebylo-li při vzdání šetřeno náležitých formalit.

V další řadě pojednává se podrobněji o t. zv. zvodu a sice především ve právu zemském i vykládá se tu zvod jako skutečné uvedení v dědictví zprávce neb pohnaného, jež mohlo sice, avšak nemuselo zjednávati držbu jeho. P. sp. poskytuje tu jasný obraz celého postupu, při zvodu zachovávaného, i poukazuje též k dalším jeho důslednostem v případu, když ani po zvodu se původu zadost neučinilo, zejm. k t. zv. listu obrannému od úředníků menších k nejv. purkrabí, který pak mocí úřadu svého původa v držení uvedl, dále k panování i druhému panování neb přidědění, kterýmž se stal původ pravým vlastníkem statku, na kterýž se byl zvod vedl. Toto přidědění nemělo však místa při zvodu na plat životní, kde arciť právo původa bylo obmezeno na dobu života onoho, čí byl plat doživotní.

O. Z. Z. neznamená dle výkladu p. sp., zajisté správného, nějaký náhlý převrat v rozvoji práva exekučního: podstatnější změny, kterými nabyla exekuce nových, cizích tvarů, způsobeny jsou teprvé novellami O. Z. Z.; změny tyto však p. sp. dále nestopuje.

O exekuci, jakož jest upravena ve právech městských, doličuje p. sp., že nebyla tak propracovanou, jako v právu zemském a teprvé resol. ze dne 17. srpna 1680, že exekuce městská jest přispůsobena — a to jen částečně — exekuci, jakož zemským právem jest stanovena.

Jako zvláštní druhy vedení práva pozoruje dále sp. t. zv. uvázání tam, kde smlouvou bylo vymíněno, brání, o němž p. sp. důvodně tvrdí, že jsouc původu římského i německého, uvedeno jest v souvislost s deskami zemskými a tím nabylo rázu českého, místo pak mělo při nezaplacení dlužného úroku i pozůstávalo v zájmu tolika dobytka, mnoho-li ke krytí pohledávky věřitelovy bylo zapotřebí.

Stručným, avšak přehledným vylíčením vedení práva pro nezaplacený dluh dle práva městského, ať dluh činžovní, ať purkrechtní, jakož i vedení práva pro náklady horní a mzdu horníků, pak t. zv. obstávky, jako zvlášť zkráceného řízení exekučního při pohledávkách peněžitých, prokázaných i splatných, zakončuje p. sp. díl tento, hlavní část spisu jeho tvořící.

Díl druhý věnován jest pozorování dvou forem zástavy, jež nazývá sp. tvary přechodnými, tvořícími přechod mezi zástavním právem soudním i smluveným. Jako formy tyto uvádí p. sp. zástavu svémocnou (zájem) i t. zv. zástavu ze zákona.

Svémocné zajmutí jeví se v právu českém ve formě zájmu dobytka pro škodu, na hospodářském pozemku způsobenou. Staršímu právu českému byla však vedle této formy ještě známou forma zájmu lesního, o které se p. sp. též zmiňuje; podrobněji arciť pojednává o formě prvé i stanoví z pramenů podmínky přípustnosti zájmu toho, jakož se v památkách práva zemského i městského vyskytují. Zástavním právem zákonským nazývá sp. právo zástavní pro všechny případy, v nichž není úmluvy stran a kde právo počíná buď vznikem nějaké pohledávky, aneb přistoupením jistých skutečností k pohledávce již stávající, a jehož účelem jest, uspokojiti věřitele pohledávky zvláště kvalifikované, jako ku př. ze mzdy a p. Karakteristickou známku obou těchto tvarů shledává p. sp. v tom, že tu nebylo potřebí, přibírati komorníka, nýbrž že věřitel sám práva svému průchodu zjednati mohl.

Díl třetí, zároveň nejobšírnější, pojednává o zástavě smluvené, v přední řadě o zástavě movitostí. P. sp. vychází tu se stanoviska, že zástavní právo smluvené pochází sice z téhož kořene pro movitosti i nemovitosti; vzhledem k tomu však, že se rozvoj jednoho i druhého záhy vzájemně odchýlil, že nutno pojednati o každém zvláště. Zástavu movitostí pokládá p. sp. přirozeně za starší druhé a za prvotní její formu t. zv. základ, který byl buďto zástavním právem na movitostech, druhý pak kauci soudní, neb mimosoudní, t. j. určení jisté summy na dostavení se k soudu a p. Zásady o základu zejména v právech městských se ustálily vzhledem k rozvoji obchodu movitostmi. Avšak i důchody královské, desátky a pod. tvořily záhy velice obvyklý předmět základu.

Při zástavě nemovitostí pozoruje sp. nejdříve zástavu dle práva zemského a sice s držbou bez desk, od 13. stol. častěji se vyskytující, dále zástavu s držbou ve dskách, od 14. stol. většího rozsahu nabyvší, buď ve formě »se zprávou«, k starší době poukazující, aneb t. zv. zápis dluhem, institucí desk vytvořený a onen dřívější z užívání vytisknuvší.

O obou těchto druzích pojednává sp. podrobněji a náleží této části spisu jeho nepopíratelně přednost před všemi ostatními, neboť vyličuje jak podstatu této zástavy i poměr věřitele k dlužníku jasně i úplně. Vedle těchto tvarů pojednává p. sp. i o t zv. zástavě umořovací (Todsatzung) i zástavě bez držby i bez uvázání, nejdříve u správy, později i u dluhů se vyskytující. Zvláštní pozornost se věnuje i zástavě s uvázáním, kteráž se nejčastěji vyskytuje při prodeji k pojištění zbytku trhové ceny. Vznik její klade p. sp. — pravděpodobně — do počátku 14. stol. Vyličiv právní zásady, ohledně těchto druhů zástav v právu českém se ustálivší, vykládá sp. i zvláštnosti, které se v ohledu tom vyvinuly na Moravě, kde právo zástavní z práva deskového bylo vyloučeno, jakož na Moravě ani desky zápisné známy nebyly, i rozdíl práva kn. Opavského od moravského, v tom se jevící, že i na Opavsku zapisovány zástavy do desk zemských.

O. Z. Z. odstranilo především ony rozdíly, jež v právu zástavním v Čechách i na Moravě se vyskytovaly a zavedlo stejné právo pro země ty, tak, že odchylky moravského práva ustoupiti musely zásadám českoprávním. Deklaratoriemi i novellami k O. Z. Z. zejména ustanoveno, že zástavy díti se mají na dále pouze dskami; avšak přece zachovaly se i zástavy listem, tak sice, že opatřen jest list doložkou, vklad dovolující.

V právech městských zachoval zápis do kněh v celku význam deklaratorní, zástava mohla se však státi i pouhou smlouvou; v případu však kollise měla zástava zapsaná přednost. P. sp. vyličuje podrobně způsob, jakýmž se dály zástavy soudní, jakož i účinky její. Vedle zástavy s držbou vyskytují se i v právech městských zástavy bez držby a p. sp. snaží se, poskytnouti výklad toho zjevu, že zástavy nemovitostí nedoznaly v právech městských toho přesného propracování, jako ve právu zemském; a podobně probírá podrobněji případy, jež při zástavě bez držby nastati mohly tenkráte, kdy tatáž nemovitost zastavena byla několika věřitelům, zejména pořadí, v jakém v případu prodeje jednotlivé pohledávky uspokojení docházely. Krátce konečně zmiňuje se sp. o zásadách práva zástavního, vyskytujících se v Koldínových právech městských, o nichž shrnuje soud svůj v ten smysl, že jest jimi definitivně stanovena povinnost, užívati při převodu práv k nemovitostem kněh městských a přenesena na knihy ty některá ustanovení desk zemských, jmenovitě předpisy o odporu; posléze zmiňuje se sp i krátce o zástavě horní, kde t. zv. kuksy k nemovitostem se počítaly a tudíž i zásady zástavního práva k nemovitostem platnosti nabývaly.

V dalším postupu práce své pozoruje p. sp. t. zv. zástavu nemovitostí účelně specifikovanou, jako takovou uvádí především zástavu dědickou, v první řadě k tomu čelící, aby právo odúmrtní se jí paralysovalo; sp. umísťuje vznik její v počátek 14. stol.; dále t. zv. zástavu věnnou, k zabezpečení věna čelící, buď deskami, aneb listem stanovenou, jejíž význam i účinek jak dle

práva zemského, tak i dle městského sp. zevrubně probírá; pak zástavu správní, v Čechách, ač ne příliš často obvyklou, jejímžto předmětem byl buď statek jednotlivý neb celé jmění, aneb předem určená část jeho, s dodatečným ručením i ostatního.

Konečně pojednává sp. o zápisech statků knížecích, především statků korunních, při nichž užíváno z pravidla formy zástavy s držbou, králi však připadala výplata, které pakli se král odřekl, statek zápisný ve zpupný se měnil a do desk zemských se zapisoval. Poněvadž pak ke komoře královské počítáno též zboží duchovní, mohlo i toto býti králem zapisováno, což uznáváno až do 17. stol. A podobně tvořila i manství součást komory královské a nemohla tedy bez povolení králova býti zastavena, tak jako na Moravě, kde náležela většina lén k biskupství Olomouckému, bez svolení biskupova.

Poslední část spisu věnována jest pozorování oněch zásad právních, jež platily v Čechách ohledně zástav židům odevzdávaných.

V přílohách uveřejňuje p. sp. některé, doposud netištěné prameny, kterých při práci své použil a jimiž vývody své podporoval.

Chceme li úsudek svůj o práci sh. uv. v jeden celek shrnouti, nemůžeme jinak, nežli plnou měrou uznati velikou píli i svědomitost, s jakouž práce jest sepsána. Neschází v ní i samostatné výzkumy, jež pak podává p. sp. s náležitou skromností, nevpouštěje se v polemiky se zastanci názoru opačného. Pouze jednoho druhdy neradi postrádáme: totiž jasnějšího vytčení kontinuity právního rozvoje u jednotlivých forem práva zástavního i posloupné změny v celkové jejich povaze. Avšak za to s veškerým uznáním vytknouti sluší, že p. sp. jednak snesl veškeré právní zásady, v příslušných pramenech se vyskytující, že je náležitě roztřídil dle kategorií jím stanovených, i náležitý smysl jejich zcela trefně vystihnul. Neméně dokazuje spis velikou sečtělost p. sp. i porozumění pro momenty, pro pozorování jednotlivých řádů práva zástavního rozhodné. Líčení samo konečně jest jasné i stručné, prosté všech rozvláčností, tak že i v tomto ohledu veškeré chvály zasluhuje. Celkem nazvati lze spis ten cenným obohacením právnické literatury české.

Hanel.

Julius Lippert, Bürgerlicher Landbesitz im 14. Jahrhundert. Zur Ständefrage jener Zeit. **Praha 1902. Stran 92 a mapka.**

Studie Lippertova o zemském zboží měšťanstva ve 14. století uveřejněna byla nejprve v Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 1901 (seš. 1.—2.). Tam stačil snad kusý nadpis její, aby čtenářům bylo patrno, že jedná se o německém měšťanstvu v Čechách, avšak při publikaci samostatné na označení toho obsahu čekali bychom titul úplnější a případnější.

Autor usnadnil si studii tím, že založil ji toliko na dvou pramenech: na knihách konfirmačních (I.—X.) a erekčních (I.—V.). V prvním z řečených pramenů není však řeč o statcích, nýbrž o podacím právu a osobách, kterým právo to náleželo. Kdo by tedy s pomocí knih konfirmačních chtěl stanoviti rozsah (aneb i význam) majetku některého stavu v zemi, musil by zhotoviti seznam všech kollátorů, seřaditi je podle stavu a přirovnati počty jich, aby

vynikl poměr ku př. měšťanů-kollátorů k ostatním podacím pánům v zemi a tak i poměr majetku měšťanstva k majetku duchovenstva, pánů, rytířů atd. Toho Lippert neučinil, a proto spis jeho nedává odpovědi na otázku, jaký byl rozsah zemského zboží německého měšťanstva v Čechách. V knihách erekčních jest sice řeč o pozemkovém majetku osob, ale jen některých, a jen tom majetku, který se stával statkem zádušním nebo k záduší úročním. Z toho vidno, že prameny badání Lippertova k účelu práce jeho jsou nedostatečny, a tudíž i studie problematická.

V pojednání autor postupuje od města k městu, počínaje Prahou. K popisu toho, kde měšťané pražští drželi zemské zboží, měl výbornou pomůcku, Tomkův Dějepis města Prahy (I.—II.), ale nepoužil jí. Příčinu lze vycítiti z tenoru nejen přítomné studie, ale všech jeho historických publikací. Lippert nedůvěřuje českým spisovatelům. Má za to, že ubírají z velikosti starého Němectva v Čechách, že porušují jména osob německého původu a nevěnují věcem německým náležité pozornosti. Následek toho, že nepoužil Tomkova spisu, o jehož zevrubnosti a objektivnosti netřeba šířiti slov, jest znalci hned patrný. Na kolik Lippert od Tomka se liší, na tolik chybuje. A chyb takových, ne omylů, jest do sta! Z ostatních měst jen Kutná Hora a Litoměřice poskytly autorovi příležitost rozepsati se o zemském zboží tamního měšťanstva. Stručné zmínky jsou o měšťanech z Hradce Králové, Trutnova, Jaroměře, Žatce, Loun, České Lípy, Kadaně, Lokte, Mostu, Duchcova, Rakovníka, Stříbra, Klatov, Písku, Plzně, Tachova a Sušice. V celku nedovídáme se ze spisku, pokud jedná o majetku městských patriciů, nic nového.

Ve vývodech svých autor jeví snahu zveličovati míru měšťanského zboží na venkově. Kde knihy konfirmační přivádějí kollátora-měšťana, Lippert hned odhodlán jest tvrditi, že měšťanu tomu náležela nejspíše celá ves farní aneb i díly jiných vsí v té kollatuře. Kde měšťan jmenován jest jako dílný kollátor, a vedle něho jmenováni jsou druzí dílní kollátoři k témuž beneficiu, obyčejně zemané (panoši, clientes, armigeri), Lippert prohlašuje spolukollátory za hospodářské správce na statcích kollátora-měšťana! Název »cliens« je mu k tomu dostatečným důkazem. V pravdě však písaři církevních knih ve 14. století dávali název clienta nebo armigera menšímu šlechtici nežli rytíři, nemajíce ani úmyslu ani jaké příčiny, aby naznačovali, zda kollátor jest ve službě jiného pána čili nic. Lippert oblíbil si výklad svůj tou měrou, že každého panoše pokládá za úředníka, správce, mana nebo nápravníka. V knihách erekčních bývá poznamenáno, že donátor jest pražský diécésán; ku př. »famosus v. Johannes dc. Camyk de Zahorzan armiger Prag. dioc.« nebo »famosus v. Johannes de Cladna armiger Prag. dioc.« Podle Lipperta panoši Jan ze Zahořan a Jan z Kladna byli buď junkerští úředníci nebo nápravníci na biskupských statcích Zahořanech a Kladně (str. 82., 88. n.). Kdo by tomu uvěřil, napočítal by úředníků biskupských a statků biskupských, posud neznámých, velmi mnoho.

Řeč o majetku měšťanstva jest jen prostředek k určitému cíli. Studie směřuje k tomu, učiniti pravdě podobným, že velký díl české šlechty vzal původ z německého měšťanstva. Zemské zboží bylo půdou, z níž vyrůstaly erby. Když měšťan vzdal se městského práva a zemanil

na svém svobodném statku, byl počítán za šlechtice. O tom věděli jsme již před Lippertem, jenže počet šlechticů měšťanského původu nejevil se tak veliký jako jemu. Lippert totiž operuje výhodně se svým výkladem slova »cliens« nebo »armiger«. Osoby toho názvu jsou mu téměř bez výjimky synové německých měšťanů ve službách zámožného duchovenstva, krále, vyšší šlechty a bohatých německých měšťanův. Úřad jejich přináší jim mnohé výhody, zejména rozmnožení majetku, tak že časem vyrovnávají se zemanum a vstupují do řady šlechticů. Stávají se z nich rytíři, ba i baroni. Tak chybný výklad dvou slov napomáhá k důkazu, že velký díl české šlechty vzal původ z německého měšťanstva!

Lippert nespokojuje se poznatkem, že někteří potomci měšťanských rodů došli hodnosti rytířské, ale chce ukázati, jak i dále postoupili až mezi pány. Tak prý Jindřich panoše z Kosové Hory, příjmím Němeček (r. 1367), bratr Šimona Bohuslavice z měšťanského rodu Wolframoviců, jest zakladatelem panského rodu z Lomnice, ježto roku 1368 sluje již urozeným Ješkem z Kosové Hory a podává kněze ke kapli na hradě Lomnici (str. 25. n.). Přihlédneme-li k dokladům úsudku Lippertova, seznáme, že panoše Jindřich a urozený Ješek z Kosové Hory, pán na Lomnici, jsou osoby zcela rozdílné. Kromě toho panoše Jindřich neměl příjmí Němeček, nebyl bratr Šimona Bohuslavice a nepocházel z měšťanského rodu Wolframoviců. Podobně autor omýlil se ve vývodě pánů Ptáčků z Pirkšteina, položiv je za potomky měšťana kutnohorského Bertholda řečeného Pirchnera (str. 47. n.). Nazývá-li měšťana pražského Wolframa Menhartovice, bývalého purkrabí vyšehradského a majitele statku škvoreckého, pánem (str. 25.), následuje sic písaře knih konfirmačních, který v rychlosti přidal název pána nejen panošovi, ale i dosti malému zemanovi (I. 1. str. 11.), avšak chybuje v tom, co chce tvrditi o vzniku panského rodu ze Škvorce.

V kombinacích a domyslech autor studie nemůže zván býti skromným. Podle něho osoby, jež stýkaly se poněkud s příslušníky měšťanských rodů, byly nejspíše německé národnosti. Pravidlo, že jméno nebo příjmení nerozhoduje o národnosti, platí u něho jen o českých jmenech. Lippert předpokládá nebo dohaduje se příbuzenství mezi osobami i tam, kde prameny ani z daleka nic podobného nenaznačují. Rodinám připisuje členy, otcům syny, aby z menších statků, které byly v držení domnělého příbuzenstva, mohl složiti celé panství. Dočítá-li se o měšťanu, že byl dobrodincem kostela sv. Havla v Praze nebo fundatorem kaplanství tamže, prohlašuje jej za spoluzakladatele nového města u sv. Havla. Proměniv české zemany (panoše) v německé junkery, dospívá k závěru, že pražské měšťanstvo prodlením asi dvou století dovedlo získati všechno zemské zboží vůkol Prahy do tří mil v průměru kromě statků, jež byly majetkem mrtvé ruky a deputátní zemí zemského úřednictva. Na mapce, přidané ke spisku, znázorňuje věc graficky, ale s patrným rozdílem od předchozího výkladu, ježto na třech stranách již po dvou mílích od Prahy nedostává se mu statků měšťanských.

Aby domněnky své o rozšířenosti německého živlu v Čechách uvedl ve shodu se skutečnou historií, Lippert touží na zemany a šlechtu měšťanského původu, že nedobře hospodařili svým německým jazykem a smýšlením Otvírali

prý ochotně českým přistěhovalcům města i radnice, obraceli téměř všechnu pozornost na hmotné interesy a uvědomovali sobě příslušenství k německému kmenu teprv tenkráte, když národnosti jejich hrozilo nebezpečenství. Němečtí měšťané libovali si ve slovanských příjmeních a dopouštěli, aby čeští kmotři dávali synkům jejich česká jména. Když měšťan stal se šlechticem a přebýval na svých statcích, slovanské okolí účinkovalo na jeho jazyk a mrav. Mnozí šlechtici, přímí potomci německých patricijských rodin, se tak odnárodnili. České jméno a český přídomek vyhladily pak dokonce stopy německého původu jejich. Lippert provází oběti dobrovolné čechisace různými poznámkami: O měšťanský dům německý ubylo, o českou rodinu šlechtickou přibylo! Tak zase jeden nový »český rod šlechtický!« Podle vnějšku byl by to opět »dobře český« rod rytířský!

Zajímavé jsou výzvědky autorovy o knežích, synech německých měšťanských rodin, kteří vlivem svého příbuzenstva docházeli vysokých hodností církevních neb aspoň dobrého opatření při kostelech, jež byly měšťanského patronátu. Stávalo se nezřídka, že otcové mající podací právo k beneficiím presentovali své syny. Lippert používá vědomosti o tom ke stanovení rodiny, z níž vyšel patron náš zemský sv. Jan Nepomucký. Poměrně rychlou karrieru mladého kněze a zvláště dosazení jeho za plebána u sv. Havla vykládá tím, že Jan byl nejspíše synem pražského měšťana a od příbuzenstva svého opatřen obročím, kdežto již před tím příznivci jeho z měšťanstva dopomohli mu k hodnosti veřejného císařského notáře. K jistotě o těch věcech nestačí ovšem sebe lepší domysl.

Drobnějších omylů a nedopatření shledati lze ve spisku velmi mnoho. Autor určuje chybně polohu některých osad, klada ku př. Kostomlaty (u Řípu) k Poděbradům, Koloděje (u Běchovic) do Budějovicka, Radíčeves (u Žatce) k Vlašimi, Litice (hrad) do Lidic u Středokluk, Kralovice (býv. městečko u Vřetovic) k Uhřiněvsi, Pirkštein (býv. hrad v nyn. Ratajích) ke Kutné Hoře. O Liblicích (u Mělníka) praví, že jsou vsí neurčitelnou. Jinak zase mate Račíněves (u Roudnice) s Radíčevsí, Lipno (u Postoloprt) s Lipinou (u Radošovic), Břízu (u Velvar) s Březím (u Sluštic). Nedbale psána jsou jména: Wrazdim (Brázdim), Škur (Skury), Bustwina (Běstvina), Přetitz (Přelic), Wanow (Vaněk), Ctibo (Ctibor), Těchowitz (Těchonice) a j. Nevzpomínali bychom toho, kdyby autor sám nebyl přísným soudcem jiných spisovatelů. Tak na str. 18. a 19. viní »pana Wenceslaa Schulze«, že odvozuje jméno vsi Wetzwalde (u Liberce) z přídomku pražské měšťanské rodiny »de Turri« (jen prý proto, že německé Wetzwalde znamená česky »od Věže!«) a chce tak vzbuditi zdání, jako by čeští měšťané z Prahy kolonisovali německé »Nizozemí« v Čechách. Dodáváme k tomu, že původcem odvozování a výkladů právě řečených není Schulz, nýbrž Lippert, který nepoznal chybu sazby (Lib. conf. VI. str. 346.), jakkoli ona bije do očí. *Frant. Vacek.*

H. B. Meyer, *Hof- und Zentralverwaltung der Wettiner in der Zeit der einheitlichen Herrschaft über die Meissnisch-Thüringischen Lande 1248—1379.* (Leipziger Studien aus dem Gebiet der Geschichte IX. sv. 3. seš.) Lipsko, 1902, 151 str.

Spisek Meyerův, nečítajíc úvodu, rozpadá se ve tři části. První jedná o orgánech zeměpanské ústřední správy. Jsou jimi zeměpanská rada, kancelář a čtyři staré domácí úřady maršálka, stolníka, komorníka a číšníka. Dle nich roztřiďuje se první část na tré oddílů. Druhá část jedná o soudním zřízení a rozpadá se na kapitolu o zemských soudech 13. století a zeměpanském dvorském soudě, a dále na kapitolu o soudcích zemských, soudcích zemského míru a zemských fojtech. Třetí část jedná o finanční správě a rozpadá se na kapitolu o příjmech finančního hospodářství a kapitolu o finanční potřebě centrály. Z obsahu jednotlivých kapitol uvádíme toto: Spojením Durynska s Míšní (1264) povstal obvod, který nemohl zeměpán již sám spravovati. Použil k tomu své rady, která však vladařské úkoly mezi sebou nedělila, nýbrž vyřizovala je kollegiálně. Členy jejími byli průběhem času šlechtici, nejvyšší dvorští úředníci, různí dvořané a vůbec také ty osoby, které toho času dlely na dvoře. Porada bylo právo zeměpána, ne právo rádců. Členové rady vysíláni byli jako vyslanci a vyjednávatelé míru a byli rozhodčími ve sporech vladařského rodu. Odměňováni byli lény.

Počátky organisace vettinské kanceláře nedají se zjistiti. V první polovici 13. století nalézá se již pod správou zvláštního notáře, kterému později udělen titul protonotáře. Notáři a protonotáři byli obyčejně duchovní, výminkou však také osoba stavu světského. Před nastoupením úřadu bráni byli do přísahy a odměňováni buď prebendami nebo rentami a ovšem nejspíše také podílem na poplatcích za úkony kanceláře. Kancelář byla také vrchní účetní úřad příjmů zeměpanských.

Po vzoru dvora císařského na dvorech zeměpanských zavedené úřady maršálka, stolníka, komorníka a číšníka lze v Durynsku a Míšni od 12. století stopovati. Nalézají se v dědičném držení ministeriálů. Za Bedřicha I. a II. jsou jmenováni zeměpánem a přistupuje k nim ještě úřad hofmistra. Dle mínění spisovatele došlo k této přeměně rozšířením obvodu vettinského panství. Potřeba žádala, aby jednak v radě zeměpánově, jednak i k různým úkonům vladařským byli používáni. Na vlastní úkony dvorské nezbylo jim proto času, takže úkol jich převzali podřízení úředníci, kteří úkony tyto pak vskutku obstarávali. Na ně přešly později i jich hodnosti, a dědičný úřad dřívějších starých dvorských úředníků upadl v zapomenutí. Podle toho, jaký podíl berou tito noví, zeměpánem jmenovaní úředníci na správě státní, třídí se od dob Bedřicha II. a III. na vlastní úředníky dvorské, jimiž jsou číšník, stolník a komorník, a dále na vladařské úředníky zeměpána, jimiž jsou maršálek a hofmistr. Vývin hodnosti maršálkovy podobá se jaksi jejímu vývinu v Dolních Rakousích. Správa zeměpánova koňstva staví jej v čelo lenní výzvy. Pozdější žoldnéřské vojsko však odnímá mu povinnost vůdce a vrací jej tak jeho původnímu zaměstnání, ač ne více v jeho staré formě. Přináleží mu nyní pouze finanční správa zeměpanských konířen. V II. polovici 14. století leží těžisko činnosti maršálkovy v radě zeměpánově. Jeho úkony dvorské obstarávají odtud podmaršálkové, a úřad jeho nabývá takového vlivu, že ne více ministeriály, ale šlechtici je osazován. Hofmistrovi, na jehož místo nastoupil od r. 1344 dvorský soudce, náležela správa všech zeměpanských příjmů. Jako u maršálka, předány i jeho dvorské úkony

nižším úředníkům. V pramenech vystupuje na zeměpanském dvoře společně s maršálkem, ale přesné rozdělení je ich oboru nedá se zjistiti.

Míšeň jako všechny marky tvořila jednotný soudní obvod. Poddaní, ne pouze vyšší šlechta, shromažďovali se tu jako i jinde na určitých místech kolem markraběte, který předsedal (Landdinge). Jen výminkou zastupoval markraběte i někdo jiný. Šefové byli šlechtici, později také ministeriálové. Stará shromaždiště ustupovala jiným, a na začátku 14. století přejímá předsednictví soudu zemský soudce. Stejného vývoje doznalo soudnictví v Durynsku. Po spojení s Míšní přenecháno předsednictví na soudě zemským soudcům. Markraběti zůstává soud nad ministeriály, pokud nebyli ještě způsobilí státi před zemským soudem, a vasaly. Mimo to přibíráni byli ku rozhodování pří jako rozhodčí. Z tohoto soudu markraběte vyvinul se průběhem času zvláštní dvorský soud, jemuž předsedal markrabě, později jednotliví členové rady a také dvoršti soudcové, kteří, jak již uvedeno, nalézají se na dvoře zeměpána od polovice 14. století.

Zemští soudcové nebyli však jen soudci, nýbrž i správními úředníky svého obvodu. Vedle nich byli v Durynsku také soudcové zemského míru. Čím více však se upevňovala moc vettinská, tím i k většímu významu přicházeli její podřízení úředníci, fojtové, kteří převzali i správu zemského míru. V druhé polovici 14. století přináleží jim vůbec veškerá právomoc v jich obvodech. Toliko pro vyšší stavy příslušný jest soud dvorský. Zemští fojtové, kteří ve vettinském území přicházejí, nejsou žádným nadřízeným úřadem nad ostatními fojty. Obyčejně bývalo více fojtství v jejich rukou spojeno. Spisovatel vidí vznik jejich úřadu po roce 1349 v tom, že zeměpánové chtěli si v nich zjednati způsobilé věřitele, na kterých, jak níže uvádí, spočívala finanční správa vettinská.

Správa země zakládala se od 14. století na fojtském zřízení. Fojt, sídle na svém hradě, byl na místě zeměpánově nejvyšší soudce na fojtském soudě. Kromě toho obstarával správu vojenskou a politickou, sbíral příjmy ze zeměpanských statků, regály a veřejné dávky. Fojtství se buď prostě udělovalo nebo v zástavu dávalo. Fojtové náleželi rytířskému, někdy také městskému stavu. Někdy bylo více fojtství spojeno v jedné ruce. Za takovýchto okolností stáli fojtu po boku jeho náměstkové. Nebylo-li fojtství zastaveno, mohlo libovolně býti osazováno. Fojtové vedli o jednotlivých příjmech zeměpanských podrobné seznamy, na základě nichž byly pak asi pro celý zeměpanský obvod urbáře sestavovány. Fojtové vybírali pozemkové platy, soudní a lenní poplatky a náhradu za hradozdění, která v samostatnou dávku se přeměnila; spravovali zeměpanské statky, jichž užitků buď pro sebe neb své lidi používali nebo ke dvoru odváděli, dotýčně zpeněžovali; jako vojenští zástupcové zeměpána vybírali v případě války berni od oněch poddaných, kteří (jako duchovní a rolníci) od vojenské povinnosti byli osvobozeni. Fojtství stalo se také berničním okresem pro daň všeobecnou. Počátky její třeba klásti do 12. a 13. století. Došlo k ní, když naturální dávky, k úhradě státní potřeby odváděné, k úhradě této více nedostačovaly. Pro rok 1274 dá se určiti přesně pro Durynsko. Daň tato záležela v penězích a obilí a vybírala se od duchovenstva a šlechty, ač tu a tam poskytovalo se osvobození buď

úplné nebo jen částečné. Základem jejím byl plat pozemkový. Procento její z počátku se měnilo, tak platilo se z marky 10 nebo 15 grošů. Později měla však sazbu pevnou, berouc takto na sebe povahu pozemkového, radikovaného platu. Města odkupovala právo zeměpána ukládati daně na jednotlivé obyvatele města zvláštními pravidelnými rentami. Mimo všeobecnou daň zemskou vybírány při zvláštních příležitostech daně mimořádné. Pokud nevybírala se daň zemská ještě pravidelně, vybírali ji zvláštní výběrčí, později přenecháno to částečně fojtům. Výminkou odváděli někteří majitelé statku centrále daň přímo.

V příčině regálií jedná spisovatel o clu a poplatcích z průvodu. Cla dávána buď v léno nebo zastavována anebo ponechávána také v markraběcí správě. Průvod byl z počátku ochranou a za tu placen poplatek, později byl to jen zeměpanský příjem. Vybírání dávky za průvod dáváno jednotlivcům proti placení jisté náhrady, později fojtům.

V centrále nebylo jednotného úřadu pro správu příjmů zeměpanských. Potřeba její kryla se poukazy (assignationes) na jednotlivé fojty nebo výběrčí. Zeměpánu samotnému zjednávala potřebné peníze »conquisitio«. Bylo to skytání peněz fojty, dvorskými úředníky, zemskými fojty a rytíři, na způsob jakýchsi záloh. Tyto konkvisice dávány byly při účtech do výloh. Ostatní osoby dostávaly za ně poukazy na jednotlivé zeměpanské příjmy, anebo jim tyto příjmy byly přímo zastavovány. Na přebytky, které docházely koncem roku, opatřovány byly půjčky, které hrazeny assignacemi. Poněvadž úředníci ke konkvisicím nedostačovali, zjednávány peníze pomocí jich u osob stavu městského a také u židů. Větší potřeba než příjem končila vždy deficitem, který kryl se novými poukázkami a vrcholil ve schodku ještě větším. K úhradě jeho vypisovala se posléze zvláštní daň anebo dával do zástavy majetek zeměpanský. — Spisek Meyerův končí několika přílohami z pramenů.

Dr. *M. Stieber.*

Právo občanské.

Přehled časopisů za rok 1902.

Právník: str. 37. nn., 73. nn., 125. nn. Lošťák, Zda-li a ve kterých částech třeba domáhati se změny zákona ze dne 6. července 1896, č. 144. ř. z. o půjčkách melioračních?; *str. 71.* Referát o návrzích zákonů čelících proti neslušné soutěži; *str. 115.* Referát o nařízení ministerstva spravedlnosti ze dne 16. ledna r. 1902 dotýkajícím se poručenstev; *str. 224. Krčmář,* Povaha věcného nároku prvního kupce na movitou věc u prodávače, tímto však dále zcizenou a odevzdanou, Poznámky k článku Dra Josefa Vacka v Právníku z r. 1901, str. 658. a nn., 707. a nn.; *str. 233. Novotný,* O dědické posloupnosti mezi manžely; *str. 305. Hugo Kinzl,* Čeleď a smlouva čelední; *str. 341. Pátek,* Tři příspěvky z praxe nesporné: I. Mateřská poručnice. II. Rozdíl mezi mocí otcovskou a poručenskou. III. O pupillární jistotě); *str. 370.* Referát o návrhu zákona obsahujícího doplňující předpisy o námezdní smlouvě v příčině ošetřování nemocných, vyučování, vychovávání a jiných vyšších

neb osobních služeb; *str. 377. Randa*, O differencích a lhůtních obchodech; *str. 418. Stuchlík*, Opětná dražba a její následky; *str. 449. Krušina*, K otázce o vyhledávání pozemků železničních; *str. 520.* Referát o návrhu zákona o rozdělování katastrálních parcel jakož i o přípustnosti sdělání listin tabulárních o nepatrných nemovitostech soudem; *str. 584. Procházka*, Jest přípustno simultanně vkládati výměnek?; *str. 660.* Vychovatelské úkoly úřadu poručenského; *str. 665. Matěj Fryc*, O účinku přednosti postoupené pohledávce před výměnkem; *str. 765. a nn., 789. a nn. Drbohlav*, Jak dlužno přikázati pohledávku knihovně zjištěnou, které byla postoupena přednost před několika pohledávkami současně vloženými?; *str. 809. Flieder*, Jaký právní a praktický význam má propůjčení knihovní přednosti před výměnkem pro předstouplého věřitele? Příspěvek k výkladu §§ 218., 226. ex. ř; *str. 860 M—t.*, K povaze nároku § 222. ex. ř.

Zprávy právnické jednoty moravské v Brně: str. 1. a nn., 49. a nn. Rössl, Simultanní hypotheka v novém řádě exekučním; *str. 89. Remeš*, Rozsah závazku železných drah k opatřením proti nebezpečí požáru na budovách cizích; *str. 129., 177. Flieder*, O exekuci na pohledávky z výplatných papírů vedle § 296. ex. ř. (také separátně); *str. 213. Drbohlav*, Vázne každý z ideálních podílů jediného knihovního tělesa různým vlastníkům připsaných za celou pohledávku na celém tělese vloženou?

Právnické rozhledy: str. 69. a nn, 79. a nn. Chour, Differenční obchody a pojem úhrady za ně dané; *str. 111. a nn, 117. a nn. Horáček*, Jest možna držba práv okkupačních? Může právo této držbě poskytovati ochrany? Jest vydržení tohoto práva možné?; *str. 119., 129., 141., 159. Krčmář*, O substituci fideikommissární k dílu povinnému; *str. 177, 189., 201. Kasanda*, Zástavní právo na patentech; *str. 209., 218, 228. Steinbach*, Zastoupení veřejného zájmu v oboru práva soukromého (překlad Dra *Noska*); *str. 237. Valenta*, O pojištění advokátů a notářů proti škodám z povinného ručení za jednání neb opominutí osob třetích.

Allgemeine österreichische Gerichtszeitung: č. 1. Steinbach, Vertretung der öffentlichen Interessen auf dem Gebiete des Privatrechtes; *č. 1.—4. Felix Mayer*, Die Gesetzentwürfe betreffend den Schutz gegen unlauteren Wettbewerb, sowie Abänderung und Ergänzung der Gewerbeordnung; *č. 2.3. Adler*, Der § 21. der Regierungsvorlage betreffend die Organisierung der Börsen und die Frage der Rückforderung der Deckung; *č. 5. Schneider*, Die deutsche und preussische Gesetzgebung in der zweiten Hälfte des Jahres 1901 (referát o zákonu autorském ze dne 19. června a o zákoně upravujícím právo nakladatelské z téhož dne); *č. 6. Franckel*, Gesetzentwurf betreffend den Schutz gegen unlauteren Wettbewerb und eine teilweise Abänderung der Gewerbeordnung (referát o přednášce odbývané v právnické společnosti vídeňské); *č. 8.—12., 16.—20. Horn*, Schuldübernahme; *č. 9. Wlassak*, Das Rechtsgeschäft und das Verhältniss des Willens zur Erklärung nach dem deutschen bürgerlichen Gesetzbuche; *č. 10, 11. Hupka*, Stellvertretung und Vollmacht nach dem deutschen bürg. Gesetzbuche; *č. 12. Schey*, Die Behandlung der Eigentumsübertragung im deutschen bürg. Gesetzbuche; *č. 13. Schwind*, Die recht-

lichen Formen des Realcredites nach dem bürg. Gesetzbuche für das deutsche Reich; *č. 14. Klein,* Die Rechtsformen der Gebrauchsleihe im deutschen bürg. Gesetzbuche; *č. 15. Mayr,* Ungerechtfertigte Bereicherung nach dem bürg. Gesetzbuche für das deutsche Reich; *č. 16. Altmann,* Über den Waisenrat und seine Einführung beim k. k. Bezirksgerichte Landstrasse in Wien; *č. 17. Ehrenzweig,* Die Zahlungsunfähigkeit; *č. 17., 18. Bartsch,* Das Recht des Nachhypothekars und die Rangvorbehalte; *č. 18. Sperl,* Über das Schadensersatzrecht nach dem deutschen bürg. Gesetzbuche; *č. 20. Felix Mayer,* Ein Gesetzvorschlag zum Schutze der Cautionen von Bediensteten; *č. 22. Herrmann Edler von Otavský,* Architektonische Pläne im deutschösterreichischen internationalen Urheberrechtsschutze (také ve zvláštním otisku); *č. 23. Oertmann,* Natürliche Verbindlichkeiten im deutschen bürg. Gesetzbuche; *č. 28. Coulon,* Literarische Anzeige (referát o spise: *Leo Graf Pininski,* Begriff und Grenzen des Eigentumsrechtes nach römischem Recht); *č. 29., 31.—34. Lössl,* Recht auf Unterhalt; *č. 31. Zobkow,* Schadensersatz durch Vertragsaufhebung; *č. 36., 37., 40.—42., 46., 52. Brecher,* Die Interessen-Conflicte bezüglich der Lebensversicherungssumme; *č. 38., 39.* obsahují referát o 26. sjezdu právníků německých; *č. 45. Ohmeyer,* Steht der Erwerbsteuer für das auf einer Realität (Fabriks-, Mühlenrealität und dgl.) ausschliesslich betriebene Gewerbe ein Vorzugspfandrecht im Sinne des § 76. Pers.-St.-Gesetzes auch dann zu, wenn der steuerpflichtige Gewerbetreibende von der Person des Grundeigentümers verschieden ist?; *č. 47. Hussarek,* Eherechtliche Fragen der österreichischen Altkatoliken; *č. 49.—52. Bartsch,* Die Stellung der Frau innerhalb der Familie (přednáška odbývaná v právnické společnosti vídeňské); *č. 50., 51. Krasny,* Das Schweizerische Bundesgesetz vom 29. Juni 1902 betreffend die elektrischen Schwach- und Starkstromanlagen und der derzeitige Stand der Gesetzgebung über Elektrizität.

Wiener Abendpost. Č. 123. Randa, Über Differenz- und Termingeschäfte (také ve zvláštním otisku).

Zeitschrift für Privat- und öffentliches Recht der Gegenwart (Grünhut's Zeitschrift). Str. 229.—258. Leonhard, Der Einfluss des österreichischen bürg. Gesetzbuches auf die neue deutsche Erbfolgeordnung; *str. 491.—501. Süssheim,* Die Rechtsfolgen ehrlosen Verhaltens nach dem deutschen bürg. Gesetzbuche; *587.—626. Ofner,* Das Recht des Anderen erläutert am Schutz des Dritten; *689.—744. Pineles,* Die communio pro diviso.

Österreichisches Centralblatt für die juristische Praxis von Dr. Leo Geller. Seš. 1. Dr. *Rosmarin,* Ein Beitrag zur Auslegung der §§ 6. u. 15. des Anfechtungsgesetzes. *2. Geller,* Die Deckung bei Börsenkommission. *6.—7. Geller,* Schenkung auf den Todesfall. *7. Schuster,* Die Ansichtspostkarte. *8. Lotmar,* Der Tarifvertrag. *9. Geller,* Der Wille. *11. Geller,* Freier Wille und unwiderstehlicher Zwang. *12. Dernburg,* Der Geschäftsirrthum.

Gerichtshalle. Č. 1. Reinhold, Können Forderungen verpfändet werden? (k tomu sr. Gerichtshalle 1901. č. 18.—19.). *Č. 3.—4. Deutsch,* Rechtsverhältnis zwischen Advokat und Concipient (podává stručnou zmínku o tom, ručí-li advokát za chyby, jichž koncipient se dopustil, spolu otištěno rozhodnutí nejvyššího

soudu, které k pojednání zavdalo podnět). *Č. 11. Langrod,* Über Pfändbarkeit der Diäten und Reiseentschädigungen der Abgeordneten. *Č. 12.—14. Sternberg,* Der Gesetzentwurf betreffend ergänzende Vorschriften über den Dienstvertrag für Krankenpflege, Unterricht, Erziehung und andere höhere häusliche oder persönliche Dienstleistungen. *Č. 15.* Der Gesetzentwurf betreffend den unlauteren Wettbewerb (referát o *Franckelově* přednášce ve schůzi vídeňské společnosti právnické). *Č. 16.* Referát o debatě o této přednášce. *Č. 16.—23.* Referáty o přednáškách odbývaných ve vídeňské právnické společnosti o vybraných partiích občanského zákonníka pro říši německou (sr. Gerichtszeitung, č. 9.—15., 17., 18.). *Č. 19. Sternberg,* Wesen und Anwendungsgebiet des Vorkaufsrechtes nach österreichischem Rechte. *Č. 36. Lohsing,* Die Einwilligung des Geschädigten in privatrechtlicher Hinsicht nach österreichischem Rechte (jedná o otázce, zdali svolení poškozeného vylučuje jeho nároky na náhradu škody). *Č. 37.—38. Breuer,* Die pflichtwidrige Schenkung. *Č. 40.—43. Ettinger,* Über die Handhabung des Anfechtungsgesetzes gegen das Strohmanntum in Insolvenzen und Concursen. *Č. 44. Kornitzer,* Der Ersatzanspruch des § 222. E.-O.

Juristische Blätter. Č. 3.—7. Pollak, Anfechtung vollstreckbarer Notariatsakte. *Č. 4. Schreiber,* Die Gefahren der elektrischen Oberleitung vor dem Obersten Gerichtshofe (polemika proti úvaze Dra *Schnellera* z Juristische Blätter č. 51. ex 1901). *Č. 7. Marschner,* Weitere Beiträge zur Stellung des Unfallversicherungsgesetzes zum privaten Schadensersatzrechte. *Č. 8. Schneller,* Noch einmal »die Gefahren der elektrischen Oberleitung etc.« (replika proti článku *Schreiberovu* z č. 4.). *Č. 9. Onciul,* Die Pensionsrechte der Gemeindebediensteten. *Č. 10.—13. Karplus,* Die Execution von Personenrechten. *Č. 9.—10.* Duplika *Schreiberova* k č. 8 a odpověď *Schnellerova. Č. 12. Turnwald,* Zur Frage der Eigenschaft von Maschinen als Zubehör einer Fabriksrealität. *Č. 13. Schwarz,* Ein Beitrag zur Auslegung des Haftpflichtgesetzes. *Č. 14.—17. Wurzel,* Die schiedsrichterliche Rechtspflege in der Arbeitsversicherung und ihre Reform. *Č. 16.—17. Fux,* Der Heimfall alter Depositenmassen. *Č. 18. Lederer,* Über die Errichtung von Stiftsbriefen. *Č. 18.—21. Ellinger,* Zur Frage der Pensionsrechte der Gemeindebeamten. *Č. 19. Ofner,* Ein Entwurf über den Dienstvertrag für Krankenpflege, Unterricht, und einige andere Arten höheren Dienstleistungen. *Č. 27.—32. Karplus,* Über Compensation vollstreckbarer Forderungen. *Č. 31. Schanzer,* Zur Frage der Lastenübernahme. *Č. 34. Catka,* Zur Haftung der Eisenbahnen für Tödtung oder körperliche Verletzung Unzurechnungsfähiger. *Č 35. Fachini,* Zur Lehre von der allgemeinen unter Lebenden wirksamen ehelichen Güter-Gemeinschaft. *Č. 37. Turnwald,* Zur Frage der Öffentlichkeit der Gewässer. *Č. 44. Jaeger,* Zus Auslegung des § 834. a. b. GB. *Č. 45. Pick,* Drei Bemerkungen zu dem Entwurfe eines Gesetzes betreffend den Schutz gegen unlauteren Wettbewerb. *Č. 46. Ehrenzweig,* Zur Auslegung des § 834 a. b. GB. *Č. 47.* Poznámka *Jaegerova* k tomuto článku. *Č. 48.—52.* Finanzminister Dr. Buchenberger über Carl von Grabmayers Gutachten Bodenentschuldung und Verschuldungsgrenze. *Č. 52. Ebermann,* Der Einfluss der herrschenden volkswirtschaftlichen Anschauungen auf die Rechtsbildung des unlauteren Wettbewerbes.

Zeitschrift für Notariat und freiwillige Gerichtsbarkeit in Österreich. *Č. 1.—7.* Zum Entwurfe eines Privatbeamten-Versicherungsgesetzes. *Č. 4.* Jüngste Gewerbenovelle. Abänderung des § 59. Gewerbeordnung. *Č. 5.* Selbständige Handelsagenten und ausländische Handlungsreisende. *Č. 6.* Handel im Umherziehen im Gegensatze zum Hausirhandel. *Č. 9.—10.* *Steiner*, Ein Wort zur neuesten oberstgerichtlichen Entscheidung in der Frage, ob es rechtlich zulässig erscheine die bei Differenzgeschäften gegebene Deckung zurückzufordern. *Č. 10.* Die Bewegung im Gebiete des Kinderschutzes und der Waisenpflege. *Č. 11—12.* *Mauczka*, Zum Entwurfe eines Gesetzes betreffend den Schutz gegen unlauteren Wettbewerb. *Č. 13.* Deutsche Beschwerden über das holographe Testament. *Č. 9.—19.* *Bržek*, Bemerkungen über das sogenannte Notariatszwangsgesetz und den Einfluss der neuen Civilprocessordnung auf dasselbe. *Č. 14.—17.* Das deutsche Erbbaurecht und seine Notwendigkeit für unsere Weinbauländer. *Č. 15.* *Randa*, Ist die Geltung des Gesetzes vom 25. Juli 1871 Z. 76. RGBl. durch die neuen Civilprocessgesetze eingeschränkt worden? *Č. 17.—19.* *Neumann-Ettenreich*, Eine Antinomie im bürgerlichen Gesetzbuche (§ 774. und Schlusssatz des § 808). *Č. 19.—22.* *Klossowski*, Das eheliche Güterrecht des deutschen bürgerlichen Gesetzbuches *Č. 21.* *Janisch*, Die Einführung des Gemeinde-Waisenrates im Gerichtsbezirke Friedland zur Pflege wirksamen Kinderschutzes, dessen Wirken und die Gründung eines Vereines Kinderschutz für den Friedländer Gerichtsbezirk. *Č. 24.—25.* Streitfragen über das Vorkaufsrecht. *Č. 26.—28.* *Offenhuber*, Über die grundbücherlichen Einlagen. *Č. 31. 34* Zur Hypotekarreform in Belgien. *Č. 31.* *Rabenalt*, Über grundbücherliche Eintragungen und ihr Verhältnis zum Grundbuchsrecht. *Č. 32.* *M. L.*, Vorkauf nach Reichsrecht *Č. 38.—40.* *Offenhuber*, Vorschläge zur Verfassung eines Entwurfes einer allgemeinen Grundbuchsordnung. *Č. 35.* *Pitter*, Der Übergabsvertrag *Č. 39.* Die Durchführungsverordnung zur Gewerbenovelle. *Č. 47.—48.* *Oberneck*, Zur Frage der notariellen Auflassung im deutschen Reiche ohne örtliche Beschränkung. *Č. 51.* *Roztočil*, Der Beweis der Hingabe eines Heiratsgutes ist ausschliesslich nur durch einen Notariatsakt herstellbar. *Č. 52.* Dr. Ofners Gesetzentwurf betreffend die Erreichung der Volljährigkeit und einige Rechtsverhältnisse der Minderjährigen. *Gasz*, Die volkswirtschaftliche Bedeutung des Erbbaurechtes. *K.*

Právo trestní.

Zeitschrift für die gesammte Strafrechtswissenschaft svazek XXII., seš. 1.—6.

Ve článku »Humor im Würzburger Recht« pojednává docent Dr. *Knapp* poutavým způsobem o právních předpisech a obyčejích starého práva würzburského. Práce, založená na bedlivém studiu pramenů, ukazuje ku mnohým stinným stránkám tehdejších právních poměru. Pozornosti přívrženců trestu smrti a zastrašující jeho povahy zasluhuje líčení soudů hrdelních a poprav. Den soudu a výkonu trestu hrdelního byl slavností okolí, dnem

veselí a pitek; spravedlnosť tu ovšem často velice trpěla, když soudcové, popravčí ano i assistující kněží tak zpiti byli, že nebylo jim lze úřadu svému zadost učiniti. Předpisy, jimiž tyto zlořády odstraněny býti měly, byly většinou bezúčinny, poněvadž lid příliš lpěl na svých »zábavách a slavnostech«.

Časovou otázkou, nevhodností dnešních ustanovení zákonných o trestání nepatrných přestupků, zabývá se státní zástupce *Rosenberg* v pojednání svém »Beiträge zur Bestrafung der Übertretungen«. Nápravu dle jeho názoru lze zjednati toliko tehdy, když osoby mladistvé, jakož i ty, jež kulposně přestupku se dopustily, při prvním přestupku podmínečně budou odsuzovány, a příkaz stíhati ex officio na vážnější přestupky se omezí.

O významu lítosti na přičítání činů trestných pojednává Dr. *Liepmann* (»Die Reue vom kriminalistischen Standpunkt«). Lítost je reflexem společenského a státního přičítání a má proto zvláštní význam pro poznávání zásad, jež nutno tu uplatniti; přes to však nelze při vyměřování trestu všeobecný význam jí přisuzovati, neboť jen částečně odpovídá větší neb menší lítosti i větší neb menší vina. Kdyby však i opak pravdou byl, nebylo by lze reakci státní dle velikosti lítosti pachatelovy měřiti, neboť nejen subjektivní, nýbrž i objektivní hledisko (cena poškozeného statku právního) je tu rozhodným.

Zákonodárstvím francouzským vztahujícím se k ochraně osob nezletilých zabývají se dva články Dr. *Curtia* »Artikel 4 und 5 des französischen Gesetzes vom 19. April 1898 »sur la répression des violences, voies de fait, actes de cruauté et attentats commis envers les enfants« — »Le patronage familial«. S organisací berlínské kriminelní policie seznamuje nás Dr. *Lindenau* v pojednání »Kriminal-Polizei und Kriminologie«. Dnes akutní otázce soubojové věnuje pozornost *Bartolomäus* ve článku »Über Zweikampf und Beleidigung«. Spisovatel správně poukazuje k tomu, že přední podmínkou úspěchu hnutí protisoubojového je stanovení přísnějších trestů za spáchané urážky, jakož i officielní stihání těžších urážek. Zájmy súčastněných osob bylo by ovšem nutno chrániti vyloučením veřejnosti řízení trestního k návrhu i jedné toliko strany.

Velice poučnou pro právníka je práce docenta filosofické fakulty university Vratislavské Dr. *Sterna* »Zur Psychologie der Aussage«. Táž spočívá na řadě pokusů v oboru experimentální psychologie a je přesvědčivým dokladem správnosti vývodů Grossových o nespolehlivosti výpovědí svědeckých i při osobách naprosto věrohodných a duševně zdravých. Přáli bychom si upřímně, aby alespoň některé z navržených Sternem pokusů praktiky našimi provedeny byly. Výsledek byl by zajisté velice zajímavý a přesvědčující. (Srov. náš referát o práci Schrenck-Notzingově ve Sborníku I. str. 278.)

Zmínky zasluhuje též anonymní článek »Ein Arbeiter Philosof«. Spisovatel, svědomitý a odborně vzdělaný soudce vyšetřující, podává tu pečlivě propracovanon studii z psychologie politického zločinu. — O přísežném slyšení obžalovaného jako svědka v řízení trestním, jež zavedeno bylo v Anglii zákonem »Criminal evidence act, 1898« uvažuje Dr. *Rathenau* (»Die eidliche

Vernehmung des Angeklagten als Zeugen nach englischem Recht«. Spisovatel pronáší právem mnohé pochybnosti o správnosti této instituce, dovolávaje se též výroku Glaserova, že slyšení žalovaného jako svědka v řízení trestním je nejhorší myslitelnou formou přísahy očistné, před niž i nejpřísnější inkvisici přednost přísluší. Správně poukazuje Dr. Rathenau též k tomu, že marně se snažíme nalézti nějaký přesvědčivý důvod pro zavedení této nebezpečné instituce; důvody přívrženci citovaného zákona uvedené neodpovídají nikterak skutečným poměrům.

Cenným příspěvkem ke studiu kriminální sociologie je důkladná práce *Princingova* »Sociale Faktoren der Kriminalität«. Pojednání vztahuje se k těmto faktorům: manželství, život venkovský a městský, život velkoměstský, povolání. Vývody opírají se o pečlivě sestavená data statistická. Přípravné práce k revisi justičních zákonů ruských jsou předmětem pojednání *Stielmannova*: »Aus den Arbeiten der russischen Komission zur Revision der Justizgesetze vom 20. November 1864.« Komise, jež před šesti léty úkolem tímto byla pověřena, ukončila již svoji práci; výsledek konečný však neuspokojil, neboť vše zůstalo při starém. Toliko pokud jde o reformu řízení trestního, lze o jakémsi zdaru mluviti; tak tomu je zejména při revisi § 760. řízení trestního, jenž o způsobu kladení otázek porotcům jedná. Zde odstraněno ono nepraktické a nebezpečné dělení pojmů právnických od neprávnických.

Konečně nutno uvésti obšírnou práci *Ortlofovu:* »Entschädigung für eine zu Unrecht erlittene Untersuchungshaft«, jež důkladnou bude pomůckou těm, kteří stejnojmennou prací sjezdovou se budou zabývati.

Z dalších prací uvádíme:

Dr. *Siberschmied*: Zu § 2. Abs. 2. des St G. B. — Dr. *Kallina:* Die Versammlung des Vereins der deutschen Strafanstaltsbeamten in Nürnberg. — Dr. A. *Brunner*: Die Rechtssprechung des kk. ober. Gerichts- als Kassassionshofes in Wien. — Dr. *Jacobi:* Über Strafgesetze mit multiplikativ gebildeter Strafgrenze. — Dr. *Herr:* Die Streitfrage über die Vollendung des Delikts bei der Kuppelei — Dr. *Höpfner:* Zur Lehre von der mittelbaren Thäterschaft. — Dr. *Lehmann:* Zur Lehre von dem autonomen Strafrecht öffentlichrechtlicher Verbände. — *Arndt:* Über einige staatsrechtliche Fragen des Strafprozesses. — *Hagerup:* Bernhard Getz. — *Dieck:* Die preussischen disciplinargesetzlichen Bestimmungen über Amtsverlust als Folge einer gerichtlichen Verurtheilung — Dr. *Heinze:* Zwangserziehung nach Reichs- und Landesrecht. — *Mumm:* Strafprozessuale Fragen. — *Bartolomäus:* Die Militärstrafgerichtsordnung vom 1. December 1898.

Archiv für Kriminal-Anthropologie und Kriminalistik, svazek VII, seš. 1.—4.

Otázkou falšování a cenční starožitností, předem starožitných zbraní, zabývá se zkušený odbornik Dr. *sv. pán Potier* (Ein Besuch in der Werkstätte eines Fälschers alter Waffen). Státní zástupce *A. Amschl* ve článku »Problematische Staturen« zaznamenává pro kriminalistu poučnou historii tělesně i duševně chorého neuropata. Duležitému a časo-

vému problemu, zřízení asylů pro pijáky, věnováno je pojednání Dr. *M. Pollaka:* »Criminal oder Irrenhaus? Ein Beitrag zur Frage der Trinkerasyle«. Potřeba těchto ústavů přesvědčivě tu dolíčena na praktickém příkladě. — Staří pijáci pohybují se stále v pověstném již kruhu: od policie k soudu, od soudu do vězení, z vězení do ústavu pro choromyslné; avšak ani vězení ani ústav pro choromyslné nejsou tu vhodnými prostředky k nápravě neb ochraně. Krátký trest nenapraví, opatření pak v ústavě děje se jen na škodu ostatních opatrovanců, proto také i odtud pijáci předčasně se propouštějí, by dále ohrožovali život řádných, bezbranných občanů.

S temnými stránkami praxe lékařské seznamuje nás článek stát. zástupce *Sieferta:* »Fahrlässige Tötung der Gebärenden durch den Geburtshelfer«. Spisovatel uvádí tu praktické případy zaviněného usmrcení rodičky lékařem ji ošetřujícím. — Stále se vracející otázce o základě práva trestn ho v subjektivním smyslu věnována ji práce *Otty Grossa:* »Zur Frage der socialen Hemmungsvorstellungen«. Auktor dospívá k důsledkům deterministickým; účelem trestu není odplata, nýbrž ochrana, základem není vina pachatelova, nýbrž nebezpečí sociální.

Známý psychiatr *Schrenck-Notzing* uvádí opětný případ deliktu proti mravopočestnosti spáchaný na osobě hypnotisované. (»Der Fall Mainone«.) Poučným i pro našeho soudce je pojednání charkovského rady vrch. soudu zem. *Loewenstimma*: »Eid und Zeugnisspflicht nach den Ansichten des Volkes«. Spisovatel předem pojednává o lidových názorech na přísahu a svědectví v civilisace vzdálených krajích kavkazských, leč i našim poměrům věnována pozornost. Z uvedených příkladů je patrna souvislost dnešních přísah lidových s dřívějšími ordály, jakož i těsný styk víry s pověrou vůbec. Pokyny, jež spisovatel správě soudní udílí, pokládáme celkem za správné; má-li již přísaha v řízení soudním býti zachována, nutno zajisté jak nejvíce se přiblížiti názorům lidovým, založeným na starých tradicích jednotlivých národů.

Moderními ústavy detektivními zabývá se Dr. *Weingarten* (»Detektivinstitute«.) Ústavy ty zabývají se předem těmito úkoly: 1. kontrolou počestnosti a věrnosti osob zaměstnaných, 2. ochranou obchodů před krádežemi a zpronevěrami, 3. pátráním po původcích pomluv a anonymních dopisů, 4. pozorováním a střežením manželů, 5. pátráním po zmizelých neb ukrývaných osobách, 6. opatřováním zpráv o majetku, povolání, karakteru, způsobu života jistých osob, zejména svědků, na jejichž hodnověrnosti záleží, 7. opatřováním polehčujícího materiálu v trestních sporech. — Ač nelze upříti, že ve všech těchto směrech ústavy detektivní mnoho dobrého vykonaly, bylo by si přece většího dohledu se strany veřejných orgánů přáti, neboť neméně důležitými a výnosnými jsou také tyto úkoly: 1. provokace k cizoložství, 2. návodcovství při křivé přísaze, 3. snižování hodnověrnosti svědků, 4. nabádání k činům trestným, 5. vydírání a zpronevěra. Koncese měla by se udíleti jen řádným a osvědčeným osobám.

Ve stati »Wohin gelangen wir nach Lombroso?« podává *Bruno Stern* stručnou úvahu učení Lombrosova. Spisovatel vytýká nedostatky učení

tomuto, aniž by způsobem dnes obvyklým, zásluhy jeho prohlížel. Cenné, byť i nikterak nové, pokyny obsahuje práce *Lohsingova:* »Vom Alibi-Beweis.« Za větší spisovatelskou činnost praktických kriminalistů přimlouvá se auditor Dr. *Lelewer.* (»Über den Nutzen schriftstellerischer Bethätigung activer Kriminalisten.«)

Na bohatých zkušenostech založena je práce Dr. *Kowalského:* »Über den Nutzen des Studiums der gerichtlichen Medicin für den Juristen und über die Nothwendigkett der Anstellung von beamteten Ärzten bei Landes- und Kreisgerichten.« Spisovatel poukazuje právem k tomu, jak nespolehlivými jsou často znalecké posudky praktických lékařů, jak nepatrné bývají odborné znalosti jejich, pokud jde o skutečnosti v řízení trestním nejdůležitější. Osud, často i život, nevinného dán je v ruce lékaře nedostatečně kvalifikovaného. Nutná náprava by se alespoň částečně zjednala, kdyby úřad soudního znalce byl podmíněn fysikátem, úplnou však nápravu bylo by lze zjednati toliko zřízením stálých lékařů-úředníků při soudech sborových, kteří by ovšem lépe než dnes za těžké služby své musili býti placeni. S vývody spisovatelovými nelze než souhlasiti.

Velice zajímavý příklad po stránce psychologické zaznamenává státní zástupce Dr. *Nemanitsch*: »Ein Kannibale«. Otec zavraždil svoji dvanáctiletou dceru; když týž spaluje mrtvolu její v domácím ohništi, tu pohledem na pekoucí se maso sveden je, jsa hladov, ke kannibalství. (Případ z r. 1900. Štyrsko.)

Sporné názory dvou vynikajících kriminalistů *Stoosse* a *H. Grosse* o praktickém případu v roč VI. Archivu (str. 272—296) státním zástupcem Nemanitschem sděleném obsahují stejnojmenné články, Stoossův a Grossův. Poslední obhajuje přesvědčivě proti theoretickým námitkám Stoossovým základní poznatky svého učení.

Za odstranění trestu smrti při anarchistech přimlouvá se prof. *H. Gross* ve článku: »Todesstrafe und Anarchisten«. Stát nemá napomáhati anarchistům k dosažení jejich cílů. Vývody Grossovy postrádají potřebné objektivnosti a tím i přesvědčivosti.

Další články: *v. Kahle:* Topografische Aufnahmen mit einfachen Hilfsmitteln. — *Kornfeld:* Irrthum und Irrsinn. — *Bauer:* Bestimmung der Abgangsrichtung eines Gewehrgeschosses. — *H. Gross:* Zur Frage des reflectoiden Handelns. *Pk.*

Dvě zajímavé publikace vyšly poslední dobou ve sbírce »Lidových rozprav lékařských« pořádané docentem Dr. Haškovcem: Dr. *Ladislava Jeništy* »Vliv chudoby na zmrzačení dětí« a Dr. *Ladislava Haškovce* »Snahy veřejného zdravotnictví v otázce smlouvy manželské.« Obě zabývají se důležitým problemem degenerace potomstva a hledají prostředky, jimiž alespoň částečně bylo by lze jí odpomoci. Obě, nepatrné objemem, bohaty jsou svým obsahem a zasluhují náležitého rozšíření. Zejména práce Dr. Jeništy neměla by scházeti v žádné knihovně.

Vliv chudoby na zmrzačení dětí! Jeden z problemů sociálních, jichž nelze již více ignorovati. Spisovatel střízlivým zpusobem, formou pro popu-

lární spis nejdokonalejší, v pevných rysech načrtává obraz výsledků dnešních zápasů existenčních, jak jeví se v životě chudé mládeže. Ve spisu není planých, rozvleklých frází, přehnaných úsudků, vše opírá se o fakty, jak výrazu svého docházejí v číslech statistiky; tam kde spisovatel pronáší návrhy opravné, činí tak obezřetně, počítaje správně s danými poměry.

»Dítě, onen pravzor harmonie, jak nazval je Rousseau, stává se otrokem vládnoucí společnosti. Přiostření protiv existenčního zápasu, vyčerpání sil neutuchujícím napjetím, zanedbaná výchova a dědičné zatížení podmiňují tělesnou degeneraci, která je neodvratným údělem potomstva. Všecka provinění lidského egoismu odráží se nejpříšernějším odleskem o hladinu bahna nuzné drobotiny a chudé mládeže. Škola učí sice dítě zahalené v hadry, že chudoba cti netratí, ale život přesvědčuje o pravém opaku, nemoci, zmrzačení a úmrtnost jsou v řadách chudé mládeže denním hostem.«

Statistiky jak jednotlivých zemí, tak jednotlivých krajů, jasně doličují, jak úmrtnost dětská v těsné je souvislosti se sociálním postavením rodičů; byť i značně veliká úmrtnost ve třídách zámožných, nerovná se daleko mortalitě dětské chudiny. Více než polovice úmrtí dětí ve stáři dvou až pěti let připadá na př. ve Vídni na okresy obydlené dělnictvem. V Uhrách činí průměrná dětská úmrtnost 35%, nejmenší úmrtnost vykazují Němci, největší chudí Slováci; v třídách pracujícího lidu obnáší 46·1%, ve vrstvách středních 36·9% a ve kruzích vyšších 23·5%. V království Českém vykazují největší úmrtnost města průmyslová (až 62·5%) Duchcov, Most, Teplice, Kladno, Ústí nad L., Příbram; nejvíce úmrtí dětských připadá na rodiny dělníků továrních a horníků.

S chudobou ruku v ruce jde nejdůležitější faktor degenerace — alkoholism; dle zprávy zemského výboru bylo největší procento alkoholiků mezi nádenníky v krajinách chudých (Žamberk 10·3, Polička 11·5, Litomyšl 17·2‰ — Praha pouze 0·3‰). Bída pak, dovršujíc dílo své, vhání tvory, od narození již choré a méně resistentní do továren, kde velké jich procento předčasně hyne neb se zmrzačí.

Jak odpomoci těmto smutným zjevům? Spisovatel odpovídá správně: poněvadž gordický uzel sociálních nerovností nelze rázem rozetnouti, je systematická, racionelní výchova ohroženého dorostu jediným prostředkem nápravy. Zde však nestačí soukromá dobročinnost, jíž stát velkomyslně vše přenechává, nýbrž je nezbytně nutno, by stát sám vedení se ujal; pomoc soukromá budiž jen výminkou, ne však základem rozvoje činnosti humánní »Státy však raději stavějí věznice a pracovny s hygienickým a humanním chvályhodným přepychem, ale starost o drobný proletariát chudiny ponechávají soukromým dobrodincům. Jest smutným úkazem doby, že ku práci neschopný mrzák, pro kterého nemá společnost než výsměch a pohrdání, pojišťuje si nutné zaopatření přestoupením zákona, zločinem vynucuje na státu, čím tento jemu je povinen. »Nižádná příčina zločinnosti není tak bezprostředně působivou jako chudoba,« praví Gyzycki, a dodati nutno: vede-li chudoba oklikami ke zločinu, je cesta chudé zanedbané mládeže přímým spádem k němu« —

Práce doc. Dr. Haškovce zabývá se otázkou speciální: úpravou smlouvy manželské po stránce zdravotní. Spisovatel pojednává předem o důležitosti

veřejného zdravotnictví, jež dostatečně je oprávňuje k častému i rušivému zasahování ve sféru jednotlivcovu, a ukazuje na důsledky pathologické hereditý, jakož i důsledky nákaz a pijáctví mezi manžely. Svazek manželský stává se tu často kletbou pro súčastněné a jejich potomstvo; sňatky rodičů nezdravých, stížených tuberkulosou, syfilidou, těžkými nemocemi nervovými a duševními, jakož i pijáků ohrožují však i prospěchy sociální, rozmnožujíce nekonečnou tu řadu mrzáků, zhýralců, zahálečů, zločinců, zkrátka osob degenerovaných.

Okolnosti tyto nutí spisovatele, by o zdravotně lékařské stránce sňatku veřejně a vážně promluvil a ku prostředkům ochranným poukázal. Pokud posledních se týče, dospívá Dr. Haškovec k tomu důsledku, že nestačí pouhé poučování snoubenců (jež my za nejdůležitější pokládáme), nýbrž, že nutno domáhati se takové úpravy smlouvy manželské, aby způsobilost k sňatku byla učiněna závislou na předložení lékařského vysvědčení o zdraví snoubenců. Odepření povolení ke sňatku z důvodů zdravotních bylo by ovšem přípustno toliko v případech nejvážnějších, v nichž »s určitostí by se mohlo považovati zdraví eventuálního potomstva za ohrožené.«

Námitky, jež proti tomuto požadavku veřejného zdravotnictví bylo by lze učiniti, snaží se spisovatel vyvrátiti již předem v posledních dvou odstavcích svojí práce; činí tak způsobem většinou správným, v jednom však bodě nelze s ním přece nikterak souhlasiti, ovšem z důvodu čistě praktických. Jde tu totiž o námitku nejvšeobecnější: zakáží-li se nemocným sňatky legitimní, najdou si snadno náhradu ve sňatcích nelegalních. Spisovatel oprávněnost této námitky popírá způsobem ne právě nejšťastnějším: »Nikomu nenapadá činiti podobných výtek zákonodárci, když omezuje sňatky pro příliš mladý věk neb pokrevní příbuznost interessovaných. Avšak jako nepřiměřený věk neb blízká pokrevní příbuznost jest na závadu řádného manželství, tak je i vážná nemoc neb jiná nedostatečnost také. Nikdo nečiní námitek zákonodárci nakazujícímu: nepokradeš, že se tím krádeže rozmnoží. A přece hlad se hlásí také často elementární živou silou svou!«

Je nepopíratelno, že názor p. spisovatele o nedůvodnosti námitky shora uvedené nějakého důkazu vůbec nedopouští, jisto je však neméně, že citované porovnání týž nahraditi nemůže. Vždyť zcela něco jiného je druhému přikázati: nebudeš se ženiti (lépe řečeno pohlavně obcovati, jde zajisté p. spisovatelovi o potomstvo a ne o sňatky) do 14 let, neb nebudeš tělesně obcovati s osobou blízce příbuznou, než zakázati mu sňatek, resp. soulož vůbec. Zde domnívám se, je zcela důvodným tvrzení, že zákaz: nebudež přirozeně ukájeti nejsilnější z pudů svých, pud pohlavní, — může existovati toliko na papíře, nikoli ve skutečnosti, neboť nezměnitelné zákony přírodní nelze nahraditi umělým předpisem. Prostá, v číslech svých však velice poučná kriminelní statistika nejlépe poučuje nás jednak o síle pudu pohlavního, jednak o tom, že překážky, jež normálnímu jeho ukojení v cestu se staví, vhání jednotlivce buď v tajnou prostopášnost (velice sociálně nebezpečnou), buď v zločinnost.

Pokud pak jde o tvrzení p. spisovatele: »nikdo nečiní námitek zákonodárci nakazujícímu: nepokradeš, že se tím krádeže rozmnoží. A hlad se hlásí také často elementární živou silou svou!« — tu přehlíží se úplně, že krádež

není jediným prostředkem hlad ukojiti, nýbrž předem, dle intencí zákona poctivá práce prostředkem tím býti má. Ostatně je známo, že v těch případech, kde krádež jediným je prostředkem utišiti hlad, »elementární živou silou se hlásící«, předpis zákonný bezúčinným se stává, poněvadž pachatel jedná v neodolatelném donucení, tedy beztrestně a oprávněně, nejsa více vázán ustanovením zákona.

Touto svojí námitkou nechci ovšem nikterak dotýkati se vědecké ceny práce Haškovcovy. Předmět její je nepopíratelně důležitý a akutní; spisovatel zhostil se úkolu svého způsobem záslužným, byť i nepatrný objem spisu v mnohém směru detailní rozbor nadhozených otázek přespříliš omezoval. Pro kriminalistu pozoruhodnou je práce jeho, že otázku omezení sňatku (zajistě legitimních i nelegálních) osob degenerovaných, tedy i zločinných, snaží se luštiti způsobem mírnějším, než jak namnoze kriminalisté navrhují, ovšem pravděpodobně i méně účinným. *Pk.*

Civilní řízení.

Dr. Georg Petschek, »Die Abfindung des materiellen Klagsanspruches nach österreichischem Civilprozessrecht. Wien 1903, Manz (Sonderabdruck aus der Zeitsch. f. Not. u. freiw. Gerichtsb. in Oest., 1902.)

V oznámené práci zabývá se chvalně známý spisovatel ústavem, který tvoří zvláštnost rakouského zákonodárství procesního. Za svůj vznik děkuje řízení sumárnímu, za další vývoj zejména j. n. z r. 1852, řízení bagatelnímu a upomínacímu, až novými zákony procesními došel konečné úpravy. Účinek a povaha nabídky žalobce, že místo žádané věci přijme určitý obnos peněžní, staly se záhy předmětem živé kontroversy. Jak P. přesvědčivě dokazuje, obmezil jí žalobce již dle staršího práva svůj hmotný nárok k vůli získání určitých výhod procesních a sice v tom směru, že žalovaný i po přisouzení věci směl se zbaviti svého závazku vyplacením obnosu v žalobě navrženého.

Tento účinek vyslovuje pro platné zákony jasně § 410. c. ř. s. Dle své právní povahy jest nabídka jednáním procesním, tudíž výlučně pravidlům ř. s. podléhajícím, kteréž tvoří základ pro změnu hmotného nároku žalobního, rozsudkem utvrzenou. Vzhledem k předmětu sporu pokládá autor nabídku naši za přípustnou při všech žalobách kondemnačních a oněch určovacích, ve kterých jde o právní poměr, jenž může tvořiti základ pro budoucí spor o plnění; vyloučena jest v t. z. sporech právotvorných (Rechtsgestaltungsprozesse) a v určovacích tenkráte, pak-li zamýšlené zjištění jest samo sobě účelem. Podmětné oprávnění k nabídce podléhá předpisům o procesní způsobilosti a objemu plné moci procesní. Nepřísluší proto vedlejšímu intervenientovi a při nerozlučném společenství ve sporu toliko všem účastníkům souhlasně; rovněž lze je vyjmouti z procesní plné moci. (§§ 32., 31. č. 2, c. ř. s.) Vymahající věřitel, jemuž přikázán nárok na vydání věci k vydobytí, není legitimován k tomuto disposičnímu úkonu, poručník, opatrovník, správce vnucený a konkursní toliko v základě zvláštního zmocnění. Odvolání nabídky neb zvýšení odbytného vyžaduje po zahájení sporu souhlas odpůrcův, jejž

rozhodnutí soudu nahraditi nemůže; prohlášení takové brání vynesení rozsudku pro zmeškání a jest před stolicí vyšší vůbec vyloučeno. Oproti tomu nabídka neb zmírnění odbytného ve všech uvedených případech i jednostranně se připouští, jsouc obmezením prosby žalobní. Soudce rozhodne o nabídnutí předně v ohledu formálním, když zavede neb odepře zvláštní řízení jím podmíněné, pak i vzhledem k hmotnému nároku zažalovanému, když v rozsudku poskytne možnost odbytí (§ 410. c. ř. s.) neb žalobu pro nastalé uspokojení zamítne. (§ 406. c. ř. s.) Opomenul-li soudce v základě učiněného návrhu pojmouti dodatek dle §u 410. do rozsudku, lze opravení téhož dle §u 419 c. ř. s. žádati jen tenkráte, když z důvodu neb ostatních spisů jest zřejmý úmysl zachovati žalovanému tuto možnost odbytí. Není-li tomu tak, může nápravu zjednati jedině odvolání žalované strany, rovněž tehdy, když soud nabídnutí pokládal za nepřípustné; byl-li dodatek připojen, aniž by žalobce byl učinil příslušný návrh, odvolejž se on. Samozřejmým jest, že uvedené poklesky soudce napraviti nelze, bylo-li zavedeno řízení bagatelní. Vynesením rozsudku odpovídajícího §u 410. c. ř. s. doznává hmotné právo žalobce proměnu obsahu, neb tím nabyl povinovaný definitivně volby plnění, která se mu zachová až do exekučního vymožení puvodního závazku. (§ 12. ex. ř.) Otázku, byla-li tato facultas alternativa poskytnuta právem, smí i soud exekuční zkoumati jen vzhledem k její přípustnosti předmětné.

Obrátíme-li se po tomto stručném přehledu obsahu k některým jednotlivostem, sluší s autorem plně souhlasiti, že c. ř. s. bezdůvodně zvýšil moc žalobce na úkor žalovaného, odstraniv maximální obnosy, dříve pro ocenění stanovené (str. 21., 55.), a že nedostatkům odtud plynoucím ani § 60. j. n. ani ustanovení o nesení útrat sporu nemohou čeliti (st. 20. nn.). Méně přesvědčivými jsou jeho vývody (str. 55.), pokud jde o vhodnost taxace pro řízení bagatelní. Právě při tomto jeví se dosti povážlivým zatížiti jednání k vůli případům výminečným vyšetřováním ceny sporného nároku, a to tím více, když rozdíl mezi nynějším a dřívějším stavem právním i ohledně způsobu výkonu není nikterak tak značný. Spisovatelem stanovené hranice pro předmětnou přípustnost nabídky (str. 31. nn.) shodují se bez odporu s panujícím míněním ohledně druhů žalob a jich povahy. Nelze však zamlčeti, že autorita významu J. Kohlera nedávno vůbec popřela existenci rozsudků právotvorných (Z. f. C. P. sv. 29, str. 9.), prohlásivši zejména žalobu excisní za žalobu vindikační, která v první řadě uplatňuje hmotný nárok žalobcův a jen nepřímo působí na řízení exekuční (l. c. str. 15.). Postavíme-li se na stanovisko toto, bude nám nesnadným, brániti žalobci, aby za hmotné nároky žalobou vybavovací uplatněné přijal odbytné. Totéž by pak platilo ohledně žaloby opposiční (l. c. str. 14. nn.) a také při některých žalobách určovacích dospěli bychom asi k jiným výsledkům než Petschek ve svých poutavých výkladech na str. 34., 35. a 41. (poz. č. 105.).

Spis jeho zaujímá jedno z prvních míst mezi monografickými pracemi r. 1902, neb jest cenným příspěvkem k systematickému probádání jednotlivých ústavů našeho práva procesního; tento význam mu zustane i tenkráte, pak-li jím zahájená diskusse povede v jednotlivostech k ustálení názorů jiných než zde hájených. Dr. *L. Popel.*

Ústavní a správní právo.

Přehled časopisů. (Dokončení.)

IV. *B*. Právo správní: 1. ve státech cizích. *Bornhak* pokračuje ve svých studiích o vnitř. správě na srovnav. základě, počínaje správou komunalní. Kom. svazek jedině vyplňuje pro určitý territ. okres úkoly, které dle dnešního právního názoru přísluší státu a užívá k tomu prostředků stát. panství. Správa komunalní nemá zvláštních úkolův, od úkolů státu rozdílných. Obor komunalní činnosti je lhostejný, jedná se vždy jen o úkoly státní, jejichž plnění je buď kom. svazkům státem uloženo, tak že jsou státu zavázány k vyplnění jich, nebo zabraly si tyto úkoly své na základě státního dovolení dobrovolně v obor své činnosti. Plnění státních úkolů korporací komunalních děje se orgány od korporace ustanovenými a z výtěžků jmění korporačního; veškera správa kom. je však správou dle norem práv. státem vydaných, nad jejichž vykonáváním bdí státní dozor. Stát však nesvěřuje někdy úkoly své *korporaci* k provedení jejími orgány, nýbrž svěřuje je dočasným *orgánům* korporace *přímo* a tu každá účast korporace jako takové odpadá. Tato právní různost dochází výrazu praktického v příslušnosti kom. orgánův a ve vykonávání státního dozoru; tak je starostovi samotnému svěřen výkon policejní správy, nik li obecnímu zastupitelstvu. Zvláštní samosprávy není, stotožňuje se se správou komunalní; zvláště není prý správno, konstruovati samosprávu jako tu zeměp. správu, která není obstarávána úředníky a úřady státními, nýbrž státu sice podřízenými, avšak uvnitř jejich působnosti samostatnými korporacemi a jednotlivci. Dále podává se organisace úřadů ve vnitř. správě, nejprve ve státu stavovsko-patrimonialním, pak ve státu absolutisticko-úřednickém až do správních oprav Stein-Hardenbergových v Prusku, od přechodu ke správě ministeriemi do odstranění stavov. vlivu na vnitřní správu a do znovu upravení ústavy obecní po zrušení práv pozem. vrchnosti, až konečně po r. 1870 vybudována je nová soustava kraj. a provincialního zřízení. Na to podává obraz nynější obecní ústavy, ústavy krajské i okresové, správy provincialní a organisace správy ústřední, ponejvíce dle práva pruského. V odd. o Francii jedná stručně o vývoji za ancien régimu, načež probírá správu obecní, arondiss., depart., dle známých zásad o absolutni jednotě území. Při Anglii líčí dobu starého selfgovernmentu a začátek oprav chud. zákonem z 1834, přechází k nynější organisaci správy farnostní, hrabské a městské, drže se celkem *Gneista*. Konečně mluví o přetvoření angl. správy v Sp. Státech a probírá rozdíl místní správy v státech severních a jižních; v těchto přišly totiž zásady angl. správy více k platnosti; státy severní, kdež scházela pozemková aristokracie, měly jiný vývoj socialní a vytvořily též rozdílnou správu místní. V celém líčení probleskuje obecně známé státoprávní přesvědčení spisovatelovo, kteréž nikoli nadarmo vyneslo mu ve světě literárním přezdívku »eines Kronjuristen.« *(An. d. d. R.)* — O vývoji práv. nauky a práva od smrti *Steinovy* pojednal *Inama-Sternegg*, konstatuje, že Steinovo zásadní pojímání podstaty i systému pr. spr. je dosud v plné plat-

nosti svého účinku; pro nyn. dobu žádá především vypracování všeob. části spr. pr., obsahující zásadní proniknutí všech institucí právních v oboru správy. *(Z. f. V. S. u. V.)* — *O Mayer* podává velmi nepříznivý referát o *Teznerových:* Deut. Theorien d. Vltgsrechtspfl. (*A. f. ö. R.*)

O dějinném vývoji *úřadu t. zv. Landratha v prus. monarchii* jedná *Gelpke* i konstatuje, že úřadu tomuto byl základem úřad »krajského direktora« č. »kraj. nejstaršího,« jenž byl původně orgánem stavovským, voleným od rytířstva, a kterýž byl původně činným v zájmu a uvnitř kraj. korporace stavovské: jemu příslušelo svolání a řízení kraj. sjezdův, jakož i zastupování stavů na venek; vykonával též práva kraj stavům přiznaná od kurfistův a povinnosti stavům uložené a plnil tím též určité funkce správy místní, jmenovitě v záležitostech správy kontribuční. Avšak k stavovskému rázu úřadu direktora přidružiti se musil ještě ráz zeměpanský. Tento objevil se nejprve v osobě landrátově; slovo landr., již v pol 16. st. se vyskvtující, bylo v Braniborsku původně protivou k pojmu hofrat; landrat znamenalo, že osoba poradní povolána byla z korporace stavovské, nikoli z okolí kurfirstova; prvotně jen poradní funkce mající landráti byli později pověřováni i zvláštními politickými úkoly, při čemž nemusili býti stále při dvoře přítomni. Zeměp. živel docházel ještě výrazu v úřadu zvaném komissariat; landkomissary sluly osoby, jimž kurfirstové jako jednotlivcům svěřovali specialní úkoly, kteří však nebyli ještě pouhými zeměp. zmocněnci, nýbrž měli zastupovati i zájmy země. Zeměpán však jmenoval takové komissary při průchodu cizího vojska krajem, aby vedli dozor, a tento úřad vojenských komissarů dal základ celému zřízení zeměpanských komissariatův. I zeměp. komissaři byli ustanovováni ze stavů zemských, aspoň většinou, a bývali jmenováni pak vždy zvláštní komissaři pro jednotlivé kraje. Působnost jejich obmezovala se z prvu jen na voj. záležitosti, záhy však rozšířila se na obor správy finanční a policejní; kurfirstové, užívajíce jich k utužení své zeměp. moci, svěřovali jim správu a odvádění berní, vybraných stavovskými výběrčími. Stavové nebyli ovšem srozuměni s jednostranným jmenováním komissařuv, i když tito byli z jejich středu, a domáhali se vlivu na dosazování jich, jmenovitě práva navrhovacího. to se jim také zdařilo, když kurfirst prohlásil, že bude jmenovati ty, kteří mu stavy navrženi budou. Stavové navrhovali pak i za výkonné orgány svých usnesení v oboru polic. správy, která panovník byl potvrdil, ony členy usedlého rytířstva, kteří již měli zároveň úřad landkomissara. Od 2. pol. 17. st. tedy splývají funkce stavovského výkonného orgánu, kraj. direktora a landkomissara v jeden úřad. Samostatná volba direktora stavy a jednostranné jmenování komissara kurfirstem sloučeny jsou v ten způsob osazování, že byl krajský komissar od stavů navrhován, od kurfirsta potvrzen a jmenován. Působnost kraj. komissara byla z části oborem úředníka zeměpan., z části stavovského: zůstává zástupcem a hlavou kraj. stavův, svolává a řídí kraj. sjezdy, spravuje kraj. pokladnu a kontribuční věci; je mu svěřen však také výkon zeměp. moci policejní v kraji a jeví se tu jako zeměp. orgán místní správy. Kolem r. 1700 obdrží titul »Landrata« dle pomořanského vzoru. Zároveň rozšířila se organisace tato na celé území braniborsko-pruské. Kompetence landr. zvětšována, z nich vybíráni byli také vyšší úředníci krá-

lovští, ráz zeměpanský úřadu jejich pronikal víc a více, státní úkony správní nabývají převahy a stavovský ráz ustupuje; ovšem že stavové nepozbyli práva voliti a k potvrzování komissary navrhovati a to ani za *Bedř. Vel.*, kterýž zavedl v povaze úřadu zásadní změny. Dosud bývali to vynikající pozemkoví šlechtici, kteří na svých statcích úřadovali. Za Bedř. Vel. žádá se však již určitá kvalifikace, později vědomosti, zkouškou prokázané, a konečně obmezeno je navrhovací právo stavů požadavkem určitého stupně věku kandidátův. Po r. 1815 ztratil landr. dosavadní stavovsko-representativní ráz, stal se výlučným stát úředníkem a stavové měli jen navrhovati tři náležitě kvalifikované osoby, z nichž král si vyvolil. Landrat jeví se jako universalní orgán král. vlády a není více zároveň zástupcem stavovských práv i správy v kraji; stavovské kraj. shromáždění, k němuž již landr. nenáleží, stává se nyní jako zvl. korporace nositelkou samosprávy. V r. 1848 bylo sice stavov. zříz. kraj. zrušeno ústavou a zavedena jest na representativní soustavě založená kraj. správa a kraj. zastoupení, avšak již v r. 1853 nastoupil opět bývalý stav předkonstituční. Teprve 1872 odstraněn byl úplně stavovský system, zmizela přednostní práva ryt. statkův a jejich vrchnostenské polic. právo. Utvoření nového orgánu, kraj. výboru, soustředilo kraj. samosprávu, kraj. sjezd podržel své právo navrhovací a landr. stal se předsedou kraj. výboru s právem hlasovacím. Novějšími zákony (nejposléze v Poznani 1889) bylo v celé monarchii prus. zřízení krajské jednotně upraveno a úřad landrátův učiněn instancí, shrnující všechny obory správy. (*Vltgsar.*) — Čl.: Z Lehre v. d. Rechtskraft auf d. Geb. d. öf. Rechts. (*Z. f. b. V.*) — O různých případech z franc. práv. říz. jedná *Brémond*; m. j. o tom, je-li přípustna procesualní intervence proti nálezům vydaným en matière d'excès de pouvoir; poněvadž proces vede se tu proti úřed. aktu a nikoli mezi osobami a ježto je tu akce proti veř. moci a stát. rada není zde řádným soudcem mezi stranami, nýbrž institucí kontrolní, potlačující nezák. akty, je otázku zodpověděti záp.; stát. rada, rozhodujíc s hlediska zájmu veř., vykonává zrušením aktu v odpor vzatého druh administr. policie. (*R. crit. d. l. jur.*) — *Wieland* zmiňuje se o právu předsedů soudů práv. k změnám v návrzích rozsudkův. (*D. J.*) — Práv. soudnictví ve Francii líčí *Hagens*, probíraje jmenovitě odloučení justice a správy, dále jednaje o zvýšeném významu práv. soudnictví v zemi s tak centralisovanou správou, jako je Francie, a vykládaje přípustnost a užívání rekursu pro překročení moci; za to zabývá se dvojí působností stát. rady, její působností totiž jako práv. dvoru soudního a jako poradného orgánu ministrův a presidenta; je rozdělena v pět sekcí (práv. soud.; zákonod. justice a spr. zahr.; vnitřní správa a vyuč.; fin. spr., vojenství a kolonialní spr.; veř. práce, zeměd., obch. a průmysl), v nichž podává své návrhy, nezávazné pro vládu. (*A. f. ö. R.*) — O správním soudnictví v Sasku pojednal *Wengler*; vykládá organisaci a kompetenci práv. soudův, řízení správní i řízení o žalobě pro neplatnost dle zák. z 1900, kterýmž tam bylo soudnictví práv. zavedeno. (*A. f. ö. R.*) — O pojmu a úloze správního práva trest. napsal čl. *Goldschmidt*, definuje je jako souhrn oněch předpisův, kterými stát. správa, pověřená ochranou a podporováním veř. blaha, v rámci státopráv. zmocnění ve formě práv. pravidel pojí s přestupkem práv. předpisu, jakožto

skutkovým základem, trest jakožto následek správní. Nepatří k obec. právu trest., z čehož plynou důležité práv. rozdíly. (*D. J.*)

V jednotlivých oborech *vnitřní* správy: O užívání jmén jako potřebě evidence obyvatel, o pseudonymech, o změnách jména, o právu jména užívati a o prostředcích reivindikace jeho jedná *Perreau.* (*R. cr. d. l. j.*) — Sem náleží též čl. *Zimmermannuv* o mezinár. statist. institutu a o potřebě i významu mez. stat.; čl. *Schmidtuv* o historické statistice obyvatelské v Mannheimu. (*Z. f. d. g. Stwis.*) — K správě *zdrav.: Kronecker:* D. Verkehr m. Lebensmitteln. (*D. J.*) — Čl. *Prinzingův* o statistice onemocnění a úmrtí dle stáří a zaměstnání u dělnictva průmyslového. (*Z. f. g. Sw.*) — *Frankenberg:* Postavení lékařů v něm. pr. o pojišťování dělnic. (*A. d. d. R.*) — K policii *bezpečnostní: Neumayer* podává úvahu o známé smlouvě Gothaiské o převzetí vyhostěných (*A. d. d. R.*) — K všeob. správě *policejní*: *Ramage:* Social progress a. t. police power of a state. (*Am. L. R.*) — O jednotě polic. správy v Prus. uvažuje *Gerland*, zvl. o otázce, pokud vyšší úřady polic. jsou oprávněny jednati místo nižších a udělovati jim závazné poukazy. (*A. f. ö. R.*) — *Schultzenstein* zabývá se prus. zákonem z r. 1902 proti znetvořování přírodní krásou vynikajících krajin, proti jehož přípustnosti byly námitky, že policie není určena k pěstování dojmův aesthetických. (*D. J.*) — *Školské* správy týká se čl. *Hirzelův* o právním postavení středního školství a o jeho poměru k státu, obci a církvi ve Virtembersku. (*Z. f. d. g. Sw.*) — *Liszt:* D. jur Studienordg. u. d. Zwangsübungen. (*D. J.*) — K správě *kultu: Hubrich:* Theologieprofessur u. Pfarramt. (*A. f. ö. R.*) — O vlivu státní správy na *hospodářskou* činnost vůbec: Opatření státní správy v politice agrarní při dnešní zemědělské krisi dotýká se obšírná úvaha *Schäffle-ova:* O potřebě zkoumání národohospodářské tísně s hlediska exaktně vývojového, zabývajíc se zvláště účinkem celních sazeb něm. za posledních let. (*Z. f. d. g. Sw.*) — K vyvazení pozemkův: *Knapp* jedná o právech pozemk. vrchnosti v jihozáp. Něm. od poč. středověku až do osvobození stavu selského. (*Z. f. Savig. Stg.*) — *Zimmermann*: O zákonod. proti porušení smlouvy v zeměd. poměrech pracov. v Brunšvicku. — *Seidel*: O vydávání zást. listu hypotečních. (*An. d. d. R.*) — V oboru správy *národohospodářské* významným je důkladný čl. *Hermannův* o upravení otázky rozdělení půdy v koloniích, obsahující též podrobné vývody o právní povaze zemí a statků nově kolonisací nabytých a o přípustnosti okupace jich. (*Z. f. d. g. Sw.*) — K správě prostředku *komunikačních* vztahují se: čl. *Fleischhauerův*, zabývající se potřebou zákonod. ustanoviti povinnost k náhradě za nebezpečí ohně při provozování železn. vozby a rozšířením ručení za úrazy na pouliční dráhy elektr. (*D. J.*) — Čl. *Gordenův:* Ručení železnic za zavazadla k dopravě převzatá. (*A. f. ö. R.*) — V oboru práva *živnost.: Bitta*: D. rechtl. Behandlung d. gewerblichen Cartelle. (*D. J.*) — Čl. *Hilse-ův* o smlouvě o vyučení dle ž. ř. něm. (*A. f. ö. R.*) — *Guérin:* La société en nom collectif est elle une personne normale? (*R. cr. d. l. j.*) — *Lesse:* Ist d. Beruf d. Rechtsanwalts m. d. d. Patentanw. vereinbar? (*D. J.*) — *Cohen* o návrhu zák. o zaměst. pomocníků při živnosti hostin. (*A. f. s. G.*) — *Ritter* jedná o t. ř. klausuli konkurenční, dle níž se živn. osoby při nastoupení pracov. poměru zavazují, že po ukončení jeho zůstanou po jistou dobu

obmezeni ve své živn. činnosti, nebo zůstanou omezeni místně, na př. neusadí se v témž místě jako býv. principál. (*D. J.*) — Obšírný a důkladný čl. *Schultzensteinův* o osobní koncessi živnost. a právu děd. dle něm. ř. živn. a obč. zák. (*Vltgsa.*) — Čl. *Hörleův* o modifikacích práva vlastnického provozováním podniků živnostenských dle živn ř. a obč. z. něm. — Čl. *Olshausenův* zabývá se otázkou, zda do statutu zapsaných pomocných pokladen může býti pojato ustanovení, dle něhož by členové za jistých předpokladův ipso iure, bez usnesení se pokladních orgánův, mohli pozbyti příslušenství k pokladně; proti názoru prus. vrch. soudu práv. odpovídá na otázku záporně. (*Vltgsar.*) — O příslušnosti k společenstvům a řemeslnic. komorám něm. čl. *Fuldův.* (*A. f. ö. R.*)

Přípustnost *policej. nařízení* při závodech schválených dle ř. živ. něm probírá *Arndt.* Prus. vrch. s. správní liší totiž mezi závody, jimž byl udělen konsens, a mezi těmi, které buď vůbec nebyly schváleny nebo byly jiným způsobem schváleny. Dle ž. ř. podrobeno je zvl. konsensu zřízení závodův, které místní polohou nebo povahou dílny mohou způsobiti závažná ohrožení, obtěžování a škody držitelům nebo obyvatelům sousedních pozemkův; seznam závodů takových může býti rozmnožen usnesením spol. rady s výhradou schválení příštího sněmu říš. Při závodech takto neschválených může policie vždy přikročiti k polic. opatřením, ba i k zápovědi, kdežto při podnicích schválených konsensem je dle judikatury nepřípustno připojovati živnostensko-policejním podmínkám ještě všeobecná nebo zvláštní polic. nařízení; naproti tomu namítá *A.*, že živn. ř. zásadně upravuje jen připuštění k podnikání živnostenskému, že však výkon provozování podniku podléhá všeob. zákonným i polic. předpisům, a že nemá býti činěn rozdíl mezi zkoumáním živnostensko-policejním a jinými druhy polic. šetření (horního, železnič.), ježto všechny týkají téhož zájmu veř. (*Vltgsa.*) — K ochraně zvl. práv živnostenských: *Mittelstaedt*: O právu nakladatelském a práv. poměru mezi autorem a naklad. dle něm. nového zák. z 1901. Týž: D. akadem. Vorlesung u. d. Urheberrecht. (*D. J.*) — Některé návrhy na opravu fr. zákonod. o ochrann. známkách v čl. *Dereux-ově.* (*R. cr. d. l. j.*) — Správní činnosti vztahující se k provozování *obchodů* zabývá se: čl. *Wermertův* o právním pojmu bursy (dle něm. zák.) s hlediska dogmatického i národohospodářského. (*Z. f. d. g. Sw.*). — *Schweyr*: O zák. úpravě burs. a term. obchodu. *Rosendorff*: O kontrole ústavů bankov. a jich obch. deposit. *Fuld*: O organisaci průmyslu v Něm., zvl. o potřebě zřízení prům. rady. *Wiesinger*: O obch. sml. a obch. politice. *Kohler*: O sanaci passivních akciov. spol. (*A. d. d. R.*) — *Schuler*: Weibliche Fabrikinspection i. d. Schweiz. (*Arch. f. soc. Ggbg.*) — *Pinner*. O reformě bursov. zák. něm. *Semler*: Práv. novoty v novém řádu námoř. (*D J.*) — Správa socialní: Chudinských opatření týká se čl. *Lechlerův* o veřejné chud. správě a místních svazích chud. ve Wirtembersku. *Schäffle* jedná v souvislosti s úvahou předchozí o některých opravných návrzích v oboru chudinské správy, konstatuje, že vývoj společenský daleko není v souhlasu s platným zřízením chudinským. Sem náleží též čl. *Hofmannův* o vývoji kantonalního zákonodárství v oboru úraz. pojišťování děl. ve Švýcarsku. (*Z. f. d. g. Sw.*) — *Frankenberg*: O významu místa zaměstnání v něm.

pr. pojišť. děl. — *Süssheim*: O chud. podporách v Bav. (*A. d. d. R.*) — *Schifter*: O požadavku pěstounství v prus. ústavech vychovacích. (D. J.) — O témž předm. *Flesch* (*A. f. s. Gbg.*) — Z oboru *pojišťování*: čl. *Kleebergův* o pojišťování proti škodám majetkovým způsobeným vodovody, poškozením vodovodův a souvisejících s nimi zařízení vodních. Tento důležitý druh realního pojišťování, který v poslední době nabyl značného rozvoje, ponechán je obecně soukromému podnikatelství; správě přísluší pouze určitá dozorčí oprávnění nad společnostmi pojišťov. (*Z. f. d. ges. Stswiss.*) — *Michel*: La responsabilité civile des patrons envers les ouvriers en cas d'accidents dle nového, přísného zák. z 1898. (*R. cr. d. l. j.*) — *Heinemann*: O právní povaze stávky dle judikatury ř. s. něm. (*D. J.*) — *Heine*: Coalitionsrecht u. Erpressung, jedná o pr. povaze snah po zvýšení mzdy (*A. f. s. Gbg.*)

V. 2. Ze správního práva rak. Z oboru říz. správ.: O významu rei judicatae v říz. správ. obsažný čl. *Pražákův* (*Sbor. II*). — *Lemayer*: D. Begriff d. Rechtschutzes i. ö. R; o tom cf. *Pražákuv* ref. Sbor. III. 162. (*Grh. Z.*) — *Tezner* podává referát o návrzích na reformu říz. správ. (*Ger. Z.*) — Práv. mocí rozhodnutí úřadů správ. zabýval se 26. sjezd práv. v Berl.; dobrozdání *Schultzensteinovo* i *Bernatzikovo* shodovalo se v tom, že práv. moc správ. rozsudků je zásadně uznati a to tak, že rozs. jsou i pro stát závazny. Dle *S.* mají jen rozs. spr. míti pr. moc v tom objemu, jaký v civ. i trest. říz. je uznán; naproti tomu praví *B.*, že moment pr. moc vzbuzující je hledati ve vnitřní povaze aktu správ., t. v pojmu jurisdikce; navrhuje, aby konečná rozh. správ. soudů a též rozh. správ. úřadův, při jichž vynesení má místo zvl. zastupování veř. zájmů, měla účinek, že úřady na řízení súčastněné a i úřady jim nadřízené, jakož i strany a jich práv. nástupci jsou na rozh. vázány; avšak vázanost má nastupovati jen tehdy, jsou-li tu jisté formalní náležitosti: písem. vyhotovení, nápis: rozhodnutí, důvody rozhodovací. Pojem jurisdikce zajisté je týž: ať se jedná o upravování spor. poměrů u soudů n. úřadů správ., znamená stejně autoritativné určení konkret. poměru práv.; ovšem že u úř. správ. má za účel plnění stát. úkolů správy. *Lemayer* a *Tezner* liší se od tohoto mínění tím, že neuznávají práv. moci tam, kde se jedná o odporující zájmy veřejné, které by práv. mocí mohly býti praekludovány. (*Z. f. V.*)

K správě *justiční*: *Steinbach*: O zastupování zájmu veř. na poli práva soukr. (*Ger. Z.*) — K *voj.* spr.: čl. o vedení voj referátu při okr. hejtm. a obcích. (*Z. f. Vltg.*) — K správě *zdravotní* a k společenské profylaxi vztahuje se úvaha *Dvořákova* o úkolech samosprávy na poli hygieny vubec a soc. hyg. zvlášť. (*Věst. sam. a nár.*) — Čl o mezin. konf. na potírání tuberkulosy. (*Z. f. V.*) — Polic. *bezpečnostní*: *Rejmaruv* čl. o povinnosti přihlašovací. K polic. *stavební*: *Žaludovy* čl. o volném uvážení úřadů ve věcech stavebních a o podstatě práva stavebního. (*S. O.*) — Tamtéž pozn. k hospodářství v škol. obcích. — K správě *kultu*: *Kern*: O věc. spolupatronátu dle rakouského zákona a práva církevního (*Z. f. V.*) — O vlivu stát. spr. na *hosp.* činnost vůbec: *Spitzmüller*: Rak.-uh. náprava měny. (*Z. f. Volksw. Soc. u. V.*) V oboru správy *národohospodářské*: Vlivu stát. správy na hospodářskou činnost ve výrobě *prvotní* týká se úvaha prof. *Bráfa* o odborných společnostech

rolnických, ukazující na význam sdružování zemědělského. *(V. sam.)* — *Polák*: Živel úřednický v závazných společenstvech rol. *(S. O.)* Týž: Kterak zabezpečena je součinnost nečlenů v záj. spol. rol. Osnova přednášky o těchto. O práv. základu zálož. Raif *(V. s.)* — *Landesberger*, D. Ref. d. landwirt. Börsen. *(Z. f. V., S. u. V.)* V oboru lesního hospodářství čl. o les. pychu a krádeži dle pojednání *Králova* v Z. f. V. Prostředky *komunikační:* čl. o plavbě na Labi a Vltavě. *(V. s.)* — Z práva *živn.*: Otázkou, může-li společenská firma provozovati živnost řemeslnou, zabývá se pojednání prof. *Pražáka*; naproti právnímu názoru práv. dv. soud., jenž protokolovanou veř obch. společnost má za právn osobu dle § 3. ř. živn. a za subjekt práv živnostenských, je otázku zodpověděti záporně, a to jednak proto, že uv. ustanovení zák. zaručilo právn. osobám toliko možnost provozovati živnosti za těchže podmínek jako osoby fysické, a nevyslovilo tu absolutní způsobilost všech právn. osob k provozování živností, nýbrž jen relativní rovnocennost jich s osobami fys.; jednak však, uváží-li se též, zda v právu veř. lze beze všeho přiznati charakter samostatné osobnosti právnické pouhé formalní jednotě sdružených osob, když sama theorie soukromoprávní společnostem obch. ráz osobnosti právnické upírá, nesmí náležitosti v zájmu veř. k provozování živnosti požadované učiněny býti illusorními tím, že by podnikatel se spojil s jinými, aby takto byl zbaven povinnosti vykázati svoji způsobilost osobní. Námitka, že by pak právn. osobnosti vůbec nemohly živnosti provozovati, kdyby na nich se žádaly osobní náležitosti k nastoupení živnosti potřebné, není v úplnosti své správnou (mohou provozovati živn volné), nesmí však vésti také k tomu, že by požadavky živn. ř. nemusily býti přesně vyplněny. Proto: provozuje-li několik osob živnost společně, musí všichni společníci míti osob. způsob. k provozování živn. a všichni ručí úřadu solidárně za šetření předp. ř. živ. *(V. s.)* — Čl. *Bischoffův* k otázce o slyšení stran v říz. zavedeném za účelem schválení živn. provozovárny. Čl. *Králův* o povinnosti provozovati koncessovanou živnost, zvl. hostinskou. *Syrovátka*: D. oest. Marktrecht. *(Z. f. V.)* — O zem. jednotách společenstev živn. čl. *Polákův* *(V. s.)*. — Týž: Kterak podporují okres. výbory pojišťování živnostnictva? *(S. O.)* — *Ettinger*: D. Grenzen d. Autonomie d Advocatenkammern. (Gersh.) — Čl o nekalé soutěži a prostředcích proti ní. Čl. o otázce úpravy terminového obchodu. *(Z. f. V.)* — O právní úpravě *kartellů* jednal 26. právn. sjezd v Berl.; řeč. se shodovali v tom, že pokládali vesměs kartely za novodobý útvar hospodář. vývoje, s kterým je státu počítati jako s jednou ze vzpružin průmyslu. Mimo opatření rázu národohosp., jež zvl. vystupují v ref. *Landesbergerově*, navrhováno bylo *Menzlem* zavedení povinného registrování kartellů a stanovení povinnosti podnikatelů orgánům vládním informace podávati, dále pak vůbec oprava zákonod. o hospodář. korporacích, jm. akciov. spol. Naproti tomu žádal *Klein*, aby vešk. judik. v zál. kartelových byla vyhrazena stát. soudům a aby se zamezil stav, že podrobení se smluvním soudům rozhodčím odnímá súčastněným stát. ochranu; kruhy kartellem ohrožené je podporovati dobrou obchodní politikou a zákonod. celním, nikoli policejními praeventivními censurními prostředky naproti kartelům; forma, kterou si průmysl utvořil proti anarchické produkci, má býti jen podrobena ob. pr. obč.

v otázce dovolenosti jednání. (*Z. f. V.*) — O témž předm. *Steinbachova* předn.: D Staat u. d. mod. Privatmonopole, s přehledem historickým a zákonodárným. (*Ger. Z.*) Ze správy *sociální*: čl. o veř. péči o děti opustěné, osiřelé a nalezence. (*V. S.*) — Čl. o vývoji děl. pojišťoven v Evropě jako referát o spisu *Zacharovu* o děl. pojišť. (*Z. f. V.*)

Roční bilance je před námi. Shrnujeme-li její výsledky, shrnujeme kus současného života, část vývoje, jímž se běřou organisované společenské svazky, obraz úkolův, jichž upravení zustaveno je normám práva veřejného. Vidíme jasně, kterak všeobecná nauka stále usiluje právnicky vyložiti komplikované útvary státního života, kterak v ústavním právu do popředí vystupují aktualní otázky kontinentalních poměru státoprávních, jmenovitě parlamentarních, a jak netušenou měrou vzrůstají obory, které pro obecný význam je podříditi vlivu státní správy. Hlavní podíl opětně připadl německé literatuře, nejen proto, že forma státu spolkového poskytuje nepřehledné pole nevyřízených otázek, ale též proto, že před literaturou francouzskou, anglickou i americkou tu je nejvíce diferencováno pozorování právnické od politického a obecně společenského. Anglii jako Americe citelně vadí nedostatek zvláštního práva správního jako předmětu vědeckého zpracování, obmezení veřejného práva takřka jen na obor říšské ústavy, a material norem nakupený zákonodárstvím v oboru Private Statutes. K řadě psaných ústav v těchto létech přibyly dva nové zjevy: je to ústava král. srbského a ústava Spoj. Států Australských, ve které se sestoupilo šest tamních anglických kolonií; čím ony přispějí k prohloubení nynějších poznatkův, zustaveno je budoucnosti. U nás poměry politické vnitřní i poměr k druhé polovici říše nebyly právě příznivy rozvoji veřejnoprávního zákonodárství; je toho tím více litovati, čím více úkolů v oboru veřejné správy hospodářské a socialní doléhá na stát, zemi i svazky komunalní, úkolův, jichž řešení přináší novou iniciativu a nové kompetence.

V Heidelbergu, zač. února 1903. *řk.*

Politické hospodářství.

Westel Woodbury Willoughby, Social Justice. New York, Macmillan, 1900. Str. XII. — 385. Soubor čtení na americké »John Hopkins University« v Baltimore konaných, v nichž probírá *W.* kriticky po stránce ethicko-právní sociální otázku a theorie, požadující obecnou nápravu nynějšího, domněle naprosto nehospodářského a nespravedlivého řádu sociálního jednak uvolněním neb odstraněním sociální kontroly (prostý individualism a anarchism), jednak rozšířením a utužením této a omezením volné soutěže (kollektivism, nacionalism pudy a socialism). Těžiště ethické hodnoty určité sociální a hospodářské organisace leží v její stránce distributivní (méně ve výrobní). K posouzení této třeba jest — jak prof. *Foxwell* v předmluvě k anglickému překladu Mengerova známého spisu: Das Recht auf vollen Arbeitsertrag atd. vykládá — nejen studia positivního právního podkladu hospodářského řádu,

nýbrž též vývoje a obsahu pojmu ideálního práva (spravedlnosti), kteréž jest měřítkem, aktivním činitelem, hybnou silou práva positivního, sociálního pokroku povlovného i revolučního. Od poměru vývoje těchto ideálních ethických zásad k vývoji práva positivního závisí sociální stabilita i zasluhuje proto poměr ten zvýšené pozornosti zvláště v době nynější, vyznačující se individuálním kriticismem rozumovým, podrobujícím sociální a hospodářské instituce soudobé bezohlednému oceňování po stránce měnivých ideálních principů spravedlnosti, najmě pokud jde o rozdělení statků. Vážnému vědeckému řešení otázky sociální nápravy jest tudíž důkladně ohledati správnost běžných populárních zásad rozdělující spravedlnosti a dle výsledků tohoto bádání naznačiti směry pro účinné opravy právní a hospodářské a pro přiměřenou výchovu lidu, po případě odmítnouti snahy a pokusy nerozvážených novot.

Předem proto *W.* zkoumá obsah idey spravedlnosti (chap. II.); uznávaje právo přirozené toliko ve smyslu relativním, jakožto ethické zásady spravedlnosti podmíněné určitým stavem sociálních poměrů, nikoliv ve smyslu práv absolutních, shledává, že positivně záleží spravedlnost v poskytnutí možnosti každému jednotlivci, by uskutečnil své nejvyšší mravní zdokonalení a ve všeobecné povinnosti všech ostatních, by ve sledování svých cílů vlastních ono právo každého jednotlivce uznávali.

Podrobnější provedení tohoto principu »sociální spravedlnosti« v jednotlivých konkretních otázkách sociálních, kolem kterých točí se tou dobou kritická diskusse, tvoří pak další obsah spisu. Jednak jsou to otázky distributivní spravedlnosti v rozdělení hospodářských statků, jednak problem vyrovnání principů svobody a práva, volnosti a donucení.

V první skupině otázek probrán jest význam zásady rovnosti v úpravě rozdělení statků (chap. III.): rovnosti duchovní, přirozené, právní, politické, sociální a hospodářské. Zásada tato, domněle absolutní, neobstojí ani theoreticky ani prakticky; správný jest spíše princip poměrnosti (proportionality) pro každý jednotlivý případ dle určitých zjistitelných podmínek časových, místních a osobních. V dalším obírá se *W.* pojmem vlastnictví a různými theoriemi je zdůvodňujícími: okkupace, právního zákona, vykonané práce a potřeb (chap. IV.—VII.). Ohniskem sporu jest dnes socialistická »theorie vykořisťování«, theorie práce, která vyžaduje proto též nejdůkladnějšího ohledání. Je-li nynější majetkový právní řád tak chatrný, že nezajišťuje spravedlivé rozdělení statků, sluší požadovati od socialismu lepší princip spravedlnosti a kromě toho průkaz možnosti praktického provedení státním donucením. Socialistická theorie práce, jejíž základy položeny byly v státní filosofii anglické (*Locke*, *Godwin*, *Hall*, *Thompson*, *Gray*, *Hodgkin*, *Bray* a z jiné stránky též *Ricardo*) a jejíž němečtí vlivuplní pokračovatelé jsou zejména *Rodbertus* a *Marx*, prohlašuje práci za jediného tvůrce hodnot a odtud za výlučné měřítko pro rozdělení hospodářských statků. Společnost má býti tak organisována, by každému, kdož pracuje, zajištěn byl celý výtěžek jeho práce. Důkaz nesprávnosti tohoto principu proveden byl v hlavních kusech zejména t. zv. »rakouskou školou« národohospodářskou (*Menger*, *Böhm-Bawerk*, *Wieser*).

s jejíž vývody též *W.* se srovnává. Odtud bylo již ukázáno nad pochybnost, že hodnota statků nepochází vůbec z fakt výrobních (práce, kapitálu), nýbrž že zakládá se na jich relativní spůsobilosti k ukojení lidských potřeb a že úrok z kapitálu výrobního odůvodněn jest tak dobře tím, že zde obecně dáváme přednost statkům budoucím před přítomnými, jako odůvodněna jest mzda vykonanou prací. Kromě mzdy a úroku kapitálového však, dodává *W.*, sluší z výtěžku výroby odraziti také ještě podíl připadající na účet sociálního pořádku vůbec, jehož existencí a vlivem zajišťuje a zvýšuje se produktivnost činitelů výrobních.

Vyvrácením theorie o vykořisťování dělníka čítáním úroku z kapitálu padá zároveň zásada, dle níž veškerý výtěžek výroby má býti rozdělen mezi pracující dělníky. Než ani přikázání poměrné části dle práce vyměřené nelze uznati pro rozdělení statků za správné, ježto se při tom nehledí k individuálním schopnostem (přirozeným a nabytým) ani k intensivnosti individuálních potřeb.

Nepřekonatelné obtíže politické i hospodářské jeví se však při praktickém provedení theorie práce, i kdyby byla vůbec možna socialistická organisace společnosti. *W.* dovozuje, kterak nemožno by bylo stanoviti druhy práce či výroby, přibližná množství výrobků potřebných, správné rozdělení práce mezi účastníky a konečně spravedlivé rozvržení výtěžku mezi ně dle práce hmotné a intellektuální. *W.* dochází k závěru, že soukromé vlastnictví jest ospravedlněno toliko mravností účelů, k nimž se ho užívá; jest jakýmsi svěřenstvím, obsahujícím mravní závazek, by vlastník výhod z něho plynoucích používal k povznesení pravého svého i kollektivního blaha.

Věnovav po té obšírnou další úvahu zvláštnímu užití theorie práce při vlastnictví pozemkovém, známému pod heslem »land nationalization« (*Mill, H. George, R. Wallace* a *H. Spencer*) kritisuje *W.* podrobněji ještě též t. zv. theorii úsilí (Effort theory) a theorii potřeb (*Cabet, L. Blanc, Godwin*) s její zvláštní variantou práva na ukojení existenčních potřeb či práva na subsistenci, práva na práci (*Fichte, Fourrier, Considérant*). Prvá theorie nehodí se za zásadu distribuční, ježto nelze prakticky určiti míru vynaloženého úsilí a ježto nepřihlíží se tu k hodnotě statků. Rozdělení statků dle potřeb jednotlivců musila by nutně odpovídati povinnost každého, konati společnosti služby dle jeho způsobilosti. Potud také oduvodněno jest právo na subsistenci, nikoli však jako nějaké právo absolutní; obecně nelze dojista povinnost takovou opatřiti právní vynutitelností.

Druhou skupinu otázek sociální spravedlnosti, jimiž zabývá se zbývající část spisu (chap. VIII.—X.) tvoří ethické zduvodnění donucovací moci státu, svobody jednotlivce (volné soutěže) a trestního práva. Existence státu a státní moci nepotřebuje po názoru *W.-ově* žádného zduvodnění, pro něž ostatně není tu vůbec základu. Fakt sporných interessu mezi jednotlivci, mezi těmito a společností a mezi různými společnostmi činí sociální donucení a omezení svobody lidské v rozsahu těchto sporných interessů nutnými Absolutní svoboda jednotlivců, apriorní přirozené právo plné svobody v životě sociálním jest proto nemožností. S druhé strany ovšem pro výkon donucení sociálního,

kteréž (a contr. přírodní nutnosti) jest institucí lidskou, více méně umělou, pro výkon státní moci a omezení svobody, pro rozsah poměrů a interessů, jež dlužno chrániti, po případě vynucovati, nalézti sluší i lze ethická měřítka, nikoli však jakožto principy absolutní, nýbrž dle faktických poměrů jednotlivých případů.

Za nesprávnou tudíž pokládá *W.* též theorii přejatou namnoze z biologie (*Spencer*), jakoby neomezená soutěž po způsobu zápasu o život byla z důvodů ethických a hospodářských nejlepším zabezpečením sociálního vývoje a zdokonalení (individualism), nesouhlasí ale ani s názory *Kidd-ovými*, kteréž vycházejíce z podobného základu vrcholí v zásadní nesmiřitelnosti individuálního a kollektivního interessu. Intervence státu jest všude na místě, kde povznáší se jí ethická stránka soutěže, kde jde o zabránění vzájemného utlačování individuí, kde tvoří se všemocné monopoly, kde jedná se o účely výchovné neb o povinnosti, jež by jinak vůbec nebyly plněny, a konečně kde zavésti lze jisté lepší formy soutěže. Potud *W.* srovnává se částečně s theorií socialismu jsa jinak přímluvčím za omezení úkonů státních na minimum.

Úvahou o zásadách trestní spravedlnosti se stanoviska spravedlnosti distributivní, o povaze trestného činu jakožto jevu sociálního, kritickým přehledem různých theorií o důvodu trestu a závěrem o potřebě všemožného odstraňování příčin zločinnosti uskutečňováním sociální spravedlnosti končí obsažný a v mnohém ohledu zajímavý spis.

Ethické stanovisko *W-ovo*, jakž sám připomíná, není nové; opírá se o názory *T. H. Greenovy* a jeví vlivy filosofie *Kantovy* a obnoveného racionalismu německého. Z tohoto stanoviska posunuty jsou vzájemné souvislosti i různosti jevů právních, hospodářských a mravních v nynější sociální organisaci do jasného světla, uveden význam tak zv. přirozených práv na pravou míru, posouzena po stránce theoretické i praktické běžná a v době beztoho velice uvolněné individuální kritiky všech autoritativních institucí státu a církve tím nebezpečnější hesla a učení socialistická, dle kterých nynější sociální a hospodářské zřízení jest »ab ovo« špatné, potřebujíc radikální přeměny. V těchto směrech zasluhují úvahy *W-ovy* o sociální spravedlnosti nemenší pozornosti, než jaké dostalo se jeho dřívějšímu spisu o povaze státu, An examination of the State (New York, 1896).

Dr. *Jos. Trakal.*

Emile Vandervelde: Die Entwicklung zum Sozialismus. Berlin 1902. Verlag der Sozialistischen Monatshefte. Stran 231. Cena 3 M.

Vandervelde jest jedním z oněch málo lidí, kteří dovedou v jedné osobě sloučiti povahu plamenného tribuna lidu s klidnou rozvahou badatelovou. Kdežto na př. bruselský referent »Frankfurter Zeitungu« pod dojmem briliantní sněmovní řeči Vanderveldovy vidí v něm budoucího prvního předsedu belgické republiky, za krátký čas po té národohospodářský referent téhož listu doporučuje čtenářstvu spis Vanderveldův, na němž chválí jeho klidný, přesný výraz a jeho velikou objektivnost.

Spis před námi ležící nepatří ovšem k těm, jimiž Vandervelde zjednal si důležité jméno v literatuře národohospodářské. Jest to spíše do jisté míry

učebnice nauky socialistické, mající býti náhradou za základní díla theoretická. Proto zde nenacházíme nových názorův. Autor přijímaje v podstatě theorie Marxovy, podává k nim podobný asi komentář, jako učinil Kautsky v jazyku německém, přihlížeje ovšem v rozsáhlé míře k novým poznatkům i k materiálu novějšímu. V druhé části pak nastíniv výhody společenského vlastnictví autor hledí vystihnouti, jednak jak spravována bude společnost socialistická, jednak jakými zásadami říditi se bude rozdělení výtěžku práce. Vandervelde přesně odlišuje hospodářství státní od hospodářství národního, a s důrazem upozorňuje, že jest hrubou chybou, pokládá-li se kolektivismus prostě za rozšíření dnešních závodu státních. Naopak souhlasí s Considérantem, který praví: »Budou-li státy tak přetvořeny, aby upravovaly na ruzných hierarchických stupních pohyb obchodu a trhu peněžního a řídily vnější prumyslové vztahy ruzných středisek, pak jsou pouze zmocněnci, jmenovanými více méně četnými asociacemi a udržovanými duvěrou těch, kteří je zvolili.«

Pokud pak jde o otázku rozdělení výtěžku práce, Vandervelde nepronáší absolutní soud o tom, zda bude užito toho či onoho principu. Naopak uznává, že relativní a přechodná převaha té či oné formule závisí konec koncu na tom, zda jest lépe než některá jiná zpusobila zajistiti v daném okamžiku největší rozmach výrobních sil, největší výnos celkové výroby.

Jakých prostředků bude užito k uskutečnění socialismu? »Kooperace může připravovati socialism, nemuže jej však uskutečniti. Jedině vyvlastnění třídy kapitalistické činem kolektivní vule muže zabezpečiti úplnou emancipaci výrobcuv. Zdali toto vyvlastnění stane se znenáhla či náhle, mírně či revolučně, za odškodnění či bez něho — to jsou otázky, jichž zodpovědění závisí bohužel daleko více na poměrech socialních nežli na naší vuli.« Každý sice bude si přáti, aby se tak stalo bez obětí, nicméně tolik jest jisto, že proletariát musí si svoje osvobození vydobyti, že k tomu potřebuje síly, moci: »socialistická myšlenka musí proniknouti všechna zařízení, naplniti hlavy, překonati všechny překážky. Tento vývoj dnes učinil již ohromný pokrok, a socialism muže přivlastniti si ona slova, jež 200 let po smrti Kristově Tertulian vmetl v tvář mocnostem zanikajícího pohanstva: »My jsme teprve od včerejška a přece vyplňujeme již celý Váš svět: Vaše města, Vaše tvrze, Vaše vesnice, Vaše shromáždění, Vaše vojska, tribus, decurie, Palatín, senat, forum: ponecháváme Vám jenom Vaše chrámy...« A jako satyr v básni Hugově »socialism z počátku rozcuchaný a umouněný, opovrhovaný při svém vzniku, obávaný ve svém vzrůstu. Ale on roste výš a výše, sáhá po fletně Merkurově, po lýře Apollinově, užívá všeho, co krásného poskytuje umění, užívá právě krásy jako zbraně, pyšně vzpřímuje se před těmi, kdož pokládají se za nesmrtelny, a záhy stoupaje vítězně na jich trun, vzkřikne k nim v plné síle svého vítězného sebevědomí: Místo pro všechny! Já jsem Pan! Na kolena, otče Joviši!«

Takovou apotheosou končí jinak střízlivý spis, jejž možno doporučiti všem, kdož by chtěli v krátce seznámiti se se zásadami moderního socialismu.

L. W.

Jean Jaurès: Aus Theorie und Praxis, Socialistische Studien. Berlin 1902. Verlag der Socialistischen Monatshefte. Stran 266. Cena 3 M.

V politickém životě několika posledních let bylo jméno Jaurèsovo jedním z nejvíce uváděných. Bývalý professor stal se vůdčí osobou nejsilnější socialistické frakce francouzské, jež jednak silným zasáhnutím do pověstné afery Dreyfusovy, jednak vstupem Millerandovým do kabinetu Waldeck-Rousseauova nabyla velikého významu. Obě tato důležitá fakta byla vlastně dílem Jaurèsovým. Čím větší činnost však rozvíjela frakce Jaurèsova, čím více stoupal její vliv a její význam, tím více vzrůstalo jí odpůrcův: mezi nesocialisty, kteří se obávali, že strana užije tohoto svého značného vlivu k větším změnám nynějšího zřízení, a kteří poukazovali na každý čin Millerandův jako na berana, jenž rozbořiti má hradby kapitalismu; mezi socialisty, kteří nemohli zhostiti se obavy, že Jaurèsovci utopí se v politice denní, že pustí se zřetele cíle socialismu, že použijí i takových prostředkův, které by byly co nejvíce přizpůsobeny okolí, v němž se nyní pohybují, okolí, proti němuž právě směřuje socialism.

S obou stran docházelo k prudkým slovům i výstupům proti Jaurèsovi směřujícím: od jedněch pokládán za nejnebezpečnějšího socialistu, jenž úskočně chce vnésti kukaččino vajíčko socialismu do dnešní společnosti; od druhých prohlašován za největšího škůdce socialismu, jenž zavésti chce loď socialismu do tichých zátok měšťácké společnosti.

Poslední volby do sněmovny francouzské, na jichž výsledek politika Millerandova nemohla zůstati bez účinku, přinesly Jaurèsovi značné zadostučinění; kniha, jejíž název shora jest podán, má správnost názorů Jaurèsových dovoditi publicisticky. Jaurès zde nerozvinuje nijak velkých theorií. Sebral svoje úvodní články z denníku »La Petite République Socialiste« a systematicky je seřadil.

Nepřihlížíme-li k některým odchylkám, podmíněným zvláštními poměry francouzskými, shledáváme se v socialistických studiích Jaurèsových celkem s Bernsteinovými »předpoklady socialismu«. Jenže Jaurès, zabývající se více nežli Bernstein politikou dne, nevšímá si tolik filosofické stránky socialismu. Také postavení jeho jest značně jiné než postavení Bernsteinovo. Vystoupení Bernsteinovo bylo spontánní, on zahájil diskusi kritikou; naproti tomu Jaurès byl vlastně vyprovokován, Jaurès jest v defensivě. Proto jeho spis nemá tak rázu kritického, jako spíše polemického. Polemika Jaurèsova směřuje pak na dvě strany: jednak proti guesdovcům (druhé straně francouzských socialistů), jednak proti t. zv. radikálům socialistickým, kteří ovšem se socialismem v užším slova smyslu nemají téměř nic společného.

Účel knihy diktuje její postup. První větší boje byly svedeny při zasáhnutí Jaurèsově do afery Dreyfusovy; i nutno toto zasáhnutí odůvodnit. Oč tenkrát šlo? ptá se Jaurès. A ihned odpovídá: O republiku. Když jsme my vystoupili, stalo se tak na ochranu ústavy republikánské, na ochranu ústavy, která jest jedním z předpokladů socialismu; chtěli jsme zabrániti znovuzavedení útvarů státních, které by více nežli republika bránily volnému rozvoji socialismu.

Ovšem Jaurès cítí, že toto všeobecné poukazování na ochranu ústavy republikánské, opřené o citáty z Engelsa, přece jenom nestačí k odůvodnění taktiky, kterou po několik let frakce jeho prováděla. I pokračuje: Socialism nedá se uskutečniti nějakou minoritou obyvatelstva té které země, vrstvou nebo třídou, jež neobsahuje většiny obyvatelstva. Na neutralitu odpurců nesmí nikdo spoléhati, neboť »ve velikých hnutích sociálních nemuže zůstati žádná síla sociální neutrální«. Odpurci socialismu nejsou dnes již pasivní, líné masy; naopak »proletariát musí vyrvati výsady činným, smělým, prozíravým třídám«. »Všeobecná intensita moderního života, všeobecné vzbuzení energie nedovoluje minoritám provésti rozhodující akci. Není již spící masy, kterou by mohl vzbuditi silný impuls. Všude jsou střediska sil, která se stanou středisky odporu, baštami reakce, kdyby jich vlastní pohyb neřídil je ve smyslu nové společnosti.«

Ve Francii rádo poukazuje se na velikou revoluci. Ale — praví Jaurès — veliká revoluce především nebyla dílem minority, nýbrž dílem veliké majority; města a venkov asi 24 milionů lidí — vyrvaly výsady šlechtě a vysokému kleru — asi 200.000 lidí. Mimo to pak tehdejší revoluce neměla daleko té práce, jakou by měla revoluce socialistická. Veliká revoluce ponechala zřízení hospodářské, jenom se změnilo několik subjektů vlastnictví, na kteréž změně celkem nepatrný počet lidí byl interesován: revoluce socialistická však musí vytvořiti nový typ vlastnictví, musí vytvořiti způsob, dle kterého by se vyrábělo, a jímž by byly upraveny poměry vlastnictví.

Veliké úkoly socialismu dají se provésti jenom za souhlasu a spolupůsobení většiny, »revoluční majority«. Proto jest dle Jaurèsa pro socialism nutno získati všechny malé lidi bez ohledu na to, ku které třídě společenské patří, zejména malé rolníky. Čím však dají se masy získati? Nikoli velikými slovy, velikými sliby, nýbrž činy. »Třída dělnická naléhá na reformy brzké, bezprostřední. Potřebuje jich, aby mohla žíti, aby nebyla utlačena svým břemenem, aby mohla pevným krokem jíti budoucnosti vstříc.« Jaurès v dalším rozvinuje obsáhlý program hospodářských oprav, které uskutečňujíce se v rámci dnešní společnosti, znenáhla blíží nás k cílům socialismu — methoda »revoluční evoluce«.

Aby posici svoji upevnil, Jaurès dovolává se posmrtného spisu Liebknechtova, proti čemuž však v jednom z posledních sešitů »Neue Zeit« syn Liebknechtův prudce protestuje. —

Druhá část spisu Jaurèsova věnována jest polemice s radikály. Tito totiž říkají o sobě, že jsou socialisty, ale že chtějí zachovati neporušeno vlastnictví soukromé. Jaurès v několika statích ukazuje, kterak již dnes vlastnictví soukromé jest omezeno a kterak stále víc a více jest obmezováno: Daněmi, ochranným zákonodárstvím dělnickým, právem vyvlastňovacím, nejvíce však právem dědickým.

Autor ukazuje v zajímavém přehledu historickém, kterak zejména veliká revoluce neostýchala se několikrát smělou rukou sáhnout na soukromé vlastnictví, ačkoli neměla v úmyslu je zrušit. Na konec pak upozorňuje, jak v moderních společnostech obchodních a průmyslových soukromé vlastnictví ustupuje značně do pozadí. —

Sloh spisu Jaurèsova jest neobyčejně živý. K barvitosti přispívá již ta okolnost, že autor nepodává zceleného systému, nýbrž ve stručném článku rozbírá jednotlivou myšlenku, jak mu zrovna napadá, při čemž ovšem leckdy se opakuje.

Každý, kdo ke spisu tomu sáhne, jistě bude jej čísti se zájmem neklesajícím *L. W.*

Beiträge zur Statistik der Personaleinkommensteuer in den Jahren 1899—1902. Vídeň 1903.

Pozoruhodná a obsáhlá publikace tato účtárny 1c c. k fin. ministerstva klade si za úkol ciferně vystihnouti vzájemnou souvislost mezi pohlavím a hlavním povoláním censitů na jedné, prameny a výši příjmů na druhé straně. Co do systematiky kupí se spousta číslic absolutních a relativních kolem 3 bodů: hlavní povolání a postavení v něm (samostatný, vyšší, nižší zřízenec), postavení v hlavním povolání (činný neb nečinný) a kategorie služby dle téhož dělidla s připojením příslušníků — vše až na výkaz III. — dle territorialního rozdělení (města přes 100.000 obyvatelů, některé obvody obchodních komor, Vídeň, země, stát), pohlaví, příjmu, pramenů a stupňů příjmových. —

Za základ položena povšechně čísla z roku 1898; material znova přezkoušen a valně rozmnožen [1]); na tomto místě možno pouze na některá čísla poukázati.

Povoláním produktivním věnovalo se 687 censitů (650·4)[2]), liberálním 308 (341·3). Z povolání prvnějších $^1/_2$ náleží průmyslu a živnostem, $^1/_3$ obchodu a dopravě, a méně než $^1/_6$ produkci původní (zemědělství, hospodářství lesní, doly) Při povoláních produktivních bylo samostatných 372 (424·8), vyšších zřízenců 127 (130·1), nižších 188 (95·6). Poměr mezi počtem censitů a podílem na příjmu jest velmi výmluvný. Tak na př. u dolů bylo samostatných 0 (3·2), ale vyšších zřízenců 3, (3·5), u bankovnictví samostatných 2, (14·6).

Z liberálních povolání patří $^1/_2$ službě veřejné, $^1/_6$ svobodným povoláním v užš. sl. sm. a $^1/_3$ (141) soukromníkům (Rentner). Zde na př. služba školská jeví poměr nepříznivý 38 (25), u lékařů jest stav 6 (9·6), u advokátů 5 (13·2), u umění a věd 2 (2)! Ze soukromníků bylo 42 pensistů (47·9) majitelů domů 31 (60·8) atd.

Posuzuje-li se obsazení stupňů příjmových od 600—20.000 zl., tu zpravidla největší počet censitů určitého povolání náleží do třídy 600—1200 zl., pouze u lékařů, notářů, advokátů a dvorní služby nejčetněji obsazena třída 1800—3600 zl.; u příjmů přes 20.000 zl. připadá průměrně u samostatných 8, u vyšších zřízenců asi 2 na 1000, jinak různá povolání ukazují různá čísla. Příjem přes 100.000 zl. mělo pouze 255 censistů, ale příjem jejich páčí se na 52 pro mille z celého poplatného příjmu.

Poměr v povolání činných a nečinných byl 901 k 59 = 9 : 1.

---

[1]) Sr. »Zur Statistik der Personaleinkommensteuer im J. 1898« v »Mittheilungen des Finanzministeriums« VII., str. 957. a násl. a krátkou zmínku ve Sborníku II., str. 251.

[2]) Čísla v závorce značí podíl na příjmu z každého 1000 zl. příjmu.

Dle kategorie služby značně vystupuje služba soukromá 620 (562·6), pak služba veřejná a církevní 379 (437·4); u první bylo z 1000 nečinných pouze 28, u druhé 169, jinak jest poměr tento u jednotlivých druhů velmi různý.

Různosti territorialní předvádějí 2 hlavní výkazy, jednak dle podílů zemí, velkých měst, některých obvodů komorních a odhadních okresů více městského rázu na počtu obyvatelstva (dle sčítání r. 1900), censitu a dle příjmu, jednak rozdělení censitu a příjmu uvnitř zemí dle stupňů a pramenů příjmových. Podrobněji těchto, pro ráz země, sílu poplatní atd. velmi zajímavých srovnávacích čísel ovšem nelze se tu dotknouti.

Z dalších výkazů zasluhuje zmínky poměr mezi hlavním a vedlejším příjmem: držba pozemková jest necelou $^1/_4$, držba domovní z $^2/_3$ a držba kapitálová z více než $^5/_6$ příjmem vedlejším. Neméně charakteristické jest i zastoupení pramenů příjmových z každého tisíce censitu a příjmu. Zemědělství 190 (83·9), pozemky 296 (101·3), podniky samostatné 346 (284·7), služby 566 (344·8), kapitál 334 (165·8).

Zbývá ještě srovnání, jaký podíl beřou jednotlivá povolání na počtu obyvatelstva a censitů. Tak na př. u nesamostatných při zemědělství připadá 1 censit mužský na 216 osob, 1 censit ženský dokonce na 456.675 osob. Jinak čísla jednotlivá značně kolísají. Dle sčítání r. 1900 připadá 1 censit na 36 obyvatelů.

Celkový úsudek shrnouti možno v ten smysl, že dílo samo vzdor četným — doznaným — vadám vyniká značnou cenou, dávajíc hluboko nahlédnouti v taje rozdělení příjmu.

—o—

Ze slovanských časopisů.

Przegląd prawa i administracyi 1901, 1902. Dr. *J. Rozwadowski*, Parcelacya większej własności w Prusiech. Autor podává »garść wrażeń a garść cyfr«, výsledky svého studia rozvoje parcellace a kolonisace v Prusích, klassické to země dnes parcellace. — *Týž* uveřejňuje přednášku konanou v hospodářském spolku Kaluszském, Znaczenie parcelacyi większej własności dla Galiczyi, v níž vybízí k účinné akci ve prospěch zuboženého stavu malorolnického v Haliči. — *W. Lasseta*, O zaopatrzeniu ubogich. Autor podává nákres organisace chudinství novověkého ve státech civilisovaných (probírá různé systémy chudinské). — V ročníku 1902 uveřejňuje *wýdział Towarzystwa Ludoznawczego* ve Lvově dotazník stran obyčejů dědických lidu vesnického důležité to otázky, zejména ohledně reformy selského práva dědického.

Czasopismo prawnicze i ekonomiczne 1901 a 1902. Dr. *St. Grabski*, Historyczna Szkoła Ekonomistów niemieckich a metoda badań historycznych w dziedzinie ekonomii politycznej, dotýká se nejprvé nového spisu Schmollerova Grundriss der allg. Volkswirtschaftslehre 1900, podává kritiku německé školy historické a snaží se ustanoviti úkol bádání historických pro obor polit. ekonomie. — *Górski* Dr. *A.*, Austryacka ankieta w sprawie handlu terminowego zbożem, rozbírá výsledky ankety vládou v říjnu 1901 svolané v otázce terminového obchodu obilního. — Ročník 1902 obsahuje článek od Dr. *Daszyńské-Golińské*, Wywiady nad położeniem robotników wykwalifiko-

wanych w Krakowie. — Dr. *Grabski*, Budowa gospodarcza nowoczesnych społeczeństw. — *Jackowski*, Unormowanie czasu roboczego w fabrykach i zakladach przemysłowych w królewstwie Polskiem.

Ateneum 1901. St. Piotrowski, Wspólna własność ziemska w gminie wielkorosyjskiej. — *J. B Marchlębski*, Postępy techniky a kwestya społeczna. Wrażenia z wystawy powszechnej w Paryzu. — *B. J.* Kuchnie ruchome w Warszawie. — *B. J.* Dwodziestopięciolecie Muzeum przemysłu i rolnictwa w Warszawie. — *K. R. Zynicki*, Nasi wychodźcy (otázka vystěhovatelství). — St. A. Kempner, Handel i przemyśl w wieku XIX. — *Dzierzbicki St.*, Nasze rolnictwo w obec niemieckiej polityki celnej. — *Kirszrot-Prawnicki*, Długoterminowy kredyt włościański. — *J. Czeraszkiewicz*, Spadkobranie i działy majątkowe wśród włoscian w królewstwie polskiem.

Krytyka 1901. K. Radosławski, Konstytucya ekonomiczna we Francyi — Dr. *J. Roszkowski*, Zasady podniesienia przemysłu krajowego. — *F. A.*, Kwestya niepodległości w programach socyalistów polskich. — Dr. *Z. Daszyńska-Golińska*, Dokąg dąży dzisiejszy ruch kobiety? — Dr. *J. Roszkowski*, Samopomoc kraju w uprzemysłowieniu Galicyi.

Kwartalnik historyczny 1901. Adam Szelągowski, Upadek waluty w Polsce za Jana Kazimierza (úpadek finanční v druhé polovici XVII. st.).

Ekonomista 1901 a 1902. Adam Szelągowski, Pieniądz i przewrót cen w Polsce w XVI. i XVII. w. — Ročník 1902: *Kutrzeba Stan.* Taryfy celne i polityka celna w Polsce XIII.—XV. st.

Przegląd polski 1902: Grabski, Zarys rozwoju ideji społeczno-gospodarczych w Polsce od pierwszego rozbioru do r. 1831.

Вѣстникъ Европы, 1091: *M. J. Pokrovskij*, Вопросъ о дешевыхъ квартырахъ для рабочаго класса, otázka laciných bytů dělnických. — Prof. *N. A. Nikoljskij*, Золотныя деньги въ Россіи, zlatá měna v Rusku.

Унив. извѣстія, Kijev 1901 a 1902: *S. Franko*, Теорія цѣнности Маркса и я значеніе, kritická studie od *Al. Bilimoviče.* Bilimovič kritisuje 1900 vyšlou knihu Frankovu o marxistické theorii hodnoty a jejím významu a resumuje: »Proto nelze nebýt vděčným p. Frankovi za zdařilý svod (byť i cizích) důvodů na důkaz toho, že objektivní theorie, hodnotová theorie práce nesnese v žádném případu kritiky«. — *Kovaňko P. L*, Главнѣйшія реформа проведенныя Н. Х. Бунге въ финанс. сыстемѣ Россіи; pokračování práce oceňující kriticky činnost N. Ch. Bungeho jako ruského ministra financí v l. 1881—1887. — Ročník 1902: *M. V. Bernackij* pojednává o anglických dělnických Trade-Unions v článku Англиская рабочіе союзы. — *L Jasnopolskij*, Положеніе вопроса о цѣнности въ совршенной теоріи экономической науки.

Кіевская Старина 1091: *L. Lučickij*, Крестьяне и крестьянская реформа въ восточной Австріи, o selské reformě ve východním Rakousku.

Часопись правнича 1091: *Volod Starosolskij*, Реформа похатной торговлї о австр. законодатетві. Předeslav literaturu svého předmětu podává autor přehled posavadního zákonodárství rak. o obchodě podomním, sleduje snahy

reformní v oboru tom až po nejnovější vládní projekty reformní, jichž podává rozbor.

Mjesečnik pravničkoga družtva u Zagrebu 1901: Dr. *A. Badaj*, Agrarnopravne iverje, rozbírá zádružné poměry jihoslovanské a moderní snahy reformní (zejména v ohledu selského práva dědického), dotýká se při tom i otázek agrárně-historických (cituje však ještě rukopis Zelenohorský). Ke konci mluví o agrárně-politických snahách reformních na poli práva obligačního a hypothekárního. — *Haladi Fr.*, Zakonodavstvo i upravno uredovanje glede fabrikacije i prometa umjetnih i zdravlju škodljivih vina. — Dr. *St. Posilović*, Moderna proizvodnja, rozbírá hlavní zásady moderní výroby (svoboda vlastnictví, soutěže), jakož i hlavní otázky národohospodářské vůbec (velko- a malopodnikatelství, kapitál, práce, dělba práce, mzda pracovní).

Slovenski pravnik 1901 a 1902: Dr. *I. Žmavc* podává v obou ročnících O glavnih pojmih polit. ekonomike; pokračuje z roč. 1900: III. kapitola o organisaci úvěru, IV. o obchodu a V. o bankovnictví. Dr. *J. Č.*

Statistika.

Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31. December 1900 in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern.

1. Band. 1. Heft. Die summarischen Ergebnisse der Volkszählung. 2. Band 1. Heft. Die anwesende Bevölkerung nach ihrer Heimatsberechtigung. (»Österreichische Statistik« díl 63., seš. 1 a díl 64, seš 1. Zpracováno c. k. ústřední statistickou komisí ve Vídni 1902; v komisi u Karla Gerolda syna.)

Ze serie svazku, jež v »rakouské statistice« věnovány budou zpracování výsledků posledního popisu lidu, vyšla dosud 2 čísla s uvedeným nahoře obsahem. Co se na prvý pohled zamlouvá, je v úvodním sešitě uveřejněný program všech publikací a obsah tabulek, jež o sčítání lidu z r. 1900 mají vyjíti. Projektovány jsou 4 svazky, každý o více sešitech (úhrnem 22 sešity): 1. díl věnován je vlastnímu popisu obyvatelstva, 2. má znázorniti členění obyvatelstva dle domovského práva a státní příslušnosti, zvláště pak znázorniti má rakouské obyvatelstvo v zemích koruny uherské a v ostatní cizině, pokud došly zprávy; 3. bude obsahovati popis poměrů příbytečních a domovních, statistiku nezaměstnaných a statistiku domácnosti a rodin, 4. pak určen je poměrům povolání v četných, zajímavých kombinacích. Již z tohoto prostého výčtu pozorovati, jak věcný rozsah posledního sčítání lidu vzrostl (r. 1890 stačily na celý popis jen 2 svazky) a v prvé řadě jak se prohloubilo zpracování provedeného sčítání u statistického ústředí. Zejména vítati sluší, že podány budou výsledky sčítání z důležitých hledisk hospodářsko- a sociálně-politických v kombinaci s řečí obcovací; po této stránce jistě zajímavá data poskytnou kombinace řeči obcovací s pohlavím, se zemí rodiště, se stupněm vzdělání dle stupňů věkových, se stavem rodinným dle kategorií věkových,

s konfesí, dále s třídami a skupinami hlavního povolání, a konečně i data o nezaměstnaných dle rodiště v kombinaci s řečí obcovací. Další potěšitelné novum spatřovati sluší v tom, že byla v úvodě věnována náležitá pozornost i vylíčení techniky zjišťovací (zejména též úplným otištěním všech formulářů zjišťovacích i koncentračních).

Co do obsahu samého, obsahuje vlastní tabulková část sešitu 1. dílu I. výsledky sumární, nabyté zpracováním decentralistickým (na základě koncentračních formulářů politických úřadů I. inst.) Tabulka I. znázorňuje dle jednotlivých soudních okresů, resp. měst se statutem počet obcí místních a osad, dále počet domů a stran obývajících, a konečně všeho na místě přítomného obyvatelstva v členění dle pohlaví a trvalého pobytu, a konečně počet obyvatelstva civilního a činného vojska. Tabulka II. člení obyvatelstvo vůbec přítomné na 17 různých vyznání náboženských a obyvatelstvo domácí (v Cislajtanii příslušné a přítomné) dle 9 řečí obcovacích. Oproti analogické publikaci dat z r. 1890 je letošní chudší o data o tělesných a duševních vadách, o stavu rodinném, stupni vzdělání a věkovém členění obyvatelstva. Příčiny toho spatřovati dlužno jednak v tom, že zjišťování některých těchto momentů při sčítání lidu posledně vůbec odpadlo (tak tělesné a duševní vady, podobně držba pozemků a domů), jednak v tom, že zpracování dat těchto při posledním censu odňato bylo koncentračním formulářům okresních hejtmanství a vyhraženo pouze depouillementu ústřednímu (členění dle tříd věkových a stavu rodinného) anebo konečně v tom, že data ta sama o sobě nemají valného významu (tak data o stupni vzdělání bez spojení se stářím). Za to rozšířen byl úřední rozbor na mnoha místech zajímavými přehledy mezinárodními (zejména o sexuální proporci) a partie číslic poměrných doplněna v některých směrech korespondujícími daty z r. 1890 (zejména co do řeči obcovací). Konečně přidán byl letos kromě obvyklých kartogramů o hustotě obyvatelstva, přírostu resp. úbytku jeho a bilanci pohybu stěhovaleckého i originelní kartogram dvoulistový o oblastech jazykových, originelní tím, že jím šťastně řešena byla otázka, jak jedním rázem znázorniti v oblastech smíšených i kvantitu i druh menšin jazykových. —

Také obsah sešitu 1. druhého dílu (»obyvatelstvo přítomné dle domovského práva«) je účelně rozšířen. Znázorňujeť I. tabulka jeho domovské právo obyvatelstva dle jednotlivých politických okresů. Novinka tato ovšem na první pohled zaráží svým nezvyklým rozsahem; obsahujeť jak v legendě, tak v hlavici neméně než 398 rubrik, ale výsledky její jsou zejména pro nás neobyčejně důležity. Právem jich bylo již použito za částečný korektiv nespolehlivých údajů při zjišťování řeči obcovací, za korektiv umožňující jakž takž spolehlivý přehled obyvatelstva dle národnosti. Druhá tabulka tohoto sešitu udává, kolik z obyvatelstva přítomného v jednotlivém politickém okresu je příslušno v obci pobytu a kolik v jiných obcích téhož okresu. Data o domovském právu obyvatelstva — zobrazující stav u nás ještě před působností poslední novely — mají hlavní význam v tom, že z nich souditi lze na trvalejší a po delší době ještě zjistitelné směry vnitřního stěhování, čili že z nich souditi lze na stěhování, jehož se při tak četných odvozených způsobech nabývání domovského práva dle dřívějšího zákona účastnily nejen dnešní,

nýbrž i minulé generace. A v tom směru uvésti dlužno, že tohoto hlediska bylo si pilně všímáno na nejednom místě úředního rozboru. *Živanský.*

Bewegung der Bevölkerung der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder im Jahre 1898. (»Österreichische Statistik«, díl LV, sešit 3.; ve Vídni 1902.)

V řadě pravidelných publikací o přirozené měně obyvatelstva, ročně c. k. ústřední statistickou komisí vydávaných, vyšla nedávno data za r. 1898. Rakouské publikace o měně obyvatelstva vynikají zvláště po reorganisaci techniky zjišťování i zpracování jejího r. 1895 zajímavými a pro pokroky vědeckého bádání významnými kombinacemi zjišťovaných momentu. Vítati sluší, že snaha podávati výsledky měny obyvatelské v takovýchto pozoruhodných složitostech neulpěla ve ztuhlém, nehybném programu prvotně postaveném, nýbrž že publikace další obohacovány jsou vždy novými tabulkami, zobrazujícími důležité zjevy vždy s nových hledisk. Také sluší s povděkem konstatovati, že přiměřeně požadavkům moderní techniky publikační některé tabulky jsou nyní teritoriálně obmezovány na pouhé přehledy zemské, neboť by jinak objem publikací nezvykle vzrostl. Ovšem ukazuje se tu stále naléhavěji potřeba, v náhradu za to přiměřeně rozšířiti statistickou službu z e m s k o u, což v přední řadě platí o našem království, teritoriálně tak rozsáhlém a hospodářsky tak různotvárném. Tak v přítomné publikaci pro rok 1898 podána jsou jen dle jednotlivých zemí data o narozených dle měsíců a vitality, dále dle velikostních tříd rodiště (osad) ve spojení s legitimitou, a konečně data o narozených dle doby trvání manželství rodičů ve spojení s vitalitou narozených, kterážto data za léta dřívější publikována byla dle jednotlivých politických okresu. Za to zcela nově sestavena od let tolik postrádaná (a zejména k dalšímu vyjasnění problému vlivu provozovaného povolání na obnovu generací) tabulka o ú m r t n o s t i d ě t í (do 5 let) dle příčin smrti ve spojení s význačnými skupinami povolání rodičů a legitimitou dětí. Pokud známo, je tabulka tak bohatě kombinovaná novum snad v celé dosavadní úřadní statistice; pro nás má tím větší význam, že problém dětské úmrtnosti zvláště v Čechách, kde místy vystupuje s neobyčejnou intensitou, patří bez odporu k nejakutnějším v naší populacionistice. Jak známo, je vlastní tabulkové části předeslán stručný úřední rozbor hlavních dat s bohatou částí číslic poměrných (třeba ne vždy šťastně volených) a z toho uvádíme hlavní pozoruhodné výsledky, podotýkajíce, že reserva, jakou si říšská publikace ze známých duvodu musí ukládati, nijak nevyčerpává předvedeného materiálu a že tu žádoucí bude v nejednom směru ještě další rozbor a zpracování tak zajímavého materiálu. Litovati sluší ovšem hned, že nemáme analogických dat o úmrtnosti dle povolání (buď vlastního, buď rodičů) vyšších tříd věkových (nad 5 let), jak správně také konstatuje rozbor úřední a slibuje v tom směru na příště doplnění. Z věcného rozboru příslušné tabulky budiž uvedeno, že na úmrtnosti dětí samostatných rolníku má poměrně nejmenší podíl vrozená slabost životní; tato je poměrně nejčetněji zastoupena u dětí osob služebných. Při tom je zajímavo, že týž úkaz lze stopovati i při percentuálním rozvrstvení porodů mrtvých. Je příčina smrti následkem vro-

zené slabosti životní táž, jako porodů mrtvých? Vliv sociálního postavení jeví se zcela nápadně u úmrtnosti dětí tuberkulosou. Kdežto zápal plic s letálním výsledkem je nadprůměrně zastoupen u dětí, jejichž rodiče náležejí průmyslu, obchodu a tržbě a částečně i t. zv. povoláním svobodným, konstatovati lze opačné poměry při difterii, záduše, neštovicích, spále a osypkách, kde hlavní kvota úmrtnosti připadá na děti rolnické a to na děti hospodářů samostatných. Z ostatního uvésti snad dlužno ještě, že poměrně vysoká číslice úmrtnosti dětské následkem náhodného poškození, poranění a p. při zemědělské čeledi a nádennících spadá patrně na vrub nedostatečného dozoru nad takovými dítkami. Co do sexuální proporce je zajímavo, že větší úmrtnost chlapců než děvčat zaviněna je (absolutně i relativně) v první řadě vrozenou slabostí životní, chlapců nemanželských kromě toho i neštovicemi, spálou a úplavicí. Jiných nějakých specificky chlapeckých příčin větší úmrtnosti není.

Co do ostatního rozboru konstatovati dlužno s povděkem, že i tu úřední statistika všímá si stále rozsáhleji významných zjevů, zejména, dají-li se bezpečně konstatovati teprve na základě víceletého pozorování. Tak dlužno také pro Rakousko konstatovati, že jasně pozorovati lze co do sňatků tendenci, že nápadných vzájemných rozdílů mezi stářím ženichů a nevěst ubývá a tudíž, označíme-li sňatky, kde ženich a nevěsta patří téže kategorii věkové, resp. nevěsta kategorii nejblíže nižší než ženich, za sociálně příznivé, lze říci, že kvalita uzavíraných sňatků se rok od roku lepší. Podobně ubývá manželství palingamních, čehož příčinu v neposlední řadě hledati sluší ve zmenšené úmrtnosti dospělých. — Zajímavo je také, že rozbor dat o narozených roku 1898 snaží se ukázati, jak hlavní příčinu úbytku narozených v tomto roce, jejž v první řadě přivodily země karpatské a krasové, hledati sluší v příčinách hospodářských (výsledek sklizně r. 1897., ceny obilní a p.) a nikoli snad v přirozeném vývoji. Vysvitne tak jasně, sledujeme-li úbytek řečený dle jednotlivých čtvrtletí. Úbytek dostavil se v zemích karpatských a krasových teprve v II. čtvrtletí, vzrostl značně v III. a dostoupil svého vrcholu ve IV. Tendence v ostatních zemích s mnohem intensivnější výrobou zemědělskou, resp. s výrobou převahou průmyslovou) je právě zcela opačná; úbytek byl největší v I. čtvrtletí, kdežto ve III. a IV. ustoupil přírostu. — Celkem konstatovati lze v řečené publikaci pozoruhodný pokrok. —

Živanský.

